ئابلا ئەخمەدى

داۋالغۇش

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئابلا ئەخمدى زۇنۇن قادىر ھەيكىلى ئالدىدا

ئابلا ئەخمىدى

داڤ الغوُش

رومان

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

动荡/阿布拉·艾赫木迪著.—乌鲁木齐：
新疆人民出版社,2001.9
ISBN 7 — 228 —06713 — 4

Ⅰ.动… Ⅱ. 阿… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语
（中国少数民族语言）N.1247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2001)第 068775 号
责任编辑： 吉利力·穆罕默德
封面设计： 加吾兰·吉利力
责任校对： 帕丽达·艾力

动荡(维吾尔文)

长篇小说

1

阿布拉·艾赫木迪

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
（乌鲁木齐市解放南路 348 号,邮政编码:830001）
新 疆 新 华 书 店 发 行
新疆漠尔通(MORTOM)印刷有限责任公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 20.625 印张
2001 年 9 月第 1 版 2001 年 9 月第 1 次印刷

ISBN 7 — 228 — 06713 — 4/I.2482 定价:54.50 元（全两册）
单价:28.80

ئاتاقلىق يازغۇچى ئابلا ئەخمەدى (سولدا) مۇھەررىر جېلىل مۇھەممەت بىلەن

زۇنۇن قادىرغا

باللىقتا كۆرگەنىدىم «غۇنچەم» نى ،
يۇرىكىمگە تىزغانىدىم ئۇنچەكنى .
ئوتتۇز بەش يىل جامالىكغا تەشنا بوپ ،
«رودۇپاي»غا ، «چېنىقىش» قا ئاشنا بوپ ،
سېنى دوراپ بورانلاردا چېنىقتىم ،
چىن دىلىمدىن ئۆز ئېلىمگە ئېلىقتىم .
جامالىكنى كۆردۈم ئاخىر خوتەندە ـــ
يىپەك يۇرتى ، گىلەم يۇرتى ، گۈلشەندە .
«سىلە» دېسەم ، «سەن» دە دېدىك جىلمىيىپ ،
هاياجانلىق ۋۇجۇدۇمغا ئوت يېقىپ .
شۇندىن بېرى قېنىشمىدۇق سىردىشىپ ،
يۇرىكىمىز بىر ـ بىرىگە چىرمىشىپ...
نېمە بىلەي ، سېنى ئەجەل ئەپكەتتى ،
بۇ شۇم خەۋەر مېنى تىرىك يەپ كەتتى... !
مانا بۇگۈن تاۋاپ قىلدىم قەبرەڭنى ،
سۇكۇتتە مەن ، ئەسلەپ غايەڭ ، تۆھپەڭنى .
زۇنۇن ئاكا ، ئۇخلا مەڭگۈ خاتىرجەم ،
بىزلەر جەڭچى ، سەپ ئالدىدا سەن ئەلەم !...

1992 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ، ئالمۇتا

مۇھەررىردىن

مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەرىپىدىن «ئۆز-لىكىدىن ئۆگىنىپ ئىختىساسلاشقان خادىم» دېگەن شەرەپلىك نام بېرىلگەن تالانتلىق پېشقەدەم يازغۇچى ــ ئابلا ئەخمەدى 1935 ـ يىلى قەشقەر شەھىرىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن . 1950 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە « شىنجاڭ گېزىتى » باسما زاۋۇتى ، شىنجاڭ شىنخۇا بىرىنچى باسما زاۋۇتى ، بېيجىڭ مىللەتلەر باسما زاۋۇتى ۋە «قەشقەر گېزىتى » باسما زاۋۇتىدا ھەرپ تىزغۇچى ئىشچى بولغان . 1976 ـ يىلى ئىشچى سالاھىيىتى بىلەن «قەشقەر گېزىتى» نىڭ ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىگە يۆتكىلىپ ، مۇخبىر ، تەھرىر ۋە ئەدەبىي بەتنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلىگەن ، 1988 ـ يىلى پېنسىيىگە چىققان . 1992 ـ يىلى شىنجاڭ يازغۇچىلار ۋەكىللىرى تەركىبىدە قازاقىستان ، ئۆزبېكىستانلاردا زىيارەتتە بولغان .

ئابلا ئەخمەدى ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى 1956 ـ يىلى شېئىر يېزىشتىن باشلىغان . 1962 ـ يىلدىن ئېتىبارەن ئاساسىي زېھنىي كۈچىنى پېروزا ئىجادىيىتىگە قارىتقان . ئۇنىڭ ھازىرغىچە ئۇچ يۈز ئەللىك پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ، باللادا ، داستانلىرى ۋە توقسان ئۇچ پارچە ھېكايە ، نەسر ، ئوچېركلىرى ئېلان قىلىنغان . 1982 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «يول ئۈستىدە» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى ، 1984 ـ يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «بۇزۇلغان قەسەم» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى ، 1987 ـ يىلى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن «يىللار» ناملىق رومانى ، 1990 ـ يىلى قەشقەر

ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئوغۇلخان» ناملىق پوۋېستلار توپ-لىمى ، 1995 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئادراسمان چېچەكلىگەندە» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى ، 1999 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «تۇنجۇققان سۆيگۈ» ناملىق ھېكايە ، پوۋېستلار توپلىمى ، 1999 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «تۆشۈك مونچاق» ناملىق رومانى نەشر قىلىنغان . «كوممۇنىستنىڭ بۇرچى» ناملىق ھېكايىسى 1981 - يىلى «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ھېكايە مۇكاپاتىغا ، «ئوخشاشمىغان تەقدىر» ناملىق پوۋېستى 1989 - يىلى «يېڭى دەۋردىكى مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەر» مۇكاپاتىغا ، «تۇنجۇققان سۆيگۈ» ناملىق پوۋېستى 1995 - يىلى بەشىنچى نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن . ئۇ ھازىر «سەلەي چاققان» ناملىق تارىخىي رومانى ئۈستىدە ئىشلە-مەكتە

تالانتلىق يازغۇچى ئابلا ئەخمەدىنىڭ قولىڭىزدىكى «داۋالـ-غۇش» ناملىق بۇ رومانى تېمىتىك مەزمۇن جەھەتتىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ ، ئاپتور بۇ رومانىدا جانلىق ، ئوبرازلىق بولغان گۈزەل خەلق تىلى ئارقىلىق ئەينى يىللاردىكى ئىجتىمائىي مۇھىت ۋە كىشىلەر تۇرمۇشىنىڭ خلمۇ خىل رەڭدار كارتىنىسىنى روشەن ئەكس ئەتتۈرگەن . شۇنداقلا پېرسوناژلار-نىڭ روھىي دۇنياسىدىكى ئەڭ ئىنچىكە ، ئەڭ نازۇك ، مۇرەكـ-كەپ ئۆزگىرىشلەرنى پەردازسىز ، جانلىق يورۇتۇپ بەرگەن .

يازغۇچى ئابلا ئەخمەدى خەلق تۇرمۇشىغا چوڭقۇر چۆكۈپ ، ئۆزىگە خاس بەدىئىي تىل يارىتىش يولىدا ئەستايىدىل ئىزدەنگەنـ-لىكىنى مۇشۇ رومانى ئارقىلىق نامايان قىلغان دېيىشكە بولـ-ىدۇ . شۇڭا ياش يازغۇچى ، شائىرلارنىڭ ، تەرجىمانلارنىڭ ۋە بىر قىسىم كۇلدۇرگە يازغۇچىلىرىنىڭ بۇ رومانىنى ئەستايىدىل ئو-قۇپ بېقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن .

ئاپتوردىن

«يىللار» رومانىنىم نەشردىن چىقىپ ئۇزاق ئۆتمەي ، بەزى ئىخلاسمەن ئوقۇرمەنلىرىم بىلەن ئاق كۆڭۈل قەلەمداشلىرىم پىقىرنى «يىللار» نىڭ داۋامىنى يېزىشقا دالالەت قىلدى . بۇ چاغدا ، ئۇيغۇر مەتبەئەچىلىك تېخنىكىسىنى يېڭى بىر تەرەققىيات باسقۇچىغا ئېلىپ كىرىش يولىدا ئۇزاق يىل جاپالىق ئىزدىنىش ۋە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللانغان بېيجىڭ مىللەتلەر باسما زاۋۇتى «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئۇيغۇرچە نۇسخىسىنى سىناق تەرىقىسىدە لازىر نۇر بىلەن تىزىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغىنىغا ئىككى - ئۈچ يىل بولۇپ قالغان ؛ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى بەزى چوڭ باسما زاۋۇتلىرى لازىر نۇر تېخنىكىسىنى كىرگۈزۈشكە باشلىغانىدى . پىقىرنىڭ ، جۈملىدىن ئوقۇرمەنلەرنىڭ مۇددىئا-سىنىڭ ئەكسىچە ، شاۋكەت بىلەن ئانار[1]لار يېڭى تېخنىكىنىڭ شىددەتلىك هۇجۇمى ئاستىدا «تۆردىن» «پەگاغا» چۈشۈپ ، ئۆي تۈتۈش ، بالا بېقىش غېمىدە قالغانىدى . شۇڭا مەن ئارزۇيۇمغا مۇخالىپ هالدا «دېهقان بېشى» نامىلىق رومانغا تۈتۈش قىلدىم . نېمە بىلەي ، يېرىم يىلچە يازغاندىن كېيىن يېزىدىمۇ ئۆزۈم كۈتكەن نەرسىگە ئېرىشەلمەي ، ئۈنى كەلگەن يېرىدە توختىتىپ قويۇپ ، «كەپتەرۋاز» قاتارلىق پوۋېستلارنى يېزىۋەتتىم هەم شۇ جەريانىدا ئۇزاق يىل دىدارلاشمىغان ماشىنىچى چۆپقىتىم تاشمەتخان ئۇستام بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالدىم . بۇ ئۇچرىشىش

---

① شاۋكەت ، ئانار - «يىللار» رومانىنىڭ ئاساسىي پېرسۇناژلىرى .

مېنى «دېھقان بېشى » ئۇستىدە قايتا ئويلىنىشقامەجبۇر قىلدى. غان ئاجايىپ ـ غارايىپ يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىدى ، ئېنىقراق ئېيتسام ، «دېھقان بېشى»نىڭ ئاساسىي قەھرىمانى تۆلەندى «داجەي»بىلەن تاشمەتخان ئۇستام ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت يېزىلىمسا ، ئۇ رومان چوقۇم كۆڭلۈمدىكىدەك چىقمايتتى ، ئوقۇرمەنلەرگىمۇ يارىمايتتى . . .

ئويلاندىم ، ئىزدەندىم . ئويلىغانسىرى تەپەككۇرۇم چوڭقۇرلاشتى ، ئىزدەنگەنسىرى نەزەر دائىرەم كېڭىيىپ ، ئىلگىرى قىياس قىلىپمۇ باقمىغان نۇرغۇن يېڭى ئادەم ، يېڭى ئىشلار كۆز ئالدىمدا نامايان بولدى . «تۆشۈك مونچاق »نىڭ[1] ئارىغا قىستۇرۇلۇۋېلىشى خېلى نۇرغۇن ۋاقتىمنى ئوغرىلاپ كەتكەن بولسىمۇ لېكىن تۆلەندى «داجەي »بىلەن تاشمەتخان ئۇستام ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىشىم ئۈچۈن ناھايىتى كەڭ پۇرسەت يارىتىپ بەردى ، يەنى تۆلەندى «داجەي» نىڭ رومانىدا ئىگىلىگەن سالمىقى تەبىئىي سۈرئەتتە يەڭگىللەپ ، تاشمەتخان ئۇستام قاتارلىقلارنىڭ سالمىقى ئېشىپ باردى . نەتىجىدە ، رومانىنىڭ نامى «داۋالغۇش»قا ئۆزگىرىپ ، «يىللار» بىلەن قوشماقلاشتى . زامان نۇقتىسىدىن ئۇنىڭغا ئۇلىشىپ ، «يىللار» دا يېزىشقا ئۇلگۈرمىگەن ئون يىللىق دەۋر قەدىمى «داۋالغۇش» تا مۇناسىپ ئورۇن ئالدى . تېخى ئۇلۇشكۇن ئاخىرقى چېكىتىنى قويۇۋاتقىنىمدا ، ئۇستۇمدىن ناھايىتى ئېغىر بىر يۈك ئېلىنىپ كەتكەندەك يەڭگىل «ئۇھ» تارتىۋالدىم . چۈنكى ، بۇنىڭدىن ئوتتۇز ئۇچ يىل بۇرۇن باشلىنىپ ، توپتوغرا ئون يىل داۋاملاشقان «پرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلابى»دېگەن چىرايلىق نام بىلەن ئاتالغان زوراۋانلىق ھەرىكىتى نۇرغۇنلىغان شەھەر ئاھالىسىنى يۇرت ـ ماكانىدىن ئايرىپ ؛ مۇساپىرلىق دەشتىگە تاشلا-

---

① «تۆشۈك مونچاق» ـ شۇ ناملىق رومان .

پ ، بەزىسىنى تۆلەندى «داجەي» لەرنىڭ تىل ـ تايىقى ئاستىدا جېنىدىن ئايرىغان بولسا ، بەزىسىنى يېرىم جان قىلىپ قويغان ؛ يەنە بەزىسىنى قاچقۇنغا ، سەرگەردانغا ، تىلەمچىگە . . .ئايلاندۇ ـ رۇۋەتكەن . تاشمەتخان ئۇستام ئەنە شۇلارنىڭ بىرى ئىدى (ئۇ ـ نىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتنى تەكرىم بەندىسىگە كۆرسەتمە ـ سۇن . . . !) ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەت ئەمەلىيەتتە ، خەل ـ قىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەت ئىدى . . . ! مەن 1970 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى (روزى ھېيتنىڭ ھارپا كۈنى) ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى چوڭ ـ كىچىك توققۇزجان ئادەمنىڭ ئۆي جابدۇقلىرى بېسىلغان يۈك ئاپتوموبىلى ئۇستىدە دۇگدىيىپ ئولتۇرۇپ ، يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدا قاتار تىزىلىپ داقا ـ دۇمباق ، شوئار سادالىرى ئىچىدە ئۆزلىرىنى يېڭى ماكانغا ـــ يېزىغا ئۇزاتقۇچى توپقا نەپرەتلىك تىكىلگىنىنى زادى ئۇنتۇيالمـ ـ غانىدىم . ئارىدىن بەش يىل ئۆتكەندە ، يەنە ئۇنىڭ شەھەر كوچـ ـ لىرىدا ئۇلاغ ئورنىدا ھارۋا سۆرەپ يۈرگىنىنى ، خۇتۇن ـ بالىلىرىنىڭ كوچىمۇ كوچا تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرگىنىنى كۆر ـ گىنىمدە ، بۇگۈن ئۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن ئەتىلا مېنىڭ بېشىمغا كېلىدىغاندەك بىئارام بولۇپ ، ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى قاچۇ ـ رۇپ يۈرگەنىدىم . ياۋۇز «تۆت كىشىلىك گۇروھ » گۇمران بولۇپ ، ئىسلاھات ـ ئېچىۋېتىشنىڭ باھار شامىلى قەشقەر شە ـ ھىرىنى يېڭى تۇسكە كىرگۈزگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، مودا كە ـ يىملەر دۇكىنىغا كىرىپ تاشمەتخان ئۇستام بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالغىنىمدا ، كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم . ئۇنىڭ ئوغلى سالى بىلەن تۆلەندى «داجەي» نىڭ قىزى تاجىگۈلنىڭ ئاجايىپ مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسىنىڭ ئوت بىلەن سۇدەك سە ـ غىشالمايدىغان بۇ ئىككى رەقىبنى ئىناقلىق رىشتىسى بىلەن مەڭگۈلۈك چېتىۋەتكىنىنى ئاڭلىغىنىمدا ، ئەدىبىلىك بۇرچۇم پېقىرغا مۇشۇ ئاددىي ئادەملەرنىڭ يۈرەكلەرنى تىترەتكۈچى ھەم

ئېچىنىشلىق ، ھەم خۇشاللىنارلىق سەرگۈزەشتىسىنى قەلەمگە ئېلىپ ، بۇگۈنكىلەرگە ئۆرنەك ، ئەتىكىلەرگە ئەستىلىك قېلىشنى يۇكلىگەنىدى . مانا بۇگۈن بۇ يۇكنى مەنزىلگە يەتكۈزدۇم . هار-دۇقۇمۇ چىققاندەك بولدى . بۇنىڭ بەدىلىگە ھېچكىمدىن ھېچ نەرسە تەمە قىلمايمەن . ماڭا رەھمەت - تەشەككۈرنىڭ ئەسلا لازىمى يوق . چۈنكى ، ئۆمۈر كارۋىنىم ئاتمىش تۆت ئۆتەڭنى بېسىپ ئۆتۈپ ، ئاتمىش بەشىنچى ئۆتەڭگە يول ئالدى . مەنزىلىم نەگىچە ؟ بۇ ماڭا قاراڭغۇ . مۇبادا ، ئۇقۇرمەنلىرىم يازمىشلىرىم-دىن يۈرىكىمنى كۆرەلىسە ، ئۆزۈمنى ئەڭ بەختلىك ئادەملەرنىڭ بىرى سانايتتىم . پېقىرنىڭ بۇنىڭدىن چوڭراق ئارزۇ - ئارمىنى-مۇ يوق !...

1999 - يىلى 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم

ئاي قاراڭغۇسى

كاتتا ئادەم 1
ھارۋىكەشنىڭ خوتۇنى 28
شوتا 46
ئامەت قۇشى 67
مەتۇ خوتۇن 83
چاجاڭ 100
توقناق 115
قەبرى ئاشقىنىڭ ئىلتىجاسى 156
شەھەردىن كەلگەن مەلۇمات 173
سالا 197
بۇ چۇشۇم ئەمەستۇ؟ 212
مەي جۇرىنىنىڭ تەدبىرى 238
ئاپەت 252
قىيان 279
ئىگىسىز ئىغۇا 302

دىلكەش 320
تاشمەتخانغا تاش تەگدى 334
داۋالغۇش 357
«مۇشۇككە ئويۇن ، چاشقانغا قىيىن» 402
تېپىشماق 426
ئۈمىد شامى 447
ھەر كاللىدا بىر خىيال 465
مۆجىزە 479
تەتۈر تولغاق 507
ھاراقنىڭ كارامىتى 535
قاچقۇن 567
ئەنسىز كېچىلەر 597

بىرىنچى قىسىم

ئاي قاراڭغۇسى

كاتتا ئادەم

بىزدە شۇنداق غەلىتە ئادەت باركى ، بەزىدە كىشىنىڭ ئۇستۈېشى ، تەقى ـ تۇرقىغا قاراپلا ئۇنى ئادەتتىن تاشقىرى ئىززەتلىۋېتىمىز ياكى كەمستىپ ئازار بېرىپ قويىمىز . مۇنداقچە ئېيتساق ، «ئەسكى چاپاننىڭ ئىچىدە ئادەم بار» لىقىنى ئۇنتۇپ قالىمىز... ھېلىمۇ ياخشى ، ئۇنىڭ قولىدا دادۇيدىن تارتىپ ئاپتونوم رايونغىچە بىر ـ بىرىدىن يوغان تامغىلىق توـ نۇشتۇرۇشتىن نەچچىسى بار ئىكەن . بولمىسا ، ئاپتوبۇستىن چۈشۈپلا يۈرتىغا ئەمەس ، بەلكى ئۇدۇللا «ئۇماچ پونكتى»[1] گە كەتكەن بولاتتى . شۇنداقتىمۇ ، ئاز ئاۋارىچىلىك تارتمىدى :

ـــ ھەي تۇماق ، توختا !

قاتتىق بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ئېيتىلغان بۇ سۆز ئۇنىڭ قۇلقىغا كىرمىدىمۇ ياكى قەستەن ئاڭلىماسقا سالدىمۇ ؟ پىسەنت قىلماستىن يولىنى داۋام قىلدى . كېتىۋېتىپ كۆتۈرۈۋالغان يوغان بريزېنت سومكىسىنى ئۇ قولىدىن بۇ قولىغا يۆتكىدى . قارىغاندا ، سومكىنىڭ ۋەزنى خېلى ئېغىرداك قىلاتتى .

ـــ ھەي تۇماق ، توختا دەيمەن ! ـــ كىمىنىڭدۇر كۈچلۈك قولى ئۇنى مۇرىسىدىن تۇتۇپ قاتتىق سىلكىگەندىلا ، ئۇ كەينىگە بىر قەدەم سەنتۈرۈلۈپ توختىدى ۋە يۈزىنى كەينىگە قىيا بۇردى . ئالدىدا ماش رەڭ ھەربىيچە كىيىم كىيىپ ، بېلىگە كەڭ كەمەر باغلىغان ، بىلىكىگە «جيۇچادۇي» دېگەن خەتلەر يېزىلغان

---

① «ئۇماچ پونكتى» — يېغىۋېلىش پونكتى . ئەينى چاغدا ، تونۇشتۇرۇشسىز شەھەرگە كىرىپ قالغان دېھقان ئاقكۆڭلار قامىلىدىغان ئورۇن .

يەكنى بەلگىسى تاقىغان تەمبەلغىنا ئادەم تۇراتتى . ئۇنىڭ تەلەتى شۇنداق سۆرۈن ئىدىكى ، ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ تېنى شۇركۇنەتتى . ئىككى جۈپ كۆز بىر - بىرىگە بىر پەس جىمجىت قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئۇ بوش قولى بىلەن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە جۆنۈپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى :

— قۇلىقىڭ گاسمۇ ؟ نېمىشقا «توختا» دېسەم توختىمايسەن !...

— «تۇماق» دېسىڭىز ، باشقا بىر كىمنى چاقىرىۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ قاپتىمەن ، مېنىڭ ئىسمىم «تۇماق» ئەمەس - دە ،...

ناھايىتى تەمكىن ۋە سىلىق تەلەپپۇزدا بېرىلگەن بۇ جاۋاب ئەتراپتا تۇرغانلارنى كۈلدۈرۈۋەتتى . «جيۇچادۇي» نىڭ چىرايى كۆمۈردەك قارىداپ ، كۆزلىرى چاقنىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچەيدى . ئۇ ئەتراپىغا ئالاق - جالاق بىر قارىۋالدى - دە ، ئۇنىڭ قولىدىكى سومكىنى شارتتىدە تارتىۋېلىپ ، ئاياغ ئاستىغا تاشلىدى . ئاندىن ، سوراق قىلىشقا باشلىدى :

— نەلىك نېمە سەن ؟

— «ۋېيشىك» گۈڭشېنىڭ «يۆجىڭ» دادۇيىدىن .

— نەدىن كەلدىڭ ؟

— ئۈرۈمچىدىن .

— ئۈرۈمچىدىن ! ؟... نەگە بارىسەن ؟

— «ۋېيشىك» گۈڭشېگە .

— سومكاڭدىكى نېمە ؟

— سومكامدىكى... ئىچىنى كۆرۈپ باقامسىز ؟

— ئىتتىك ئاچە !

ئۇيان - بۇيان كېتىۋاتقانلارنىڭ «تاماشا» كۆرگۈسى كەلدى بولغاي ، بەزىلىرى قۇرۇق قول ، بەزىلىرى لاقا - لۇققىلدىرىنى كۆتۈرۈشكەن ھالدا غۇۋۇڭشىدە ئولىشىپ ، ئۇلارنى چۆرىدەشتى . «تۇماق» نېمىلەرنىدۇر غۇدۇڭشىغىنىچە يانچۇقىدىن بىر

تال ئاچقۇچنى ئېلىپ ، ئەزمىلىك بىلەن سومكىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتى ـ دە ، سىيرتمىسىنى ئاخىرىغىچە سىيرىۋەتتى . توۋا ، نېمە ئىش بۇ ؟ سومكىدا لىق تۆمۈر ـ تەسەك تۇراتتى . بۇنى كۆرگەنلەر ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىدىن ، بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىۋېلىشتى ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاشتى . «جيۇچادۇي» سومكىنى پۈتى بىلەن تېپىپ قويۇپ :

ـــ نېمىلىرىڭ بۇ ؟ ـــ دېدى كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ .

ـــ ماۋۇسى كەتمەن ، ماۋۇسى...

ـــ كەتمەن ! ـــ «جيۇچادۇي» غەلىتە چاقچانلىق بىلەن سومكىنى دەس كۆتۈرۈپ ، ئىچىدىكى نەرسىلەرنى يەرگە تۆكتى . ئەمدى كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا كىچىكرەك بىر تۆمۈر ـ تەسەك يايمىسى پەيدا بولغانىدى ، ـــ ھوي ئوغرى ! «كەتمەن» دەيسىنا... ـــ «جيۇچادۇي» ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كېلىپ ، قولى بىلەن تۆمۈر ـ تەسەك دۆۋىسىنى ئىشارەت قىلدى ، ـــ بۇنىڭ نېمىسى كەتمەن ؟ كىمنى ئالدىماقچى بولۇۋاتىسەن ؟... ھۇ ئوغرى ! راستىڭنى ئېيتە ، بۇلارنى نەدىن ئوغرىلىدىڭ ؟

ـــ ئوغرىلىمىدىم ، سېتىۋالدىم...

ـــ نېمە ! بۇنداق نەرسىنى ساتىدىغان ئاناڭنىڭ بازىرى بارمىكەن بىر يەردە ! ؟

ـــ داجەيدىن ئالغان . تەۋەررۈك قىلاي دەپ...

ـــ ھە !... يالغانچىلىقىنى...

ـــ راست گەپ . ھەممىسىنىڭ تالونى بار .

«تۇماق»نىڭ بۇ گېپى «جيۇچادۇي»نى سەل تەمتىرەتتى بولغاي ، ئۇنىڭغا بىر ھازا چەكچىيىپ قاراپ كەتتى . ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغىنى ـــ يۈزلىرى سوقۇچاق ، ئېڭىكى باپكارنىڭ موكىسىدەك ئۇچلۇق ، ئوڭ قۇلىقى سول قۇلىقىدىن خېلىلا كىچىك ، خېلىدىن بېرى ئۈستىرا تەگمىگەن قويۇق ساقال ـ

بۇرۇتى تەرتىپسىز ئۆسكەن ، ئورۇق ، قارىمۇتۇق ئادەم ئىدى . چوڭقۇر چاناقلار ئىچىدىن ئۇنىڭغا قادىلىپ تۇرغان قاپقارا كۆز-لىرى سۇرلۇك چاقنايتتى . مۇرىسىگە «ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۇزۇندە» سېلىنغان شەلپەر رەڭ جىلتە ئېسىۋالغان بولۇپ ، كىيىنىشى تېخىمۇ غەلىتە ئىدى : بېشىغا ئۇ يەر - بۇيېرى چەل بولۇپ قالغان قارا كۆرپە جىيەكلىك ئاق تۇماق ، ئۇچىسىغا نىلرەڭ كاجىدىن «جۇڭسەن» پاسونىدا تۆت يانچۇقلۇق چاپان كىيىپ ، بېلىگە يېشىل لەمبۇق بەلباغ باغلىۋالغان ؛ كۆكسىگە چوڭ پىيالىدەك ، كىچىكى تۇگمىدەك كېلىدىغان رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۇشۇرۇلگەن ئىزناكتىن سەككىزى ئېسىل-غان ؛ ئايىغىدا تەتۇر باشلىق قونجىلىق بەتىنكە بار ئىدى . شىمە-نىڭ پۇچقىقى شۇنداق كەڭ ۋە شۇنداق كالتە ئىدىكى ، قوتازنىڭ-كىدەك قاپقارا يۇڭلۇق پاچىقىنىڭ بىرمۇنچە يېرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . «جيۇچادۇي» ئۇنىڭ كىچىكرەك يېزا كادىرى ئىكەنلە-كىنى جەزملەشتۇردى . كۆڭلى نېمىندۇر تۇيغاندەك ، بىر تۇ-گۇنچەكنى قولىغا ئېلىپ يەشكەنىدى ، ئىچىدىن ئون نەچچە دانە نىلۇڭ رومال چىقتى . ئۇنىڭغا كېرىكىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى . ئۇنىڭغا يېڭىۋاشتىن تىل چىقتى :

— بۇ نېمە ؟ — دېدى ئۇ ، بوراندەك گۈركىرەپ ، — بۇمۇ كەتمەنمۇ ! ؟

— رومال ، — «تۇماق» چاپىنىنىڭ ياقىسىنى تۈزەپ قويدى .

— بۇنچە جىق رومالنى نېمە قىلىسەن ؟ ھۇ قاراڭغۇ بازارچى ئوغرى !...

— ئاغزىڭنى بۇزماڭ !...

«تۇماق» سەل ئۆڭدى . «جيۇچا دۇي» ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئالدى .

— ئاغزىمنى بۇزسام نېمە بولاپتۇ ؟ سەن ئوغرىغا پرولېتا-

ريات دىكتاتورىسىنىڭ پولات مۇشتۇمىنى تېتىتىپ قويماي يەنە ! ... گەپ قىلە : بۇنچە جىق رومالنى نەدىن ئالغانلىقىڭ ، نېمە قىلىدىغانلىقىڭنى ياۋاشلىق بىلەن تاپشۇرمايدىغان بولساڭ ، يەغۇبلىش پونكىتىگە ئاپىرىپ ، ئىككى ئاي كېسەك قۇيدۇرمايدىغان بولسام ، ئاتامنىڭ بالىسى بولماي كېتەي !...

ئۇ نەچچە قاينىاپ ، نەچچە سوغالغان بولسىمۇ ، «تۇماق»نىڭ پېتى بۇزۇلمىدى . ئۇنىڭ سۆزلىرىنى سەۋرچانلىق ياكى مەنسىتمەسلىك بىلەن ئاڭلاپ تۇرۇۋەردى . ئاخىر :

— مەن بىرىنچىدىن ، ئوغرى ئەمەس ، ئىككىنچىدىن ، قاراڭغۇ بازارچى ئەمەس ، — دېدى ئۇ ناھايىتى ۋەزمىن تەلەپپۇزدا ، — ئەگەر مېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى ، بۇ نەرسىلەرنى نەدىن ئالغانلىقىمنى بىلگۈڭىز كەلسە ، ئاۋۋال ياقامنى قويۇۋېتىڭ ، مەنمۇ ھەممە گەپنى دەپ بېرەي . گېپىمگە ئىشەنمىسىڭىز ، يىغۇبلىش پونكىتىگە ئاپىرىپ كېسەك قۇيدۇرامسىز ، تۇرمىگە سولىتىپ قويامسىز ، نېمە قىلسىڭىز قىلىمامسىز !... مۇنداق ۋارقىراپ تىللاۋەرسىڭىز ، مەن قانداق گەپ قىلالايمەن ؟

— راست ئەمەسمۇ ، گېپىنى بوغۇۋېلىپ تۇرۇپ : «گەپ قىل» دەپ قىستىسا ، بىچارە نېمىمۇ دېيەلمەسۇن !

— بۇ پوجاڭ تۇماق خېلى بىكىسى بارنېمىدەك قىلىدۇ...

— سىياقىدىن «سېكرىتار»[1] دەك كۆرۈنىدۇ...

— بۇرۇن «گۇڭچەندالڭ تۇرمىدىكى جىنايەتچىگىمۇ تەن جازاسى بەرمەيدۇ» دەپ ئاڭلايتتۇق . ئەمدى ئادەم ئۇرۇش - بەدەنگە قونغان پاشىنى شاپىلاقلاشتىنمۇ ئەرزانلىشىپ كەتتى...

— بۇمۇ ئىنقىلابتىكى ئەگرى - توقايلىق !

— «ئەگرى - توقايلىق» دەۋەرسەك ، ئالتە كۈندە خەق

---

① سېكرىتار — شەھەرلىكلەر كادىر سىياق كىيىنگەن يېزىلىقلارنى قارىقويۇق «سېكرىتار» دەپ مەسخىرە قىلىدۇ .

بىر - بىرىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ بولار !؟...
— تۈكى يوق گەپنى قىلماڭلار . ھېلى بىكار بوينۇڭلىغا شال چۈشىدۇ !...
— توغرا . «ئوشۇق گەپ — ئېشەككە يۈك !»
— يۈرۈڭلار ، كېتەيلى !
— توختاڭلار ، ماۋۇ «سېكرېتار»نىڭ ئوغرى ياكى توغرىلىقىنى بىر كۆرۈپ باقايلى .
— ئۇنىڭ قانداقلىقىنى كۆرۈپ بولغۇچە ، ئۆزۈڭنى «جيۇچا دۇي»نىڭ ئىشخانىسىدا كۆرۈپ قالارسەنمىكىن !
— ... ...

كۆپچىلىكنىڭ تەنىسى پېيىنى سىرقىراتتىمۇ ياكى «تۇماق»نىڭ تەمكىن تۇرقى ، ئىشەنچ بىلەن ئېيتىلغان سۆزلىرى سەل - پەل ھېيىقتۇردىمۇ ؟ «جيۇچادۇي» ئۇنىڭ ياقىسىنى قويۇۋەتتى . «تۇماق» ياقىسىنى يەنە بىر قېتىم تۈزەشتۈرگەچ ، بەدەن ئېغىرلىقىنى ئۇ پۇتىدىن بۇ پۇتىغا يۆتكەپ قويۇپ ، ئۇنىڭغا سوئال نەزەرىدە تىكىلدى .
— ھە ، گەپ قىلە ! — ئۇنىڭ ئاۋازى تەتىرەپ كەتتى ، — بۇ روماللارنى نەدىن ئالدىڭ ؟
— شىئەندىن .
— شىئەندىن ؟ ھىم !... — ئۇ دىمىغىنى قاقتى ، — نېمە قىلاي دەپ ئالدىڭ ؟
— تۇغقانلىرىمغا سوۋغاتقا ئالدىم .
— رومال ئارتىدىغان شۇنچە جىق تۇغقىنىڭ بارمۇ ؟
— بار ، — «تۇماق» مەسخىرىلىك تەبەسسۇم قىلىپ ، ئىشەنچ بىلەن ئېيتتى ، — بەش قىزىم ، تۆت يەڭگەم ، ئۇچ سىڭلىم ، ئىككى قېينىسىڭلىم...
«تۇماق» مۇشۇنداق سانىغىلى تۇرغاندى ، ئۇنىڭ جەمەتىدىكى رومال ئارتىدىغانلارنىڭ سانى يىگىرمىدىن ئېشىپ كەتتى .

رومال يىگىرمىگە يەتمەيتتى . بۇ ھال «جيۇچادۇي» نى تېخىمۇ گۈمانلاندۇردى . ئۇ دەسلەپ «تۇماق»نى تازا بىر ئەدەبلىمەكچى بولدى ـ يۇ ، بىردىن قورسىقىغا جىن كىرىپ ، ئۇنى بىردەم شائكىخو قىلغۇسى كەلدى :

ـــ بۇ گېپىنكچىزە ، تۇغقانلىرىنكنىڭ ھەممىسى خوتۇن كىشى ئىكەن ـ دە !

ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭ كۈلكىسىگە قوشۇلۇپ كۈلدى . «تۇ-ماق»مۇ بىر قارىسا تەبەسسۇم قىلغاندەك ، بىر قارىسا تەرى تۇرۇلگەندەك ، كۆزلىرى ھەممەيلەننى دېگۈدەك بىردىن سانجىپ ئۆتتى .

ـــ ھەئە ، ـــ دېدى ئۇ كېيىپ ، ـــ شۇنداق دېسىكىزمۇ بولىدۇ . ئەر كىشى بار يەردە خوتۇن كىشى ، خوتۇن كىشى بار يەردە ئەر كىشى بولىدىكەن . مېنىڭ تۇغقانلىرىممۇ شۇنداق . قانداق قىلىمىز ، خوتۇن خەق دېگەن كىچىككىنە نەرسىدە خۇش بولىدىكەن··· ئۆزۈمچە بولسىغۇ ، بۇنىڭدىن بىرنىمۇ كۆتۈرۈپ يۈرمەيتتىم . مەن يولغا چىققاندا ، ھەممىسى ئۇنى ـ بۇنى يوللۇق تۇتۇشقان . ئالدىغا قۇرۇق قول بارغۇم كەلمىدى . ئۆزى يەكـ-گىل ، پۇلى ئەرزان ئىكەن . شۇڭا···

ـــ نەچچە پۇلدىن ئالدىڭ ؟ ـــ «جيۇچادۇي» ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى .

ـــ ئۇچ كويغا يېقىنغۇ دەيمەن ، ـــ ئەتراپتىكىلەر ھەيران بولغىنىدىن ، بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىۋېلىشتى . چۈنكى بۇ يەردە مۇنداق رومالنى يىگىرمە يۈەندىن كەم ئالغىلى بولمايتتى . «تۇماق» سەل توختىۋېلىپ قوشۇپ قويدى ، ـــ توغرا ، ئىككى كوي توقسان ئالتە پۇڭ . تالونغا شۇنداق يېزىلغان . تالوننى كۆرۈپ باقامسىز ؟

«جيۇچادۇي» سەل ئويلىنىۋېلىپ دېدى :

ـــ ئالە ، كۆرسەم كۆرۈپ باقاي !

«تۇماق» تۇگمه بىلەن ئەتكىنى ئاز كەلگەندەك ، ئۇستىلەپ ئىلگەك بىلەن ئېتىلگەن مەيدە يانچۇقىدىن بىر تۇتام قەغەزنى چىقاردى ـ دە ، ئۇلارنى بىر ـ بىرلەپ «جيۇچادۇي»نىڭ قولىغا تۇتقۇزغىلى تۇردى :

ـــ ماۋۇ كەتمەننىڭ تالونى ، داجەيدىن ئالغان ، ـــ دەيتـ
تى ئۇ ھەربىر تالوننى تونۇشتۇرۇپ ، ـــ ماۋۇسى ئوتىغۇچ بىلەن تاماقنىڭ . ماۋۇسى ئوتياش مايسىسى كۆچۈرگۈچنىڭ تا ـ لونى··· رومالنىڭ تالونى قېنىدۇ ؟ ھە ، مانا مەيەردىكەن ، ئون سەككىز رومالنىڭ . ماگىزىندا قالغىنىمۇ مۇشۇ ئىكەن . جىق ـ راق ئالارمەن دېسەم ، تۇغەپ كېتىپتۇ . باشقا ماگىزىنىدىن تاپال ـ مىدىم . ئۇرۇمچىدە ئون كويدىن ئىكەن . قىممەت كۆرۈپ ئالمـ ـدىم . «يېتىشچە بىر ئىش قىلارمەن» دېدىم···

ئۇنىڭ يەنە نېمە دېگەنلىكى «جيۇچادۇي»نىڭ قۇلىقىغا كىردىمۇ ، كىرمىدىمۇ ؟ بۇ بىزگە قاراڭغۇ ، ئۇ خەنزۇچە يېزىقنى بىلەمدىكىن ـ تاڭ ، «تۇماق»تىن ئالغان تالونلارنىڭ ھەربىرىگە تەكرار ـ تەكرار سىنچىلاپ قارايتتى . تۇرقىدىن ئاشۇ تالونلار ـ دىن قانداقتۇر يىپ ئۇچىغا ئېرىشمەكچى بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتـ تى . ئۇ تۇيۇقسىز «تۇماق»نىڭ گېپىنى بوّلدى :

ـــ سەن خەنزۇچە خەتنى تونۇمسەن ؟

«تۇماق» چورتلا كېسىپ جاۋاب بەردى :

ـــ ياق . بىر خەتمۇ تونۇمايمەن .

ـــ ئەمىسە ، بۇ تالونلارنىڭ قايسى نېمىنىڭ تالونى ئىكەنـ ـلىكىنى قانداق بىلىسەن ؟

ـــ ھەممىسىگە بەلگە سېلىپ قويغان . مانا قارىڭە ، كەتـ مەنگە «ك» ، رومالغا «ر» ، تاماققا «ت»··· ـــ بولدى ، بولدى ! ھارامزادىلىكىنى بۇنىڭ !··· تالون دېسەڭ ، بىر تال يىڭنىگىمۇ يېزىپ بېرىدىغان نېمە بۇ ! مۇشۇ بىر نېمىلەر بىلەن مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتامسەن ؟ !··· ماۋۇ تۆمۈر ـ تەسەكلىرىڭـ

نى ئېلىپ كېتىپ ، گۈڭشېدىن ئۆزۈڭنىڭ قارائۇغۇ بازارچىلىق قىلمايدىغانلىقىڭ ، بۇ روماللارنى راستىنلا ئۇرۇغ ـ تۇغقانلىرىڭغا سوۋغا قىلىدىغانلىقىڭ ھەققىدە تامغىلىق تونۇشتۇرۇش ئەپكەل . بولمىسا روماللىرىڭ مۇسادىرە قىلىنىدۇ !...

ـــ تونۇشتۇرۇشۇم بار ، ـــ «تۇماق» يەنە بىر يانچۇقدىن نەچچە پارچە قىزىل باش ، قىزىل تامغىلىق تونۇشتۇرۇشنى چىقىرىپ ، ئۇنىڭغا ئۇزاتتى . ئۇ بىر ھازا ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ ، گۈڭشېنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ھەجىلەپ يۇرۇپ ئوقۇپ چىقتى . ناھىيىنىڭ ، ۋىلايەتنىڭ ، ئاپتونوم رايونىنىڭ تونۇشتۇرۇشلىرى پۈتۈنلەي خەنزۇچە بولغاچ ، ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمىدى . تېخى بۇ تونۇشتۇرۇشلار زادى نەنىڭ ؟ نېمە مەزمۇندا يېزىلغان ؟ بۇنى بىلمەي تۇرۇپ ، «تۇماق»نى ئون ھەسسىلەپ پايدا بېرىدىغان ئون سەككىز رومال بىلەن يولغا سېلىپ قويغىلى بولمايتتى . بۇ كۈنلەردە ، بىر رومال تۇرماق بىر نان ياكى بىر ئىككى كىلوگرام زەدەك ـ چامغۇر بىلەن قولغا چۈشكەن قارائۇغۇ بازار ـ چىلار ئازمۇ ؟ ھېلىغۇ ئۇنىڭ قولىدا ئاپتونوم رايونىنىڭ (ئەگەر بۇ گەپ راست بولسا) تونۇشتۇرۇشى بار ئىكەن ، مەركەزنىڭ تونۇشتۇرۇشى بولسىمۇ ، بۇ روماللارنى قولدىن چىقارغىلى بولمايدۇ ! ئۆتكەنده ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت مۇدىرىمۇ قارائۇغۇ بازارچىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالدىغۇ !... «جيۇچادۇي» ئۆزىنىڭ پرولېتارىيات دىكتاتورىسىنىڭ تۆمۈر مۇشتى ئىكەنلىكىنى ، بىر جۇپ چوكىدىمۇ سىنىپىي كۈرەش بارلىقىنى ھەرگىز ئۇنتۇماسلىقى كېرەك !...

ـــ لاقا ـ لۇقائىنى كۆتۈرۈپ ، مەن بىلەن ماڭ ! ـــ دېدى «جيۇچادۇي» ئوڭ قولىدا روماللارنى ، سول قولىدا تونۇشتۇرۇشلارنى تۇتقان ھالدا باشتىكىدەكلا قوپال تەلەپپۇزدا .

ـــ نەگە بارىمەن ؟ ـــ «تۇماق» ھەيران بولغاندەك سورىدى .

ـــ مەن بارغان يەرگە بارسەن . بولە ئىتتىك !

«تۇماق» ئۇنىڭغا بىرەم ئۇن ـ تىنسىز تەكىلىپ تۇرـ دى ـ دە ، زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ «تەۋەررۈك»لىرىنى سومكىسىـ غا قاچىلاشقا باشلىدى...

يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ناھىيىلىك «جيۇچادۇي» قوماندانلىق شتابىنىڭ ئالدىغا سانجاق ـ سانجاق توپلىشىۋالغان ئالاـ مان «گۇررىدە» كەينىگە ياندى . دەرۋازىدىن «تۇماق» ۋە ئۇنىڭ ئوڭ ، سول يېنىدىن خوش ـ خوشلىغان بىر خەنزۇ ، بىر ئۇيغۇر چىقىپ كېلىۋاتاتتى . ئۇلار «جيۇچادۇي»نىڭ ئەڭ چوڭ كاتتـ ۋاشلىرى ئىدى . خەنزۇ نېمە دېسە ، ئۇيغۇر ئۇنىڭ دېگىنىنى «تۇماق»قا تەرجىمە قىلىپ بېرىۋاتاتتى . بىر قاراپلا بىلىش مۇمكىن ئىدىكى ، ھەر ئىككىسى «تۇماق»قا خۇشامەت قىلىپ ، ئۇنىڭدىن كەچۇرۇم سوراۋاتاتتى ، «تۇماق»مۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئۇلاـ رنى كەچۇرىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپلا قالماي ، رىغبەتلەندۇرۇـ ۋاتاتتى ، ئىلھاملاندۇرۇۋاتاتتى . بايا بىز كۆرگەن «جيۇچادۇي» بولسا ، ئۇلاردىن ئىككى ئوچ قەدەم ئارقىدا سالپىيىپ كېلىۋاتاتـ تى . ئىچكىرىدىن كىمنىڭدۇر تاياق ئازابىدىن قاتتىق چىرقىرـ غىنى ، بوغنۇققىنى ، ئىڭرىغىنى ئاڭلىناتتى...

ئالامان غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى . بەزىلىرىنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچەيسە ، بەزىلىرى كىمگىدۇر ئىچ ئاغرىتىپ «ئۇھ» تارتتى . بەزىلىرى «تۇماق»نى بېشى بىلەن ئىما قىلـ شاتتى... ئۇزاق ئۆتمەي ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ خادىمى ھارۋىسى پەيدا بولۇپ قالدى (بۇ كۈنلەردە ناھىيە دەرىجـ لىك ئورۇنلاردا پىكاپ يوق ئىدى) . «جيۇچادۇي»نىڭ كاتتـ ۋاشلىرى «تۇماق»قا تېخىمۇ پەش ـ كەش قىلىپ ، ئۇنى ئىككى يېنىدىن يۆلەپ دېگۈدەك خادىمغا چىقىرىپ قويۇشتى . خادىم كەتتى .

«جيۇچادۇي» دېسە ، ئاددىي پۇقرا تۇرماق ، ئارمىيە ـ

ساقچى خادىملىرىمۇ ئەيمىنىدىغان ؛ دەرۋازىسىدىن ساق ـ سالا-
مەت كىرگەن ئادەمنىڭ ئېغىز ـ بۇرنى قانماي ، يۈز ـ كۆزى
كۆكەرمەي چىقمايدىغان بۇ جايدىن بىر تال مويىمۇ تەۋرىمەي ،
ئىككى كاتتىۋاشنىڭ بېشىغا دەسسىگەندەك مەغرۇر قەدەملەر
بىلەن چىقىپ كەتكەن «تۇماق»نىڭ زادى كىملىكىنى بىلگۈسى
كەلگەن ئالامان هېلىقى «جيۇچادۇي»نى ئارىغا ئالدى . «ئۇ
كىشى كىم ئىكەن ؟» دەپمۇ سوراشتى .

ـــ كىم بولاتتى ؟ كاتتا ئادەم ئىكەن ! ـــ دېدى ئۇ
چالۋاقاپ ، ـــ بەك بىلگۈچلار كېلىپ كەتكەن بولسا ، بىزنىڭ
باشلىقتىن سوراڭلار !

«كاتتا ئادەم ؟ ئۇ زادى قانچىلىك كاتتا ؟ ۋىلايەتنىڭ باشلى-
قىمۇ يا ئاپتونوم رايوننىڭ ؟»

بۇ سوئالغا بۇ يەردە هېچكىممۇ جاۋاب بېرەلمەيتتى . چۈن-
كى ، بىزدە شۇنداق كاتتا ئادەملەر باركى ، سىرتىدىن قارىسىڭىز
بىر ئاددىي ئىشچى ـ مەدىكارغا ياكى ساۋاتسىز دېھقانغا ئوخشاي-
دۇ . ئەمەلىيەتتە بولسا ، بىرەر ۋىلايەتنى ، هەتتا بىرەر ئۆلكىنى
سورايدۇ . بەزىلەر گېنېرالدەك قېتىۋالغىنى بىلەن باشلانغۇچ
مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسىنىمۇ تۆت ئېغىز گەپ بىلەن قايىل
قىلالمايدۇ . شۇڭلاشقىمۇ ، كىمنى بىر قاراپلا هۆرمەتلەش ،
كىمگە بىر قاراپلا نەپرەتلىنىشنى بىلمەيمىز . بۇنىڭدىكى ئەيىب
ئۇلارنىڭ كىيىمىدە ياكى يۈرۈش ـ تۇرۇشىدا ئەمەس ، بەلكى
بىزنىڭ تۇيغۇمىزدا . تۇيغۇنى تىزگىنلەش مۇمكىنمۇ ؟ تۇيغۇ
ئەركىن قۇش . ئۇنى بىر مەزگىل تىزگىنلىيەلىسەڭمۇ ، ئاخىر-
قى هېسابتا ، بەربىر ئىجازەتسىز سايادىن قىلىدۇ . كۆپ هال-
لاردا سېنى ئالدايدۇ . ئالدانغىنىڭنى بىلمەيلا قالىسەن . جىس-
مىڭ پارە ـ پارە بولۇپ كەتسىمۇ ، ئەيىبنى مەۋجۇت شەيئىگە
ئارتىسەنكى ، تۇيغۇڭنى هەرگىزمۇ ئەيىبلىمەيسەن . قارا ، ئاۋۇ
گۈزەلنى ! نېمىدېگەن كېلىشكەن ـ هە ؟ ئاھ يۈرەك ! ...

بىلگىنكى ، تۇيغۇنۇڭ سېنى ئالدىدى . ئۇنى «گۈزەل» دېگەندىن كۆرە ، «هازا زۇل» ياكى «شاياتۇن» دېگەن تۈزۈك ! نېمە ئۈچۈن ؟ ئۇ ئاشۇ گۈزەل هۆسنىنى دەسمايە قىلىپ ، ئۆزىنىڭ ناپاك تېنى بىلەن ئونلىغان ـ يۈزلىگەن پاك ، سەبىي تەنلەرنى بۇلغىدى··· قارا ، ئاۋۇ يىگىتنى ! نېمىدېگەن قاۋۇل ـ هە ؟ ئاھ يۈرەك !··· بىلگىنكى ، تۇيغۇنۇڭ سېنى ئالدىدى . ئۇنى «قاۋۇل» دېگەندىن كۆرە ، «رەج» ياكى «ئالىقاپ» دېگەن تۈزۈك ! نېمە ئۈچۈن ؟ ئۇ ئاشۇ قاۋۇل بەستى بىلەن ئۆمۈر بويى كىچىككىنە ياخشى ئىش قىلغىنى يوق . يامان ئىشلىرىنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ··· شۇنداق ، تۇيغۇ كۆپ هاللاردا ئادەمنى ئالدايدۇ . ئالدانماسلىقنىڭ بىردىنبىر يولى ئالدىڭغا ئۇچرىغان هەرقانداق شەيئىنى ئىنچىكە كۆزىتىش ، ئەمما باها بېرىشكە ئالدىرىماسلىق .

ئالدانغانلار ياقىسىنى تۇتتى . «كاتتا» ئادەم كەتتى . نەگە كەتكىنىنى هېچكىمۇ بىلمىدى . بەلكى «جيۇچادۇي» كاتتىۋاشلىرى بىلگەندۇ ؟ توغرا ، چوقۇم بىلدى . لېكىن ، ئۇلار هېچكىمگە دەپ بەرمىدى . هېچكىمۇ ئۇلاردىن سوراشقا پېتىنالمىدى . خادىكنىڭ كەينىدىن بىردەم هاڭۋېقىپ قاراپ تۇرۇشتى ـ دە ، بىردىن ، ئىككىدىن تارقىلىپ ، هەممىسى ئۆز يوللىرىغا كېتىشتى ۋە هايال ئۆتمەي ، بۇ «كاتتا» ئادەمنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىۋېتىشتى . بىراق ، پېقىرنىڭ قەلبىمى ئۇنى زادىلا ئۇنتۇيالمىدى . كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ ، ئۇنىڭ قىرىق يىللىق سەرگۈزەشتىسىنى ۋە «كاتتا»لىق مەرتىۋىسىنى بىلىپ ئۇلگۈرىدى .

ئۇنىڭ تۇغۇلۇشى هېچكىمگە خوۋلۇق ئېلىپ كەلمىدى ، ئانىسى ئون بەش يېشىدا ئۇنى تۇغۇپ قويۇپلا ، ئۆزى ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى . قىزىدىن ئايرىلغان ئانا بۇ نەۋرىسىنى پوكۇنىغا بىر تېڭىۋالغىنىچە ، هېچكىمگە تۇتقۇزمىدى . ئۇنىڭغا ناھايىتى

مەزمۇنلۇق قىلىپ «تۆلەندى» دەپ ئات قويدى . نەگىلا بارسۇن بىر قولىدا ئۇنى كۆتۈرۈپ ، بىر قولىدا ئۇنىڭ «ئېنىك ئانىسى» — چۇپۇرى ئۇزۇن جاغال ئۆچكىنى يېتىلىۋالاتتى . ئۇ «ئىڭگە»لا دېسە ، چوڭ ئانىسى ئۆچكىنى ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى بىر نېمىگە باغلاپ ، چاتىرىقىغا ئۇنىڭ بېشىنى تىقاتتى . كېيىنچە «ئانا ـ بالا» شۇنداق ئامراق بولۇپ كەتتىكى ، تۆلەندى «ئىڭگە» دەپ بولغۇچە «ئېنىك ئانىسى» ئىككى پۇتىنى كېرىپ ، ئۇنى ئەمدۈرۈشكە تەييارلىنىدىغان ، تېخى بەزى چاغلاردا — ئۇنىڭدىن يىراقراق جايدا ئوتلاۋاتقان چاغلاردا — مەرىگىنچە يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ قېشىغا كېلىدىغان بولدى . كېچىلىرى بولسا ، ئېمىزگە ئېمەتتى . «ئېمىزگە» دېگىنىمىز راسا تورلىشىپ پىشقان تۇزلۇق نوگاينىڭ سېپىغا يوتقان يىڭنىسىنى قىزىتىپ تۆشۈك ئېچىپ ، ئۇستىگە غۇنجۇننىڭ ئەمچىكىنىڭ تېرىسىنى كىيدۈرۈپ ياسالغان ئالاھىدە «ئەمچەك» ئىدى . بۇنداق «ئەمچەك» تۆلەندىنىڭ يۈرتى — قۇمسارايدىلا ئۇچرايتتى . قۇمسارايلىقلار ئەسىرلەر مابەينىدە ئەنە شۇنداق «ئەمچەك»لەر بىلەن قانچە مىڭلىغان «تۆلەندى»لەرنى بېقىپ چوڭ قىلغان . بىزنىڭ تۆلەندىمۇ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى ئىدى . ئالتە ئاي ئۆچكىگە «بالا» بولغان تۆلەندى ئانىسىزلىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيلا چوڭ بولۇپ قالدى .

دادىسى مەتقۇناخۇن يارامليق دېھقان ، شۇنداقلا يىراق ـ يېقىندا داڭقى بار خورازباز ئىدى . «پالانى يەردە نوچى خوراز بار ئىكەن» دېگەن گەپ قۇلىقىغا كىرىپ قالغۇدەك بولسا ، ئىشتىنىنى سېتىپ بولسىمۇ ئۇنى قولغا كىرگۈزمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايتتى . ئۇنىڭ تۆت ئەتراپى شال ئېتىزلىرى بىلەن ئورالغان ، تاملىرىنىڭ سىرتى سۇۋالمىغان كىچىككىنە دۇمچەك ئۆيى بولۇپ ، قولۇم ـ قوشنىسى يوق ئىدى . هويلا تېمى قاغا جىگدە بىلەن جىغان ؛ هويلا ئىشكى جىگدە شاخلىرىنى بىر ـ

بىرىگە چېتىپ قويۇلغان چېتەن ئىدى . مەراسى چوڭراق ئىككى پارچە كىگىزدەك كېلىدىغان بۇ هويلىغا ئادەمنىڭ قۇچىقى ئاران يەتكۈدەك بىر تۈپ توغراق سايە تاشلاپ تۇراتتى . ئۆيىنىڭ تېمىغا چاپلاپ سېلىنغان بەش كاتەكتە رەڭگى ، بوي ـ قەددى ، ياش ـ قورامى بىر ـ بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان بەش خوراز سولاق ـ لىق بولاتتى . بىرەر كاتەك بوش قالدى دېگەن گەپ ، تەبىئىيـ كى ، مەتقۇناخۇندىن ئامەت قاچتى ، دېگەن گەپ . بۇنداق چاغلار ـ دا ، ئۇنى نەچچە كۈنگىچە ئۆيدىن تاپقىلى بولمايتتى . مەيلى ئىشى بولسۇن ـ بولمىسۇن ، يوغان كەتمەننى مۇرىسىگە سېلىۋېلىپ قاق سەھەردە ئېتىزغا چىقىپ كەتسە ، كۈن ئولتۇرۇپ گۈگۈم چۈشكەندە ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولاتتى . ئامىتى ئوڭ كېلىپ قالغان چاغلاردا بولسا ، ئېتىز ئۇ ياقتا تۇرسۇن ، نەچچە كۈنلەپ ئۆيگىمۇ يولىمايتتى .

هاۋادا لاچىن ئۇينايدۇ ،
قىمارنى داچەن ئۇينايدۇ .
چەندازاڭ ئېغىر بولسا ،
قېشىڭدا چوكان ئۇينايدۇ .

دەپ ناخشا ئېيتىپ ، مەھەللە ئارىلايتتى . «موللاقچى» چـوكانـ لارنى «ئوۋ»لايتتى . ئۆيىدىن ، خورازلىرىدىن غەم قىلمايتتى . تۇم قارا ، قۇلىقى كېسىك «تۆت كۆزلۈك» پالۋان ـــ بويناق كېچە ـ كۈندۈز كۆزەتچىلىك قىلاتتى .

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، مەتقۇناخۇنىڭ ئۆيىنىڭ چۆرىسىدىـ كى شاللىقلار ئەسلىدە ئۇنىڭ دادىسىغا قارايدىكەن . كېيىن نېمە سەۋەب بىلەندۇر غوپۇر هاجىم بايىنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ كېتىپ ، يەر ئىگىسى ئورتاقچى بولۇپ قاپتۇ . دادىسىدىن ئايرىلغان مەتقۇـ ناخۇنمۇ دادىسى ئورتاققا ئالغان يەرلەرنى تېرىشنى داۋاملاشتۇـ

رۇپتۇ . هوسۇلنىمۇ خېلى ئوبدان ئالمدىكەن . نىكۇنىكى ، تۆلەد-
دىنىڭ ئانىسىدىن ئايرىلىپتۇ ، شۇنىڭدىن بۇيان ھېچ ئىشى راۋاج
تاپماپتۇ . كەينى - كەينىدىن ئۇچ قېتىم ئۆيلەنگەن بولسىمۇ ،
خوتۇنلىرىنىڭ بىرەرى ئۆيىدە توختىماپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئاۋۇال
بوينىقنى بېقىپتۇ . ئاندىن خورازغا ئىشتىياقى چۈشۈپتۇ . بۇ
گەپلەرنىڭ زادى قانچىلىكى راست ، قانچىلىكى يالغان ؟ سۇرۇش-
تۇرۇپ كۆرگەن كىشىمۇ يوق . ئاڭلىغىنىمىزنىلا سۆزلىسەك ،
ئۇنىڭ كاتەكلىرى ئۆيىدىن چىرايلىقراق ئىكەن . ھەر كېچىسى
ئىككىدىن خورازنى نۆۋەت بىلەن ئۆيگە ئەكىرىپ ، ئورۇنىنىڭ
ئىككى يېنىغا باغلاپ قويۇپ ، ئوتتۇرىدا ئۆزى ياتىدىكەن . لې-
كىن ، كەتمەنگە كەلگەندە ھەرگىزمۇ بوش كەلمەيدىكەن . بىر
خوراز «ۋاك»لا دېسە نەچچە چارەك ئاشلىقنىڭ بېشىغا سۇ قۇيۇ-
لۇپ تۇرغاچ ، ئاخىرقى ھېسابتا بىر چاپىنى ئىككى بولماپتۇ .
خوتۇن قارىسىنى كۆرمەي يەتتە - سەككىز يىل ئۆتۈپ كېتىپ-
تۇ . «مەتقۇۋان يالىڭاچ» ، «مەتقۇۋان پاخشى» دېگەن نامىمۇ
ئاپتۇ .

— مەتقۇناخۇن ، — دەپتۇ بىر كۈنى غۇپۇر ھاجىم باي
ئۇنى ئۆيىگە چاقىرتىپ كېلىپ ، تازا ئوبدان مېھمان قىلغاندىن
كېيىن ، — نېمىشقا بويتاق يۈرىسەن ؟ ئادەم دېگەنندىڭ ئاغ-
رىق - سىلىقى بولىدۇ . تاپقىنىڭنى خورازغا دەسمايە سېلىپ
بېرىۋەرسەڭ ، ئات بېشىدەك ئالتۇنۇڭ بولسىمۇ توشمايدۇ . بوي-
تاقچىلىقمۇ ئوبدان ئىش ئەمەس . سوغۇق چۈشۈپ قالدى ، توڭ-
سەن ، ئاستا بېشىڭنى ئوڭلىۋالمامسەن ؟

— بولسىغۇ شۇنداق قىلسام بولاتتى ، — دەپتۇ باينىڭ
تەلەپپۇزىدىن قانداقتۇر ئىلتىپاتنىڭ پۇرىقىنى سەزگەن مەتقۇنا-
خۇن گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ ، — قولۇم قىسقا ، بىر كىم-
نىڭ بوسۇغىسىغا قىز سوراپ بارالمايمەن .

— كۈزدە خېلى جىق بىرنېمە ئالدىڭغۇ ؟

— ئېلىشىنىغۇ ئالغان ، ئەمدى...
— ئۇتتۇرۇۋېتىپسەن - ده ؟
— .....
— مۇنداق دېگىن... بىرەر كۆڭلەكلىك شاھتاۋارغىغۇ كۇچۇك يېتەر ؟
— .....
— قىشچە يېگۈدەك بىر نېمەڭغۇ باردۇ ؟
— .....
— ئۇمۇ يوقمۇ ؟ ئەستاھۇئەكبەر... مۇنداق دېگىن... شۇنچە جىق ئاشلىق ئۆيۈڭگە كىرگەن ئادەم... بولماپتۇ ئۇكام ، بولماپتۇ . مەن تېخى...
باي ئويلىنىپ قاپتۇ . مەتقۇناخۇن گەجگىسىنى قاشلاپ :
— ئەمدى... — دەپ جىم بولۇپ كېتىپتۇ .
— مەن تېخى سېنى خوتۇنلىرىڭ گېپىلىرىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسا ، بىر ساۋابلىق ئىش قىلىپ قويای دەپتىكەنمەن ، — دەپتۇ غوپۇر ھاجىم باي سوزۇپ بىر تىنىپ ، — تويلۇقىغا تېخى بىر نېمەڭ بولمىسا ، گېپىلىنىمۇ باقالمىسامۇ... ئەستا...
يەردىن باش كۆتۈرمەي ئولتۇرغان مەتقۇناخۇن تۇيۇقسىز جانلىنىپ كېتىپتۇ :
— ئېيىدە لايىق بولسا ، خورۇزىمدىن بىر ئىككىنى ساتسام...
— بىر ئىككىنى ؟ — باي ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپتۇ ۋە بىر ھازا قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ ، — ئىككى خوراز دېگەنىڭ پۇلىغا خوتۇن كېلەمدۇ ؟ تازا ئەخمەق - ده ، سەن !...
— خوتۇن كەلمىسە ، بەش ئالتە تاغار ئاش كېلىدۇ .
— نېمە ! — بايىنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچەيىپتۇ . — خوراز دېگەننى شۇنداق جىق پۇلغا ئالامدۇ ؟
— ئالىدۇ ، ھاجىم ! ئۆتكەنده ئون تاغار بۇغدايغا بەرمەگەن بىر خورۇزنىم پاخشى بولدى . ئەگەر ئۇنى ئۇتتۇرۇۋەتمىگەن

بولسام...

— مۇنداق دېگىن... بەشىلىسىنى ساتساڭچۇ ؟

— بەشىلىسىنى... بەشىلىسىنى...

— ھە ، كۆزۈڭ قىيمايۋاتامدۇ ؟

— ئەمدى...

— ئۇنداق بولسا ، دەرمەھەللىككە ئىككى ئۈچ تاغار بۇغداي تەييار قىلالامسەن ؟

— خۇدايىم بۇيرۇسا تەييار قىلالايمەن .

— ئەمىسە ئاڭلاپ تۇر ، بىزنىڭ زىۋەرەمنى ساڭا نىكاھلاپ قويماي دەۋاتىمەن . ئۇمۇ ، سەنمۇ يېتىم . چىرايلىق ئۆي تۇتۇپ كەتسەڭلار ، ئۇ دۇنيادا ساۋابىنى كۆرسەم ئەجەب ئەمەس... قانداق دەيسەن ؟

— مىڭ مەرتىۋە رەھمەت دەيمەن ، ھاجىم !... ئەمدى...

— ھە ، ئەمدى نېمە ؟

— زىۋەرنىگۈل بىزنىڭ تۆلەندىدىن ئاران ئىككى ياش چوڭ ، بۇ...

— ھە ، «مەندىن جىق كىچىك» دەمسەن ؟

— شۇنداق .

— نەچچە ياشقا كىردىڭ ؟

— ئوتتۇزدىن ئاشتىمغۇ دەيمەن .

— ئەخمەق . روسۇلىللا بۇۋى ئايشەنى توققۇز يېشىدا ئەمرىگە ئالغان . زىۋەرەم دېگەن ئون ئۇچتىن ئاشتى . سەن تۆلەندىنىڭ ئانىسىنمۇ ئون ئۇچ يېشىدا ئالغانغۇ !...

— ئۇغۇ شۇنداق بولغان... ئۆزلىرى ئاتىدارچىلىق قىلىدىغان بولسىلا ، مېنىڭ كەينىمگە قارايدىغان يېرىم يوق .

— ھە ، ماۋۇ گېپىڭ خېلى جايىدا بولدى ! ئۇنداق بولسا بىر ئىككى كۈن ئىچىدە ئۆيۈڭگە ئاز ـ تولا يېگۈلۈكىنىڭ غېمىنى

قىل . ئاندىن ئىششەك① گۈرۈچنى قازانغا تىقىپلا ، پاتمە قىلدۇ-
رۇڭىتەيلى... سەنمۇ ئۆزۈڭگە چۈشلۈق ئادەم ، دوست - دۇشمە-
نىڭ بار . ئۆزۈڭنىڭ ئابرۇيۇڭ ، زىۋەرەمنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ
قويماي دېسەڭ ، ئۇنىڭ تويلۇقىغا بىرەر كىيىملىك بىرنېمە ئال-
ساڭمۇ مەيلىڭ...

— ئۇنى ئالمىسام ، نىكاھمۇ دۇرۇس بولماس . خۇدايىم
بۇيرۇسا...

— مەيلىڭ ، بۇنى ئۆزۈڭ ئويلان .

— ئوبدان ، جېنىم چىقىپ كەتسىمۇ ، زىۋەرەمنىڭ لايە-
قىدا بىر نەرسە ئالىمەن .

مەتقۇناخۇن ئورنىدىن قوپۇشقا تەمشىلىۋاتقاندا ، غوپۇر ھا-
جىم باي :

— جىندەك توختا ، — دەپتۇ ، بىر يېرى ئاغرىۋاتقاندەك
چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ ، — سەمىگە
سېلىپ قويمىسام بولمايدىغان بىر ئىش بار ئىدى...

— قېنى ئېيتسىلا .

— مۇنداق گەپ ، راستىنى ئېيتقاندا زىۋەرەمنىڭ تېخى
ياتلىق بولىدىغان ۋاقتى ئەمەس . بالىنىڭ ئانىسىمۇ ساقسىز .
زىۋەرەمدىن ئايرىلسا ، ھەم چۇلاق ، ھەم تۇكۇرلا بولىدۇ .
ھەي... نېمە دېسەم بولار ؟ مۇنداق گەپ ، زىۋەرەم كىچىك ئىدى .
ئەمما قايسىبىر شۇمقۇش...

زىۋەرەم — غوپۇر ھاجىم باينىڭ ئاسراندى دېدىكى ئىدى .
ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ، بۇنىڭدىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى ، زىۋەرەم قوي-
لارغا ئوت ئېلىۋاتسا ، تۇيۇقسىز قوناقلىقتىن ناتونۇش بىر لۈك-
چەك چىقىپ... «ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك ، بە-
چارىنىڭ بويىدا قاپتۇ . ئەگەر ئۇنى بىر ئەھلى مۇسۇلمانغا جۈپ-

---

① ئىششەك — چارەكنىڭ تۆتتىن بىرى ، ئىككى يېرىم كىلوگرامغا تەڭ .

لىۋەتمىگەندە ، ئانىغىمۇ ، بالىغىمۇ ياخشى كۈن بولمايدىكەن ، شۇڭا مەتقۇناخۇننى مۇسۇلمانچىلىقتىمۇ ، ئەرلىك ، مەردلىكتىمۇ بار يىگىت دەپ بىلىپ ، ئۇنىڭغا لايىق كۆرۈپتۇ . ئەگەر زىۋەرەم ئىككى ئۈچ ئاي بۇرۇن تۇغۇپ قويسا ، كىشىلەرگە : «كىچىك بالا ئۆزىنى ئېغىر ـ يېنىك ئىشلارغا ئۇرۇپ قويغاچ ، ئاي ـ كۈنى توشماي تۇغۇپ سالدى» دېيىلا بولىدىكەن . مەتقۇناخۇن بۇ ئىشى ئۈچۈن ئۇ دۇنيا بۇ دۇنيالىق ساۋاب تاپىدىكەن .

ـــ مەنمۇ بۇ گەپنى تېخى تۇنۇگۈن بالىنىڭ ئانىسىدىن ئاڭلىدىم . ئۇ مەزلۇم : «چۇشۇرۇۋەتسەكمىكىن» دەپ قويۇپتىكەن . مەن ئۇنىمىدىم . «خۇدا يارانقان جانغا يورۇق دۇنيانى كۆرسەتمىسەك ، قىيامەت كۈنى خۇدايىمنىڭ ئالدىدا نېمە دەيمىز ؟...» دەپ تۇرۇۋالدىم . كېيىن سەن يادىمغا يەتتىڭ ، ـــ دەپتۇ باي گېپىنىڭ ئاخىرىدا ، ـــ دەپباقە ، مۇشۇنداق قىلغىنىم دۇرۇس بولاپتۇمۇ ، يا ؟

ـــ دۇرۇس بولمامدىغان ، هاجىم...

ـــ شۇنداق قىلىپ ، قورسىقىدا بالىسى بولسىمۇ ئېلىۋېرەمسەن ؟

ـــ ئېلىۋەرمەي ! ـــ مەتقۇناخۇن رازىمەنلىك بىلەن سۆزلەپ كېتىپتۇ ، ـــ ئون بالىسى بولسىمۇ ئېلىۋېرىمەن !

ـــ ئۇششاق ـ چۇششەك گېپى چىقسا ئۆزۈڭ ئىگە بولامسەن ؟

ـــ خاتىرجەم بولسىلا ، هاجىم...

ـــ ئۇنداق بولسا ، ئەتىلا بىر كۆڭلەكلىك شەتلەڭگە بىلەن بىر تامباللىق شەلپەر تاپ ، قالغىنى خۇدا يولىدا مەندىن .

ـــ ئوبدان ، هاجىم...

شۇنداق قىلىپ مەتقۇناخۇن خوتۇنلۇق بولۇپ قالدى . مەھەللىنىڭ بويتاقلىرى ئۇنىڭغا كەلگەن بۇ ئامەتكە هەسەت قىلىپ ، دېمى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى . كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن

مەتقۇناخۇن خورازلىرىنى سېتىپ ، خورازۋاز ئۇلپەتلىرى بىلەن-
مۇ ئارىنى ئوچۇق قىلدى . ئەر - خوتۇن چىقىشىپ قالغانىدى .
زىۋەرەم تۇغدى . بىراق ، بالا تۇغۇلۇپ ئۇچىنچى كۈنى ئۇ دۇنياغا
سەپەر قىلدى ، ئانىمۇ كېسەلمەن بولۇپ قالدى . مەتقۇناخۇن
بىردەمۇ بىكار تۇرالمايدىغان بولدى . ئېتىز - ئېرىقنىڭ ۋە
ئۆينىڭ ئىشلىرى ئۇنىڭغىلا قاراپ تۇراتتى ، تازا ئىشلىدى .
ئۇنىڭ نەزەردە خوتۇنىدىن بۆلەك ھېچنەرسە يوق ئىدى . خوتۇنى
ئەمدىلا ئۆرە بولۇشىغا ، تۆلەندىنىڭ چوڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتتى .
ئىگە - چاقسىز قالغان تۆلەندى دادىسىنى تاپتى . تۆلەندى
ياۋاش ، قۇلىقى يۇمشاق بالا ئىدى . ئۇزاق ئۆتمەي ئون تۆت
ياشلىق «ئانا» بىلەن ئون ئىككى ياشلىق «بالا» ئىجىل - ئىناق
بولۇپ كەتتى . بىر - بىرىنى «ئاچا» «ئۇكام» دەيىشەتتى .
كېيىنرەك ، تۆلەندىنى غوپۇر ھاجىم بايغا يىللىقچىلىققا بېرىش-
كەنىدى ، ئوبدانلا پادىچى بولۇپ قالدى . ئۇچ ئادەم تىمىسقاپ
تۇرغاچ ، ئۇلارنىڭ ھال - كۈنى ئالاھىدە ياخشىلاندى . كىم
بىلسۇن ، مەتقۇناخۇنغا بەزگەك كېسىلى چاپلاشتى - دە ، ھالد-
ىدىن كەتكۈزدى . ئورتاققا ئالغان يەرنى تېرىمىسا بولمايتى-
تى . 4 - ئاينىڭ باشلىرىدا مەتقۇناخۇن چىشىنى چىشىغا بېسىپ
ئۆمىلەپ قوپۇپ ، ئېچىتما قىلىنغان ئېتىزلارنى ئاغدۇرۇشقا
باشلىدى . بۇقۇسا بىلەن ئۇي غوپۇر ھاجىم باينىڭ ئىدى . مەتقۇ-
ناخۇن بەزگىكى تۇتسا ئۇيلارنى توختىتىپ قويۇپ ، قىردا بىردەم
يانپاشلاپ ، قويۇپ بەرسە بۇقىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ ، ئۇدا بەش
كۈن ئېچىتما ئۆرىدى . ئالتىنچى كۈنىگە كەلگەندە ، ئۇيلارنىڭ
بىرى تاپتىن چىقىپ كېتىپ ، ھەمرىيىنى بىلىنەر - بىلىنمەس
بۇزۇلداپ سۇ تەپچىپ تۇرغان كور بۇلاققا قاپلىۋەتتى . دەل شۇ
پەيتتە ، مەتقۇناخۇنىڭ بەزگىكى تۇتۇپ ، جالاقلاپ تىترىگىنىچە
ئۆزىنى قىرغا تاشلاشقا ئاران ئۇلگۈردى . خوتۇنىنى توۋلىماقچى
بولغانىدى ، ئاۋازى چىقمىدى . ھېلىمۇ ياخشى ، توغراقنىڭ سا-

يىسىدا ئولتۇرۇپ يىپ ئېگىرىۋاتقان زىۋەرەمنىڭ كۆڭلى ئۆيۈپ سىرتقا چىققانىكەن ، كۆز يېتىم يەردە بولۇۋاتقان ئىشنى كۆرۈپ يۈگۈرگەن پېتى يېتىپ كەلدى . ئالدى پۈتلىرى تۆشۈگىچە پاتقاققا پېتىپ قالغان ، گېلىنى ھاڭغۇق بوغۇپ ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن تاغىل ئۈي ھەربىر تېپىچەكلىگەندە ، قارا توپاق ئۈيان - بۇيان سەنتۇرۇلۇپ ، ئۇنىڭ جېنىنى قىينايتتى . زىۋەرەم ئۇلارغا بىرەەم قاراپ تۇرۇپلا ئېرىنىڭ قېشىغا كەلدى . مەتقۇناخۇن تونۇرغا كۆمگەن كاۋىدەك كورکىراپ تەرلەپ ، پا - پا ئوتنىڭ ئىچىدە بىخۇت ياتاتتى . زىۋەرەم قورقىنىدىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى . ئاردىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتەكىن ، مەتقۇناخۇن ھوشىغا كېلىپ ، خوتۇنىنىڭ ياردىمى بىلەن ئورنىدىن قوپتى - دە ، ناھايىتى تەسلىكتە ئۈيلارنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە بەلبېغىغا ئېسىۋالغان كۆن غىلاپتىن مۇڭگۈز ساپلىق يوغان قاسساپ پىچىقىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ، ھاڭغۇقنىڭ زىيىنى كېسىۋەتمەكچى بولدى . كىم بىلسۇن ، «خۇدا ئۇرغانىنى خۇدابەردى ئاكام قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك ، پىچاق زەينى ئەمەس تاغىل ئۈينىڭ بوينىنى كەستى...

ئەنە شۇ ۋەقەدىن كېيىن مەتقۇناخۇن غوپۇر ھاجىم بايغا كانىيىغچە قەرزگە بوغۇلدى . تۆلەندىنىڭ ئىش ھەققىدىن زادىلا ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى . ئىككى ئائىلىنىڭ ئارىسى بۇزۇلدى . غوپۇر ھاجىم باي مەتقۇناخۇننى «ياخشىلىق قىلغانىنى بىلمەيدىغان تۇزكور» دېسە ، مەتقۇناخۇن ئۇنى «سەللە ئىچىگە يوشۇرۇنغان ئىمانسىز تۈلكە» دەپ تىللايتتى . چۈنكى ، كېيىنكى چاغلاردا ، مەتقۇناخۇن «زىۋەرەمنى بۇلغىغان ئادەم چوقۇم غوپۇر...» دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۇ مۇشۇ گۇمانىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ، زىۋەرەمنى نەچچە قېتىم قىيىن قىستاققا ئالغان بولسىمۇ ، ھېچقانداق نەتىجە چىقمىدى . زىۋەرەم تۆت يىلدىن بۇيان ئوخشاشلا بىرگەپنى ، يەنى : «قورقۇپ كەتكەچ ، گۇگۈمدا كىم-

لىكىنى تونۇيالمىدىم» دېگىنىدى . ئەگەر مەتقۇناخۇن ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلىق بالىلارنىڭ ، بولۇپمۇ قىزلارنىڭ ئاساسەن يالغان گەپ قىلمايدىغانلىقىنى بىلگەن بولسا ئىدى ، ھەرگىزمۇ ئۇ ئىشنى ئېسىگە ئېلىپ يۈرمىگەن بولاتتى . بىراق ، بىر كۈنى ، غوپۇر ھاجىم باي بىلەن گەپ تەگىشىپ قېلىپ ، ئۆز گۇمانىنى ئېيتىپ چىقىرىپ تاشلىدى . باي بولسا شۇئان ئۇنىڭغا تىل سالدى . «زۆھرەمنىڭ خېتىنى بەر !» دەپ پوپوزا قىلدى . يەرلىرىنى ئورتاققا بەرمىدى . بۇنىڭ بىلەن مەتقۇناخۇنغا مەدىكارچىلىق قىلىشتىن باشقا يول قالمىدى . زۆھرەم كۈنبويى چاقنىڭ تۈۋىدىن قوپماي يىپ ئېگىردى . ئەر ـ خوتۇن ھەرقانچە تىرىشسىمۇ ، يا قورسىقى تويمايتتى ، يا ئۇچىسى يېپىلمايتتى .

ئىككى يىل ئاشۇنداق ئۆتتى !

ئون ئىككى شوئارلىق بايراق ئورنىنى بەش يۈلتۇزلۇق قىزىل بايراق ئىگىلەپ ئۇزاق ئۆتمەي ، «ئىجارە ھەققىنى كېمەيـتىپ ، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى» باشلاندى . ئۇلىشىپلا يېتىپ كەلگەن يەر ئىسلاھاتىدا غوپۇر ھاجىم پومېشـچىك ئايرىلىپ ، ئۇنىڭ پۇتۇن ئىگىلىكى كەمبەغەل ـ يالالانما دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىلدى . مەتقۇناخۇنغا تەگكەن «مېۋە» ئەڭ كۆپ بولدى . «لاپقۇتلىشىش گۇرۇپپىسى» قۇرۇش توغرىسىدىكى تەشۋىق ـ تەربىيە ھەمىدىن بۇرۇن مەتقۇناخۇننىڭ قۇلىقىغا ياقتى . ئۇ ئۆزى بىلەن كېلىشەلەيدىغان ئون ئائىلىنىڭ ئىشىكىنى قاقتى ـ دە ، «ھايت ـ ھۇيت» دېگىنىچە «مەتقۇۋان ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى»نى قۇرۇپ چىقتى . «جەنۇبىي تىيانشان گېزىتى» بۇنى ناھايىتى چوڭ ئىش سۈپىتىدە خەۋەر قىلدى . «شىنجاڭ گېزىتى» بىلەن شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى تېخىمۇ زور داغدۇغا قوزغىدى . چۈنكى بۇ گۇرۇپپا ئۆلكە بويىچە پاختەكلە يېزىسىدا قۇرۇلغان تۇنجى ھەمكارلىق گۇرۇپپا ـــ «بارات قادىر ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى»دىن كېيىنكى ئىككىنچى

ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئىدى . تەۋەككۇل قىلىپلا باشلىغان بۇ ئىش-
نىڭ ئۆزىگە شۇنچە زور شۆھرەت ئېلىپ كېلىشى ئۇخلىسا
چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان مەتقۇناخۇن تورغاينىڭ «چۇ - چۇ»
لىشىشنى ئەتىگەنلىك ئىشقا چىقىشىنىڭ سىگنالى قىلسا ، كەچ-
كى شەپەقنىڭ ئولتۇرۇشنى ئىشنى يېغىشىنىڭ بەلگىسى قىل-
دى . بىر بەن ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىسىنىڭ قېچىر قوشۇلغان
سوقىلار بىلەن ئۇزمەي ياردەم بېرىپ تۇرۇشى ئۇلارغا نىسبەتەن
«قوپارغۇ» بولۇپ ، غەيرىتىگە غەيرەت قوشتى . «يېتىۋالاي»
دېگەنلەرمۇ ياتالمىدى ، «يېنىۋالاي» دېگەنلەر يانالمىدى . يەر
تەرنىڭ قەدرىنى بىلىدىكەن ، ئۆزىنى تەر بىلەن سۇغارغانلارغا
ھېچنېمىنى ئايىماي بېرىدىكەن . بۇ گۇرۇپپا قۇرۇلغان تۇنجى
يىلىلا مول ھوسۇل ئېلىپ ، ۋىلايەت بويىچە «ئامېرىكا جاھانگىر-
لىكىگە قارشى تۇرۇپ ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ۋەتەنپەرۋەر-
لىك ئاشلىقى سېتىپ بېرىشتە قىزىل بايراقدار» بولدى . مەتقۇ-
ناخۇننىڭ سۇرىتى گېزىتلەردە بېسىلىپ ، ئىش ئىزلىرى كەڭ
تەشۋىق قىلىندى . ياندۇرقى يىلى گۇرۇپپا ئەزالىرى كۆپىيىپ
ئوتتۇز ئائىلىگە يەتتى . قىسقىسى ، قۇمساراي دېھقانلىرى ئۆزلە-
رىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنى ئۇنىڭغا باغلىماقتا ئىدى .

بىراق ، مەتقۇناخۇننىڭ ئۆمرى قىسقا كەلدى . شۇ يىلى
ئۇجمە تومۇزىدا قەشقەر شەھىرىگە بازار ئويىنغىلى كەتكەن پېتى
قايتىپ كەلمىدى . ھەپتىدىن كېيىن ئۇنىڭ جەسىتى قىزىل
دەرياسىنىڭ ئاياغ ئېقىندىكى بىر لايلاتمىدىن تېپىلدى . بېشىغا
تاش بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۇرۇلگەنىكەن . ئۇنى كىم ، نېمە ئۈچۈن
ئۆلتۇرگەنلىكىنى ئېنىقلاش ئەسلا مۇمكىن بولمىدى . قاتتىق
نازارەت ئاستىدا تۇرۇۋاتقان غوپۇر پوم قاتارلىق سىنىپىي دۇش-
مەنلەر يۇرتتىن بىرقەدەممۇ مىدىرلىمىغاچ ، بۇ قاتىللىق دېلو-
سىدا ئۇلارنى ئەيىبلەشكە مۇمكىن بولمىدى . ئەمىسە ، قاتىل
زادى كىم؟ چوقۇم سىنىپىي دۇشمەنلەر ! پارتىيىگە ، پارتىيە-

نىڭ سىياسەت ، ئەمىر - پەرمانلىرىغا چىش تىرنىقى بىلەن ئۆچمەنلىك قىلىدىغان بىر ئوچۇم بۇزۇقلار !...

قاتىل تېپىلمىدى .

بۇغدايلار سېرىقتال بولۇپ ، ئورما قىستاپ كېلىۋاتاتتى . ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىغا مەتقۇناخۇنغا ئوخشاش ئىشچان ، خالىس ، ئاق كۆڭۈل بىر ئادەمنى باشچى قىلماي بولمايتتى . كۆپچىلىك يېرىم كۈن غۇلغۇلا قىلىشتى . ئونلاپ نامزات كۆرسىتىلدى . ئۇ كۆرسەتكەننى بۇ ، بۇ كۆرسەتكەننى ئۇ رەت قىلىپ ، ئاخىرقى ھېسابتا ھېچكىمنى سايلىشالمىدى . خىزمەت گۇرۇپپىسى كادىرلىرىمۇ ئامالسىز قالدى . كەيپىيات سۈسلىشىپ كېلىۋاتاتتى . كۇتۇلمىگەندە ، باستۇرۇلغان زومىگەر قۇتۇپىدىن بەگنىڭ يىللىقچىسى شايۇنۇس ئاخۇن سۆز ئالدى :

— ئارىمىزدا پومچىكلار ،[1] بايلار ، هاللىقلاردىن بىرەرسىمۇ يوق . ئۆزىنىسكى ، مۇنداق دېسەم ، ئارىمىزدا بىرمۇ ئەسكى ئادەم يوق . ھەممىمىز ئوبدان ، ھەممىمىز پارتىيىنىڭ گېپىنى ئاڭلايمىز . ئۆزىنىسكى ، مۇنداق دېسەم ، كىمنى سايلىساق بولىدۇ ، ئوتتۇز ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ ئادەم ھەممەيلەنگە سىناق نەزەردە قاراپ قويدى . كۆپچىلىك ئۇنىڭ ئاغزىغا تىكىلىپ ئولتۇراتتى ، — راست ئەمەسمۇ ؟ ئۆزىنىسكى ، مەن بىر كىمنى كۆرسىتىپ باقسام ، كۆپچىلىك نېمە دەيدىكىن ؟

— دەۋەرسىلە ، — خىزمەت گۇرۇپپا كادىرى ئۇنى رىغ - بەتلەندۇردى ، — كۆڭۈللىرى كىمنى تارتسا ، تارتىنماي كۆرسىتىۋەرسىلە .

— ئۆزىنىسكى ، تۆلەندى ئاخۇن قېنى ؟

ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرماي ، ئەتراپىغا قاراشقا باشلىدى . خىزمەت گۇرۇپپا باشلىقى كەنت باشلىقىغا قاراپ قويدى . كەنت

---

① پومچىك — پومبىشچىكنىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

باشلىقى دېدى :

ـــ ئۇ بالا ۋەزىپە ئۆتەۋاتىدۇ .

ـــ ھە ، ئۆزىنىسكى ، ئۇ بالا ئۇنسۇرلارغا كۆز ـ قۇلاق بولۇۋېتىپتۇ ـ دە ! تۆلەندى ئاخۇن قالتىس بالا ! كەچكۇرستا ئوقۇپ ساۋادىنىمۇ چىقاردى . ياشلار[1] غىمۇ ئەزا بولدى . كەتمەن چېپىشتىمۇ ، ئاق ـ قارىنى ، ياخشى ـ يامانىنى پەرق ئېتىشمۇ ھەممىزدىن ئۇستۇن . ئەگەر ئۇ بىزگە گېزىت ئوقۇپ بەرمە-سە ، قۇلىقىمىز گاس ، كۆزىمىز قارىغۇ بولۇپ قالىدۇ ، ـــ ئۇشتۇمتۇت رەڭگى ئۆڭۈپ ، بىر پەس جىمىپ كەتكەندىن كېيىن قورۇنۇپراق دېدى ، ـــ ئۆزىنىسكى ، مۇنداق دېسەم ، خىزمەت گۇرۇپپىسىغۇ كۆزىمىزنى ئېچىپ تۇرىدۇ . ئاڭلىسام ئۇلار كې-تىمىش . ئۆزىنىسكى مۇنداق دېسەم ، بىزگە تۆلەندىدەك خەت ـ ساۋاتى بار ئادەم باش بولسا دەيمەن . ئۆزىنىسكى ، ئۇنى كىچىك كۆرمىسەڭلا ، بىزنى باشلاپ كېتەلەيدۇ . باشلىيالمىسا ، پارتىيە بار ئەمەسمۇ ؟ باشقا بىر كىمنى باش قىلىپ تىكلەپ بەرمەمدۇ !...

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى ھەممەيلەننى ئويغا سېلىپ قويدى . دەرۋەقە ، ئازادلىقتىن كېيىن قۇمساراينىڭ گېزىتىنى ئاران ھە-جىلەپ ئوقۇيدىغان بىرمۇنچە ياش ، ئوتتۇرا ياشلىق كىشىلىرى مىللىي ئارمىيە ئون ئۇچىنچى دىۋىزىيىسى قەشقەردە ئاچقان «كوماندىر يېتىشتۇرۇش كۇرسى» غا ئوقۇشقا ، يېڭىدىن قۇرۇل-غان زاۋۇت ـ كانلارغا ئىشچىلىققا ، تېخنىكۇملارغا ئوقۇغۇچى-لىققا يېزىلىپ كېتىپ ، ساۋاتلىقلار ئاساسەن قالمىغان ؛ يېزا ، كەنت باشلىقلىرىمۇ چالا ساۋات كىشىلەر ئىدى . كەچ كۇرس ئېچىپ ، ساۋاتسىزلىقنى يۇيۇش ھەرىكىتى بوشاشتۇرۇلماي ئې-لىپ بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ ئۇنۇمى زور بولمايۋاتاتتى . تۆلەندى

---

① ياشلار — كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى دېمەكچى .

بۇ جەھەتتە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكىلەردىن ئىدى . شۇڭا ، ھەم-
كارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ ھېسابات ئىشلىرىنى بۇلجۇتماي يۈرۈش-
تۈرۈپ كېلىۋاتاتتى . دىكتاتورا دۈيىنىڭ پائالىيەتلىرىگىمۇ ئاك-
تىپ قاتنىشىپ ، ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ قالغانىدى . خىز-
مەت گۇرۇپپىسى ئەتراپلىق كۆزىتىش ئارقىلىق ، ئۇنى تەربىيە-
لەپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە كاتىپ قىلىپ قويۇشنى نىيەت قىلغان-
دى . مانا ئەمدى شايۇنۇس ئاخۇن ئۇنى دادىسىنىڭ ئورنىغا دەس-
سىتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى . نېمە دېگۈلۈك ؟

كۆپچىلىكنىڭ دېگىنى ھېساب :

— راست ، شايۇنۇس ئاخۇن ئوبدان دېدى ، تۆلەندى بول-
سۇن !

— تۆلەندىنى سايلايلى .

— توغرا ، تۆلەندى بولسۇن . بەزى ئىشتا ياش كەلسە ،
بىز بار ئەمەسمۇ ؟ بار مەسلىھەت ئىش قىلساق ئەپلەشمەيدىغان
نېمىسى بار !

— .....

شۇنداق قىلىپ ، تۆلەندى بىر ئېغىزدىن گۇرۇپپا باشلىقلى-
قىغا سايلاندى . خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ مۇدىرى مۇددىئا پې-
تىچە قالدى . بۇ چاغدا ، تۆلەندى توپتوغرا يىگىرمە ياشتا ئىدى .

* * *

يىللار ئۆتتى . يىللار بىلەن تەڭ ، تۆلەندىنىڭ ئورنىمۇ
ئۆزگىرىپ تۇردى . ئۇ باشلانغۇچ ، ئالىي كوپىراتىپلارغا مۇدىر ؛
«كوممۇنىزمغا ئېلىپ بارىدىغان ئالتۇن كۆۋرۈك» — خەلق
گۇڭشېسى قۇرۇلغان چاغدا دادۇي باشلىقى ، سېكرېتار بولدى .
بۇ جەريانىدا ئۇ قانچە قېتىملاپ (بەلكى قانچە ئون قېتىملاپ-
تۇ ؟) ھەر دەرىجىلىك پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ تەق-

مدىرلىشى مۇكاپاتلىشىغا سازاۋەر بولدى . گېزىت ، رادىئولار ئۇنىڭ ئاجايىپ تەسىرلىك ئىش ئىزلىرىنى كەڭ تەشۋىق قىلـ دى . خەلق ئىچىدە «تۆلەندى داجەي» دېگەن پەخرىي نام بىلەن مەشھۇر بولدى . «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»دا نۇرغۇن كادىرلار بىر يېقىلغىنىچە ئورنىدىن قوپالمىدى . لېكىن ، ئۇ يېقىلغان بىلەن يېقىلمىغانلىقى ئارىلىقىدا تۇرۇپلا دادۇي ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى . ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ ئۇنتۇلغۇسىز زور ئىش شۇ بولدىكى ، ئۆتكەن يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە داجەيدىن ئۆگىنىش ئۇلگىسى بولۇپ باھالاندى . يېقىندا ، ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېت ئۇيۇشتۇرغان داجەينى ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئۆمىكى تەركىبىدە داجەينى ئېكسكۇرسىيە قىلدى . چىن يۇڭگۇي ، جياڭچىڭراڭ ، گوفېڭلـ يەنلەر بىلەن قانغۇدەك مۇڭداشتى . ئاندىن بېيجىڭگە بېرىپ ، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى . تەنتەنىمەن راۋىقى ئالدىدىكى مۇراسىم كۆرۈش سۇپىسىدىن جاي ئېلىپ ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ يېگىرمە بىر يىلـ لىقىنى ، پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ تۆت يىللـ قىنى خاتىرىلەش مۇراسىمىنى كۆردى . قىسقىسى ، ئۆمۈرلۈك ئارزۇ ـ ئارمىنىغا يېتىپ ، پۈتۈن مەملىكەتكە تونۇلغان كاتتا ئەربابقا ئايلاندى .

بىراق ، ئۆز ناھىيىسىگە كەلگەندە ، نەدىكى بىر قوڭالتاق «جيۇچادۇي» ئۇنىڭ ئۈستۈېشىغا قاراپلا ... ھە-ي-ي...

هارۋىكەشنىڭ خوتۇنى

ئىككى خادىمنىڭ تۆت يولنىڭ توغمىدا ئۇچراشتى . بىرى كۈن چىقىشتىن ، ئىككىنچىسى كۈن پېتىشتىن كەلگەنىدى . خادىمـلارنىڭ شەكلى ، چوڭ ـ كىچىكلىكى ئوخشاش بولۇپ ، بىرىنىڭ چاقى تۆمۈر ئۇلتاڭلىق ، يەنە بىرىنىڭ رېزىنكە ئۇلتاڭلىق ئىدى . تۆمۈر ئۇلتاڭلىقنىڭ ئىككى ئات قوشۇلغان بولۇپ ، ئات جابدۇقلىرىدىن تارتىپ قوڭغۇراقلىرىغىچە ئالاھىدە كۆركەم ۋە يېڭى ئىدى . ئوتقاشتەك رەڭدار ئىران نۇسخا گىلەم ئۇنى تېخىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرسىتەتتى . سول ياندا زامانغا مودا بولۇپ قالغان ماش رەڭ ھەربىيچە ئۇستۇاش كىيگەن ئوتتۇرا ياشلىق ھارۋىكەش ، ئوڭ ياندا بىزگە تونۇش كاتتا زات ـــ تۆلەندى «داجەي» ئولتۇراتتى . يەنە بىرىنىڭ جابدۇقلىرى ئاددىي ۋە كونا بولۇپ رېڭى ئۆچۈپ ، ئۇيەر ـ بۇيېرى تېشىلىپ كەتكەن كونا پالاس سېلىقلىق ئىدى . بۇنىڭدىمۇ ئوخشاشلا ئىككى ئادەم بولۇپ ، بىرى يىگىرمە بەش ياشلاردىكى دېھقانسىياق ھارۋىكەش ، يەنە بىرى شەھەرلىكلەرگە ئوخشاشراق كىيىنگەن ، چىرايىدىن مەيۇسلۇك چىقىپ تۇرغان ئون توققۇز ـ يىگىرمە ياشلاردىكى ئورۇققىنە ئايال ئىدى . خادىمنىڭ گۇڭشې ئىدارىسىنىڭ ئىدى . ھارۋىكەش پۇتۇن ناھىيىگە تونۇشلۇق قوش ئاتلىق خادىمنىڭ ـــ ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ خادىمىگە يول بېرىش ئۈچۈن خادىمنىڭ سەكرەپ چۈشتى ـ دە ، ئاتنى يولنىڭ چېتىگىرەك تارتىپ توختاتتى . ئايالمۇ ئىتتىك خادىمنىڭ چۈشۈپ ، ئۇستۇېشىنى تۈزەشتۈرۈشكە باشلىدى . شۇ چاغ ، قوش ئاتلىق خادىمـ

مۇ ئۇلارغا ياندىشىپ توختىدى .
— ياشىسۇن ماۋجۇشى ! — تۆلەندى خادىكتىن چۈشۈپ ، هارۋىكەشكە قول ئۇزاتتى .
— ماۋجۇشى تۇمەن مىڭ يىللار ياشىسۇن ! — هارۋىكەش تۆلەندىنىڭ قولىنى هۆرمەت بىلەن قىستى . ئايالمۇ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى .
— هە ، سوپۇرئاخۇن ، نەگە ماڭدىڭ ؟ — تۆلەندى ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەستىن سورىدى . — گۈلزارخاننى ناھىيىدە ئوينىتىپ چىقاي دېگەن ئوخشىمامسەن ؟
— ئۆزلىرىنى ئېلىپ كەلگىلى ماڭغان...
— شۇنداقمۇ ؟ — تۆلەندى هەيران بولغاندەك قوشۇمىسىنى تۇردى ، — مېنىڭ بۇگۈن كېلىدىغانلىقىمنى قانداق ئۇقتۇڭلار ؟
— تەي جۇرىن بۇگۈن ئەتىگەن مەي جۇرىنغا تېلېفون بېرىپ ، كېلىدىغانلىقلىرىنى خەۋەر قىلغانىكەن...
— هە ، توغرا... — تۆلەندى ئۇلۇشكۈن ئۇرۇمچى ئايرودرومىدا ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى تەۋەككۈل بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ ، قەشقەرگىچە بىللە كەلگەنلىكى ئەمما ۋىلايەتلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىگە ئۆزىنىڭ ئېكسكۇرسىيە تەسىراتلىرىنى دوكلات قىلىش ۋەزىپىسى بولغاچ ، قەشقەردە بىر كۈن تۇرۇپ قالغانلىقىنى ئەسلەپ ، يۇرتكى خۇشاللىقتىن يايراپ كەتتى ، تەي جۇرېن تېلېفوندا خەۋەر قىپتۇ ، دېگىن... بۇ تەي جۇرېنزە...
— بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ، پۈتۈن گۈڭشې ئۆرە - تۆپە بولۇپ كەتتى دېسىلە ! هازىر مەي جۇرېن هەممە دادۇي ، شىياۋدۇي كادىرلىرىنى گۈڭشېگە يىغىۋاتىدۇ .
— شۇنداقمۇ ؟ ئۇنداق بولسا ، ئىتتىكرەك يېتىپ بارساق بولغۇدەك ، — تۆلەندى ئۆزىنى ئېلىپ كەلگەن هارۋىكەشكە

بۇرۇلدى ، ـــ ئۇكام ، سىز قايتىپ كېتىڭ . مەن ئۆزىمىزنىڭ هارۋىسى بىلەن كېتەي .

تۆلەندى شۇنداق دەپلا سوپۇرئاخۇننىڭ خادىكىگە چىقتى . ناهىيىنىڭ هارۋىكەشى ئاتنىڭ بېشىنى كەينىگە بۇراۋاتقاندا :

ـــ ئۇستام ، توختاپ تۇرسىلا ، ـــ دېدى سوپۇرئاخۇن چىرايى ئۆڭۈپ . ئاۋازىمۇ تىترەپ كەتتى ، ـــ ماۋۇ بىزنىڭ خوتۇننى ناهىيىگە ئالغاچ كەتسىلە !...

سوپۇرئاخۇن خادىكتىن بىرى چوڭ هەم ئېغىر ، يەنە بىرى كىچىك هەم يېنىك ئىككى سومكىنى ئالغاندى ، گۈلزار كىچىكىگە قول ئۇزاتتى . چوڭىدا لىق زاغرا ، كىچىكىدە گۈلزارنىڭ لازىمەتلىكلىرى بار ئىدى .

ـــ سوپۇرئاخۇن ، توختىغىنا ، ـــ دېدى تۆلەندى «داجەي» هەيرانلىق ئارىلاش تەلەپپۇزدا ، ـــ گۈلزارخانىڭ ناهىيىدە ئىشى بارمىدى ؟

ـــ ياق . بۇگۈن تاغامنىڭكىدە قونۇپ ، ئەتە قەشقەرگە ماڭىدۇ .

ـــ قەشقەردە ئىشى چىقىپ قالدىمۇ ؟

ـــ قېينىاتام دوختۇرخانىدا يېتىپ قاپتىكەن...

ـــ ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى...

ـــ بۇنى قانداق ئۇقتۇڭلار ؟ خەت كەلدىمۇ ؟

ـــ ياق ، ئاشلىق توشۇغىلى كەلگەن بىر شوپۇر ئۇلارغا قوشنا ئىكەن ، شۇنىڭدىن ئاڭلىدۇق . ئەھۋالى خېلى ئېغىر ئوخشايدۇ...

ـــ سەن بىللە بارمامسەن ؟

ـــ مەن بىللە بارسام...

سوپۇرئاخۇن دۇدۇقلىدى . تۆلەندى ئۇنىڭ گېپىنى تارتىۋالدى :

ـــ توغرا ، سېنىڭ بارماي تۇرغىنىڭمۇ تۇزۇك ، ـــ دېدى

ئۇ مەنىلىك قىلىپ . گۈلزار كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ، قاياققىدۇر قارىۋالدى ، ـــ گۈلزارخان چاغاندا بارمىدىغۇ دەيمەن ؟

ـــ ھەئە ، بارالمىدى .

ـــ بۇمۇ بىر پۇرسەت . ئاۋۋال گۈلزارخان بېرىپ ، ئاردىدىكى ئاداۋەتنى كۆتۈرۈۋەتسۇن . سەن يەنە بىر قېتىمدا بارساڭمۇ كېچىكمەيسەن . قانداق دېدىم ؟

ـــ توغرا دېدىلە . بىزمۇ شۇنداق مەسلىھەت قىلدۇق .

ـــ ئوبداق قىپسىلە ، ـــ تۆلەندى گۈلزارنىڭ خىرتىلداپ يىغلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ ، چىرايىدىكى تەبەسسۇم قاياقلارغىدۇر ئۇچۇپ كەتتى ، ـــ ئۇكام نېمانداق يىغلايسىز ؟ كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ . «يىغا يىغىنى چىللايدۇ» دېگەن گەپ بار . يىغلىماڭ . بەلكى ئانىڭىز سىزنى سېغىنىپ كېتىپ ، شوپۇردىن يالغان خەۋەر ئەۋەتكەندۇ··· چىرايلىق بېرىپ ، راست ـ يالغىنىنى ئايرىپ كېلىڭ . قانداق دېدىم ؟

ـــ ·····

گۈلزار گاز رومىلىنىڭ ئۇچى بىلەن تۇمشۇقىنى تۇتۇۋېلىپ ، ئاۋازىنى سىرتقا چىقارماسلىققا تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ ، كۆزلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياش مۇنچاقلىرىنى زادىلا توختىتالمايۋاتاتتى . سوپۇرئاخۇن دېدى :

مەنمۇ «ئاشۇ خەۋەر يالغان بولۇپ قالسىكەن» دەۋاتىمەن···

ـــ مۇنداق قىلايلى ، ـــ دېدى تۆلەندى «داجەي» توي بولغىنىغا بەش ئايچە بولغان بۇ ياش ئەر ـ خوتۇننى تازا بىچەل ۋاقتىتا ئايرىۋېتىۋاتقىنىنى ئېسىگە ئېلىپ ، ئۇ خىجالەتمەن قىياپەتتە ئىككىيلەنگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى ، ـــ سوپۇرئاخۇن ، سەن ھارۋاڭنى ھەيدەپ ، گۈلزارخاننى «شاققىدە» تاغاڭنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ قويۇپ كەل . مەن ئاستا ماڭغاچ تۇراي . يېنىشىڭدا نەدە يېتىشۋالساڭ ، شۇ يەردە ھارۋاڭغا چىقىۋالار . مەن .

ـــ ئۇنداق قىلساق بولماسمىكىن؟ مەن سىلىنى ئەكىلىش باھانىسىدە گۈلزارنى ھارۋىغا سېلىۋالغان. مەي جۇرېن خاپا بولىدۇ.

ـــ خاتىرجەم بول. مەي جۇرېنغا ئۆزۈم جاۋاب قىلىمەن.

ـــ شۇنداق بولسىمۇ...

ـــ شۇنداق قىلىڭ، سوپۇرئاخۇن، ـــ ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ھارۋىكېشى گەپكە ئارىلىشىپ تۆلەندىنىڭ تەرىپىنى ئالدى، ـــ سىز خوتۇنىڭىزنى ناھىيىگە ئاپىرىپ قويۇڭ. سېكرېتارنى مەن ئۆزۈم...

ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى كەينىگە قايرىغىلى تۇرغانىدى، تۆلەندى توسىدى:

ـــ سىز كېتىۋېرىڭ، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بازار دېگەن ئېينىغۇ. تۈكۈرگەن تۈكۈرۈك يەرگە سىڭىپ بولغۇچە بېرىپ كەلگىلى بولىدۇ. ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماي كېتىۋېرىڭ! بىزنىڭ گۈڭشې خېلى يىراق. سىز يېنىپ كەلگۈچە ھارۋىنىڭ ئىشى چىقىپ قالسا ياخشى ئەمەس...

تۆلەندى سوپۇر ئاخۇنغا يۈزلەندى:

ـــ بول ئۈكام، ـــ دېدى ئۇ، ـــ خاتىرجەم خوتۇنۇڭنى ئاپىرىدىغان يېرىڭگە ئاپىرىۋېر. بالدۇرراق كېلەلىسەڭ، ھارۋاڭغا چىقىۋالارمەن، بولمىسا، مېڭىپ كېتىۋېرەرمەن. ئاز ماڭغان يولمىدى بۇ!...

ھارۋىكەش كۆڭلى قېيمىغان ھالدا ئېتىغا قامچا سالدى.

تۆلەندى شارتتىدە بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى. سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭ كەينىدىن بىردەم قاراپ تۇرۇپ سوزۇپ بىر ئۇلۇغ كىچىك تىنىۋالدى.

ـــ ھارۋىغا چىقسىلا، ـــ ئۇ قولىدىكى سومكىنى ھارۋىغا قويغاچ گۈلزارغا بۇرۇلدى، ـــ مەن ئۇنى نېمە دەيدىكىن، دەپ سىناپ باقسام...

گۈلزار ئىندىمەي ھارۋىغا چىقتى . كۆزلىرى تېخىچە ياش يۇقى ئىدى . سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭغا تەسەللىمۇ بەرمىدى . ھارۋىنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئولتۇردى ـ دە ، ئاتقا قامچا سالدى . بۇلماقتەك سېمىز جەدە ئاختا ھارۋىنى تاراقلىتىپ سۆرىگىنىچە بوراندەك ئۇچتى . مۇشۇ مېڭىشىدىلا ماڭسا ، قوش ئاتلىق خادىك بىلەن تەڭ ناھىيە بازىرىغا يېتىپ باراتتى . بىراق ، كۈتۈلمىگەن بىر ئىش ئۇنىڭ يولىنى توسىدى :

— سوپۇرئاخۇن ، نەگە ماڭدىڭ ، ئۇكام ؟

— ناھىيىگە ، — سوپۇر ئاخۇن ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى تارتتى . چىغىر يولنىڭ ئاغزىدا قولتۇقىغا پەتنۇسىمۇ ، تەلەڭگىمۇ ، بىر نەرسە ئورالغان داستىخان قىستۇرۇۋالغان ئىككى ئايال تۇراتتى . بىرى بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ باشلىقى ھوشۇر دۇيجاڭنىڭ خوتۇنى قىمىزخان ، ئىككىنچىسى ئۇنىڭ قوشنىسى ئەلاخان ئىدى ، — بۇ يەردە تۇرۇشۇپ قاپلىغۇ ؟ ناھىيىگە مېڭىشلىمۇ ؟

— ياق . «خوجىەن» دادۇيگە تويغا بارغان . شۇ يەردىن يېنىشىمىز ، — قىمىزخان سۆزلىگەچ خادىككە يېقىنلاشتى ، — ئۆي تەرەپكە ماڭغان بولساڭ ھارۋاڭغا چىقىۋالمىدىكەنمىز...

ئۇلار گۈلزار بىلەن سالاملاشتى . تىنچلىق سوراشتى . گۈلزار دادىسىنىڭ كېسىلىنى يوقلىغىلى ماڭغانلىقىنى ئېيتقاندا ، ئىككىسى تەڭلا «ۋاي ئېسىت ، كۆرمەمدىغان بۇ كېلىشمەسلىكنى !» دەپ چىرايى ئۆڭدى . گۈلزارمۇ ئوڭ قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن مەڭزىدىكى ياشنى سۈرتۈشكە باشلىدى .

— بۇرۇندىن كېسەلمىدى ؟

ئەلاخان ئاسماقچىلاپ سورىغاندى . گۈلزار تۇزلا جاۋاب بەردى :

— ئانچە ـ مۇنچە مەيدىسى ئاغرىيتتى .

— كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا ! خۇدايىم شىپالىق بېرەر...

ـــ ئىككىلىرى ئاستا مېڭىشقاچ تۇرۇشسىلا ، ـــ دېدى سوپۇرئاخۇن ئۇلار بىلەن خوشلىشىدىغان چاغدا ، ـــ مەن گۇلـ زارنى تاغامنىڭ ئۆيىگە تاشلىۋېتىپلا يانىمەن . ھەربىرلىرى سوقا بېشىغا بېرىپ بولغۇچە قوغلاپ يېتىپ ، ئۆيگە ئالغاچ كېتىمەن .

ـــ ماقۇل ، ئوبدان ئۇكام... ئىتتىكرەك ماڭ ئەمىسە !

ـــ چۇ !...

خادىك كەتتى . ئىككى ئايالمۇ يولغا چۈشتى . بۇ يەر بىلەن ناھىيە بازىرىنىڭ ئارىلىقى ئۇچ كېلومېتىر ، «يۆجىن» دادۇيـ نىڭ ئارىلىقى توققۇز كىلومېتىر كېلەتتى . ئۇلار تۈنۈگۈن ئۆيدىن چىقىپ كېتىشكەن . ھازىر «يۈز ئاچقۇ»نى تۈگىتىپ ـ تۈگەتمەي قايتىشى ئىدى . قىمىزخان كەينىگە قاراپ ـ قاراپ قويۇپ دېدى :

ـــ بىچارە چوكانغا ئەجەبمۇ ئىچىم ئاغرىدى... يېڭى تويى بولغان چاغدا ، تۇمۇچۇقتەك چىرايلىق قىز بالا ئىدى ، خۇن كېسىلى بارمىكىن ؟ بارغانسېرى رەڭگىدىن كېتىپ ، بىر تېرە ، بىر سۆڭەك بولۇپ كېتىۋاتىدۇ...

ـــ تۈزۈك گەپ قىلسىلا ، قىمىزخان ! ـــ ئەلاخان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ، ـــ خۇن كېسىلى بار ئادەم ئۇنداق ئاسان ھامىلدار بولامدۇ !... تويى بولغىلى بەش ئاي بولدى ، قورسـ قىغا شۇنداق قاراپ باقسام ، يەتتە ـ سەككىز ئايلىق بولۇپ قالغاندەكلا تۇرىدۇ...

ـــ خۇدايا توۋا... دېسىلە !... يايەل قورساقتۇ ، يا بولمـ سا ، سېزىكىنىڭ قاتتىقلىقىدىن گېلىدىن بىرنېمە ئۆتمەي ئو- رۇقلاپ كەتكەچ ، قورسىقى يوغان كۆرۈنىدىغاندۇ...

ـــ نېمە دەيدىغاندۇ ماخوتۇن ! خۇددى كۆزى ئېچىلمىغان قىز بالىدەك... ھېلىمۇ قىز چىقارغۇدەك بولۇپ قالغانلىرى... تۇنجى بالىغا ئۇياندىن قورساق كۆتۈرۈپ ، بۇ ياندىن يەل قورساق بولىدىغان ئىش نەدە بار ؟ ئۇ خېنىم ياسىلە بىلەن بىزدەك

تۆت ـ بەشنى تۇغقان كاداڭ خوتۇن بولمىسا !...

قىمىزخان گەپتە كەتكۈزۈپ قويغىنىدىن خىجىل بولدىمۇ ياكى بۇ بىركىمنىڭ ئەيىبىنى كولىمىسا يېگىنى چىرايىغا چىقمايدىغان شوت ـ شوت ، قاغدالما خوتۇنغا گەپ قىلىپ ئاغزىنى ئۇپراتقۇسى كەلمىدىمۇ ؟ ئۇزۇندىن ئۇزاققا سوزۇلغان سالا ـ سالا شال ئېتىزلىرىدىكى پىشىپ تەييار بولغان شال مايسىلىرىغا تىكىلگىنىچە يولىنى داۋام قىلدى . ئەلاخان سېغىزخاندەك شاراقلايتتى :

ـــ ئۇ خېنىم سوپۇرئاخۇنغا تېگىپ كەلگەن چاغدىلا كۆڭلۈمگە گۇمان چۈشكەن ، ـــ دېدى ئۇ ، قاش ـ كۆزلىرىنى غەلىتە ئوينىتىپ ، ـــ دېسەم ـ دېمىسەم ، ئىككى يىلنىڭىزى قوناقلىقتا ، جىگدىلىكتە ساۋاقداشلىرىدىن بىرەرى بىلەن ئويناپ يۈرۈپ ئارىسى بۇزۇلغاندا ، سوپۇرئاخۇننى ئالداپ تېگىۋالغان ؛ يا بولمىسا ، سوپۇرئاخۇننىڭ هارۋىسىدا بىر ئىككى قېتىم ئولتۇرۇپ قېلىپلا ئىشتانبېغى بوشاپ كېتىپ ، «ئامانەت»نى ئۇنىڭغا بېرىپ سېلىپ ، «پوقنى ئوسۇرۇقتا باسماقچى» بولۇپ ئۇنىڭغا تەگكەن گەپ . بولمىسا ، جاهاندا ئەركىشى ئەۋلادى قۇرۇپ كەتكەندەك ، قوناقلىقتا چاقىرسا ، بۇغدايلىقتا «هە» دەيدىغان ئاشۇ دەلتىگە خوتۇن بولۇپ ئولتۇرامدۇ ؟ !

ـــ ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ... كۆڭۈل دېگەن...

ـــ ئەجەب ساددا جۇما سىلە . قىمىزخان !... ئويلاپ باقسىلا ، سىلە دېگەندەك ئۇ خېنىمنىڭ سوپۇرئاخۇنغا كۆڭلى چۈشۈپ تېگىپ قالغان بولسا ، تويدىن كېيىن ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۈرمەي ، ئانىسى ئۆلگەن يېتىم موزايدەك تۈگۈلۈپ يۈرەمدۇ ! ياكى ئىككى ئادەمگە ئارىلىشىپ تۆت ئېغىز مۇڭداشمىسا ، يا تەڭتۇشلىرىنىڭ ئويۇن ـ چاقچاقلىرىغا «پىسىڭڭىدە» بىرنى كۈلۈپ جاۋاب قايتۇرمىسا...

ـــ يائىزا تارتقاندۇ ، يا تويغا ئاتا ـ ئانىسى قاتنىشىپ

بەرمىگىنىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ ، ئىچىگە تىنىپ يۇرگەندۇ ، ـــ قىمىزخان گۈلزار توغرۇلۇق ئاڭلىغانلىرى بىلەن ئويلىغانلىرىنى سۆزلەپ ، ئەلاخاننى قايىل قىلماقچى بو - لاتتى ، ـــ سىلە بىلمەيلا ، قەشقەردە قىز بالا ياتلىق بولسا ، توي كۈنىسى ئۇچ - تۆت يەڭگە ھەمراھ بولۇپ بىللە بېرىپ ، كېچىچە قىز - يىگىتنىڭ نەغمىسىنى تىڭشاپ ، ئەتىگىنى قىزنىڭ بويىنى سوغا سالدۇرۇپ چىرايلىق ياساپ - جابدۇپ ، ناشتىلىق ئەكەل - گەن تۇغقانلىرىنىڭ ئالدىغا ئاچىقىدىغان ئىش بار...

ـــ بىزدە يوقما ؟ بىزدىمۇ تازابار !... نەگە كېتىپتىلە - كىن ، مېنىڭ تويۇمغىغۇ قاتناشمىغان... سىلىنىڭ تويلىرى ھازىرقىدەك ئېسىمدە دېسىلە !... بۇ چاغقىچە ئاغزىمدىن چىقار - مىغان بىر گەپنى دېۋىتەي ، سىلىنىڭ تويلىرى بولغان ئاخشە - مى ، سىلىگە يەڭگە بولۇپ كەلگەن ھېلىمىخان بىلەن گېپىمىز - نى بىر قىلىپ ، ئىككىنچى توخۇ چىللىغچە تۇڭلۇك ماڑىغان دېسىلە ، بىز !...

ـــ ۋىيەي ، نېمە دەيدۇ ماخوتۇن !... ـــ قىمىزخان شەل - پەردەك قىزىرىپ ، ئەلاخاننى جەينەكلىۋەتتى . بىخەستە كېتىۋاتـ قان ئەلاخان دۆگۈجۇپ كېتىپ ، يول بويىدىكى زەيكەشكە يىقە - لىپ چۈشكىلى تاس قالدى ، ـــ ئەسكىلىكىنى !... تويۇم بولۇپ ئەتىسى ، بەزى ئاداشلىرىم : «سەن كېچىچە ئۇنى دەپسەن ، بۇنى دەپسەن ؛ ھوشۇرئاخۇن ئۇنداق قىپتۇ ، مۇنداق قىپتۇ... » دەپ تە قىلسا ، نەچچە كۈنگىچە بىچارە ھوشۇرئاخۇننى : «يوتقاندا بولغان ئىشنى تالادا دەپ يۈرۈپسەن... » دەپ تىللاپ قېشىمغا يېقىن يولاتماي ، ئانىسىنىڭ تۆپىسىدىن قەسەم قىلدۇرۇپتىكەن - مەن ئەمەسما !... ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان سەت داقمي !...

قىمىزخان سۆزلىگەچ ، ئەلاخاننى زەيكەشكە ئىتتىرىۋەتمەكـ چى بولغانىدى ، ئەلاخان چاقچاقلىق بىلەن ئۆزىنى ئوڭلاپ ، قا- قاقلاپ كۈلگىنىچە يۈگۈرۈپ كەتتى . ئۇمۇ ، بۇمۇ يالاڭ ئاياغ

بولۇپ ، ھەم قىشلىق ، ھەم ئايىملىق قارا كۆن بەتىنكىلىرىنى بىر قولىدا ساقىگىلىتىپ كۆتۈرۈۋېلىشقانىدى . بۇ كۈنلەردە ، زاۋۇتتا ياكى موزدۇزلۇق كارخانىلىرىدا تىكىلگەن ، بىر دادۇيگە ئايدا ـ يىلدا ئون ـ ئون بەش كىشىلىك تەقسىملىنىپ كېلىپ قالىدىغان بۇنداق بەتىنكىلەرنى كىيىش كەمدىن كەم ئاياللارغا نىسىپ بولاتتى...

ئۇلار خېلى ئۇزۇن يۈگۈرۈشتى . كۈلۈۋېرىپ ھېرىپمۇ قېلىشتى . پاشىلار بىلەن يېڭىناغۇچىلارمۇ چۈشلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن بۇ جىمجىت دالىدا ئۇلارنىڭ كۈلكىسى ۋە يۈگۈرۈپ كېتىپ بېرىپ قىلىشقان چاقچاقلىرىنى شال مايسىلىرىدىن بۆلەك تىرىك جان ئەۋلادى ئاڭلىمىدى . چۈنكى ، يا يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدا ، يا ئېتىز قىرلىرىدا ئادەم تۈگۈل قۇشقاچ سايىدىغۇدەك بىرەر تۈپ سۆگەت ياكى تېرەك ... يوق ئىدى . ئۇلار قەدىمىنى ئاستىلاتقاندا ، ھەر ئىككىسىنىڭ رەڭگى ئاقىرىپ ، چىپىلداپ تەرلەپ كېتىشكەن ؛ ئۆرىسىگە تىنىشىپ ، گېپىنىڭ يېرىمى ئاغزىدىن چۈشۈپ كەتكۈدەك بولۇپ قېلىشقانىدى . شۇنداقتىمۇ گېپىنى توختىتىشمىدى . قىزىرىشىپ كېتىپ ، تويدىن بۇرۇن توي كېچىسى ئاشقىلىرى — ھازىرقى ئەرلىرى بىلەن قىلىشقان بىر ئۆزى ۋە بىر تەڭرىدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيدىغان ئەڭ مەخپىي سىرلىرىنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكىنىنىمۇ تۈيماي قېلىشتى . تويدىن كېيىنكى ئۆزئارا ئامراقلىق ، قورساق كۆتۈرۈش ، تۇغۇش ، تۇغۇش ئالدى ـ كەينىدە بولۇپ ئۆتكەن كۆڭۈلسىزلۈك ـ كۆڭۈلسىز ئىشلارنىمۇ ئالا قويماي ئەسلەپ ئۆتۈشتى . ئاخىر ، بېرىپ ـ بېرىپ ، گەپ يەنىلا گۈلزارنىڭ ئۈستىگە كۆچتى :

ـــ يەڭگە قوشتى نىم بولدى ؟ قوشمىدى نىم بولدى ؟ ـــ دەپ باشلىدى ئەلاخان كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ ، ـــ قىز بالا دېگەن ئۆزى تاللاپ تېگىۋالغان ئېرى بىلەن بىر كېچە بىللە

يېتىۋالسا ، خۇشاللىقتا نەچچە ھەپتىگىچە : «قاچانمۇ كەچ بولار ؟ قاچانمۇ ئېرىم قوينۇمغا كىرەر... » دەپ ئويلاۋېرىپ ، كۈلمەيدىغان ئىشقا كۈلىدىغان ، يىغلىمايدىغان ئىشقا يىغلايدىغان بولۇپ قالىدۇ... ئۇ خېنىمچۇ ؟ تويى بولغاندىن بېرى ، يا بىر قېتىم كۈلۈپ باققىنى ، يا يىغلىغىنىنى بىركىم كۆرۈپ باقمىسا...

ـــ مەنمۇ جىق ئويلىغان... ـــ قىمىزخان ئەتراپىغا بىر قارىۋېتىپ ، پەس ئاۋازدا دېدى ، ـــ سوپۇرئاخۇننىڭ ئالدى بەنتمىدۇيا...

ـــ تازا گەپ قىلىدىكەنلا !... ئۇنداق بولسا ئۇ خېنىمنىڭ قورسىقىدىكى بالا نەدىن كەلدى ؟...

ـــ توغرا ، بۇمۇ بار گەپ ، ـــ قىمىزخان ئويلىنىپ قالدى . ئەلاخان ئۇنىڭ ئاغزىغا تىكىلگەچ يولىنى داۋام قىلدى :

ـــ ئەجەب يادىمغا كەلمەپتۇ... ياسوپۇرئاخۇننىڭ تېنى سېسىق پۇرايدۇ ، يا بولمىسا ، بەدىنىنىڭ بىر يېرىدە ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۇرىدىغان ساقايماس جاراھەت بار...

ـــ ۋاي تاڭەي ، ۋاي تاڭەي... ئۇنىڭ تېنى سېسىق پۇرايدىغان بولسا بۇنى بىلمىدىم . ئەمما ئۇنىڭ تېنىدە بىرەر ساقايماس جاراھەت بارلىقىغا پەقەت ئەقلىم يەتمەيدۇ...

ـــ بىرەر كېچە بىللە يېتىپ باققانمۇ يا ؟ !...

ـــ گېپىنىڭ سەتلىكىنى !... ئۆزلىرى يېتىپ باققان بولغىيتىلە !...

ـــ پېشانىلىرىنى سىلىۋېتىپ گەپ قىلسىلا بولارمىكىن ! ھېلى بىكار ، دېۋەتسەم...

ـــ چىدىسىلا تازا ! «چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە» دەپ ئوغۇل بالىنىڭ ئوغۇل بالىسى بىلەن ئويىنىغىنىم راست ! ئەرلەرى قىلتاقچىلىق قىلىپ يۈرۈپ ئىككىمىزنى ئايرىۋېتەلمىدى ! بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئويىنايمەن ، ئۆلگۈچە ئويناپ ، ھەربىرلىرىنىڭ كۆزىدىن قان چىقىرىۋېتىمەن !... مانا بۇنى «كۆيۈك»

دەيدۇ ! سىلىمۇ بىرىگە كۆيۈپ باقسىلا ، ئاۋۋال ! ... ھوشۇردۇيجائىنىڭ قويىنىدا يېتىپ تۇرۇپ ئاشىقلىرىنى ئەسلەپ يىغلىمىسىلا مانا مەن ! ! !...

بۇ سىرداش قوشنىلار ئەزەلدىن بىر - بىرىنىڭ تېگى - پېيىنى بىلەتتى . نۇرغۇن ئىشلاردا بىر - بىرىنى يۆلەيتتى ، قانات يايىتتى . بىر - بىرىدىن سىر يوشۇرمايتتى ، گەپلىرىمۇ بىر يەردىن چىقاتتى . بىراق ، گۈلزار بىلەن سوپۇرئاخۇننىڭ ئىشىدا زادى بىرلىككە كېلەلمىدى ، ھەرقايسىسى ئۆز گېپىنى يورغىلىتىشاتتى...

* * *

دەل مۇشۇ پەيتتە ، خادىك ناھىيە بازىرىغا يېقىنلاپ قالغاندى . سوپۇرئاخۇن ئاتنىڭ چۈلۈۋۇرىنى تارتىپ ، مېڭىشىنى ئاستىلاتتى . ئاتمۇ دەل مۇشۇ پەيتنى كۈتۈپ كەلگەندەك ، ئارقا - ئارقىدىن پۇشقۇرۇپ ، بېشىنى سىلكىۋالدى . گۈلزارنىڭ چىرايى تېخىمۇ تۈتۈلۈپ ، كۆز ياشلىرى تېخىمۇ ئاۋۇغىلى تۇردى .

ئۇ زادى نېمە بولغاندۇ ؟

بۇ ھەقتە بىلىدىغانلىرىمىز ئانچە كۆپ ئەمەس . شۇنداقتىمۇ ، «پۇراپ - ھىدلاپ» ئۇققان ئەھۋاللارنى ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنىمىز : گۈلزارنىڭ دادىسى تاشمەتخان ئۇستام قەشقەر شەھىرىدە خېلى نامى بار ئۇستا ماشىنىچىلاردىن ئىدى . 1956 - يىلى تۇنجى بولۇپ يەككە ئىگىلىكتىن قول ئۇزۇپ ، ئاكتىپلىق بىلەن كوللېكتىپلىشىش يولىغا مېڭىپ «كارخانا ئەزاسى» بولغاندىن كېيىن ، كۈنلۈكى ئون نەچچە سائەتلەپ ماشىنا تەپكەن بولسىمۇ ، قىلغان كىرىمىدىن كۆرە ، تاپقان بالىسى كۆپ بولدى . بىرى بىرىدىن ئاران بىر ياشلا پەرقلىنىدىغان بەش بالىنىڭ ئاتىسى بولۇپ قالغان تاشمەتخان

ئۇستام ناھايىتى تەس كۈنگە قالدى . كۆپ ھاللاردا تەقدىر ـ ئىرادىدىن كۈچلۈك بولىدۇ . چۈنكى تەقدىر شۇنداق پەسكەش ، شۇنداق زالىمكى ، بەزىدە يولۇاسنى ئاسلانغىمۇ باش ئەگدۈرىدۇ ياكى ئاسلاننىڭ قولىغا قامچا تۇتقۇزۇپ ، يولۇاسنىڭ ئۈچىسىدا ئۇسسۇل ئويناش پۈرسىتىگە مۇيەسسەر قىلىدۇ ۋە ياكى چاشقاننى ئامبارچى ، بۆرىنى گۈندىپاي قىلىپ قويىدۇ . كالىنى ئېشەككە تېلىندۈرىدۇ . تاشمەتخان ئۇستام خۇدادىن باشقا ھېچكىمگە تېلىنمايدىغانلاردىن ئىدى . ھېچكىمگە تېلىنمىدى ، ھەتتا كارخانا رەھبەرلىكىگىمۇ ھال ئېيتماي ، دەردىنى ئىچىگە يۇتتى . ئىچىدە روزا تۇتۇپ ، تېشىدا ھېيت ئويناپ ئايلارنى ، يىللارنى ئۆتكۈزدى . بالىلىرىنىڭ ئۇچىسىنى چۈمكىيەلمىگەن چاغلاردا ، بىرەر جاننىڭ ئاشلىق نورمىسىنى قارائۇغۇ بازاردا ساتتى . ھېلىمۇ ياخشى ، «ئۆشۈكتىن چىقىدىغان» نورما ئاشلىقنىڭ بەكمۇ ئەرزان بولغىنى . بولمىسا ، ئۇنىڭ ئىشلەپ تاپقىنى ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ يېرىمىنى بېقىشقا يەتمەيدىكەن··· ئويلاندى ، شىمنىڭ كەمىرىنى چىڭىتتى ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ «نەپلى روزا» تۇتتى ، بۇمۇ ھېچنېمىگە دال بولمىدى . بالىلارنىڭ ئاشلىق نورمىسى نەچچە يىلدا بىر قانچە جىڭلا ئۆستۈرۈلگەچ ، ئۇلارنىڭ گېلى بەلگىلىمىگە ماسلاشمىدى . چوڭلىرىنىڭ ئاغزى بېسىلسا ، كىچىكلىرى يىغا باشلايتتى . تاشمەتخان ئۇستام ئۆيگە كىرسىلا ، بېشىغا غەم ياغاتتى . «ئۆزۈم تاپقان بالاغا ، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەن شۇ ـ دە ! بۇ دەردكە داۋا ئىزدىدى . لېكىن ، پۈتۈن مەملىكەتنى قەھەتچىلىك قاپلاپ ، قۇرۇتۇلغان بەسەي بىلەن لاتا خەينىمۇ نورمىلىق ـ بېلەتلىك قىلىپ قويدى . شەھەر ئاھالىسى ئىشتانسىز قالمىغان بولسىمۇ ، يېڭى كىيىم تىككۈزىدىغانلار كۈندىن ـ كۈنگە ئازلاپ كەتتى . ئىش ھەققى نورما ئاشلىقنى سېتىۋېلىشقا ئاران يېتەتتى . «بۇرنىڭ بېزى بار»لاردىن نەچچىسى كارخانىدىن چىقىپ كەتتى . تىڭ ـ تىڭلاپ كۆرۈۋېدى ،

ئۇلارنىڭ ھال ـ كۈنى كارخانىدىكى چاغدىكىدىن خېلى خوپ ياخشىلىنىپتۇ . تاشمەتخان ئۇستامنىڭمۇ «كۆزى قىزىرىپ ، تو-قامنى قارىغا ئالدى»دە ، كېچىسى نۆۋەتچىلىك قىلغان پۇرسەت-تىن پايدىلىنىپ ماشىنىسىنى ئەپقېچىپ چىقىپ ، ئۆيىگە قۇرۇ-ۋالدى . ئەمدى ئۇ قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئىشىنى قىلغاندىن تاشقىرى ، ئۆيدىكىلەرنىڭ نورمىلىق رەخت بېلىتىنى دەسمايە قىلىپ كالتە ئىشتان ، كۆڭلەك تىكىپ خوتۇنى ئارقىلىق بازاردا ساتقۇزۇپ ، بالا ـ چاقىلىرىنى ئاچ ـ يالىڭاچلىقتىنىڭ دەردىدىن قۇتقۇزدى . تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەن چوڭ ئوغلى سالىنى تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇتماي ، ماشىنىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇۋالدى ، قا-راڭغۇ بازارچىلىققىمۇ سالدى . بازار باشقۇرغۇچىلارنىڭ تۈيۇق-سىز زەربىسىگە ئۇچرىغاندا قانداق قۇتۇلۇش ، ئۇلارغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنىڭ يوللىرىنى ئۆگەتتى . سالى ناھايىتى چېچەن ، چاققان بالا ئىدى . دادىسىنىڭ قولىغا قول ، پۈتىغا پۈت بولۇپ ، دېگەن يېرىدىن چىقتى... چوڭ قىزى گۈلزار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ : «زىيالىي ياشلارنىڭ يېزىلارغا بېرىپ ، كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشى ئىنتايىن زۆ-رۇر .» دېگەن چاقىرىقى ئېلان قىلىنىدى ۋە دەرھال ئىجرا قىلى-نىشقا باشلىدى . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ گۈلزارنى دوختۇرلۇققا ئوقۇتۇش ئارزۇسى توزغاققا ئايلاندى . ئەر ـ خوتۇن بىر ـ بىرىگە بولۇشىغا تاپا ـ تەنە قىلىشتى ـ يۇ ، ئورنىغا كەلمىدى . ئۇلار كېچىككەنىدى . ھېچبولمىسا ، ئۇنى تولۇقسىزنى پۈتتۈر-گەن چاغدىلا بىركىمگە چاپلىۋەتكەن بولسا مانا بۇ خاپىلىقنى تارتمايتتى . ئەمدى بولغۇلۇق بولدى ، باشنى تامغا ئۇرغان بىلەن-مۇ ئەپلەشمەيدۇ . ۋالي ، ھاكىملارنىڭ پەرزەنتلىرى جاھاننىڭ تۆرىسىگە ـــ ئىسمىنى ئاڭلىسىمۇ ئادەمنىڭ تېنى شۇركۈنىدۇ-غان چۆل ـ جەزىرىلەرگە «غىڭ» قىلماي كېتىۋاتقان يەردە ،

تاشمەتخان قانچلىك بىر نەمىتى ؟ ئۇنىڭدەك كالتە سوكال قاراڭ-
غۇ بازارچى كاسىپنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى ؟ ! بولۇپمۇ گۈل-
زارنىڭ نوپۇسى يېزىغا چۈشۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن ئوبدان بىر
كېچە تەڭرىگە تېۋىنىپ ياش تۆككەندىن كېيىن «ئەلھۆكمىللا»
دېدى ـ دە ، بامدادتا چىقىپ كەتكەنچە قايتىپ كىرمىدى . قىزىغا
«خوش»مۇ دەپ قويمىدى . گۈلزار يولغا چىقىدىغان چاغدا ئۇ-
نىڭ دىدارىنىمۇ كۆرمىدى . كېيىن مەلۇم بولدىكى ، تۆت
كېچە ـ كۈندۈز ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ قەبرىگاھىدا تۇنەپتۇ...

ئاردىدىن بىر يېرىم يىل ئۆتۈپ چېچەك ـ چوكان ئېچىلغان
كۈنلەرنىڭ بىر ئەتىگىنى تاشمەتخان ئۇستام ئۇزۇن يوللۇق تېلې-
فونغا چاقىرتىلدى . ئۇ دىدارلاشمىغىنىغا ئىككى ئايدىن ئاشقان
قىزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش ئارزۇسىدا هاسساسلاپ پوچتىخانىنىڭ
تېلېفون بوتكىسىغا كىرىپ تۇرۇپكىنى قولىغا ئالغاندا ، ئۇنىڭ-
دىن كەلگەن ئاۋاز گۈلزارنىڭ ئەمەس ، بەلكى بىر ناتونۇش ئەر
كىشىنىڭ ئاۋازى بولۇپ چىقتى :

ـــ ئۆزلىرى تاشمەتخان ئۇستام بولاملا ؟ ـــ دېدى ناتو-
نۇش ئادەم .

ـــ شۇنداق... ئۆزلىرى... ؟

ـــ مەن «ۋېيشىڭ» گۇڭشې گېۋېيخۇي[1] دىن مەي جۇرېن
بولىمەن .

ـــ مەي جۇرېن ، قىزىم تىنچلىقتۇ ؟

ـــ گۈلزار ناھايىتى ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ .

ـــ ئەمىسە...

ـــ مۇنداق گەپ ، ئۆزلىرىگە بىر خۇش خەۋەرنى ئېيتاي
دەپ...

ـــ «خۇش خەۋەر !... » نېمە خۇش خەۋەر ؟

---

① گېۋېيخۇي — خەنزۇچە «ئىنقىلابىي كومىتېت»نىڭ قىسقارتىپ ئاتىلىشى .

— مۇنداق گەپ ، گۈلزار قىزغا ناھايىتى ئوبدان بىر لايىق چىققانىدى . گۈزۈشې گېۋىيخۇي ئاتىدارچىلىق قىلىپ ، ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشنى قارار قىلدۇق ، توي ئەتە بولـ ماقچى...

— نېمە ! نېمە دېدىڭ ؟ ھۇ ئادەم سۈرەتلىك ھايۋان ! — تاشمەتخان ئۇستام غەزىپىنى باسالماي ئاغزىنى قويۇپلاۋەتتى ، — بىلىپ قوي ، مەن تېخى ھايات ! قەشقەر بىلەن قۇمساراينىڭ ئارىلىقى يېرىم كۈنلۈك يول تۇرسا ، نومۇس قىلماي ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان گەپنى قارا !... مېنىڭ پەرزەنتىمگە «ئاتىدارچىلىق» قىلىمىش تېخى !... ساڭا دەپ قويماي ، ئەگەر مۇشۇ پوقنى يەيدىغان بولساڭ ، قارنىڭنى چۇۋۇپ ، ئۆلۈكۈڭنى ئىتقا تاشلاپ بەرمەيدىغان بولسام !...

تېلېفون ئۇزۇلدى . ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مەتكېرىم گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك غەلىتە كۈلۈمسىرەپ ، بىر چەتتە شۇمشىيىپ ئولتۇرغان گۈلزارغا دېدى .

— دادىڭىز قالتىس ئاڭلىق ئادەم ئىكەن . گەپنىڭ بېشىنى چىقىرىپ بولغۇچە رازىلىق بەردى .

گۈلزارنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەي ، بىر ھازا جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتى . كېيىن :

— مەي جۇرېن ، مېنى ئالداۋاتمايدىغانلا ؟ — دەپ ئۇنىڭغا تىكىلدى .

— ئالداپ نېمە قىلاي ؟ خاتىرجەم بولۇڭ !

— .....

ئەتىسى ئاخشىمى ، گۈزۈشې كىنوخانىسىدا گۈلزار بىلەن سوپۇرئاخۇننىڭ توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى تويدىن كېيىن گۈلزار ئۇشۇشۇك تەككەن غۇنچىدەك تۇگۈلۇپلا قالدى . ئەمدى ئۇ «زىيالى ياش» ئەمەس ، بەلكى ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق گۈزۈشې ئەزاسى . «زىيالىي ياشلار نۇقتىسى»غا دەسسەپمۇ قويـ

مايدۇ . بۇ ئىشى ئۇچۇن دوستلىرى ، ساۋاقداشلىرى ، يۇرتداش-
لىرى ئۇنىڭدىن قاتتىق نارازى ، دەسلەپكى كۈنلەردە ، بەزىلەر
بوش ۋاقىتلىرىدا ئۇنى يوقلاپ ئۆيىگە كېلەتتى . كېيىنچە ، ئۇ-
نىڭ چۈشىنىكسىز - سوغۇق مۇئامىلىسى ئۇلارنى تەزدۈردى .
ھېچكىمۇ ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىمەيدىغان بولدى . ئۇمۇ
ھېچكىمنى ئىزدىمىدى . كىشىلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ توغرىسىدا
نۇرغۇن سۆز - چۆچەكلەر ئۇچۇپ يۈرىدۇ . «زىيالىي ياش»
لارمۇ ، ساۋاتسىز دېھقان ئاياللىرىمۇ ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشقد-
نى قىلىشقان . باشقىلىرىنى «پىتنە» دېگەندىمۇ ئۇنىڭ يۈزىگە
داغ چۈشۈش بىلەن بىر چاغدا ، ئورۇقلاپ قوشۇقتەك بولۇپ
قالغىنى ، قاڭشىرى ئۆسۈپ ، كۆز چاناقلىرى چوڭقۇرلىشىپ
كەتكىنىگە قارىماي ، مەيدىسى بىلەن ساغرىسىنىڭ ئەپچىللا كۆ-
تۈرۈلۈپ قالغىنى راست ئىدى . بۇنىڭغا تەجرىبىلىك ، قاغدالما
ئاياللار بىرخىل تەبىر بەرسە ، ياش چوكانلار بىلەن كۆزى ئېچىل-
مىغان قىزلار يەنە بىرخىل تەبىر بېرەتتى . ھېچكىمۇ يەكۈن
خاراكتېرلىك بىر نەرسە دېيەلمەيتتى .

گۈلزار تويى بولۇپ ئىككىنچى كۈنىلا ئىشلەپچىقىرىش دۇ-
يىنىڭ ئەمگىكىگە قاتنىشىشقا باشلىغان . مانا شۇنىڭدىن بۇيان
«دولقۇن» دەمدۇ ، زەيكەش چېپىش يول رەتلەش دەمدۇ ، ھېچ-
قايسىسىدىن قالغىنى يوق . ئايىغىغا كەشمۇ كىيمەيدۇ ، كىيىم
يەڭگۈشلەپمۇ يۈرمەيدۇ . ئەمگەك ۋاقتىدا ھېچكىم بىلەن گەپلەش-
مەيدۇ . بىرەرى گەپ سوراپ قالغۇدەك بولسا «ھەئە» ياكى
«ياق»تىن بۆلەك سۆزنى ئاغزىدىن چىقارمايدۇ . باشقىلار كۈلۈپ
تېلىۋىزىپ كەتسە ، ئۇ پىسەنتىگىمۇ ئالمايدۇ . قانداق ۋاقىتتا قار-
ماڭ ، چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدۇ . ئىشقا چىقىش ، ئىشتىن
چۈشۈشته ، يول بويى ھېچكىمگە قوشۇلمايدۇ . كىمدۇر بىرى
ياندىشىپ مېڭىپ قالغۇدەك بولسا ، ئۇ دەرھال بىرەر باھانە
تېپىپ ، ئۇنىڭدىن يىراقلىشىدۇ . مۇشۇ قىلىقىنىڭ ئۆزىلا ھەممە

كىشىنى سەسكەندۇربدۇ !

«ئۆيدە ئېرى بىلەن قانداقتۇ ؟»

بۇ ـــ ئۇنى تونۇيدىغانلىكى كىشىنىڭ كاللىسىدىكى سوئال . لېكىن ، ھازىرغىچە ھېچكىممۇ قانائەتلىنەرلىك جاۋاب تاپالمىدى . سوپۇرئاخۇننىڭ ئاغزىنى تاتىلاپمۇ بىر نەرسە چىقىرالمىدى . كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى ، بۇ ئەر ـ خوتۇن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرۇپمۇ بىر ـ بىرىگە ئىللىققىنا بېقىشمىدى ، تاتلىققىنا ئىككى ئېغىز گەپلەشمىدى . بىرىنىڭ چىرايى سولغۇن ، كۆزلىرىدە ياش ؛ ئىككىنچىسىدە يا ھېسسىداشلىقتىن ، يا بىزارلىقتىن ئەسەر يوق . تىكەننىڭ ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك قورۇنۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ .

ئۇلار ئۇرۇشۇپ قالغانمىدۇيا ؟

بۇنىڭغىمۇ خۇدايىم بىرنېمە دېسۇن !

بىزنىڭ بىلىدىغىنىمىز ـــ تاشمەتخان ئۇستام كېسەل . گۈلزار بىر ھەپتىلىك رۇخسەت بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا كېتىۋاتىدۇ . تۆكۈۋاتقان كۆز ياشلىرى بەلكى دادىسى ئۈچۈندۇر…

شوتا

چىكىتى چۇش . تېخى قار ياغمىغان بولسىمۇ يەر - زېمىن تاراڭغىدەك قېتىپ كەتكەن . ھاۋا تۇتۇق ، زەيكەشىلەرنىڭ سۇيى سوغالغان . ئۇ يەر - بۇيەردە بىلىنەر - بىلىنمەس ھور كۆتۈرۈلۇۋاتقان بۇلاقلار كۆزگە تاشلىنىدۇ . ئۇلارنىڭ چوڭى ئەلىك - ئاتمىش كۋادرات مېتىر كەلسە ، كىچىكلىرى بىر كۋادرات مېتىرمۇ كەلمەيدۇ . بەزىلىرىنىڭ سۇيى زەيكەش - ئۆستەڭلەرگە ئاقسا ، بەزىلىرىنىڭ سۇيى ئەتراپتىكى ئېتىزلارغا يامراپ ، مۇزدىن تون كىيگۈزگەن . بەزى ئېتىزلارنىڭ سۇيى نېمە ئۈچۈندۇر مۇزلىمىغان بولۇپ توپ - توپ ياۋا ئۆردەك ۋە قاشقالداقلار دانلاپ يۈرۈشىدۇ . ئاسماندا بىر جۈپ كۈل رەڭ لەگلەك قۇش لەرزان ئەگىپ يۈرىدۇ . كېتىپ - كېتىپ پەسكە بويۇنداپ قويىدۇ ياكى «قۇرق - قۇرق» قىلىشىپ ، بىر - بىرىنى قوغلىشىدۇ . مەھەللىدىن ناھايىتى يىراق بۇ جايدا ، ئاق تۇماقنى قاشلىرىغچە چۆكۈرۈپ كىيىپ سەككىز ئون يېرىگە ھەرخىل رەختتىن ، ھەرخىل چوڭلۇقتا ياماق سېلىنغان تاشسىز پوستەك جۇۋىسىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋەتكەن ؛ ئېغىز - بۇرنىدىن چىققان ھور بىلەن بۇرۇتى ئاپئاق قىرو باغلاپ كەتكەن بىر ئادەم بەزىدە نەچچە قەدەم مېڭىپ بىر توختىسا ، بەزىدە نەچچە ئون قەدەم مېڭىپ بىر توختاپ ، نېمىگىدۇر تىكىلگىنىچە بىر ھازا تۇرۇپ كېتىدۇ . بەزىدە كەتمەن بىلەن ئۇيەر - بۇيەرنى چاناپ باقىدۇ . بوز پىيما كىيگەن ئاياغلىرى بىلەن ماڭداپ - ئۆلچەپ باقىدۇ . ئۆزىگە ئۆزى نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايدۇ . بەزىدە «لەسسىدە»

زوڭزىيىپ ، تاماكا يۆگەپ چېكىدۇ . ئىسسىنى ئاسمانغا پۈۋلەپ ، ئىس پۈتۈنلەي تارقاپ كەتكۈچە ئۇنىڭدىن نەزەرىنى يۆتكىمەيدۇ . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇنىڭ مۇشۇنداق قاتتىق سوغۇقتا ، باش ـ ئايىغىغا كۆز يەتمەيدىغان مۇشۇ شال ئېتىزلىرىدا يېرىم كۈنلەپ ئايلىنىپ يۈرۈشى ھەرقانداق كىشىدە : «بۇ ئادەم مېڭىسىدىن ئازغانمىكىن ؟ » دېگەن سوئالنى پەيدا قىلماي قالمايدۇ . ئۇ يالـ غۇزلۇقتىن ياكى مۇدۇرۇپ ـ چوقۇرۇپ مېڭىۋېرىشتىن زېرىكـ تىمۇ ۋە ياكى قورسىقى ئېچىپ ئۆي ـ ماكان يادىغا يەتتىمۇ ؟ ئاسمانغا راسا بىر قارىۋەتتى ـ دە ، كەتمىنىنى مۇرىسىگە سېـ لىپ ، مەھەللە تەرەپكە يول ئالدى . كېتىۋېتىپ ، پات ـ پات كەينىگە قاراپ قويياتتى . ئۇزمەي تاماكا چېكەتتى .

ئاخىر مەھەللىگە كىردى .

ـــ ياشىسۇن ماۋجۇشى ! تىنچ تۇرمۇشمۇ تۆلەندى ئاخۇن ؟

ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۇنىڭ يولىنى توسقان بۇ ئادەم دادۇي كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىـ سى شايۇنۇس ئاكا ئىدى . ئەزەلدىن بىرەر كۈن ئەمگەكتىن قالمىغان بۇ ئادەم بۇ يىل قىشنىڭ بېشىدىلا تۈيۇقسىز ھاسىغا چۈشۈپ قالدى . نەچچە قېتىم دوختۇرغا كۆرۈنگەنىدى ، كېسىلـ گە بىرنېمە دەپ ئات قويالمىدى . قارىغاندا ، قېرىلىق يەتكەندەك قىلاتتى . لېكىن ، ئۇ بۇرۇنقىدەك تېتىك ، روھلۇق ئىدى .

تۆلەندى ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى :

ـــ ماۋجۇشى تۇمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن ! خېلى ئوڭلىنىپ قالغان ئوخشىمامىلا ؟

ـــ خۇداغا شۈكۈر . ئۆزۈڭچۇ ، نەدىن كېلىشىڭ ؟

ـــ ساس① قا كىرىپ چىقتىم .

ـــ ساسقا ؟ ئۇيەردە نېمە ئىش قىلدىڭ ؟

---

① ساس — قەشقەردە شالدىن بۆلەك زىرائەت تېرىلمايدىغان سۇلۇق يەرلەر ئاشۇنداق ئاتىلىدۇ .

ـــ هېچ ئىش قىلمىدىم . بۇنىڭدىن كېيىن قىلغۇدەك بىر ئىش تاپاي دەيمەن...

ـــ پاھ !... ئۆزىنىسكى ، قانداق ئىش تاپاي دەيسەن ؟

ـــ ساسقا بۇغداي ، قوناق تېرىشنىڭ ئامالىنى قىلاي دەيمەن .

ـــ پاھ !... قالتىس گەپقۇ بۇ ! شۇنداق قىلغىلى بولارمۇ زادى ؟

ـــ بولمىدىغاندەك تۇرىدۇ .

ـــ مەنغۇ ئەللىك يىللىق ئۆمرۈمدە ساسقا بۇغداي تېرىغانىنى ئاڭلاپمۇ باقماپتىكەنمەن . سېنىڭ رەھبەرلىكىڭدە تېرىۋەتسەكمۇ ئەجەب ئەمەس ، ها ـ ها ـ ها !...

ـــ «سېنىڭ رەھبەرلىكىڭدە دېمەي ، «پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە» دېسىلە !

ـــ بۇمۇ بولمىدىغان گەپ ! ها ـ ها ـ ها !... مەنمۇ خاتا گەپ قىلمىدىم . ئۆزىنىسكى ، يۇقىرىدا ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكى ، دادۇيدە سېنىڭ رەھبەرلىكىڭ بولغاندىكىن ، شۇنداق دېسەمۇ خاتا كەتمەيدۇ ! قانداق دېدىم ؟

ـــ ها ـ ها ـ ها ـ ها !...

ـــ ئۇكام ، تۆلەندىئاخۇن ، راستتىنلا ساسقا بۇغداي تېرىتماقچى بولۇۋاتامسەن ؟ يا چاقچاق قىلىپ شۇنداق دەپ قويۇۋاتامسەن ؟

ـــ چاقچاق قىلمىدىم ، راست گەپ ، ـــ تۆلەندى ئىشەنچ بىلەن سۆزلەيتتى ، ـــ داجەيدە تاشنىڭ تۆپىسىگە ئاش تېرىغانىنى كۆردۇم ئەمەسمۇ ؟ بىزمۇ ئۇلاردىن ئۆگىنىپ ، ساسقا شالىدىن بۆلەك زىرائەت تېرىمايدىغان ئادەتنى ئۆزگەرتسەك دەيمەن .

ـــ بۇ پىلانىڭ ئەمەلگە ئاشىسىغۇ قالتىس بەلەن ئىش بولمىدۇ . ئۆزىنىسكى ، شال تېرىپ ، كۆمەك يېيىشتىن قۇتۇلمىز . نورما قونىقنى باشقا يەردىن يۆتكەپمۇ ئاۋارە بولمايمىز .

ئەمما لېكىن ، ئۆزىنىسكى ، ئۇرۇقنى سېستىۋەتمىسەكلا مەيلى. غۇ...

— ئۇنداقمۇ بولماس . داجەيدىن ئۆگىنىمىز ئەمەسمۇ ؟ تىرىشىپلا باقساق بىر گەپ بولىدۇ . سىنىپىي كۈرەشنىڭ تارى- سىنى تېخىمۇ چىڭىتىپ ، ئەزالارنىڭ ئەركەك ـ چىشىسىنى ئايرىيمىز . سىنىپىي دۈشمەنلەرگە دەل ، پۇختا ، قاتتىق زەربە بېرىمىز...

— مەيلىڭ . ھەر ھالدا ئويلىنىپراق ئىش قىل . ئاخىر بېرىپ ، خاماندا ئارا بىلەن گۈرجەكنى قۇچاقلاپ قالمىدىغان ئىش بولمىسۇن !

— تازا ئويلاندىم ، — تۆلەندى ماڭدى . شايۇنۈس ئاكا ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ ئۇنىڭغا يانداشتى ، — بۇ چاغقىچە دىق- قەت قىلماپتىمەن ، دادۇيىمىزدە ئىككى يۈز يەتمىش ئالتە بۇلاق بار ئىكەن . ئەگەر مۇشۇ بۇلاقلارنى زىيانسىزلاندۇرساق ، يەرلە- رىمىز ئادەم تېرىسىمۇ ئۇنگۈدەك ئاقىرىدىكەن .

— كۆر بۇ گەپنى !... ئۆزىنىسكى ، بۇلاقلارنى ساناپ چىقىپسەن ـ دە ؟

— ھەئە . بىر ئايدىن بۇيان ، ھەر كۈنى يېرىم كۈن ۋاقىت چىقىرىپ ھەممە يەرنى كۆرۈپ ، بۇلاقلارنى ساناپ چىقتىم .

— كۆرۈپ بولالمىغان يەرلىرىڭمۇ باردۇ ؟

— ھەممىنى كۆرۈپ بولدۇم . بۈگۈن ھەممىسى تۈگىدى .

— بۇنىڭدىن گۈڭشېنىڭ خەۋىرى بارمۇ ؟

— ياق . ئىشنى تۈگىتىپ بولۇپ خەۋەرلەندۇرمەكچىمەن ، — تۆلەندى ماڭغاچ ، كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى بىراقلا تۆكۈۋەتتى ، — سېلىشتۇرۇپ كۆرسەم ، بىزنىڭ شارائىتىمىز داجەيلىكلەرنىڭ- كىدىن جىق ياخشى بولسىمۇ ، تەدبىر بىلەن غەيرىتىمىز كەم ئىكەن... داجەيدىن كەلگەندىن بېرى مېڭەمنىڭ قېتىقى چىقىپ كەتكۈچە ئويلاپ ، ئاخىر مۇنداق بىر پىلاننى تۈزۈپ چىقتىم...

— هه ، هه ، ئۆزننسكى... ده ئۇكام ، ده !

— ئاۋۇال بۇلاقلارنىڭ ئۈستىنى يېپىۋېتىپ ، ساسنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن كەڭلىكىنى ئىككى مېتىر ، چوڭقۇرلۇقىنى ئىككى مېتىر قىلىپ بىر ئانا زەيكەش ئالىمىز...

— هه ، هه ، ئۆزننسكى... ئايىغىنى نەده توختىتىسەن ؟

— قىزىلغا چۈشۈرۈۋېتىمىز .

— قىزىلغا ؟ كونا زەيكەشنىڭ قىنى بىلەنمۇ ؟

— ئۇدۇللا جەپەر «چاۋاك»نىڭ تۈگمىنىگە تاقايمىز .

— ئۇنداقتا ، ئۆزننسكى ، ئىككى يۈز مودەك يەر كاردىن چىقىدۇغۇ ! — شايۇنۇس ئاكا سۆزلەۋاتقاندا هەر قانچە ئۆزىنى تۇتۇشقا تىرىشقان بولسىمۇ ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى . كۆڭلىدىكى ئەندىشە ، دېلىغۇللۇق كۆزلىرىدە ئەكس ئەتتى . چىرايىدىكى تەبەسسۇمىمۇ ئۆچكەنىدى ، — يەنە كېلىپ هەممىسى تاۋارنىڭ كېسىكىدەك مول هوسۇللۇق يەرلەر...

— توغرا ئېيتتىلا ، — تۆلەندى بىر ئىككى پۇڭ يەر توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتقاندەك ئىرەڭسىزغىنا سۆزلەيتتى ، — ئۇنچىلىك يەرنىڭ مېهرىدىن كېچەلمەسەك ، داجەيدىن ئۆگىنىش هەرىكىتىنى قانداق دولقۇنغا كۆتۈرەلەيمىز ؟ ! ماۋجۇشى بىزگە تەلىم بېرىپ مۇنداق دەيدۇ : «كوننى بۇزماي تۇرۇپ ، يېڭىنى قۇرغىلى بولمايدۇ ، كوننىڭ يولىنى توسماي تۇرۇپ ، يېڭىنى يۇرگۈزگىلى بولمايدۇ» دەيدۇ — تۆلەندى قىزىشىپ كەتكىنىدىن «دەيدۇ»نى ئىككى قېتىم تەكرارلىۋەتكىنىنى تۇيمىدى ، — بىز ئاۋۇال يېڭى زەيكەشنى چېپىۋېلىپ ، ئاندىن توقايدىن بىنام ئېچىپ شال تېرىيمىز...

تۆلەندى شۇنداق ئىشتىياق بىلەن سۆزلەپ كەتتىكى ، شايۇنۇس ئاكا ئاڭلىغانسېرى بېشىغا ئىسىتما يېغىپ ، ئۇنىڭدىن سوئال سوراپ بەزى تەپسىلاتلارنى بىلىشكىمۇ هەپسىلىسى قالمىدى . بۇنىڭسىزمۇ ئۇنىڭغا ئايان بولدى ، دادۇي بويىچە باشقىدىن

زەيكەش چېپىپ ، چوڭ بۇلاقلارنىڭ ئاغزىنى قورۇپ ، كىچىكلە-
رنىڭ ئۇستىنى ياپقاندىن تاشقىرى ، زەيكەشلىرىنى بىر مېتىر
چوڭقۇرلۇقتا چېپىپ ، ئۇستىنى يەر يۈزى بىلەن تەڭ قىلىپ
دۇملەپ - يېپىپ چىقىدىكەن...

— بۇ يىل بۇغداي تېرىيالمايدىغان بولدۇق ، — دەپ خورسىندى تۆلەندى ، — بەشيۈزمو قوناق ، ئەللىك مو كېۋەز ، يۈز مو قوغۇن - تاۋۇز تېرىپ ، كۈزدە ئورنىنى بۇغدايغا ئۆرۈۋۇا-لىمىز . ماۋجۇشى تەلىم بېرىپ : «ئىشنى بىر - بىرلەپ قىلە-مىز ، تاماقنى بىر كاپام بىركاپامدىن يەيمىز» دېگەن ئەمەسمۇ ؟ ! قالغىنىنى ئاستا - ئاستا...

شايۇنۇس ئاكا ھېسابلاپ كۆردى ، ئۇنىڭ بۇ پىلانىنى ئەمەل-گە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، دادۇي بويىچە ھەممە ئادەم ئىككى يىل قىشنى ساستا زەيكەش چېپىپ ، بۇلاقلارغا «تۇۋاق» يېپىش بىلەن ئۆتكۈزۈشى كېرەك . لېكىن ، مەھسۇلاتچۇ ؟ بۇنى تەڭرى بىلىدۇ . ئاق يەرلەرگە ئاق زىرائەت ، سۇلۇق يەرلەرگە شال تېرىش — تارىختىن بۇيانقى تەجرىبىنىڭ ، ئەمەلىيەتنىڭ يەكۈنى . بىراق ، تۆلەندى داجەيگە بىر بېرىپ كېلىپلا... ھەي... قانداق قىلغۇ-لۇق ؟ بىزدە بىرەر ئادەم ئازراق مەنسەپكە ئېرىشسە ياكى شۆھ-رەت تاپسا ، ئۇنىڭ ئوسۇرۇقىمۇ خۇشبۇي تۇيۇلىدۇ . ئۆز نەپسە-نى دەپ جىنايەت يولىغا ماڭمىسىلا ، ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن ، قىلغىنى قىلغان . مۇڭەپپەقىيەت قازانسا شان - شۆھرەت تاپە-دۇ ، مەرتىۋىسى ئۆسىدۇ . مەغلۇپ بولسا ، خاتالاشسا ، دەردىنى پۇقرا تارتىدۇ . ئالايلۇق ، بىر چاغدا باي ۋە پەيزىۋات ناھىيىلە-رىدە ئامبارىدا يېتەرلىك ئاشلىق بار تۇرۇقلۇق ، پۇقرالار ئاچار-چىلىق دەستىدىن دەرەخ يوپۇرمىقى ، ئوت - چۆپ بىلەن جان ساقلاشقا مەجبۇر بولدى . بۇلارمۇ دال بولماي ، بىرمۇنچە ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلدى . مانا شۇ چاغدىلا ، ئاپتونوم رايونىنىڭ مەسئۇل-لىرى بۇ ئىككى ناھىيىگە دەرھال يېتىپ كېلىپ ، بارلىق ئاش-

لىق ئامبارلىرىنى هايات قالغان پۇقرالارغا داغدام ئېچىۋەتتى هەم ناهىيە مەسئۇللىرىنىڭ بىرقىسمىنى مەنسىپىدىن ئېلىۋەتتى ياكى باشقا جايغا يۆتكىۋەتتى ، هېچكىمگە «قاتىل» دېگەن جىنايەتنى ئارتمىدى . چۈنكى ، ئۇلار هېچكىمنى ئۆز قولى بىلەن ئۆلتۈرمىگەن ، ئۇلارنى ئۆلتۈرگىنى ـــ تەبىئىي ئاپەت . ئۇلار-نىڭ نىيىتى دۇرۇس ئىدى ؛ سۇخەنچىلەر ، پوپاكچىلار ، يالغاز-چىلارنىڭ يالغان مەلۇماتىغا ئىشىنىپ كەتكەن ؛ «دۆلەت ئاشلىق-قىنى مەھكەم ساقلايمەن» دەپ ، بىرمۇنچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ، خالاس . بولغۇ-لۇق بولۇپ بولغاندا ، ئۇلارنى يەنە نېمە قىلغۇلۇق ؟ ! تۆلەندىمۇ نۇرغۇن ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلغان ، گۇكشي ئەزالىرىنى ئاچ-لىقتىن ئۆلتۈرۈپ قويمىغان بولسىمۇ ، كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەپ هاردۇق يېتىپ ئۆلگەنلەر ، بالىسى چۈشۈپ كەتكەنلەر ، ئەيىبناق بولۇپ قالغانلار خېلى بار··· بىر چاغلاردا ئارىسىدىن قۇشقاچ ئۆتەلمەيدىغان دەرەخلىكلەرنىڭ ئىزناسىمۇ قالمىدى ، بىر قىسمى «پولات مارشالنى تەختكە چىقىرىش» جەڭدە تۈتۈنگە ئايلانغان بولسا ، يەنە بىر قىسمى داشقازانغا تۈترۇق بولدى . هويلىسىدا نەچچە تۈپ دەرىخى بار ئادەم «باي» سانىلمىدۇ . تۆلەندى يېڭىسار ناهىيىسىنىڭ بۇزغۇن ئون بەشىنچى دادۇيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ كەلگەندىن كېيىن ئىلگىرى قىلغان ئىشىنىڭ خاتا بولغاز-لىقىنى سېزىپ ، نەچچە مىڭ تۈپ تېرەك ـ سۆگەت قەلەمچىسى يېتىشتۇرۇپ ، چوڭ يول بويلىرىغا قويدۇرۇۋەتكەنىدى ، هازىر ئالدى كەتمەنگە ساپ بولغۇدەك بولۇپ قالدى . يەنە نەچچە يىل ئۆتسە ، قەۋەت ـ قەۋەت ئورمان بەلباغلىرى پەيدا بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس··· بۇ دادۇي شالىنىڭ مو بېشى مەھسۇلاتىنى بەش يۇ ئەللىك جىڭغا يەتكۈزۈپ ، ۋىلايەتنىڭ قىزىل بايراقدارى بول-غان . بىر ئەمگەك كۈنىگە سەكسەن پۇڭ دارامەت تەقسىم بول-دۇ ، يىللىق نورما ئاشلىق ئىككى يۈز ئەللىك جىڭ . ئۇلارنىڭ

مۇشۇ كۈنگه ئۇلىشىش ئۈچۈن ، بۇ زېمىننىڭ تۈپرىقىنى ئون قېتىملاپ ئۇ يەردىن بۇيەرگه يۆتكىگەنلىكىنى بوغالتىرنىڭ دەپ-تىرىنى ژاراقلاپ يۈرمەيلا گېزىت سەھىپىلىرىدىن تېپىش مۇمكىن !... شۇنچه جىق قان - تەرلەر بەدىلىگه ئەمدىلا ئىسكەتكه كىرىپ ، ھەر يىلى بەش - ئون جىڭ ھوسۇلنى ئارتۇق بېرىشكه باشلىغان بۇ زېمىن يەنه بىر قېتىم ئوڭتەي - توڭتەي قىلىنماقچى . مۇشۇ سەۋەبلىك مەھسۇلات ھەرقانچه كەملەپ كەتسىمۇ ، يۇقىرىغا ئاشلىق سېتىپ بېرىش ۋەزىپىسى بىر جىڭمۇ كەملىمەيدۇ ، ھەتتا بىرمۇنچه ئاشىدۇ . كەملەيدىغىنى دېھقانلىڭ نورما ئاشلىقى . قۇمساراينى يىللاردىن بېرى «داجەيچه دادۇي» قىلىپ كېلىۋاتقان ئامىل دەل مۇشۇ...

«ئەگەر تۆلەندى مۇشۇ پىلانى بويىچه ئىش قىلسا ، كېلەر يىلى ئەزالارنىڭ نورما ئاشلىقى نەچچه جىڭغا چۈشۈپ قالار ؟ ئاچلىقتىن ئادەم ئۆلمىسىلا مەيلىغۇ !... »

شايۇنۇس ئاكا خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ ، ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك :

— ئاسان ئەمەس ، ئۇكا ، ئاسان ئەمەس... — دېگەن ئىدى ، تۆلەندى :

— بىلىمەن . نەدە ئاسان ئىش بار ! — دېدى مەنسىتمەگەن تەلەپپۇزدا ، — ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشى بىزگه تەلىم بېرىپ مۇنداق دەيدۇ : «قىيىن ئىش يوق ئالەمدە ، كۆڭۈل قويغان ئادەمگه» دەيدۇ . ئەزالارنى سەپەرۋەر قىلىپ ، شۇنداقلا ئىش باشلىۋالساق بارغۇ ، قىينىچلىق دېگەننىڭ ئانا - مانىسىنى كۆزىگه كۆرسىتىۋېتىمىز !...

ئۇ خېلى ئۇزۇن سۆزلىدى . شايۇنۇس ئاكا ئۇنى نىيىتىدىن ياندۇرۇشقا كۆزى يەتمىدى - دە ، تىلىنىڭ ئۇچىدىلا دېدى :

— ھە ، بۇمۇ مەيلىڭ ، ئۆزىنىسكى ، قاچان ئىش باشلايسەن ؟

— بۇگۈن ئاخشام لېكدۇشوزۇ[1] نىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈ-
زۈپ ، ئەتىگەندە ئەزالارغا سەپەرۋەرلىك بېرىپلا...
— ئۆزىنىسكى... يەرگە كەتمەن ئۆتمەسمىكىن ؟
— ئەزالارنىڭ ھەممىسىدە بۇلتۇر يول رەتلەشتە ئالدۇر-
غان جوتۇ بىلەن تۆمۈر گۈرجەك بار ئەمەسمۇ ؟ شۇنى ئىشلىتىد-
مىز .
— ھە... ئۆزىنىسكى ، قىلىپ كۆرۈپ باق...
— ئاخشاملىققا يېغىنغا قاتنىشالا ؟
— ماقۇل . ئۆزىنىسكى ، سەن بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان
كىچىككىنە ئىش بار ئىدى .
— بايامنىڭياغى دېمەي... جۈرسىلە ، ئۆيگە كىرىپ گەپلە-
شەيلى .
ئۇلار تۆلەندىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قېلىشقانىدى .
شايۇنۈس ئاكا تارتىشىپ تۇرمايلا ئۇنىڭغا ئەگەشتى . كاللىسىدا
باشقىچە خىيال : «توۋا ، بۇ تۆلەندى داجەيگە بىر بېرىپ كېلىپلا
باشقىلا بىر ئادەم بولۇپ قالدىغۇ !... چوشقا فېرمىسى قۇرىمەن
دەپ بىرمۇنچە پۇلغا سېمونت قوتان سالدۇردى . خەير ، ئۇ
پۇلنىغۇ چوشقىلارنىڭ قوڭى تۆلەر... ‹بۇلاقلارغا تۇۋاق ياپ-
مەن ، زەيكەشلەرنىڭ ئۇستىنى دۇملەيمەن... › دەپ قوپقىنى
نېمىسى ئەمدى ! ؟ قارا قىشتا ئەزالارنىڭ جۇلقىنى چىقىرىۋېتد-
ىدىكەن ـ دە ، كاساپەت !... تەلىيى ئوڭ كېلىپ ، مۆلچىرى
مۆلچەر بولۇپ قالسىغۇ ، خۇداغا شۇكۇر . بولمىسا... ھەي شۆھ-
رەت ، ھەي شۆھرەت... تۆلەندىنىڭ مۇشۇ شۆھرەتپەرەسلىكى
قۇمسارايىنى نەگە ئاپىرار زادى ؟ !... »
دەرۋازا ئوچۇق ئىدى . شايۇنۈس ئاكىنى بوسۇغىدا قالدۇ-
رۇپ ، تۆلەندى ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى . ھويلا بەكمۇ تار

---

① لېكداۋشۇزۇ — خەنزۇچە «لېكداۋشياۋزۇ (ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپا) »نىڭ
بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

ئىدى . ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىغ دۆڭلەنگەن بولۇپ ، بىر تەرەپتە چاقى يوغان سىم بىلەن بوغۇپ قويۇلغان ئەسكى رېزىنكە چاقلىق ئېشەك ھارۋىسى ، يەنە بىر تەرەپتە مويلىرى ئۆسۈك ، ئارقا پۇتلىرى پەلچىك ، كۆزلىرى ياشاڭغۇراپ كەتكەن كۇل رەڭ مېدە تۇراتتى . قورسىقىنىڭ يوغانلىقىدىن بوغاز ئىكەنلىكى ئېنىق . يا ھارۋىنى ، يا ئېشەكنى يۆتكەۋەتمەي تۇرۇپ ئۆيگە كىرگىلى بولمايتتى . تۆلەندى نېمىلەرنىدۇر دېگىنىچە ئېشەكنى ئېغىلغا سولىۋەتتى . ئىشىكنىڭ غىچىرلاپ ئېچىلغىنى ، ئۇلىشىپلا ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— دادىسى ، سىلە... شايۇنۇس ئاكا تۆلەندىنىڭ خوتۇنى رەنىخانىنىڭ ئاۋازىنى تونۇدى . ئارىنى قىغ دۆڭسى توسۇپ تۇرغاچ ، ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرمىدى ، — ئېشەكنىڭ ئايىغى چىلە بولۇپ كېتىپتىكەن . قۇرۇقداپ بولغۇچە بىردەم ھاۋا كۆرسۇن دەپ ھازىرلا ھويلىغا ئاچقىپ قويۇپتىم كۇن تېشىلگىلى تۇرغاندا ، ئەجەب سولىۋەتتىلە...

— بىچارىنىڭ تىترەپ كەتكىنىنى كۆرمىدىڭلىما ئېغىل ئىسسىقراق... بولۇڭلار ، مېھمان كەلدى .

— مېھمان... كىم كەلدى ؟

— شايۇنۇس ئاكام...

— جىندەك تۇرۇپ تۇرۇڭلار . ئۆينى يېغىشتۇرۇۋالاي... ئىشىك ئىككى قېتىم ئېچىلىپ يېپىلدى . ئارقىدىن رەنىخانىنىڭ ئاۋازى كەلدى :

— ئەمدى باشلىسىلا .

— شايۇنۇس ئاكا ، — تۆلەندى بوسۇغىدا پەيدا بولدى ، — ئۆيگە كىرسىلە .

شايۇنۇس ئاكا ئۇنىڭغا ياندىشىپ ماڭدى . بايا تىن ئېشەك تۇرغان يەرگە كەلگەندە ، تۆلەندى ئالدىغا ئۆتتى . بۇ يەردىن ئىككى كىشى ياندىشىپ ئۆتەلمەيتتى . شايۇنۇس ئاكا ئەتراپقا

غىل ـ پاللا نەزەر تاشلىدى ؛ خا ھويلىنىڭ ، خائۆيلەرنىڭ تاملـ
رى سۇۋالمىغانىدى . ھويلىنى ئاۋات قىلىپ تۇرغىنى ئاشۇ ئادەم
بويى قىغ دۆۋىسى بولۇپ ، بىرەر تۇپ بۇيىمۇ ئۇندۇرۇلمىگەنـ
دى . قارىغاندا ، تۆلەندىنىڭ ئاشۇ مەددىن بۆلەك بىرەر ئوغلاق
ياكى توخۇ چاغلىق جانلىقى يوقتەك قىلاتتى . ئۆگزىسىگە ئازغىنا
پاخال تاشلاپ قويۇلغان بۇ كۆرۈمسىز ، پاكار ئۆيلەرگە بەكتىلـ
گەن ئىشكلەرنىڭ ئاجايىپ پۇزۇر ـ نەقىشدارلىقى ئادەمنى لال
قىلاتتى . بىر ـ بىرىگە يانداش ئورنىتىلغان بىر جۇپ ئىشكنى
كۆرگەن ھەرقانداق ئادەم ئىچىدە : «توۋا ، نېمىدېگەن ئاخماق
ئادەم بۇ ؟ ‹ئورۇق ئۇيغا يوغان مۇڭگۈز › دېگەندەك ، شۇنچە
ئەسكى ئۆيگە بېكىتىۋالغان ئىشكلىرىنىڭ ئېسىللىكىنى قارا ! ئىشككە خەجلىگەن پۇلنى تامغا خەجلەپ ، ئۆيىنى ئىسكەتلىۋالـ
سىچۇ !... » دەپ غۇدۇڭشىشى تۇرغانلا گەپ . لېكىن ، بۇ گەپنى
تۆلەندىنىڭ يۇزىگە دېگەندىمۇ ، ئۇنىڭ پەرۋايى پەلەك ، نېمىشقا
دېسىڭىز ، بۇ ئۆينى تۆلەندى ئۆز قولى بىلەن سالغان . كېسىكـ
نى قۇيۇپ ، ئۇستىنى يېپىشقىچە بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى
خوتۇنى ، چۆچۇرىدەك ئۇششاق بالىلىرى بىلەن ئۆزى قىلغان .
ئۇ چاغدا ، يوللارنى رەتلەپ ، ئېتىز ـ ئېرىقلارنى سالالاشتۇرۇش
زور دولقۇنغا ئايلانغان . گۇڭشې بويىچە بۇ ئىشقا بىرىنچى بولۇپ
باشلامچىلىق قىلغان ئادەم يەنىلا تۆلەندى ئىدى . ئۇنداق ئويلـ
نىپ ، مۇنداق پىلانلاپ ، ئاخىر غوپۇر پومدىن «مېۋە» تەككەن
باغلىق ھويلىسىنى چوڭ يولنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا توغرا كەلتۇرـ
دى ـ دە ، چاقتى . ئاز بىرقىسىم ياغاچ ـ تېشىنى يۆتكەپ مۇشۇ
كەپىنى قوپاردى . ئەسلىدىكى ۋاسا جۇپ ، گەج سۇۋاقلىق ئۆيـ
لەرنىڭ ئورنىغا ۋاسىدا ھەمىيان ، ئىچى شالنىڭ پىنىنسىنى
ئارىلاشتۇرۇپ سۇۋالغان ئۆيلەر قالدى . ئېشىپ قالغان ياغاچ ـ
تاشنى «بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە»لەرگە ئۆي سېلىپ بېرىشكە
ئىشلەتتى . تۆلەندى مۇشۇ ئىشى تۇپەيلى ، خوتۇنىدىن ئايرىلىپ

قالغىلى تاس قالدى . خوتۇنى ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ كەتكە-
نىدى ، پىسەنتىگىمۇ ئالمىدى ، تېخى : «مەنلا ئېسىل ئۆيلەردە
ئولتۇرۇپ ، خەق پۇچۇق گۈمبەزگە كىرىۋالسۇن ، دەيدىغان ئۇن-
داق خوتۇننىڭ ماڭا لازىمى يوق !» دەپ «سالام» ئەۋەتتى .
رەنىخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ نەچچە كۈنگىچە دۈم يېتىپ يىغلىدى .
ئۇلار مۇھەببەتلىشىپ ، سىنىشىپ - چېكىشىپ ، ئېلىشىپ -
تېگىشكەن ئەر - خوتۇنلاردىن ئەمەس ئىدى . ئىلاھى قىسمەت
ئۇلارغا ئىسسىقچىلىق بېرىپ ، بالا - چاقىلىق قىلىپ قويدى .
يەنە كېلىپ ، توي قىلىپ ئون يىلدىلا بەش بالىغا ئاتا - ئانا
بولۇپ قېلىشتى . تۆلەندى بىلەن رەنىخان باشقا - باشقا چۈش
كۆرىدىغانلاردىن ئىدى . رەنىخان ئۇنىڭغا ياتلىق بولغان چاغدا ،
تۆلەندى ھەمكارلىق گۇرۇپپىنىڭ باشلىقى ئىدى . گېزىتلەردە
ئانچە - مۇنچە ئېتى چىقىپمۇ قالاتتى . شۇنىڭغا يارىشا شۇدىمۇ ،
پۇلىمۇ رەڭگى - روھمۇ بار ئىدى . رەنىخان ئۇنىڭغا ئاسانلا
ئىچىكىپ قالدى . ئۇنىڭ ئايىغى ياراشتىمۇ ياكى قىسمەت شۇن-
داقمۇ ، ئۇزاق ئۆتمەي باشلانغۇچ كوپىراتىپ قۇرۇلۇپ ، تۆلەندى
مۇدىر بولدى . گۇڭشې قۇرۇلغۇچە ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىل سىغ-
مىدى . تۆلەندى دادۇيگە باشلىق بولۇش بىلەنلا ، ئىككىسىنىڭ
ئارىسىغا «قىچا چېچىلدى» . تۆلەندى دۆلەت ۋە كوللېكتىپ
بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ، ئۆينى ئېسىدىن چىقىرىۋەتكۈدەك ھالغا
كەلدى . «ئۇنىڭ مەنسىپى ، ئابرۇيى ئۆسسە ، سايىسىدا سايىدار-
مەنمىكىن» دەپ ئاغزىنى تاتلىق ئېتىپ يۈرگەن رەنىخاننىڭ
كۆمىچى كۈلگە بۇلاندى . ئەمگەك دېسە ، ئەڭ قىيىن ئىشلارغا
ئۆزىنى ئاتماي بولمايتتى . ئالىدىغان چاغدا ، خەقتىن ئاشقان -
تاشقان ساقىندىغا ئاران ئۇلىشاتتى . بۇ ھال ئۇنى تۆلەندىدىن
بەزدۇردى . بىراق «ئاقتارمىنىڭ چالمىسىدەك» كەينى - كەي-
نىدىن تۇغۇلۇۋەرگەن بالىلار ئۇنى نىيىتىگە يەتكۈزمىدى . «سا-
رايدىن كەپىگە» كۆچكىنى ئاز كەلگەندەك ، تۆلەندىنىڭ سېتىپ

پۇل قىلسا ئىككى - ئۈچ بالىنىڭ بېشىنى ئوڭلاشقا يەتكۈدەك ياغاچ - تاشنى خەققە «سەدىقە» قىلىۋەتكىنى رەنجىغانلىقى سەۋر قاچىسىنى چۇل - چۇل قىلىۋەتتى :

— هوي يويىماس دەلىتە ! — دەپ تىل سالدى ئۇ ، مۇشۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا ئۆينى بېشىغا كىيىپ يىغلاپ ، — سېنىڭ نەرىڭ ئاغرىدىم ؟ كىچىككىنە مەنسەپنى دەپ ، بالىلىرىڭنىمۇ ، مېنى- مۇ خەققە سەدىقە قىلىۋەتمىگىن يەنە !...

— ئاغزىڭنى يۇم ، قانجۇق ! — تۆلەندىنىڭمۇ ئاغزى ئېچىلدى ، — قاراپ تۇرۇپ خەقنى تالادا قويسام بولامتى ؟ مەن يا ئۇنى پۇلغا سېتىۋالمىسام...

— ھە ، شۇنداقمۇ ؟ ئەمدى بىلدىم ، داداڭ بىلەن ئىككىڭ- نىڭ غوپۇر پومغا نەچچە يىل بىكارغا ئىشلىگىنىڭ يالغان ئىكەن - دە !

— نېمە يەنە دېگىنە ! — ئۇ خوتۇنىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلە- دى . خوتۇنىنىڭ قولىدا يېشىغا تەگمىگەن بوۋاق بار ئىدى . تۆلەندى سەل كەينىگە داجىدى ، — ھۇ ئەقلى يوق مەرەز ! بىلىپ قوي ، ئەگەر غوپۇر پومغا نەچچە يىل بىكارغا ئىشلىمىگەن ھەققىمىز بولمىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئۆيى تۇرماق ، بىر تال چوكە- سىغىمۇ قول تەككۈزەلمەيتتۇق !...

— ئۇنداق ئادەم نېمىشقا شۇنچە جىق نەرسىنى خەققە بىكارغا بېرىۋېتىسەن ؟ مېنى ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ دېمە ؛ سەد- دىن باشقا دادۇيجاڭ ، سېكرىتارلار قولىغا چىققانىنى ئېلىپ ، ئاغزىغا پاتقانىنى يەپ ، بىر ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قېلىۋاتسا ئۆيىدىن بىر توغرام نان ئەپچىقىپ بەرمەيمۇ يەنە يۇرت سوراۋاتە- دۇغۇ !

— بىلىپ قوي ، خەق - خەق ، مەن - مەن ! مەن دېگەن پارتىيە ئەزاسى !

— ۋاي قوۋۇرغام... پارتىيە ئەزاسىمىش !... خەقچۇ ؟

سېكرىتار ، دادۇيجاڭلارنىڭ قايسىسى پارتىيە ئەزاسى ئەمەس ؟ «جاھاندا مەن بىرلا پارتىيە ئەزاسى بار» دەيدىغان ئوخشىمامسەن ؟ پارتىيە ئەزاسى دېگەن ساماندەك ! ھەممىسىنىڭ گېلى ، ئۆيى ، بالا ـ چاقىسى بار . ئىشلەشنىمۇ ، ئېلىشنىمۇ بىلىدۇ... ساڭا ئوخشاش قۇرۇق چاۋاك بىلەن بىر ۋاراق تەقدىر قەغىزىنى دەپ بالا ـ چاقىلىرىنىڭ ئۆلۈش ـ تىرىلىشى بىلەن كارى بولمايدىغان پارتىيە ئەزاسىدىن نەچچىسى بار ؟ !

ـــ نەچچىسى بولسا نېمە كارىم ! خەق يېگەن بولسا جاۋابىنى ئۆزى بېرىدۇ !...

ـــ تايىنلىق ! ئۈچىنچى دادۇينىڭ سېكرىتارى كوللېكتىپىنىڭ بەش مىڭ جىڭ قونىقىنى قاراڭغۇ بازاردا سېتىپ خەجلىۋاپتىكەن . نېمە قىلالىدى ؟ نايىتى كەلسە ، بەشيۈز كوي تۆلىتىۋېلىپ ، سېكرىتارلىقتىن ئېلىۋەتتىغۇ شۇ !...

ـــ مېنىمۇ شۇنداق قىل ، دېمەكچىمۇ سەن ! ؟

ـــ ئۆتكىنە نېرى !... چاڭگىلىڭدىكىنى ئەپلەپقىنا تۇتۇپ يېيەلمەيۋاتقان ھالىڭغا ، سېنىڭ قولۇڭدىن ئۇنچىلىك ئىش كېلەمدۇ ! ؟ يا ئادەمنىڭ قورسىقى تويمىغان ، يا ئۇچىسى يېپىلمىغان ، «ئۆي» دەپ ياسىغان بىرنېمىدىن ئېشەكنىڭ ئېغىلى مىڭ ياخشى !... «دادۇيجاڭ» مىش تېخى ! ۋاي خۇدا ، قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق دادۇيجاڭلىقىڭ ! «تۆلەندى دادۇيجاڭغا خوتۇن بولغاننىڭ سازايىسى !» دەپ سازايى قىچقىرغۇم كېلىۋاتىدۇ دېگىنە شۇ تاپتا ! خېتىمنى بەر ، ئەسكى !...

رەنىخان شۇنچە يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئېرىنىڭ ياقىسىغا قول سالدى . بىر تەستەك يەپلا ئۆينى تاشلاپ كېتىپ قالدى . ئەمچەكتىكى بوۋاقنىمۇ تاشلاپ كەتتى . ھېلىمۇ ياخشى بۇ ئۆيدە زىۋەرىخان بولۇپ قاپتىكەن ، بالىلارنى ئاچ ـ توق قويمىدى . ئەكرەمنى ئېمىتىش باھانىسىدە رەنىخاننىڭ قېشىغا كۈندە ئىككى ئۈچ قېتىم بېرىپ تۇردى . ئۇنى ئۆيگە قايتۇرۇپ

كېلىش توغرىسىدىكى ئۇرۇنۇشلىرى شامالغا ئۇچتى . پۈتۈن يۈرتنىڭ تۆلەندىنى ماختاپ ، رەنىخاننى ئەيىبلىشى رەنىخاننىڭ تېخىمۇ جاھىللىنى قاتۇرغاندى . ئۇ ھېچكىمنىڭ گېپىنى يېمەدى . پۈتۈن ياز چىقىپ كەتتى . قىش كىرىش بىلەنلا ، ئىككىنچى بالىسى شەرۋانەمنىڭ ئۆپكىسى شامالداپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى . زىۋەرىخان بىمەھەل ئەمچەكتىن ئايرىۋېتىلگەن ئەكرەمنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولدى... ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە ، رەنىخان ئانىسىنىڭ ئۆيىگە پاتمىدى ؛ بۇ چاغقىچە دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ كەلگەن دادىسى ئۇنى ئالدىغا سالغىنىچە دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قويۇپ ، زىۋەرىخاننى ياندۇرۇپ چىقتى...

بۇ ۋەقە بولۇپ ئۆتكىنىگە سەككىز يىلدىن ئاشتى . بالىدىنمۇ يەنە ئۇچى قوشۇلدى . رەنىخان تەقدىرگە تەن بەردى بولغاي ، قايتا يامانلىمىدى . چوڭ ئوغلى شىرمەت ئۇرۇمچىدە ئوقۇۋاتىدۇ . چوڭ قىزى تاجىگۈل بۇ يىل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردى . بىر ئوغۇل ، بىر قىزى تولۇقسىزدا ؛ ئىككى قىزى باشلانغۇچتا ئوقۇيدۇ . بىر ئوغۇل ، بىر قىزى كىچە - كۈندۈز رەنىخاننىڭ قۇيرۇقىدا ، قۇچىقىدا...

— كەلسىلە ، شايۇنۇس ئاكا ، — پەگاردا ئىككى بالىنى ئىككى قولىدا تۇتۇۋالغان رەنىخان ئۇنى ئىللىق قارشى ئالدى .

— ئوبدان تۇرلىمۇ رەنىخان ؟ — شايۇنۇس ئاكا ئۇنىڭدىن ئامانلىق سورىغاچ ، ئۆيىنىڭ تۆر - تۆشۈكىنى پەرق ئېتىۋالدى . تۈگۈلۈك بىلەن ئىشكىنىڭ تاۋدىنىغا گېزىت قەغىزى چاپلانغان دەھلىزسىز بۇ ئۆي بەكلا قاراڭغۇ ھەم سوغۇق ئىدى . ئۆينىڭ يوغانلىقى ، يەرگە سېلىنغان بىسات - كېچەكنىڭ ئازلىقى ئۆي ئىگىسىنىڭ ھەددىدىن زىيادە نامراتلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى . بوۋاي ئىچىدە يەڭگىل بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ ، تۆرگە سېلىنغان رەزگى كۆرپىدىن جاي ئالدى - دە ، دۇئاغا قول كۆتۈردى ، — ئامىن ، ئاللاھۇ ئەكبەر...

— .....

رەنىخان بىر باغ پاخالنى ئەپكىرىپ ، ئوچاققا ئوت يېقىۋەتتى . چاي ـ مەزە راسلاپ بېرىپ ، بالىلىرىنى ئېلىپ هويلىغا چىقىپ كەتتى . قارىغاندا ، ئېغىل قوۇرۇغدايدىغاندەك قىلاتتى . ئۇ ئىشنى قىلمىغان تەقدىردىمۇ ، ئۆيگە تۆلەندىنى ئىزدەپ بىر كىم كەلسە ، رەنىخان هەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ قېشىدا تۇرۇۋالمايتتى ، گېپىگە ئارىلاشمايتتى . ئۇنىڭ نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى سۇرۇشتۇرۇپمۇ ئاۋارە بولمايتتى .

ئۆي ئىككىيلەنگە كەڭرى قالدى . شال پاخىلى تۇتەپ كۆيۇپ ، ئۆي بىرئاز ئىللىدى هەم يورۇدى . ئارىغا جىملىق چۈشكەندى . تۆلەندى قاپقارا مىس چوگۇندىن گۇللۇك هېجىرغا قايناقسۇ قۇيۇپ ، شايۇنۇس ئاكىغا تۇتتى ۋە ئەسلىدىكى رەڭگىنىڭ قانداقلىقىنى بىلگىلى بولماس دەرىجىدە مەينەتلىشىپ كەتكەن قاپقارا خېپىمەچ داستىخاندىكى ئاققۇناق زاغرىسىنى ئوشاتتى ـ دە ، دېدى :

— تۇنۇگۈن ياققان نان . قورساقلىرىمۇ ئاچقاندۇ ، ئېغىز تېگىپ باقسىلا...

گېپىنىڭ قۇيرۇقى ئۇزۇلمەستىن ، بىر بۇردا نانىنى ئاغزىغا سېلىپ ، مالاچلىتىپ چايناشقا باشلىدى . شايۇنۇس ئاكا قايناق سۇدىن بىر ئوتلاپ ، پەس ئاۋازدا گەپ باشلىدى :

— ئۇكام ، — دېدى ئۇ ، — زىۋەرىخان كۆرۈنمەيدىغۇ ؟

— ئوغۇت تەرگىلى چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ .

— قالتىس ئەمگەكچان خوتۇن جۇمۇ ئۇ !

— بىرەمگۇ بىكار تۇرمايدۇ دېسىلە !...

— ئۆزىنىسكى ، زىۋەرىخان نەچچە ياشقا كىرگەندۇ ؟

— قىرىق ئىككىگە كىردىمىكىن...

— شۇنداق... ئۆزىنىسكى ، سەن قىرىققا كىرگەن بولساڭ ، ئۇنىڭ قىرىق ئىككىگە بارغىنىمۇ توغرا .

— داداڭ كۆز يۇمغىلىمۇ يىگىرمە يىل بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن ؟

— ئۇجمە پىششىقىدا ئون سەككىز يىل بولىدۇ .

— شۇنداق... زىۋەرىخان قالتىس ئىنساپلىق خوتۇن ئىكەن . ئۆزىنىسكى ، باشقا خوتۇن بولىدىغان بولسا ، ئاللىقاچان ئەرگە تېگىۋالاتتى دېگىنە !

— .....

— سەن توسۇپ كېلىۋاتامسەن يا ؟

— ياق . نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىلا ، شايۇنۇس ئاكا ! ئەسلىرىدە باردۇ ، دادامنىڭ يىلىنى تۇغتىپ تۇرساق سوقا بېشىدىكى سايىت باپكا ئەلچى قويۇپتىكەن . ئاچام ئۆزى ئۇنىمىدى ئەمەسمۇ...

— توغرا ، توغرا... ئېسىمگە ئالدىم . شۇنىڭدىن كېيىنمۇ نەچچەيلەن ئېغىز ئاچتىغۇ دەيمەن ؟

— ھەئە... بالىلارنىڭ ئانىسىنىڭ ئېيتىشىچە ، ھازىرمۇ ئەلچى قويۇۋاتقانلار بارمىش .

— زىۋەرىخان نېمە دەيدىكەن ؟

— «قېرىغاندا ئەرگە تېگىپ نېمە كەپتۇ ؟ مېنى ئارامىمدا ئۆلگىلى قويۇڭلار !... » دەپ يېقىنمۇ كەلمەپتۇ .

— كۆر بۇ خوتۇننى !... سېنىڭ پىكرىڭ قانداق ؟

— مەن نېمە دەيتتىم ؟ ئۇنىڭ مەيلىگە قارايمەن ـ دە ؟

— ئۆزىنىسكى ، بۇ گېپىڭدىن چىقتى ، زىۋەرىخان ياتلىق بولسا ئاچچىقىڭ كەلمەيدىكەن ـ دە ؟

— نېمىشقا ئاچچىقىم كېلىدۇ ؟ ھېلىمۇ دادامنىڭ تەرىتىدە شۇنچە يىل ئولتۇردى...

— ناۋاتتەك گەپ قىلدىڭ ! ئۆزىنىسكى ، ئادەم قېرىغاندا ، قېشىدا بىر ھەمراھ بولمىسا زادى بولمايدىغان گەپ . ئۇنىڭغا ئوبدانراق بىر لايىق تېپىپ ، ۋاجىپاتى ئىمان قىلىپ قويساق

قانداق دەيسەن ؟

— مەنغۇ بىرنېمە دېمەيمەن . ئاچام ئۆزى...

— سەنمۇ بىلىسەن ، زىۋەرىخان بەكمۇ يۇزى تۆۋەن ، دىيانەتلىك مەزلۇم . دېسەم ـ دېمىسەم ، سەندىن هايا قىلىپ ، ياش ئۆمرىنى كۈلدە كۆمەچ قىلىۋەتكەن گەپ . ئەمدى سەن ئازراقلا «هە ـ هۇ» دېيىشىپ بەرسەكمۇ ، ئۆزىنىسكى ، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن . قانداق دېدىم ؟

— مەن نېمە دەيتتىم...

— ئۇنداق بولسا ، گەپنىكى پوسكاللىسىنى ئېيتاي ، مەن بۇگۈن مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا كەلگەن . ئۆزىنىسكى ، كۆڭلۈمدە بىر لايىقمۇ بار...

— بىرى ئەلچىلىككە ئەۋەتكەن ئوخشىمامدۇ ؟

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ . ئەمما لېكىن ، ئۆزۈم بىرەيلەننى لايىق ئېتىپ ، سېنىكى تومۇرۇكنى تۈتۈپ باققىلى كەلگەنىدىم . ئۆزىنىسكى ، سەنمۇ راس گېپىكنى ئېيتتىكى . مەنمۇ راستىمنى دەي...

— دېسىلە ، دەۋەرسىلە...

— مەتكىبرىمنىكى خوتۇنى قازا تاپقىنىغا ئىككى يىل بولاي دېدى...

— قايسى مەتكىبرىمنى دەيلا ؟

— گۇڭشېدىكى مەي جۇرېنچۇ !

— هە !... ئۇ...

— ئۇنىكى تېخى بۇ گەپتىن خەۋىرى يوق . ئۆزىنىسكى ، مەتكىبرىم بولىدىغان ئادەم . مۇنداق قارىسام ، بىچارە بويتاقچىلىقتا بەك قىينىلىپ قاپتۇ . ئۇنى ـ بۇنى سايى قىلساق يېقىنمۇ كەلمىدى . كۆڭلۈمگە زىۋەرىخاننى پۇكۈپ ، ئۇنىكى سەمىگە سالمايلا سېنىكى ئالدىڭغا كېلىشىم . ئۆزىنىسكى ، ئەگەرچەندە سەنلا «ماقۇل» دېسەكمۇ ، مەتكىبرىمنىمۇ ، زىۋەرىخانىنىمۇ ئۆزۈم ئەيۋەش-

كه كەلتۇرىمەن . سەن قوشۇلمىسالمۇ ، بۇ گەپ ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا قالمىدۇ . قانداق دەيدىم ؟ قوشۇلغۇڭ يوقمۇيا ؟

— قوشۇلمايدىغان نېمىسى بار... مەي جۇرېن ئېغىز ئېچىپ ، ئاچچام رازىلىق بەرسە ، بېشىم بىلەن يۇگۇرۇپ يۇرۇپ خىزمىتىنى قىلىمەن...

— ھەببەللى ، يىگىتتەك گەپ قىلدىڭ ! ئۆزىنىسكى ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۇلارنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ ، بىر - بىرىگە مايىل قىلاي . قالدى گەپنى كېيىن دېيىشەرمىز . ماقۇلمۇ ؟

— ماقۇل . سىلە نېمە دېسىلە شۇ ، شايۇنۇس ئاكا...

— ئامىن ، — شايۇنۇس ئاكا دۇئاغا قول كۆتۈردى ، — ئاللاھۇ ئەكبەر .

— .....

شايۇنۇس ئاكا ئۇزاپ چىقىپ ، ئەمدىلا دوقمۇشتىن قايرىلىپ شىغا ، تۆلەندى كۆز يېتىم يەردە يوغان سېۋەتتە لىق تېزەكمەكىن ، خازان - خۇزۇنمىكىن ، نېمىنىدۇر ئىنجىقلاپ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان زىۋەرىخاننى كۆرۈپ ، يۈرىكى «پۇلاڭلىدە» ئاغقاندەك بولدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىگە دادىسى كۆرۈنۈپ كەتكەندى . ئۇنىڭ ئېسىدە ھازىرقىدەك تۇرۇپتۇكى ، دادىسى ئۆزىدىن ئون يەتتە ياش كىچىك زىۋەرىخاننى ئەمرىگە ئالغان چاغدا ، چوڭ ئانىسى نەچچە كۈنگىچە بېشىنى مورىغا تىقىپ يىغلىغان . تۆلەندىنى يېتىلەپ تۇپراق بېشىغا بېرىپ ، قىزىنىڭ قەبرىسىگە ئۆزدىنى ئۇرۇپ ، مەتقۇناخۇننى قاغاپ ، خۇدايىمدىن ئۆزىگە ئۆلۈم تىلىگەن ھەم ئۇزۇنغا قالماي تەلىپى ئىجابەت بولۇپ ، ئاخىرەتكە سەپەر قىلغان . ئىگە - چاقسىز قالغان تۆلەندىنى دادىسى قېشىغا ياندۇرۇپ كەلگەن چاغدا ، ئۇ نەچچە كۈنگىچە كىرپىدەك تۇگۈلۈۋېلىپ ، ھەدېسلا يىغلاپ ئۆيىنى بېشىغا كىيگەن . كېيىن ، ئۆزى بىلەن تەڭتۇش زىۋەرىخانىنىڭ ئۆز ئاچىسىدەك كۆ-

يۇنۇشى ، قولىدىن كېلىشچە كۆڭلىنى ئۇتۇشى نەتىجىسىدە ، ئۇنىڭغا ئىچىكىپ كەتكەن . كۆڭلىدە نېمە گېپى بولسا ئۇنىڭغا تارتىنماي دەيدىغان بولغان . بارا ـ بارا ئۇنىڭ ئۆگەي «ئانا» سى ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان . دادىسى ئالەمدىن ئۆتكەن چاغدا ، تۆلەندى تېخى ئۆيلەنمىگەن ؛ رەنىخانغا چاي ئىچكۇزۇپ ، تويۇنۇڭ تەرەددۇتىنى قىلۋاتقان كۇنلەر ئىدى . زىۋەرخان ئېرىدىن قىرىق نەزىرىسىنى بېرىپ بولۇپلا ، ئۆزى «ئانا» بولۇپ تۆلەندىنىڭ بېشىنى جۇپلەپ قويدى ھەم رەنىخان بىرنى تۇغسا بىرگە ، ئىككىنى تۇغسا ئىككىگە «چوڭ ئانا» بولۇپ ، ھازىرغىچە سەككىز بالىنى تۆزگە قوشۇپ بەردى . شۇڭا ، رەنىخان ئۇنى ئۆز ئانىسىدىن چارە ھۆرمەتلەيتتى . ئېرىگە دېيەلمىگەن گەپلىرىنى ، ئەڭ مەخپىي سىرلىرىنى ئۇنىڭغا دەيتتى . تۆلەندى بىلەن رەنىخاندىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى «چوڭ ئانا» دەيدۇ . ئۇ مۇشۇ سۆزگە مەغرۇل بولۇپ شۇنچە يىلنى ئەرسىز ئۆتكۇزۇۋېتتى . مۇشۇ ياكى ھېچكىمنى مۇرەببىسگە تەڭ كۆرمىدىمۇ ؟ بېشىنى جۇپلەش توغرىسىدىكى مەسلىھەتلەرگە زادىلا قۇلاق سالمىدى . ئون سەككىز يىل ئاز ۋاقىت ئەمەس . زىۋەرخان تۇللۇق لىبا-سىنى كىيىپ بىر يىلدىن كېيىن تۇغۇلغان «نەۋرە»سى تاجىگۇل ھازىر «ئانا» بولاي دەپ قالدى . ئەمما ، زىۋەرخاننىڭ ئەڭ قىران ، ئەڭ جۇشقۇن چاغلىرى دۇنيانىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمەي ئۆتۇپ كەتتى . ئەلۋەتتە ، بۇ گەپلەر تۆلەندىنىڭ ئۇخلىسا چۇشىگىمۇ كىرمەيتتى . رەنىخان «قېينانا»سىنىڭ ئەرسىز ئۆتكەن ئۆمرىگە ئىچ ئاغرىتقىنىدىن ، ئاياللاردا بولىدىغان ئەڭ يوشۇرۇن تۇيغۇ ۋە بۇ تۇيغۇنىڭ ئاياللارغا روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتە كۆرسىتىدىغان تەسىرى ، جىنسىي ئېھتىياج ۋە باشقا نۇرغۇن ـ نۇرغۇن مەخپىي سىرلار ، ھەتتا ئەر ـ خوتۇندىن باشقا ھېچكىمگە تىنغىلى بولمايدىغان ئەڭ ناز ۇك تەپسىلاتلارنىمۇ يېپىدىن يېڭىدىن سىگىچە سۆزلەپ «دۇنيادا ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ئىشىنى قىلىش-

تىن مەنىلىك ئىش يوق» دەپ قارايدىغان تۆلەندىنى قايىل قىلىپ ، زىۋەرىخاننى نەچچە قېتىم «چېكىپ» باقتى ، ئەلچىلەر-نىڭ ئاغزى ئۇپۇرىدى ، كەشىنىڭ چەمى تېشىلدى . لېكىن ، زىۋە-رىخان ھېچكىمنىڭ گېپىنى يېمىدى . يىللار ئۆتۈۋەردى ، ئۆتۈ-ۋەردى ، ئۆتۈۋەردى... مانا ئەمدى ئاسماندىن خىزىر چۈشكەندەكلا شايۇنۇس ئاكا مەيدە قېقىپ ئوتتۇرىغا چىقتى . قۇمسارايلىقلار ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىنى مىڭ تىللاغا ئالىدۇ ، زىۋەرىخان تېخىمۇ شۇنداق . مەي جۇرېنچۇ ؟ بەلكى ئۇمۇ ئۇنىڭ لەۋزىنى يىرماس... ئەگەر بۇ ئىش ئەپلىشىپ قالسا ، تۆلەندىگىمۇ ئوبدان . مەي جۇرېنغا ئۆگەي «ئوغۇل» بولدى دېگەن گەپ — مەرتىۋىسى يەنە بىر ھەسسە ئۆستى ، دېگەن گەپ !

تۆلەندىنىڭ ئىچىدىن ئاجايىپ شېرىن ، تىل بىلەن تەسۋىر-لىگىلى بولمايدىغان بىر خۇشاللىق ئېتىلىپ چىقتى . بۇ خۇشال-لىق ئەمدىلا چىرايىغا تەپچىشكە باشلىغاندا ، كۆزلىرى زىۋەرىخان-نىڭ ياش قىزلارنىڭكىدەك نۇرلۇق ، غۇبارسىز كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى . تۆلەندى خىيال سۈرگەچ مېڭىپ ، ئۇنىڭ يېقىنلاپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالغانىدى...

ئامەت قۇشى

— تۆلەندى زۇجاڭ ، سىلىگە تېلېفون !

بوغالتىرنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى دادۇينىڭ ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى ، قوشۇمچە چوشقا باققۇچىسى ئابدۇرازاق بىلەن تۆلەندىڭ ئاغرىپ قالغان چوشقا كۇچۇكلىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدا قىلىۋاتقان گەپىنى توختىتىشقا مەجبۇر قىلدى . ئۇ ئابدۇرازاقا :

— ھازىرلا كېلىمەن ، — دېدى - ده ، چوڭ - چوڭ چامداپ بوغالتىر ئىشخانىسىغا كىردى .

— ياشىسۇن ماۋجۇشى ! ۋەي - ۋەي - ۋەي··· مەن لىڭدوشوزۇدىن تۆلەندى زۇجاڭ . نېمە ؟ مەن شۇ . سىز كىم ؟ ۋاي !··· مەي جۇرنما ؟ — تۆلەندىنىڭ بېقىنىغا تىرەپ تۇرغان سول قولى بىلەن ئورۇندۇقتا دەسسىۋالغان ئوڭ پۇتى دەرھال ھوشىنى تاپقاندەك بولۇپ ، ئەسلى تۇرۇشقا تېگىشلىك جايىغا قايتىپ چۈشتى . گەۋدىسى شىرەگە تەككۈدەك ئېگىلدى ، چىرايىدىكى ئەمەلدارلارچە كىبىر ئورنىنى مۇلايىم تەبەسسۇم ئىگىلدى . ئاۋازى ھەم يۇمشاق ، ھەم تىترەك ئىدى ، — ھە ، ئاڭلاۋاتىمەن . شۇنداقمۇ ؟ بىزنىڭ دادۇيگە بىر ئائىلىلىك تەقسىم بولدىما ؟ ھە - ھە ، گۈلزارنىڭ ئاتا - ئانىسى ؟ ماقۇل ، ماقۇل . باشقا گەپ يوقتۇ ؟ مەن ھازىرلا لىڭدوشوزۇنىڭ يىغىنىنى ئېچىپ ، ھەممىنى ئۆزلىرى دېگەن بويىچە ئورۇنلاشتۇراي . نېمە ؟ خاتىرجەم بولسىلا ، مەي جۇرېن !···

قارشى تەرەپ تېلېفونىنى قويۇۋەتتى . تۆلەندى قولىدىكى

تۇرۇپكىغا بىرەم تىكىلىپ قاراپ تۇردى ـ ده ، ئاستا تېلېفون ئۈستىگە قويۇپ ، بوغالتىرنىڭ شىرەسىگە تىكىلدى . بوغالتىر كۆرۈنمەيتتى . هه ، بىلدى ، مەركەزدىن ـــ رەئىس ماڭ زېدۇڭ- نىڭ يېنىدىن خرۇشچۇچە ئادەم لېۋشاۋچى چىققان يەرده ، ئاران ئون نەچچە نەپەر پارتىيە ئەزاسى بار بىر دادۇيدىن يامان ئادەم چىقمامدۇ ؟ پارتىيە ئەزالىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى گۇ- مانلىق تۇرسا ، كىملەرگە ئىشەنگىلى بولىدۇ ؟ هېچكىمگە ! دا- دۇي بويىچە تۆلەندىنىڭ ئۆزىلا ئەڭ ئىشەنچلىك . ئۇ پارتىيىگە ۋاكالىتەن پارتىيە رەھبەرلىرى بىلەن سۆزلىشۋاتقان چاغدا ، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى هەرقانداق غەيرىي ئادەم ئاڭلاپ قالماسلىقى كېرەك ! بۇ بىر قانۇن سۈپىتىده بېكىتىلگەچ ، هېچكىمنۇ خىلاپ- لىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى .

تۆلەندى مىيىقىدا تەبەسسۇم قىلىپ قويۇپ ، ئىشخانىدىن چىقتى .

ـــ ئابدۇرازاق ، هوي ئابدۇرازاق !

ـــ مانا مەن . هازىرلا...

ئۈستۈېشى كونا هەم مەينەت ، قىرىق ياشلار چامىسىدىكى ئۇزۇنتۇرا ، ساقال ـ بۇرۇتى بار بىلەن يوقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كوسا ، ئورۇقراق كەلگەن ئابدۇرازاق ئۇنىڭ ئالدىدا هازىر بول- دى .

ـــ بول ! ـــ دېدى تۆلەندى جىددىي بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ، ـــ هازىرلا بېرىپ ، ژېيېەن[1] لەرنىڭ هەممە- سىگە ئۇقتۇرۇش قىلىۋەت . هايال بولماي بۇ يەرگە كەلسۇن ! بەك جىددىي مەجلىس بار...

ـــ سول پۈتىدا ئالىسى بار مېكىجىن كۆچۈكلىگىلى تۇر- غانىدى ، قاراپ تۇرمىسام ، كۆچۈكنى ئۆلتۇرۇپ قويارمىكىن...

---

① ژېيېەن — خەنزۇچە «ژېيېۈەن» (ئەزا ، هەيئەت)نىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

ـــ شۇنداقمۇ ؟ «توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتۇپتۇ» دېگەندەك...

ـــ بايا ئوكۇل قىلغان توڭگۇزمۇ پۈت ئېتىپ تېپىچەكلەۋاتىدۇ...

ـــ ئەستا... قۇلىقىڭ ـ زە ، ياغاچ جۇمۇ سېنىڭ ! «توڭـ گۇز» دېمەي «چوشقا»دە ، دەپ مېڭى قېتىم دېگەندىمەن ! «توڭـ گۇز ـ توڭگۇز» دەۋېرىسەن ! ـــ تۆلەندى ئەسلى ماۋزۇدىن چەتنەپ ، ئابدۇرازاقنى سوراققا تارتقىلى تۇردى ، ـــ ماۋجۇشـ نىڭ بىزگە نېمە دەپ تەلىم بەرگەنلىكى ئېسىڭدە بارمۇ ـ يوق ؟

ـــ ئېسىمدە بار...

ـــ ئېسىڭدە بولسا ، دەپبېقە قېنى !

ـــ ئەڭ ئالىي يولىورۇق : «چوشقا ـــ بىر كىچىك تېپىتـ كى خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى .»

ـــ بىلىدىكەنسەنغۇ مانا !

ـــ .....

ئابدۇرازاق خىجالەتچىلىكتە يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولـ دى . ئېنىقراقى ، قورققىنىدىن بەدىنىگە تېتىرەك ئولاشتى . تۆلەندى تەنە قىلدى :

ـــ ماۋجۇشى «توڭگۇز» دەپتىمۇ يا «چوشقا» دەپتىمۇ ؟

ـــ «چوشقا» دەپتۇ ؟

ـــ ئەمىسە ، سەن نېمىشقا «توڭگۇز» دەيسەن ؟

ـــ مەن...

ـــ ماۋجۇشنىڭ گېپىنى ئاڭلامسەن ، ئاڭلىمامسەن ؟

ـــ مېڭى مەرتە ئاڭلايمەن...

ـــ ئاڭلايدىغان بولساڭ ، نېمىشقا... ؟

ـــ ئاغزىم كۆنۈپ قېلىپ...

ـــ ھۇ ، شۇنداق كۆنۈپ قالغان ئاغزىڭغا !... ـــ تۆلەندى ئاچچىقىغا پايلىماي ، ئابدۇرازاقنى بىرمۇنچە تىللىۋەتتى . كېيىن

سەل بوشاپ ، كىچىك بالىنى بەزلىگەندەك چۈشەندۈرۈشكە باشـ
لىدى ، ـــ سەن پارتىيە ئەزاسى ، كېلىپ چىقىشىڭمۇ قىزىل .
شۇڭا مەن ھېچكىمگە ئىشەنمەي ، سېنى تاللىغان . ئەتىيازغىچە ،
قولۇڭدىكى ئون بوغاز مېكىجىننى تىنچ ـ ئامان كۆچۈكلىتەلىـ
سەك ، كۆزگىچە ھەر شودۇي تۆت ـ بەشتىن خىمىيىۋى ئوغۇت
زاۋۇتىغا ئىگە بولۇپ قالىدۇ . ئۇ چاغدا كۆرۈسەن ، دادۇيىمىز
ئاشلىق دېگەننى يىلدا نەچچە قاتلىۋېتىمىز . سەنمۇ ناھىيە بويىچە
چوشقا بېقىش نەمۇنچىسى بولۇپ قالىسەن...

تۆلەندى ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ناھايىتى ئۇزۇن سۆزلىـ
دى . بېرىپ ـ بېرىپ ، ئەسلى مۇددىئاغا قىلچە مۇناسىۋەتسىز
سۆزلەردىمۇ تاغاردا بىرنى قىلدى . ئابدۇرازاقمۇ كۆنۈك بولسا
كېرەك ، لوقما سالماي سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلىدى . لېكىن ،
كۆزى تۆلەندىنىكى ئاغزىدا بولسىمۇ ، قۇلىقى چوشقا قوتىنى
تەرەپتە ئىدى . بىردىن ، بايانىن تولغاق يېيىشكە باشلىغان ئالا
قۇيرۇق چوشقىنىكى جان ئاچچىقىدا بەكمۇ قاتتىق چىرقىرىغىنى
ئاڭلانغاندەك بولدى . دادۇي بويىچە تۇنجى بولۇپ چوشقا بېقىشنى
دادىللىق بىلەن ئۈستىگە ئالغان بۇ ئادەمدىكى ئىنتايىن يۇكسەك
سىياسىي مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇ تۆلەندىنىكى گېپىنى بۆلۈشكە
جۈرئەت قىلدۇردى :

ـــ ياشىسۇن ماۋجۇشى !

ئىككى ئادەم بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۈشكەندە «ئەسسالامۇـ
ئەلەيكۇم» نىكى ئورنىغا «ياشىسۇن ماۋجۇشى !» دېيىش ، «ۋەئـ
لەيكۇم ئەسسالام» نىكى ئورنىغا «ماۋجۇشى تۇمەنمىكى يىللار ياشـ
سۇن !» دېيىش ـــ تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ پرولېـ
تارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىكى ئاۋانگارتلىرى ، ماۋ زېـ
دۇڭنىكى ئەڭ سادىق قوغدىغۇچىلىرى ـــ «قىزىل قوغدىغۇچى»
كىچىك ئەزىمەتلەر ئىجاد قىلغان بۇيۇك كەشپىيات ئىدى . تۆلەنـ
دىنىكى ھەركۇنى نەچچە قېتىم تەكىتلىشى نەتىجىسىدە ، قۇمسا ـ

راي (هازىرقى «يۆجىلىك» دادۇي)دا يەتتە ياشتىن يەتمىش ياش-
لارغىچە ھەممە ئادەمگە ئۆزلىشىپ كەتتى . ئەلەم كۈرىشى مەز-
گىلىدە ، نۇرغۇن ئادەم مۇشۇ شوئارنىڭ كۈچى بىلەن تاياقتىن
قۇتۇلۇپ قالغان ، يەنە بىر مۇنچىسى «ياشىسۇن »غا ئەگەشمىگد-
نى ئۈچۈن «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» بولۇپ كېتىپ ، تۈرمىگە
كىرىپ قالغان ياكى «بەش خىل ئۇنسۇر »لار قاتارىدا مەجبۇرىي
ئەمگەككە سېلىشقا بۇيرۇلغان . ھازىرمۇ سەللا دىققەت قىلمىسالڭ
بۇ شوئار سېنى شەرتسىز تۈرمىگە ئەپكېتەلەيدۇ !...

تۆلەندى ئىتتىك گېپىنى توختاتتى ـ ده ، سەل تۇرۇۋۈۋ-
لىپ :

ـــ ماۋجۇشى تۇمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن ! ـــ دېدى ئاۋا-
زىنى ئابدۇرازاقنىڭكىدىن يوغانراق چىقىرىپ ، ـــ نېمە دەيـ-
سەن ؟

ـــ ئالا قۇيرۇق توڭگۇز... ياق ، چوشقا بەك چىرقىراپ
كېتىۋاتىدۇ . تۇغۇپ قالدىمىكىن دەيمەن .

ـــ شۇنداقمۇ بولغاندىمۇ ؟ يۇر ، ئىتتىك قېشىغا كىرەيلى !

ئۇلار قوتانغا كىرگەندە ، ئالا قۇيرۇق چوشقا راستىنلا
بىرنىچى بالىسىنى كۈچۈكلەپ بولغانكەن . ئىككىنچى بالىسـ-
نىڭ بېشى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئىككىيلەن ئاغزى قۇلىقىغا يەت-
كۈدەك خۇشاللىنىپ ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، ئۇ
قاتتىق بىر چىرقىراپ ، بېشىنى سېمونت يەرگە ئۇرۇپ ، كۈچەپ
بىر ئېغىنىغاندى ، ئابدۇرازاق ئۆزىنى ئوڭلاپ بولغۇچە ، تۆلەد-
دى ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ، مىجىلىپ كېتىشكە قىل قالغان
چوشقا كۈچۈكىنى چاقماقلىق بىلەن قولىغا ئېلىۋالدى . شۇ چاغ ،
ئىككىنچى كۈچۈكمۇ تۇغۇلدى . ئۇمۇ تۆلەندىنىڭ قولىغا چىق-
تى . تۆلەندى يۇمران ، شۇنداقلا چىلىق ـ چىلىق ھۆل بۇ
كۈچۈكلەرگە مەھلىيا بولغىنىدىن ، چىرايىدا بايرام تەنتەنىسى
جىلۋە قىلاتتى . قولى ۋە كىيىم ـ كېچىكىگە يۇققان قان ـ

قۇش ۋە قانداقتۇر سۈيۇقلۇقلار ئۇنى قىلچە يىرگەندۇرمىدى . ئەكسىچە ، خۇشاللىقىغا خۇشاللىق بېغىشلاپ ، يۇرىكىنى ھۇ- زۇرلاندۇردى . ئۇچىنچى ، تۆتىنچى كۈچۈكلەر تىنچ - ئامان تۇغۇلغان چاغدا خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى . گۈ- گۈم چۈشكەن مەھەلدە ، ئالا قۇيرۇق چوشقا ئالتىنچى كۈچۈكنى كۈچۈكلەپ بولدى . تۆلەندى ئۇنىڭغا مۈكاپات سۈپىتىدە ئىككى جىڭ قوناق ئۇنىدا ئاداپ ئېتىپ ، ئۆز قولى بىلەن ئىچكۈزدى . بىرەيلەن ئۇنىڭ بېشىدا ، بىرەيلەن ئايىغىدا ئولتۇرۇپ كۈچۈك- لىرىنى ئەمگۈزدى . ھايال ئۆتمەي ، ئوغۇزنىغا تويۇنغان كۈچۈك- لەر قوتان ئىچىدە يىقىلىپ - قوپۇپ ، زەئىپ ئاۋازدا چىرقىراپ ھەر تەرەپكە پىتىراشقا باشلىدى . بۇ ھال تۆلەندىنىڭ خۇشاللىق- غا خۇشاللىق قوشتى . ئابدۇرازاقنىڭ خۇشاللىقىمۇ ئۇنىڭكىدىن قېلىشمايتتى .

دېمىسىمۇ ، بۇ ھەقىقەتەن خۇشاللىنارلىق ئىش ئىدى . رە- ئىس ماۋ زېدۇڭ ئاشلىقنى تۇتقا قىلىش بىلەن بىر چاغدا چوشقا- چىلىقنى زور كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇشنى چاقىرىق قىلا- غاندىن بۇيان ، چوشقا بېقىش پۈتۈن مەملىكەت بويىچە غايەت زور «دولقۇنغا ئايلاندى . ئاپتونوم رايون بويىچىمۇ ھەرقايسى ۋىلايەت- لەر بۇ ئىشنى ياخشى تۇتۇپ ، ناھايىتى ئوبدان ئۇنۇم ھاسىل قىلدى . قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنقىلابىي كومىتېت چارۋىچىلىق خىزمىتى يېغىنى چاقىرسا ياكى تۆۋەنگە خىزمەت گۇرۇپپىسى چۈشۈرسە ، چوشقا بېقىشنى «ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان زور سىياسىي ۋەزىپە ھەمدە لۇشيەن مەسىلىسى ، مەيدان مەسىلىسى» سۈپىتىدە تەكىتلەپ ، نۇرغۇن ياخشى ئۇلگىلەرنى تۇرغۇزدى . پوسكام ناھىيىسى چوشقا بېقىشنى ھەربىر دېھقان ئائىلىسىگىچە ئەمەلىيلەشتۇرۇشتە ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار ناھىيىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى . تۆلەندى داجەيدىن قايتىپ كېلىپلا ناھىيە تەۋەسىدىكى جىمى گۇڭشېلارنى ئارىلاپ ئېكسكۇرسىيە تەسىراتـ

لىرنى يەتكۇزگەندىن كېيىن ، پوسكام ناھىيىسىنىڭ چوشقىچە-
لىقىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش ـــ تەجرىبە ئۆگىنىشكە باردى .
بىر ھەپتىلىك ئېكسكۇرسىيە ـــ ئۆگىنىش جەريانىدا ، ئۆز
ناھىيىسى ياكى گۇڭشېسىنىڭ سەمىگە سالمايلا يۇز مېكىجىن ،
ئون قاۋان سېتىۋېلىشنى توختاملاشتى . قايتىشىدا ، ئۇلارنى
ئاپتوموبىلغا بېسىپ ، ئۇدۇللا ناھىيىگە ئەپكەلدى . ناھىيىلىك
ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ رەھبەرلىرى تۆلەندىنى بۇ ئىشى ئۈچۈن
بېشىدا كۆتۈرگۈدەك بولۇپ كېتىشتى . دەرھال پەۋقۇلئاددە يە-
غىن ئېچىپ ، بۇ چوشقىلارنى قانداق تەقسىم قىلىش مەسىلىسە-
نى قاق يېرىم كۈن مۇزاكىرىلەشتى . ئاخىرىدا «ۋېيشىڭ»
گۇڭشېگە ئوتتۇز مېكىجىن بىلەن ئۈچ قاۋان ، قالغان گۇڭشې
ـ مەيدانلارغا ئەھۋالغا قاراپ بىر نەچچىدىن تەقسىم قىلىندى .
تۆلەندى چوشقىلارنى گۇڭشېسىگە ئېلىپ كەلگەن چاغدا ، بۇ
ئىشتىن ئالدىن خەۋەر تاپقان گۇڭشې ئىنقىلابىي كومېتېتى كاتتا
تەييارلىق قىلغان بولۇپ ، گۇڭشې بازىرى ۋە گۇڭشې قورۇسە-
نىڭ تاملىرى قىزىل سىياھ بىلەن چوڭ ـ چوڭ قىلىپ يېزىل-
غان «ئەڭ ئالىي يولىورۇق» ۋە دەبدەبىلىك شوئارلار بىلەن
تولۇپ كەتكەنىدى . ھېچكىمگە يىغىلىش توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش
قىلىنمىغان بولسىمۇ بۇ يەرگە بەش يۈزدەك ئادەم يىغىلغانىدى .
ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكىنىڭ ئۆيى مۇشۇ ئەتراپتا بولسىمۇ ، يەنە
بىر قىسمى ئىككىكى ـ ئۈچ كىلومېتىر يول بېسىپ كەلگەنىدى .
چۈنكى ، ئۇلار مەكتەپ ، مارالبېشى تەرەپلەردە «ياۋا توڭگۇز»
دەپ ئاتىلىدىغان غايەت ۋەھشىي بىر مەخلۇقنىڭ بارلىقىنى ئاڭ-
لىغاندىن تاشقىرى ، ئايدا ـ يىلدا بىر قېتىم قويۇلىدىغان كىنو-
لاردا ئۆي توڭگۇزلىرىنىمۇ كۆرگەن . لېكىن ، ئېكراندا كۆرگەن
ھەرىكەتلىك سۈرەت بىلەن ئەمەلىيەتتە كۆز بىلەن كۆرۈپ ، قول
بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان بۇ غەلىتە مەخلۇقنى بالدۇررىاق كۆ-
رۈش ئىستىكى بۇ يەرلىكلەرنى ، بولۇپمۇ ياشلارنى ئۆي ـ ئۆيدىن
سۈرۈپ چىققانىدى . كۆپلىرى ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ كۆزىنى

چەپى غەلەت قىلىپ ، قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپلا قېچىپ كېلىشكەنىدى . قانغۇدەك كۆرۈشتى . بەزىلەر «توڭگۇز» بىلەن «چوشقا»نىڭ بىرنەرسە ئىكەنلىكىگىمۇ قايىل بولماي ، بىر - بىرى بىلەن قىزىرىشىپمۇ قېلىشتى...

گۈڭشىدا ئېچىلغان يىغىندا ، بىر قاۋان بىلەن ئون مېكە- جىن تۆلەندىنىڭ ئىختىيارىغا بېرىلىپ ، قالغىنى گۈڭشې تەرە- پىدىن بېقىپ كۆپەيتىلىپ ، ھەرقايسى دادۇيلەرگە نۆۋەت بىلەن تەقسىملەپ بېرىش قارار قىلىندى . دېمەك ، «يۆجىن» دادۇيگە ئامەت ياغقان ، تۆلەندىنىڭ ئابرۇيى يەنە بىرمۇنچە ئۆسكەنىدى !... تۆلەندى شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا بارلىق ئەمگەك كۈچلىرىنى سەپەر- ۋەر قىلىپ ، دادۇي بېغىنىڭ كۈن نۇرى ئەڭ ئوبدان چۈشىدە- غان ، ئەڭ قۇرۇق تەرىپىدىن ئىككى مو كەلگۈدەك يەرنىڭ مېۋىلىك دەرەخلىرىنى چىقارغۇزۇۋېتىپ چىرايلىق تۈزلەتتى ، ئۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماستىن ، يىراقتىن توپا يۆتكەپ يېرىم مېتىردەك كۆتۈرۈپ قاتىداتتى ۋە ھەربىر چوشقا ئۈچۈن ئېنى بىلەن بويىنى ئۇچ مېتىرلىقتىن قىلىپ قوتان ۋە ئازادە «ھويلا» سالدۇردى ، توك چىراغ بېكىتتى . يوغان بىر ئۆيگە داشقازان ، ئىدىش ، ئوت - چۆپ ئۇۋاش ماشىنىسى قاتارلىقلارنى ئورنە- تىپ ، كەڭ - كۈشادە «ئاشخانا» قىلدى . ئىنقىلابىي رەھبەر- لىك گۇرۇپپىنىڭ بىرنەچچە قېتىملىق يىغىنىنى ئېچىپ ، كىم- نى چوشقا باققۇچى قىلىش ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىشتى . ئەسلىدىمۇ تۆلەندىنىڭ بۇ ئىشنى جان دەپ قىلغۇسى بار ئىدى . بىراق ، باشقا ئىشلارغا رەھبەرلىك قىلىشقا تەسىر يېتىپ قېلە- شىنى نەزەرگە ئېلىپ ، باشقىلارغا «ئۆتۈنۈپ» بېرىشكە مەجبۇر بولدى . نۇرغۇن تاللاش ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئۇچ ئەجدادىنىڭ تارىخىنى ۋاراقلاپ چىقىش ئارقىلىق ، «ئەڭ قىزىل ، ئەڭ پاك» دەپ قارالغان ئابدۇرازاققا بۇ ئۇلۇغ سىياسىي ۋەزىپىنى تاپشۇر- دى . ئابدۇرازاق ئۆزىنىڭ «ئىسمى - جىسمىغا لايىق پارتىيە ئەزاسى» ئىكەنلىكىنى ئەملىدە كۆرسىتىپ ، كېچە - كۈندۈز

چوشقىلارغا ھەمراھ بولدى . ئۇيغۇر تىلىدا تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغان «چوشقىچىلىق توغرىسىدا» دېگەن كىتابنى قولىدىن چۈشۈرمەي ئوقۇپ ، چوشقا بېقىش قانۇنىيىتىنى ئاسانلا ئىگىلدى . ئالدى . چوشقىلارنىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك كېسەللىرىگە دەرمەل چارە قىلدى . ئېغىراقلىرىغا گۈڭشېنىڭ مال دوختۇرىنى چاقىرتتى . كۈندىلىك ئەھۋالنى كۈندە تۆلەندىگە دوكلات قىلىپ تۇردى . تۆلەندىمۇ كۈندە بىر ـ ئىككى قېتىم كېلىپ ، قوتانلارنىڭ تازىلىقى ، ھارارىتى ، چوشقىلارنىڭ ھالىتىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تۇرۇشنى تەرك ئەتمىدى . دەرەخلەر خازان تاشلىغان چاغدىلا قوتانلارغا مەش قويۇلۇپ ، تېرمومېتىر ئورنىتىلدى . ئۆينىڭ ھارارىتى ئون بەش گىرادۇستىن تۆۋەن چۈشۈرۈلمىدى . مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى ، ئالا قۇيرۇق مېكىجىن تۇنجى تۇغۇتىدىلا ئالتىنى ساق ـ سالامەت گۈچۈكلىدى . كۈچۈكلەرنىڭ تېمەنلىكىنى قارىڭ تېخى !

ئانا چوشقا باللىرىنى قىزغىنىپ ، تۆلەندىگە خىرىس قىلغانىدى ، ئابدۇرازاق :

ـــ ھاي ، ماڭە جايىڭغا ! ـــ دېيىشىگە ، ئىتتىك كەينىگە ياندى .

ـــ قالتىس ئەقىللىق جانۋار جۇمۇ بۇ ! ـــ دەپ كۈلدى بىر كۈچۈكنى سىلاپ ـ سىيپاپ زوڭزىيىپ ئولتۇرغان تۆلەندى ۋە نېمىندۇر ئېسىگە ئالغاندەك رەڭگى بىر ئۆڭۈپ ، ـــ ھېلى قى ئوكۇل قىلغان چوشقا قانداق بولغاندۇ ؟ ـــ دېگىنىچە ئورنىدىن قوپتى .

ـــ مەن يوقلاپ كىرەيمۇ ؟

ـــ ياق ، مەن ئۆزۈم چىقاي . سەن بۇ يەردە تۇرۇپ تۇر…

تۆلەندى ھايال ئۆتمەي قايتىپ كىردى . كۆڭلى خۇشال ئىدى .

ـــ ئوڭلىنىپ قاپتۇ . تاتلىق ئۇخلاۋېتىپتىكەن ، ئۇچىسىنى سىلاپ قويسام ، ئورنىدىن قوپۇپ تىزەكلەپتى ، سۈپۈرۈپ

تالاغا ئاچىقىۋەتتىم . ھازىر دۇمبىسىنى تامغا سۈركەۋاتىدۇ . بەكمۇ تېمەن...

— بايا مەجلىسنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتىلە ، — ئابدۇرا-زاق ئېسىگە سېلىپ قويمىغان بولسا ، پۈتۈن ئېسى - يادى چوشقىلار بىلەنلا بولۇپ كەتكەن تۆلەندى ئۇ ئىشنى ئۇنتۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى ، — رادىئودىلا چاقىرمايلىمۇ ؟

— توغرا دېدىڭ ! ماۋۇ ئەقلىمنى... گاڭبو[1] مېڭىۋاتقاندىكىن ، لابادا چاقىرايلى . توختا ، ئاۋۋال ساڭا يارەملىشىپ ، ماۋۇ پاقلانلارنى جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇشۇپ بېرەي . ئاندىن چىقىپلا...

.....

دادۇي ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ پەۋقۇلئادده يىغىنى باش توخۇ چىللىغىچە داۋام قىلدى . تۆلەندى بىرىنچى قىلىپ ئالا قۇيرۇق مېكىجىننىڭ كۇچۇكلىگەنلىك خەۋىرىنى يەتكۈزگەندى ، ھەممەيلەننىڭ ئۇ جانۋارلارنى كۆرگۈسى كەلگەنىدىن «گۇررىدە» ئورنىدىن قوپۇپ كېتىشتى . بىر سائەتتەك ۋاقىت چوشقا قوتىنىدا ئۆتۈپ كەتتى . كېيىن ، ئىشخانىغا چىقىپ ، بىرلا مەسلىنى ، يەنى قەشقەر شەھىرىدىن تارقاقلاشتۇرۇلغان بىر ئائىلىنىڭ پات ئارىدا بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدىغانلىقى ، ئۇلارنى قانداق كۈتۈۋېلىش ، نەگە ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئىنتايىن تەپسىلىي ، ئىنچىكە مۇزاكىرىلەشتى .

يىغىندىن كېيىن ھەممەيلەن ئۆيلىرىگە قايتىشتى . خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قالغان تۆلەندى كەلگۈسىدىكى چەكسىز ئامەتنىڭ مەنبەيى بولغان «پاقلان»لاردىن ئايرىلغۇسى كەلمەي ، ئابدۇرازاقنىڭ قېشىغا — چوشقا قوتىنىغا كىرىپ كەتتى . چوشقا قوتىنى مۇنچىدەك ئىسسىپ كەتكەنىدى . تۆلەندى مەشنى كوچىلاپ ، ئوتنى يەنمۇ ئۇلغايتتى . خېلىدىن كېيىن ئابدۇرا-

---

① گاڭبو — خەنزۇچە «گۇاڭبو» (رادىئو)نىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

زاقنى باشقا قوتانلاردىكى بوغاز مېكىجىنلاردىن خەۋەر ئېلىشقا چىقىرىۋېتىپ ، ئۆزى «كۆزەيگەن خېنىم»غا ھەمراھ بولۇپ قالـ دى . دەم ئۇنىڭ ئۇچىسىنى سىلاپ ، ئۇنى ـ بۇنى تەڭلىسە ، دەم گويا ئۇ گېپىنى ئۇقىدىغاندەك ، خىيالىغا نېمە كەلسە شۇنى دەپ ، ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشەتتى . تاسادىپىي تېزەكلىگۈدەك بولـ سا ، دەرھال قولىغا كۇرەك بىلەن پىپەك سۈپۈرگىنى ئېلىپ ، تىزەكنىڭ ئۇۋۇنقىنى قالدۇرماي ئېلىپ ، يەرنى ئەينەكتەك پارقـ رىتىۋېتەتتى . كۇچۇكلەردىن بىرەرى «چىررىدە» قىلىپ قالغۇـ دەك بولسا ، بوۋنقى يىغلىغان ئانىدەك ئاسۇقۇپ ، ئۇنىڭ قېشىغا ئۇنەتتى . قولىغا ئېلىپ پەپىلەيتتى ـ ئەركىلىتەتتى . قىسقىسى ئۇ بۇگۈن ئۆزىنى ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەختلىك سانىماقتا ئىدى . شۇنداق ، قىرىق يىللىق ئۆمرىدە نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى بېشىدىن كەچۈردى . پارتىيىگە ، سوتسىيالىزمغا بولغان چەكسىز ساداقىتى بىلەن دائىم جاپا ـ مۇشەققەتكە ئۆزدـ نى ئۇردى . ئۆزىدىن بىر دەرىجە يۇقىرى رەھبەرلىك نېمىنى ئورۇنلاشتۇرسا ، پايدا ـ زىيان بىلەن ھېسابلاشماي قەتئىي ئىجرا قىلدى . سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ ۋە بەزى ئىش خۇشياقماس نان قېپى ـ تەييار تاپلارنىڭ تاناۋىنى تارتىپ ، «غىڭ» قىلالماس قىلىۋەتتى . مۇنداقچە ئېيتساق ، سىنىپىي كۇرەشنىڭ تارىسىنى بىردەممۇ بوشاشتۇرمىدى . شۇڭا ئۇنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرـ لىك ياكى گۇڭشې ئەزالىرى ئارىسىدىكى ئابرۇيى گۇڭشې پارتـ كوم شۇجىسىنىڭ ئابرۇيىدىن كۆپ ئۇستۇن بولدى . ئالايلۇق ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ يالقۇنى بۇ يەرگە تۇتىشىش بىلەنلا ، «كادىر» ئېتى بارلارنىڭ ھەممىسىگە «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» دېگەن قالپاق كىيگۈزۈلۈپ ، گۇڭشېنىڭ ھەممە دا ـ دۇيلىرىنى ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلىندى . ئېسىپ ئۇرۇلدى ، يالاڭ ئاياغ قارىغا ـ مۇزغا دەسسىتىپ ، يەرىم كۇنلەپ ـ يەرىم كۇنلەپ پىپەن قىلىندى . لېكىن ، ئۇنىڭغا ھېچكىم چېقىلىشقا جۇرئەت قىلالمىدى . چۇنكى ئۇ ، ۋەزىيەتنى مۆلچەرلەشتە پرولېـ

تاريىات ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرىدىن كۆپ سەگەك كەلگەنىدى : 1966 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستىـ تۇتىنىڭ بەزى ئوقۇغۇچىلىرى ئۆزلۈكىدىن «قىزىل قوغدىغۇـ چى»لار ئەترىتى قۇرۇپ ، مەكتەپ پارتكومى قۇرغان ئىنقىلابىي كومىتېت ۋە ئۇلار تەشكىللىگەن «قىزىل قوغدىغۇچى»لار ئەترىـ تىگە قارشى ئاشكارا جەڭ ئېلان قىلغىنى ئۇچۇن «ئەكسىلئىنـ قىلابچى» قىلىپ قويۇلدى ھەمدە ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئورۇنـ لاشتۇرۇشى بىلەن ھەر مىللەت ، ھەرساھەنىڭ ۋەكىللىرىنى تەكلىپ قىلىپ ، بىر قېتىملىق چوڭ مۇنازىرە يىغىنى ئۇيۇشـ تۇردى . تۆلەندى ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان بىردىنبىر دېھقان ۋەكىل ئىدى . ئۇ سەھنىگە بىر چىقىۋالغىنىچە بىر سائەتتەك دەرد تۆكۈپ يىغلاپ ، ئۇلارنى : «ئۆتمۈشنى ئۇنتۇپ ، بۈگۈنىنىڭ قەدرىگە يەتمىگەن تۇز كورلار ، ‹بەش خىل ئۇنسۇر›لارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەن ئازغۇنلار··· » دەپ ئەيىبلىدى . ئۇنىڭ شىكايىتى ۋىلايەت رەھبەرلىرىگە قالتىس ياراپ كەتتى . بىراق ، ئارىدىن بىر ئايمۇ ئۆتمەستىن ، جىيالڭ چىڭ خانىم ھېلىقى ئوقۇـ غۇچىلارنى بېيجىڭگە چاقىرتىپ ، ئالاھىدە قوبۇل قىلدى . سىياـ سىي بيۇرو ئەزالىرىدىن كاڭشېڭ ، چېن بودالار ئۇلارنىڭ دوكلاـ تىنى ئاڭلاپ ، مۇھىم يولىورۇق بەردى . ئۇلار قەشقەرگە قايتىپ كېلىپلا ۋىلايەتلىك پارتكومغا ئوت ئاچتى . قاتتىق سوغۇق ، يېغىۋاتقان قارغا پىسەنت قىلماي ئاچلىق ئېلان قىلىش كۆرۈنۈشى ئېلىپ بېرىپ ، مۇئاۋىن ۋالىينى مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلىدى . ئۇلار يەنە ۋاڭ خۇڭۋېن باشچىلىقىدىكى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلارـ نىڭ يانۋار ھوقۇق تارتىۋېلىش بورىنىنى قوزغاپ ، شاڭخەي شەـ ھەرلىك پارتكومنىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالغانلىقىنى رەئىس ماۋزېـ دۇڭنىڭ قوللىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر قەشقەرگە يېتىپ كېلىشىگىلا ۋىلايەتلىك پارتكوم بىلەن «قەشقەر گېزىتى»نىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋالدى . مانا بۇ ئادەتتىن تاشقىرى چوڭ ۋەقەلەر تۆلەندىنى ئىلگىرىكى ھەرقانداق چاغدىكىدىن ئەقىللىقراق قەـ

لىپ قويغانىدى . تۆلەندى ئەزەلدىنلا گېزىت خۇمار ئىدى . ئەمـ
ىدى ئاش ـ تانىنى تەرك ئەتسە ئەتتىكى ، گېزىتنى تەرك ئەتمـ
ىدى . بىر سان گېزىتنى قولىغا ئېلىۋالسا ، تۆت بېتىنى تولۇق
ئوقۇپ بولمىغۇچە كۆڭلى ئەمىن تاپمايتتى . «خەلق گېزىتى»
نىڭ باش ماقالە ، ئوبزورچى ماقالىلىرىنى كېسىۋېلىپ ، ژۇرنال
شەكلىدە تىكىپ ساقلايتتى . دادۇي رادىئو ئۇزلىلى ئۇلا ئاڭلاتقان
مەركىزي خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ خەۋەرلىرىنى قالدۇرـ
ماي ئاڭلايتتى . ئوقۇغانسېرى ، ئاڭلىغانسېرى سىياسىي سەزـ
گۈرلۈكى ئۆستى . ئۇ بىلدىكى ، كىملەردۇر رەئىس ماۋ زېدۇڭـ
دىن هوقۇق تارتىۋالماقچى ، كومپارتىيىنى ئاغدۇرۇپ ، كاپىتاـ
لىزمنى تىرىلدۈرمەكچى . هازىرقى ئەهۋالدا پەقەت ئىسيانچىلار
پارتىيىنى ، دۆلەتنى خەۋپتىن قۇتقۇزىدىغان بىردىنبىر ئىنقىلاـ
بىي كۈچ . رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك جەڭچىلىرى !
...

تۆلەندى ئىدىيە جەهەتتىن ئاشۇنداق پۇختا تەييارلانغانىدى .
دادۇيدە هوقۇق تارتىۋېلىنغان كۈنى ، ئىسيانچىلار «ئۇزۇندە ناخـ
شىسى» ئوقۇپ ۋە ياڭراق شوئار توۋلىغان هالدا ئۇنىڭ دەرۋازىـ
سى ئالدىغا كېلىپ ، دادۇيىنىڭ تامغىسىنى تەلەپ قىلدى . ئۇنىڭ
هوقۇق تارتىۋېلىشنى قوللايدىغان ـ قوللىمايدىغانلىقىنى سورىـ
دى .

ـــ ئەڭ ئالىي يولىورۇق ، ـــ دېدى ئۇ ، ئىسيانچىلارنىڭ
ئالدىغا خۇشال چىقىپ ، تەمكىن ۋە جاراڭلىق تەلەپپۇزدا ، ـــ
«ماركسىزمنىڭ داۋاملىرى تۈمەنمىڭ . لېكىن ، تېگى ـ تەكتىدىن
ئېيىتقاندا ، بىر جۈملە سۆز ـــ ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق .»
مەن سىلەرنىڭ ئىنقىلابىي ئىسيان كۆتۈرۈش روهىڭلارنى قەتئىي
قوللايمەن . ماۋجۇشىنىڭ پرولېتارىيات ئىنقىلابىي لۇشىيەنى تەـ
رەپتە تۇرۇپ ، مەڭگۈ سىلەر بىلەن بىرلىكتە ئىنقىلاب
قىلىمەن !...

ئەتىسىلا ، تۆلەندى دادۇي هوقۇق تارتىۋېلىش كومىتېتىـ

ىنىڭ مۇئاۋۇن مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى . ئۇنىڭدىن بۆلەك تۆتەيـ
لەننىڭ بىرى دادۇي باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ،
قالغىنى دېھقان ئىدى . يەنە كېلىپ ، ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ قولى
ئىلمەك ، يەنە بىرى ئانچە ـ مۇنچە «تانكا ھەيدەيدىغان» كېسىلى
بار ئادەم ئىدى . ئۇ بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپمۇ كەتمىدى . راست
ئەمەسمۇ ، ھازىر ۋىلايەتلىك ، ناھىيىلىك ، گۇڭشې ھوقۇق تارـ
تىۋېلىش كومىتېتلىرىنىڭ مۇدىر ۋە ھەيئەت ئەزالىرى ئارىسىدا
نەچچە پارتىيە ئەزاسى بار ؟ ئۇرۇقلۇققا بىرەرنى تاپقىلى بولمەـ
سا ، قالغىنى سەپسىن پارتىيىسىز ئامما . «ئامما ھەقىقىي قەھـ
رىمان» دېگەن شۇ ـ دە ! بۇ دادۇيدىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ
بەزىسى كوللېكتىپنىڭ نەرسىلىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغان ؛ بەـ
زىسى چوڭ يەپ ، چوڭ ئىچىدۇ . يەنە بەزىسى «ياۋاش كالا» .
دېمەك ، تۆلەندىدىن بۆلەك بىرمۇ ياخشى پارتىيە ئەزاسى يوق .
بۇنداق پارتىيە ئەزالىرىغا تايىنىپ ، تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن
پرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلابىنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بارـ
غىلى بولامدۇ ؟ ھەرگىز بولمايدۇ ! تۆلەندىنىڭ ئىنقىلابىي ئىسـ
يانچىلارنى قوللىشى ، ئۇلار بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ ئىنقىـ
لاب قىلىشى پۈتۈنلەي يوللۇق !...

شۇنداق قىلىپ ، تۆلەندى «مۇئاۋۇن» بولۇپ قالغان بولسىـ
مۇ ، ئىنقىلابىي سەپتىن چۈشۈپ قالمىدى . بۇ يەرگە ھەربىي
ۋەكىل كېلىپ ، ئارمىيە ، ئاممىا ۋە كادىرلاردىن ئىبارەت ئۈچ
تەرەپ بىرلەشكەن ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىنى قۇرغان
چاغدا ، تۆلەندى كادىرلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە گۇرۇپپا باشلىقى
بولدى . پارتىيە ياچېيكىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن چاغدا ، قوـ
شۇمچە شۇجىلىقنى ئۈستىگە ئالدى . تاكى ھازىرغىچە ئاشۇ ۋەزىـ
پىلەرنى ئۆتەپ كەلمەكتە . مانا ئەمدى «داجەي» دېگەن ھەممىنى
بېسىپ چۈشىدىغان پەخرىي نامغىمۇ ئىگە بولۇپ قالدى . بۇ نام
مەنە جەھەتتىنمۇ ، ۋەزىن جەھەتتىنمۇ «يالىڭاچ» دېگەن لەقەمـ
دىن تۈپتىن پەرقلىنىدۇ . بىرىنى ئاق كۆڭۈل كەمبەغەل دېھـ

قان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار قويغان ؛ يەنە بىرىنى بولسا ، قارانىيەت بۇزۇقلار قويغان . مەيلى ، خەق نېمىلا دېسۇن ، ھازىر داجەيدىن ئۆگىنىش ۋاقتى . ئىلگىرى تازا ياخشى ئۆگىنەلمەپتىكەن . جياڭچىكىڭ ، گوفېڭلىيەنلەر ئۇنىڭغا ناھايىتى جانلىق دەرس ئۆتتى . بۇ دەرسنى ئەمەلدە كۆرسەتمىش ئۇچۇن تۆلەندى بىرىنچى قىلىپ چوشقىچىلىقنى تۇتتى . ئاندىن ، شاللىقلارنى بۇغدايلىققا ئۆزگەرتىپ ، «قۇمسارايدا بۇغداي تېرىسا بولمايدۇ» دېگەن خۇراپىي ئىدىيىنىڭ يىلتىزىغا پالتا چېپىشقا كىرىشتى . مانا ھەپتىدىن بۇيان ، ئەزالار كۈنلۈكى ئون نەچچە سائەت چىلىق ـ چىلىق سۇ ۋە مۇزنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ زەيكەش چېپىۋاتىدۇ . تۆلەندى باشتىن ئاياغ ئۇلار بىلەن بىللە...

تۆلەندى تەبىەسسۇم قىلدى . ئۇنىڭ بۇ تەبەسسۇمىدا ئىككى خىل مەنە بار ئىدى : بىرى ، قۇمسارايدا تارىختىن بۇيان تۇنجى قېتىم چوشقا كۈچۈكلىدى ؛ يەنە كېلىپ ، تۆلەندى «تۇغۇت ئانىسى» بولۇشقا مۇيەسسەر بولدى . بۇ ئىش گوڭشې تەشۋىقات خادىمىنىڭ قۇلىقىغا يەتسىلا ، قاملاشتۇرۇپ بىر پارچە ماقالە يېزىپ گېزىتتە باستۇرىدۇ . ئۇ چاغدا تۆلەندىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى جاھانغا ئايان بولۇپلا قالماستىن ، قۇمساراينىڭ نامى تېخىمۇ مەشھۇر بولىدۇ ؛ يەنە بىرى ، بايانتىن بىرەيلەننىڭ ئىنكاس قىلىشچە ، بىر بەش خىل ئۇنسۇر : «بىر زالىم پادىشاھنىڭ ياغاچچىلارنى ئۆلتۈرگىنى كېلىپ قېلىپ ، مەملىكىتىدىكى ياغاچچىلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ، چاھار بېغىدىكى نەچچە يۈز مو كېلىدىغان كۆلنى كۆرسىتىپ : ‹ئەگەر ئەتە تاكى ئاتقۇچە مۇشۇ كۆلگە تۇۋاق ياساپ چىقىشمايدىكەنسەن ، ھەممىڭنىڭ جېنىنى تېنىڭدىن جۇدا قىلىمەن ! › ، دەپتىكەن . تۆلەندى ‹يالىڭاچ › ، مۇ بىزگە قىلدۇرغىلى ئىش تاپالمايلا ، زەيكەشنىڭ ئۇستىنى ياپقىلى سالىدىغان بولدى . شۇنچە جىق زەيكەشنىڭ ئۇستىنى يېپىشقا قانچىلىك ياغاچ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىسىمۇ ئادەمنىڭ قورقۇسى كېلىدۇ... » دەپ ئەزالارنىڭ غەيرىتىگە

سوغۇق سۇ سېپىتۇ ، مانا بۇ سىنىپىي كۆرەشنىڭ ئەڭ روشەن بەلگىسى . ئەتە ئۇنى «تىرىك نىشان» قىلىپ ، سىنىپىي كۆرەشنى راسا بىر تۇتۇۋېتىدىغان بولسا ، ئىشنىڭ سۈرئىتى بىر ھەسسە تېزلىمىسە ھېساب ئەمەس !

شۇنداق ، ئىشلار بۇرۇنمۇ شۇنداق يۈرۈشكەن ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق يۈرۈشىدۇ . تۆۋەندىكى بۇ جەھەتتە قىلچە ئەنسىرىمەيدۇ . ئەڭ ئەنسىرەيدىغىنى مۇشۇ جانۋارلار . ئەگەر بۇلارنى سالامەت كۆچۈكلىتىپ ، تولۇق تۆزگە قوشالمىسا ، سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئېشىكى تۆت چىشلىق بولىدۇ . ھازىرمۇ : «توڭ-گۇز گۆشى ھارام . مۇسۇلمان توڭگۇز باقسا ، ئىمانىدىن چىقىدۇ···» دېگەن پىتنىلەرمۇ يوق ئەمەس . ۋاقتى كەلسۇنچۇ ، بۇ پىتنىخورلارمۇ تېگىشلىك نېسىۋىسىنى يەيدۇ···

تۆۋەندى ئويلانغانسېرى ئويلىنىپ ، ئويلانغانسېرى روھلىنىپ ، تېرىسىگە پاتمايلا قالدى . خاپىلىقتىنمۇ ، خۇشلۇقتىنمۇ ئادەمنىڭئۇيقۇسى قاچىدۇ . تۆۋەندىكى كۆزلىرىدە ئۇيقۇدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى . ئۇ تاكى ئېتىپ ، فۇداۋيۈەن[1]لەر تۇشمۇتۇشتا «ئۇزۇندە» ئوقۇپ ، گۇڭشې ئەزالىرىنى ئەتىگەنلىك «دولقۇن» غا چاقىرىشقا باشلىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىلا خىيالدىن باش كۆتۈرىدى . ئەمدى ئۇ دەرھال ساسقا بېرىپ ، ئەزالار بىلەن بىللە «جەڭ»گە ئاتلانمىسا بولمايتتى···

---

① فۇداۋيۈەن — خەنزۇچە ئەينى يىللاردا ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىلىپ ، مەخسۇسلا گۇڭشې ئەزالىرىغا «ماۋ زېدۇڭ ئەسەرلىرى»نى يادا ئوقۇپ بەرگۈچىلەر ئاشۇنداق ئاتالغان .

مەتۇ خوتۇن

شايۇنۇس ئاكا تۆلەندى بىلەن سۆزلىشىپ ئەتىسى ، بىر ئىشنى باھانە قىلىپ زىۋەرخاننى ئۆيگە چاقىرتىپ كەلدى . چۈشلۈك تاماق ۋاقتى ئىدى . بىللە غىزالىنىشتى . شايۇنۇس ئاكىنىڭ خوتۇنى سوپىيىخان ئاچا تولىمۇ ئوڭلۇق ئىدى . بىساتدا بارنىڭ ھەممىسىنى داستىخانغا تىزدى . قولىدىن كېلىشىچە زىۋەرخاننىڭ ئىززىتىنى قىلدى . ئارزۇلاپ ئەتكەن زاكىنىڭ سىيىگە ئۇنىڭغا ئاتاپلا ئىككى تۈخۈمنى پۈتۈن قويۇپ قاچىسىغا چىقاردى . بۇ كۈنلەردە ، زاكىڭ قۇمسارايلىقلارنىڭ ئەڭ ئېسىل تامىقى ئىدى . لەغمەن ، پولۇ دېگەنلەرگە ھېيىت ـ ئايەملەردە ئېغىز تېگىپ قالمىسا ، كۈنلۈكى ئۈچ ۋاخ ئۇماچ ، يوبدان ئىچىپ ، زاغرا يەيتتى . بۇنداق دېسەك ، بەلكى ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلىرىمىز : «شالدىن بۆلەك زىرائەت تېرىلمايدىغان بۇ يۇرتقا قوناق نەدىن كېلىپ قالدى ؟» دەپ سورىشى مۇقەررەر . ئەگەر ئۇلار «موزدۇز يالاڭ ئاياغ ، باپكار ئىشتانسىز» دېگەن تەمسىلنى ئېسىگە ئالسىلا ، پېقىرنىڭ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىمەن دەپ ئاۋارە بولۇشىغا قىلچە ئورۇن قالمايدۇ . شۇنداقتىمۇ ، بۇ ھەقتە كىچىككىنە ئىزاھات قوشۇپ قويمىساق تولىمۇ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىدىغاندەك تۇرىمىز . قۇمساراي ئەزەلدىنلا باش ـ ئاخىرىغا كۆز يەتمەيدىغان زەيلىك ، قومۇشلۇق ، يېكەنلىك ئىدى . ئەجداد-لار ھەر يىلى ئاز ـ ئازدىن ئېكىنگە ئايلاندۇرۇپ ، يۇرت ـ مەھەللە بەرپا قىلىپ ، شال ماكانىغا ئايلاندۇرغان . ئازادلىقتىن بۇرۇن ، باشقا يۇرتلۇقلار ئۇلارنى :

قۇمسارايلىق شال تېرىيدۇ مىڭ جازادا ،
كۇمىكىنى ئۆزى يەيدۇ ، گۈرۈچى بازاردا...

دەپ مەسخىرە قىلاتتى . بۇ گەپنى ئاساسسىز دېگىلى بولمايتتى ، تېرىلغۇ يەرلەر ئاز سانلىق بايلارنىڭ قولىغا مەركەزلەشكەچ ، گۈرۈچنى ئىجارە ھەققىگە تۆلىگەن ئىجارىكەش دېھقانلارغا ئاقـ ئۇششاق بىلەن پاخاللا قالاتتى . يەيدىغىنى كۈمەكلىك ئاقئۇشـ شاق ، قالايدىغىنى پاخال ئىدى . ئازادلىقتىن كېيىن يەر سۇغا خوجا بولغان دېھقانلار «پولۇ يەپ ، ياغ كېكىرىدىغان» بولدى . قورسىقى توق بولغاچ ، غەيرىتىمۇ ئۈستۈن ئىدى . خەلق گۇڭـ شېسى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇلار يەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ كوللېكتىپ ئۈچۈن جان تىكىپ ئىشلەيدىـ غان ؛ كۈزدە موماتۈۋىگە تاغدەك دۆۋىلەنگەن دانلار ئەمدى دېھقانـ لارنىڭ كات ساندۇقلىرىغا ئەمەس ، دۈينىڭ ئامبىرىغا كىرىدىـ غان بولدى . «كىشىنىڭ قولىدا قۇش تويماپتۇ» دېگەندەك ، ئامبار ئالدىدا كۈنلەپ ـ كۈنلەپ ئۆچىرەتتە تۇرۇپ ، ئايدا ئىككى قېتىم ئالىدىغان «قوۋۇز تولمايدىغان» نورما ئاشلىق دېھقانلارـ نىڭ يىلىكىنى سۈيەلتىپ ، ماغدۇرىنى ئۈزۈۋەتتى . ھېيت ـ بايراملاردىلا تۆت سەر ـ يېرىم جىڭ ياغنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قېلىشمىسا ، باشقا چاغلاردا گېزىرىپ يۈرمەكتىن باشقا ئىلاجى يوق . شۇنداقتىمۇ ، ھېچكىم ئاشكارا ۋايسىمايدۇ . چۈنكى ئۇلار داجەيدە قېرى ، مېيىپ ـ ئاغرىقلارغىلا يىلدا بەش ـ ئون جىڭـ دىن ماش ـ پۇرچاق قوشۇپ بەرگەندىن تاشقىرى ، باشقىلارغا پۈتۈنلەي تېرىق بىلەن قىزىل قوناق بېرىلىدىغانلىقىدىن بەش قولدەك خەۋەردار (ئۇلار بۇنى داجەي دادۈيىنىڭ باشلىقى جيا چىڭراڭ بىلەن مۇئاۋىن ياچېيكا شۇجىسى گۇفېڭلىيەن بۇ يەرگە زىيارەتكە كەلگەن چاغدا ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان) . دېـ مەك ، داجەي پۈتۈن دۇنياغا مەشھۇر بولسىمۇ ، دېھقانلارنىڭ

تۇرمۇش سەۋىيىسى قۇمسارايلىقلارنىڭكىدىن خېلى جىق ناچار . شۇنداقتىمۇ ، ئۇلارنىڭ نەزەردە دۆلەت بىلەن كوللېكتىپتىن بۆلەك ھېچنەرسە يوق . بۇ جەھەتتە قۇمسارايلىقلار ئۇلاردىن كۆپ ئارقىدا . ئۇلارغا يېتىشۇېلىش ئۈچۈن شۇنچە يىل تىرىشتى ، يېتىشەلمىدى . بىرەيلەن : «ئەگەر ئالىملار بىر تال يەۋالسا بىر ئاي قورساق ئاچۇرمايدىغان دورا كەشپ قىلغان بولسا ، ئىككى يىلدىلا داجەيلىكلەرنى قوغلاپ يېتىشۇالغان بولاتتۇق» دەپ چاقچاق قىلىپ قويۇپ ، بىر ھەپتە پىپەن قىلىنغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، بۇ دادۇيدە ئاچلىقتىن ئۆلەر ھالەتكە يەتسەمۇ ، خالتىسىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ ، دۇيجاڭلارنىڭ ئالدىغا ئاشلىق قەرز سوراپ بارىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق . بارغان تەقدىردەمۇ ، بىرجىڭ كېپەكمۇ بېرىلمەيدۇ . دېمەك ، تۆلەندى بېكىتكەن «قانۇن» غا ھەممەيلەن ئاڭلىق رىئايە قىلىدۇ . ئۇلار دائىم ئۆزىنى داجەيلىكلەر بىلەن بۇگۈنكى كۈننى ئەجدادلىرىنىڭ ئۆتمۈشى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا ؛ ھەپتىدە بىر قېتىم دادۇينىڭ سىنىپىي كۇرەش كۆرگەزمە زالىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئادەتلەنگەن . شايۇنۇس ئاكا بۇ جەھەتتە باشلامچىلاردىن . ئۆيىگە مېھمان كەلسە ، ئەتكۈزىدىغان ئەڭ ئېسىل تامىقى زاڭ . بىرەر جىڭ ياغنى مېھمانغا ئاتاپ ئايلاپ ـ يىللاپ ساقلايدۇ . بۇگۈن مانا زىۋەرىخانىڭ ئىززىتىنى قىلىپ زاڭ ئەتكۈزدى . بىر جىڭ يەر يېغى تېگىشكىلى بولمىدىغان ئىككى دانە تۇخۇمنىمۇ ئۇنىڭدىن ئايىمىدى...

ئۇلار ئەمدىلا غىزالىنىپ بولۇشىغا ، ئىشىك بېشىغا ئېسىلغان رادىئو كانىيىدىن تۆلەندىنىڭ ئاۋازى كەلدى :

— ئەزالار دىققەت ! ئەزالار دىققەت ! ھازىر ھەممە ئەترەتلەر نورما تارقىتىدۇ . ھەر ئائىلىدىن بىر كىشى دەرھال خورجۇن ـ قاچىمىزنى ئېلىپ ، ئەترەت ئامبىرىغا كېلەيلى ! باشقىلار ساستا ئىشلەۋېرىدۇ... نورمىنى بۇگۈن ئېلىۋالمىغانلارنىڭ يېرىم ئايلىق نورمىسى بېرىلمەيدۇ... دىققەت ! ئەزالار دىققەت !...

ـــ هوي ، بۇ قانداق ؟ ـــ سوپىيىخان ئاچا ھەيران بولۇپ سورىدى ، ـــ «بۇگۈن ئېلىۋالمىغانلارنىڭ يېرىم ئايلىق نورمىسى بېرىلمەيدۇ» دەمدۇ نېمە ؟

ـــ ھەئە ، شانىياز ئاكا كېسىپلا جاۋاب بەردى ، ـــ ساستا زەيكەش ئېلىش باشلانغاندىن بۇيان ، ئۆزىنىسكى ، ئامبارچىلار بىلەن كادىرلار نورما تارقىتىشنى باھانە قىلىپ تۇزۇك ئەمگەككە قاتناشماپتىكەن ، تۆلەندى ئاخۇن ئۇقۇپ قېلىپ ، چۈشتىن بۇرۇن ھەممىسىنى يىغىپ ، ئۆزىنىسكى ، تازا ئەدىپىنى بەردى . ئايدا ئىككى قېتىم يېرىم كۈندىن نورما تارقاتقاندىن باشقا چاغلاردا زەيكەش چېچىشقا قاتنىشىشنى بۇيرۇدى . نورمىسىنى ئېلىشقا كېلەلمەيدىغان مېيىپلارنىڭكىنى ئاپىرىپ بېرىشكە ئادەم بەلگىلىدى .

ـــ ئەجەب ئوبدان قىپتۇ ! ۋاي ـ ۋاي ، ۋاي !... كادىر ئېتى بارنىڭ ھەننۇاسىنى ئاشۇنداق قىلسا بولىدۇ ! «مەن كادىر» دەپ ، كىچىككىنە بىر ئىشنى باھانە قىلىپ لاغايلاپ يۈرۈشكىنى يۈرۈشكەن . يەيدىغان چاغدا ، توڭگۈزنى تىرىك يۇتۇۋالغىلى تاس قالىدۇ ئۇ خەق !...

ـــ ئۆزىنىسكى ، تۆلەندى ئاخۇن بۇ قېتىم ھېچكىمنى بىكار قويمايدۇ !

ـــ ئەمىسە مەن «دىككىدە» بېرىپ ئەكېلىۋالاي . كېيىن قالساق ، ئۆچىرەتتە تۇرىدىغان ئىش چىقمىسۇن...

ـــ ئەكېلەلەسىلىمۇ ؟

ـــ ئەكېلەلمىگۈدەك قانچىلىك نېمىتى ئۇ ؟ ناھايىتى كەلسە ، ئىككىمىزنىڭ يېرىم ئايلىقىمىزغا يىگىرمە بەش جىڭ قوناق بېرەرشۇ...

ـــ ماقۇل ، بارساڭلا بېرىپ بېقىڭلار ئەمىسە...

سوپىيىخان ئاچا قاچىلارنى قازاننىڭ ئىچىگە سېلىپ ، تۇۋاقنى يېپىپ قويۇپلا ، نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن خالتىنى

كۆتۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى .

شايۇنۇس ئاكا ئوچاققا بىر تۇتام پاخال سېلىپ ، بىر ھازا پۈۋەپ تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك دېدى :

— پاخال دېگەن - زە ، ئاجايىپ نەرسە . ئۆزىنىسكى ، كىچىككىنە نەمنى كۆرسە شىرشىم بولۇۋېلىپ زادى كۆيگىلى ئۇنىمايدۇ .

زىۋەرخان گەپ قاتتى :

— قاردا قالغان ئوخشىمامدۇ ؟

— قاردىغۇ قالمىغان ، — شايۇنۇس ئاكا زىۋەرخانغا يۈزلەندى ، — قارنىڭ ھاۋىسىنى ئالغان ئوخشايدۇ .

— ھېلىمۇ ياخشى ، ئازراقلا يېغىپ توختاپ قالدى . جىق-راق ياغقان بولسا ، ساستىكى ئىش...

— داجەيدىن ئۆگىنىشتە ، قار - يامغۇردىن قورقۇپ كەل-سەك ، ئۆزىنىسكى ، نېمە ئىش ھاسىل بولىدۇ دەيلا ؟ — شايۇ-نۇس ئاكا بىردىن ئەسلى مۇددىئاغا كۆچتى ، — ئۇكام زىۋەرد-خان ، ئۆزلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان بىر ئىش بار ئىدى...

— قانداق ئىش ئىدى ؟ دەۋەرسىلە ، — زىۋەرخان سە-گەكلىشىپ ، ئالمىدەك قىپقىزىل مەكىزلىرى تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى ، — مەنمۇ ئۆزلىرىنى «بەك زۆرۈر بىر ئىش بولمىسا ، مېنى ئالاھىدە بۇ يەرگە چاقىرتىپ يۈرمەيتتى» دەپ ئويلىغان...

— ئۆزلىرىمۇ - زە ، قالتىس تۇيغۇن مەزلۇم جۇمۇ ! ھا - ھا ، ھا - ھا !... جانلىرى تۇيۇپتۇ - دە ؟ ئۆزىنىسكى ، مۇنداق ئىش ، — شايۇنۇس ئاكا گەپ ئەگىتىپ ئولتۇرمىدى ، — ھېسابلاپ كۆرسەم ، مەتقۇناخۇنىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە يىگىرمە يىل بولاي دەپ قاپتۇ... ھېلىمۇ ناھايىتى چىرايلىق ئولتۇرلا... ئۆزىنىسكى ، ئادەم دېگەن ھۆل نەرسە . ئاغرىق - سىلىقى بولىدۇ... مۇنداق دېسەم ، ئۆزىنىسكى ، ياخشى كۇنىڭ يامىنى

بولۇپ ، باش تەكىيگە يەتكەندە ، قېشىدا بىرەر ھەمراھ بولمىسا بولمايدۇ... ئۆزىنىسكى ، مۇشۇنداق گۈلدەك چىرايلىق تۇرغان چاغلىرىدا ئوبدان بىركىمنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ، تەرتىگە سۇ بەرسۇنمىكىن ، دېگەننى ئويلاپ...

— ئوۋۇش !... مۇشۇ گەپمىدى ؟ ئىرغايدەك چوكان ۋاقتىمدا بىركىمنىڭ پېشىنى تۇتماپتىمەن . ئەمدى قېرىپ ، «ئۆھۆ» دېسەم ئۆپكەم ئاغزىمدىن كۆرۈنگۈدەك بولۇپ قالغان چاغدا ، ماڭا ئەرگە تەگمەكنى كىم قويۇپتۇ !...

— ئۇنداق دېمىسىلە ، ئۇكام ! ئۆزىنىسكى ، سىلىغۇ مۇڭگۈزدەك تۇرۇپلا ، ياشلىرىمۇ كىچىك . نى - نى قېرى ، بۇگۈن - ئەتىلىكى قالغان ئادەملەرمۇ تاق بېشىنى جۇپلەۋاتامدۇ ؟ !

— خەق جۇپلىسە جۇپلەۋەرسۇن . مەن...

— ئۇنداق دېمىسىلە ، ئۇكام ! ئادەمگە دۇنيادا يالغۇزلۇق-تىن يامان ئىش يوق...

— مەن نەدە يالغۇز ؟ تۆلەندىئاخۇنۇمنىڭ سەككىز بالىسى «چوڭ ئانا»دەيدۇ ، ئۇچى كېچىسى قېشىمدا ھەمراھ بولۇپ ياتىدۇ . ئۇچامنى تۇتۇپ ، يىرتقىمنى يېقىن قىلىپ بېرىدۇ . ھەممىسى سىزغان سىزىقمدىن چىقمايدۇ . ئۆز بالام بولسىمۇ ماڭا ئۇلاردەك قىلىپ كەتمەسمىكىن دەيمەن...

— بۇ دېگەنلىرىمۇ توغرا ... ئۆزىنىسكى ، ھەر نېمىدېگەن بىلەن ، بالا دېگەن ئەرنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ - دە ! «ئوغلۇم يەپ ئوۋغا چىقتى ، قىزىم يەپ قىرغا چىقتى» دېگەندەك ، يەنە ئالتە كۈندە بەزىسى ئۆيلىنىپ ، بەزىسى ياتلىق بولۇپ ھەرقايسى ھەرياققا كەتكىلى تۇرسا ، ھامان يالغۇز قالىدىغان گەپ !... ئۆزىنىسكى ، قېرىپ - چۈرۈپ ، كۆزنىڭ خۇنى ، پۇت - قولنىڭ جېنى كەتكەن چاغدا ، ئېپى - سېپىدە لايىق تاپماقمۇ تەس...

— نېمە دەيدىغانلا ! ھازىر ياشمۇ مەن ؟ تېشىمدىن قارىسا يارىمىغان كۆتەكتەك تۇرغىنىم بىلەن ئىچىم پور بولۇپ كەتكەن

خوتۇنمەن ، شايۇنۇس ئاكا !

— ھېلىمۇ چىداملىق خوتۇن ئىكەنلا ، زىۋەرىخان ! ئۆزدىنىسكى ، ئون گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلمىغان بىر چوكانغا يىگىرمە يىلنى تەنھالىقتا ئۆتكۈزمەك ئاسانمۇ ؟ ! مۇنداق دېسەم ، ئۆزدىنىسكى ، سىلىدىن بۆلەك خوتۇن كىشى بولىدىغان بولسا ، ئىچىگە تىنىپ پۇچۇلۇپ ، ئاللىقاچان تۇگىشىپ كېتەتتى . ھەرئىش ئۆز يولى بىلەن بولغىنى ياخشى . «كېيىنكى پۇشايمان — ئۆزۈڭگە دۇشمەن» دەپتىكەن…

شايۇنۇس ئاكا بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك گېپىنى توختىتىپ ، زىۋەرخانغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ گېپى كۆڭلىگە تەگدىمۇ ياكى تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى تېتىماي بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ياشلىق كۈنلىرىگە ئۆكۈندىمۇ ، زىۋەرخان زىغىر رەڭ تور رومىلىنىڭ ئۇچى بىلەن بۇرنىنى تۇتۇۋېلىپ خىرتىلداپ يىغلاۋاتاتتى . كۆزلىرى ئەزەلدىن شۇنداق ياشلىقمۇ ياكى بۇگۈن شۇنداق پىغانى ئۆرلەپ قالدىمۇ ، كۆزلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياش مۇنچاقلىرى ھېلى توختايدىغاندەك قىلمايتتى . قىزىق ئىش ، يىغلىغانسېرى ، يىگىرمە ياش كەينىگە يانغاندەك چىرايلىقلىشىپ كېتىۋاتتى . «خوتۇن كىشى تۇغمىسا قېرىمايدۇ» دېگەن گەپنىڭ زادى قانچىلىك ئىلمىي ئاساسي بار ئىكىن ـ تاڭ لېكىن ئەسلىدىن چىرايلىق ئاياللار قېرىغاندىمۇ ئۆز گۈزەللىكىنى ئالدىراپ يوقاتمايدۇ . ھېچبولمىغاندا ياشلىقىدىكى گۈزەللىكىنىڭ ئىزناسىنى ئاز ـ تولا ساقلاپ قالىدۇ . زىۋەرخانىنىڭ يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغىنى راست . ئەمما ، يۈزلىرىدە بىرەر تالمۇ قورۇق ، چاچلىرىدا بىرەر تالمۇ ئاق تاپقىلى بولمايدۇ . ۋىجىككىنە قەددى ، تولۇق كۆكرەكلىرىگە ، ئوتلۇق كۆزلىرىگە قاراپ ھېچكىمۇ ئۇنى ئوتتۇز ياشتىن يۇقىرى مۆلچەرلىمەيدۇ . ئەگەر ئۇ ئوبدانراق كىيىنىپ ، تېخىمىغا چۈشۈپ تۇرىدىغان ئۇزۇن ، ئايغىر ئاتنىڭ قۇيرۇقىدەك

يىرىك چاچلىرىنى «قىرىق كوكۇلا» قىلىپ ئۆرۈۋالمىغان بولـ
سا ، «مەن ـ مەن» دېگەن يېگىتلەرنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ ،
پۈتىغا چېتىۋالالايدۇ . لېكىن ، ئۇ مۇنداق قىلىشنى خىيالىغىمۇ
كەلتۈرۈپ باققان ئەمەس . ئېرىدىن ئايرىلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ،
تۇشمۇ تۇشتىن لايىق چىقتى . ئۇلار بىر ـ بىرىدىن قاۋۇل ،
بىر ـ بىرىدىن بولۇملۇق يېگىتلەر ئىدى . ھېچ قايسىسى ئۇنىڭغا
ئەرزىمىدى . بۇ بىر تەرەپ ؛ يەنە بىرى ، ئۆزى بىلەن تەڭتۇش
«ئوغلى» تۆلەندىنى : «بۇ خوتۇن دادامنى ئۆلتۈرەلمەي ئاران
تۇرۇپتىكەن ـ دە !...» دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويۇشتىن
ئەنسىرىدى ھەم ئۇيالدى . كېيىنچە ، يېگانە ياشاشقا كۆنۈپ قالـ
ىمۇ ياكى لايىقلارنى قېرى كۆردىمۇ ، ھېچكىمنى نەزىرىگە ئىلـ
مىدى . زۆھرىخان ئون ئاي قورساق كۆتۈرۈپ «ئانا» بولۇشنىڭ
مۇشەققىتىنى قانغۇدەك تېتىغان بولسىمۇ ، بالىسىنىڭ «ئانا»
دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولالمىدى . مەقۇناخۇن بـ
لەن ئون يىلغا يېقىن ئۆي تۈتۈپ ، نېمە ئۈچۈندۇر زادى ھامىلـ
دار بولمىدى . شۇنداق تۇرۇقلۇق ، تۆلەندىنىڭ بالىلىرىغا ناھا
يىتى ئوبدان «چوڭ ئانا» بولۇپ كەلدى . تۆلەندى ئۇنى «ئاچا»
دەپ ھۆرمەتلىسە ، رەنىخان ئىززەتلەپ «خانىئاچا» دەيدۇ . ئۇلار
نىڭ ئۆيىمۇ ، قازىنىمۇ بىر . ئۆي ئىچىدە ئۇنىڭ دېگىنى ھې
ساب . شۇنداقتىمۇ ، تۆلەندىگە مەسلىھەت سالماي ھېچقانداق
ئىشنى ئۇيان ـ بۇيان قىلمايدۇ . رەنىخانىنىڭمۇ دىلىنى چەككەن
ئەمەس . شۇڭا ، ئۇنىڭ ئۆگەيلىكى ھېچكىمگە بىلىنمەيدۇ . ئۇمۇ
ھېچكىمنى ئۆگەيلىمەيدۇ . رەنىخان ئايال بولغىنى ئۈچۈنمـ
كىن ، ئۇنىڭ تۇللۇقىغا بەكمۇ ئېچىنىدۇ . بىر ـ ئىككى قېتىم
ئۇنىڭغا لايىق تونۇشتۇرۇپ سېلىپ ، بۇرۇن ـ قۇلىقىدىن چىقـ
قۇدەك ئەدىپىنى يېدى :

ـــ ئۇكام ، ـــ دېگەنىدى ئۇ ئۆپكىدەك ئېسىلىپ ، ـــ
مەندىن زېرىكىپ كېتىۋاتاملا ؟ زېرىككەن بولسىلا ، مەن بىر

يەرگە كۆچۈپ كېتەي !...

ـــ نېمە دەيدىغانلا ، خانئاچا ! ـــ رەنىخان يىغلاپ تاشلىـ ـ غانىدى ، ـــ مۇشۇ گەپنى قىلغان ئاغزىمغا ھۇنناق چىقسۇن ئىلاھىم !... مەن تېخى سىلىگە كۆيۈنگىنىمدىن ، تۇلچىلىقتا ياش ئۆمرىنى خازان قىلمىسۇن دەپتىكەنمەن...

ـــ خازان بولمىغان نېمە قالدى ؟ يا تۆلەندىئاخۇن كىچىك ئادەم بولمىسا ، «ئۆگەي ئانىسىنى پاتۇرماي ، ئەرگە بېرىۋېتىپـ ـتۇ» دېگەن گەپكە قالسا سەت ئەمەسمۇ ! مېنى خۇش قىلاي دېسىلە ، ئىككىنچى مۇشۇ گەپنى ئېغىزلىرىغا ئالمىسىلا !...

مانا شۇنىڭدىن بۇيان ، ھېچكىممۇ ئۇنىڭ ئالدىدا ئەرگە تېگىشنىڭ گېپىنى قىلمىغانىدى . بۈگۈن شايۇنۇس ئاكا ئۇشـ ـتۇمتۇت بۇ ھەقتە گەپ تېشىپ قالدى . ئاقىۋىتى قانداق بولار ؟

شايۇنۇس ئاكا سوزۇپ بىر ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويۇپ دېدى :

ـــ نېمىشقا يىغلايلا ؟ گېپىم قاتتىق كەتتىمۇيا ؟

ـــ .....

ـــ قاتتىق كەتكەن بولسا ، ئۆزۈمگە قايتۇرۇپ بەرسىلىمۇ مەيلى .

ـــ ياق ، ئوبدان گەپ قىللا ، ـــ زىۋەرىخان يۈز ـ كۆزىدىكى ياشنى سۈرتتى ، ـــ ئەمدى... قېرىغاندا...

ـــ خۇدايا توۋا دېسىلە ، ئۇكام ! قېرىغانلىرى نېمىسى ! ... «قېرى» دېسە ، مانا بىزنى دېسە بولىدۇ . سىلىمۇ ئاڭلىغانلا ، شەھەردە قىز بالىنى ئوتتۇز ياشتا ئەرگە بېرىدىكەن... قاراپ تۇرۇپ ئۆزلىرىنى «قېرى»غا چىقىرىۋەتمىسىلە ئۇنداق !

ـــ .....

ـــ گېپىمگە ئىشەنمىسىلە ، بەش پۇڭلۇق ئوسما ئېلىپ ، قاشلىرىغا بىر قويۇپ باقماملا ، قىز بالا بولۇپ كېتىلا ، قىز بالا !

— هی - هی، هی - هی! — زىۋەرىخان ئۆزىنى تۇتالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئاۋازى قىزلارنىڭكىدەك زىل ۋە يېقىملىق ئىدى، — ئەجەبمۇ قىزىق ئادەم جۇمۇ سىلە، شايۇنۇس ئاكا! «ئۇنى مۇشۇ ئەپتى بىلەن كىممۇ ئالار؟» دېمەي، قىلىۋاتقان گەپلىرىنى قارىسىلا!... مەن قىز بالا بولۇپ كەتسەم، باشقىلار پەرىزات بولۇپ كېتەر؟!

— باشقىلار نېمە بولسا نېمە كارىم! ئۆزلىرىنى ئۇنچىلا تۆۋەن چاغلىمىسىلا، ئۇكام! سىلە بىلمىگەن بىلەن ئوتلىرىدا كۆيۈپ، سۇلىرىدا ئېقىپ يۈرگەنلەردىن كۈرمىگى بار دېسىلە، ئۆزىنىسكى، قۇمسارايدا!

— ۋىيەي، ماگەپنى!... — زىۋەرىخان تېخىمۇ ئېچىلىپ، ئاغزىنى چاقچاققا قويۇۋەتتى، — بىر جېنىمغا، ئۇنچە جىق لايقىنىڭ قايسى بىرىگە تېگىپ بولارمەن!؟

— «بازاردا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى» دەپتەكەن. قايسى كۆڭۈللىرىگە يارىسا، شۇنىڭغا تېگەرلا!

— مېنىلا ياراتسا مەيلىغۇ! — زىۋەرىخان بۇ گەپنى يۈرىكىدىن چىقىرىپ دېدىمۇ ياكى قىزىقچىلىقتا شۇنداقلا بىر دەپ تاشلىدىمۇ، تۇيمايلا قالدى، — ياراتمايدۇ... يارىتىدىغان بىركىم چىقىپ قالسا، هازىرلا تېگىۋالمەن دېسىلە!

— ئۇنداق بولسا مەن هازىرلا بىرلايىق تاپاي...

چاقچاق مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتى. زىۋەرىخاننى ياتلىق بولۇشقا كۆندۈرۈش ئۇچۇن، شايۇنۇس ئاكا بىر سائەتكە يېقىن «ۋەز» ئېيتتى. تۆلەندىنىڭمۇ بۇ ئىشقا ئۆزى بىلەن ئوخشاش پىكىردە ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندىن كېيىنلا، زىۋەرىخان كۆزلىرىگە «غىللىدە» ياش ئېلىپ، هەققە بويۇن سۇنۇدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەمما لايىقىنىڭ ئېتىنى ئاڭلاش بىلەنلا تەلەتتىن بوران ئۇچۇپ:

— نېمە!... ئۆتۈپ - تېشىپ ئاشۇ لۇكچەككە تېگەمدىكەن-

مەن ؟ ياۋاللا ، ئۇنداق بىر نېمىگە تەككۇچە قارا يەرگە تېگىمەن دېسىلە ، شايۇنۇس ئاكا !...

زىۋەرىخان ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى . شايۇنۇس ئاكا ئۇنىڭ بۇنچىلا چېچىلىپ كېتىشىنى ، يەنە كېلىپ يىگىرمە نەچچە مىڭ كىشىنىڭ تەقدىرىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ كېلىۋاتقان گۇڭشي بويـ-چە ئەڭ ئابرۇيلۇق ئادەم مەتكېرىمنى «لۇكچەك» دەپ تىللىشىدا زادى نېمە سەۋەب بارلىقىنى قىياس قىلالمىدى . كوچىلاپ سورد-غانىدى ، زىۋەرىخان ھېچنەرسە دېگىلى ئۇنمىدى . ئاخىر «بەزد-لەر مەي جۇرېنىنى ئۇنىڭغا يامانلاپ بەرگەن بولسا كېرەك» دېگەن ئويغا كەلگەن شايۇنۇس ئاكا چۇشەندۇردى :

— سەللا يۇز ـ ئابرۇيلۇق ئادەملەرنىڭ دوستىدىن دۇش-مىنى جىق بولىدۇ . تۆلەندى ئاخۇننى «ئەسكى» دەيدىغانلارمۇ ئازمۇ ؟ ئۆزىنىسكى ، مەي جۇرېنىنىڭمۇ دوستىدىن دۇشمىنى تولا ، ھېچكىمنىڭ دۇشمىنى ئۆز دۇشمىنىنىڭ ياخشى گېپىنى قىلمايـ-دۇ . مۇنداق دېسەم ، ئۆزىنىسكى ، قانداقتۇر بىر ناجىنس خۇمـ-سى سىلىگە مەي جۇرېنىنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ بەرگەن ئوخـ-شايدۇ . ھەرگىز ئىشەنمىسىلە ! مەي جۇرېن دېگەن يەنە بىرلا سەكرىسە ، شىيەنجاڭ بولىدىغان ئادەم...

— شىيەنجاڭ بولماي قۇرۇپ كەتسۇن ، ئىلاھىم ! — زىۋەرىخان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ، — شەيتانمۇ ئەسلىدە پەرىشـ-تە ئىكەنغۇ ؟ مەتكېرىم دېگەن لۇكچەك بىر كۈنى بولمىسا بىر-كۈنى چوقۇم بېشىنى يەيدۇ . جاھان مۇشۇمىكىن ، دەۋاتاملا ؟ ھەدېسە ئادەم باغلاپ ، ئادەم ئۇرۇپ ، بىرمۇنچە ئادەمنى ھېيىم-ناق قىلىپ بولدى . ۋاقتى كەلسۇنچۇ ، ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تىقىلىدۇ ! ئۇنىڭغا : «ئۆلسەممۇ مەتكېرىم ئاتلىققا تەگمەيمەن» دەيدۇ ، دەپ قويسىلا !...

ئۇلار سوغۇققىنا خوشلاشتى . شايۇنۇس ئاكا ئۇنى ئۇزىتىپ چىقىپ تاكى ئۇنىڭ قارىسى كۆزدىن يوقالغۇچە كەينىدىن قاراپ

تۇردى . ئىچىدە : «تازىمۇ مەتۇ خوتۇنمۇ نېمە بۇ ؟ ئىگىسىنى سورىماي مېڭىسىنى يە ، دەپ ‹شاققىدە › تېگىۋېلىپ ، نەچچە يىل دۆلىتىنى كۆرۈۋالماي ، شۇنداق كاتتا ئادەمگە ئۇزۇن ـ قىسقا تون پىچىپ يۈرگىنىنى كۆرمەمدىغان ، ئۇنىڭ !... ئۇنىڭ بۇنچە-لا مەتۇلۇقىنى ئەجەب بىلمەپتىكەنمەن شۇنچە يىلنىگىزى !... » دەپ غۇدۇڭشىدى .

بۇ چاغدا ، ھاۋا تەكشى تۇتۇلۇپ ، قار خېلى جېدەللەپ ياغقىلى تۇرغانىدى...

*　　*　　*

ئىككى كۈندىن كېيىن مەتكېرىم قۇمسارايدىكى «جەڭ»نى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن ئىش مەيدانىغا كەلدى . ئۇ ئاتلىق ئىدى . ئۇنى خېلى يىراقتىنلا كۆرگەن تۆلەندىنىڭ جېنىغا جان قوشۇلغاندەك روھلىنىپ كەتتى . گۈڭشې رەھبەرلىرى ئىچىدە ئۇنىڭ بۇ پىلانىنى بىرىنچى بولۇپ قوللىغان كىشىمۇ دەل شۇ ئىدى . مانا ئەمدى سوغۇقنى سوغۇق دېمەي ئۆزى يوقلاپ كەپتۇ . نېمىدېگەن ئېسىل ئادەم ـ ھە !

تۆلەندى كۆپچىلىكنى تېخىمۇ غەيرەت بىلەن ئىشلەشكە دە-ۋەت قىلىپ قويۇپ ، يوغان مېتىنىنى مۇرىسىگە سالغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدى .

ـــ ياشىسۇن ماۋجۇشى ! ـــ دېدى ئۇ ، ئاتىنىڭ چۇلۇۋۇرىغا قول ئۇزىتىۋېتىپ ، ـــ مەي جۇرېن ، ئوبدان تۇرلىمۇ ؟

ـــ ماۋجۇشى تۇمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن ! ـــ مەتكېرىم چۇلۇۋۇرنى ئۇنىڭغا بەرمەستىن ئاتتىن چۈشتى ، ـــ ئىشلار قانداقراق ؟

ـــ ئوبدان ، بەك ئوبدان...

ـــ قانچىلىك ئادەم ئىشلەۋاتىدۇ ؟

— ئالته يۇز يەتمىش ئىككى .
— قالغىنىچۇ ؟
— ئوغۇت توپلاۋاتىدۇ . قېرى - چۈرىلەرنى ئوغۇت توپ-
لاشقا قويدۇق .
— ھە··· ئوبدان قىپلا ، — مەتكېرىم سۆزلىگەچ ئېتىنى
كۆچۈرمىنىڭ قوزۇقىغا باغلاپ قويۇپ ، ئەزالار تەرەپكە ماڭدى ، —
ئىش باشلىغىنىڭلارغا سەككىز كۈن بولدىغۇ دەيمەن ؟
— ياق ، بۈگۈن ئونىنچى كۈنى .
— ئونىنچى كۈنى ؟ توغرا ، توغرا··· سۈرئەت بەك ئاستە-
دەك تۇرامدۇنىمە ؟
— يەر بەك قاتتىق مۇزلاپ كېتىپتۇ . جوتۇ ئۆتمەي···
— سۈرئەتنى تېزلىتىشكە بولماسمۇ ؟
— ئەتىدىن باشلاپ ئەمگەك ۋاقتىنى يەنمۇ ئۇزارتماقچىمىز .
— توغرا ئويلاپسىلە . داجەيدىن ئۆگىنىشتە ، ۋاقىتنى
چىڭ تۇتماي بولمايدۇ . ئاز دېگەندىمۇ ، كۈنلۈكى ئون تۆت
سائەت ئىشلەش كېرەك . ئىشتىن كېيىن مەجلىس ئېچىپ ئاك-
تىپلارنى تەقدىرلەڭلار . ھۇرۇنلۇق قىلغانلارنى پىپەن قىلىپ ،
پرولېتارىيات دىكتاتورىسىنىڭ تەمىنى تېتىتىپ قويۇڭلار . بو-
شاڭلىق قىلساڭلار ، «داجەيچە دادۇي» دېگەن نامىڭلارنى ئېلىۋې-
تىمىز !···
— خاتىرجەم بولسىلا ، مەي جۇرېن ! چوقۇم دېگەنلىرى-
دەك قىلىمىز···
ئۇلار گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ، ئىش مەيداننىڭ قاپ
ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي قېلىشقانىدى . بۇ يەر
ئادەم دېگىزى ، بايراق دېگىزى ، سۈرەت دېگىزى ئىدى . باشقۇ-
رۇش ئوڭاي بولسۇن ئۈچۈن ، ئالته ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ
ھەربىرىگە ئەللىك مېتىردىن چام بۆلۈپ بېرىلگەنىدى . ھەر
ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدە بىردىن يوغان قىزىل بايراق ھەم رەئىس

ماۋ زېدۇڭ بىلەن مۇئاۋىن رەئىس لىن بياۋنىڭ رامكىغا ئېلىنىدىغان سۈرىتى ؛ مەشغۇلات گۇرۇپپىلىرىدا ئوتتۇراھال چوڭلۇقتىكى بايراق ۋە سۈرەتلەر بولغاندىن تاشقىرى ، ھەر ئادەمدە بىردىن ژۇرنال چوڭلۇقىدىكى رامكىغا ئېلىنغان سۈرەت بار ئىدى . بۇ سۈرەتلەرنىڭ قىسمەنلىرى ماۋ زېدۇڭنىڭ يالغۇز چۈشكەن سۈرىتى بولۇپ ، زور كۆپچىلىكى ماۋ زېدۇڭ بىلەن لىن بياۋنىڭ تىيەنئەنمىن راۋنقىدا يانمۇ يان تۇرۇپ «قىزىل قوغدىغۇچى»لارنى قوبۇل قىلغان چاغدىكى سۈرىتى ئىدى . رامكىلارنىڭ ئۈستىگە كىچىككىنە ئۇچ بۇرجەكلىك قىزىل بايراق قادالغان بولۇپ ، ئاستىدا بىر غۇلاچ كەلگۈدەك تۇتقۇچ ساپ بار ئىدى . بۇ سۈرەتلەر قايسى ئىشلەپچىقىرىش دۇيى ، قايسى مەشغۇلات گۇرۇپپىسى ياكى قايسى ئەزانىڭ بولسا شۇنىڭ ئۈدۈلىغا قاداپ قويۇلغاچ ، بۇ يەردە قانچە ئىشلەپچىقىرىش دۇيى قانچە مەشغۇلات گۇرۇپپىسى ، ھەتتا قانچە ئادەم بارلىقىنىمۇ ئاسانلا بىلۈالغىلى بولاتتى . ئادەمنىڭ دىققىتىنى تېخىمۇ جەلپ قىلىدىغىنى شۇ ئىدىكى ، ھەر ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدىن بىردىن قاۋۇل يىگىت ياكى قىز فۇداۋۇيۈەن قولىدا تۇنكىدىن ياسالغان كاناي تۇتقان ھالدا ئۆرە تۇرۇپ ، ئۆز دۇيىنىڭ ئەزالىرىغا ئوخشىمىغان ئاۋاز ، ئوخشىمىغان تەلەپپۇز ، ئوخشىمىغان رېتىمدا «ئۇچ ئەسەر»نى يادا ئوقۇپ بېرىۋاتاتتى . ئەزالارنىڭ قولى ئىشتا ، قۇلىقى فۇداۋيۈەنلەرنىڭ ئاغزىدا بولغاچ ، مېتىنلارنىڭ مۇزغا تېگىپ جاڭلىدىغان ، كەتمەنلەرنىڭ پاتقاققا تېگىپ شالاقلىغان ئاۋازىدىن بۆلەك ئاۋاز ئاڭلانمايتتى . ئەڭ «ۋات ـ ۋات» ئاياللارمۇ ئاغزىغا تاش سېلىۋالغاندەك ، جىمىپ كېتىشكەنىدى .

قاتتىق سوغۇق ، ھەددىدىن زىيادە ئېغىر ئەمگەك ۋە ھارغىنلىقمۇ ئادەمنى گەپ خۇشياقماس قىلىپ قويىدۇ . لېكىن ، ئەڭ مۇھىمى ، ئۇلار داجەيدىن ئۆگىنىۋاتىدۇ . فۇداۋيۈەنلەرگە ئەگىشىپ «ئۇچ ئەسەر»نى يادلاۋاتىدۇ . بەلگىلىمە شۇنداق :

ئەگەر كىمدە كىم بۇ روھىي ئوزۇقنى مېڭىسىگە ئوبدان قاچىلىـ
ماي ، ئىمتىھاندىن ياخشى ئۆتەلمىسە ، ئۇنىڭ ئاشلىق نورمىسىـ
مۇ ، گۈڭپۈڭىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن ئاز بولىدۇ . يامىنىغا كەلـ
سە ، كۆپچىلىك ئالدىدا پىپەن قىلىنىدۇ ياكى «ئۇنسۇر»لار
قاتاردا مۇئامىلە قىلىنىدۇ . كىممۇ يىگىرمە بەش جىڭ پاتاق
قوناق نورمىسىنىڭ يىگىرمە جىڭغا چۈشۈپ قېلىشىنى ياكى
«ئۇنسۇر» قالپىقىنى كىيىپ مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىنىشىـ
نى ، يىل بويى تىل ـ تاياق ئاستىدا ياشاشنى خالىسۇن ! ؟
ئۇلارنىڭ ئۆزە تۇرغۇدەك ماداری بار ئىكەن ، جان تىكىپ ئىشـ
لەيدۇ . يىقىلىپ قالسا ، ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش شارائىتىدىن
بەھرىمەن بولىدۇ ياكى دوختۇرنىڭ ئىسپىراپكىسى بىلەن ئۆيدە
يېتىپ ئارام ئالىدۇ . «گۆھەر كىتاب»نى يادلاش ئادەمنى روھىي
جەھەتتە تېتىكلەشتۇرۇپ ، قورساقنىڭ ئاچلىقىنى ئۇنۇتقۇزۇپلا
قالماستىن ، شان ـ شەرەپكىمۇ ئېرىشتۇرىدۇ . ئەنە ئاۋۇ ئىشـ
لەپچىقىرىش دۇيىنىڭ فۇداۋيۇەنى ھېلىھەم «گۆھەر كىتاب»
يادلاشتا داڭ چىقىرىپ ، بېيجىڭگە بېرىپ رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ
مۇبارەك جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى . يەنە بەزىلەر ھەر
دەرىجىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتلار تەرىپىدىن مۇكاپاتلانغان .
ھېلى ئايروپىلاندا ئۇچسا ، ھېلى ئاپتوموبىل بىلەن يۇرت ئايلىـ
نىپ سەيلە ـ ساياھەت قىلىدۇ . مەجلىس ، ئۆگىنىشلەرگە قاتـ
نىشىدۇ . ئۇلار يېرىم يىللاپ ئەمگەككە قاتناشمىسىمۇ ، ئاشلىق
نورمىسى بىلەن گۈڭفېنى بىرىنچى دەرىجىلىك ئەمگەكچىلەرنىڭـ
كى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ . شۇڭا ، كۆپچىلىك «ئۇزۇندە»
«ئۇچ ئەسەر» يادلاشنى تاماقتىنمۇ ، ئۇيقۇدىنمۇ زۆرۇر بىلىدۇ...
تۆلەندى بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ :

— ياشىسۇن ماۋجۇشى ! ئەزا يولداشلار ، گۈڭشېدىن مەي
جۇرېن بىزدىن ھال سوراپ كەپتۇ ! كۆپچىلىك ئۇنى مۇھىم
يولىورۇق بېرىشكە تەكلىپ قىلايلى ! — دېگەن چاغدا ، كۆپچە ـ

لىك بىردەك :

— ماۋجۇشى تۈمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن ! — دەپ ئۈنلۈك توۋلىشىپ ، ئىشتىن توختىدى . ئۇلارنىڭ دىققىتى مەتكېرىمگە مەركەزلەشكەنىدى .

مەتكېرىم ئىش مەيدانىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا توختاپ ، گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېت نامىدىن كۆپچىلىكتىن سەمىمىي ھال سورايدىغانلىقىنى بىلدۈردى . تەلەپپۇزى سىلىق ، تۇرقى مۇلايىم ، چىرايىدىن تەبەسسۇم يېغىپ تۇراتتى . ئۇ ئون مىنۇت چامىسىدا يوليورۇق بەرگەن بولسىمۇ ، تەسىرى يېرىم كۈن سۆزلىگەندىنمۇ چوڭقۇر بولدى . ئۇنىڭ نۇتقىدىن كۆرە ، تەبەسسۇمى كۆپچىلىككە ياققانىدى . پەقەت بىرلا كىشى — زىۋەرىخان ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرۈپلا چىرايى ئۆڭدى . ئۇ ئۆزىدىن بەش قەدەملا نېرىدا تۇرغان بۇ رەھبەرگە كەينىنى قىلىپ ، كەتمىنىنىڭ سېپىگە ئېڭىكىنى تىرىگىنىچە ھوشۇققا كەلگۈدەك پاتقاق ئىچىدە تۇرغان ئۆتۈكىنىڭ ئۇچىغا بىر قارىۋالغىنىچە قىمىر قىلمىدى . ئۇنىڭ مۇھىم يوليورۇقلىرىغا قۇلاق سالغان ـ سالمىغانلىقى بىزگە قاراڭغۇ لېكىن ئۇ كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىپ قايتقان چاغدا ، زىۋەرىخان يەرگە «شالاققىدە» بىرنى تۈكۈرۈپ ، كەتمەننى غەزەپ بىلەن بېشىدىن ئۈستۈن كۆتۈردى .

دادۈي كادىرلىرى مەتكېرىمنى ئېتى باغلاقلىق يەرگىچە ئۇزىتىپ كېلىپ خوشلىشىپ ، ھەممەيلەن كەينىگە يانغان چاغدا ، شايۇنۇس ئاكا ئايرىلىپ قېلىپ ، پەس ئاۋازدا دېدى :

— ھېلىقى خوتۇننى بۇرۇن تازا بىلمەپتىكەنمەن . ئۆتۈپ كەتكەن مەتۇ ئىكەن ئەمەسمۇ ! ياتلىق بولۇش توغرىسىدا شۇنداق گەپ ئېچىۋىدىم ، جالدىقىنى چېقىپ قايناپلا كەتتى . «ئۆلسەممۇ ئەركىشى كىرگەن كوچىغا كىرمەيمەن !» دەيدۇ .

— شۇنداقمۇ ؟ — مەتكېرىمنىڭ يۈزىدە يا تەبەسسۇمغا ، يا يىغلامسىراشقا ئوخشىمايدىغان بىر نەرسە ئەگىدى ، — مېـ

نىمىگە ئېتىمنى چىقارغانمىدىلە؟
— ياق ، ئەلپازىغا قاراپلا ، تىلىمنىمگە ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى يۇتۇۋەتتىم .
— ئوبدان قىپلا . تۆلەندىنى چېكىپ باقلىمۇ؟
— چېكىپ باقتىم . ئۇنىڭچە بولسا ، زېۋەرىخانىنى ئەتىلا بىرىگە چېتىۋەتسە...
— ئۇنىڭ ماڭا نىسبەتەن كۆز قارىشى قانداقراق؟
— ئوبدان ، بەك ئوبدان . مۇنداق دېسەم ، ئۆزىنىسكى ، ئۆزلىرىنى دادىسىنى ھۆرمەتلىگەندەك ھۆرمەتلەيدۇ...
— بۇنى سورىمىدىم ، ھېلىقى...
— ھېلىقى مەتۇ ئەيۋەشكە كەلمىدى ئەمەسمۇ؟ شۇڭا تۆ-لەندىگىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئاتلىرىنى چىقارمىدىم . ئەگەر ئۆزلىرى رۇخسەت قىلسىلا...
— بولدى ، ئۇنىڭغا دەپ يۈرمىسىلە .
— ئوبدان .
— بۇ گەپ ھازىرچە ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدىلا تۇرۇپ تۇرسۇن ماقۇلمۇ؟
— ماقۇل
— ئۇ - بۇ ئۇقۇپ كەتسە تەسىرى ياخشى بولمايدۇ .
— خاتىرجەم بولسىلا ، مەي جۇرېن ! ئۆزىنىسكى ، ئۆزلە-رىنىڭ ئابرۇيىغا تەسىر يېتىدىغان ئىشنى ھەرگىزمۇ قىلامدە-غان !...
ئۇلار خوشلاشتى . شايۇنۇس ئاكا كېتىۋېتىپ ، مەتكېرىمگە بىرمۇنچە يالغاننى سۆزلىۋەتكىنىنى ئويلاپ كۆڭلى بىر قىسىملا بولۇپ قالغاندى ، كۆزلىرى ئەرلەر بىلەن تەڭ كەتمەن چېپىۋاتقان زېۋەرىخانىنىڭ غەزەپلىك كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ۋۇجۇدىنى تەر بېسىپ ، كۆڭلىدىن : «بۇ خوتۇن مەي جۇرېنغا نېمانچە ئۆچمەنلىك قىلىدىغاندۇ؟» دېگەن خىيال ئۇچۇپ ئۆتتى...

چاجاك

1970 ـ يىل ، 12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى .

قۇمسارايدا نۇرغۇن كاتتا مەرىكىلەر بولۇپ ئۆتكەن . بۇگۈن ـ كىمسى ئەنە شۇنداق كاتتا مەرىكىلەرنىڭ بىرى . ئۇدا ئۇچ كۈن تەييارلىق كۆرۈلدى . بۇ دادۇينىڭ گۈزىشې تەرەپكە سوزۇلغان يول بويلىرىدىكى ئون نەچچە «ئۈزۈندە تېمى» دىكى «ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۈزۈندە»لەر سىر بىلەن يېڭىلاپ چىقىلدى . دادۇي قورۇسىنىڭ تاملىرىغا «ئەڭ يېڭى يولیورۇق» لار خېلى يىراق ـ تىنمۇ بىمالال ئوقۇغىلى بولغۇدەك قىلىپ خۇش خەت بىلەن يېزىۋېتىلدى . يول بويلىرىدىكى قىغ دۆۋىلىرى ئاسانلىقچە كۆز ـ گە تاشلانمايدىغان جايلارغا يۆتكىۋېتىلدى . دادۇي قورۇسى تازد ـ لىنىپلا قالماي ، كىشىلەرنىڭ ئىشىك ئالدى ، هويلا ـ ئارامىد ـ رىمۇ مەجبۇرىي تازىلىتىلىپ ، دادۇي ، شياۋدۇي كادىرلىرىدىن تەشكىللەنگەن باھالاش گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈ ـ زۈۋېلىندى . بۇ جەريانىدا ئەڭ ئالدىراش بولۇپ كەتكەن ئادەم يەنىلا تۆلەندى بولدى . كۈندۈزلىرى ساستا ئەزالارغا باشچىلىق قىلىپ زەيكەش چاپسا ، كۆپچىلىك دەم ئالغان چاغلاردا دادۇيگە بېرىپ ، ئۇ يەردە ئىشلارغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇردى . دىتىغا ياقمىغانلىرىنى قايتا ئىشلەشكە تاپشۇردى . كېچىلىرى ئائىلىسىد ـ دىكى ئۇلۇغ ـ ئۇششاقنىڭ هەممىسىنى ئىشقا سېلىپ ، بىر ئېشەك هارۋىسى ، بىرنەچچە قاپ ـ تاغار بىلەن توشۇپ ، هويلد ـ سىدىكى «ئوغۇت تېغى»نى يۆتكىۋەتتى . نەتىجىدە ، هويلىسى كەڭرىپ ، خېلى ئىسكەت كىرىپ قالدى...

گۈڭشېدىن مېهمانلارنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا

تېلېفون كەلگەن چاغدا جىمى تەييارلىق پۈتۈپ ، دادۇي بويىچە مىڭغا يېقىن ئادەم دادۇينىڭ دەرۋازىسىدىن مەھەللىنىڭ سىرتىغا قەدەر يولنىڭ ئىككى قاسىنىقىغا بىردىن قاتار بولۇپ بولغانىدى . ئەڭ يېڭى ـ ئايەملىك كىيىملىرىنى كىيىشكەن بۇ ئادەملەر شياۋدۇي ۋە مەشغۇلات گۇرۇپپىلىرىنى بىرلىك قىلىپ قاتارغا تۇرغۇزۇلغانىدى . ھەممەيلەننىڭ بىر قولىدا «ئۇزۇندە» كىتابى ، ئىككىنچى قولىدا سۇرەت رامكىسى بار ئىدى . كۆكرىكىگە ماۋزېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناكلار قادالغان بولۇپ ، ئوتقاشتەك ۋالىلدايىتتى . ھەممەيلەننىڭ نەزىرى گۈڭشې تەرەپتە بولۇپ ، يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغان مېھمانلارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى . ھويلىلار ۋە دوقمۇش ـ دوقمۇشقا بېكىتىلگەن رادىئو كانايلىرىدىن بىرلا ناخشا ـــ «دېڭىزدا پارا-خوت رولچىغا تايىنىپ ماڭار» دېگەن ناخشا يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ ياڭرايىتتى . دادۇي «ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش دۇي»نىڭ ئارتىسلىرى دۇتار ، راۋابلىرىنى سازلىغان ھالدا سەپ-نىڭ ئەڭ ئالدىدا تۇراتتى . ئۇلار سەھنىدە ئويۇن قويغان چاغدىكىدەك قاملاشتۇرۇپ گىرىم قىلغانىدى . كىيىمى بەكمۇ يېڭىك بولۇپ ، لاغىلداپ تىترىشەتتى . ئۆزئارا پاراڭلاشقاندا ، چىشى چىشىغا تېگىپ كاراسلايىتتى . تەدانلىرى ئۇچىسىغا جۇۋا ، پاختىلىق تون يېپىنچاقلىۋېلىشقان . بارغانسېرى ئەدەب يېغىۋاتقان قار ھەممەيلەننىڭ ئوستۇبشىنى ئاقارتىپ بولغانىدى . كىچىك بالىلار توڭلىغىنىدىن ئانىلىرىنىڭ پاچىقىغا يېپىشىۋېلىشقان ، بەزىلىرىنى ئانىسى چاپىنىغا ، زاكىغا يۆگەپ كۆتۈرۈۋېلىشقانىدى . چوڭلار بۇ يەردە چاجالڭ قۇرۇپ تۇرۇشنى ساستا توك يېرىپ زەيكەش چېچىشتىن راھەت بىلگىنى بىلەن بالىلار ، بولۇپمۇ بوۋاقلار پايدا ـ زىيان بىلەن ئەسلا ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىكەن . بېرىپ ـ بېرىپ ، ئەھۋال شۇ دەرىجىگە يەتتىكى ، بوۋاقلار ۋە نارەسىدە بالىلارنىڭ يىغا ئاۋازى كانايدىن ياڭراۋاتقان «ئۇزۇندە ناخشىسى»نى بېسىپ كەتتى . ئانىسىنىڭ بەزلەشلە-

ری ، شوراۋېرىپ سۆت چىقماس قىلىپ قويۇلغان ئەمچەكلەرمۇ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى باسالمىدى . بۇنداق باش ـ ئۇچى يوق قىيا ـ چىيا ئادەمنى بىزار قىلىپ ، جېنىدىن جاق تويغۇزىدۇ . بىر جايدا ھەددىدىن زىيادە ئۇزۇن تۇرۇپ كىمنىدۇر كۆتۈۋېرىشمۇ ئادەمنى زېرىكتۈرىدۇ . بۇلار ئەتىگەنلىك «دولقۇن»دىن يېنىپ ، چالا ـ پۇچۇق ناشتا قىلىپلا بۇ يەرگە يېغىلغانىدى . مانا ھازىر چۈشلۈك تاماق ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى . مېھمانلاردىن تېخىچە ئەسەر يوق .

ئۇ يەر ، بۇ يەردە كوت ـ كوت باشلاندى :

ـــ شۇنچە داغاداراز تارتىپ قارشى ئالغۇدەك قانداق مېھـ مان ئىكەنە ئۇ ؟

ـــ كاتتا ئەمەلدار ئوخشىمامدۇ ؟

ـــ ياق ، بۇ يەرگە ماكانلىشىدىغان خەقمىش .

ـــ نەدىن كەپتۇ ؟

ـــ قەشقەردىن كەپتۇمىش .

ـــ ئۇيەردە ئۆي ـ ماكانى يوق بولغىيمىدى ؟

ـــ ۋاي تاڭەي...

ـــ ھازىر قەشقەردە «تارقاقلاشتۇرۇش» دېگەن گەپ چىقىپتۇ . ھۆكۈمەتكە ئىشلەيدىغان ئايلىقچىلاردىن باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى بىردىن ، ئىككىدىن يېزىغا چىقىرىپ ، شەھەرنى بىكارلايدىكەن .

ـــ شەھەرنى بىكارلاپ نېمە قىلىدىغاندۇ ؟

ـــ سېمونت يولدىن ئاشلىق چىقمايدۇ ئەمەسمۇ ؟ ھۆكۈـ مەت ھەممەيلەننى «يېزىغا چىقىپ كەتمەن چېپىپ ، ئاشلىق ئىشلەپچىقارسۇن» دەپتۇ .

ـــ ئەجەب ئوبدان قىپتۇ . شەھەردە بىكار يېتىپ يەپ ، تولۇمدەك سەمرىپ كەتكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى يېزىغا ئاچىقىپ كەتمەن چاپقىلى سالسا بولىدۇ !

ـــ ھۆكۈمەتنىڭ مۇشۇنداق يەرلىرى قالتىس بەلەن جۇـ مۇ !

ـــ شۇنى دەڭلا ، شەھەرلىك ئاق نانچىلارنى باقمىز دەپ ، شال تېرىغانلار پولو قارىسى كۆرمەيدىغان ، بۇغداي تېرىغانلار توقاچ قارىسى كۆرمەيدىغان بولۇپ كەتتى . بۇغداي نان قورسىقىنى ئېسىپ ، مىلتىق ، نەيزە كۆتۈرۈپ ئادەم ئۆلتۈرگىنىگە تازا تويغۇزسا بولىدۇ ، ئۇ خەقنى !

ـــ .....

پاراڭ تازا قىزىۋاتقاندا ، كىمدۇر بىرى :

ـــ كەلدى ، ئاۋۇ دوقمۇشتا ماشىنىنىڭ قارىسى كۆرۈندى ، ـــ دېگەندى ، ھەممەيلەننىڭ نەزىرى شۇ تەرەپكە ئاغدى . دەرۋەقە ، كۆز يېتىم يەردە بىر يۈك ئاپتوموبىلنىڭ قارىسى كۆرۈنگەندى . تۆلەندى باشلىق دادۇي كادىرلىرى ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇستۈېشىنى تۈزەشتۈرۈپ ، ئاپتوموبىل كېلىۋاتقان تەرەپ- كە يول ئېلىشتى . كېتىۋېتىپ ، بايا دۇيجاڭلارغا قايتا ـ قايتا تاپىلىغان ئىشلارنى يەنە بىر قېتىم تاپىلاشنى ئۇنتۇمىدى . ئۇلار قاتارنىڭ ئەڭ بېشىغا يېتىپ بارغاندا ، ئاپتوموبىل خېلىلا يېقىن- لاپ قالغانىدى . تۆلەندىنىڭ باش ئىشارىسى بىلەن تەڭ تۈشمۇ تۈشتىن شوئار ياڭرىدى . ئاپتوموبىل قارشى ئالغۇچى سەپكە ئون مېتىرچە قالغاندا بىردىن سۈرئىتىنى ئاستىلاتتى . ئاستا بولغان- دىمۇ ، شۇنداق ئاستا ماڭدىكى ، پىيادە ئادەم بەخۇدۇك يېتىشىپ ماڭالايتتى . ئاپتوموبىل كوزۇپىنىڭ ئىككى تەرىپىگە قىزىل شەلپەرگە سېرىق رەڭ بىلەن «يېزا بىپايان كەڭ زېمىن ، ئۇ يەردە نى ـ نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ» ، «بىزنىڭمۇ ئىككى قولىمىز بار ، شەھەردە بىكار نان يېمەيمىز !» دېگەن خەتلەر يېزىلغان لوزۇنكىلار ئېسىلغانىدى . كابىنكىنىڭ ئوڭ ـ سول تەرىپىدە گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئارمىيىدىن قاتناشقان مۇدىرى توختى تۈر بىلەن مۇئاۋىن مۇدىر مەتكېرىم ھۆرمەت قاراۋۇللىرىدەك ئۆره تۈرۈشاتتى . كابىنكىسى ئىچىدە شوپۇر بىلەن قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىرجۇپ ئەر ـ خوتۇن ئولتۇ- راتتى . ئايالنىڭ قۇچىقىدا بوۋاق بار ئىدى . كوزۇپتا بولسا

چوڭى ئون توققۇز - يىگىرمە ياشلاردا ، كىچىكى ئالتە ياشلار چامىسىدىكى ئىككى قىز ، تۆت ئوغۇل ئۆرە تۇراتتى . ئاپتومو-بىل قارشى ئالغۇچىلار ئارىسىغا شۇنداق كىرىشىگە ، سازەندىلەر سازلىرىنى «قەدىردان ماڭجۇشى» دېگەن ئاھانىغا سايراتقانىدى ، ئۇسسۇلچىلار پۈتۈن ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ «ساداقەت ئۇسسۇلى» ئويناپ ، ئاپتوموبىلغا يول باشلاپ ماڭدى . ئاپتوموبىلنىڭ ئىككى يېنىدا دادۇي كادىرلىرى كېلىۋاتاتتى . توختى تۇر بىلەن مەتكېرىم بىر قولىدا كابىنكىنىڭ ئىشكىنى تۇتۇپ ، «ئۇزۇندە» تۇتقان ئىككىنچى قولىنى توختاۋسىز پۇلاڭلىتىپ ، قارشى ئالغۇچىلارغا ھۆرمەت بىلدۈرەتتى . كوزۇپتىكى بالىلار توڭلىغىنىدىن ئۇزۇمدەك كۆكىرىپ كەتكەن بولۇپ ، خۇشياقمىغاندەك چاۋاك چالاتتى . كابىنكىدىكى ئەر - خوتۇنىنىڭ چىرايىدىكى ئىپادىنى يا تەبەسسۇمغا ، يا ھەسرەتكە ئوخشاتقىلى بولمايتتى . ئاپتوموبىل ئالغا ئىلگىرىلىگەنسېرى ، قارشى ئالغۇچىلار تەرتىپ بىلەن ئاپتوموبىلنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى .

ئاپتوموبىل دادۇينىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپلا ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ھەيكىلى ئالدىدا توختىدى . ئاۋۋال توختى تۇر بىلەن مەتكېرىم ، ئاندىن مېھمانلار بىر - بىرلەپ ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپ ، تۆلەندىنىڭ يول باشلىشىدا قورۇنىڭ پېشايۋىنىغا راسلاندىغان قارشى ئېلىش سەھنىسىدىن جاي ئېلىشتى . ھەممە يەر قار ، ئولتۇرۇشقا ئامال بولمىغانلىقتىن ، ئەزالار ئۆرىلا تۇرۇشتى . مەتكېرىم گۇڭشېغا ، تۆلەندى دادۇيگە ۋاكالىتەن قارشى ئېلىش نۇتقى سۆزلىگەندىن كېيىن تەشۇنقات دۇيى سەنئەت نومۇرلىرى كۆرسەتتى . كۆپچىلىك تاشمەتخان ئۇستامنىڭ (باش مېھمانىنىڭ ئىسمى شۇنداق ئىكەن) نېمە دەيدىغانلىقىنى بەكمۇ ئاڭلىغۇسى بار ئىدى بىراق نېمە ئۈچۈندۇر بۇ ئادەمنى سۆزگە تەكلىپ قىلىشمىدى . ھەممىدىن ئەجەبلىنەرلىكى ، ئۇ ئۆز شەرىپىگە بولۇۋاتقان شۇنچە زور داغدۇغىنى پىسەنتىگە ئالمايۋاتقاندەك ئېغىرنسىز ئولتۇراتتى . قارىمۇتۇق ، ياداڭغۇ چىرايىنىڭ

سۆرۈنلۈكىنى دېمەمسىز ، تېخى ! ئۇ شاپ بۇرۇتى ئۆزىدىن يو-
غان ، ۋىجىككىنە ئادەم بولۇشىغا قارىماي ، ئورا كۆزلىرى سۈر-
لۈك چاقنايتتى . سەرپۈش تۇماقنى چۆكۈرۈپ كىيىپ ، بېشىنى
بىر يانغا قىڭغايتىپ ئولتۇرۇشى ئادەمگە تېخىمۇ غەلىتە تەسىرات
بېرەتتى . ئايال ئىككى كۆزىدىن بۆلەك يېرىنى زىغىر رەڭ تور
رومال بىلەن مەھكەم ئورىۋالغاچ ، رەڭگىنىڭ زادى قانداقلىقىنى
بىلگىلى بولمايتتى .

مۇراسىم بىر سائەتچە داۋاملاشتى . كۈن ئاللىقاچان غەربكە
قايرىلغانىدى . تۆلەندى ئەزالارنىڭ ھازىردىن باشلاپ ھېيتقا تەي-
يارلىق قىلسا بولىدىغانلىقىنى ، ئەتە بىر كۈن دەم ئېلىش قىلى-
نىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرغاندا ، كۆڭلىدە : «ھېلى يەنە ساسقا بارار-
مىزمۇ ؟ ساستىن يېنىپ ، يېرىم كېچىگىچە مەجلىس ئاچارمىز-
مۇ ؟ » دەپ غەمگە پاتقان ئەزالارنىڭ يۈزىكى ئېقىن سۈنى كۆر-
گەن بېلىقتەك يايراپ ، چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى . تارقا-
لىش ئالدىدا «خۇسۇسىلىققا قارشى تۇرۇپ ، شىئوجېڭجۇيىنى
پىپەن قىلايلى» ، «لۇشىيەن تۇتقا ، تۇتقا تۇتۇلسا ، ھەممە ئىش
يۈرۈشۈپ كېتىدۇ» قاتارلىق «ئەڭ ئالىي يولىورۇق»لارنى شۇئە-
داق جاراڭلىق ، شۇنداق رىتىملىق ئوقۇدىكى «مۇز چىراي»
(بەزىلەر تاشمەتخان ئۇستامغا ئاشۇنداق لەقەم قويۇپ ئۇلگۈرگە-
نىدى)نىڭ كۆزلىرىمۇ ھەيرانلىقتىن چاقناپ كەتتى .

ئەزالار تارقىلىشقا باشلىغاندا ، دادۇي كادىرلىرى بىلەن
ئالدىن ئۇقتۇرۇش قىلىنغان دۇيجاڭلار مېھمانلارنىڭ كەينىدىن
مەجلىسخانىغا كىرىشتى . بۇ يەر ھەم مەجلىسخانا ، ھەم سىنېمىي
كۆرەش كۆرگەزمىخانىسى بولۇپ ، بىرمۇ ئورۇندۇق ياكى شىرە
يوق ئىدى . تاملاردا «سىنېمىي كۆرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايلى !
» دېگەن شوئار ئاستىدا ، تۆلەندى قاتارلىق نەچچە ئەۋلاد نامراتـ
لارنىڭ تەرجىمىھال خاراكتېرلىك چاتما رەسىمى چاپلانغانىدى .
رەسىملەر شۇنداق روشەن سىزىلغانىدىكى ، بىرقاراپلا قايسى رە-
سىم كىمنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلۈالغىلى بولاتتى . ئېيتىشلارغا

قارىغاندا ، بۇ رەسىملەر قەشقەر شەھىرىدىن ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپ كېلىنگەن بىر داڭلىق رەسسام تەرىپىدىن ئۇچ ئايدا ئاران سىزىپ چىقىلغانىكەن . دېھقان خەق دېگەنگە شىرە ، ئورۇندۇق-نىمىگە نېمەئىشى ؟ ! ئۇلارغا ئولتۇرغۇدەكلا پۇرسەت بولسۇنچۇ ، قىرىدىمۇ ، ۋىشىلداپ سۇ تەپچىرەپ تۇرغان نەم يەردىمۇ ، ھەتتا كەتمەننىمىگە بىسىنى يەرگە پاتۇرۇپ قويۇپ ، چۇلدىسىدىمۇ سائەت-لەپ - سائەتلەپ ئولتۇرۇۋېرىدۇ . شۇنداق ئىكەن ، ئۇلار ئۇچۇن شىرە ، ئورۇندۇق ياساپ ئولتۇرۇش قىلچە ھاجەتسىز ، كادىر-لارغىمۇ شۇنداق . كاسسىر ، بوغالتىرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ھەممىسى ئۆره تۇرۇپ ياكى كېتىپ بېرىپ ئىشلەۋېرىدۇ . يۇرت - يۇرتتىن كېلىدىغان ئېكسكۇرسىيىچىلەرگە كۆرسىتىش ئۇ-چۇنلا بىرمۇنچە ھەشەمەتلىك ئىشخانىلار ياساپ قويۇلغىنى بىلەن ئادەتتە ، بۇ ئىشخانىلاردا ھېچكىممۇ ئىشلىمەيدۇ . ئۇلارنىڭ ئىش ئورنى ئېتىزلىق . مەجلىسخانا (توغرىراقى كۆرگەزمىخانا) ئۇ-نىڭغا ئوخشىمايدۇ . شىرە - ئورۇندۇق بولمىغىنى بىلەن ھەرى-لى باش ئەتىيازدىن كەچكۇزگىچە ئېكسكۇرسىيىچىلەرنىڭ ئايى-غى ئۇزۇلمەيدۇ . شۇڭا ، شا يۇنۇس ئاكا ھەر كۇنى بىرەر قېتىم سېرىپ - سۇپۇرۇپ تازىلاپ تۇرىدۇ . رەسىملەرگە توپا قوندۇر-مايدۇ . قىش كۇنلىرى بولسا بۇ يەر مەجلىسخانا ئورنىدا پايدىلى-نىلمىدۇ . يەرگە شال پاخىلىنى قېلىن قىلىپ سېلىۋېتىدىغان بولسا ، بىرەر يۇز ئادەم مامۇق يېكەندازدا ئولتۇرغاندەك ھۇزۇر-لىنىپ ئولتۇرۇپ مەجلىس ئاڭلايدۇ ، تەسىرات سۆزلەيدۇ . يەنى «ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش كۇرسى» مۇشۇ ئۆيدە داۋام-لىشىدۇ . ئەسلىدە ، بۇ ئۆيگە شىرە ، ئورۇندۇق بەكمۇ زۆرۇر ئىدى . بولۇپمۇ ئېكسكۇرسىيىچىلەرنى ئولتۇرغۇزۇش ئۇچۇن بولسىمۇ زۆرۇر ئىدى . بىراق…

بۇگۇن مەجلىسخانىغا قېلىن پاخال سېلىنغاندىن تاشقىرى ، يەتتە - سەككىز پارچە كىگىز - شىرداق سېلىنغان . بۇ كىگىز - شىرداقلار تاشمەتخان ئۇستام ئائىلىسىنى كۇتۇۋېلىش

ئۇچۇنلا كادىرلارنىڭ ئۆيلىرىدىن قەرز ئېلىپ كېلىنگەن . بۇ تاشمەتخان ئۇستاملاردىن بۆلەك ھېچكىمگە سىر ئەمەس .

تاشمەتخان ئۇستاملار تۆرگە باشلاندى . ئۇنىڭغا ياندىشىپ توختى تۇر ، مەتكېرىم قاتارلىقلار مەنسىپى ، يېشى بويىچە ئولتۇرۇشتى . تۆلەندى ساھىبخان سۇپىتىدە تاشمەتخان ئۇستاملارغا ئۇلارنى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇردى . ئاندىن ، داستىخان سېلىنىپ ، بىر پارچىدىن گۆش ۋە شورپا تارتىلدى . گۆش مەنسەپنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىگە قاراپ تارتىلغىنى بىلەن شورپا ھەممەيلەنگە ئوخشاش تارتىلدى . تۆلەندى ئوتتۇرىدا چېچىپ يۇرۇپ خىزمەت قىلىۋاتاتتى . تۇيۇقسىز ، قازان بېشى تەرەپتىن كەلگەن ماۋۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالدى :

— بالام ، — دەپ يېلىناتتى «بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە» ئەسمەت ئاكا ئاشپەزگە ، — مەن ساڭا گۆشنىڭ گېپىنى قىلمىدىمغۇ... شورپىدىن بىر چۆمۈچ بەرگەنگە ، مېھمانلارغا يەتمەي قالارمۇ ؟ ! ئۆزۈڭنىكىزى سېرىق قوناقنىڭ ئۇنىنى قۇرۇق سۇغا چېلىپلا ئۇماچ ئېتىپ ئىچىۋەرگەچ ، مەيدەم ئاغرىپ بىردەممۇ ئارام بەرمەيدىغان بولۇپ كەتتى . «دادۇيدە شورپا ساپتۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ، يانقان يېرىمدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ ئاران كەلسەم...

— نېمانداق قېلىن ئادەم بۇ ! — ئاشپەز چېچىلدى ، — مەن بۇ يەردە بىر غالچا ! باشلىقىم «بەر» دېگەنگە بېرىمەن ، «بەرمە» دېگەنگە ئاغزىدا قىلچى بار ئادەم بولسىمۇ بەرمەيمەن !...

— ئۇنىغۇ مەنمۇ بىلىمەن...

— ئەمىسە نېمىشقا كۆزۈمگە كىرىۋېلىۋېرىلا ! ؟

— چېچىلما ، ئوبدان بالام ، چېچىلما... ۋاي خۇدا ، ئۆزۈڭگە قويدۇم... مۇشۇ قاردا بۇ يەرگە كەلگۈدەك مادارىممۇ يوق ئىدى ، نەپسىمنىڭ كەينىگە كىرىپ كېلىپ قاپتىمەن . خاپا بولما ، ئوبدان بالام... سوراپ ئۇقتۇم ، بۇگۈنكى مېھمان توققۇز ئىكەن . ئوتتۇزدەك ئادەم قوشۇلۇپ يەۋېتىپتۇ . شۇ قاتاردا ماڭ-

مۇ بىر يۇتۇم سۇيى تېگىپ قالار ، دەپتىكەنمەن...
— مېنىڭغۇ سىلىگە قازان بىلەن بەرگۈم بار ، — ئاش-پەزنىڭ كۆڭلى ئېرىپ قالدىمۇ تەلەپپۇزى يۇمشاپلا كەتتى ، — بېرىپ قويۇپ گەپ ئىشتىشتىن قورقمەن . خۇدا گۇۋاھ ، يەتمەي قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ تۇزنىنمۇ ئوتلاپ باقمىدىم . هازىر سىلىگە بىر چۆمۈچ بەرسەم ، سىلىنى دوراپ يەنە بىر - ئىككىيلەن كېلىپ قالسا ، خاپىلىقىنىڭ چوڭىغا قالىمەن . ئەگەر بەك ئىچكىلىرى كېلىپ كەتكەن بولسا ، جىندەك ئوت سىنىپ ئولتۇرۇپ تۇرسىلا . ئۆزۈمگە قانچىلىك ئاشسا ، هەممىسىنى سىلىگە بېرەي... كۆرلىمۇ ؟ ئەنە دەرۋازا تۇۋىدە نەچچەيلەن ماراپ تۇرىدۇ...

تۆلەندى قىيا بۇرۇلۇپ قارىغانىدى ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ هەيكىلىنىڭ دالدىسىدا نەچچەيلەن قازان تەرەپكە مولۇندەك چەكچىيىپ قاراپ تۇرۇشاتتى . تۆلەندىنىڭ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، قازان بېشى تەرەپكە بېرىش نىيىتىدىن ياندى...

تۆلەندى ساپ قوي يېغىدا ئېتىلگەن مەجۇندەك پولۇدىنمۇ بىر كاپام لېۋىگە جىجىمىدى . چىرايى سۇلغۇن ، گەپلىرى ئازا - مۇزا ئىدى .

ئۇ ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئائىلىسىگە ئاجرىتىلغان ئۆينى ئوبدان سەرەمجانلاشتۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ پىكىر - تەلەپلىرىنى ئاڭلاپ ، كۆڭلىدە ئېنىق بىر سان توختىتىپ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندە ، ئەل ياتقۇ بولۇپ قالغانىدى .

— قورساقلىرى قانداق ؟ — رەنىخان ئىشىكنى زەنجىرلىۋېتىپ سورىدى ، — بايا تىن مۆيدىن ئاخۇن : «سېكرىتارنىڭ نېسىۋىسى» دەپ بىر چىنە پولۇ بىلەن بىر پارچە پىششىق گۆش ئەكەپتىكەن ، بالىلارغىمۇ بەرمەي ، شۇ پېتى ئوچاق بېشىغا ئېلىپ قويدۇم . هازىرلا قازاندىن ئۇسسىغاندەك ئىسسىق تۇرۇپتۇ . يەۋالاملا ؟

— نېمە ! — پەگاردىلا ئولتۇرۇپ ، پىيىسىنى سېلىشقا

تۇتۇنغان تۆلەندىنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى ، ـــ مەشەگە كۆتۈ-رۈپ كەپتىمۇ ئۇنى ؟

ـــ ھە ، نېمە بولدى ؟ نېمانداق...

ـــ ھېچنېمە... ئەكرەم ياتقانمىدۇ ؟

ـــ ياتتىغۇ دەيمەن . ھېلى خان ئاچام ئورۇن سېلىپ قالغانىدى .

ـــ ئەكرەم ، ھوي ئەكرەم !...

ئەكرەم ـــ تۆلەندىنىڭ ئۈچىنچى بالىسى ئىدى . ئۇ كىچە-كىدىنلا زىۋەرخانىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولغاچقا ، بىر ئاچا ئىككى سىڭلىسى بىلەن بىللە زىۋەرخانىنىڭ قېشىدا يېتىپ - قوپاتتى . بىز ئالدىنقى باپتا مۇشۇ ھويلىدا كۆرگەن ھەشەمەتلىك ئىشىك بېكىتىلگەن ئىككى ئۆينىڭ بىرىدە زىۋەرخان ئولتۇرۇق-لۇق . تۆلەندى بىلەن زىۋەرخاندىن ئىبارەت «ئانا ـ بالا»نى بىرلا تام ئايرىپ تۇرىدۇ . ئىشىكنى ئاچسىلا ، بىر ھويلىغا چىقى-شىدۇ .

قارىغاندا ، ئەكرەم ئۇخلاپ قالغاندەك قىلاتتى . تۆلەندى نەچچە قېتىم توۋلىغان بولسىمۇ ، تامنىڭ ئۇ تەرىپىدىن ھېچقان-داق سادا بولمىدى . بۆشۈكتىكى ئەمدىلا ئۇخلىغان بوۋاق تۆلەن-دىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ «قىرىدە» يىغلىدى - يۇ ، جىم بولدى . ئۇچ ياشلىق خاسىيەتمۇ ئۇ يېنىدىن بۇ يېنىغا ئۆرۈلدى .

ـــ «شاققىدە» چىقىپ ئەكرەمنى ئويغىتىپ كىرىڭلا .

تۆلەندى شۇنداق دەپلا تاشسىز ئاق جۇۋىسىنى سېلىپ كە-گىز ئۈستىگە تاشلاپ ، بىلىنەر - بىلىنمەس تۇتۇن چىقىۋاتقان ئوچاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈندى ۋە لاخشىگىر بىلەن كۈلنى تاتىلاپ ، پىلىلداپ كۆرۈنگەن چوغنى پۈۋلەشكە باشلىدى . رەن-خان ئۇنىڭدىن نېمىنىدۇر سورىماقچى بولدى - يۇ ، سورىمىدى . سورىغان بىلەنمۇ بىكار ئىدى . بۇ ئادەم بىر ئىشنى بۇيرۇغان-كەن ، ئۇنى ئەينەن بېجىرمەي بولمايتتى . رەنخان ئىشكتىن چىقتى - يۇ ، ھايال ئۆتمەي قايتىپ كىردى .

— يېتىپ بولاپتىكەن ، كىيىمىنى كىيىۋاتىدۇ . ھازىر كىرىدۇ .

تۆلەندى بىر نەرسە دېيىش ئورنىغا ، سوزۇپ بىر «ئۇھ» تارتىپ قويدى . ئوچاققا لىق دۆۋىلىۋېتىلگەن قاراچىم[1] قاتقۇسىق ئىس چىقىرىپ ، پىل ـ پىل تۇتەۋاتاتتى . تۆلەندى يالاڭ ئاياغ پۇتىنى كۇلۇڭغا تىقىپ ، مەيدىسىنى ئوتقا قاقلاۋاتاتتى . رەنجان مورا بېشىدىكى جىن چىراغنىڭ پىلىكىنى چىقىرىپ قويۇپ ، ئوچاقنىڭ تۆشۈك تەرىپىگە كېلىپ ئولتۇردى . ھەر ئىككىيلەن ئىندىمەيتتى .

ئەكرەم كىردى :

— دادا ، نېمە دەيسەن ؟

— بالام ، — تۆلەندى ئوچاق بېشىدىكى ئاغزى يېپىقلىق كورىنى قولىغا ئالدى ، — مە ، بۇنى ئەسمەت ئاكامغا ئاپىرىپ بېرىپ كەل . «مۆيدىن ئاكام ئەۋەتتى» دېگىن...

بالا ئۇنىڭ قولىدىن قاچىنى ئېلىپ ئەمدىلا ئىشىكتىن چىقىشىغا تۆلەندى :

— چېيىڭلار باردۇ ؟ — دېدى خوتۇنىغا بۇرۇلۇپ .

— بار ، ھېلىلا چايدانغا ئېلىپ قويغان...

— قورسىقىم ئەجەب ئاچتى . نانمۇ ئەكېلىڭلا .

— زىياپەتتە يۇرۇپمۇ قورساقلىرىنى ئاچ قويىلمۇ ؟ مۆيدىن ئاخۇن سىلىگە ئەسمەت ئاكامغا قارىغان كۆزىدىمۇ قارىماپتۇ ـ دە...

— نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنسىلە !... مەن مېھمان بىلەن بولۇپ كېتىپ ، گېلىمنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن . مۆيدىن ئاخۇنمۇ مېنى «داستىخاندا ئولتۇردى» دەپ ئويلىغان ئوخشايدۇ...

— بايا تىن ئۇ : «سېكرېتار ئېسىۋەمنى ئەپقويسىلا ، دەپتى ، ئۆزىگە كۆتۈرگۈزۈپ قويسام سەت تۇرمىسۇن دەپ ئالغاچ كەلدىم» دېگەنتىغۇ !

---

① قاراچىم — تورپ .

— مۆيدىن ئاخۇن گېپىمنى چۈشەنمەي قاپتۇ . ئەسمەت ئاكام تىغدەك يالغۇز ئەمەسمۇ ؟ مېھمانلارنى باشلاپ دادۈيگە كىرىپ كېتىۋاتسام ، ئۇشتۇمتۇت كۆزۈم چۈشۈپ قالدى . بىچارە بەكمۇ ئاجىزلاپ كېتىپتۇ . ئىچىم ئاغرىغىنىدىن قازان بېشىغا بېرىپ ، مۆيدىن ئاخۇنغا ئۇنىڭغا ئازراق نېسىۋە ئەپقويۇشنى تاپىلىغانىدىم . گېپىمنى خاتا چۈشىنىپ قالغان ئوخشايدۇ...

— مانا ، تويغۇدەك يېسىلە ! — نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن كۆك خېپىمەچكە ئورالغان بەش - ئالتە دانە زاغرىنى ئېرىنىڭ ئالدىغا «دوققىدە» قويدى رەنىخان زەردە بىلەن ، — باياتىن ھېلىقى گۆشنىڭ تېڭىنى تاس - تاماس بالىلارغا بۆلۈپ بېرىۋېتىدىكەنمەن . سىلىنى يەۋالسۇن دەپ... سىلىدىن باشقىلار قارنى يېرىلىپ كەتكۈدەك يېيىشكەندۇ ھەرقاچان ! ؟

— .....

تۆلەندى ئۈنچىقمىدى . رەنىخان يەنە بىرمۇنچە قاينىدى . يەپ كۆنگەن گال يېگەنسېرى ئىتتىپ كېتىدۇ . ئىلگىرى دادۈيدە زىياپەت ئۆتكۈزۈلۈپ ، بىرەر مالنىڭ بېشى كېسىلسە ، تۆلەندى تويغۇدەك يېگەندىن تاشقىرى ، ئۆيدىكىلەرگە بىرەر چىشلەم نېسىۋە ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇمايتتى . بۇلا ئەمەس ، توي - تۆكۈندىمۇ زەللە ئالماي قايتمايتتى . بۇنى تۆلەندىدىن كۆرگىلى بولمايتتى ، ئۆي ئىگىلىرى ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي زورلاپ تاڭاتتى . شۇڭا ئۇلارنىڭ ئايدا - يىلدا بىرەر قېتىم قاسساپ بىلەن ئۇچرىشىشقا مادارى يەتمىسىمۇ ، كېتىپ - كېتىپ ئاغزى گۆش - ياغقا تېگىپ قالاتتى . مانا بۇگۈن رەنىخان تۈگۈل ، تۆلەندىنىڭ ئۆزىمۇ زاغرا غاجاپ ئولتۇرۇپتۇ . بۇ ئىش رەنىخانغا تازىمۇ ئەلەم قىلدى . رەنىخان ئەلىمىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئېرىگە خېلى كايىغان بولسىمۇ ، ئېرى زادىلا زۇۋان سۈرمىدى . بۇ ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەلەم قىلدى بولغاي ، چالۋاقىغىنىچە يوتقانغا كىرىپ ياتتى . تۆلەندى ئالدىرىماي چېيىنى ئىچتى . چۆگۈندە قاينىغان سۇنى چايدانغا قويۇپ لىقلىدى . ئەكرەم قايتىپ كەلگەنىدى ، «چىقىپ

يات» دېگەندىن بۆلەك ھېچنەرسە دېمىدى . ئۇ خىيالغا پاتقانىدى . قۇلىقىدا ئەسمەت ئاكىنىڭ : «توققۇز مېھمانغا ئوتتۇزدەك ئادەم قوشۇلۇپ يەۋېتىپتۇ... كادىرنىڭ نەپسى تويسا ، يە جۇجى - مەجۇجىنىڭمۇ نەپسى تويىدىكەن...» دېگەن تەنىلىرى تەكرار - تەكرار جارانىلايتتى . مېڭىسىگە جۇۋالدۇرۇز سانجىپ مالقۇشلىغاندەك بىئارام قىلاتتى . يۈرىكىنى نېمىدۇر بىر نەرسە چىشلەيتتى... چىلىق - چىلىق تەرلەپ كەتتى . ياماق ئۇستىگە ياماق چۈشكەن پاختىلىق چاپاننىڭ تۆگمىسىنى يېشىپ ، مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەندى ، يۈتۈلۈق مەيدىسىگە قادالغان ماۋزېدۇڭنىڭ پىيالە چوتۇلۇقىدىكى سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناك جىن چىراغ ۋە ئۇلغىيىپ كۆيۈشكە باشلىغان ئوتنىڭ يورۇقىدا بۆلەكچە جۇلالاندى . سۆزلەپ كەلسەك ، بۇمۇ بىر ھېكايە ، مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەنلا ، «قىزىل قوغدىغۇچى»لار ماۋ زېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناكلارنى تاقاشقا باشلىدى . قۇمسارايدا بۇ تەۋرۈكنىڭ سايىسىمۇ يوق ئىدى . تۆلەندى قەشقەر شەھىرىگە نەچچە قېتىم بېرىپ ، ئاران تەسلىكتە بىرنى تاپتى - دە ، مەيدىسىگە تاقىۋالدى . ئۇنى كۆرۈپ باشقىلارنىڭمۇ تاقىغۇسى كەلدى بولغاي ، بىردىن - ئىككىدىن كۆپەيىپ ، ئاخىر ھەممە ئادەم «ئۇچلەشتى» . يەنى رامكىلىق سۇرەتلەشتى ، «ئۇزۇندە»لەشتى ، ئىزناكلاشتى . بارا - بارا «ئۇچ ئەسەر»مۇ ئومۇملاشتى . ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، لېيۇشاۋچېنىڭ كاپىتالىزم يولىغا مېڭىپ ، ماۋ زېدۇڭدىن ھوقۇق تارتىۋېلىشقا ئۇرۇنغانلىقى پۈتۈن دۇنياغا مەلۇم بولدى . تۆلەندى ماۋ زېدۇڭنى ئۆز ئاتىسىدىنمۇ ئەزىز بىلەتتى . ئىككى گېپىنىڭ بىرىدە : «ماڭا بۇگۈنكى بەختنى ماۋجۇشى بەرگەن...» دەيتتى . بالىلىرىغىمۇ دائىم ماۋ زېدۇڭنى چىن قەلبىدىن سۆيۈش ، ئۇنىڭ «ئۇزۇندە»لىرىنى يادلاش ، ئۇنىڭ تەلىمى بويىچە ئىش قىلىش ھەققىدە تەربىيە بېرەتتى . تۆلەندىكە ماۋ زېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناكنى چاپاننىڭ مەيدىسىگە تاقاش ئۇنىڭغا نىسبەتەن

بىر خىل ھۆرمەتسىزلىكتەك تۇيۇلدى . چۈنكى چاپان دېگەننى بەزىدە قوزۇقتا ئاسسا ، بەزىدە ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلاپ قويۇدىغان گەپ... ئۇ خېلى كۈنلەرگىچە ئويلاندى - يۇ ، بۇ ئوينى ھېچكىمگە تىنالمىدى . چۈنكى ماڭ زېدۇڭنىڭ ئەڭ ، ئەڭ ياقىنىنىڭ مەيدىسىگە تاقىۋالغانىدى . تۆلەندى كۆپ ئويلىنىپ ئۇنى چاپىنىنىڭ مەيدىسىگە تاقىۋالغانىدى . تۆلەندى كۆپ ئويلىنىپ ناھايىتى ئەپچىل چارە تاپتى ، يوتقان يېڭىسىگە غالتەك يېپىنى تۆت قەۋەت قىلىپ ئۆتكۈزۈپ ، راسا پىششىق ئەشتىدە قوينىڭ قۇيرۇق يېغى بىلەن بىر ھازا ياغلىدى . ئاندىن يۇرىكىنىڭ ئۇدۇلىنىڭ تېرىسىنى ئون مىنۇتتەك كۈچەپ ئوۋلاپ قېنىنى قاچۇردى - دە ، يېڭىنى ئۇياندىن ئۆتكۈزۈپ ، بۇياندىن تارتىۋالدى . يىپ گۆش بىلەن تېرىنىڭ ئارىسىدا قالدى . دەسلەپكى نەچچە كۈن بىلىنمەيلا ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ كېيىن يېڭىنە ئىزى يىرىڭداپ كېتىپ ، پۈتۈن ئەزاسى ئوت - ئوت قىزىپ چىقتى . بۇنىڭلىق بىلەن ئۇقىلچە پۇشايمان قىلمىدى . ئەكسىچە ، يىپنى پات - پات ئۇيان بۇيان تارتىپ قويۇپ ، گۆشكە تۇتۇشۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى ، ئىككى ھەپتىدىن كېيىن يىپنى سۇغۇرۇۋەتكەندى ، يوتقان يېڭىسى پۈتلاشمايلا ئۇياندىن بۇيانغا ئۆتكۈدەك تۆشۈك ھاسىل بولدى . تۆلەندى ئەنە شۇ تۆ - شۇككە — يۇرىكىگە ماڭ زېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناكنى ئېسىۋالدى . دەسلەپ ئۇنى كىشىلەردىن يوشۇرۇپ يۇرگەندى ، كېيىن خوتۇنى ئۇيەر - بۇيەردە سۆزلەپ قويۇپ ، ئاخىر ھەممە كىشى بىلىپ كەتتى . ئۇنى ماختىغۇچىلارمۇ ، مەسخىرە قىلغۇچىلارمۇ چىقتى . لېكىن ، ئۇ پىسەنت قىلمىدى . مانا ئۇچ - تۆت يىلدىن بۇيان ئۇ ئىزناك ئۇنىڭغا كېچىمۇ ، كۈندۈزمۇ ھەمراھ بولۇپ تۇرۇپتۇ . تازا بېشى قاتقان چاغدا ئۇنىڭغا بىرلا قارىۋالسا ، كۆڭلى «ۋاللىدە» يورۇپ ، ھەرقانداق مۇشكۈلگە تاقابىل تۇرغۇدەك ئەقىل تاپىدۇ ، كۈچ تاپىدۇ .

ھازىرمۇ ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ، «توققۇز مېھمانغا ئوت-

تۇز ئادەم... » توغرا . مۇنداق ئىشلار ھەقىقەتەن كۆپ بولغان . بەلكى دائىم بولۇپ تۇرىدۇ . تۆلەندى ھېسابلاپ كۆرگەنىدى ، بۇلتۇر يازدىن كەچكۈزگىچە ئېكسكۇرسىيىگە ، تەجرىبە ئالماشـ تۇرۇشقا ، نەق مەيدان يىغىنىغا قاتنىشىشقا كەلگەن مېھمانلارغا ئاتمىشتەك قوي سويۇلۇپتۇ ، دادۇي بويىچە بېقىلىۋاتقان قوي ئىككى يۈزگە يەتمەيدۇ . مۇشۇنداق يېيىلىۋەرسە ، قوي باققان ئەزاغا نېمە قالىدۇ ؟ (بۇ دادۇيدە شەخسلەرنىڭ ئېشەكتىن بۆلەك چارۋا بېقىشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ) . ئاتمىش قوينى ساتسا ، پۇلىغا ئۈچ دانە قول تراكتورى ياكى بىر دانە «ئازاد» ماركىلىق ئاپتوموبىل كەلمەمتى ! ؟ يىيىلىپ كەتتى ، شۇنچە جىق قوي تۇيمايلا يېيىلىپ كەتتى ، كادىرلار يەپ كەتتى ، مېھمانلار يەپ كەتتى ، باشلىقلار يەپ كەتتى...

تۆلەندىنىڭ بېشى قېيىپ ، كۆڭلى ئاينىشقا باشلىدى ، ئويـ لىغانسېرى ئىچى سىقىلىپ ، ئۆزىنى نامازنىڭ پەرزىنى ئوقۇۋېـ تىپ تارەتنى بۇزۇۋەتكەن ئادەمدەك گۇناھكار سېزىشكە باشلـ دى . ئىزناكقا تېۋىنغانىدى ، ئۇنىڭدىن : «خۇسۇسىيلىققا قارشى تۇرۇپ شيۇجېڭجۇيىنى پىپەن قىلىش لازىم» دېگەن سادا كەلـ گەندەك بولدى...

توقناق

نېمىنىڭدۇر ئەنسىز چىرقىرىغان ئاۋازى ئەمدىلا كۆزى ئۇ-
لىنغان تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇردى . مەشتىكى
ئوت ئاللىقاچان ئۆچۈپ قالغان . ئۇزۇندىن بۇيان ئوت يېقىلمە-
غان بۇ ئۆي مۇزخانىدەك سوۋۇپ كەتكەنىدى . جەنۇبقا قارىغان
دېرىزە ئەينىكى قېلىن بىر قەۋەت مۇز بىلەن قاپلانغان بولسىمۇ ،
ئاي نۇرى ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى .

تاشمەتخان ئۇستام ئەتراپقا نەزەر تاشلىغانىدى ، شېرىن ئۇي-
قۇدا ياتقان سەككىز تىرىك جان كۆزىگە چېلىقتى ، ئۇلار بىلەن
ئۆزىنى كەنجى ئوغلى خېۋىر بۆلەنگەن بۆشۈك ئايرىپ تۇراتتى .
بۇ بۆشۈك ئۇنىڭغا ئۇچ قىز ، تۆت ئوغۇلنى ساق ـ سالامەت
تۆزگە قوشۇپ بەردى . خېۋىر سەككىزىنچىسى ، ئەمدىلا تۆت
ئايلىق بولدى . بەش كۈندىن بۇيان تازا مىجەزى يوق . بۇ «سەھ-
رايى قىيامەت»تە ئۇنىڭ يەيدىغان قانچىلىك رىزقى بار ، خۇدايىم
ئۆزى بىلىدۇ . ئىشقىلىپ ، روزىخان خېۋىرغا ھامىلدار بولغان
كۈندىن ئېتىبارەن بۇ ئائىلىگە ئەمىنلىك بولمىدى . قېينانىسى
ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات ئانقان غايىب ئوقتا قازا تاپتى .
كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئې-
لىش ئۇچۇن يېزىغا چۈشۈپ كەتكەن گۈلزار ئۇنىڭ رۇخسىتە-
سىزلا ياتلىق بولۇۋالدى . خېۋىر تۇغۇلۇش بىلەنلا «تارقاقلاشتۇ-
رۇش» دېگەن گەپ چىقىپ ، ئائىلىدىكى ھەممەيلەننى بۇ يەرگە
ئېلىپ كەلدى . بۇ ئۇنىڭ شۇملۇقىمۇ ياكى ئىلاھى قىسمەتمۇ ؟
تاشمەتخان ئۇستام چۈنقىغىمۇ ئالمىدى . روزىخان دائىم ئۇنى

«شۇم» دەپ تىللايدۇ . مەيلى «شۇم» ياكى باشقا بىر نېمە بولسۇن ، ئۇنى خۇدايىم يارانقان ، مۇشۇ دۇنياغا رىزقىنى چاچ- قان . ئاتا ـ ئانا ئۇنى چوقۇم تۆزگە قوشۇشى كېرەك ، كېيىنلد- كىگە خۇدايىم ئۆزى بىر نېمە دەيدۇ . ئۇنىڭدىن باشقىلىرىنىڭ ئالدى تاغار يۇدگۇدەك ، كەينى سېۋەت كۆتۈرۈپ تېزەك تەرگۇ- دەك بولۇپ قالدى . مىدىرلاپ تۇرسىلا ، رىزقىنى ئاللا بېرىدۇ . دېھقانمۇ ئادەمغۇ ؟ ! ئۇلار قىلغانىنى بۇلارمۇ قىلالايدۇ . قىلالمد- سا ، دادىسى جېنىنىڭ كۆكىنى سېتىپ بولسىمۇ ئۇلارنى باقد- دۇ . شۇنچە يىل باقتىغۇ ؟ ! ئۇنىڭ ئايىغىدىن شامال ئۆتۈپ تۇرسىلا ، بالىلارنىڭ قانىتىغا توپا تەگمەيدۇ . ئەسلىدە ، بۇ يەرگە كەلمىسە بولاتتى ، قىسمەت شامىلى ئۇچۇرۇپ كەلگەنكەن ، چۇشكەن جايىدا بىر مەزگىل «غىڭ» قىلماستىن لېۋىنى چىش- لەپ تىرىكچىلىك قىلىپ تۇرۇشى كېرەك...

تاڭ ئېتىپ قالاي دەپتۇ . يەنە نەچچە سائەتتىن كېيىن پۇتۇن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى روزى ھېيت نامىزى ئوقۇيدۇ . تاش- مەتخان ئۇستام يەتتە يېشىدىن بۇگۇنگىچە ئوتتۇز بەش روزى ھېيت ، ئوتتۇز ئالتە قۇربان ھېيت نامىزىنى ھېيتگاھ جامائە- سىدە ئوقۇغان . تەڭرى ئۇنىڭ ئوتتۇز ئالتىنچى ھېيت نامىزىنى- مۇ شۇ يەردە ئوقۇشنى راۋا كۆرمىدى بولغاي ، ھارپا كۇنى ئۇنى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرت ـ ماكانىدىن قوغلىدى ، قاق سەھەرىلا يوغان بىر يۇك ئاپتوموبىلىنى بوسۇغىسىغا ئەكېلىپ تاقاشتى ـ دە ، ئۆيىدىكى بار ـ يوق نەرسىنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈر ـ كۆتۈر قىلىپ ئاچىقىپ ئۇنىڭغا بېسىشتى . ئۇستىگە توققۇز جاننى چىق- رىشىپ ، غۇرقىرىتىپ ھەيدەپ كەتتى . بۇ چاغدا ، تاشمەتخان ئۇستام خۇدىنى يوقاتقانمۇ ياكى تەقدىرگە تەن بەرگەنمۇ ، يەنە نېمە ئىشلار بولغانلىقىنى كۆرمىدى ، نېمە گەپلەر بولغانلىقىنى ئاڭلىمىدى . روزىخان باشتا ھۆكۈرەپ ، كېيىن مىشىلداپ يىغلد- غىلى تۇرغانىدى ، قاچان پەس بولغانلىقىنىمۇ بىلمىدى . تاشمەتـ

خان ئۇستامنى ھېيتگاھ جامائەسىنىڭ پەشتىقىدا چېلىنغان ناغرا ئېسىگە كەلتۈرگەندى . قىزىق ئىش ، مەدەنىيەت ئىنقىلابى باش-لىنىش بىلەنلا ، ناغرا چېلىش ، جامائەت ئالدىدا ساما سېلىش دېگەنلەر «بۇرژۇئازىيەنىڭ توّت كونىسى» سۈپىتىدە قاتتىق مەن-ئى قىلىنغان ؛ ھېيت نامىزى ئوقۇلىدىغان كۈندىن باشقا چاغلار-دا جامائەنىڭ دەرۋازىسى كەمدىن - كەم ئېچىلاتتى . گەرچە بۈگۈن دەرۋازا يەنىلا تاقاقلىق بولسىمۇ ، پەشتاقتا ناغرا ، سۇناي چېلىنىۋاتاتتى . بۇنى «ھارپا مۇناسىۋىتى بىلەن چېلىنىۋاتىدۇ» دەي دېسە ، ھارپىنىڭ ناغرىسى ئادەتتە قاق سەھەردە ئەمەس ، نامازدىگەر بىلەن نامازشام ئارىلىقىدا چېلىناتتى . بۇ نەچچە يۈز يىللىق ئادەت ئىدى . بۈگۈن...

تاشمەتخان ئۇستام خىيالىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى ، چا-سا ، نو بېشى ، ئۆستەڭبويى ، ئەنجان رەستىسى تەرەپلەردىن يوغان لوزۇنكىلار ۋە قىزىل بايراقلار بىلەن بېزەلگەن ، ئۇستىدە سازەندىلەر نەغمە قىلىۋاتقان يۈك ئاپتوموبىللىرى ، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى چىقىپ كەلدى ، دېمەك ، بۇ ئاپتوموبىللارمۇ تاشمەتخان ئۇستامغا ئوخشاش «تارقاقلاشتۇرۇلىدىغان» لارنى ئې-لىپ چىققان . ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئۆي سەرەمجانلىرى ۋە چېقە-ۋېتىلگەن ئۆيلەرنىڭ ياغاچ - تاشلىرى بېسىلغان ئاپتوموبىللار... ئۇزۇنغا قالماي ، ھېيتگاھ مەيدانى ئاپتوموبىل بىلەن تولۇپ كەتتى . بەزى ئاپتوموبىللارغا ئاسمان پەلەك نەرسە - كېرەك بېسىلغان بولسا ، بەزىسىنىڭ كوزۇپى يېرىمۇ بولمىغانىدى...

تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئاپتوموبىلى خەلق كۇلۇبىنىڭ ئۇ-دۇلىغا كەلگەندە ، ئۇنى ئىختىيارسىز يىغا تۇتتى . تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرت - ماكاندىن ئايرىلماق ، يەنە كېلىپ ، بەزىلەرنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئايرىلماق ئادەمگە تولىمۇ ئېغىر كېلىدە-كەن . ئاھالە كومىتېتى كادىرلىرىنىڭ ئېيتىشىچىغۇ ، بۇ قېتىم يېزىغا ماكانلىشىشقا ماڭغانلار بارغان يېرىدە جەننەتكە كىرگەن-

ەدەك ياخشى تۇرمۇش شارائىتىغا ئېرىشىدىكەن . شۇنداقتىمۇ ، ئادەمنىڭ ئۆز يۇرت ـ ماكانىغا بولغان مۇھەببىتىنى ھېچنەرسە ـ گە تەڭلەشتۇرگىلى بولمايدۇ . ئېيتايلۇق ، ھەممە ئادەم ئۆلگەندە جەننەتكە كىرىشنى ئارزۇ قىلمدۇ . لېكىن ، ھېچكىممۇ بۇگۈن تۇغۇلۇپ ، ئەتىلا ئۆلۈشنى خالىمايدۇ . دېمەك ، ئۇلار ئۇ دۇنيا ـ دىكى جەننەتنىڭ راھىتىدىن بۇ دۇنيانىڭ ئازاب ـ ئوقۇبىتىنى ئەلا بىلىدۇ . تاشمەتخان ئۇستام پەجۇەخ ، خۇداگۇي ئادەم . جەن ـ نەت ، دوزاخ توغرىسىدىكى گەپلەرنى پۈتۈنلەي تەڭرىنىڭ ئىلتى ـ پاتىغا تاپشۇرغان . ئۇنىڭ سەككىز بالىنى ئەھلى مۆمىن قىلىپ تەربىيىلەپ ، ئۇلار ئالدىدىكى ئاتىلىق قەرزىنى ئوبدان ئادا قى ـ لىشتىن باشقا چوڭراق ئارزۇسىمۇ يوق . مانا ئەمدى ئۇ بالىلى ـ رىنى ئېلىپ يېزىغا كېتىۋاتىدۇ . يەنە كېلىپ ئىلگىرى بىرەر قېتىممۇ كۆرۈپ باقمىغان بىر يۇرتقا كېتىپ بارىدۇ . ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن ـــ ئەجدادتىن ـ ئەۋلادقا مىراس قېلىپ ، ئەڭ ئاخىرى ئۆزى بېسىپ ئولتۇرغان ئۆيىنى تاشلاپ ، جەننەتتەك گۈزەل باغلارنى ماكان تۇتقىلى كېتىۋاتىدۇ . يۇرىكى يەنىلا ئاشۇ كۈتلەك ئۆيده ، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئاشۇ تەۋەررۈك قەدىم جايدا قالدى !...

ئاپتوموبىل بەكمۇ ئاستا سۈرئەت بىلەن كېتىۋاتىدۇ . يول ـ نىڭ ئىككى قاسىنقىدا تۇرۇپ ئۇلارنى ئۇزىتىۋاتقان ئادەمنىڭ ھۈدۈدى يوق . قارىغاندا ، پۈتۈن شەھەر ئاھالىسى ۋە ئىدارە ـ جەمئىيەت خادىملىرى ئىش توختاتقان . بۇنداق زور داغدۇغا قەشقەر شەھىرىده ئىنتايىن كەم كۆرۈلگەن ، ھەتتا كۆرۈلمىگەن دېسىمۇ بولىدۇ . بەزىلەر بار ئاۋازى بىلەن شوئار توۋلاۋاتقان بولسىمۇ ، چىرايىدا بىرخىل مەيۇسلۇك نامايان . يەنە بەزىلەر ئاغزى قۇلىقىغا يەتكۈدەك خۇشال . تېخى بەزىلەرنىڭ چىرايىدىن مەسخىرە ئالامەتلىرىنىمۇ كۆرگىلى بولىدۇ .

تاشمەتخان ئۇستام ئەنە شۇنداق بىر چىراينى كۆرۈپ قالغا ـ

نىدى . ئۇ باشقا بىرى ئەمەس ، دەل بىر چاغدا ئاھالە كومىتېتى-نىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋېلىپ مۇدىر بولۇۋالغان تۇراق باققال ئىدى . مۇنىڭدىن بىرەر يىل بۇرۇن ئىككىيلەن تاكاللىشىپ قېلىپ ، بۇگۈنگە قەدەر ئارىسى بۇزۇق ئىدى . تاشمەتخان ئۇستام «جەننەت»كە كېتىۋاتقان مۇشۇ پەيتتە ئۇ خەلق كۇلۇبىنىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى پەلەمپەيگە چىقىۋېلىپ ، ئۇنى مەسخىرە قىلىپ كۇلۇۋاتاتتى . يېنىدىكى بىرەيلەنگە قولى بىلەن ئۇنى كۆرسىتىپ ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاۋاتاتتى . «مۇشۇككە ئويۇن ، چاشقانغا قىيىن» دېگەن شۇ - دە !

«ئۆيۈمگە كىمنى ئولتۇرغۇزۇپ قويار !.....»

مۇشۇ خىيال كاللىسىغا كېلىش بىلەنلا ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ يۈرىكى نەشتەر سانجىلغاندەك ئېچىشىپ ، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش كەتتى . لېكىن ، ئۇ دەرھال يېشىنى سۈرتۈپ ، ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى...

ئۇلار ئىككى ئائىلىنىڭ كىشى ئىدى . گۇڭشې بازىرىدا داغدۇغىلىق قارشى ئېلىندى . ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان داستىخاندا «ھاردۇق ئېشى» يېيىشتى . ئاندىن يەنە بىر ئائىلىلىكنى ئۇ يەردە قالدۇرۇپ ، «يۆجىن» دادۇي ، يەنى قۇمسارايغا يول ئالدى . توختى تۇر بىلەن مەتكېرىمنىڭ شۇنچە قاتتىق سوغۇقتا كابىنكىسىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۆرە تۇرۇپ يول باشلاپ مېڭىشى ئۇنى قىلچە تەسىرلەندۇرمىدى . قۇمسارايلىقلار شۇنچە داغدۇغىلىق قارشى ئالغاندىمۇ چىرايى ئېچىلمىدى...

مانا ھازىر ئۇ دادۇينىڭ ئازادە ئىشخانىسىدا يېتىپتۇ . ئىشخانىدا كارىۋات بولمىغىنى ئۈچۈن ، بىسات - كېچىكىنى يەرگىلا سېلىشقانىدى (شەھەردىمۇ شۇنداق قىلاتتى) . ياندىكى ئىشخانا ئۇلارنىڭ ئاشخانىسى . دېمەك ، «جەننەت»كە كىرمىگەن بولسىمۇ ، خېلى تۇزۇك ئۆيگە ئېرىشتى . كېيىنچە ، ئۆيلىرىنى شەھەر نۇسخىسىدا قىلىپ ، ئازادە باغلىق ھويلا ياسۇالسىمۇ ئەجەب

ئەمەس...

«توغرا ، بۇگۈن ھېيت . بۇ يەرنىڭ ھېيتى قانداق بولىدۇ-غاندۇ ؟ ھېيت نامىزى ئوقۇغۇدەك جامەسى بارمىدۇ ؟... »

تاشمەتخان ئۇستامنىڭ خىيالى ئۇزۇلمەستىن ، قۇلىقىغا فۇداۋيۇەننىڭ ئاۋازى كىردى . ئۇ بۇنى «بامدانقا چىللانغان ئەزان» دەپ چۈشەندى - دە ، چۈراپ ئورنىدىن قوپۇپ ، ئالدىراش ئۇستۇېشىنى كىيدى . باشقىلارنى ئويغىتىۋەتمەكچى بولدى - يۇ ، ئويغاتمىدى . ئۇلارنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىنى بۇزغۇسى كەلمىدى . (رادىئو ئۇزلى ئاڭلىتىش بەرمىگەن چاغلاردا ، دادۇيدە توك بولمايدىكەن ، ئەزالارنىڭ ئۆيى تېخى توكلاشماپتۇ . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ شەھەردىكى ئۆيىدىمۇ توك يوق ئىدى) . ئۇ بۇنى ئاخشام ئۇققان . سەھەڭگىمۇ ياقماستىن ، ئاخشام ئىشىكىنىڭ يېنىغا توختىتىپ قويغان رو چەينەكنى ئېلىپ سىرتقا چىقتى . ئەمدى بىلدىكى ، بايانىن ئاڭلىغىنى ئەزان بولماستىن ، «ئۇچ ئەسەر» ئىكەن . تاشمەتخان ئۇستام «ئۇچ ئەسەر»نى «قۇرئان»نى يادا ئالغاندەك تولۇق يادا ئېلىۋالغان . تېخى بىر قېتىملىق يادا ئوقۇش مۇسابىقىسىدە ئاھالە كومىتېتى بويىچە بىرىنچىلىكنى ئېلىپ «بەش ئەسەر» ھەمدە تەقدىرنامە بىلەن مۇكاپاتلانغانىدى . ئۇ : «بىزنىڭ يولداشلىرىمىز بىر - بىرىگە كۆيۈنۈشى ؛ بىر - بىرىگە ياردەم بېرىشى... » دېگەن جۇملىلەرنى فۇداۋيۇەنگە ئەگىشىپ يادلىغاچ ، ئۆينىڭ كەينىگە دادۇينىڭ بېغىغا ئۆتتى . ئەپلىكرەك يەرنى تاللاپ مۇستەھەپ قىلدى . باغ تولىمۇ زور ئىدى . تېنى ئەيمەندى ، دادۇي قورۇسىغا قايتىپ چىقىپ تەرەت ئېلىش نىيىتىدە ئەمدىلا ئورنىدىن قوپۇشىغا ، نېمىنىڭدۇر خورتىلدىغان ۋە نېمىنىڭدۇر سەت چىرقىرىغان ئاۋازى زى قۇلىقىغا كىردى . ئاۋاز چىققان جاي ئۇنىڭدىن ئون قەدەملا نېرىدىكى قاتار كەتكەن پاكار تاملىق ئۆيلەرنىڭ بىرى ئىدى . ئۇ ئەندىككەن ھەم ھەيران بولغان ھالدا تۇرغان جايىدىن قىمىر-

لىمىدى ، ئېنىقراقى قىمىرلىيالمىدى . ئاۋاز بارغانسېرى ئۇز-
لۇكرەك چىقماقتا ئىدى . ئەڭ چەتتىكى بىر ئۆينىڭ ئىشىكى
ئېچىلىپ ، تاش پانار كۆتۈرۈۋالغان بىر ئادەم چىقىپ كەلدى .
ئۇ يىراقتىنلا تاشمەتخان ئۇستامنى كۆردى بولغاي :
— كىم سىلە ؟ — دەپ توۋلىدى .
— مەن··· ئابدۇرازاق ئاخۇنمۇ سىلە ؟
— ھەئە . تاشمەتخان ئۇستام ، نېمانچە ئەتىگەن قوپۇۋالىلا ؟
تازا ئوبدان ئارام ئېلىۋالماي···
ئۇلار بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشتى . تاشمەتخان ئۇستام سورىدى :
— مەيەردە بىر نەرسە چىرقىرايدۇ ، نېمە ئۇ ؟
— نېمە بولاتتى ، چوشقا . كاساپەت بەك سەت چىرقىرايدە-
غان نېمىكەن···
— چوشقا··· چوشقا دېگەن توڭگۇزدۇ ؟
— ھەئە ، توڭگۇز .
— بۇ يەردە توڭگۇز نېمىش قىلىدۇ ؟ ئادەمگە زىيان ـ
زەخمەت سالماس ؟
— ياق . ئۆي توڭگۇزى بەك ياۋاش بولىدىكەن . مەنمۇ
يېڭى باققان چېغىمدا قېشىغا يېقىن كېلىشتىنمۇ قورقاتتىم ،
ھازىر···
— نېمە ! ئۇنى بېقىپ نېمە قىلىلا ؟
— ماۋجۇشى : «بىر چوشقا — بىر كىچىك تېپتىكى
خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى» دەپ تەلىم بەرگەن ئەمەسمۇ ؟ ئۇنى
بېقىپ قىغ چۇشۇرىمىز ، قاۋانلىرىنى سەمرىتىپ ساتىمىز .
— خېلى جىق بارمۇ ؟
— ئون مېكىجىن ، بىر قاۋان بار ئىدى ، بەشى يېگىرمە
سەككىزنى كۇچۇكلىدى . قالغىنىمۇ مۇشۇ ئاي ئىچىدە كۇچۇك-
لەيدۇ . كۇچۇكلىرىنى ھازىرغىچە ھېچكىمگە كۆرسەتمىدۇق .
كۆرگىلىرى كەلگەن بولسا باشلاپ كىرەيمۇ ؟

— ياق ، ياق ، كۆرمىسەممۇ بولار ، ئۇنىجاسەتنى ... خۇدايىم...

تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . ۋۇ- جۇدى لايەك بوشىشىپ ، بېشى «پىررىدە» قايدى . دىمىغىغا ئادەم چىداپ تۇرغۇسىز بەدبۇي پۇراق ئۇرۇلغاندەك بولۇپ ، ئابدۇرازاق بىلەن خوشلاشماستىنلا كەينىگە ياندى . ماڭغانسې- رى ، ھېلىقى سېسىق پۇراق بۇرنىغا تېخىمۇ بەكرەك پۇرايتتى . ئۇ نەدە توختاپ ، تەرەت ئېلىشنى بىلەلمىدى . ھەممە يەر ئوخ- شاشلا سېسىق پۇرايتتى . دەرۋازا سىرتىغا چىقماقچى بولغانىدى ، دەرۋازا قۇلۇپلاقلىق ئىكەن . ئاچقۇچ نەدىدۇ ؟ چوقۇم ئابدۇرازاق- تا . تۇنۇگۈن ئۇنى : «دادۇينىڭ ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى» دەپ تونۇشتۇرغان ئەمەسمىدى... ئۇ تېخى توڭگۇزمۇ باقمىدىكەن... تۇنۇگۈن ئاشۇ ئادەم داستىخان سالغان ، يەنە كېلىپ ، توڭگۇزنىڭ قىغىغا دەسسىگەن پۇتلىرى بىلەن داستىخانغا كىرىپ ، توڭگۇزنىڭ ئۇ- يەر - بۇيېرىنى تۇتقان - سىلىغان ناپاك قولى بىلەن نان ئۇشتىغان ، ئۇنىڭ قاچىسىغا نان سېلىپ قويغان . ئەي قۇدرىتى ئۇلۇغ پەرۋەردىگارى ئالەم ، نېمە ئىش بۇ ؟ ئاغزى ئىمانغا كەل- گەندىن بۇيان بىتارەت يەرگە دەسسىمەي ، بىر ۋاخ نامازنى كۈن روزىنى قازا قىلمىغان بىر بەندەڭنى نەگە ئەكېلىپ تاشلى- دىڭ ؟ بۇ ئۇنىڭ ئوقۇغان نامىزى ، تۇتقان روزىسى ، قىلغان تائەت - ئىبادىتىگە بەرگەن مۇكاپاتىمۇ ياكى...

ياق ! بۇ بىر قىسمەت . بۇلتۇر يازدا ، تۇراق مۇدىر كۆچەت- لىكنى مەجلىسكە يىغىپ ، يېزىدا ئۇرۇق - تۇغقىنى بارلارنى بىر - بىرلەپ تىزىملىدى . گەرچە ئۇلار گۈلزارنى ئاللىقاچان «بىر كۆمىچىم كۆيمىدى يوق» دەپ يەتتە بالىنىڭ قاتارىدىن ئۆچۈرۈۋەتكەن بولسىمۇ ، «قىزىم يوق» دەپ تېنىۋېلىشقا مۇم- كىن بولمىدى... ئۇزاققا قالماي ئۇقتىكى ، بۇ قېتىم تىزىملانغا- لارنىڭ ھەممىسى بىرىنچى تۇركۈمدە يېزىغا كۆچۈرۈلىدىغانلار

ئىكەن . ھازىر پۈتۈن مەملىكەتتە مەدەنىيەت ئىنقىلابىغا بىرلەشتۈرۈپ «شەھەر ئاھالىسىنى تارقاقلاشتۇرۇش ھەرىكىتى» ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ . بۇنىڭدىن مەقسەت ، جاھانگىرلار بىلەن شىۋجېڭجۇيىچىلار بىرلىشىپ جۇڭگوغا ھۇجۇم قىلىپ قالسا ، بىھۇدە ئۆلۈم - يېتىم يۇز بېرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىكەن . بۇ گەپ تاشمەتخان ئۇستامنى تەكىرگە چاپلاپلاۋەتتى . جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغاندى . جىمى تۇغقانلار ئولىشىپ رازىلىق بەردى . «ھېسابتىن ئۆچۈرۈۋەتكەن» قىزنىغا تارتىشىۋا-تامدىكىن - تاكى ، نەپسى توختىمىغاندى . ئاخىر ئۇنىڭغىمۇ خەۋەر بېرىپ چاقىرتىشتى .

ئۇ ـــ ھېكايىمىزنىكى بېشىدىلا ئۇچراشقان گۈلزار ئىدى . دادىسىنى چالا ئۆلۈك ھالەتتە كۆرگەن گۈلزار ئۆزىنى ئۇنىكى ئوستىگە ئېتىپ ، شۇنداق پىغان بىلەن يىغلاپ كەتتىكى ، جىد-دي قۇتقۇزۇش ئۆيىنىكى «دوختۇر - سېستىرالىرىمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كۆز يېشى قىلىشتى . كۈتۈلمىگەندە ، تاشمەتخان ئۇستام «لۆممىدە» كۆزىنى ئېچىپ ، گۈلزارغا قاددىلىپ بىر قارىدى - دە ، يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈۋالدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن گۈلزارنىكى دىدارىغا ئىككىنچى قارىمىدى... گۈلزار قايتىش ئالدىدا ، روزىخان ئۇنى سوراققا تارتتى :

ـــ ئارىلىقتا تاغ بولمىغاندىكىن ، «غىپپىدە» قېشىمغا كېلىپ : «ئانا ، مۇنداق ئىش ئىدى» دېسەكى ، ئەقىلمىگە پوق يېگەن بولساممۇ ، سېنىكى رايىڭغا باقمامتىم... «ئەتە توي» دېگەن كۈنىسى يات ئادەمگە باغاق تارقاتقاندەك ، بىرەيلەننى دا-داڭغا تېلېفون بەرگۈزگەنكەنسەن ، داداكى بىچارە مىكى يىللىق بولۇپ كەتتى . نەچچە كۈنگىچە دۇم يېتىپ يىغلاپ ، ئۆيدىن تالاغا چىقمىدى . ئاخىر ، جېنىدىن ئايرىلغىلى تاس قالدى... ھە ، ئېيتقىنا ئېرىكى قانداقراق ئادەم ؟

گۈلزار قورۇنۇپراق جاۋاب بەردى :

— گۈڭشېنىڭ هارۋىكېشى .
— ئوۋۇش··· هارۋىكەشلىكىنى بۇرۇنلا بىلگەن ! — روزىخان چالۋاقىدى ، — مېنىڭ سوراۋاتقىنىم ئۇ ئادەمنىڭ تەققى - تۇرقى ، خۇي - پەيلى ، ئاندىن···
خوتۇن كىشى بىرەر ئىشقا قىزىقىپ قالغانكەن ، ئۇنى يېپىدىن يېڭىسىگىچە سۈرۈشتۈرۈپ بىلمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ . قۇدا - باجا ، كېلىن - كۈيئوغۇللىرىغا نىسبەتەن تېخىمۇ شۇنداق . روزىخان تاغاردا ئىككى سوئال سورىغاندى ، گۈلزار :
— هېچنېمىسى يوق قارا يېتىم ئىكەن . ئۆزى بەك يا - ۋاش ، — دەپلا گېپىنى تۈگەتتى . كېيىنكى سوئاللارغا بەرگەن جاۋابىمۇ بىر - بىرىدىن قىسقا بولدى :
— ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغانمىدىڭ ؟
— .....
— ئەمىسە نېمىشقا تېگىۋالدىڭ ؟
بىرەر نائەھلىنىڭ چېقىلىپ قويۇشىدىن قورقۇپسەن - دە ! ؟
— هەئە···
— ئۇنداق ئادەم نېمىشقا بىزگە بالدۇرراق خەۋەر بەرمەيسەن ؟ ئەرگە تەگكۈڭ كېلىپ نەپسىڭ تاقىلداپ ، ئاتا - ئاناڭنىڭ بارلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانسەن هەقىچان ! ؟
— ئانا !···
— هە ، مەن سېنىڭ ئاناڭ ! گەپ قىلە ، ئەمىسە نېمىشقا بىزگە يات نەرسى تېلېفوندا باغاق تارقىتىسەن ؟
گۈلزار هۇقۇيتىپ يىغلاپ كەتتى . ئانا هېلى بېرى يۇمشايدىغاندەك ئەمەس ئىدى . ئۇنىڭ يىغىسىغا پەرۋاسۇ قىلماي ، خىيالىغا كەلگەننى سوراۋەردى . گۈلزار خېلىغىچە زۇۋان سۈرمىدى . كېيىن ناھايىتى تەسلىكتە ، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئالماقچى بولغانلىقى ، ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇدىرى تېلېفون بېرىپ

گەپنىڭ بېشىنى چىقىرىپ بولغۇچە ، دادىسى ئۇنى تىللاپ كەتكەچ ، تويىنىڭ ۋاقتىنى گۇڭشې بېكىتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى .

— مۇنداق دېگىن ، — ئانا ئوغلىغا - كىچىك تىندى ، — تويلۇقۇڭغا نېمە ئالدى ؟

— تويلۇق... تويلۇقۇمغا...

— تويلۇق ئالماپتۇ - دە ؟

— ھەئە .

— ئاش - سۇچۇ ؟

— ئاش - سۇ قىلىشقا رۇخسەت قىلمىدى .

— قۇرۇق چاۋاكقا تېگىپسەن - دە !...

گۈلزار لېۋىنى چىشلەپ ، يەرگە قارىۋالدى . تېخى قۇرۇمىغان كۆز چاناقلىرىدا يەنە ياش ئەگىدى . ئانا چۈشەندى ، ھازىر ھەممە نەرسە نورمىلىق . قارائۇغۇ بازاردا نەرسە - كېرەكنىڭ قىممەتلىكىدىن ئادەمنىڭ قورققۇسى كېلىدۇ . بىرنان بىر كوي ، بىر قاپ سەرەڭگە ياكى بىر تال چاقماق تېشى 50 پۇڭ . ئەڭ ئەرزان نەرسە خوتۇن . بىر پاقلاننىڭ پۇلىغا بىر قىز كېلىدۇ . گۈلزارنىڭ نەرخى تېخىمۇ ئەرزان بوپتۇ . بۇ ھەيران قالارلىق ئىشمۇ ئەمەس . مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ «تۆت كونا»غا ھۇجۇم قىلغان چاغدا ، نىكاھ سوممىسىغا ئەڭ قاتتىق ھۇجۇم قىلىنغان . ئېسىلغان قازانلارغا توپا چېچىلىپ ، قورۇلۇپ بولغان سەۋزىلەرنىڭ ئوتى ئۆچۈرۈۋېتىلگەن . ئىشىك ئالدىغا كەلگەن مېھمانلار «قىزىل قوغدىغۇچى»لار تەرىپىدىن ئۆيگىمۇ كىرگۈزمەي ھەيدىۋېتىلگەن . نەسىھەتكە كۆنمىگەن توي ئىگىلىرى كوچىمۇ كوچا سۆرەپ يۈرۈپ سازايى قىلىنغان . ئوغۇل تەرەپنىڭ مېھمانلىرى نامايىشقا چىققاندەك رەتلىك قاتار بولۇپ ، قىزىل بايراق ۋە ماۋ زېدۇڭ بىلەن لىن بياۋنىڭ يوغان رامكىغا ئېلىنغان سۈرىتىنى كۆتۈرۈپ ، بىر قولىدا «ئۇزۇندە»نى پۇلاڭلىتىپ شوئار توۋلاپ بوسۇغىسىدا پەيدا بولىدىغان بولسا ، ئاغزى-

دا قىلىچى بار ئاتا ـ ئانىمۇ قىزىنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا سېلىپ بەرمەي ھەددى ئەمەس ئىدى . يېقىندىن بۇيان ، بۇ جەھەتتە ئازراق ئۆزگىرىش بولدى . قىزغا ئاز ـ تولا تويلۇق ئالسا ، كىچىكرەك قازان ئېسىپ نەزىر قىلسا ، ھەتتا ئىمام ـ مەزىن چاقىرىپ نىكاھ پاتىھەسى ئوقۇتسا ھېچكىمنىڭ كارى يوق دېسە- مۇ بولىدۇ . لېكىن ، كىشىلەر يەنىلا ئېھتىيات قىلىدۇ . تويلۇق- نى يەڭ ئىچىدە پۇتۇشۇپ ، تويغا قازان ئېسىشتىن ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىلگىرى ئىمام ـ مەزىن بىلەن ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەمنى مەسلىھەت چېيىغا چاقىرىدۇ ـ دە ، ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنىڭ ئىززىتىنى تازا ئوبدان قىلىشۋالىدۇ . نىكاھ ئىشىنىمۇ تۇغىتىدۇ . توي كۈنى قىرىق ـ ئەللىك جىڭ گۈرۈچ بىلەنلا ھەممە ئىشنى پۇتتۇرىدۇ . بۇ قەشقەر شەھىرىدە ئېقىۋاتقىنى . قارىغاندا ، يېزىدا ھۆكۈمەت چىڭراق تۇتىدىكەن...

روزىخان سوراشنى داۋام قىلدى :

— ھەقىچان نىكاھمۇ قىلدۇرمىغانسەن ؟

— .....

— نېمانداق گەپ قىلمايسەن !

— .....

— ئەپلەشمەپتۇ ، جېنىم بالام ! — روزىخان يېغلاپ تاشلىدى ، بۇ گەپنى خەق ئاڭلىسىمۇ سەت . داداڭ ئاڭلاپ قالسا ، ئۆتى يېرىلىپ ئۆلىدۇ... مۇسۇلمان دېگەن نىكاھلانماي تۇرۇپ ئەر ـ خوتۇن بولسا زادى ئەپلەشمەيدۇ ! ھەرقانچە بولسىمۇ ، نەچچە ئاينىڭىزى ئاغزىدا ئىلمى بار مۇسۇلماندىن بىرنى تېپىپ ، «غىمىسىدە» پەتە قىلدۇرۇۋالمامدىغان !...

— .....

— بۇدا بېرىپلا شۇنداق قىل جۇمۇ !

— ماقۇل .

— ئېرىڭ ئۇنمامدۇ يا ؟

— ياق
— ئۇنداق بولسا ، ھەرگىز ئارقىغا سۆرىمە ! ئاڭلىدىڭمۇ ؟
— ئاڭلىدىم...
— ھوي ماڭا قارىغىنا ، — روزىخان كۆزلىرىدىكى ياشنى قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن سۈرتىۋېتىپ ، قىزىغا بۆلەكچە نەزەردە قادىلىپ قاريدى ، گۈلزارنىڭ قارىشىمۇ بۆلەكچە ئىدى ، كۆزلىرى ئانىسىغا ئۇدۇل قاراپ تۇرسىمۇ ، قارچۇقلىرى ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۇيان ـ بۇيان قېچىپ يۈرەتتى ، — چىرايىڭ بۆلەكچىلا تۇرىدىيا... يۈزۈڭگە داغ چۈشۈپتۇمۇ نېمە ! ؟
— .....

گۈلزارنىڭ كۆز قارچۇقلىرى تېخىمۇ ئەنسىز پىلدىرلاشقا باشلىدى . روزىخان ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىن سۈرۈلۈپ ئۇنىڭ ئىككى چېكىسىنى تۇتتى ـ دە ، يۈزىنى يورۇقتا قارىتىپ تازا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن دېدى :
— ۋاي خۇدايىم ، بويۇڭدا قالغان ئوخشىمامدۇ ؟
— .....
— قاچان ئاي بېشى كۆرگەن ؟
گۈلزار «ۋىللىدە» قىزىرىپ ، يۈزىنى تام تەرەپكە بۇرىغاندى ، روزىخان قولىنى بوشاتتى . گۈلزار ئاغزىنى گەپكە ئۆملىگەنىدى ، روزىخان سوراشنى داۋام قىلدى :
— قاچان ئاي بېشى كۆرگىنىڭنىمۇ بىلمەمسەن ؟
— تويدىن بۇرۇن...
— كۆڭلۈڭ ئاچچىق ـ چۈچۈك بىر نەرسە تارتامدۇ ؟
— ھەئە...
— سېزىك ئىچىدە ئىكەنسەن... خۇدايىم ئاسان يول بەرەر... ئېسىڭدە مەھكەم تۇرسۇن ، بېرىپلا نىكاھ قىلدۇرۇۋەت !
— ماقۇل .
ئانا كۆڭلى تولىمۇ نازۇك ۋە يۇمشاق كېلىدۇ . روزىخان

مەھەللە بويىچە ياۋاشلىقتا داڭقى بار ئايال ئىدى . قىزىنىڭ ئېغىر بوي بولۇپ قالغىنىغا قىلچە گۇمانى قالمىغاندىن كېيىن ، بايانتىن ئۇنىڭغا قىلغان قوپال گەپلىرى ئۇچۇن ئىچىدە ئۆزىنى بىرمۇنچە كايىدى . ئاندىن «پاڭگىدە» يىغلىغىنىچە گۇلزارنى باغرىغا تاڭدى . ئانا ـ بالا قانغۇدەك يىغلاپ ، ئىچىنى بوشىتىۋېـ لىشتى . ئاخىرىدا روزىخان قىزىغا قورساقتىكى بالىنى ۋە ئۆزىـ نى قانداق ئاسراش توغرۇلۇق بىرمۇنچە نەسىھەت قىلدى . ئايالـ لار قىلمىسا زادى بولمايدىغان بەزى نازۇك ئىشلارنى قانداق قىلىشنىڭ يوللىرىنى كۆرسەتتى . شۇ چاغ گۇلزار ئانىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ ، شۇنداق ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىكى ، ئانا نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي چەكچىيىپلا قالدى...

تاشمەتخان ئۇستام بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندا ، قاتتىق بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېلىپ دېدى :

ـــ خوتۇن ، بولغۇلۇق بولدى . ئەمدى ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتـ سەكمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ . بىر چاغدا : «ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلسا ، ھەممە ئىش ئوڭلىنىپ كېتىدۇ... يامانلار ئەدىپىنى يەيدۇ... » دەپ تەشۋىق قىلىشقانىدى . ئۇ بىرنېمە قۇرۇلغىنىغـ مۇ ئىككى يىل بولاي دېدى . يەنە شۇ ئەسكىلەر جاھان سوراپ يۈرمەمدۇ !؟ ـــ ئۇ كالپۇكى ئاستىغا بىر چېكىم ناسۋال سېـ لىپ ، تىلىغا يېپىشىپ قالغانلىرىنى ئەۋرەزگە تۈكۈرۈۋەتتى ، ـــ ئازاب چېكىۋاتقانلار بۇرۇن جامائەت ئۆزى سايلاپ چىققان ياخشى مۇدىر ، ياخشى كادىرلار بولۇاتمامدۇ !؟ جاھانىڭ كارى مۇشۇ بولغاندىكىن ، تەقدىرگە تەن بەرمەي نېمە ئىلاج !؟ شۇكۇر قىلـ لى... ئاڭلىسام ، نى ـ نى ئېسىل ئادەملەرنىڭ چېنىقىشقا چىققان قىزلىرى نابۇت بولۇپ كېتىپتۇ . ھارۋىكەشنىمۇ پادىـ شاھنىمۇ خۇدايىم يارىتقان... مەن ئۆتكەندە تولىمۇ يەڭگىللىك قىپتىكەنمەن . بولمىسا گۇلزارنىڭ تويىنى ئۆزىمىز قىلىدىكەنـ مىز...

ـــ ئەمدى جاھانغا لايىق گەپ قىللا ، ـــ روزىخان ئۇنىڭ گەپىنى بۆلدى ، ـــ ئەمىسە ، ئەتە ـ ئۆگۈن قۇمسارايغا بېرىپ ، ئۆيىنى مۇبارەكلەپ كېلەيلىمۇ ؟

ـــ ھازىر بولمايدۇ . ئاردىدىن بىرەر يىل ئۆتسۇن . ھېچ-بولمىغاندا گۈلزارنىڭ كۆزى يورىسۇن...

ـــ ھامان قىلىدىغان ئىش بولغاندىكىن ، بالدۇرراق قىلساق بولمامدۇ ! ؟

ـــ بولمايدۇ دېگەندىكىن بولمايدۇ ! ـــ تاشمەتخان ئۇستام تېرىكىپ چۈشەندۈردى ، ـــ بالدۇر قىلساق ، بىز ھايات تۇرۇپ قىزىمىزغا «ئاتا» بولۇۋالغان ھېلىقى «جۇرېن» دېگەن بىرنېمىنىڭ ئېشىكى تۆت چىشلىق بولىدۇ ئىككىنچىدىن ، گۈلزارنىڭ ئالدى ـ كەينىدە يەنە يەتتىسى بار . كېيىن ئۇلارمۇ ئۇنى دورىسا قانداق قىلىمىز ؟ مېنىڭ دېمىكىم ، گۈلزارغا ئازارمۇ بەرمەيلى ، قوقىناقلىرىمىز ئېرىپ كېتىپ ، پۈرەككىمۇ چىقىرىپ قويمايلى . ئېرىمۇ خەقنىڭ قىزىغا ئەر بولماقنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى بىلسۇن...

ئەر ـ خوتۇن بىرلىككە كەلدى . گۈلزارنى سوغۇقلا ئۇزدۇتتىپ قويۇشتى . ئېنىقراقى روزىخان ئۇزىتىپ قويدى . تاشمەتخان ئۇستام «خوش» مۇ ئېمىدى . ئاردىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ ، ئۇلارنىڭ يېزىغا كۆچۈشى مۇقىملاشتى . باشقا ھېچقانداق يېزىدا تېرىقنىڭ پىنسىچىلىك ئۇرۇق ـ تۇغقىنى يوق ئىدى . قۇمسا ـ رايغا ـــ گۈلزارنىڭ قېشىغا كېلىشكە مەجبۇر بولۇشتى . كېلىشىغۇ كەلدى لېكىن قىزى بىلەن كۈيئوغلىنى كۆرمىدى . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ كۆرگۈسى يوق ئىدى . گۈلزارنىڭ بىر ساۋاقدىشىدىن خەت ئەۋەتىپ : «ئالدىمىزغا چىقما ! چىقىپ قالساڭ ، بوينۇڭنى يۇلۇۋېتىمەن !...» دېگەنىدى . قارىغاندا ، شۇ خەت كۈچىنى كۆرسەتكەن ئوخشايدۇ ، گۈلزار ئالدىغا چىقمىدى . بۇلارغا پەۋقۇلئاددە ئىلتىپات كۆرسىتىپ كەتكەن مەتكېرىمنىڭ

بىر چاغدا گۈلزارغا «ئاتا» بولۇۋالغان ھېلىقى «جۇرېن» ئىكەنـ لىكىنى تاشمەتخان ئۇستام ئاۋازىدىن تونۇۋالدى . ئەمما ، يۈزىگە تۈكۈرەلمىدى . ئەلەمدىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى . «ۋاقتى بار ، ـــ دېدى ئۇ ئىچىدە پىچىرلاپ ، ـــ دېمىگەننى دېگىلى ، يېمىگەننى يېگىلى بولمىدۇ . بىر پەيتى كېلە··· »

بىراق «پەيتى» كەلمەي تۇرۇپلا «تەرەت بۇزۇلدى ! » شەكـ سىزكى ، ھېلىقى «جۇرېن» ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن توڭـ گۈزخانا يېنىدىكى ئۆيىنى ئۇلارغا بەرگەن···

تاشمەتخان ئۇستام دەرۋازىنىڭ قۇلۇپىغا تىكىلگىنىچە خەـ يال سۈرۈپ تۇرۇۋېرىپ قوللىرى توڭۇپ ، ئاياغلىرى كۈيۈشۈپ كەتكىنىنى تۇيماي قالغانىدى . قار ئاللىقاچان توختىغان ، ئەتراپـ تا ئۇنىڭكىدىن بۆلەك ھېچنېمىنىڭ ئىزى كۆرۈنمەيتتى . ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ نەچچە قەدەم مېڭىپلا توختاپ قالدى . ھېلىقى پۇراق تېخىمۇ قويۇقلاشقانىدى . ئۇ ئېغىز ـ بۇرنىنى ئالىقىنى بىلەن ياپقىنىچە ، ماڭ زېدۇڭنىڭ ھەيكىلى يېنىغا زوڭزىيىپ ، كۆزلىرىنى قىيا يۇمدى··· قىزىق ئىش ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر توپ غەلىتە مەخلۇق پەيدا بولدى . بەزىسى چىشلىرىنى ھىڭگايـ تىپ ئۇنىڭغا خىرىس قىلسا ، بەزىلىرى ئۇنىڭ قېشىغا يېقىن كېلىپ ، ئىككى پۇتلۇق بولۇپ ئۇسسۇل ئويناياتتى . ناخشا ئېيـ تاتتى··· ئۇ نېمىدۇر ؟ ھەتوغرا ، ئاۋازىدىن تونۇدى ، توڭگۈز ئىكەن . توڭگۈز دېگەن مۇشۇنداق بولىدىكەن ـ دە ! ؟ بۇ يەردە تۇرۇۋەرسە ، ئۆزىمۇ توڭگۈز بولۇپ قالمىسۇن يەنە !··· ئاپلا··· ھەم ئۇزۇن ، ھەم يوغان قىرغۇسى بار بىر قاۋان ئېتىلىپ كەلگەن پېتى ئۇنى ئاستىغا بېسىۋالدى . «بىر قاۋان ، ئون مېكىجىن بار ئىدى . بەشى يىگىرمە سەككىزنى كۈچۈكلىدى . قالغىنىمۇ··· »

تاشمەتخان ئۇستامنىڭ قۇلىقىدا مۇشۇ سۆزلەر ، كۆز ئالدىـ دا ھەر سېمىز ، ھەر سېمىز ، ھەر يوغان ، ھەر يوغان چوشقا ،

چوشقا ، چوشقا ، يەنە جىق چوشقا...

* * *

ئۇ قاتتىق ئىسسىقتا چىدىيالماي بىر يۇلقۇنغانىدى ، ئۇستىدىكى بەسلىغان ناھايىتى ئېغىر بىر نەرسىگە كۆچى يەتمەي چىشلىرى كاراسلاپ كەتتى . كۆزلىرىمۇ «لۆممىدە» ئېچىلىپ كەتتى .

«نېمە ئىش بۇ ؟ نېمە ئادەملەر بۇ ؟ چۈشۈمۈ يا... ؟»

بۇ چۈش ئەمەس ئىدى . بۇ ئادەملەر ــ ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا قاتار يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئادەملەر ــ يىغلاۋېرىپ قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن تۆلەندى ، ئابدۇرازاق ۋە دادۇينىڭ يالاڭ ئاياغ دوختۇرى نازىر ئاخۇن ئىدى . ھەممىسى تونۇش ئادەملەر . ھە ، راست ، گۈلزارمۇ تۇرۇپتۇ .

«ئۇ نېمە دەپ كەلگەندۇ ؟ داپ يۈز !...»

ئۇ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ، زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئېسىگە ئالماقچى بولغانىدى ، تۆلەندى ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېگىلىشىپ :

ــ تاشمەتخان ئۇستام ، مىجەزلىرى قانداقراق ؟ ــ دېدى ناھايىتى مۇلايىم تەلەپپۇزدا . چىرايىدىن بىرخىل ئەنسىزلىك ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى .

ــ مىجەزىم ؟... ــ تاشمەتخان ئۇستامنىڭ «غۇژژىدە» ئاچچىقى كەلدى ، ــ نېمە بولاپتىمەن ؟... قانداق خەق بۇ !...

ــ دادىسى...

ــ دادا...

ــ نېمە قىلغىنىڭلا بۇ ؟ نېمانداق !...

ئۇ تېخىچە ئېسىنى يىغالمىدى ، ئەتراپتىكى ئادەملەردىن

تېخىمۇ ھەيران ئىدى . «نېمە بولدى ؟ زادى نېمە بولدى ؟... — ئۇ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلايتتى ، — مەن نەدە ؟ بۇخەق... » تاشمەتخان ئۇستام يەنە يۇلقۇندى .

— مىدىرلىمىسىلا ، ئۇستام ، — نازىر ئاخۇن ئۇنىڭ مۇرىسىنى تۇتتى ، — بىردەم ئارام ئالسىلا .

— شۇنداق قىلسىلا ، ئۇستام...

— ھوي ، ماۋۇ ئۇستۇمدىكى بىرنېمىنى ئېلىۋېتىڭلار ، دەيمەن ! — تاشمەتخان ئۇستام راسا كۈچىنىپ بىر قولىنى يوتقاندىن تارتىۋالدى - دە ، ئۇستىگە يېپىلغان قات - قات يوتقان - كۆرپىلەرنى بىر چەتكە قايرىشقا باشلىدى ، — تىنالماي ئۆلگۈدەك بولدۇم . ئېلىۋېتىڭلار ، دەيمەن !

تۆلەندى سوئال نەزەرىدە نازىر ئاخۇنغا قارىدى . نازىرئاخۇن ئۇن - تىنسىزلا تاشمەتخانغا ياردەملىشىپ ، يوتقان - كۆرپىلەرنى بىر - بىرلەپ ئېلىشقا باشلىدى . ئاخىرقى ئىككى يوتقان قالغاندا :

— شامالداپ قالىلا ، ماۋۇ بىردەم تۇرسۇن ، — دېدى .

تاشمەتخان ئۇستام سوزۇپ بىر تىنىۋېلىپ :

— ماقۇل ، — دېدى ۋە ئۇلاپلا سورىدى ، — مەن نېمە بولدۇم ؟

ئەمدى ئۇ پۈتۈنلەي ئېسىنى يىغقانىدى .

— ئەتىگەن گاڭبو قوياي دەپ چىقسام ، ماۋجۇشىنىڭ ھەيكىلىگە يۆلىنىپ يېتىپ قاپتىكەنلا...

تاشمەتخان ئۇستام ئەتىگەنكى ئىشنى غىل - پاللا ئېسىگە ئېلىپ دېدى :

— كۆرسىلە بۇ ئىشنى... خۇدايىم چوڭ ساقلاپتۇ...

ئابدۇرازاق چوشقا قوتانلىرىنى بىرقۇر يوقلىۋېتىپ ، كۈندىكى ئادىتى بويىچە شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئەتىگەنلىك ئاڭلىتىشى باشلىنىشتىن بۇرۇن رادىئودا بىرنەچچە

«ئۈزۈندە ناخشىسى» قويۇۋېتىش نىيىتىدە ، دېزىل ئورۇنلاشتۇ-
رۇلغان ئۆيگە قاراپ كېتىۋېتىپ ، ھەيكەلنىڭ سۇپىسىدا قاپقارا
بىرنەرسىنىڭ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . كىمنىڭدۇر
قار ئۈستىگە چۈشكەن ئىزىمۇ كۆزىگە چېلىقتى . ئىز ھەيكەل
تەرەپكە كەتكەنىدى . ئۇ باياتىن تاشمەتخان ئۇستام بىلەن ئۇچۇ-
راشقىنىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى . ئىزغا ئەگىشىپ ئىك-
كى قەدەم مېڭىپلا :

— كىم بۇ ! — دەپ توۋلىدى .

ھېچقانداق جاۋاب بولمىدى . ئىككىنچى ، ئۈچىنچى قېتىم
توۋلىشىمۇ جاۋابسىز قالدى . ئۆزىمۇ ھېلىقى قارا نەرسىگە يېـ-
قىنلاپ قالغانىدى . مانا شۇ چاغدىلا ، تاشمەتخان ئۇستام ئۇنىڭ
ئېسىگە كەلدى : «بۇ شۇ بولمىسۇن يەنە !... نېمە بولغاندۇ ؟
خاپىغىنى تۇتۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ ؟... »

ئابدۇرازاق ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىنلاشتى . ھەيكەلنىڭ بىرىنـ-
چى پايسىگە بىر پۇتىنى ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېڭىشتى .
ئۇنىڭ بېشى ئۈچىنچى پايىدا ، ئايىغى يەردە ، قىيپاچ ياتاتتى .
بىر قولى يۈزىنىڭ ئاستىدا ، ئىككىنچى قولى قارغا چۆكۈپ
كەتكەنىدى . «ئەستا ، ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى... بىچارە ، مۇسا-
پىر بولۇپ بىر كۈن ئۆتمەيلا... » ئۇنىڭ يۈرىكى «ۋاژژىدە»
ئېچىشىپ كەتتى . نېرى - بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرماستىن
ئۇنى دەس كۆتۈردى - دە ، ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ
تۇۋلىدى :

— روزىخان !

— .....

— ھوي روزىخان !...

— ھە... كىما ؟

— مەن - ئابدۇرازاق ئاخۇن . ئىشىكنى ئاچسىلا !

— دادىسى ، ھوي دادىسى... كۆزلىرىنى ئاچسىلا...

ئۆلۈكتەك ئۇخلاۋېرىدىيا ، مائادەم... ئابدۇرازاق ئاخۇن توۋلايدۇ !

— روزىخان ، تاشمەتخان ئۇستام مەيەردە... ئىتتىك قوپ-سىلا...

— نېمە !... ئۇئادەم... هوي سالى ، تاڭنۇر ،... قوپىشە ئىتتىك !

— نېمە ؟

— هە !

— ئىتتىك قوپۇش ، دەيمەن ! ئەستا ، سەرەڭگە نەدىدۇ ؟ ئابدۇرازاق ئاخۇن ، مانا هازىر...

قىسقىغىنا داۋام قىلغان تاراق - تۇرۇق ، «هە - هۇ»غا ئۇلىشىپلا چىراغ يېقىلدى . ئىشىك ئېچىلىش بىلەنلا ، شام كۆ-تۇرۇۋالغان روزىخان :

— ۋاي خۇدايىم ، نېمە ئىش بۇ ! ؟ — دەپ ۋارقىرىۋەتى ، — سالى ، بول ، داداڭنى كۆتۈرۈشۈپ بەر ! تاڭنۇر ، نېمە بېزىرىپ تۇرسەن ؟ بۆشۈكنى بىر يانغا ئېلىۋەت !

ئۆي ئىچى ئۆرە - تۆپە بولۇپ كەتكەندى . بالىلارنىڭ بەزىسى كىيىمىنى كىيىپ بولغان ، بەزىسى كىيىمىنى كىيىۋاتقان ، بەزىسى تېخى شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى . ئابدۇرازاق ئاخۇن قولتۇقىدىن ، سالى پۇتىدىن كۆتۈرۈپ ، تاشمەتخان ئۇستامنى ئورۇنغا ياتقۇزۇشتى . ئۇستىنى قېلىن چۇمكەشتى . ئابدۇرازاق ئاخۇن بولغان ئىشنى روزىخانغا ئىككى ئېغىز گەپ بىلەن چۈ-شەندۈرۈپ قويۇپلا ، يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تۆلەندى بىلەن نازىر ئاخۇ-نى چاقىرىپ كەلگەندى . هېلىمۇ ياخشى ، تاشمەتخان ئۇستام قورۇدا ئۇزۇن ياتماپتىكەن ، قوللىرى ئۇششۇپ قالماپتۇ . ئەما ، بۈگۈن رادىئو قويۇلمىدى...

— راست تەلەيلىرى بار ئىكەن ، — تۆلەندى يەڭگىل تىنىۋالدى ، — ئابدۇرازاق ئاخۇن دەل پەيتىدە كەپقاپتۇ...

— بۈگۈنچە مىدىرلىماي يېتىپ ، ئوبدان ئارام ئالسىلا ، —

دېدى نازىرئاخۇن ، ـــ بولسىغۇ ، قاشلىرىدا بىرەر سائەت ئول-
تۇرسام بولاتتى . يوقلىمىسام بولمايدىغان بىرنەچچە ئېغىر كې-
سەل بارئىدى ، ـــ روزىخانغا بۇرۇلدى ، ماڭۇ دورىنى ھازىر
ئىچكۈزۈۋەتسىلە . چۈشتە بىر قېتىم ئىچسۇن . كەچقۇرۇن مەن
يەنە كېلىپ تەكشۈرىمەن . سېكرېتار ، سىلە بىردەم تۇرارلا ھە-
قىچان ؟

ـــ مەنمۇ ماڭاي...

تۆلەندى ئورنىدىن قوپۇشقا تەمشىلىۋىدى ، تاشمەتخان ئۇس-
تام توختىتىۋالدى :

ـــ سېكرېتار ، تۇرۇپتۇرسىلا...

تۆلەندى ئولتۇردى . نازىر ئاخۇن چىقىپ كەتتى . ئابدۇرا-
زاق قوزغالمىدى .

ـــ ھېلىقى مەي جۇرېن دېگەننى تاپقىلى بولارمۇ ؟ ـــ
بۇ غەلىتە سوئالدىن تۆلەندى ئەندىكىپ كەتتى . «مەي جۇرېن
دېگەن »نىڭ كەينىگە «بىرنېمە » دېگەن سۆزنىڭ يوشۇرۇنغىنى
تۆلەندى چۈشىنىپ ئۇلگۈردى . باشتا ، ئابدۇرازاقنا «رەھمەت »
دەپ قويمىغانلىقى ئۈنۈگۈنا ھار كەلگەنىدى ، مانا ئەمدى پۈتۈن
گۈزىشىنى چۆرۈيدىغان بىر ئادەمنىڭ نامىنى شۇنچە قوپال تەلەپ-
پۇز قىلدى . قارىغاندا ، ئۆزىنىمۇ «پوش » دېمەيدىغاندەك...

ـــ بۇگۈن قانداق بولاركىن ، ـــ تۆلەندى چاندۇرماسلىققا
تىرىشىپ ، زورلاپ تەبەسسۇم قىلدى ، گۈزىشي كادىرلىرىنى
ھېيتلىق قويۇپ بەردى ئەمەسمۇ ، ئاسانلىقچە تاپقىلى بولمايدۇ...

ـــ توغرا ، بۇگۈن ھېيت ھە ! ـــ تاشمەتخان ئۇستام ئۆرە
بولۇپ ئولتۇردى ، ـــ ھېيت نامىزىنى نەدە ئوقۇيسىلە ؟

ـــ ئوقۇيدىغانلا ناھىيىگە باردۇ .

ـــ نېمە !... بۇ يەردە جامائە يوقمۇ ؟

ـــ يوق .

ـــ بىر مەسچىت بار ، جامائە يوق .

ئابدۇرازاق تۆلەندىنىڭ سۆزىنى تۇزىتىپ قويدى . تاشمەتـ
خان ئۇستام سوراشنى داۋام قىلدى :
ـــ ئۇ مەسچىتكە تۇنۇگۈن بىز كۆرگەن ئادەمنىڭ ھەممـ
سى پاتامدۇ ؟
ـــ ياق ، ـــ تۆلەندى چۈشەندۈردى ، ئەللىكتەك ئادەم
پاتىدۇ .
ـــ قالغىنى نامаз ئوقۇمامدۇ ؟
ـــ بەزىلەر ئۆيىدە ئوقۇيدىغان ئوخشايدۇ .
ـــ ئىككىلىرىچۇ ؟
تۆلەندى بىلەن ئابدۇرازاق بىر ـ بىرىگە قارىۋېلىشتى .
روزىخانىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى . گۈلزار تام تەرەپكە قارىـ
ۋالدى . ئۇلار تاشمەتخان ئۇستامنىڭ دادۇينىڭ بۇ ئىككى نەپەر
باشلىقىدىن ئۆزى بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى بولمىغان ئىشنى
كولاپ سوراۋاتقانلىقىدىن قورۇنۇۋاتاتتى ، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئاچچىـ
قىنى كەلتۈرۈپ قويۇشىدىن ئەنسىرەۋاتاتتى .
تۆلەندى دۇدۇقلىدى :
ـــ بىز... پارتىيە ئەزالىرى...
ـــ بىلىمەن... پارتىيە ئەزالىرى نامаз ئوقۇمايدۇ ، ـــ
تاشمەتخان ئۇستام غەلىتە تەبەسسۇم قىلدى . بۇ تەبەسسۇمدا
زەھەردەك ئاچچىق مەسخىرە يوشۇرۇنغانىدى ، ـــ مەي جۇرىن
دېگەننىڭ ئۆيى نەدە ؟
تۆلەندى ئۇنى تېخى تولۇق ئېسىگە كەلمىدى ، دەپ چۈشەنـ
دى بولغاي ، تۇزلا جاۋاب بەردى :
ـــ ئۆيى گۇڭشېدا . ئۇنىڭغا دەيدىغان گەپلىرى بارمىدى ؟
ـــ ھەئە . مەن ئۇنى نەدىن بولسا تاپمىسام بولمايدۇ .
ـــ بايا دېدىمغۇ ، بۇگۈن تاپقىلى بولمايدۇ . ئۆزىگە دېمـ
سىلە بولمايدىغان زۆرۈر گەپلىرى بولسا ، ئەتە ئەتىگەندە مەن
بىرەيلەننى ئۆزلىرىگە قاتاي...

— ياق ، بولمايدۇ . بۇگۈندىن قالسا زادى بولمايدۇ ! بۇگۈن ئۇنى نەدىن بولسا تېپىپ ، دەيدىغىنىمنى دەيمەن ! ئەگەر بىزنى بۇ توڭگۇزخانىدىن كۆچۈرۈۋېتىشكە ئۇنىمىسا ، يا ئۇ ئۆلۈ- دۇ . يا مەن ئۆلۈمەن !...

ئىش ئايدىڭلاشتى . تاشمەتخان ئۇستامنى ئەتىگەنىنىڭكىزى شۇنچە بىئارام قىلغان نەرسە — ئۇلار ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىش- خانا كەينىدىكى چوشقا فېرمىسى ئىدى . ئۇلارنى بۇ يەرگە ئو- رۇنلاشتۇرۇشنى دادۇي مەسئۇللىرى قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن قارار قىلغانىدى . ئۇلار شەھەرلىكلەرنىڭ ھەرقانچە نامرات بولسىمۇ ، كىيىنىش ۋە ماكان تۇتۇشتا سەھرا- لىقلاردىن ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدىغان ئادەتىنى نەزەرگە ئېلىپ ئۇلارنى دادۇي بويىچە ئەڭ ياخشى ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرماق- چى بولۇشتى . پارتىيە - ئىتتىپاق ئەزالىرى ، ماۋ زېدۇڭ ئە- سەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلىرىدىن نەچچىسى ئولتۇرۇشلۇق ئۆينى شەھەرلىك مېھمانلارغا بىكارلاپ بېرىشنى ئېيتقان بولسا- مۇ ، ھېچقايسىسىنىڭ تەلەپكە يەتمەيتتى . بەزىسى بەك كونا بول- سا ، بەزىسى دادۇيگە بەك يىراق ئىدى . باشقىسىنى قويۇپ تۇ- رۇپ گۈلزارنىڭ ئۆيىنىلا ئالساق ، بويى ئىككى يېرىم غۇلاچ ، ئېنى ئىككى غۇلاچ كېلىدىغان ؛ تاملىرى زەيلەپ - شورىداپ كەتكەن كۈتلەك كەپە ئىدى . قاتتىقراق يامغۇر ياغسا ، ئۆگزىسى- نىڭ نەچچە يېرىدىن چېپىلداپ تامچە ئۆتۈپ كېتەتتى . كونىلار- دا : «بىرى ، قىز بالىنىڭ تەرتىبى قىستاپ كەتسە ، يەنە بىرى ، ئەرگە تەگكۈسى كېلىپ كەتسە كۆزى قارىغۇ بولۇپ قالىدۇ» دېگەن گەپ بار . پەرىزاتتەك چىرايلىق گۈلزار سوپۇرئاخۇنىنىڭ نېمىسىگە كۆيدىكىن - تاڭ ، ھەممە كىشىنى ھەيران قالدۇ- رۇپ ، بۇ يىل ئەتىيازدا مۇشۇ نامرات كەپىگە كىرىۋالدى . پۈتۈن ياز چىقىپ كەتكۈچە ، ئۆيىنىڭ تاملىرىغا بىر كەتمەن لاي چاپلاڭ- مىدى ، ھويلا تېمىدىن ئىت سەكرەپ ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ . ئەمما ،

بۇرۇنقىدىن خېلى جىق پاكىز بولۇپ قالدى .

بىر چاغلاردا گۇڭشې رادىئو ئوزىلى دائىم ئىش ئىزلىرىنى تەشۋىق قىلىپ تۇرىدىغان ئىشچان قىز — هازىرقى قورسىقىنى ئالدىغا چىقىرىپ ، چېتىنى ئىككى يانغا سەل كېرىپ ماڭىدىغان ؛ تۇل مومايلاردىن ئۆتە كەمسۆز ، غەمكىن چوكان — گۈلزارنىڭ ساسنىڭ ئەمگىكىدىن ئازاد قىلىۋېتىلگىنىگە ئىككى هەپتە بولـ-غان بولسىمۇ ، ئۇ بىر كۈنمۇ بىكار ياتمىدى ، كەتمەننىڭ ئورنىغا سېۋەتنى ئېلىپ ، ئەتىگەندىن كەچكىچە ئوغۇت تېرىپ هويلىسىغا دۆۋىلىدى . بۇنىڭ بىلەن ئەسلىدىنلا تار هويلا تېخىمۇ تارلـ-شىپ ، تېخىمۇ كۆرۈمسىزلىشىپ كەتتى . دېمەك ، تاشمەتخان ئۇستاملارنى ئۇلارنىڭكىگە ئورۇنلاشتۇرۇشقىمۇ بولمايتتى . شە-هەرلىك ئىكەن ، شەهەرلىكتەك ياشىسۇن . دادۈي بويىچە بىر-دىنبىر شەهەر پاسونىدا ياسالغان قۇرۇلۇش — دادۈي ئىشخانـ-لىرى . هەرجەهەتتىن ياردەم قىلىشمۇ ، ئۇلارغا زۆرۈر بولغاندا دادۈي كادىرلىرىنى تېپىشمۇ ئوڭاي . ئەتىيازغا چىقىپ ، دادۈيـ-نىڭ بېغىنى ساقلاشقا قويسا ، بىر يازنى تۇيمايلا ئۆتكۈزۈۋېتىـ-دۇ . بەلەن يەردىن بىرەر مو ئاجرىتىپ ، شەهەر نۇسخىسىدا بولسىمۇ ، باشقىلارنىڭكىدىن كۆركەمرەك قىلىپ نەچچە ئېغىز ئۆي سېلىپ بەرسىلا خاتىرجەم بېغىر بېسىپ قالىدۇ . ئەگەر هۆكۈمەتتىن نوپۇس بېشىغا بېرىلگەن «ماكانلىشىش پۇلى»نى سەرپ قىلىدىغان بولسا ، ئۆينى تېخىمۇ چىرايلىق سالغىلى بولـ-دۇ . بۇ ، ياخشى نىيەت ئىدى ، ئەلۋەتتە . ئەپسۇس ، تاشمەتخان ئۇستام بۇنى چۈشەنمىدى . سەۋەنلىك نەدە ؟ ئەسلىدە دادۈي بۇنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈشى كېرەك ئىدى . تۈنۈگۈنكى قاتىلاڭچىلىقـ-تا ، ئۇلار بىلەن بۇ هەقتە سۆزلىشىش پۇرسىتى بولمىدى . پۇرسەت بولغان تەقدىردىمۇ ، بۇنداق ئىشلارنى ئۇنىڭغا يىپىدىن يىڭنىسىگىچە سۆزلەپ ئولتۇرۇش ئېنىقكى ، ئۆز - ئۆزىنى ماختاش بولاتتى . مېهمان ئىكەن ، مېهماندەك كۈتتى . ئەزالارنى

بىر كۈنلۈك ئىشتىن قويۇپ ، ئۇلارنى چاجاك قۇرۇپ قارشى ئالدى . ۋىلايەتنىڭ ۋالىي ، شۇجىلىرى كەلگەن چاغدىمۇ مۇنداق زور داغدۇغا قىلمىغان . ئۇلارنى مەركەزنىڭ رەھبەرلىرىنى قارشى ئالغاندەك قارشى ئالدى . بىلسە ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ خۇشاللىقتىن يۈرىكى يېرىلىپ كەتسە بولاتتى . ئەكسىچە تۈنۈگۈندىن بۇيان قاپقىنىمۇ ئاچمىدى . خوتۇنى بىلەن ئوغلى خېلى جېنى تۈزۈك ئادەملەردەك قىلىدۇ ، تىلىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ نەچچە قېتىم «رەھمەت» دەپ قويدى . ئاخشام ھەممەيلەن قايتىدىغان چاغدا ، پېشايۋاننىڭ پەلەمپىيىگىچە ئۇزىتىپ چىقتى . بايات بېرىمۇ خېلى ئادەمگەرچىلىك قىلىۋاتىدۇ . بۇ ئادەمچۇ ؟ قارىغاندا ، بۇ ئادەم بىلەن چىقىشىپ كەتكىلى بولمايدىغان ئوخشىمامدۇ ! ؟

تۆلەندى مۇشۇلارنى خىيال قىلغاچ ، تاشمەتخان ئۇستامغا تىكىلىپ بىر ھازا زۇۋان سۈرەلمىدى ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ چېچىلغىنى چېچىلغانىدى . ئىككى گېپىنىڭ بىرىدە مەتكېرىمنى تىللايتتى . سەۋر ـ تاقەتنىڭ چېكى بولىدۇ . سوغۇق چېكىگە يەتسە ، قاپاق تېرەكنىمۇ يېرىۋېتىدۇ . تۆلەندىنىڭ تاقىتى پۈتتى . بولۇپمۇ ئەڭ يېقىن رەھبىرىنى بۇ يۈرتقا ئېزىپ ـ تېزىپ كېلىپ قالغان بىر كۆچمەننىڭ ئاغزىغا كەلگەنچە تىللاپ ھاقارەتلەۋېرىشىگە تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى . شۇنداقتىمۇ ، بىر «مۇسا-پىر »غا ئالدىراپ ئازار بېرىشنى لايىق كۆرمىدى . ئۆزىنى قاتتىق بېسىپ :

ـــ ئۇستام ، ـــ دېدى يا يېلىنىشقا ، يا تەنبىيگە ئوخشىمايدىغان تەلەپپۇزدا ، ـــ بىكاردىن بىكار بۇ ئىش بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق ئادەمنى تىللاۋەرمىسىلە . ھەربىرلىرىنى نەگە ئورۇنلاشتۇرۇشنى دادۇي مۇزاكىرە قىلغان ، مەي جۇرېن تېخى تۈنۈگۈن ئۇقتى . ئەگەر پىكىرلىرى بولسا مانا ماڭا بەرسىلە . مەن ھەل قىلىمەن . مەن ھەل قىلالمىسام ، مەي جۇرېننى

ئىزدەملا ، توجۇرىنىنى ئىزدەملا ، ئىختىيارلىرى...
— ئۇنىڭ زادى خەۋىرى يوقمىدى ؟ — تاشمەتخان ئۇستام بىر ئاز بوشاشتى . تەلەپپۇزىمۇ يۇمشىدى .
— بايا دېدىمغۇ ، تۇنۇگۈنلا ئۇقتى . گۇڭشېدىن بىزگە كەلگەن ئۇقتۇرۇشتا : «مېھمانلارنى ئوبدانراق ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇڭلار» دەپتىكەن . بىز شۇ بويىچە ئىش قىلدۇق...
— «مەن ئۆينىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنىڭ گېپىنى قىلمىدىم ، «توڭگۇز بىلەن بىر يەردە ئولتۇرمايمەن» دېدىم... ئەگەر سىلىنىڭ قوللىرىدىن كېلىدىغان ئىش بولسا ، بىزنى بۇگۈنلا باشقا ئۆيگە يۆتكىۋەتسىلە !
— بۇگۈن بولماسمىكىن...
— نېمىشقا بولمايدۇ ؟
— دادۇينىڭ ئىلكىدە مۇشۇ قورۇدىن بۆلەك ئۆي يوق...
— شەھەردە : «سىلەرگە ئۇنداق ئۆي تەييارلاپ قويدى ، مۇنداق ئۆي تەييارلاپ قويدى» دېگەنتىغۇ ! بىزنى ئالداپتىكەن ـ دە ، خوتۇنى تالاقلار !
— ھەر بىرلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىدىغانلىرىنى يېقىندىلا ئۇقتۇق . بىر ـ ئىككى ئاي بۇرۇن ئۇققان بولساق ، ھەربىرلىرىنىڭ لايىقىدا ئۆي سېلىپ بېرەتتۇق ، — گەپكە گەپ ئۇدۇل كېلىپ قالغاچ ، تۆلەندى ئۇنىڭدىن سىر تۇتماقچى بولغان گېپىنى دەۋەتتى ، — ھېلىمۇ شۇنداق نىيىتىمىز بار . يەر تېشىلىپ ، لايغا قول تىققىلى بولغۇدەك كۈن كەلسىلا...
— مەن سىلىگە : «ماڭا ئۆي سېلىپ بەرسىلە» دەۋاتقىنىم يوق . مېنى ماۋۇ توڭگۇزخانىدىن نېرىراق بىر يەرگە ئاپىرىپ قويسىلا ، دەۋاتىمەن !
— گەپلىرىنى چۈشەندىم ، — تۆلەندى گېپىنى قىردى ، — ھازىرلا كۆچۈرۈپ قويغۇدەك تەييار ئۆي يوق . ئۆيى كەڭرى ، جان سانى ئازراق بىرەيلەن بىلەن سۆزلىشىپ ،

ئۆيىنى بىكارلاتقۇچە ، خاپا بولماي بۇ ئۆيده بىر - ئىككى كۈن ئولتۇرۇپ تۇرۇشسىلا...

— بىر - ئىككى كۈن ؟ ياۋاللا... ئەمدى بۇ يەرده بىرەممۇ تۇرمايمەن ! بىلىپ قويسىلا ، مەن ئۇنداق توڭگۇز بىلەن بىر يەرده ئولتۇرۇپ تاماق يەيدىغان كوممۇنۇس ئەمەس ! ئۆزۈم كەمە- بەغەل بولسامۇ ، دىلىم پاك ، مۇسۇلمانى كامىلمەن !... ئەگەر بۇگۈنلا بۇ يەردىن يۆتكىۋەتمەيدىكەنله ، ئېتىزلىقنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقىپ ئەسكى كىگىزده كەپه تىكىپ ئولتۇرۇپ ، نېمه ئىشقا بۇيرۇسىلا شۇنى قىلىشقا رازىمەنكى ، بۇ يەرده بەتته پولۇ بىلەن باقسىلىمۇ بىرەم تۇرۇشقا رايىم يوق !... سالى ، قېنى سەن ؟

— مانا مەن ، دادا .

— ئۇكىلىرىڭ بىلەن قول - قول كۆتۈرۈپ ، جىمى نەرسىنى ئېچىققاچ تۇر . مەنمۇ هازىرلا... تاشمەتخان ئۇستام ئۇستىدىكى يوتقانىنى قوپاللىق بىلەن بىر يانغا چۆرۈۋېتىپ ، چۈراپ ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى . قارىغاندا ، هەممه ئەزاسى راۋۇ- رۇستەك قىلاتتى . تۆلەندى بىلەن ئابدۇرازاقمۇ تەڭلا ئورنىدىن قوپتى . كەيپىيات بەكمۇ جىددي ئىدى .

— نېمىگه قاراپ تۇرۇشسەن ؟ ئەپچىقه ماۋۇ بىر نەرسە- لەرنى !

— دادا !...

— دادىسى !...

— هه ! نېمه دېيىشسەن ؟

— سېكرىتارنىڭ ئاغزىغا قارىساق بولمامدۇ ! — روزە- خان يىغلامسىرىدى ، — شۇنداق چىرايلىق گەپ قىلدى . بىر كېچه ياتقان ئۆيده يەنه بىر - ئىككى كۈن تۇرۇپ تۇرساق كاپىر بولۇپ كەتمەسمىز...

— نېمه ! مۇشۇ گەپ سېنىڭ ئاغزىڭدىن چىقىۋاتامدۇ ؟

ھۇ...

تاشمەتخان ئۇستام خوتۇنىنىڭ ئالدىغا ئېتىلغانىدى ، سالى يولىنى توسىدى .

— دادا ، نېمانداق قىلىسەن ؟ — دېدى ئۇ ، — سېكرد-تارمۇ سېنىڭ گېپىڭنى قىلىۋاتىدىغۇ !...

— توغرا . سەل ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا ، ئۇستام ! — گەپكە ئابدۇرازاق ئارىلاشتى ، — سىلە بۇ يەرگە يېڭى كەللە . ئەھۋالنى ئۇقمايلا سېكرىتار ئېيتقاندەك ، بىرەر ئەزاغا خىزمەت ئىشلەپ ، ئۆيىنى بىكارلىتىشقىمۇ ۋاقىت كېتىدۇ . «كۆچسەڭمۇ كۆچۈسەن ، كۆچمىسەڭمۇ كۆچۈسەن !» دېگىلى بولمايدۇ...

— مەن ھەر بىرلىرىگە : «بىركىمنى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىپ ، ماڭا بىكارلاپ بېرىشسىلە» دېگىنىم يوققۇ ! بىزنى شەھەردىن ئۇزاتقان چاغدا «خەقنىڭ ئۆيىدە قوشنا ئولتۇرىسىلە» دېمىگەن . ئەگەر بىر كىمنىڭكىدە قوشنا ئولتۇرغۇزماقچى بولۇشسىلا ، ھەرگىزمۇ ئولتۇرمايمەن . ئۇنىڭدىن كۆرە ، ھازىرلا قەشقەرگە بېرىپ ، بىزنى يالغان ـ ياۋىداق گەپلەر بىلەن ئالداپ يولغا سېلىپ ، ھەربىرلىرىنىڭ ئالدىدا تەڭلىكتە قويغان مۇناپىقـنىڭ ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىۋېتىمەن ! «ئۆيىنى سېتىپ ، بۇ يەرگە ماكانسىز بولۇپ كەلدىمكىن» دەپ قېلىشمىسىلا ، كۈتلەك بولسىمۇ ئۆيۈم تېخى قولۇمدا . قۇلۇپىنى ئاچسامىلا كىرىپ ئولتۇرۇۋېرىمەن . مېنى ھېچكىم قوغلىۋېتەلمەيدۇ...

تاشمەتخان ئۇستام بىرمۇنچە ماختاندى . سۆزىنىڭ ئاخىرىدا : «بۇ يەرگە پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ كەلدىم» دېيىشىنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدى . «خەقنىڭ ئۆيىدە قوشنا ئولتۇرمايمەن» دېگەن گېپى تۆلەندىنىڭ ئىمانىنى ئۇچۇرۇپ ، زۇۋانىنى تىكىپلا قويدى . تېخى : «ئەگەر باشقىلار بىرەر ئېغىز ئۆيىنى بىكارلاپ بېرىشكە ئۇنىمىسا ، ھەممىمىز بىر ئۆيگە قىستىلىپ ، ئاچام ئولتۇرغان ئۆينى بىكارلىساقمىكىن» دېگەنلەرنى ئويلاۋاتـ

قان بۇ ئادەم گائگىراپ كەتكىنىدىن ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ كېيىن نېمىلەرنى دەپ قاينىغانلىقىغىمۇ سەگىگەرمىدى . ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ؟ ئەگەر ئۇ تېخى تۇنۇگۇنلا كەلگەن مېھمان ، بولمىسا ھەش ـ پەش دېگۈچە ئەزالارنى يىغىپ ، ئۇنىڭ چوشقا بېقىشقا قارشى تۇرغانلىقىنى سىنىپىي كۆرەش ، لۇشيەن كۆرد-شى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ ، بولۇشىغا پىپەن قىلىشقا تېگىشلىك ئىدى . لېكىن ، ھازىر ئۇنداق قىلسا ئەپلەشمەيدۇ . قارىغاندا ، بۇ ئادەم چوشقا دېگەن نەرسىنى كۆرۈپمۇ باقماپتىكەن . ئۇنىڭ «ھارام»لىقىنىلا بىلىپ ، نۇرغۇن ئارتۇقچىلىقى بارلىقىنى بىلەمەيدۇ . تۇشلاپلا پىپەن قىلسا ، ئەزالارمۇ ئانچە رازى بولۇپ كەتمەيدۇ . سەۋرچان بولۇش كېرەك... زادى قانداق قىلغۇلۇق ؟

ـــ يەنە مېنى : «بىزگە قەستەن قىينىچىلىق تېپىپ بەر-دى» دەپ ئويلاپ قېلىشمىسىلا ، ـــ دېدى تاشمەتخان ئۇستام سۆزىنىڭ ئاخىرىدا ، ـــ مەن توققۇزجان ئادەم . بىر كىمنىڭ ئۆيىدە قوشنا ئولتۇرۇپ ، كۈندە نەچچە ۋاخ خەق بىلەن غىجىر-لىشىپ يۈرۈشنى خالىمايمەن . مۇشۇ توڭگۇز قوتىنىدىن نېرىراق يەردىكى ئېشەكنىڭ ئېغىلى بولامدۇ ، قوينىڭ قوتىنى بولامدۇ ، ئىشقىلىپ ، ئۇستى يېپىقلىق ، ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىپ ، قۇ-لۇپ سېلىپ چىقىپ كەتكىلى بولىدىغان ماكان بولسىلا بولۇۋې-رىدۇ ، ئەگەر ئەتىيازغا چىقىپ ئوبدانراق ئۆي سېلىپ بېرىشسە-لە ، ئۇمۇ ھەربىرلىرىنىڭ ئىلتىپاتى . ئالدىلىرىغا بويۇن قە-سىپ ، پۇقرادارچىلىق قىلغىلى كەلدۇقمۇ ، بۇنىڭدىن كېيىن چوقۇم بۇيرۇقلىرىدا بولىمىز . ئەگەر بۇ توڭگۇزخانىدىن نېرە-راق ئاپىرىپ قويۇشقا ئۇناشمايدىكەنلە ، بۇگۈنلا كۈدە ـ كۆرپە-مىزنى يۇدۇپ بارىدىغان يەرگە بارىمىز...

ئۇيان چۆرگىلەپ ، بۇيان چۆرگىلەپ ، گەپ ۋاقىت ئۇستە-دىلا قالدى . ئەمدى يەنە گەپ قىلىپ ، ئېغىزنى ئۇپراتقانىنىڭ بىر تىينىلىك پايدىسى يوق ئىدى ، مۇنداقچە ئېيتساق ، ئۇنىڭ

تەلىپىگە كۆنمەي بولمايتتى . تۆلەندى ھوقۇق تۇتقان شۇنچە يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۆزىدىن تۆۋەن بىر ئادەمنىڭ ئالدىدا مۇشۇنداق ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى . ئۇ بىر چاغلار-دا قەشقەر شەھىرىگە قوغۇن - تاۋۇز ئاپىرىپ سېتقان ؛ بەزىلەر-نىڭ كىچىككىنە بىر ئىشنى باھانە قىلىپ : «بۇ دېگەن شەھەر جۇما ! سېنىڭ سەھرايىڭ بىر يەردە قالدى··· » دېگەندەك گەپلەر بىلەن دېھقانلارغا پوپوزا قىلغانلىقى ، ئۇلارنى «تومتۇۋاق» ، «كالاكومشا» دەپ مەسخىرە قىلغانلىقىنى كۆپ ئاڭلىغان . «ئە-گەر سەھرالىق ئاشلىق تېرىپ ، مېۋە - چېۋە ئۆستۈرۈپ زۇۋۇا-نىڭنى تويغۇزمىسا ، سېمونت كوچاڭنى يەپ ئون كۈن ياشاپ باققىنىڭنى كۆرەي !··· » دېگۈسى كېلىپ كېتەتتى . لېكىن ، نېمە ئۈچۈندۇر دېيەلمەيتتى . مانا بۇ ئادەم ئەنە شۇنداقلارنىڭ بىرى . «پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ كەلدىم» دەيدۇ تېخى ! يالغان ! ! ! پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇدىغان ئادەم چوشقىغا شۇنچىلا ئۆچلۈك قىلامدۇ ! ؟ گېزىت ئوقۇمىسا گاڭگىبوغۇ ئاڭلايدىغاندۇ ؟ چوشقا بېقىشنىڭ بىر مۇھىم سىياسىي ۋەزىپە ئىكەنلىكىنى بىلىدىغاندۇ ؟ بىلمەيدىكەن . بىلسە قاراپ تۇرۇپ بىرمۇنچە خاتا گەپ قىلمايتتى . «ئېشەكنىڭ ئېغىلى بولسىمۇ مەيلى» دېگىنىنى كۆرمەمدىغان ! ئېشەك ھالالمىكىن ؟ مانا مۇشۇ گەپنى تۇتۇۋېلىپلا پىسەن قىلىدىغان بولسا ، ئىل-گىرى - كېيىن ئوخشايدۇ···

چوشقىلارنىڭ قاتتىق چىرقىرىشى تۆلەندىنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى . ئابدۇرازاق ئالدىراش چىقىپ كەتتى . ھەممەيلەن ئۆرە تۇراتتى . قارىغاندا ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭمۇ دەيدىغان گېپى بىر يەرگە بارغاندەك قىلاتتى . ھەممەيلەن تۆلەندىنىڭ ئاغزىغا تەلمۇرۇپ جىمجىت تۇرۇشاتتى . تۆلەندىنىڭ كاللىسىغا غەلىتە بىر ئوي كەلدى - دە :

— ھەربىرلىرى ناشتا قىلغاچ تۇرۇشسىلا . مەن «شاققە-

ده» چىقىپ ، دادۇي كادىرلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقاي ، ـــ دېگىنىچە سىرتقا ماڭدى . تاشمەتخان ئۇستام كەينىدىن ئەگىشىپ :

ـــ قاچان كېلىلا ؟ ـــ دېدى .

ـــ ھازىرلا كېلىمەن . جىنىدەك كۇتۇپ تۇرسىلا .

تۆلەندى چىقىپ كېتىشىگە ، تاشمەتخان ئۇستام كوتۇلدىدى :

ـــ ناشتا قىلىپ تۇرۇمىشمەن ! مۇشۇ توڭگۇزخانىدىمۇ ؟ تۇنۇگۈن ئىمانىمنى بۇلغىنىمۇ يېتەر... ئاچلىقتا ئۆلۈپ قالـ سامۇ بۇ يەردە بىر نەرسە يېمەيمەن ! ـــ ئۇ گۈلزارنى كۆرۈپ تېخىمۇ چېچىلدى ، ـــ ھەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭ ! سەن شۇمنى دەپ مەشەگە كەلگەندىكىن ، بىزگە بۇمۇ ئاز !... نېمە بېزىرىپ تۇرىسەن ؟ يوقال كۆزۈمدىن !...

گۈلزارنى ھەيدىۋەتتى . روزىخانمۇ ، سالىمۇ ئارا تۇرالمـ دى . تاشمەتخان ئۇستام ئاقبالداقتەك ئېتىلىپ ، چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەننىڭ كۆزىدىن ياش ئالدى . ئاللىقاچان كۈن قىزىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭدىن قورقۇپ ھېچكىممۇ ناشتا قىلالمىدى . ھەممىدىن يامىنى ئۇنىڭ ئۆزى بۇگۈن روزى ھېيت ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالدى . ھېيت نامىزىنىمۇ ئوقۇماي ، چوڭ گۈناھقا پاتتى . بۇ ئۇنىڭ مەيلىچە بولغان ئىش ئەمەس ، بەلكى خۇدايىم كەچۈرۈۋېتەر !

* * *

ئۇلار ناشتا قىلدىمۇ ، قىلمىدىمۇ ؟ بۇ بىزگە قارىڭغۇ . چۈشلۈك تاماقنى يېگۈى ئۆيدە ـــ بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ ئامبىرىدا يېيىشتى . ماۋ زېدۇڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگـ نىش دولقۇنى قوزغالغاندىن بۇيان ، بۇ ئامبارغا ئاشلىق تۆكۈل مەي ، مەجلىسخانا ـــ ئۆگىنىش ئۆيى قىلىۋېلىنغانىدى . ئەمدى دادۇينىڭ ھېلىقى بىر ئېغىز ئىشخانىسى بىلەن ئالماشتۇرۇلدى .

تۆلەندىنىڭ بېشى ساقايدى . تۆلەندى بىرلا بۇيرۇق بىلەن بۇ ئۆينىڭ ئىچىنى چىنىدەك تازىلىتىپ ، تاشمەتخان ئۇستاملارنى كۆچۈرۈپ ئەكەلدى . ئۆي تازىمۇ يوغانىدى . ئۇلارنىڭ بىساتى چۈلتوڭلاپلا قالدى . تاشمەتخان ئۇستام تۆلەندىنى بىرمۇنچە ماخ-تىۋەتتى . تۆلەندى كۈلۈمسىرەپمۇ قويمىدى . چۈنكى ، ئەزالار-نىڭ بىرمۇنچىسى بۇ شەھەرلىك ماشىنىچىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ . ئۇلار دەپتۇكى : «مۇسۇلمانىنى توڭگۇز باقسۇن دەپ كىم زورلاپ-تۇ ؟ ھەممىسى تۆلەندى يالىڭاچنىڭ تاپقان ئىشى !... ئەجەب ئوبدان بوپتۇ . شەھەرلىك ئۇستام تازا باپلاپتۇ . مۇسۇلمان دې-گەن ئاشۇنداق بولسا... بۇدا يەنە تۆت ـ بەش ئۆيلۈك شەھەرلىك كۆچۈپ چىقىپ ، توڭگۇز دېگەن مەرەزنى بۇيەردىن قۇرۇتۇۋەت-سىكەن ، ئىلاھىم !»

بۇ خەۋەر تۆلەندىنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە ، تاشمەتخان ئۇس-تاملارنى تېخى كۆچۈرۈپ بولالمىغانىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ تولىمۇ يۇمشاق قوللۇق قىلىپ قويغىنىغا قاتتىق ئۆكۈندى . ئەسلىدە ، بىر پىچەن يىغنى بىلەنلا ئىشنى تۈگەتسە بولغانىكەن . ئەمدى كېچىكتى . لېكىن ، جاھان ئۇزۇن ، قىلمىغاننى قىلمۇالغىلى بولىدۇ . ئۇ ھازىرلا مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ ، چوشقا بېقىشقا قارشى ئۆسەك تارقىتىپ يۈرگەنلەرنىڭ تىزىملىكىنى تەييارلىشى كېرەك . ماۋجۇشى : «ياماڭ ئىشتىن ياخشى نەتىجە چىقىدۇ» دېگەن ئەمەسمۇ ؟ ! ئەتىلا ساستا ئۇلارنى تارتىپ چىقىرىپ ، راسا بىر پىچەن قىلمۇېتىدىغان بولسا ، ئىشنىڭ قانچىلىك يۈرۈشۈپ كېتىشىنى كۆرۈسىز تېخى ! سىنىپىي كۈرەشنىڭ يۈزلىنىشىنى ئېگىلەپ ، «سىنىپىي كۈرەش بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى بىرلەش-تۈرۈش» دېگەن مانا شۇنداق بولىدۇ !...

تۆلەندى ئۆزىنى ئۇزىتىپ ئىشىك تۈۋىگە چىققان تاشمەتخان ئۇستامغا ئۆزىنىڭ سېكرېتارلىق سالاپىتىنى تۇنجى قېتىم كۆر-سىتىپ ، «خوش» دەپ قويۇشقىمۇ ھارسىندى . ئۇ بىر توقناق-

نى يەشكەندەك قىلىۋىدى ، يەنە بىر توقۇناق چىقتى . بۇنى يەشىپ بولسىچۇ ؟...

* * *

گۈلزار ئۆيىگە قايتىپ كەلگۈچە مۇزدا تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپ ، بېلى قاتتىق ئاغرىپ كەتتى . ئۆيىگە مىڭ تەسلىكتە كىرىپ ، يوتقانغا يۆگىنىپ يېتىۋالدى . ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي قورسىقى شۇنداق قاتتىق ئاغرىپ كەتتىكى ، جان تەرىگە چۈشۈپ ، مىڭ ئۆلۈپ ، مىڭ تىرىلدى . ئەتراپىدا قوشنىسى بولمىغاچ ، ياردەم تىلەپ قىلغان نىداسى ھېچكىمنىڭ قۇلىقىغا يەتمىدى . سىرتقا چىقاي دېسە ، ھەرقانچە تىرىشىپمۇ جايىدىن قوزغىلالمىدى . نەچچە ھوشىدىن كېتىپ ، نەچچە ھوشىغا كېلىپ ، ئەجەل شەربىتىنى كۈتۈپ ، «خۇدا» دەپ يېتىشتىن بۆلەككە قۇربى يەتمىدى... تۆلەندى سېكرىتارنىڭ باشلامچىلىقى ، كۆپچىلىكنىڭ «ھە ـ ھۇ»سى بىلەن تاشمەتخان ئۇستاملار نامازدىگەرگە يېقىن يېڭى ماكانغا ئورۇنلىشىپ بولدى . قورساقلار ئاچلىقتىن نەرە تارتىشقا ، شا كىچىكلەر پوتلا ـ ماڭقىسىنى ئېقىتىپ يىغلاشقا باشلىدى . روزىخان قىزلار بىلەن قول ـ قول تۇتۇش قىلىپ ، بىر قازان ئۇماچ ئەتتى ـ دە ، داستىخان سېلىپ ، ھەممەيلەننى ئولاشتۇردى . بالىلار ئۇماچقا ھالۋا يېگەندەك ئىشتىها بىلەن تېگىش قىلدى . روزىخان ئاغزىغا قوشۇقنى ئاپىرىش بىلەنلا كۆز ئالدىدا گۈلزار پەيدا بولدى . «بىچارە بالام ، شۇ تاپتا نېمە ئىش قىلىۋاتقانسەن ؟ بىر نەرسە يېگەنسەنمۇ ؟ دادالىڭ تەتۇرلۇك قىلمىغان بولسا ، سەنمۇ ئۇكىلىرىڭ قاتارىدا داستىخاندا بولماسمىدىڭ ! ؟... »

ئانىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا ، بۇغۇل كەپتەردەك ئۇنلەپ كېتەتتى . سوزۇپ بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك

تىنىۋالدى ـ يۇ ، چاندۇرمىدى . لېكىن ، ئۇنىڭكىدىن بىر قو-
شۇق ، بۇنىڭكىدىن ئىككى قوشۇق قىسىپ يۈرۈپ ، قازاننىڭ
تېگىدە بىر چىنە ئۇماچنى ئاشۇرۇپ قالدى ـ دە ، ئېرىگە تۇيـ-
دۇرماستىن ، ئۇنى ئوتتۇرانچى قىزى تاڭنۇردىن گۈلزارغا ئە-
ۋەتتى . تاڭنۇر ئۆيىگە كىرىپلا كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى ،
هاراق شېشىسىدە ياسىۋالغان جىن چىراغ خىرە يورۇتۇپ تۇرغان
بۇ كەپىدە هەممە يېرى قان ـ قۇش بىلەن بۇلغانغان گۈلزار
چىشلىرى ئارىسىدىن ئىڭراپ ، جان ئاچچىقىدا ئۆزىنى هەر تە-
رەپكە ئۇرۇپ يىلاندەك تولغىنىۋاتاتتى . تاڭنۇر قورققىنىدىن
قولىدىكى ئۇماچ ئۇسۇلغان كورىنى تاشلىۋېتىپ ، نېمىلەرنىدۇر
دېگىنىچە ئۇچقاندەك كەينىگە ياندى ۋە هايال ئۆتمەي روزىخاننى
باشلاپ كەلدى . بۇ چاغدا ، باش سۈيى يېرىلىپ ، بالىنىڭ بېشى
كۆرۈنۈپ قالغانىكەن . روزىخان قولىدىن كېلىدىغاننىڭ هەممـ-
سىنى قىلىپ باققان بولسىمۇ ، بالا يەرگە چۈشمىدى . روزىخان
ئەمدى «چەتنەپ كېتىدۇ» دېگەن ئەقىدىسىدىن ۋاز كېچىپ ،
تاڭنۇرنى تۇغۇت ئانىسى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇدى . «بىلمىگەن
جاينىڭ ئوي ـ چوڭقۇرى تولا» دېگەندەك ، تاڭنۇر ئالدىغا يولۇق-
قانلىكى ئادەمدىن سوراپ ، ئۇچرىغانلىكى دەرۋازىنى قېقىپ يۈ-
رۈپ ، ئاچىسىنىڭ ئاي ـ كۈنى توشمايلا تۇغۇتقا ئولتۇرغانلىق
خەۋىرىنى پۈتۈن دادۈيگە تارقىتىپ بولدى...

سوپۇرئاخۇن ئەتىگەن سەهەردىلا گۇڭشې مەسئۇللىرىنى ئېـ-
لىپ ناهىيىگە كەتكەنىدى . نېمىشقىدۇر قايتىپ كەلمىدى . بالا
يەرگە چۈشكەن چاغدىمۇ ئۇنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى . كەلگەن
تەقدىردىمۇ ، بۇيەردە ئۇنىڭغا پۇت تىققۇدەك جاي يوق ئىدى .
يېرىم كېچىگىچىمۇ كەلمىدى . تۇغۇت ئانىسى قايتىپ كەتكىلىمۇ
نىكەم . تاشمەتخان ئۇستامدىن باشقىلارنىڭ هەممىسى بۇ كەپىگە
بىرەر قېتىمدىن كېلىشىپ ، يېڭى «مېهمان»نى كۆرۈپ كېتىشـ-
تى . «مېهمان» ئوغۇل ئىدى . هەممەيلەننىڭ كۆڭلى سۆيۈندى .

گۈلزار ئۈنى قولىغا ئېلىش تۈگۈل ، ئۇنىڭ دىدارىغىمۇ قاراپ قويمىدى . ئۇنىڭغا قارىغۇدەك خۇدىمۇ ، مادارىمۇ يوق ئىدى . قىزنىڭ سالامەت يەڭگىگىنى ئۈچۈن كۆڭلى سەل ئارامىغا چۈشۈ- كەن روزىخانِ ئەسكى كۆڭلەككە يۆگەلگەن نەۋرىسىنى قۇچىقىدا تۈتۈپ ئولتۇرۇپ ، كۆڭلى بىر قىسىملا بولۇپ قالدى . ھەقىقە- تەن ھەيران قالغۇدەك ئىش ، نەۋرىسى ئىككى ئاي بۇرۇن تۇغۇ- لۇپ قالغىنىغا قارىماي ، ئاي - كۈنى توشۇپ تۇغۇلغان بالىلار- دەك تېمەن - تېتىك ئىدى . ئەنە ئاۋۇ سەككىزىنچى بالىنىمۇ تىنچ - ئامان تۇغۇپ ، تۆت ئايلىق قىلىۋالغان روزىخانىنىڭ بۇنىڭدىن ھەيران بولماسلىقى مۇمكىنمۇ ! ؟

«گۈلزارنىڭ بىزنى ئىگە قىلمايلا ھېلىقى ھارۋىكەشكە تې- گىۋېلىشىدا چوقۇم بىر سىر بار ، ـــ دەيتتى روزىخان ئىچىدە ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىپ ، ـــ شۇ چاغدىلا يۈرىكىم تۇيغان··· ھە - ي··· چېنىقىش دېگەن بۇ ئاپەت بولمىغان بولسا ، بېچارە گۈلزار مۇشۇ كۈنلەرگە قالارمىدى ؟ ! ھەي ئىسىت ، ھەي ئىسىت··· دادىسى گۈلزارنىڭ تويدىن بۇرۇنلا ھامىلىدار بولۇپ قالغىنىنى سېزىپ قالسا ، ئۇنى تىرىك قويارمۇ ؟ ! يۇرت - مەھەللە بىلىپ كەتسىچۇ ، بوڭدى ، بۇيەر بىزگە ھارام بولىدۇ··· قانداق قىلسام بولار ؟ گۈلزارنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىش ئۈچۈن ، بۇ شۇمنى بوغۇپلا··· ۋىيەي ، نېمانداق ئىمساندىن چىقىپ كېتىدىغان ئويىنى ئويلاپ يۈرىمەن ؟··· ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىدىن ئۆزۈڭ ساقلىغىن !··· »

گۈلزار قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنىدى . تاڭنۇر ئۇنىڭ ئايىغىدا كۆزلىرىنى يۇمۇپ تۇگۈلۈپ ياتاتتى . ئويغاقمۇ ، ئۇخلاۋاتامدۇ ؟ بىلىپ بولمايتتى . روزىخان بوۋاقنى قۇچىقىغا ئېلىپ ، ئوچاق ئالدىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى . سوپۇرئاخۇننىڭ يوتقىنىغا يۆگەپ قويۇلغان كەنجى ئوغلى خېۋىر ھېلىدىن ھېلىغا تامىقىنى تامشىپ خىرتىلدايتتى . ئانا تۇيۇپ تۇرۇپتۇ ، ئۇنىڭ ئەمگۈسى

كەلدى . بىراق ئاندا سۈت دىدارى يوق . قانداق قىلغۇلۇق ؟ يېتىپ تۇرسۇن ، قۇرۇق ئەمچەك بىلەن گوللانغىچە ، كالپۇكنى شوراپ يېتىۋەرسۇن...

ئوچاق بېشىغا توختىتىلغان جىن چىراغ مورىنىلا يورۇتاتى . بۇ دادۇيده ، چوشقا فېرمىسى بىلەن دادۇي ئىشخانىلىرىغە چە كۆمۈر قالىنىدۇ . قىسمەن هاللىقراق ئائىلىلەر (پەرزەنتلەرى ئايلىقچى)نىڭ مېهمان باشلىنىدىغان ساراي ئۆيلىرىگە مەش توختىتىپ قويۇلغىنى بىلەن يىللاپ ـ يىللاپ ئوت يېقىلمايدۇ . ئوت يېقىلغاندىمۇ قالىنىدىغىنى مەدەك بىلەن كۆتشەك . سوپۇر ـ ئاخۇن «ئايلىقچى» بولمىغىنى بىلەن يۈزى خېلى چوڭ . باشلىقلارنى ئۇيان ـ بۇيانغا ئېلىپ بارغان بەزى چاغلاردا ، هاجەتمەن پۇقرالار بىلەن باشلىقلار ئوتتۇرىسىدا «كۆۋرۈك» لىك قىلىپ ، تاپان هەققى ئۇچۇن ئۇنىڭ ـ بۇنىڭغا ئېرىشىپمۇ قالىدۇ . خادىكە سېلىۋېلىشقا ئېرىنمىسىلا... مانا هازىر ئوچاققا يوغان بىر كۆتەك كەپلەكلىك . گۈركىرەپ كۆيمىسىمۇ ، قىپقىزىل چوغ بولۇپ يالىلداپ تۇرىدۇ . ئۆيمۇ ئىسسىق . روزىخان ئارىلاپ ـ ئارىلاپ بىرەر تال يېرىندا ئوتۇن سېلىپ قويسا ، ئۆي تېخىمۇ ئىسسىپ ، يورۇپ كېتىدۇ . روزىخان بۇنىڭدىن رازى . كۆيئوغلى خېلى دىتى بار ئادەمدەك كۆرۈنىدۇ . ئوتۇن ـ ياغاچنى خېلى كۆپ يىغىپتۇ . تەكچىده نەچچه شېشه ياغمۇ تۇرىدۇ . ئىككى ـ ئۈچ ئاي يەتكۈدەك ئۇن ـ گۈرۈچمۇ بار ئىكەن . ئوتۇن بىلەن ئۇن ـ گۈرۈچ بولسىلا ، ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالمايدۇ...

«باشقىلارنىڭ ئۆيىمۇ مۇشۇنداق توقچىلىقمىدۇ ؟»

روزىخانىنىڭ كۆڭلىده هەممه دېهقان ئائىلىلىرى مۇشۇنداق نامايان بولدى . راست ئەمەسمۇ ؟ ئاشلىق دېگەننى دېهقان تېرىيدۇ . ئۆزى يەپ ـ تويۇپ ، ئاشقىنىنى بازاردا ساتىدۇ . شەهەرلىكلەر... هەي ، شەهەر دېگەن دوزاخ . ئوتتۇز جىڭ نورما سېرىق قوناقنىڭ ئۇنىنى ئۇچكه بۆلۈپ سېتىپ بېرىدۇ . تېخى

ئۇن ماگىزىنى ئالدىدا ئۇچ - تۆت كىچە - كۈندۈز قونۇپ - تۇنەپ ئۆچرەت ساقلىمىسا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ . شۇڭا ، تاش-مەتخان ئۇستاملار بىر ئايلىق نورما ئاشلىق بىلەن يېغىنى ئالغاچ كەلگەن . بۇ يەردە نورما بەرگۈچە ئاچ قالمايدۇ... تېخى بۇ يەردە شالدىن بۆلەك زىرائەت ئانچە تېرىلمايدىكەن . قوناق نېمە يۇ ، گۈرۈچ نېمە ؟ نورمىنىڭ ھەممىسىگە گۈرۈچ بېرىۋەتسە ، گۈرۈچ دېگەن بەرىكەتلىك نەرسە ، ئۇ ئايدىن بۇ ئايغا يەپ تۈگەتكىلىمۇ بولمايدۇ !

«شۇكۈر ، خۇدايىم... قىلغان - ئەتكىنىمىز بار ئىكەن ، ئاش - نانىنىڭ كانىغا ئەكېلىپ تاشلاپسەن ! يەنە كېلىپ گۈرۈچ كانىغا... »

روزىخان يەڭگىل تىندى . تاڭنۇر خورەك باشلىدى . ئۇس-تىگە بىر نەرسە يېپىپ قويماقچى بولۇپ ئەتراپقا قارىغاندى ، ياپقۇدەك بىر نەرسە كۆزىگە چېلىقمىدى . روزىخان ئۇنىڭ زۇ-كامداپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ، لاخشىگىر بىلەن ئوتنى كولاپ ئۇلغايتتى ، تۆپىلەپ ئوتۇن سالدى . ئوتنىڭ ئىسسىقى بوۋاقتا خۇشياقتىمۇ ، تاتلىق ئۇخلاپ كەتتى . روزىخان ئۇنىڭغا تىكىلگە-نىچە تېخىمۇ دىدارىنى كۆرۈش نېسىپ بولمىغان كۈيئوغلى سوپۇرئاخۇننى قىياسەن كۆز ئالدىغا كەلتۈردى . گۈلزارنىڭ «ياۋاش» دېگەن تەرىپىنى ئېسىگە ئېلىپ ، سوپۇرئاخۇننىڭ زادى قانچىلىك «ياۋاش»لىقىنى تەخمىنەن مۆلچەرلەپ باقتى . ئويلا-غانسېرى كۆڭلى ئارام تېپىپ ، سوپۇرئاخۇنغا بىرئاز قايىل بولاي دەپ تۇرۇشىغا ، بىر غايىب سادا تۇيۇقسىز خىتاب قىلدى : «ياۋاشمىش... ياۋاش بولسا ، قىزىڭنى ئازدۇرۇپ ھامىلدار قىلىپ قويامتى ؟ ! نەۋرەڭگە قاراپ باقە ، يەتتە ئايلىق بالا ئاشۇ-داق بولامدۇ ؟ ! ۋاي ئەخمەق ، سەنمۇ ئانا بولۇپ قاپسەن !... »

روزىخاننىڭ قۇلىقى «دىڭگىدە» قىلىپ ، مېڭىسى «ۋاققە-

دە» يېرىلىپ كەتكۇدەك بولدى . ئەمدىلا قۇرۇغان كۆز چاناقلىرى يېڭىۋاشتىن نەملىنىپ ، ياش مۇنچاقلىرى يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى . راسا ئۇن سېلىپ يىغلىماقچى بولدى - يۇ ، خىرتىلداشقىمۇ جۇرئەت قىلالمىدى . ئىككى بوۋاق ، ئىككى قىز تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى . ئۇخلىسۇن ، بىچارىلەر قېنىپ ئۇخلىۋالسۇن . بولۇپمۇ گۈلزار... ھېلىمۇ تۇغۇتى خېلى ئاسان بولدى . قارىغاندا ، تولغاق يەپ يۇرگىنى ئىككى - ئۈچ كۈن بولغان ئوخشايدۇ . بولمىسا ، مۇنداق ئاسان تۇغۇت نەدە تۇرۇپتۇ !؟ ئەتىگەن دادۇيگە بارغاندا چىرايى بۆلەكچىلا تۇراتتى . دادىسىمۇ خەقنىڭ ئالدىدىلا ئۇنى سىلكىپ قوغلاپ چىقارغىنى...

«ئەستا ، قانداق قىلسام بولار ؟ ـــ دەيتتى روزىخان قۇچىقىدىكى بوۋاققا تىكىلگىنىچە ئىچىدە پىچىرلاپ ، ـــ بۇ بالىغۇ نىكاھسىز تۆرەلدى . قاچان تۆرەلگىنىنى گۈلزاردىن سوراپ باقسام قانداق بولار ؟ ياق ، ياق ، ھەرگىز بولمايدۇ ! بىچارە بالا دوزاخ ئازابىنى تارتىپ ئەمدىلا «ئۇھ» دېگەن تۇرسا... ۋاقتى كەلگەندە ، مەن سورىمىسامۇ ئۆزى چوقۇم . دەيدۇ... ھازىرقى گەپ ـــ دادىسىنى ، يۇرت - مەھەللىنى بۇ بالىنىڭ ئاي - كۈنى توشماي تۇغۇلۇپ قالغىنىغا ئىشەندۇرۇش !... ئۇغۇ شۇنداق ، ئەمما زادى قانداق قىلىپ ئىشەندۇرگۈلۈك ؟»

بۇ سوئال روزىخاننى يەتكۈچە ئازابلىدى . مېڭىسىنىڭ قېتىقى چۈۋۈلۈپ كەتكۈچە ئويلىدى . ئاخىر ، تاڭ ئاتارغا يېقىن بىر چارە تاپقاندەك قىلدى - يۇ ، تازا ئىشەنچ قىلالمىدى...

* * *

ئەتىسى ، چۈشكە يېقىن سوپۇرئاخۇن بوسۇغىدا پەيدا بولغاندا ، گۈلزار بىلەن بوۋاق ئۆلۈكتەك شىرىن ئۇيقۇدا ئىدى .

ئۇلارنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماسلىق ئۈچۈن ، بالىنى قولىغىمۇ ئالـ
مىدى . روزىخان بىلەن قىزىرىپ تۇرۇپ سالاملىشىپلا چىقىپ
كېتىپ ، نەدىندۇر بىر سومكا گۆش ، ئوتياش ، تۇخۇم…
دېگەندەك نەرسىلەرنى ئەكەلدى . ئاندىن :

ـــ ئانا ، مېنىڭ ھەربىرلىرىدىن بۆلەك ھېچكىمنىم يوق .
مېنى كۆيئوغۇل ئورنىدا كۆرسىلە ، گۈلزار ئورنىدىن قوپقىچە
ماڭا يارەملىشىپ ئۇنىڭغا قارىشىپ بەرسىلە ! ئۆزلىرىنىڭ چو-
لىسى تەگمىسە ، سىڭلىمىز تاڭنۇر قارىسىمۇ بولىدۇ . مەن گۈڭ-
شىدا يېتىپ ـ قوپۇمەن . ئۆيىمىز تار ھەم كىچىك بولسىمۇ ،
ھېچنېمە كەم ئەمەس . كەلىرىنى نەدىن بولسا تېپىپ ئەكېلىپ
بېرىمەن…

ئۇنىڭ گەپلىرى سەممىي ، كەمتەر ئىدى . بىر ئانىغا نىس-
بەتەن ئېيتقاندا ، بىر قىزنى چوڭ قىلىپ ، قولىچە بىر ئەركەك-
نىڭ خىزمىتىگە تۇتۇپ بېرەلمەسلىكتىن ئېغىرراق ئازاب بول-
مايدۇ . روزىخان بۇ ئازابنى يەتكۈچە تارتتى . ھېچكىمگە تۇيدۇر-
ماي بىر كۆزىدىن ياش ، بىر كۆزىدىن قان ئاققۇزدى . تەڭرىنىڭ
كەرىمى كەڭ ئىكەن ، ئۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى . ئەڭ چوڭ
غېمى «گۈلزار قولۇمدا كۆزيورارمۇ ياكى ئاتام ـ ئانام كۆرمە-
گەن ئاشۇ سەھرايى قىيامەتتە ئېتىزلىقنىڭ قىرىدا تۇغۇپ قويار-
مۇ ؟ » دەپ ئەنسىرەيتتى . مانا ، تەڭرى مەقسىتىگە يەتكۈزۈپ ،
ئۇنى ئۆز قولى بىلەن تۇغدۇرۇشقا نېسىپ قىلدى . كۈيئوغلى
سوپۇرئاخۇنمۇ ئۇنىڭ قىزىدىن ئازاده خەۋەر ئېلىشى ئۈچۈن ،
ئۆيىنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بەرمەكچى . بۇنىڭدىنمۇ ئوبدانراق پۇر-
سەت بولامدى ؟ !

روزىخان خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى . گۈلزار ئانىسـ-
دىن ئىزا تارتتىمۇ ، ئېرى تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويمىدى .
سوپۇرئاخۇنمۇ روزىخانىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى ئەدەپ بىلەن قول
باغلاپ تۇرۇپ ئاڭلاپ ، كەينىچە مېڭىپ خوشلىشىپ چىقىپ

كەتتى...

بوۋاق تۇغۇلۇپ بەشىنچى كۈنى تاشمەتخان ئۇستام خىجىل بولدىمۇ ياكى ئاچچىقى ياندىمۇ ؟ تۇنجى قېتىم گۈلزارنىڭ ئۆيىگە ئاياغ بېسىپ ، ئويغاق بىلەن ئۇخلاقلىق ئارىلىقىدىكى نەۋرىسىنى قولىغا ئېلىپ ، پېشانىسىگە ئاۋايلاپ سۆيدى ھەم ئۇنى قولتۇقىغا قىسىپ كەلگەن جەينامازغا يۈمىلىتىپ ، ئوڭ قولىقىغا ئەزان ، سول قۇلىقىغا تەگبىر ئېيتىپ «سۈپۈرگە ئاخۇن» دەپ ئات قويۇپ بەردى . ئۇنىڭ جاھاندا ئات تېپىلمىغاندەك ، بۇنداق سەت ئاتنى نەۋرىسىگە قويۇشى روزىخانىنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلغان بولسىمۇ ، سەۋەبىنى سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى . سوراپ نېمە قىلىدۇ ؟ سورىغان بىلەنمۇ دەپ بەرمەيدۇ !... ھەرنېمە دېگەنبىلەن ، قىزنىڭ ئۆيىگە ئاياغ باستى . كۈيئوغلى بىلەن سوغۇقراق بولسىمۇ سالاملىشىپ يۈز كۆرۈشتى . يەنە نېمە كېرەك ؟ ھېچنېمە !

روزىخان كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا شەھىرى ، كۆز ئېچىپ قەدەم باسقان ، سەككىز بالىغا ھامىلىدار بولغان ۋە ئۇلارنى تىنچ - ئامان تۇغۇپ تۆزگە قوشقان ئىللىق ئۆيدىن قوغلىنىپ ، مۇشۇ يۇرتقا ماكانلاشقان بىر ھەپتىدىن بۇيان تۇنجى قېتىم چىن كۆڭلىدىن سۆيۈنۈپ تەبەسسۇم قىلدى...

ئەمدى روزىخاندا بىرلا غەم قالدى : «گۈلزارنىڭ تويدىن بۇرۇن ھامىلىدار بولۇپ قالغىنىنى خەق تۇيۇپ قالارمۇ ؟... »

كېيىنكى كۈنلەردە ، ئۇ جىمى ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ كىشىلەرنىڭ كۆزىنى باغلىدى ، تىلىنى كەستى .

— گۈلزارخان ئاي - كۈنى توشماي تۇغۇپ قويغاچ ، ئورنىدىن قوپقۇدەك ماداری يوقمىش...

— گۈلزارخانىنىڭ بالىسى كەمتۈك تۇغۇلۇپ قالغاچ ، ھازىرغىچە ئەمچەكنى ئاغزىغا ئالالماسمىش...

— «قوي بولسا ، قوزىسى» دېگەندەك ، بالىسى نېمە بولسا

مەيلىتى ، بىچارە گۈلزارخانزە...

ـــ ھەي ئىسسىت ، ھەي ئىسسىت... ھەممە ئەيىب دۈيجاڭدا ! ئەگەر ئۇ گومۇش كۆزىدىن چىققۇدەك ئېغىر بوي گۈلزارخاننى ئىشقا ھەيدىمىگەن بولسا ، بىچارە چوكان مۇشۇنداق كۈنگە قالامتى ! ؟

ـــ شۇنى دېسىلە ! تاشمەتخان ئۇستاملار نېمە كۈن كۆرۈۋاتقاندۇ ؟

ـــ خۇدايىم ئېيتمىغاننى ھېچنېمىدىن ئېيتمايدۇ دەپ ، بىچارىلەرگە ئەجەبمۇ ئۇۋال بولدى...

ئىككى ئايال بىر يەردە بولسىلا ، سۆھبەت تېمىسىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقان بۇ گەپلەر روزىخاننىڭ كۆڭلىنى ئاز ـ تولا كۆتۈرۈپ قويۇۋاتقان بولسىمۇ ، ھامان بىر يېرىنىڭ بىر يەرلىرى خاتىرجەم ئەمەس ئىدى . چۈنكى ، سۈپۈرگە ئاخۇننى ھەرقانچە ئاز ئېيتىپ ، ئاز يېگۈزسىمۇ ، بەربىر ئادەتتىكى ئاي ـ كۈنى تولۇپ تۇغۇلغان بوۋاقلاردەك تېز ۋە ساغلام چوڭ بولۇۋاتاتتى . ئەكسىچە ، گۈلزار كۈندىن ـ كۈنگە سارغىيىپ كېتىۋاتاتتى .

ئۇ بىرەر قېتىمىمۇ كۈلۈمسىرەپ باقمىدى . ئانىسى قىستىمىسا ، ئوغلىنى قولىغا ئېلىپمۇ قويمايتتى...

قېرى ئاشقىنىڭ ئىلتىجاسى

ھېيتنىڭ شاراپىتى بىلەن تەڭرىنىڭ بەندىلەرگە شاپائەت قىلغۇسى كېلىپ كەتتىمۇ ، چۈشكە يېقىن ھاۋا ئۇشتۇمتۇت ئېچىلىپ كەتتى . ئاسمان كۆپكۆك ، يەر ئاپئاق ، يۇقىرىغا باقساڭ قۇياش كۆزنى چاقىدۇ ، پەسكە باقساڭ قار كۆزنى چاقىدۇ . شامالمۇ يوق ، جۇتمۇ يوق . بۇلاقلار ، زەيكەشلەر ۋە ئادەم ئىزى ، ھارۋا ئىزى چۈشكەن يەرلەردىن ھور ـ مانان كۆتۈرۈلمەكتە . كونا خامانلاردا توپ ـ توپ قۇشقاچلار بەزمە قۇرۇشماقتا . ئىسسىق جايلارغا كېتەلمەي قالغان قارا قۇشقاچلار توپىمۇ ئاندا ـ مۇندا كۆزگە چېلىقىپ قالىدۇ . يىراقتىكى ، ناھايىتى يىراقتىكى ـــ بىر ئۇچى قىزىل دەرياسىغا تۇتىشىپ كەتكەن نەچچە يۈزمو يەرنى ئىگىلەپ ياتقان يېكەنلىك ـ ساسلىققا بىر توپ ياۋا ئۆردەك چۈشۈپ كەتتى . ئۇ يەردە قىش ـ ياز ۋىشىلداپ سۇ ئۆرلەپ تۇرىدىغان ، تېخىچە ئۆزلەشتۇرۇلمىگەن زەيلىكلەرمۇ ، ئىچىگە ئادەم كىرىپ قالسا قورققۇسى كېلىدىغان يېكەنلىكلەرمۇ ، قۇمۇشلۇقلارمۇ ؛ كەڭلىكى نەچچە ئون غۇلاچ ، ئۇزۇنلۇقى بىر ـ يۈز غۇلاچ ، چوڭقۇرلۇقى سۇۋادان تېرەك بويى كېلىدىغان ئايدىڭ ـ ئايپاڭلارمۇ بار . بۇ يەرنىڭ ئەڭ ھوقۇقلۇق خوجايىنلىرى بېلىق بىلەن يىلان . بېلىقلارنىڭ چوڭلىرى ئادەمدەك ، كىچىكلىرى قۇمچاقتەك كېلىدۇ . لېكىن ، بۇ بېلىقلارنى تۇتماق ئاسان ئەمەس . بولۇپمۇ چوڭلىرى تورغىمۇ چۈشمەيدۇ ، قارماققىمۇ ئىلىنمايدۇ . كۈندۈزلىرى غاز قانىتى بولۇپ ئۇزۇپ يۈرۈشكەن بېلىقلارنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ نەپسى تاقىلداپ ، ئىخ ـ

تىيارسىزلا ئوۋلاپ باققۇسى كېلىدۇ . بىراق ، كەچ كىرگىچە ئاۋارە بولۇپمۇ بىرەر تال بېلىق تۇتالمايدۇ . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، كەلكۈن مەزگىللىرىدە بۇ يەرنىڭ يېتىلگەن بېلىقلىرى شېكەر كۆل ھەتتا ئانار كۆل تەرەپلەرگە كېتەرمىش . قانداقلا بولسۇن ، بۇ يەرنىڭ بېلىقلىرىنى تۇتماق ھەققىتەن تەس . بىر چاغلاردا قەشقەر شەھىرىدىن ئاپتوموبىل بىلەن كېلىپ ، كۈن بويى ئاۋارە بولۇپ چاچما تور ياكى پارتلاتقۇچ دورا تاشلاپ بىرەر كىلوگرام بېلىق تۇتالماي قايتىپ كەتكەنلەر كۆرمىگە . بۇ يەر-لىك بېلىقچىلار باشقىچىراق يول تۇتىدۇ سويا[1] ئەمدىلا مەگەن سۇرگەن باش ئەتىياز كۈنلىرىدىن تاكى كەچ كۈزگىچە كۈندۈز-لىرى خاتىرجەم ئۆز ئىشلىرىنى قىلىپ ، ئەل ياتقۇغا يېقىن تورلىرىنى يۇدۇپ بۇ يەردە پەيدا بولۇشىدۇ ـ دە ، سۇيى قايغان دۆڭرەك جايلارغا بېلىقلارنىڭ ئوتلاشقا مېڭىش يۆنىلىشىنى پەم-لەپ نەچچە ئون مېتىر كېلىدىغان زەدىۋال تور ـ گۈلما تارتىپ قويۇشىدۇ . ئاندىن تار ، سۇيى ئەنرەك جايىنى تاللاپ ، توسما قىلىپ خالتا تور سېلىپ ، سائەتلەپ ـ سائەتلەپ كۈتۈپ ئولتۇ-رۇشىدۇ . تەلىيى ئوڭ كېلىپ قالغانلىرى بىر كېچىدىلا بەش ئون كىلوگرام بېلىق تۇتۇۋالىدۇ . ئوڭ كەلمىگەنلىرى سۇدا ئېۋىپ نەچچە چارەك كەلگۈدەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن تورلىرىنى يۇدۇپ ، ناماز بامدات بىلەن ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى تېپىۋالىدۇ . بۇ بۇرۇنقى گەپ ، گۈڭشې قۇرۇلۇشتىن بۇرۇنقى گەپ . ھازىر بۇ يەرنىڭ بېلىقلىرى ئازاد ، ئۇلارنى ھېچكىم تۇتمايدۇ . ھېچكىم-نىڭ تۇتۇشىغىمۇ رۇخسەت قىلىنمايدۇ . ئوغرىلىقچە تۇتقانلار پىپەن قىلىنىدۇ ، جەرىمانە ئېلىنىدۇ . بەزىلەر تۇتاي دەپلا چىق-سىغۇ جەرىمانىدىنمۇ ، پىپەندىنمۇ قورقۇپ قالمايدۇ . مۇھىمى ۋاقىت يوق . كۈنلۈكى ئون نەچچە ساھەتلەپ دۇينىڭ ئەمگىكىگە

---

① سويا — قومۇشنىڭ يىلتىزى .

قاتنىشىش ۋە باش توخۇ چىللىغۇچە ئۆگىنىش ـــ مەجلىستە ئولتۇرىدىغان بۇ ئادەملەر دېۋە ئەمەس ـ دە ! ئۇخلىشى ، ئاز ـ تولا ئارام ئېلىشى ، ئەتە ئۇچۇن كۈچ توپلىشى كېرەك ، ئەلۋەتتە...

بېلىقلار ئادەملەرنىڭ ھۇجۇمىدىن ئازاد بولغىنى بىلەن يەنە نۇرغۇن كۈشەندىلىرىدىن ئازاد ئەمەس ، غاز ، ئۆردەك ، قارا سوقۇم ، لەگلەك قاتارلىق سۇ قۇشلىرى يىل بويى ئۇلارنى «ئەدەپلەپ» تۇرىدۇ . يازدا قومۇشلۇق ، يېكەنلىكلەردە بالا چىقىرىپ كۆپەيگەن بۇ جانىۋارلارنىڭ بەزلىرى بۇ يەرنىڭ بېلىقلىرىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي قىشلاپمۇ قالىدۇ . ئاخىر بېرىپ ، قىشلىغانغا تويىدۇ . چۈنكى ، ئۇلارنى ئوۋلاش چەكلەنمىگەن ، بەزىسى قىلغا چۈشسە ، بەزىسى قاپقانغا دەسسەيدۇ ، يەنە بەزىسى مىلتىقنىڭ ئوقىدا جېنىدىن جۇدا بولىدۇ...

«گومباك» قىلىپ قوش ئاتار مىلتىقتىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازى ئۇچىنچى دادۇي بىلەن قۇمسارايىنى تۇتاشتۇرىدىغان ھارۋا يولىدا نېمىدۇر بىر نەرسە ئىزدەۋاتقاندەك بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي ، ئاستا قەدەملەر بىلەن كېتىۋاتقان ئايالنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئۇ ئىتتىك توختاپ ، ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى . ئۇ ئەزەلدىن ماي دىدارى كۆرمەي ئاقىرىپ شور ئۆرلەپ كەتكەن ئەسكى كۆن ئۆتۈكىنىڭ قونجىنى ئوشۇقى ئۈستىدىن شۇينا بىلەن چىگىۋالغانىدى . بىر پېيىنىڭ پاشنىسى ئۈپرىغان ، يەنە بىر پېيىنىڭ پاشنىسى يوق ئىدى . بىر قانچە يېرىگە سىلىق ياماق سېلىنغان قارا كاجى پاختىلىق ئىشتان ـ چاپىنىنىڭ رەڭگى ئۆڭگەن بولسىمۇ ، پاكىز ئىدى . كۆڭلىكىمۇ كۈل رەڭ خامسۇرۇپ ئىدى . ھېيتقا ئاتاپ ئالغانمۇ ياكى ساندۇقىدا يېڭى پېتى ساقلىغانمۇ ، بېشىدىكى زىغىر رەڭ تور رومىلى پەتچە ـــ ئەن بولۇپ ، ئۇنىڭغا بەكمۇ ياراشقانىدى . رومال ئارتىشمۇ بىرخىل سەنئەت ، ئۇ رومالنى قۇلىقىدىن باسۇرۇپ

ئارتىپ ، ئىككى ئۇچىنى ئېڭىكى ئاستىدىن ئايلاندۇرۇپ كەينى تەرەپتىن چىگىۋالغانىدى . ئىلگىرى قۇمساراينىڭ قىزلىرى قىشتا تور رومالنى مۇشۇنداق ئارتاتتى . ھازىر قىزلار تور رومال ئارتمايدۇ . يۇڭدىن ، يىپتىن توقۇلغان ھەرخىل نۇسخا ، ھەر-خىل رەڭدىكى ئۆزىگە باب رومالليرى بار . ماگىزىنلاردا بولمە-غىنى بىلەن پۇلنى جىقراق كۆتۈرۈپ قاراڭغۇ بازارغا كىرىپلا تاپالايدۇ . قارىغاندا ، بۇ ئايال قىزلىق چاغلىرىنى ئۇنتۇمىغان ، زامانغا ماس قىزلارغا ئوخشاپ قېلىشنىمۇ خالىمىغاندەك قىلە-دۇ . پېشانىسىگە قورۇق كىرمىگىنى بىلەن لەۋلىرىنىڭ قاتمال ۋە خۇنى قاچقانلىقىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى ، يېشى كىچىك ئەمەس . مۇرىسىگە كەتمەن سېلىپ ، ئۆزىنىڭ جۇغى بىلەن تەڭ كەلگۈدەك سېۋەتتە ئوتتۇرا تېزەكنى كۆتۈرۈپ ، مۇشۇ ئادەمسىز جىمجىت قارلىق دالىدا يەككە ـ يېگانە يۈرگەنلىكىنىڭ ئۆزىمۇ ئۇنىڭ ئۇنچىلا بوشاڭ خوتۇن ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ .

ئۇ ئەتراپقا بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن ، ئۇشتۇمتۇت كۆز يېتىم يەرده ئۇچۇپ كېلىۋاتقان بىر توپ ئۆردەكنى كۆرۈپ قالدى . ئۆردەكلەر بارغانسېرى يېقىنلىدى . قىزىق ئىش ، بىر ئۆردەك توپتىن خېلىلا ئارقىدا ۋە پەس ئۇچۇپ كېلىۋاتاتتى .

«چۈجە ئىكەن ـ دە ، بەچارە... ئاندىسىغا يېتىشەلمەي قاپتۇ... »

ئۆردەكلەر ئەنسىز غاقىلداپ ، ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدىنلا ئۆ-تۈپ كېتىشتى . ھېلىقى يالغۇز ئۆردەك بولسا تۇيۇقسىز جىددي پەسلەپ ، ئۇنىڭدىن ئون قەدەمچە نېرىدىكى ئېتىزلىققا پوككىدە چۈشۈپ ، بىر نەچچە قېتىم قاتتىق غاقىلداپ ، ئۆزىنى ئۇيان ـ بۇيان ئۇردى ـ دە ، قىر تۈۋىگە چاپلىشىپ جىم بولدى . ئۇنىڭ ئىچى ئاغرىغىنىدىن ، يۈرىكىنى بىر نەرسە كولاپ يەۋاتقاندەك بىئارام بولۇشقا باشلىدى . ئۇنىڭغا تىكىلگەن كۆزلىرى پىلدىر-لايتتى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا ، يىغلاپ تاشلايدىغاندەكلا قىلاتتى .

«توۋا ، نېمە ئىش بۇ ؟»

ئۇنىڭ قارىشىدىن بىر ئاتلىق ئادەم قۇيۇندەك چېپىپ كەلمەكتە ئىدى . ئات يولدا ئەمەس ، توڭلاپ تاراڭگىدەك قېتىپ كەتكەن شال ئېتىزلىرىدا چېپىپ كېلىۋاتاتتى . زەيكەشلەردىن سەكرەپ ئۆتۈپ ، ئويمان ـ چوڭقۇر ، كۈلتۈك قاردا مۇدرەيتتى... ئاتلىق يېقىنلاپ كەلگەندە ، ئۇ بىر قاراپلا تونۇدى ، ئات ـــ گۈڭشېنىڭ خادىكىقا قوشۇدىغان ئېتى . ئۇستىدىكى ئادەم ـــ مەتكېرىم ، يەنى مەي جۇرېن ئىدى . ئۇچىسىدا ماش رەڭ ھەر-بىيچە جۇۋا ، بېشىدىمۇ ھەربىيچە قۇلاقچا بار ئىدى . سول مۇرد-سىگە ئېسىۋالغان مىلتىقى ، بېلىگە باغلىۋالغان چەم ئوقدىنى ئۈنى ئوۋچى ـ پالۋانغا ئوخشىتىپ قويغانىدى .

«ئۇ ، ئوۋغا چىقىپتىكەن ـ دە !... ئاۋۇ ئۆردەك... »

ـــ ياشىسۇن ماۋجۇشى ! ـــ ئات يوغان زەيكەشتىن ئوقتەك ئۇچۇپ ئۆتۈپ ، ئۈنىڭدىن ئىككى قەدەملا نېرىدا توختىدى . مەتكېرىم كۈلۈمسىرەيتتى . قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەن ئات دەم خارتىلداپ پۇشقۇرايتتى ، دەم تىزگىن سىيرىپ چاپ - چىيتتى ، ـــ زىۋەرخان ، ھېيتلىرى مۇبارەك بولسۇن !

ـــ ماۋجۇشى تۇمەن مىڭ يىللار ياشىسۇن ! ـــ زىۋەرد-خان «گەپ قىلايمۇ ، قىلمايمۇ ؟» دېگەندەك ، قورۇنۇپراق ئېغىز ئاچتى . چىرايى تېخىمۇ قىزىرىپ كەتكەنىدى ، ـــ ئۆزلىرىدىن بولسۇن...

مەتكېرىم چەۋەندازلاردەك چەبدەسلىك بىلەن ئاتتىن سەك-رەپ چۈشتى . ئۇ بەكمۇ قاۋۇل ئىدى . بۇگۈن كۆزلىرىمۇ بۆ-لەكچە نۇرلۇق ، ئورۇقمۇ ئەمەس ، سېمىزمۇ ئەمەس ـــ سىڭىپ پىشقان گىرده نانەك قىپقىزىل ، قورۇق چۈشمىگەن يۈزلىرى ياش يىگىتلەرنىڭكىدەك پارقىرايتتى . قۇلاقچىسى ئاستىدىن چې-قىپ قالغان يىرىك ، قاپقارا چاچلىرى ئارىسىدىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس هور ئۆرلەۋاتاتتى . بۇ ئۇنىڭ ھۆسنىگە تېخىمۇ ھۆ-

سىن قوشقان بولۇپ ، ئۇنى تېخىمۇ سۈمبىاتلىق كۆرسىتەتتى . شۇ تۇرقىدا ئۇنى «ئەللىك ياشقا كىردى» دېسە ، ھېچكىممۇ ئىشەنمەس ئىدى .

بۇ ھالدىن ھەيرانۇ ھەس قالغان زىۋەرىخان ئۆزىمۇ سەزمە- گەن ھالدا ئۇنىڭغا تىكىلىپلا قالغانىدى . چۈنكى ئۇ نەچچە ئون يىلدىن بۇيان مەتكېرىمنىڭ چىرايىنى تۇنجى قېتىم مۇشۇنداق يېقىندىن كۆرۈشى ئىدى . بەلكى بۇ ئۇنىڭغا بولغان يېقىنلىقتۇ ؟ لېكىن ، ئادەم بىراۋغا يېقىنلىقتىنمۇ ، ئۆچمەنلىكتىنمۇ قاتتىق تىكىلىپ قارايدۇ ؛ ھەتتا كۆزىنىڭ ئىچىگە ، ئىچىنىڭ ئىچىگىمۇ قارايدۇ . بۇنداق ئىش ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدا ، يەنە كېلىپ ، مۇشۇنداق خالىي جايدا ئۇچرىشىپ قالغان چاغدا بولسا ، ئەڭ ئەقىلدار ـ مۇنەججىملەرمۇ تەبىئىيكى ، بۇنى «كۆڭۈل مايىللە- قىنىڭ ئىپادىسى» دەپ چۈشىنىدۇ . ھازىر بۇ يەردە ئۇنداق مۇنەججىممۇ يوق . ھېلىقى ئۆردەكنىڭ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ غاقىل- دىشى ، ئاتنىڭ پۇشقۇرۇشى بولمىسا ، «تىرىق» قىلغان سادامۇ يوق . ئاسمان كۆپكۆك ، يەر ئاپئاق ، قارنىڭ نۇرى ، كۈننىڭ نۇرى ئوخشاشلا كۆزنى چاقىدۇ . لېكىن ، زىۋەرىخاننىڭ كۆزلە- رى چاقمامدىكىن ـ تالڭ ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگىنى تىكىل- گەن . بۇنى «بىھايالىق» دېگىلىمۇ ، «مەپتۇنلۇق» دېگىلىمۇ بولمايتتى . ئۇنىڭ نەزىرى مۇزدەك سوغۇق ، چىرايى ئۆلۈكنىڭ- كىدەك تاتىراڭغۇ ئىدى .

ئۇ قورقۇۋاتامدىغاندۇ ؟ نەپرەتلىنىۋاتامدىغاندۇ ياكى خۇددىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانمىدۇ ؟

قارىغاندا ، ئاخىرقى گۇمان ئورۇنلۇق ئىدى . ئۇ خۇددىنى يوقىتىپ قويايلا دېگەنىدى . بۇ يەردە ، مۇشۇنداق ئادەم تۇگۈل جىن ـ ئىسنىڭمۇ قارىسى كۆرۈنمەيدىغان بىپايان قارلىق دالىدا ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۇ يۈز ئۇچرىشىپ قېلىشنى پەقەتلا خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى . تەقدىر ئۇنى مۇشۇنداق جايدا ، يەنە

كېلىپ ، شايۇنۇس ئاكىنىڭ ئالدىدا ئۇنى «لۇكچەك» دەپ تىللاپ نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ قويدى ! بۇ تەقدىرنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان چاقچىقىمۇ ياكى رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆچ ئېلىشىمۇ ؟

بەلكىم شۇنداقتۇ··· ئەسلىدە ئۇ ئۇنى كۆرۈپلا يۈزىنى ئۆرۈپ كېتىپ قالماقچى بولغانىدى . ئاياغلىرى گاللىق قىلىپ ، كېتىشكە ئۇلگۈرەلمىدى . ئاتىنىڭ تۇياقلىرى ئۇنىڭ ئاياغلىرىدىن چاققان كەلدى . «ياشىسۇن ماۋجۇشى !» دېگەن ياڭراق شوئار ئۇنىڭ ئاغزىدىكى قۇلۇپنى مىڭ جىڭلىق بازغاندەك چېقىپ ئاچىتى : ئۆز نۆۋىتىدە ئۇنىڭ ھېيتىنى مۇبارەكلىدى . نېمە ئۈچۈن ؟ مانا مۇشۇ كېيىنكىسى ئېشىپ كەتتى . ئۆزى يوق يەردە ئۇنى «لۇكچەك» دەپ تىللىيالىغان ئادەم ، ئەمدى ئۇنىڭ ھېيتىنى مۇبارەكلىدى . ئېنىقكى ، ئۆزىنى ئۆزى كاچاتلىدى . بۇ كاچات ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ئەمەس ، يۈرىكىنى ئاغرىتتى . پۈت ـ قولـ ىنىڭ ماغدۇرىنى ، كۆزلىرىنىڭ خۇىنىنى ئەپكەتتى . ئۇنىڭ پۈتلـ ىرى جايىدىن قىمىرلىمايتتى . كۆز قارىچۇقلىرى قېتىپ قالغانـ ىدى . قارىچۇقلارنىڭ كۆرۈۋاتقىنى قانداقتۇر بىر ئادەم بولماسـ تىن بەلكى ئايىغىغا كۆز يەتكۈسىز قارلىق دالا ئىدى .

مۇنەججىملەرنىڭ ئەقلىنى ئوغرىلايدىغان نەرسىمۇ دەل مۇـ شۇ ئىدى !

مەتكېرىم باشقىچە ئويدا ئىدى . ئۇنىڭ ئامىتى قوش كەلـ ىدى . بىرلا ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئالدىدا ئىككى «ئوۋ» تۇرۇپتۇ . بىرى ئەجەل ھودۇقۇشىدا تىنماي تىپىرلاۋاتىدۇ ، غاقىلداۋاتىدۇ . ئىكـ كىنچىسى ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ . ئاۋۇ سۇنا[1] قالتىس سېمىزدەك كۆرۈنىدۇ . ئۇ ئۇنىڭ ياپيېشىل پېتەكلىك بېشىنى چەنلەپ ئاتقانىدى ، ئوق سەل

---

① سۇنا — ئۆردەكنىڭ ئەركىكى .

قهيىپ كهتتىپ ، دۇمبىسى قهتتىش ئىككى يوتىسىغا تەككەندەك قىلىدۇ . ئىككى پاي «ئوق» شامالغا تەككەندەك قىلىۋىدى ، توۋا ، ئۇزاق يىل «ئوۋ»لاپ قولغا چۈشۈرەلمىگەن «ئاھۇ»نىڭ يۈرىكىگە تەگمەپتۇ ئەمەسمۇ ! قاراڭ ، كۆزلىرىنىڭ ئۆزىگە تىكىلىشىنى... ئۇنداق كۆزلەرنى بۇ زامانىنىڭ قىزلىرىنىڭ مىڭىدىن بىرىدىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ . قاش ، كىرپىكلىرىنى ئەڭ ئۈستا رەسسامۇ قاملاشتۇرۇپ سىزالمايدۇ ! يۈزىنى دەمسىز ؟ يۈزى دەل ئاشۇ قاش ، كۆزلەر ئۈچۈنلا يارىتىلغاندەك قىلچە نۇقسانسىز . ئەگەر ئۇ ئۆزىنى بۇنچىلا تاشلىۋەتمەي ، ئۇستۈېشىنى سەللا تۇزەشتۇرۇۋالىدىغان بولسا ، ئۇپا ، ئەڭلىك ـ پەردازلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ كۆزىدىن ئوت ، يۈرىكىدىن دۇت چىقىرىۋېتىدىغان ئەڭ مەشھۇر سەھنە گۈزەللىرىمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا يىپ ئېشەلمەيدۇ . لېكىن ، ئۇ سەھرادا تۇغۇلۇپ قالغان... كىچىكىدە ئۇنىڭ ھەممە يېرى ئۇقادەك ئاپئاق ئىدى . يىللارنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ جاپالىق ئەمگەك ، پىژ ـ پىژ ئاپتاپ ، ئىزغىرىن شامال ئۇنىڭ ئۆڭىنى خېلىلا بۇزغان بولسىمۇ ، خۇش پىچىم بەستى يەنىلا ئۆز پېتى تۇرۇپتۇ . ھازىرمۇ قۇمساراينىڭ «مەن ـ مەن» دېگەن گۈزەللىرى ئۇنىڭ ئېلىۋەتكەن تىرىنقىغا تەڭ كېلەلمەيدۇ !

مەتكېرىم شۇنىڭ ئۈچۈنلا ئۇنىڭغا ئەلچى قويغان . ئەلچى كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان گەپنى كۆتۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ ، ئۇ قىلچە ئۇمىدسىزلەنمىگەن . نەچچە ـ نەچچە قېتىم بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولغا ـ نۇ ، ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز بولالماسلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، بۇ نىيىتىدىن يانغان . ئەپلىك پەيت كۈتۈپ يۈرەتتى . «ئۇنىمگەن چىغ تۇڭدىن تۇغۇلمىغان توشقان چىقتى» دېگەندەك بۇگۈن تەڭرى ئۇنى مەقسىتىگە يەتكۈزدى . بۇنداق ئوبدان پۇرسەتنى يەنە تاپماق بەكمۇ مۇشكۈل . سۇنا ئۆز جايىدا تۇرۇپ تۇرسۇن ، ئاۋۋال ماۋۇ

ئون سەككىز يىلدىن بېرى ھېچقانداق «ئوۋچى»غا تۇتۇق بەرمەي كەلگەن «ئاھۇ»نى ئوۋلاش كېرەك .

مەتكېرىم ھەجىيىپ تۇرۇپ گەپ تەشتى :

— نېمانداق ھېيت ئويۇنماي ، بۇ يەردە يۇرۇلا ؟

زىۋەرىخان ئۇنىڭدىن نەزىرىنى يۆتكىمەستىن جاۋاب بەردى :

— بىر جىڭدىن گۇرۇچ ، تۆت سەردىن ياغ بېرىشىپتىكەن-لا ، ئەتىگەن ئەرۋاھلارغا ياغ پۇراتقاچ ، ئوخشىتىپ پولو ئېتىپ ، ھەممەيلەن ئولىشىپ ئولتۇرۇپ يەۋالدۇق . ھېيت قىلايلى دې-سەك داستىخانغا تىزغۇدەك ناننىڭ تايىنى يوق ئىكەن . رەنىخان بالىلارنى ئېلىپ ئانىسىنىڭكىگە ھېيتلىغىلى كەتتى . تۆلەندى ئاخۇن توڭگۇزلاردىن خەۋەر ئالغىلى دادۇيگە كەتتى . يالغۇز ئۆيدە بىكار ئولتۇرسام زېرىكىدىكەنمەن . ئىككى - ئۈچ نومۇرغا بولسىمۇ ئىشلەپ قويای دەپ ، ئوغۇت تەرگەچ بۇ يەرگە كەپقاپتى-مەن...

— قالتىس ئىشچان جۇمۇسلە ، زىۋەرىخان ! ھەر يىلى ئوغۇت توپلاشتا نەمۇنچىلىقنى قولدىن بەرمەي كېلىۋاتىلا... بۇ يىلمۇ - زە...ھا - ھا - ھا !... ھېيتتىمۇ زېرىكىدىكەنمەن ، دېسىلە... ھا - ھا ، ھا - ھا !... بۇ يىل شۇنداق بولۇپ قاپتۇ . مەن تۆلەندى ئاخۇنغا ئەزالارنىڭ ھېيتلىق تۇرمۇشىنى ئوبدانراق ئورۇنلاشتۇرۇشنى تاپىلىغان . لېكىن ، ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر تاپ-شۇرۇقۇمنى ئورۇنلىماپتۇ... بىرەر جىڭدىن گۆشقۇ بەرگەندۇ ؟

— گۆش دەملا ؟ نەچچە يىل بولدى ، ئەزالارغا گۆشنىڭ ئۈۋىقىمۇ تەگمەيدۇ . ھېيت - ئايەمدىمۇ شۇنداق...

— تۇنۇگۈن ئىشلەتكەن گۆشنى مەن تېخى ئەزالارغا ھېيت-لىق تەقسىملەپ بېرىش ئۈچۈن سويغان قوينىڭ گۆشىمكىن ، دەپقاپتىمەن .

— نەدىكىنى... ئۇنى سىلىگە ئاتاپ سويغان...

— ماڭا ئاتاپ ؟ بۇ...

— تېخى بىلمەيلا؟ مەي جۇرېن!... سىلە ھەرقېتىم بۇ يەرگە كەلسىلە، تۆلەندى ئاخۇن دەرھال قويدىن بىرنى سويۇشنى بۇيرۇيدۇ...

— مەن... مەن قاچان كېلىپ... يىلدا بىرەر قېتىم كېلىپ قالمىسام...

— قىلىۋاتقان گەپلىرىنى!... مەي جۇرېن، تازا ئۇنۇتقاق ئوخشىماملا؟ گۇڭشېگە كەلگەن باشلىقلار، مېھمانلارنىڭ قايسى بىرىنى سىلە بۇ يەرگە باشلاپ كەلمىگەن؟ سىلە كەلگەن قايسى قېتىمدا قوي سويۇلمىغان!؟

— ئۇغۇ... ئۇغۇ... ئەمدى... مەسىلەن... بۇ دادۇي داجەيدىن ئۆگىنىشتە ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار دادۇي تۇرسا، شۇنچە يىراقتىن كەلگەن مېھمانلارغا ئاز - تولا ئادىمىگەرچىلىك قىلمىسا بولامدۇ؟! «پۇل تاپقۇچە، يۇز تاپ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، سويۇلغان قوي، ئىشلىتىلگەن باشقا نەرسىلەرگە گۇڭشې پۇل تۆلەيدۇ...

— بازارغا ئاچىقسا يۇز كويغا ئالىدىغان قويغا ئون كوي تۆلىشىدىغانلا شۇ!... گۇڭشې يېڭى قۇرۇلغان چاغدا، ھەر شو-دۇيده يۇزدىن ئوشۇق قوي بار ئىدى. ھازىر ھەممىسى ئىككى يۇزگە يەتمەيدۇ!... بۇنىڭدىنمۇ خەۋەرلىرى باردۇ؟

— بۇنىڭدىن... بۇنىڭدىنمۇ...

— ھە، مۇشۇنداق گەپ، مەي جۇرېن! «داجەيدىن ئۆگىنىشتە ئىلغار» دەيلا تېخى! ئىلغارمىش... ئەزالارنىڭ يىل بويى ئىشلەپ تاپقىنىنى ئۇيان - بۇياندىن كەلگەن باشلىقلار، مېھمانلارغا يېگۈزۈشتە ئىلغارمۇ!

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمىسىلە، زىۋەرىخان!

— مەنلا ئەمەس، ھەممە ئەزا شۇنداق دەۋاتىدۇ. ئەسلىدە باردۇ، بۇلتۇر تۆلەندى ئاخۇن داجەيگە بېرىپ كەلگەندە نېمە دېدى؟

— قايسى گەپنى دەيلا ؟
— تۆلەندى ئاخۇن داجەيدە بەش كۇن تۇرۇپ ، قىزىل قوناقنىڭ جىڭمومىسى بىلەن سوكتىن بۆلەك ھېچنەرسە كۆر-مەپتۇ... ئۇمۇ ئۇ يەرگە مېھماندۇ ؟
— مېھمان ، ئەلۋەتتە مېھمان . مېھمان بولمامدىغان...
— داجەينىڭ مۇشۇنداق يەرلىرىنى ئۆگەنسەكمۇ يامان كەتمەيدۇ . مۇشۇنداق ھېيىت - ئايەمدىمۇ گۆش قارىسى كۆر-مەي ، چىشىمىزنىڭ كىرىنى شۇمۇپ ئولتۇرمايمىز !...
— بۇ گەپلىرى خېلى جايىدا گەپ بولدى . مەن ئەتىلا مۇزاكىرىگە قويۇپ...
مەتكېرىم زىۋەرىخاننى بولۇشىغا ماختىدى . بۇنىڭ مەدە-نىيەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇن ھوقۇق تۇتقان كاپىتالىزم يولىغا ماڭ-غان ھوقۇقدارلاردىن قالغان كونا كېسەل ئىكەنلىكىنى بىر ئاغ-زىدا مىڭ قېتىم تەكرارلىدى . ئۆزىنىڭ بۇ كېسەلنى يۇقتۇرۇ-ۋالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى بىلدۇردى ۋە زىۋەرىخا-نىڭ ئۆزىنى دەل ۋاقتىدا ئويغىتىپ قويغانلىقىغا ئالاھىدە رەھ-مەت ئېيتتى . ئۇنىڭ بۇنداق سەممي پوزىتسىيىسى قانداقتۇر بىر مەقسەت بىلەن ئۇنى تېرىكتۇرۇپ ، كۆزىدىن يىراق قىلماق-چى بولغان زىۋەرىخاننى يۇمشىتىپ ، يېلىمدەك ئېرىتىۋەتتى . چىرايى ئېچىلدى ، تۇرقى مۇلايىملاشتى . مەتكېرىمنىڭ قۇمسا-راي دېھقانلىرىنىڭ كەلگۈسى بەخت - سائادىتى ئۈچۈن تۇزگەن پىلانلىرى ، ئويلىغان ئويلىرىنى قىزىقىپ ئاڭلىدى . ئۇنىڭ گې-پىگە بېرىلىپ كېتىپ ، ۋاقىتنىڭ ئۆتكىنى ، سېۋەت كۆتۇرۇۋالـ-غان قولىنىڭ تالغىنىنىمۇ تۇيماي قالدى . ھەتتا بايات-ن قىلغان گەپلىرىنىڭ نەقەدەر قوپال ، نەقەدەر ئورۇنسىز بولغانلىقىنى ئەسلەپ خىجىللىققا پاتتى .
— ھەممىسىنى تۇزەيمىز ، — دېدى مەتكېرىم گېپىنىڭ ئاخىرىدا ئىشەنچ بىلەن ، — يۇقىرىدا ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلـ-

كى ، تۆۋەندە بىز ئامان بولساقلا ، ھەممە ئىش ئوڭلىنىپ كېتىدۇ...

— مەن بىر قارا قورساق ، ئاغزىم ئىتتىك خوتۇن ، — زىۋەرخان يەرگە قاراپ ، كەتمىنىنىڭ سېپىنى مەقسەتسىزلا سىلايتتى . شۇ تاپتا ئۇ ، ئاشىقى ئالدىدا تازا ئېچىلىپ ـ يېيىلىشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتقان سەبى قىزغا ئوخشاپ قالغانىدى ، — بايا تىنقى قوپاللىقىمنى كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا !...

— نەدىكى گەپنى قىلىدىكەنلا... بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۆز-لىرىنىڭ پىكرى بولامدۇ ، ئەزالارنىڭ ئىنكاسلىرى بولامدۇ ، قۇلاقلىرىغا كىرىپلا قالسا ماڭا يەتكۈزسىلە . سىلىنىڭ يارەملە-رىدە ، خىزمەتنى چوقۇم ياخشى ئىشلەيمەن !...

— رەھمەت ، — زىۋەرخان تېخىمۇ ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى . كېتىشكە ئالدىرىدى ، — كۈن بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ . مەن ئۆيگە باراي .

— جىنىدەك توختاپ تۇرسىلا...

زىۋەرخان توختاپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى . تەرى سۆرۈن ئىدى .

— ھە ، يەنە نېمە دەيتتىلە ؟

— مۇنداق گەپ ، مەتكېرىم زورلاپ كۈلۈمسىرىدى . ئاۋا-زى تىترەيتتى ، — مۇنداق بىر گەپنى ئۇزاقتىن بېرى دىلىمغا پۈكۈپ ، ئالدىلىرىدا ئاغزىمدىن چىقىرىشقا پۇرسەت تاپالماي يۈر-گەنىدىم . نېمىنى نېمە قىلىپ ، بىر كىشىنى قويماي دېسەم تېخى... بۇگۈن ئوبدان ئۇچراپ قاللا . شۇنداق قىلىپ ، مەسىلەن ، ئۆز-لىرىمۇ بىلىلا... نېمىنى نېمە قىلىپ ، قىز بالا خەقنىڭ بالىسى-كەن . تۆتىلىسى خەقنىڭكىدە... خوتۇن كىشى يوق ئۆيدە ئادەم بەكمۇ تەس كۈنگە قالىدىكەن... ئۆزلىرىمۇ ئاڭلىغانلا ، مەسە-لەن ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارمۇ ، گۇڭشىدىكىلەرمۇ ئۇنى ـ بۇنى سايى قىلىشتى . نېمىنى نېمە قىلىپ ، «ئالەمدە مىڭ كىشى ،

كۆڭۈلده بىر كىشى» دېگەندەك ھەرقانچە ئويلانسامۇ ، ئۆزلىرى كۆڭلۈمگە كىرىۋېلىپ...

— نېمە ! شۇ گەپمىدى ؟ — زىۋەرخان دىمىغىنى قېقىپ ، مەسخىرىلىك تەبەسسۇم قىلدى ، — ئەگەر مېنىڭ ئەرگە تېگىش نىيىتىم بولسا ، ئون سەككىز يىلىنىڭىزى تۇل ئولتۇرامتىم ؟ قورساقلىرىغا كىرىپ چىقسام ، «قۇمسارايدا مەندىن يوغان ئادەم يوق ، كىمگىلا كۆزۈمنى قىسىپ قويسام كەينىمدىن ماڭىدۇ» دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشايلا... مەن ئۇنداق خوتۇنلاردىن ئەمەس ! بىلىپ قويسىلا ، ماڭا ئەركىشى — مەتقۇناخۇن بىلەنلا تۇگىگەن !...

زىۋەرخان يىغلاپ تاشلىدى . مەتكېرىم ئۇنىڭ تەنىسى ، دېكىنىشلىرىنى چېۋىقىغىمۇ ئالمىدى . ئۇنىڭ يىغىسى بۇنىڭدىن نۇرغۇن يىللار بۇرۇنقى بىر ئىشنى ئۇنىڭ ئېسىگە سالدى . خوتۇن كىشى بىكاردىن بىكار يىغلىمايدۇ . يىغلىغانكەن ، چوقۇم بىر سەۋەبى بولىدۇ . ئېھتىمال ، ئۇ ئەرنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمەي بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ئاشۇ ياشلىق چاغلىرىنى ئەسلەپ قالغاندۇ ۋە ياكى ئاشۇ چاغدىكى... «ياش كۆزدىن چىقىدۇ» دېگىنى بىكار گەپ . يۇرەكتىن ، يۇرەككە تۇتاش مىڭلىغان ئىنچىكە قان تومۇرلاردىن سىرغىپ چىقىدۇ . كۆز — ئۇنىڭ دەرۋازىسى . ئايالىلار ئازغىنا ھاياجانلانسا ياكى ئۆكۈنسە ، يۇرىكىنىڭ رىتمى بۇزۇلىدۇ - دە ، قان زەردابى ئۆز تەركىبىدىكى سۇيۇقلۇقنى زور كۈچ بىلەن سىقىپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئارقىلىق سىرتقا چىقىرىۋېتىدۇ . ياش سۇيۇقلۇقى ئېقىشتىن توختىغاندا ، يۇرەكمۇ قىنىغا چۈشۈپ ، ئۆز پائالىيىتىنى ئەركىن داۋاملاشتۇرىدۇ .

مەتكېرىم كۈتتى . ئۇنىڭغا پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن تىكىلدى . قېنى قاياپ ، يۇرىكى يەكپاي سوقمىدەك ئېگىز - پەس دۈكۈلدەيتتى . ئاشىق بىقارارلىقتا چاقنىغان كۆزلىرى ئۇنىڭ ئاشۇ ئەسكى كىيىملەر يوشۇرۇپ تۇرغان سۈتتەك ئاق ، نازۇك

تېننىنى كۆرگەندەك بولدى . ئېتىلىپ بېرىپ ، ئۇنى قۇچاقلىماق-
چى ، سۆيمەكچى بولدى . لېكىن ، ئۇنداق قىلمىدى . ئۇنىڭ
كاللىسى سەگەك ئىدى . كىم بىلەن بەل تۇتۇشۇۋاتقىنىنى بىلەت-
تى . ئۇنى ھەرباپ بىلەن يېڭىدىنغانلىقىغا ئىشىنەتتى . لېكىن ،
يېڭىشكە ئالدىرىمايتتى . مۇشۇك جېنىدا بىر چاشقاننى تۇتۇۋال-
سا ، ئۇنى بولۇشىغا قىينىپ ، قانغۇدەك ئويناپ ، پەقەت يەۋەتمە-
سە بولمايدىغان ھالغا كەلتۈرگەندىلا ئاندىن يۇتۇۋېتىدۇ . ئۇ
ئادەمغۇ ! مۇشۇكچىلىك ئەقلى بار - دە ، ئەلۋەتتە . ئالايلى ، ئۇ
كونا ئوۋچى . نېمىنىلا ئاتمىسۇن ، ئوق تېگەر - تەگمەي جان
ئۈزگەن ھەرقانداق نەرسە ئۈچۈن خۇشاللىنىپ كەتمەيدۇ . ئۇنى
ئەڭ ھۈزۈرلاندۇرغىنى ـــ ئوۋنىڭ سائەتلەپ ئۆلمەي جان تالە-
شىشى ، ھەتتا نەچچە كىلومېتىر يىراقتا قېچىپ كېتىپ ، ئۇنى
قوغلىغىلى سېلىشى . بۇگۈن تاڭ سۈزۈلۈشىگىلا ئۆيدىن چە-
قىپ ، ھەش - پەش دېگۈچىلا بەش كىلوگرام كەلگۈدەك يوغان
بىر قارا سوقۇم[1] ئېتىۋالغانىدى . پىچاق سۈرۈشكىمۇ ئۇلگۈرمەي
جېنى چىقتى . تېخىمۇ ئەلەم قىلغىنى ـــ ئۇنى سازلىقتىن
ئالىمەن دەپ بېلىگىچە سۇغا كىرىشكە مەجبۇر بولدى . ھېلىمۇ
ياخشى ، قولتۇقىغا چىققۇدەك رېزىنكە ئوۋ كىيىمى بار ئىكەن ،
ھېچېيېرى ھۆل بولمىدى . قارا سوقۇمنى ئاتنىڭ ئېگىرىگە غاز-
جۇغلىدى - دە ، يەنە ئوۋ كۈتتى . كىم بىلسۇن ، ئەنە ئاۋۇ
تېخىچە جان تالىشىۋاتقان سۇنا ئۇنى قالتىس خۇش قىلدى ؛
ھۈركۈپ كەتكەن توپقا ئەگىشىپ بىر ئۇچقىنىچە ئۇنى بىر كىلو-
مېتىردەك ئارىلىققا ئاتلىق قوغلىغىلى سالدى . بەلكى زىۋەرىخاز-
مۇ بىر مەزگىل قوغلىتار . ئاخىر بېرىپ ئۇنىڭ قوينىدا پىلتىڭ-
لىماسلىققا ھەددى ئەمەس... مەتكېرىم ئۆمرىدە قايسى ئىشتا
مەقسىتىگە يېتەلمىگەن ؟ بەلكى چىقىپمۇ قالار لېكىن كۆپ ئە-

---

① قارا سوقۇم — قارا تۈرنا .

مەس . مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن بۇيان ، بىرەر ئىشنىڭ ئوڭغا تارتماي قالمىدى . ئامەت قۇشى هامان ئالدىنى قىلىپ تۇردى . هازىر ئەگەر ئۇ ئېغىز ئاچىدىغانلا بولسا ، يىگىرمە - ئوتتۇز ياشلىق چوكان - جۇۋان تۇرماق ، بەدىنىگە ئەركەك چۈشىن قونمىغان پەرىزاتتەك قىزلارمۇ ئۇنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ . ئەمما ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە مىڭ قىزغا تەڭ قىلمايدىغان بىرلا زىۋەرىخان بار .

نېمە ئۇچۇن ؟

بۇ هېكايە بەك ئۇزۇن ، بەكمۇ ئۇزۇن . ئىككى جۈملە سۆز بىلەنلا تۈگەتكىلى بولمايدۇ . ئەگەر هۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلىرىمىز هەقىقەتەن قىزىقسا ، بۇ هەقتە كېيىنچە قەلەم تەۋرىتىمىز . چوقۇم قەلەم تەۋرىتىمىز !

ئەسلى گېپىمىزگە قايتايلى : زىۋەرىخان يېشىنى سۈرتمەكچى بولغانىدى ، مۈرىسىدىكى كەتمىنى يەرگە چۈشۈپ كەتتى . ئۇ يەرگە ئېگىشىپ بولغۇچە ، كەتمەننى مەتكېرىم قولىغا ئېلىپ بولدى . ئارىلىق بەكمۇ يېقىن بولغاچ ، ئىككىيلەننىڭ پېشانىسى پېشانىسىگە تېگىپ كەتتى . مەتكېرىم هۇزۇرلانغىنىدىن تەبەسسۇم قىلدى . زىۋەرىخان سەسكەنگىنىدىن تەرىنى تۈردى . قولىنى كەتمەننىڭ سېپىگە ئۇزاتقانىدى ، مەتكېرىم قويۇۋەتمىدى . ئىككى جۈپ كۆز تۇيۇقسىز ئۇچراشتى . بىر جۈپىدە تەبەسسۇم ۋە ئىلتىجا ، بىر جۈپىدە غەزەپ ۋە بىزارلىق . هەر ئىككىلەنىڭ تىنىقى ئىتتىپ كەتكەن ، ئېغىز - بۇرنىدىن توختاۋسىز چىقىۋاتقان هور بىر - بىرىنىڭ يۈزلىرىگە ئۇرۇلدۇ . بىرى هۇزۇرلىنىدۇ ، بىرى سەسكىنىدۇ . بىرى بۇ هالەتنىڭ تېخىمۇ ئۇزۇنراق داۋاملىشىشىغا ئىنتىزار ، يەنە بىرى بۇنىڭ ئەكسىچە...

— ئوبدان زىۋەرىخان ، مېنى قىينىمىسىلا ! خۇدامۇ بەندىنىڭ گۇناهىنى كەچۈرىدىغۇ... ئۇنداق قىلماي...

— مەن دېدىمغۇ ، ئەرگە تەگمەيمەن !

ـــ سىلە ئەرگە تەگمىسىلە ، مەنمۇ سىلىدىن بۆلەك ھېچ-
كىمنى ئالمايمەن !
ـــ گېپىنىڭ چىرايلىقلىقىنى... ئالمىسىلا ئالماۋەرسىلە !
مېنىڭ نېمە چاتىقىم !...
ـــ ئۇنداق دېمىسىلە...
ـــ ئەمىسە نېمىشقا كۆزۈمگە كىرىۋالىلا ! ؟
ـــ كۆزلىرىگە كىرىۋالمىدىم... ئادەم ئىكەنمىز ، كۆڭلى
كۆڭۈل دېگەن...
ـــ كۆڭۈل ؟ سىلىنىڭ كۆڭۈللىرى كۆڭۈل ، باشقا ئادەم-
نىڭ كۆڭۈل ئەمەسمۇ !...
ـــ مەن ئۇنداق دېمىدىمغۇ ؟
ـــ ئۇنداق دېمەپتىمىش ! ھېلىقى چاغدا... ئاپلا !...
زىۋەرخان يەنە يىغلاپ تاشلىدى . مەتكېرىمنىڭ چىرايى
ئايانچلىق تۇس ئېلىپ ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى :
ـــ ئۇچاغدا... ئۇچاغدا... ياشلىق قىلىپ... كۆڭۈللىرىنى
چىگىپ قويغان . ئەمدى ئۆلسەممۇ ئۇنداق پوقنى يېمەيمەن...
ـــ كۆڭلۈمنى چىگىپ قويۇپتىمىش... نومۇس قىلماي
دەۋاتقان گېپىنى !... ئۆمۈرلۈك بەختىمنى قارا قىلدىڭ . تۇگە-
مەس دەردكە قويدۇڭ !... يەنە تېخى...
زىۋەرخان تىلىنى باشقۇرالماي قالدىمۇ ، ئۇنى «سەن»لە-
ۋەتتى . ئۇنىڭدىن بۆلەك ئادەم ئاشۇ سۆزنى ئاغزىدىن چىقىرىدە-
غان بولسا ، شۇ ئانلا ئوتنى كۆللەردە ، سۈيىنى چۆللەردە قىلە-
ۋېتىشتىن يانمايدىغان بۇ ئادەم چىرايىنىمۇ ئۆزگەرتمىدى .
«سىلە - ئۆزلىرى»دىن چۈشمىدى :
ـــ ئوبدان زىۋەرخان ، مەنمۇ ئاشۇ قىلىقىم ئۈچۈن ئۆلگۈ-
دەك خىجىل... ئۇرامىلا ، تىللامىلا ، ئالدىلىرىدا قول باغلاپ تۇ-
رۇپتىمەن... «كۆيگەن يۈرەككە داۋا يوق» دەپ بىكار ئېيتماپتە-
كەن . تەلىيىم كاج كېلىپ ، شۇ چاغدا خۇدايىم سىلىگە ئۇلاش-

تۇرمىدى . ئەمدى بولسىمۇ ئۇنداق قىلماي...
ـــ ئۆتكىنە ، زەردەمنى قاينىتماي ! ـــ زىۋەرخان غەلىتە بىر چاققانلىق بىلەن كەتمەننى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇپلا ئېلىپ ، ھۆكۈرەپ يىغلىغىنىچە ئۆيى تەرەپكە يول ئالدى . كېتىپ بېرىپ ، ئاغزى بېسىلماي ئۇنى تىللايتتى ، ـــ سەندەك ئادەم ئەسكىسىگە تەگكۈچە ئىت ـ ئېشەككە تېگمەن !...
مەتكېرىم داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى . كۆزلىرى ئولجىدىن قۇرۇق قالغان قارىچۇغىنىڭ كۆزلىرىدەك ، زىۋەرخانىنىڭ كەيـ ـنىدىن بىللە كەتتى . ھېلىقى سۇنا جان ئاچچىقىدا پالاقلايتتى ، غاقىلدايتتى . لېكىن ، ئۇ مەتكېرىمنىڭ خىيالىدا يوق ئىدى...

شەھەردىن كەلگەن مەلۇمات

ئەگۇز كېلىپ يەر تېشىلدى . سۆگەتلەر يېشىلىپ ، تېرەكلەر پوتلا چىقاردى . قۇمسارايلىقلارنىڭ ئۆلۈكىنىڭ قولىنى ئۆتنە ئالغۇدەك ئالدىراش كۇنلىرى باشلاندى . قىغ ئۇسۇلغان تاغار - قاپلارنى يۇدۇپ ، مەھەللىدىن سازقا كېتىۋاتقان ئاياللارنى قەدەمدە بىر ئۇچرىتىش مۇمكىن . ئەرلەر ئاساسەن كۆزگە چېلىقمايدۇ . پۇتۇن دادۇيگە «يېرىم دۇنيا» ھۆكۇمران . قىغ توشۇۋاتقانلارمۇ ، ئېچىتما قىلىنىدىغان ئېتىزلارنىڭ قىر - تېگەنلىرىنى ئوڭلاۋاتقانلارمۇ ، دۆش ئېلىپ ، ھارۋا سۆرەۋاتقانلارمۇ سەپسېلىپ ئايال . گۇڭشې قۇرۇلۇشتىن بۇرۇن ئۇلارنىڭ كۇنلىرى تاماق ئېتىش ، بالا بېقىش ، توخۇ ۋە قوي - كالا بېقىشتەك ئىشلار بىلەن ئۆتەتتى . مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ شەخسىي قوي - كالىسىمۇ ، ھەتتا توخۇ چاغلىق جانلىقىمۇ يوق . ھەممىسىنى گۇڭشې يىغىۋالغان ، كوللېكتىپنىڭ چارۋىسىغا قوشۇۋەتكەن . ئېشەك دېسە ، تۆت - بەش ئائىلىدىن بىرەرىدىن چىقىپ قالىدۇ . بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى دۇيجاڭنىڭ قىستىشى - مەجبۇرلىشى بىلەن سېتىۋېلىنغان . چۇنكى ، دۇينىڭ دۆلەتكە ئېشەك سېتىپ بېرىش ۋەزىپىسى يوق ، بۇ بىر ، يەنە بىرى ، ئۇنى ھېچكىم خالىغان چاغدا ئۆلتۇرۇپ يەۋالالمايدۇ ، خالىغان چاغدا دۇينىڭ ئىشلىرىغا ئىشلەتكىلى بولىدۇ . شۇڭا ئۇ قانچە كۆپەيسە شۇنچە ياخشى . قوي - كالا ئۇنداق ئەمەس ، خالىغاندا سويۇپ يەۋالغىلى ، خالى-

غاندا سېتىۋەتكىلى بولىدۇ . دۆلەتكە ئېھتىياجلىق بولغاندا ، شەخسلەرنى ئۆلتۈرسەڭمۇ يۈز كويلۇق قوينى ئون كويغا ، بەش يۈز كويلۇق كالىنى يۈز كويغا ھەرگىز سېتىپ بەرگىلى ئۇنىمايدۇ . ئۇنى يىغىپ باشقۇرمىغاندا ، «ئۇچ چوڭ كۆرسەتكۈچ» نىڭ بىرى تۈتۈلمىغان بولىدۇ . قۇمساراي ھېلىمۇ كەمبەغەل . كەمبەغەلگە گۆشنىڭ نېمە ئىشى ؟ قورسىقى تويسىلا بولدى ! قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈن يەر تېرىش كېرەك . ئېشەك بىرىنچى دەرىجىلىك ئەمگەك كۈچى ، بەرجەس ئىككى ئادەمنىڭ ئىشىنى قىلىدۇ . نورما ئاشلىق قالدۇرۇشنىڭمۇ ھاجىتى يوق . گېلىدىن ئەزالار ئۆزى خەۋەر ئالىدۇ . يەنى ئاياللار دۈينىڭ ئەمگىكىدىن قولى بوشىغان ھامان ئېشەككە ئوت ئالىدۇ ، تاماق ئېتىدۇ . دېمەك ، ئاياللار ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق ئازادلىققا ئېرىشكەن . ئېتىزدا ئەرلەر نېمە ئىش قىلسا ، ئۇلارمۇ شۇنى قىلىدۇ . ئالدىغان نومۇرنىمۇ ئەرلەرنىكىدىن ئاز ئەمەس . بۇنىڭدىن ئۇلار بەكمۇ خۇشال ، خۇشاللىقتا ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىشلەۋېرىپ ، تولىسى بالا ياتقۇ چىقۇقى كېسىلىنىڭ ئاسارىتىدە تۇغماس بولۇپ قالغان . بەزىلىرى چالا تۇغۇپ قويۇپ ، بىرەر بالىسىمۇ تۇرمىغان . «قوي بولسا قوزىسى» . ھەممىسى جېنى ئامان قالغىنىغا خۇش . ئىش دېسە كەينىگە قارىمايدۇ··· بۇ يىل قىشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ، تۆلەندى سازدىكى «جەڭ»نى توختىتىپ قويماسلىق شەرتى ئاستىدا ئۇچ يۈز نەپەرگە يېقىن قاۋۇل ئەرنى باشلاپ سۇ قۇرۇلۇشى ئىش ئورنىغا كەتكەنىدى . ئىككى ئايدىن بېرى يۇرتقا دەسسەپمۇ باقمىدى . مۇشۇنداق ئىشلىسە ، ۋەزىپە يەنە ئىككى ئايدا ئورۇندىلاتتى . ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقتىنىڭ قىسقىلىقى بىلەن بۇ يەرگە قايتىپ كېلىپ ، بەش كۈن ئىچىدىلا

«يېرىم دۇنيا»نى يېڭىۋاشتىن ئاياغقا تۇرغۇزۇپ ، كۆچتۇڭگۇر ئەرلەردىن قېلىشماي ئىشلىگۈدەك هالغا كەلتۈرگەنىدى...

شامالليق كۈن . ئېشەكلەر تاياق زەربىدىن دۇلدۇلدەك ئۇچماقتا ، ئاياللار تاغار ـ قاپلىرىنى يۈدۈشۈپ ، چۈمۈله توپـ- دەك قاتارلىشىپ ، مەنزىلسىرى تىنىمسىز ئىلگىرىلىمەكته . پا- راڭمۇ سېلىشمايدۇ ، ناخشا ئېيتىشقىمۇ هەپسىلىسى يوق . ئۇلار- غا ئايانكى ، يۈدۈۋالغىنى قىغ ئەمەس ، نومۇر . ئون نومۇر بىر ئەمگەك . بىر ئەمگەك ـــ بىر يۈەن پۇل دېگەن گەپ . ئەگەر بۇگۈن ئون نومۇرغا ئىشلىيەلمسە ، دۈيجاڭنىڭ تىل ـ هاقارىتـ- دىن ، ئامبارچىدىن نىسى ئالغان ئۇچ جىڭ ئاقئۇشقاقنىڭ قەر- زىدىن قۇتۇلىدۇ . شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ، داجەيدىن ئۆگىنىش- تە دۈيگە شان ـ شەرەپ كەلتۈرىدۇ . ئۇلار مانا مۇشۇنداق ئاڭلىق . هېچكىمنىڭمۇ هېچكىمنىڭ كەينىدە قالغۇسى كەلمەيـ- دۇ . ئالدىرايدۇ ، ئالدىرايدۇ ، ئالدىرايدۇ...

تۆلەندى تاشمەتخان ئۇستام بىلەن بىللە ، داجەينى ئۇلگە قىلىپ ياساتقان غالتەكلىك زەمبىل هارۋىغا دۆش ئۇسۇۋاتاتتى . قاياقتىندۇر پەيدا بولۇپ قالغان ئابدۇرازاق ئۇنى دادۈيگە بېرىشقا ئالدىراتتى . مەي جۇرېن ساقلاۋېتىپتىمىش .

تۆلەندى ئىشنى توختىتىپ ، كىيىمىدىكى توپا ـ تۇماننىمۇ قاقماستىن ، كەتمىنىنى مۇرىسىگە سالغىنىچە دادۈيگە چاپتى .

ـــ مۇنداق بىر ئىش بىلەن كەلدۇق ، ـــ دېدى مەتكېرىم سالام ـ سائەتتىن كېيىن بەكمۇ كىچىك پېئىللىك بىلەن . ئۇ يېقىنقى نەچچە ئايدىن بۇيان بۇ دادۈيگە پات ـ پات كېلىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى . بەزىدە ئەزالار ئىشلەۋاتقان جايغا بېرىپ ، ئاز ـ تولا ئەمگەكمۇ قىلاتتى . ئەزالار بىلەن مۇڭدىشاتـ-

تى . يولى كەلگەندە ، چاقچاق قىلىپمۇ قويىاتتى . شۇڭا ئەزالار ئۇنى گۇڭشىنىڭ ھەرقانداق باشلىقىدىن بەكرەك ئىززەتلەيتتى ، ـــ ھېلىقى شەھەردىن كەلگەن تاشمەتخان دېگەن ئادەمنىڭ پوزىتسىيىسى قانداقراق ؟

ـــ ئوبدان ، بەك ئوبدان ، تۆلەندى سۆزلەۋاتىپ ، كۆڭلى نېمىندۇر تۇيغاندەك ، مەتكېرىمگە گۇمان ئارىلاش تىكىلدى . مەتكېرىمنىڭ يېنىدا گۇڭشىنىڭ ئەنزە تەكشۈرۈش خادىمى نەسرۇللا ئولتۇراتتى ، قانداق دەيلا ؟ بۇنى سوراپ قاللىغۇ...

ـــ مۇنداق گەپ ، ئۆتكەندە ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۇ ئادەم بۇ يەرگە كېلىپلا دادۇينىڭ چوشقىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشىنى ھاقارەتلەپ بىرمۇنچە ئۆسەك سۆز قىپتىكەن ئەمەسمۇ ؟ نېمىنى نېمە قىلىپ ، بىز يولداش نەسرۇللانى قەشقەرگە ئەۋەتىپ ، ئۇنىڭ سىياسىي ـ ئىدىيە جەھەتتىن قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ بېقىشنى زۆرۈر تاپقانىدۇق...

ـــ شۇنداقمۇ ؟ ـــ ھاڭ ـ تاڭ بولغان تۆلەندى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتكىنىمۇ تۇيمىدى ، ـــ بىرەر چاتاق يوقتۇ ؟

ـــ مانا بۇنى كۆرۈپ باقسىلا بىلىلا .

مەتكېرىم ئون ۋاراق كەلگۈدەك ئىش قەغىزىگە يېزىلغان ماتېرىيالنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى . كۆڭلى چۈن يەۋالغاندەك غەش بولۇپ قالغان تۆلەندى ئۇنى قولىغا ئېلىپلا ئالدىراش كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى : «قەشقەر شەھەر گۇڭشې ، ×× كوچا باشقارما ، ×× ئاھالە كومىتېت توققۇزىنچى گۇرۇپپىدىن تاشمەتخان غاپپارنىڭ بوۋىسى سودىگەرچىلىك بىلەن ئەنجانغا بېرىپ ، شۇ يەردە ئۆلۈپ كەتكەن . دادىسى شېڭ شىسەيگە ئەسكەر بولغان . ئەسكەرلىكتىن بوشانغاندىن كېيىن ۋاپۇرۇچىلۇق قىلىپ

ئەمگەكچى خەلقنى قاقتى ـ سوقتى قىلغان . ئوغلى تاشمەتخاننى ماشىنىچىلىققا شاگىرت بەرگەن . تاشمەتخان ئازادلىقتىن كېيىنكى كوللېكتىپلەشتۈرۈشكە قارشىلىق كۆرسىتىپ ، ماشىنا چىلىق كارخانىسىدىن قېچىپ چىقىپ ، قاراڭغۇ بازارچىلىق قىلغان . بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، ئۇنىڭ ئىدىيىسى ئىزچىل ئەكسىيەتچى . پارتىيىگە ، سوتسىيالىزمغا ئۆلگۈدەك ئۆچ ...»

بۇ قۇرلارنى ئوقۇۋاتقاندا تۆلەندىنىڭ يۈرىكى ئېغىپ ، چېكىسىدىن «پۈرركىدە» تەر ئۆرلىدى . ئالاقىنى ئاخىرغىچە ئوقۇپ بولغاندا ، پۈت ـ قولىدىن ماغدۇر كېتىپ ، پۈتۈن ئەزاسى لايدەك بوشىشىپ كەتكەندى . ئۆكۈنۈش ۋە غەزەپ بىلەن تولغان يۈرىكى ئاغزىغا قاپلىشىپ قالغاندەك تەستە نەپەس ئالاتتى . كۆزلىرى ئالدىدا ئولتۇرغان ئىككىيلەنگە ئۇدۇل قارىيالمايتتى .

ـــ ئۇنىڭ مۇشۇنچىلا ئەسكى ئادەم ئىكەنلىكىنى نېمىشقا بۇرۇنراق بىلمىگەندىمەن !... مەنزە...

ئارىلىقتا چوڭقۇر جىملىق چۈشتى . سىرتتا شامال گۈركىرەيدۇ . تۆلەندى خىيالغا پاتتى . تاشمەتخان ئۇستام دۇينىڭ ئامبىرىغا كۆچۈپ بېرىپ ئەتىسىلا ، ئېشەكنىڭ كەينىدىن يېتىشىپ ماڭالايدىغان ئۇچ بالىسىنى كەينىگە سېلىپ ، دۇيجاڭنىڭ ئالدىغا باردى . ھەممىسىنىڭ مۇرىسىدە بىردىن يېپىيېڭى كەتمەن بىلەن تاغار بار ئىدى . بۇ سايمانلار شەھەرنىڭ ئۇلارغا قىلغان سوۋغىسى ئىدى .

ـــ دۇيجاڭ ، ـــ دېدى ئۇ مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ ، ـــ بۇ يەرگە كەلگىنىمىزگە ئۇچ كۈن بولۇپ قاپتۇ . ئۆزلىرىنى ئىش كۆرسىتىپ بېرەرمىكىن ، دەپ قاشلىرىغا كەلدۇق...

دۈيجاڭ هوشۇر تەمتىرەپ قالدى . كەم دېگەندىمۇ ، ئۇلارنى ئەتىيازغىچە ئىشقا ئېلىپ چىقماي ئوبدان كۆڭلىنى ئېلىش ، كېيىنچە ، بارا ـ بارا بۇ يەرنىڭ ئەمگىكى بىلەن پاشىسىغا كۆندۈرۈۋېلىش نىيىتى بار ئىدى . تۆلەندىمۇ ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلغان . ئارىدىن بىر كۈن ئۆتمەيلا ، ئۇلار كەتمەن ، تاغارلىرىنى كۆتۈرۈپ بوسۇغىسىغا كەپتۇ . قانداق قىلغۇلۇق ؟ هازىرقى شارائىتتا ، تۆت ئادەم دېگەن ئاز ئەمگەك كۈچى ئەمەس . ئىككى كىچىكىنى سازدا ئەزالارغا چاي قاينىتىپ بېرىشكە قويۇپ ، چوڭلىرىنى ئامباردىكى قىزىشقا باشلىغان ئۇرۇقلۇق شالنى ئۆرۈشكە سالسىمۇ خېلى ئىش بولىدۇ . شۇنداقتىمۇ ، سېكرىتاردىن يوليورۇق ئېلىش كېرەك .

ـــ خاپا بولماي بۈگۈنچە دەم ئېلىپ تۇرۇشسىلا ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ كەچقۇرۇن سېكرىتار پەيدا بولسا ، ئۇنىڭدىن بىر يوليورۇق سورۇۋېتىپ ، ئاندىن هەربىرلىرىگە ئىش كۆرسىتىپ بېرەي .

ـــ سېكرىتار تۈنۈگۈن بىزنى ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇپ بەردىغۇ ! يەنە يوليورۇق سوراپ نېمە قىلىلا ؟ بۇيرۇۋەرسىلە ، نېمە ئىشقا بۇيرۇسىلا قىلىۋېرىمىز . ئىش قىلىپ ئۆگىنىپ قالغان ئادەم بىكار يۈرسە زېرىكىپ قالىدىكەن...

ـــ شۇنداق دېگەنلىرىگە رەهمەت ! هەر نېمە دېگەنبىلەن ، هەر بىرلىرى مېهمان . بەش ـ ئون كۈن ئوبدان ئارام ئېلىشسىلا . بەك ئىچلىرى پۇشۇپ كەتسە ، ئانچە ـ مۇنچە ئەزالار ئىشلەۋاتقان يەرگە بېرىپ كېلىشسىلىمۇ بولىدۇ... سېكرىتار هەربىرلىرىنى «بەش ـ ئون كۈن دەم ئالسۇن» دېگەن . مەن ئۆز بېشىمچىلىق قىلسام كېيىن جاۋابىنى بېرىپ بولالمايمەن...

ـــ جاۋابىنى ئۆزىمىز بېرىمىز !

سالى گەپكە ئارىلاشتى . دادىسى ئۇنى قوللىدى :

ـــ شۇنداق ، سېكرىتارغا ئۆزىمىز جاۋاب قىلىمىز . نېمە

ئىش بولسا بۇيرۇڭە‌رسىلە !

ـــ ماقۇل دە‌پ ، گە‌پكە كىرىشسىلە . بىزنىڭمۇ ئۆزىمىزگە لايىق تۇزۇممىز بار . لېكىن ئۇشۇزۇ قارار قىلغان ئىشنى مە‌ن بۇزسام بولمايدۇ . سېكرىتار كە‌لگە‌نده ، ھە‌ربىرلىرىنىڭ تە‌لىپىنى ئېيتىپ باقسام ، يا «ماقۇل» دە‌ڭىتە‌ر ، يا قايتا مۇزاكىرە قىلىپ ئۇچۇرنى بېرە‌ر . بولمىسا كېيىن مە‌ن خىجالە‌ت بولۇپ قالىمە‌ن .

ـــ سېكرىتار نە‌گە كە‌تتى ؟

ـــ گۇڭشېغا يىغىنغا كېتىپتۇ .

ـــ ئە‌ستا...

تاشمە‌تخان ئۇستام تە‌سلىكتە قايىل بولۇپ ، باللىرىنى كە‌ينىگە سېلىپ دۇيجاڭنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ كە‌تتى ۋە كە‌چىكىچە ئامبارنىڭ ئۆگزىسىدىكى قارنى يە‌رگە تاشلاپ ، ئامبارنىڭ ھويلىسى ۋە ئە‌تراپىنى چىنىدە‌ك پاكىز قىلىۋە‌تتى . بۇ ئىش ئە‌زالارنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى . بە‌زىلە‌ر : «خېلى تۇزۇك خە‌ق-تە‌ك قىلىدۇ» دېسە ، يە‌نە بە‌زىلە‌ر : «موزاينىڭ يۇگۇرۇشى سا-مانلىققىچە ، يېڭىياچىلىقتا ئۆزىنى راسا بىر كۆرسىتىپ قويغۇ-سى كە‌لگە‌ن ئوخشايدۇ ، ‹چۇجىنى كۇزده سانىڭ› دە‌پتىكە‌ن ، كېيىن يېلى چىقىپ كە‌تمىسە ھېساب !...» دە‌پ دىمىغىنى قې-قىشتى...

تاشمە‌تخان ئۇستام خۇپتە‌ننى ئوقۇپ بولۇپ ، تۆلە‌ندىنىڭ بوسۇغىسىدا پە‌يدا بولدى . ئە‌مدىلا گۇڭشېدىن قايتقان تۆلە‌ندى «ئۇھ» دېيىشكىمۇ ئۇلگۇرمىگە‌نىدى . ئۇنى ئۆيگە باشلىدى . رە‌نىخان مە‌جلىسكە چىقىپ كە‌تكە‌ن بولسا كېرە‌ك ، كۆرۈنمە‌يە-تتى . مورا ئوچاق ئالدىغا ئولىشىۋالغان باللار مېھمانىنى كۆرۈپلا بۇلۇڭ ـ بۇلۇڭغا كىرىپ كېتىشتى . تۆلە‌ندى مېھمانىنى تۆرگە باشلاپ ، ئۆزى ئوچاق ئالدىغا يۇكۇندى ، لاخشىگىر بىلە‌ن قوقاس-نى كولاپ ئوتنى ئۇلغايتتى .

— سېكرېتار ، — تاشمەتخان ئۇستام گەپ باشلىدى ، — تۇنۇگۈنكى قىلىقىم تازا كۆڭۈللىرىگە تەگدىغۇ دەيمەن ؟

— يا··· ياق ، — تۆلەندىنىڭ دولىسى قورۇلدى . تەمتىرىگىنىدىن ، قىلغىلى تۇزۇك گەپ تاپالمىدى ، — ئەمدى···

— ئالدىلىرىدا ئۆزۈممۇ خىجىل ، — تاشمەتخان ئۇستام ئۇلۇغ كىچىك تىندى ، — شۇنچە ياشقا كىرگىچە ، توڭگۇز دېگەن نەرسىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن . ئۇنىڭ هارامىلىقى «قۇرئان» دىمۇ يېزىلغان . ئۇنى مۇسۇلمانىنىڭ باققىنى ماڭا غەلىتە تۇيۇلدى··· ماۋجۇشىنىڭ يولىورۇقى بىلەن بېقىشقانلىرىدىن نۆزەمبىللا بىخەۋەر ئىكەنمەن··· «پادىشاهنىڭ ئەمرى — خۇدانىڭ ئەمرى» دېگەن گەپ بار . كېيىن ئويلىنىپ ، بەكمۇ خىجىل بولدۇم···

— هېچقىسى يوق . چۇشىنىۋالغان بولسىلا بولدى .

— چۇشىنىۋالدىم ، سېكرېتار ، چۇشەنمەمدىغان !···

— چوشقا بېقىش بىز ئۇچۇنمۇ يېڭى ئىش . هازىر ئابدۇرازاقتىن بۆلەك هېچكىم بېقىشنى بىلمەيدۇ . ئۇنىڭدىن بۆلەك هېچكىمگە ئىشىنىپ تاپشۇرالمايمىز···

— مۇنداق دېسىلە ! مەن تېخى···

— «مېنى چوشقا باققىلى قويمىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ قاپلا ـ دە ؟

— تاپلا ، كۆڭلۈمدىكىنى تاپلا ! توڭگۇز قوتىنىنىڭ يېنىدىن ئۆي بەرگەنلىرىگە قاراپ ، ئاشۇنداق ئويلاپ قاپتىمەن .

— بالدۇرراق شۇنداق دېگەن بولسىلىچۇ !

— ئاچچىقىمدا شۇ گەپمۇ ئېسىمگە كەلمەپتۇ . ئۆيدىن كۆچۈپ كېتىشىنىڭ غېمىدىلا قاپتىمەن···

— ئەگەر كاللىلىرى هەل بولغان بولسا ، يەنە شۇ ئۆيگە كۆچۈپ بارسىلىمۇ بولىۋېرىدۇ··· سىلە دېگەن مېهمان . مەن چۇشەندۇرۇپ قويسامىلا هېچكىم سىلىدىن رەنجىمەيدۇ .

— رەھمەت ، ئاۋارە بولۇشمىسلا ! ھازىرقى ئۆيىمىزگە ئوبدانلا كۆنۈپ قالدۇق . يەنە كۆچۈپ يۈرمەيلى...

— مېنىڭچىمۇ ھوشۇر ئاخۇن دېگەندەك قىلساق بولار ، — دېدى تۆلەندى ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنى دادۇيىنىڭ بېغىغا قارىتىش نىيىتىدىن يانغاندى ، — بىر مەزگىل ئوبدان ئارام ئېلىپ تۇرۇشسىلا . ۋاقتى كەلگەندە ، ئۆزىمىز ئىش تېپىپ بېرىمىز .

«يامانغا ياغ يارىشماس» دېگەندەك ، تۆلەندىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرى ئۇنىڭغا كار قىلمىدى . «مەيلى ، ئىشلىسە ئىشلەپ باقمامدۇ — دېدى ئىچىدە ، — تاۋار - دۇردۇن تۇتۇپ كۆنگەن قوللىرى كەتمەننى قانچىلىك تۇتالىشىنى كۆرۈپ باقمامدۇق !...»

ئىككىيلەن دەتالاش قىلىۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە ھوشۇر كىرىپ كەلدى . بىر دەملىك سالا - سۈلىھىدىن كېيىن ئۇلارغا ھازىرچە ئەزالار توپلىغان ئوغۇتلارنى دۇينىڭ ئوغۇت دۆۋىلەش مەيدانىغا يۆتكەش ، كىمنىڭ قانچە تاغار ئوغۇت تاپشۇرغانلىقى ۋە سۈپىتى قانداقلىقىنى دەپتەرگە خاتىرىلەپ ، نومۇر خاتىرىلىگۈچىگە ئۇ-دۇللۇق مەلۇم قىلىپ تۇرۇش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى . كېيىن نېمە ۋەزىپە تەقسىملەشنى شۇ چاغدىكى ئەھۋالغا قاراپ بەلگىلەيدىغان بولۇشتى . ئەتىسىلا ، يېگىرمە دانە تاغار بىلەن يېگىرمە ئېشەك يىغىپ ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا سېلىپ بەردى...

توۋا ، بۇ شەھەرلىك «ئاقنانچى»لار راستىنلا بوش كەلمىدى . ئەزالار بىلەن تەڭ ئىشقا چىقىپ ، تەڭ ئىشتىن چۈشەتتى . چوڭلىرى قىنغ ئۇسۇش ، تاغار ئارتىشنى ؛ كىچىكلىرى ئېشەكلەرگە «شوپۇر» بولۇشنى ئىككى كۈندىلا ئۆگىنىۋېلىشتى . چوڭلىرى ئۇلپەت ، كىچىكلىرى دوستىمۇ تېپىۋېلىشتى . قىسقىسى ، بۇ يەرگە ئاسانلا سىڭىپ كەتتى . ئۇلارنى ھېچكىم يەكلىمەيتتى ، «چۈجىنى كۆزدە ساناش» نىيىتىدىكىلەرمۇ تىلىنى يىغىشتى . قىشلىق تەتىلدىن كېيىن ئوقۇش يېشىدىكىلەر مەكتەپ-

كه ئەۋەتىلىپ ، تاشمەتخان ئۈستام بىلەن سالى ئەزالار نېمە ئىش قىلسا شۇنى قىلىدىغان بولۇشتى . ئىشىنىڭ سان ـ سۈپىتىمۇ ، ئالىدىغان نومۇرىمۇ يامان ئەمەس ئىدى . مانا ئەمدى...

ـــ بەك جىمىپ كەتتىلىغۇ ؟ ! ـــ مەتكېرىم ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى ، ـــ ئوقۇپ بولغانلا ؟

ـــ ئوقۇپ بولدۇم ، ـــ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن تۆلەندى مۇشۇ سۆزنى ناھايىتى تەسلىكتە دېدى .

ـــ نېمىنى نېمە قىلىپ ، تەسىراتلىرى قانداقراق ؟

ـــ تەسىراتىم... تەسىراتىم... ئەمدى...

ـــ «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە ، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا» دېگەن شۇ ـ دە ! مەن باشتىلا گۇمانلانغان . سىلىمۇ بىلىلا ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، سىياسەتنىڭ روھى ناھايىتى ئېنىق ، بىرەر گۇناھ ئۆتكۈزمىسە ، رەھبىرىي كادىرنى پۇقرا ، ئادەتتىكى كادىرنى ئىشچى قىلىپ قويۇشقا بولمىغىنىدەك ، ياخشى ئادەملەرنى شەھەردىن يېزىغا ھەيدەمدۇ ؟ ! نېمىنى نېمە قىلىپ ، بىز مۇشۇ چاغدا سىنىپىي كۈرەش ئاڭلىقلىقىمىزنى يوقىتىپ ، ئۇنى پادىشاھنى قارشى ئالغاندەك قارشى ئېلىپ كېتىپتۇق . ھازىر ئويلانساق ، ھەممىمىزنىڭ يۈزى قىزىرىدۇ . مەن ئاشۇ ئىشىم ئۈچۈن ماۋجۇشى ئالدىدا ، پارتىيە ئالدىدا ، سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا خىجىل...

مەتكېرىم ناھايىتى ئۇزۇن سۆزلىدى . ئىككى گېپىنىڭ بىرىدە ئۆزىنىڭ سىنىپىي كۈرەش ، لۇشيەن كۈرىشى ئېڭىنىڭ تۆۋەنلىكىدىن ئۆكۈندى . ئۇنىڭ سۆزى بەكمۇ تەسىرلىك ۋە قايىل قىلارلىق ئىدى . تۆلەندىگە ھەممىدىن بەك تەسىر قىلغىنى مەتكېرىمنىڭ ماۋۇ سۆزى ئىدى : «بىرەر گۇناھ ئۆتكۈزسە ، رەھبىرىي كادىرنى پۇقرا ، ئادەتتىكى كادىرنى ئىشچى قىلىپ قويۇشقا بولمىغىنىدەك ، ياخشى ئادەملەرنى شەھەردىن يېزىغا ھەيدىمەيدۇ » تۆلەندى ئادەتتىكى كادىر خاتالىق ئۆتكۈزسە ئىش-

چىلىققا چۇشۇرۇپ قويۇلىدىغانلىقى ، ئىشچى خاتالىق ئۆتكۈزسە خىزمەتتىن قوغلىنىدىغانلىقىنى بۇرۇندىنلا بىلەتتى . شەھەر دې- گەندە ئىشچىلىقتىن تۆۋەن تۇرىدىغان خىزمەتمۇ يوق . شۇڭا ئىشچى بىرلا مۇدۇرسە كوچىغا چىقىپ مەدىكارچىلىق قىلماقتىن باشقا ئامال يوق . ئۇنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى شۇنداق بولغان . شۇ چاغدا ، تۇغقانلارنىڭ : «ئەسقەر ئوبدانراق ئىشلەپ كادىر بولۇ- ۋالغان بولسا ، بەش بالا بىلەن كوچىدا قالمايتتى» دەپ ئىچىنى ئۇرغىنى ھازىرقىدەك ئېسىدە تۇرۇپتۇ . بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن غوپۇر ھاجى پومنىڭ ئوغلى نادىرنى خوتۇن - بالىلىرى بىلەن قوشۇپ بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇشتى . «توردىن چۇشۇپ قالغان پومېشچىك ئۇنسۇر» دەپ قالپاق كىيگۈزۈلۈپتۇ . ھازىر «بەش خىل ئۇنسۇر»لار قاتارىدا نازارەت ئاستىدا ئەمگەككە سې- لىنىۋاتىدۇ . ئەمما ، كاساپەت ، دادىسى بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇشقا ئۇنىماي ، يەتتىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ قوتىنىنى ماكان تۇتتى . يەر ئىسلاھاتىدا تەركىب ئايرىلغان چاغدا ، ئۇ تېخى ئون ئالتە ياشقىمۇ كىرمىگەنىدى . مانا ئەمدى پومېشچىك بولۇپ قاپتۇ . ھەدەپ يۇقىرىغا ئەرز يېزىۋاتىدۇ . ئەرزى چۆرگىلەپ گۇڭشېغا كېلىپ ، بۇرۇن - قۇلىقىغچە پىپەن قىلىنىدى . تۆۋەن- دىنىڭ ئېسىدە قېلىشچە ، ئۇ چاغدا سىياسەت ناھايىتى ئېنىق ئىدى ، پۇقرالىق يېشىغا توشمىغان ھەرقانداق ئادەم تەركىب ئايرىشقا قاتناشتۇرۇلمايتتى . نېمە ئايرىلسا ئاتا - ئانىسى ئايرى- لاتتى . نادىرغا پومېشچىك بالىلىرى قاتارىدا مۇئامىلە قىلىنغاند- ىدى . ھازىر بۇ گەپنى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدۇ . ھېچكىمنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئوتتىنى تۇتۇپ ، قولىنى كۆيدۈرۈۋالغۇسى يوق . قارىغاندا ، شەھەرگە يېڭى سىياسەت كەلگەن ئوخشايدۇ . تاشمەت- خان بۇ يەرگە كەلگەن چاغدا ئۇنى «ماۋجۇشىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقان ئادەم» دەپ قارىغاندى . ئەمدى مەلۇم بولدى ، شەھەردىكى يامان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى يېزىغا ھەيدىلىدىكەن .

«مۇشۇنداق كېلىۋەرسە ، يېزا تۇرمىگە ئوخشاپ قالماسمۇ ؟ ‹بەش خىل ئۇنسۇر› لار كۆپىيىۋەرسە قانداق باشقۇرۇپ بولغىلى بولار ؟ كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ھەممىسىگە مىلتىق تۇتقۇزۇپ ، ئۇلارنى يالاپ ئىشلىتىشكە قويارمىزمۇ ؟... »

تۆلەندى ئۆز خىيالى بىلەن بولۇپ كېتىپ ، مەتكېرىمنىڭ بىرمۇنچە گېپى ئېسىدە قالمىدى . ئەڭ ئاخىرىدا ، ئويلىغانلىرىنى گويا مەتكېرىم سېزىپ قالغاندەك ، بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى ، چېكىسىدىن تەر ئۆرلىدى . بىئارام بولغىنىدىن تۇمىقىنى كەينىگىرەك سۇرۇپ قويدى ، چاپىنىنىڭ ئۇستۇنكى تۇگمىلىرىنى يېشىپ ، يۇڭلۇق مەيدىسىنى ئېچىۋەتتى ، ھەتتا پىيالىدەك چوڭلۇقتىكى ، ماۋ زېدۇڭنىڭ سۇرىتى چۇشۇرۇلگەن ئىزناكنىڭ يېرىمى كۆرۈنۈپ قالغىنىنىمۇ تۇيمىدى .

ـــ ئۇقۇشمىمىزچە ، تاشمەتكە ئوخشاش ئادەملەر بۇنىڭدىن كېيىن تۇركۇملەپ ئەۋەتىلىدىغان ئوخشايدۇ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، ھازىردىن باشلاپ پۇختا تەييارلىق قىلمىساق بولمايدۇ ، ـــ ئۇ نەسرۇللاغا بۇرۇلدى ، ـــ سېكرېتار كوچا باشقارمىسىنىڭ ماتېرىيالىنى ئوقۇپ بولدى . ئەمدى ئۆزىڭىز بۇاستە ئىگىلىگەن ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بېرىڭ . ئۇنى ئاڭلىساڭ ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، تاشمەتنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىنى تېخىمۇ ئوبدانراق بىلىۋالار . ئۇنى قانداق باشقۇرۇش جەھەتتىمۇ كۆڭلىدە ئېنىق سان پەيدا بولار...

نەسرۇللا سۆزلەشكە باشلىدى ، ئاھالە كومىتېتى سەپەرۋەرلىك يىغىنى ئاچقان كۈنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىسمىنى تىزىملاتقان تاشمەتخان ئىسمىلار ئېلان قىلىنغان كۈنى كومىتېت مۇدىرىنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىردى ـ دە :

ـــ مۇدىر ، نېمە قىلغانلىرى بۇ ! ـــ دەپ ھۇرپەيدى ، ـــ يەتمىش نەچچە ئۆيلۈك ئادەم بار گۇرۇپپىدىن يالغۇز مەنلا يېزىغا بارامدىكەنمەن ؟

— سىزدىن بۆلەك يەنە ئىككى ئائىلىلىك بارغۇ، — دېدى مۇدىر چۈشەندۈرۈپ ، — ئىككىنچى تۈركۈمدە ماڭمىدىغانلار تېخىمۇ جىق .

— بىلىمەن ، — تاشمەتخان قايىل بولمىدى ، — ئۇلارنىڭ بىرى شەھەرگە قېچىپ كىرىۋالغان پومېشچىكنىڭ كۈچۈكى ، يەنە بىرى ئاق تۈخۈمنى كۆك بويىاپ ساتىدىغان ئالدامچى ، ئۇ يەردىن قوغلىسا ، بۇ يەردە قاقتى - سوقتى قىلىپ ئادەم قاقشىتىدىغان قارائاغۇ بازارچى . مەنچۇ ؟ مەن دېگەن تومۇزنىڭ ئىسسىقى ، چىللىنىڭ سوغۇقىدىمۇ ماشىنا تېپىپ بەش كوي ، ئون كويلاپ ھالال پۇل تېپىپ جان باقىدىغان پرولېتارىيات !... ئەمدى قوپۇپ ، مېنى ئاشۇ «داشقال»لار بىلەن بىر تاياقتا ھەيدىسىلە قانداق بولىدۇ !؟

— توغرا دېدىڭىز . ئۇلار شۇنداق ئادەملەر . سىزمۇ ئۇلاردىن قېلىشمايسىز . مەسىلەن ، قىزىڭىز يېزىغا ماكانلاشتى . ئاددىن...

— نېمە ! — تاشمەتخان مۇدىرنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى ، — نېمەم ئۇلاردىن قېلىشمايدىكەن ؟

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ، — مۇدىر كەينىگە داجىدى ، — ۋارقىراپ - جارقىراش بىلەن ئىش تاڭاتمايدۇ...

— ئەمىسە ، پاكىت كۆرسىتىڭ !

— پاكىتما ؟ ئالدىرىماڭ . بىرىنچى ، شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىناسىنى كۆيدۈرۈشكە قاتناشتىڭىز...

— يالغان ! تۆھمەت ! ! شۇنداق دېگەن ئادەم پوقنى يەپتۇ !

— يالغان ؟ سىزنى شۇ يەردە كۆرگەنلەر بارغۇ ؟

— مەن ئۇ يەرگە بارغان...

— مانا گەپ تۈگىدىغۇ ! ئۆز قولىڭىزچە ئوت قويغان بولسىڭىز ، ئاندىن گەدىنىڭىزگە ئالامتىڭىز ؟

— مەن خەقتىن ئائىلاپ كۆرگىلى بارغان . مەن يا ئوت

قويغانلارنىڭ تەشكىلاتىدا بولمىسام...
— ئۇنداق بولسا ، قايسى تەشكىلاتتا ئىدىگىز ؟
— مەن ھېچقانداق تەشكىلاتقا قاتناشمىغان !
— شۇنداقمۇ ؟ ئوتتۇرىغا كۆركىرەپ كۆيۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ : «ئەجەب ئوبدان بولدى» دېگىنىڭىزغۇ راستتۇ ؟
— يالغان ! قىپقىزىل يالغان !... ئەگەر كىمگە شۇنداق دېگەنلىكىمنى ھازىرلا دەپ ، مېنى شۇ ئادەم بىلەن يۈزلەشتۈرىدىغان بولساڭ... — تاشمەتخان مۇدىرنىڭ ياقىسىدىن بوغۇۋېلىپ ، بېشىنى نەچچە قېتىم تامغا ئۇستۈرۈۋەتتى . مۇدىر قول ياندۇرمىدى ، — ئېيتە ، كىمگە شۇنداق دەپتىمەن ؟ سەنمۇ شۇ چاغدا بېشىڭغا تۆمۈر قالپاق كىيىپ ، شۇ يەردە ئۆمىلەپ يۈرەتتىڭ . ساڭا دېگەنمىدىم - يا ؟ ھۇ خوتۇنى تالاق ماكانسىز ئوغرى ! «تالا مۇشۇكى ئۆيۈمۈشۇكىنى قوغلاپتۇ» دەپ ، تېخى سەن مېنى كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئۆيۈمدىن ھەيدەپ چىقارماقچى بولۇۋاتامسەن ؟ ئۇخلاپ چۈشۈڭ ! پاقىلىقنىڭ جاڭگىلىدىن كەلگەنگە ئون يىلمۇ بولمىغان سەن كەلكۈندى پاتقان شەھەرگە مەن پاتماي قاپتىمەنما ! خاتىرىڭنى جەم قىل . سەن بۇ يەردە بىر كۈن تۇرىدىكەنسەن ، مەن بىر يىل تۇرىمەن . سەن قاچان بۇ يەردىن ئېرىيدىكەنسەن ، مەنمۇ شۇ چاغدا ھۆكۈمەت نەگە بۇيرۇسا كېتىۋېرىمەن !...

كېيىن ئۇ ھەممە يەردە مۇدىر ئۇستىدىن پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ : «ئالدىنقى يىلى گۈلزارنى كېلىن قىلىۋالغۇسى كېلىپ ئەلچى قويغانىكەن ، ‹ئەمەلدار بىلەن قۇدا بولمايمەن › دەپ ئۇنماپتىمەن . بۇلتۇر قىشتا ، قىزىنىڭ تويلۇق كىيىملىرىنى تىكسەم سىمكىرىنى بەرمەپتى ، بۇ گەپنى بىرەيلەنگە دەپ سالسام ، شۇنىڭدىن بۇيان بۇ بەدنەپسى ھايۋان دائىم مېنى ئوتقا تىقىشنىڭ كويىدا يۈرگەنىدى . بۇ قېتىم پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ، مەندىن ئۆچ ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ . ئەگەر مەن ‹غىڭ › قىلا-

ماي ئۇنىڭ بىلەن قۇدىلاشقان بولسام ياكى سىمكارنىڭ گېپىنى ئاغزىمغا ئالمىغان بولسام ، ھەرگىز مۇشۇ كۇنگە قالمايتتىم... » دەپ كاپشىپ يۇرگەن . «تارقاقلاشتۇرۇش »نى خالىغانچە بۇرمىلاپ ، ئاممىنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە سالغان . مەسىلەن ، يېزىغا كۆچۈرۈلىدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆيلىرىنى دۆلەتكە سېتىپ بەردى ياكى چېقىپ ، ياغاچ ـ تېشىنى ئاپتوموبىلغا بېسىپ ، ئۆزى كۆچۈپ بارىدىغان يېزىغا ئېلىپ كەتتى . تاشمەتكە شۇنچە نۇرغۇن ئىدىيە-ۋى خىزمەت ئىشلەنگەن بولسىمۇ ، ئۆيىنى يا دۆلەتكە سېتىپ بەرگىلى ، يا چاققىلى ئۇنمىدى ، جىنايەت ئۇستىگە جىنايەت ئۆتكۈزدى . بۇنىڭ تەسىرى ئىنتايىن يامان بولدى ، يەنى نۇرغۇن ئادەم ئۆيلىرىنى ساتقىلى ، يا چېقىپ ياغاچ ـ تېشىنى ئېلىپ كەتكىلى ئۇنىمىدى...

— مەن بۇ ئادەم توغرۇلۇق ئاھالە كومىتېتىنىڭ نۇرغۇن ئاكتىپلىرى بىلەن سۆزلەشتىم ، — دېدى نەسرۇللا گېپىنىڭ ئاخىرىدا ، — بىرەرىمۇ ئۇنىڭ ياخشى گېپىنى قىلمىدى . ئۇغلى سالىمۇ مەكتەپتە ئوبدان ئوقۇغىلى ئۇنماي ، ئالتىنچى سىنىپتىكى چېغىدىلا دادىسىدىن ھۇنەر ئۆگىنىپ ، قاراڭغۇ بازار-چىلىق قىلغان نېمىكەن...

— ئەمدى قايىل بولغانلا ؟ — مەتكېرىم سۆز قاتتى , — ئەگەر تاشمەت ئاشۇ قىلغان ئەسكىلىكىنى بۇ يەردە قىلغان بولسا ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئاللىقاچان «بۇزۇق ئۇنسۇر » قالپىقىنى كىيەتتى . بايا ئېيتقانلىرىدىن قارىغاندا ، ئىپادىسى خېلى ياخشى ئوخشايدۇ . مېنىڭچە ، بۇمۇ ئۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن ھېيلە-گەر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ . «نېمىشقا » دەملا ؟ بۇ يەرگە كېلىپلا بىزنىڭ چوشقىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشىمىزغا قارشى تۇرۇپ ، ئەزالارغا ئىنتايىن يامان تەسىر بەردى . نېمىنى نېمە قىلىپ خۇراپاتلىق ئىدىيىسى ئېغىر كىشىلەرمۇ دېيەلمىگەن گەپلەرنى دېدى ، ئۇلارنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىدى . بەزىلەر-

نېمىگە نەزەردە «باتۇر»غا ئايلاندى . ئەگەر يەنە داۋاملىق ئۆكتەم-لىمگە قىلمۇھىرىدىغان بولسا ، كونا - يېڭى ئەكسىيەتچى ئىش - ھەرىكەتلىرى «لۆكۈدە» ئوتتۇرىغا چىقىپ قېلىپ ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىزمۇ ياخشى كۆن كۆرەلمەيدىغانلىقىنى تۇيۇپ قې-لىپ ، ئىشچان قىياپەتكە كىرىۋالغان . نېمىنى نېمە قىلىپ ، سىلەرنى ئالدىغان نەرسە دەل مۇشۇ . قانداق دېدىم ؟

— توغرا دېدىلە ، — تۆلەندى نائىلاج ئېغىز ئاچتى ، — ئەسلىدە ، بۇ ئىشتىن باشتىلا خەۋەر تاپقان بولساق بولاپتىكەن...

— ھېلىمۇ كەچ ئەمەس . مېنىڭچە ، ئۇنىڭغا «بۇزۇق ئۇنسۇر» دەپ قالپاق كىيگۈزۈشنىڭ ھاجىتى يوق . مۇئامىلە قىلىشتا «بەش خىل ئۇنسۇر» قاتارىغا قوشسائىلار بولار . قانداق دېدىم - ھە ، نەسرۇللا ؟

— توغرا دېدىلە . شۇنداق قىلايلى . قالپاقنى ئاممىنىڭ قولىغا تۇنقۇزۇپ ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىپادىسىگە قارايلى .

— ماۋۇ ئالاقىنى ئەزالار ئالدىدا ئوقۇپ بېرەمدۇق ، يا ؟...

— ھازىرچە ئوقۇمايلى ، — مەتكېرىم تۆلەندىنىڭ سۆزدە-نى بولدى ، — ئىشەنچلىك ئادەمدىن نەچچىنى ئۇنىڭ كەينىگە سېلىپ قويسىلا . ھەربىر سۆز - ھەرىكىتىگە كۆز - قۇلاق بولسۇن . نېمىنى نېمە قىلىپ ، شۇنداقلا ئىدىيىسىنى ئاشكارىلە-غان ھامان ، كونا - يېڭى ھېسابنى بىرلا ئالىمىز . بۇنى شۇ چاغدا ئوقۇساقمۇ كېچىكمەيمىز . ماقۇلمۇ ؟

— ماقۇل .

— ھە راست ، قىزى قانداقراق ؟

— ئۇبدان ، بەك ئوبدان ئىشلەۋاتىدۇ . ئوشۇق - تۆشۈك گېپىمۇ يوق . بەزى ئەزا ئايالىلاردىن جىق ياخشى .

— ئۇ خوتۇن مېنىڭ كۆزۈمگە بۆلەكچىلا كۆرۈنىدۇ . خۇددى ئىچىگە زەھەر قاچىلانغان شىشىدەك...

— ھا - ھا - ھا !...

نەسرۇللا كۈلۈپ تاشلىدى . تۆلەندىنىڭ چىرايى ئۆڭدى . مەتكىرنىم گەپىنى داۋام قىلدى :

— ئۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلىڭلار . مۇنداق ئادەملەردىن قورقىسا بولىدۇ . ئەسلىدە ئۇ بۇنچىلا مۇز پېشانە ئەمەس ئىدى . «تارقاقلاشتۇرۇش» گەپى چىقىش بىلەنلا ئاشۇنداق بولۇۋالدى . قارىغاندا ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۆزىنىڭ سوپۇرغا تېگىپ قالغىنىغىمۇ ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بۇ يەرگە ھەيدەلگىنىگىمۇ نارازى . سوپۇردىن سۇرۇشتۇرسەم ، ئۇنىڭغىمۇ سىر بەرمەيدىكەن . ھەر ھالدا پەخەس بولۇڭلار . ھە راست ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، بالىسىنى قانداق قىلىۋاتىدۇ ؟

— ئانىسى بېقىۋاتىدۇ . ئۆزىنىڭكى بىلەن قىزىنىڭ بوۋىسىنى بېقىۋاتىدۇ .

— ئەمگەككىچۇ ؟

— ھازىرغىچە ئەمگەككە چىقىپ باقمىدى .

— بولماپتۇ ، سېكرېتار ، بۇ ئىشلىرى پەقەت ئەپلەشمەپتۇ ! شەھەرلىك خېنىمنى ئەمگەكتە ئۆزگەرتمەسەك ، قانداق ئۆزگەرتىمىز ؟

— مەنمۇ ئويلىغان . ئەمچەكتىكى ئىككى بالىنى بىر ئادەم ئاران باقىدىكەن...

— بىلىمەن . ئەمگەككە چىقالمايدىغان مومايدىن بىرەرىگە بېرىڭلار . نېمىنى نېمە قىلىپ ، بىكار ئولتۇرغۇچە ، بالا بېقىپ نومۇر ئالسۇن . شەھەرلىك خېنىمۇ گۈڭپۇڭغا ئىشلەپ كۆرۈپ باقسۇن !

— شۇنداق قىلساققۇ ئوبدان بولاتتى . ئەمگەككە چىقالمايدىغانلارنىڭ بىرەرىمۇ بالا باققۇدەك ئەھۋالدا ئەمەس . ئۆزىنى ئاران باقالايدۇ .

— تېنى ئاجىزراق ئايالدىن بىرنى ئاجرىتىپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا شەھەرلىك خېنىمنى ئەمگەككە سالساڭلارچۇ !

ـــ ئۇنداقلار خېلى جىق . ئۇنى ئاجراتساق بۇ ، بۇنى ئاجراتساق ئۇ جېدەل قىلىپ ، بىرمۇنچە ئىش تېپىپ بېرىدۇ ، ـــ تۆلەندى ئۆز پىلانىنى ئېيىتتى ، ـــ مېنىڭچە ، يەنە بىرەر ئايدا ھاۋا ئىللىپ ، بالىنى بۆشۈك بىلەنلا ئېتىزغا ئالغاچ چىقسا بولىدىغان كۈنلەر كېلىدۇ . شۇ چاغدا...

ـــ ھە ، بۇمۇ بولىدىكەن ، شۇنداق قىلىڭلار . نېمىنى نېمە قىلىپ ، تاشمەتنى مەن ئۇزاقتىن بېرى بىلىمەن ، ئەسكى نەرسە . قالتىس سەگەك بولمىساق بولمايدۇ . مېنىڭچە ، ئۇنى بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە ئوغلى بىلەن قوشۇپ ھاشارغا ئەۋەتىۋەتسە- لە . ئۇ يەرنىڭ ئەمگىكىنىڭ تەمىنىمۇ تېتىپ باقسۇن !

ـــ ماقۇل . بۈگۈن كەچقۇرۇن ئۇقتۇرۇش قىلىپ ، ئۆگۈنلۈككە ماڭدۇراي .

ـــ شۇنداق بولسۇن ، باشقا گەپ يوقتۇ ؟

ـــ يوق .

ـــ ئەمىسە بىز قايتايلى .

ـــ چۈش بولۇپ قالدى ، تاماق يەپ كېتىشەرلا .

ـــ خوش ، باشقا كۈنى يەمىز .

مەتكېرىملار كەتتى . ھەر ئىككىيلەن ۋېلىسىپىتلىك ئىدى . قىزىق ئىش ، ئۇچ ئايدەك بولدى ، مەتكېرىم ئات مىنمەس بولدى . بۇ تەرەپكە ئۆتسە ، خا دادۇيدە ، خا بىراۋنىڭ ئۆيىدە تاماق يېمەيتتى . دادۇينىڭ خېلى جىق پۇلى ، شەخسىلەرنىڭ بىرمۇنچە توخۇ ياكى تۇخۇمى ئايلىپ قالدى . «بۇغداينىڭ باھا- سىدە قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ» دېگەندەك ، ئۇنىڭ باھانىسىدە مونەك - مونەك ياغ چاينىۋالىدىغان كادىرلارنىڭ كارنىيى دات باسقىلى تۇردى .

بۇ نېمە ئۇچۇن ؟

بەلكى زىۋەرخانىنىڭ بىر چاغدىكى گېپى مەتكېرىمنىڭ يۈ- رىنى چىمىلدىتىپ ، كېكىرتىكىنى بوغقاندۇ...

تۆلەندى باشقا نەرسىنى ئويلىغىلى تۇردى : «مەي جۇرېنـ
ـنىڭ ‹تاشمەت ماشىنىچىنى مەن ئۇزاقتىن بېرى بىلىمەن .
ئەسكى نەرسە › دېگىنى نېمىسى ؟ ئۇنداق ئادەم نېمە ئۈچۈن
ئۇلارغا ئۆزى ھەمراھ بولۇپ بۇ يەرگە كېلىدۇ ؟ نېمىشقا بىزگە
تۇرمۇشىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇش ، يەڭگىل ئىشلارغا سېـ
لىپ ، ئاستا ـ ئاستا كۆندۈرۈۋېلىش ، گۇڭپۇڭ يېزىشتا كەڭ
قولراق بولۇشنى قايتا ـ قايتا تاپىلايدۇ ؟ گۈلزارنى ‹زەھەر
قاچىلانغان شېشىگە ئوخشايدۇ › دېگىنى نېمىسى ؟ بىر چاغدا ئۇنى
ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختايتتىغۇ... »

تۆلەندى ھەرقانچە ئويلىنىپمۇ بۇ سوئاللارغا جاۋاب تاپالمىـ
دى . تۆلەندى مۇنداق بىر ھەقىقەتنى بىلىدۇ ، باشلىقنىڭ گېپى
قانۇن . ئوڭ سۆزلىسىمۇ ، تەتۈر سۆزلىسىمۇ قەتئىي ئىجرا قىـ
لىش كېرەك . يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ، سىياسەت نەچچە ـ
نەچچە قېتىم ئۆزگەردى . بەزىسىنى يۇقىرى ئۆزگەرتسە ، بەزىـ
سىنى تۆۋەن ئۆزگەرتتى . تۈنۈگۈن «توغرا» دېيىلگەن نەرسە
بۈگۈن «خاتا» دەپ پىپەن قىلىندى ، ھەتتا بەزىلىرى «شۇ
چاغنىڭ ئۆزىدە توغرا ئىدى» دەپلا تۈگىتىلدى . دېھقاننىڭ تارتـ
قان جاپاسى ، قىرقىلغان رىزقى بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىـ
دى . ئەكسىچە ، باشلىقنىڭ بۇرۇتىنى پالتا كەسمىدى . چوڭراق
زىيان ئۇرغانلىرىنى ئۇ گۇڭشېدىن بۇ گۇڭشېغا ياكى ناھىيىگە
يۆتكىۋەتتى . ئالايلى ، گۇڭشې قۇرۇلغاندىن بۇيان ، قۇمسارايدا
تۆت قېتىم يول رەتلەش ـــ ئېتىزلارنى سالالاشتۇرۇش قۇرۇلۇـ
شى ئېلىپ بېرىلدى . ھەر قېتىملىق ئىش ئاخىرلىشاي دېگەندە ،
گۇڭشېنىڭ ئاساسلىق باشلىقى يۆتكەپ كېتىلدى . ئۇنىڭ ئورنىغا
كەلگەن باشلىق نەچچە كۈن دادۈيلەرنى ئارىلاپ چىقىپلا : «بۇنـ
داق قىلغانلىق ـــ چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىك... ئەمدى مۇنـ
داق قىلىش كېرەك» دەپ يېڭى بىر پىلاننى كۆتۈرۈپ چىقتى .
نەتىجىدە ، «شاكىچىك تىككەن توقۇمنىڭ ئالدى ـ كەينىنىڭ

پەرقى يوق» دېگەندەك ئىش بولۇپ ، بىر باشلىقنىڭ ئاغزىنىڭ يېلى بىلەنلا نەچچە مىڭ دېھقان نەچچە ئايلاپ ئىشلىگەن ئىش ھېچنېمىگە ئەرزىمەس نەرسە بولۇپ قالدى . قايتا ئىشلەشكە دېھقانىنىڭ ئىلگىرىكىدىنمۇ جىق كۈچى سەرپ بولدى . ئىش كۈنى ، ئىش نومۇرى ئاۋۇدى . ئەمما ، نومۇر ئاۋۇغانسېرى قىمىتى تۆۋەنلەپ ، ئاچ ـ يالىڭاچلار تېخىمۇ كۆپەيدى . مەتكېرىمۇ بىر باشلىق . ئۇنىڭ گېپىمۇ قانۇن . بۇگۈن ئېيتقان گېپىدىن ئەتە يېنىۋالسىمۇ مەيلى...

«ئىچىگە زەھەر قاچىلانغان شېشىگە ئوخشايدۇ... »

تۆلەندى مۇشۇ جۈملىنى يول بويى ئىچىدە مىڭ قېتىم تەكرارلىغاندۇ لېكىن ھېچقانداق قىلىپمۇ گۈلزارغا بېرىلگەن بۇ سۈپەتكە قايىل بولمىدى . ئىش ـ ئەمگەكتە ھېچكىمنىڭ كەينىدە قالمىسا ، نەگە ، نېمە ئىشقا بۇيرۇسا قىلچە سەۋەب كۆرسەتمەستىن قانات ياساپ ئۇچۇۋاتسا ، ئۇنىڭ يەنە نېمىسى يامان ؟ تېخى بەزى «بەش خىل ئۇنسۇر»لارمۇ ئۇنىڭدەك رايىش ، ئىشچان ئەمەسقۇ ! ياق ، مەي جۈرېن نېمە دېسۇن ، تۆلەندى ئۇ چوكاننى ئاتا ـ ئانىسى بىلەن بىر تاياقتا ھەيدىمەيدۇ...

* * *

كەچقۇرۇن ، تۆلەندى تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئۆيىگە كىرىگەندە ، روزىخان ھويلىدا پاخال قالاپ ئۇماچ چېلىۋاتاتتى . ئېرى ئۆيدە پەنەر يورۇقىدا پاشىنىسى ئاجراپ كەتكەن بىر پاي بەتىنكىسىنى ئوڭلاۋاتقانىكەن . تۆلەندىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا يۈگۈرۈپ چىقتى . ئۆيگە تەكلىپ قىلغانىدى ، تۆلەندى كىرگىلى ئۇنىمىدى .

ـــ مۇنداق بىر ئىش بىلەن كېلىشىم ، ـــ دېدى ئۇ خىجالەتمەن قىياپەتتە . ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە يۈزمۇ يۈز

قارىشىپ ئۆره تۇراتتى ، ـــ بۇگۈن مەي جۇرېن كەپتىكەن . سۇ قۇرۇلۇشىغا يەنە ئازراق ئادەم بەرمىسەك بولمايدىغان ئوخشايدۇ... سىلەرنىڭ دۇيده جېنى باراق ئەرلەر يوق . ئاياللارنى تېخى ئەۋەتكىلى بولمايدۇ...

ـــ بىزنى شۇ يەرگە ئەۋەتمەكچىمۇ ؟

تاشمەتخان ئۇستام تۆلەندىنىڭ گېپىنى بۆلدى ، روزىخان ئىشىنى توختىتىپ ، ئۇلارنىڭ گېپىگە سامىي بولدى . كەيپىياتى خېلىلا جىددىيلىشىپ قالغاندى . قاراڭغۇدا ھېچكىم سەزمىدى . تۆلەندى دېدى :

ـــ ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارىغا قارايمىز . بېرىپ كۆرۈپ باقاي دېسىلە ، بارسىلىمۇ مەيلى . «بارمايمەن» دېسىلە زورلىمايمىز... ئەسلىدە ، بۇ ئىش توغرۇلۇق ھوشۇر دۇيجاڭ ئۆزلىرى بىلەن سۆزلەشسە توغرا بولاتتى . ئوتتۇرىدا ئۇقۇشماسلىق بولۇپ قېلىپ ، دىللىرى رەنجىپ قالمىسۇن دەپ ، ئۇنىڭغا بۇ گەپنى دېمەيلا قاشلىرىغا كېلىشىم...

ـــ ۋاي سېكرېتار ، شۇنچىلىك ئىشقىمۇ ئۆزلىرى ئاۋاره بولۇپ يۈرەمدىغان ! ـــ تاشمەتخان ئۇستام ھاياجانلىنىپ كەتتى ، ـــ بىز بارمىساق ، كىم باردۇ ؟ تېنىمىزمۇ ساق ، كەتمەنگىمۇ كۆنۈپ قالدۇق . ھېلىمۇ بىزنى جىق ئاياشتىلا . نى ئاجىز ، ياشىنىپ قالغان ئادەملەرمۇ كەتتى . شۇلارنى ئويلاپ ، ئۆزىمىزمۇ تازا خىجىلچىلىكتە قالغانتۇق . بېرىپ ، كۆچمىز-نىڭ يېتىشچە ئىشلەپ باقارمىز . قاچان ماڭساق بولار ؟

ـــ بۇنى... بۇنى تېخى مەسلىھەتلەشمىدۇق .

ـــ ھامان باردىغان ئىش بولغاندىكىن ، بىر كۈن بولسىمۇ بالدۇراق ماڭغايلى . ئۇ يەردىكى ئىشمۇ بالدۇراق تۈگىسۇن...

ـــ مەي جۇرېنىنىڭ يولىورۇقىنى تېخى دۇيجاڭلارغا يەتكۈزمىدىم...

ـــ بىز ماڭغاچ تۇرساق بولمامدۇ ؟ مېنىڭ كاللامغا بىر

ئىش كىرىۋالسا ، شۇنى بىر باشقا ئېلىپ چىقمىغۇچە كۆزۈمگە ئۇيغۇ كىرمەيدىغان ئەسكى خۇيۇم بار . ھەممە دۇيلەر مۇزاكىرە-سىنى پىشۇرۇپ ، ئادەمنى بەلگىلەپ بولغۇچە گاراڭلا بولۇپ قالىمەن . قولۇممۇ ئىشقا بارمايدۇ . مېنى خۇش قىلاي دېسىلە ، ئەتە ـ ئۆگۈندىن قالدۇرماي يولغا سېلىۋەتسىلە . سالىمۇ بىللە بارسۇن !

ـــ ماقۇل ، ئۇنداق بولسا مەن ھازىرلا بېرىپ ، ھوشۇر دۇيجاڭ بىلەن مەسلىھەت قىلاي . ئۇمۇ قوشۇلسا ، قاچان مېڭىش-لىرىنى ئۆزى ئۇقتۇرسۇن .

ـــ ئەمىسە ، ئەتىدىن قالدۇمىسۇن...

تاشمەتخان ئۇستام تۆلەندىنى ھەرقانچە تۇتقان بولسىمۇ ، تاماققا ئولتۇرغىلى ئۇنىمىدى . تاشمەتخان ئۇستام ئۇنى دەرۋازا سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى...

تۆلەندى زادى قانداق ئادەم؟ توۋا ، ئابايا مەتكىرىمنىڭ ئالدىدا تاشمەتخان ئۇستامغا بۇنىڭدىن كېيىن جەزمەن «بەش خىل ئۇنسۇر» قاتارىدا مۇئامىلە قىلىشقا ۋەدە بەرگەن تۇرۇق-لۇق ، ئۇنىڭغا نېمانچە كۆچۈكلىنىپ كېتىدۇ ؟ ھوشۇر دۇيجاڭغا كۆزىنى قىسىپلا قويسا توغرىلىنىدىغان ئىشقا ئۆزى نېمىدەپ چات كېرىۋالىدۇ ؟ دۇيجاڭغىمۇ ئۇقتۇرمىغان گەپنى ئۇنىڭغا نې-مىشقا دەيدۇ ؟ بۇنىڭدا نېمە سىر بار ؟

جاۋاب بەكمۇ ئاددىي ، تۆلەندى تاشمەتخان ئائىلىسىدىكى-لەرنىڭ نەچچە ئايدىن بۇيانقى ئىپادىسىگە قاراپ تاشمەتخاننىڭ بىر چاغدىكى قىلىقلىرىنى پۈتۈنلەي كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتكەن ، ھەتتا ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىشقا ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنى يۆلەش-كە ، ياردەم قىلىشقا باشلىغان . ئېپى كەلسە كۆپچىلىكنىڭ ئال-دىدا ماختاپمۇ قويياتتى . مەتكىرىمنىڭ بەزى گەپلىرى ، بولۇپمۇ تاشمەتخان ئۇستامنى «ھېيلىگەر» دېگەن گېپى ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى . ھېلى ئۇنداق ، ھېلى بۇنداق ئويلاپ بېقە-

ۋىدى ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ھەممە تىرىشچانلىقلىرى راست-
تىنلا سۇنئىيدەك ، ھېيلىدەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى . راست ئە-
مەسمۇ ؟ نەچچە ئايدىن بېرى ، ئۇ ئادەم ئۆزىنى ئەزەلدىن «پەرىش-
تىدەك پاك ياشىغان» قىياپەتتە كۆرسىتىپ ، ھەممە ئادەمنىڭ
ھېسداشلىقى ، ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ كەلگەن ؛ شەھەردە قىلغان
ئەسكىلىكلىرىنى ھېچكىمگە تۇيدۇرمىغان . مەي جۇرېن سەزگۇر
ئىكەن ، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىپلا چىقارغان ھېلىقى «چاڭچىلە»
سىدىن ئۇنىڭ يۇرىكىنى كۆرۈۋېلىپ ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماستىن
ئۇنىڭ تېگى - پېيىنى بىلىپ بولغان . بولمىسا ، تۆلەندى يەنە
قاچانغىچە ئۇنىڭغا ئالدىنىپ يۈرەر ئىدى ؟ ! ئەسلىدە ، مەي جۇ-
رېننىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ ، شەھەردىن كەلگەن ھېلىقى مەلۇمات-
نى بۇگۈنلا كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئوقۇپ ، تاشمەتخانغا قالپاق
كىيگۈزۈشتە چىڭ تۇرسا بولغانكەن ، بىخوتلۇق قىپتۇ . ئەمدى
مەي جۇرېننىڭ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ ، ئۆز پىكرىنى دېگىلى
بولمايدۇ !... توغرا ، چارىمۇ يوق ئەمەس ، كەچقۇرۇن تاشمەتخا-
نىڭ ئۆيىگە كىرىپ ، ھاشار توغرۇلۇق گەپ ئېچىپ ئۇنىڭ
تومۇرىنى تۇتۇپ باقىدۇ . «ھۆرۆت - پۆرۆت» دېسىلا ياقىسىدىن
تۇتۇپ سۆرەپ چىقىپ ، ئەزالارنى يىغىپ «داد» دېگۈدەك پىپەن
قىلىپ قالپاق كىيگۈزۈۋەتسە بولمىدىمۇ !...

بىراق ، تاشمەتخان يەنىلا ھېيلىگەرلىك قىلىپ تۆلەندىنى
مىخقا ئۇستۇردى . تۆلەندى چاندۇرمىدى...

تاشمەتخان ھاشارغا بېرىپ ئەتىسىلا ئەپت - بەشىرىسىنى
ئاشكارىلىدى :

— ئىسىت دېھقانىنىڭ جېنى ! — دېدى ئۇ ، كۆزىنىڭ
يېشىدەك سۇيۇق ، ئىس ئۆتۈپ كەتكەن ئۆماچنى قوشۇق بىلەن
سورۇپ ئولتۇرۇپ ، — كېچە - كۈندۈز كەتمەن چېپىپ ، تاش
توشۇپ ، تاش تىزىپ ، يەيدىغىنى زاغرا ، ئىچىدىغىنى سېرىق
قوناقنىڭ ئۇمىچى تۇرسا ، ھېلىمۇ ئۆلۈپ قالمايدىكەن !... مەن

تېخى «بۇ يەردە ئىككى كۈندە بىر قېتىم پولۇ ، ھەپتىدە بىر قېتىم شورپىغا ئېغىز تېگىمىزغۇ» دەپ ئويلاپتىكەنمەن ... ھېلىمۇ ياخشى ، بۇ يەردە قىشچە ئىشلىگەنلەردىن بىرەرى ئۆلۈپ قالماپتۇ... بىر چاغدا ، زوپەنپەي[1] لەر ئەمەلدارلارنىڭ بويىنىغا شالدۇرۇق ئېسىپ ، بېشىغا كۈلا كىيگۈزۈپ كوچىمۇ كوچا سازايى قىلسا ، ئىچ ئاغرىتىپ كۆز يېشى قىپتىكەنمەن . ئەسلىدە ، ئىسىت !... ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىسىسىق ئۆيدە ئولتۇرۇۋېلىپ ، دېھقانلارنى مۇشۇنداق قىينايدىغىنىنى بىلگەن بولسام ، شۇ چاغدا نەچچىسىنىڭ ئېغىزىغا بۇرنىنى قان قىلىۋېتىدىكەنمەن !...

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى ئىككى كۈنگە قالمايلا مەتكېرىمگە «ئىنكاس» قىلىندى . مەتكېرىم دەرھال ئىش مەيدانىغا يېتىپ باردى - دە ، تاشمەتخانىنى كۈن بويى پىپەن قىلدى ۋە «بۇزۇق ئۇنسۇر» دېگەن قالپاقنى كىيگۈزۈپ قويدى .

---

① زوپەنپەي — خەنزۇچە «زاۋفەنپەي (ئىسيانچى)» نىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .

سالا

«زىۋەرىخان مەي جۇرىنغا تېگىدىكەن» دېگەن سۆز - چۆچەك قۇمسارايىنى بىر ئالدى. قىزىق ئىش، «گۈرۈچتە خەۋەر يوق، سەۋزە دەم يەپتۇ» دېگەن شۇ - دە! زىۋەرىخان مەتقۇۋاندىن ئايرىلغاندىن بۇيان، ئۆزىگە خېرىدار بولغان ھېچقانداق ئەركەك زاتى بىلەن يۇزمۇ يۈز تۇرۇپ تويلىشىش - تويلاشماسلىق توغرىسىدا بىرەر قېتىممۇ سۆزلىشىپ باقمىغان. ھەممىسى ئەلچى قويغان، ئۇمۇ كۆڭلىدىكىنى ئەلچىگە دەپلا گەپنى ئۈزگەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھېچكىممۇ ئۇنىڭغا ئەلچى قويۇپ باقمىدى. قويغان تەقدىردىمۇ، ئالمىدىغان جاۋابى يەنىلا «ياتلىق بولمايمەن!» بولىدىغانلىقىنى ھەممىسى بىلەتتى. ئۇنىڭ جاھىللىقى قۇمسارايلىقلارغا «گۆھەرنى تاشقا ئۇرماسلىق»نى ئۆگەتكەندى. ئۇنىڭ توغرۇلۇق گەپ ئېچىلىپ قالغۇدەك بولسا، گۈرۈچ بولمىسا «پولو» دېگەن ئاتالغۇمۇ بولمايتتى. كېيىنكىلەر بۇ تەسىلنى بۇزۇۋەتكەن! ھەممىسى بىردەك:

— قويۇڭلار، ئۇنداق ئەركەك جىنى بار خوتۇنىڭ گېپىنى قىلىپ ئاغزىڭلارنى ئۇپراتماي. باشقا گەپنى قىلىشايلى... —

دەيتتى. يەنە بەزىلەر بولسا:

— زىۋەرىخان بەك كېچىك ياتلىق بولغاچ، ئەر كىشىدىن قورقۇپ كەتكەن گەپ. بولمىسا، ئون گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلماي تۇرۇپ، تۆلەندى بىلەن رەنىخانىنىڭ يۇنداپۇرۇچلۇقىنى قىلامدۇ؟ تېخى بەرگىنىنى يەپ، ئېتىپ بەرگىنىنى كىيىپ يۈرگىنىنى دېمەمسىلە! كاشكى، تۆلەندى ئۆز بىر تۇغقىنى بولسا

كىمنىڭ دەردى... ئۆزىدىن ئىككى ياش كىچىك «ئۆگەي ئوغلى» غا شۇنچە قىلىپ كەتكەن بارمۇ؟ بۇنىڭ تېگىدە چوقۇم بىر سىر بار!... ـــ دەپ ـــ بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇشاتتى.

بەزى گەپلەر شۇ دەرىجىدە مەينەت ئىدىكى، ئېغىزدىن چىقىشقىمۇ ئادەمنىڭ تىلى كۆيىدۇ. رەنجان بىر مەزگىل مۇشۇنداق گەپلەرگە ئىشىنىپ قېلىپ، تۆلەندى بىلەن ئۆيى بۇزۇلغىلى تاس قالدى.

لېكىن، زىۋەرخان بۇنداق ئېلىنچۇقى بار گەپلەرنىڭ بىرەر ئېغىزىدىنمۇ بىخەۋەر ئىدى. ھېچكىممۇ ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويمىغان. شۇڭا ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن رەنجانىنىڭ ئېغىرىنى يېنىك، يىرىقىنى يېقىن قىلىپ بەرگەنىنىڭ سىرتىدا، ئۇنىڭ باللىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز قولى بىلەن تۆزگە قوشۇپ بەرگەن. قىسقىسى، زىۋەرخان ياخشى قېينانا، ياخشى چوڭ ئانا ئىدى.

«زىۋەرخان مەي جۇرېنغا تېگىدىكەن.» بۇ گەپ ئۇنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرۇپ، تېخىمۇ جىمغۇر قىلىۋەتتى. مېڭىسى ھەرە ئۇۋۇسىدەك غۇڭۇلدايتتى.

قار ئېرىپ، ئەمدىلا ھۆت كىرگەن، ھاۋا تازىمۇ ئوچۇق بىر كۈن. ئەتىگەندىن بېرى ساستا زەيكەش چاپقان ئەزالارنىڭ «ئۇھ» دې ▮ ۇدەك ھالى قالمىغاندى. ھەر دۇيدە بىر ـ ئىككىدىن قېرىسال ئەر بارلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھەممىسى ئايال ئىدى. دەسلەپ «جەگىسى بار» چوكانلار كارنىيى يىرتىلىپ كەتكۈچە ناخشا ئېيتىپ، باشقىلارنىڭ غەيرىتىگە غەيرەت قوشقان بولسا كېيىن ئۇلارنىڭمۇ پەيكىرى ئۆچۈپ، ئاغزىغا قۇلۇپ سېلىنغاندەك جىمىپ كەتتى. ناخشا توختاش بىلەنلا، ھەممەيلەن لايدەك بوشىشىپ، كەتمەن چېپىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر ـ بىرى بىلەن گەپلەشكۈدەكمۇ مادارى قالمىدى. ئىش ئاۋۇمايۋاتاتتى. فۇداۋيۇەنلەر «يۇگۇنىڭ تاغنى يۆتكىشى»نى باشتىن ـ

ئاياغ بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى . بۇنىڭ ئۇنۇمىمۇ چوڭ بولمىدى . شايۇنۇس ئاكا كۈنگە قاراپ ، چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى بولۇپ قالغىنىنى سەزدى ـ دە ، داڭ چالدى . ئاياللار «ئۇھ... » دېيىشىپ ، بىرىنى بىرى يۆلەپ ، بىرىنىڭ قولىنى بىرى تارتىپ زەيكەشتىن چىقىشتى ـ دە ، تامبىلىنىڭ پۇشقىقىدىكى ھۆلنى سىقىشتى . بۇلاق سۈيىدە قوللىرىنى يۇيۇشۇپ ، ئۆتۈك ، بەتنەكە ، پىيىملىرىنى كىيىۋېلىشتى . بەزىلىرى ئېھتىيات ئۈچۈن ئېلىۋېلىشقان جۇۋا ، پاختىلىق تونلارنى ئۈچىسىغا يېپىنچاقلاپ ، قۇرداشلار ، ئاداشلار ، سىرداشلار ، قۇۋۇم ـ قېرىنداشلار ئۇچىتىن ، تۆتتىن ئۇيەر ـ بۇيەرگە يىغىلىشىپ ، چۈشلۈك چايغا ئولتۇرۇشتى . ھەر سورۇندا بىر داستىخان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان نانلار ھەرخىل ئىدى ، ئاققوناقنىڭ ، قىزىل قوناقنىڭ ، سېرىق قوناقنىڭ ، ھەتتا تېرىقنىڭ زاغرىسىدىن تارتىپ ، ئارپىنىڭ كۆمىچىگىچە بار ئىدى . بۇغداي نېنى دېگەن نەرسىنى ھېچقايسى داستىخاندا كۆرگىلى بولمايتتى . ھەركىم بىساتىدا بارنى داستىخانغا قويغاچ ، ھېچكىم غەلىتىلىك ھېس قىلمايتتى . «ئالسىلا ، باقسىلا» دېيىشىپ ، بىر ـ بىرىنىڭ نېنىغا تەڭ ئېغىز تېگىشەتتى . ھەممىسىنىڭ قاچىسى ـ كوزىسىرۋا قۇتىسىدىن ياسالغان كۇرۇشكا ، ئىچىدىكى قاينىقسۇمۇ ئوخشاش بولغاچ ، ئۇنى بىر ـ بىرىگە سۈنۈپ ئولتۇرمايتتى .

زۆھرىخانمۇ ئۆز تەڭتۇش ـ سىرداشلىرى بىلەن ھەمداستىخان بولۇپ قالغاندى . رەنىخانىنىڭ مىجەزى يوق ، ئەمگەككە چىقالمىغاندى . زۆھرىخانىنىڭ قوشنىسى تۇراخان تۇيۇقسىز سوراپ قالدى :

— زۆھرىخان ، تويىنى قاچان ئويىنايمىز ؟

— قايسى تويىنى ؟ — زۆھرىخان بۇ ئامراق دوستىغا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلدى . ئاغزىغا كىرىپ كېتىۋاتقان نان قايتىپ چىقتى ، — كىم توي قىلىدىكەن ؟

ـــ بىزدىنمۇ گەپ يوشۇراملا ؟ ـــ گەپكە قىمىزخان ئا ـ رىلاشتى ، ـــ ئۆزلىرىنىڭ تويىچۇ ! ھەممە ئىشنى پۈتكۈزۈپ ، تويغا چاقىرغاندا بىلسۇن دەۋاتاملىيا ، بىزنى ؟

ـــ ئوۋۇش ، نېمە دەيدىغانلا ! ـــ زىۋەرىخان كۈلۈمسـ ـرەشكە تىرىشقان بولسىمۇ ، «غۇۋزىدە» ئاچچىقى كېلىپ ، يۈزى بويۇنلىرىغچە شەلپەردەك قىزىرىپ ، قولىدىكى كۇرۇشكىنى «دوققىدە» يەرگە قويدى ، ـــ ماڭا توي نەدە تۇرۇپتۇ ، ئەر نەدە تۇرۇپتۇ ؟ مىجەزىمنى قوداڭشتماي ، قورساقلىرىنى تويغۇزۇشـ ـسىلا !... .

ـــ بەللى ئاغچام چەمەك ! بۇرۇنغۇ ناز قىلىپ ئادەم قورـ قۇتتىلا ، ئەمدى ھەممە ئىش يەڭ ئىچىدە پۈتۈپ بولغاندىمۇ ، جالداقـ لىرىنى چېلىۋاتلىيا ، ـــ قىمىزخان ئۇنى قىچقىلىدى ، ـــ يۈزىنىڭ قىزىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان تېخى ! خۇددى يۈزى ئېچىلمىغان قىز بالىدەك...

ـــ شۇنى دېسىلە ! ـــ زەينەپخانىنىڭمۇ كىچىك تىلى لـ ـپىلداپ كەتتى ، ـــ «توي دېسە ، قۇرۇق كاللىمۇ ھەگگىيىپتۇ . » دېگەندەك ، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەممىزنىڭ جېنى ئىچىمىزـ گە پاتماي قاپتى ، ئۆز ئاغزىلىرىدىن بىر ئۇقايلى دەپ بۇ يەرگە ئەكېلىۋالساق ، قىلىۋاتقان قىلىقلىرىنى قارىسىلا ! ھېلىمۇ ياخـ شى تۆتىمىز ھېچقاچان بىر ـ بىرىمىزدىن سىر يوشۇرماي ، بىللە چوڭ بولغىنىمىز...

زىۋەرىخان ئەمدى بۇ دوستلىرىنىڭ چاقچاق قىلىۋاتمىغىنىـ غا ئىشەندى . ئىشەنمەي دېسە ، ئۇلار ھېچقاچان بۇ ھەقتە مۇنچە ئاچمىداپ گەپ قىلمىغان ، ئۇنىڭ توغرىسىدىكى نۇرغۇن پىتنە ـ ئىغۋالارغىمۇ مۇشۇ دوستلىرى ۋاقتىدا رەددىيە بېرىپ ، خېلى كۆپ خەق بىلەن يىرىكلىشىپ قېلىشقانىدى . بۇگۈن ئۇلارنىڭ ئۆزى بۇ ھەقتە گەپ ئېچىپ قالدى . قارىغاندا ، بىر كىم يەنە سۆز ـ چۆچەك تارقاتقان ئوخشايدۇ . ئۇ كىمدۇ ؟ دېمىسىمۇ ،

«ئېرى يوقنىڭ ئېرى تولا ، خوتۇنى يوقنىڭ خوتۇنى تولا» دېگەن گەپ بار . بولۇپمۇ خوتۇن كىشى تۇل ئولتۇرسا ، ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ ئۇنى چېكىپ باققۇسى كېلىدۇ . ئەگەر ئۇ باشقىلاردىن چىرايلىقراق بولۇپ قالسا ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاختا قۇللارەك خۇشامەت قىلىپ ، تاپىنىنى يالاشقىمۇ تەييار تۇرىدۇ . مەقسىتىگە يېتەلمىسۇنچۇ ، بىچارە ئايالنى دۇنيادىكى ئەڭ ئىپلاس بەدناملار بىلەن كۆمۈۋېتىدۇ . كېيىن كۆرۈسىزكى ، قەيەرگە بارماڭ ، قەيەردە تۇرماڭ ، ئاشۇ ئايال توغرىسىدىكى غەيۋەت ـ شىكايەت ئەتىيازنىڭ قارا بورىنىدەك ئۇچۇپ يۈرىدۇ . بۇ بوران تاكى ئۇنى نابۇت قىلمىغۇچە ياكى ئۇ بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشمىغۇچە توختىمايدۇ . بۇنداق تەقدىرگە يولۇققان ئاياللار دۇنيادا ئاز ئەمەس ، ھەقىقەتەن ئاز ئەمەس . ئاياللارنى مۇشۇنداق تەقدىرگە دۇچ كېلىشكە قىستاۋاتقانلار ئۆز ئانىلىرىنىڭمۇ ئايال ئىكەنلىكىنى ، ھەتتا بەزىسى ئايال بولغاندىمۇ ، ئۇچىغا چىققان بۇزۇق ئايال ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمەيدۇ . ئۆز ئانىلىرىنى بولاسا ، «جەننەتتىن چىققان ھۆر» ياكى «ھاۋا ئانا»نىڭ ئۆزى چاغلايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ، دۇنيادا يېقىنراقتىن گەپ ئاچساق ، بىز تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مۇشۇ ئەزىز دىياردا ئۆز ئانىلىرىمىز ، ئۆز خوتۇنلىرىمىز ، ئۆز ئاچا ـ سىڭىللىرىمىز خورلۇقنىڭ ، تۆھمەت ـ يالىنىڭ بىچارە قۇربانلىرى بولۇپ كەلدى . بىز بۇنى نېمىشقا چۈشەنمەيمىز ؟ ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاشلا ئادەمغۇ ! ئادەم ئىكەن ، ئۇنىڭمۇ ئەركى ، ئارزۇ ـ ھەۋىسى ، ياشاش يولى ۋە تاللىۋالغان تۇرمۇش مەنتىقىسى بولىدىغۇ ! بىز ، بىز ئەرلەر بۇنىڭغا يول قويمايمىز . ئەسلا يول قويغۇمىز كەلمەيدۇ . چۈنكى ئاياللار «ئاجىز» . بىز ئۇلاردىكى ئاناتومىيىلىك ۋە جىسمانىي جەھەتتىكى ئاجىزلىقىنى بەش قولدەك بىلىمىز . ئاجىزلارنىڭ كۈچلۈكلەر ئالدىدا «ھۆرۈت ـ پۆرۈت» دېيىشكە نېمە ھەددى !؟

زىۋەرخان خېلى بۇرۇنلا بىر ئەرنىڭ نېنىنى يېگەنمۇ بولاتـ

تىغۇ بىراق ئۇ كۆرگەن ، ئۇ ئاڭلىغان ، ئۇ بىلگەن نۇرغۇن - نۇرغۇن ئىشلار ئۈنى نىيىتىدىن ياندۇردى . ئەرلەردىن سەسكەنىدۇردى . بارا - بارا ، «ئەر» دېگەن گەپنى ئاڭلىسىمۇ جىمى ئەزاسى تىكەنلىشىدىغان بولدى . يالغۇز ياشاشقا كۆنۈپ قالدى . ئۇ غەمسىز ئىدى . ھالال تەر تۆكۈپ ، ئۆز يۇرتىنى گۈللەندۇرۇش ، تۆلەندىنىڭ بالىلىرىغا «چوڭ ئانا» بولۇپ ، ئۇلارنى دادىسىغا ئوخشاش ئىشچان ، ھالال ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ بېرىش- تىن بۆلەك ھېچقانداق غېمى يوق ئىدى . ئۆتكەندە ، شايۇنۇس ئاكا ئۈنىڭغا مەتكېرىمنى سايى قىلىپ ، دىلىنى بىرمۇنچە چىگ- ىدى . كېيىن مەتكېرىم ئالدىنى توسۇپ ئاللىقاچان ئۈنتۇلۇپ كەتكەن كونا ئىشلارنى يادىغا سېلىپ ، كۆزلىرىدىن ياش ئالدى . يۈرىكىنى ئازابلاپ پارە - پارە قىلىپ ، نەچچە يىللىق ھوشىدىن كەتكۈزدى . مانا ئەمدى يەنە كىمدۇر بىرى بۇ گەپنى تېپىپتۇ . ئادەملەر شۇك ياتمايدۇ . بىر - بىرىنىڭ يارىسىغا تۆز سېپىپ ، ئۈنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈپ كۆڭلىنى خۇش قىلمىسا ، يېگەن ئىشى تېنىگە سىڭمەيدۇ ! ئۇ كىمدۇ ؟ ئۇ زادى كىمدۇ ؟...

— كىم شۇنداق دەيدۇ ؟ — زىۋەرخان چېكە چاچلىرىنى تۆزىگەچ زورلاپ كۈلۈمسىرىدى ، — راستتىنلا شۇنداق ئىش بولسا ، ئاۋۋال ھەربىرلىرىگە مەسلىھەت سالماي قالارمىدىم ! شۇنداق گەپكىمۇ ئىشىنىپ يۈرۈشكەنلىرى نېمىسى ؟

— بىزمىغۇ ئىشىنىپ كەتمىگەن . ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ بولغاندىكىن...

— «ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ ؟» ۋاي ئۆلەي... نېمە دەيدىغانلا !... شۇ گەپ راستمۇ زادى ؟

— راست بولمامدىغان ، زىۋەرخان ! جىمى خەق شۇنداق دەيدۇ . «زىۋەرخان مەي جۇرېنغا تېگىدىكەن» دەيدۇ...

— ۋاي خۇدايىم... نېمىدېگەن شەرمەندىچىلىك بۇ !... بۇ يۈزۈمنى قانداقمۇ كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن ئەمدى...

— ئوۋۇش... ئەجەبمۇ تەتۇر خوتۇن جۇمۇ سىلە ، زىۋەرد - خان ! — قىمىزخان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى . «پاكىتىدە» يېغىلىۋېتىشكە تەييارلانغان زىۋەرخان رومىلىنىڭ ئۇچى بىلەن ئاغزىنى تۇتۇۋالدى ، — بۇ گەپنىڭ نېمە يامىنى بار ؟ «تۇل خوتۇن — ئوچاقتىكى كۈل خوتۇن» دېگەن گەپ بار . ھېلىغۇ مەي جۇرېن ئىكەن ، بېلى باغلاقلىق سۈپۈرگە خېرىدارلىقلىرىنى قىلاي دېسە «جان بوۋىكام» دەيدىغان چاغلىرى بولۇپ قالدى...

— شۇنى دېسىلە ، قىمىزخان ! ئادەم دېگەن تۆمۈر ئەمەس . تۆمۈرنىمۇ دات باسىدۇ ، ئادەم قېرىيدۇ . ئاغرىق سىلايدۇ... «دائىم مۇشۇنداق ئۆتىمەن» دەپ ئويلىمىسىلا ! ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ ، باشلىرى تەكىيگە تېگىپ قالسا ، مىڭ تۆلەندى ئاخۇن بىر قوقلاق ئەرنىڭ ئىشىنى قىلالمايدۇ . ئۇنداق چاغدا ، ئادەمنىڭ باش ـ ئايىغىغا كېلەلىگۈدەك ، تەرتىتىگە قاچا تۇتقۇدەك بىر كىشى بولمىسا ، ئاغزىغا چۈرۈن چىچىپ ، بەدىنىنى قاسماق بېسىپ ، «خۇدا... » دەپ نالە قىلىپ ياتماقتىن بۆلەكلەكە ئىلاجسىز قالىدىغان گەپ... مەي جۇرېن ئېغىز ئاچقان بولسا ، ھەرگىزمۇ كەينىلىرىگە قارىمىسىلا . ھېچبولمىسا ، ئۇنىڭ ئانىسىدىن يېتىم قالغان نارەسىدە بالىلىرىنىڭ بېشىنى سىلاپ ساۋاب تاپىلا...

ئۇ بىرنېمە ، بۇ بىرنېمە دەپ ، زىۋەرخاننى ئېغىز ئاچقىلى قويۇشمىدى . «ئوڭۇمۇ - چۈشۈمۇ ؟ — دەيتتى زىۋەرخان ئىچىدە ، — بۇ گەپنى ئۇنىڭ بىلەن مەندىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى . قانداق بولۇپ ھەممە يەرگە يېيىلىپ كەتتى ؟ يا شۇ كۈنى ئىككىمىزنىڭ بىر يەردە تۇرغىنىمىزنى بىرەرى كۆرۈپ قالغان بولغىيمىدى ؟ ھە راست ، شايۇنۇس ئاكام ھېلىقى كۈنكى گەپنى ئۇنىڭ ـ بۇنىڭغا دەپ سالغان بولسا ، خەلق ئۇ گەپنى تەتۇر چۈشىنىپ قالغان ئوخشايدۇ... »

— .....

شۇ كۈندىن ئېتىبارەن زىۋەرخانغا زادى تىنچلىق بولمىدى .

دى ، نەگىلا بارسۇن ، نەدىلا تۇرسۇن ، كۆڭۈلنى غەش قىلمىدىغان ئاشۇ گەپ . بەزىلەر گويا ئاشۇ گەپكە سېزىك بولغاندەك ، كۆڑ-گەنلا يەردە ئۇنىڭ ئاغزىنى تاتىلىغىنى تاتىلىغان . «ئامەتلىرى كەپتۇ ، زىۋەرىخان ! ـــ دەيتتى بەزىلەر ھەم سۆيۈنگەن ، ھەم ھەسەت قىلغان تەلەپپۇزدا ، ـــ ‹سەۋر قىلساڭ ، غوربىدىن ھالۋا پۇتەر › دېگەن گەپ راست ئىكەن . شۇنچە يىل ئولتۇرۇپ ، ئاخىر مەي جۇرېنىنىڭ نەزىرى چۈشۈپتۇ ئەمەسمۇ ئۆزلىرىگە ! ‹تاختا قوياي ، سۇپرا قوياي › دەپ ئارقىغا تارتىپ ، پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەي ، ناننى تونۇرنىڭ قىزىقىدا ياقسىلا . سوۋۇپ قالسا ، كۈلدە كۆمەچ قىلمىدىغان گەپ··· »

بارا ـ بارا ، زىۋەرىخان بۇنداق گەپلەرگە ئېرەڭسىزلىك قىلالمايدىغان بولۇپ قالدى . بىرى ، بۇ ھەقتە ئۇنىڭغا يۈز تۇرانە گەپ قىلىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ پايدىسىغا كۈلۈپ ، زىيا-نىغا يىغلايدىغان قەدىناس دوستلىرى ۋە قولۇم ـ قوشنىلىرى ئىدى . ئۇلارغا سوغۇق سۆزلەۋەرسە ، بېرىپ ـ بېرىپ ھەممەيلەننى ئۆزىدىن بىزار قىلىپ قويياتتى . يەنە بىرى ، مەتكېرىم نەچچە قېتىم ئالدىنى توسۇپ ، كونا ـ يېڭى كۆيۈكنىڭ گېپىنى قىلىپ پەقەت ئارام بەرمىدى . سىلكىشلەشمۇ ، تىللاشمۇ كار قىلمىدى . ھىجىيىپلا تۇراتتى . تاغدەك ـ تاغدەك ۋەدىلەرنى بېرەتتى . زىۋەرىخان ھەرقانچە ئويلانغىنى بىلەن ئۇنىڭ بىلەن بىر ئائىلىدە بولۇشنى ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى . ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچ ئىدى . كىشىلەر ئارىسىدا گەپ ئاۋۇغانسېرى ، مەتكېرىم شۇنچە يوغان سالاپىتى بىلەن كەينىگە سايىدەك ئەگىشىۋېلىۋەرگەنسېرى ، ئۇنىڭ ئىچىگە قورقۇنچ كىرىۋالدى . «خان ئاغزى مايمۇن» دېگەن گەپ بار . مەتكېرىم پۇتۇن گۈزىشى-نىڭ يىگىرمە نەچچە مىڭ نوپۇسىنىڭ خاقانى . ئەگەر ئۇ ئاشۇ خوتۇن تەرىپىدىن پايمال قىلىنغان ئەرلىك غۇرۇرىنى چىقىش قىلىپ شۇنداقلا پەيلىنى بۇزىدىغان بولسا ، زىۋەرىخانغا ھەرگىز-

مۇ ياخشى كۈن بولمايتتى . يامىنغا كەلسە ، پۈتۈن ۋىلايەت بېشىدا كۆتۈرۈۋاتقان تۆلەندى «داجەي» نىڭمۇ كۈنى تەس بولاتتى . مۇنداق ئىشلار ئاز بولغانمۇ ؟ نى ـ نى شىرەڭ ئەزىمەتلەر ئۆزىنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپ ، ئۇ ـــ بۇ باشلىقنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغىنى ئۈچۈنلا ھەرخىل بەدناملارغا قېلىپ ، ئىتنىڭ كۈنىنى كۆردى ، بەزىسى قالپاق كىيىپ ، كۈرەش ـ پىپەندىن قۇتۇلالمىسا ، بەزىسى تۈرمىنىمۇ كۆرۈپ چىقتى ، يەنە بەزىسى يۈرتىنى تاشلاپ قېچىپ ، بۇگۈنگىچە ئىز ـ دېرىكى يوق . ھازىرقى ھاكىمىيەت ـــ قىزىل ھاكىمىيەت ، ھازىرقى ھوقۇقدارلار ـــ قىزىل ھوقۇقدارلار . كونا ھاكىمىيەت ئاغدۇرۇلۇپ ، كونا ھوقۇقدارلار تەختتىن چۈشۈرۈلگىنى بىلەن يېڭى قىزىل ھاكىمىيەت مەڭگۈ ئاغدۇرۇلمايدىكەن . قىزىل ھوقۇقدارلارمۇ ئۆلگۈچە ھوقۇق تۇتارمىش . زېۋەرخاننىڭ ئېسىدە ھازىرقىدەك تۇرۇپتۇ : بىر چاغدا تۆلەندىنى «لېۋشاۋچىنىڭ كۈچۈكى» دەپ سۆرەپ يۈرۈپ ، ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاس قالغان . كېيىن «پوزىتسىيە ـ سى ، جىنايىتىنى تونۇش ئىپادىسى ياخشى» دەپ ، يەنە ئۆز خىزمىتىنى بەرگەن . ئەگەر بۇ قېتىم زېۋەرخاننىڭ كاساپىتى بىلەن بىرلا مۇدۇرىدىغان بولسا ، ھەرگىزمۇ ئورنىدىن قوپالمايدۇ . ئۇنىڭدا ئەزالارنىڭ دەردىمۇ ئاز ئەمەس . بەزىلەرنى ئۇرغان ، بەزىلەرنى تىللىغان ، يەنە بەزىلەرنى ئاشلىق نورمىسى بىلەن جازالاپ ، ئاچلىقتا ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاس قالغان . بۇ ئادەملەر ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدا «ۋاي سېكرېتار» دەپ قويۇۋاتقىنى بىلەن ۋاقتى كېلىپ ئۇ بىر يېنىغا سەللا سىڭايان بولسىلا ، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشتىن يانمايدۇ...

زېۋەرخاننى كېچە ـ كۈندۈز ئازابلايدىغان نەرسىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى . بۇنى تۆلەندى بىلمەيتتى . ئۇنىڭغا بىلدۈرۈشكىمۇ بولمايتتى .

زېۋەرخان كۈندىن ـ كۈنگە ئورۇقلىدى . ئۆزىنى تېخىمۇ

تاشلىۋەتتى . «ئىش» دېسە جېنىنى تىكەتتى . ئىش ـ ئەمگەكلا ئۇنىڭ غېمىنى ئازراق بولسىمۇ يېنىكلىتەتتى . توي توغرۇلۇق گەپ ئاچقانلارغا ئەمدى : «ئويلىنىۋاتىمەن» ، «خۇدا نېسىپ قىلسا ...» دەيدىغان بولدى ، ھەتتا زورلاپ تەبەسسۇم قىلىپمۇ قويياتتى .

ـــ خانئاچا ، ـــ دېدى بىر كۈنى رەنجان يوبدانغا ئۇن تاسقاۋېتىپ ، ئۆيده ئىككىيلەن يالغۇز ئىدى . بوۋاق بۆشۈكته ئۇخلاۋاتاتتى ، ـــ ئۆزلىرىنى مەي جۇرېنغا تېگمىش ، دېگەن گەپ بار ، راستمۇ ؟

ـــ ياق ، كىم شۇنداق دەيدۇ ؟

ـــ ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ ، پەقەت سىلىلا مەندىن گەپ يوشۇرۇپلا...

ـــ خۇدايا توۋا ، دېسىلە ئۇكام ! سىلىدىن گەپ يوشۇرۇپ نېمە قىلاي ؟ يا مېنىڭ سىلىدىن بۆلەك ئىچ كۆيەر ئۇرۇق - تۇغقىنىم بولمىسا ...

زىۋەرخان كۆزلىرىگە ياش ئالدى . رەنجان گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، قولى ئىشتىن توختىدى ، رەڭگىمۇ ئۆڭگەنىدى .

ـــ ۋىيەي ، خانئاچا ، چېقىشىپ قويسام ئەجەب يىغلاپ كەتتىلىيا ؟ ئەسلىدىغۇ ئۇ گەپنى ئاغزىمدىن چىقارماي دېگەن ، ئىككىمىز يالغۇز قاپتىكەنمىز ، راست ـ يالغىنىنى بىر ئۇقاي دەپ سوراپ تاشلاپتىمەن ، خاپا بولمىسىلا !...

ـــ خاپا بولمىدىم ، ـــ زىۋەرخان قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتتى ، ـــ ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن ، بىر - ئىككى ئاي بولدى ، مۇشۇنداق گەپ چىقىپ قالدى . مىڭ قېتىم «ياتلىق بولمايمەن» دېگەندىمەن . خەقنىڭ ئاغزى بېسىلمايلا كەتتىغۇتاك ... ئۆلۈۋالاي دېسەم تېخى ...

ـــ خۇدايا توۋا دېسىلە خانئاچا ! تۇللۇقنىڭ نېمىسىنى بۇنچە ئارزۇلايلىكىن ؟ كىملا ئېغىز ئاچسا ، چېچىلىپلا كېتىدۇ-

كەنلا... دادىكامدىن بالا جۇۋان چاغلىرىدا ئايرىلىپتىلە . شۇنچە يىلنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىرىگە ھەيرانمەن... ھېلىمۇ بولسا...

— ياشلىقىمدا ، دادىكىلىرىنىڭ تەرىتىدە ئۆتۈپ كېتەي ، دەپ بىرىگە تەگمەپتىمەن . ئەمدى قېرىغىنىمدا ئەرگە تەگمەكنى كىم قويۇپتۇ...

— قېرىغانلىرى نېمىسى ، خانىئاچا ! شەھەردە سىلىنىڭ ياشلىرىدىكى قىز بالىلار بار ئىكەن دېسىلە !... نەچچە يىلنىڭ زىغۇ ئۇنىڭغا بىرنېمە دەپ ئەۋەن قويۇپ ، بۇنىڭغا بىرنېمە دەپ ئەۋەن قويۇپ ، نى ئوبدان لايىقلارنى قولدىن چىقىرىپ قويلا . مەي جۇرېن كىچىك ئادەم ئەمەس . ئاسماندىكى ئاينىمۇ شەرەت قىلىپ قولىغا چۈشۈرەلىگۈدەك ھوقۇقى بار . ئۇ كىشىنىمۇ نائۇمىد قويسىلا ، كېيىنلىكلىرى ئوبدان بولماسمىكىن ؟ بالىلار-نىڭ دادىسى مەي جۇرېننىڭ ئۆزلىرىگە كۆز سالغىنىنى ئۇقۇپ بەكمۇ خۇش بولغانىدى ، يېقىندا بەزى گەپلەرنى ئاڭلاپ ، ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى...

— ۋاي ئۆلەي... — زىۋەرخان ئاسۇقۇپ كەتتى ، — بۇ گەپنى تۆلەندى ئاخۇنمۇ ئاڭلاپتىمۇ ؟

— ئاڭلىغىلى نۇزاخ...

— ئۇ نېمە دەيدۇ ؟

— نېمە دەيتتى : «خانىئاچام شۇنچە يىلنىڭىزى بەدىنىگە ئەركەك چۈرىن قوندۇرماي ، دادامنىڭ روھىنى تازا خۇش قىلىدى . بىزگىمۇ ئانىلىقنى يەتكۈزدى . مەي جۇرېن ئېغىز ئاچقان بولسا ، بەكمۇ ئوبدان ئىش بوپتۇ . ھەقىچان مېنى كۆڭلىگە كېلىپ قالارمىكىن ، دەپ گېپىنى بەرگىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ . سىلە ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ ، مېنىڭمۇ بۇ ئىشتىن رازى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىڭلا . گېپىمىزنى يېسە ، ئۆز ئاچىمىزنى ياتلىق قىلغاندەك چىرايلىق تويىنى قىلىپ قويايلى» دېگەنىدى . ئۇنىڭ — بۇنىڭ ئاغزىدىن بەزى گەپلەرنى ئاڭلاپ ، ئەر — خوتۇن ئىككى-

ممزنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئۆزلىرىگە ئاغزىمدىن چىقىرالمىدىم. بۇگۈن...

زىۋەرىخانغا ھەممە ئىش ئايان بولدى. ئۇنى مەتكىرىمگە تېگىشكە ئۇندەۋاتقانلار ئۇنىڭ سىرداش دوستلىرى بولۇپلا قالماستىن، «ئوغلى» بىلەن «كېلىنى» مۇشۇنداق قىلىشقا مايىل ئىكەن. دېمىسىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بېشى تەكسىگە يېتىپ قالغۇدەك بولسا، بۇ ئائىلە ئۈچۈن خېلى ئېغىر يۈك بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر بىرەر ئەرنىڭ ئەمرىدە بولسا، ھەممە ئىش پۈتۈنلەي باشقىچە بولىدۇ. تۆلەندىمۇ ئۇنى ياتلىق قىلىۋېتىش نىيىتىگە كەلگەنسىكەن، ئەمدى يەنە بۇ ئۆيدە تۇرۇۋېرىگىلى بولمايدۇ. بىر يەردىن ئۆي تېپىپ كۆچۈپ كەتسە، ئۆمۈرلۈك كۆڭۈل ئاغرىقىغا قالىدۇ. باشقا بىر يۇرتقا بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتەي دېسە، ئۇ ھازىرغىچە قەشقەر شەھرىگىمۇ بېرىپ باقمىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەھەردە «نوپۇس» دەيدىغان بىرنەرسە بارمىش. ئۇ نەرسىسى يوق ئادەمنىڭ ئۇ يەردە بىرەر كېچە قونۇشىغىمۇ رۇخسەت قىلىنماسمىش. تېخى بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، تۇرمىگە سولاپمۇ قويىمىش...

قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ ئۆلسىمۇ تۆلەندىنى رەنجىتىدىغان ئىشنى قىلمايدۇ. ئەسلىدە ئۆزىدىن ئۆتكەن، ياش چېغىدا تەۋەككۈل قىلىپلا بىرەر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتمىغان. ھازىر شۇنداق قىلمىسا بولمايدىغان ئوخشايدۇ. ئەگەر مەتكىرىمدىن باشقا بىر كىم بولسىمۇ...

ــ تۆلەندى ئاخۇنمۇ شۇ نىيەتكە كەلگەن بولسا، مەن تازا بىر ئويلىنىپ باقاي، ــ دېدى زىۋەرىخان قاتتىق بىر ئۇلۇغ كېچىك تىنىپ، ــ ئۆمۈر سودىسى ئەمەسمۇ؟ كېيىنلىكىمنى ئويلىمىسام بولمايدۇ.

ــ شۇنداق قىلسىلا. تازا ئوبدان ئويلىنىپ باقسىلا. مەي جۇرىنەكە ئوبدان لايىقنى قولدىن چىقىرىپ قويۇپ كېيىن پۇ-

شايمان يېسەك ئورنىغا كەلمەيدۇ...

.....

زۆھرىخاننىڭ ئۇيقۇسى قاچتى ، ئىشتىھاسى تۇتۇلدى . ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئائىلىدە ئارتۇقچە ئادەم ئىكەنلىكىنى مىنۇت - سېكۇنت ئېسىدىن چىقىرالمايدىغان بولۇپ قالدى . ھەپتىدە كەم دېگەندىمۇ ئىككى قېتىم مەتقۇناخۇنىڭ تۇپرىقىنى يوقلاپ ، «ئۇھ» دېگۈدەك ھالى قالمىغۇچە يىغلىۋالمىدىغان ؛ يېرىم سائەتلەپ قولىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭ روھىدىن كەچۈرۈم سورايدىغان بولدى .

ئۇ ، بارا - بارا بولغۇسى نىكاھقا رازىلىق بېرىشكە مايىللىشىۋاتاتتى . خىيالىدىن مەتكېرىم نېرى كەتمەيتتى . ئۇ مەتكېرىمنى بالىلىق چېغىدىنلا بىلەتتى . مەتكېرىم قۇمسارايدىكى بىردىنبىر توغامچى - سەيدىۋاققاس «تاغاق»نىڭ ئەركە ئوغلى ئىدى . سەيدىۋاققاس بىر پۇتمۇ يەر تېرىمايتتى . باش ئەتىيازدا كىم بادىرا كەسسە ، ھارۋا چاقىغا توغام قىلىشقا يارايدىغانلىرىنى ئەرزان - قىممەت دېمەستىن سېتىۋالاتتى - دە ، شال ئوتاش باشلانغۇچە مەتكېرىمنى يېنىدىن مىدىرلاتماي توغام ئېگەتتى . بۇ ئىش تۇگىگەندىن كېيىن مەتكېرىمنى بىكار قويماسلىق ئۈچۈن ، ئۇنىڭ - بۇنىڭغا كۇنلۇكچى ياكى ئايلىقچىلىققا تۇتۇپ بېرەتتى . ئۆزى بولسا توغامنى سېتىپ پۇل قىلىش باھانىسىدە كۆپرەك ۋاقىتنى ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزەتتى . دادىسى قېشىدا بولمىغاچ ، مەتكېرىم يۇرتنى بېشىغا كىيەتتى . ئىككى كۈندە بىر قېتىم بىرى بىلەن مۇشتلاشمىسا قېتىقى ئۈيۈمايتتى . تەكتۇشلىرى ئۇنىڭدىن قورقاتتى . مەتكېرىم ناخشىغا ئۇستا ئىدى . ئاخشاملىرى ئۆزى يالغۇز ساسقا بېرىۋېلىپ ، ناخشا ئېيتىپ ئەتراپتىن چاك چىقىرىۋېتەتتى ياكى مەھەللە ئارىلاپ ، چوكان - جۇۋانلارنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزاتتى :

هويلائدىكى تېرەككە ،
لاچىن قوندۇرالامسەن ؟
ئاخشاملىقتا مەن بارسام ،
يۇرەكنى قاندۇرالامسەن ؟

ئۆينايمەن سېنىڭ بىلەن ،
ئۆينامسەن مېنىڭ بىلەن ؟

ئىشىك ئالدى قوش كۆلچەك ،
كۆلچەك بېشى سەگۈنچەك ؛
ئەتلەس كۆڭلەك ئىچىدە ،
لىغىلدايدۇ قوش ئەمچەك .

قوش ئەمچەككە مەيلىم بار ،
مەيلىڭ بولسا كەلگىن يار...

مەتكېرىم ھېچقانداق ئۆيدە ئون كۈندىن ئارتۇق ئىشلىمەيتتى . نېمە ئۈچۈندۇر غوپۇر ھاجىم بايىنىڭ ئۆيىدىن ھەيدىۋەتمىگۈچە كەتمەيتتى . ئۇنى ئون توققۇز يېشىدا ھاممىسىنىڭ قىزىغا ئۆيلەپ قويدى . قۇمسارايغا ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش - زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمەت دۇيى كەلگەن چاغدا ، مەتكېرىم ئىككى بالىغا ئاتا بولۇپ قالغان تەمكىن ئادەم ئىدى . ھەربىكەتتە ناھايىتى ئاكتىپ رول ئوينىدى . كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئاز - تولا ئوقۇغاچقىمۇ ، بارماق بىلەن سانىغۇدەك ساۋاتلىقلارنىڭ بىرى ئىدى . خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۇنى كەنتكە مىراپ ، قوشۇمچە كاتىپ قىلىپ قويۇپ كەتتى . گۇڭشي قۇرۇلغان چاغدا بولسا ، گۇڭشېنىڭ سۇ كادىرى بولدى . مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ھوقۇق تارتىۋېلىش كۈرىشىگە قاتنىشىپ ، گۇڭشې-

نىڭ ھوقۇقىنى قولىغا ئالدى . دەسلەپ ھوقۇق تارتىۋېلىش كومىتېتىگە مۇدىر بولغان بۇ ئادەم گۇڭشېدا ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغان چاغدا ، بىر كېچىدىلا پارتىيىگە قوبۇل قىلىنىپ ، بىراقلا مۇئاۋىن مۇدىر ۋە ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا تەيىنلەندى . دېمەك ، ئۇنىڭ گۇڭشېنى سوراپ كېلىۋاتقىنىغا تۆت يىل بولاي دەپ قالدى . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ھەربىي ۋەكىلمۇ ئۇنىڭ سىزىقىدىن چىقماسمىش...

مانا مۇشۇنداق بىر كاتتا ئادەم زىۋەرىخاننىڭ ئايىغىغا باش قويۇشقا تەييار تۇرۇپتۇ . بۇ ھەقىقەتەن كاتتا ئامەت ئىدى . بىراق ، زىۋەرىخان نېمانچە كاجلىق قىلىدىغاندۇ ؟

ئېھتىمال ، كونىلار : «خوتۇن كىشىنىڭ چېچى ئۇزۇن ، ئەقلى قىسقا» دېگەن ماقالنى دەل زىۋەرىخانغا ئوخشاش ئاق بىلەن قارىنى ، ياخشى بىلەن يامانىنى ، پايدا بىلەن زىياننى پەرق ئەتمەيدىغان نادان ، بىغەرەز ئاياللارغا قارىتىپ ئېيتقان بولسا كېرەك .

زىۋەرىخان ئەقلىنى تاپارمۇ ؟ يا... ؟

بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ؟

جىمىغۇر ، مىس ـ مىس ئادەملەر كىشىلەرنى ئاسانلا ئاز-
دۇرۇپ قويىدۇ . بىرى ، ئۇلار كىشىگە تولىمۇ ياۋاش ـ مۆمىن
كۆرۈنىدۇ . شۇڭا ، ھامان كىشىنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغايدۇ ؛
يەنە بىرى ، ئايانچلىق بىچارە قىياپىتى ھەرقانداق كىشىنىڭ
ئىچىنى ئاغرىتىدۇ . ئۇنىڭغا بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ بېرىپ
كۆڭلىنى ئېلىشنى ئادەملىك بۇرچى ياكى «ساۋاب ئىزدەش»
دەپ بىلىدۇ ـ دە ، بەزىدە قاتتىق بۇرنىغا يەپ ، پۇشايمانىنى
ئالغىلى قاچا تاپالماي قالىدۇ . لېكىن ، ھەممە جىمىغۇر ئادەملەر
ۋاپاغا جاپا قىلىشۇەرمەيدۇ . گۈلزارنىڭ جىمىغۇر ، مىس ـ مىس
بولۇپ قالغىنىغا ئىككى يىل بولاي دەپ قالدى . نۇرغۇن كىشى-
لەر دەسلەپ ئۇنىڭغا «مۇساپىرچىلىق ئەمدىرەك ئېسە قىلغان
ئوخشايدۇ» دەپ ئىچ ئاغرىتىشقان ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۆيىگە
تاماققا چاقىرىشقانىدى . تويدىن كېيىنمۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ
يۈرمىگىنىگە قاراپ : «ئېرىدىن دىلى سۇ ئىچمىگەن ئوخشايدۇ .
سوپۇر ئاخۇنمۇ ـ زە ، تازا سۈيى يوق ، مۆرىمەس بالا...» دەپ
ئىچىنى ئۇرۇشقانىدى . ئاتا ـ ئانىسى كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن-
مۇ چىرايى ئېچىلمىغىنىنى كۆرۈپ بىلەرمەن ئايالىلارنىڭمۇ دېمى
ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . ئۇلار ئۆز ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ
سوپۇر ئاخۇن بىلەن توي قىلىشىغا قوشۇلمىغانلىقىدىن خەۋەر
تاپقانىدى . تەبىئىيكى ، ئۇلارمۇ قىزلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ رازى-
لىقىنى ئالماستىن ، ئۇچرىغانلا بىرىگە تېگىۋېلىشىغا ھەرگىزمۇ
يول قويمايتتى . شۇڭا ، گۈلزارنى بۇلۇڭ ـ پۇشقاقتا تىللاپ

يۇرۇشتى . كېيىن ئۇنىڭ چىرايىدىكى سولغۇنلۇق ـ مەيۇسلۇك-
نى كۆرۈپ ، يېڭىۋاشتىن ئىچ ئاغرىتىشتى . «ئازغان ، ـــ
دېيىشتى ئۇلار ، ـــ ئىش ئوخشىدى دەپلا توي قىلىپ قويۇپ ،
ئەمدى پۇشايمان يەۋاتىدۇ . ئاتا ـ ئانىسىغا يۈز كېلەلمەيۋاتىدۇ ،
بولغۇلۇق بولۇپ بولغاندا ئاتا ـ ئانىسى كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتسە
بولمامدۇ ! خۇدامۇ بەندىنىڭ نى ـ نى گۇناھلىرىنى كەچۈرىدىغۇ...
ئىسىت ، بىچارە قىز بالا... »

بۇنداق ئىچ ئاغرىتىشلار ، پەندى ـ نەسىھەتلەر گۈلزارنىڭ
تەبىئىتىنى قىلچە ئۆزگەرتەلمىدى . ئەكسىچە ، ئۇنى تېخىمۇ جد-
مىغۇر ، كىشىلەردىن قاچقاق قىلىپ قويدى . خەق گەپ سورد-
مىسا ، ئۆزى ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى . دۇيجاڭ ياكى مەشـ-
غۇلات گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى نېمىلا ئىشقا بۇيرۇسا «ياق»
دېمەيتتى . نومۇر باھالاشتا ئاز بەرسىمۇ ، جىق بەرسىمۇ كارى
يوق ئىدى . ئىشنى تۈگىتىپلا ئۇدۇل ئۆيىگە بېرىپ ، ھويلىسىد-
نىڭ بىر يانغا قىڭغىيىپ تۇرىدىغان ئىشكىنى ئېچىدىن زەنجىر-
لىۋالاتتى . ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەمدىن ـ كەم باراتتى .
دادىسى «ئۇنسۇر» بولۇپ قالغاندىن بۇيان تېخىمۇ ئاز بارىدىغان
بولدى . ئادەملەردىن تېخىمۇ چەتلەشتى . ئۇنىڭ ئەرلەردەك بەر-
جەس كەتمەن چېپىشى ، ئوتتۇرا تاغار قىغنى يۈدۈپ «گۇس ـ
گۇس» دەسسەپ مېڭىشىغا قاراپ ئۇنى ياش چوكان قىياس
قىلمىسا ، ئۇنىڭ سەھرا نۇسخىسىدا تىكىلگەن ئاق گۈللۈك كۆك
چېت كۆڭلىكى ، تاپانلىرى يېرىلىپ كەتكەن يالاڭ ئاياغ پۇتلە-
رى ، جىگدىنىڭ قوۋزىقىدەك قاتمال قوللىرى ۋە قىش ـ ياز
بىر خىل شەكىلدە ، يەنى ئىككى كۆزىدىن بۆلەك ھەممە يېرىنى
رومال بىلەن مەھكەم ئورىۋالغىنىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن ھەر-
قانداق ئادەم ئۇنى كەم دېگەندىمۇ ئەللىك ياشتىن تۆۋەن قىياس
قىلمايتتى .

تومۇز . گۈلزار بۇگۈنمۇ ئاشۇنداق كىيىنگەن . پەرق پەقەت

ئايىغىدا نىمكەش بەتىنكە بار . ئۇ گۈڭشي دەرۋازىسىدىن كىر-گەندە ، دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرغان ھەربىي ۋەكىل ئۈنى تونۇيالمىدى . ئۈنىڭ ئاتىخانا تەرەپكە كەتكىنىنى كۆرگەندىلا گۈل-زار ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدى . ھايال ئۆتمەي ئۇ تەرەپتىن قايتىپ ، ئۇدۇللا ئۈنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى .

— كېلىڭ ، — دېدى ھەربىي ۋەكىل ئورنىدىن قوپۇپ . ئۈنىڭغا قارشىسىدىكى ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى ، — ئورۇندۇققا كېلىڭ . قىزىم ، قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز ؟

گۈلزار تەكەللۇپسىزلا ئورۇندۇقتىن جاي ئالدى . ھەربىي ۋەكىل ئىككى قولى بىلەن شىرەگە تايانغىنىچە ، ئۈنىڭغا تىكىلىپ ئۆرە تۇراتتى .

— توجۇرېن ، — دېدى گۈلزار ئۆزىگە يات جاراڭلىق ، كەسكىن تەلەپپۇزدا ، — ئۆزلىرىدىن بىر ئىشنى ئۇققىلى كەپ-تىم . جاۋاب بېرىشكە چوللىرى تېگەرمۇ ؟

— مانا بىكار ئولتۇرۇپتىمەنغۇ ، نېمىنى ئۇققۇڭىز كەلسە سوراۋېرىڭ . نېمە بولدىڭىز ؟ مەندىن خاپا بولۇپ قالمىغانسىز ؟

— سىلىدىن نېمىشقا خاپا بولاي ، توجۇرېن...

— خاپا بولمىغان بولسىڭىز ، «توجۇرېن ، پو جۇرېن» دېمەي بۇرۇنقىدەك «توختىكا» دەۋېرىڭ .

— بۇرۇن مەن ماۋجۇشىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ ، بۇ يەرگە «قايتا تەربىيە ئېلىشقا چىققان زىيالىي ياش» ئىدىم . ھازىر سىلىنىڭ ھارۋىكەشلىرىنىڭ خوتۇنى . ئاددىي بىر گۈڭشي ئەزاسى . سىلىنى «توختىكا» دېيىشكە قانداق تىلىم بارىدۇ ؟ ئۈنىڭ ئۇستىگە ، دادام «ئۈنسۇر» تۇرسا...

— سىزنىڭ مۇشۇ ئاغزىڭىز - زە... — ھەربىي ۋەكىل ئۈنىڭ بۇ يەرگە يېڭى كەلگەن چاغدىكى شوخلۇقى ، خۇشچاقچاق-لىقىنى ئەسلەپ كۈلۈمسىرىدى ، — بىر بالىغا ئانا بولۇپ قالغاندىمۇ ، مىجەزىڭىز كىچىككىنە ئۆزگەرمەپتۇ !... يەنە «تو-

جۇرېن» دەيدىغان بولسىڭىز ، ھېچقانداق سوئالىڭىزغا جاۋاب بەرمەيمەن !

توختى تۇر مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بېشىدىلا بۇ گۇڭشېنىڭ خەلق ئەسكەرلىرىنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ چۈشكەنىدى . بىر تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلات ھوقۇق تارتىۋېلىپ ، قارشى تەرەپ بويسۇنماي ، ئىككى ئاممىۋى تەشكىلات ئوتتۇرىسىدا كەسكىن قوراللىق توقۇنۇش يۈز بەردى . ئۆلگەنلەر بولمىسىمۇ ، يارىدار بولغانلار خېلى كۆپ بولدى . ئۇلارنىڭ ئىشلىتىۋاتقىنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى خەلق ئەسكەرلىرىگە تارقىتىپ بەرگەن قوراللار ئىدى . ھەر تەرەپتە ياخشىلارمۇ ، يامانلارمۇ بار ئىدى . قايسى تەرەپنى «سولچى» دەپ قوللاش مەسىلىسىدە خەلق قوراللىق بۆلۈمىدە خېلى كەسكىن مۇنازىرىلەر بولدى . قايسى تەرەپنى قوللىسۇن ، قارشى تەرەپ ھامان قايىل بولمايتتى . يامىنىغا كەلسە ، ناھىيىدىكى ياكى قەشقەر شەھىرىدىكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش كۆز قاراشتىكى تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقە باغلاپ ، تېخىمۇ زور ئەلەم كۆرىشىنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەبچى بولاتتى . تېخىمۇ كۆپ بىگۇناھ ئادەم يارىلىناتتى ياكى ھاياتىدىن ئايرىلاتتى . تېرىلغۇ يەرلەر ئاق قالاتتى . ئوقتا ئۆلمىگەنلەر ئاچلىقتىن ئۆلەتتى . مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ، توختى تۇر «سولچىلارنى قوللىغۇچى دۇي»نىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى . ئۇ «ئۇزۇندە»دىن بۆلەك ھېچقانداق قورالى بولمىغان بىر بەن جەڭچىگە يېتەكچىلىك قىلىپ ، ئاممىۋى خىزمەتنى قانات يايدۇردى . ھەر ئىككى تەرەپنى ئىچىدىن پارچىلاپ ، بارلىق قورال - يارىغلارنى يىغىۋالدى . بۇ جەھەتتە ، مەتكېرىم ئۇنىڭغا ناھايىتى چوڭ يارەم بەردى . ۋەزىيەت ناھايىتى تېزلا ئوڭۇشلۇپ ، ئىشلەپچىقىرىش ئىزىغا چۈشتى . باشقا گۇڭشېلارنى تۇزەشتىمۇ ، ناھىيىنىڭ تەرتىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىمۇ ئۇنىڭ تەجرىبىسى چوڭ رول ئويناندى . ئىنقىلابىي كومىتېت

قۇرۇلغان چاغدا ، توختى تۇر ئارمىيىنىڭ ۋەكىلى سۇپىتىدە بۇ يەردە قالدى . ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئېتىنى ئاتىماي ، «توجۇرېن» دەيدىغان بولدى . بىرلا ئادەم ـــ بۇ گۈزىشېغا «قايتا تەربىيە» ئېلىشقا كەلگەن ئون بەش ئوغۇل ، سەككىز قىزنىڭ بىرى گۈلزار ئۇنى «توختىكا» دەيتتى . ئۇمۇ نېمە ئۈچۈندۇر بۇ شوخ ، ئاغزى ئىتتىك ، تارتىنىشنى بىلمەيدىغان ، ئىش ـ ئەمگەكتىمۇ ، ئويۇن ـ تاماشادىمۇ ھەممەيلەننى بېسىپ چۈشىدىغان چىرايلىق شەھەر قىزىغا ئۆز قىزىدەك ئامراق بولۇپ قالغانىدى . ئۇچرىغاز-لا يەردە ئۇنى ئەركىلىتىپ روھىنى كۆتۈرۈپ قويياتتى . ئۇنى قىزلارغا باشلىق قىلىپ قويدى . كېيىن ، بەزى كۆڭۈلسىزلىك-لەر سادىر بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ، مەتكېرىمنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن ، ئوغۇللارنى بىرىنچى دادۇي قورۇسىغا ، قىزلارنى گۈزىشېنىڭ بىر ئېغىز ئىشخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى . ئائىلىسىدىن يىراقتا تۇرۇۋاتقان بۇ ئادەم بەزى ئاخشاملىرى قىزلار بىلەن سائەتلەپ ـ سائەتلەپ مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ كې-تەتتى . ئۇلارنىڭ پىكىر ـ تەلەپلىرىنى ئاڭلايتتى . ئوبدان چې-نىقىش ، تىرىشىپ ئۆگىنىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرەتتى . ھېچكىم ئاغزىدىن چىقىرالمىغان تەلەپ ـ پىكىرلەرنى گۈلزار قىلچە تارتىنماستىن ئۇنىڭغا دەۋېرەتتى ، تاكى مەقسىتىگە يەتمە-گۈچە ئۇنىڭ بېشىنى ئاغرىتقانىدى . كۈتۈلمىگەندە ، گۈلزار سوپۇرئاخۇن بىلەن توي قىلدى . تويدىن كېيىن توختى تۇر ئۇنى زادى كۆرمىدى . ئەمما ، ئۇنىڭ بۆلەكچىلا بىر ئادەم بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقتى . نەچچە ـ نەچچە قېتىم ئۇنىڭ قېشى-غا بېرىپ مۇڭدىشىپ باقماقچى بولدى ـ يۇ ، ئۇنداق قىلمىدى .

مانا ئەمدى ئاشۇ بىر چاغلاردا لاۋىلداپ يېنىپ تۇرغان چوغ ، ئەمدى بولسا ئۆچەي ـ ئۆچەي دەپ قالغان قوقاس ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ . ئۇنىڭ يۈرىكىدە نېمە بارئىكىن ؟

ـــ ھە ، گەپ قىلىڭە ، ـــ دېدى توختى تۇر ئاتىلارچە

سەممي تەبەسسۇم قىلىپ ، ــ نېمىنى ئۇقۇپ باقماقچىسىز ؟
ــ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇغۇچى ئەۋەتىش توغرىسىدا گۇڭ-شېغا ئۇقتۇرۇش كەلگەنلىكى راستمۇ ؟
ــ راست .
ــ «ئۇنسۇر»لارنىڭ بالىلىرىنىمۇ ئەۋەتەمسىلە ؟
ــ ئىپادىسى ياخشى بولسا ئەلۋەتتە ئەۋەتىمىز .
ــ چېنىقىشقا چۇشكەن زىيالىي ياشلارنىچۇ ؟ ھەممىسىنى ئەۋەتەمسىلە ، ياۋ... ؟
ــ ئۇلارنىڭمۇ ئىپادىسىگە قاراپ ، ياخشىلارنىڭ ياخشىسى-نى تاللاپ ئەۋەتىمىز .
ــ مېنىچۇ ؟ مەنمۇ بارسام بولامدۇ ؟
ــ سىزمۇ؟... ــ ھەربىي ۋەكىل نېمىنىدۇر ئويلىغاندەك سەل دۇدۇقلىدى ، ــ سىزمۇ بارسىڭىز... مېنىڭچە ، بارسىڭىز بولىدۇ . ئەمما...
ــ ئېرىڭىز بار خوتۇن ، دەملا ؟
ــ ئۇمۇ بىر تەرەپ ، بالىڭىز...
ــ «بالىسى بارلار ئوقۇمىسۇن» دېگەن بەلگىلىمە بارمە-كەن ؟
گۈلزار پىلىموتنىڭ ئوقىدەك سۆزلەيتتى . تېخىچە ئۆرە تۇرغان توختى تۇر جاۋاب بېرىپ ئۇلگۈرەلمەيتتى :
ــ ئۇنداق بەلگىلىمىگۇ يوق...
ــ ئەمىسە مېنى ئوقۇشقا ئەۋەتسىلە !
ــ مەنغۇ سىزنىڭ ئوقۇشقا بېرىشىڭىزغا قارشى ئەمەس . بىراق ، ئوقۇشقا ئەۋەتىشنىڭ بەزى شەرتلىرى بار ئىكەن...
ــ قانداق شەرتى بار ئىكەن ؟
ــ مانا بۇ ھۆججەتنى كۆرسىڭىز بىلىسىز .
توختى تۇر شىرەنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ ، تارتمىدىن نەچچە ۋاراقلىق ھۆججەتنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئۇزاتتى .

گۈلزار هۆججەتكە ئالدىراش كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ـ دە ، چوڭقۇر بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، هۆججەتنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بېرىپ ، سولامسىيىپ ئورنىدىن قوپتى . قارىغاندا ، بۇ يەرگە كەلگىنىگە پۇشايمان قىلغاندەك قىلاتتى . ئۇ ئىشىك تەرەپكە بۇرۇلۇۋاتقاندا :

ـــ توختاڭە ، ـــ دېدى ھەربىي ۋەكىل بويىنىنى سەل ئالدىغا سوزۇپ ، ـــ ئوقۇشقا بېرىش نىيىتىڭىزدىن يېنىۋالماقـچى بولۇۋاتامسىز ؟

ـــ شەرتىم توشمايدىكەن ، ـــ گۈلزارنىڭ ئاۋازى ئاران ئاڭلاندى ، ـــ ئاممىنىڭ باھالىشىغا قويۇپ بەرسە ، مەندەك «ئۇنسۇر»نىڭ قىزىنى ھەرگىزمۇ باھالىمايدۇ !...

ـــ ئۇنى سىز قانداق بىلىسىز ؟ تۆلەندى ئاخۇن تېخى تۇنۇگۈن سىزنىڭ بىرمۇنچە ياخشى گېپىڭىزنى قىلىپ كەتتى...

ـــ بىزنىڭ سېكرېتارمۇ ؟ ـــ گۈلزار ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ ، شىرە ئالدىغا كەلدى . ئۇنىڭ نەپىسى قىسىلىپ ، يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك تېز سوقۇۋاتاتتى ، ـــ راست مېنىڭ ياخشى گېپىمنى قىلدىمۇ ؟

ـــ ئىشەنمىسىڭىز ، ئۆزىدىن سوراپ بېقىڭ . تۇنۇگۈن كەلگەن بولسىڭىز ، مەي جۇرېننى گۇۋاھچىلققا تارتاتتىم . بۇ-گۈن ئەتىگەن قەشقەرگە مېڭىپ كەتتى...

ـــ تۆلەندى ئاكام مېنىڭ ئوقۇشقا بېرىشىمغا قوشۇلارمۇ ؟

ـــ مېنىڭچە قوشۇلىدۇ . ھازىر بېرىپلا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ باقسىڭىز تېخىمۇ ياخشى . باشقىلارنى مۇزاكىرىگە قويۇۋېتىپ قالسا ، كېيىن ئاۋارىچىلىك كۆپىيىدۇ...

ـــ مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىش تۇگۈل ، ئالدىغا ئۇدۇل كېلىپ قېلىشتىنمۇ قورقىمەن .

ـــ نېمىشقا قورقىسىز ؟

ـــ ئۇ دادامغا ئۆچ . دادام ئۇنى رەنجىتىپ قويغان .

— مانا - مانا ، مۇشۇنداق يەرلىرىڭىز بولمايدۇ - دە ! — توختى تۇر سەل ئۆڭدى ، — تۆلەندى ئاخۇن سىزدەك ئوننىچى سىنىپقىچە ئوقۇمىغان بولسىمۇ ، سىياسەتنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدىغان گۇڭچەندەك ئەزاسى . ئىشىنىمەنكى ، ھەرگىزمۇ دادا-ڭىز بىلەن سىزنى بىر تاياقتا ھەيدىمەيدۇ . ئەگەر راستتىنلا شۇنداق قىلىپ سالسا ، ئۇدۇللا مېنىڭ ئالدىمغا كېلىڭ !

— شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭدىن قورقىمەن . سىلە مەن ئۇچۇن ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويسىلا . بولماسمۇ ؟

— مەيلى ، گەپ قىلسام قىلدىم . سوپۇر ئاخۇن بىلەن بالىڭىزنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز ؟

— بۇنى ئۆزۈم توغرىلايمەن . سىلە سېكرېتارنى ماقۇل كەلتۈرۈپ بەرسىلا بولدى...

— ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالسىڭىزچۇ ؟

— ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا ، نەچچە يىلنىڭىزى ئۇز-مەي تەييارلىق قىلىپ كېلىۋاتىمەن . چوقۇم ھەممەيلەندىن ياخ-شى ئۆتىمەن .

— راستمۇ ؟

— ئىشەنمىسىلە ، ئۆزلىرى ئىمتىھان ئېلىپ باقسىلا . ئۆتەلمىسەم ، ئىككىنچى ئالدىلىرىغا كېلىپ ئاۋارە قىلمايمەن .

— ياخشى ، ياخشى !... ئۇنچىلىك بولسا ، باشقا ئىشلىرى-ڭىزنى مەن كۆتۈرە ئالاي...

گۈلزار ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان تۇنجى قېتىم چىن يۈرىكىدىن تەبەسسۇم قىلدى . كۆزلىرىدە بەخت ، ئۈمىد ئۇچقۇنى چاقنايتتى .

.....

ئادەمنىڭ ھېسسىياتى تولىمۇ تۇراقسىز بولىدۇ ، ھېلى نەپ-رەتلەنگەن نەرسىگە ھېلى خۇشتار بولۇپ قالىدۇ ياكى ھېلى خۇشتار بولغان نەرسىدىن ھېلى نەپرەتلىنىدىغان ، سەسكىنىدە-

غان بولۇپ قالىدۇ . تۇرمۇشتىكى ئالاقە ۋە ئىككى ئادەم ، ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدىكى مېھىر - مۇھەببەتتىمۇ شۇنداق . ھېس - سىيات ـــ مېڭىنىڭ يوشۇرۇن پائالىيىتى بولغاچ ، كۆپ ھال- لاردا ئۇنى ئادەمنىڭ سىرتقى قىياپىتىدىن سېزىۋېلىش بەكمۇ تەس . شۇڭا ئادەملەر بىر - بىرىنى تەلتۆكۈس چۈشىنىپ كېتەل- مەيدۇ . چۈشەندى دېگەندىمۇ ، يۈزە ياكى قىسمەن ھادىسىلەرنىلا چۈشىنەلەيدۇ . ئادەمنىڭ ناھايىتى نۇرغۇن يوشۇرۇن سىرلىرى ھامان باشقىلاردىن پىنھان قالىدۇ . شۇڭا ئالداشمۇ ، ئالدىنىش- مۇ ، ھەتتا بىر - بىرىنى پۈتۈنلەي نابۇت قىلىشتەك قەبىھ قىلمىشلارمۇ ، كۆپىنچە ، ئىنسانىنىڭ يوشۇرۇن تۇيغۇ - ھېسسى- ياتلىرىنىڭ مەھسۇلى سۈپىتىدە رېئاللىقتا ئەكس ئېتىدۇ . دې- مەك ، «ئىچى بىلەن تېشى ئوخشاش» ئادەملەر ئىنتايىن ئاز ، ھەتتا يوق دېيەرلىك . ئەگەر «بار» دېيىلسە ، ئۇلار چوقۇم يازغۇچىلارنىڭ ياخشى ئارزۇ - تىلەكلىرىنىڭ مەھسۇلى سۈپىتى- دە توقۇپ چىقىلغان ئاق كۆڭۈل شەخسلەرنىڭ غايىۋى ئوبرازى ياكى تۇرمۇشتىكى «ئىچىدە گەپ ياتمايدىغان» تەنتەكلەردىنلا ئىبارەت ، خالاس . ھېسسىيات ـــ ئەركىن قۇش ، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ، ماددىي - مەنىۋى ئېھتىياجنىڭ كونتروللۇقىدىن مەڭگۈ قۇتۇلالمايدىغان ۋە كۆپ ھاللاردا ئاشۇ ئېھتىياجلارغا شەرتلىك شەرتسىز بويسۇنغۇچى بىچارە تۇيغۇ . بەزىدە ئۇ ئادەمنى شۇنداق بىچارە ، شۇنداق بىقورو ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدۇكى ، «ۋىجدان» ، «غۇرۇر» دېگەن نەرسىلەرمۇ ئەركىنلىككە ئېرىش- تۈرەلمەيدۇ .

گۈلزار سوپۇرئاخۇنغا تېگىپ ، مۇشۇ دادۇيگە كۆچۈپ كې- لىپلا تۆلەندىگە ئۆچ بولۇپ قالغانىدى . نېمە ئۈچۈنلىكىنى ئۆزى- مۇ بىلمەيدۇ . ئىشقىلىپ ، تۆلەندىنىڭ ئۆمۈر بويى تويغۇدەك غىزا يېمىگەندەك ئورۇق ، سۆرۈن - تەلەتى بىلەن ھەددىدىن زىيادە قاتتىق قوللۇقى ، قوپاللىقى ئۇنىڭغا زادىلا ياقمىدى . ئۇنى

كۆرسىلا ، جان ئالغۇچى ئەزرائىلنى كۆرگەندەك تېنى شۇركۇ-
نەتتى . گەپ قىلاي دېسە تىلى كالۋالىشىپ ، يۈرىكى ئاغزىغا
قاپلىشىپ ، گېپىنىڭ يېرىمى ئاغزىدىن چۈشۈپ قالاتتى . شۇڭا
ئىمكانىيەتنىڭ بارچە ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى . ئۇنىڭ ئۆزى
گەپ سوراپ قالمىسا ، ھەرگىزمۇ گەپ قىلمايتتى . بۇ قېتىم
ئالىي مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومىلارغا ئوقۇغۇچى
ئەۋەتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش كەلگەنلىك خەۋىرىنى ئۇنىڭغا
بىرىنچى بولۇپ يەتكۈزگەن كىشى تۆلەندى ئىدى .

— گۈلزارخان ، — دېگەنىدى ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى كۈن
بۇرۇن ، باشقىلاردىن چەتتە - يالغۇز شال ئوتاۋاتقان گۈلزارنىڭ
قېشىغا كېلىپ ، ئۇ ئوك مۈرىسىگە «ئۈزۈندە» بىلەن «ئوچ
ئەسەر» سېلىنغان قىزىل لەمبۇق جىلتە ئېسىلغان ، سول مۈرە-
سىگە كەتمەن سېلىنغان ھالەتتە گۈلزارنىڭ يېنىدىلا تۇراتتى .
گۈلزار بېشىنى كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭغا قىيا باقتى ، — سىزگە
خۇش خەۋەر ، پات يېقىندا بۇ يەردىن كېتىدىغان ئوخشايسىز .

— .....

گۈلزارنىڭ كۆزلىرىنى ھەيرانلىقتىن چاقناپ ، قولى ئىش-
تىن توختىدى . پۈت - قولى «لەسسىدە» بوشىشىپ ، چېكىسە-
دىن «پۈرركىدە» تەر ئۆرلىدى . تىلى قېتىپ قالغاندەك ، تامىقى
ئىچىدە مىدىرلىغاندەك قىلاتتى - يۇ ، گەپ قىلغۇدەك ماجالى
يوق ئىدى .

— ئىشەنمەيۋاتامسىز ؟ — تۆلەندى سوغۇق كۈلۈمە-
سىرەپ ، غەلىتە تەلەپپۇزدا دېدى ، — گۇڭشىغا ئۇقتۇرۇش
كەپتۇ . زىيالىيلارنى داشۆگە ئەكېتىدىكەن . سىزمۇ كېتەرسىز ؟

— مەن ...

گۈلزار شۇنداق دېدى - يۇ ، كۆزلىرى ئۇنىڭدىن ئېلىپ
قاچتى .

— بارغۇڭىز يوقمۇ ؟ سوپۇرۇدىن ئايرىلغۇڭىز كەلمەيۋاتامـ-

دۇ ـ يا؟ بىلىمەن ، سىز سوپۇرغا تېگىدىغان چاغدا ، مۇنداق ئىشنىڭ بولۇشىنى ئويلىمىغان... مۇھەببەت دېگەن بىر نېمىنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ قالغان . شۇنداقمۇ؟

— .....

— تارتىنمايمەن . مەن سىزنىڭ سوپۇرغا تېگىپلا باشقىچە بولۇپ قالغىنىڭىزغا قاراپ ، قاتتىق پۇشايمان يېگىنىڭىزنى بىلەگەن . شەھەر قىزلىرى سەھرالىقتا ئاش بولمايدۇ... بۇنى مەي جۇرېنغا دېسەم ، شۇ چاغدا قۇلاق سالمىغان . مانا ئەمدى قەشقەرگە شۆشىبەن[1] گە بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋېتىپتۇ . بولمىسا ، ئاشۇ گېپىمنى يەنە بىر قېتىم دەۋالاتتىم... جىمى بالاغا مەن قالدىم . «كېتىمەن» دېسىڭىز ، سوپۇردىن خېتىڭىزنى ئېلىپ بەرسەمۇ بولىدۇ... بالاڭلار ماڭغۇدەك بولۇپ قالدى . ئاتا ـ ئانىڭىز ھازىرغىچە سوپۇرنى بوسۇغىسىغا دەسسەتمىدى...

— دادام ئۇنسۇر تۇرسا...

گۈلزار بۇ گەپنى ئاغزىدىن قانداق چىقىرىۋەتتىكىن ئوڭايسىزلانغىنىدىن ، پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا «پاڭىدە» يىغلىۋېتەتتى . ئاستىنقى كالپۇكىنى مەھكەم چىشلەپ ، ئاياغلىرى ئاستىدىن «بۇژ ـ بۇژ» قىلىپ ئۆرلەۋاتقان كۆپۈككە قادىلىپ قارىۋالدى .

— ئۇنسۇر؟ ئۇنسۇرمۇ ئادەمغۇ! ھىم... — تۆلەندى دىمىغىنى قاقتى ، — دادىڭىزنىڭ ئادەمگەرچىلىك قىلغۇسى كەلمىدى ، سوپۇرنى ياراتمايدۇ . سىزمۇ ئۇنىڭغا تېگىپ قالغىنىڭىزغا پۇشايمان قىلىۋاتىسىز... ئەگەر بۇ پاشىلىقتىن راستىنلا كەتكۈڭىز بولسا ، ئىسمىڭىزنى تىزىملاپ قويايي . گۈڭشې قوشۇلسىلا كېتىڭ... تىزىملاپ قويايمۇ؟

گۈلزار تىلىنىڭ ئۇچىغىلا كېلىپ قالغان «ماقۇل»نى يۇ-

---

① شۆشىبەن — خەنزۇچە «ئۆگىنىش كۆرسى» . تولۇق ئاتىلىشى «ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىش كۆرسى» .

تۇۋەتتى . ئۇنىڭ قۇلىقىدا تۆلەندىنىڭ «تىزىملاپ قويايمۇ» دې-
گەن سۆزىدىن كۆرە ، «شەھەر قىزلىرى سەھرالىققا ئاش بولماي-
دۇ» ، «جىمى بالاغا مەن قالدىم» ، «دادىڭىز سوپۇرنى يارىتماي-
دۇ ، سىزمۇ ئۇنىڭغا تېگىپ قالغىنىڭىزغا پۇشايمان قىلمۇاتىسىز
... » دېگەن سۆزلىرى بەكرەك جارانىلايتتى . بۇ سۆزلەرنىڭ
ھەربىرى بىر نەشتەردەك ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئازابلايتتى . ئازابلا-
غانسېرى ، بۇ سۆزلەرنىڭ سالمىقىنى كۆڭۈل تارازىسىدا ئۆل-
چەپ ، ئىچ - ئىچىدىن بىئارام بولاتتى ، قورقاتتى . ئويلىنا -
ئويلىنا ، ئاخىر ئۇ بىلدى ، تۆلەندى ئۇنى قىلتاققا دەسسەتمەك-
چى . دادىسىنى سۇ قۇرۇلۇشىغا ماڭدۇرىدىغان چاغدا ئۇ ئاجايىپ
چىرايلىق گەپلەرنى قىلغان ، ئۇ يەرگە ئاپىرىۋېلىپلا «ئۇنسۇر»
قىلىپ قويدى . نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولغانلىقىنىڭ ئېنىق سەۋە-
بىنى دادىسى شۇ چاغقىچە بىلمەيدۇ . ئەمما ، بۇ نەرسە گۈلزارغا
بەش قولدەك ئايان . دادىسى بۇ يەرگە كېلىپ ئەتىسىلا «توڭگۇز-
خانىدىن كۆچۈپ كېتىمەن» دەپ ، تۆلەندىنى تەڭلىكتە قويغان
ئەمەسمىدى ؟ تۆلەندى ئۇ چاغدا ئۆزىنىڭ قالتىس ئادەمگەرچىلە-
كى بار رەھبەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ، ئۇنىڭ
بىلەن تاكاللىشىپ ئولتۇرماستىن ، ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ
ئامبىرىغا كۆچۈرۈپ قويدى - يۇ ، ئۆزىگە قىلىنغان بۇ بىھۆرمەت-
لىكنى يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە خەتلەپ قويدى ۋە ئۇزاقتا
قالماي ئۇنى كىچىك بالىلارمۇ خالىغان چاغدا «پىپەن» قىلالايدى-
غان «ئۇنسۇر» قىلىپ قويدى . شۇڭا ، دادىسىلا ئەمەس ، پۈتۈن
ئائىلىسىدىكى توققۇز جان ئادەم تۇغمەن تېشى ئاستىدا بېسىلىپ
قالغان چاشقاندەك مىجىلىپلا كەتتى . كۈن بويى ئىشتىن باش
كۆتۈرەلمەيدۇ . ئاۋازىنى چىقىرىپراق گەپ قىلىشتىنمۇ ئەيمىنە-
دۇ . كۈنى بەك تەس ، بەكمۇ تەس !... ئەمگەكتە ، يا گەپ -
سۆزدە كەتكۈزۈپ قويمىغىنى ئۈچۈنلا بۈگۈنگە قەدەر ھېچقانداق
چېقىل - چۇقۇلغا ئۇچرىمايلا كەلگەنىدى . مانا ئەمدى تۆلەندى

ئۇنىڭ يۈرىكىگىمۇ قول سالماقچى ، ئۇنىڭغا «كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى رەت قىلىپ ، شەھەرگە كېتىۋېلىش غەرىزى بار» دېگەن قالپاقنى كىيگۈزۈپ ، ئۇنىڭمۇ پۈت ـ قولىنى بوغۇچلىماقچى... ياق ، گۈلزار ئۇنداق ئەخمەق-لەردىن ئەمەس !

ئەمىسە ، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ قىلتىقىدىن قۇتۇلغۇلۇق ؟

گۈلزارنىڭ بېشى تازىمۇ قاتتى . «بارمايمەن» دەي دېسە ، ئالىي مەلۇماتلىق ئادەم بولسەن دەپ ئون يىل ئوقۇدى . بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان ئەمگەككە ئاكتىپ قاتنىشىپ ، «ئۇچ ئەسەر» ، «بەش ئەسەر»نى سۈدەك ئىچىۋېلىش بىلەن بىر چاغ-دا ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقىغىچە هەممە دەرسلىكلەرنى ئون قېتىملاپ ئوقۇپ چىقىپ ، بەزىلىرىنى پۈتۈنلەي يادا ئېلىپ بولدى . ئىمتىهاندا هېچقايسى پەندىن توقسەندىن تۆۋەن نومۇر ئالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىدۇ . لېكىن ، هازىر ئىمتىهان ئې-لىش تۈزۈمى بىكار قىلىنغان . دادۇي ، گۈڭشې كۆرسىتىپ بەرسىلا ، چالا ساۋات ئادەممۇ ئالىي مەكتەپكە بارالايدۇ . تاماق-مۇ ، ياتاقمۇ بىكاردىن . تېخى ئائىلە ئەهۋالى ناچارلارغا خېلى جىق تۈرمۇش پۇلى بەرگەندىن تاشقىرى ، كىيىم ـ كېچەكنىمۇ مەكتەپ هەل قىلىپ بېرىدۇ . مۇهىمى ، دادۇي سېكرېتارىنىڭ بىر ئېغىز گېپى . سېكرېتار گەپ قىلسىلا ، گۈڭشېمۇ ، ناهىيە-مۇ پۈتلىشىۋالمايدۇ . تۆلەندېچۇ ؟ بۇ ئادەم گۈلزارنىڭ ئائىلىسە-گە ئەزەلدىن ئۆچ . ئۇنىڭغا دەۋاتقان گەپلىرىنىڭ ئىچىدىكى تىكەننىڭ كۆپلۈكىدىن ئادەمنىڭ يۈرىكى سىرقىرايدۇ . شۇنداق ئىكەن ، ئۇنىڭدىن شەپقەت تىلەش ـــ بۆرىدىن چىش تىلىگەن بىلەن ئوخشاش ئىش...

ـــ نېمانداق گەپ قىلمايسىز ؟ ـــ تۆلەندى ئۇنىڭ خىيا-لىنى بۆلدى ، ـــ تىزىملاپ قويامدىمەن ، يا بۇ يىل تۇرۇپ

تۇرامسىز ؟

بۇ گەپ گۈلزارغا ئەقىل بەرگەندەك بولدى ـ دە ، «ماقۇل» بىلەن «ياق»نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سۆزنى تاللىدى :

ـــ ئويلىنىپ باقاي . ئويلىنىپ بېقىپ جاۋابىنى بېرەي .

ـــ سىز ئويلىنىپ جاۋاب بەرگۈچە تىزىملاش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتسە ، مەندىن ئاغرىنىپ يۈرەرسىزمىكىن ؟ ـــ تۆلەندى ئۇ-نىڭغا قاراپ سەت هومايدى ، ـــ ئۆگۈندىن قالدۇرماي جاۋاب بېرىڭ . بولمىسا تىزىمنى گۈڭشېغا يوللىۋېتىمەن .

ـــ ماقۇل .

گۈلزار بېشىنى كۆتۈرگەندە ، تۆلەندى شالاقشىتىپ سۇ كېچىپ ، شاللىقتىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى...

گۈلزار ئىككى كېچە ـ كۈندۈز ئويلاندى . مەتكېرىمنىڭ بۇگۈن ئەتىگەن يولغا چىققانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ ، نېمە ئۈچۈن-دۇر يۈرىكى يېڭىچە بىر ئۈمىد بىلەن تولغاندەك بولدى . كۆز ئالدىدا گۈڭشي ھەربىي ۋەكىلىنىڭ ئاتىلارچە مېھرىبان سىماسى گەۋدىلەندى . ئۇنىڭ نەزەردە ، گۈڭشي بويىچە پەقەت شۇ ئادەملا سىياسەتنىڭ روھىنى ئەڭ پوختا بىلەتتى . ئۇنىڭ هالىغا شۇلا يېتەتتى ، تەقدىرىنى شۇلا بەلگىلەيتتى . گۈلزار «تۆلەندىدەك چالا ساۋاتنىڭ قولىدا قالپاق كىيگۈچە ، سىرىق چاپانلىق هەر-بىرىنىڭ تاپانچىسىدا ئۆلگىنىم ياخشى» دېگەن يەرگە كەلدى ـ ده ، ناهايىتى تەسلىكتە كۈننى چۈش قىلدى . ئەزالار چۈشلۈك دەم ئېلىشقا ئۆيىگە يانغاندا ، ئۇ ئۈدۈللا گۈڭشېغا چاپتى . هەر-بىر ۋەكىل راستتىنلا ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقتى . ئەمما ، گۈلزارنى يەنە بىر غەم باستى : «سېكرېتارغا مۇجىمەل گەپ قىلىپ ، هەربىي ۋەكىلگە هال ئېيتقىنىمنى ئۇقۇپ قالسا قانداق بولار ؟ ئەستا... »

گۈلزار يول بويى تولا ئويلاپ ، چىقمىغان دۆڭى ، چۈشمە-گەن ئويى قالمىدى . ئوڭ ئويلىسىمۇ ، سول ئويلىسىمۇ ، ئاخىر

كۆز ئالدىدا هامان تۆلەندى پەيدا بولاتتى . ئۇ چوڭقۇر تونۇپ يەتتىكى ، تۆلەندى «ھەل قىلغۇچ ئامىل» . ئەگەر ئۇ باش لىڭ-شىتمىسا ، ھەربىي ۋەكىلنىڭمۇ ئامالسىز قېلىشى تۇرغان گەپ . گۈلزار «داۋاملىق ئوقۇپ ، پۈتۈن ئادەم بولۇش» مەقسىتىگە مەڭگۈ يېتەلمەيدۇ ، مەڭگۈ...

گۈلزار ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى . قورسىقى ئاچ-قىنىدىن ئۇچەيلىرى تارتىشىپ كېتىۋاتقىنىنى سەزدى . قۇلۇپنى ئېچىپ ، ھويلىغا كىردى . ھويلا پاكىز ئىدى . ئەتىيازدا ئادەم ماڭغۇدەك يەرنى بوش قالدۇرۇپ ، قالغان يەرنى يۇمشاق چاناپ ، چۆرىسىگە ئۆز قولى بىلەن مېۋىلىك كۆچەت تىكىپ ، ئوتتۇرد-سىنى ئۇششاق ـ ئۇششاق كاندۇك قىلىپ ئوتياش تېرىپ قوي-غان . ھەممىسى چىرايلىق ئاينىپ ، ھويلىغا خېلى ھۆسۈن قوش-قاندىن تاشقىرى ، ئوتياشنىڭ غېمىدىنمۇ قۇتۇلغانىدى . تېخى ئاۋۇ كاتەكتە ئىككى توخۇسىمۇ بار . ئىككى ـ ئۇچ كۈندە بىرەر قېتىم تۇخۇمغىمۇ ئاغزى تېگىپ قالمىدۇ . ئۇنىڭ مەيلىچە بولسا ، خىلمۇخىل گۈللەرنىمۇ تېرىپ قويماقچى ئىدى . «شيۇجېڭجۇيد-چى» بولۇپ قېلىشتىن قورقتى . قوي باقاي دېسە ئەر ـ خوتۇن-نىڭ يىللىق دارامىتىگە تۈزۈكرەك بىر ئوغلاقمۇ كەلمەيدۇ . توخۇمۇ بولمىدىغان نەرسە ئىكەن ، ھەركۈنى يىگىرمە ـ ئوتتۇز پاقا تۇتۇپ ئەكىرىپ تاشلاپ بەرسىلا بولدى ، دانمۇ كەتمەيدۇ ، تۇخۇممۇ ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ . ئۇلارنىڭغۇ ئايدا ـ ئايدا بىرەر قېتىم كېلىپ كېتىدىغان مېھمىنىغۇ يوق ، شۇنداقتىمۇ ، كۈندە ئۇچ ۋاخ ئاقئۇششاق ، ئۇماچ ، زاغرا بىلەنلا ئۆرە تۇرغىلى ، كۈن بويى كەتمەن چاپقىلى ، ھارۋا ھەيدىگىلى بولمايدۇ . ھە راست ، ئوغلى سۈپۈرگىمۇ بار . ئۇنىڭغا ھەپتىدە بىر ـ ئىككى دانە تۇخۇم يېگۈزۈپ قويمىسا بولمايدۇ . گۈلزار تۇغۇتتىن قوپۇپلا يېنىدا بار پۇلغا ئۇچ توخۇ سېتىۋالغانىدى . بىرى ئۆلۈپ ، ئاشۇ ئىككىسى قالدى . ئۆيگە ھېچنەرسە سېتىۋېلىشمىدى . گۈلزار-

نىڭ «چېنىقىش»قا چىقىدىغان چاغدا ئانىسى تىكىپ بەرگەن يوتقان ـ كۆرپىسى سوپۇرئاخۇننىڭ يوتقان ـ كۆرپىسى بىلەن بىر مەرەپتىن جاي ئالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، بۇ ئۆيگە ھېچقانداق نەرسە قوشۇلمىدى . پۇلنى كۆپ تېپىپ ، خەجلىگىلى جاي تاپالماي قالغان ئادەملەرلا ئۆيىگە بىسات ـ كېچەك يىغىدۇ . ئۇ نەرسىلەرنىڭ قاچان ، نېمىگە لازىم بولۇشى بىلەنمۇ ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدۇ . كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ئۇنداق ئەمەس ، بىر كۈننى دۈيجاڭنىڭ تىل ـ تايىقىسىز كەچ قىلىپ ، بىر كېچىنى تىنچ ـ ئامان تاڭ ئاتقۇزالىسىلا شۈكۈر قىلىدۇ . گۈلزارلارمۇ ئاشۇنداقلاردىن . ئۇلارغا بۇنىڭدىن ئارتۇق ھېچنەرسىنىڭ لازىمى يوق . ئۇلارنىڭ كۈننىنى بەزىلەرنىڭكىگە سېلىشتۇرىدىغان بولسا ، ئۇنچىلا نامرات دېگىلىمۇ بولمايدۇ...

گۈلزار ئۇچاققا ياققان سېرىق قوناقنىڭ زاغرىسىدىن بىرنى چىڭ قاپلىق چايداندىكى داغ سۈغا چىلاپ ئىشتىها بىلەن يەۋەتتى . ئەتىگەننىڭكىزى تىزىغچە سۈنىڭ ئىچىدە ئېڭىشىپ تۇرۇپ شال ئوتىغاچ ، بېلى ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك قاتتىق ئاغرىۋاتاتتى . بىردەم يانپاشلاپ يېتىۋالغۇسى كەلدى . دەم ئېلىش ۋاقتى تو-شۇپ قالاي دېگەنىدى ، ئۇخلاپ قالسا ، داڭنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىماي قالىدۇ . ئىشقا كېچىكىپ قالسا ، ئاخشاملىققا «پىپەن» قىلىنغاندىن سىرت ، ئىككى كۈنلۈك ئىش نومۇرىدىن قۇرۇق قالىدىغان گەپ . ھازىرغىچە مۇنداق ئىش بولۇپ باقمىدى . بۇ-گۈن شۇنداق ئىش بولۇپ قالسا ، تۆلەندى سېكرېتارنىڭ ئېشىكى ئالتە چىشلىق بولىدۇ . ئۇ چاغدا...

يەنە شۇ تۆلەندى !

گۈلزار چاي ئىچكەن قاچىنى يۇيۇپ تەكچىگە قويۇپ ، ئۆي ئىشىكىگە قۇلۇپ سېلىپ ھويلىغا چىقتى . توخۇلار ئۇنى كۆرۈپ ئۆزىنى كاتەكنىڭ شادىسىغا ئۇرۇشقا باشلىدى . ئۇلارنىڭمۇ قور-

سىقى ئاچقانىدى . بۇگۈن گۈلزار پاقا تۇتقاچ كىرىشنى ئۇنتۇپ قاپتۇ . ھازىر شاللىققا چىقىپ كىرسە ئىشقا ئۈلگۈرەلمەيتتى . تازا پورەك ئۆسكەن كۆك چامغۇردىن نەچچە تۇپ يۇلدى ـ دە ، قولىدا ئۇزۇپ ـ ئۇزۇپ ئۈلارغا تاشلاپ بەردى . «ئۇنىڭغا تۆت ئېغىز چىرايلىق گەپ قىلىپ يېلىنغانغا ئاسماندىن يەرگە چۈشۈپ كېتەمتىم ؟ مەن نۇرغۇن كىتابلاردا ئوقۇغان ، بەزىلەرنىڭ يۇرىكى قان ـ زەردايقا تولۇپ ، ئۆز رەقىبىگە بولغان ئۆچمەنلىكى تومۇرلىرىدا قايناپ تېشىۋاتسىمۇ غەزىپىنى ۋاقتىنچە ئىچىگە يوشۇرۇپ ، رەقىبى ئالدىدا كۈلۈمسىرەيدىكەنغۇ ! دۇنيادا يۇرىكى يىغلاپ ، چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلىۋاتقان ئادەملەر ئازمۇ ؟ تۇرمۇش ـــ سەھنە ، ئادەم ئارتىس بولۇۋاتقان مۇشۇ دۇنيادا رەقىبى ئالدىدا زورلاپ تەبەسسۇم قىلىپ ، ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن تەزىم بەجا كەلتۈرۈۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى غۇرۇرى-نى يوقاتقان ، ۋىجدانسىز ئادەملەرمۇ ؟ ياق ، ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس ! ئۇلار مۇشت كۆتۈرۈپ ئىگە بولالمىغان نەرسىگە ساختا تەبەسسۇمى بىلەن ئېرىشىدۇ . دېمەك ، ئۇلار يەنىلا يەڭگۈچى غالىب !... »

گۈلزار مۇشۇنداق خىياللار بىلەن ھويلىدىن چىقتى ـ دە ، ئۇدۇللا تۆلەندىنىڭ ئۆيىنى كۆزلەپ ماڭدى...

ئىشىنىڭ قاملىشىپ كەلگىنىنى دېمەمسىز ، ئۇنىڭ ئىشىك تۈۋىگە يېقىنلىشى ، تۆلەندىنىڭ ئۆيىدىن چىقىشى تەڭ كەلدى . گەپنىمۇ تۆلەندىنىڭ ئۆزى تەشتى :

ـــ ھە ، ئويلىنىپ بولدىڭىزمۇ ؟

قارىڭ ئۇنىڭ ھىيلىگەرلىكىنى ! ئەقەللىسى : «نېمە دەپ كەلدىڭىز ؟ بىرەر ئىش توغرۇلۇق كەلدىڭىزمۇ ؟ » دېيىشنىڭ ئورنىغا ، ئۇدۇللا ئاشۇ گەپنى كولاپ كەتكىنىنى ! دېمەك ئۇ گۈلزارغا چاشقان مارىغان مۇشۇكتەك تىكىلگىنى تىكىلگەن !

لېكسن ، گۈلزارمۇ بوش ئەمەس :
ـــ ھەئە ، ئويلاندىم .
ـــ قانداق ، ئوقۇشقا باردىغان بولدىڭىزمۇ ، يا ؟
ـــ بۇنى ئۆزلىرى بەلگىلىسىلە ، ـــ دالڭ چېلىندى .
ئىككىيلەن ماڭغاچ گەپلەشتى ، ـــ «بېرىپ ئوقۇپ كەل» دېگەن سىلە باراي ، «بارما» دېسىلە ، ئىشىمنى قىلىۋېرەي .
ـــ قالتىس ئويلاپسىز ! ـــ تۆلەندىنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى . گۈلزارنىڭ نەزىرىدە تۆلەندى باشقىلا بىر ئادەمگە ئوخشاپ قالدى ، ـــ قانداق بولۇپ مۇشۇنداق ئويلاپ قالدىڭىز ؟
ـــ مەن بىر ئىتتىپاق ئەزاسى ، ـــ گۈلزار ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋالغاندى . سالماق ، تەسىرلىك تەلەپپۇزدا سۆز - لەيتتى ، ـــ ماۋجۇشنىڭ چاقىرىقى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ ماكانلاشقان . ئەگەر پارتىيە تەشكىلاتى بىلەن كەمبەغەل - تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار : «بېرىپ ئوقۇپ كەل . ئون يىل ئوقۇغان بىلىمسىزنى تېخىمۇ بېيىتىپ ، بىزگە ياخشى خىزمەتكار بول» دېگەن يەرگە كەلگەن بولسا ، بىر ئىتتىپاق ئەزاسى تۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنى يەردە قالدۇرسام قانداق بولىدۇ ؟ !...
ـــ يارايسىز ! تازا جايىدا گەپ قىلدىڭىز . ئەگەر دادىڭىز «ئۇنسۇر» بولۇپ قالمىغان بولسا...
تۆلەندى ئۇلۇغ - كىچىك تىندى ، گۈلزار مېڭىسىگە چوماق تەگكەن توشقاندەك خۇددىنى يوقىتىپ ، ئېغىز دەرۋازىسىنى باشقۇرالماي قالدى :
ـــ دادام «ئۇنسۇر» بولغاچ ، ئوقۇشقا بېرىشىمغا بولمايدىكەن - دە ؟ !
ـــ نېمە دەيدىغانسىز ! ـــ تۆلەندى ئۇنىڭغا قىيا بۇرۇلدى . گۈلزارنىڭ چىرايى ئاقىرىپ ، كۆز چاناقلىرى نەملەشكەندى ، ـــ ئۇنداق قارايدىغان بولساق ، ئۇلۇشكۇن ئاتايىن سىز -

نى ئىزدەپ بېرىپ ، ئوقۇشقا بېرىش ـ بارماسلىقىڭىزنى سوراپ يۈرەمتىم؟ مەن باشقا گەپنى قىلمۇاتىمەن. ئۇ باشقا گەپ. ئاۋۋال ئوقۇپ كېلىڭ. ئۇ گەپنى شۇ چاغدا دېيىشەرمىز. ھە راست، بالىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟

— ئانام باقىدۇ.

— ئۇنى بىلىمەن. ئېمىۋاتقان بولغىيتتى؟

— ياق، ئەممەيدۇ، ئايرىۋەتكىلى ئىككى ئاي بولدى.

— ئەستا... نېمانچە كىچىك ئايرىۋەتكەنسىز؟

— بەزىدە ئۇنى ئېمىتىمەن دەپ ئىشقا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇدىكەنمەن. ئىشنى دېسەم ۋاقتى ـ قارايىدا ئېمىتەلمەي سۈتۈم بۈزۈلۈپ، مىجەزى چەلەڭگۈش بولۇپ قېلىپ، ئۇششاق ـ چۈشەك كېسەلدىن خالىي بولالمايدىكەن. ئايرىۋەتكەندىن كېيىن تاماقتا كىرىشىپ، ئوبدانلا سەمرىپ قالدى.

— ھە، ئۇنچىلىك بولسا مەيلى. ئوقۇشقا بېرىش توغرۇلۇق سوپۇر بىلەن مەسلىھەتلەشتىڭىزمۇ؟

— ياق.

— نېمىشقا مەسلىھەتلەشمىدىڭىز؟

— مەن سىلىنى چاقچاق قىلىپ قويدىمىكىن، دەپ ئويلاپ...

— ما ئىشنى... مۇشۇنداق چوڭ ئىشتىمۇ چاقچاق قىلغىلى كېچىك بالىمۇمەن!... سىز مېنىڭ قاچان بىر كىمگە چاقچاق قىلغىنىمنى كۆرگەن؟

— .....

— شۇنداق قىلىڭ. ئاۋۋال سوپۇر بىلەن مەسلىھەتلەشىڭ!

— لېكىدوشوزۇ مۇزاكىرە قىلىپ بولغاندىكىن دېسەممىكىن؟

— مەن دېدىمغۇ، — تۆلەندى گۈلزارغا قاراپ ئاۋازىنى

كۆتۈردى . تەرى سۆرۈن ئىدى ، — لېكدوشوزۇ ئۇلۇشكۈن مۇزاكىرە قىلىپ سىزنى بېكىتكەن . سىزلا قوشۇلسىڭىز ، قارا-رىمىزنى ئۆزگەرتمەيمىز . سوپۇر قوشۇلمىسىمۇ بولمايدۇ . چۈشەندىڭىزمۇ ؟

— چۈشەندىم .

— يۈگۈرۈڭ ، ھازىرلا ئۈنى تېپىپ ، پىكرىنى ئېلىپ كېلىڭ . ماتېرىيالىڭىزنى گۈڭشېغا دەرھال يوللىۋەتمىسەڭ بولمايدۇ .

— سوپۇر ئاخۇننى ھازىر تاپقىلى بولماسمىكىن...

— نېمىشقا ؟

— ئەتىگەن مەي جۇرېننى ناھىيىگە ئېلىپ كەتكەنچە ، قايتىپ كەلگەندەك قىلمىدى...

— شۇنداقمۇ ؟ ئۈنداق بولسا ، قاچان پەيدا بولسا شۇ چاغدا پىكرىنى ئېلىپ ، مەن بىلەن كۆرۈشۈڭ . ئەگەر ئۆزى مەن بىلەن كۆرۈشسە تېخىمۇ ياخشى . كېيىن ، ئۇششاق گەپ - سۆز چىقمايدۇ . ماقۇلمۇ ؟

— ماقۇل .

ئۇلار ئايرىلدى .

«بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ ؟» دەيتتى گۈلزار بايانتىن تۆلەندى بىلەن بولغان سۆھبەتنى ئېسىگە ئېلىپ . قىزىق ، ئاشۇ چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدىغان ، كاللىسىدا سىنىپىي كۈرەش بىلەن دېھقانچىلىقتىن بۆلەك ھېچ نەرسە يوق بۇ ئادەم قانداق بولۇپ باشقا بىرىنى ئەمەس ، بەلكى بىر «ئۇنسۇر»نىڭ قىزىنى ئوقۇشقا ئەۋەتكۈسى كېلىپ قالدى ؟ ئۇنىڭمۇ بۇلتۇر ئوننىچى سىنىپنى پۈتتۈرۈپ يېزىغا قايتقان بىر قىزى بارغۇ ؟ مەكتەپتە ئىزچىل «ئۈچتە ياخشى» ئوقۇپتىكەن . دۈيدىمۇ قالتىس ئوبدان ئىشلەۋاتىدۇ ھەم مىنبىڭ لېيەنجاڭ . ھەممە ئادەم ئۇنىڭ تەرىپىنى قى-

لىپ ماختىشىدۇ . شۇنداق تۇرۇقلۇق ، نېمىشقا ئۆز قىزىنى ياكى باشقا ئاكتىپ قىزلارنى ئەۋەتمەي ، گۈلزارنى ئەۋەتمەكچى بولىدۇ ؟ بۇنىڭدىن مەقسىتى نېمە ؟ تېخى «لىڭدوشوزۇدا مۇزا-كىرە قىلىپ ، سىزنى بېكىتكەن» دەيدۇ . مۇشۇ گەپ راستىمدۇ زادى ؟ ئەگەر يالغان بولسا ، ئۇ قاراپ تۇرۇپ دادۇي ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەركىبىدىكى بىرمۇنچە ئادەمنىڭ نامى-نى ئۇنىڭ ئالدىدا ساتماس ؟ !

گۈلزار ھەرقانچە ئويلاپمۇ بۇ سوئاللارغا جاۋاب تاپالمىدى . ئەكسىچە ، ئۇيان ئويلاپ ، بۇيان ئويلاپ ، ئۆزى خېلىدىن بېرى ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەمدە ھېچقانداق قىلىپ-مۇ چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىرسىر بارلىقىنى سەزگەندەك بول-دى . يۈرىكىمۇ بارغانسېرى ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ ، ئۇنىڭدىن بىھۇدە ئاغرىنىپ يۈرگەنلىكىدىن پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى .

.....

بىر ئايدىن كېيىن ، گۈلزار قەشقەر تېببىي مەكتەپنىڭ فىلىدشىرلىق سىنىپىغا يول ئالدى . ئەسلىدە ئۇنى شىنجاڭ تېببىي ئىنىستىتۇتقا تاللىغانىكەن . ئانكىتتىكى «ئائىلىسىدە جازالانغانلار بارمۇ - يوق ؟» دېگەن كاتەكچىگە «دادىسى بۇزۇق ئۇنسۇر» دەپ يېزىلغاچ ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا كەلگەنلەر ئۇنى ئېلىشتىن يالتىيىپتۇ - دە ، قەشقەر تېببىي مەكتەپكە قاپتۇ . گۈلزار بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ دەسلەپ ئىشىكنى ئىچىدىن تاقاپ تازا بىر يىغلىۋالدى - يۇ ، كېيىن ئۆزىنى مەسخىرە قىلغاندەك كۈلۈمسىرىدى . «ئۇنسۇر»نىڭ قىزى ئىكەنلىكى ئەلىيەت تۇرسا ، باشقىلاردىن خاپا بولۇش ئەخمەقلىق - دە ! ھېلىمۇ ياخشى ، قەشقەر تېببىي مەكتەپمۇ شاللىۋەتمەپتۇ . ئۇ-نىڭ بىلەن بىللە «چېنىقىش»قا چىققان يەتتە قىز بىر كۆزى ياش ، بىر كۆزى قان ھالەتتە قېلىشتى . ئاڭلىغان خەۋەردىن

قارىغاندا ، بىرى شەھەردە ئەرگە تېگىۋاپتۇ . قالغىنى ھەپتە يېرىدا بولسا ، ھەپتە شەھەرگە چۆكۈۋالىدىكەن . ئەمگەكنىمۇ تۈزۈك قىلمايدىكەن . شۇڭا ، ئەزالار ئۇلارنى ئوقۇشقا ئەۋەتىشكە قوشۇلماپتۇ . گۈزەللىمۇ ئىگە بولماپتۇ . ئەكسىچە ، گۈلزارنىڭ ماتېرىيالىغا شۇنداق ياخشى گەپلەر يېزىلىپتۇكى (ئۇنى تۆلەندى يازغانمىش) ، ئەگەر دادىسىنىڭ ئىشى پۈتلاشمىغان بولسا ، ئۇنى تاللاپ بېيجىڭگە ئېلىپ كېتىدىكەن . مەيلى ، ئەمدى بولغۇلۇق بولدى ، تەقدىرگە تەن بېرىش كېرەك . دېمىسىمۇ ، گۈلزار كىچىكىدىنلا دوختۇر بولۇشنى ئارزۇلاپ يۈرەتتى . قانداقلا بولسۇن مەقسىتىگە يەتتى . چوڭ دوختۇر بولالمىسا ، كىچىكرەك دوختۇر بولىدۇ . ئۇچىسىغا قاردەك ئاپئاق خالات كىيىپ ، جېنى تۈمشۇقىغا كېلىپ قالغان بىتاپلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشتىنمۇ ئارتۇق بەخت بارمۇ ئادەمگە ! ؟

«بۇ — چۇشۇم ئەمەستۇ ؟ »

گۈلزار گۈڭشېنىڭ خادىكىگە ئولتۇرۇپ قەشقەرگە قاراپ كېتىۋېتىپمۇ يەنىلا شۇ ئويدا ئىدى . ئۇ بۇگۈن بېشىغا مايسىرەڭ گاز رومال ئارتىپ ، يۈزىنى تولۇق ئېچىۋەتكەن ؛ ئۇچىسىغا شەھەر پاسونىدا تىكىلگەن توق شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك دۇر-دۇن كۆڭلەك كىيىۋالغانىدى . سەمرەپ ، ئاقىرەپ ، ئىككى مەڭزى رەڭ چېچىۋەتكەندەك بۆلەكچىلا قىزىرىپ قالغانىدى . كەڭ پېشانىسى ئاستىدىكى ئىنچىكە قاشلىرى ، تال ـ تال كىر-پىكلىرى بۆلەكچىلا جىلۋىدار ، قاپقارا كۆز قارچۇقلىرى بۆلەك-چىلا نۇرلۇق چاقنايتتى . ھۆسنىگە تولىمۇ يارىشىدىغان كىچىك-كىنە ئەمما قاڭشارلىق بۇرنى ، قىپقىزىل ، نېپىز لەۋلىرى ، يۇمىلاق ئېڭىكى ئۇنى تېخىمۇ چىرايلىق كۆرسىتەتتى . ئازغىنا كەم ئىككى يىلدىن بۇيان ھېچكىمۇ ئۇنىڭ بۇنچىلا چىرايلىقلى-قىنى كۆرۈش ئۇياقتا تۇرسۇن ، قىياس قىلىپمۇ باقمىغان . ئۇنى

ئۇزىتىدىغان چاغدا پۇتۇن يۇرت ھەيران قالدى . پەقەت بىرلا كىشى ـــ ئۇنىڭ ئېرى سوپۇرئاخۇنلا ھەيران قالمىدى . ھازىر ئۇ ئۇنى ئېلىپ ناھىيىگە كېتىۋاتىدۇ . ئىككىسىنىڭ تويى بولغاندىن بۇيان ، گۈلزار ئۇنىڭ ھارۋىسىغا پەقەت ئىككى قېتىملا چۈشتى . بىرىنچى قېتىمقىسى بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن دادىسىنىڭ كېسىلىنى يوقلىغىلى ماڭغاندا ؛ ئىككىنچى قېتىمقىسى مانا بۈگۈن . ئۇ چاغدا ، گۈلزار يول بويى چىرايىنىمۇ ئاچمىغان ، تۇزۈكرەك ئۇستۇاشمۇ كىيمىگەن . بۈگۈن ئەھۋال پۈتۈنلەي باشقىچە ، ئۇنىڭ چىرايىدىن تەبەسسۇم ئۆكسىمەيدۇ . سوپۇرئاخۇنىڭ سوئاللىرىغا سەممىي جاۋاب بېرىدۇ . بەزىدە چاقچاقمۇ قىلىپ قويىدۇ .

قىسقىسى ، بۈگۈن گۈلزارغا بايرام . ئەمما ، كاللىسىدا بىرلا سوئال :

«بۇ ـــ چۈشۈم ئەمەستۇ ؟»

خادىك ناھىيىلىك بېكەتنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشىگە ، گۈلزارنىڭ چىرايىدىن تەبەسسۇم قاياقلارغىدۇر ئۇچتى . ھاۋا تۇتۇلۇپ ، سىم ـ سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىغانىدى . ئۇلىشىپلا غۇر ـ غۇر شامال كەلدى . چۈشتىن كېيىنكى ئاپتوبۇس قوزغىلىشقا يېرىم سائەتتىن ئارتۇقراق ۋاقىت بار ئىدى . گۈلزار ھارۋىدىن چۈشتى ـ يۇ ، قېقىپ قويغان قوزۇقتەك تۇرغان جايىدىن قىمىرلىمىدى . بىر نۇقتىغا تىكىلگەن كۆزلىرى مىت قىلمايتتى . سوپۇرئاخۇن ئاخىرقى بىر سومكىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرى ئاستىغا قويۇۋېتىپ يۇرىكى نېمىنىدۇر تۇيغاندەك ، ئۇنىڭ چىرايىغا يەر ئاستىدىن تىكىلدى .

«ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ ؟ نېمىگە شۇنچە تىكىلىپ قاراۋاتقاندۇ ؟ ـــ سوپۇرئاخۇن نەزىرىنى ئۇ قاراۋاتقان تەرەپكە ئاغدۇردى ، ـــ ھە ، مەي جۇرېنغۇ . ئۇ قايتىپ كەپتۇ ـ دە...

گۈڭشىغا تېلېفون بەرگەن ئوخشىمامدۇ؟ ھەقىچان ھارۋىنىڭ گىپىنى قىلغاندۇ... ئوبدان ۋاقىتتا كەپتۇ...»

ئۇنىڭ خىيالى ئۇزۇلمەستىن، مەتكېرىم بېكەت باشلىقى ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەلدى. خادىكنى كۆرۈپلا، ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراشقا تەمشىلىۋىدى، ئۇنىڭ ئۆزى گەپ ئاچتى:

— ھارۋىنى نېمىشقا ئەپكەلدىڭ؟ مېنىڭ بۇگۈن كېلىدىغانلىقىمنى ئۇققانمىدىڭ — يا؟

— ياق. توجۇرېننىڭ رۇخسىتى بىلەن گۈلزارنى قەشقەرگە يولغا سېلىپ قويغىلى كەلگەن.

— گۈڭشىغا تېلېفون بەرسەم، سېنى توجۇرېننى ئېلىپ كەتكەن دەۋاتامتى؟

— توجۇرېننى قۇمسارايغا ئەكېلىپ قويۇپ، بۇ يەرگە كەلدۇق. قايتاشىمدا توجۇرېننى گۈڭشىغا ئاپىرىپ قويىمەن.

— ھە، مۇنداق دېگىن... — ئۇنىڭ نەزىرى گۈلزارغا ئاغدى، — ئۆزىڭىز قەشقەرگە نېمە ئىش بىلەن بارماقچى بولۇپ قالدىڭىز؟

— ئوقۇشقا بارىمەن.

— ئوقۇشقا؟ — مەتكېرىمنىڭ چىرايى «لاپپىدە» ئۆڭدى، — نېمىنى نېمە قىلىپ، گۈڭشې رەسمىيەت ئۆتەپ بەردىمۇ — يا؟...

— كەمبەغەل — تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار باھالاپ، دادۇي ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مۇزاكىرە قىلىپ، گۈڭشې تەستىقلاپ، مەكتەپ تاللاپ چاقىرتىپتىكەن. شۇڭا كېتىۋاتىمەن.....

گۈلزارنىڭ چىرايىنىڭ سۆرۈنلۈكى، سۆزلىرىدىكى ئاچچىق تەنە سوپۇرئاخۇننى چۆچۈتىۋەتتى. ئەمما، مەتكېرىم ھېچ

ئىش بولمىغاندەك چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ ، گۈلزارغا خو-
شامات قىلدى :

— چېقىشىپ قويسام ، ئەجەب چېچىلىپ كەتتىگىزغۇ ، ئۇكام ! بەك ئوبدان بوپتۇ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، كۆڭلۈمدىكى-
دەك ئىش بوپتۇ . مەن شۆشىبەنگە ماڭىدىغان چاغدا توجۇرېنغا سىزنى ئالاھىدە تاپىلاپ قويماقچى بولغانىدىم ، ئالدىراشلىقتا ئۇنتۇپ قاپتىمەن . ھېلىمۇ ياخشى ، توجۇرىن ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش قىپتۇ . بەك خۇش بول-
دۇم...

— رەھمەت... — گۈلزار سوپۇرئاخۇنغا بۇرۇلدى ، — سوپۇرئاخۇن ، سىلى مەي جۇرېننى ئېلىپ كېتىۋەرسىلە . ئاپتو-
بۇسقا ئۆزۈم چىقىۋېرىمەن .

— بىز چىقىرىپ قويايلى ، — دېدى مەتكېرىم ، — قىستىلىپ قالىسىز .

— رەھمەت ، خاتىرجەم كېتىۋەرسىلە ، — گۈلزار سو-
پۇرئاخۇنغا غەلىتە بىر نەزەردە تىكىلىپ قويدى ، — بىردىن قاتار قىلىپ ، نۆۋەت بىلەن چىقىرىدىكەن ، قىستىلىپ قالماس-
مەن...

گۈلزار تېخى ئىشىكى ئېچىلمىغان ئاپتوبۇسقا قارىغان بو-
لۇپ ، يۈزىنى مەتكېرىمدىن ئۆرۈدى . سوپۇرئاخۇن ئاتىنىڭ بېشى-
نى كەينىگە بۇرىدى .

.....

«ئاھ ، سۆيۈملۈك يۈرتۇم — گۈزەل قەشقەر ! بىتەلەي قىزىڭ يەنە قوينۇڭغا كەلدى ! سەن ئۇنىڭ چاڭقىغان دىلىنى ئىلىم كەۋسىرى بىلەن سۇغىرىپ ، ئۇنىڭغا نىجاتلىق يولى — بەخت يولى ئېچىپ بېرەرسەنمۇ ياكى...»

گۈلزار خىيالىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى . ئۇ قىزىل

كۆژرۈكنى كۆرگەنىدى . كۆژرۈكتىن ئۆتسىلا ، نەچچە يىللاردىن بۇيان تەشنالىق بىلەن تەلمۇرگەن بىلىم باغچىسى . ئۇ «چېنىقىش» قا كەتكەن ئۇچ يىلدا مۇشۇ كۆژرۈكتىن پەقەت ئۇچ قېتىم ئۆتتى . ھەر قېتىمدا كۆزى ياشلاندى . مانا بۇگۈنكىسى تۆتىنچى قېتىملىقى . ئۇ يا كۈلىمدى ، يا يىغلىمىدى . كاللىسىدا ھامان مۇنداق بىر سوئال ھۆكۈمرانلىدى :

«بۇ — چۈشۈم ئەمەستۇ ؟»

*　　*　　*

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ، توختى تۇر «ژېيشىك» گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىگە مۇدىر ، پارتكومغا شۇجىلىققا تەيىنلەنىپ ، ھەربىي سەپتىن مەڭگۈلۈك ئايرىلدى…

مەي جۇرىنىڭ تەدبىرى

ئىشىك ئاستا چېكىلدى . دادۇيلەرنىڭ كۈزلۈك يىغىم تې-
رىم ئەھۋالى ، قىشلىق ئىشلەچىقىرىش توغرىسىدىكى پىلانلىرى-
نى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقان مەتكىرىمنىڭ بىمەھەل ئىشىك قاققان
بۇ ئادەمگە «غۇژژىدە» ئاچچىقى كەلدى ـ يۇ ، ئىمكانقەدەر ئاۋا-
زىنى سىلىقراق چىقىرىشقا تىرىشىپ :

ـــ كىرىڭ ، ـــ دېدى .

ـــ ياشىسۇن ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشى ! ـــ ئىشىكنىڭ
بىر قانىتى قىيا ئېچىلىپ ، تاشسىز ئاق جۇۋا كىيگەن بۇرۇتنى
ئاپئاق قىرو باغلاپ كەتكەن تۆلەندى ئاران سىغدىلىپ كىردى .
كىردى ـ يۇ ، ئىشىكنى مەھكەم ياپتى . بېشىدا بىزگە تونۇش
ئاق تۇماق ، ئايىغىدا تۇمشۇقى ئاسمانغا قاراپ تۇرىدىغان ئەسكى
بوز پىيما بار ئىدى .

ـــ ماۋجۇشى تۇمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن ! ـــ مەتكىرىم
چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ئىتتىك ئورنىدىن قوپتى ، ـــ
كەلسىلە ، تۆلەندىئاخۇن ، ئەجەب ئوبدان كېلىپ قاللا...

ئۇلار قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى . مەتكىرىم ئۇنىڭغا
كاتتا بىر مېھمانىنى كۈتكەندەك ئىلتىپات كۆرسىتىپ كەتتى .
بايىاتىن ئۆزى ئولتۇرغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقنى مەشىنىڭ
يېنىغا قويۇپ ، ئۇنى ئولتۇرغۇزدى . كۇرۇشكىغا چاي سېلىپ ،
ئۈستىگە چايداندىن قاياناقسۇ قۇيۇپ ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن
سۇندى . تۆلەندى قولىنى مەشكە ئۇزاتتى ـ يۇ ، ئىتتىك تارتـ
ۋالدى .

ـــ مەشنىڭ ئوتى ئۆچۈپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ ـــ ئەپ-
چىللا قورۇنۇپ قالغان تۆلەندى كۈلۈمسىرىدى ، ـــ مەن تېخى
بىلمەي...

ـــ ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ ، ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغىنىنى
تۇيماي قاپتىمەن ، ـــ مەتكېرىم ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئۆرە تۇرۇپ
سۆزلەيتتى ، ـــ توغۇغان بولسىلا «شاققىدە» ئوت يېقىۋېتەيمىكىن؟

ـــ ياق بولدى ، ئاۋارە بولمىسىلا...

ـــ سىلىنىڭ كېلىپ قېلىشلىرىنى بىلگەن بولسام ، ئىش-
خانىنى مۇنچىدەك ئىسسىتىۋېتىدىكەنمەن... نېمىنى نېمە قە-
لىپ ، بۇ يىل سوغۇق بەكرەك بولىدىغان ئوخشايدۇ . كۆمۈرنىڭ
قىسلىقىنى دېمەيلا تېخى ، ئاران بەش تونىنا كۆمۈر ھەل قىلا-
دۇق . ئۆزۈم باشلامچىلىق بىلەن ئىقتىساد قىلمىسام ، ئۆزلىرى-
مۇ بىلىلا ، بۇ كۆمۈر بىر ئايمۇ يەتمەيدۇ...

تۆلەندى ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپ ، بۇ «ئۆگەي دادا» سىغا
بولغان ھۆرمىتى تېخىمۇ ئاشتى . مەتكېرىم گۇڭشېنىڭ ھوقۇقە-
نى تارتىۋالغان دەسلەپكى كۈنلەردە ، تۆلەندى ئىچىدە ئۇنى «مەن-
سەپپەرەست» دەپ ئەيىبلەپ ، ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچلۈك قىلىپ
يۈردى . ئۇنىڭ تېزراق مەنسەپتىن يىقىلىشى ، ھەتتا تۈرمىدە
سېسىپ كېتىشىنى ئۈمىد قىلدى . بىراق ، ئۇ پۈتۈنلەي خاتا
ئويلىغانىكەن ، مەتكېرىم ئۆزىنىڭ خۇش پېئىللىقى ، مۇلايىم ،
ئاددىي ـ سادىلىقى ، تەدبىرچانلىقى بىلەن ئاخىر ئۇنى قايىل
قىلدى . مەتكېرىم ئۇنىڭ نەزەرىدە گۇڭشېنىڭ ئىلگىرىكى باش-
لىقلىرىدىن كۆپ قابىل ۋە كەمتەر ئادەم ئىدى . گۇڭشېدا دادۇي
دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ يىغىنى بولۇپ قالسا ، تۆلەندى نېمىلا
دېسە ، مەتكېرىم شەرتسىز قوللايتتى . تېخى بەزىدە ئۇنىڭ پىكرى
يىغىنىنىڭ قارارىغا ئايلىنىپ قالاتتى . گۇڭشېنىڭ بۇرۇنقى باش-
لىقلىرى نېمانچە بيۇروكراتلىشىپ كەتكەن بولغىيدى؟ «ئۇ
چاغدا يىغىن ئېچىلسا ، بىزگە گەپ ئاشامدىغان!... ـــ دەپ

ئىچىده پىچىرلايىتتى تۆلەندى ھەر قېتىم ئۆزىنىڭ پىكىر - تەكلىپلىرى مەتكىرىمنىڭ قوللىشىغا ئىرىشكەن چاغدا ، ـــ ماۋجۇشمۇ بىلىپ مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى قوزغاپتىكەن··· » كې- يىن ، تەقدىر ئۇنى ئۇنىڭغا ئۆگەي «ئوغۇل» قىلىپ قويدى . شۇنىڭدىن بېرى مەتكىرىم ئۇنى تېخىمۇ ئىزززەتلەپ «سىلە - ئۆزلىرى» دەيدىغان خېلى يىراقتىن ئۇنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قالسا ئالدىغا كېلىپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشىدىغان ، ھال - ئەھۋال سورايدىغان بولدى . زىۋەرىخاننىمۇ بېشىدا كۆتۈرىدە- كەن . ھازىر زىۋەرىخان ئۇنىڭغا بالدۇرراق تېگىۋالمىغىنىغا پۇ- شايمان قىلىۋاتقۇدەك··· ئادەم ـــ ھېسسىياتچان مەخلۇق ، ھېلى كۈلسە ، ھېلى يىغلايدۇ . ھېلى خۇشال بولسا ، ھېلى مەيۈسلە- نىدۇ . كۈلدۇرگەنلەرنى كۈلدۇرۇپ ، يىغلاۋاتقانلارنى يىغلىتىشقا ئۇرۇنۇش ـــ ئادەمنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك تەرىپى . «ئاش بە- گەنگە مۇشت بېرىش» ئىنتايىن ئاز ساندىكى نائەھلىلەرنىڭ تەبىئىتى . مەتكىرىمنىڭ تۆلەندىنى باشقىلاردىن بەكرەك ھۆر- مەتلىشى ، كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە ، بىرىنچىدىن ، تۆلەندى ئاپتو- نوم رايون بويىچە داجەيدىن ئۆگىنىش نەمۇنچىسى ؛ ئىككىنچە- دىن ، ئۇنىڭغا ئۆگەي «ئوغۇل» بولغانلىقىدا . ئەكسىچە ، تۆلەن- دىنىڭ نەزەرىدە بولسا ، مەتكىرىم ـــ ئۇنىڭ رەھبىرى . ئۆزى- دىن بىر دەرىجە يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرنى ھۆرمەت قىلىش ، ئۇنىڭ يولىورۇق - كۆرسەتمىلىرىنى «قانۇن - سىياسەت» دەپ بىلىش ـــ ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك ئەقىدىسى . ئۇ ھېچقاچان بۇ ئەقى- دىسىگە خىلاپلىق قىلغان ئەمەس . شۇڭا ئۇ بىر چاغلاردا باشقىلارغا ئەگىشىپ : «يوقالسۇن لىيۇشاۋچى !» دېگەن شوئارىنى تۇنجى قېتىم توۋلىغان چاغدا ، يۈرىكى ھەرىكەتتىن توختاپ قېلىۋاتقاند- ەك بىئارام بولۇپ ، ئاۋازى سىرتقا چىقمىغان ؛ قولى تىترىگە- نىدىن ، يېرىم يولدا قايتىپ چۈشكىلى تاس قالغان ····· مەتكىرىم ھوقۇق تارتىۋېلىپ ، گۇڭشېنىڭ بۇرۇنقى رەھبەرلە-

رىنى كۆرەش - پىپەن قىلغان چاغدا ، گويا ئۆزىنى پىپەن - كۆرەش قىلىۋاتقاندەك ئازابلانغانىدى . كېيىن بىلدىكى ، مەر- كەزدىن يەرلىككىچە ئىككى سىلىكىبۇ بار ئىكەن . گۇڭشىنىڭ بۇرۇنقى رەھبەرلىرى قارىماققا رەئىس ماۋزېدۇڭغا ئەگەشكەندەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە پۈتۈنلەي خائىن لىيۇشاۋچىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلغانىكەن . قۇمسارايدا بۇ ھەقىقەتنى بىرىنچى بولۇپ بايقىغان ، لىيۇشاۋچىنىڭ قارا سىلىكىبۇسىغا بە- رىنچى بولۇپ يۈرەكلىك ئوت ئېچىپ ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەننىڭ جان تىكىپ قوغدىغان ئادەم ئاشۇ مەتكې- رىم ئىكەن . تۆلەندى مۇشۇ نۇقتىدىن مەتكېرىمنى ھۆرمەتلەيە- تتى ، ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى جان - دىلى بىلەن ئىجرا قىلاتتى . كىم بىلسۇن كېيىن ئۇنىڭغا ئۆگەي «ئوغۇل» بولۇپ قالدى . بۇ خىل مۇناسىۋەت تۆلەندىنى دەسلەپ خۇشال قىلغان بولسا ، كېيىنچە گاڭگىرىتىپلا قويدى . بەزىلەر : «تۆلەندى ‹داجەي› ئەمە- دى ئۆگەي ئانىسىنىڭ دۆلىتىدە تېخىمۇ يوغان ئادەم بولۇپ كېتىدىغان بولدى···» دەپ پىتنە - ئىغۋا تارقىتىشقانىدى . بۇ گەپ تۆلەندىنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە ، ئاچچىقىدا يېرىلىپ كەتكۇ- دەك بولدى . بىر مەزگىل پۇشۇقۇنۇپ يۈرگەندىن كېيىن ئىش- نىڭ يولىنى تاپتى ، مەتكېرىمنىڭ ئۆيىگە دەسسەپ بولدى . زىۋەرىخان ئازنا - شەنبە قىلىپ كەلسە ، ئۇ بىرەر باھانە تېپىپ سىرتقا چىقىپ كېتىدىغان ؛ تاكى ئۇ قايتىپ كەتمىگۈچە ئۆيىگە كىرمەيدىغان بولدى . ئۇ بۇنى ھېچكىمگە تۇيدۇرمىدى . مەتكې- رىمنىمۇ بۇرۇنقىدەك كۆپ ئىزدىمەيدىغان ، ئىمكانىيەتنىڭ بارى- چە ئۇنىڭغا يولۇقمايدىغان بولدى . ئۇ ئۆز ئىشىنى ئۆزى تېپىپ قىلىۋاتاتتى . ئەمدى ئۇنى ئىزدىمەي بولمىدى . ئۇنىڭ بېشىغا چۈشكەن «پىت»نى مەتكېرىملا يوقىتالايتتى . تۆلەندى بۇ يەرگە بويىنىدىن باغلاپ سۆرىگەندەك تەسلىكتە كەلگەنىدى . نېمە دەپ گەپ باشلاشنىمۇ بىلمەيتتى . مەتكېرىم كۆمۈر ۋە ئىقتىسادچىل-

لىق توغرىسىدا گەپ ئېچىپ ، ئۇنىڭغا يول تېپىپ بەردى :
— مەنمۇ كۆمۈر توغرۇلۇق كېلىشىۋىدىم ، — دېدى تۆلەڭ-
دى قورۇنۇپراق ، — ئۆزلىرى مۇشۇنداق سوغۇق ئىشخانىدا
ئولتۇرۇپلا...
— ھەي ، نېمە دەيدىغانلا... ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، نېمىنى
نېمە قىلىپ... مەن دېگەن بىرىنچى قول . ئىقتىسادچىللىقتا
ئۆزۈم باش بولمىسام ، بەزىلەر قىشچە گۈڭشېنىڭ ئىشىك -
دېرىزىلىرىنىمۇ قالاپ بولىدۇ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، شۇنداق
قېلىن كىيىنىۋالغىنىمنى كۆرمىلىمۇ ؟ — مەتكېرىم پاختىلىق
شىم - چاپان ئۈستىدىن كىيىۋالغان ھەربىيچە جۇۋىسىنىڭ
ئۈستۈنكى تۈگمىسىنى يېشىپ ، قات - قات يۇڭ ئىچ كىيىملە-
رىنى كۆرسەتتى . ئۇ تېخىچە ئۆرە تۇراتتى ، — نېمە تەلەپلىرى
بولسا تارتىنماي ئېيتىۋەرسىلە ، چوقۇم ھەل قىلىمىز . كۆمۈر
دەملا ؟ مەكتەپكە لازىم بولغان ئوخشىمامدۇ ؟
— ياق ، مەكتەپنىڭ كۆمۈرى يېتىدۇ . «بەشتە كاپالەتلىك
ئائىلە» لەرگىمۇ خېلى جىقتىن مەدەك ، قوناق شېخى تەقسىملەپ
بەرگەن...
— ئەمىسە...
— ھازىر يۇزگە يېقىن چوشقا بوغاز . ئەتە - ئۆگۈن كەينى -
كەينىدىن كۈچۈكلەيدۇ . ئون - يىگىرمە تونىنا كۆمۈر بولمىسا ،
كۈچۈكلىرىنى تۆزگە قوشالماسمىزمىكىن . دەپ...
— توغرا ، توغرا... نېمىنى نېمە قىلىپ ، ناھايىتى توغرا
ئويلاپلا . بىر چوشقا كۈچۈكى تۆزگە قوشۇلدى دېگەن گەپ —
بىر كىچىك خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتى قۇرۇلدى دېگەن گەپ .
ھازىر پۈتۈن ناھىيە بىزنىڭ چوشقىلىرىمىزغا كۆز تىكىپ تۇرۇ-
ۋاتىدۇ . بىرەرنى زىيانغا ئۇچراتساق ، قىزىل ھاكىمىيەتكە يۈز
كېلەلمەيمىز...
— مەنمۇ شۇنى ئويلاپ...

ـــ توغرا ئويلاپلا... ئېرىك چوشقىدىن نەچچىسى بار ؟
ـــ دۆلەت بايرىمىدا ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتقا سەككىزنى سېتىپ بەرگەن ئەمەسمىدۇق...
ـــ ھەئە ، توغرا...
ـــ ھازىر بەش قاۋان ، يىگىرمە ئالتە ئېرىك چوشقا بار ئىكەن .
ـــ خېلى سېمىزمۇ ، يا ؟...
ـــ سېمىز ، سېمىز بولمامدىغان ، مەي جۇرېن ! ھەممىسى بورداق چوشقا ، ـــ تۆلەندى پەخىرلەنگىنىدىن كۆزلىرى ئويناپ كەتتى ، ـــ ئورۇقلاپ كەتمىسۇن دەپ كۈنلۈكى ھەربىر بىگە ئىككى جىڭدىن بوغۇز بېرىۋاتىمىز دېسىلە !... ئەڭ كىچىكىمۇ يۈزكىلودىن كەم كەلمەيدۇ !
ـــ بەك ياخشىكەن ، بەك ياخشىكەن ! بىز ئەمدى بۇ ئوغۇت زاۋۇتلىرىدىن بىرنەچچىنى كۆمۈر كېنىغا ئايلاندۇرايلى . قانداق دېدىم شۇنداق قىلساق بولارمۇ ؟
ـــ بو... بولىدۇ ، ـــ تۆلەندى دۇدۇقلىدى ، ـــ ئۆزلىرى ئۆتكەندە : «چاغاندا ناھىيىگە بېرىمىز» دەۋاتاتتىلە...
ـــ توغرا ، مەن شۇنداق دېگەن ، ـــ مەتكېرىم بىر ئورۇندۇقنى تۆلەندىنىڭ ئۈدۈلىغا قويۇپ ئولتۇردى . روھى كۆتۈرەڭگۈ ، سۆزلىرى ئورۇنلۇق ئىدى ، ـــ ۋاڭ جۇرېن بىلەن سۆزلەشتىم . يېڭى يىلدا ئىككى ـ ئۈچنى ، چاغاندا بەش ـ ئالتىنى بەرسەكلا بولىدىكەن . نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۇنىڭ دېيىشىچە ، تازا سېمىزدىن بەشنى چاغاندا ۋىلايەت رەھبەرلىرىگە ئەۋەتىدىكەنمىز...
ـــ مۇنداق ئىشمۇ بارمىكەن ؟ بىزنىڭ چوشقىلىرىمىزغا ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭمۇ ئېغىزى تېگمىدىكەن ـ دە !...
تۆلەندى خۇشاللىقتىن كېرىلىپ كەتتى . مەتكېرىم داۋام قىلدى :

ـــ ۋاڭ جۇرېن تېخى ئۆزلىرىنى چاغاندا ۋىلايەتكە ھال سوراشقا باردىغان ئۆمەكنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزدىغانلىقىڭ گەپىنى قىلمۇاتىدۇ .

ـــ بۇ... بۇ... ـــ تۆلەندىنىڭ چىرايى ئۆڭدى ، ـــ چوشقىنىڭ پۇلىنى ناھىيە بېرەمدىكىن ، يا... ؟

ـــ ناھىيىگە بەرگىنىمىزنىڭ پۇلىنى ناھىيىدىن ئالىمىز . نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، كېلەر يىلى ـــ قىزىل ھاكىمىيەت قۇرۇلغانلىقىنىڭ تۆتىنچى يىللىقى ئەمەسمۇ ؟ ياڭ جۇرېنىنىڭ ئېيتىشچە ، چاغاندا ۋىلايەت رەھبەرلىرىگە داجەيدىن ئۆگىنىش ئەھۋالىمىزدىن دوكلات قىلغاچ ، ئۇلاردىن كېلىشتۇرۇپ بىر ھال سورىمىساق بولمىغۇدەك . باشقا ناھىيىلەر يىلدا نەچچە قېتىم ھال سورايدىكەن . پەقەت بىزلا ھال سورىماپتۇق . نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، ھال سوراشقا ئېلىپ بارغان نەرسىگە پۇل تەلەپ قىلغىلى بولمايدۇ . سىلە ئىككىنى چىقارسىلا ، ئۇچكە بىز پۇل تۆلەرمىز...

مەتكېرىم بۇ قېتىمقى ھال سوراشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ كەلگۈسىدە قۇمسارايغا ئېلىپ كېلىدىغان شان ـ شەرىپى توغرۇ-لۇق خېلى ئۇزۇن سۆزلىدى . بارا ـ بارا تۆلەندىنىڭ چىرايى بىرئاز ئېچىلدى . ئەمما ، بىر يېرى قاتتىق ئاغرىۋاتقاندەك ، ھېلى قوللىرىنى ئىشقىلسا ، ھېلى ئۇيان ـ بۇيان مىدىرلايتتى . مەتكېرىم گەپنى باشقا تەرەپكە يۆتكىدى :

ـــ بايا كۆمۈرنىڭ گېپىنى قىلىلىغۇ ، دەيمەن...

ـــ شۇنداق... ئەگەر بىرەر ماشىنا كۆمۈر ھەل قىلغىلى بولسا...

ـــ خاتىرجەم بولسىلا . قانچىلىك لازىم بولسا ، شۇنچىلىك ھەل قىلىمىز .

ـــ رەھمەت ، مەي جۇرېن ! ـــ تۆلەندى جانلىنىپ كەتتى ، ـــ چوشقىلار كۇچۇكلىگۈچە ھەل قىلغىلى بولارمۇ ؟

— بولىدۇ ، — مەتكېرىم كېسىپلا ئېيتتى . تۆلەندىنىڭ چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتتى ، — نېمىنى نېمە قىلىپ ، مەن بۇ ئىشنى خېلى بۇرۇنلا ئويلاپ قويغان ، ئەگەر سىلە قوشۇلسىلىلا...

— «سىلە قوشۇلسىلا» ؟ بۇ...

— بۇ مۇنداق گەپ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، ۋىلايەتكە ، ناھىيىگە ئاتاپ قويغان ئېرىك چوشقىلار بىلەن قاۋانلارنى ئايرىۋېلىپ ، قالغىنىغا كۆمۈر تېگىشسەكمىكىن ، دەيمەن .

— شۇنداق قىلغىلى بولارمۇ زادى ؟

تۆلەندى ئىشەنمەسلىك نەزەرى بىلەن مەتكېرىمگە تىكىلدى . مەتكېرىم كۈلۈمسىرەپ ، ئىشەنچ بىلەن دېدى :

— چاتاق يوق ! سىلە چوشقىنىڭ مېھرىدىن كېچەلىسىلا ، قالغان ئىشنى ئۆزۈم جۆندەيمەن .

— مېنىڭچە بولسىغۇ ، ئېرىك چوشقىلارنى كۈزدىلا ئېلىشىغا ساتقۇزۇۋېتەتتىم . سىلىنىڭ ئاغزىلىرىغا قاراپ بۇگۈنگىچە ساقلاپ كەلدۇق . «ئورۇقلاپ كېتەرمىكىن» دەپ ، كۈندە نەچچە قېتىم جىڭلاپ تۇرىمىز...

— ھا - ھا ، ھا - ھا !... — مەتكېرىم قاقاقلاپ كۈلدى . كۈلۈپ تۇرۇپ دېدى ، — كۈزدە سېتىۋەتكەن بولساق ، ھازىرقىدەك جانغا ئەسقاتمايتتى . ھازىر ئېپىنى تاپالىساق ، بىر چوشقىنى بىر ماشىنا كۆمۈرگە تېگىشەلەيمىز !...

مەتكېرىمنىڭ سۆزى قىلچە مۇبالىغە ئەمەس ئىدى . گەرچە قەشقەردە لىيۇشاۋچى قارا سىڭلىڭبۇسىدىن ئۆمۈرلۈك ھوقۇق تارتىۋېلىنغىنىغا تۆت يىل ، قىزىل ھاكىمىيەت — ھەر دەرىجىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتلار قۇرۇلغىنىغا ئۈچ يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ ، كۆپلىگەن زاۋۇت - كان ، كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى بەكمۇ تۆۋەن ئىدى . سانائەت ماللىرىنىڭ قىسلىقىدىن ، ماگىزىنلارنىڭ پۇكەيلىرى قۇرۇپ كەت-

كەن ، قاراڭغۇ بازارچىلىق ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى . شۇڭا ، خەلق تۈرمۇشىغا زۆرۈر ئېھتىياجلىق بولغان سانائەت مالىلىرىنى ئامباردىن بىۋاستىلا ئىداره جەمئىيەت ، ھەتتا گۈڭشې ، دادۈيـ لەرگىچە تەقسىملەپ بېرىش ياكى بېلەت تارقىتىش قاتارلىق تەدبىرلەر قوللىنىلغاندىن تاشقىرى ، بەزى مالىلار يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن ئالماشتۇرۇلۇۋاتاتتى . دېھقانلار- نىڭ بىر ئۇلاغ ئوتۇن ، بىر باغ سەۋزە - چامغۇر ، توخۇ - تۇخۇم چاغلىق نەرسىنى بازارغا ئەپكىرىپ سېتىشى قەتئىي مەنئى قـ- لىنغانىدى . ئۇلار قالدۇرۇق يېرىدىن چىققان ئېشىنچى مەھسۇ- لاتلىرىنى تەمىنات - سودا كوپېراتىپىغا تاختاي باھاسىدا سېتىپ بەرسىلا ، ئۇ يەردىن ئۆزىگە ئېھتىياجلىق نەرسىنى سېتىپ ئالا- لايتتى ياكى تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرالايتتى . بىر ئايلىق ئاشلىق نورمىسىنى نەچچە بۆلۈپ ئېلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتقان شەھەر ئاھالىسىنىڭ كۈنى ئۆچىرەتتە تۇرۇش بىلەن ئۆتەتتى . ئاشلىق ، گۆشۈ ۋە سەي - كۆكتات ماگىزىنلىرىدىكى ئۆچىرەتنىڭ ئۇزۇن- لۇقىدىن ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالاتتى . شەھەر «يەيمەن» دەيتتى ، يېزا تويغۇزۇپ بولالمايۋاتاتتى ، ئۆزىمۇ تويمايۋاتاتتى . بۇنداق ھالەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى ـــ يېزا ئىگىلـ- كىدە داجەيدىن ئۆگىنىش ئىدى . قۇمسارايلىقلارنىڭ بۇ جەھەتتە يۈزى يورۇق ئىدى . دۆلەتكە نېمە لازىم بولسا ، شەرتسىز يەتكۇ- زۇپ بېرىۋاتاتتى . پۇتۇن دادۈيدە بىرەرمۇ قاراڭغۇ بازارچى ، ئېلىپ - ساتار ياكى يەككە ھۈنەرۋەن - كاسىپ يوق ئىدى . گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ ئېڭىدىن «بازار» دېگەن ئۇقۇم ئاساسەن ئۆچۈپ كەتكەچ ، ئىنقىلابىي تەرتىپ ئىنتايىن نورمال ئىدى . تاشمەت ماشىنىچىنىڭ ئائىلىسى بىلەن كۆچۈپ كېلىشى ۋە ئۇ- نىڭ ئەمدىلا قۇرۇلغان چوشقىچىلىق فېرمىسىغا قارىتا ئېيتقان ھېلىقى نەچچە ئېغىز سۆزى بەزىلەرنى خېلىلا قايمۇقتۇرۇپ ، چوشقىچىلىققا سوغۇق نەزەر بىلەن قارايدىغان قىلىپ قويغانـ

دى . تۆلەندى ئۇلارنى يىغىپ ، راسا پىپەن قىلىپ سەگىتىپ قويدى . ھازىر ھېچكىم چوشقىنىڭ يامان گېپىنى قىلمايدۇ . تۆلەندىكە ئامەت بارغانسېرى ئالدىنى قىلىۋاتامدۇ ياكى چوشقا دېگەن بۇ مەخلۇق مۇشۇنداق تېز ئاۋۇپ ئادەمنى باي قىلىۋېتەمدۇ ؟ تۆلەندى بۇ يىل ئىككى مىڭ يۈەنگە چوشقا ساتتى . قوتاندا يەنە يۈزدەك چوشقا تۇرۇپتۇ . ئەسلىدە ئۇ بۇ يىللا ھەر ئىشلەپچىقىرىش دۇيىگە بەشتىن مېكىجىن ، بىردىن قاۋان تارقىتىپ ، چوشقا بېقىشنى دادۇي بويىچە ئومۇملاشتۇرماقچى ئىدى . كېيىن بۇ نىيىتىدىن ياندى . ئاۋۇال بولىدىغان مېكىجىندىن يۈزنى ، قاۋاندىن ئوننى تەييار قىلىپ ، دادۇي چوشقا فېرمىسىنىڭ ھۇلىنى مۇستەھكەملىۋېلىش ، شۇ ئاساستا كۇچۇكلەرنى ئۇدۇللۇق سېتىپ قىلغان كىرىم ئارقىلىق دېھقانچىلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش نىيىتىگە كەلدى . ئۇنىڭ بۇ نىيىتى گۇڭشېنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى . ئىلگىرى چوشقا فېرمىسىدا بىرلا ئابدۇرازاق بار ئىدى ، ھازىر ئالتە ئادەم بولدى ، ھەر چوشقىنىڭ ئايلىق بوغۇزى ئۇچۇن گۇڭشي ئاشلىق پونكىتى ئوتتۇز جىڭ كېپەك ياكى قوناق بېرەتتى . بىر چوشقا قوتاندىن چىقىپ كەتتى دېگەن گەپ ـــ يىلدا ئۇچ يۈز ئاتمىش جىڭ ئاشلىق چىقىپ كەتتى دېگەن گەپ ئىدى . ئۇنىڭ قىغىچۇ تېخى !

تۆلەندى بۇ ھېسابنى ناھايىتى ئىنچىكە قىلدى . قوي ـ ئۆچكىگە دۆلەت نورما ئاشلىق قالدۇرمايدۇ . قۇمساراينىڭ چۇجۇگۇن ، پىيىزەكلىرى بىلەن بىر قوينى ئىككى قىلىشمۇ ئاسان ئەمەس . بىر مېكىجىن بىر يىلدا يېگىرمىگە يېتىدىكەن . تۇغدۇرۇپ كۇچۇكلىرىنى سېتىپ ، پۇلىغا قوي ـ كالا ئېلىپ ، ھېيت ـ ئايەملەردە سويۇپ سېتىپ بەرسە ، ئەزالارمۇ ھازىرقىدەك گۆشسىز قالمايدۇ . جامائەت فوندىمۇ كۆپىيىدۇ «ھارامنى ھالالغا ئايلاندۇرۇش» دېگەن مۇشۇ ـ دە !... تۆلەندى بۇ ھېسابلارنى ھېچكىمگە تىنمىدى . بولۇپمۇ ئىككى چوشقا باقسا ، بىر ئاتنىڭ

بوغۇز نورمىسى دادۇيده قالمدىغانلىقىنى ئۆزىدىن بۆلەك بىرەر-
سىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئۆلگۈدەك ئەنسىرىدى . ھېلىمۇ ياخ-
شى ، ھېچكىم بۇ گەپنى تىلغا ئالمىدى . بىراق ، تۆلەندى بورداق
ئېرىكلاردىن زېرىككەنىدى . ئۇلارنىڭ ھەربىرى كۈنىگە ئىككى
جىڭ ئەتراپىدا ئاشلىق يېسە ، ئاران يۈز گىرام ئەتراپىدا ئەت
قونا‌تتى . تېخى ھەممە نەرسىنى پىشۇرۇپ بېرىش كېرەك . بوش-
راق باقسا ئورۇقلايىتتى . ئورۇقلىغانىنىڭ ئۆزى زىيان ئىدى .
دۆلەت بايرىمى ھارپىسىدا تۆلەندى ئېرىكلەرنىڭ ھەممىسىنى
ناھىيىلىك يېمەك ـ ئىچمەك شىركىتىگە سېتىۋېتىشكە تەييارلا-
غانىدى ، مەتكېرىم توسۇپ قويدى . باشقىسىنى قويۇپ تۇرغاندا-
مۇ ، ئىككى ئايدىن بۇيان ئۇلار ئۇچ مىڭ جىڭغا يېقىن ئاشلىقنى
يەپ بولدى . ھاۋا كۈندىن ـ كۈنگە سوۋۇپ كېتىۋاتقاچقىمۇ يا
سەمرىمەي ، يا ئورۇقلىماي بىرخىل تۇرۇۋاتاتتى... ئەمدى ئوبـ-
دان بولدى ، تاللاپ ئون بەشنى كۆمۈرگە تېگىشۋالسا ، ئەتىياز-
دىن باشلاپ چوشقا كۈچۈكلىرىنى سېتىپ تۈگىتەلمەيدۇ !...

ھاياجانلىنىپ كەتكەن تۆلەندى ئورنىدىن قوپۇپ كەتكىلى
تاس قالدى . مەتكېرىم سۆزىنى داۋام قىلدى :

— مەن ئەتىلا كانسۇ كۆمۈر كېنى بىلەن ئالاقىلىشاي ،
كان باشلىقى بىزنىڭ تۇغقان . ئىلاجى بار جىقراق ھەل قىلىشقا
تىرىشىمەن...

— ماشىنىمۇ ھەل قىلغىلى بولارمۇ ؟

— ئۇنىمۇ سوراپ باقىمەن . كان ئۆزى ئەكېلىپ بېرەلمە-
سە ، قەشقەردىكى بىرەر كالونغا ئىككى ـ ئۈچ چوشقا بەرسەك ،
ئاز دېگەندىمۇ ماشىنىدىن بەشنى سۇغۇرۇۋېلىمىز .

— رەھمەت ، مەي جۇرېن . مېنى يوغان غەمدىن خالاس
قىللا...

تۆلەندى قايتىش ئۈچۈن ئورنىدىن قوپۇشقا تەمشىلگەنىدى :

— جىنىدەك تۇرۇپ تۇرسىلا ، — دېدى مەتكېرىم بىر

قولىنى تۆلەندىنىڭ مۇرىسىگە قويغان ھالدا . تۆلەندى رۇسلا-
نىپ ئولتۇرۇپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە سوئال نەزەردە تىكىلدى .
مەتكىرىم ئۆرە تۇراتتى ، ـــ ئۆزلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىدە-
غان يەنە بىر ئىش بار...

ـــ مەن بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ؟...

ـــ مۇنداق ئىش... نېمىنى نېمە قىلىپ ، بۇلتۇر پوسكام-
نىڭ چوشقىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى كۆرۈپ كەللە...

ـــ شۇنداق ، ئۇلار ھەقىقەتەن بەك تەرەققىي قىلىپ كې-
تىپتۇ !

ـــ ئۇلارنىڭ شۇنچىلا چوڭ تەرەققىياتقا ئېرىشەلىگەنلە-
كىنىڭ سەۋەبىنى بىلەملا ؟

ـــ سەۋەبىنى... ئۇلۇغ داھىيز ماۋجۇشى تەلىم بەرگەن-
دەك : «ئاممىۋى لۇشىيەندە مېڭىش ، ئاممىنىڭ ئىجادچانلىق
روھىغا ھۆرمەت قىلىش... »

ـــ بۇ بىر تەرەپ ، ـــ مەتكىرىم ئۇنىڭ گېپىنى
بۆلدى ، ـــ سىلە يەنە بىر مۇھىم تەرەپكە دىققەت قىلماپلا ، ـــ
تۆلەندى تۇكۇرۇكىنى تەستە يۇتۇپ ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۆز ئۇز -
مەيىتتى ، ـــ يېقىندا ، ۋىلايەت تارقاتقان بىر ماتېرىيالنى كۆر-
دۇم . ئۇنىڭدا دېيىلىشىچە ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، پوسكاملىقلار
چوشقىلارنى ئېچىتىلغان يەم ـ خەشەكتە بېقىشنى ئومۇملاشتۇ-
رۇپتۇ . مۇنداق باققاندا ، بىرى ، چوشقا ئىتتىك سەمرىيدىكەن ؛
ئىككىنچىدىن ، ئاشلىقنى ئىقتىساد قىلىپ ، كىرىمنى كۆپەيتكە-
لى بولىدىكەن...

ـــ بىزمۇ شۇنداق قىلىشنى ئويلاشقان ، ـــ تۆلەندىنىڭ
تەن بەرگۈسى كەلمىدىمۇ ياكى ئېچىتما يەم ـ خەشەك ياساشتىن
خەۋىرى بارمۇ ، ئالدىراش ئۆزىنى ئاقلىدى ، ـــ يازدا سايمان ـ
جابدۇق سېتىۋالغۇدەك پۇلىمىز بولمىدى ، قولىمىزغا پۇل
چۈشكەندە سوغۇق چۈشۈپ كەتتى . كۆمۈر تاپالىساقلا ، يەم ـ

خەشەك ئېچىتىشمۇ تەسكە چۈشمەيدۇ .

— بۇ ئويلىرىمۇ بولىدۇ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم باشقا گەپ...

— شۇنداقمۇ ؟

— پوسكامنىڭ چوشقا باققان دادۇيلىرىنىڭ ھەممىسىدە بىردىن كىچىك تېپتىكى ھاراق زاۋۇتى بار ئىكەن . ئۇلار ئاشلىقنى ئېچىتىپ ھاراق چىقىرىپ ، ئۇنى بىر پۇل قىلسا ، تىلپىدا چوشقا بېقىپ سەمرىتىدىكەن . مەن مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق ئۆزلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىشنى ئويلاپ يۈرگەنىدىم . ئەگەر قوشۇلسىلا ، سىناق قىلىپ كۆرۈپ باقساقمىكىن ، دەيمەن .

— قوشۇلمامدىغان ، مەي جۇرېن ! ھاراق چىقىرىشنىڭ تىلىنى بىلمىدىغان ئادەم تاپالمساقلا ، سىناق قىلىپ باقساق بولۇۋېرىدۇ .

— ئادەمنىمۇ ئۇقۇشۇپ قويدۇم ، — مەتكېرىم مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى ، — سىلىنىڭ باشقىچە پىكىرلىرى بولمىسا ، بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە كوئېنلۇن ھاراق زاۋۇتىدىن بىر تېخنىك چاقىرتىپ كېلەي . ئاشلىق ئېچىتىش ، ھاراق چىقىرىشقا كېتەرلىك سايمانلارنى شۇ كىشى مەسئۇل بولۇپ سېتىۋالسۇن . ئەگەر ھاراق چىقىرىش ئەپلەشمىسە ، ئۇ سايمانلارنى يەم - خەشەك ئېچىتىشقا ئىشلەتسەك بولۇۋېرىدۇ ئەمەسمۇ ؟

— توغرا ! ئوبدان گەپ بولدى ! شۇنداق قىلىلى !...

— يەنە بىر سىرنىمۇ ئېيتىۋېتەي ، — مەتكېرىم ئورۇندۇقا ئولتۇردى . ئۇ مەيدە يانچۇقىدىن بىر پارچە گېزىت قەغىزىنى چىقاردى - يۇ ، تاماكا سالماستىن ، پۈرلاپ - پۈرلاپ مەشنىڭ ئالدىغا تاشلىۋەتتى . قارىغاندا «ئوغلى»دىن ھايا قىلغان بولسا كېرەك ، — نېمىنى نېمە قىلىپ ، ھازىر قەشقەر شەھىرىدە ئاھالىنىڭ ئاشلىق نورمىسىغا توقسان پىرسەنت قوناق بىلەن سېرىق ماش بېرىۋېتىپتۇ...

مەتكىرىمنىڭ ئىيتىشچە ، بەزى هاللىقراق ئائىلىلەر قو-
ناقنى تۇگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن قىلىپ يېيىش ئاۋارىچىلىقىدىن
قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ئىككى جىڭ قوناقنى بىرجىڭ بۇغداي ئۈنىغا
تېگىشىپ يەۋېتىپتۇ . ئەگەر هاراق چىقىرىش ئېقىشىغا چۈشۈپ
قالسا ، ئامباردىكى زاپاس گۈرۈچ بىلەن بۇغدايىنى يۇقىرىدىكى
ئۆلچەم بويىچە قوناققا تېگىشىپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى . بۇ هەم
ئىندىن ، هەم گېزىدىن پايدا ئالىدىغان سودا ئىدى . تۆلەندى
خۇشاللانغىنىدىن ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى...

ئاپەت

1972 ـ يىللىق باھار بايرىمىغا ئۇلگۈرتۈپ ئېچىتىلغان تۇنجى بىر تۈك ھاراق ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى . ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ بايرىمىغا ھۆسىن قوشتى . مەتكېرىم دادۇيگە ۋاكالىتەن ناھىيىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى شىركىتى بىلەن ھاراق سېتىپ بېرىش ـ سېتىۋېلىش توختامى تۈزۈپ ، ھاراق زاۋۇتىنىڭ ھۇلىنى مۇستەھكەملىدى . تۆلەندى ھەربىر ئىشلەپچىقىرىش دۇيگە بەشتىن چوشقا كۇچۇكى سېتىپ بېرىپ ، پۇلىغا بىر دانە دىزىل ماتور سېتىۋېلىپ ، چوشقا فېرمىسى بىلەن ھاراق زاۋۇتىنى توكلاشتۇردى . توك تۇگمەن ، توك سوقا چۆرىدى . ئۆيى دادۇيگە يېقىنراق گۇڭشې ئەزالىرىنى «سوتسىيالىزمنىڭ نۇرى» دىن بەھرىمەن قىلدى . بۇرۇن «چوشقا» دېگەن گەپنى ئاڭلىسىمۇ كۆڭلى ئېلىشىپ ، تەرى تۇرۇلىدىغان بەزى كىشىلەر ئەمدى : «ئېشەكمۇ ھارامغۇ ، ئۇنى باقمىزۇ ، توڭگۇزنى نېمىشقا باقمايمىز ؟ گۆشىنى يېمىسەكلا بولىدىغۇ !...» دەيدىغان بولۇشتى . تۆلەندىنى نامىزىدا ، تاماقتىن كېيىنكى دۇئاسىدا قارغايدىغانلارنىڭمۇ ئاغزى بېسىلدى . شايۇنۇس ئاكا قاتارلىق ئالتە نەپەر پارتىيە ـ ئىتتىپاق ئەزاسى ئىككىدىن ـ ئۇچكىچە چوشقا كۇچۇكى سېتىۋېلىپ ، ئائىلىسىدە بېقىۋاتىدۇ . ماراۋاتقانلارمۇ ، قاراۋاتقانلارمۇ بار ... تۆلەندىنىڭمۇ بىرنەچچىنى باققۇسى بار ئىدى ، بىراق ھالاۋەتتە باشقىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىشنى راۋا كۆرمەي ، نىيىتىدىن ياندى .

تۆلەندى ئاغزى قۇلىقىغا يەتكۈدەك خۇشال ئىدى . ئۇيقۇ-

سىزلىق ، ھارغىنلىق ئۇنى تېخىمۇ جۇدىتىۋەتكەن بولسىمۇ ئەمما روھى كۆتۈرەڭگۈ ، غەيرىتى ئۇستۈن ئىدى . يېقىندا ، ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن چوشقىچىلىق يىغىنىغا قاتنىشىپ مۇكاپاتلاندى . تەجرىبە تونۇشتۇردى . ئەمدى ئۇ تېخىمۇ كۆپ ئادەم بىلىدىغان ، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق «داجەي» بولۇپ قالغانىدى . ئۇ ئاشۇ ئاق تۇمشۇق ، تاشسىز ئەسكى جۇڭسى ، نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن ئەسكى قونچلۇق بەتىنكىسىنى سۆرەپ ناھىيىلىك ، ۋىلايەتلىك ئىنقىلابىي كومىتېت مۇدىرلىرىنىڭ ئىشخانىسىغا ئۇسۇپ كىرىپ كېتىۋېرەتتى . نېمە مەقسەت ـ مۇدىئاسى بولسا ، ئۇلارغا بىۋاستە دەۋېرەتتى . بەزى مەنبەيى كەم ، ھەتتا بىر تۇتاش تەقسىم قىلىنىدىغان لازىمەتلىكلەرنى ناھىيە ياكى ۋىلايەتتىن بىۋاستە ئالالايتتى . تېخى بەزىدە ناھىيە ئۇنىڭ «سايىسىدە سايىداپ» ، بۇ ئاي ـ بۇ كۈنلەردە ئېرىشىش زادى مۇمكىن بولمايدىغان نەرسىلەرگىمۇ ئېرىشىپ قالاتتى . «چوشقا گۆشى بىلەن ھاراقنىڭ ، گۈرۈچنىڭ يۈزى »مۇ ، ئىشقىلىپ ، ئۇنىڭغا ئامەت تېخىمۇ ئالدىنى قىلغانىدى ، لېكىن تەبىئەت ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى قوپال چاقچاق قىلىپ ، ئۇنىڭ ئارامىنى بۇزدى . ئۇنىڭلا ئەمەس ، پۈتۈن قۇمسارايلىقلارنىڭ ئارامىنى بۇزۇپ ، رىزقىنى قار ئاستىغا كۆمۈۋەتتى . غەلىتە ئىش ، بۇغدايلار قۇشقاچ چۆكۈرگۈدەك بولغاندا قار ياغقىنى نېمىسى ؟ ! قۇمسارايلىقلار تۆلەندىنىڭ باشلامچىلىقىدا ئۇدا ئىككى قىش ساستا توڭ يېرىپ ، زەيكەش چېپىپ ، شاللىقنى ئاق يەرگە ئايلاندۇرۇپ ، يېرىمىغا كۈزگى بۇغداي تېرىغانىدى . مايسىلار مەخمەلدەك تەكشى ئۇنۇپ ، ھەممە كىشىنى خۇش قىلدى . ئەتىيازلىق توپىلاش ـــ قوشۇمچە ئوغۇتلاش ئەمدىلا ئاخىرلاشقانىدى . گۈڭشې ئەزالىرى كېڭەز ، جاغدا قوناق تېرىلىدىغان ئېتىزلارغا ئالدىراش قىغ تارقىتىۋاتاتتى . كىم بىلسۇن ، ئۇلۇشكۈن كېچە ئۇشتۇمتۇت قاتتىق قار يېغىشقا باشلاپ ، تۇنۇگۈن

پېشىن بىلەن توختىدى . قارىنىڭ قېلىنلىقى يېرىم مېتىردىن كەم ئەمەس ئىدى . ئەگەر ئۇنىڭ ھەممىسى ئېرىپ سۇ بولىدىغان بولسا ، بۇغداي مايسىلىرى پۈتۈنلەي سېسىپ تۇگەيتتى ـ دە ، شاللىقنى ئاق يەرگە ئايلاندۇرۇشقا باشتىن ـ ئاخىر قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر ئوچۇم «سىنىپىي دۇشمەنلەر» نىڭ ئېشىكى تۆت چىشلىق بولاتتى . بۇ ئەمەلىيەتتە ، «داجەي قىزىل بايرىقىغا داغ چۈشۈرگەنلىك» ئىدى !

تۆلەندى چىدىمىدى . ئۇنىڭ يۈرىكى ئاشۇ قار بىلەن بىللە قارا يەرنىڭ قەرىگە دەپنە قىلىنىپ كېتىۋاتقاندەك بىئارام ئىدى . كېچىچە كىرپىك قاقمىغاچقىمۇ ، شۇنچە قېلىن كىيىنىۋالغىنىغا قارىماي ، پۈتۈن ئەزايىغا تىترەك ئولىشىپ كېتىۋاتاتتى . ئۇ زادى قاچان ئۆيدىن چىقىپتىكىن ـ تاك ، ھاڭغىرقاي ئېچىلغان دەرۋازا ئالدىدا خىيال سۈرۈپ تۇرغىنىغا خېلى بولغانىدى . ئەمدىلا تىرنىقى يىرتىلىشقا باشلىغان قۇم سارايلىقلار بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتمەكته ئىدى . ئۇلار گۈڭشې قۇرۇلغاندىن بۇيان ، ئانا يەر باغرىدىن ئۆز رىزقىنى تېپىپ يېيىش كويىدا ئاز جاپا چەكمىدى . چۈمۈلىدەك تىمىسقىلاپ ئىشلەپ ، چۆل تورغىدەك ئاچ ـ توق يۈرۈپ ، بۇگۈنكى كۈنگە ئۇلاشتى . بىرەرىمۇ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن بۇ زېمىننى تاشلاپ ياقا يۇرتلارغا قاچقىپ كېتىپ قالمىدى . ئۇلار پارتىيىگە ئىشىنەتتى ، تۆلەندىگە ئىشىنەتتى . شۇڭا ئاخىر جىن چىراغ ، ساپال چىراغدىن قۇتۇلۇپ ، توك چىراغقا ئېرىشتى . ئەگەر بۇ يىل بۇغداينىڭ مو بېشىدىن 200 جىڭغا يېقىن ھوسۇل چىقىپ قالسا ، ئۇلارمۇ شەھەرلىكلەرگە ئوخشاش ھەپتىدە بىر قېتىم بۇغداي تاۋامغا ئېغىز تەگكۈزەلەيتتى . مانا بۇ نەس قار ئۇلارنىڭ رىزقىنى يۇتۇپ كەتمەكچى . خەير ، بۇمۇغۇ ئۆتۈپ كېتەر ، يامىنى قۇمساراي تارىخىدا تۇنجى قېتىم زور كۆلەمده بۇغداي تېرىلغانلىقىنى «قەشقەر گېزىتى» بىلەن «شىنجاڭ گېزىتى» بۇلتۇر كۈزنىڭ

بېشىدىلا پۇتۇن خەلىئالەمگە جاكارلىۋەتكەن . مۇخبىرلار يازلىق يىغىم ئەھۋالىنىڭ «خەلق گېزىتى» دە خەۋەر قىلىش ئېھتىماللىغا يېقىن ئىكەنلىكىدىنمۇ بېشارەت بەرگەن . مانا ئەمدى ھەممىسى تۈگەشتى . بۇغدايمۇ ، قۇمساراينىڭ شان ـ شۆھرىتىمۇ تۈگەشتى . ئاشلىقنىڭ مو بېشى مەھسۇلاتىنى «گائېياۋ» دىن ئاشۇرۇۋۈۋېتىش ، ئاشلىق بىلەن ئۆزىنى تەمىنلەشمۇ كۆپ ئۈككە ئايلىنىدۇ .

تۆلەندى قاتتىق بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغانىدى ، كۆز چاناقلىرىدىن ئۆمىلەپ چىققان ئىككى تامچە ياش ئۇستىرا تەگمىگىنىگە ھەپتىدىن ئاشقان يىرىك ساقاللىرى ئارىسىدا توختاپ قالدى . ئۇ بىر كىمنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى بولغاي ، دەرھال قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن كۆزلىرىنىڭ جىيىكىنى سۈرتىۋەتتى . يۈرىكى تېخىمۇ يىغلاشقا باشلىدى . ھېلىمۇ ياخشى يۈرەكنى يېرىپ كۆرگىلى بولمايدۇ . ئۇنىڭ ياش تۆككىنىنى تەڭرىدىن بۆلەك ھېچكىم كۆرمىدى ...

ئۇ ئاسمانغا قارىدى ، قار بىر خىل رىتىمدا يېغىۋاتاتتى . ئۇ يەرگە قارىدى ، قار تىزىغا چىقاي دېگەنىدى . ئۇ ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى ، قاردىن بۆلەك ھېچنەرسە كۆزگە چېلىقمايتتى . ئەتراپ شۇنداق جىمجىت ئىدىكى ، ئادەم تۇغۇل ، ئىتنىڭ قاۋىغان ، مۇشۇكنىڭ مىياڭلىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى . ئادەتتە قەبرىستانلىق مۇشۇنداق جىمجىت بولىدۇ . قىسقىسى ، قۇمساراي قەبرىستان جىملىقىغا چۆككەنىدى . ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئىس چىقىۋاتقىنىدىن قارىغاندا ، قۇمسارايلىقلار ئىشەك ، تۇڭلۇكىنى مەھكەم دۇمبىلەپ ، تېزەك ، قارا چىم ياكى پاخال تۇتەپ كۆيۈۋاتقان ئوچاقنىڭ چۆرىسىگە ئولىشىپ ، بىر قازان ناشتىلىق ئۇماچ ياكى يوبداننىڭ پىشىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئولتۇرۇشىدۇ . ھازىر ئۇلارغا كېرىكى بىر قاچەدىن تائام . باشقا ئىشلار توغرۇلۇق ئۇلار ئۇچۇن ئويلايدىغان

ئادەم بار . قۇلىقىنى دىڭراق تۇتسىلا بولدى ، ھەممە ئۆيلەرنىڭ ئىشىك بېشىغا كىچىككىنە ساندۇقچاق ئېسىلغان . دادۇي كادىر-لىرىدىن بىرەرى رادىئو ئۇزىلىغا كىرىپ بىر نەرسە دېگۈچە ، ئۇلار ناشتا قىلىۋالسىلا بولدى . كېيىنكى ئىشلار ئۇستىدە غەم يەپ ئۆلۈپ بەرسىمۇ ھېچكىمنىڭ پەرۋايىغا كەلمەيدۇ . گۇڭشې قۇرۇلغاندىن بۇيانقى رېئاللىق شۇ ، كادىرلار باش قاتۇرۇپ تەد-بىر - پىلان تۇزىدۇ ، ئەزالار ئۆرە تۇرالمۇدەك مادارى بولسىلا ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققانىنى يۇزدە - يۇز بەجا كەلتۇرىدۇ . تىلىنى گاچا ، قۇلىقىنى گاس ، كۆزىنى قارىغۇ قىلىۋېلىپ ، ئىككى قولى بىلەن ئىككى پۇتىنى چاققانراق قىلسىلا ، قورسىقى ئاچ قالمايدۇ . مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بېشىدا بەزىلەر ئۆزى «ئەسكى» دەپ قارىغان كادىرلار ئۇستىدىن راسا ئەرزىيەت ئېيتقانىدى . كېيىن ئۇلار «پاكىز يۇيۇنۇپ» يېڭىباشتىن كادىرلىقىنى قولغا ئالدى - دە ، ئۆزى ئۇستىدىن شىكايەت قىلغانلارنى ئاشكارا - يوشۇرۇن ئۇسۇللار ئارقىلىق خېلى ئەپچىل ئەدەپلەيدى . مانا ئەمدى ھېچكىم كادىرلار ئۇستىدىن گەپ قىلمايدۇ . بەرگەننى ئالىدۇ ، بەرمىگەنگە كۆز ئالايتمايدۇ . قىسقىسى ، ئۇلارنى گۇڭشې پشۇردى . مەدەنىيەت ئىنقىلابى تاۋلىدى . دېھقان — كەتمەننىڭ بەندىسى . قورسىقىم چىڭراق تويسۇن دېسە ، كادىر-لارنىڭ گېپىگە كىرىشى ، كەتمەننى كۇچەپ چېپىشى كېرەك . ئۇلار ھازىر ئېتىزلارنى پۇتۇنلەي تەكشىلەپ سالالاشتۇرۇپ ، تراكتور - كومبايىن بىلەن تېرىقچىلىق قىلغىلى بولغۇدەك قىلىۋالدى . پۇلنىڭ قىسلىقىدىن كەتمەندىن قۇتۇلالمايۋاتىدۇ . ھاراق زاۋۇتى بىلەن چوشقىچىلىقتىن بولۇۋاتقان كىرىم ئۇلارنى ئۇزاققا قالماي كەتمەندىن قۇتقۇزىدۇ ، ساپان بىلەن ئېشەك ھار-ۋىسىنىڭ ئورنىنى ماشىنا - تراكتور ئىگىلەيدۇ ...

« ‹بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە › لەرنىڭ ئۆيلىرى قانداق بول-غاندۇ ؟ ئۆزىنىڭ ھۆددىسىدىن ئۆزى چىقالمايدىغان ئاجىز -

مەيىپلار قانداق قىلىۋاتقاندۇ ؟... »

دادۇينىڭ قۇتقۇزۇشىغىلا تايىنىپ ياشاپ كېلىۋاتقان قىرىق نەچچە ئائىلىلىك بىقورو ـ مىسكىن ئېسىگە كېلىش بىلەنلا ، تۆلەندىنىڭ جېنى سىرقىراپ كەتتى . ھازىر ئۇنىڭ بېشىنى ئەڭ قاتتۇر ۋۇجاتقىنىمۇ شۇلار ئىدى .

ئۇ يەنە بىر قېتىم قاتتىق «ئۇھ» تارتاتتى ـ دە ، گويا خۇدىنى يوقاتقاندەك ئىككى قولى بىلەن جۇۋىسىنىڭ پەشلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىپ ، بىر جايىدىلا ئايلىنىپ قار كېچىشكە باشلىدى . ئەگەر رەنىخان ئۇماچ پىشقانلىقىنى خەۋەر قىلمىغان بولسا ، قاچانغىچە ئاشۇنداق قىلىشنى داۋاملاشتۇرار ئىدىكىن ... يوغان سوزمىدا ئىككى ئۇماچنى ئالدىراش ئېچتى ـ دە ، دادۇيگە كەتتى . ئېنىقراق ئېيتساق ، دادۇيگە باردىغان يولنى تۇنجى بولۇپ ئۇنىڭ پىيىمىسى ئاچتى . ھېلىمۇ ياخشى ، چوشقا فېرمىسىدىكىلەردىن بىرەرىمۇ ئۆيىگە قايتمىغانىكەن . ھەممە ئىش ئۆز يولىدا ئېقىۋېتىپتۇ . بىرەر چوشقا زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىماپتۇ . تۆلەندى يەڭگىل نەپەس ئالدى . چىرايىغا قان يۈگۈردى . چوشقا باققۇچىلارنى تۆت ئېغىز ماختاپ قويۇپلا ، رادىئو ئۇزلىغا كىردى . ئۇ مىكرافوننىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە ، دادۇي ، ئىشلەپچىقىرىش دۇي كادىرلىرى ۋە پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ دەرھال دادۇيگە يېتىپ كېلىشىنى مۇراجىئەت قىلدى . ئۇنىڭ ئاۋازى مەيۈس ۋە تەسىرلىك ئىدى . يېرىم سائەتكە قالماي ، بۇ يەرگە كېلىشكە تېگىشلىكلەرنىڭ ھەممىسى يېتىپ كەلدى . تۆلەندى نەچچە مىنۇتلا سۆز قىلدى . ھېچكىم قوشۇمچىمۇ قىلمىدى ، قارشىلىقمۇ بىلدۈرمىدى . ئۇنىڭ سۆزلىرى شۇنچە قىسقا ھەم تومتاقلا بولسىمۇ ، ھەممەيلەننى قايىل قىلغانىدى .

دادۇي ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە يىغىنىنىڭ قارارى سۈپىتىدە بىر ئېغىزدىن ماقۇللانغان بۇ سۆزنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى :

1) كۆپچىلىك يىغىندىن يېنىپلا «بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە» لەرنى يوقلاپ ، ئۇلارنىڭ نېمە ھاجىتى بولسا دەرھال ھەل قىلىش . ئۆگزە ۋە ھويلا ـ ئاراملىرىدىكى قارنى تارىلاپ سىرتقا ئاچىقىۋېتىش . ئۆيلىرى خەتەرلىك بولسا ، ۋاقتىنچە قوشنىلار-نىڭ ئۆيىگە يۆتكىۋېتىش .

2) قارنىڭ توختىشىنى كۈتۈپ تۇرماستىن ، ھەرقايسى ئىشلەپچىقىرىش دۇيى ئۆز تەۋەسىدە بار بولغان ھارۋا ، قاپ ـ تاغار ، ياغاچ كۈرجەكلەرنى تەخلەپ قويۇش . پارچە ـ پۇرات شال ـ تاختايلاردىن ئوندىن ـ ئونبەشكىچە تارتقۇ ياساش . قار توختىغان ھامان بۇغدايلىققا ھازىر بولۇپ ، بۇغدايلىقنىڭ قارىنى شاللىققا ، زەيكەشكە يۆتكەش ، غىزالىنىش ۋە ئۇخلاشقا ھەر كۈنى سەككىز سائەت ۋاقىت بېرىلىدۇ . خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ بىر ئايلىق ئاشلىق نورمىسى ۋە ئىش كۈنى تۈتۈپ قېلىنىدۇ...

* * *

تۆلەندى خاتا مۆلچەرلىمىگەنىكەن ، چۈشتىن كېيىن قار توختىدى . تەييارلىقمۇ پۈتكەنىدى . دۈيجائىلار ئەزالارنى باشلاپ بۇغدايلىققا ھازىر بولۇشتى . تۆلەندى ئېشەك ھارۋىسىنى سۆرەپ كەلگەنىدى . دۈيجائىلار ئۇنىڭدىن قايتا يولىورۇق سوراپ يۈرمەي-لا ئىشنى باشلىۋەتتى . چۈنكى ، ھەممە كىشىنىڭ كاللىسىدا : «ئەگەر بۇ قار ئېرىپ كېتىدىغان بولسا ، بۇغداي مايسىلىرى سۇ ئىچىدە لەيلەپ قېلىپ ، پۈتۈنلەي سېسىپ تۈگەيدۇ . ئىككى يىل چەككەن جاپايىمىز كۆپۈككە ئايلىنىدۇ . قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ، قارنى بۇغدايلىققىن تېزراق يۆتكىۋېتىشىمىز كېرەك ... » دېگەن خىيال ھۆكۈمران . قۇمسارايلىقلار بەزى كىشىلەر ساپ گەندە ۋە ئۇلاغ قىغلىرىنى قالدۇرۇق يېرىگە قۇيۇۋالغاندا ، دۈيجائىلار ئۆزى باش بولۇپ كەتمەن بىلەن قىرىپ ، سۈپۈرگە بىلەن

سۇپۇرۇپ يىغىۋالغانلىرى نۇرغۇن قېتىم كۆرگەن بولسىمۇ ، ئۇ-
تىزدىكى قارنى يۆتكىۋەتكەننى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان . مانا
ئەمدى ئۆزلىرى شۇ ئىشنى قىلىۋاتىدۇ . ئاغزىدىن چىقىرىشالمە-
سىمۇ ، ئىچىدە بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن بەكمۇ دەرگۇمان . تۆ-
لەندى مۇشۇ «تەدبىر» نى ئويلاپ تاپقانسىكەن ، مەيلى قوشۇل ،
مەيلى قوشۇلما ، ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇندىماسلىققا ھەددىڭ
ئەمەس . دىلىم ئازار يېمەسۇن ، تېنىم ئازاب چەكمەسۇن دې-
سەڭ ، چېكەڭدىن تەر چىققۇدەك كۇچىنىپ ئىشلە . ئەنە ، تۆلە-
دى «داجەي» مۇ جۇۋىسىنى سېلىپ ، يالاڭباشتاق بولۇۋېلىپ ،
ئېشەك ھارۋىسىغا دۆۋىلەپ بېسىلغان قارنى سۆرەپ كېتىۋاتما-
دۇ ! تېخى ئائىلىسىدىكى ئۇلۇغ - ئۇششاقنىڭ ھەممىسى ئۆز
لايىقىدا تەمىسقىلاپ يۇرۇپتۇ . بۇ بۇغدايلىق ئۇلارنىڭمىدى - يا ؟
ئۇلارمۇ ئەل قاتارى نورما يەيدۇ ، نومۇرغا ئىشلەيدۇ ... قېنى
ھە ، غەيرەت قىل !...

دەسلەپ كىشىلەرگە غەلىتە تۇيۇلغان بۇ ئىش ئەمدى زادى
قىلمىسا بولمايدىغان ئىشتەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى . ھەر كىم
ئۆزىنى ئۆزى ھەيدەيتتى . ئۆزىنى سوراپ ئىشلەيتتى . ئەمما نېمە
ئۈچۈندۇر ھەممەيلەننىڭ كەيپىياتى جىددىي ، چىرايى ئاشۇ سۇر-
رەڭ بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغان ئاسماندەك سۇرلۇك ئىدى . ئويۇن -
كۈلكە ئۇياقتا تۇرسۇن ، ئاۋازىنى چىقىرىپ گەپلىشىدە-
غانلارمۇ كۆزگە چېلىقمايتتى . ئىش تولىمۇ تەرتىپلىك ئورۇن-
لاشتۇرۇلغان بولۇپ ، ھېچكىم ھېچكىمگە دەخلى قىلمايتتى .
بەزىلەر كۇرجەك بىلەن كۈرەپ ، تارتقۇ بىلەن تارتىپ قار پوما-
زەكلىسە ، بەزىلەر قاپ - تاغار يۈدەتتى ، زەمبىل كۆتۈرەتتى ،
ھارۋىسى بارلار ھارۋا سۆرەيتتى ...

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئۇلار نېمە بولدىكىن - تاڭ
(بەلكى ئىشنىڭ ئېپىنى تېپىۋالغىنىغا خوشال بولۇشقاندۇ) ،
ھەممە يەرنى كۈلكە - چاقچاق قاپلاپ كەتتى . شەرەندازراق

چوكان ـ جۇۋانلار ناخشىنى دۆڭ كۆتۈرۈپ ، ئاغزى بىردەمدۇ بېسىلمايتتى . ئىشىنىڭ سۈرئىتىمۇ جىق تېزلىشىپ كەتكەندەك قىلاتتى . ئۇلارنىڭ غەيرىتىدىن تەسىرلىنىپ كەتتىمۇ ، ئاسماندا ئاي پەيدا بولۇپ قالغانىدى . گەرچە ئەتراپ كۈندۈزدەك يورۇق بولمىسىمۇ ، 4 ـ 5 قەدەم نېرىدىكى ئادەمنى بەخۇدۇك تونۇغىلى بولىدۇ . ئەنە ، سالى دۆۋىلەپ قار بېسىلغان رېزىنكە چاقلىق ھارۋىنى كۈچەپ سۆرەپ كېتىپ بارىدۇ . ھېچكىمدۇ ئۇنى «ئۇزۇن-سۈرىنىڭ كۈچۈكى» دەپ يەكلىمەيدۇ . يەكلىگەنمۇ بولاتتىغۇ ، ئۇنىڭ ئۆزىنى توختاتقان كىشىلەردەك تەمكىن ـ كەم سۆزلۈ-كى ، ياخشى تەربىيە كۆرگەن ياشلارغا خاس ئەدەب ـ ئەخلاقلىق-لىقى ۋە ئاجايىپ ئىشچانلىقى ئالدىدا ھەممىسى تەن بەرگەنىدى ، ھەتتا ئۇنى دوست تۇتقىنى بىلەن پەخرلىنىشەتتى . ئۇنىڭ بىر قېتىم «سېرىق» ناخشا ئېيتىپ قويۇپ ، ئىتتىپاق ياچېيكا شۇ-جىسىدىن ئازراق تەنبىھ ئالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، دا-دۇي ، شياۋدۇي كادىرلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى ، ئۇنىڭغا يوشۇرۇن ھېسداشلىق قىلاتتى ، «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى» بولۇپ قالغىنىغا ئىچ ئاغرىتاتتى . قىسقىسى ، ھېچكىمدۇ ئۇنى دادىسى بىلەن بىر تاياقتا ھەيدىمەيتتى . قولىدىن كېلىشىچە ئۇنى بۇ يەرگە كۆندۈرۈۋېلىشقا تىرىشاتتى . ئۇمۇ كۆنۈپ قالدى . شە-ھەرنى ـــ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتىنى ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، يار ـ بۇرادەرلىرىنى ئىمكانقەدەر ئاز ئويلايدىغان بولدى . ئۇ ناھايىتى ئېنىق بىلەتتىكى ، قەشقەر شەھىرى ئۇنى قايتا ئۆز قوينىغا ئالمايتتى . ئۇنى ئۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغىنى «جيۇچادۇي» نىڭ تىل ـ تايىقى بىلەن «ئۇماچ پونكىتى» نىڭ پىت ـ بۇرگىسى ئىدى . شۇڭا ئۇ ئىككى يىلدىن بۇيان قەشقەرگە دەسسەپمۇ باقمى-دى . بۇ يەردە ئاسفالت يول ، قەۋەتلىك بىنا ۋە كىنو ـ تىياتىر-خانىلار بولمىسىمۇ ، شەھەردە ئالتۇنغىمۇ سېتىۋالغىلى بولمايدى-غان ساپ ھاۋا ۋە ئاق كۆڭۈل ، ئىشچان ئادەملەر بار . ئۇ تېخى

باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا قايسىدۇر بىر شائىر-
نىڭ «دېھقان ئاكا» ناملىق شېئىرىنى مەكتەپ بويىچە ئۆتكۈزۈل-
گەن مۇسابىقىدە دىكلاماتسىيە قىلىپ بىرىنچىلىكنى ئالغانىدى .
ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن نۇرغۇن يېزا تېمىسىدا يې-
زىلغان ھېكايىلەرنى ئوقۇپ چۈشىدىمۇ يېزىنى كۆرىدىغان ، يې-
زىنىڭ دەريا - ئۆستەڭلىرىدە چۆمۈلۈپ ، ئاپتىپىغا قاقلىنىپ ،
چىملىق ، بېدىلىكلىرىدە ئېغىناپ ھۇزۇرلىنىدىغان بولۇپ قال-
غان ؛ كەلگۈسىدە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ، چوقۇم بىرەر
يېزىدا ئوقۇتقۇچى ياكى ئاگرانوم بولۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ
قويغانىدى . بىراق ، تەقدىر ئۇنى مەقسىتىگە يەتكۈزمىدى ، تو-
لۇقسىزنى پۈتتۈرۈپلا ماشىنا تېپىشكە باشلىدى ھەم «قاراڭغۇ
بازار» نىڭ تىلىنى بىلىۋالدى . دادىسى تىككەن كۆڭلەك ، تا-
ماللارنى ئىسىنى چىقارماي پۇل قىلىپ ، ئۇنىڭغا رەخت بېلىتى
سېتىۋېلىپ دادىسىنىڭ قولىغا قۇتقۇزاتتى . دادىسى پىچىپ بەر-
گەن تامبالالارنى كېچىلەپ تىكىپ ، ئۇنىڭ قولىغا قول ، پۇتىغا
پۇت بولاتتى . شۇڭا ، ئۇنىڭ ئائىلىدىكى ئورنى كۈندىن - كۈنگە
ئۆسۈپ ، ئۇنىڭدىن بىمەسلىھەت ھېچقانداق ئىش قىلىنمايدىغان
بولدى . ئەگەر ئۆزىدىن بىر ياش كىچىك سىڭلىسى گۈلزارنىمۇ
تولۇقسىزدىن چىقىرىۋالغان بولسا ، ئېھتىمال ئۇ يېزىغا «چېنە-
قىش» قا چىقىپ ، بىر ساۋاتسىز ھارۋىكەشكە خوتۇن بولۇپ
قالمىغان ، باشقىلارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن بۇ ناتونۇش يۇرتقا مۇسا-
پىر بولۇپ كەلمىگەن بولاتتى ... كېتتى ، ھەممىسى ئۆتۈپ
كەتتى . ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنى ئويلاۋەرگەنىڭ ھېچنېمىگە
پايدىسى يوق ! لېكىن ، ئويلىماي بولمايدىغان تەرەپمۇ بار ئىدى ،
قۇمساراي ـــ سالى كىتابلاردا ئوقۇغان ، كىنو - تىياتىرلاردا
كۆرگەنىدەك باغ - ۋارانلىق ، ئېرىق - ئۆستەڭلىرىدە سۈت
ئاقىدىغان ، مېۋە - چېۋىنىڭ تولىلىقىدىن قارىغىلى كۆز ، يېگە-
لى ئېغىز بولمايدىغان جەننەتتەك گۈزەل ؛ دېھقانلارنىڭ يېگىنى

ئالدىدا ، يېمىگىنى كەينىدە قالىدىغان باياشات يۇرت بولماي قالدى . ئۇ بىلدىكى ، ھېكايە دېگەن ھېكايە ، رېئاللىق دېگەن رېئاللىق ئىكەن . ئەمدى ئۇنىڭ شەھەردىكى سوغۇق سۇنى قىزىل رەڭدە بوياپ سېتىپ ئادەم ئالدايدىغانلاردىن ، ئۇنىڭ دوپپىسىنى بۇنىڭغا كىيگۈزۈپ ، ئوتتۇرىدىن نەپ ئالىدىغان كەمەك[1] لەردىن رايى قايتتى . ئۆزىنى ئۇلاردىن كۆرە ، ئەتراپىدىكى يېرىم ئاچ ، يېرىم يالىڭاچ ھالەتتە تۇرۇپمۇ ۋايساشنى بىلمەيدىغان ، مىدىرلىغۇدەك ھالى بولسىلا ، قارا يەرگە تەر ئاققۇزۇشنى بەخت بىلىدىغان مۇشۇ كىشىلەرگە يېقىنراق سېزىشكە باشلىدى . ئۇلارغا قانچە يېقىنلاشقانسېرى ، كۆڭلى شۇنچە ئازادە بولۇپ قالدى . كۈن بويى كەتمەن چاپسىمۇ ھارغىنلىق ھېس قىلمايدىغان بولدى . ئۇنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىغان بىردىنبىر نەرسە ـ دادىسىنىڭ «ئۇنسۇر» نامى ئىدى . ئۇ مۇشۇ تۈپەيلىلا بەزى كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلىيالمايتتى ، بەزىدە گېلىدىن تۈزۈك تاماق ئۆتمەيتتى . لېكىن ، ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن ئۆزىنى تاشلىۋەتمەيتتى ، دادىسىغا تاپا قىلمايتتى بەلكى ئۆزىنى ئەمگەككە ئۇرۇپ ، كۆڭلىدىكى غەشلىكنى كۆتۈرۈۋېتەتتى . ھازىرمۇ ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ھارۋا سۆرەۋاتىدۇ . سۆرىگەنسېرى ئايىغى ئىتتىپ ، تېنى يەڭگىپ قېلىۋاتقاندەك سېزىلىۋاتىدۇ . ئېسى ـ يادى قۇمسارايلىقلارنىڭ رىزقىغا چاڭ سالغان قاردىن ئىبارەت زور ئاپەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ـ قىلالماسلىقتا .

ئاپلا ! ... تازا ئىتتىك كېتىۋاتقان سالى تۇيۇقسىز دۈم يىقىلدى . بىر پۇتى ئۈستى شاخ ـ شۇمبىلار بىلەن يېپىلغان زەيكەشكە كىرىپ كەتكەنىدى . زەيكەش خېلىلا چوڭقۇر بولۇپ ، سالىنىڭ پۇتى يەرگە تەگمىدى . ئەمما ، ئۆتۈكىنىڭ قونجى سۇغا

---

[1] كەمەك ـ رىۋايەتتىكى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئارىلىقتا بىر ئايلىق يولنى باسىدىغان ئەييار ـ سېھرىگەر .

تولدى . سالى خېلى زورۇققان بولسىمۇ ئورنىدىن قوپالمىدى . هارۋىنىڭ شوتىسىغا باغلانغان ئارغامچا ئۇنىڭ يەلكىسى بىلەن قوشۇپ بويىنىنى بېسىۋالغاندى . ئاۋۋال بويىندىكى ئارغامچىدىن بوشانماي تۇرۇپ ، پۇتىنى شاخ ـ شۇمبا ئارىسىدىن تارتىپ چىقىرىپ ئورنىدىن قوپالمايتتى . شۇ چاغ ئايال كىشىنىڭ :

ـــۋىيەي ، كىم بۇ ؟ ـــدېگەن ئەنسىز ئاۋازى بىلەن تەڭ-لا ، سالىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىرلىق غايىب بولدى . ئۇ ئىتتىك بېشىنى كەينىگە بۇرىغاندى ، هارۋا شوتىسىنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئايالنى كۆردى . ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن كېلىشمەسلىكتىن هودۇقۇپ ، ئەس ـ هۇشىنى يوقىتايلا دەپ قالغان سالى ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭقىرىشقا ئۇلگۇرمىگەندى ، چىرايىدىنمۇ كىملىكىنى پەرق ئېتەلمىدى . ئايال يۈزىنى بۆز رومال بىلەن مەھكەم ئورۇ-ۋالغان بولۇپ ، ئىككى كۆزى بىلەن بۇرنىلا ئوچۇق ئىدى . سالى ئىتتىك ئېسىنى يىغىپ ، بىرلا كۈچەپ ئايىغىنى زەيكەشتىن تارتىۋالدى ـ دە ، چۇراپ ئورنىدىن قوپۇپ ، شوتىغا قول ئۇزاتـ-تى . سالىنىڭ بىر قولى شوتىنى تۇتقان بولسىمۇ ، ئىككىنچى قولى ئايالنىڭ قولىنى تۇتۇپ قالدى . بۇ قول يۈمران ئەمما مۇزدەك سوغۇق ئىدى . سالىنىڭ تېنى شۇركەنگەندەك بولدى ـ يۇ ، بىردىنلا تاش مۇنچىغا كىرىپ قالغاندەك بىر تال مويىدىن مىڭ تاللاپ تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى . پۇت ـ قولىمۇ ماغدۇر-سىزلىنىۋاتقاندەك ئىدى . ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ نامەھرەمگە قولى تېگىپ باقمىغان بۇ يىگىت ئىچىدە ئۆزىنى ئەدەپسىزلىكتە ئەيىبلىمەكتە ئىدى . دەككە ـ دۈككىدە چەكچەيگەن كۆزلىرى ئايالغا تىكىلگىنىچە قېتىپ قالغاندى . كۆڭلىدە قولىنى دەرھال تارتىۋېلىپ ، بۇ ئوڭايسىزلىقتىن قۇتۇلۇشنى ئويلاۋاتقان بولسـ-مۇ ، نېمە ئۈچۈندۇر قولى ئۆزىگە بويسۇنمايۋاتاتتى . ئايالغا نېمـ-دۇر دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، يۈرىكى بوغۇزىغا كەپلىشىپ قېـ-لىپ ، تىلى گەپكە كەلمىدى .

ئاران نەچچە سېكۇنتلا داۋاملاشقان غەلىتە بىر تۇيغۇ ئۇنىڭ بارلىق سەزگۈ ئەزالىرىنى پۈتۈنلەي تورمۇزلاپ قويغانىدى .
يەنىلا ئايالنىڭ ئاۋازى ئۇنى ئېسىگە كەلتۈردى :
ـــ كىمكىن دەپتىمەن ... سىلىمىدىلە سالىجان ؟ ئەمدى تونۇدى ئۆزىگە دەل پەيتىدە يارداەم قولىنى سۇنغان پەرىزاتنى تونىدى . سالىنىڭ ئالدىدا تۇرغىنى ـــ تۆلەندى «داجەي» نىڭ چوڭ قىزى تاجىگۈل ئىدى ! ـــ بىر نەرسىگە پۈتلىشىپ كەتكەن ئوخشىماملا ؟
ـــ يا ... ياق ، ـــ سالى دۈدۈقلىدى . قولىنى قىزنىڭ قولىدىن ئاجرىتىپ ، شوتىنىڭ سالمىقىنى پۈتۈنلەي ئۆزىگە چۈشۈردى ، ـــ زەي ... زەيكەشكە پۈتۈم تىقىلىپ ...
ـــ زەيكەشكە ... ؟ ئەستا ! پۈتلىرى ساقتۇ ؟
ـــ ساق ، ساق ... پۈتۈم ھېچنېمە بولمىدى ...
ـــ ھېلىمۇ ياخشى ، بۇلاققا تىقىلىپ كەتمەپلا !... ھى ـ ھى ، ھى ـ ھى !
ـــ قىز كۈمۈش قوڭغۇراقتەك زىل ئەمما بەكمۇ پەس ئاۋازدا ۋىلىقلاپ كۈلگىلى تۇرغانىدى ، سالىنىڭ يۈرىكى قەپەسـ تىن قۇتۇلغان تۇمۇچۇقتەك يايراپ كەتتى .
ـــ بايانتىن كىملىكلىرىنى ئۇقمايلا يۆلەپ قويۇپتىمەن ... سىلە ئىكەنلىكلىرىنى بىلگەن بولسام ، بىردەم تاماشا كۆرىدىكەنـ مەن !...
ياشلىق ـــ بىر ئوت . ئۇ بەزىدە قۇتۇرغان ۋولقانغا ئوخـ شاش پارتلايدۇ ، يامرايدۇ ، كۆيىدۇ ، كۆيدۈرىدۇ . كۆيگىنىمۇ ، كۆيدۈرگىنىمۇ ، ئاخىرقى ھېسابتا كۈلگە ئايلىنىدۇ ... ئوتتا گۈلنىڭ ھۆسنى بار ، گۈلدە ئوتنىڭ تەپتى بار . ئوتتىن ھارا ـ رەت ، گۈلدىن خۇش پۇراق چىقىدۇ . گۈل ئۆز ھىدى ، ئۆز ھۆسنى بىلەن جىمى مەخلۇقاتنىڭ مەيلىنى تارتسا ، ئۆت ئۆز ھارارىتى ـ تەپتى بىلەن جىمى مەۋجۇداتقا ھۈزۈر بەخش ئېتىـ

دۇ . ئوتسىز ـ ھارارەتسىز بىرەر گۈلنىڭ ئېچىلىشىنى تەسەۋ-ۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ . ئوت ـ يورۇقلۇق ئىلاھى . لېكىن ، ئۇنىڭ مەنبەيى ـ كىچىككىنە ئۇچقۇن ياكى كىچىككىنە زەردە ! ...

تاجىگۈلنىڭ سەممي ، غۇبارسىز كۈلكىسى سالىنىڭ يۈرد-كىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرغان يوغان بىر تاشنى قەيەرگىدۇر چۆرۈۋېتىپ ، ئۇنىڭ ئەركىن نەپەس ئېلىشىغا ئىمكان بەرگەند-دى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ بىر ئېغىر ـ سەبىيلەرچە چاقچىقى سالىنىڭ جىسمىنى لاۋادەك كۆيدۈرۈپ ، ئۇنىڭ ئاللىقاچان ئۆ-لۈپ قالاي دېگەن ياكى پۈتۈنلەي ئۆلۈپ بولغان ياشلىق تۇيغۇسد-نى قاتتىق بىر نۇقىغاندەك بولدى . بۇ «نوقۇش» ئۇنىڭ ئارامد-نى بۇزدى . ئەقلىنى ئوغرىلىدى ، كۆز ـ قۇلىقىنى ئېتىپ ، تىل ئەجدىھاسىنى ئېغىز غارىدىن باش چىقىرىشقا مەجبۇر قىل-دى :

ـــ مېنىڭ تاماشايىمنى كۆرگۈدەك ، ئارپىلىرىنى خام ئور-مىغان بولغىيدىم ؟ !

ـــ ئۇنداق قىلىشلىرىمۇ بارمىدى تېخى ؟ ... قىز ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق قارىۋېتىپ ، ئاۋازىنى تېخىمۇ پەسلەتتى . ئۇلارنىڭ يېنىدىن دېگۈدەك ئىككى ھارۋا ئۆتۈپ كەتتى ، ـــ پوچىلىقىنى ! ... بىر ھارۋىنى ئەپلەپ سۆرىيەلمەيدىغان ھاللىرىغا ، شەھەرلىرىدە يۇمشاق نان يەپ يېتىۋەرمەي ، نېمە دەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغان بولغىيتىلە ؟... ۋاي بىچارە ...

ـــ سىلىنى دەپچۇ !...

ـــ ۋىيەي ، نېمە دەيدۇ ماۋۇ ئەسكى ... قېلىنلىقىنى !... تاجىگۈل يەنە نېمىلەرنى دېدى ؟ سالى ئاڭلىمىدى . تاجىگۈل قاچان ، قاياققا غايىب بولدى ؟ سالى بىلمىدى ، قىلچە تۇيمىدى !...

سالى ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن ئاشۇ سۆزنىڭ ئۆزىنى قانداق ئاقىۋەتكە گىرىپتار قىلىشى مۇمكىنلىكىنى ئويلاش بىلەن بولۇپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئايانكى ، بۇ يەر شەھەر-

گه ئوخشمايدۇ . «ئۇنسۇر» دېگەن ئۇقۇم شەھەردىمۇ بار بولۇپ قالماستىن ، «ئۇنسۇر» نىڭ ئۆزىمۇ بار . ئۇلارنىڭ «قىزىل پۇقرا» لاردىن پەرقى بىرى ، بەزى يىغىنلارغا قاتناشتۇرۇلمايدۇ ؛ ئىككىنچىسى ، باشقىلاردىن سەھەررەك قوپۇپ ، كوچا - كوينى سۈپۈرۈپ تازىلايدۇ ؛ يەنە بىرى ، ئاھالە كومىتېتىغا تەقسىملەنگەن خالىس ئەمگەكلەرگە باشقىلاردىن كۆپرەك قاتنىشىدۇ . باشقۇرۇشقا بويسۇنمىغانلىرى كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا پىپەن قىلىنىدۇ . ئۇلارنىڭ بالا - چاقىلىرى بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق . تېخى كادىرلاردىن تارتىپ ئاھالىغىچە ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىدۇ ، ئۇلارنىڭ غېمىنى يەيدۇ ، ئۇلارغا چىقىش يولى تېپىپ بېرىش ئۈچۈن دائىم باش قاتۇرىدۇ . بىراق ، بۇ يەردە ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس . بىر ئائىلىدە بىر ئادەم «ئۇنسۇر» بولسا ، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى «قارا ئەۋلاد» سانىلىدۇ . دائىم ئۇلارغا ئۆزىنىڭ «كىم» لىكى ئەسلىتىپ تۇرۇلغاندىن تاشقىرى ، ھەممە ئىشتا «قىزىل ئەۋلاد» لاردىن ئالاھىدە پەرقلىق مۇئامىلە قىلىنىدۇ . قىلدىن قىيىق كەتسە ، ئاتا - ئانىسى بىلەن قوشۇپ «پىپەن» قىلىنىدۇ ، ھەقسىز ئەمگەككە سېلىنىدۇ . كىشىلەر قېتىغا ئالمايدۇ ، باردى - كەلدى قىلمايدۇ ، قىز بېرىپ ، قىز ئالمايدۇ . شۇڭا ، بەزى «ئۇنسۇر»لارنىڭ قىزلىرى ئەرسىز ، ئوغۇللىرى خوتۇنسىز قېرىپمۇ كېتىدۇ . ھېلىمۇ ياخشى ، بۇ كەمگىچە سالىنىڭ دادىسىدىن بۆلەك ھېچكىمگە ئۇنداق مۇئامىلە قىلىشمىدى . بالىلارنىڭ ئوقۇيدىغانلىرى مەكتەپتە ئوقۇپ ، ئو-قۇمايدىغانلىرى دۇينىڭ ئەمگىكىگە قاتنىشىۋاتىدۇ . ھېچقانداق يەكلەشكە ، چەكلەشكە ئۇچرىغىنىمۇ يوق . بۇ ، قارىماققا ئۇلارغا كۆرسىتىلگەن ئالاھىدە «ئىلتىپات» تەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمەلدە يەتتە ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئۆز ئائىلىسىدىكىلەرنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرغانلىقىنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى ئىدى : «بالىلىرىم ، ـــ دەيدۇ ئۇ ، ھەر ئاخشىمى ئۇخلاش ئالدىدا ئائىلە

ئەزالىرىنى چۆرىسىگە يىغىپ ، ـــبۇ يەر شەھەر ئەمەس . سىيا-
سەتنىڭ پىچىقى شەھەردىكىدىن كۆپ ئىتتىك ئىكەن . ئەگەر ئاتا
- ئانىمىزنىڭ قىلغىنى ئىش ، يىگىنى ئاش بولسۇن ، دېسەڭلار ،
ھەرگىزمۇ ئىشتا ھۇرۇنلۇق ، دۇيجاڭغا بويۇنتاۋلىق قىلمايلار .
تىلىڭلار گال ، پۇت - قولۇڭلار ئىتتىك بولسۇن . بېشىڭلار
يېرىلسا تۇماق ئىچىدە ، قولۇڭلار سۇنسا يەڭ ئىچىدە قالسۇن .
زارلىمايلار ، خەققە ھال ئېيتمايلار... بىز بۇ يەرگە مۇساپىر .
خەق بىزنى : «شەھەرلىك دېگەن تەييارغا ھەييار ئاقنانچى ئە-
كەن ، دەپ قالمىسۇن... »

سالى دادىسىنىڭ گېپىنى تۇتىيا بىلگەچ ، ياشلار ئارىسىدا
ئالاھىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ قالغانىدى . دوستلىرىمۇ كۆپ
ئىدى . لېكىن ، قىزلار ئۇنىڭدىن قاچامدىكىن ياكى ئۇ قىزلار-
دىن قاچامدىكىن ، ئىشقىلىپ ، بۇ كەمگىچە ئۇ بىرەر قىزغىمۇ
يېقىنلىشىپ باقمىغانىدى . تېخى تۆلەندى «داجەي» نىڭ بۇ قە-
زىغا تىكىلىپ قاراشتىنمۇ قورقاتتى . ئۇنىڭ ئاللىقاچان بويىغا
يېتىپ قالغان ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتە-
تۈرگەن قىز تۇرۇقلۇق ، تاكى كەچ كۈزگىچە يالاڭ ئاياغ يۈرۈ-
شى ؛ يىگىتلەر بىلەن بىللە سول تارتىپ ئورما ئورىغان ، كەتمەن
چاپقان چاغلاردا باشقىلاردىن تۆت - بەش قەدەم ئالدىدا ماڭسا
قېتىقى ئۇيۇمايدىغان تەرسالىقى ؟ سەل - پەل ئارقىدا قالغانلارنى
مەسخىرە قىلىپ قاقاقلاپ كۈلۈشلىرى ئۇنىڭ پېيىنى سىرقىرە-
تاتتى . سالى قانداق قىلسا ئۇنىڭ كۈلكىسىگە قالماسلىقنى تولا
ئويلاپ ، كېچىلىرىمۇ تۈزۈك ئۇخلىيالمايتتى . ئۇنى كۆرسىلا
تېنى جۇغۇلداپ ، پۇتلىرى كالۋالىشاتتى ، دېمى كېسىلەتتى ،
تىلى تۇتۇلاتتى . بەختىگە ، ئۇ قىز ئۇنىڭغا زادى يېقىنلاشمايە-
تتى ، تاسادىپىي بىر يەرگە كېلىپ قالسا ، گويا ئۇنى كۆرمىگەن-
دەك ، باشقىلار بىلەنلا بولاتتى . بۇگۈن ئۇنىڭغا نېمە بولدىكىن ،
سالىغا «نەشتەر» نى سانچىۋالدى ، سالىمۇ ئەدەپسىزلىك قىلىپ

ئاغزىنى قويۇۋەتتى . ھايال ئۆتمەستىن بەشىغا غەم ياغدى :
«ئۇغۇ چاقچاقنى ئۆزى باشلىغاندىكىن ، مېنىڭكىنىمۇ ئېغىر ئالمىغاندۇ ؟ ـــ سالى ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلايتتى ، ـــ ناۋادا ، نېمە دېگەنلىكىنى بىر كىم ئاڭلاپ قالغان بولسا ... »

ئىلتىجا قىلغاندا ئاشىق ، تىتىرىدى مەشۇق پۇتى ،
بولدى تۇتۇرۇق كۆز يېشى ، يالقۇنلىرى كۆيۈك ئوتى .

سالىنىڭ چېكىسىدىن «پۇررىدە» تەر ئۆرلىدى . ئۇ قاتتىق ۋەسۋەسىگە چۈشكەنىدى .
ـــ ھوي ، ماۋۇ تۇرغان قايسىڭ ؟ يولنى توسۇپ...
ـــ مەن ، سېكرېتار ، ـــ سالىنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى ، ـــ پۈتۈم زەيكەشكە تېقىلىپ كېتىپ ...
ـــ زەيكەشكە تېقىلىپ كېتىپ ؟ ـــ تۆلەندى تەنە ئارىلاش سۆزلەيتتى ، ـــ پۈتىڭىز ساقتۇ ؟
ـــ ساق ، سېكرېتار...
ـــ ساق بولسا ، نېمىشقا تۇرۇۋېرىسىز ؟ خەق نەچچە يول مېڭىپ بولدى...
تۆلەندى سۆرىگەن ھارۋا ئۇنى ياندىپ ئۆتۈپ كەتتى . تۆلەندى ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قارىپمۇ قويمىدى . قارىغاندا ، ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەندەك قىلاتتى .
نېمە ئۈچۈن ؟
سالىنىڭ تاجىگۈلگە قىلغان چاقچىقىنى ئاڭلاپ قالدىمۇ يا ؟
سالى بۇ سوئالغا جاۋاب ئىزدەۋاتقاندا ، ھارۋىدىكى قارنى ئانا زەيكەشكە تۆكۈۋاتقان تۆلەندى چىشلىرىنى غەزەپ بىلەن غۇچۇرلىتىپ ، ئىچىگە چايان كىرىۋالغاندەك بىئارام‌لىق ئىلكىدە ئۆزگە ئۆزى پىچىرلاۋاتاتتى :
«بۇ ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكىنىڭ ئاغزىنىڭ بىزەپلىكىنى كۆر-

مەمدىغان ! ھېلىقى شۇممۇ ـ زە... »

*　　*　　*

ئاپتاپنىڭ خېلى جېنى بارەڭ تۇرسمۇ ، ئىزغىرىن شامال يۈزلەرنى چاقاتتى . قار ئادالانغان بۇغدايلىقلارنىڭ مايسىلىرى يەرگە چاپلاشقان ھالدا مۇز ئاستىدا ياتاتتى . يا ئۇششۇپ ئۆلگەن-لىكىنى ، يا تىرىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولمايتتى . قېرىشقاق-مەڭ ، توپ ـ توپ قاغىلار قاياقتىندۇر ئۇچۇپ كېلىپ ، ئۆزىنى ئاشۇ ئېتىزلارغا ئاتاتتى . تىنماي قاقىلدىشىپ ، بىر ـ بىرىنى قوغلىشاتتى ، يورغىلىشاتتى . بۇغداي مايسىلىرىنى چوقۇشاتتى ، پىتقىلايتتى ...

تۆلەندى تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى ، قاغىلارغا ۋارقىراپ پو-پوزا قىلاتتى ، قارنى‌پوملاپ ئاتاتتى . ئەمما ، بىزەڭ قاغىلار ئۇنى مەسخىرە قىلماقچى بولۇۋاتقاندەك ، ئۇ ئېتىزدىن قوغلىسا بۇ ئېتىزغا ، بۇ ئېتىزدىن قوغلىسا ئۇ ئېتىزغا بېرىپ چۈشەتتى . بۇ يەردىن زادىلا نېرى كەتكىلى ئۇنىمايتتى . ئەكسىچە ، ھەر قېتىم ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەندە ، نە ـ نەلەردىكى بىرمۇنچە نەسىل-داشلىرىنى چاقىرىپ كېلىپ ، تېخىمۇ زور توپ بولۇپ ئېتىز-لىققا چۈشەتتى ـ دە ، يېگۈزىشتىن سەيلە باشلايتتى .

تۆلەندى تەن بەردى . بىر ئۆزى بۇنچە جىق قاغىغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى . قاغىلار يەرنى ھەربىر چوقۇ-لىسا ، گويا ئۆزىنىڭ يۈرىكىنى چوقۇۋاتقاندەك بىئارام بولاتتى . ئۇ قالتىس چارچاپ كەتكەندى ، قاغىلار بىلەن ھەپلىشىشتىن يالتايدى . قوللىرىدىكى ھۆلنى قولتۇقىغا سۈرتۈۋېتىپ ، بېشى-دىن تۇمىقىنى ئالغاندى ، ساتىراش ئۇستام ئېۋتكەندەك بىر ـ بىرىگە چاپلىشىپ كەتكەن چاچلىرىدىن «پۇرىدە» ھور كۆتۈ-رۈلدى . ئالىقانلىرى بىلەن بېشىنى سىيپىغاندى ، تەر تامچىلە-

ری یۇزىنى يۇدى . ئۇ تۇمىقى بىلەن بېشىدىكى ، يەڭلىرى بىلەن يۇزىدىكى تەرنى پاكىز سۇرتۇۋېتىپ ، تۇمىقىنى يېڭىۋاشتىن بېشىغا كىيدى . پاختىلىق كەمزۇل ئۇستىدىن باغلىۋالغان بەلۋېغىغا تۇگۇلگەن زاغرىنى ئېلىپ ، تۇرغان جايىدىلا زوڭزىيىپ ، قاساپ يېيىشكە باشلىدى . شۇ تاپتا ، بىر يۇتۇم داغ سۇ بولغان بولسا قانچە ئوبدان بولاتتى ـ هە ! تۆلەندى سۇنى يادىغا ئېلىشى ـ غىلا ، ئاغزىغا شۆلگەي يىغلىدى . ناننى قىينالمايلا يۇتتى ، چىشـ ـلىرى مەزمۇت ، نانمۇ قاتتىق ئەمەس ئىدى . يېگەنسېرى يېگۈسى كېلىپ ، كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قولىدىكى ناننى پاك ـ پاكىز تۇگىتىپ بولدى . قورسىقى يېرىمغۇ بولمىدى . نان چىشلىرى ـنىڭ كاۋىكىدا قالغانىدى . يەنە يەي دېسە ، ئۆيگە بارماي بولـ ـمايتتى ...

ئاخشامقى ۋەقەدىن كېيىن تۆلەندى بوشىشىپ كەتكەنىدى . قىزىنىڭ ئەدەبسىزلىكى ، سالىنىڭ بەدقىلىق چاقچىقى ئۇنىڭ جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن . ئېھتىمال ، بىر مىنۇت كېچىـ ـكىپرەك ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن بولسا ، ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىماسكەن . تېخى ئۇلارنىڭ كىملىكىنى بايقىماي ، گەپ قىـ ـلىپ سالغىلى تاس قالغانىدى . قىزىنىڭ گېپى قولىقىغا كىرىپ قېلىپ ، دەرهال ئېسىنى يىغدى . ئاچچىقىغا هاي بېرىپ ، يولـ ـنى ئۆزگەرتىۋالدى . كېيىن ، ئەقلىنى قۇزغۇن ئوغرىلاپ كەتـ ـكەندەك ، هېلىقى لۇكچەككە گەپ قىلىپ تاشلىدى . ئۇ لۇكچەك ئۇنىڭ گېپىدىن بىر نەرسىنى سېزىپ قالغانمىدۇ ؟ ...

يېرىم كېچە بىلەن ئۆيگە كەلگەن تۆلەندى تاڭ ئاتقۇچە كىرپىك قاقمىدى . كۆزلىرىنى يۇمسىمۇ ، ئاچسىمۇ ، سالى بـ ـلەن تاجىگۇلنىڭ قاقاقلىشىپ كۇلۇشۇپ چاقچاقلىشىۋاتقان تۇرـ ـقى نامايان بولاتتى . ئاۋازى قۇلىقىدىن كەتمەيتتى . يۇرىكىنى چاياندەك چېقىپ ، مېڭىسىنى قۇرتتەك كولاپ يەيتتى . «شۇنداق بولۇپمۇ قالارمۇ ؟» دەپ پۇشقىناتتى ـ يۇ ، «شۇنداق» دېگەن

سۆزنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرۈش- تىن قورقاتتى . بەزىدە : «ياش نېمىلەر بىر يەرگە كېلىپ قالـ سا ، نېمىلەرنى دېيىشمەيدۇ ... » دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرىپمۇ باقىدۇ . «ئۇ شۇم ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇنداق پوقنى يېمەس ... » دەپ ، قىزنىڭ ئۆزىگە تونۇش مىجەز - خۇلقى ، يۈرۈش - تۇرۇشى ، كىشىلەرگە ، بولۇپمۇ تەڭتۇش يىگىتلەرگە بولغان مۇئامىلىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، ئۇنىڭدىن بىھۇدە گۇمانلىنىۋاتقىنى ئۈچۈن ئۆزىنى ئەيىبلەپمۇ كېتىدۇ . بۇنداق چاغدا جىمى جاھاننى رودىپايدەك باسمادىغالغان قېلىن قارغا ئۆلگۈدەك ئۆچلۈكى قوزغىلىدۇ ... مىڭدىن ئارتۇق ئادەم . بىر كۈن ھەپىلىشىپ ، ئاران يۈز مو كەلگۈدەك يەرنىڭ قارىنى ئادالاپتۇ . يەنە بەش يۈز مو بۇغدايلىق قار ئاستىدا يېتىپتۇ . بۇغداي نابۇت بولدى دېگەن گەپ ـــ تۆلەندى نابۇت بولدى دېگەن گەپ . قۇمسارايلىقلارنىڭ داجەيدىن ئۆگىنىش سەپىرىدە ئىككى يىل چەككەن جاپاسى نابۇت بولدى دېگەن گەپ ... ئۇ چاغدا تۆلەندىنى دارغا ئاسسىمۇ ، جادۇغا باسسىمۇ ئۇۋال بولمايدۇ . لېكىن ، بۇنىڭلىق بىلەن قۇمسارايلىقلار بىردەملىك ئاچچىقىنى چىقىرىۋالالىشى مۇمكىن ، جىسمانىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن تارتقان زىيىنىنى ھەرگىزمۇ تۆلىۋالالمايدۇ ! بۇ نېجىس قار... بۇ قارنى تۆلەندى ياغدۇرمىغان . ۋاقتى كەلگەندە بۇمۇ ھېسابقا ئېلىنىشى چوقۇم . شۇنداقتىمۇ ، تۆلەندىنىڭ يۈزى چۈشكىنى چۈشكەن ، ئابرۇيى تۆكۈلگىنى تۆكۈلگەن ... مەيلى ، كېيىن نېمە بولسا بولسۇن ، ھازىر بۇغداي مايسىلىرىنى قار ئاستىدىن قۇتقۇزماي بولمايدۇ...

تۆلەندى ئاشۇنداق بىر - بىرىدىن زىددىيەتلىك خىياللار ئىچىدە ئاخىر باش توخۇنىڭ چىللىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى . ئۇ ئالدىراش كىيىندى - دە ، بىر زاغرىنى بېلىگە تۇگۈپ ، بىرنى قولىدا كۆتۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ ، قوشنىسى فۇداۋيۈەن يە-

گىتتىنى ئويغىتىۋېتىپ ، ھارۋىنى سۆرىگىنىچە ساسقا كەتتى . ھايال ئۆتمەي ، پۇتۇن قۇمساراي ئاسمىنىنى «يۇگۇنلۈك تاغنى يۆتكىشى» قاپلاپ كەتتى . «يۇگۇك» لارمۇ جەڭگاھتا ھازىر بولدى .

ئادەم تۆمۈر ئەمەس . لېكىن ، ئىرادە تۆمۈرنىمۇ سۇغا ئايلاندۇرالايدۇ . قۇمسارايلىقلار ھازىرغىچە كەم دېگەندىمۇ ئالتە سائەت «جەڭ» قىلدى . ئىش تازا ئاۋۇدى . ئەمدى ئۇلار ناشتىلىق ، چۈشلۈك تامىقىنى يەۋېلىشى ؛ بۆشۈككە بۆلەكلىك ، ئۆيلەرگە سولاقلىق بالىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشى ؛ ئۇلاغ ـ ئىلمەكلىرىگە ئوت ـ چۆپ بېرىشى كېرەك . تۆلەندى ئۇلارنىڭ مۇشۇ ئىشلارنى بېجىرىۋېلىشى ئۈچۈن ئىككى سائەت رۇخسەت بەردى . ئۆزىمۇ ئۆيىگە قايتىپ ، يۈرىكى چىلاشقۇدەك ، راسا بىر تەرلەپ ھاردۇقى چىققۇدەك ئىسسىق ئىچىۋېلىشى كېرەك ئىدى . لېكىن ، ئۇنىڭ كۆڭلى ئۇنىمىدى . ئۇ بۇ يەردىن كېتىپ قالسا ، باشقىلار چوقۇم بىرەر باھانە تېپىپ ، ۋاقتىدا كەلمەيدۇ . تۆلەندى بۇ يەردە تاقا مىخدەك مىدىرلىماي تۇرۇۋېپ بەرسە ، ھەر قانداق ھۇرۇنلارنىڭمۇ ئۆيىدە خاتىرجەم ئولتۇرۇشقا ھەددى يوق . بۇ ـــ تۆلەندىنىڭ ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىسى .

ئۇ مۇشۇ مەقسەت بىلەن بۇ يەردە يالغۇز ئايرىلىپ قالدى ...

ـــ تۆلەندى ، ھوي تۆلەندى !

بۇ شايۇنۇس ئاكىنىڭ ئاۋازى ئىدى . تۆلەندى چاچراپ ئورنىدىن قوپۇپ ، ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قارىدى . ئەللىك قەدەمچە نېرىدا ـــ ھارۋا يولىدا بىر ئېشەك ھارۋىسى تۇراتتى . ھارۋا ئۈستىدە ئولتۇرغىنى شايۇنۇس ئاكا ئىدى . تۆلەندى كۆز ، قۇلاقلىرىغا ئىشىنىپ ـ ئىشەنمەي ، بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇۋېپ كەتتى ـ دە :

ـــ شايۇنۇس ئاكامۇ سىلە ؟ ـــ دېگىنىچە ، قار ئۈستىگە تاشلاقلىق جۇۋىسىنى ئېلىپ ، ئۈچىسىغا يېپىنچاقلىدى .

ـــ مەيەرگە كېلە ، ئۇكام !

تۆلەندى قەدىمىنى چوڭ ـ چوڭ ئېلىپ ، بىردەمدىلا ئۇنىڭ يېنىدا ھازىر بولدى ۋە :

ـــ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قاللا ؟ ـــ دېدى ئۇنىڭ قولىنى سىقىپ كۆرۈشۈۋېتىپ .

بوۋاينىڭ تەرى سۆرۈن ئىدى . يوغان جۇۋىنغا مەھكەم يۆگـ ـىنىپ ، ھارۋىدىن چۈشمەي ئولتۇرغىنىدىن قارىغاندا ، كېسىلى تېخى ساقايمىغاندەك قىلاتتى .

ـــ قانداق كېلەتتىم ؟ سەن ئەكەلدىڭ ! ـــ دېدى سوغۇققـ ـىنا . بوۋاينىڭ ئۆپكىسىگە شامال تېگىپ ، ھەپتىدىن بېرى گۇڭـ ـشې دوختۇرخانىسىدا يېتىپ داۋالىنىۋاتاتتى ، ـــ كەلمىسەم بو ـ لامتى ـ يا ؟

ـــ كېسەل تۇرۇپ...

ـــ ئارامخۇدا ياتقىلى قويمىغاندىكىن ، كەلمەي قانداق قـىلاتـ ـسىم ! ئۆيۈڭگە كەلسەم ، خوتۇنۇڭ قاقشاپ ئولتۇرۇپتۇ . ياراتقان كەشپىياتىڭنى كۆزۈم بىلەن كۆرەي دەپ ئۇدۇللا بۇ يەرگە كەلـ ـدىم . بولماپتىمۇ يا ؟...

تۆلەندىنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ قالغاندەك ، ئۇنىڭ ئاغزىغا چەكـ ـچىيىپ قاراپ تۇرۇپلا قالدى . يۈرىكى بوۋاينىڭ نېمىدىن بۇنچىلا رەنجىگەنلىكىنى تۇيغاندى . قارىمامسىز ، شايۇنۇس ئاكا ئاچچىقـ ـىنى باسالماي ، دوختۇرخانىدىن قېچىپ چىقىپتۇ . ھارۋىنىمۇ ئۆيى دوختۇرخانىغا يېقىن بىرىدىن قەرز ئاپتۇ...

بوۋاي داۋام قىلدى :

ـــ سەن بۇغدايلىققا ياققان قارنى سۈپۈرۈۋەتكەننى نەدە كۆرگەن ؟ داجەيلىكلەر شۇنداق قىلامدىكەن يا ؟

ـــ... ... ...

ـــ باشقىلار دېگەندەك ئۆزۈڭنىڭ كەشپىياتى ئىكەن ـ دە !... بوۋاي خېلى ئۇزاق چېچىلدى . تۆلەندىمۇ گەپ ياندۇرماسـ ـ

تىن سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلىدى . تۆلەندى ئۆزىدىن قالسىلا قۇمسارايلىقلار ئەڭ ھۆرمەتلەيدىغان بۇ مويسىپىتىنىڭ بۇنچە قاتـ تىق چېچىلغىنىنى ، ئۆزىگە بۇنچە قوپال تەككىنىنى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغانىدى . ھەر قانچە گېپى بولسا ، بەكمۇ سىلىق ـ سىپايە تەلەپپۇزدا ئېيتاتتى . بۇگۈن ئۇنىڭغا نېمە بولدىكىن (بەلكى كېسەلنىڭ كۈچىدۇر) ، بىرەر ئېغىزمۇ چىرايلىق گەپ قىلمىدى چىرايىنىمۇ ئاچمىدى . ئۇ سۆزلىگەنسېرى نەپىسى بوـ غۇلۇپ ، لەۋلىرى كۆكىرىپ كەتكىلى تۇردى . يۈز ـ كۆزىدىكى تەرنى سۈرتۈپ ئۇلگۈرەلمەيتتى . ئاخىر يۆتەل تۇتۇپ بوغنۇقۇپ كەتتى . تۆلەندى گاڭگىراپ كەتكەنىدى . ناھايىتى تەسلىكتە ئېـ سىنى يىغىپ ، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى چۈشەندۈردى .

ـــ ئاڭلىدىم ، ھەممىنى ئاڭلىدىم ، ـــ دېدى بوۋاي ، ـــ سەن دائىم : «پارتىيىگە ئىشىنىش لازىم ، ئاممىغا ئىشىنىش لازىم...» دېگەن ئۇزۇندىنى ئاغزىڭدىن چۈشۈرمەيسە نۇ ، بۇ قېتىم نېمىشقا ئاممىنىڭ پىكرىگە قۇلاق سالمىدىڭ ؟

ـــ كىمنىڭ پىكرىگە قۇلاق سالماپتىمەن ؟ ـــ تۆلەندى ياڭـ رۇرۇپ سورىدى ، ـــ سىلىدىن بۆلەك ھېچكىم بۇ ھەقتە پىكىر بەرمىدى .

ـــ پىكىر بەرمىدى ؟ ماۋۇ گەپنى !... سەن كىمدىن پىكىر ئالدىڭ ؟ كىم پىكىر بەرمىدى ؟

ـــ مەن لىڭدو شۇزۇ ئەزالىرى بىلەن دۈيجاڭلار ، پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ مۇزاكىرىسىگە قويغان...

ـــ راست گەپ قىل ئۇكام ، جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ راست گەپ قىل ! ـــ شايۇنۇس ئاكىنى يۆتەل تۇتۇپ ، قوۋۇزلـ ـرى يەل توپتەك كۆپۈپ ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى . ئۇ يۆتىلىپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى ، ـــ مېنى بىلمەيدۇ دېمە ... تۇنۇگۈن بىرمۇنچە ئادەمنى دادۈيگە يىغقىنىڭ راست . لېكىن ، سەن ئۇ يەردە ھېچقانداق مەسىلىنى مۇزاكىرىگە قويمىدىڭ ،

بەلكى ئاللىقاچان تۇزۇپ قويغان پىلانىڭنى قانداق ئىجرا قىلىش-
نى ئورۇنلاشتۇردۇڭ . يالغان دېدىمۇ - يا ؟
تۆلەندى يا «ياق» ، يا «ھەئە» دېيەلمەي خېلى قىينالدى .
ئەمەلىيەت شايۇنۇس ئاكا ئېيتقاندەك بولغان . شۇنداقتىمۇ ، تەن
بەرگۈسى كەلمىدى :
ـــ پىلاننى ئۆزۈم تۇزگىنىم راست ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ
«پىكىر بېرىڭلار» دېسەم ، ھېچكىم پىكىر بەرگىلى ئۇنىمىدى...
ـــ سەن : «ئۇنداق قىلىمىز ، بۇنداق قىلىمىز ، ئۇنى تەي-
يارلاڭلار ، بۇنى ھازىرلاڭلار» دەپ بولۇپ ، ئاندىن خەقتىن
پىكىر سورىساڭ ، قانداق پىكىر بېرىدۇ ؟ ! سەن ئۆزۈڭنى كە-
چىك ئادەم چاغلىما ، ئەزالار ماڭجۇشنىڭ گېپىنى قانداق ئاڭ-
لىسا ، سېنىڭ گېپىڭنىمۇ شۇنداق ئاڭلايدۇ . تۆلەندى شەلپەر-
دەك قىزىرىپ كەتكەنىدى . شايۇنۇس ئاكا بىردىن تەلەپپۇزىنى
يۇمشاتتى ، ـــ مۇنداق دېسەم كۆڭلۈڭگە كەلمىسۇن ، سەن قۇم-
سارايلىقلار ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى ئىش قىلىپ بەردىڭ . شۇڭا ،
خەق سېنى ئەڭلىيا بىلىدۇ . ئوڭغا باشلىساڭمۇ ، سولغا باشلە-
ساڭمۇ كەينىڭدىن ئەگىشىپ كېتىۋېرىدۇ . مەنمۇ سېنى «يا-
مان» دېيەلمەيمەن... ھەر قانچە ئويلانسام ، سەن بۇ قېتىم ياخشى
قىلماپسەن ، دادۇيمىزدە يۈز ياشقا ئۇلاشقان بوۋاي - مومايدىن
ئون نەچچىسى بار . ئاۋۋال شۇلاردىن مەسلىھەت سوراپ ، ئاندىن
قانداق قىلىشنى پىلانلىغان بولساڭ ئوبدان بولاتتى...
شايۇنۇس ئاكا دوختۇرخانىدا يېتىپ تۇرۇپ ، تۇنۇگۈندىن
بۇيان تۆلەندى توغرىسىدا ئاڭلىغانلىرىنى يوشۇرماي ئېيتتى .
بۇغدايلىقتىكى قارنى يۆتكىۋېتىشكە ھېچكىمۇ قوشۇلمايدىكەن .
كۆڭلىدىكىنى ئېيتاي دېسە ، تۆلەندىنىڭ «قالپاق» كىيگۈزۈشى-
دىن قورقىدىكەن . ئېيتماي دېسە ، قاراپ تۇرۇپ نەچچە يۈزمۇ
بۇغداينىڭ نابۇت بولۇشىدىن ئەنسىرەيدىكەن . ئۇلارنىڭ ئېيتى-
شىچە ، قار بۇغدايغا يېپىنچا بولىدىكەن . يېپىنچىدىن ئايرىۋې-

تىلگەن مايسا ئۇششۇپ قالىدىكەن .

ـــ مېنىڭچىمۇ ئەزالارنىڭ مۇشۇ پىكرى توغرا ، ـــ دېدى شايۇنۇس ئاكا گېپىنىڭ ئاخىرىدا ، ـــ بولغۇلۇق بوپتۇ . ئۆتـ كەنگە سالاۋات . ھېلىقى بولسىمۇ ئەزالارنىڭ گېپىگە كىرىپ ، قالغان يەرنىڭ قارلىرىنى ئادالىمايلى ، ماقۇلمۇ ؟

تۆلەندى «پۇششىدە» بىر تىنىپ ، قەيەرگىدۇر تىكىلگىنىچە بىر ھازا ئۇن ـ تىنسىز تۇرۇپ كەتتى . شايۇنۇس ئاكا ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۆز ئۇزمەيتتى .

ـــ «قار ـ بۇغداينىڭ يېپىنچىسى» دېگەن گەپنى كىچىك بالىمۇ بىلىدۇ ، ـــ تۆلەندى بىر ئەقىل تاپقاندەك ، بوۋايغا سوئال نەزەرىدە تىكىلدى ، ـــ دادۇيىمىزدە بۇغداينى يېپىنچىسىدىن ئايرىۋېتىپ زىيان تارتقان ئادەم بارمىكەن ؟

ـــ يوق ، ـــ شايۇنۇس ئاكا ئۇدۇللا جاۋاب بەردى .

ـــ بىز ئېتىزلارنى سالالاشتۇرغاندىمۇ ، يوللارنى رەتلەپ ، ئەزالارنىڭ ئۆيىنى يول بويىغا يۆتكىگەندىمۇ نۇرغۇن ئادەمنىڭ پىكرى چىققان . چوشقا فېرمىسى قۇرغاندا ، بەزىلەر مېنى «كاـ پىر» دەپ تىللاپتىكەن . مانا ئەمدى ھەممىسى قايىل بولدى . ئۇششاق گەپ ـ سۆزمۇ تۇگىدى . بۇ ئىشنىمۇ باشلاپ قويۇپتۇق ، ئايىغىغا ئېلىپ چىقىپ باقايلى . مەغلۇپ بولساق ، ئۆزۇمنى تەكشۈرەرمەن ...

ـــ بەش ـ ئالتە مىڭ ئەمگەك كۈچىنى بىھۇدە ئىشلىتىپ ، تۆپىلەپ بىرمۇنچە بۇغدايغىمۇ زىيان ئۇرۇپ قويۇپ ، ئۆزۇڭنى بىر تەكشۈرگىنىڭگە ئەزالار رازى بولۇپ كېتەرمۇ ؟ ھازىر قاراڭ ـ غۇ بازاردا بىر نان بىر كوي . بىر دېھقان بىر كۈندە ئاران بىر ناننىڭ پۇلىغا ئىشلەيدۇ ...

ـــ مەنچۇ ؟ ـــ تۆلەندى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ، ـــ مەنمۇ ئەزالار بىلەن ئوخشاش گۈڭپۇڭ ئالىمەنغۇ !...

ـــ چېچىلمىغىنا ئۇكام... گەپكە گەپ توغرا كېلىپ قالغاچ

شۇنداق دەپ سالدىم . قېشىمىزدا بۆلەك بىر كىم بولغان بولسا ، بۇ گەپنى ھەرگىزمۇ ئاغزىمدىن چىقارمايتتىم ، ــ شايۇنۇس ئاكا كۈلۈمسىرەشكە تىرىشتى ، ــ چېچىلما . كادىر بولماقنىڭ تەسلىكىدىن مۇشۇ گەپنى دەۋاتىمەن ... ئۆزۈڭگە زورلاپ گەپ تېپىۋالمىغىن . دەيمەن...

ــ سىلىگە راستىمنى ئېيتسام ، مەنمۇ جېنىمدىن تويۇپ كېتىۋاتىمەن . پېشىمنى قېقىپلا : «ئالە كادىرلىقىڭنى !» دەي دېسەم ، پارتىيە ئەزاسى ئىكەنمەن... سىلىدىن خۇش بولاي ، مۇشۇ قېتىم خىجىل قىلمىسىلا... كېيىن يەنە ئادەم باشقۇرىدى- غان گەپ . ھېلى ئالدىغا مېڭىپ ، ھېلى كەينىگە يېنىپ يۈر- سەم ، گېپىم ئۆتمەس بولۇپ قالمدۇ...

گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە ، شايۇنۇس ئاكا ئۇنى نىيىتىدىن ياندۇرۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى جەزىم قىلدى ـ دە ، ئۇنىڭ گېپىنى كەسكىن بۆلدى :

ــ ماقۇل ، گېپىمگە كىرمىسەڭ ، بىلگىنىڭنى قىل ! ئەما ، شۇنى سەمىگە سېلىپ ، قويياي ، مەن ساڭا ئەزالار نامىدىن پىكىر بەرگەنىدىم ، ئاڭلىمىدىڭ . ئەگەر ئومىدا بۇغدايلىقتىن بىر نېمە چىقماي قالسا ، بۇگۈن ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان ئىشنى كۆپچىلىك ئالدىدا يايسام ، مەندىن ئاغرىنما جۇمۇ ئەمىسە !

ــ خاتىرجەم بولسىلا ! سىلىدىن بالدۇرراق ئۆزۈم ئاشكا- رىلايمەن...

ئۇلار تەڭلا كۈلۈمسىرىدى .

شايۇنۇس ئاكا قولىدىكى تاياقنىڭ ئۇچىنى ئېشەكنىڭ ساغ- رىسىغا بىرلا سانجىپ ، «خوش» مۇ دېمەستىن كېتىپ قالدى . تۆلەندى : «دوختۇرخانىغا قايتاملا ، ئۆيگىمۇ ؟» دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، دېمىدى . ئۇنىڭ گېپى قۇرۇپ ، ئاغزىدا تامىقىنى نەمدىۋال- غۇدەك تۈكۈرۈكمۇ قالمىغاندى . يىراقتا بىردىن ، ئىككىدىن

بولۇپ بۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان ئەزالارنى كۆرۈپ ، كۆڭلى تېخىمۇ بىئارام بولدى . بەدىنى چىللىنىڭ سوغۇقى تەگكەندەك جۇغۇلدايتتى . قۇلىقىدا شايونۇس ئاكىنىڭ : «قاراڭغۇ بازاردا بىر نان بىر كوي ، بىر دېھقان بىر كۈندە ئاران بىر ناننىڭ پۇلىغا ئىشلەيدۇ ... » دېگەن سۆزلىرى تىنىمسىز جاراڭلاپ ، مېڭىسىنى يېرىۋەتكۈدەك ئازابلايتتى .

قىياس

6 ـ ئاينىڭ ئەڭ ئاخىرقى يەكشەنبىسى . «يەكشەنبە» دېيىلسە ، كىشىلەر بۇ كۈننى «بىر ھەپتىلىك جىسمانىي ۋە زېھنىي ھارغىنلىقنى چىقىرىدىغان خاسىيەتلىك كۈن» دەپ قىياس قىلىشىدۇ . بۈمۈ توغرا . بىراق ، قۇمسارايلىقلار مۇشۇنداق بىر كۈننىڭ بارلىقىنى بىلسىمۇ ، دەل شۇ كۈننىڭ ئۆزىدە دەم ئېلىپ باقمىغىنىغا ئۇزاق يىل بولدى . ئۇلار ئايدا ياكى ئون بەش كۈندە بىر قېتىم بېرىلىدىغان دەم ئېلىش كۈنىنى «يەكشەنبە» دەپ ئاتىشىدۇ .

نېمە ئۈچۈن ؟

بۇ تولىمۇ ئاددىي گەپ ، خەلق گۈڭشېسىنىڭ قۇرۇلۇشى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» دولقۇنىنى ئېلىپ كەلدى . «كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئىشلەش» ، «ئايدا بىر كۈن دەم ئېلىش» قاتارلىق شوئار ۋە تەدبىرلەر ئەنە شۇ كۈنلەرنىڭ مەھسۇلى ئىدى . كېيىنكى بىر قاتار «دولقۇن» لار شوئارلارنى ئۈدۈلۈك يېڭىلاپ تۇردى ، تەدبىرلەرمۇ مۇۋاپىق تەڭشەلدى . تۆۋەندى قۇمسارايلىقلارنىڭ «ئەركىن بازارغا قاتنىشىپ ، كاپىتالىزم بىلەن شۇغۇللىنىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش» ئۈچۈن دەم ئېلىش كۈنىنى «ھەربىكەتچان» قىلىپ بېكىتكەنىدى . ئۇنىڭ بۇ تەدبىرى دەرھال گۈڭشې رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى . گۈڭشې بويىچە ھەر كۈنى بىردىن دادۇي دەم ئالىدىغان ، شۇ كۈننى «يەكشەنبە» ياكى «يېڭى يەكشەنبە» دەپ ئاتايدىغان بولدى .

لېكىن ، بۇگۈن ھەقىقىي يەكشەنبە . قۇمسارايلىقلارغا ھېيت دېسەكمۇ بولىدۇ . قۇربى يەتكەنلىرى ناھىيە بازىرىغا ، قۇربىي يەتمىگەنلىرى گۇڭشې بازىرىغا بېرىپ ئويناپ كېلىدۇ . چۈنكى ، كېلەر ھەپتە بۇغداي ئورمىسى باشلىنىدۇ . بۇگۈن ھەممە ئادەم بىردىن ئاغامچا ۋە ئورغاق تەييارلىشى لازىم . ئەتە دۇيجاڭلار تەكشۈرۈپ ، تەييارلىق ئەھۋالىنى دادۇيگە مەلۇم قىلىدۇ...

تاشمەتخان «ئۇنسۇر» ھېلىقى ۋەقەدىن كېيىنلا قاپقىغا ھەيدىلىپ ، سالى قايتۇرۇپ كېلىنگەن . تاشمەتخاننىڭ پۇتۇن ئېسى - يادى ئۆزى كىيگەن «قالپاق» نى بالىلىرىنىڭ بېشىدا كۆرمەسلىك ياكى ئۇلارغا مىراس قالدۇرماسلىقتا . بالا - چاقىلىرىغا دائىم بىرلا گەپنى تاپىلايدۇ : «ئوبدان ئىشلەپ ، خەقنىڭ ئاغزىدا قالمانلار ... پۇت - قولۇڭلار چاققان ، تىلىڭلار گال بولسۇن ... » بالا - چاقىلىرى ئۇنىڭ تەلىپىنى يەردە قويمىدى . ئىشلەيدىغانلىرىمۇ ، ئوقۇيدىغانلىرىمۇ ئىشچانلىقى ، ياۋاشلىقى ، تىرىشچانلىقى بىلەن كىشىلەرنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر . شۇنداق - تىمۇ ، يەنىلا «ئۇنسۇرنىڭ بالىسى» . ھامان باشقىلاردىن بىر غېرىچ تۆۋەن تۇرىدۇ ... ھازىر ئائىلە باشلىقى سالى . چوڭ - كىچىك ھەممەيلەننى باشلاپ - ئۇشلاۋاتقانمۇ شۇ . ياشلىقىغا قارىماي خېلى ئەقلى - ھوشى بار ئىكەن ، دادىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلدۇرمەي ، ئۆيىنى يامان ئەمەس چۆرۈۋاتىدۇ . روزىخانمۇ ھەدىسە شەھەرنى ئويلاپ ، كۆز يېشى قىلمايدىغان ، باشقا دېھقان ئاياللىرىغا ئوخشاش ، ئۇششاق بالىلىرى بىلەن نەۋرىسىنى ھويلىغا سولاپ قويۇپ ، دۇيجاڭ نېمە ئىشقا بۇيرۇسا كېتىۋېرىدىغان بولدى . ھويلىنىڭ گېپى چىقىپ قالدى ، توغرا ، ھۆكۈمەت ئۇلارنى بۇ يەرگە ئۆزىتىدىغان چاغدا ، «ماكانلىشىش راسخودى» ئاجراتقانكەن . بۇلتۇر يازدا ، دادۇي ئۇ پۇلنىڭ بىر قىسمى بىلەن ئۇلارغا بەش پۇڭ يەرگە ھويلا چۆرۈپ ئۆي سېلىپ بەردى .

ئاشقىنىغا بىر ئېشەك ھارۋىسى ۋە بىر يۈرۈش دېھقانچىلىق سايمىنى ئېلىپ بەردى . ھازىر ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ غېمى قورساق . چوڭلارغۇ چىدايدىكەن ، روزىخان كىچىكلەرنى «تويدۇم» دېگۈزەلمەي يۈرىكى سۇ . ھەممىسىنىڭ چىرايىدىن توپا ئۆرلەپ ، تېرىسى قوۋزاقلىشىپ كەتتى . كۆزلىرى گەجگىسىدە قاپىناپ ، خېلىلا ئورۇقلاپ كەتتى . لېكىن ، بىرەر قېتىممۇ «ئاشلىق نورمىسى يەتمىدى» دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چىقىرىشمىدى . ئەتىگەن تاڭ سۈزۈلۈش بىلەن تەڭ پۇتۇن دادۇي قوزغىلىپ بازارغا كېتىشتى . سالى ئۇكىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ قىزىل دەريا سى بويىغا كەلدى ـ دە ، لۆجە يىغىشقا تۇتۇندى . چوڭ كەلكۈن ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ، دەريا بۈگۈن كېچە خېلى جىق لۆجە تاشلىغانكەن . چۈش مەھەلگىچە تۆت ـ بەش ھارۋا كەلگۈدەك لۆجە يىغىپ ، ئۆيگە ئاپىرىۋېلىشتى . «ئاچنىڭ كۆزى ئاش-تا» دېگەندەك ، سالىنىڭ كۆڭلى قانائەت تاپمىغانىدى . ئۇ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنمۇ لۆجە يىغىشنى داۋاملاشتۇردى . بەزىدە لايلاتمىلاردا لايغا پېتىپ قالسا ، بەزىدە چوڭقۇر قاينامىلارغا كىرىپ قېلىپ ، جېنىدىن ئايرىلغىلى تاس قالاتتى . ئۇنىڭغا ئايان ، كەلكۈن مەزگىلى ئۆتۈپ كەتسىلا ، بۇ ئەتراپتىن لۆجە تۈگۈل بىر تال شېشىقمۇ تاپقىلى بولمايدۇ . قىشتا قالاشقا ئوتۇن لازىم . ئۇلارنىڭ كېسىمگە يارىغۇدەك بىرەر تۈپ دەرىخىمۇ ، ئوتۇن ـ كۆمۈر سېتىۋالغۇدەك پۇلىمۇ يوق . ھازىر لۆجىنى قانچە كۆپ يىغىۋالسا ، قىشتىن شۇنچە خاتىرجەم چىقىدۇ... كۈن قايرىلىشقا خېلى بار . پۇرسەتنى چىڭلا تۇتسا ، كەچكىچە يەنە تۆت ـ بەش ھارۋا ئوتۇن غەملىۋالىدۇ . مۇنداق پۇرسەت ھەمىشە كېلەمتى ؟ كۈندە ساڭزا يېگىلى ، ھېيت ئەمەس ـ دە !

سالى كۈن قايرىلغۇچە ھېچكىمنى بىكار قويماي ئىشقا سېلىپ ، يىغىۋېلىش مۇمكىن بولغان بىر تال چوكا چاغلىق ياغاچ ئەۋلادىنى قويماي يىغىپ بىر يەرگە دۆۋىلىدى ـ دە ، ھارۋىغا

بهسپ ، ئۇكىلىرىدىن ئۆيگە ماڭدۇردى . ئاخىرقى بىر ھارۋا لۆجە قالغانىدى . سالى ھارۋىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتكەچ دەريا‌غا قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى . ئىچى پۇشتى . خىيالىغا كەلگەن بىر ناخشىنى ئېيتىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ئېيتىۋاتقىنى «سېرىق» ناخشا ، ھەتتا «قارا» ناخشا ئىدى . ئۇنى بىرەر سورۇندا ئېيتقىلى بولمايتتى . ئادەتتە ، ئۇنىڭ تەڭتۇشلىرى بىلەن بىر يەردە بولغاندا دۇتارنى تەڭكەش قىلىپ ئېيتىپ بېرىدىغان ناخشىلىرى «قىزىل» ناخشا ياكى «ئۇلگىلىك تىيا‌تىر» لاردىن پارچىلار ئىدى . ئۆزى خۇشتار «سېرىق» ناخشىلارنى پەقەت ئادەم قارىسى يوق «ئاسمىنى كەڭرى» جايلارنى تاپقاندا ئانچە ـ مۇنچە ئېيتىپ كۆڭلىنى خۇش قىلىۋالاتتى . بۇگۈن نەچچە ناخشىنى كەينى ـ كەينىدىن ئۇلاپ ئېيتىپ خېلى پۇخادىن چىقتى . ھېچكىمۇ سېزىپ قالمىدى . يەنە بىر ناخشىنى ئېيتىشقا ئاغزىنى ئۆمەللەۋاتقىنىدا ، دەريانىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا يوغان بىر دۆۋە لۆجە پەيدا بولۇپ قالدى . ئۇ قايىقىنىدۇر كېلىپ قالغان بۇ «نېسىۋە» نى قانداق سۈزۈپ ئېلىشنى ئويلاۋاتقاندا ، لۆجە بىلەن بىللە ئېقىپ كېلىۋاتقان ئايالنى كۆرۈپ ئاسۇققىنىدىن يۈرىكى ئاغزىغا قاپلىشىپ قالدى .

«ھەي بىچارە ، تىرىكمىدۇ ، يا ... ؟»

ئۇنىڭ خىيالى ئاياغلاشماستىن ، ئايالنىڭ ئىككى پۇتى تەڭلا يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ، «پولتۇڭشىدە» سۇغا چۈشتى . ئەمدى تېخمۇ ئېنىق كۆردىكى ، ئايال پۇتۇن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ئۇزۇۋاتاتتى . ئەمما ، ئۇزگەنسېرى قىرغاققا ياكى تارامغا ئەمەس ، بەلكى تازىمۇ ئەن ، تازىمۇ شىددەتلىك ئېقىن تەرەپكە كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ۋارقىراپ يارىدەمگە ئادەم چاقىرمىغىنىدىن قارىغاندا ، ئۇنىڭ سۈدىن ساق ـ سالامەت چىقالىشىغا ئىشەنچىسى بارلىقى ئېنىق . لېكىن ، بۇ ئىشەنچ ئۇنى نىجاتلىق قىرغىقىغا ئەمەس ، بەلكى ئۆلۈم گىردابىغا سۆرەپ كېتىپ باراتتى . يەنە

سەللا ئۇزسە ...

سالى تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى . ئۇ چۈراپ ئورنىدىن قوپتى - دە ، بادام دوپپىسى بىلەن چاقماق يوللۇق كۆڭلىكىنى سېلىپ چۆرۈۋېتىپ ، ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى . تېخى بۇنىڭدىن بىرەر ساەت ئىلگىرى تىزغىمۇ چىقمىغان تارامنىڭ سۈيى بەلگە چىققان ، ئۇيەر - بۇيەردە چوقچىيىپ تۇرغان ئارالچاقلارمۇ غايىب بولغاندى . دېمەك ، چۈشتىن بۇرۇن سوغالغان دەريا سۈيى كەچكى شەپەق بىلەن تەڭلا ئۇلغىيىشقا باشلىغان . ناخشا ئەقلىنى ئوغرىلىغان سالى كۆز ئالدىدىلا يۈز بەرگەن شۇنچىلا چوڭ ئۆزگىرىشنى بايقىماي قالغان .

سالىنىڭ كۆزلىرى ئايالدا ، گەۋدىسىنى سۈدىن بىر گەزچە كۆتۈرۈپ ، ئىتتىك - ئىتتىك غۇلاچ تاشلاپ ئۈزمەكتە . شىددەتلىك ئېقىن ، قۇترىغان دولقۇنلار ئۇنىڭ رايىغا باقمايدۇ . ئۇ قانچە جېدەللەپ ئۈزگەنسېرى ، دولقۇنلار ئۇنىڭ يولىنى شۇنچە بەك توساتتى . بىر غۇلاچ ئالغا ئىلگىرىلىسە ، يېرىم غۇلاچ كەينىگە ئىتتىرەتتى . لېكىن ، ئۇ بوشاشمايتتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر جاننىڭ ـــ بىر نامەلۇم ئايالنىڭ تەقدىرى تۇراتتى . ئايال ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك ھەيۋەتلىك قاينامنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ قالغان . ئۇ بار كۈچى بىلەن ئۈزۈپ ، ئەمدىلا تارامغا يېقىنلىشاي دېسە ، قاياقتىندۇر پەيدا بولغان شىددەتلىك دولقۇن ئۇنىڭغا «شارىدە» ئۇرۇلۇپ ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئۇنى قاينامنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاپىرىپ قويياتتى . بارا - بارا ، ئۇنىڭ پۇت - قول ھەرىكىتى ئاستىلاپ ، جىددىي ئايلىنىڭ ئانقان چاقپەلەككە باغلىنىپ قالغاندەك ، قاينام ئىچىدە بىر خىل رىتىمدا پىرقىراشقا باشلىدى . كېيىن ...

ئۇ نېمىشقا يارەمگە ئادەم چاقىرىپ ۋارقىرىمايدۇ ؟

گاچىمىدۇ - يا ؟

چوقۇم شۇنداق ! بولمىسا ئەزرائىلنىڭ چاڭگىلىدا تۇرۇپمۇ

بىر ئېغىز «ۋايجان !...» دەپ توۋلىمايدىغان قانداق ئايال ئۇ ؟ !

سالىنىڭ يۈرىكى پىچاق تىققاندەك ئېچىشىپ كەتتى . ئۇ بىلدىكى ، بىر تىلسىز مەزلۇم خۇداغا ، جۇملىدىن ئۆزىگە ئۇنسىز ئىلتىجا قىلىپ ، جان ۋەسۋەسىدە تېپچەكلەۋېتىپتۇ . ئۇنىڭ تىلسىز دۇشمەنگە يەم بولۇپ هاياتىدىن ئايرىلىشى ياكى يورۇق دۇنيادا يەنە داۋاملىق ئۆز رىزقىنى تېپىپ يېيىشى ، شۇ تاپتا پۈتۈنلەي سالىغا باغلىق !

بىر جاننىڭ تەقدىرى سېنىڭ قولۇڭدا تۇرۇپتۇ . غەيرەت قىل ، يىگىت !

سالى ئۆزىنى ئۇنتۇغاندى . قان تولغان - چەكچەيگەن كۆزلىرى بىر يۈدە لۆچە بىلەن بىر چۆكۈپ ، بىر لەيلەپ ، قاينام ئېچىدە تىنىمسىز پىرقىراۋاتقان شەلپەررەڭ كۆڭلەكتە ، ئاللىقاچان هەربكەتتىن قېلىپ ، دولقۇن ئۇياقتىن ئۇرسا بۇياققا ، بۇياقتىن ئۇرسا ئۇياققا جانسىز پۈلاڭلاۋاتقان قوللاردا ئىدى . هەر قانچە سىنجىلاپ قاراپمۇ ئايالنىڭ بېشىنى كۆرەلمەيتتى !...

هايال ئۆتمەي ، سالى ئۆزىنى قاينامنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا كۆردى . ئايال بىلەن ئۇنىڭ ئارىلىقى بەش غۇلاچمۇ كەلمەيتتى . ئۇ ، ئايالنىڭ ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىشىنى كۈتۈپ ، بار كۈچى بىلەن سۇ دەسسەپ تۇرۇۋالدى . ئايال ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە ، سالى ئۇنى تۇتۇۋالماقچى بولۇپ كۈچەپ بىر غۇلاچ ئاتقاندى ، قاينام ئايالنى ئېقىنغا سۈرۈپ چىقىپ ، سالىغا چاڭگال سالدى . سالىنىڭ لەقمى «چۆمگەك» بولۇپ ، بۇنچىلىك سۇغا بوزەك بولىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى . ئۇ تېخى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا ساۋاقداشلىرى بىلەن تۇمەن دەرياسىغا چۆ-مۈلگىلى چىقىپ ، بىر چۆمگىنىچە سۇ ئاستىدا ئىككى - ئۈچ مىنۇت تۇرۇپ هەمراهلىرىنى قورقۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاس قالغاندى . ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا ، كەلكۈن سۈيى ئىككى قىرغىقىنى يالماپ يۇتۇۋاتقۇدەك دەهشەت بىلەن ئېقىۋات-

قان قىزىل دەريا سىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ ، ساۋاقداشلىرى ۋە مەھەللىداشلىرى ئارىسىدا ئۇنتۇلغۇسىز شۆھرەت قازانغاندى ؛ 1966 - يىلى 7 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ چاڭجيالڭ دەريا سىدا ئۈزگەنلىكىنىڭ بىر يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە «يالالڭ» سۇ ئامبىرى ① نى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈشتە بىرىنچى بولۇپ مۇكاپاتلانغاندى . ئەنە شۇ بالا (ياق ، ئەنە شۇ يىگىت !) بۇگۈن يەنە بىر قېتىملىق جىددىي سىناقتا دۈچ كەلدى . ھازىر ئۇنى قىيناۋاتقىنى ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپىكە ئۇچرىشى ئەمەس ، بەلكى ئاۋۇ ئايالنىڭ ھايات - ماماتى ... ئۇ ئۆزىنى نەچچە سېكۇنتلا قاينامنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ ، ئون نەچچە مېتىر دائىرىنى سۇ بىلەن بىللە بىر ئايلاندى - دە ، ئەپلىك پەيتنى تاللاپ بىرلا يۇلقۇنۇپ ، سۇدىن بىر گەزچە كۆتۈرۈلۈپ ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى شىددەتلىك ئېقىنغا ئاتتى . ئېقىن ئۇنى ھەش - پەش دېگۈچە بىر قىسمىنى سۇ چېقىپ كەتكەن بۆرە بۇقا ئارىسىغا قاپلىۋەتتى . سالى بىرلا ئوخچۇپ ، بۆرە بۇقىنى قۇچاقلىۋالدى . نېمە بىلسۇن ، يالىڭاچ ئېتىگە بۆرە بۇقا ئاستىغا بېسىلغان قاغا جىگدە شوخلىرى بېگىزدەك سانجىلىپ ، مېڭىسىدىن تۈتۈن چىقىرىۋەتتى . مانا شۇ چاغدا ، ئۇنىڭ كۆزلىرى بىر تونۇش چىرايىنى كۆردى :

ئۇ — تاجىگۈل ئىدى !

تاجىگۈلنىڭ بېشى بۆرە بۇقىنىڭ ئاچىسى ئارىلىقىغا قىسىتۇرۇلۇپ قالغان بولۇپ ، كۆزلىرى يۇمۇق ئىدى . مۇنداقلا قارىماققا ، ئىچىگە قورام تاش قاچىلانغان سىم تورنى ياستۇق قىلىپ ئۇخلاۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ئىلاھى قىسمەت شۇنداقمۇ ياكى ئۇنىڭ ئۆزى ئەڭ ئاخىرقى كۈچىنى ئىشقا سېلىپ مۇشۇنداق

---

① يالالڭ سۇ ئامبىرى - كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ قوغان يېزىسىدا .

داق يېتىۋالغانمۇ ، بويىنىنىڭ يۇقىرىسى سۇنىڭ سىرتىدا ئىدى . لەڭپۇڭدەك بوشۇشۇپ كەتكەن گەۋدىسى سۇ ئۈستىدە لەيلەپ تۇراتتى . بىرنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇرۇلغان شىددەتلىك دولقۇنلار ئۇنىڭ قىزىل چىت كۆڭلىكىنى مەيدىسىگىچە ، كەڭ پۇشقاقلىق تامبىلىنى يوتىسىغىچە قايرىۋەتكەنىدى .

سەھرا قىزلىرى ئىچ كۆڭلەك كىيمەيدۇ ، باغرىداق تاقىمايدۇ . تاجىگۈلمۇ ئەنە شۇنداق قىزلاردىن ئىدى . شۇ تاپتا ، ئۇنىڭ دەم لەيلەپ ، دەم چۆكۈپ ، ئىككى يانغا تەۋرىنىپ تۇرغان يېرىم يالىڭاچ تېنى بەئەينى رېۋايەتلەردىكى تەڭداشسىز گۈزەل سۇ پەرىسىنى ئەسلىتەتتى . ئەمدىلا چۈشۈۋاتقان كەچكى شەپەق نۇرى بۇ گۈزەللىككە تېخىمۇ جىق گۈزەللىك قوشقانىدى !

ئادەم تولىمۇ غەلىتە مەخلۇق ، تەبىئىي گۈزەللىك توغرۇلۇق گەپ ئېچىلسىلا ، ئالدى بىلەن بىر - بىرىنىڭ چىرايىغا قارىشىدۇ . جىمى گۈزەللىكنى بىر - بىرىنىڭ يۈزىدىن ئىزدەشىدۇ . بىراۋنىڭ سەت - چىرايلىقلىقىغا ئۇنىڭ يۈزىگە قاراپ باھا بېرىدۇ . رەسساملارمۇ ، يازغۇچى - شائىرلارمۇ ئۆزىنىڭ ئىنسان گۈزەللىكى توغرىسىدىكى تەسەۋۋۇرىنى ئۆز پېرسونا‌ژلىرىنىڭ يۈزىگە مۇجەسسەملەيدۇ . سالىمۇ ئوخشاشلا ئادەم . ئۇمۇ ئۆز ئۆمرىدە نۇرغۇن گۈزەللەرنى كۆرگەن . ئۇلارغا يوشۇرۇن سەپسالغان ، تەلمۈرگەن ، ئۇلاردىن نېمىندۇر كۈتكەن . گەرچە كۈتكەن نەرسىگە ئوڭىدا ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ ، چۈشىدە بولسىمۇ ئۇلارنىڭ دىدارىنى كۆرۈش ئارزۇسىدا تولا خىيال سۈرۈپ ، قانداق چاغدا ئۇخلاپ قالغىنىمۇ تۈيماي قالغان . لېكىن ، ھازىر ئۇنىڭ كۆرۈپ تۇرغىنى ئۇ ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان ، ھەتتا قىياس قىلىپ بېقىشقىمۇ ئۇلگۈرمىگەن بىر خىل ئادەتتىن تاشقىرى تەبىئىي گۈزەللىك ئىدى ! راستىنى ئېيتقاندا ، سالى ئاللىقاچان تاجىگۈلگە غايىبانە باغلىنىپ قالغان . ئۇنى تاجىگۈلگە باغلاپ قويغان نەرسە ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ

چىرايلىقلىقى ئەمەس ئىدى . چىراي توغرىسىدا گەپ ئېچىلسا ، تاجىگۈلنى «كەش بازىرى» غىلا تىزىش مۇمكىن . ئىشەنمەمسىز ؟ مانا قاراڭ ، ئۇنىڭ لەقىمى «دوقا ماڭلاي» . يۈزىنىڭ كىپتى دادىسىغا قېلىپتا قۇيغاندەك ئوخشايدۇ . پەرقى ، كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدۇ . چاچلىرى بەك قويۇق ۋە ئۇزۇن . ئاغزى سەل كىچىك ، لەۋلىرىمۇ نېپىز . ئەگەر : «ئاقنىڭ سەتى يوق ، قارىنىڭ چىرايلىقى» دېگەن قاراش هەممە كىشىگە ئورتاق بولمىدىغان بولسا ، تاجىگۈلنى تېخىمۇ چىرايلىق دېگىلى بولمايدۇ . لېكىن ، كۆڭۈل چىراي تاللىمايدۇ ، چىراي تاللايدىغانلار كۆڭۈل ئىزدىمەيدۇ . ئۇلارغا كېرىكى ـــ قارشى تەرەپتىكى سىرتقى گۈزەللىكتىن هۇزۇرلىنىش ۋە باشقىلار ئالدىدا : «قاراڭ ، مەن نېمىدېگەن تەلەيلىك ـ هە !» دەپ ماختىنىۋېلىش ، خالاس . سالىدا بۇنچىلا چوڭقۇر ئويلاپ كەتكۈدەك ئىقتىدار يوق . شۇنداقتىمۇ كىمگە كۆڭۈل بېرىش ، كىمدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنى بىلمىدۇ . ئۇنىڭغا نۇرغۇن قىزلار كۆز سالغان ، يېقىنلىشىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ ، بىرەرى ئۇنىڭغا ئەرزىمىدى . تاجىگۈل ئۇنى پىسەنتىگىمۇ ئالمايتتى . يېقىنمۇ يولىمايتتى . ئەكسىچە ، سالى سېزىپ ـ سەزمەيلا ئۇنىڭغا باغلىنىپ قالدى ئۇنىڭ ئوغۇل بالىلارنىڭكىدەك قوپال ، غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىلا يۈرىكى ئاغاتتى ، قەدىمىنى چوڭ ـ چوڭ ئېلىپ ، ئەرلەردەك «گۈرس ـ گۈرس» دەسسەپ ماڭغىنىنى كۆرسىلا كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، نەپسى ئىتتىكلەيتتى ، كۆزلىرى كەينىدىن تەلمۈرەتتى ...

مانا هازىر ئۇنىڭ ئىلگىرى تىك بېقىپ قاراشقىمۇ ئەيمىنىدىغان چىرايىنىلا ئەمەس ، ئانىسىدىن بۆلەك هېچكىم كۆرۈشكە ئۇلگۈرمىگەن يېرىم يالىڭاچ تېنىنى ، يەنە كېلىپ ، ئۆزى هېچقانچان قىياس قىلىپ باقمىغان ئادەتتىن تاشقىرى گۈزەل بىر تەننى كۆردى . كۆردى ـ يۇ ، هۇزۇرلىنىش ئورنىغا ، كەكرى چاينىدى .

ژالغان پاقلاندەك سەسكىنىپ كەتتى !

بۇ تەن ئەسلىدە كىمگە نېسىپ بولماقچى ئىدى ؟ ئۇنىڭغىمۇ ياكى باشقا بىرىگىمۇ ؟ ئەمدى ...

ئاھ ، خۇدا !... سەن نېمىدېگەن رەھىمسىز ؟ مۇشۇنداق چىرايلىق تەننى تۇپراققا ئايلاندۇرۇۋېتەرسەنمۇ ! ؟

سالىنىڭ كۆزلىرى نېمىشقا ئۇنىڭغا قارىدى ؟ ئۆمۈرلۈك ھەسرەت چېكىش ياكى بىرەملىك ھۇزۇرلىنىش ئۈچۈنمۇ ؟

پەسكەشلىك ! كەچۈرگىلى بولمايدىغان پەسكەشلىك ! ! !...

ھايا ـــ ئىنسانىنى ھايۋاندىن پەرقلەندۈرۈدىغان ئەڭ روشەن بەلگىلەرنىڭ بىرى . سالى كۆزلىرىنى تاجىگۈلنىڭ تېنىدىن ئالمىدى . ئۇ تاجىگۈل ھازىرلا كۆزلىرىنى «لۆممىدە» ئېچىپ ، ئۆزىنى تىللاپ پوسكايىتىۋېتىدىغاندەك نومۇس قىلىپ ، ۋىجدان ئازابىدا پۈچىلىنىپ كېتىۋاتاتتى .

ئۇ ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى . كۆزلىرىنى ئەيىبلەيتتى !

لېكىن ، قۇرۇق ئەيىبلەش بىلەن ھېچ ئىش پۈتمەيتتى . ھازىر كېرىكى تاجىگۈلنىڭ جەسىتىنى قىرغاقتا ئېلىپ چىقىش ئىدى !

سالى ئېسىنى يىغدى . ئەقلىنى ئىشقا سالىدىغان پەيت كەلگەنىدى . «تاجىگۈل ئېقىپ كېتەرمۇ ؟» ياق ، ئاقمايدىكەن بۆرە بۇقا ئارىسىغا قاپلىشىپ قالغىنى تاجىگۈل ئەمەس ، بەلكى تاجىگۈل يۇدۇۋالغان يوغان بىر يۇدە لۆجە ئىكەن . ھازىر لۆجە تاجىگۈلنى «يۇدۇۋالغان» ئىدى . بۇ غەلىتە ، تولىمۇ غەلىتە ئىش ئىدى . تاجىگۈل ئۆچكە چۈپۈرىدىن ئېشىلگەن ئاغارغامچىبىلەن لۆجىگە ئىككى مۇرىسىدىن باغلاقلىق تۇراتتى . لۆجە ئۇنى ئۈستىگە ئالغان ھالدا بۆرە بۇقا ئارىسىغا مەھكەم قاپلىشىپ قالغاندى . بۇ تولىمۇ غەلىتە قىسمەت ئىدى !

سالى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا بىر قاراپلا ئىشنىڭ تېگىگە يەتتى ـ دە ، بۆرە بۇقىغا يامىشىپ ، تاش قاچىلانغان سىم تور ئۈستىگە

چىقىۋالدى . ئاندىن غىلاپتىن پىچىقىنى سۇغۇروۋپ ئېلىپ ، بىر قولىدا تاجىگۇلنىڭ بىر قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇروۋپ ، ئارغامـ چىنى كېسىۋەتتى ۋە پىچاقنى ئىتتىك غىلاپقا سېلىپ ، تاجىگۇلـ نىڭ يەنە بىر قولىنىمۇ تۇتۇۋالدى . بىراق ، ئۇ خاتا مۆلچەرلىگەـ نىكەن ، تاجىگۇل لۆجىدىن ئاجرىغان بولسىمۇ ، كۆڭلىكى شوخا ـ تىكەنلەرگە مىخلىنىپ كەتكەنىكەن . سالى خېلى زوروقۇپمۇ ئۈنى سۇدىن تارتىپ چىقىرالمىدى . يەنە كۇچىسە ، تاجىگۇلنىڭ كۆڭلىكىنى تىتما ـ كاتاكى قىلىۋەتكەندىن تاشقىرى ، بەدىنىنىمۇ زەخىملەندۇروۋپ قويۇش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ، سالى سەل ئىككىلىنىپ قالدى . لېكىن ، ئەمدى يەنە ئارىسالدى بولۇشقا ئورۇن يوق ئىدى . سالى بىر قولى بىلەن تاجىگۇلنى مەھكەم قۇچاقلىغان پېتى تاش قاچىلانغان سىم تور ئۇستىدە دۇم ياتتى ـ دە ، ئىككىنچى قولى بىلەن قىزنىڭ كۆڭلىكىنى ئىلىـ ۋالغان شوخا ـ تىكەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ سۇندۇرۇشقا باشلىـ دى . قولىنىڭ قانچە يېرىنى شوخا تىتىۋەتتى ، قانچە يېرىدە شوخىنىڭ سۇنۇقى قالدى ؟ سالى تۇيمىدى . بارماقلىرىنىڭ بېـ گىز سانجىلغاندەك زىڭىلداپ ئاغرىشىغا پىسەنت قىلمىدى . ئاـ خىر تاجىگۇلنىڭ جانسىز گەۋدىسىنى قىرغاقتا ئېلىپ چىقىپ ، ياپيېشىل چىم ئۈستىگە ئاۋايلاپ ياتقۇزدى . كۆڭلەك ـ تامبىلىنى تۇزەشتۇروۋپ ، بەدىنىنىڭ ئېچىلىپ قالغان يەرلىرىنى تولۇق ياپتى ... ئەتراپ تونۇردەك ئىسسىق . دەريا سۈيى داۋاملىق ئۇلغايماقتا ، ئولجىدىن قۇروق قالغان يىرتقۇچتەك دەھشەتلىك ھۆركىرىمەكتە . سالى ئەتىگەنىنىڭ لۆجە سۇزگەن لايلاتمىلار ئاللىقاچان قاينام دېڭىزغا ئايلىنىپ كەتكەن .

سالى بىرەر ئادەمنىڭ ، ھېچبولمىغاندا ئۈكىلىرىنىڭ قارىـ سىنى كۆروۋپ قېلىش تەقەززاسىدا ئىككى كۆزى تۆت . ھېلى ئۇيانغا ، ھېلى بۇيانغا تىكىلگىنى تىكىلگەن .

تۇيۇقسىز ، ئۇنىڭ نەزىرى تاجىگۇلگە ئاغدى . ئۇنىڭ ئىككى

قولى ئىككى يانغا كېرىلگەن بولۇپ ، ئىككى ئۆرۈم چېچى تەڭلەنگەن ئېسىلىپ كەتكەن قورسىقى ئۇستىدە بىر جۇپ غايەت زور يىلاندەك بىر - بىرىگە چىرمىشىپ ياتاتتى . بىر تال كۆكۈيۇن تاجىگۈلنىڭ قەيىرىگە قونۇشنى بىلەلمەيۋاتقاندەك ، ئۇنىڭ ئەترا- پىدا غۇڭۇلداپ ئۇچۇپ يۈرەتتى . سالىغا ئۇنىڭ بويى تېخىمۇ ئۇزىرىپ كەتكەندەك ، چىرايى ئىلگىرىكى ھەر قانداق چاغدىكىدىن گۈزەللىشىپ كەتكەندەك بىلىنىدى . ئاشۇ گۈزەل چىراي ، ئۈيەر - بۈيېرى تىتىلىپ كەتكەن قىپقىزىل كۆڭلەك يوشۇرۇپ تۇرغان ئاشۇ گۈزەل تەن ئەتە بۇ چاغدا ئاللىقاچان يەر ئاستىدىن ماكان تۇتۇپ بولىدۇ . ئۇستىگە تۇگمەن تېشىنى تاشلىۋەتسىمۇ «ۋاي ... » دېيىشنى نومۇس بىلمىغان تۆلەندى «داجەي» قۇمسا- راينى بېشىغا كىيىپ ھازا ئاچىدۇ . بۇ ئارزۇلۇق قىزنىڭ ئوت - پىراقىدا ئەقلىدىن ئېزىشىمۇ ، تېخىمۇ سۈرلۈك ، تېخىمۇ كەم- سۆز بولۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن . رەنجىنچۇ ؟ ئاھ خۇدا !...

«ئۇ تىرىكمىدۇ ، يا ؟ !»

كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش قۇيۇلۇشقا باشلىغان سالد- نىڭ قۇلىقى «ۋىڭگىدە» قىلىپ ، يۈرىكى يەكپاي سوقىدەك رېتىمسىز تېپچەكلەپ كەتتى . نېمە قىلىشنى بىلمەي تېڭىرقىغد- نىدىن ، مېڭىسى ھەرىنىڭ ئۇۋۇسىدەك غۇڭۇلدايتتى ، چىشلىرى تىنىمسىز كاسىلدايتتى ، ئاياغلىرى تىتىرەيتتى...

تاپتى ، ئامال تاپتى ! تاجىگۈلنى قۇتقۇزۇشنىڭ ئامالىنى تاپتى ! ! !

سالى ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ، تاجىگۈلنىڭ يېنىدا تىزلاد- ى . ئۇ ، كىنولاردا كۆرگەن ، ئەدەبىي كىتابلاردا ئوقۇغان ئاجا- يىپ سىرلىق مۆجىزىلەرنى ئېسىگە ئالغانىدى ؟ قەيەردىن كەلدد- كىن بۇ جاسارەت ، سالى تاجىگۈلنى ئىككى پۇتى ئارىسىغا ئې- لىپ ، گەۋدىسىنى ئەگدى - دە ، ئۇنىڭ ئىككى قولىنى تۇتۇپ ، دەم ئىككى يانغا كېرىپ ، دەم يىغىپ كۆكرىكى ئۇستىدە جۇپلەپ

بىسىپ ، تىنىمسىز ھەرىكەتلەندۇرۇشكە باشلىدى . ئارىدىن نەچە-چە سائەت ئۆتتىكىن - تاڭ ، (بەلكى نەچچە مىنۇتتۇ ؟) تاجە-گۈلىنىڭ ھاياتلىقىدىن دېرەك بەرگۈچى ھېچقانداق ئالامەت كۆ-رۈلمىدى . ئەكسىچە ، سالى ھارغىنىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ ، ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى . كۈن بويى كەتمەن چاپسىمۇ بەدىنىدىن كىچىككىنە تەر چىقمايدىغان بۇ يىگىت قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتتى . كۆز ياشلىرى ئۈدۈللا تاجىگۈلنىڭ يۈزىگە تورۇكلاپ چۈشۈۋاتقىنى ئۈنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى .

بولمىدى ، سالى «دوختۇر»لۇقتا تەلتۆكۈس مەغلۇپ بول-دى . «ئۇستا كۆرمىگەن شاگىرت» بىھۇدە زورۇققانكەن ، تا-جىگۈل تىرىلمىدى !

توختا ! توختا !... ئۇ ئۆلمەيدۇ ! ئۇ ئۆلمەيدۇ ! ئۇ ئۆلمەس-لىكى كېرەك ! ! !

جاھاندا بۇنىڭدىن تۈزۈكرەك چارە يوقمىدۇ ؟

بار ، چوقۇم بار ! لېكىن ئەقلىڭنى ئىشلەت !...

سالى ئەقلىدىن ئازايلا دەپ قالغانىدى . يۈرىكىدىن ئېتىلىپ چىققان مۇشۇ ئاخىرقى سادا ئۇنىڭغا ئۆزگىچە بىر ئەقىل بەردى . ئۇ بىرلا كۈچىنىپ تاجىگۈلنى يەردىن يۇلۇپ ئالدى - دە ، ئۇنى خورجۇن يۈدگەندەك مۈرىسىگە ئارتىپ ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى مەھكەم قۇچاقلاپ ئۇيان - بۇيان مېڭىشقا ، بارا - بارا يۈگۈرۈش-كە باشلىدى . ئۇ قەدىمىنى ھەر يۆتكىگەندە ، تاجىگۈلنىڭ يۈزى ئۇنىڭ بېلىگە ، قوللىرى يوتا - پاقالچاقلىرىغا تېگىۋېلىپ ، تېزراق مېڭىشىغا ھالاقىت بېرەتتى . لېكىن ، ئۇ پىسەنت قىل-مايتتى . راستىنى ئېيتقاندا ، شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ نەدە ، نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى بىلگۈدەك خۇدىمۇ يوق . ئۇنىڭ بىلىدە-غىنى پەقەت تاجىگۈلنىڭ بېشى تۆۋەن ، پۇتلىرى يۇقىرى ھالەتتە ئۆزىنىڭ مۈرىسىدە تۇرغىنى ، يەنە سەل ئۆتسە ، تاجىگۈل ھۇشىغا كېلىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ بۇ قۇتقۇزغۇچى پەرىشتىسىگە رەھمەت -

هەشقاللا ياغدۇرۇڭۇپتىدۇ .
سالىغا كىرىكى دەل مۇشۇ !
غەيرەت قىل ، سالى !
سالى قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتى . ئەمما ، قىرلىق شىغىل تاشلار تىتىۋەتكەن ، ئىششىتىۋەتكەن ئاياغلىرى ھەربىكەتتىن توختىمىدى . بۇ ئاياغلار قەدەمدە بىر مۈدۈرۈپ ، قەدەمدە بىر پەشۋا يەپ ، نەچچە تىرنىقى گۆشىدىن ئايرىلىپ كەتكەن بولسىمۇ مېڭىشتىن توختىمىدى . بارا ـ بارا ، بۇ ئاياغلار سالغان ئىزنى تاجىگۈلنىڭ ئاغزىدىن يانغان سۇ نەمدەشكە باشلىدى . كەينىگە قاراپ بېقىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان سالى بۇنى كۆر-مەيتتى . ئۇ ئىچىدە : «غەيرەت قىل ، سالى ، غەيرەت قىل !» دەپ خىتاب قىلغىنى قىلغانىدى ...
ـــ ھۆ ! ! !
قاتتىق يانغان بىر «ھۆ» بىلەن تەڭ ، تاجىگۈل شۇنداق قاتتىق يۈلقۇندىكى ، يۈگۈرۈۋېرىپ جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالـ-غان سالى ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ چۈشكىلى تاس قالدى . لېكىن ، بىر ئىلاھى كۈچ ئۇنى ئوڭدىسىغا ئەمەس ، بەلكى دۈم يىقىتتى . تاجىگۈل ئەمدى ئۇنىڭ دۈمبىسىدە توغرىسىغا يېتىپ ، ئۇزمەي ھۆ قىلاتتى . جان ئاچچىقىدا پۇت ـ قوللىرىنى قالايمىقان ھەرد-كەتلەندۈرەتتى .
ھايال ئۆتمەي ، تاجىگۈل يەرگە چۈشۈپ كەتتى .
«ئۇ تىرىك ئىكەن ! تاجىگۈل تىرىك ئىكەن ! ! !»
يۈرىكى يېرىلىپ كەتكۈدەك خۇشاللانغان سالى غايەت زور بىر كۈچ ئىتتەرگەندەك قاتقىپ ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى . كۆر-دىكى ، تاجىگۈل جەينەكلىرىگە تايىنىپ يېرىم ئۆرە بولۇپ ، پۈتۈن كۈچى بىلەن قەي قىلىۋېتىپتۇ . مەيدىسىدىن يانغان سۇ بىلەن ئەتراپى لاي ـ پانقاق بولۇپ كېتىپتۇ !
ئۇ سالىنى كۆرمىگەندى . سالى ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىدە

ئىدى . ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتمەكچى بولدى ـ يۇ ، ئۆتمىدى . بىر تۇرۇپ ، ئۇنىڭغا تۈيدۇرماي پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ بۇ يەردىن كەتمەكچى بولدى ـ يۇ ، ئاياغلىرى مىخلاپ قويۇلغاندەك قىمىرلايمۇ دېمىدى ...

سالى بارغانسېرى ئوڭايسىزلىنىشقا باشلىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ يېرىم يالىڭاچ ھالەتتە ئىكەنلىكىنى تۈيغانىدى .

تاجىگۈل كۈچەپ نەچچە قېتىم قەي قىلغاندىن كېيىن سوزۇپ بىر «ئۇھ» تارتتى ـ دە ، تۈيۈقسىز بېشىنى كەينىگە بۇرىدى . ئىككى جۇپ كۆز ھەيرانلىق ئىلكىدە ئۈچراشتى .

ـــ سالى ، سىلە...

ـــ تاجىگۈل ، مەن ... ـــ سالى قىلغىلى گەپ تاپالماي دۈدۈقلاپ كەتتى ، ـــ مەن لۆجە سۈزگىلى كەلگەن . سىلە ... سىلە ... ئوڭلىنىپ قاللىمۇ ؟

ـــ مە ـ ن ؟... سالى ، سىلە ... مەنمۇ لۆجە سۈزگەن ...

تاجىگۈل بولغان ئىشنى ئېسىگە ئېلىپ ئۈلگۈرگەنىدى ، ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىكنىڭ ھەممىسى بازارغا ، دادىسى ساسقا كەتتى . تاجىگۈل چۈشكىچە ئۆينىڭ ئۈششاق ـ چۈششەك ئىشلىرىنى قولدىن چىقاردى . يېقىندىن بۈيان ئۇ يالغۇزلۇقنى خالايدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۆيدە ئۆلتۈرغاندىن كۆرە ، دەريا بويىغا بېرىپ سۈغا چۆمۈلۈپ كەلگۈسى كەلدى . چوپچوڭلا قىز بىرەر باھانە ـ سەۋەب تاپمايلا دەريا بويىغا بارسا ، خەقنىڭ سۆز ـ چۆچەك قىلىشى تۇرغانلا گەپ . ئۇ بىردەم ئويلىنىپ ، ناھايىتى ئوبدان باھانە تاپتى ، ھازىر كەلكۈن پەسلى ، دەريا لۆجە تاشلايدۇ . بىر تال ئارغامچا ئېلىۋېلىپ ، نەگە كېتىۋاتقىنىنى سورىغانلارغا : «لۆجە يىغقىلى بارىمەن» دېسىلا ئىش پۈتمەمدۇ ؟ !

تاجىگۈل دەريا بويىغا كېلىپ ، خالىي بىر جاينى تاپتى ـ دە ، قانغۇچە چۆمۈلدى . ئاندىن ، ئۇيان ـ بۇيانغا كۆز يۈگۈرتۈپ ، كىشىلەر كۆرمەي قالغان شاخ ـ شۇمبىلارنى بىر تال ،

بىر تاللاپ يىغىشقا تۇتۇندى . يىغقانسېرى يىغقۇسى كېلىپ ، ئۆزى ئاران كۆتۈرەلىگۈدەك لۆجە يىغدى . ئارغامچىدا مەھكەم چىگىپ يۈدۈپ باققانىدى ، بىر يېنىغا يەڭدەپ كېتىپ ، تۈزۈك ماڭالمىدى . بىردىن ، دالا مەشىقىگە چىققان ھەربىيلەرنىڭ سەۋەبىدىن قانداق چىگىپ ، قانداق يۈدىگەنلىكى ئېسىگە كەلدى ـ دە ، لۆجىنى ئاشۇنداق چىگىپ ، زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ئىككى بىلىكىنى ئارغامچىغا ئۆتكۈزۈپلا ئورنىدىن قوپقانىدى . لۆجىنىڭ يېرىم ئېغىرلىقى يوقالغاندەك ھېس قىلدى . دەريا بويلاپ ئاياغقا كېتىۋاتاتتى . يا شەكىللىك بىر ئايلانمىغا يېقىنلاشقاندا ، كىمنىڭدۇر ئېيتقان ناخشىسى قۇلىقىغا كىردى . ناخشا پەس ئەمما شوخ ئاۋازدا ئېيتىلىۋاتاتتى . تاجىگۈل ئەتراپقا ھەر قانچە بويۇنداپمۇ ناخشىنى چىلىقتۇرمىدى . ناخشىنىڭ قىسمەن مىسرالىرىنى خېلى ئېنىق ئاڭلىيالىسىمۇ ، كۆپلىرىنى زادى ئاڭلىيالمايتتى . شۇنداقتىمۇ ، ناخشىنىڭ يېقىملىق ئاھاڭى ، ناخشىچىنىڭ يۇرىكىدىن چىقىرىپ ئىشتىياق بىلەن ئېيتقىشى ، «قىزىل ناخشا» لارنى تولا ئاڭلاۋېرىپ قۇلىقى پاك بولۇپ قالاي دېگەن بۇ قىزنىڭ قىزلىق تويغۇسىنى ئويغىتىپ ، يۇرىكىنى مەھلىيا قىلىۋالغانىدى . شۇڭا ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ناخشىغا قۇلاق سالغاچ ، قۇم ـ شېغىللىق ساھىلنى بويلاپ ئاياغقا مېڭىۋەردى . بىر چاغدا ، ناخشىچى ئۇ ھېچقاچان ئاڭلاپ باقمىغان ناھايىتى شوخ بىر ناخشىنى باشلىدى . ھەر مىسرا ، ھەر بىر كۇپلېتى ئۇنىڭ يۇرىكىگە يىپقا تىزغان ئۇنچىدەك تىزدىلاتتى . ناخشا ئاستاغىنا ئېيتىلىۋاتاتتى :

بىر كۆرۈپ قالدىم كۆيۈپ ،
ھەسرەتتە مەن ، كۆڭلۈم ئۆيۈپ .
ئاسماندا ئاي چىققان چېغى ،
قىلدى مالال ، بۇلۇت سۆيۈپ .

شۇندىن بېرى ھەيرانمەن ،
دىلىم ئۇزۇك ۋەيرانمەن .
كۆزۈمدە ياش ، باغرىمدا ئوت ،
يار ئىشقىدا پەرۋانىمەن .

كۆيسەم ئۇ جانان بىلمىدى ،
ۋەيا كۆزىگە ئىلمىدى .
بىچارىمەن ، قانداق قىلاي ؟
ئاللامۇ شەپقەت قىلمىدى .

كۆيدۈم نېچۈك ، كۆيمەسكەنمەن ؟
كۆيگەن بىلەن سۆيمەسكەنمەن ؟
كۈلمەس مېنىڭ كاج تەلىيىم ،
تىرىك تۇرۇپ - ئۆلمەستە مەن...

ناخشىنىڭ سېھرىي كۈچى ۋۇجۇدىنى چىرماپ ، ئەقلىنى ئوغرىلىغان تاجىگۈل ئايلانما ـــ قۇلتۇقنىڭ ئەڭ چېتىگە كېلىپ قالغىنىنمۇ تۇيمىغانىدى . تاجىگۈل پەستە ، قىرغاق ئىكەكى مېتىر ئېگىزلىكتىكى يار ئۇستىدە ئىدى . ئالدىنى شىددەت بىلەن قىرغاققا ئورۇلۇۋاتقان پوتكاپ سۇ توسۇپ تۇراتتى . ناخشىچىنىڭ ئاۋازىنى دولقۇننىڭ ئاۋازى بېسىپ كەتتىمۇ ، ناخشا ئاڭلانمىدى . تاجىگۈل ئەتراپىغا سەپسېلىپ قاراپ ، سەللا غەيرەت قىلسا يار ئۇستىگە چىققىلى بولىدىغان بىر يانتۇلۇقنى تاپتى ـ دە ، بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ يۇقىرىغا كۆتۇرۇلدى . ئۇ يار ئۇستىگە چىقىپ بولۇپ پەسكە قارىدى ، يار باغرىغا شىدەت بىلەن ئۇرۇلغان دولقۇن قاسساپنىڭ پىچىقىنى كۆرگەن بۇقىدەك ئەنسىز ھۆركىرەپ ، بىرەر غۇلاچ ئېگىزگە قاڭقىيىتتى ـ

يۇ ، يەنە پەسلەپ ، كەينى ـ كەينىدىن تۇرتۇپ كەلگەن دولقۇنلار ـ غا قوشۇلۇپ كېتەتتى . بۇ مەنزىرە تاجىگۇلگە ئادەتتىن تاشقىرى يېڭىلىق تۇيۇلدى . ئۇ مۇشۇ دەريا بويىدا تۇغۇلغان ، ئۇنىڭ دولقۇنلىرىغا چىرمىشىپ چوڭ بولغان بولسىمۇ ، تەبىئەتنىڭ سىرلىق قولى يارانقان بۇنداق گۈزەل ، بۇنداق قۇرقۇنچلۇق مەنزىرىنى زادى كۆرۈپ باقمىغانىكەن . كۆرگەن بولسىمۇ ، ھازىرقىدەك پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ تىكىلىپ قارىمىغان بولسا كېرەك . ئۇ قالتىس ھۇزۇرلىنىپ كەتكەندى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى قايسى بىر كىنودىكى ئېگىز قىيا ئۈستىدە تۇرۇپ ، كەڭ ئۇپۇققا تۇتۇشۇپ كەتكەن بىپايان دېڭىزغا نەزەر سېلىپ تۇرغان قىزغا ئوخشىتىپ ، ئىنسان تەسەۋۇرىغا سىغمايدىغان غەلىتە بىر رومانتىك دۇنيادا سەيلە قىلماقتا ؛ دەريا ئۇنىڭغا ھەرقانداق چاغ-دىكىدىن سۆيۈملۈك ، ھايات ھەرقانداق چاغدىكىدىن مەنىلىك ۋە گۈزەل تۇيۇلماقتا ئىدى .

ئۇ ئۆزىگە ناتونۇش غايىۋى دۇنياغا سەپەر قىلغانىدى !

بىر جۇپ بېلىق ئالغۇچ ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدىنلا ئۇچۇپ ئۆتتى . تاجىگۇلنىڭ كۆزلىرى ئۇلارغا ئەگىشىپ ، كۆز يېتىم يەردىكى قۇم ـ شېغىللىق ساھىلدا دەريا‌غا قاراپ ئولتۇرغان ئادەمنى ئىلغا قىلدى . «بايا ناخشا ئېيتقان ئادەم سالى ئىكەن ـ ده ؟» دېگەن سوئال كاللىسىدا پەيدا بولۇش بىلەنلا ، يۈرىكى ئەنسىز تېپىچەكلەپ ، يۈزلىرى «ۋىللىدە» ئوت ئالدى . مېڭىدىكىدىن چاقماق چېقىلغاندەك بولۇپ ، كۆزلىرى تورلاشتى .

ئالمىلىقتا ئاينى كۆردۇم ، شاخىدا بۇلبۇلنى مەن ،
كۆزلىرى چولپان مەسەللىك ، چاچلىرى سۇمبۇلنى مەن...

«ئۇ كۆرۈپ قالغانمىدۇ ؟ تونۇپ قالغان بولسا نېمىدېگەن سەتچىلىك ھە !... (ئەجەب قېلىن قىز بالىكەن) دەۋاتقاندۇ ،

هەقىچان ... ئەستا ... »

تاجىگۈل هودۇقۇپ كەتكەنىدى . گەرچە ئۇ ، مىجەزى چۈس ، ئاغزى ئىتتىك ، «بالادىن يانمايدىغان» قىز بولسىمۇ ، تەكتۈش يىگىتلەرگە ئەدەپ ـ هايا بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى . «ئاغزىدا قىلىچى» بار يىگىتلەرمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا بېزەكلىك قىلىش ، بىهايا چاقچاقلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى . شۇڭا ئۇنىڭ يىگىتلەر ئالدىدا تىلى ئۇزۇن ، قىزلار ئارىسىدا ھۆرمىتى يۇكسەك ئىدى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاددىي ـ ساددا ياشاشقا ئادەتلەنگەنىدى . ھېچنېمىسى بەزى «سېكرېتار خېنىم» «دۇيـ جاڭ خېنىم» لارغا ئوخشىمايتتى ۋە ئۆمۈر بويى ئۇنداق بولماسـ لىققا تىرىشاتتى . ئۇنىڭ ئەڭ قورقىدىغىنى ـــ ئۆزىنىڭ بىرەر يىگىتكە نەزەر سالغىنىنى باشقىلار بىلىپ قېلىپ كۈلكىگە قېـ لىش ئىدى .

مانا ، ھازىر سالى ئۇنى چوقۇم كۆردى . ناخشىسىنى ئاڭلىـ غىنىنىمۇ تۇيدى . ئەگەر تونۇپلا قالسا ، ئاخشاملىققا يار ـ بۇرا ـ دەرلىرى بىلەن بېشىنى بىر يەرگە قىلىپ ، ئۇنى مەسخىرە قىلىدۇ . تېخى : «ناخشامنى ئاڭلاپ... » دەپ ماختىنىشىمۇ مۇمـ كىن ئۇ چاغدا ...

تاجىگۈلنىڭ كۆڭۈل ئاسمىنىدا قاپقارا تېجىمەل بۇلۇتلار ئەگىشكە باشلىغان ، بايا تىنقى راھەت ـ ھۇزۇردىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى . ئۇ ئالدىراپ قالدى . بۇ يەردىن دەرھال كەتمىسە ، مەڭگۈ تۇگىمەيدىغان سۆز ـ چۆچەككە قالىدىغاندەك بىئارام بولۇشقا باشلىدى .

كېتىش كېرەك . بۇ يەردىن دەرھال كېتىش كېرەك !...

تاجىگۈل بىر پۇتىنى شۇنداق يۆتكىۋىدى ، ئىككىنچى پۇتى دەسسەپ تۇرغان يەر تۇيۇقسىز چاك ئاجراپ ، ئۇنى سۆرىگىنىچە دەريا غا غۇلاپ چۈشتى . تاجىگۈل ئېسىنى يىغىپ بولغۇچە ، سۇغا نەچچە چۆكۈپ ، نەچچە لەيلىدى . ئۇنىڭ ئىشەنچىسى كامىل

ئىدىكى ، بۇنچىلىك سۇدىن ھېچقانچە زورۇقمايلا ئۆزۈپ چىقا-
لايتتى . خىيالىغا سالى كېلىۋېلىپ پىلانىنى ئۆزگەرتتى ، دەل
ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىن ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭدىن بىرەر يۇز مېتىر
ئارياغدىن چىقماقچى بولدى . ئۇنى نومۇس كۈچى ، قىزىلىق غۇرۇ-
رى ئاشۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتاتتى . ئۇ ئۇنىڭغا كۈلكە بو-
لۇشنى خالمايتتى . غۇلاچلاپ ئۆزۈۋاتقان قولىنى ھەركەتتىن
توختىتىپ سۇ دەسسەپ ، ئۆزىنى سۇنىڭ ئېقىشىغا قويۇۋەتتى .
كىم بىلسۇن ، قاياقتىندۇر تۇرتۇپ كەلگەن ئاچ كۆز دولقۇن
ئۇنى يۇتۇۋېتىش قەستىدە بىرلا ئۇرۇپ ، غايەت زور تۇگمەن
تېشىدەك چۆرگىلەۋاتقان قاينامغا سۆرەپ كىرىپ كەتتى . قاينام
تاجىگۇلنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمىدى . ئەكسىچە ، ئۇنى يۇتۇپ
كېتىش قەستىدە تىنىمسىز پىرقىراتقىنى پىرقىراتقاندى . تا-
جىگۇلنىڭ پۇتۇن كۈچى بىلەن غۇلاچ ئېتىپ ئۆزۈشلىرى ھېچ-
نېمىگە دال بولمىدى . چۈنكى ئۆشىنىسىگە تېگىۋالغان لۆجە
ئۇنىڭ بارلىق تىرىشچانلىقلىرىنى سۇندۇرغۇچى غايەت زور كۈچ-
كە ئايلىنىپ قالغانىدى . تاجىگۇل ھەر قېتىم سۇ ئاستىغا چۆك-
كەندە بىر مۇنچە لاي سۇنى ئىچىۋېلىپ ، قورسىقى ئېسىلىپ ،
بارغانسېرى ھالىدىن كەتتى . مېڭىسى مۇزلاپ قېلىۋاتقاندەك
تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنى يوقىتىشقا باشلىدى .

تاجىگۇل ئاخىر ھوشىدىن كەتتى . تەقدىر ئۇنى قاينامدىن
ئاچىقىپ ، بۆرە بۇقا ئارىسىغا مىخلاپ قويغانىدى ...

مانا ئەمدى ، بايا تىن ئۇ ئۆز دىدارىنى كۆرسەتمەسلىككە
تىرىشقان سالى بىلەن يۈزمۇ يۈز تۇرۇپتۇ . كۈندەك روشەنكى ،
ئۇنى ئۆلۈم گىردابىدىن قۇتقۇزغانمۇ دەل مۇشۇ سالى !...

خىجالەتچىلىكتە قالغان تاجىگۇلنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قانىنىڭ
ھەممىسى يۈزلىرىگە تەپچىدى . كۆزلىرىنى سالىدىن ئېلىپ ،
قەيەرگىدۇر تىكتى . ئۇنىڭ شوخا تىتىۋەتكەن دۇمبە ، يوتا ،
ساغرىلىرى تۇز قۇيغاندەك ئېچىشىۋاتاتتى . ئىككى چېكىسى ئام-

بۇر بىلەن قىسقاندەك لوقۇلداپ ئاغرىيتتى . كۆڭلى ئېلىشىپ ، بېشى قايىتتى . ئۇ شۇنداق بىئارام ، شۇنداق ماغدۇرسىز ئىدى- كى ، سەللا بوشاڭلىق قىلسا ، ئۆزىنى يەرگە تاشلاپلا ئۇيقۇغا كېتەتتى . بىراق ، ئۇنىڭدىكى ئادەتتىن تاشقىرى تەرسالىق ۋە ئوغۇللار ئالدىدا ئۆزىنىڭ ھېچقانداق ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلىماس- لىققا ئۇرۇنۇشتەك ئۆزگىچە تەبىئەت ئۇنىڭ ئەس ـ ھوشىنى قايتا يوقاتماسلىقىغا ۋە شۇنچە قاتتىق جىسمانىي ئازابقا بەرداش- لىق بېرەلىشىگە كۈچلۈك مەدەت بولماقتا ئىدى . لېكىن ، ئۇ يەنە قەيسى قىلىشى ، ھازىرقىدىنمۇ قاتتىق ئارامسىزلىنىشى ـ ئازابلىنىشى مۇمكىن . سالىنىڭ شۇنچە كۆپ «تاماشا» كۆرگە- نىمۇ يېتەر . ئەمدى دەرھال ئۇنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋېتىش كېرەك . بولمىسا ...

ـــ سالى ، ـــ دېدى ئۇ ، سوغۇق نەزەردە سالىغا قادىلىپ ، ئۇ ئەمدى ، تىزلىنىپ ئولتۇراتتى . قوللىرى ئىڭىكىدىن مەھكەم چىگىلگەن توق شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك نىلون رومىلىنىڭ ئۈچىنى غىجىملاش بىلەن بەنت ئىدى ، ـــ سىلە كېتىۋەرسىلە ، مەن سەل تۇرۇپ كېتەي ...

بۇ ، «ئەقىلغا ئىشارەت ، نادانغا جۇۋالدۇرۇز »مۇ ياكى بە- راۋدىن : «جان تاتلىقمۇ ، نان تاتلىقمۇ ؟ » دەپ سورىسا ، «نان تاتلىق » دەپ جاۋاب بەرگەندەك ئىشمۇ ؟ سالى گاڭگىراپلا قالدى . ئۇنىڭچە بولغاندا تاجىگۈل بايانتىن يۈز بەرگەن كېلىشمەسلىكنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭغا قىسقىچە سۆزلەپ بېرىشى ، سالىمۇ ئۆز نۆۋە- تىدە ئۇنىڭ ھاياتىنى قانداق قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى يېپىدىن ـ يېڭىنىسىگىچە ھېكايە قىلىپ بېرىشى كېرەك ئىدى . لېكىن ، تاجىگۈل ئۇنى بۇ يەردىن ھەيدەۋاتىدۇ . تەرىنىڭ سۆرۈنلۈكىنى دېمەمدىغان تېخى !... ھە ، بىلدى ، سالى «ئۇنسۇر نىڭ پۇشتى» بولغىنى ئۈچۈن ئۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ . ئۇنى كۆرەرگە كۆزىمۇ يوق !...

سالىنىڭ پۈتۈن ئەزايى تىكەنلىشىپ كەتتى . كۆزلىرىدە چاقناشقا باشلىغان تەبەسسۇم ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن ئالماشـتى . يۈرىكىدە بىر نىدا ئۇنسىز چۇقان سالاتتى : «ئاھ ، خۇدا... مەن نېمانچە شور پېشانە يارىلىپ قالغان بولغىيدىم !؟... » لېكىن ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن باشقا گەپ چىقتى :

ـــ سىلە سەل ئوڭلىنىۋالغۇچە ، مەن بايا يىغقان لۆجىلىرىنى ئەكېلىپ بېرەي ،

ـــ ھە ! ئۇ نەدە ؟

ـــ ئاۋۇ بۆرە بۇقدا...

سالى شۇنداق دەپلا ئۇنىڭدىن يىراقلاشتى ۋە ھايال ئۆتمەي لۆجىنى بۆرە بۇقدىن ئاجرىتىپ ئېلىپ ، تاجىگۇلنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى . تاجىگۇل لۆجىگە ، ياكى سالىغا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سېلىپ قويمىدى .

ئۇ تېخىچە جايىدىن قىمىرقىلماي ئولتۇراتتى . چىرايى باـيقىدىنمۇ سۆرۈن ئىدى .

سالى «شارتتىدە» بۇرۇلۇپ ، يۈقىرىغا قاراپ يول ئالدى . ئۇ يىگىرمە قەدەمچە يىراقلاشقاندا :

ـــ سالى ، ـــ دېدى تاجىگۇل بۇيرۇققىمۇ ، ئىلتىماسقىمۇ ئوخشىمايدىغان بىر خىل تەلەپپۇزدا ، ـــ بۇگۈنكى ئىشنى بىر كىمگە دەپ سالمىسىلا جۇمۇ !...

ـــ ماقۇل !...

سالى كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراشنى ھار ئالدى بولغاي ، قەدىمىنى تېخىمۇ ئىتتىكلەتتى . ئەمدى ئۇ تاجىگۇلنىڭ دىدارىغا قاراش ئۈياقتا تۇرسۇن ، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقىمۇ رايى يوق ئىدى . كېتىۋېتىپ ، ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلايتتى : «ئۇنىڭ بايىاتىن ئۆلۈۋېتىپمۇ يارەمگە ئادەم چاقىرمىغانلىقى ‹ئۇنسۇر › ، نىڭ يارـ دىمىگە ئېرىشىپ ھايات قالغاندىن كۆرە ، دەريا‌غا يەم بولۇپ كېتىشنى ئەۋزەل بىلگەنلىكى ئىكەن ـ دە ! ... مەيلى ، جاھان

بۇلا ئەمەسقۇ ... بىزمۇ ئادەم قاتارىغا قوشۇلىدىغان كۈنلەرمۇ كېلىپ قالار... سالى ، سالى ... ئۆزۈڭگە پەخەس بول ! ھەممە ئادەم تاجىگۈل ئەمەس ... ياخشىلىقنى ئۆزىگە يار قىلغان ئادەم ھەرگىزمۇ خار بولمايدۇ . نىيىتى يامان ، قىلىقى يامانلارنىڭ كۆڭلى بىردەممۇ ئەمىن تاپمايدۇ . ئۆزۈڭنى باس . تەمەخور بولما !... »

*　　*　　*

سالى قالدۇرۇپ كەتكەن لۆجىنى ئەپكەتكىلى كەلگەندە ، كۈن ئاللىقاچان ئولتۇرۇپ كەتكەن بولۇپ ، تاجىگۈلنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى . سالى ئابايا ئۇ ئولتۇرۇپ قالغان يەرگە بىر ھازا تىكىلىپ قاراپ كەتتى . توۋا ئۇنىڭ ئەخمەقلىقىنى ! ئۇ يەردىن نېمە ئىزدەيدىغاندۇ ؟ !

ئىگىسىز ئىغۇا

تۇنجى ئوقۇش يىلى تاماملىنىپ ، يازلىق تەتىلگە قويۇپ بېرىلگىنىگە بىر ئايغا يېقىنلاشتى . گۈلزار قۇمسارايغا كېتىپ 5 ـ كۈنى قايتىپ كەلگەنچە قايتا بارمىدى ، ئۇنىمۇ ھېچكىم يوقلاپ كەلمىدى . ھازىر ئۇنىڭ تۇرقىنى كۆرگەن ئادەم ئۇنى ھەرگىزمۇ بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى دەپ پەرەز قىلمايدۇ . دېمىسىمۇ ئۇ مەكتەپنىڭ ياتاق قۇرۇلۇشىدا تاكى سۈزۈلگەندىن قاش قارايغۇچە زەمبىل كۆتۈرۈپ لاي توشۇيدىغان ، بەزىدە تامـ چىغا كېسەك ، لاي چۆرۈپ بەرسە ، بەزىدە دۇمبىسىدە كېسەك توشۇيدىغان مەدىكار ئىدى . يولى كەلگەندە شىمىنىڭ پۇشقىقىنى يوتىسىغىچە تۇرۇۋېتىپ ، ئازگالغا چۈشۈپ لاي ئېتەتتى . شۇڭا ، باشقا قىز ـ ئايال مەدىكارلار بىر يېرىم يۇەنگە ئىشلىسە ، ئۇنىڭ كۈنلۈك ئىش ھەققى ئىككى يۇەندىن تۆۋەن بولمايتتى . بەزىدە ئىش كۆتۈرە ئالغۇچىنىڭ مەردلىكى تۇتۇپ كەتسە ، ئىككى يېرىم يۇەنمۇ بېرىۋېتەتتى . ئۇ پۇلنى ھالال ئالاتتى . ھۇرۇنلۇق ـ كۆز بويامچىلىق قىلمايتتى . بەزىلەرنىڭ : «بۇ چوكان پۇلنى دەپ جېنىنىڭ كۆكىنى سېتىۋاتىدۇ ... » دېگەنگە ئوخشاش مەسخىرىلىك تەنىلىرىگە پىسەنتمۇ قىلمايتتى . راست ئەمەسمۇ ، ئۇنىڭغا پۇل لازىم . شۇنداق ئىكەن ، جېنىنىڭ كۆكىنى ساتماي قانداق قىلىدۇ ؟ ! كىشىلەر نېمە دېسە ئۆزىنىڭ ئاغزى ، ئۇ «لويىنىڭ ئېتىنى سۇغۇرۇپ ، پۇلىنى ئال» غىنى ئالغان !...

گۈلزار مەكتەپكە كېلىش بىلەنلا ، ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم بىلگەن : بۇ يەردىمۇ ئادەملەر قۇمسارايدىـ

كىگە ئوخشاشلا «قىزىل» ، «قارا» دەپ ئايرىلىدىكەن . قىلىنىدىغان مۇئامىلىمۇ ئوخشاشمايدىكەن . پەرقى : «قارا» تەركىبتىكىلەرنى «ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكى» دېمەي ، ناھايىتى چىرايلىق قىلىپ : «تەربىيىلىۋالغىلى بولىدىغان پەرزەنتلەر» دەيدىكەن ھەدىسىلا ئۇرۇپ ـ تىللاپ «پىپەن» قىلىدىغان ئىشلارغۇ يوق ئىكەن . ئەمما ، «قارا» لارغا قويۇلىدىغان تەلەپ «قىزىل» لارغا قويۇلىدىغان تەلەپتىن خېلىلا يۇقىرى ئىكەن . تەمىنات جەھەتتىمۇ ئۇچ ۋاخ تاماقتىن بۆلەك ھېچ نەرسە بېرىلمەيدىكەن . ئادەم تاماق بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ . گۈلزار بۇ خىل ئاساسلىق كاپالەتكە ئىگە بولغانىدى ، ئەمدى ئۇ مەكتەپنىڭ قائىدە ـ نىزاملىرىغا ئاڭلىق بويسۇنۇپ ، ئۆگىنىش ۋە ئەمگەكتە «قىزىل» لاردىن كۆپرەك كۈچ چىقىرىدىغانلا بولسا ، چوقۇم بىر ياخشى دوختۇر بولۇپ چىقالايتتى ، يۈزىدىكى «قارا» نىمۇ يۇيۇۋېتەلەيتتى !

گۈلزار مۇشۇنداق ئىراده بىلەن ئوقۇشقا كىرىشتى . ئۇنىڭ خەنزۇ تىلىدىن ساۋادى پەۋقۇلئاده ياخشى بولغاچ ، دەرس ئۆزلەشتۈرۈشى بەكمۇ كۆرۈنەرلىك بولدى . نەچچە ئاي ئىچىدىلا قىلىدىشرلىق سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدى بولۇپ قالدى . ئۇ بىردەم بىكار تۇرمايتتى . دەرستىن چۈشۈپ تامىقىنى يەپلا سىنىپقا ياكى مەكتەپ بېغىغا كىرىپ ئولتۇرۇۋالسا ، كۆزلىرى تېلىپ ئېچىشىپ كەتكۈچە دەرس تەكرارلايتتى ياكى ياتاقنىڭ ئىچى ـ تېشىنى چىنىدەك پاكىز تازىلاپ قويياتتى . ئۇنىڭچە بولسىغۇ ، سىنىپ ـ زال ، كارىدورلارغىچە تازىلاشنى ھۆددە ئېلىۋالغۇسى بار ئىدى . بەزى «قىزىل» لارنىڭ : «چامغۇر ئاكتىپلىق قىلىپ كۆز بويىماقچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ پىتنە تارقىتىشىدىن ئەنسىرەپ ، بۇ نىيىتىدىن ياندى . قىلمىسا زادى بولمايدىغان ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى نەده بولسا ئىزدەپ تېپىپ قىلدى . مىننەت قىلمىدى ، ماختانمىدى...

يامغۇرمۇ قورام تاشتا ئىز قالدۇرىدۇ . ھالال ، سەممىي

ئادەملەر ئۆز ئىشى ، ئۆزگىچە مىجەز ـ خۇلقى بىلەن جاللاتىنىڭ مۇ ھېسداشلىقىنى قوزغاپ ، قولىنى تىترىتەلەيدۇ ، گۈلزارغا پۈتۈن مەكتەپ تەن بەردى . ئوقۇتقۇچىلار ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى . ساۋاقداشلىرى ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى . ئۇنىڭ دوستلىرى شۇنداق كۆپ ئىدىكى ، گويا ئۇنىڭ «تەربىيىلىۋالغىلى بولمىدىغان پەرـ زەنت» لىكىنى ئۇنتۇپ قېلىشقاندەك ، ئەڭ چوڭقۇر يۇرەك سىرـ لىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتاتتى . يۇرتىدىن ـ ئائىلىسىدىن كەلگەن سوۋغا ـ سالاملاردىن ئۇنى بەھرىمەن قىلاتتى ، بازاردىن سېتىمـ ۋالغان ئۇششاق ـ چۈششەك يېمەكلىكلەرنى ئۇنىڭغا نېسىۋە قىلىشنى ئۇنتۇمايتتى ، لازىمەتلىك نەرسىلىرىنى ئۇنىڭ خالىغانـ چە ئىشلىتىشىگە بېرەتتى . ئۆگىنىشكە ھەمكارلىشىش ئۇلار ئارىسىدىكى دوستلۇقنىڭ ئەڭ چوڭ مەنبەيى ئىدى . بۇ جەھەتتە ، گۈلزار دوستلىرى ئۆزىگە بەرگەندىن كۆپرەك نەرسە بېرەتتى . زۆرۈر تېپىلغاندا ، ئېلىشتىنمۇ خىجىل بولمايتتى .

لېكىن ئۇنىڭ چىرايى سولغۇن ، روھىي كەيپىياتى دائىم تۆۋەن ئىدى . دوستلىرىنىڭ قىزىق چاقچاقلىرى ، يېقىملىق كۈلكىلىرى ئۇنىڭ چىرايىدىكى مەيۇسلۇكنى يوقىتىۋېتەلـ مەيتتى . ئۇلار بۇنى « ‹قارا › تەركىبىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان بېسـ مى» دەپ چۈشىنەتتى . ئۇنىڭغا تەسەللى ئېيتاتتى ، ئىلھاملاندۇـ راتتى . ھەر قېتىملىق باھالاشلاردا بىرىنچى قىلىپ ئۇنىڭ نامـ نى تىلغا ئېلىشاتتى . ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىـ لاتتى ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە نېمە غېمى بولسا دادىل ئېيتىپ ، بۇنىڭـ دىن كېيىن تېتىك ـ كۆتۈرەڭگۇ روھلۇق بولۇشقا دالالەت قىلاتتى . بىراق ئۇ : «كۆڭلۈمدە ھېچقانداق غېمىم يوق . كىچىـ كىمدىن مۇشۇنداق ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن ، بۇ خۇيۇمنى زادى ئۆزگەرتەلمەيۋاتىمەن . بۇنىڭدىن كېيىن چوقۇم ئۆزگەرتىشكە تىرىشىمەن ... » دەپ ۋەدە بېرەتتى ـ يۇ ، ئەمەلدە كۆرسەتمەيتـ تى . شۇڭا ، سىنىپ ئۇنى «ئۇچتە ياخشى» ياكى «بەشتە ياخـ

شى» دەپ سايلاپ بەرسە ، مەكتەپ ئىنقلابىي كومىتېتى ئۇنى «جۇشقۇن ـ كۆتۈرەڭگۇ روھلۇق ئەمەس··· » دەپ تەستىقلىمايتى ···

بىر ئوقۇش يىلى ئاشۇنداق ئۆتۈپ كەتتى . گۈلزار بۇ بىر يىلنى ھېچكىمنىڭ بىر تىينىلىك ياردىمىگە تايانماي ، مەكتەپ-نىڭ ئوچ ۋاخلىق تامىقى بىلەنلا ئۆتكۈزدى . شەھەردىكى ئۇرۇق ـ تۇغقان ، ھامما خالىلىرىغا «قارا» يۇقتۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ، ئۆيلىرىگە كەمدىن ـ كەم كىردى . تەڭلىگەن پۇللىرىنى رەھمەت ئېيتىپ رەت قىلدى ، ھەتتا قىمىقزىل يالغانىنى ئېيتىپ : «ئۆيدىكىلەر ئەۋەتكەن پۇلۇم بار» دېيىشتىنمۇ يانمىدى . ئەمەلىيەتتە ، ھېچكىم ئۇنىڭغا پۇل ئەۋەتكەن ئەمەس . قىشلىق تەتىلدە ئۆيىگە بارغاندا ، ئېرى ئۇنىڭ ئالدىنقى يىللىق دارامىتىگە تەگكەن يەتمىش يۇەننى ساقلاپ قويغانىدى ، ئۇ پۇل ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئىشتىنىنىڭ لەپىزىگە تىكىكلىك پېتى تۇرۇپتۇ . ئۇ پۇلىنى زادى نېمە مەقسەت بىلەن ساقلاۋاتقىنىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . يانچۇق توم بولسا ، كۆڭلۈمۇ توق تۇرىدۇ . گۈلزار تەتىلدىن بىرەر ئاي بۇرۇن بىرئاز ئېچىلىپ قالغاندەك بولغانىدى ، كىم بىلسۇن ، تۇيۇقسىز ئىلگىرىكىدىنمۇ جىمغۇرلىشىپ كەتتى . مەكتەپ بېغىمۇ ، سىنىپمۇ تارلىق قىلغاندەك ، دەرستىن سىرتقى بوش ۋاقىتلىرىنى ، دەم ئېلىش كۈنلىرىنى مەكتەپتىن قارىسا «مانا مەن» دەپلا كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان قىزىل دەريا-سىنىڭ بويىدا ئۆتكۈزىدىغان بولۇۋالدى . ئۇ بەزى كۈنلىرى «ئايالار كېسەللىكلىرى» نى ، بەزى كۈنلىرى «خىرورگىيە» نى كۆتۈرۈپ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتسە ، كۆز باغلىنارغا يېقىن ياتاقتا پەيدا بولاتتى . بۇ ئىش دەسلەپ ساۋاقداشلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىمىغانىدى ، كېيىن بىردىنلا ھەممىسىنىڭ دىققىتى ئۇنىڭغا مەركەزلەشتى . ھەتتا توغرۇلۇق غۇلغۇلىمۇ قىلىشتى :

ـــ گۈلزارغا نېمە بولغاندۇ؟ دەريا بويىدا نېمە ئىش قىلىـ
دىغاندۇ؟
ـــ دەرياغا قاراپ ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلاۋاتقاندۇ؟
ـــ ياق، مېنىڭچە ئۇنداق ئەمەس. چوقۇم بىر سىر بار.
ـــ ئۇنىڭدا سىر نېمە ئىش قىلسۇن؟!
ـــ نېمە سىر بولاتتى؟ بىرى بىلەن ئىش ـ پەش تارتىشىپ قالغان گەپ!
ـــ يوق گەپنى قىلماڭلار. ئۇنداق يېرى بولسا، بىر يىلـ
نىڭزى كىچىككىنە شامىلىنى بولسىمۇ سەزمەمتۇق!؟
ـــ «شار ـ شۇر ئات كۆتۈرەر، مىس ـ مىس پۇت كۆتۈـ
رەر» دەپ، نېمە قىلغىنىنى ساڭا كۆرسەتسە بولامتى!؟
بۇ غۇلغۇلا ئوقۇتقۇچىلارنىڭمۇ قۇلىقىغا يەتتى. ئىنقىلابىي كومىتېت مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمىنى كۆزەتتى. بەزى خالىس پايلاقچىلارمۇ «رازۋېد» قىلىشقا كىرىـ شىپ كەتتى. لېكىن، بىر ئايدىن ئارتۇق كۆزىتىش ـ پايلاشـ
نىڭ نەتىجىسى نۆلگە تەڭ بولدى، گۈلزار مەكتەپ دەرۋازىسىـ
دىن چىقىپلا جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، قىزىل دەرياسىنىڭ سېمونت كۆۋرۈكىگە يېقىنلاپ باراتتى ـ دە، دەريا بويلاپ يۇقىرىغا ئەلـ
لىك قەدەمچە مېڭىپلا، مەكتەپ بىلەن دەريانى ئايرىپ تۇرۇدىغان قومۇشلۇقنىڭ سۇيى دەرياغا قۇيۇلۇدىغان ئېرىق بويىدىكى دوڭـ
غاق سۆگەتنىڭ ساياسىدە ئولتۇرۇپ باش كۆتۈرمەي كىتاب ئوقۇيتتى. بەزىدە كىتابنى يېپىپ قويۇپ، دەرياغا تىكىلگىنىچە نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى ياكى كۆزلىرىنى مەلۇم بىر نۇقتىغا تىككىنىچە خىيال سۈرەتتى، ئۇنسىز يىغلايتتى. يېنىدىن بىرەر ئادەم ئۆتۈپ قالسا، چاندۇرماستىن يېشىنى سۈرتۈپ كىتابقا قارىۋالاتتى ...
پايلاقچىلار شۇنچە پايلاپمۇ ئۇنىڭ بىرەر ئەركەك بىلەن بىللە تۇرغىنىنى ياكى بىرەر ئەرككە چىشىنىڭ ئېقىنى كۆرـ

ستىپ سالغىنىنى بايقىمىدى . ئانچە ـ مۇنچە مۇڭلىنىپ ئولتۇ-
رۇپ كۆز يېشى قىلىۋاتقىنىنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قېلىشقان
بولسىمۇ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرۈشكە جۈرئەت قىلىشالمىدى ...
مانا هازىر گۈلزارنىڭ مەدىكار ئىشلەۋاتقىنىغا بىر ئاي
بولاي دېدى . ئەرەنچە كىيىنىۋالغان بۇ چوكان چاچلىرىنى نەدىن-
دۈر تېپىۋالغان ئەسكى شەپكە ئىچىگە تىقىۋەتكەچ ، يىراقتىن
قارىغان ئادەمگە ئەركىشىدەك كۆرۈنەتتى ...
ـــ گۈلزار ، سېنى بىرەيلەن چاقىرىۋاتىدۇ ، ـــ بىر قىز
پەستە تۇرۇپ ۋارقىرىدى . گۈلزار تام ئۈستىدە ئالدىراش لاي
يېيىۋاتاتتى ، ـــ بولدى ئىتتىك چۈش !
گۈلزار ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپلا تاتىرىپ كەتتى . لاي
ئازگىلىدىن ئىككى ـ ئۈچ قەدەم نېرىدا قولىدا سومكا كۆتۈرۈ-
ۋالغان مەتكېرىم تۇراتتى . گۈلزار ئالمان ـ تالمان تامدىن
چۈشتى . تام تۈۋىدە لاي كۈمىلاچ ئېتىۋاتقان قىز ئۈنىڭغا مەن-
لىك تىكىلىپ ، پەس ئاۋازدا :
ـــ ئاداش ، ئېرىڭ كەلگەن ئوخشىمامدۇ ! ـــ دېگەنىدى .
ئۇ :
ـــ ياق . ئۇ بىزنىڭ گۈڭشېنىڭ جۈرىنى ، ـــ دېگىنىچە
چوڭ ـ چوڭ چامداپ مەتكېرىم تەرەپكە كەتتى .
ـــ ئوهۇي !... مەن تېخى «بۇ كېلىۋاتقان قايسى يىگىتتۇ ؟»
دەپ قاپتىمەن ! ـــ مەتكېرىم سېپايىلىك بىلەن كۈلدى ، ـــ
تىنچ تۇردىڭىزمۇ ؟
ـــ تىنچلىق ، ـــ دېدى گۈلزار سوغۇققىنا .
ـــ ئاغرىپ ـ سىلاپ قالمىغانسىز ؟
ـــ ياق .
ـــ تەتىلدە ئۆيدە تۇرمىغىنىڭىزنى ئۈقۇپ ، كۆڭلۈمگە كەل-
مىگەن ئوي قالماپتۇ . هەر نېمە بولسا ، بۇنچىلىك تۇرۇپسىز .
ـــ .....

ـــ نېمىشقا ئۆيده تۇرمىدىڭىز ؟
ـــ قىشنىڭ غېمىنى قىلىۋالاي دېدىم . مەدىكارچىلىقنىڭ پۇلى ئوبدانكەن ...
ـــ شۇنداقمۇ ؟ ها ـ ها ـ ها ! ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، مانداق دەڭ... كۆنلۈكىڭىزگە نەچچە پۇل بېرىدىكەن ؟
ـــ ئىككى كويدىن ئۈچ كويغىچە .
ـــ مانا ، مانا ... قالتىس جىق بېرىدىكەنغۇ ! بىر ئايدا مېنىڭ ئىككى ئايلىق مائاشىمنى تاپقۇدەكسىز ... نېمىشقا بۇ ئىشتىن سوپۇرنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويمىدىڭىز ؟
ـــ كىم شۇنداق دەيدۇ ؟
ـــ سوپۇرچۇ !
ـــ سوپۇر ئاخۇن ھەرگىز ئۇنداق دېمەيدۇ !...
ـــ ئەستا ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، ماڭمۇ ئىشەنمەمسىز ؟ ئاڭلىسام ، سوپۇر ئۇستىڭىزدىن مەكتەپكە دەۋا قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ ... ئۇچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىغا كەلگەنىدىم ، سىزنى مۇشۇ ئىشتىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويای دەپ ، ئاپتوبۇستىن چۈشۈپلا قېشىڭىزغا كېلىشىم ...
ـــ رەھمەت .
ـــ ئۆزىڭىزگە خاپىلىق تېپىۋالماي دېسىڭىز ، ئەتىلا ئۆيگە كەتسىڭىز بولارمىكىن...
ـــ ئوقۇش باشلاشقا تېخى بىر ئاي بار . يەنە يىگىرمە كۈن ئىشلىۋېلىپ ئاندىن بارىمەن .
ـــ مەيلىڭىز . ھەر ھالدا پەخەس بولۇڭ . نېمىنى نېمە قىلىپ ، بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ يۈرمەڭ ...
ـــ خاتىرجەم بولسىلا ، مەي جۇرېن ! «قورسىقىڭىڭ ئاغرىقى بولمىسا ، تاۋۇز يېيىشتىن قورقما» دەپتىكەن...
ـــ ها ـ ها ، ها ـ ها ! ... ـــ مەتكېرىمنىڭ كۈلكىسى گۈلزارنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى ، ـــ چاقچاق قىلىپ قويسام ،

ئەجەب تېرىكتىڭىز . ھا ـ ھا ـ ھا !... ھېلىغۇ سوپۇر ئۇنداق قىلمايدۇ . ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا ، مەن قاراپ تۇرارمەنمۇ ؟ ھا ـ ھا ـ ھا ! ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، مېنى ياتقىڭىزغا باشلىمامسىز ؟

ـــ ياتاقنىڭ ئاچقۇچى مەندە ئەمەس ...

ـــ شاققىدە تېپىپ كەلمەمسىز ؟

ـــ .....

گۈلزار يەرگە قاراپ زۇۋان سۈرمەي تۇرۇۋالدى . مەتكېرىم ئۇنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە سەپسېلىپ چىقىپ ، غەلىتە تەبەسسۇم قىلدى .

ـــ چېقىشىپ قويدۇم ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ ياتقىڭىزغا كىرگۈدەك ۋاقتىممۇ يوق . ھازىرلا بېرىپ ، يىغىنغا بودو① قىلمىسام بولمايدۇ . بىر نەرسىدىن قىسىلمىغانسىز ؟

ـــ ياق .

ـــ ئۇنداق بولسا مەنمۇ خاتىرجەم بولدۇم . سوپۇر سىزگە ئەۋەتكەندى . ياتاقتا باشلىمىسىڭىز ، مىشەدىلا بېرەي .

مەتكېرىم سومكىسىنىڭ سېرتمىسىنى سېرىپ ، ئىچىدىن ئادەم بېشىدەك چوڭلۇقتىكى كۈل رەڭ خالتىنى ئېلىپ ، گۈلزارغا ئۇزاتتى . ئۇ : «ئالايمۇ ـ ئالمايمۇ ؟» دېگەندەك نەزەر بىلەن خالتىغا بىر پەس تىكىلىپ تۇردى ـ دە ، كېيىن ئىتتىك ئالدى . چىرايى ئۆڭۈپ ، لەۋلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىتىرەپ كەتتى . كۆز چاناقلىرى نەملىشىۋاتاتتى . ئۇ مەتكېرىمگە «خوش» مۇ دېمەستىن «شارتتىدە» كەينىگە بۇرۇلۇپ ، ئىش ئورنىغا قايتىپ كەلدى .....

ـــ ئېرىڭ نېمە ئەۋەتىپتۇ ؟

---

① بودو ـ خەنزۇچە «باۋداۋ ـ 到报 » نىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى ، تىزىمغا ئالدۇرۇش دېمەكچى .

ـــ يەيدىغان نەرسە ئوخشىمامدۇ ؟
ـــ ئەجەب ئوبدان ۋاقىتتا كەپتۇ ...
ـــ بولە ، ئاچقىنا ئاداش ، قۇمساراينىڭ نېمەتلىرىنى بىر تېتىپ باقايلى ، ـــ يەتتە ـ سەككىز ئوغۇل ـ قىز قوللىرىنى توپا بىلەن سۇرتكىنىچە گۈلزارنى ئارىغا ئالدى . گۈلزار خالتىنى ئاچقاندى ، ئوچاققا يېقىپ ، سىڭدۈرۈپ پىشۇرۇلغان ئالتە دانە بۇغداي نېنى بىلەن بىر دانە كونۇبرت چىقتى . قورساق تازا ئېچىپ تۇرغاندا ئۇلگۈرۈپ كەلگەن بۇ نانلار گۈلزارنىڭ قولى تەگمەيلا تەقسىملىنىپ بولدى . كونۇبرت ئۇنىڭ يانچۇقىغا كىرـ دى . كىردى ـ يۇ ، گويا بىر پارچە قوقاستەك ئۇنىڭ تېنىنى كۆيدۈرۈشكە باشلىدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاشۇ ئالتە ناننى ـــ بىر ئايلىق بۇغداي نورمىسىنى تۇگمەندە تارتىپ ئۇن قىلىپ ، ئۆزىگە ئاتاپ ئوچاققا نان يېقىۋاتقان سوپۇر ئاخۇنۇمنىڭ مىسكىن سىماسى پەيدا بولغاندى ... باشقىلارنىڭ بەزىسى ناننى ماختىسا ، بەزىسى ناننى ياققان ئادەمنى ماختايتتى . يەنە بەزىسى بىر ھارۋىـ كەشىنىڭ خوتۇنىغا ئەۋەتكەن ئالتە دانە نېنىنى ئۆز قولىچە يەتكۈـ زۈپ بەرگەن كەمتەر رەھبەر مەتكىرىمنى ماختايتتى .....
مەتكىرىم ئۇچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدىن قايتىپ كېـ لىپ ئەتىسى ئىسمى بىلەن ئادرېسى يېزىلمىغان بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى . كونۇبرتنى يىرتقاندى ، ئىچىدىن بىزگە تونۇش كونۇبرت چىقتى . مەتكىرىمنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ ، چېكىسىدىن «پۇررىدە» تەر ئۆرلىدى .
نېمە ئۇچۇن ؟
بۇ ھەقتە كېيىنرەك توختىلىمىز...

* * *

گۈلزار «ئىشچىلار تەشۋىقات دۇيى» نىڭ باشلىقى سەيدەخـ

مەتنى كۆرسىلا ، نېمە ئۇچۇندۇر پۈتۈن ئەزايىغا تىتىرەك ئولـ-
شاتتى . ئۇ ئادەمغۇ بەكمۇ ئاددىي - ساددا بولۇپ ، ھېچېيېرى
ئەمەلدارغا ئوخشىمايتتى . بېشىدىكى شەپكىسىدىن تارتىپ ئايـ-
غىدىكى كەشىگىچە كۈل رەڭ ئىدى . ھاۋانىڭ شۇنچە ئىسسىق
بولۇشىغا قارىماي ، چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئالا قويماي ئېتىپ
يۈرەتتى . مەكتەپ مۇدىرىمۇ ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايتتى . لېكىن ،
ئۇ تازىلىق دەمسىز ، تاماقنىڭ سۇپىتى ، مىقدارى ، تەننەرخىدىن
تارتىپ ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېتىش - قوپۇشىغىچە سەپسېلىپ
تۇراتتى . قىلدىن قىيىق كەتسە ، قول ئاستىدىكىلەرنى ئىشقا
سېلىپ مەكتەپنى شوئار ۋە چوڭ خەتلىك گېزىتلەر بىلەن توشـ-
قۇزۇۋېتەتتى . «ماۋۇ باشلىق ، ماۋۇ پۇقرا» دەپ ئايرىپ ئول-
تۇرمايتتى . ئۆزى «مەسىلە» دەپ قارىغان تېرىقچىلىك ئىشنىمۇ
تۆگىدەك يوغىنىتىپ ، جاراستانغا يايىاتتى . شۇڭا ، مەكتەپنىڭ
ئىچى ئادەتتە ھەم بۇرۇختۇم ، ھەم سۇرلۇك ئىدى . ئوقۇغۇچىلار
تۆگۈل ، ئوقۇتقۇچى ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرمۇ ئېچىلىپ - يېيىلىپ
يۈرەلمەيتتى . ئۇنىڭ ئۆزى ئىشچى بولغاچقىمۇ ، مەكتەپنىڭ قارا
خىزمەتچى ۋە ئاشپەز - ناۋايلىرى بىلەن كۆپرەك ئالاقە قىلاتتى .
ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىمۇ
ئۇنىڭ يېقىن ، ئىشەنچلىك ئادەملىرى بار ئىمىش . ئۇ مۇشۇ
ئادەملىرى ئارقىلىق ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىدىيە ۋە
تۇرمۇش ئەھۋالىنى تېگىتكىلاپ تۇرارئىمىش . ئۇنىڭ ئەڭ ئۆچ
كۆرۈدىغان ئادەملىرى «بەش خىل تەركىب» تىكىلەر بولۇپ ،
دائىم شۇلارنىڭلا زىتىنى ئويۇش بىلەن مەشغۇلىمىش ...

ئۇنىڭ ئېتىنى ئاڭلىسىلا گۈلزارنىڭ تېنىگە تىتىرەك ئولـ-
شىشى مۇشۇ سەۋەبتىن ئىدى .

هازىر گۈلزار ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۇ يۈز ئولتۇرۇپتۇ . ئىكـ-
كىيىلەننىڭ ئوتتۇرىسىنى بىرلا شىرە ئايرىپ تۇرۇپتۇ . ئاۋغۇستـ-
نىڭ ئوتتۇرىسى بولۇشىغا قارىماي ، ئىشخانا ئىچى تونۇردەك

ئىسسىق . گۈلزارنىڭ ئۇستۇېشى تەردىن ئېتىگە چاپلىشىپ كەتكەن . ئۇ قورققىنىدىن تەرلىرىنى سۈرتۈۋېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن ، بىرەر ئەزايىنى مىدىرلىتىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدۇ . سەيدەخمەت ئۇنى تېخىمۇ قورقۇتۇش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلىۋاتامدۇ ياكى ئادىتى شۇنداقمۇ ، ئۇنىڭغا : «ئولتۇرۇڭ !» دەپلا ئورۇندۇقنى ئىشارەت قىلىپ قويغىنىچە ئۇنىڭدىن بىر ئېغىزمۇ گەپ سوراپ باقمىنى يوق . نەچچە ۋاراق قەغەزنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ ، ئىچىدە تەكرار - تەكرار ئوقۇغىنى ئوقۇغان . كۆڭلى گۇمان ، ئەندىشە بىلەن تولغان گۈلزار ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا يوشۇرۇن نەزەر سېلىپ ، گوداڭ بېشىغا ئەكېلىپ پۇتلىرىنى بوغۇپ قويغان بىچارە قويدەك قورۇنۇپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان .

ــ سىزنىڭ ئېرىڭىز گۇڭشېنىڭ ھارۋىكەشمۇ ؟

ئاخىر سەيدەخمەت تىلغا كىرىپ ، ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى . گۈلزار تەمتىرىمەيلا :

ــ ھەئە ، ــ دەپ جاۋاب بەردى .

ــ بالىڭىزمۇ بارمۇ ؟

ــ بار .

ــ ئوغۇلمۇ ، قىزمۇ ؟

ــ ئوغۇل

ــ نەچچە ياشقا كىردى .

ــ ئىككى ياشقا كىرەي دەدى .

ــ ھە ..... سىزنىڭ ئوقۇشقا بېرىشىڭىزغا ئېرىڭىز قوشۇلغانمۇ ؟

ــ قوشۇلغان .

ــ تەتىل مەزگىلىدە نېمىشقا ئۆيىڭىزدە تۇرمىدىڭىز ؟

ــ بالام بىلەن ئۆزۈمنىڭ قىشلىق كەم - كۈتىسىغا بىر ئاز پۇل تېپىۋالاي ، دەپ ...

ـــ بۇ ئىشتىن ئېرىڭىزنىڭ خەۋىرى بارمۇ ؟
ـــ خەۋىرى بار .
ـــ يالغان سۆزلەۋاتمايدىغانسىز ؟
ـــ ياق ...
ـــ ئاتا ـ ئانىڭىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىز قانداق ؟
ـــ چەك ـ چېگرا ئاجرىتىپ ، باردى ـ كەلدى قىلىشمايـ
مىز .
ـــ «چەك ـ چېگرا ئاجرىتىپ ؟ ... » ـــ سەيدەخمەت مەسخىرىلىك تەبەسسۇم قىلدى . تەلەپپۇزىمۇ تۇيۇقسىز ئۆزگەر ـ دى ، ـــ چەك ـ چېگرا ئاجراتقان ئادەم ، نېمىشقا بالىڭىزنى ئانىڭىزغا باقتۇرىسىز ؟
ـــ ئانامنىڭ قالپىقى يوق ، ـــ گۈلزار ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇنىڭغا ئۇدۇل قارىدى ، ـــ دادۇي شۇنداق قىلىشىمغا قوـ شۇلغان .
ـــ مۇنداق دەڭ ... ئېرىڭىز بىلەن مۇناسىۋىتىڭىز قانـ
داق ؟
ـــ ياخشى .
ـــ «مەن يوغان دوختۇر» دەپ ، ئۇنىڭدىن نومۇس قىلـ
ىدىغان بولۇپ قالدىڭىزمۇ يا ؟
ـــ ياق ـ ق ...
ـــ يالغانچىلىق قىلماڭ !
سەيدەخمەتنىڭ تەرى تۇرۇلۇپ ، قاپىقىدىن قار ياغدى ، ئاۋاـ
زىمۇ ئادەتتىن تاشقىرى سۇرلۇك ، گۈلزار تېخىمۇ قورۇنۇپ كەتتى . كۆڭلى يوغان بىر پېشكەللىكنىڭ ئىسى بارلىقىنى سېـ
زىپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشتى . ئۇ تىپچەكلەپ باقماقچى بولاتـ
تى ـ يۇ ، قورقاتتى . تەقدىرگە تەن بەرمەكچى بولاتتى ـ يۇ ، ۋىجدانى يول قويمايتتى . لېكىن ، ۋىجداننى دەپ ئۆز تەقدىرىنى نابۇت قىلىشنىمۇ خالمايتتى . ئۇ بىر ـ بىرىدىن زىددىيەتلىك

خىياللار ئىچىدە ئۆزىنىڭ نەدە تۇرغانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قېلىشقا تاس قېلىۋاتاتتى . ئۇنى بۇ دەرىجىدە ئەس ـ هوشىنى يوقىتىپ قويۇشقا مەجبۇر قىلىۋاتقان نەرسە سەيدەخمەتنىڭ سوئاللىرى ئەمەس ، بەلكى ئۆزىنى تاسادىپىي بۇ يەرگە چاقىرتىپ كىرگەنلىكى ئىدى . گۈلزار مەكتەپكە يېڭى كەلگەن چاغدا ، سەيدەخمەت «تەربىيىلىۋالغىلى بولمىدىغان پەرزەنت» لەرنى يىغىپ «سىياسەت» نى تاپشۇرغان . ئايرىم ـ ئايرىم سۆزلىشىپ ، ئارخىپقا يېزىلغانلارنى هەر كىمنىڭ ئۆز ئاغزىدىن گەپ ئېلىپ ئەمەلىيلەشتۈرگەن . هازىر سورىغانلىرىمۇ شۇ چاغدا سورىغانلىرىنىڭ دەل ئۆزى ئىدى . گۈلزارنى دەككە ـ دۈككىگە سېلىۋاتقىنىمۇ دەل مۇشۇ تەكرار سوراش ئىدى . ئۇنىڭ تەلەتىنىڭ سۆرۈنلۈكى ، تەلەپپۇزىنىڭ قوپاللىقىنى دېمەمسىز تېخى !

«ئۇنىڭ بۇنچىلا زىغىرلاپ سوراپ كېتىشىدە زادى نېمە سىر باردۇ ؟»

گۈلزار بىردىن غەيرەتلىنىپ ، كېسىپلا مۇنداق دېدى :

ــ يالغانچىلىق قىلمىدىم . ئىشەنمىسىلە ، كېيىنكى ئەمەلىيەتىمگە قارىسىلا ...

ــ نېمە ! ــ سەيدەخمەت تەرىنى تۇرۇپ ، ئورۇندۇقتىن قوپۇپ كەتتى ، ــ كېيىن قانداق قىلماقچىسىز ؟

ــ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن قۇمسارايغا كېتىپ ، شۇ يەردىكى كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارغا ئۆمۈر بويى خىزمەت قىلىمەن ...

ــ مەن ئۇنى سوراۋاتقىنىم يوق ، ــ سەيدەخمەت ئاۋازىنى تېخىمۇ كۆتۈردى . تۇرقى سۇرلۇك ئىدى ، ــ ئېرىنگىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىزنىڭ قانداقلىقىنى سوراۋاتىمەن !...

گۈلزار گاڭگىراپ كەتكەنىدى . ناهايىتى تەسلىكتە :

ــ ياخشى ، ــ دېيىلىدى .

ــ ياخشىمىش ! ــ سەيدەخمەت تېخىمۇ تەرىنى تۇرۇپ ،

هېلىقى قەغەزلەرنى ئۇنىڭ ئالدىغا «پاققىدە» تاشلىدى ، ـــ ماۋۇ نېمە ؟

گۈلزار ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك ، قەغەزلەرگە ئالدىراش كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى . ئۇ سوپۇر ئاخۇن نامىدىن مەكتەپ رەھبەرلىكىگە يېزىلغان شىكايەتنامە بولۇپ ، ئۇنىڭدا گۈلزارنىڭ «تاپتىن چىققان بۇزۇق» لۇقى ، دائىم ئېرىنى خارلاپ كۆزگە ئىلمايدىغانلىقى ، ھەدېسلا نىكاھدىن ئاجرىشىشتىن گەپ سېتىپ تەھدىت سالىدىغانلىقى ، قىشلىق ، يازلىق تەتىللەردە ئۆيگە بارمىغانلىقى بۇنىڭ دەللىلى سۈپىتىدە كۆرسىتىلگەندىن تاشقىرى ، ئۇنى دەرھال مەكتەپتىن قوغلاندى قىلىپ ، قۇم سارايغا ئەۋەتىپ بېرىش تەلەپ قىلىنغانىدى .

گۈلزار خەتنى ئوقۇغانسېرى مېڭىسى سەگەكلىشىپ ، ئۆزدىنى بىرقەدەر يەڭگىل سېزىشكە باشلىدى . نەملىشىشكە باشلىغان كۆز چاناقلىرىمۇ قۇرۇپ ، يۈرىكى قىنىغا چۈشتى . ئۇ بۇ خەتنىڭ ھەقىقىي ئىگىسىنى كۆرگەندەك بولۇپ ، ئىچىدە كۈلدى ـ يۇ ، تېشىغا چىقىرالمىدى .

ئەمدى ئۇ قىلچە دۈدۈقلىماي ئىشەنچ بىلەن سۆزلەيتتى :

ـــ بۇ خەتنى سوپۇر ئاخۇن يازغان ئەمەس .

ـــ نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەيسىز ؟

ـــ ئۇنىڭ ئارانلا باشلانغۇچ مەكتەپ ساۋاتى بار . يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى مۇنداق قاملاشتۇرۇپ يازالمايدۇ . خېتىمۇ بۇندىداق چىرايلىق ئەمەس...

ـــ خانىم ، ئەقلىڭىزدىن ئېزىپ قالمىغانسىز ؟ ـــ سەيدەخمەت ئۇنىڭغا مەسخىرىلىك نەزەردە قارىدى ، ـــ ئېرىڭىز چالا ساۋات ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خېتى سەت بولسا ، بىر كىمگە يازدۇرۇشى مۇمكىنغۇ !

ـــ ئۇ مۇنداق تۆھمەتخور ، ۋىجدانسىزلاردىن ئەمەس ، ـــ گۈلزار ئۇنىڭ بىلەن تىغمۇ تىغ ئېلىشىش نىيىتىگە كېلىپ ،

قىلچە يۇز ـ خاتىرە قىلماستىن ، كۆڭلىگە نېمە كەلسە شۇنى ئۇدۇللا ئېيتىۋاتاتتى ، ـــ ئىشەنمىسىلە ، ئاۋۋال ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلىشىپ كۆرسىلە ، ئەگەر ئېيتقانلىرىم يالغان چىقىپ قالسا ، ماڭا قانداق جازا بەرسىلە پىكرىم يوق !...

گۈلزارنىڭ گېپى شۇ يەرگە كەلگەندە «پاڭگىدە» يىغلاپ ، دەس ئورنىدىن قوپتى ـ دە ، سىرتقا چىقىپ كەتتى .

ئادەم هودۇققان ، بولۇپمۇ غەزەپلەنگەن چاغدا ، ئالدى بىلەن تىلىنى تىزگىنلىيەلمەيدۇ . سەللا ئېسىنى يىغىپ ، ئۆزىنىڭ خاتا قىلغىنىنى سەزگەن چاغدا بولسا ، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي قالىدۇ . پۇشايمان ـــ يۈرەكتىكى كىچىككىنە جاراھەتنى يوغىنىتىپ ، خاتىرجەملىكنى بۇزغۇچى ئېكەكتىن باشقا نەرسە ئەمەس . شۇنداقتىمۇ ، ئىنسان ئۇنى ئۆزىگە دوست تۇتمىسا ، سەۋەن ـ خاتالىرىنى سوراقلاپ ، ئۆتۈپ كەتكەن هاياتىدىن يەكۈن چىقىرالمايدىغان ، كەلگۈسى هايات يولىنى قانداق بېسىشنى بىلەمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ ؛ يەنە بىر جەهەتتىن ئېيتقاندا ، پۇشايمان ـ قاتتىق قول ئوقۇتقۇچىغا ئوخشايدۇ . ئۇ ئۆتكەن دەرس ئاسانلىقچە ئادەمنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدۇ . ئۆتكەنلەرنى ئەسلىتىپ ، ئادەمنى تېخىمۇ ئەقىللىق قىلىدۇ .

گۈلزار ياتاقتا كىرىپلا پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى . بىراق ، كېچىككەندى . بولغۇلۇق بولدى ، ئەمدى يىغلىسىمۇ ، قاقشىسىمۇ ، هەتتا بېشىنى تامغا ئۇرۇپ پارە ـ پارە قىلىۋەتسىمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ ...

گۈلزار ئۆزىگە تەسەللى بەردى ـ يۇ ، يەنىلا خاتىرجەم بولالمىدى . «قاچان مەكتەپتىن قوغلىۋېتەر ؟ ئەستا ... »

ئەمدى گۈلزارنىڭ بېشىدا مۇشۇ بىرلا غەم . هېچقانداق قىلىپمۇ ئۇنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرالمايدۇ . كۆزلىرى ئىلىنسىلا ئۆزىنى شىكلىسىنى يۇدۇپ ، بېشىنى تۆۋەن سالغان هالدا قۇمسىراينىڭ ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل ، قىش ـ ياز هۆللۇكتىن خالىي

بولالمايدىغان پاتقاقلىق يوللىرىدا يىغلامسىراپ كېتىۋاتقان ھا-
لەتتە كۆرىدۇ . پۇت - قولىدا ماغدۇرىمۇ يوق . كاللىسى گاراڭ ،
قاپاقلىرى ئىششىق ، كۆزلىرىنىڭ خۇنى قاچقان . بەزىدە خىيال
بىلەن بولۇپ كېتىپ ، نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى ئۇنتۇپمۇ قالـ-
ىدۇ . قارىمامسىز ، بايات تام تۆپىسىدە لاي يېيىتىۋېتىپ يىقـ-
لىپ چۈشكىلى تاس قالدى . تەلىيى بار ئىكەن . باشقىلار تۈيۈپ
بولغۇچە ئۆزىنى ئوڭلىۋالدى . بولمىسا ...

* * *

«ئىشچىلار تەشۋىقات دۇيى» ئۇنى يەنە چاقىرتتى . «نېمانچە
تېز ؟ بۈگۈنلا مەكتەپتىن قوغلامدىغاندۇ ؟ خەير... »
گۈلزار ئىشخانىغا كىرىپ ، سەيدەخمەت بىلەن يۈزمۇ يۈز
قارىشىپ ئولتۇرغان تۆلەندى «داجەي»نى كۆرۈپلا ھوشىدىن
كەتكىلى تاس قالدى . ئۇ بۇ تەلەتى سۆرۈن ، باغرى قاتتىق ئادەم
بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان-
دى . يۈرىكىنى ئىت چىشلىۋالغاندەك بىئارام بولۇشقا باشلىدى .
سەيدەخمەت ئۇنى كۆرۈپلا كۈلۈمسىرەپ ئورنىدىن قوپۇپ :
ـــ كېلىڭ قىزىم ، ئورۇندۇققا كېلىڭ ، ـــ دەپ كۈچۈك-
لىنىپ كېتىشى گۈلزارنى تېخىمۇ ھاڭ - تاڭ قىلدى . گۈلزار-
نىڭ ئۇستۇېشى توپا - تۇمان ، قوللىرى لاي يۇقى ئىدى . ئۇ
بۇنىڭدىن تۆت كۈن بۇرۇنقى ھېلىقى كۆڭۈلسىز سۆھبەتنى ئې-
سىگە ئېلىپ ، ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇۋېلىشقىمۇ ھەپسىلى قالمىغان-
دى . تۆلەندىنى كۆرۈپ ھەم ئوڭايسىزلاندى ، ھەم قورقتى .
ئەكسىچە ، تۆلەندى ئۇنى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ قارشى ئالدى .
تۆلەندىمۇ سەيدەخمەتكە ئوخشاشلا ئۆزە تۇراتتى . گۈلزار
ھەرقانچە زورۇقۇپمۇ ئۇنىڭغا قاراپ تەبەسسۇم قىلالمىدى . ئاياغ-
لىرى پالەچلىنىپ قالغاندەك ئاستا چامداپ ، ئۇلار كۆرسەتكەن

ئورۇندۇققا قانداق ئولتۇرۇپ قالغىنىنىمۇ تۇيمىدى . يوغان بىر شۇملۇقنىڭ شەپىسىنى سەزگەن يۈرىكى سوقۇشتىن توختىغاندەك ، تىنىقى سىرتىغا چىقمايتتى .

ــ ھە ، گەپ قىلىڭە قىزىم ، سىزنىڭچە بۇ خەتنى سوپۇر ئاخۇن يازمىغانمۇ ؟

«يەنە شۇ خەتنىڭ گېپى !»

گۈلزار نۇرغۇن ئەدەبىي كىتابلارنى ئوقۇغان ، نۇرغۇن كىنولارنى كۆرگەن . سوراقچىلارنىڭ مەھبۇسلارنى كۈلۈپ تۇرۇپ سوراق قىلىشى ئۇنىڭغا سىر ئەمەس . ئۇلار ئۈچۈن ھومىيىش قانداق زۆرۈر بولسا ، كۈلۈشمۇ ئوخشاشلا شۇنداق زۆرۈر . بۇلارمۇ سوراقچى . قايسى كۈنى سەيدەخمەت ھومىيىپ تۇرۇپ سوراق قىلغانىدى ، بۈگۈن ھىجايغىلى تۇرۇپتۇ . بەلكى بۇ تۆلەندىنىڭ ئۆگەتكەن ئويۇنىدۇ ؟ !

گۈلزار سوغۇقلا جاۋاب بەردى :

ــ ھەئە .

ــ توغرا ئېيتتىڭىز . سوپۇر ئاخۇنمۇ شۇنداق دەيدۇ...

ــ سوپۇر ئاخۇن ؟... ــ گۈلزار قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي ئەندىكىپ كەتتى ، ــ ئۇ قانداق ئۇقۇپتۇ ؟

ــ تۈنۈگۈن ماۋۇ يولداش قۇمسارايغا بېرىپتىكەن ، ــ تۆلەندى باياتىن گۈلزارنى چاقىرىپ كىرگەن كىشىنى بېشى بىلەن ئىما قىلدى ، ــ سوپۇر ئاخۇن مەي جۇرېننى ئېلىپ ناھىيىدىن كەلگۈچە كەچ بولۇپ كەتتى . خەتنىڭ گېپىنى سورىساق ، نۆزەمبىللا ئۇنداق ئىش قىلمىغانلىقىنى ئېيتتى . ئەسلىدە ، بۈگۈن سوپۇر ئاخۇن ئۆزى كېلىپ ، تەشۋىقات دۈيىگە ئەھۋالنى ئېيتىپ قويماقچى بولغانىدى ، مەي جۇرېننىڭ يەنە ناھىيىگە بارىدىغان ئىشى چىقىپ قېلىپ كېلەلمىدى . شەھەردە كىچىككىنە ئىشىم بار ئىدى . شۇ باھانىدە سىزنى يوقلاپ كېلىشىم ، تۆلەندى سەل توختىۋېلىپ گۈلزاردىن سورىدى ، ــ

سىزنىڭچە بۇ خەتنى كىم يازغاندۇ؟

ـــ ۋاي تاڭەي ، ۋاي تاڭەي ، ـــ گۈلزارنىڭ كۆڭلى سەل ئارامىغا چۈشكەن بولسىمۇ ، ئۆزىنى توختىتالماي يىغلاپ تاش - لىدى ، ـــ كىم يازغانلىقىنى زادى بىلمىدىم ...

ـــ مەكتەپتە بىر كىم بىلەن ئۆچەكىشىپ قالمىغان بول- غىيدىڭىز ؟

سەيدەخمەت گەپ قىستۇرغاندى ، گۈلزار كېسىپلا جاۋاب بەردى :

ـــ ياق ...

ـــ .....

ئىش مۇرەككەپلەشكەنىدى . مۇشۇ مۇرەككەپلىك تۆلەندىنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدى . گۈلزارمۇ ئاقلاندى . لېكىن ، بۇ خەت- نىڭ ئىگىسى زادى كىم؟

ئۇلار بۇ سوئالغا جاۋاب تېپىشالمىدى...

دىلكەش

كەچ كۈز ، يەكشەنبە . ئوقۇغۇچىلار ناشتىدىن كېيىنلا باـ
زارغا چىقىپ كېتىشكەن . مەكتەپ ئىچى ئادەتتىن تاشقىرى
جىمجىت ، كېچىچە چىققان بوران دەرەخلەرنى پۈتۈنلەي يالىڭاچـ
لاپ قويغان . ئاخىرقى يوپۇرماقلارمۇ بىلىنەر ـ بىلىنمەس چـ
قىۋاتقان مەيىن شامال بىلەن كۈچ سىنىشىپ ، بەزىسى بەرگىدىن
ئايرىلىپ ئاستا لەيلەپ پەسكە چۈشسە ، بەزىسى جان ئاچچىقىدا
هالسىز پىلتىڭلىماقتا . مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن بۇيان
گۈل تېرىلمىغاچ ، هەممە يەرنى توپا ـ داڭگال ، ئادەم بويى
كەلگۈدەك ئوت ـ چۆپ قاپلاپ كەتكەن . يوللار ، مەيدانلار ،
ئېرىقلار ... هەممىلا يەر خازان . هەممىلا يەردە خازان سۈپۈرۈـ
ۋاتقان ، بىر جايغا دۆۋىلەنگەن خازانلارنى قاپ ـ تاغارلارغا قاچىـ
لاۋاتقان ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئۇلارنىڭ بالا ـ چاقىلىرى كۆزگە
چېلىقىدۇ . بىر قاراپلا بىلىش مۇمكىنكى ، ئۇلار هەرگىزمۇ دەم
ئېلىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ ياخشى
ئىش قىلىۋاتقانلار ياكى خالىس ئەمگەك قىلىۋاتقانلار ئەمەس ،
بەلكى مەكتەپتىن جان سانىغا قاراپ بېرىلىدىغان قۇتقۇزۇش
پۇلىغىمۇ تويمىغان ئاژناپلار ؛ «بۇرژۇئازىيىنىڭ ئادەم نەپسىنى
دېمىسە ، يەر يۈتۈپ كېتىدۇ ، دېگەن سەپسەتىسىنى ئاغزىدا پىپەن
قىلىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە ئاشۇ سەپسەتىنىڭ قۇلىغا ئايلـ
نىپ قالغان بىچارە قۇرتلار !... » ئۇلار هەربىي ۋەكىللەر بىلەن
ئىشچىلار تەشۋىقات دۇيىنىڭ «بىر جۇپ چوكا ، بىر تۇپ كاۋـ
نىڭ پىلىكىدە سىنىپىي كۈرەش بار » ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى

تەشۋىقاتىنى پىسەنتىگە ئالمىدى . چوڭ يىغىندا ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلىشلارمۇ ئۇلارنىڭ يۈزىنى قىزارتالمىدى . تېخى بەزىلىرى قىلچە تەپتارتماستىن : «بىز يا ئۆرە تۇرغان دەرەخكە زىيان ئۇرمىساق ، مەكتەپنى مەينەت قىلىۋاتقان خازاننى سۈپۈرۈپ تازىلاپ قويغىنىمىزغا خۇش بولۇپ ماختىماقتا يوق ، تەنقىدلىگىنى نېمىسى ! ؟ » دەپ ھۈرپىيىشتى . «ۋۇجۇدىغا شەخسىيەتچىلىك سىڭىپ كەتكەن» بۇ ئادەملەر خازان يىغىپ ، تونۇر قىزىتىپ نان يېقىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋالغان بولۇپ ، ئەتىگىنى تاڭ سۈزۈلۈشتىن بۇرۇن ئائىلە بويىچە چۇۋۇلۇپ چىقىپ تاكى دەرس باشلانغۇچە خازان سۈپۈرگىنى سۈپۈرگەن . بۈگۈن ئىش تېخىمۇ باشقىچە ، خازانمۇ بولۇشىغا تۆكۈلۈپ ، «نەپسانىيەتچى» لەرنىڭ كۈنى تۇغقان !

گۈلزارنىڭ سىنىپ مۇدىرى مائاشى تۆۋەن ، بالاجانلىق ئادەم ئىدى . مائاشى جان بېشىغا ئون يۈەندىنمۇ توغرا كەلمەيتتى . خوتۇنى ئىشسىز ئىدى . گۈلزار خۇدانىڭ ئاپتىپىدىن بۆلەكنى پۇلغا سېتىۋالماي بولمايدىغان بۇ شەھەردە ئۇلارنىڭ زادى قانداق جان بېقىۋاتقىنىغا ھەيران ئىدى . باياتىن تاماقخانىدىن چىقىۋېتىپ ، ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن ئۈچ بالىسىنىڭ خازان يىغىۋاتقىنىنى كۆردى ـ دە ، ياردەملەشكۈسى كېلىپ كەتتى . كىم بىلسۇن ، ئۇ ئەمدىلا سۈپۈرگىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇشىغا ، ئوقۇتقۇچىسى قېشىدا پەيدا بولۇپ قالدى .

ـــ قىزىم ، ـــ دېدى ئۇ مۇلايىملىق بىلەن ، ـــ ياردىمىڭىزگە رەھمەت ! بەزىلەر ئۈستۈمدىن : «ئوقۇغۇچىنى شەخسىي ئىشىغا سالدى» دەپ گەپ تارقاتسا ياخشى بولمايدۇ . مېنى خۇش قىلاي دېسىڭىز ، ياتاققا كىرىپ دەرس ئۆگىنىڭ ...

گۈلزار يەرگە كىرىپ كەتمىدى ، ئۇنىڭ بېرىسى بولدى . ئۇ ئېسىنى يىغىپ بولغۇچە ، ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭ قولىدىن سۈپۈرگىنى ئېلىپ ئىشقا كىرىشىپ كەتتى . گۈلزار ھۆڭرەپ يىغلىـ

ۋەتمەسلىك ئۇچۇن ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ ياتاققا كىردى ـ ده ، ئىشكنى تاقاپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى .

«مېنى خۇش قىلاي دېسىڭىز ، ياتاققا كىرىپ دەرس ئۆگىنىڭ !»

گۈلزار يىغلاپ تاشلىدى . ئاۋازىنى سىرتقا چىقارماي ، يۈرىكى يىغلايتتى .

نېمىدېگەن ئوخشاشلىق ـ هه ! گۈلزارنىڭ ئانىسى بىلەن ئۇكىلىرىنىڭ قولىدىن سېۋەت چۈشمەيتتى . يولدا ئۇچرىغان بىر تال تېزەك ، بىر تال چاۋار ، بىر تال كۆتىشەكنىمۇ گۆھەردەك ئەتىۋارلاپ ئۆيگە ئېلىپ كېلەتتى . بۇ يەردە خېلى نامى چىققان دوختۇر ـــ ئىقتىدارلىق ئوقۇتقۇچىمۇ ئار ـ نومۇسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ، پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن خازان يىغىۋاتىدۇ ...

«مېنى خۇش قىلاي دېسىڭىز ، ياتاققا كىرىپ دەرس ئۆگىنىڭ !»

«بۇ ئۇنىڭ نېمە دېگىنى ؟ ـــ گۈلزار ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشەتتى ، ـــ هېسداشلىقمۇ ، بىزارلىقمۇ ؟ بەلكى هەر ئىكىسىدۇ ؟ چوقۇم شۇنداق ، چوقۇم !... ـــ گۈلزار يانتۇ بولۇپ ، ئوڭ قولىنىڭ جەينىكى بىلەن كارىۋاتقا تايىنىپ ، ئالىقىنى بىلەن مەڭزىنى تىرىگەنىدى ، سول كۆزىدىن قاڭقىرىنى بويلاپ پەسكە سىرغىغان ياش ئۇدۇللا ئاغزىغا كىرىپ كەتتى . ياش شاكارا‌پتەك تۇزلۇق ئىدى . ئۇنىڭ كۆڭلى ئاينىپ تۇكۇرۇۋەتتى ۋە قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن كۆزلىرىنى سۈرتتى ، ـــ ئەگەر مەن ‹ئۇنسۇر ، نىڭ قىزى بولمىغان بولسام ، ئېھتىمال ئۇ مېنىڭ ياردىمىمنى رەت قىلماس ئىدى ! ئۇنىڭغىمۇ سىياسىي جەھەتتىن خاتىرجەملىك كېرەك . ‹بۇرژۇئازىيىنىڭ شېكەر يالىتىلغان زەھىرەك ئوقىغا يەم بولدى ، دەپ تەنقىد قىلىنىشتىن قورقىدۇ ... بىچارە مۇئەللىم ، مېنىڭ ‹قارا ئەۋلاد ، بولۇپ قالغانلىقىمغا

ئېچىنىدۇ...»

ـــتاك ـ تاك ـ تاك...

ئىشىكنىڭ يەڭگىلگىنە چېكىلىشى، خىيال دېگىزىغا غەرق بولغان گۈلزارنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ چاچراپ ئورنىدىن قوپۇپ، ئالدىراش باش ـ كۆزىنى تۈزەشتۈردى ـ دە:

ـــكىم؟ ـــدېدى ۋە ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

ـــمەن ...

تونۇش ئاۋاز ئۇنى تېخىمۇ تەمتىرىتىپ قويدى. ئۇ ئەتراپىغا مەقسەتسىزلا ئالاق ـ جالاق بىر قارىۋەتتى ـ دە، ئىشىكنى ئاچتى.

بوسۇغىدا مەكتەپ قارىمىقىدىكى دوختۇرخانا ئاياللار بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى زەرىپە خانىم ئىللىق كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇ تېخى قىرىق ياشقا كىرمىگەن بولسىمۇ، ئاياللار كېسەللىكلىرىنىڭ ئابرۇيلۇق دوختۇرى ئىدى. ئۇنىڭ ئوپېراتسىيە ئۈستىلىدىكى ماھارىتىگە تاشقى كېسەللىكلەرنىڭ داڭلىق مۇتەخەسسىسلىرىمۇ تەن بېرەتتى. گۈلزارلارغا ئاياللار كېسەللىكلىرىدىن دەرس ئۆتەتتى. گۈلزار ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى ئامراق ئىدى. ئولتۇرسا ـ قوپسا، ئۇنىڭغا ئوخشاش ئىقتىدارلىق دوختۇر بولۇشنى ئويلايتتى، زەرىپەمۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئۇنىڭ ئەخلاق، ئۆگىنىش ۋە باشقا جەھەتلەردىكى ئۆزگىچىلىكلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى، كۆزىتەتتى، دائىم دېگۈدەك ئۇنىڭ سىنىپ مۇدىرى بىلەن ئۇ توغرۇلۇق ھېسسىيات ئالماشتۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنى قەيەردىلا ئۇچراتسۇن، بېشىنى يەڭگىل ئېغىتىپ، ئىللىق تەبەسسۇم قىلىپ قويياتتى. ئۇنىڭ بۇنداق تەبەسسۇمى ھەممە ئوقۇغۇچىغا نىسبەتەن بولۇۋەرمەيتتى. ئۇ دائىم قان ـ قۇش ئىچىدە يۈرۈپ، ئوپېراتسىيە پىچىقى بىلەن ھەپىلەشكەچكىمۇ، تۇرقى بۆلەكچىلا سىپايە ئىدى. ئوقۇغۇچىلار تۇرماق، ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنىڭدىن ھېيىقاتتى، ھۆرمەتلەيتتى.

ئۇ ھەپتىدە تۆت سائەتلا دەرس ئۆتەتتى . دەرس ئۆتۈش مېتودىمۇ ئۆزگىچە بولۇپ ، ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلاشنى كىنو - تىياتىر كۆرگەندىنمۇ ھۇزۇر بىلەتتى . دەرسنى ئۆزلەشتۈرۈۋۇ- لىش نىسبىتى ناھايىتى يۇقىرى ئىدى . گۈلزار بۇ جەھەتتە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ ، ئۇنىڭ تەبەسسۇمە- دىن ئۆزگىچە يېقىنلىقنى سېزەتتى . بەزىدە ئەپلىك پەيتنى پاي- لاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ، كۆڭلىدىكى جىمى غەم - ئەندىشە ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى چالا قويماي ئېيتىپ ، ئۇنىڭ مەسلىھەت ۋە ياردىمىگە ئېرىشمەكچى بولاتتى - يۇ ، جۇرئەت قىلالمايتتى . چۈنكى ، ئوقۇغۇچىنىڭ ئوقۇتقۇچىغا يېقىنلىشى ، سىرداشىشى ، ياردەم - مەدەت تىلىشى ھېچقانداق قانۇندا چەكلەنمىگەن ، ھەتتا مەكتەپ ئەڭ تەشەببۇس قىلىدىغان ئىشلار- نىڭ بىرى لېكىن ... گۈلزارنىڭ جۇرئىتىنى سۇغا چىلاشتۇ- رۇپ ، پۈت - قوللىنى بوغۇچلاپ ، تىلىنى كېسىۋاتقان نەرسە دەل مۇشۇ «لېكىن» ئىدى . چۈنكى ئاشۇ «لېكىن» نىڭ ئارقىسىدا «تەربىيىلىۋالغىلى بولىدىغان پەرزەنت» دېگەن يوغان تۈلۈق تاش چېتىقلىق ئىدى . گۈلزاردا بۇ تۈلۈق تاشنى سۈرىيەلىگۈدەك كۈچمۇ ، جۇرئەتمۇ يوق ئىدى .

مانا ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغىنى ئۆزى ئۇزاقتىن بېرى ئەپلىك پۇرسەت تېپىپ ، ئۇنىڭغا يۇرەك سىرلىرىنى ئېيتىپ بېقىشقا تەشنا بولۇپ كەلگەن ئادەم ئىدى . ئۇ ئۆزىگە قاراپ تەبەسسۇم قىلىپ تۇرۇپتۇ . ئالدىغا پەرتۇق تارتىۋالغىنىغا قارە- غاندا ، يا كىر يۇغان ، يا ئۆينىڭ تازىلىقىنى قىلغان .

«ئۇ مېنى ئىزدەپ كىرگەنمىدۇ ، يا ... ؟»

گۈلزارنىڭ خىيالى ئاخىرلاشقۇچە ، زەرىپە خانىم گەپ تەش- تى :

— ياتاقتا يالغۇز قاپسىزغۇ ؟

— باشقا بالىلار بازارغا چىقىپ كېتىشتى ...

ـــ سىز نېمىشقا چىقمىدىڭىز ؟
ـــ بازاردا قىلىدىغان ئىشىم يوق...
ـــ هوي ... كۆزلىرىڭىز ياش يۇقى تۇرامدۇ ـ نېمە ؟ يىغلىغان ئوخشىمامسىز ؟
ـــ ياق ، يىغلىمىدىم ، ـــ گۈلزار قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن يۈز ـ كۆزىنى سۈرتتى ، ـــ باياتىن كۆزۈمگە بىر نەرسە كىرىپ كەتتىمىكىن ، ئېچىشىپ ...
گۈلزار يالغان سۆزلەۋاتقىنى ئۈچۈن بولسا كېرەك ، ئەسلىدىلا قىپقىزىل مەڭزىلىرى تېخىمۇ قىزىرىپ ، چېكىسىدىن «پۇررىدە» تەر ئۆرلىدى . هودۇققىنىدىن تىلى كالۋالىشىپ ، گېپىنىڭ ئايىغىنى تاپالماي يەرگە قارىۋالدى .
ـــ باياتىن سۇغا چىقىپ ، ياتاققا كىرىپ كېتىۋاتقىنىڭىزنى كۆرۈپ قالغانىدىم . «شۇمۇ ، ئەمەسمۇ ؟» دەپ يوقلاپ كىرىشىم ، ـــ زەرىپە خانىم گەپنى بۇرىۋەتتى ، ـــ بەك زۆرۈر ئىشىڭىز يوقتۇ ؟
ـــ هېچقانداق ئىشىم يوق .
ـــ ئۇنداق بولسا ماڭا بىردەم ياردەملىشەمسىز ؟
ـــ ماقۇل .
ـــ يۈرۈڭ ئەمىسە ، بىزنىڭ ئۆيگە چىقايلى .
.....
زەرىپە خانىمنىڭ ئۆيى ئېچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىز بولۇپ ، جۇغ جەمى ئوتتۇز كۋادراتمېتىرچە كېلەتتى . ئىچكىرى ئۆينىڭ تېمى ۋە قوش كىشىلىك كارىۋاتتىكى گىلەمنى هېسابقا ئالمىغاندا ، ئالاهىدە كۆزگە چېلىققۇدەك ئۆي جاهازىلىرىمۇ يوق ئىدى . دېرىزە ئالدىغا توختىتىلغان شىرە بىلەن بىر جۈپ كۆك سىرلىق ئورۇندۇق ئېنىقكى ، هۆكۈمەتنىڭ ئىدى . ئاددىيلا ياسالغان كىتاب جاۋىنىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى قۇرۇق تۇراتتى . شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ، ئۆي ناهايىتى رەتلىك سەرەم-

جانلاشتۇرۇلغان بولۇپ ، بەكمۇ پاكىز ئىدى .

گۈلزارنى ئىچكىرىگە باشلىدى . ئالدىغا چاي ـ مەزە قويـ
دى . ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي ، بىر توقاچنى ئوشتۇۋەتتى .
توقاچ شۇنداق قاتتىق ئىدىكى ، يېقىلغىنىغا بىر ئايدىن ئاشقانـ
دەك قىلاتتى . گۈلزار تەسلىكتە بىر بۇردا يېدى ، ئۇستازىنىڭ
كۆڭلىنى دەپلا يەۋەتتى . بىراق گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغانـ
دەك ئىچ ـ ئىچىدىن ئۇۋۇلىنىپ كەتتى . ئۇ بىلەتتىكى ، ھازىر
بېرىلىۋاتقان نورما ئاشلىقنىڭ توقسەن پىرسەنتى قوناق بىلەن
سېرىق ماش ئىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، بىر ئايلىق ئاشلىقنى تۆت ـ
بەش قېتىمغا بۆلۈپ ئېلىشقا توغرا كېلەتتى . ھەر قېتىمدا بىر
كۇن ، ھەتتا ئىككى كېچە ـ كۇندۇزلەپ ئاشلىق ماگىزىنى
ئالدىدا قونۇش ـ تۇنەشكە توغرا كېلەتتى . بەزىدە ماش ماش
پېتى ، قوناق قوناق پېتى بېرىلگەچ ، خالتا يۇدۇپ تۇگمەنمۇ
تۇگمەن يۇرۇش ئەيىب سانالمايتتى . قولى ئۇزۇن ، يۇزلۇك ،
يولى بارلار قوناق ، ماشلىرىنى ئەسلى ئۇنگەن يېرىگە ئەۋەتىپ
بۇغداي ئۇنىغا ئالماشتۇرۇپ كېلىپ ، كۇندە ئۇچ ۋاخ بۇغداي
تائامى يېيىلىگىنى بىلەن زور كۆپچىلىك شەھەر ئاھالىسى ھەپـ
تىدە ـ ئايدا بىرەر قېتىم بۇغداي تائامىغا ئېغىز تەگكۇزۇپ
قالمىسا ، كۇنلۇكى ئۇچ ۋاخ قوناق تائامى يېيىشكە مەجبۇر
ئىدى . تېخى ئۇنمۇ تويغۇچە يېيەلمەيتتى . قارىغاندا ، زەرىپە
خانىم بۇ نانلارنى تاسادىپىي كېلىپ قېلىشى مۇمكىن بولغان
مېھمانلارغا ئاتاپ ساقلىغاندەك قىلاتتى . گۈلزار بۇنى تۇيدى .
ئۇستازى ئۇنىڭغا ئەتىۋارلىق مېھمان قاتاردا مۇئامىلە قىلماقتا
ئىدى . بۇ ئۇنى چوڭقۇر ھاياجانغا سالماقتا ، كۆڭلىنى ھەم
خۇشال قىلماقتا ، ھەم ئەزمەكتە ئىدى .

چۇنكى ئۇ «تەربىيىلىۋالغىلى بولمىدىغان پەرزەنت» بولۇش
بىلەن بىللە ، ھېچكىم ئىككى پۇلغا ئالمايدىغان بىر نامرات
ھارۋىكەشنىڭ خوتۇنى ئىدى . زەرىپە خانىم بولسا پۇتۇن قەشقەر ـ

گه تونۇشلۇق ئۇستا دوختۇر ۋه ھۆرمەتكه سازاۋەر ئوقۇتقۇچى ئىدى .

بىرى ئاسمان ، بىرى يەر . بىرى ئالتۇن ، بىرى خەس . لېكىن ھازىر ئىككىسى تەڭلىشىپ قالغاندەك ...

بۇنىڭدا زادى نېمە سىر باردۇ ؟

گۇلزارنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن ئوي قالمىدى . ئاخىرىدا ئۇ : «ھەقىچان خانىمغا كىر يۇيۇشۇپ بېرىمەنغۇ ...» دېگەن يەرگە كېلىپ خاتىرجەم بولدى .

لېكىن ، ئىش پۇتۇنلەي ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ ئەكسى بولدى :

ـــ ئاتا ـ ئانىڭىزدىن خەت ـ خەۋەر كېلىپ تۇرۇۋاتقاندۇ ؟

گۇلزار راستىنى ئېيتتى :

ـــ ياق . مەن ئۇلار بىلەن خەت ـ ئالاقە قىلمايمەن .

ـــ نېمىشقا ئۇنداق قىلىسىز ؟

ـــ ئۇلار بىلەن سىياسىي جەھەتتىن چەك ـ چېگرا ئاجرىتىش ئۇچۇن .

ـــ «چەك ـ چېگرا ئاجرىتىش ئۇچۇن ؟» ـــ زەرىپە خانىم ـ نىڭ چىرايى بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئۆڭۈپ ، ئاۋازى تىترىگەندەك بولدى ـ يۇ ، شۇئان ئەسلىگە كەلدى ، ـــ بالىڭىزنى كىم بېقىۋاتىدۇ ؟

ـــ ئانام .

ـــ چەك ـ چېگرا ئاجرانقان ئادەم نېمىشقا يەنە ئۇنىڭغا بالا باقتۇرىسىز ؟ قېينانىڭىزغا باقتۇرسىڭىز بولمامتى ؟ يا ئۇ سىزنى يامان كۆرۈپ ، بالىڭىزنى بېقىپ بەرگىلى ئۇنمامدۇ ؟

ـــ قېينىاتا ، قېينانام يوق ، ـــ گۇلزار سەگەكلەشتى . «بۇ خانىم مەندىن گەپ ئېلىپ ، ئىدىيىۋى ئەھۋالىمنى ئۇقۇپ باقماق ـ چى ئىكەن ـ دە ! ئۇنداق بولسا ، نېمە ئۇچۇن سىنىپ مۇدىرىمىز سۆزلەشمەيدۇ ؟ توغرا ، مەكتەپ مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان بۇلۇ ـ

سا كېرەك ... » دېگەنلەرنى چاقماق تېزلىكىدە خىيال قىلىپ ئۇلگۈردى ، ـــ ئېرىمنىڭمۇ مەن بىلەن بالامدىن بۆلەك ھېچنېمىسى يوق .

ـــ ھە ، مەن تېخى ... ـــ زەرىپە خانىم گەپنى باشقا تەرەپكە يۆتكىدى ، ـــ ئېرىڭىزنىڭ تەرىكىبى يۇقىرى ئەمەستۇ ؟

ـــ ياق ، كەمبەغەل دېھقان .

ـــ ياخشى ئىكەنغۇ ؟ شۇنداق تۇرۇقلۇق ، نېمىشقا دائىم مۇڭلىنىپلا يۈرىسىز ؟ يا مۇناسىۋەتسىزلار ياخشى ئەمەسمۇ ؟

ـــ ... ...

ـــ تارتىنماي دەۋېرىڭ . ئەگەر مۇناسىۋەتسىزلار ھەقىقەتەن ناچار بولسا ، بىز ئارىغا چۈشۈپ ھەل قىلىساق بولۇدىغۇ !

ـــ ... ...

ـــ نېمانداق گەپ قىلمايسىز ! يا ماڭا ئىشەنمەيۋاتامسىز ؟

ـــ ئىشىنىمەن ... ـــ گۈلزار كۆزلىرىگە «غىللىدە» ياش ئېلىپ ، قولىدىكى پىيالىگە قارىۋالدى . زەرىپە خانىم گېپىنى داۋام قىلدى .

ـــ ئىشەنسىڭىز ، كۆڭلىڭىزدە بارنى ماڭا دەڭ . مەنمۇ قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلاي ... ئۆزىڭىزمۇ بىلمىسىز ، بۇ ئوقۇش يىلى ـ ئەڭ جىددىي ۋە ھەل قىلغۇچ ئوقۇش يىلى بولىدۇ . ئوقۇتقۇچىڭىزدىن ئاڭلىسام ، يېقىندىن بېرى سىز ئىلگىرىكىدىنمۇ جىمغۇر بولۇپ كېتىپسىز . ساۋاقداشلارغىمۇ ئارىلاشمايدىكەنسىز . ئۇستىڭىزدىن بەزى ئۇششاق ـ چۈششەك گەپلەر پەيدا بولغىلى تۇرۇپتۇ . شۇڭا ، مەن خېلى بۇرۇنلا سىزنى بىلەن بىر مۇڭدىشىش نىيىتىگە كەلگەن بولساممۇ ۋاقىت چىقىرالمىدىم . بۇگۈن ئۆزي ئازادە قاپتىكەن ، بىردەم مۇڭدىشاي دەپ چاقىرىپ كىرىشىم ... ھەر ئىككىمىز ئايال ، ھەر ئىككىمىز ئانا . نېمە غېمىڭىز بولسا تارتىنماي دەۋېرىڭ . مۇئەللىمىڭىزگە دېيىشكە تېگىشلىكلىرىنى دەپ ، دېيىشكە بولمايدىغانلىرىنى ئۆ-

زۇم بىر تەرەپ قىلسام بولمىدىمۇ !...

زەرىپە خانىم گەپ باشلىغاندىلا ، گۈلزار مىشىلداپ يىغلىغىلى تۇرغانىدى . ئۇنىڭ گېپى ئاياغلىشاي دېگەندە ئېسەدەپ كەتتى . زەرىپە خانىممۇ گېپىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى ۋە ئۇنىڭ قانغۇدەك يىغلاپ ، پىغانىنى چىقىرىۋېلىشىنى كۈتۈپ ئۇن - تىنسىز «ئۇھ» ، تارتىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭ پىيالىسىدىكى چاينى يېڭىلاپ ، ئۇستىگە تۆت تال قەنت سېلىپ قويدى . مانا شۇ چاغدىلا گۈلزارنىڭ ئاغزىدىكى قۇلۇپ ئېچىلىپ ، ئۇنىڭ يۈرەك سىرلىرى زەرىپە خانىمغا بەش قولدەك ئايان بولدى . يازلىق تەتىلدىن نەچچە كۈن ئىلگىرىكى بىر يەكشەنبە كۈنى ، گۈلزار ئىككى نەپەر قىز ساۋاقدىشى بىلەن بىللە ، يېڭىنە - يىپ سېتىۋېلىش ئۈچۈن ھېيتگاھقا باردى . ئۆستەڭبويى تەرەپكە قايرىلىشىغا ، قۇمسارايلىق بىر قوشنىسىغا دۇچ كېلىپ قالدى . ئۇلار تىنچلىق - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ، قوشنىسى ئۇنىڭغا مۇنداق بىر شۇم خەۋەرنى يەتكۈزدى ، ئانىسى روزىخان كۈنلەپ - كۈنلەپ قاپ يۇدۇپ ئېتىزلىققا قىغ توشۇپ ، بالىياتقۇ چىقۇقى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ ! بۇ خەۋەر گۈلزارنى ھوشىدىن كەتكۈزگىلى تاس قالدى . ئۇ بازاردىن ئالدىراش قايتىپ ، قىزىل دەريانىڭ بويىغا كېلىپ سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ قانغۇدەك يىغلىۋالدى . نەچچە كۈنگىچە كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كىرمىدى . گېلىدىن تاماق ئۆتمىدى ، مېڭىسىگە دەرس چۈشمىدى . ئۇ بىلەتتىكى ، بۇ كېسەل ئادەمنى دەرھال ئۆلتۈرۈۋەتمەسمۇ ، يېرىم جان قىلىپ قويماتتى . يېرىمجان ئادەمنىڭ داۋاملىق دېھقانچىلىق ئەمگىكىگە قاتنىشىشى مۇمكىنمۇ ؟ قۇمسارايىنىڭ ئەمەلىيىتىدىن ئېيتقاندا ، پۈتۈنلەي مۇمكىن . چۈنكى ئۇ «داجەيچە دادۇي» . ئۇ يەردە بۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغان ئاياللار ناھايىتى جىق ، ھەتتا تۆلەندى «داجەي» نىڭ خوتۇنى رەنىخانمۇ مۇشۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغىنىغا بەش يىل بولغان . بەزىدە ھەرەج تارتقىنىدىن ماڭالمىغاچقا ، ئۇ ئۆيىدىكى ئىشلارنى ئۆزى قىلىپ ، ئېرىنى ئىشقا ئەۋەتىپ تۇراتتى .

ماي قالىدۇ . شۇنداق تۇرۇپمۇ ئەمگەكتىن قالمايدۇ . ئېيتىش-
لارغا قارىغاندا ، تۆلەندى ئۇنىڭغا : «سېنى دوختۇرخانىدا ياتقۇ-
زۇپ داۋالاتسام ، باشقىلار : «رەنجىمەنلىك جېنى جان ، بىزنىڭ
جېنىمىز جان ئەمەسمىكەن ؟ » دەپ قالسا شەنىمىزگە ياخشىمۇ ؟
چىدىغىن ، بىر ـ ئىككى يىل چىداپ تۇرساڭ ، ھەمكارلىشىپ
داۋالىنىش راسخوتىمىز خېلى جىق يېغىلىپ قالىدۇ . شۇ چاغدا
ھەممەيلەننى ناھىيىدە داۋالىتىپ كېلىمىز... » دەپتۇمىش . دې-
مەك ، دادۇينىڭ كېسەل داۋالاتقۇدەك پۇلى يوق . «ئۇنسۇر»
نىڭ خوتۇنىغا پۇل تۇگۈل ، كېسىلى ئېغىرلاشقاندا نەچچە كۈن
دەم ئېلىۋېلىشقا رۇخسەت بېرىلىشىمۇ ناتايىن . ئەھۋال مۇشۇن-
داق ئىكەن ، گۈلزارنىڭ بېشىغا غەم ياغماسلىقى مۇمكىنمۇ ؟ !
گۈلزار ئانىسىنى داۋالىتىشقا پۇل يېغىش ئۈچۈن ، تەتىلدە مەدد-
كار ئىشلىگەن...

گۈلزار سۆزلەۋاتقاندا ، زەرىپە خانىمنىمۇ يىغا تۇتتى . ئۇ-
نىڭ دىلى شۇنداق يۇمشاقمۇ ياكى ئۇمۇ ئايال زاتى بولغاچ كۆزى
ياشلىقمۇ ، قوللىرى يېشىنى سۈرتۈپ ئۇلگۈرمەيتتى . ئاقسۈزۈك
يۈزلىرىگە قىزىللىق تەپچىپ ، ئايانچلىق پۈرۈشتى ، نەچچە قېتىم
ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى . كۆزلىرىنى گۈلزارنىڭ ئاغزىدىن ئۈز-
مەيتتى . ئۇ گۈلزارغا نېمە دەپ تەسەللى ئېيتىش ئۈستىدە باش
قاتۇرۇۋاتقاندا ، گۈلزار گېپىنى مۇنداق سوئال بىلەن ئاياغلاش-
تۇردى :

ـــ خانىم ، ـــ دېدى ئۇ بىر تەرەپتىن ياغلىق بىلەن بۇرنى-
نىڭ ئۇچىنى سۈرتۈپ ، يەنە بىر تەرەپتىن ، كۆزلىرىنى توسۇ-
ۋالغان چېكە چاچلىرىنى بۆز يېپتىن توقۇلغان نىل رەڭ رومىلى
ئاستىغا تىققاچ ، ـــ بالىياتقۇ چىقۇقىنى داۋالاشقا نەچچە پۇل
كېتىدۇ ؟

توڭدىن پوك چىققاندەك تۇيۇقسىز سورالغان بۇ سوئال
دەسلەپ زەرىپە خانىمنى بىرئاز مەڭدەتتى . كېيىن ئۇنىڭ مەق-

سىتىنى چۇشىنىپ ، نەچچە ئېغىز سۆز بىلەنلا ئۇنى قايىل قىلدى ، ھەتتا روزىخاننى ئۆز قولى بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ ، سەللىمازا ساقايتىشقا ۋەدە بەردى .

ـــ چىقىمدىن غەم قىلماڭ ، ـــ دېدى ئۇ ئاخىرىدا ، ـــ ياتاققا نەچچە كۈن ياتقۇزۇپلا ، بىزنىڭ ئۆيگە ئاچىقۋالىمىز . بىر مەزگىل ئوبدان كۆزىتىپ ، سالامەتلىكى تولۇق ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن يولغا سېلىپ قويۇمىز .

ـــ رەھمەت ، خانىم...

ـــ رەھمىتىڭىزنى قويۇڭ ! بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقىنىم بەك ئوبدان بولدى . مەن باشقىلارنىمۇ خەۋەرلەندۇرۇپ ...

ـــ باشقىلار ئۇقسا...

ـــ ماڭا ئىشىنىڭ . ھەممە ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن... ھە راست ، بىر ئىشنى ئېيتىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ، بىزنىڭ قانۇنىمىزدا ، قىزلار ياتلىق بولغاندىن كېيىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تەركىبىدىن چىقىپ ، ئەرنىڭ تەركىبىگە مەنسۇپ بولىدۇ . تەركىبىدىن شۇنداق ياخشى ئېرىڭىز تۇرۇپ ، دادىڭىزنىڭ قالپىقى ئاستىغا كىرىۋالىدىغان بولسىڭىز ، ئوقۇش پۈتتۈرگۈچە مېڭىڭىزدىن ئېزىپ قالىسىز . بۇنىڭدىن كېيىن ھەممىنى كەينىڭىزگە تاشلاپ ، روھىي جەھەتتىن تېتىك بولۇڭ . ئارخىپىڭىزنى كۆرۈپ چىقتىم . دادۇي بىلەن گۇڭشي سىزگە ناھايىتى ياخشى باھا يېزىپتۇ . مەكتەپتىنمۇ ئاشۇنداق باھا ئېلىشقا تىرىشمايدىغان بولسىڭىز ، ئىككىمىز ئەپلىشەلمەيمىز . چۈشەندىڭىزمۇ ؟

ـــ چۈشەندىم...

شۇ چاغ نادىر مۇئەللىم كىرىپ كەلدى . ئۇ سومكىدا لىق نەرسە كۆتۈرۈۋالغانىدى .

ـــ بۇگۈن گۆشنىڭ ئۆچىرىتىدە ئادەم ئاز ئوخشىمامدۇ ؟ زەرىپە خانىم سومكىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ سورىدى ، ـــ بىردەملا ئېلىپ كەپسىزغۇ ؟

ـــ نەدىكىنى ، ئادەم ئادەمنى يەيدۇ ! ـــ نادىر مۇئەللىم گۈلزار بىلەن باش لىكۈشتىپ سالاملاشتى ، ـــ بىر ئاغىنەم ئارقا ئىشىك قىلغانىكەن ، گۆش بېلىتىنى شۇنىڭغا بېرىپلا ئىشنى ساقايتتىم ...

ـــ شۇنچە ئادەمنى قارىتىپ قويۇپ ، ئارقا ئىشىكتىن مېڭىشقا يۈزىڭىز قانداقمۇ چىدىغاندۇ ؟ ... ـــ زەرىپە خانىم تەنە ئارىلاش تەبەسسۇم قىلدى .

ـــ «يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى ـــ جېنىمنىڭ راھىتى» دەپتەكەن ، خانىم ! ـــ نادىر مۇئەللىم ئۇنىڭ گېپىنى چاقچاققا ئايلاندۇرۇۋەتتى ، ـــ ھەممە ئادەم : «سەن ئۆل ، مەن تىرىلەي» دەۋاتسا ، مەن قاراپ تۇرسام بولامتى ! ؟ ـــ ئۇ بىردەم قاقاقلاپ كۈلگەندىن كېيىن ، تۇيۇقسىز سوردى ، ـــ بالىلار قايتىپ كەلمىگەن ئوخشىمامدۇ ؟

ـــ كەلمىدى . نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغاندۇ ھەقىچان ...

ـــ مەن بېرىپ باقايمىكىن ؟ بالىلار بۈگۈن ئۇن ئالالماي ، ئەتە دەرستىن قېلىپ يۈرمىسۇن يەنە ...

ـــ مەيلىڭىز ...

نادىر مۇئەللىم ئۆرە تۇرۇپلا ئىككى يۈتۈم چاي ئوتلىۋېتىپ ، ئالدىراش سىرتقا چىقىپ كەتتى . زەرىپە خانىم گۈلزارغا بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنى قانداق تۇتۇش ، قانداق ئۆگىنىش ۋە باشقا نۇرغۇن ـ نۇرغۇن جەھەتلەردە مەسلىھەت كۆرسەتتى . چۈشلۈك تاماققا ئېتىلگەن زائىنى بىللە يېيىشتى . گۈلزار خوشلىشىپ قايتىدىغان چاغدا ، ئۆزىنى باشقىلا بىر ئادەم بولۇپ قالغاندەك سەزدى ...

شۇنىڭدىن بۇيان ، گۈلزار بۆلەكچە «تىرىلىپ» ساۋاقداشلىرىنىڭ ئويۇن ـ كۈلكىسىگىمۇ ئارىلىشىدىغان بولدى . دەرستە ھەممىنىڭ ئالدىدا ئىدى . دائىم ھېگۈدەك زەرىپە خانىمنى ئىز ـ دەپ تۇراتتى . بىر كۈنى ئۇ ئۆزىنىڭ ئاياللار كېسەللىكلىرى

دوختۇرى بولۇش نىيىتى بارلىقىنى ئېيتقانىدى . زەرىپە خانىم قوللايدىغانلىقىنى بىلدۇردى . چۈنكى ، قۇمساراي گۈزىشى دوختۇرخانىسىدا بىرمۇ ئاياللار كېسەللىكلىرى دوختۇرى يوق ئىدى . زەرىپە خانىم مۇشۇ ئەھۋالنى تۈتقا قىلىپ تۇرۇپ مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالدى ـ دە ، دەرسكە ۋە باشقا پائالىيەتلەرگە تەسىر يەتكۈزمەسلىك شەرتى ئاستىدا ، گۈلزارنى بەزى ئوپېراتسىيىلەرنىڭ ئۈستىدە تۇرغۇزدى . نۇرغۇن ئۆگىنىش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلىدى ، بەزىلىرىنى خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىپ بەردى . بارا ـ بارا ، گۈلزار دەم ئېلىش كۈنلىرىنىڭ ھەممىسىنى تۇغۇت ئۆيى ياكى ئوپېراتسىيە ئۆيىدە ئۆتكۈزىدىغان بولدى . قىشلىق تەتىلىدىمۇ ئۆيىگە قايتمىدى . ئەمدى دوختۇر ـ سېستىرالارمۇ ئۇنىڭغا ئۆز سىڭلىسىدەك ئامراق بولۇپ قېلىشقانىدى ...

تاشمەتخانغا تاش تەگدى

ئاجايىپ ئىش ، ئالدىنقى يىلى 12 ـ ئايدا ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتتا ناھايىتى سۈرلۈك بىر يىغىن ئېچىلغاندى . بۈگۈن ـــ 1973 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى يەنە شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر يىغىن ئېچىلدى . ئۇ قېتىمقى يىغىن قاتناشچىلىرىغا ئىسمى يېزىلغان باغاق تارقىتىلغان بولۇپ ، زالنىڭ ئىچى ـ تېشىنى قوراللىق ھەربىيلەر مۇھاپىزەت قىلغان . زالدا «چۈرۈق» قىلغان ئاۋاز ئاڭلانمايتتى . پاشا ئۇچسا بىلگۈدەك جىمجىتلىق ۋە ئەنسىزلىك ئىچىدە ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇدىرى ۋالىڭ بىيلەي : «... ئۇزۇن يىللاردىن بېرى پارتىيىمىز ئىچىگە يوشۇرۇنۇپ كەلگەن ئەڭ چوڭ قارا نىيەت ، ئەڭ چوڭ سۇيىقەستچى ، ئەڭ چوڭ ۋەتەن ساتقۇچ خائىن لىن بياۋ 13 ـ سېنتەبىر كۈنى ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىپ چەت ئەلگە قېچىپ كېتىۋېتىپ ، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋىندۇرخان دېگەن يېرىدە ئايروپىلان ۋەقەسىگە ئۇچراپ ئىت جېنىدىن ئايرىلدى . ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆلگەنلەر ئىچىدە سېپىق خوتۇنى يې چۈن ، ئوغلى لىن لىگولار بار...» دېگەن چاغدا ، كۆپچىلىكنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچىيىپ ، چىرايلىرىنىڭ قېنى قېچىپ ، بىر ـ بىرىگە ئالاقزادىلىك بىلەن تىكىلىشتى . تۆلەندىنىڭ يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك دېمى كېسىلىپ ، ئورۇندۇقتا چاپلىشىپلا كەتتى . ۋالىڭ بىيلەينىڭ ئاغزىغا تىكىلگەن كۆزلىرى خۇننى يوقاتقاندەك مىتمۇ قىلمايتتى . زالنىڭ شۇنچە سوغۇق بولۇشىغا قارىماي ، چە-

لىق ـ چىلىق تەرگە چۆمگەنىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ نەزەرىدە بۇ ھەرگىزمۇ ئەقىلغا سىغىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى ! پارتىيە نىـ زامنامىسىدە ئېنىق قىلىپ «رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ئىز باسارى» دەپ بېكىتىلگەن پارتىيىگە ، رەئىس ماۋزېدۇڭغا سادىقلىقى ؛ ئاجايىپ چېۋەرلىكى ، يۈكسەك تالانتى گېنزىت ـ ژۇرنال سەھىـ پىلىرى ، رادىئو پروگراممىلىرىنىڭ كۈندىلىك مۇقىم تەشۋىقات نۇقتىسى بولۇپ قالغان ، يەنە كېلىپ ، بىر مىليارد جۇڭگولۇق ئىشقا چىقىش ، ئىشتىن چۈشۈش ۋە تاماق يېيىشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئۇنىڭ سۈرىتىگە قاراپ تەڭرىگە مۇناجات قىلىپ ، رەـ ئىس ماۋزېدۇڭ بىلەن بىر قاتاردا ئۇزۇن ئۆمۈر ھەم مەڭگۈ سالامەتلىك تىلەۋاتقان بىر كىشىنىڭ ئۇشتۇمتۇتلا ۋەتەن سانقۇچ خائىنغا ئايلىنىپ كېتىشى ھەرگىزمۇ ئەقىلغا سىغىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى . لېكىن ، بۇ پاكىت ئىدى . مۇدىرنىڭ كۆپچىلىككە ئوقۇپ بېرىۋاتقىنى مەركەزنىڭ ھۆججىتى ئىدى ، ئىشەنمەي بولـ مايتتى . تۆلەندى ئىشەندى ، چىن يۈرىكىدىن ئىشەندى ! چوڭقۇر سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇرۇپ ۋاڭ بىيلەينىڭ ئاغزىدىن چىققان ھەربىر سۆزنى يادا ئالدى ، مېڭىسىگە ئورناتتى !... «توۋا ، ـــ دەيتتى ئۇ ئىچىدە پىچىرلاپ ، ـــ بىر چاغدا ماۋجۇشىنىڭ يېنىـ دىن خائىن لىيۇشاۋچى ، قاچقۇن دېڭ شياۋپىڭ ، مىللىتارىست جۇدې بىلەن خې لۇڭ چىققان . مانا ئەمدى لىن بياۋمۇ ... ماۋجۇشى بۇ ئادەملەرنىڭ بۇنچىلا ئەسكىلىكىنى ئەجەب بىلمەي قاپتىكەن ! ؟ ئەستا... »

ئاشۇنداق خىياللارغا بەنت بولۇپ كەتكەن تۆلەندىنىڭ قولى نەگىلا بارسا بوينىغا ئېسىۋالىدىغان قىزىل شەلپەر جىلتىگە تېگىپ كەتتى بولغاي ، يۈرىكى «جىغ» قىلىپ ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى . قۇلىقى پاڭ بولۇپ قالغاندەك ، مۇدىرنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى . جىلتىدە «قىزىل گۆھەر كىتاب» بىلەن بىللە ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان «قەشقەر گېزىتى»

نىڭ بىرىنچى ئۆكتەبىر سانى بار ئىدى . بۇ گېزىت ... بۇ گېزىت لىن بياۋ ئۆلۈپ 17 كۈندىن كېيىن تارقىتىلغىنىغا قارىماي ، ئۇنىڭ بىرىنچى بېتىگە ھەربىيچە كىيىنگەن رەئىس ماۋزېدۇڭ بىلەن لىن بياۋنىڭ تىيەنئەنمېن راۋنقىدا يانمۇ يان تۇرۇپ چۈشكەن سۈرىتى بېسىلغانىدى . ماۋزېدۇڭنىڭ چىرايىدا داھىيانە تەمكىنلىك ؛ لىن بياۋنىڭ قولىدا «ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۈزۈندە» ، كۆكرىكىدە ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىزناك ، چىرايىدا تەبەسسۇم جىلۋە قىلاتتى .

«توۋا ، مۇشۇ ئادەم ماۋجۇشىنى قەستلىمەكچى بولغان بولسا ، يەنە كىمگە ئىشەنگىلى بولار ! ؟... ئەمدى ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى قاچانغىچە قېزىپ پىپەن قىلارمىز ؟... مېنىمۇ... »

باشقا يىغىن قاتناشچىلىرىمۇ ئوخشاشلا مۇشۇ غەمدىمىكىن تاكى ، چىرايلار مىسكىن ، كۆزلەر ئادەتتىن تاشقىرى غەمكىن ئىدى . ھېچكىمگە سىر ئەمەسكى ، خېلى يىللاردىن بېرى مەركەزدىن ، ھەتتا ئاپتونوم رايوندىن بىرەر يامان ئادەم ئاشكارىلاڭسا ، چوقۇم ئۇنىڭ جاي - جايلاردىكى شېرىكلىرىنى قېزىشقا بۆشۈكتىكى - تۆشۈكتىكى ھەممە ئادەم سەپەرۋەر قىلىنغان ، ھەممە ئادەم گۇمان ئاستىغا ئېلىنغان ، تاكى كىمنىدۇر تارتىپ چىقىرىپ «قالپاق» كىيگۈزۈپ ، پىپەن قىلىپ سېسىتىۋەتمىگۇچە ھەرىكەتنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن . ئېنىقكى ، بۇ قېتىم قۇمسارايدا «قالپاق» كىيدىغان بىردىنبىر ئادەم تۆلەندى . بەلكى ئۇنىڭ ئەڭ سەمىمي قوللىغۇچىسى مەتكېرىمۇ...

مېڭىسى يېرىلىپ كەتكۈدەك بولغان تۆلەندى يىغىن تۈگەپ ، يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ زالدىن چىقىپ كېتىپ بولغىنىمۇ تۈيماي قالدى ...

شۇ كۈنى كېچىسى تۆلەندى خوتۇن - بالىلىرىنى ئۇخلىتىۋېتىپ ، جىن چىراغنىڭ يورۇقىدا ئۆي ئاختۇرۇپ ، لىن بياۋنىڭ تاملارغا ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرەتلىرى بىلەن يانمۇ يان ئېسىۋەتـ

كەن ئون نەچچە پارچە چوڭايتىلغان سۈرتتى ؛ ئۇزاقتىن بېرى ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان نۇتۇقلىرى ، گېزىتتىن كېسىۋالغان ، خاتىرە دەپتىرىگە كۆچۈرۈۋالغان سۆز ئۇزۇندىلىرىنى تېپىپ چىقىپ ، بىرنى قويماي كۆيدۈرۈۋەتتى ۋە شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ئۆزىنى تولىمۇ ئاجىز ، تولىمۇ بىچارە سېزىشكە باشلىدى . كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلىيالمايتتى . كۆزلىرى ئىلىنسىلا ، ئۆزىنى ھېلى پىپەن قىلىنىۋاتقان ، ھېلى قولىغا كويزا ، پۇتىغا كىشەن سېلىنىپ تۈرمىگە ھەيدەپ كېتىلىۋاتقان ھالەتتە كۆرەتتى - دە ، چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتى . جۇڭسىنى يېپىپ چاقلاپ تاشقىرىغا چىقىپ ، سائەتلەپ - سائەتلەپ خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ كېتەتتى . كۈندۈزلىرى گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك خاتىرجەم قىياپەتتە كىشىلەر ئارىسىدا پەيدا بولۇپ ، «چوك پىپەن» گە باشلامچىلىق قىلاتتى ، قورقۇنچىلىقتا ئۆزىنى قويۇدىغان يەر تاپالماي قالغان تۆلەندى «ئۆتكەل» دىن ئامان - ئېسەن ئۆتۈۋېلىش غېمىدە «بىر بېشىنى ئون ، ئىككى ئايىغىنى تۆت» قىلىپ ، كېچە - كۈندۈز ئويلايتتى ، ئىشلەيتتى . جېنى تۆمۈرمىكىن تاك ، كۈن بويى تىمىسقىغىنى ئاز كەلگەندەك ، كېچىلىرى چوشقا فېرمىسىدا تۇنەپ ، بوغاز مېكىجىنلارغا «تۇغۇت ئانىسى» بولاتتى . باشقىلارنىمۇ كېچە - كۈندۈز بىكار قويمايتتى . تورغاي «چۇچۇ» لىغاندىن توخۇ قوندىقا چىققۇچە ئەمگەك ، ئەمگەك ، ئەمگەك... مەجلىس ، مەجلىس ، مەجلىس...

مانا بۇ ـــ «لىن بياۋنى پىپەن قىلىش» !...

قىش ، ياز ، يەنە قىش ... بۇ يىل قىشمۇ چىقىپ كەتتى . تۆلەندىكە «شامالدارىمىدى . ئەكسىچە ، ئۇنىڭ ئۇزاق يىللاردىن بېرى گۇڭشې ئەزالىرىنى تەشكىللەپ ئوتتۇز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى كۆمۈر كاندىن كۆمۈر توپىسى ، ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جاڭگالدىن چىرىمدان توپا ، ئوت - چۆپ توشۇپ كېلىپ «چىرىندە ئوغۇت» ياساش ؛ گەندىنى ، سۈيدۈكنى ئايرىم -

ئايرىم يىغىپ ، قانداقتۇر بىر نېمىلەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ «دانىچە ئوغۇت» ياساش ؛ «يېقىلغۇ تېجەيدىغان ئوچاق» نى ئومۇملاشتۇرۇش ؛ يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل بېرىدىغان شالنى ماكانلاشتۇرۇش ... يولىدىكى تىرىشچانلىقلىرى تىلغا ئېلىنىپ ، «لىيۇشاۋچى ، لىن بياۋلار بىلەن تېغمۇ تىغ ئېلىشقان قەھرىمان» سۈپىتىدە كۆككە كۆتۈرۈلدى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ داجەيگە بېرىپ كېلىپلا چوشقا فېرمىسى قۇرۇپ دادۇينىڭ قىيابېتىنى يېڭىلىغانلىقى ؛ ساسقا بۇغداي تېرىپ ، مو بېشى مەھسۇلاتىنى سەكسەن جىڭغا يەتكۈزگەنلىكى ... گېزىت سەھىپىلىرىدە «مۆجىزە ياراتقانلىق» دەپ تەرىپلەنگەن بولسا ، ئۇنىڭ ئۆزى «ھايات يۇگۇك» دەپ مەدھىيىلەندى . ناھىيىدە ئۇدا ئۇچ كۈن ئېچىلغان «لىن بياۋ پارتىيىگە قارشى گۇرۇھىنى پىپەن قىلىش ، داجەيدىن ئۆگىنىش بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى» تۆلەندىنىڭ نەتىجىلىرىنى مۇئەييەنلەشتۇرۇپ ، ئۇنىڭغا مەڭگۈلۈك ئابىدە تىكلەش يىغىنى بولدى . ھازىر ئۇنىڭ ئاشۇ يىغىندىن قايتىشى . تۆلەندى يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمى ئاياغلىشىش بىلەنلا ھېچكىمگە تۇيدۇرماستىن يولغا چۈشتى . چۈشتە بېرىلىدىغان زىياپەتكىمۇ قاتناشمىدى . بۇ يەردىكى بىر ۋاخلىق ئېسىل تاماقنى دەپ نەچچە سائەت ۋاقتىنى زىيان تارتىشتىن ، ئۆيگە بالدۇرراق قايتىپ «خورکى قوناق» نىڭ [1] قاپقارا ، ساپالدەك قاتتىق زاغ-رىسىنى غاجاشنى ئەۋزەل كۆردى...

تۆلەندى جۇۋا بىلەن پىيىمدىن ئايرىلغىنى بىلەن ئۇچىسىدا ھېلىمۇ پاختىلىق كىيىم . ئايىغىدا ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشكەن قونچىلىق بەتىنكە . روھلۇق - تېتىك چامداپ ، شېرىن خىياللار ئىچىدە كېتىۋاتىدۇ . بۇ قېتىمقى يىغىندا ، ئۇ نۇرغۇن

---

① خورکى قوناق —— ئاق قوناقنىڭ بىر تۈرى . ھوسۇلى يۇقىرى ئەمما بەكلا تەمسىز ، ھازىر نەسلى قۇرۇپ كەتتى .

يېڭى نەرسىلەرنى بىلىۋالدى . ئۇ ئىلگىرى ھەدىسىلا غوپۇر ھاجى «پوم» تاشمەت ئۇنسۇر قاتارلىق «ئۆلۈك يولۇاس» لار بىلەنلا ھەپىلىشىپ ، «يوشۇرۇن دۇشمەن» لەرنى قېزىشقا سەل قاراپتە- كەن . يېغىن جەريانىدا «كونا دەسمايە» سىنىلا سۆزلىيەلىدى . باشقىلار يېڭى - يېڭى نەتىجىلىرىنى سۆزلىگەندە ، ئۇ ئۆزىنى تولىمۇ قابىلىيەتسىز ، يۇمشاق قوللۇقتا ئەيىبلىدى ، بىئارام بولدى لېكىن چاندۇرمىدى . ئەمدى ئۇ «ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرى» نى ئۆگىنىشنى دولقۇنغا كۆتۈرۈپ ، يەنە بىر نەچچە كىشىگە «ئۇنسۇر» لۇق قالپىقى كىيگۈزۈۋېتىپ «ئىنقىلاب بىلەن ئىشـ لەپچىقىرىشتىن قوش مول هوسۇل» ئالىدۇ . ئۇ چاغدا ...

تۆلەندى ئاشۇنداق خىياللارغا بەنت بولۇپ ، ئۆز دادۇيى تەۋەسىگە كېلىپ قالغىنىنىمۇ تۇيمىدى . كۆڭلىدە نەچچە «يوشۇـ رۇن دۇشمەن» نى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ يۈرىكى يايراپ ، كۆزلىرى بۆلەكچە نۇرلىنىپ كەتكەندەك بولدى . كېتىۋېتىپ كۆز يىتىم يەردە چۈشلۈك تاماققا ماڭغان گۈڭشې ئەزالىرى بىلەن بىللە كېلىۋاتقان شايۇنۇس ئاكىنى غىل - پاللا كۆرۈپ قالدى - دە ، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، يولىنى ئۆزگەرتىپ ، چىغىر يول بىلەن ئېتىز ئارىلاپ ماڭدى . چۈنكى ، بىرەر يىلدىن بېرى ئۇنىڭ شايۇنۇس ئاكا بىلەن «پۈرچىقى پىشماس» بولۇپ قالغانىدى . ئىلاج بار ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى . بۇ ، سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى ، ئەلۋەتتە :

ـــ ئىسسىت ، ئىسسىت ، ئىسسىت ! ـــ دەپ كايىغانىدى ، شايۇـ نۇس ئاكا بۇلتۇر بۇغداي پوقاق بولغان كۈنلەردە ، تۇز چېچىۋەتـ كەندەك ئاپئاق پوستەك ئۆرلەپ كەتكەن سالا - سالا ئېتىزلاردا يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ قۇرۇشقا باشلىغان بۇغداي مايسىلىرىغا قاراپ يىغلىغۇدەك بولۇپ ، ـــ ھەر موسىدىن تۆت - بەشيۈز جىڭدىن گۈرۈچ چىقىدىغان ئېتىزلار ئەمەسمىدى بۇ ! مانا ئەمدى كۆرىسەن ، چاچقان ئۇرۇقنىمۇ ئالالمايمىز ... دەپباقە ئەمدى دۆـ

لەتكە نېمىنى سېتىپ بېرىسەن ؟ ئەزالار نېمە يەيدۇ ؟ ئەستا !...
تۆلەندى ئەپچىللا ھودۇقتى ، قىزاردى . «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» تىن بۇيان ئىزچىل يۇقىرى ـ تۆۋەننىڭ ماختىـ شىنىلا ئاڭلاپ كۆنۈپ قالغان بۇ ئادەمگە شايۇنۇس ئاكىنىڭ بۇ تەنىسى تولىمۇ ھار كەلگەنىدى . تۆلەندى چوشقا فېرمىسى قۇـ رۇشقا تەرەددۇتلەنگەندە ، گۇڭشېدىن ۋىلايەتكىچە رەھبەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى قوللىدى ، مەدەت بەردى . پەقەت شايۇنۇس ئاكىلا ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ بىرمۇنچە كوتۇلدىدى ، شاللىقلارنى بۇغدايلىققا ئۆزگەرتىشكىمۇ بىرىنچى بولۇپ مۇشۇ ئادەم قارشى چىقتى . بۇغدايلىقتىكى قارنى تازىلاشقىمۇ... دەرۋەقە ، ئۇ چاغدا تۆلەندى راستىنلا قاراملىق قىلغانىكەن . ھازىرقى ئەمەلىيەتمۇ بۇنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ ... ئىلگىرىمۇ قۇمسارايدا نۇرغۇن مۇـ ۋەپپەقىيەتسىز «جەڭ» لەر بولغان . تۆلەندى : «ئەمدى تەقدىرىم قانداق بولار ؟...» دەپ ئەنسىرەشكە باشلىغان چاغدا ، گۇڭشې ياكى ناھىيە مەسئۇللىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ : «مەسئۇلىيەت بىزـ دە» دەپلا ئىشنى تۇگەتكەن . بۇ قېتىمقى چوقۇم شۇنداق بولىدۇ !... «شايۇنۇس ئاكا بۇنى نېمىشقا چۇشەنمەيدىغاندۇ ؟ ! يا ئۇنىڭ كاللىسى... »

تۆلەندى چۆچۈپ كەتتى . گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا ، قۇمـ سارايدا كوللېكتىپلىشىش يولىغا ماڭغانلارنىڭ تۇنجىسىمۇ ، تۆـ لەندىنى بۇگۈنكىدەك تۆلەندى قىلغانمۇ ئاشۇ شايۇنۇس ئاكا ئىـ دى . ئۇ ھەر قاچان تۆلەندى تەرەپتە تۇراتتى . ئۇنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللايتتى . ئەقىل ئۆگىتىپ ، مەسلىھەت كۆرسىتەتتى . ئەمدىلىكتە ، تۆلەندى نېمە ئىشقا تۇتۇش قىلسۇن ، بىرەر قۇسۇر تېپىپ چەكلەشكە ئۇرۇنىدىغان بولۇۋالدى . گەپلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ «ئوڭ» غا مايىللىقىنى دېمەمسىز تېخى ! ئەگەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپلەرنىڭ مىڭدىن بىرى باشقا بىراۋـ نىڭ ئاغزىدىن چىقمىسۇنمۇ ، تۆلەندى ئۇنىڭ ئاغزىغا قوغۇشۇن

قۇيۇۋەتمىسە ھېساب ئەمەس... شايۇنۇس ئاكا نېمىشقا ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدىغاندۇ؟!

تۆلەندى ئۇنىڭ گەپلىرىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلاپ، خورسىنىغان ھالدا دېدى:

ـــ توغرا، شاللىقنى بۇغدايلىققا ئۆزگەرتىش مېنىڭ تەشەببۇسۇم. بۇنى گۇڭشې بىلەن ناھىيە قوللىغان، چاتاق چىقسا شۇلار ئىگە...

ـــ ماۋۇ گەپنى كۆر! ـــ شايۇنۇس ئاكا تېخىمۇ چېچىلىدى، ـــ شۇلار ئىگىمىش... نېمىگە ئىگە بولىدۇ؟ يوغان ئىگە بولسا: «جىمى مەسئۇلىيەت بىزدە...» دەيدۇ شۇ!... نەچچە يۈز ئۆيلۈك ئەزانىڭ نەچچە ئايلىق ئەمگىكى، قىش قورۇدا تارتقان جاپاسىغا نېمە بېرىدۇ؟ سەن نېمە بېرىسەن؟ ھېچنېمە! تۆلەندى، مەن ساڭا ئېيتىپ قويايى، داجەيدىن ئۆگىنىشتىن مەقسەت ـــ يۇرتىمىزنىڭ قىياپىتىنى يېڭىلاپ، ئەزالارنى بايا-شاتلىققا ئېرىشتۇرۇش. ھەرگىزمۇ ئۇلارنى دۆڭنى ئويغا، ئويىنى دۆڭگە تارتىشقا زورلاپ، تالجىقتۇرۇپ ھالدىن كەتكۈزۈش ئەمەس!...

ـــ نېمە؟ ـــ تۆلەندى كۆكرەپ كەتتى، ـــ ئېتىزلارنى سالالاشتۇرۇش، يوللارنى رەتلەپ، ئېرىق ـ ئۆستەڭ قۇرۇلۇشىغا ئىشلەش، سىلىنىڭچە «ئويىنى دۆڭگە، دۆڭنى ئويغا تارتىشمۇ»؟! سىلە...

ـــ ھە، بۇ قالپىقىڭ بېشىمغا كىچىك كېلىپ قالىدۇ. بولسا يوغانراقنى كىيگۈز! ـــ شايۇنۇس ئاكىمۇ ئۆزىنى باسالمىدى، ـــ ھېلى پىكاپتا، ھېلى ئايروپىلاندا يۇرۇپ، ئۆزۈڭ-نىڭ كىملىكىنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ بىلىپ قوي، سېنى ئاسماندا ئۇچۇرۇپ، يەردە كۆتۈرۈپ يورگەن نەرسە ـــ ئەزالارنىڭ قان ـ تەرى! ئەقلىڭ جايىدا بولسا، قۇرۇق شۆھرەت-نىلا ئويلىماي، بىر كۈندە ئون ئىككى سەر پاتاق قوناق بىلەن

جان ساقلاۋاتقان ئاشۇ بىچارىلارنىمۇ ئويلاپ قوي !...

شايۇنۇس ئاكا يەنە نېمىلەرنىدۇر غۇدۇڭشىغىنىچە مەھەللە تەرەپكە كەتتى . تۆلەندى ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىدىن كەتمەننىڭ سېپىغا تايانغىنىچە تۇرغان جايىدا قېتىپ قالدى . ئۇنىڭ بىر تال مويىدىن مىڭ تال تەر قۇيۇلاتتى . قۇشقاچ ئوڭدا يېتىپ يېگۈدەك تاكىرالڭ بۇغداي مايسىلىرى ، تۇز چېچىۋەتكەندەك ئاپئاق شور ئۆرلەپ تۇرغان ئېتىزلارغا تىكىلگەن كۆزلىرى بىر نۇقتىدىن يۆتكەلمەيتتى . قۇلىقىدا شايۇنۇس ئاكىنىڭ زەردە بىلەن ئېيتقان تەنىسى : «سېنى ئاسماندا ئۇچۇرۇپ ، يەردە كۆتۈرۈپ...»

بۇ سادا نەچچە ـ نەچچە كۈنلەرگىچە تۆلەندىنىڭ قۇلىقىدىن كەتمىدى . بۇ سادا ئۇنى ئۇخلاۋاتسا ئويغىتىۋېتەتتى ، ئىش قىلىۋاتسا ئىشتىن ئازدۇراتتى ، خىيال سۈرۈۋاتسا خىيالنى بۆلۈۋېتەتتى . قىسقىسى ، بۇ سادا كېچە ـ كۈندۈز ئۇنى قامچىدەك ساۋېداپ ، يۈرىكىگە نەشتەردەك قادىلىپ ، ئۇنىڭغا بىردەممۇ ئارامچىلىق بەرمەيتتى . ئۇ ئويلىناتتى ، ئويلىناتتى ، پەقەت مۇشۇ «ئاسماندا ئۇچۇرۇپ ، يەردە كۆتۈرۈپ...» توغرۇلۇقلا ئويلىناتتى . دەرۋەقە ، ئۇنىڭ مۇشۇ بىرنەچچە يىلدا پىكاپتا ئولتۇرغان قېتىم سانى ناھىيىنىڭ مەسئۇللىرىنىڭكىدىن كۆپ بولسا كۆپ-كى ، ئاز ئەمەس . بىر تىينىمۇ كىرا تۆلىمىدى . ئەمما ، نەگىلا يولغا چىقسۇن ، بىر سومكا زاغرا كۆتۈرۈۋېلىشنى ھېچقاچان ئېسىدىن چىقارمىدى . باشقىلار «يېغىن تامىقى» يېسە ، ئۇ بەر-ەر دالدا جايغا بېرىۋېلىپ ، قاينىقسۇ بىلەن زاغرىنى كۆشىدى . ئۇنىڭ باشقىلارغا ئوخشاش ئىككى ـ ئۈچ مو پۇل تاپشۇرۇپ ، نەچچە يۈەنلىك تاماق يېيىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى . ئۇنىڭ يىل بويى ئىشلەپ تاپقىنى ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئاشلىق نورمىسىنى سېتىۋېلىشقا ئاران يېتەتتى . بەزىلەردىن پەرقى ، ئۇنىڭ دۇيىدىن قەرزى يوق ئىدى . «كوماندىروپكا پۇلى» دېگەن نەرسىنى بىلمەيتتى . «يېغىن تامىقى» يېگەن كوماندىروپكا پۇلى

ئالغانلارغا هەسەتمۇ قىلمايتتى . ئۇنىڭغا ئايانكى ، جەمئىيەتتە هەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئىش تەقسىماتى بولىدۇ . بەزدىلەر چوڭراق ئەمەل تۇتسا ، بەزىلەر كىچىكرەك ئەمەل تۇتىدۇ ، يەنە بەزىلەر پۇقرادارچىلىق قىلىپ ، دائىم ئەمەلدارلارنىڭ بۇيرۇقىدا بولىدۇ . هەر كىمنىڭ يۈكىمۇ ، مەئىشىتىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ . ئەمەلدارلارنىڭ پىكاپتا ئولتۇرۇشى ، ئايروپىلاندا ئۇچۇشى ، «يېغىن تامىقى» نى تولا يەپ تۇلۇمدەك سەمرىپ كېتىشى ؛ پۇقرالارنىڭ يېرىم - ئاچ ، يېرىم يالىڭاچ يۈرۈشى هەرگىزمۇ هەيران قالارلىق ئىش ئەمەس . دۇنيا يارىلىشىدىن مۇشۇنداق ، ئۆتمۈشتە بايلار كەمبەغەلنى ، ئەمەلدارلار پۇقرانى يەيدىكەن . هازىر هەر كىم ئۆزىنىڭكىنى يەيدۇ . «قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلەش ، ئەمگىكىگە يارىشا چىشلەش» دېگەن مۇشۇ . دەرۋەقە ، بەزىدە تۆلەندى گۇڭشىدا ، ناهىيىدە ياكى باشقا جايلاردا يېغىنغا ، ئېكسكۇرسىيىگە قاتناشقان كۈنلىرىگە بىرىنچى دەرىجىلىك ئەمگەك كۈچىنىڭ ئىش هەققىنى ئالدى . بۇنى «تازا ئادىللىق بولمىدى» دېگەندىمۇ ، ئۇنىڭ قىلغان خالىس ئىشلىرىغا هېچكىم بىر تىيىن هەق تۆلىمىدى . بۇنى هېسابقا - كىتاب قىلىشقا توغرا كەلسە ، ئۇنىڭ دۇيدىن ئالغىنى دۇيگە بەرگىنىدىن ئاز ! شۇنداق تۇرۇپمۇ ، يەنە قاناقتۇر : «ئاسماندا ئۇچۇرۇش ، يەردە كۆتۈرۈش···» دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنىڭ چىقىشى ···

«ئاھ خۇدا···»

تۆلەندى پارتىيىگە كىرگەندىن بۇيان ، تۇنجى قېتىم خۇدانى ئېسىگە ئالدى . ئالدى - يۇ ، چۆچۈپ كەتتى . بۇ سۆزنى بىرەرى ئاڭلاپ قېلىپ ، ياڭىيكا يىغىندا تەنقىد قىلىدىغاندەك بىئارام بولدى ، قورقتى . دەككە - دۇككە ئىچىدە كېچىنى كۈندۈزگە ، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلىدى . گۇڭشې بىلەن ناهىيە ئۇنىڭ «هايات يۈگۈك» لىقىنى مۇقىملاشتۇرغاندىلا «ئۇھ» دەپ يەڭگىل نەپەس

ئالدى . ئىچىده شايۇنۇس ئاكىنى «قەبرىغاندا ئالجىپ قالغان كونسېرۋاتىپ» دەپ تىللىدى . ھەتتا ئۇنىڭغا يوغان بىر قارا چېكىت ئۇرۇپ ، ئېپى كەلسە ئۇنى «بەش خىل ئۇنسۇر» لار قاتارىغا قوشۇۋېتىش نىيىتىگە كەلدى . بىراق ، پۇرسەت كەلمىدى ...

بۇ قېتىمقى يىغىن تۆۋەندىگە كۆچ بەردى ، قانات بەردى . ئەمدى ئۇ ھېلىغۇ شايۇنۇس ئاكا ئىكەن ، «ئاغزىدا قىلىچى بار ئەۋلىيا» نىمۇ ئۆز جىجىقىغا كىرگۈزمەي قويمايدۇ !...

«ھەي شايۇنۇس ، ھەي شايۇنۇس ... ‹ئاكا ـ ئاكا› دەپ قويسام ، ئەجەب ھەددىڭدىن ئېشىپ كەتتىڭ . بۇ قېتىم تاناۋىڭنى راسا بىر تارتمىسام... »

ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ، يەنە يولىنى ئۆزگەرتتى . تاشمەت «ئۇنسۇر» يادىغا يەتكەندى .

* * *

تاشمەت «ئۇنسۇر» ئاشۇ ھەيدەلگەنچە ئۆيىگە دەسسىيەلمىگەندى . بۇ يىل قىشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەم قىزىتما ، ھەم يۆتەل بولۇپ بىر يىقىلغانچە تېخى يېقىندىلا ئورنىدىن قوپتى . سالى ئىلگىرى ئەل قاتارى بېرىپ ـ كېلىپ ئىشلەپ تۇرغان . دادىسى يىقىلغاندىن بېرى ئۆيىنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرمىدى . ناھايىتى ئوبدان ئىشلەۋېتىپتىمىش . ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇ يەردە بولغاچ ، ھەممە ئىش ئاياللارغا قالغانىدى . قىشلىق تەتىلدە مەكتەپ بالىلىرى دۇينىڭ ئەمگەكلىرىگە قاتناشتۇرۇلۇپ ، ئۆزىگە لايىق ئىشلارغا سېلىندى . قارىنىڭ ئېرىشى ، يەرنىڭ تېشىلىشىگە ئەگىشىپ يېڭى قاتلاڭچىلىق باشلاندى . ئەمدىلا تالا ـ تۇزگە چىققۇدەك بولغان تاشمەت «ئۇنسۇر» مۇ ئىسسىق يوتقاندىن تارتىپ چىقىرىلىپ ، دۇينىڭ ئەمگىكىگە سېلىنىشقا باشلىدى .

ئەلۋەتتە ، ئۇنى ئېغىر ئىشلارغا سېلىشقا بولمايتتى . ئىككى مويسىپىت بىلەن بىللە بۇغداي تىرنىلاشقا قويۇلدى . ئۇ ئىشقا كىرىشىش بىلەنلا ئۆزىنىڭ ئاغرىق ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ ، ناھايىتى بېرىلىپ ئىشلىدى . ئىشنىڭ سۇرئىتى ئانچە يۇقىرى بولمىسىمۇ ، سۇپىتىگە قىل سىغمايتتى . ھەممەيلەن ، بولۇپمۇ تۆلەندى رازى بولدى . نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇنى تۇنجى قېتىم «تاشمەتخان ئۇستام» دەپ چاقىردى . بۇ كاتتا يېڭىلىق ، شۇنداقلا كاتتا ھۆرمەت ئىدى . تاشمەتخان شادلاندى ، روھلاندى ، جانلاندى !...

بۇگۈن ئۇ ، بامداتنى ئوقۇپلا ناشتىمۇ قىلماستىن ئىككى زاغرىنى ئەسكى بريزېنت سومكىغا سالدى ـ دە ، ئىشلەپچىقىرىش دۇينىڭ ئاتخانىسىدىن دۇينىڭ بىردىنبىر ئېتى ـــ جەدە ئايغىرنى يېتىلەپ بۇغدايلىققا چىقتى . تىرنا بۇغدايلىقنىڭ قىرىغا تاشلاپ قويۇلغانىدى . ئاتنى قوشۇپ ، سۇبھى بىلەن تەڭلا ئىش باشلىۋەتتى . بىر قولىدا زاغرا ، بىر قولىدا ئاتنىڭ چۈلۈۋرى بىلەن قامچا ، ئۇ زاغرىنى ئىشتىھا بىلەن يېگەچ ، ئاتنى يېتىلەپ بىر مېڭىۋىدى ، كۈن تىكلىشىپ قالغىنىنىمۇ تۇيمىدى . ئەزالار ئۆيلىرىگە قايتىپ ، چۈشلۈك تاماق يەۋاتاتتى . تاشمەتخان «ئۇنسۇر» بولغاندىن بېرى ، چۈشلۈك تاماقنى ئاساسەن ئۆيىدە يەپ باقمىدى . ئۆيدە يېگۈدەك نېمە بار دەيسىز ؟ زاغرا بىلەن قايناقسۇ ، بارى شۇ !... بىر «ئۇنسۇر» ھەممە جەھەتتە باشقىلاردىن كۆپرەك جاپا چەكمىسە ، كۆپرەك ئىشلەپ ئۆزىنى كۆرسەتمىسە سىناقتىن ئۆتەلەمدۇ ؟ قالپاقتىن قۇتۇلۇپ ، «خەلق» قاتارىغا قوشۇلالامدۇ ؟ ياق ! ئاتىسى «خەلق» بولمىغانىكەن ، بالىلىرى ، ھەتتا بالىلىرىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرى قانداق بولۇشىمۇ بىر گەپ ...

تاشمەتخانىنىڭ بېشىنى ئەڭ قاتۇرىدىغان ئىش مۇشۇ ئىدى . ئۇ جان تىكىپ ئىشلەپ ، گۇناھىنى يۇيۇۋاتاتتى . دەرۋەقە ، گۇلزارنىڭ تەببىي مەكتەپتە خاتىرجەم ئوقۇشى ، سالىنىڭ ياش

زەربىدارلار ئەترىتىگە قاتناشتۇرۇلۇشى ، تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا ، ئالدى بىلەن تاشمەتخاننىڭ «ئۆزىنى ئۆزى سوراپ» ھېچقانداق ئىشتا قۇيرۇقىنى تۇتقۇزماي كېلىۋاتقانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئەمەسمۇ ؟ !

«ئىشلە تاشمەت ، ئىشلە ! ئىشلىگەنگە ئادەم ئۆلىدىغان ئىش بولسا ، قۇمسارايدا ئادەم قالامتى ؟ !»

ئەتىگەننىڭ ئات يېتىلەپ سوكۇلداپ مېڭىۋېرىپ ئاياغ-لىرى تېلىپ ، جىمى ئەزايى چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمگەن تاشمەتخان ئاتنىڭ چۇلۇۋۇرىنى تارتىپ ، مېڭىشتىن توختاتتى . مويلىرى ئارىسىدىن پۇرقىراپ تەر ئۆرلەۋاتقان ئاتمۇ دەل مۇشۇ پەيتنى كۈتۈۋاتقاندەك يەڭگىل پۇشقۇرۇپ ، بېشىنى سىلكىپ قويدى . ئۇ تولىمۇ قېرى ۋە ئورۇق ئىدى . ئادەتتە ، ھارۋىغا ، سېيالكىغا قاتقان چاغلاردا ، قەيەرگە توختىتىپ قويسا شۇ يەردە سائەتلەپ ـ سائەتلەپ قىمىر قىلماي تۇراتتى . لېكىن ، تاشمەتـ خان ئاغزى كۆيۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، سوغۇق سۇنىمۇ پۇۋ-لەپ ئىچىدىغان ئادەم . ئۇ ھېچقانداق ئىشتا بىخەستەلىك قىلمايـ-دۇ . بۇ قېرى جەدىمۇ ھايۋان . كىم بىلىدۇ...

تاشمەتخان ئاتنى زەيكەش بويىدىكى بىر تۇپ سۆگەتكە مەھـ-كەم باغلىدى ـ دە ، ئۇقاتقا ئۆتۈپ ، ئەترەت بويىچە ئۇستى يېپىلمىغان بىردىنبىر بۇلاق بويىدا دۇم يېتىپ تۇرۇپ ، سۇيـ-دىن يۇرىكى چىلاشقۇدەك ئىچتى . سوزۇپ نەپەس ئېلىپ ، گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى يالىدى . ئۇيەر ـ بۇ يېرىگە ياماق چۇشكەن تۆمۇر رەڭ خادانى كەمزۇلىنىڭ يېڭى بىلەن بۇرۇتىنى ئېيتتى . ئاندىن قولىنى پاكىز يۇيۇپ قولتۇقىغا سۇرتتى . قورـ سىقى تازا ئاچقاندى ، سومكىسىدىكى زاغرىنى ئېلىپ ، ئاغزىغا بىر چىشلەم سالدى ـ يۇ ، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، ئاسمانغا قارىدى . كۈن پېشىندىن ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەنىدى .

«ئاپلا ! ـــ ئۇ قاتتىق چۆچۈپ ، ئۆزىگە كايىپ كەتتى ، ـــ

مۇشۇ نەپسىمنى ـ زە ... پېشىننىڭ ۋاقتى بولغىنىنى بىلىپ تۇرۇپ ، قورساق بىلەن بولۇپ كەتكىنىمنى ... خۇدايا ، خۇداۋەندا ، مەن پاسىق قۇلۇڭنىڭ گۇناھىنى دەرگاھىڭدا مەغپىرەت قىلغايسەن !... »

ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر غۇدۇڭشىغىنىچە ، قولىدىكى نانىنى سومكا ئۈستىگە قويدى ـ دە ، ئاغزىدىكى نانىنى چالا ـ پۇچۇق يالماپلا يۇتۇپ ، ئالدىراش تارەت ئالدى . «بىسمىللا ، بىسمىللا ، لائىلاھە ئىللەللا... » دېگىنىچە تۇزرەك بىر يەرنى تېپىپ ، يۇزدىنى قىبلىگە قىلىپ ، ئۆزى ئاران ئاڭلىغۇدەك ئاۋازدا ئەرزان چىللىدى ـ دە ، نامازغا تۇردى . ئۇ نامازغا شۇنداق چوڭقۇر ئىشتىياق بىلەن بېرىلىپ كەتتىكى ، بۇ دۇنيانىڭ بارلىق خوشلۇق ـ خاپىلىقلىرىنى پاك ـ پاكىز ئۇنتۇدى . شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى غايىۋى دۇنيادا ـــ تەڭرىنىڭ يېنىدا تۇرغاندەك خۇشال ، يېنىك ، خاتىرجەم سېزەتتى . بىلىنەر ـ بىلىنمەس چىقىۋاتقان غۇر ـ غۇر شامال ۋۇجۇدىنى يەڭگىل سىيپاپ ، يۇرىكىنى يايراتماقتا ، كۆڭلىدىكى غەم ـ ئەندىشىلەرنى ئۆزى بىلەن بىللە قاياقلارغىدۇر ئۇچۇرۇپ كەتمەكتە ئىدى . قاياقتىندۇر ئاڭلىنىۋاتقان ئىتلارنىڭ قاۋىشى ، ئاتلارنىڭ كىشنىشى ، يەنە نېمە ، نېمىلەرنىڭدۇر تاراقلىشى ، جاراقلىشى ، گۈلدۇرلىشى ، قاراسلىشى ... گويا يېقىملىق ناخشا ، مۇڭلۇق مۇزىكا ساداسىدەك جىسمىنى يەڭگىل ئەللەيلەيتتى ، پەپىلەيتتى . يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىگە جەننەتۇل فىردەۋسنىڭ زۇمرەت سۇلىرى ؛ ئالتۇن رەڭ ، كۈمۈش رەڭ ، لەئلى رەڭ ، ياقۇت رەڭ ، قەھرىۋا رەڭ... خۇش پۇراق ، شېرىن ـ شېكەر مېۋىلىرى ؛ ئەقىلنى لال قىلغۇدەك گۈل بەدەن ، گۈزەل ھۆر ـ غۇلمانلار سەپراز بولۇپ كۆرۈنۈپ ، قانلىرىنى قاينىتاماقتا ، يۇرىكىنى ئويناتماقتا ئىدى...

تاشمەتخان قىرىق يىللىق ئۆمرىدە نۇرغۇن ساۋابلىق ئىشلارنى قىلغان . ياشلىق ھەۋەسلىرىگە قۇل بولۇپ ، بەزى گۇناھ-

لىق ئىشلارنىمۇ قىلغان . ئۇنىڭ ياشاش مىزانى ـ «بەزىدە خۇدا بىلەن رەسۇل ، بەزىدە دۇتار بىلەن ئۇسسۇل» ئىدى . سۇ كېـ لىپ ، سەل كەتسە بۇرۇتى تەۋرىمەيتتى . ئايىغىدىن شامال ئۆـ تۈپ تۇرسا ، خوتۇن ـ بالىلىرى ئاچ ـ يالىڭاچ قالمىسىلا شۇكۇر قىلاتتى . ئۇ ئەزەلدىن ئەركىن ـ مۇستەقىل ، ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇپ ياشاپ ئادەتلىنىپ كەتكەچمىكىن ، كىيىم تىكىش كارخانىسىغا كىرىپلا كەيپى ئۇچتى . كۇن چىققاندىن قاراڭغۇ چۈشكۈچە ماشىنا تېپىش ، تېرىقچىلىك ئىشتىمۇ باشقىلارنىڭ ئاغزىغا قاراش ـ بۇيرۇقىدا بولۇش ؛ ئايلاپ تۆككەن قان ـ تەر بەدىلىگە كاسسىردىن تىلەمچىدەك تىلەپ ئالىدىغان ئىككى تال پۇل ؛ تېخى قىلدىن قىيىق كەتسە ئىشتىدىغان تىل ، تاپا ـ تەنىلەر ... ئۇنى ئاسانلا جاق تويغۇزدى . «ئىشلىمەيمەن ! ـــ دېدى ئۇ بىر كۇنى كارخانا باشلىقى بىلەن ئېيتىشىپ قېلىپ ، ـــ كۇنلۇكىمگە ئات بېشىدەك ئالتۇن بەرسەڭمۇ ئىشلىمەيمەن !...» ئۇ دېگىنىنى قىلدى ، ئارىدىن ھەپتە ئۆتتىمۇ ـ ئۆتمىدى ، كېچىلىك نۆۋەتچىلىك پەيتىدىن پايدىلىنىپ ، ماشىنىسىنى ئۆيىگە ئاچقىدـ ۋالدى ـ دە ، كارخانىغا قايتا ئاياغ باسمىدى . كارخانىنىڭ ، كوچا باشقارمىسىنىڭ ، ئاھالە كومىتېتىنىڭ قايتا ـ قايتا ئىشـ لىگەن خىزمەتلىرىنى ئىككى پۇلغا ئالمىدى . بىراق ، يەككە ئىگىلىك تۇپ ـ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇلۇۋاتقان مۇشۇ كۇنلەردە ، ئۇنىڭ «ئەركىن ـ مۇستەقىل» ئىش ـ ھەرىكەت قىلىش ئارزۇـ سى «ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسى»غا ئايلىنىپ قالغانىدى ، دۇكان ئېچىشىغا رۇخسەت قىلىنمىدى . ئىنىدىن چىقسىلا ئۇر ـ ئۇرغا قالىدىغان چاشقاندەك تۇگۇلۇپ ، قىش كۇنلىرى گىرىمـ سەن ئۆيدىكى مەشىنىڭ تۇۋۈگە ، يازدا پېشايۋان سۇپىسى ياكى ئۆگزىدىكى چەللە ئاستىغا ماشىنىسىنى قۇرۇۋېلىپ ، قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ كونا ـ يېڭىلىرىنى ئەپلەش ... بىلەن ئايلارنى ، يىللارنى ئۆتكۇزدى . مىدىرلاپلا تۇرسا بىر گەپ بولىدىكەن ،

خوتۇن ـ باللىرى ئاچ ـ يالىڭاچ قالمىدى ، گۆش يەپ ياغ كېكىرىپمۇ كەتمىدى . نورما ئاشلىق بىلەن گۆشنى ئايدىن ـ ئايغا ئاشۇرۇپ قويماي سېتىپ ئالالمدى . مانا مۇشۇ كۈنلەردە ، «ئايلىقچى» لاردىن بۆلەك ھېچقانداق ئادەمنىڭ تۇرمۇشى ئىـ شەنچلىك كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى . تىجارەت ، ھۈنەر ـ كەسىپ دېگەنلەر «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقى» بولۇپ ، ئۆمرى كۆتە ، يولى تۈيۈق ئىدى . باللار چوڭ بولغاندا نېنى پۈتۈن ، يولى ئوچۇق بولسۇن دېسە ، ئۇلارنى مەكتەپتە ئوقۇتۇش ، ئوقۇتىـ قاندىمۇ ئوبدان ئوقۇتۇش كېرەك . شۇنداق قىلغاندىلا ، ئۇلارنىڭ ئېتىنى ھۆكۈمەتنىڭ تۆمۈر دەپتىرىگە يازدۇرۇپ «ئايلىقچى» قىلغىلى ، كەلگۈسى تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ .

تاشمەتخان ئۆيلىنىپ ، گۈلزارغا ئاتا بولغان چاغدىلا بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ ئۇلگۈرگەن . شۇڭا باللىرى مەكتەپ يېشىغا توشۇشىغلا مەكتەپكە بەردى . ئوبدان ئوقۇشنى تاپىلىدى . ئۇـ لارنىڭ كاللىسىغا كەلگۈسىدە كادىر بولۇش ، ئىشچى ... بولۇشنى قۇيدى . باللار ئاشۇ روھتا تەربىيىلىنىۋاتاتتى ... باللارنىڭ ئاۋۇشى ؛ يېشىنىڭ ، گېلىنىڭ ، كىيىمىنىڭ چوڭـ يېشىغا ئەگىشىپ ، چىقىممۇ كۆپەيدى . ئەكسىچە ، تاشمەتخان ئۇستامنىڭ تاپاۋىتى بۇنىڭغا ماسلاشمىدى . بىر جان ئادەمنىڭ كىلدىرلىتىپ ماشىنا تېپىشىگىلا تايىنىپ يەتتە جان ئادەمنىڭ گېلى بىلەن ئۇچىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماق ھەقىقەتەن تەس ئىدى .

قانداق قىلىش كېرەك ؟

كەلگۈسىدىكى «ئايلىقچى» دىن بىرنى ، يەنى ئەمدىلا تولۇقـ سىزنى پۈتتۈرگەن سالىنى ئوقۇشتىن توختىتىپ ، ياز كۈنلىرى مەدىكارچىلىققا ، قىش كۈنلىرى قاراڭغۇ بازارچىلىققا سالدى . ماشىنا تېپىشنى چاك تىكىشنى ئۆگەتتى . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ قولى سەل ئۇزىرىدى . ئۇزىرىشى ، يەنە ئالتە كۈندە گۈلزار ،

ئەمرىددىن ، تاڭنۇرلار كەينى - كەينىدىن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ «ئايلىقچى» بولۇپ كېتىشى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى ...

تاشمەتخان ئاشۇ كۈنلەرنىڭ تېزراق يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ، بەزى كېچىلەرنى بىدار ئۆتكۈزدى . باللىرىنىڭ بىرىنى كاتتا دوختۇر ، بىرىنى ئابرۇيلۇق ئوقۇتقۇچى ، يەنە بىرىنى كاتتا ئەمەلدار سىياقىدا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئىچىدە ھۇزۇرلاندى . تېخىمۇ قىزىقى نامازنى ، روزىنى تەرك ئەتمەيدىغان بولدى . بەزىدە جاينامازدا سائەتلەپ ئولتۇرۇپ تەڭرىگە سېغىنىپ باللىرىغا ئىنساپ - تەۋپىق ، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك ، بەخت - سائادەت تىلەيتتى .

پېشانىسى تەتۈرمۇ ياكى تەلىيى كاجمۇ ؟ «چېنىقىش» گۈل-زارنى «سەھرايىقىيامەت» كە ئېلىپ كەتتى . «تارقاقلاشتۇ-رۇش» پۈتۈن ئائىلىسىنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ تاشلىدى . ئۇ دەسلەپ بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان ، چېچىلغان - قاينىغان ، يىغلىغان - قاقشىغان ، نارازى بولغان بولسىمۇ ، ئاخىردا رازى-مەنلىك بىلەن تەن بەردى : «خۇدادىن بىتەقدىر قىل تەۋرىمەيدۇ ،- دىدى خوتۇن - باللىرىغا تەسەللى بېرىپ ، — سەھرادا يەيدىغان رىزقىمىز بار ئوخشايدۇ ، بېرىپ كۆرۈپ باقايلى ، دېھقانمۇ ئادەمغۇ !... »

بۇلا ئەمەس ، كادىرلار ئۇنىڭغا شۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلدىكى ، ئۇلار شۇنداقلا يېزىغا بارسا ، يورۇق دۇنيادىكى جەننەتكە كىرىدىغاندەك ...

ئۇ ئويلىدى : يېزىغا بېرىپ ، ئۇ يەرنىڭ تۆر-پەگىرىنى بىلىۋېلىپلا ، تازا ئاۋات يەرنى تاللاپ بىر دۇكان ئېچىپ ، بەش - ئون بۇيرۇقچىنىڭ كىيىمىنى تازا قاملاشتۇرۇپ بىر تىكىۋەتمىسۇن-مۇ ؟ نەچچە ئايغا قالمايلا ئۇنىڭ داڭقى پۈتۈن ناھىيىگە تارقىلىپ ، ئىش دېگەنگە كۆمۈلۈپ كەتمىسە ھېساب ئەمەس !

ئىش دېمەك — پۇل دېمەك .

ئۇستا كاسىپقا ئىش بولسىلا ، پۇلدىن غەم يېمىسىمۇ بولىدۇ . قۇلىقى يۇمشاق ، پۇت ـ قولى چاققان شاگىرتتىن تۆت ـ بەشنى ياندۇالسا ...نېمە دەۋاتىدۇ ؟ سالىچۇ ؟ سالى دېگەن سەھرانىڭ «مانامەن» دېگەن ئۇستىلىرىدىن ئوبدانراق ئىش قىلىدىغان تۇرسا ! توغرا ، ئاۋۋال سالىنى ، ئاندىن ئەمرىددىن بىلەن تاڭنۇرلارنى بىر ـ بىرلەپ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇۋالسا ، ھېچكىم كەتمەننىڭ سېپىنى تۇتۇپ يۇرمەيدۇ ، كۇنلىرىمۇ شەھەردىكىدىن ياخشىراق ئۆتىدۇ . قارىغاندا ، باللارنىڭ رىزقى «ئايلىقچى» لىقتا ئەمەس ، ھۇنەردە ئوخشايدۇ...

مۇشۇنداق ئارزۇلار بىلەن بۇ يەرگە كەلگەن تاشمەتخان كىيىم تىكىش ماشىنىسىنى بىر يۆگەپ قويغانچە ئېچىپمۇ باقمىدى . ئۇستى ـ ئۇستىلەپ بېسىپ كەلگەن كىلىشمەسلىكلەر ئۇنىڭ ماشىنىسىنلا ئەمەس ، ئاغزىنىمۇ تىكىۋەتتى . ئاشۇ قېتىم قاپقىدا خىيالىغا كەلگەننى دەپ سىلىپ بۇرنىغا يېگەندىن بۇيان ، بىر كىم گەپ سورىمىسا گەپ قىلمايدىغان ؛ قۇلىقىنى يۇمشاق ، ئايىغىنى ئىتتىك قىلىپ ، «ئىش» دېسە «ئېغىر ـ يېنىك» دېمەي ئۇچۇدىغان بولدى . شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك ، يېقىندىن بېرى ، كىشىلەر ئۇنىڭ «ئۇنسۇر» ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ ـ قانداق ؟ ئۇنى ئانچە يەكلىمەيدىغان بولدى . تۆلەندى «داجەي »نىڭ ئۇنى «تاشمەتخان ئۇستام» دېگىنىدىن قارىغاندا...

يۇزىنى قىبلىگە قىلىپ يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ ، كۆزلىرىگە «مۆل ـ مۆل »ياش ئېلىپ ، تەڭرى بىلەن «موڭدىشۇاتقان» تاشمەتخان ئۆزىدىن يىگىرمە قەدەمچە نېرىدا يۇز بېرىۋاتقان كېلىشمەسلىكنى خىيالىغىمۇ كەلتۇرمەيتتى :

تاشمەتخان ئەمدىلا «رۇكۇ» غا ئولتۇرۇشىغا ، قاياقتىندۇر پەيدا بولغان بىر توپ لالما ئىت بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ، دەل سۆگەتكە باغلاقلىق جەدە ئايغىرنىڭ قېشىغا كەلگەندە شۇنداق

قاتتىق تالىشىپ كەتتىكى ، ئادەتتە قۇلىقى تۇڭىدە زەمبىرەك ئېتىلىسىمۇ پېتىنى بۇزمايدىغان جەدە ئايغىر ئىتلار بىلەن بەسلەشكۈسى كەلگەندەك ، ئۇلار قاياقتا يۈگۈرسە ئۆزىنى شۇ ياقتا ئۇرغاندى ، تىرنا ئوتىدا بولۇپ قالدى ، ئۇلىشىپلا ، ئايغىر كەينىگە بىرلا شوخچۇپ ئارغامچىنى ئۇزدى - دە ، تىرنا ئۇستىگە يىقىلدى . ئۇ جان ئاچچىقىدا ئايانچىلىق كىشنەيتتى . ئازابتىن قۇتۇلۇش نىيىتىدە توختىماي تېپىچەكلەيتتى . كىشىنگەنسېرى ، ئېغىنغانسېرى تىرنىنىڭ چىشلىرى تېنىگە بارغانسېرى چوڭقۇرراق پاتاتتى . ھەر بىر چىش ئىزىدىن جىرتىلداپ ئېتىلىپ چىقۋاتقان قان تەرەپ - تەرەپكە چاچرايتتى...

ئىتلار قورقىنىدىن تالىشىشتىن توختاپ ، تىللىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە بۇ پاجىئەنىڭ ئاقىۋىتىنى كۈتۈشكە باشلىدى . ئاساماندىن چۈشتىمۇ ، يەردىن ئۈنۈپ چىقتىمۇ ، ئۇچ كۈندىن بېرى بۇياندا كۆرۈنمىگەن تۆلەندى ئاتنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى . ئىتلار قورقىنىدىن قويرۇقنى خادا قىلىشتى . غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولغان بۇ ئادەم لاغىلداپ تىترىگىنىچە ئاتنى يۆلىمەكچى بولدى - يۇ ، يۆلىمىدى . يۆلىگەن بىلەنمۇ بىكار ئىدى . تىرنىنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرىغا مىخلىنىپ قالغان بىچارە جانىۋار ئۇنىڭدىن ئاجرىيالماي تېپىرلاۋېرىپ قانسىراپ كەتكەنىدى . ئەمدى تېپىرلاشتىنمۇ ، كىشنەشتىنمۇ توختىغان بولۇپ ، نۇرسىز كۆزلىرىنى ئايانچىلىق چەكچەيتىپ ، بىرەر شەپقەتچىنىڭ ئۆزىنى ئازابتىن قۇتقۇزۇشىنى كۈتۈپ جىمجىت ياتاتتى . تۆلەندى بىر قاراپلا بىلگەن ئەڭ ياخشى قۇتقۇزۇش دورىسى ـــ پىچاق ، ئەڭ زور شەپقەت - بوغۇزىغا پىچاق سۇرۇش ئىدى . شۇنداق قىلمىغاندا ، ئۇنىڭ جېنى قىينىلىپلا قالماي ، گۆشىمۇ ھارام بولاتتى . تۆلەندىنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى . ئۇنىڭ بوغۇزىغا پىچاق سۇردى دېگەن گەپ - ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنى بىردىنبىر قاتناش قورالىدىن مەھرۇم قىلدى دېگەن گەپ . بۇ ئىش ئۇنىڭ

قولىدىن كېيىنمۇ ؟ !

«ئەستاغپۇرۇللا !»...

تۆۋەندى چىشلىرىنى غەزەپ بىلەن غۇچۇرلىتىپ ، قان تولغان كۆزلىرىنى بىر ئاتقا ، بىر «تەڭرى بىلەن مۇڭدىشىۋاتقان» تاشمەتخانغا تىكىپ ، دېلىغۇللۇق ئىچىدە بىردەم تۇرۇپ كەتتى ـ دە ، كېيىن ئۆز ئولجىسىغا ئېتىلغان يولۋاستەك چەبدەسلىك بىلەن تاشمەتخان تەرەپكە ئېتىلدى ۋە ئۇنىڭ گەجگىسىگە شۇنداق قاتتىق تەپتىكى ، بىخەستە ئولتۇرغان بۇ ئادەم بىر غۇلاچ يىراققا قاڭقىپ دۇم چۈشۈپ ، ئېغىز ـ بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتتى . ئۇ ئېسىنى يىغىپ بولغۇچە ، تۆۋەندى ئۇنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە نەچچىنى دەسسەۋەتتى . ئاندىن ئۇنى ياقىسىدىن تارتىپ قوپقۇزۇپ ، يۈزىگە نەچچە تەستەك سىلىۋەتكەندىن كېيىن بوراندەك گۈركىرىدى . قولى تېخىچە تاشمەتخانىنىڭ ياقىسىدا ئىدى :

ـــ ھەي ئوغرى ، ئاتىنى نېمە قىلدىڭ ؟

ـــ ئات ... ئاتىنى ... ـــ خۇددىنى يوقاتقىنىدىن ، تېخىچە نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى چۈشىنەلمىگەن تاشمەتخان تۆۋەندىنىڭ كۆزلىرىگە چېكەتكىدەك قادىلىپ دۇدۇقلىدى ، ـــ ئات نېمە بولاپتۇ ؟

ـــ «نېمە بولاپتۇ» ؟ خۇپسەنلىكىنى !... ئاۋۇ نېمە ؟

تۆۋەندى شۇنداق دەپلا تاشمەتخانغا بىر كاچات سىلىپ ، يۈزىنى ئات تەرەپكە قاراتتى .

ـــ ھە !...

تاشمەتخانىنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۇدەك چەكچىيىپ كەتتى . ئۇ ئەقلىدىن ئازغاندەك كۈچەپ بىرلا يۇلقۇنۇپ تۆۋەندىنىڭ قولىدىن بوشاندى ـ دە ، ئۆرە ـ تىرىلىشىگە باقماي ئۆزىنى ئات تەرەپكە ئاتتى . تۆۋەندى ھودۇقمىدى ، تەمتىرەپمۇ كەتمىدى . غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۇدەك بولۇۋاتقان بولسىمۇ ،

كاللىسى سەگەك ، ئەس ـ ھوشى جايىدا ئىدى . قوشقا قاتقان كالىدەك «پۇش ـ پۇش» تىنىپ ، ئېغىر قەدەملەر بىلەن تاشمەتـ خاننىڭ كەينىدىن ماڭدى . كېتىپ بېرىپ ، تاشمەتخانىنىڭ ئەدىـ پىنى قانداق بېرىش ئۇستىدە ئويلىنىشقا باشلىدى .

تۆلەندى يېتىپ كەلگەندە ، تاشمەتخان ئۆزىنى ئاتىنىڭ ئۇسـ تىگە تاشلاپ بۆرىدەك ھۇۋلاۋاتاتتى . ئۆزىنىڭ قېنى ، ئاتىنىڭ قېنى ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزى ، كىيىم ـ كېچىكىنى قىپقىزىل بويىۋەتكەنىدى . مۇبادا ، تۆلەنىدىن بۆلەك ئادەم شۇ تاپتا ئۇنى مۇشۇ ھالەتتە كۆرگۈدەك بولسا چوقۇم تونۇيالمايتتى . تاشمەتخان تۆلەندىنىڭ بېشىدا قادىلىپ تۇرغىنىنى سەزمىدى . ھودۇققىنـ دىن ھېلى ئاتىنىڭ ئۈيەر ـ بۇ يېرىنى سىلىسا ، ھېلى ئۆزىنى كاچاتلايتتى...

تۆلەنىدىنىڭ تاقىتى چېكىگە يەتتى . ئاتمۇ بارغانسېرى ھالـ سىزلىنىپ ، جېنى چىقاي ـ چىقاي دەپ قالغانىدى . سەللا بىخەستەلىك قىلىنسا ، گۆشىمۇ ھارام بولۇپ قىغقا ئايلىنىپ كېتەتتى . تۆلەندى دائىم شىمىنىڭ كەمىرىگە ئېسىپ يۈرىدىغان بويتاسمىلىق غىلاپتىن پىچىقىنى سۇغۇرۇۋالدى ـ دە ، بىر قوـ لىدا تاشمەتخانىنىڭ ياقىسىدىن تارتىپ ئۆزىگە قارىتىپ ، ئىككىنـ چى قولىدىكى پىچاقنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى .

ـــ مە ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ ئاتىنى بوغۇزلىۋەت !

ـــ ھە !... ـــ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان تاشمەتخانـ نىڭ كۆزلىرى جامدەك چەكچىيىپ ، ئايانچلىق ۋارقىرىۋەتتى ، ـــ مەن ... مەن...

ـــ بول دەيمەن !

ـــ ئوبدان زۇجاڭ ، مەن ... مەن...

ـــ ھېلى بىكار !...

تۆلەندى تاشمەتخاننى بىر تەرەپتىن تىللاپ ، بىر تەرەپتىن

تەپكىلى تۇردى . تاشمەتخان يا قارشىلىق كۆرسەتمىدى ، يا ئۆزدىنى قاچۇرمىدى . بۆرىدەك ھۇۋلاپ ، يامغۇردەك ياش تۆككىنىچە تۆلەندىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى :

ــ ئوبدان زۇجاڭ ، مەن ئۆمرۇمدە توخۇمۇ بوغۇزلاپ باقمىغان ... خۇدايىم ئۆمۈرلىرىنى بەرسۇن ، مېنى ...

ــ ھۇ شۇنداق خۇدايىگىنى !...

تۆلەندى ئۇنىڭ يۇزىگە بىرنى تەپكەندى ، تاشمەتخان ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ ، ئاتنىڭ ئوستىگە چۈشتى . تۆلەندى چاققانلىق بىلەن پىچاقنى بىر سۈرۈپلا ئاتنى بوغۇزلىۋەتتى . ئات جان ئاچچىقىدا تېزەكلىۋەتكەنكەن . تۆلەندىنىڭ كۆزى تېزەككە چۈشۈش بىلەنلا كۆڭلىگە غەلىتە بىر ئوي كەچتى ـ دە ، بىر تال تېزەكنى ئېلىپ تاشمەتخانىنىڭ ئاغزىغا تىقتى ۋە :

ــ ناماز ئوقۇيمەن دەپ ئاتنىڭ بېشىغا چىققىنىڭغا توي ! ــ دەپ تىللىغىنىچە تاشمەتخاننى شۇنداق قاتتىق دەسسەپ پېتىقلاپ كەتتىكى ، ھايال ئۆتمەي تاشمەتخان ھوشىدىن كەتتى . تاسادىپىي بۇ تەرەپكە ئۆتۈپ قالغان ئادەملەر بىردىن ـ ئىككىدىن يىغىلىپ ، بۇ غەلىتە ھادىسىدىن ھەيران بولۇشقىنىدىن ئېغىزلىرى ئېچىلىپلا قالدى . ھېچكىم نېمە قىلىشىنى بىلمەيتتى . ئەگەر شايۇنۇس ئاكا كېلىپ قالمىغان بولسا ، ئېھتىمال ، تاشمەتخان تىرىك قالمىغان بولاتتى...

تاشمەتخان ئۇدا ئۈچ كۈن «پىپەن» قىلىندى . «پىپەن» نىڭ زادى قانداق ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى تەپسىلىي سۈرەتلەپ ئولتۇرمىساقمۇ ، يىغىن ئاخىرلاشقاندا ، قانچىلىغان ئاياللارنىڭ ئۆيلىرىگە قايتىش يولىدا تاشمەتخانغا ئىچ ئاغرىتىپ كۆز يېشى قىلغانلىقىنىڭ ئۆزى كۇپايە ...

ئاتنىڭ گۆشى ئەزالارغا بۆلۈپ بېرىلگەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ خۇنى تاشمەتخاندىن تۆلىتۇۋېلىندى . تاشمەتخاندا بىر كويمۇ نەق

پۇل يوق ئىدى . ئۇنىڭ كىيىم تىكىش ماشىنىسى بىلەن بىرىدىن-
بىر زىلچىسى يېرىم باھاغا سۇندۇرۇلۇپ ، دادۇيىنىڭ ئىختىيارىغا
ئۆتكۈزۈۋېلىندى . ئاندىن ، دادۇيىنىڭ ئامبارچىسىغا سېتىپ بې-
رىلىپ ، «ئاتامنىڭ ئۆلۈمى ئانامغا ياراشتى» دېگەندەك ئىش
بولدى ...

داۋالغۇش

غەيرىي جىنسقا تەلپۈنۈش ، غەيرىي جىنس بىلەن قوشۇ-
لۇش ، جىنسىي تۇرمۇش ئۆتكۈزۈش ـــ تەبىئەت دۇنياسىدىكى
بارلىق جانلىقلارغا ئورتاق ، قانۇنىيەتلىك ، تەبىئىي پائالىيەت .
ئادەملەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا كىمگىدۇر كۆڭۈل بېرىش ، مۇ-
ھەببەت ئىزھار قىلىش بىر خىل ۋاستە ، بىر خىل تاللاشتىنلا
ئىبارەتكى ، ھەرگىزمۇ مەقسەت ئەمەس . مۇنداقچە ئېيتساق ،
مەلۇم جىنس بالاغەتكە يەتكەندە ، ۋۇجۇدىدا يېڭى بىر تۇيغۇ -
يېڭى بىر ئېھتىياجنىڭ كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقانلىقىنى سې-
زىشكە باشلايدۇ ھەم مۇشۇ ئېھتىياجنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ،
غەيرىي جىنسلىقلار ئارىسىدىن نۇرغۇن جەھەتلەردە ئۆزىگە ماس
كېلىدىغان بىرەر جۆرە تاللاپ ، ئۇنىڭ بىلەن مەڭگۈلۈك قوشۇ-
لۇش ئۈستىدە باش قاتۇرىدۇ . ھەتتا ئۇنى ئىندەككە كەلتۈرۈش
يولىدا نۇرغۇن ئاۋارىچىلىككە يولۇقىدۇ ، بەدەل تۆلەيدۇ . دېمەك
«تاللاش» بىلەن «مۇھەببەت باغلاش» بىر ئۇقۇمنىڭ ئىككى
خىل ئاتىلىشى بولۇپ ، ئىككى تەننىڭ قۇشۇلۇشقا يول ئېچىشى-
نى مەقسەت قىلىدۇ . مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا ، مۇھەببەت باغ -
لاش ـــ ۋاستە ؛ ئىككى تەننىڭ قوشۇلۇشى ـــ تەبىئىي
ئېھتىياج ۋە مەقسەت ؛ ئائىلە قۇرۇش ـــ مەقسەتنىڭ مەقسە-
تى ؛ پەرزەنتلىك بولۇش ـــ ئېھتىياج بىلەن مەقسەتنىڭ شې-
رىن مېۋىسى .

تاجىگۈل ئاللىقاچان بۇ ياشتىن ئېشىپ كەتتى بۇ ئون ئۈچ -
ئون تۆت ياش چېغىدىلا ئوغۇللارغا كۆز سالىدىغان ، ئەركىلەيدە-

غان ، قەستەن ئۇششۇقلۇق قىلىپ يىغلاپ ، ئوغۇللارنى يالۋۇر-
غىلى سالىدىغان غەلىتە قىلىقلارنى چىقارغانىدى . تېخى كۈندۈ-
زى قىلغانلىرى ئاز كەلگەندەك ، كېچىلىرىمۇ ئوغۇللار بىلەن
پومىداقلىشىپ ئويناپ چۈشەپ ، بەزىدە چىرقىرىغان ئاۋازى
سىرتقا چىقىپ كېتىپ ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بىرمۇنچە ئۇيقۇسىنى
هارام قىلاتتى . ئوقۇشتىن توختاپ ، قەلەم تۇتۇپ كۆنگەن قول-
لىرىغا كەتمەن چىقىپ ، كەڭ دالا «مەكتەپ» بولغاندىن كې-
يىن ، چوڭ بولۇپ قالغىنىنى سەزدىمۇ ياكى ئەقىل توختاتتىمۇ ،
بىشەملىكنى تاشلىدى . يىگىتلەر بىلەن بولغان مۇئامىلىدە سە-
لىق ـ سىپايىلەشتى ، تەمكىنلىك پەيدا قىلدى . «تىكىنى» بار
چاقچاقلارغا دۇچ كەلگەندە ، يا شەلپەردەك قىزىرىپ تاتلىققىنا
تەبەسسۇم قىلىپ قويياتتى ، يا ۋىلىقلاپ كۈلگىنىچە ئۆزىنى بىر
چەتكە ئالاتتى ، هەرگىزمۇ «گەپكە گەپ ياندۇرىمەن» دەپ كۈل-
كىگە قالمايتتى . گەپ قىلغۇسى كېلىپ كىچىك تىلى بەك
لىپىلداپ كەتكەن چاغلاردا : «هۇ ئەسكى ! » ، «هۇ سەت توخۇر-
لىق ! » دېگەندىن بۆلەككە تىلى بارمايتتى . يىگىتلەرگە يوشۇ-
رۇن كۆز سالاتتى ، تاللايتتى ، خىيالىدا هەر كىمگە هەر خىل
«تون» پىچاتتى . چىرايىنى ، بويىنى ، مىجەز ـ خۇلقىنى ئۆزى-
نىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بېقىپ بەزىسىدىن يىرگەنسە ، بەزى-
سىگە تەلپۈنەتتى ـ تەلمۈرەتتى ، چۈشلىرىدە كۆرەتتى ، مۇڭدە-
شاتتى . بۇنداق چاغلاردا ئىچىگە تىنىپ ، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا
ياش تۆكەتتى ، مۇڭلىناتتى ، پۇشۇقۇناتتى . ئىش ئۈستىدە ئادەم
بار جايلاردا قىلچە چاندۇرماستىن كۈلۈمسىرەپلا يۈرەتتى ، ناخ-
شىنى دۆڭ كۆتۈرۈپ ، ئېتىزنى بېشىغا كىيەتتى .....

«ياش زەربىدارلار دۇيى» نىڭ باشلىقلىقى ئۇنىڭغا ئاسان تەگمىدى ، يېزا دېگەندە هەممە ئادەم كەتمەنچى ، تېخى كەتمەنچە-نىڭ ئىچىدە كەتمەنچى بار . كەتمەنچىلەرگە باش بولىدىغان ئادەم چوقۇم ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق «كەتمەنچى» بولۇشى كېرەك .

ئۇ ھەقىقەتەن كەتمەنچى ئىدى . ئوقۇشتىن توختاپ «كەتمەن مەكتىپى» گە رەسمىي ئەزا بولغان دەسلەپكى كۈنلەردە ، تاجەگۈل دادىسىنىڭ «يۈزىنى يورۇق» قىلىش ئۈچۈن جان تىكىپ ئىشلەپ ئالىقانلىرىنى ئۇزۇمدەك قاپارتىپ ، «جىرت ـ جىرت» قان چىقىپ كەتسە توپا بىلەن «كەپشەرلەپ» يۈرۈپ تۆمۈردەك پىشۇردى ؛ بېلىنى ، موسكۇللىرىنى قاتۇردى . يىگىتلەر بىلەن قولدىشىپ ئېشەككە تاغار ئارتىش دەمسىز ، توشقۇزۇپ قىغ ئۇسۇلغان قاپ تاغارنى چۆرۈپ يۈدۈش دەمسىز ، ئېچىتما ئۆرۈش ... دەمسىز ، ھېچقايسىسىدا يىگىتلەرنىڭ كەينىدە قالمىدى . يىل ئاخىرىدا ئالغان نومۇر (گۇۋاھنامە) ى ئەترەت بويىچە ھەممىدىن كۆپ بولدى . بۇنى كۆرۈپ بەزىلەرنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت ، دىمىغىدىن دۇت چىقىپ كەتتى . ئىلگىرى ھېچقاچان ئۇنىڭغا ئوك كۆزىدە قاراپ باقمىغانلارمۇ تۇشمۇ تۇشتا ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىدىغان بولۇشتى . بۇ شۇنداق جاھان ، ئالتۇن مىڭ يىللاپ توپا ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتسا ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشمىگەن بىلەن تاسادىپىي كىمنىڭدۇر ، قولىغا چىقىپ قالدىمۇ بولدى ، ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن كۆز ئۇزەلمەيدۇ ، ھەممە تىلدا ئۇنىڭ تەرىپى ، كۆڭۈللەردە ھەسەت ، ۋەسۋەسە...

شۇ يىلى ، دادۇي تاجىگۇلنى بىر ئورغاق بىلەن گۈڭشې بىر كەتمەن بىلەن مۇكاپاتلىدى . ئۇلىشىپلا «ياش زەربىدارلار دۇيى» گە باشلىق ، دادۇي خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىگە مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ قالدى . مانا شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ، ئۇنىڭ كۈندۇزىمۇ كۈندۇز ، كېچىسىمۇ كۈندۇز ؛ ئەتىگىنى يۇلتۇز تارقىماستا ئورنىدىن قوپۇپ ، «گۆھەر كىتاب» سېلىنغان جىلتىسى بىلەن مىلتىقىنى بوينىغا ئېسىپ ، دولىسىغا كەتمەننى سېلىپ ، بىر قولىدا دۇينىڭ بايرىقى بىلەن ماۋزېدۇڭنىڭ رامكىلىق سۈرىتى ، بىر قولىدا زاغرا كۆتۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقىدۇ ـ دە ، ھەممىدىن بۇرۇن ئىش ئورنىغا يېتىپ كېلىپ ، بايراق بىلەن سۈرەتنى

قىرغا قاداپ قويۇپ ، زاغرىنى كۆشكەچ باشقىلارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتىدۇ . كۆپىنچە ھەممىدىن بۇرۇن كېلىدىغىنى سالى ، ئاندىن باشقىلار...

ئىش ، ئىش ، يەنە ئىش .

ھەربىي مەشىق ، يەنە مەشىق .

دادۇي بويىچە تاللانغان يۈزدەك ياش ، قاۋۇل ئەر - ئايال-لىنىڭ ھەر كۈنى قىلىدىغان ئىشى مۇشۇ .

ھەربىي تۈزۈم ئۇلارنى شۇنداق قاتتىق ئىسكەنجىگە ئالغان-كى . ئاغرىپ دەسسىگۈدەك ھالى بولمىسىمۇ ، رۇخسەتسىز بىر مىنۇت سەپتىن قالمايدۇ . تەرەت سۇندۇرۇش ئۈچۈنمۇ رۇخسەت سورىشى كېرەك . بۇنى خەلقئارا ۋەزىيەت بەلگىلىگەن ؛ يېقىنقى يىللاردىن بېرى ، سوۋېت شىۋجېڭجۇيى سوتسىيال جاھانگىرلەر-كىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق - تاجاۋۇزچىلىق قەدىمى ھەسسىلەپ تېزلىشىپ ، خېيلۇڭجياڭ ئۆلكىسىنىڭ جېنباۋداۋ ئارىلى ۋە شىنجاڭنىڭ تارباغاتاي قاتارلىق جايلىرىدا چېگرا توقۇنۇشى پەيدا قىلدى . بەزى جايلارنى نومۇسسىزلىق بىلەن بېسىۋالدى . مانا بۇ رېئاللىق رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «شىنجاڭغا ئاساسىي خەۋپ سوۋېت ھازىرقى زامان شىۋجېڭجۇيىچىلىرىدىن كېلىدۇ» دېگەن ھۆكمىنىڭ پۈتۈنلەي توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى . دۇشمەن قۇترىغانكەن ، ئۇنىڭ بىلەن ئاداققىچە ئېلىشىش ھەربىر پۇقرا-نىڭ مۇقەددەس بۇرچى ، «لەخمىنى چوڭقۇر كولاش ، ئاشلىقنى كەڭرى جۇغلاش ، زومىگەر بولۇۋالماسلىق» - تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشقا تاقابىل تۇرۇشنىڭ ئەڭ ئىشەنچىلىك تەدبىرى . مۇشۇ كۈنلەردە ، ھەر ئون ئادەمنىڭ بىرى خەلق ئەسكىرى . شەھەر-لەردە لەخمە كولاش كېچە - كۈندۈز داۋاملىشىۋاتىدۇ . تۇشمۇ-تۇشتا لەخمە كولىنىپ ، ئىدارىلەر ئىدارە بىلەن ، ئائىلىلەر ئائىلە بىلەن تۇتاشتۇرۇلۇش بىلەن بىر چاغدا ، يەر ئاستى ماگ-زىنلار ، دوختۇرخانا ... لارنى ياساش تەييارلىقى جىددىي ئىشلە-

ىنىۋاتىدۇ . ھەممە ئادەم بىرىنچى دەرىجىلىك ئۇرۇش تەييارلىقى ھالىتىدە تۇرماقتا . ئوخشاشمايدىغان يېرى يېزىلاردا لەخمە كولاش مىدى . سىناق قىلىپ كولىغان جايلارمۇ توختىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى . چۈنكى ، يەرنى تېرىغان ئىكەنسەن ، سۇغىرىسەن . سۇ يەر ئاستىغا سىڭىپلا لەخمىنى توشقۇزىدۇ - بۇزىدۇ ... تۆلەندى «داجەي» ئەزالارنى كەينىگە سېلىپ پۈتۈن بىر قىش يەر ئاستىدا تىمىسقاپ كولىغان لەخمە ئەتىيازدا يەر تېشىلىش بىلەنلا گۆمۈرۈلۈپ چۈشۈپ ، نەچچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قالدى . لەخمىنى تىندۇرۇپ ، تېرىلغۇ يەرلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە نەچچە مىڭ ئەمگەك كۈچى سەرپ قىلىنىدى . ئەزالارنىڭ ئىش نومۇرى بىرمۇنچە ئاۋۇدى - يۇ ، قولىغا نەق تېگىدىغان پۇلى ئاۋۇمىدى . ئەكسىچە ، تۆلەندىنىڭ ئابرۇيى تېخىمۇ ئۆستى . گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقى ئۇنىڭغا ئەنە شۇ چاغدا تەگكەن ، ئاندىن بېيجىڭغا بېرىپ...

تاجىگۈلنىڭ ناھىيە بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قارىغا ئېتىش مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى بولۇپ مۇكاپاتلىنىغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، دادىسى ئېرىشكەن شان - شەرەپلەرنىڭ يۈزىدىن بىرىگىمۇ ئېرىشەلمىدى . لېكىن ، ھەممە ئىشتا دادىسىنىڭ ئۈدۈمىنى ئالدى . كىم بىلىدۇ تېخى ، يەنە نەچچە يىل ئۆتسە «تاجىگۈل داجەي» بولۇپ قالامدۇ ؟ !

بۇ ئۇنىڭ توغرىسىدىكى غۇلغۇلىنىڭ نېگىزى ، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتىن چېقىرىلغان يەكۈن ، كىمدۇر بىرى تەرىپىدىن قويۇلغان لەقەم .

دەسلەپ ، تاجىگۈل بۇنىڭدىن ئۆلگۈدەك تېرىكىپ ، نەچچەيلەن بىلەن ئۇرۇشتى . بولۇشىغا تىللىدى ، پۇشۇقۇنۇپ يىغلىدى...

— نېمە ؟ ! — دېدى دادىسى بىر كۈنى تاجىگۈل مىشىلداپ يىغلاپ ھال ئېيتقاندا ، — يىغلايدىغان گەپمۇ بۇ ؟ كۈل ! يا

سېنى ئوغرى - قاراقچى ، ئېشەك ئۇردى - دۇمباقچى دېمىسە...
«داجەي» دېگەن بولسا ، تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەپ ئۆزۈڭنى
كۆرسىتىپ ، ماڭا ئوخشاش «داجەي» بولۇپ ، بېيجىڭگە بېرىپ
ماۋجۇشىنى كۆرۈپ كەلمەمسەن ئەخمەق ! ...

تاجىگۇل كۈلدى ، ئىككىنچى يىغلىمايدىغان بولدى . تېخى
ئېچ - ئىچىدىن پەخىرلىنىپ ، باشقىلارنىڭ ئۆزىنى «داجەي»
دەپ چاقىرىشىنى تەمە قىلمىدىغان بولۇپ قالدى . ئەكسىچە ،
ھېچكىم ئۇنداق دەپ چاقىرمايدىغان بولدى . ھەممىسى ئۇنىڭ
ئەلپازىدىن قورقتى ، ھېيىقتى . بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا ئاشۇنداق
دەپ ئېچ پۇشۇقىنى چىقىرىشسىمۇ ، ئاشكارا سورۇنلاردا بۇ سۆز-
نى تىلغا ئالمايدىغان بولۇشتى . تاجىگۈل بۇنى سېزىپ ، ئۆزىنىڭ
نادانلىقىدىن ئۆكۈندى .

داجەي ، ماۋجۇشى ...

تاجىگۈلنىڭ دىلىغا مۇشۇ ئىسىم كىرىۋالدى . كېچە -
كۈندۈز ئويلايدىغىنىمۇ مۇشۇ ، ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغىنىمۇ مۇ-
شۇ . چۈشلىرىدە كۆرۈدىغىنى ـــ تېيەنئەنمېن ، ماۋزېدۇڭ...

بۇ ئىشتىياق تاجىگۈلگە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان
چېغىدىلا چۈشكەن . يېشىنىڭ چوڭىيىشى ، بويىنىڭ ئۆسۈشىگە
ئەگىشىپ تېخىمۇ ئۇلغايدى ، يالقۇنلىدى . ياخشى ئوقۇپ ، ئالىي
مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتسىلا ، چوقۇم بېيجىڭگە بارىدۇ . بېي -
جىڭ ـــ رەئىس ماۋزېدۇڭ تۇرىدىغان جاي . بېيجىڭگە بارىدىڭ
دېگەن گەپ ـــ رەئىس ماۋزېدۇڭنى كۆردۇڭ دېگەن گەپ !
تاجىگۈل مۇشۇ ئىشتىياق بىلەن يىلمۇ يىل ئەلاچىلىقنى قولدىن
بەرمەي تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈردى . يەنە نەچچە ئايدىن كېيىن
ئۆزىنى بېيجىڭدە ـــ رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ يېنىدا كۆرۈشىمۇ
مۇقىملىشىپ قالدى .

ئۇ نېمىدېگەن بەختلىك ھە !

ئەپسۇس ، رەئىس ماۋزېدۇڭ ئۇنى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش

مىليون - مىليون ئىلىم - پەن پەرۋانىلىرىنى يېنىغا چاقىرمىدى . يېنىغا چاقىرمىدىلا ئەمەس ، ئۇلار ئۆچۈن ئالىي مەكتەپ دەرۋازىلىرىنى تاقاپ ، يېزىغا ـــ «كەتمەن مەكتىپى» گە ئۇزاتتى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، ئادەم قانچە كۆپ ئوقۇسا ، شۇنچە شېئىجېڭجۇيىلىشىپ ، ئەكسىيەتچىلىشىپ كېتىدىكەن ... تاجىگۇل ھېلىمۇ ياخشى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپتۇ ، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولسا ئىشى چاتاق بولىدىكەن ؛ ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يۇرتىدىن ، ئائىلىسىدىن ، ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلىپ ، ئەڭ چەت ـــ ياقا يېزا - كەنتلەر - دىكى «زىيالىي ياشلار نۇقتىسى» دا دېھقانلارغا ئوخشاش نومۇرغا ئىشلەپ ، ئوتتۇز جىڭ پاتاق قوناق نورمىسىنى تۇگمەندە تارتىپ ، ياكى ياغۇنچاقتا ئېزىپ يەپ ، يېرىم ئاچ ، يېرىم توق كۈن كەچۈرۈۋاتىدۇ . تۇزۇمنىڭ چىڭلىقىنى دېمەمسىز تېخى ، خۇددى تۇرمىدىكى جىنايەتچىلەردەك ... بۇ گۇڭشېدىكى «زىيالىي ياشلار نۇقتىسى» دا ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەر يوق . ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن قىرىق - ئەللىكتەك شەھەرلىك ئوغۇل - قىز بوش قالغان ئامبار ، ئېغىل - قوتانلارنى ماكان قىلىپ ، ئەزالار بىلەن كۈن بويى ئېتىزدا ئىشلەپ «ئۇھ» دېگۈدەك ھالى قالمىغاندا ، خامنى پىشۇرۇپ يېيىش ئۈچۈن چاۋار ، كۆتىشەك تېرىشىدۇ . قاچان قورسىقىنى تويغۇزۇپ ، قانداق چاغدا ئۇخلاشقا ياتىدىغانلىقىنىمۇ بىلگىلى بولمايدۇ . ئەتىگىنى قارىسا ، ئەزالار بىلەن تەڭ ئېتىزدا ئىشلەۋاتقىنىنى كۆرۈسەن . چىرايىنىڭ سولغۇنلۇقى ، روھىي ھالىتىنىڭ تۆۋەنلىكى ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتىدۇ...

تاجىگۇل ئۇلاردىن كۆپ تەلەيلىك ئىكەن ، ئىشتىن يېنىپ كىرىپلا ئانىسى بىلەن قول - قول تاماق ئېتىدۇ . ئاغزىغا يەمدۇ ، بۇرنىغىمۇ ؟ ئالدىراپ - تېنەپ مەجلىسكە چاپىدۇ . مەجلىستىن يېنىپلا ئۆزىنى يوتقانغا تاشلايدۇ . ھەرنېمە دېگەنبىلەن

كۇنلىرى ئالمي مەكتەپتە ئوقۇغانلارنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە ياخ-
شى ، نەچچە ھەسسە خاتىرجەم - ئازادە ..... ئەگەر كۇچىنى
ئايىماي ، ھەرقانداق ئېغىر - يېنىك ئىشلارغا ئۆزىنى ئۇرۇپ
تۇرىدىغانلا بولسا ، بىر كۇنى بولمىسا بىر كۇنى چوقۇم مەقسىتى-
گە يېتىدۇ ، بېيجىڭغىمۇ بارىدۇ ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىمۇ كۆرۇ-
دۇ !

تاجىگۇل ئاخىر مۇشۇ نىيەتكە كەلدى .

مۇشۇ نىيەت ئۇنى كەتمەنگە ئاشىق قىلدى . جان تىكىپ ئىشلەشكە ، ماۋزېدۇڭنىڭ «ئۇچ ئەسەر» ، «بەش ئەسەر» لىرى-نى تىرىشىپ يادا ئېلىشقا — سۇدەك ئىچىۋېلىشقا ئۇندىدى ، ئۇ شۇنداق قىلدى . شۇنداق قىلىپ يۇز تاپتى ، ئېغىزغا چىقتى ، كۆزگە چېلىقتى ؛ قۇمساراي ياشلىرىنىڭ ئۇلگىسى — بايرىقى بولۇپ قالدى !

«بايراق» بولغان ئىكەن ، ھەر قاچان ئالدىدا مېڭىشى ، «قوشۇن» غا يول باشلىشى كېرەك .

تاجىگۇل بۇ نۇقتىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارمىدى . دادۇيده ئۇنىڭ ئايىغى تەگمىگەن يەر ، قولى تەگمىگەن ئىش قالمىدى دېسەكمۇ بولىدۇ . باشقىسىنى دېمىگەندىمۇ ، خەلق ئەس-كەرلىرى لېنىگە مۇئاۋىن لېنىجاڭ بولغاندىن بېرى ، بىرەر كۇنمۇ ئەل قاتارى دەم ئېلىپ باقمىدى ، بىرەر كېچە قانغۇدەك ئۇخلاپ باقمىدى . ئۇچىسىغا شەھەرنىڭ «قىزىل قوغدىغۇچى» لىرىدەك ھەربىيچە ماش رەڭ كىيىم كىيىپ ، بېلىگە كەمەر باغلاپ ، ئىسمى - جىسمىغا لايىق «لېنىجاڭ» بولۇۋالدى . سىيا-قى يىگىتلەردەك مەردانە ، روھى كۆتۇرەڭگۇ ، جۇشقۇن ئىدى . مەيلى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىدىن ئەۋەتىلگەن يېڭ-تەكچى — ۋەلى لېنىجاڭ بۇ يەردە بولسۇن - بولمىسۇن ، ھەربىي مەشىقنى بىرەر كۇنمۇ ئاقسىتىپ قويمىدى . كېچىلىك چارلاش - قوغداش ئىشىنى ئالدىغا تارتىۋېلىپ ، ئابدۇرازاقنى

بۇ «يۈك» تىن ئازاد قىلدى . تومۇزنىڭ سەرەتان ئىسسىقى ، چىللىنىڭ جاننى قاقشاتقۇچى زەھەردەك ئاچچىق سوغۇق كېچە-لىرىدە يولۇاستەك شەپسىز ئېتىز ـ مەھەللە ئارىلاپ ، نۆۋەتچى قاراۋۇللارنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشنى ئېسىدىن چىقارمىدى . «بەش خىل ئۇنسۇر» لارنى نازارەت قىلىش ، پىپەن قىلىشتا بىخۇد-لۇق ، رەھىمدىللىك قىلمىدى . تاشمەتخان «ئۇنسۇر» قالپىقىنى كىيگەن چاغدا بىرىنچى بولۇپ تاجىگۇلدىن تەستەك يېدى . قولى كەينىگە قايرىلىپ ، پېشانىسى يەرگە تەگدى . ئۇنى «پىپەن» قىلىشتا مەن ـ مەن دېگەن يىگىتلەرمۇ تاجىگۇلنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمىدى .

قىسقىسى ، تەڭرى ئادىشىپ كېتىپ ئۇنى قىز بالا قىلىپ يارىتىپ سالغانمۇ ـ تاڭ ، ئۇنىڭدا قىزلارغا خاس گۈزەللىك ـ نازاكەت يېتىپ ئاشقۇدەك بار بولسىمۇ ، رەھىمدىللىك ، يىغلاڭ-غۇلۇق ، سۈلكەت ... دېگەنلەردىن ئەسەرمۇ يوق . كېچە ـ كۈن-دۈز جان تىكىپ ئىشلىگىنى ئىشلىگەن ؛ ياشلارنى ، خەلق ئەس-كەرلىرىنى باشقۇرغىنى باشقۇرغان . ئۇلارنىڭ تاماق يەيدىغان ، ئۇخلايدىغان ۋاقتىدىن بۆلەك ۋاقىتلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىگە-دارچىلىق قىلغىنى قىلغان . شۇڭا ، ناھىيە بويىچە ئېچىلغان خەلق ئەسكەرلىرىنى تەربىيىلەش خىزمىتى نەق مەيدان يىغىنلە-رى دائىم مۇشۇ دادۇيدە ئۆتكۈزۈلىدۇ . بىرىنچى بولۇپ تەجرىبە تونۇشتۇرىدىغانمۇ ، ماھارەت كۆرسىتىدىغانمۇ دەل مۇشۇ تاجى-گۈل ...

ئەلۋەتتە ، تاجىگۇلنىڭ ئىرادىسى تۆمۈردەك قاتتىق ، غايە-سى تەڭرى تېغىدەك يۈكسەك بولسىمۇ ، ئۇنىڭ جىسمىدا ئېقى-ۋاتقىنى ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تۇرغان ئادەمنىڭ ، يەنە كېلىپ ، يەتتە ئەزاسى ساق ، چىراي دېسە چىرايى ، بوي دېسە بويى ، ئۇستىخان دېسە ئۇستىخىنى ھېچكىمنىڭكىدىن قېلىشمايدىغان ، يېتىلگەن بىر قىزنىڭ قېنى ئىدى . قىزلارغا خاس نومۇسچانلىق

ئۇنى قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئوت بولۇپ يېنىپ ، كېچىلىرى ئارامخۇدا ئۇخلىغىلى قويمايدىغان ياۋايى ھېس - تۇيغۇلىرىنى زورىغا بېسىشقا ئۆگەتكەچ ، تاكى مەكتەپ پۈتتۈر- گىچە ھېچكىمگە قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتقۇزمىدى . كىمنىدۇر تە- رىكلا يۇتۇپ ، ئۇنى ئۆز جىسمىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇۋال- غۇسى كېلىپ كەتسىمۇ لېۋىنى چىشلەپ چىدىدى ، سەۋر - تاقەت قىلدى . ئۆزىنىمۇ ، ئۆزگىنىمۇ كۈلكىگە قويمىدى . بىراق ...

بىراق ، سالىنىڭ بۇ يەردە پەيدا بولۇشى ئۇنىڭ تىنىق كۆل سۈيدەك تىپتىنچ ، كۆڭلىنى شۇنداق قاتتىق داۋالغۇتۇپ ، شۇن- داق قاتتىق ساراسىمگە سالدىكى ، ئۇنىڭغا ئۇيقۇمۇ هارام بول- دى !

هەقىقەتەنمۇ «توۋا» دېگۈدەك ئىش ، تاشمەتخانلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن كۈنى ، دادۇي ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى ئۇلارنى «قىزىل ناخشا - ئۇسسۇل» بىلەن قارشى ئالغاندا ، تاجىگۈل سەپنىڭ ئەڭ بېشىدا بولۇپ ، باشقىلار پۈتۈنلەي ئۇنىڭغا ماسلىشاتتى . نېمە ئۈچۈندۇر تاجىگۈل بۇ كۈنى ناخشىنى شۇنداق يېقىملىق ئېيتىپ ، ئۇسسۇلنى پۈتۈن ئىشتىيا- قى بىلەن تولىمۇ چىرايلىق ئويىندى . ئۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلە- سە ، باشقىلارمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەيتتى . ئاپتوموبىل ئۇلارغا ماسلىشىپ ناھايىتى ئاستا ماڭاتتى . ئاپتوموبىل نەدىن ئۆتسە ، شۇ يەرگە تىزىلغان قارشى ئالغۇچىلار «ماۋجۇشى سۆزلىرىدىن ئۇزۇندە» لەرنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ پۇلاڭلاتقىنىچە ئاپتو- موبىلنىڭ كەينىدىن ئەگىشەتتى . ئاخىردا دادۇي سەيناسىغا جەم بولۇپ ، قارشى ئېلىش يىغىنىغا قاتنىشاتتى . ھېچكىمنىڭ سەپ- تىن چۈشۈپ قېلىشى ، بىر ياققا كېتىپ قېلىشىغا قەتئىي رۇخ- سەت قىلىنمايتتى . بۇنى تۇنۇگۈن ئاخشام ئېچىلغان ئىككى سائەتلىك يىغىندا تۆلەندى «داجەي» ئورۇنلاشتۇرغان . تېخى بىر سۆزنى ئون قېتىملاپ تەكرارلاپ ، هەممەيلەننىڭ كاللىسىغا

مەكگۇ ئەستىن چىقماس قىلىپ «ئۇيۇتۇۋەتكەن» . ئاندىن «تەشـ
ۋىقات دۇيى» دىكى يىگىرمە نەچچە ئادەمنى دادۇينىڭ ئاشلىق
ئامبىرىغا سولىۋېلىپ ، ھەر بىر نومۇرنى قايتا ـ قايتا مەشىق
قىلدۇرۇپ ، قايتا ـ قايتا تاللاپ بېكىتكەن . ھەممەيلەننى ھەقـ
قىي ئارتىسلاردەك يېلىڭ كىيىنىشكە بۇيرىغان . ئۇ چاغدا ھېچـ
كىممۇ توگۇپ كېتىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى . ئەـ
تىسى ھەممىسى چىرايلىق ياسىنىپ ، چالغۇ ئەسۋابلىرىنى كۆتۈـ
رۈشكىنىچە دادۇينىڭ ئەڭ چېتىگە بېرىپ ، ئەزىز مېھمان ـــ
«يېڭى دېھقان» لارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن
كۈتۈشكەنىدى . كىم بىلسۇن ، ئۆيىدىن چىقىپ يېرىم سائەت
ئۆتمەيلا ، جاندىن ئۆتكۈدەك قاتتىق سوغۇق ئارتىسلارنى چايانداەك
چېقىپ ، پەيپەيگە دەسسىتىۋەتتى . باشقىلار قانچىلىك توگىدـ
كىن ، تاجىگۇل تاياقتەك قېتىپ قالغىلى تاس قالدى . ئۇ دادـ
سىنىڭ بۇيرۇقىنى «قانۇن» دەپ بىلەتتى . چىشىنى چىشىغا
بېسىپ تۇرۇپ چىدىدى ، چاندۇرمىدى . توگىغانسېرى ناخشا ئېيـ
تىپ ، ئۇسسۇل ئويناپ ئۆزىنى ئىسسىتماقچى بولغانىدى ، ئەپـ
لەشمىدى . چىشلىرى كاسىلداپ ، ئاۋازى پەدىگە چۈشمىدى ؛
پۇت ـ قولى قولاشمىدى ، ئۇسسۇل ئۇسسۇلغا ئوخشىمىدى …
«يېڭى دېھقان» لار كەلمىگەنسېرى شۇنىرغان كۈچىيىپ ، قار
جېدەللەپ ياغقىلى تۇردى . كېيىن قارىسا ، ئۆزىدىن بۆلەك ھەمـ
مەيلەن ئۇچىسىغا پاختىلىق چاپان ، جۇۋىلارنى ئارتىۋاپتۇ . ھەمـ
مىسى ئىككى قوللۇق تەييارلىق قىلغانىدى . پەقەت تاجىگۇللا
«قانۇن» دىن چىقىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ، ماش رەڭ يېلىڭ
ھەربىيچە كىيىم بىلەنلا چىقىپتۇ … بۇ ئىش بىرمۇنچە كۈلكىگە
سەۋەب بولدى . تاجىگۇلنىڭ كۈلگۈدەكمۇ ھالى يوق ئىدى .
قايسى بىر يىگىت يوغان ، دۇشاپ پۇراپ تۇرغان پوستەك جۇۋۇدـ
سىنى سېلىپ ، ئۇچىسىغا ئارتىپ قويغاندىلا تاجىگۇل «ۋىللىدە»
قىزىرىپ ، بۇ «شەپقەت» نى رەت قىلماقچى بولدى ـ يۇ ، ئۇنداق

قىلمىدى . ژۇجۇدى سەندەلدىن چىققاندەك بىر ئىللىقلىقنى سەز-
گەندەك بولۇپ ، يۇرىكى «شۇرردە» ئېرىدى - دە ، ئۇ يىگىت-
نىڭ كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە خىجالەتمەنلىك بىلەن تىكىلىپ ، بە-
لىنەر - بىلىنمەس بىر تەبەسسۇم تەقدىم قىلدى . بۇ تەبەسسۇم
يىگىتنىڭ تومۇر - تومۇرلىرىنى ئىللىتىۋەتتى بولغاي ، ئاغزى
قۇلىقىغا يەتكۈدەك ھىجايدى ...

«يېڭى دېھقان» لار كەلدى !

ئاپتوموبىلنىڭ قارىسى كۆرۈنۈش بىلەنلا ، نەغمە - ناۋا
باشلىنىپ ، ئارتىسلار ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى . جۇۋىنى ئىگد-
سى ئالدىمۇ ياكى باشقا بىرىگە بېرىۋەتتىمۇ ، تاجىگۈل بۇنىمۇ
تۇيمىدى . «ۋىزىدە» چاققان شۇرغان ئۇنىڭغا ھەممىنى ئۇز-
تۈلدۇرغانىدى . ناخشىنى ئوبدان ئېيتىپ ، ئۇسسۇلنى ئوبدان
ئويناپ ، ئاۋۇ مېھمانلارغا سەھرالىقلارنىڭمۇ ھېچ ئىشتا شەھەر-
لىكلەردىن كېيىن قالمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇشى —
ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى بىردىنبىر ئىستەك ئىدى . ئۇ مۇشۇ ئىستەك-
لىرىنى تۈرتكىسى بىلەن سوغۇقنى ... ھەممىنى ، ھەممىنى ئۇز-
تۇپ ، چەكسىز ئىشتىياق ، چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن ئۇسسۇل
ئويناپ ، ناخشا ئېيتىش بىلەن بولۇپ كېتىپ ، دادۇيىنىڭ دەرۋا-
زىسىدىن كىرىپ كەتكىنىنىمۇ تۇيماي قالدى . «يېڭى دېھقان»
لارنى ئېلىپ كەلگەن ئاپتوموبىل رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ھەيكىلى
ئالدىدا توختىغۇچە ئۇنىڭغا كۆزلىنىڭ قىرىنىمۇ سېلىپ قويمە-
دى . ئۇنىڭ پۈتۈن ئېسى - يادى ئۇسسۇلدا ، ناخشىدا ئىدى :

باغقا بۇغداي تېرىسام ،
ئۇنۇپ چىقتى بەشقۇلاق .
بۇ دۇنيادا بارمىدۇ ،
ماۋجۇشىدەك نۇر چىراغ ؟...

ژۇجۇدى هاياجاندىن مەست بولغان تاجىگۈل ئىككى قولى بىلەن بىر يىگىت بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈۋالغان رەئىس ماۋزېدۇنىڭ رامكىلىق سۈرىتىنى كۆرسەتكىنىچە ئىلتىجا قىلىپ ، ئاپتوموبىلنىڭ ئالدىدىكى بوشلۇقنى بىر ئايلىنىپ چىقتى . ھەمە كۆزلەر ئۇنىڭدا لېكىن ئۇ ھېچكىمنى كۆرمەيتتى ، ئۇنىڭ نەزىرىدە رەئىس ماۋزېدۇڭدىن بۆلەك ھېچكىم يوق ئىدى . ناخشىنىڭ :

ھوي ... ماۋجۇشى ،
باشلاپ ماڭدىڭىز بىزنى ،
قاچان كۆرۈمىز سىزنى ؟ !

دېگەن نەقراتىنى ئاخىرقى قېتىم تەكرارلاپ ، شۇنداق كەينىگە بۇرالغاندا ، كۆزلىرى كوزۇپ ئۇستىدە بىر نەقىشدار دۇتارنى تۇتقىنىچە ئۆرە تۇرغان يىگىتنىڭ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدى ـ دە ، بۇ كۆزلەردىن چاقنىغان غەلىتە بىر نۇر يۇرىكىنى «چىممىدە» چېقىپ ئۆتكەندەك بولدى . ئىلگىرى نۇرغۇن كۆزلەر ئۇنىڭغا مۇشۇنداق تىكىلگەن ، بەزىسى خىجىل قىلسا ، بەزىسى قورۇندۇرغان ؛ بەزىسى ئەندىكتۈرسە ، بەزىسى سەسكەندۇرگەن . ھېچبىرىمۇ دىل تارىسىنى مۇنداق قاتتىق چېكىپ ، ژۇجۇدىنى مۇنداق قاتتىق ساراسىمگە سالمىغان ؛ قىزلىق ھېسسىياتىنى مۇنداق قاتتىق نوقۇپ ، كۆزگە كۆرۈنمەس غايىب قوللىرى بىلەن ئەسەبلىرىنى غىدىقلاپ ئارامسىنى بۇزمىغان ؛ قانلىرىنى ئۇرغۇتۇپ داۋالغۇتمىغان !...

بۇ كۆزلەر ، بۇ غىدىقلاش ، بىر سېكۇنتتىمۇ يەتمەيدىغان بەكمۇ قىسقا ، بەكمۇ تۇيۇقسىز نوقۇش ... تاجىگۈلنى ئەقلىدىن ئازدۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ نەدە تۇرۇپ ، نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى

ئۇنتۇلدۇرغىلى تاس ـ تاماس قالدى . ئۇ ئۇسسۇلنى قانداق ئويىنىدى ، ناخشىنى قانداق ئېيتتى ؟ ئوڭ دەسسىدىمۇ ، سولمۇ ؟ پەقەت تۇيمىدى ، ھەتتا مۇزىكىنىڭ چۇشۇرگۈسى ئاخىرلىشاي دېگەندىمۇ بىھۇدىلا نەچچە پىرقىراپ ھەممەيلەننى كۈلدۇرۇۋەتتى . مەيداندىن چىقىپ ، باشقىلار قاتارى ئىسسىق ئىشخانىغا ئەمەس ، ئۇدۇللا ئۆيىگە چاپتى . سوغۇقتا شۇمشىيىپ ، دادۇيىنىڭ ئىچى ـ تېشىدا سانجاق ـ سانجاق تۇرۇشۇپ كەتكەن ئادەم توپىنى كۈچ بىلەن يېرىپ ، ئۆي تەرەپكە يول ئالدى . ۋۇجۇدى ئوت ، يۈزلىرى شەلپەر ، كۆزلىرى ياش يۇقى ئىدى . يۈرىكى ئات چاپقاندەك ئىتتىك ، رىتىمسىز سوقاتتى . ماڭدامدا بىر دۆگۈجۈپ ، ھېلى ئۇنىڭغا ، ھېلى بۇنىڭغا سوقۇلاتتى . خۇددىنى يوقاتقاندەك ، كۆزلىرى ھېچنېمىنى ، ھېچكىمنى كۆرمەيتتى ، پەرق ئەتمەيتتى . توپ ئارىسىدا تۇيۇقسىز ئۇچراپ قالغان ئانىسى :

ـــنېمە بولدۇڭ ؟ نەگە بارىسەن ؟ ـــدېگەندىلا :

ـــمىجەزىم يوق . ئۆيگە كېتىمەن ! ـــدېدى زەردە بىلەن .

«مىجەزىم يوق··· »

بۇ جۈملىنى ھەر كىم ھەر خىل چۈشەندى ، بەزىلەر ئىچىدە مەسخىرە قىلىپ كۈلسە ، بەزىلەر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى . قىز بالىنىڭ ھەر ئايدا بىر قېتىم «مىجەزى يوق» بولۇشى ھەيران قالغۇدەك ئىش ئەمەس ، ھەر قانداق ئايال زاتى بۇنى ناھايىتى ئېنىق بىلىدۇ ، پىسەنت قىلىپمۇ كەتمەيدۇ . ئەكسىچە ، رەنجىگەن چۆچىدى ، يۈرىكى ئالاڭغۇراپ ، كۆڭلىگە يەتمىگەن ئىشلار يەتتى . ئۇنىڭغا ئايان ، قىزى ئۆتكەن ھەپتە «ئاغرىپ» بولغان . «ئاغرىق» تۇرۇپ يا ئىشتىن ، يا ھەربىي مەشىقتىن قالمىغان . تېخى پۈتۈن بىر كېچە خەلق ئەسكەرلىرىگە باشچىلىق قىلىپ ، كېچىلىك ھەربىي مانېۋىر ئۆتكۈزگەن . مانېۋىر جەريانىدا ، قىزىل دەرياسىنىڭ ئۇ قىرغىقىدىن بۇ قىرغىقىغا نەچچە قېتىم

يالاڭ ئاياغ كېچىپ ئۆتكەن . سوغۇق ئۇرۇپ كەتكەنلىكتىن ، ئەتىسى خېلى جىق ئادەم ئورنىدىن قوپالمىغان بولسىمۇ ، تاجىگۈل قانىتىغا سۇ تەگمىگەن تۇرنىدەك رەتلىك كىيىنىپ ، مىلىتىقىنى بوينىغا ئېسىپ ، يۇلتۇز تارقىماستا ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن . كېيىن «ئوڭلاندى» . بۇگۈن نېمە بولۇپ...

رەنىخان ئويلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى . قىزىنىڭ «ئاغرىپ قالغان» لىقىغا پەقەت ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . «ئاغرىپ قالغىنى» ئۈچۈنلا ھەممە ئادەمنىڭ كۆزىچە مۇشۇنداق كاتتا سوراللىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشىگە تېخىمۇ ئىشەنمەيتتى . ئۇنىڭ نەزىرىدە تاجىگۈل «ئوغۇل بولۇپ تۆرىلىپ ، قىز بولۇپ تۇغۇلۇپ قالغان» . شۇڭا بۇ يۇرتتا ھېچكىم ئۇنى دوريالمايدۇ ، ھېچكىم بىرەر ئىشتا ئۇنى بېسىپ چۈشەلمەيتتى .

تاجىگۈل بىرلا !...

«ھە ـ ي ـ ي ... ھەممىسى دادىسىنىڭ كاساپىتى ، مېنىڭ دۆتلۈكۈم !... ئەتىگەن قېلىن كىيىنىپ چىقىپ ، ئۇسسۇل ئويناىدىغان چاغدا ، تېشىدىكى چاپانىنى سېلىۋەتكەن بولسا مۇشۇ دەرد ـ ئېسەمۇ يوق... تاجىگۈل بۇنچە بولۇپ كەتكەن يەردە ، باشقا ئارتىسلار نېمە كۈن كۆرۈۋاتقاندۇ ؟ خەپ ، قېنى تاجىگۈل بىر نېمە بولسۇنچۇ ، تۆلەندى دېگەن يوپىماس مەندىن نېمە كۈن كۆرۈدىكىن !... ‹داجەي › دەپ ماختاپ قويسا ، ‹جاھاندا مەنچە ئادەم يوق › دەپ غادىيىپ ، قومسارايلىقنى ھارغۇزۇپ ئۆلتۈرەمدىكىن... »

رەنىخان ھەممەيلەندىن بۇرۇن ئۆيىنىڭ ئىشكىنى تاپتى . تاجىگۈل بىر يىل كېسەل ئازابى تارتقان ئادەمدەك بۇلۇڭدا تۇگۈلۈپ ياتاتتى . ئاخشام دۇملۇھىتىلگەن تۇڭلۇكنى ئېچىۋېتىش ھېچكىمنىڭ يادىغا كەلمىگەچ ، ئۆي ئىچى گۆرىدەك قاراڭغۇ ئىدى . رەنىخان قىزىنى كۆرەلمىدى . ئۇ پەگاھتىلا توختاپ ، بۇلۇڭغا تەلمۈردى :

ـــ بالام ، تاجىگۈل ...
ـــ ھە... مانا مەن ، ئانا .
ـــ ئۇھ ... ھەر نېمە بولسا ئۆيگە كېلىپ يېتىۋاپسەن... قەيېرىڭ ئاغرىۋاتىدۇ ؟
ـــ ھېچ يېرىم ...
ـــ «ھېچ يېرىم ؟» توۋا ، ئەمىسە ئادەمنى نېمانچە قورقۇ- تىسەن ؟ دادائىغۇ ئەنسىرەپ تىكىلداپلا قالدى . ھېلىقى مېھمانلار- نى ئورۇنلاشتۇرىدىغان ئىشى بولمىغان بولسا ...
ـــ ھېچ يېرىم ئاغرىمىغاندىكىن ، شۇنداق دېمەي نېمە دەي- مەن ؟ بېشىم قېيىپ ، پۇت - قولۇمنىڭ ماغدۇرى يوق ، شۇ !...
ـــ سېنىزە ... ئەتىگەن «ناشتا قىلىۋال» دېسەم ئۇنىماي ، ئاچ قورساق ، يېلىڭ - يوپۇڭ ئۇسسۇل ئويناپ ، ئۆزۈڭگە سو- غۇق ئۆتكۈزۈۋاپسەن - دە !... توختا ، مەن «شاققىدە» ئۆگزىگە چىقىپ تۇڭلۇكنى ئېچىۋېتىپ ، بىر كىمنىڭكىدىن بىر باش چامغۇر تىلەپ كىرىپ ، ئوخشىتىپ بىر قوشۇق يوبدان ئېتەي . تويغۇدەك ئىچىپ ، تازا بىر تەرلەنسەڭ ، بىردەمدە ئۇچتەك يەڭ- گىللەپ كېتىسەن . بىر قوشۇق ياغ بولغان بولسىغۇ ، قوناق ئۇنىدا بولسىمۇ قۇيماق سېلىپ بېرەتتىم... ھە راست ، بايا دۇيجاڭ ئەزالارغا ھېيتلىق ئادەم بېشىغا تۆت سەردىن ياغ تارقا- تىپ بېرىشنىڭ گېپىنى قىلدى . بىر - ئىككى جىڭدىن گۈرۈچ- مۇ بېرىدىغان ئوخشايدۇ . خۇدايىم بۇيرۇسا ، كەچقۇرۇن پولو ئېتىپ بېرىمەن...
رەنجىخان يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ ، ئا- شىكىنى ياپتى . ھايال ئۆتمەي ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە گۈرسىلدەپ ماڭغىنى ئاڭلاندى . تۇڭلۇككە يېپىلغان ئەسكى تاغار ئېلىپ تاشلانغاندا ، بىر مونەك قار ئۆينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا «پوككىدە» چۈشتى . تاجىگۈل چۆچۈپ كۆزلىرىنى ئاچقانىدى ، ئۆي ئىچى خېلىلا يورۇپ قاپتۇ . قار تېخىچە توختىماپتۇ . ھاۋا تەكشى

تۇتۇق . ئىزغىرىن شامال موريدىن ، تۇڭلۇكتىن غۇرقىراپ ئۇ-
چۇپ كىرمەكتە . تاجىگۇلنىڭ ھېچ يېرى ئاغرىمايدىغىنى راست .
لېكىن ، ئىچىگە بىر توپ چۇمۇلە كىرىۋالغاندەك كۆڭلى بىئا-
رام . ھېلىدىن ھېلىغا تىپىرلاپ ، ئۇيان - بۇيان ئۆرۈلگىنى
ئۆرۈلگەن ؛ ئۇلۇغ - كىچىك تىنغىنى ، «ئۇھ» تارتقىنى تارتـ
قان . كېتىپ - كېتىپ كىرپىكلىرى نەملىشىدۇ ، كۆزلىرى
تۇرۇپ ، ئۆينىڭ قايسىدۇر بىر بۇلۇڭىغا تىكىلسە ، تۇرۇپلا
گىرىمسەن يورۇقتا «ۋىل - ۋىل» پارقىراپ ، بىرىنىڭ كەينـ
ىدىن بىرى تۇڭلۇكتىن پەسكە چۈشۈۋاتقان قار ئۇچقۇنلىرىغا
مەقسەتسىزلا تىكىلىدۇ . خىيال قۇشلىرى ھېلى تاغدا ، ھېلى
باغدا ئەگىپ يۈرىدۇ . مەقسىتى نېمە ؟ مەنزىلى قايان ؟ ئۆزىمۇ
بىلمەيدۇ . كېتىپ - كېتىپ ئىچىدە : «ئېلىشىپ قېلىۋاتمايدـ
ىغاندىمەن ؟ !» دەپمۇ قويىدۇ .

تۇيۇقسىزلا ، كۆز ئالدىدا گۈلزار پەيدا بولدى . ئۇ شۇنچە
مىسكىن ، شۇنچە غەمكىن ئىدى . بۇ دەل ئۇنىڭ تويى بولغان
كۈن ئىدى . توي گۈڭشېنىڭ كىنوخانىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن بو-
لۇپ ، سەھنە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ چوڭايتىلغان رەڭلىك سۈرى-
تى ۋە قىزىل بايراقلار بىلەن بېزەلگەنىدى . مۇراسىمغا مەتكې-
رىم رىياسەتچىلىك قىلدى . كۈن تەرتىپ بويىچە ، ئاۋۋال دۆلەت
شېئىرى ئوقۇلدى . ئاندىن «دېڭىزدا پاراخوت رولچىغا تايىنىپ
ماڭار» دېگەن ناخشىنى ھەممەيلەن تەكشى ئاۋازدا ئوقۇشقا باش-
لىدى . ناخشا ساداسى ئىچىدە سوپۇر ئاخۇن بىلەن گۈلزار سەھ-
نىگە ئېلىپ چىقىلدى . قىزنىڭ ۋەكىلى مەتكېرىم سوپۇر ئاخۇد-
نىڭ مەيدىسىگە ، يىگىتنىڭ ۋەكىلى تۆلەندى «داجەي» گۈلزار-
نىڭ مەيدىسىگە قىزىل قەغەزدىن ياسالغان گۈلنى تاقاپ قويۇش-
تى . ناخشا ئاياغلاشقاندا ، مەتكېرىم قىز - يىگىتنى ئاۋۋال
ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرىتىگە ، ئاندىن كۆپچىلىككە ، ئاخىردا بىر -
بىرىگە ئۈچ قېتىمدىن تەزىم قىلدۇردى . بۇ «مەدەنىيەت ئىنقىلا-

بى» نىڭ شاراپىتىدىن گۈڭشې بويىچە تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلگەن يېڭىچە توي مۇراسىمى ، يېڭىچە نىكاھ ئىدى . زالنى لىق ئالغان توي قاتناشچىلىرىنىڭ زور كۆپچىلىكى بۇ «نىكاھ»قا ئىچ ـ ئىچىدىن نارازى بولۇۋاتقان بولسىمۇ ، ئۇنىنى چىقارمىدى ، ھەتتا چىرايىدىمۇ بىرەر ئىپادە كۆرسەتمىدى . قارىماققا ھەممە ئادەم بۇ تويىنى قۇتلاۋاتقان ، خۇش بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ئەكسىـ چە ، قىز بىلەن يىگىتنىڭ بەشى ساڭگىلاپ كەتكەن بولۇپ ، چىرايىدا خۇشاللىقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى . كۆپچىلىك بۇنى «ئىزا تارتقانلىق» دەپ چۈشەندى . تاجىگۈل ئۆز بەشىغا مۇشۇنداق كۇن كەلسە قانداق قىلىشنىڭ غېمىدە تۇگۈلۈپلا كەتتى . تېخى ئىچىدە گۈلزارنى «شەھەرلىك دېگەن شۇنداق بولامدىغاندۇ ؟ ئەجەبمۇ قېلىن قىز ئىكەن !... » دەپمۇ ئۇلگۈردى . ئىچىدە مۇنداق دېگۈچىلەر يالغۇز تاجىگۈللا ئەمەس ئىدى . تاجىگۈل بۇنى بىلمەيتتى...

«نىكاھ» ئاياغلاشقاندىن كېيىن مەتكېرىم تەبرىك نۇتقى سۆزلەپ ، قىز ـ يىگىتنى چىن دىلىدىن مۇبارەكلىدى ھەم بۇنىڭدىن كېيىن توينى مۇشۇنداق ئۆتكۈزۈش كېرەكلىكىنى تۇزۇم سۈپىتىدە جاكارلىدى . تۆلەندى «داجەي» بۇ تۇزۇمنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقى ، يۇزدە يۇز ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى تەنتەنە بىلەن جاكارلىدى ھەم «مەدەنىيەتلىك ئەمگەكچى» قىزلارنىڭ ئۆز دادۇيىگە كۆپلەپ كېلىن بولۇپ كېلىشىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ ھەممەيلەننى كۇلدۇرۇۋەتتى . كېلىن بىلەن كۇيئوغۇلغا بىر يۇرۇشتىن «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىـ رى» تەقدىم قىلىنغاندىن كېيىن مۇراسىم ئاخىرلىشىپ ، سەنـ ئەت نومۇرلىرى باشلاندى .

تاجىگۈل ناخشا ئېيتىۋېتىپمۇ ، ئۇسسۇل ئويناۋېتىپمۇ گۈلـ زاردىن كۆز ئۇزمىدى . گۈلزار سەھنىنىڭ ئالدىدىلا ئولتۇرغان بولۇپ ، ئىككى يېنىدا ئۇنىڭ بىللە بۇ يەرگە «چېنىقىش»

قا چۇشكەن «زىيالىي» قىزلار سىغدىلىپ ئولتۇرۇشاتتى . بەزدە-
سى كۇلسە ، بەزىسى گۈلزاردىن نېمىلەرنىدۇر سورايتتى... گۈلزار ئۆزىنى يىغلىۋېتىشتىن ئاران تۇتۇپ ، ھېچكىمگە چىش يېرىپ بىرنېمە دېمەيتتى . چىرايى مۇڭلۇق ، كەيپىياتى سۇس ئىدى . نېمە ئۈچۈندۇر سوپۇرئاخۇن كۆرۈنمەيتتى .

تۇرۇپلا ، تاجىگۈلنىڭ گۈلزارغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ...

ئويۇن ئاياغلاشقاندا ، قۇمساراينىڭ توي كۆچۈرگۈچى يە-
گىتلىرى سوپۇر ئاخۇننى قەيەردىندۇر غەرق مەست ھالەتتە تېپىپ چىقىشتى . ئۇنىڭ تويلۇق كىيىمى بىر يۈرۈش ھەربىيچە كىيىم بولۇپ ، شەپكىسىنىڭ چېكىلىكى بىر يانغا سىڭايان ، شىمىنىڭ بىر پۇچقىقى تۇرۇكلۇك ، چاپىنىنىڭ تۈگمىسى ئېتىل-
مىگەنىدى . ياقىسىز مايكىسىدىن يۇڭلۇق مەيدىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى... كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ شەپكىسىنى ئوڭلاپ ، چاپىنە-
نىڭ تۈگمىسىنى ئېتىپ قويدى . شىمىنىڭ پۇچقىقىنى چۈشۈ-
رۈۋېتىش بىر كىمنىڭ يادىغا يەتمىدى بولغاي ، كۆزىنىڭ تەتۇرىدە تىكىلگەن قوپال قونچىلىق بەتىنكىسى ئۇنى قىزىقچى ئارتىس سىياقىغا كىرگۈزۈپ قويغانىدى . گۈلزارمۇ ئادەتتە كىيىپ يۈ-
رىدىغان كىيىمى بىلەن ئىدى . تېخىمۇ قىزىقى ، كۇن بويى ئىشلەپ ، كەچلىك تامىقىنى ھەمراھلىرى بىلەن بىللە يېگەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ «ھە - ھۇ» سى بىلەن ئۇستۈېشىنى يەڭگۈشلەپ ، باش - كۆزلىرىنى چالا - پۇچۇق تۇزەشتۇرۇپلا زالغا كىرگەنە-
دى . ھېچقانداق ئۇرۇق - تۇغقىنى كۆرۈنمەيتتى .

ـــبۇ تويغا ئاتا - ئانىسى قوشۇلماپتۇ - دە ! ؟

ـــقوشۇلغان بولسا ، ئاردىدا داۋان بولمىغاندىكىن ، توي تۆپىسىدە تۇرۇپ بەرمەمتى ؟ !

ـــيا ئۇلارغا ئۇقتۇرمىغانمىكىن ؟

ـــۋاي تاڭ ، ۋاي تاڭ...

ـــئىشقىلىپ ، بۇ قىز بالىزە...

مۇشۇنداق غۇلغۇلا تاكى توي مۇراسىمى ئاخىرلاشقۇچە داۋام قىلدى . ھېچكىمۇ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى . تېگىنى بىلىدىغانلار گۇڭشي مەسئۇللىرى بولۇپ ، ئۇلارمۇ بۇ ھەقتە ھېچ نەرسە دېمىدى . ھېچكىمۇ ئۇلاردىن سۇرۇشتە قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى...

نېمە بولسا بولسۇن ، گۈلزار بىلەن سوپۇر ئاخۇن قانۇنلۇق ئەر ـ خوتۇن بولدى . بۇ تويدا تۆلەندى «داجەي» ئوغۇللۇق توي ئېگىسى . قىزنى ئۆز دادۇيىگە سوپۇر ئاخۇنىنىڭ ئۆيىگە كۆچۈرۈپ كېتىدۇ . ئۇنىڭ تەييارلىقىنى بىرلا ئات ھارۋىسى . ھارۋىغا كېيلىنىنىڭ يوتقان ـ كۆرپىسى بىلەن كۆك سىرلانغان چاققانغىنا ياغاچ ساندۇقى بېسىپ قويۇلغان . مەتكېرىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ، ھارۋىكەشتىن بۆلەك ھېچكىم ھارۋىدا ئولتۇرمايدۇ . قىز بىلەن يىگىت توي كۆچۈرگۈچىلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا قول تۇتۇشۇپ تۆت كىلومېتىر يولنى پىيادە بېسىپ يىگىتنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ . ھەممەيلەن يول بويى ماۋزېدۇڭنىڭ سۇرىتىگە ئەگىشىپ ، قىزىل بايراقلارنى لەپىلدىتىپ ، «ئۇزۇندە» ئوقۇپ ، «ئۇزۇندە ناخشىسى» ئېيتىپ ، «قىزىل ھاكىمىيەت» نىڭ يېڭى شەيئىلەرنى قوللاش ، مەيدانغا چىقىرىشتىكى چەكسىز كۈچ ـ قۇدرىتىنى نامايان قىلىدۇ...

ھەممە ئىش مۇشۇنداق بولدى . پەقەت بىرلا ئىش ـــ كېلىن بىلەن كۈيئوغۇلنىڭ قول تۇتۇشۇپ مېڭىشى ئەمەلگە ئاشمىدى . چۈنكى ، سوپۇر ئاخۇن گۈلزار بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىش ئۇياقتا تۇرسۇن ، مەستلىكتە ئۆز يولىنى ئۆزى تېپىپمۇ ماڭالمايتتى . ئىككى يىگىت ئىككى يېنىدىن يۆلەپ ماڭدى . شۇنداقتىمۇ ئۇ قەدەمدە بىر «چاڭچىلە» ئۆيناپ ، قىز كۆچۈرۈشنىڭ «ئىنقىلابىي تۇسى» نى بۇزۇپ تۇردى . باشقا چاغ بولىدىغان بولسا ، تۆلەندى ئۇنى ئۇرۇۋەتكەن بولاتتى . بۇگۈن لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ سۈكۈت قىلدى . بىرى ، بۇ تويىنى مەي جۇرېن

ئۆز قولى بىلەن قۇراشتۇرغان ، ھاراقنىمۇ شۇ ئىچكۈزگەن ؛ يەنە بىرى ، سوپۇر ئاخۇن قارا يېتىم ، گۇڭشېدىن ئايدا بېرىلىدىغان ئون بەش يۈەن ئىش ھەققى بىلەن ئاران ـ ئاران كۈنەكەيدۇ . توي قىلىش ، يەنە كېلىپ گۈلزاردەك چىرايلىق شەھەر قىزى بىلەن توي قىلىش ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان ئىش . مانا بۈگۈن تويى بولدى . خۇشاللىقتا ئۆزىنى تۇتالماي ئىچىۋەرگەن گەپ ! بوپتۇ ، نېمە قىلسا قىلىپ ، بۈگۈن بىر كۈن ياشىۋالـ سۇن !...

شۇجى قۇلاق يوپۇرغاچ ، پۇقرالار سوپۇر ئاخۇننى ئەدەپكە چاقىرىپ ئاۋارە بولمىدى . تېخى ئۇنىڭغا ماسلىشىپ «چاڭچىلە» ئۈستىگە «چاڭچىلە» ئويناپ دالىنى بېشىغا كىيدى . ئەكسىچە ، گۈلزارنىڭ چىرايى زادىلا ئېچىلمىدى . «ئۈزۈندە» ئوقۇمىدى ، «ئۈزەندە ناخشىسى» ئېيتمىدى . باشقىلار بۇنى سەزدىمۇ ، سەزـ مىدى ؟ تاجىگۈل سېزىپ قېلىپ ھەيران بولدى . «ئۈزۈندە» ئوقۇش ، «ئۈزۈندە ناخشىسى» ئېيتىش پەرزىدىن ئۆتە پەرز ، ھەقىقىي ئىنقىلابچى بىلەن يالغان ئىنقىلابچىنى ، ھەتتا ئىنقىلابـ چى بىلەن ئەكسىلئىنقىلابچىنى ئايرىيدىغان سىناق تېشى . ئۆلۈم ئۇزاتقاندىمۇ «ئۈزۈندە» ئوقۇش ئادەتكە ئايلانغان مۇشۇ كۈنلەرـ دە ، ئۆزى يارىتىپ ـ تاللاپ سۆيگەن يىگىت بىلەن تويى بولۇۋاتـ قان بىر قىزنىڭ «ئۈزۈندە» ئوقۇماسلىقى ، «ئۈزۈندە ناخشىـ سى» ئېيتماسلىقى ئەقىلغا سىغىدىغان ئىشمۇ ؟ !

ياق ، بۇنىڭ تېگىدە چوقۇم بىر گەپ بار !...

تاجىگۈل توي كۆچۈرگۈچى ئاياللارنىڭ بېشى ئىدى . قولـ دىن كېلىشىچە يۈرۈشنىڭ كۆڭۈللۈك بولۇشىغا كاپالەتلىك قىـ لىشقا تىرىشتى . شۇنداقتىمۇ ، كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى بىر قىسما ئىدى . ئۇيان ئۆتۈپمۇ ، بۇيان ئۆتۈپمۇ گۈلزارنىڭ بۇ غەلىتە قىلىقىدىن ھەيران ئىدى . ئويلىغانلىرىنى كىمگىدۇر دەپ باققۇسى كەلدى ـ يۇ ، دېمىدى . گۈلزارنى «نوقۇپ» قويماقچى

بولدى ـ يۇ ، ئۇنداق قىلالمىدى . مىڭ بالالىقتا ئۇنىڭغا يېقىنلىـ
شىپ ، مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ قولىنى تۇتقانىدى ، ئەندىكىپ
كەتتى : بىچارىنىڭ قولى كاچكۇلىنىڭ سۇيىدەك سوغۇق تەرلەپ ،
بارماقلىرى نوكچا مۇزدەك ئۇيۇپ كەتكەنىدى . تاجىگۇلنىڭ ئۇ ـ
نىڭغا ئىچى ئاغرىغىنىدىن ، يۈرىكى لازا قۇيغاندەك ئېچىشىپ
كەتتى .

«قولى شۇنچە توڭغان يەردە ، ئۆزى قانچە توڭغاندۇ ؟ »

بۇ سوئال كاللىسىدا پەيدا بولغاندا ، تاجىگۇل ئۇنىڭ قولـ
نى ئاۋۇال مەھكەم قىستى . كېيىن توختىماي سىلىدى ، يول
بويى قويۇۋۇەتمىدى .

«توي كۈنى قىزلارنىڭ تېنىگە تىترەك ئولىشىپ ، سىيگـ
سى قىستايدىغانلىقى راست ئىكەن ـ دە !... شۇ تاپتا بىچارىنىڭ
تەرتى قىستاۋاتامدىغاندۇ ؟ ئەستا... »

تاجىگۇل بايانىن ئۇنىڭ توغرىسىدا ئويلىغان غەلىتە ئويلـ
رىدىن قاتتىق پۇشايمان قىلدى . چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭمۇ قىز بالا ،
گۈلزارنىڭ بېشىغا كەلگەن بۈگۈنكى كۈن ئۆزىگىمۇ ھامان بىر
كۈنى بارلىقىنى ئېسىگە ئالغانىدى...

ئەتىسى ئەتىگەنلىك «دولقۇن» دىن قايتقان تاجىگۇل داڭـ
قانغا ئىككى قوشۇق ياغ قۇيۇپ ، بىر باش پىياز بىلەن داغلاپلا
بىر پىيالە گۈرۈچ دۈملىدى . گۈرۈچ دەم يېگۈچە بىر دانە تېرىق
زاغرىسىنى تاق سالدى ـ دە ، ئاشنى تەلەڭگىگە ئۇسۇپ ، سوپۇر
ئاخۇنىنىڭكىگە يول ئالدى . كېتىۋېتىپ ، نېمىدىندۇر خىجىل
بولغاندەك ، يۈزلىرىگە قىزىللىق تەپتى ؛ قەدىمى بىر ئاستىلاپ ،
بىر ئىتتىكلىدى ، «ناشتىلىق» ئەكېلىنمەيدۇ ، «يۈز ئاچقۇ» مۇ
قىلىنمايدۇ . ئۇنىڭغا تەرەت سۇيى ئىسسىتىپ بېرىدىغان ئادەممۇ
يوق . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، سوپۇر ئاخۇن ئۆلگۈدەك مەست ھالدا
ئۇنىڭ بىلەن بىر ئۆيدە قالدى . ئۇغۇ مەيلى ، بىچارە گۈلزارغا
ئۇۋال بولدى . ئۇ يا سوپۇر ئاخۇننىڭ ئۆيىنىڭ تۆر ـ تۆشۈكىنى

بىلمىسە ، يا قولۇم ـ قوشنا ، تونۇش بىلىشى بولمىسا ... بۇ ئۇننىڭغا تويمۇ ، جازامۇ ؟ !...

تاجىگۈل ئاخشام ئەمدىلا ئۆيىگە قايتىشىغا ، تۆلەندى :

ـــ بالام ، ـــ دېدى قاتتىق خورسىنغان تەلەپپۇزدا ، ـــ ئۆزۈڭ كۆردۈڭ ، شۇمۇ توي بولدىمۇ ! ؟ ئۇ ـ ھ ـ ھ ... نېمىلەرنى دەپ كەتتىم ... ماڭا گېپىمنى بىر كىمگە تىنىپ تاشلىما جۇمۇ !...

«قايسى گەپنى ؟ »

تاجىگۈلنىڭ كاللىسىغا مۇشۇ سوئال كەلدى ـ يۇ ، سوراشقا جۇرئەت قىلالمىدى ھەم دادىسىنىڭ كۆزىگە بىر قاراپلا «قايسى گەپ» ئىكەنلىكىنى بىلۈالدى ـ دە ، ئىتتىكلا :

ـــ ماقۇل ، ـــ دېدى .

ھىم ، سېنىڭ ... ھەي ... بۇ گەپنى دەپ نېمە قىلىمەن ... ماڭا قارا ، ھېلىقى قىز بالىنىڭ ئېتى نېمىتى ؟ ھە توغرا ، گۈلزار ... ئۇ بالىغا شۇنداق قارىسام ، ئاتا ـ ئانىسىدىن بىسوراق قىلىپ قويغان ئىشىغا پۇشايمان يەپ قالغان ئوخشايدۇ ... نېمىلا بولسا سوپۇر ئاخۇنۇمنىڭ نىكاھىغا ئۆتۈپ بولدى . ئۇ بالىنىڭ بىزنىڭ بۇ يۇرتتا سوپۇر ئاخۇندىن ئوبدانراق ئادەمنى تاپمىقىمۇ تەس ... كېيىنچە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ قايىل قىلارمىز ... ھازىر كۆڭلۈمنى بۇزۇۋاتقىنى ـــ تويغا ئاتا ـ ئانىسى باش بولمىدى ، قېشىدا يەڭگىمۇ يوق ، بىر كىم ناشتىلىقمۇ ئاپارمايدۇ ... دادۇيىمىزگە كېلىن بولۇپ كەلدى ئەمەسمۇ ؟ بىز بولساقمۇ ئىززىتىنى قىلىپ قويايلى ...

تاجىگۈل دەسلەپ دادىسىنىڭ زادى نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئالقىرالماي ھاڭۋېقىپلا قالغاندى . ئاخىرقى گېپىدىن نېمىندۇر چۈشىنىپ ، دادىسىغا بۆلەكچە نەزەردە تىكىلدى . ئاندىن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپلا :

ـــ ماقۇل ، ـــ دەۋەتتى تىلىنى يىغالماي .

ـــ ئاناڭنى بارسۇن دەي دېسەم ، ئۇ گۈلزارنى تۇنۇمايـ

دۇ ، ـــ تۆلەندى بالىلىرىنى چۆرىسىگە ئېلىپ پۇشۇلداپ ئۇخلا-
ۋاتقان رەنىخانغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ داۋام قىل-
دى ، ـــ سەن ئەتە ئەتىگەنلىك دولقۇندىن يېنىپلا ئىككى تال
گۈرۈچ دەملەپ ، ئاشۇ قىز بالىنى يوقلاپ قوي ، ئۇنىڭ بىلەن
تونۇشىسەنغۇ ؟

ـــ ھەئە . گۇڭشېدا ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە تونۇ-
شۇپ قالغان . ناھىيىدىكى كۆرەككىمۇ بىللە بارغان...

ـــ ھە ، ئۇنچىلىك بولسا ياخشىكەن ، ـــ تۆلەندى سەل
ئويلىنىۋېلىپ قوشۇپ قويدى ، ـــ ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ
دۇيدە ئەمگەككە قاتنىشىدۇ . قولۇڭدىن كېلىشچە ئۇنى يېنىڭغا
تارتىپ ، بۇ يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرىنى تونۇت . ياتسىراپ قالمە-
سۇن ، ئۇقتۇڭمۇ ؟

ـــ ئۇقتۇم .

ـــ ھە ، ئۇنتۇپ قالماي شۇنداق قىلغىن...

ـــ ماقۇل .

ـــ ئىلاجى بار قېشىدا ئۇزۇنراق ئولتۇرۇپ ، دادۇيىمىز-
نىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇر . كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنىمۇ ئۇقۇپ
باق ، دۇيجاڭغا ئۆزۈم دەپ قويۇمەن ، ئەمگەككە باشقىلاردىن
كېيىنرەك چىقساڭمۇ بولىدۇ .

ـــ ماقۇل .

ـــ ھە ، ئەمدى چىقىپ ئۇخلا...

تاجىگۇل دادىسى بىلەن خوشلىشىپ ، زىۋەرىخانىنىڭ قېشىغا
چىققاندا ، ھەممەيلەن مەلەختەك ئۇخلاپ كەتكەنىدى . تاجىگۇل
ئىشىكنى ئاۋايلاپ ئېچىپ ياپتى - دە ، قاراڭغۇدا تىمىسقاپ
يۇرۇپ چوڭ سىڭلىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ پۇتۇنلا ياتتى . ياتتى -
يۇ ، ئۇخلىيالمىدى .

«تويغا ئاتا - ئانىسى باش بولمىدى ، قېشىدا يەڭگىمۇ يوق ،
بىركىم ناشتىلىقمۇ ئاپارمايدۇ... »

تاجىگۇلنىڭ قۇلىقىدا مۇشۇ سادالا . ئۇ ئويلىنىپ قالدى ، ئويلانغانسېرى كۆز ئالدىدا ئىككى دادا پەيدا بولدى : بىرى ئول- تۇرسا ـ قوپسا : «ئىنقىلابنى تۇتۇپ ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگ- رى سۈرۈش لازىم» دېگەن «ئەڭ ئالىي يولىورۇق»نى ئېغىزدىن چۈشۈرمەي ، ھېچكىمگە كېچە ـ كۈندۈز ئارام بەرمەي ئالدىغا سېلىپ سۈرۈپ يۈرۈدىغان ، ھېلى ئۇنى تىللىسا ، ھېلى بۇنى ئۇرۇپ ئېغىز ـ بۇرنىنى قانىتىپ يۈرۈدىغان رەھىمسىز ، تاش يۈرەك دادا ؛ يەنە بىرى ـــ تېخى ئېتىنىمۇ تۇزۇك ئېسىدە تۇتۇۋېلىشقا ئۇلگۇرمىگەن ، بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرىلا تويى بول- غان قىزنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئالدىغا سېلىپ ئۇچ ـ تۆت كىلومېتىر يول ماڭغۇزغان تۇرۇقلۇق ، «شۇمۇ توي بولدىمۇ ؟ !» دەپ چىشلىرىنى غۇرۇچلاتقان دادا...

قايسىسى راست ؟ قىلغان ئىشىمۇ ، دېگەن گېپىمۇ ؟

تاجىگۇلگە ئايان ، تۆلەندى ئۆلسىمۇ يات ئادەم بار جايدا ھەرگىز بۇنداق گەپنى ئېغىزىدىن چىقارمايدۇ . قىزىغا دەپ سالدى ـ يۇ ، چۆچۈپ كەتتى . قارىغاندا دېگەن گېپى راست . قىلغان ئىشى...

دادىسى يۇقىرى «ئا» دېسە «ئا» دەيدىغان ، «ب» دېسە «ب» دەيدىغان ئادەم . گۈڭشېنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى شۇنداق بولغاندىكىن ، ئۇنى ئىجرا قىلماسلىققا ، بۇ «يېڭى شەيئى» نى باش بولۇپ قوللىماسلىققا نېمە ھەددى ؟ !

تاجىگۈل ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم دادىسىنىڭ دائىم قاپىقىنى تۇرۇپ يۈرۈشىدە ئۆزىنى باشقىلار ئالدىدا سۈرلۈك كۆرسىتىش- تىن بۆلەك «سەۋەب» مۇ بارلىقىنى سەزگەندەك بولۇپ ، كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى . يا ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىش ، يا نەپ- رەتلىنىش كېرەكلىكىنى بىلەلمىدى . چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ زىددىيەتلىك ، پاراكەندە ئىدى . قىز بالا ـــ خەقنىڭ بالىسى . پادىشاھنىڭ قىزىمۇ قەلەندەرنىڭ كەپىسىگە يۆتكەپ ئاپىرىلىپ ،

قەلەندەرنىڭ ئۆزىگە خوتۇن ، ئاتا ـ ئانىسىغا كېلىن بولىدۇكى ، ھەرگىزمۇ قەلەندەرنى ئوردىغا يۆتكەپ كېلىپ ئەر ، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى قېينانا ـ قېينىاتا قىلالمايدۇ . بۇ ئەلمىساقتىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئادەت . شۇنچە نۇرغۇن خۇراپىي ، ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىپ ، ئالەمنى مالەم قىلىۋەتكەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىمۇ بۇ ئادەتكە چېقىلمىدى . ئەكسىچە ، قىزلارنى تېخىمۇ تەس كۇنگە قويۇپ ، يىگىتنىڭ ئۆيىگە پىيادە بارغۇدەك ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى . مۇشۇنداق كېتىۋەرسە ، ئەرلەر ئالتە كۆندە ئالتە قېتىم خوتۇن يەڭگۇشلىمەمدۇ ؟ ! قىزلار ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق «ئويۇنچۇق» قا ئايلىنىپ قالمامدۇ ؟ ! كۇچ ئەرلەردە ، ھوقۇق ئەرلەرنىڭ قولىدا ، ئۇلار ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى ، ئورنىنى ، يۇز ـ ئابرۇيىنى ئويلايدۇ ـ دە !...

«ئۇھ... نېمىشقىمۇ قىز بولۇپ تۇغۇلۇپ قالغان بولغۇيتۇق ؟ بىچارە گۈلزارغا ئەجەبمۇ ئىچىم ئاغرىدى ... ئەگەر ئەرگەتەگكىم كېلىپ ئۆلىدىغان ئىش بولسىمۇ ، توي كۈنى ئەركىشىنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ مېڭىپ ، ساڭا ئوخشاش كۈنگە قالماسمەن !... »

تاجىگۈلنىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ، ئۆزىمۇ سوپۇر ئاخۇنۇمنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالغانىدى . قورۇنۇپراق ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى ، ھەممە يەر سۇپۇرگە ئىزى ، ھەممە يەر نېپىز چېچىلغان سۇ ...

يىلدا بىر قېتىممۇ سۇپۇرگە تەگمەيدىغان بۇ يەرلەر پاكىز سۇپۇرۇلۇپ ، سۇ چېچىلغانىدى . بۇنى چوقۇم گۈلزار قىلغان ! مۇھەببەتنىڭ كۈچى نېمىدېگەن زور ـ ھە ! ؟ تۇنۇگۈن شۇنچە خورلۇق تارتقان ئادەم بۇگۈن ... تاجىگۈلمۇ ـ زە ، ئەخمەق ! ...

تاجىگۈل خۇشياقمىغان ھالدا ئىشكنى قاقتى . قولى زەنجىردىن ئاجرىماي تۇرۇپلا ، ئالدىدا گۈلزار پەيدا بولدى . ئۇنىڭ

قولىدا سۇپۇرگە تۇراتتى . ئۇ تۇيۇقسىز تاجىگۇلنى بوسۇغىسىدا كۆرگىنىدىن ھودۇقۇپ كەتتىمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ ؟ چىرايى تۇنۇگۇنكىدىنمۇ سولغۇن ، كۆزلىرى تۇنۇگۇنكىدىنمۇ خۇنۈك ، ئېلىشاڭغۇ ئىدى . تەبەسسۇم قىلغانىدى ، تاجىگۇلنىڭ كۆزىگە يىغلامسىراۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى .

ـــ ياشىسۇن ماۋجۇشى ! ـــ دېدى گۇلزار كۆرۈشۈش ئۇچۇن تاجىگۇلگە قول ئۇزىتىپ ، ـــ كەلسىلە !

ـــ ماۋجۇشى تۇمەنىمىڭ يىللار ياشىسۇن ! ـــ تاجىگۇل بوش قولى بىلەن ئۇنىڭ قولىنى سىقتى ، ـــ ئوبدان قوپۇپلىمۇ ؟

ـــ تىنچلىق ، ئۆيگە كىرسىلە !

تاجىگۇل قولىدىكى داستىخاننى ئۇنىڭغا بىرىشنى ئېسىدىن چىقاردىمۇ ياكى ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئۆزى يالغۇز تويى بولغان بىراۋدىن ھاردۇق سوراپ «ناشتىلىق» ئېلىپ كەلگىنى ئۇچۇن ھودۇقۇپ كەتتىمۇ ؟ قورۇنغان ھالدا بىر ئايىغىنى بوسۇغىدىن ئىچكىرىگە ئېلىۋېتىپ :

ـــ سوپۇر ئاخۇن ئۆيدە بارمۇ ، گۇڭشېگە كەتتىمۇ ؟ ـــ دەپ سوراپ تاشلاپ ، بويۇن ـ قۇلاقلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى .

ـــ بار ، ـــ دېدى گۇلزار كەينىچە مېڭىپ كېتىۋېتىپ ، ئۇ تاجىگۇلدىن بەكرەك قىزىرىپ كەتتى ، ـــ ئۇخلاۋاتىدۇ ...

ـــ ھە ! ـــ تاجىگۇلنىڭ ئىككىنچى ئايىغى بوسۇغىغا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۇشكىلى تاس قالدى ـ يۇ ، ئىتتىك ئۆزىنى ئوڭلاپ توختىۋالدى ، ـــ مەستلىكى تېخى يېشىلمەپتۇ ـ دە ؟

گۇلزار جاۋاب بېرىش ئورنىغا ، كۆزلىرىگە «لۆممىدە» ياش ئېلىپ ، يەرگە قارىۋالدى . تاجىگۇلنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ ، يەنە نېمىنىدۇر سوراشقا تەمشەلگەن تىلى تامىقىغا چاپلىشىپ قالدى . ئاياغلىرىمۇ ھەركەتتىن توختاپ ، قولىدىكى داستىخاننى ئۇن ـ تىنسىزلا گۇلزارغا تۇتقۇزۇپ قويدى ـ دە ، كەينىگە ياندى . گۇلزار يا ئۇزىتىپ قويغاي ، يا تىلىنىڭ ئۇچىدا

بولسمۇ «كېتەملا؟» دەپ قويغاي ياق، ياق، ياق ... گويا قاتۇرۇپ قويغان بۇتتەك، ئۇنىڭ كەينىدىن تىكىلگىنىچە هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالدى. كۆزلىرىدە ياش، ژۇجۇدى لاغىلداپ تىترەيتتى ...

ئەتىسىدىن باشلاپ، گۈلزار ئەمگەككە چىقتى. خۇددى ماشىنا ئادەمدەك، كۆرسىتىپ بېرىلگەن ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقمىغۇچە يا گەپ قىلمايتتى، يا دەم ئالمايتتى. ئەزالار كۈلىشىپ ـ چاقچاقلىشىپ ئېتىزنى بېشىغا كىيىسىمۇ ئۇنىڭ پەرۋايىغا كەلمەيتتى. بىر كىم گەپ سورىسا، كۈن بويى ئېغىز ئاچمايتتى، سورىغان چاغدىمۇ، ئېغىزىدىن: «ماقۇل»، «ھەئە»، «ياق» تىن بۆلەك سۆز چىقمايتتى. ئېتىزغا هەممەيلەندىن بۇرۇن چىقىپ، هەممەيلەندىن كېيىن ئىشنى يىغاتتى. ئىشنى شۇنداق تۇجۇپىلەپ قىلاتتىكى، كەتمەننىڭ تۇۋىدە تۇغۇلۇپ، ئۆمۇر بويى كەتمەنگە هەمراه بولغان دۆكار دېهقان بىكار قالسۇن! ... شۇڭا كەچقۇرۇنقى ئىش باهالاپ نومۇر خاتىرىلەشتە، مەتبەئەدە بېسىلغان «نومۇر خاتىرىلەش دەپتىرى» گە چوقۇم «ئون» يېزىلىپ، نومۇر خاتىرىلىگۈچىنىڭ تامغىسى بېسىلاتتى. بۇ كۈنلەردە، ئون نومۇر دېگەن يەتمىش ـ سەكسەن پۇتكۈل دېرەك بېرەتتى. مۇنداق چىق نومۇرغا ئېرىشەلەيدىغان ئاياللارمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى. هەممىسى تەن بېرىشتى، «ئۇچىسىنى ئاپتاپ كۆرمىگەن» بۇ شەهەرلىك خېنىمىنىڭ ئىككى يىلدەك «چېنىقىش» جەريانىدا هەقىقەتەن ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق چېنىققانلىقىغا چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇشتى. «سوپۇر ئاخۇنىڭ هەقىقەتەن تەلىيى بار ئىكەن» دەپ ئاغزىنى چاكىلداتقۇچىلارمۇ، «چۇجىنى كۈزدە سانائىڭ دەپ، بۇ خېنىمنىڭ جەگىسىنى كېيىن كۆرۈمىز تېخى!...» دەپ دىمىغىنى قاقىۋېتىلارمۇ بار ئىدى. گۈلزارنى قەستەن گەپكە سېلىپ، ئۇنىڭ ئاچچىق ئۇچىـ

يىدىكىنى بىلىپ بېقىشقا ئۇرۇنغانلار ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيتتى .

ئەنە شۇنداقلارنىڭ تۇنجىسى ھەم ئۇنىڭغا چىن كۆڭۈلدىن ھېسداشلىق قىلىدىغانلارنىڭ بىرى تاجىگۈل ئىدى . ئىش ئۈستىده ھەم دۇينىڭ ، ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ يىغىنلىرىدا گۈلزار نەده تۇرغان . نەده ئولتۇرغان بولسا ، تاجىگۈل چوقۇم ئۇنىڭ قېشىغا ئۇنەتتى . ئەھۋال سورايتتى ، ئۆزى ئۇققان يېڭىلىقلارنى سۆزلەپ بېرەتتى . ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۇنى ئىلھاملاندۇرۇشقا ، روھىنى كۆتۈرۈشكە تىرىشاتتى . ئەكسىچە ، گۈلزار كۈندىن - كۈنگە جىمغۇرلىشىپ كەتتى . ئېچىلىپ - يېيىلىپ يۈرگىنىنى ، بىرەر قېتىم بولسىمۇ قاقاقلاپ كۈلگىنىنى ياكى تەبەسسۇم قىلغىنىنى ھېچكىم كۆرمىدى . «ئاغزىدىن كەسرەت تەگكەن» گەپچى - شەرەنداز ئاياللارنىڭ تاڭسۇق - تاڭسۇق چاقچاقلىرىمۇ گۈلزارنىڭ چىرايىدىكى «مۇز» نى ئېرىتەلمىدى . ئېرىتەلمىدىلا ئەمەس بەلكى بۇ «مۇز» نى تېخىمۇ توڭلىتىۋەتتى ...

ئەلۋەتتە نېمىلا بولسۇن تاجىگۈل ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى جان سانى ، تۇرمۇش يولى ، ئىش - ئوقىتى توغرۇلۇق خېلى تەپسىلى مەلۇماتقا ئېرىشتى . سوپۇر ئاخۇن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى توغرۇلۇق ئۇنى - بۇنى سوراپ بىلگۈسى كەلدىيۇ ، ئۇنداق قىلالمىدى ، ئىزا تارتتى ، تارتىندى ... ئۇنى «زەربىدارلار دۇيى» گە ، خەلق ئەسكەرلىرى سېپىگە قاتناشتۇردى . دېھقانچىلىقنىڭ «تىلى» نى ، قارىغا ئېتىشنى ئۆگەتتى . بېرىپ - بېرىپ ، ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ قالدى .

لېكىن ، بۇ دوستلۇق سىرداشلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى . چۈنكى ، تاجىگۈل سائەتلەپ گەپ قىلسا ، گۈلزار ئاڭلاپلا ئولتۇرۇپ بېرەتتى - يۇ ، گەپ قىستۇرمايتتى ، سوئالمۇ سورىمايتتى . ئاغزىنى قايتا - قايتا تاتلىمىسا ، ئۆزلۈكىدىن ئېغىز ئاچمايتتى . شۇنداقتىمۇ ، ئۇلار دوست ئىدى ، يېقىن ئىدى .

«شەھەر ئاھالىسىنى تارقاقلاشتۇرۇش» دولقۇنى يېتىپ كەلگەندە ، گۈلزارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى قۇمسارايغا كۆچۈرۈپ كېلىش تەكلىپىنىمۇ تاجىگۈل بەرگەن . كىم بىلسۇن ، ئۇلار كېلەر ـ كەلمەيلا ، ئۇنىڭغا ئىشىق سەۋداسى چۈشتى . بۇ كۈندىلەردە ، ئۇنىڭ چۆرىسىنى ئەگىپ «قانات سۆرەپ» يۈرگەن يىگىتلەر سامانداەك ئىدى . ئۇلارنىڭ يېلىنىپ يالۋۇرۇشلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېرىتەلمىگەن ؛ ئاتا ـ ئانا ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىنىڭ ئۇنى ياتلىق قىلىش توغرىسىدىكى ئۇرۇنۇشلىرى ، تۇزگەن پىلانلىرى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى سۇغا چىلاشقانىدى . بىر شەھەرلىك «ئاقنانچى» نى كۆرۈپلا يېلىمەەك ئېرىپ ، پىلىكتەك يۇمشاپ كەتتى . ئۇ «ئاقنانچى» ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىنى سېلىپ قويسا كاشكى ...

يوشۇرۇن كۆز سېلىشلار ، ئاشكارا تەبەسسۇم قىلىش ، سۇئالۇشۇشلار «ئاقنانچى» نىڭ كۆڭلىنى ئېرىتتىمۇ ياكى تاجىگۈلنى بىر كۆرۈپلا ئاشىق بولغانمۇ ؟ ئۇ خەلق ئەسكەرلىرى سېپىگە قاتنىشىپ ئۇزاق ئۆتمەي ، تاجىگۈل بىلەن بىللە كېچىلىك چارلاشقا چىققان پۇرسەتتە تاجىگۈلنى بىر زەيكەش ـ پاتقاقتىن ئۆتكۈزۈپ قويۇش باھانىسىدە قولىنى بىر تۇتۇۋالغانچە خېلى ئۇزۇنغىچە قويۇپ بەرمىدى . بۇنى ئاز دەپ :

ـــ قوللىرى ئەجەب سوغۇق ئىكەن··· ـــ دەپ ھەجايدى . بۇنىڭسىزمۇ ، يۈرىكى ئۇزاقتىن بېرى تەلپۈنگەن ئەمما قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىشىنى بىلەلمەي بىئارام‌لىق ، خامۇشلۇق ئىچىدە ئۆرتەنگەن بۇ قىز ئۆز قولىنىڭ دەل ئاشۇ يىگىتنىڭ قولىدا تۇرغانلىقى ، ئۇنىڭدىن ئوخچىغان ھارارەتتىن ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ يېنىپ ، راھەتلەنگىنىدىن ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىنلىشىپ ، بولسا ئۇنىڭ ئۆزىنى «شارتتىدە» تارتىپ باغرىغا بېسىشى ··· نى تەمە قىلىۋاتقاندا ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان بۇ گەپ

تاجىگۇلنى ئاسماندىن يەرگە تاشلىۋەتكەندەك كەيپىنى ئۇچۇ-
رۇپ ، يىگىنە سانجىغاندەك ئەندىكتۇرۇۋەتتى . تېخى ئۇنىڭ ھەجە-
يىشچۇ !...

ـــ گېپىنىڭ سەتلىكىنى! ـــ دېدى ئۇ قولىنى سىلكىپ تارتىۋېلىپ ، ـــ ئەسكى ...

تاجىگۇل يەنە نېمىلەرنىدۇر غۇدۇڭشىغىنىچە تېز - تېز چامداپ ئۇنىڭدىن ئون قەدەمچە يىراقلاشتى . خىجالەتچىلىكتە قالغان سالى سالپايغان ھالدا ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى ...

ئاشۇ ئىشتىن كېيىن ، تاجىگۇل سالىنى كۆرسىلا يۇرىكى ئېغىپ ، يۇزىگە قىزىللىق تېپىدىغان ، كۆرمىسە كۆرگۈسى كېلىدىغان ، سېغىنىدىغان بولۇپ قالدى . ئەكسىچە ، سالى ئۇنى كۆرسىلا قورۇنىدىغان ، تىلى كالۋالىشىپ گېپىدىن ئازىدىغان ، گەپنى ئوڭلاپ قىلالمايدىغان ھالىغا چاقچاق قىلىمەن دەپ ئۇنى رەنجىتىپ قويغانلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈنىدىغان ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى قانداق ئۇتۇشنى تولا ئويلاپ پۇتۇن - پۈتۈن كېچىلەرنى كىرپىك قاقماي تاڭغا ئۇلايدىغان بولۇپ قالدى . تاجىگۇل ئۆز ئىسمىدەك ئۇنچە گۈزەل بولمىسىمۇ ، سالىنىڭ كۆزلىرىگە چۆچەكلەردىكى پەرىزاتلاردەك گۈزەل ، پاك - غۇبارسىز ، ئەيىب - نۇقسانسىز كۆرۈنىدىغان بولدى . ئۇنىڭ ئىش - ئەمگەكتىكى چەبدەسلىكى ، قارىغا ئېتىشتىكى ماھارىتى ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەمەلىي - جانلىق دەرسلىك ئىدى . ئۇ ھەممە ئىشتا ئۆزىنى ئۇنىڭ بىلەن سېلىشتۇراتتى . ئۇنى ئۇلگە قىلىپ ، ئۆزىدىكى ئاجىزلىقلارنى ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن تولدۇرۇشقا تىرىشاتتى . ئۇ تۇنجى قېتىم ئېتىزغا چىققان چاغدىلا ، كۆڭلىگە مۇشۇ ئارزۇنى پۈككەن ۋە شۇ ئارزۇنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ئۆزىنىڭ «ئاقنانچى» ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ ، «كەتمەنچى» تەڭتۇشلىرى ئارىسىغا سىڭىپ كەتكەن ، تاجىگۇلمۇ يېقىنلاشقان ...

مانا ئەمدى ھەرىنىڭ ئۇۋسىغا بارمىقىنى تىققاندەك ئىش قىلىپ ، تاجىگۈلنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ قويدى . قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ئاچچىقىنى ياندۇرۇشنىمۇ ، قايتىدىن ئۇنىڭغا قاداق يېقىنلىشىشنىمۇ بىلمەيدۇ . گويا بۇ يەرگە ئۇنى دەپلا كەلگەن ، ئۇنى دەپلا بۇ يەردە ياشاۋاتقاندەك پەقەت كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتەلمەيدۇ .

سالى ئۆيدە بىردەم يالغۇز ، بىكار قالسىلا دۇتار چالىدىغان بولدى . چېلىۋاتقىنىنىڭ ھەممىسى «سېرىق» پەدە ئىدى . ناخشىنى ئېيتمىغاچ ، ئۇنىڭ «سېرىق» ياكى «قىزىل» لىقىغا ھېچكىم دىققەت قىلمايتتى . نەچچە چېلىپ بېقىپ ، بۇنداق «قۇرۇق تىرىكشىتىش» تىن زېرىكتى . ناخشا ئېيتقۇسى كېلىپ ، كىچىك تىلى لىپىلداپ كەتكەنىدى . ئېيتاي دېسە ، قولۇم - قوشنىلار ئاڭلاپ قېلىپ ، دادۇيگە چېقىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيتتى . ئويلىنا ، ئويلىنا ، ئاخىر بۇنىڭغىمۇ ئامال تاپتى ، دەريا بويى ئەڭ خالىي ، ئەڭ ئىشەنچلىك جاي . دەرياغا قاراپ دولقۇنلار بىلەن مۇڭداشقاچ ، پەس ئاۋازدا ناخشا ئېيتسا ھېچكىم ئاڭلاپ قالمايدۇ ، دادۇيگىمۇ چېقىشتۇرالمايدۇ ...

«كېسەلنى يوشۇرسا ، ئۆلۈم ئاشكارا» بولىدىكەن ؛ ھەپتىگە قالماي ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى ھەممە ئادەم بىلىپ كەتتى . ھەر كىم ھەرخىل چۈشەندى . تېخى بەزىلەر نېمىشقا مۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈشتىنمۇ يانمىدى . سالىمۇ ئەخمەق ئەمەس ئىدى : «ۋاقتىنى بىكار ئۆتكۈزگۈچە ، ئاۋازىمنى چېنىقتۇرۇپ ، گۈڭشېدا ئۆتكۈزۈلىدىغان سەنئەت كۆرىكىگە قاتنىشىپ ، تەلىيىمنى سىناپ باقاي دەۋاتىمەن» دەپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىدى ھەم ئىش ئۈستىدە «قىزىل» ناخشىلارنى دۆڭ كۆتۈرۈپ ئېيتىپ ، ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇردى . بۇنىڭسىزمۇ ئۇنىڭ تاپىنىڭ ئىزىنى تاۋاپ قىلغۇدەك بولۇپ كېتىۋاتقان تاجىگۈل

بۇ ناخشىلارنىڭ قانداقتۇ «سەنئەت كۆركى» ئۇچۇن ئەمەس بەلكى ئۆزى ئۇچۇن ئېيتىلىۋاتقىنىنى ئاللىقاچان تۇيغانىدى . ئۇنىڭ ناخشىلىرىنى ، ياق ، ئۇنىڭ بوم ، كەمدىن كەم مەشھۇر ئارتىسلاردىلا بولىدىغان دولقۇنلۇق ئاۋازىنى ئاڭلىغانسېرى ئاڭ-لىغۇسى كېلەتتى ؛ ئاڭلىغانسېرى ژۇجۇدى لەرزىگە كېلىپ ، ئىچ ئىچىدىن يىغا تۇتاتتى . ئەمما ، لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ ئۆزىنى تۇتاتتى ، چاندۇرمايتتى . كۇنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىسا ، ئىزىنى ئىزداپ ، ھىدىنى ھىدلىمىسا كۆزىگە ئۇيقۇ كىرمەيدىغان بولۇپ قالدى . بارغانسېرى چاپقۇن ، تەرسا-لىشىپ كېتىۋاتاتتى ...

ئۇلار كۇن بويى بىللە ئىشلەيتتى ، بىللە ھەربىي مەشىق قىلاتتى . لېكىن ، بىر - بىرىگە تېك بېقىپ قاراشمايتتى . تاسادىپىي كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالغۇدەك بولسا ، يۇرەكلىرى ساماغا چۇشۇپ ، ھەممە يېرىدىن پۇرقىراپ تەر ئۆرلەيتتى . يەر ئاستىدىن تەلمۇرۇشۇپ كۆزلىرى تالمايتتى . ھەممىدىن يامىنى ئىشنى يىغقاندىن كېيىنكى چاغلار ئىدى . ئۆي ئۇلارغا قەپەس ، ھەتتا تۇرمىدەك بىلىنەتتى . سالىغۇ پىغانىنى ناخشا بىلەن چىقا-رىۋىتىدۇ ، بىچارە تاجىگۇلنىڭ كۇنلىرى ھەقىقەتەنمۇ تەس ... ئۇمۇ ئەقىل تاپتى ، چاۋا تېرىش ، لۆجە يىغىشنى باھانىداپ ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي دەريا بويىغا چۇشىدىغان ؛ سالىغا بويىنى كۆرسەتمەستىن ئۇنىڭ ناخشىلىرىنى قانغۇچە ئاڭلايدىغان ، ئاڭ-لىغاچ ئۆپكىدەپ - ئۆپكىدەپ يىغلاپ ئىچىنى بوشىتىۋالىدىغان ، ئىچىدە كۇلۇپ ھۇزۇرلىنىدىغان بولدى . تاكى بۇلتۇر سەلەپ ژاقتىغىچە بۇ ئىشنى ھېچكىم تۇيمىدى . تاجىگۇل يۇرىكىنى ئوغرىلىغان سالىنىڭ سەلەپ يەپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان جېنىنى قۇتقۇزۇۋالىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۇرمىگەنىدى . ئىلاھى قىسمەت ئۇنىڭ جېنىنى باشقا بىرىگە ئەمەس ، دەل سالىغا تاشلاپ

بەردى ، سالى ئۇنىڭ جېنىنى قۇنقۇزدى . قانداق قىلىپ ؟ تاجى-
گۈل بۇنى بىلمىدى ، سوراپمۇ يۈرمىدى . ھوشىغا كېلىپ كۆزى-
نى ئېچىپلا ، ئۆزىنىڭ سالىنىڭ ئالدىدا دالىيىپ ياتقىنىنى كۆ-
رۈپ مېڭىسىدە چاقماق چېقىلغاندەك بولۇپ ، كۆز ئالدى قاراڭ-
غۇلاشتى . «ئۇ مېنىڭ قەيىرىمنى كۆرۈپ قالغاندۇ ؟ قەيىرىمنى
تۇتقاندۇ ؟ سۇدىن قانداق ئېلىپ چىققاندۇ ؟ قۇچاقلاپ كۆتۈرگەن-
مىدۇ ، يا ؟...» دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار بىرىنىڭ كەينىدىن
بىرى قىستاپ كېلىپ ، يۈرىكىنى ھەرىدەك چاقتى . ئۆزىنى
سالىنىڭ ئانىدىن تۇغما ـــ قىپيالىڭاچ پېتى ئۇياندىن بۇيانغا
كۆتۈرۈپ يۈرۈپ ، ھېلى ئۇ يېرىگە ، ھېلى بۇ يېرىگە ھەۋەس ـ ئاچ
كۆزلۈك بىلەن تىكىلىۋاتقان ؛ ئۇيەر ـ بۇ يېرىنى سىلاپ ـ
مىجىقلاپ يۈرگەن ھالەتتە تەسەۋۇر قىلىپ ، ئىزا ـ نومۇستىن
ئۆلگۈدەك بولدى . تەن ـــ جانىنىڭ ئالدىدا ھېچنەرسىگە ئەرزى-
مەيدىغان يۈك ، تاجىگۈل بۇنى بىلىدۇ . بىلىپ تۇرۇپ ، سالى-
نىڭ ئۆز جېنىنى قۇنقۇزۇپ قالغىنىغا رەھمەت ئېيتمىدى .
ئەكسىچە ، ئۇنى قېشىدىن ھەيدىۋەتتى . ھەيدىۋېتىپ بولۇپلا پۇ-
شايمان قىلدى . يۈرىكى ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىپ قالغاندەك ،
كۆزلىرى ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى . تاكى ئۇنىڭ قارىسى كۆز-
دىن يىتكۈچە نەزىرىنى ئۇنىڭدىن ئالالمىدى . ئۇ شۇنداقلا كۆز-
دىن غايىب بولۇۋېدى ، ۋۇجۇدى لايدەك بوشىشىپ ، كۆزلىرىدىن
بۇلدۇقلاپ ياش كەتتى ...

ئاشۇ ۋەقەدىن كېيىن ، ئۇلار بىر ـ بىرىدىن تېخىمۇ تارتى-
نىدىغان ، قورۇنىدىغان ، گەپ قىلىشسا تىلى ، گەپ قىلمىسا
دىلى كۆيىدىغان بولۇپ قالدى . بولۇپمۇ تاجىگۈل شۇنداق ئىدى .
ئۇنىڭدىن ھېيىقاتتى ، ھۆرمەتلەيتتى ، كۆيۈنەتتى . ئۇنىڭ ئىش-
قىدا ئوت بولۇپ يانىتتى . ئۇنىڭدىن بىر سادا چىقىشىنى ، باشقا
يېگىتلەرگە ئوخشاش كۆزىنى يۇمۇپلا يۈرىكىدىكى گېپىنى دەۋې-

تىشنى تەقەززالىق بىلەن كۆتەتتى . ھېچبولمىغاندا ، ھېلىقى بىر چاغدا : «قوللىرى ئەجەب سوغۇق ئىكەن··· » دېگەنگە ئوخ- شاش چاقچاقتىن بىرنى قىلىپ ، ئاردىكى قۇرۇنۇشنى كۆتۈرۈ- ۋېتىشنى چىن يۈرىكىدىن تىلەيتتى . ئۇنىڭ ھېلىقى «توك» لۇقى سالىنى يۈرەكئالدى قىلىۋەتكەنمۇ ياكى شەھەرنىڭ «ئاقناز- چى» لىرى قىزلار بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا سەھرا يىگىتلىرى- دەك تۈز - توغرا ئەمەسمۇ ۋە ياكى سالىنىڭ مىجەزى شۇنداقمۇ··· ئىشقىلىپ ، سالى تاجىگۈلنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىدى . ئو- چۇقراقى «ئوغۇل بالىچىلىق» نى كۆرسەتمىدى . ئۇ قانچە تۈگۈ- لۈۋالغانسېرى ، تاجىگۈلنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىنتىلىشى شۇنچە كۈچەيدى . نەچچە - نەچچە قېتىم ئۇنىڭغا گەپ تاشلىماقچى بولدى - يۇ ، غۇرۇرى يول قويمىدى···

ياخشى نىيەت يەرده قالمايدۇ ، چىن مۇھەببەت پارتلايدۇ . گۈڭشې بويىچه ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكى ئاياغلاشقاندا ، تا- جىگۈل بىلەن سالى گويا مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ھەممەيلەندىن كېيىن زالدىن چىقتى . يول بويى يانمۇ يان ، جىمجىت مېڭىش- تى . تۈن نىسپىدىن ئۆتكەن ، ئەتراپ تىپتىنچ ، ھاۋا نەم - تىنجىق ئىدى . پاشا - كۈمۈتىلارنىڭ گىڭىلدىشى پاقىلارنىڭ كۇرۇلدىشىدىن بۆلەك سادا ئاڭلانمايتتى . يېڭىلا چىققان ھىلال ئاي گاھ كۆرۈنۈپ ، گاھ بۇلۇتلار ئارىسىغا سىڭىپ كېتەتتى ··· مەھەللىگە يېقىنلاشقانسېرى ، ئىككىيلەننىڭ قەدىمى ئاستىلىغ- لى تۇردى . يۈرەك ھەرىكىتى تېزلەپ ، نەپىسى ئىتتىپ كېتىپ باراتتى . تاجىگۈل بۇنداق بۇرۇقتۇرمىلىقتىن زېرىكتىمۇ ياكى قەستەن سالىنىڭ ئېغىزىنى تاتىلىغۇسى كەلدىمۇ ؟ زورلاپ كۈ- لۈمسىرەپ :

— بۈگۈن ناخشىنى ئاجايىپ ياخشى ئېيىتتىلا ، كۆرەك ئاخىرىدا چوقۇم مۇكاپاتلانمىسىلا مانا مەن ! — دېگەنىدى . سا-

لى :

ـــسىلىچۇ ؟ سىلىمۇ ئۇسسۇلنى قالتىس بەلەن ئويىنىۋەتـ
تىلە . سىلە تۇرغان يەردە ، ماڭا مۇكاپات نەدە تۇرۇپتۇ ! ؟ ـــ
دەپ كۈلدى . ئۇلاپلا گەپنى بۇرىدى ، ـــ ئەگەر ماقۇل دېسىلە ،
ئىككىمىز لەپەرگە چىقىپ باقساق بولاپتىكەن ...

ـــ ۋىيەي ، نېمە دەيدىغانلا !... سىلە ئۇسسۇلمۇ ئويىنىيالامـ
لا ؟

ـــ ئويناشنىغۇ ئويىنىيالمايمەن . سىلە بولغاندىكىن ئۆگـ
تىپ قويارمىكىن دەيمىنا ...

ـــ ئادەمنى زادىلىق ئەتمىسىلە ئۇنداق...

ـــ راست گەپ !

ـــ راست گەپمىش... ـــ تاجىگۈل تۇنجى قېتىم سالىنىڭ
ئالدىدا نازلاندى ، ـــ راست بولسا ، كېلەر قېتىم نومۇر تەييار ـ
لىغاندا ئىككىمىز بىر لەپەر مەشىق قىلىپ باقامدۇق ؟

ـــ چاقچاق قىلمۇاتاملا ، يا... ؟

ـــ ۋىيەي ، مۇشۇنداق ئىشتىمۇ چاقچاق قىلامدىكىن...

ـــ بولدى ، ھېساب !...

ئىككىيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى . ھەر كىمنىڭ كال ـ
لىسىدا ھەر خىل خىيال ھۆكۈمران ئىدى . خىيال سۈرگەچ
يولىنى داۋام قىلىشتى . كېتىۋېتىپ تاجىگۈلنىڭ ئاغزى قىچىش ـ
تى :

ـــ قانداق نومۇر تەييارلىساق بولار ؟

ـــ مېنىڭچە بولسىغۇ ، ئىككىمىز غېرىب بىلەن سەنەمنىڭ
رولىنى ئېلىپ چىقساق دەيمەن . بىراق ھازىر ئۇنى «سېرىق»
دەپ ئويناتمايدۇ ...

ـــ دەۋاتقان گېپىنى ... ساراڭدەك ...

ـــ سىلىنىڭ دەردلىرىدە ساراڭ بولساممۇ بولغاندىمەن !...

ـــ مېنىڭ دەردىمدە... مۇ؟ ئەسكى!...

تاجىگۈلنىڭ ئاغزى بىلەن تەڭلا قولىمۇ ئىشقا چۈشتى. بىخەستە كېتىۋاتقان سالى بويۇن - باشلىرىغا نەچچە شاپىلاق يەۋالغاندىن كېيىن تاجىگۈلنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالدى. تاجىگۈلمۇ تارتىۋالمىدى ...

ئاشۇ ئىش بولۇپ ئۆتكىنىگە يېرىم يىل بولاي دېدى. ئېتىكى كەڭرى سەھرادا، ئۇلار ئارىسىدا نېمە ئىشلار بولۇپ ئۆتكىنىنى، مۇناسىۋىتى قايسى دەرىجىگە يەتكىنىنى ھېچكىم تۇيمىدى. ئۇلار تېخى يېقىنديلا، بۇ يىل كۈزدە توي قىلىشقا پۇتۇشكەنىدى. كىم بىلسۇن، تاشمەتخانىنىڭ جەدە ئايغىرنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشى ...

تاجىگۈل بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا، «تەرەت سۇندۇرۇۋالاي» دەپ يول بويىدىكى قىغ دۆۋىسىنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ كېتىپ خېلىدىن كېيىن قورسقىنى چاڭگاللاپ «ۋايجان» دەپ ئىڭراپ ھەممەيلەننى ساراسىمىگە سېلىۋەتتى ... «يالاڭ ئاياغ دوختۇر» نازىر ئاخۇننى نەدىندۇر تېپىپ كېلىشكەنىدى. ئۇ تاجىگۈلنىڭ تۇرقىغا قاراپلا:

ـــ ئۇچىيى ئالمىشىپ قالغان ئوخشايدۇ. دەرھال ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ ئوپېراتسىيە قىلدۇرمىساق بولمايدۇ ... ـــ دەپ ۋەھىمىنى تېخىمۇ ئۇلغايتتى ۋە تاجىگۈلنى ئەترەتنىڭ قوتىنىدىن قىغ يۆتكەۋاتقان ھارۋىلارنىڭ بىرىگە ياتقۇزۇپلا ناھىيىگە ئېلىپ مېڭىشقا تەييارلاندى. شۇ چاغ كىمدىندۇر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆڭسۆلى ئۆچكەن رەنىخان ھۇقىيتىپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنى تاجىگۈلنىڭ ئۈستىگە ئاتتى. كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمۇۋالغان تاجىگۈل تېخىمۇ بەكرەك ئىڭراپ، ئىنجىقلاپ، تولغىنىپ - تېپىرلاپ ... ئانىسىنىڭ جېنىنى ئېلىپ جاڭگالدا قويدى.

ـــ نېمە بولغانسەن ، جېنىم بالام ، نېمە بولغانسەن ! ؟ ـــ دەپ نالە قىلدى خۇدىنى يوقاتقان ئانا ، ـــ ئوبدان نازىر ئاخۇن ، چاققان بولسىلا ! نېمىگە قاراپ تۇرىلا ، ماڭماي ! ؟... دادىسى دېگەن يارىماسنىزە !... توڭگۇزلىرىنىڭ قوتىنىدا يۈرەمدىغاندۇ ؟ ... ئەستا... ماڭسىلا دەيمەن !...

تۆلەندى ئاخىرقى بىر مېكىجىنغا «تۇغۇت ئانىسى» بولۇۋا-تاتتى .

ـــ نېمە ! «توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتۇپتۇ» دېگەن-دەك ، ما كېلىشمەسلىكنى ئەمدى ... ـــ دەپ كۆزلىرىنىڭ پاخ-تىسىنى چىقاردى ھاسسازلاپ قوتانغا كىرىپ كەلگەن «ئالىقاغا» غا قاراپ ، ـــ «نازىر ئاخۇن بىللە كەتتى» دېدىڭما ؟... ئۇھ ... ماڭ جۇگۇ ، ئۇلارغا دەپقوي ، تاجىگۈلنى ياتاققا ئالدۇرغاچ تۇر-سۇن ! ئاڭغۇچە مەنمۇ بارىمەن...

بىراق ، تۆلەندى «داجەي» گە دوختۇرخانىغا بېرىش نېسىپ بولمىدى ، سەككىزىنچى كۈچۈك ساق ـ سالامەت تۇغۇلۇپ ، ئانا مېكىجىن ئورنىدىن قوپقاندا ، يۈرىكى قىنىغا چۈشكەن تۆلەندى-نىڭ كۆزلىرىگە ئوپېراتسىيە كارىۋىتىدا بىخۇد ياتقان تاجىگۈل كۆرۈنگەندەك بولۇپ ، ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدى . بۇ ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئادەم بار يەردە ئاشكارا ياش تۆكۈشى ئىدى ! ئۇنى بۇ ھالدا كۆرگەن ئابدۇرازاق قاتارلىقلار گەرچە ياش تۆكمىگەن بولسىمۇ ، يۈرەكلىرى بېگىز تىققاندەك ئېچىشىپ كەتتى .

ـــ ئابدۇرازاق ، ـــ دېدى تۆلەندى قان ـ قۇش بىلەن بۇلغانغان قوللىرىنى توپا بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ، ـــ بۈگۈن كېچە مەن تاجىگۈلنىڭ قېشىدا تۇرمىسام بولمايدۇ ... بىلىمەن ، بار-غىنىم بىلەنمۇ قولۇمدىن ھېچنېمە كەلمەيدۇ . بىكار قاراپ تۇرۇ-دىغان گەپ... شۇ بىچارە بالا ... ـــ تۆلەندى ئېسەدەپ كەتتى .

«شارتتىده» كەينىگە بۇرۇلدى ـ ده ، دېدى ، ـــ پەخەس بولۇڭ-
لار ، مېكىجىنلار پاقلانلىرىنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويمىسۇن !...

تۆلەندى ئەمدىلا دادۇينىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىشىغا ، تاجى-
گۇلنىڭ مەھەللىدىن ئىككى كىلومېتىر يىراقلىشىپ تۇيۇقسىزلا
ساقىيىپ قالغىنىنى بىرەيلەندىن ئاڭلاپ ، قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەيلا
قالدى .

ـــنېمە ! ما بالىنى... دېگىنىچە ئۆيى تەرەپكە چاپتى .

راست ، تاجىگۇل راستتىنلا ساقىيىپ قاپتۇ !

ـــھارۋىنىڭ چاقى بىر كاتاڭغا چۈشۈپ «جالاقىدە» بىر
سىلكىنىپتى ، بىردەمدىن كېيىن تاجىگۇل ئۇخلىنىپ قالدى ، ـــ
دەپ ئەھۋال تونۇشتۇردى ئەمدىلا تاجىگۇلنى ئۆيىگە ئەكىرىپ
يايقۇزۇپ قويۇپ ، ئۆزىنى ئۇزىتىپ چىققان زۇھرىخان بىلەن
خوشلىشۋاتقان نازىر ئاخۇن تۆلەندىنى كۆرۈپ ۋە ماۋۇلارنى
قوشۇپ قويدى ، ـــ ئۇچىيى ئالمىشىپ قالغان بەزى ئادەملەر
بىر ـ ئىككى قېتىم قاتتىق سىلكىنىپ كەتسە ئۇخلىنىپمۇ
قالىدۇ . تاجىگۇلمۇ شۇنداق بولغان ئوخشايدۇ ... شۇنداق بولسە-
مۇ بىر ـ ئىككى كۈن مىدىرلىماي ياتسۇن . مەنمۇ كۈندە بىر ـ
ئىككى ۋاخ يوقلاپ تۇرىمەن...

تاجىگۇل بىر ـ ئىككى كۈن ئەمەس ، ئۈن نەچچە كۈن
ياتتى . كۆپىنچە ، قورسىقى ئەتىگەن ۋە چۈشتە ئاغرىيىتتى . شۇ-
داق تۇرۇقلۇق ، قېشىدا ھېچكىمنىڭ ھەمراھ بولۇشىغا ئۇنا-
مايتتى :

ـــمەن مۇنداق ياتسام ، سىلەر تېخى ئەمگەككە چىقمىسا-
لار ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا تەسىر يەتمەمدۇ ؟ ! دادامغىمۇ سەت ...
مەندە چوڭراق بىر ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا ، ئۆمىلەپ بولسىمۇ
سىلەرنى تاپىمەن...

ئۇنىڭ رايىغا بېقىشتى . نازىر ئاخۇنمۇ دېگىنىنى قىلدى .

قولۇم ـ قوشنىلار تۆت ـ بەش تۇخۇم ، كۆك سامسىسى دېگەن-
دەك نەرسىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ كىرىپ ئۇنى يوقلاپ تۇرۇشتى .
ئۆيدىكى چوك ـ كىچىكىنەك ھەممىسى ئېتىزدا ، مەكتەپتە ...
بولسىمۇ ، كۆڭلى ئۆيدە ـــ تاجىگۈلدە...

ئون نەچچە كۈن ئاشۇنداق ئۆتتى . تاجىگۈلمۇ تولۇق ساقايدى . ئۇنىڭ ئىشقا چىققان كۈنى ـــ تاشمەتخان «ئۇنسۇر» يېرىم كېچە ـ يېرىم كېچىگىچە پىپەن قىلىپ سېستىلىپ قاپقىغا ھەيدىلىپ ، سالى قايتۇرۇپ كېلىنگىنىگە ئۇچ كۈن بولغاندى . ئۇلار ھەپتىدىن بېرى بىللە ئەمگەك قىلدى . سالى گويا ھېچنېمە بولمىغاندەك خاتىرجەم ئىشلەۋاتقاندەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە ، ئۇنىڭ نېمىدىندۇر خاتىرجەم ئەمەسلىكىنى تاجىگۈل تۇيۇپ تۇردى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ كۆزىنى چەپى ـ غەلەت قىلىپ ، ئۇنىڭغا مەنىلىك بېقىشلىرى ؛ تاجىگۈلنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ ، قىزىلىق ھېسسىياتىغا قامچىدەك تېگىدىغان تاتلىق تەبەسسۇمى ... ھەممىسى ، ھەممىسى بۇلۇت توسقان ئەتىياز قۇياشىدەك نەگىدۇر غايىب بولدى . تاجىگۈلگە بەش قولدەك ئايان تاشمەتخانىنى تۆلەندىنىڭ كۆزەرگە كۆزى يوق . ئۇنى بېشىدىن ئايىغىچە چاناپ بۇردا ـ بۇردا قىلىۋەتسىمۇ «ئۇنسۇر» بىلەن قۇدا بولغىلى ئۇنمايدۇ . تاجىگۈل بۇنى باشتىلا بىلەتتى . بىلىپ تۇرۇپ سالىغا كۆڭۈل بەرگەن . يېقىنلاشقان ، بارلىقىنى ئۇنىڭغا ئاتىۋەتكەن . بۇ سالىغىمۇ سىر ئەمەس . بىراق ، ھازىر ئەھۋال تېخىمۇ مۇرەككەپلەشتى ؛ تاشمەتخان مەڭگۈ «ئۇنسۇر» پېتى قالمىغان ئوخشايدۇ . سالىنىڭ «داجەي خېنىم» دىن ئۆزىنى قاچۇرۇشى ، ئېنىسىگى ، مۇشۇ سەۋەبتىن ... مۇبادا ، سالى تاجىگۈلنىڭ نېمە سەۋەبتىن «ئاغرىپ» قالغىنىنى بىلگەن بولسا ، ئېھتىمال ...

تاجىگۈل كۈلۈپ تاشلىدى . بۇ كۈلكىدە ھەم غۇرۇر ، ھەم

مەسخىرە بار ئىدى . راست ئەمەسمۇ ؟ بىر «ئاغرىپ ساقايغان» ئون نەچچە كۈندە تاجىگۈل بىرمۇنچە ئېتىنى يوقاتتى . گېلىنى تاماقتىن قىسىپ ، ئۆيگە بىر كىم كىرسە يوتقان بىلەن بېشىنى پۈركەپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋېلىش ؛ ئۇلگۈرەلمىسە ، چىرايى- نى ئايانچىلىق پۈرۈشتۈرۈپ ئىنجىقلاپ قويۇش ، بىر قىزغا ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭدەك بۆشۈكتىن چۈشۈپلا ، قىش - ياز دېمەس- تىن دالا - تۈزدە قۇشتەك پەرۋاز قىلىپ ، كېيىكتەك ئەركىن چېپىپ يۈرۈپ بۈگۈنگە ئۇلاشقان بىر قىزغا ئاسان ئەمەس - دە ! لېكىن ئۇ چىدىدى ، چىداپ تۇرۇپ ئون نەچچە كۈن تالاغا چىقماي ياتتى . ئاتا - ئانىسىنىڭ يۈرەك - باغرىنى قان قىلىۋەت- تى . بۇنى ۋىجدانى قىلدۇردى ! مۇھەببەت قىلدۇردى ! ! سالى قىلدۇردى ! ! !

نېمە بۇ ؟...

شۇنداق ، بۇ شۇنداق غەلىتە ئىش ! بىر تەڭرى ، بىر ئۆزد- ىدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيدىغان ، ھېچكىمگە دېگىلمۇ بولمايدد- ىغان ، نۇرغۇن - نۇرغۇن سىرلار ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ سىر ! لېكىن ، ئۇ بۇ سىرنى پەقەت سالىغىلا دەيدۇ . ئەسلىدە سالىغىمۇ دېمەي ، ئىچىدە سېسىتىۋەتمەكچى ئىدى ، ئەمدى دېمەي بولمد- ى . چۈنكى ، تۈنۈگۈن ئەتىگەن سالى ناھايىتى سەت چاندۇردى ؛ تۈيۇقسىزلا ، شوخلۇقى تۇتۇپ قالغان تاجىگۈل ھېچكىمگە تۈيۇ- دۇرماستىن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ تاد- لىق تەبەسسۇم قىلغانىدى ، ئۇ سەسكەنگەندەك چىرايىنى پۈرۈش- تۇرۇپ يۈزىنى ئۆرۈۋالدى . بۇ تاجىگۈلگە شۇنداق قاتتىق ئەلەم قىلدىكى ، يىغلاپ تاشلىغىلى تاس قالدى . بۇمۇغۇ مەيلى ، سالى كۈنبويى ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى ، چىرايىمۇ ئېچىلمىدى . دې- مەك ، ئۇ تاجىگۈلدىن ئۆزىنى تارتماقچى ، «داجەي خېنىم» بىلەن ئادا - جۇدا بوللماقچى . بۇنىڭ سەۋەبكارى ئۇنىڭ دادىسى

تۆلەندى «داجەي» . توۋا ، توۋا... سالىنىڭ ۋەدىسى ـــ ئىرادىـ
سى نەگە كەتتى ؟ بەلكى ئۇ تۆلەندىنىڭ تاجىگۈلنى ئۆزىگە بەرـ
مەسلىكى ، ھەتتا مۇشۇ «ئەسكىلىك» نى باھانىداپ ئۆزىنىمۇ
دادىسىغا ئوخشاش «ئۇنسۇر» قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرىگەندۇ ؟
شۇنداق ، چوقۇم شۇنداق ! تاجىگۈلنىڭ ئۆزىگە قانچىلىك كۆيۇـ
دىغانلىقى ، ۋاقتى كەلگەندە ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىسىدىن
كېچىشكىمۇ تەييار ئىكەنلىكىنى بىلمەسە كاشكى !... ياق ، ئۇ
ھۇدۇققان ، تەمتىرەپ قالغان ، مۇشۇ قېتىمقى كېلىشمەسلىكـ
تىن كېيىن تاجىگۈلنىڭ ئۆزىنى تاشلىۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ
قالغان ، ھەتتا تاجىگۈلنىڭ ھېلىقى تەبەسسۇمىنى «مەسخىرە»
دەپ چۈشىنىپ قالغان ... بۇرۇن تاجىگۈل سالى قوغلىسا ناز
قىلىپ قېچىپ ، قاچسا ئەركىلەپ قوغلاپ ، سۆيسە سۆيۈپ ،
قۇچاقلىسا قۇچاقلاپ ، ئۆزىنىڭ تۇمەنلىگەن قىزلارغا ئوخشاش
قىزلىق ھېسسىياتى قىيانداڭ كۆۋجەپ ، ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ
يېنىۋاتسىمۇ ئۆزىنى بېسىپ ، يىگىتلەرنى كەينىدىن قوغلىتىدىـ
غان ؛ «تۆگىنىڭ مەيلى بولسا ، يانتاققا بويىنىنى سوزسۇن» دەپ
جىلمىيىپ تۇرۇپ ، يىگىتلەرنى پەيپەيگە سالىدىغان «نېپىز»
قىز ئىكەنلىكىگە سالىنى ئىشەندۇرۇپ كەلگەن . سالىنىڭ نەچچە
كۈن تۇگۈلۇۋېلىشى ، نەچچە ئاي كۆرۈشمىگەن مەشۇقىدىن ئەل
قاتارى ھال ـ ئەھۋال سوراپ قويمىغانلىقى تاجىگۈلنىڭ كۆڭلىـ
نى غەش قىلدى . سالىدىن ئەمەس بەلكى «داجەي» دادىسىدىن
ئاغرىندى . ئەسلىدە «تاسادىپىي يۈز بەرگەن ھادىسە» دەپ قاـ
راپ ، تاشمەتخاندىن ئاتىنىڭ خۇنىنى تۆلىتىۋالسىلا تۇگەيدىغان
ئىشنى شۇنچە يوغىنىتىۋەتكىنىدىن ئاغرىندى . ئېنىقكى ، سالىـ
نىڭ كۆڭلىدىمۇ مۇشۇ غۇم ... ئەمدى تاجىگۈل ئۇنىڭ «يىگىتـ
لىك» قىلىشىنى كۈتسە بولمايتتى ؛ سالى تەسەللىگە ، مېھىر ـ
شەپقەتكە موھتاج ئىدى . تاجىگۈل «قېلىن دوستى ئىچىپ»

تۇروۋپ ، ئۇنىڭغا «سۈيىنى چىقاردى» . لېكىن ...

تاجىگۈل ئىزا ـ ئەلەمدىن يەرگە كىرىپ كەتمىدى ئۇنىڭ بېرىسى بولدى . بەلكى سالى ئۇنىڭ «كۆڭلى سۈيۈق» لۇقمىنى سېزىپ قېلىپ شۇنداق قىلغاندۇ ؟ ! مەيلى ، ئۇ نېمە دەپ چۈشەنگەن بولسا مەيلى . ئەمدى ئۇ سالى ئۇچۇن مەڭگۇ ئاشۇنداق «سۈيۈلۈپ» يۈرۈشكە رازى . كېچە ـ كۈندۈز ئۆزى قوغلىسا قوغلايدۇكى ، ھەرگىزمۇ بۇرۇنقىدەك ئۇنى قوغلىتىپ يۈرمەيدۇ ! تۇنۇگۈن كەچ ئۇنىڭغا «باغاق» بەرگەن . ئۇخلاپ قېلىپ ، ئۇنىڭدىن بالدۇرراق بۇ يەرگە كېلەلمەسلىكىدىن ئەنسىرەپ كېچچە تۇزۈك كىرپىك قاقمىدى . تولا ئويلاپ بېشى قاپاقتەك ئېسىلىپ كەتتى . ھازىرمۇ مۇگە بېسىپ تۇرۇپتۇ . لېكىن ، دىلى ئويغاق ، ھەر قانداق چاغدىكىدىن سەگەك سالى قايىقتىن پەيدا بولسۇن ، ئۇ ئۆزىنى ئۇنىڭ باغرىغا ئاتىدۇ . مەيلى ئۇ ئۇنى «قېلىن» دەپ تېخىمۇ سەسكەنسۇن ياكى گەپلىرىگە ئىشەنمەي «ئارىنى ئوچۇق» قىلىشقا ئۇرۇنسۇن ، تاجىگۈل ئۇنىڭغا يۈرىكىنى «يېرىپ كۆرسىتىپ» قويسىلا بولدى . ئاسمان يىقىلىپ چۈشسىمۇ پەرۋايى پەلەك !... تاجىگۈل سالىنى سۆيگەن ئاغزىدا ئۇنىڭدىن بۆلەك ھېچكىمنى سۆيمەيدۇ ۋە سۆيەلمەيدۇ . ئۇنى قۇچاقلىغان ئىللىتقان تېنى بىلەن ئۇنىڭدىن بۆلەك ھېچكىمنى قۇچاقلىمايدۇ ۋە ئىللىتمايدۇ . بۇ ئۇنىڭ يۈرەك قەسىمى . يامان يېرى ـــ تاجىگۈل بۇنى سالىغا دېمىگەن ، ئىزا تارتىپ ئاغزىدىن چىقىرالمىغان . بۇگۈن دەيدۇ . دەپ دېۋېتىپ ، ئۇنىڭغا چاپلىشىپ تۇرۇۋپ قانغۇدەك بىر يىغلىۋالسىلا بولدى ! تېخى قەسىمىنى بۇزۇپ ، ئەڭ يوشۇرۇن سىرلىرىنىمۇ دەيدۇ :

تاجىگۈل تاشمەتخان «ئۇنسۇر» نىڭ جەدە ئايغىرنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىنى «ياش زەربىدارلار دۇيى» گە باشچىلىق قېلىپ ئېچىتما ئۆرۈۋاتقاندا ئاڭلىغان . ئۇنى قاچان ، قانداق «پە-

پەن» قىلىشتىنمۇ خەۋەر تاپقان . ئۆزىنىڭ «باش پىپەنچى» بولىدىغانلىقىنىمۇ يۈرىكى تۇيغان . بىر چاغدا ئۇنىڭغا بىرىنچى بولۇپ قول سېلىپ قويغىنىغا ھازىرغىچە ئۆكۈنۈپ يۈرگەن بۇ قىز بۇگۈن كېچە يەنە بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا قول سېلىشى : لىيۇشاۋچى ، لىن بياۋلارغا بولغان قەھىر ـ غەزىپىنى ئۇنىڭغا مەركەزلەشتۈرۈپ ، ئىلگىرىكى ھەر قانداق چاغدىكىدىن قاتتىق- راق پىپەن قىلىشى كېرەك . ئۇنى «بولغۇسى قېينىناتام» دېمەگەندىمۇ ، ئۇنىڭ ناماز ئوقۇيمەن دەپ ئاتىنى ئۆلتۈرۈپ قويغان سەۋەنلىكى ئۈچۈنلا ئۇنى «سىنىپىي دۈشمەن» قىلىۋەتسە ئەپلەشەمدۇ ؟ سىياسەتنىڭمۇ چېكى بارغۇ !... ئەگەر تاشمەتخان دۇچ كەلگەن مۇشۇ ئىشقا تۆلەندى «داجەي» ياكى باشقا بىر كىم دۇچ كەلسە قانداق بىر تەرەپ قىلىنار ؟ ئاتقا ئات تۆلىتىۋېلىنمىدۇ شۇ !...

تاجىگۈلنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ يىغا تۇتتى . تەرەت سۈندۈرۈشنى باھانە قىلىپ قىغ دۆۋۈسىنىڭ كەينىگە ئۆتتى ـ دە ، قانغۇدەك يىغلاپ خىيالغا پاتتى . «ئۆلسەممۇ ئۇنى پىپەن قىلمايمەن ! ـــ دېدى ئىچىدە كەسكىن خىتاب قىلىپ ۋە ئۇلاپلا ئۆزىدىن سورىدى ، ـــ مەن خەلق ئەسكەرلىرىگە باش بولۇپ پىپەن قىلمىسام ، باشقىلار... ؟ »

قانچىلىك ۋاقىت خىيال سۈردىكىن ، ئاخىر «ئاغرىپ قېلىش» نىيىتىگە كەلدى ـ دە ، قورسىقىنى چاڭگاللاپ «ۋاي ـ ۋاي» لىغىلى تۇردى . نازىر ئاخۇنۇمنىڭ «ئۇچىيى ئالماشقان» دەپ دىئاگنوز قويۇشى ، ئىشنى تېخىمۇ يوغىنىتىۋەتتى . تاجىگۈل دەسلەپ بۇنىڭدىن قالتىس خۇشال بولغىنىدىن قورسىقىنى مەھكەم قامىللاپ ، يەردە توختىماي ئېغىندى . كۆزلىرىنىڭ يېشىنى «سىقىپ چىقىرىپ» ھەممە ئادەمنى ساراسىمىگە سېلىۋەتتى . ھارۋىغا سېلىنىپ ، ناھىيە تەرەپكە ئېلىپ مېڭىلغاندا خۇشاللىقى پۈشايمان بىلەن ئالمىشىپ ، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەيلا قالدى .

«دوختۇرلار قورسىقىنى يېرىپ ، يالغان كېسەل بولۇۋالغىنىڭنى ئاشكارىلىۋەتسە ، بۇ يۈزۈڭنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرۈسەن ! ؟ » دەپ ئەيىبلەيتتى بىر غايىب سادا .

تاجىگۈل بىردەم جۇغرۇقۇپ تىترەپ ، بىر دەم چوپىلداپ

تەرلەپ ، بارغانسېرى مەھەللىدىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندا ، تۇ-
يۇقسىز بۇلتۇر «خوجىەن» گۇڭشېلىك بىرەيلەننىڭ ئۇچىيى
ئالمىشىپ قېلىپ ، قول تراكتورى بىلەن ناھىيىلىك دوختۇرخا-
نىغا ئەكېتىلىۋاتقاندا قورسىقىنىڭ ئاغرىقى بارغانسېرى پەسلەپ ،
ئوپېراتسىيە كارىۋىتىغا ئاچىقىش ئالدىدا پۇتۇنلەي ساقىيىپ قال-
غانلىقى يادىغا يەتتى ـ دە ، دەرھال «ساقايدى» . ئۆيگە قايتۇ-
رۇپ كېلىنگەندىن كېيىنمۇ ھېلى «ئاغرىپ» ، ھېلى ساقىيىپ ،
ئون نەچچە كۈننى ئۆتكۈزدى . بۇ جەريانداا ، تاشمەتخان ئۇنسۇر
يېرىم كېچە ـ يېرىم كېچىگىچە «پىپەن» قىلىنىپ ، ئون جېنە-
نىڭ بىرى قالغاندا قاپقىغا ھەيدەلدى ـ دە ، سالى قايتۇرۇپ
كېلىندى . تاجىگۈلمۇ ئۇچىنچى كۈنى «تولۇق ساقىيىپ» ئې-
تىزدا پەيدا بولدى ...

تاجىگۈل كۈلۈپ تاشلىدى . كۈلۈپ تۇرۇپ ئاسمانغا قارد-
دى ، يۇلتۇزلار بايىقىدىن جىق ئازلاپتۇ . ھاۋا ئوچۇق ، مەيىن
شامال يۈزلىرىنى سۆيمەكتە . يىراقتىن ـــ مەھەللە تەرەپتىن
فۇداۋيۇەننىڭ ئاۋازى كەلدى . تاجىگۈل كۈزلىرىنى مەھەللە تە-
رەپكە تىكتى . ئۇنىڭ ئىرادىسى قەتئىي ، پىلانى كاتتا ، سالى بەل
قويۇۋەتمىسىلا ، كۈزگىچە ھېچكىمگە تۇيدۇرماي يۈرۈپ ، ئانىسى
خۇشال ئولتۇرغان بىر پەيتنى تاللاپ ، سالىغا تېگىش نىيىتى
بارلىقىنى ئېيتىش ؛ ئەگەر ئۇ چىرايلىقچە قوشۇلسا ، ئۇ ئارقد-
لىق دادىسىنى يۇمشىتىش ؛ گېپىنى يېگۈزەلمىسە ، ئۇدۇللا
گۇڭشېگە بېرىپ توختى تۇر بىلەن مەتكېرىمگە ئەھۋالنى ئېيە-
تىپ ، ئۇلاردىن ئۆزلىرىنىڭ پاك مۇھەببىتىگە ھامىي بولۇشنى
ئىلتىماس قىلىش...

«سالى نېمە دەر ؟ قوشۇلارمۇ ، يا ... ؟ ئەجەب كەلمەيدۇ
يا ئۇ !... باشقىلار كەپقالغۇچە ھەممە گەپنى ئۇنىڭغا دەۋالمىسام... »

سالى كەلدى ! ئاۋۇ كېلىۋاتقان قارامتۇل گەۋدە چوقۇم
شۇ ، چوقۇم ! ! !

تاجىگۈلنىڭ يۈرىكى ساماغا چۈشۈپ ، ۋۇجۇدى ئوت ئالدى .
ئۇ ئەمدى ئۇنىڭ بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا
تاقەت قىلالمايتتى . مىلتىقىنى مۇرىسىگە ئېسىپ ، كەتمىنىنى
كۆتۈرگىنىچە ئۇنى كۆزلەپ ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى .

«مۇشۇككه ئويۇن ، چاشقانغا قىيىن»

گۈلزار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كېلىپ ، گۈڭشې دوختۇرخانا-سىغا ئورۇنلاشتى . بۇ دوختۇرخانا گۈڭشې بىلەن تەڭلا دۇنياغا كەلگەن بولۇپ ، ياش - تەجرىبىلىك دوختۇر زۇنۇنۇپنىڭ يېتەك-چىلىكىده ، بىردىن ئىچكى - تاشقى كېسەللىك دوختۇرى ، ئىك-كى نەپەر سېستىرا - دورىگەر بىلەنلا ئىشقا كىرىشىپ كەتكەن-دى . يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خېلىلا ئاۋاتلىشىپ ، كارىۋات سانىمۇ ، دوختۇر - سېستىرامۇ كۆپەيگەن . پەۋقۇلئاددە ئېغىر كېسەللەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، بۇ گۈڭشېدىن ناھىيىلىك دوخ-تۇرخانىغا تونۇشتۇرۇپ بېرىلىدىغانلار يوق دېيەرلىك ئىدى . ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش مەبلىغى جۇغلانمىسى كۆپەيگەچ ، خې-لى كۆپ ئەسۋاب - ئۈسكۈنە تولۇقلىنىپ ، داۋالاش شارائىتى كۈندىن - كۈنگە ياخشىلانغان ، بولۇپمۇ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ناھىيە بويىچە ئالدىنقى قاتارغا ئۆتكەنىدى . ئايالار كې-سەللىكلىرى بۆلۈمى تەسىس قىلىشقا جىددىي تەرەددۇت قىلىنى-ۋاتاتتى . مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەنلا دوختۇرخانا باشلىقى زۇنۇنۇپقا «چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر» دېگەن «قال-پاق» كىيگۈزۈلدى - دە ، خىزمەتتىن قوغلاندى . باشقا دوختۇر - سېستىرالارمۇ تېگىشلىك نېسىۋىسىنى يەپ ، پۈت - قولى بوغۇچ-لاندى . دېھقانلار كېسەل بولمايدىغان بولۇپ كەتتىمۇ ياكى جىياك چىك خانىمنىك تەشەببۇسى بىلەن دادۇي ، شىياۋدۇيلەردىن تال-لاپ ، بىر - ئىككى ئايدىن دوختۇرلۇق كەسپىده تەربىيىلەنگەن «يالاك ئاياغ دوختۇر»لارنىڭ شېپالىق قوللىرى ئۆز كارامىتىنى

كۆرسىتىۋاتامدۇ؟ كىسەل كارىۋاتلىرى ئاساسەن بوش ئىدى. ئۆلۈك - تىرىك ئارىلىقىدا جان تالىشىپ، بۇگۈن - ئەتىلىكى قالغان كىسەللەر كىلىپ قالسا، ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا يول-لاپ بېرىلەتتى... ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيە بويىچە «ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرى»نى ئۆگىنىش ئاكتىپى بولۇپ مۇكاپاتلانغان «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»زىكرۇللا دوختۇرخانا باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. ئۇنىڭ كىلىشى بىلەن دوختۇرخانىدا يېڭىچە بىر كەيپىيات شەكىللەندى، ھەر كۈنى چۈشتىن بۇرۇن دوختۇر - سېستىرالار بىر يەرگە يىغىلىپ «ئۇچ ئەسەر»، «بەش ئەسەر»نى ياد ئالاتتى. چۈشتىن كېيىن دوختۇرخانا بېغىنى تېرىش - تېكىش، ئوتاش... تەڭ جىسمانىي ئەمگەكلەرگە قاتنا-شاتتى ياكى يېقىن ئەتراپتىكى ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرىنىڭ ئې-تىز - ئېرىق ئىشلىرىغا ياردەملىشەتتى. ئارىلاپ - ئارىلاپ كىلىپ تۇرىدىغان «ئازادلىق ئارمىيە سەييارە داۋالاش ئەترىتى» جەڭچىلىرىنىڭ كۆمۈش يېڭىلىرى بۇ دوختۇرخانىنى بولسىمۇ بولىدىغان، بولمىسىمۇ بولىدىغان بىر ئورۇنغا ئايلاندۇرۇپ قوي-غانىدى.

گۈلزار دەل مۇشۇنداق بىرپەيتتە ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كەل-دى. ئۇنىڭ كىلىشى ھېچكىمنى خۇشال قىلمىدى. چۈنكى، ئۇ بولسۇن ياكى بولمىسۇن، دوختۇرخانىنىڭ چاقى چۆرگىلەۋېرە-تتى. ئۇنى ناھىيە تەقسىملىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئېرى بىلەن بالىسى مۇشۇ گۈڭشېدا بولغاچ، نائىلاج قوبۇل قىلىشتى. گەر-چە ئۇ «پرولېتارنىڭ خوتۇنى» بولسىمۇ «ئۇنسۇر»نىڭ قىزى ئىدى. سىياسەتنىڭ تەلىپىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا دوختۇرلۇق-نىڭ «يۇمشاق نېنىنى يېيىش» بەكمۇ بالدۇرلۇق قىلاتتى. رەھبەرلىك قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى دادۇي، شياۋ-دۇيلەرنى ئارىلاپ سەييارە كىسەل داۋالاپ «چېنىقىش»قا بەلگە-لىدى. بۇ «چېنىقىش» بىر چاغدا «زىيالىي ياشلار نۇقتىسى»

دا ، كېيىن ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدە «چېنىققان»دىن يۈز ھەسسە ، مىڭ ھەسسە يېنىك ۋە ئاسان ئىدى . تېخى قىرىق ئىككى يۈەن مائاشى بار ئىدى...

گۈلزار ئەتىسىلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى ، ئۆيگە يېقىنراق دادۇي ، شياۋدۇيلەردە ئىشلىگەندە ، ئەتىگەندە بىر زاغرىنى سومكىسىغا سېلىپلا ئۆيىدىن چىقىپ كەتسە ، كەچقۇرۇن ئەل يانقۇدا ئۆيىنى تاپتى . بارا - بارا ئارىلىق يىراقلىشىپ ، ماڭىدىغان يولى ، قىلىدىغان ئىشى ئاۋۇغانسېرى ، نەدە كەچ بولسا شۇ يەردە قونۇپ ، نەدە قورسىقى ئاچسا شۇ يەردىن بىر نەرسە تېپىپ يەپ ، ھەپتە - ئون كۈنلەپ ئۆيگە دەسسىمىدى . كۈز چىقىپ ، قىش كىرەي دېگەندە ، گۈڭشېنىڭ توققۇز دادۇي ، ئەللىك ئۈچ ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنى پىيادە ئارىلاپ چىقىپ ، دوختۇرخانا باشلىقىغا مۇنداق دوكلاتنى سۇندى :

«دوختۇرخانا ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا :

مەن ئىككى ئايدىن ئارتۇق سەييارە داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا مىڭغا يېقىن ئادەمنىڭ كېسىلىنى تەكشۈرۈپ ، داۋالاشقا كۈچۈم يېتىدىغانلىرىنى دەرھال داۋالىدىم . كۈچۈم يەتمەيدىغانلىرىغا گۈڭشې دوختۇرخانىسىغا بېرىپ تەكشۈرتۈپ داۋالىنىش تەكلىپىنى بەردىم . ئۇلار دوختورخانىغا كەلدىمۇ ، كەلمىدىمۇ ؟ بۇنىڭدىن خەۋىرىم يوق... ئېغىر كېسەللەر ئارىسىدا ئەڭ گەۋدىلىك بولغىنى ئاياللار كېسەللىكى بولۇپ ، گۈڭشې بويىچە ئىككى يۈز يەتمىش تۆت نەپەر ئايال بالىياتقۇ چىقۇقى بولۇپ قاپتۇ . بەزىلىرىنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن ئېغىر بولۇپ ، ئىش - ئەمگەككە قاتنىشىش ئىقتىدارىدىن قاپتۇ . ئۇلارنى جىددىي داۋالىمىغاندا ، ھاياتىغا خەۋپ يېتىش ئېھتىمالى زور...

رەھبەرلىك ئويلىنىپ كۆرسە !

ھۆرمەت بىلەن : گۈلزار تاشمەت»

— هى - هى - هى - هى !... خېلى كاللىڭىز بار ئىكەن جۇمۇ ، ئۇكام ! هى - هى - هى - هى !... ئىككى يۈز يەتمىش تۆت ئايال بالىياتقۇ چىقۇقى ئىكەن دەڭ !... — زىكزۇللا دوكلاتقا كۆز يۈگۈرتكەچ ، كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتكۈچە خىرىلداپ كۈلدى . گۈلزارغا يەر ئاستىدىن مەنىلىك تىكىلدى . ئىشخانىدا ئىككىيلەن يالغۇز ئىدى ، — بۇرۇن بۇنداق گەپنى پەقەت ئاڭلىماپتىكەنمەنا ؟ هى - هى - هى - هى !... ئۇلارنىڭ ئاغزىدىكى گەپنى ئاڭلاپلا تىزىملاۋەردىڭىزمۇ ، يا هەممىسىنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپ چىقتىڭىزمۇ ؟

— هەممىسىنى تەكشۈرۈپ چىقتىم .

— مۇنداق دەڭ... هى - هى - هى - هى... شۇنچە جىق خوتۇن هە ؟... ئارىسىدا قىزلارمۇ بارمىكىن ، يا... ؟

— قىزلار يوق . هەممىسى بالىلىق ئاياللار .

— «بالىلىق ئاياللار» ؟ توۋا ، ما ئىشنى... خوتۇنلىرىنىڭ بالا ياتقۇسى شۇنچە بولۇپ كەتكۈچە ئەرلىرى بىلمىگەنمىدۇ ؟ ئەرلىرىگە بىلدۈرمەپتۇ - دە ، كاساپەتلەر !...

قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇۋەرسە ، بۇ ئادەمنىڭ ئاغزىدىن تېخىمۇ «چىرايلىق» گەپلەرنىڭ چۇۋۇلۇپ چىقىشىغا كۆزى يەتكەن گۈلزار سومكىسىدىن بىر تۇتام قەغەزنى ئالدى - دە ، ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى :

— مانا بۇ ئاشۇ كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان ئاياللارنىڭ تىزىمى . دادۇينى بىرلىك قىلىپ جەدۋەللەشتۈرۈپ چىقتىم . كۆرۈپ باقسىلا ! دىئاگنوزى خاتا بولۇپ قالسا ئۆزۈم مەسئۇل...

— هى - هى - هى - هى !... «ئۆزۈم مەسئۇل» دەڭ ... ماقۇل ، زۆرۈر تېپىلسا هەممىسىنى ئۆزۈم تەكشۈرۈپ چىقىمەن ، — زىكرۇللا «تەكشۈرۈپ چىقىمەن» دېگەن جۈملىنى ئۇرغۇلۇق ئېيتقاچ ، گۈلزارغا مەنىلىك تىكىلدى . گۈلزار ئىزا تارتقىنىدىن بەدىنى تىكەنلىشىپ ، يۈزلىرىگە ئوت كەتكەندەك قىزىرىپ كەتتى . ئۇ ئىتتىك يەرگە قاراپ ، رومىلىنىڭ ئۇچى

بىلەن ئاغزىنى دالدا قىلدى ، ـــ ماڭا قاراڭ ئۇكام ، سىز بۇ قېتىم كاتتا مۆجىزە يارىتىپسىز . مەن سىزنى بۇنچىلىك ئىش قىلارەپ ئويلىماپتىكەنمەن... قايىل بولدۇم ، كارغا كېلىدىكەن-سىز !... ھە راست ، ئۆيىڭىزدىن كېلىشىڭىزمۇ ، ياكى... ؟

ـــ يەتتىنچى دادۇيدىن كېلىشىم .

ـــ ھە ، شۇڭا چۈشتىن كېيىن قېشىمغا كەپتىكەنسىز - دە ؟ يارايسىز ! بىرەر ئاينىڭىزنى ئۇدۇل كەلگەن يەردە يېتىپ - قوپۇپ يۈرۈپ ، ئۆيىنىمۇ سېغىنغانسىز ؟ سوپۇرمۇ سىزنى سېغىن-ىپ ئۆلگۈدەك بولدى... بېرىڭ ، بۇگۈن - ئەتە ئىككى كۈن ئوبدان دەم ئېلىپ ، سوپۇرنىمۇ قانغۇدەك رازى قىلىپ ئۆگۈدۈ-لۈككە قېشىمغا كېلىڭ . بۇ ئىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى شۇ چاغدا مەسلىھەتلىشەيلى ، بولامدۇ ؟

ـــ بولىدۇ .

ـــ ئىككى يۈز يەتمىش تۆت خوتۇن دەڭ... ھى - ھى - ھى - ھى !...

زىكرۇللا يەنە نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇڭشۇاتقاندا ئەسنەك تۇتتى . گۈلزار ئۇنىڭغا «خوش» مۇ دەپ قويماستىن ئىشخانىدىن چىقتى . ئۇنىڭ : «ھەممىسىنى ئۆزۈم تەكشۈرۈپ چىقىمەن» دېگەن گېپى گۈلزارنىڭ قۇلىقىدىن زادى كەتمەيتتى .

ئۇ چوڭ يولنى تاشلاپ ، ئېتىزلىق ئارىسىدىكى چىغىر يولغا چۈشۈپلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى...

«كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ» دېگەندەك ، گۈلزار چاچگاھ ۋاقتى بىلەن پىيادە يولغا چىقىپ ، ئۆيىگىمۇ يولۇقماي ، بالىسىنىمۇ يوقلىماي ، ئاجايىپ چوڭ ئۆمىدلەر بىلەن ئۇدۇللا دوختۇرخانىغا كەلگەنىدى . كىم بىلسۇن ، ئۇ ئىشىنىڭ «بىسمىللا» سىدىلا مىخقا ئۇسىدى .

«ئىككى يۈز يەتمىش تۆت خوتۇن دەڭ... ھى - ھى - ھى - ھى !... »

«بۇ ئۇنىڭ نېمە دېگىنى ؟»

گۈلزارنىڭ كۆز ئالدىدا نەپەر بالىياتقۇسى سىرتقا چىقىپ قالغان ئىككى يۈز يەتمىش تۆت ئايالىنىڭ جان قايغۇسىدا «هايا ـ نومۇس» دېگەنلەرنى نەگىدۇر چۆرۈۋېتىپ ، ئۇياتلىق يەرلىرىنى ئاچقان هالدا ئوپېراتسىيە كارىۋىتىدا بىخۇت ياتقان هالىتى نامايان بولدى . زىكرۇللا ئۇلارنىڭ ئۇياتلىق يەرلىرىگە بېزەكلىك ـ ئاچ كۆزلۈك بىلەن تىكىلىپ ، مەسخىرىلىك هىجايىغا ماقتا . بەزىسىنىڭ بالىياتقۇسىنى قوپاللىق بىلەن ئىچكىرىگە ئىتتىرسە ، بەزىسىنىڭكىنى قولىنى تىقىپلا سۇغۇرۇۋېلىپ ، قاسساپنىڭ كانارىسىدىكى بىر پارچە لەش گۆشنى مىجىقلىغاندەك مىجىقلاپ مالقۇشلىماقتا . كىمنىڭ ئۇياتلىق يېرىنىڭ شەكلى ، رەڭگى ، ئورۇق ـ سېمىز... لېكىن مەڭگۈ ئېسىدە ساقلاشقا تىرىشىۋاتقاندەك قايتا ـ قايتا قادىلىپ قاراپ ، گاھ تەرىنى تۇرسە ، گاھ كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ ، تامىقىنى چاكىلداتماقتا...

«هەممىسىنى ئۆزۈم تەكشۈرۈپ چىقىمەن . هى ـ هى ـ هى ـ هى...»

ئۇ چوقۇم ئاشۇنداق تەكشۈرىدۇ !... ئۇ «يالاڭ ئاياغ دوختۇر» چېغىدىلا نۇرغۇن ئاياللارنى «تەكشۈرگەن» كېيىن خوتۇنىنى مەتكېرىمگە «تەكشۈرتۈپ» ، دوختۇرخانىغا باشلىق بولغان . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، مەتكېرىم گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتقا مۇئاۋىن مۇدىر بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي ، زىكرۇللا بىر قوينىڭ بېشىنى كېسىپ مەتكېرىم قاتارلىقلارغا چاي بەرگەن . هاراقنى كۆپ ئىچىۋەتكەنمۇ ياكى ئۇيقۇسى قىستاپ كەتكەنمۇ ؟ مەتكېرىم بىر يانغا قىڭغىيىپلا خارقىراپ خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كەتكەن . چاي ئاخىرلىشىپ ، داستىخان يىغىلىغاندىمۇ ئويغانمىغان . باشقىلار «تەڭشىلىپ» لەڭپۇڭدەك بوشىشىپ كەتكەچ ، ئۇنى ئەكېتىشكە ئامال بولمىغان . ئەمەلىيەتتە هېچ كىم ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇشقا جۇرئەت قىلالمىغان . زىكرۇللانىڭ كۇتكىنى

نىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى . ھەممە مالىمانچىلىق ـــ داۋالغۇش ئىچىدە تۇرغان ، بالا ئاتىغا ، خوتۇن ئەرگە ، قېرىنداش قېرىنداشقا دۇشمەن بولۇپ كەتكەن مۇشۇ كۈنلەردە ، مەتكېرىمدەك يىگىرمە نەچچە مىڭ پۇقرانىڭ تەقدىرىنى ئۆز قولىدا بۇلجۇتماي تۇتۇپ تۇرغان ، «ئاغزىدا قىلىچى بار» دادۇيجاڭ ، شۇجىلارمۇ ئۆيىگە باشلاپ بىر پىيالە چاي ئوتلىتالماي پايپېتەك بولۇۋاتقان بۇ «يۇرت ئاتىسى»نى ئۆز ئۆيىدە بىر كېچە قوندۇرۇپ قېلىش ، زىكرۇللاغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ، ئاسماندىن پوشكال ياغقاندەك كاتتا ئامەت ئىدى . بۇنداق ئامەت دائىم كېلىۋەرمەيدۇ ـ دە !... مېھمانلار ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن مەسلىكتە ئاران يەر دەسسەپ تۇرغان زىكرۇللا خوتۇنىغا ھەيۋە قىلىپ ، چىرايلىق جاي راسلاتتى . ئاندىن ، ئىككىيلەن بىر بولۇپ مەتكېرىمنىڭ كىيىمىنى سالدۇرۇپ ، ئوبدان چۈمكەپ قويدى . خوتۇنىغا «مەي جۇرېن» نىڭ ناشتىلىقىغا ئوخشىتىپ پېتىر مانتا ئېتىشكە تەييارلىق قىلىپ قويۇشنى تاپىلاپ ، ئۆزىنى يوتقانغا ئاتتى... بىر ئۇخلا ـ ئۇخلىماي كۆزىنى ئېچىپلا «مەي جۇرېن»نى خوتۇنىنىڭ يوتقىنىدا كۆرۈپ قۇيقا چېچى تىك تۇردى . قولىغا پىچاقنى ئېلىپ ، ئاۋۋال خوتۇنىنى ، ئاندىن «مەي جۇرېن»نى بوغۇزلىۋەتمەكچى بولغانىدى ، ئەپلەشتۈرەلمىدى ، مەتكېرىم چاققان كېلىپ قولىغا ئېسىلىۋالدى . خوتۇنمۇ ئۆزىنى ئوڭلاپ ئىشىك تاقايدىغان دەمنى كۆتۈرۈپ قوپتى . بۇقىدەك قاۋۇل بىر ئەر بىلەن پەرىزات-تەك چىرايلىق ، مۇشۇكتەك چاققان بىر ئايالغا شۇ تاپتا زىكرۇللادەك يەنە ئىككى ئادەم بىر بولۇپمۇ تاقابىل تۇرالمايتتى . بولۇپمۇ خوتۇنىنىڭ پەيلى بەك يامان ئىدى . دەمنى شۇنداقلا شىلتىسا ، زىكرۇللا ئۆزىنى ئۇ دۇنيادا كۆرەتتى . دەل شۇ چاغدا مەتكېرىم :

ـــ ھاي !... ـــ دەپ بىر ۋارقىرىغانىدى ، دەم ھاۋادا لەيلەپ قالدى . زىكرۇللانىڭ جېنىمۇ ئامان قالدى . مەتكېرىم

زىكرۇللانى چاشقاننى باسمادىغاندەك ئاستىغا بېسىپ تۇرۇپ بىر مۇنچە «دەرس» ئۆتتى . زىكرۇللامۇ ھوشىنى تاپتى : «مەست ئادەمنى قوندۇرۇپ قالمىسام مۇشۇ ئىشمۇ يوق . ھەممە گۇناھ مەندە !... مەي جۇرېن مەست بولمىغان بولسا ھەرگىز مۇنداق قىلمايتتى . ئاۋۇ جالاپمۇ... جاھاندا خوتۇن ئازمۇ ؟ ئىككى دانە قەغەز گۈل ، بىر يۈرۈش ‹تاللانما ئەسەر ›گە كېلىدىغان نېمە ئۇ !... ‹تالاق › دېۋېتىپلا ، ئورنىغا باشقا بىرىنى ئەپكىرىۋالسام بولمىدىمۇ ؟ !... »

ئۇ «تالاق !» دېدى - يۇ ، خوتۇننى ئۆيدىن قوغلىمىدى ، خوتۇنمۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتمىدى . چۈنكى بۇ كۈنلەردە ، «شەرىئەت» ، «نىكاھ» دېگەن ئۇقۇملار نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا مەۋجۇت بولمىغاچ ، «ئىت بىلەن مۇشۇك» بىر - بىرىنى يەۋەتمەي بىر ئۆيدە تۇرالىسىلا «نىكاھ»قا دەخلى يەتمەيتتى . ئۇلار شۇنداق ياشاپ قالدى . بەزىدە بىر - بىرىگە ئىت بىلەن مۇشۇكتەك خىرىس قىلىشىپ ، بەزىدە كاككۇك بىلەن زەينەپتەك كۈلۈشۇپ چاقچاقلىشىپ ، يېلىمدەك ئېرىشىپ ، بىر - بىرىگە سەرەجدەك چاپلىشىپ «ئەر - خوتۇن» بولۇشۇۋەردى . شۇنداق قىلغىنىمۇ ئوبدان بولغانكەن : مەتكېرىم بىلەن بولغان قوشنىدارچىلىق ئاغىنىدارچىلىق - ئۇلپەتچىلىككە ئايلاندى . كىم مەتكېرىمنى چايغا ئېيتسا ، مەتكېرىم زىكرۇللانى قۇيرۇقىغا ئېسىۋېلىشنى ئۇنتۇمايتتى . بەزى كۈنلىرى ئۇنى ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلسا ، بەزى كۈنلىرى ئون بەش ياشلىق پەلچىك قىزى ساياھەتنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئۈسۈپ كىرىپ تاماق ئەتتۇرۇپ يەپ ، ئۇيقۇسى كەلگۈچە زىكرۇللاغا ۋەزىيەتنىڭ يۈزلىنىشى توغرۇلۇق «دەرس» ئۆتەتتى . زىكرۇللا بۇنىڭدىن قالىتىس خۇش ئىدى . تېخى مەتكېرىم ناھىيىگە ، ۋىلايەتكە يىغىنغا بېرىپ قونۇپ قالغان چاغلاردا ، خوتۇننىنى ساياھەتكە ھەمراھ قىلىپ ياتقۇزىدىغان بولدى . چۈنكى ، مەتكېرىمنىڭ بىر - بىرى

دىن بىر ياشلا پەرقلىنىدىغان بەش قىز ، بىر ئوغلى بولۇپ ، ئوغلى بىر يىلى يازدا ئاداشلىرى بىلەن قىزىل دەريياسىغا چۆمۈ- لۈپ ئويناۋاتقىدا دەريياغا «يەم» بولدى . ئەتىۋار ئوغلىدىن ئايرى- لىپ قالغان ئانا تولا يىغلاپ يۈرىكىنى ئالدۇرۇپ قويۇپ ، تۈيۈق- سىزلا جان بەردى . بۇ چاغدا ئىككى قىزى ئۇرۇمچىدە ، ئىككى قىزى قەشقەردە ئالىي ، ئوتتۇرا تېخنىكۇملاردا ئوقۇۋاتاتتى . كەنجى قىزى سايامەت ئون بىر ياشتا بولۇپ ، ئىككى ئايىغى پەلچەك ئىدى . ئۆي ئىشلىرى پۈتۈنلەي ئۇنىڭغا قالدى . مەكتەپ- رىم ئۇنىڭغا - بۇنىڭغا كۆز سېلىپ ، ئۆيگە بىر «قارانچۇق» ئەپكىرىشكە تەرەددۇتلىنىۋاتقاندا مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ كەتتى . «شامال» نەك يۆنىلىشىنى كۆزىتىش ، ئەتراپىغا ئادەم توپلاپ «ئىسيان» كۆتۈرۈش ، تۈيۈپ - تۈيمايلا «يۇرتنەك ئاتە- سى» بولۇپ قېلىش ئۇنى بۇ مەقسىتىگە يەتكۈزمىدى . بۇ — بىر جەھەت ؛ يەنە بىرى ، ئۇنى پۈتۈن يۇرت بىلىپ كەتتى . ئۇمۇ پۈتۈن يۇرتنەك «تۇمۇچۇق» لىرىنى نەزەردىن ئۆتكۈزدى . تەقتى - تۇرقى ، رەڭگى - رۇخسارى دىتىغا ياققانلارنى «تەشۋىقات دۇيى» گە ئارتىس ، فۇداۋيۇەن ، «يالاڭ ئاياغ دوختۇر» قىلىپ قويدى . خالىغان چاغدا ئۇلاردىن «ئىمتىھان» ئېلىپ ، «كۆز- دىن كەچۈرۈپ» تۇراتتى . زىكرۇللانەك خوتۇنى شۇلارنەك بىرى بولۇپ ، ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدە فۇداۋيۇەن ئىدى . يىگىرمە بەش ياشلىق بۇ چوكان «تۇغۇت» دېگەننەك نېمىلىكىنى بىلىپ ئۇل- گۈرمىگەن بولۇپ ، بويى زىلۋا ، بەدىنى چەك ، كۆزلىرى ئويۇ- ناق ، ئاۋازى زىل ، يېقىملىق ئىدى . مەتكېرىم ئۇنى بىر «چو- قۇپ» لا ئىندەككە كەلتۈردى . بۇ ئەمەلىيەتتە ، هوقۇقنەك كۈچى ئىدى . ئۇ چوكان هەركۈنى ئەتىگەن يۇلتۇز تارقىماستا ئېرىنەك قويىنىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپلا ئۆگزىگە يامىشاتتى . بەزى كۈن- لىرى مەتكېرىمنەك ئالدىنقى كۈنكى بۇيرۇقىنى ئېسىگە ئېلىپ نەچچىنى يۆتىلىپ قويىاتتى . هايال ئۆتمەي مەتكېرىم قېشىدا پەيدا

بولاتتى ـ ده ، ئىككىسى دۆۋىلەكلىك پاخالنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ كېتەتتى . ئىش تۈگىگەندىن كېيىن ئۇ تۈنىكىدىن ياسالغان كا-ناينى ئاغزىغا تۇتۇپ ، بار ئاۋازى بىلەن «ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇ-شى مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ···» دەپ بىر چۈشلىداپ كەتسە ، گاھى «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى»نى ، گاھى «يۇگۇشلىك تاغنى يۆتكىشى» نى بىر تىنىقتا تۈگىتىۋېتەتتى . بەزىدە زىكرۇل-لا ئۇنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپ بىرەر سائەتكىچە «غۇداۋ» قىلماي جىمىپ كەتكىنىنىڭ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرسە ، قىلچە دۇدۇقلىماستىن : «ئۆگزىگە چىقسام بەك كېچە ئىكەن ، ئەزالار-نى بىردەم ئۇخلىۋالسۇن دەپ ، ئىچىمدە ‹بەش ئەسەر›نى تەكرارلىدىم···» دەپ ئاغزىنى تۇۋاقلايتتى . ئاخىر ئۇنىڭ زادى نېمىنى «تەكرارلايدىغان»لىقى ئاشكارىلاندى . غەزەپ خۇشامەت-كە ، ئۆچمەنلىك دوستلۇققا ئايلاندى . مەتكىرىمنىڭ قىزلىرى كەينى ـ كەينىدىن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ، ھەرقايسى ھەر يەردىكى «چېنىقىش» نۇقتىلىرىغا كەتتى . تېخى ھەممىسى گېپىنى بىر قىلىۋالغاندەك ، مەتكىرىمگە مەسلىھەتمۇ سالماي ، رۇخسەتمۇ ئالمايلا ، بېيجىڭگە پىيادە سەپەر قىلغاندا تونۇشۇپ «داخۇي-جەن»[1] دە بىللە ياتقاندا ئىسسىق ئۆتۈشۈپ قالغان ھەمراھلىرى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇۋالدى . مەتكىرىم بۇنىڭدىن رەنجىپ ئولتۇرمىدى . ئۇنىڭ ئىدىيىسى «ئازاد» ئىدى . ئۇ باشقا قىزلار-نىمۇ مۇشۇنداق قىلىشقا كۈچەپ دەۋەت قىلاتتى . گۈلزارنىڭ تويى بۇنىڭ تېپىك مىسالى ، ئەلۋەتتە .

راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇ قىز بالا زاتىغا ئۆلگۈدەك ئۆچ ئىدى . خوتۇنى قىز تۇغقان ئەرلەرنى ئەر سانمايتتى . تەكرى

---

① داخۇيجەن — خەنزۇچە خەت مەنىسى «چوڭ يېڭىن جېڭى» . ئەينى چاغدا ، «قىزىل قوغدىغۇچى» ئوقۇغۇچىلار مەلۇم جايغا چېدىر تىكىپ ، ئوغۇل ـ قىزلار بىللە يېتىپ ـ قوپۇپ تەشۋىقات ۋاربقى ھېسىپ تارقىتىپ ، كانايدا نۇتۇق سۆزلەپ ، ئۆز كۆز قاراشلىرىنى كەڭ تەرغىپ قىلىپ ، قارشى تەرەپنى بولۇشىغا سۆكەتتى ۋە پارچىلاشقا ئۇرۇناتتى . بەزى «داخۇيجەن»لەر نەچچە ئايلاپ داۋاملاشقان — ئاپتور .

ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك ، تۇنجى پەرزەنتىنى قىز قىلدى . بالا يەرگە چۈشۈپ ئايىغى چىققۇچە بىر قېتىم كۆتۈرۈش ئۇياقتا تۇرسۇن ، ئەركىلىتىپمۇ قويمىدى . ئۇنىڭ ئېتىنى ئاتىماي ، «هوي مېكىجىن» دەپ چاقىراتتى . كېيىنكى قىزلىرىغىمۇ شۇ «ئىسىم»نى ئىشلەتتى... مەتكېرىم خوتۇنىدىن پۇتۇنلەي بەزگە- نىدى . ئايدا - يىلدا بىرەر قېتىم ئوچۇق چىراي بەرمەيتتى . يوقىلاڭ ئىشلارنى باھانىداپ ئۇرۇپ - تىللايتتى ، ئانىسىنىڭكە- گە هەيدىۋېتەتتى . قىزلىرىنىمۇ كەينىگە سېلىپ قويۇپ ، ئەلەم ئۈستىگە ئەلەم قىلاتتى . بىر ئوغۇل تۇغۇلۇۋىدى ، قىزلارنىڭ كۈنى تېخىمۇ تەس بولدى . ئۇنىڭ ئۆلۈمىنىمۇ قىزلاردىن كۆردى... ئۇلار چوڭ بولغانسېرى ، ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئائىلىگە ، بولۇپمۇ دادىسىغا ئارتۇقچە «يۈك» ، ئانىسىغا «بويۇنتۇرۇق» بولۇپ قال- غانلىقىنى سېزىشكە باشلىدى . ئۆيدىن تېزراق چىقىپ كېتىش- مىسە ، ئۆزلىرىگىمۇ ، ئانىسىغىمۇ مەڭگۈ خورلۇق بولمايدىغانلە- قىنى تونۇپ يەتكەن بۇ قىزلار پۇتۇن زېھنىنى ، مېھرىنى ئوقۇش- قا بەردى . باشلانغۇچ مەكتەپتىن تاكى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈر- گىچە «ئەلاچى»لىق بىلەن «ئۇچتە ياخشى»لىقنى قولدىن بەرمە- دى . ئاخىر ئىككى يىلدا تۆتى كەينى - كەينىدىن ئۇرۇمچىگە ، قەشقەرگە بېرىپ ئارام تاپتى . ئانىسىنىڭ هازىرىنى ئاچقىلى بىر كەلگەنچە ، ئىككىنچىلەپ يۇرتىغا ، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆيىگە دەسسىمىدى . هازىر مەتكېرىمگە «يۈك» بولۇۋاتقىنى كەنجى قىز . ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىمۇ ، دورىسىمۇ يوق...

بىر هېسابتا ، ئۇنىڭ ئۆيده بولغىنىمۇ ئوبدان بوپتىكەن : ئۇنىڭغا «ئاچا» بولۇش باھانىسىده ، ئاشنىسى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەركىن كىرىپ چىقالايدۇ ، ئۇمۇ شۇنداق . هەممىدىن ئەپلىك يېرى — زىكرۇللا هاشار - مەدىكارغا كەتكەن چاغلاردا ، قىزد- نى ئۇنىڭ خوتۇنىغا هەمراه قىلىپ قويۇپ ، خالىغان چاغدا ئۇنىڭ ئىشىكىنى تەمتىرىمەي قاقالايدۇ ، ئۆيىگە ئۇسۇپ كىرە-

لەيدۇ...

ھېلىقى ۋەقەدىن نەچچە ئاي ئۆتۈپ ، زىكرۇللانى ناھىيىدە ئېچىلغان بىر ئايلىق «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»لارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتىپ «بىلىمى»نى تولۇقلىدى . بىرەر يىلدىن كېيىن ، ئەر - خوتۇن ئىككىيلەنگە «ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپى» تاجىنى كىيگۈزۈپ گۈڭشې ، ناھىيە بويىچە مۇكاپاتلاتتى . ئۇلاپلا زىكرۇللانى گۈڭشې دوختۇرخانىسىغا باشلىق قىلدى...

گۈلزار بۇ يەرگە «چېنىقىش»قا كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ، رىۋايەت تۇسىنى ئالغان بۇ غەلىتە سەرگۈزەشتىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ ئىشەنمىگەن . كېيىنكى رېئاللىق ئۇنى ئىشىنىشكە مەجبۇر قىلدى . زادى نېمە ئۈچۈن ئىشىنىپ قالغانلىقىنى ئۆزى بىلەن تەڭرىدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى . ئۇنى ئۇزاقتىن بېرى ئىچىگە تىنغۇزۇپ ، كۆزىنى ياشلاپ كېلىۋاتقان نەرسە دەل مۇشۇ ئىدى . ھازىرمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلاۋاتىدۇ .

لېكىن ، گۈلزار ھەرگىزمۇ بۇرۇنقى گۈلزار ئەمەس ، بەلكى زىكرۇللادەك يۇز «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»غا ئون يىل دەرس ئۆتكۈدەك ئىقتىدارغا ئىگە ئىسمى - جىسمىغا لايىق دوختۇر — دۆلەت كادىرى !...

گۈلزار ئۆگۈنى زىكرۇللا ئىشقا چۈشۈشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن ئۇنىڭ ئىشخانىسى ئالدىغا ئۇندى . ئۇنىڭ نېمە دېيىشى ، نېمە ئىشقا بۇيرۇشىنى بىلمەيتتى . ئۇنى سەييارە كېسەل داۋالاشقا بۇيرۇغاندا ، بۇ ۋەزىپىنى قاچانغۇچە ئىشلەيدىغانلىقىنى ئېيتمىغان . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئۇنىڭغا يېتەرلىك دورا - ئوكۇل بېرىلمىگەچ ، ئۇ نۇرغۇن كېسەللەرنى تەكشۈرۈپ دىئاگنوز قويدى - يۇ ، دورا بېرىپ داۋالىمىدى . ئەملىيەتتە ، «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»لار نېمە قىلسا ، ئۇمۇ شۇنى قىلدى . «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»لار قەستەن بىرەر ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتمىسىلا ، ئۇلارنى

ھېچكىم ئەيىبلىمەيدۇ . چۈنكى ، ئۇلار «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ مېۋىسى ، «يېڭى شەيئى» . گۈلزار ئۇلارغا ئوخشىمايدۇ . كىچىككىنە سەۋەنلىك ئۆتكۈزسە جازالىنىدۇ ، ھەتتا خىزمەتتىن قوغلىنىشى ، تۈرمىگە قامىلىشى مۇمكىن...

ئېھتىيات قىلىش ، ئېھتىيات قىلىش ، يەنە ئېھتىيات قىلىش ، كىچىككىنىمۇ سەۋەنلىك ئۆتكۈزمەسلىك ؛ تىرىشىش ، تىرىشىش ، يەنە تىرىشىش ، ئۆلەر ھالەتتىمۇ باشقىلارنىڭ كەينىدە قالماسلىق...

مانا بۇ ، گۈلزارنىڭ ياشاش مىزانى ، ئۆگىنىش مىزانى .

ئۇ مۇشۇ «مىزان» بويىچە ئىش قىلىپ ، كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتتى . قىسقىغىنا سەييارە داۋالاش خىزمىتى جەريانىدا ، دوختۇرخانا مەسئۇلىمۇ بىلىشكە ئۇلگۈرمىگەن نەپەر بالىياتقۇ چىقۇقى بولغان ئىككى يۈز يەتمىش تۆت ئايالنىڭ تىزىمىنى تۈرغۇزۇپ چىقالىغانلىقى دەل مۇشۇ «مىزان»نىڭ نەتىجىسى ئىدى . ئەگەر ئاشۇ ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ دوختۇرخانىدا ئۆز قولى بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتىۋەتسە ، قىسقىغىنا ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ بىر ئارمانى ئىشقا ئاشقان بولاتتى . كۈتمىگەن يەردىن دوختۇرخانا باشلىقى بۇ ئىشنى چاقچاققا ئايلاندۇرۇۋەتتىپ ، ئۇنى چىۋىن يەۋالغاندەك قىلىپ قويدى . بەلكى ، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ چاقچاقچى ئادەمدۇر ياكى گۈلزارنى «ئاشۇ كىچىكىكىنە نەتىجىسى بىلەن مەغرۇرلىنىپ دىمىغىنى كۆتۈرۈۋالمىسۇن» دەپ شۇنداق قىلغاندۇ... قېنى ، بىردەم كۈتۈپ باق گۈلزار ! ئۇ كەلسىلا ھەممە ئىش ئايان بولىدۇ . بەلكى ئۇ سەن تۇزۇپ چىققان ھېلىقى جەدۋەلنى ئاساس قىلىپ...

— قىزچاق ، ئەجەب بالدۇر كېلىۋاپسىزغۇ ؟ ھى - ھى - ھى - ھى...

خىيال دەرياسىدا ئۇزۇپ يۈرگەن گۈلزار چۆچۈپ بېشىنى كەينىگە بۇرىغاندى . بىر قولىنى ئۆزىنىڭ مۇرىسىگە قويغان

هالدا هىجىيىپ تۇرغان زىكرۇللانى كۆرۈپ هودۇققىنىدىن شەل-
پەردەك قىزىرىپ كەتتى . مۇرىسىدە چايان ئۆمىلەۋاتقاندەك بىئا-
رام بولۇپ ، ئۇنىڭ قولىنى سىلكىپ پەسكە چۈشۈرۈۋۈەتمەكچى
بولدى ـ يۇ ، ئۇنداق قىلمىدى . ئەكسىچە ، زورلاپ تەبەسسۇم
قىلدى . زىكرۇللا بۇنى ئۆز چاقچىقىغا مايىللىقىنىڭ ئىپادىسى
دەپ چۈشەندى بولغاي ، تېخىمۇ بىلجىرلىغىلى تۇردى :

ـــ ئۇلۇشكۇن قارىسام ، ئورۇقلاپ ئۇكلىگەن كاللىدەكلا
بولۇپ قاپتىكەنسىز ، ئىككى كېچىدىلا «هۆپپىدە» ئېسىلىپ ،
ئالاھىدە رەڭ تۇزەپ قاپسىز ! هى ـ هى ـ هى ـ هى··· ! ئۆي
يارىشىدىكەن جۇمۇ سىزگە··· ! ئېيتىڭە ، ئۆي ياراشتىمۇ ، سو-
پۇرمۇ ؟···

ئۇ يەنە نېمىلەرنى دېمەكچى ئىدىكىن ، ئىزادىن ئۆلگۈدەك
بولغان گۈلزار «شارتتىدە» بۇرۇلۇپ يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدى .
زىكرۇللا پېتىنى بۇزماستىن گېپىنى يۆتكىۋالدى :

ـــ خاپا بولدىڭىزمۇ ؟ هى ـ هى ـ هى··· سىز
بىلەن قورۇنماي ، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرۇپ سۆزلىشەر-
مىزمىكىن دەپ چاقچاق قىلىپ قويدۇم . چاقچاق دېگەنچۇ ، ئا-
دەمنى ياشارتىپ ، ئۆمرىنى ئۇزارتىدۇ··· كېلىكى ئىشخانىغا كە-
رەيلى··· ـــ زىكرۇللا ئاغزى بېسىلماي سۆزلىگىنىچە ئىشىكنى
ئېچىپ ئىچكىرى كىردى . گۈلزار بوينىدىن باغلىغاندەك قورۇ-
نۇپ ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئاستا ئەگەشتى . ئىشخانا ئىسسىق ، مەش-
تە لاۋىلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى . گۈلزار ئىچىدە : «ئۇنىڭ ئىشخا-
نىسىنى تازىلاپ ، ئوت قالايدىغان مەخسۇس ئادەم بار ئىكەن ـ
دە !··· » دەپ ئويلاپ ، ئىشىكنى يېپىش ـ ياپماسلىقنى بىلەلمەي
تۇرغاندا ، زىكرۇللا :

ـــ ئىشىكنى يېپىپ ، ئورۇندۇققا كېلىڭ ! ـــ دېدى .
گۈلزار ئىشىكنى يېپىپ ، ئۇ كۆرسەتكەن ئورۇندۇققا ئول-

تۇرۇپ ، رومىلىنى تۇزەشتۇرۇۋالماقچى بولدى ـ يۇ ، ئۇنداق قىلمىدى . نېمە ئۈچۈندۇر يۈرىكى ئېغىپ ، ۋۇجۇدى مۇزلاپ كېتىۋاتتى . بىر كۆزى ئۇنىڭدا ، بىر كۆزى ئىشىكتە ئىدى . زىكرۇللا بۇنى تۇيدىمۇ ياكى باشلىقلىق سالاپىتىنى ساقلىغۇسى كەلدىمۇ ؟ شۇ ئۈستىدىكى قانداقتۇر قەغەزلەرنى ئۈيان ـ بۇيان يۆتكەپ ، ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ چىققاندىن كېيىن گۈلزارنىڭ ھېلە-قى دوكلاتىنى قولىغا ئېلىپ گەپ باشلىدى :

ـــ سىز مېنى چۈشەنمەيسىز ، ـــ دېدى ئۇ چىرايىغا سۈرلۈك تۈس بېرىپ ، ـــ مەن ئويۇن ـ چاقچاققا قانچە ئامراق بولسام ئىشقىمۇ شۇنداق بوش تۇرمايدىغان ئادەم !... بىلەمسىز ، مەن نېمە قىلدىم ؟ ـــ گۈلزار بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئاغزىغا تەلمۈردى ، ـــ ئۇلۇشكۇن سىزنى يولغا سېلىۋېتىپلا گېۋىيخۇيغا بېرىپ ، سىزنىڭ دوكلاتىڭىزنى مەي جۇرېنغا كۆر ـ سەتتىم ، ـــ گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە ، گۈلزار قاتتىق شۇركۇ-نۇپ ، چىرايى «لاپپىدە» ئۆڭدى . كۆز چاناقلىرى ئېچىشىپ ، ۋۇجۇدىغا يىغا ياماشتى . لېكىن ، چاندۇرمىدى ، ـــ مەي جۇ-رېن دوكلاتنى قايتا ـ قايتا كۆرۈپ ، سىزگە ئاپىرىن ئوقۇدى . مېنى زۇنۇنۇپ دېگەن ھوقۇقدارغا قوشۇپ بىرمۇنچە كايىدى . ئاخىرىدا مۇنداق يولىيورۇق بەردى : بىرىنچى ، بالىياتقۇسى چـ-قىپ كەتكەن ئاياللارنىڭ كېسەللىك تارىخىنى تەپسىلىي ئېگە-لەپ ، بىرىنچىدىن ، قايسى ئايال مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن بۇ-رۇن ؛ ئۇچىنچىدىن ، قايسى ئايال گېۋىيخۇي قۇرۇلۇشتىن بۇ-رۇن ؛ ئىككىنچىدىن ، قايسى ئايال گېۋىيخۇي قۇرۇلغاندىن كې-يىن ئاشۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى ئاي ، كۈنگىچە سۈ-رۈشتۈرۈپ خاتىرىلەپ ، جەدۋەللەشتۈرۈپ چىقىش ... ئىككىنچى ، ھەركىمنىڭ كېسەللىك دەرىجىسىنىڭ ئېغىر ـ يې-نىكلىكى ، يېشىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى ئېنىقلاپ رەتكە

تۇرغۇزۇپ چىقىش ؛ ئۇچىنچىدىن ، قاتۇرۇپ بىر پارچە پىپەن ماقال تەييارلاپ ، زۇنۇنۇپ دېگەن كاپىتالىزمچىنىڭ ئايالىلار كېسەل بولسا كارى بولماي ، شۇنچە جىق ئايالنى ناكا قىلغان جىنايىتىنى پىپەن قىلىپ سىستېمىلاشتۇرىدۇ...

زىكرۇللا شۇنداق جىق «نىنچى»لەرنى ساناپ كەتكىلى ، بىر سائەتچە داۋام قىلغان بۇ «ۋەز»نى لوقما سالماي ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان گۈلزار ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمىدى . ھېچنەرسە ئېسىدە قالمىدى . «ئېسىدە قالدى» دېيىلسە ، ئۇنىڭ : «زۇنۇنۇپ دېگەن كاپىتالىزمچىنى پىپەن قىلىپ سىستېما ، مەڭگۈ قەد كۆتۈرەلمەس قىلمۇلتىمىش...» دېگىنىدىن ئىبارەت بولدى . دەل مۇشۇ گەپ گۈلزارنى ئەقلىدىن ئازدۇرغىلى تاس قېلىۋاتاتتى . چۈنكى ، گۈلزار بۇ يەرگە كەلگەندە ، زۇنۇنۇپ پىپەن قىلىنىۋاتاتتى . ئادەملەرنىڭ نەقەدەر رەھىمسىزلىكى ، ۋەھشىيلىكى... شۇنداقلا ، ئادەم جېنىنىڭ نەقەدەر پىشىشقلىقىنى گۈلزار ئاشۇ «پىپەن»دە كۆرگەن . ئەڭ باتۇر «پىپەنچى» مۇشۇ زىكرۇللا ئىدى . زۇنۇنۇپقا ھېچكىم قول تەگكۈزمەستە زىكرۇللا قول تەگكۈزگەن ، دەسسەپ ـ پېتىقلاپ ، ئورنىدىن قوپالماس قىلىۋەتكەن . ھوشىدىن كەتسە ، ئىتنىڭ ئۆلۈكىنى سۆرىگەندەك دارقىرىتىپ سۆرەپ ئاپىرىپ ، بېشىنى ئېرىقتىكى سۇغا تىقىپ ھوشىغا كەلتۈرگەن . كۈندۈزى «پەپەن» قىلغىنى ئاز كەلگەندەك ، كېچىلىك نازارەت قىلىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ ، ئۇنى نەچچە قېتىم چالا ئۆلۈك قىلىپ قويغان (گۈلزارلارنىڭ ياتقى «تۇرمە»گە يانداش ئىدى) . مانا شۇ چاغدا ، گۈلزارنىڭ زۇنۇنۇپقا بەكمۇ ئىچى ئاغرىغان بولسىمۇ ، ھېچقانداق يارەم كۆرسىتەلمەي ، بىرمۇنچە كۆز يېشى قىلغان . چۈنكى ، زۇنۇنۇپ مۇشۇ دوختۇرخانا بىلەن تەڭلا مۇشۇ يۇرتتا پەيدا بولغان . بۇ يۇرتتا ئۇنىڭ ئايىغى تەگمىگەن ئائىلە ،

ئۇنىڭغا كېسەل كۆرسەتمىگەن ئادەم قالمىغان . كەسپىي ئىقتىدا-
رىنىڭ يۇقىرىلىقى ، مىجەزنىڭ ئوڭلۇقلۇقى بىلەن چوڭ -
كىچىكنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن . ئۆيلىنىپ ، بالا - چاقىلىق
بولۇپ كەتكەن . ئوتتۇز كارىۋاتلىق بۇ دوختۇرخانىدا كارىۋات
يېتىشمەي ، كارىدورمۇ كېسەللەر بىلەن تولۇپ كەتكەن . زۇنۇ-
نۇپ ھەر يىلى ناھىيە ، ۋىلايەت تەرىپىدىن مۇكاپاتلىنىپ تۇر-
غان ؛ دوختۇرخانىمۇ ناھىيە بويىچە «يېزا دوختۇرخانىلىرىنىڭ
ئۈلگىسى» بولۇپ كەلگەن... مانا ھازىر قارايدىغان بولسىڭىز ،
دوختۇرخانىدا ئاران تۆت كىشى يېتىپ داۋالىنىۋاتىدۇ . ئۇلار-
نىڭ بىرىمۇ دېھقان ئەمەس .

نېمە ئۈچۈن ؟

دېھقانلاردىن ھەر يىلى جان بېشىغا يىغىۋېلىنىدىغان شۇنچە
جىق «ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش پۇلى» نېمىگە ئىشلىتىلىدىغا-
دۇ ؟

ئېنىقكى ، بۇ پۇللارنىڭ زور كۆپ قىسمى «ئىنقىلاب» قا
سەرپ قىلىنىدى . «ئۈزۈندە تېمى» ، «چوڭ خەتلىك گېـ-
زىت» ، «كىچىك خەتلىك گېزىت» ئىشلەش ؛ ئايروپىلان ، پە-
كاپىلاردا ئولتۇرۇپ «ئالاقە باغلاش» ، «تەجرىبە ئالماشتۇرۇش»...
دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى پۇل بىلەن ئوخشايدۇ . شۇڭا دېھقانلار
«مەنىۋى ئاتوم بومبا» بىلەن قوراللاندۇرۇلۇپ ، «روھىي ئو-
زۇق» بىلەن داۋالىنىدۇ .

بۇ ، كىچىك بالىمۇ بىلىدىغان ئاددىي ساۋات .

ئەلۋەتتە ، گۈلزارمۇ بىلمەيدىغان يەردە ئەمەس...

— شۇنداق بولسۇن ، — دېدى زىكرۇللا تاماكىسىنى
قاتتىق بىر شۇرۇبۇالغاندىن كېيىن «پۇششىدە» تىنىپ ، —
سىز ئاۋۋال تەكشۈرۈپ - تەنقىد قىلىپ ، قاتۇرۇپ بىر ماقالە

تەييارلاڭ ، زۇنۇنۇپنىڭ جىنايىتىنى قانچە گاڭ[1] غا كۆتۈرسىڭىز شۇنچە ياخشى . مۇشۇ ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇندىيالىسىڭىز ، «كەلگۈسى ئىستىقبالىم پارلاق» دەۋېرىڭ !

گۈلزار «ماقۇل» ياكى «ياق» دېيەلمەي تىرناق تاتىلاپ ئولتۇرۇپ كەتتى .

ــ نېمانداق گەپ قىلمايسىز ؟

تاقىتى تاق بولغان زىكرۇللانىڭ قوپال ئاۋازى ئۇنى تىلغا كىرگۈزدى . لېكىن ، ئۇ باشقا گەپنى قىلدى :

ــ تىزىملىكتىكى ئاياللارنىڭ كېسىلىنى قاچان داۋالايمىز ؟

ــ نېمە ! ئەتىگەننىڭىزى مەن نېمە دېدىم ؟ ئىنقىلابنى تۇتماي تۇرۇپ ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولامدۇ ؟ «بالا ، قىلغان ئىشى چالا» دېگەن مۇشۇ ـ دە !... ھى ـ ھى ، ھى ـ ھى... ئاۋۋال مەن دېگەننى قىلىڭ . بۇ دېگەن مەي جۇرېننىڭ يوليورۇقى... ئۇ خوتۇنلارنىڭ ئىشىنى كېيىن بىر نېمە دېيىشىمىز...

گۈلزار شۇنچە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى ، شۇنچە چەككەن جاپاسىنىڭ مۇنداق نەتىجە بېرىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى .

«مەي جۇرېن سىزگە ئاپىرىن ئوقۇدى... »

«مەي جۇرېننىڭ يوليورۇقى... »

بەلكى بۇ دېگەنلىرى راستتىمۇ... كېسەللەر دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنالمىسا ، دوختۇرلار كېسەل داۋالىماي نەدىكى ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار بىلەن كۈن ئۆتكۈزسە ، بۇنداق دوختۇرخانىنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ ! بۇمۇ پومېشچىك ، باي دېھقانلارنىڭ

---

① گاڭ — خەنزۇچە سۆز بولۇپ ، «تۇتقا» مەنىسىدە .

بۆشۈكتىكى ، تۆشۈكتىكى بالا ـ چاقا ، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا چېتىپ «سېسىتىشقا» ئوخشاش ئىشىمىدۇ ؟ ماقۇل ، بۇغۇ شۇنداق ئىش بولسۇن ، ھېلىقى بىچارە ئاياللارنى داۋالاش توغرۇلۇق نېمىشقا ئېنىق بىر نېمە دېمەيدۇ ؟ ئۇلارنىڭ پىپەن قىلماقچىمۇ ؟ !...

گۈلزار ئويلىغانسېرى ، ئويلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى . تېگىگە يەتكەنلىرىنىڭ ئېغىزىدىن چىقىرالمايتتى ، ئۇنىڭدا مۇنچىلىك جۈرئەتمۇ يوق . سۈكۈت ، سۈكۈت ، يەنە سۈكۈت...

بۇ گۈلزار «چېنىقىش»قا چۈشۈپلا تېپىۋالغان «قورال» . ئۇ مۇشۇ «قورال»غا تايىنىپ نى ـ نى خەتەرلىك ئۆتكەللەردىن ئوڭۇشلۇق ئۆتتى ، تەسەللى تاپتى ، ھەتتا مەڭگۈ مۇشۇنداق ياشاشنى نىيەت قىلدى . ھەرقاچان ، ھەرقانداق ئىشتا «ماقۇل» نى جىقراق دەپ ، قول ـ ئايىغىنى چاققان قىلسىلا ، ھەرقانداق شارائىتتا تىلى قىسىلمايدۇ ، دادىسىغا چېتىلمايدۇ...

بۇ قېتىمقى سەييارە كېسەل داۋالاشتا دەل مۇشۇنداق قىلـغان . سىلىق ـ سىپايە مۇئامىلىسى ، شېرىن ـ شېكەر سۆزلىرى بىلەن ئۇچرىغانلىكى ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېرىتىپ ، نى ـ نى نومۇسچان ئاياللارنى ئۆز قىزلىرى ، ھەتتا بىر يوتقاندا بىللە ياتىدىغان ئەرلىرىدىنمۇ سىر تۇتۇپ يوشۇرۇپ كەلگەن دەردلىرى ـ نى ئاشكارىلاشقا مەجبۇر قىلغان... ئەسلىدە ئۇ ئىككى يۈز يەتمىش تۆت نەپەر ئايالنىڭ تىزىملىكىنى تۇرغۇزۇپ بولۇپلا ، كېسەللىك ئەھۋالى ، دوختۇرخانىنىڭ شەرت ـ شارائىتىنى ئاساس قىلىپ ، ئۇلارنى مۇددەتكە ، تۇركۈمگە بۆلۈپ داۋالاش لايىھىسىنىمۇ تۈزۈپ چىقىشنى ئويلىغانىدى . كېيىن بەزى كونا دوختۇرلارنىڭ غۇرۇرىغا تېگىپ قويۇشتىن ، ئېنىقراقى ، بەزـ لەرنىڭ : «ئەمدىلا مەكتەپ پۈتتۈرگەن بىر نېمىنىڭ دوختۇرخا ـ نىنىڭ بوسۇغىسىدىن كىرمەي تۇرۇپلا باشلىقلارغا پىلان كۆرسـ

تىپ يۇرگىنىنى !... » دەپ ئالدى ـ كەينىدە مەسخىرە قىلىش ، ھەتتا ئۆزىگە ئۆچ بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ بۇ نىيىتىدىن ياندى . كاللا ئىشلىتىشنى بىلمىگەن ئادەمنىڭ زىرقى كەم ، غېمى جىق ، ئۆمرى كۆتە بولىدۇ . گۈلزار كاللا ئىشلىتىشنى بىلەتتى ، كىچىككىنە پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيتتى . ھايا تىدا بۇنداق چوڭ پۇرسەت كەم ئۇچرىغان ، بۇنى تۇنجىسى دېسىمۇ بولىدۇ . لېكىن ، ئېھتىيات قىلىش كېرەك . «پۇرسەت كەلدى» دەپلا ئۆزىگە تەئەللۇق بولمىغان ئىشلارغا چېپىلسا ، بەزىدە پايدا سىدىن زىيىنى كۆپ بولىدۇ . ئۇ ئۆزىگە تېگىشلىك ئىشنى قىلىپ بولدى . پىلان تۈزۈش ، لايىھە تۈرغۇزۇش دېگەنلەر باش لىق قىلىدىغان ئىشلار . ۋاقتى كېلىپ ، رەھبەرلىك قانداق داۋالاش مەسىلىسىنى مۇزاكىرىگە قويسا ، گۈلزار ئويلىغانلىرى نى دېسە بولىدىغۇ !... جەدۋەلنى پۈتكۈزگەن كېچىسى گۈلزار تاڭنى ئاتقۇزۇپ بولالماي بەكمۇ سىقىلدى . سىقىلىش ئىچىدە ھۇزۇرلاندى ، مەغرۇرلاندى . ئۇ ئالدىرايتتى ، بەكمۇ ئالدىرايتى ، بىر مىنۇت بولسىمۇ دوختۇرخانىغا بالدۇرراق بېرىپ ، ئۆز دوكىلاتىنى باشلىقىنىڭ قولىغا تەگكۈزۈپ ، ئۇنىڭدىن تۇنجى «يارايدۇ»نى ئېلىشقا ئالدىرايتتى . ئۆي ئىگىسىنىڭ چامغۇر سېلىپ ئەتكەن ئۇماچ بىلەن ناشتا قىلىشقا تۇتۇۋېلىشى ، كەينى ـ كەينىدىن ئۇچ ـ تۆت كېسەلنىڭ ئىنجىقلاپ كىرىپ كېلىشى نەتىجىسىدە ، ئىككى ـ ئۇچ سائەت كېچىكىپ يولغا چىقتى . بۇنى ئاز دەپ ، زىكرۇللا ئۇنىڭغا «يارايدۇ» ئەمەس ، بىرمۇنچە تېتىقسىز چاقچاق ھەدىيە قىلدى . مانا ئەمدى ئۇنى «پىپەنچى» بولۇشقا قىستاۋاتىدۇ . ئۇنىڭ مەقسىتى ناھايىتى ئېنىق ، گۈلزارىدىن پايدىلىنىپ زۇنۇنۇپنى «پىپەن» قىلىش باھانىسىدە ئۆزىنىڭ نوپۇزىنى تىكلىمەكچى . ئەكسىچە ، ھېلىقى بىچارە ئاياللارنى داۋالاش ئىشى ئۇنىڭ خىيالىدا يوق !...

گۈلزار ئۇنىڭ ئاغزىنى تاتىلاپ ، ئۆز قىياسىنىڭ توغرا ـ خاتالىقىنى ئىسپاتلىماقچى بولدى :

ـــ ئۇلارنى بىر تەرەپتىن داۋالىغاچ ، بىر تەرەپتىن پىپەن ماقالىسى تەييارلىساق بولمامدۇ ؟

ـــ ماۋالىنى !... قانداق داۋالايسىز ؟

ـــ دوختۇرخاناندا ياتقۇزۇپچۇ ؟

ـــ نېمىگىز بىلەن ياتقۇزىسىز ؟ ماڭا قاراڭ ئۇكام ، سىز تولىمۇ نادان ئىكەنسىز ! ـــ زىكرۇللا تاماكىسىنى كەينى ـ كەينىدىن شوراپ ، ئەستايىدىل سۆزلەشكە باشلىدى ، ـــ نېمە دېسەم بولار ؟ ھەي... توغرا ، سىز بىلمەيسىز ، دوختۇرخانىمىز ـ نىڭ ئەھۋالىنى ئۇقمايسىز... ئويلاپ بېقىڭە ، ئىككى يۈز يەتمىش تۆت خوتۇن دېگەن ئاز گەپمۇ ؟ ھەربىرىگە مىڭ يۈەندىن چىقىپ بولسا ، ھەممىسىگە ئىككى يۈز يەتمىش تۆت مىڭ يۈەن كەتتى دېگەن گەپ !... بۇنچە جىق پۇلنى نەدىن تاپىسىز ؟ ھەمكارلىشىپ داۋالاشتىنمۇ ؟ ئۇمۇ يوقلا گەپ ! بىلەمسىز ؟ بىر دېھقان يىلدا ئاران بەش يۈەن تاپشۇرىدۇ . گۇڭشې بويىچە يىغقىنىڭىز يۈزمىڭ يۈەنگىمۇ يەتمەيدۇ . قالغىنىنى نەدىن تاپىسىز ؟ ! ئۇ خوتۇنلاردىن بۆلەكلەر دورا يېمەمدۇ ؟ !...

زىكرۇللا شۇنداق ئىنچىكە ھېسابات كۆرسەتتىكى ، ئايىغىدا بىرمۇنچە دېھقانىنى بىرمۇنچە دورىغا قەرزدار قىلىپ قويغىلى تاس قالدى .

ـــ سىز كىچىك ، تېخى نۇرغۇن ئىشلارنى بىلـ ـمەيسىز ، ـــ دېدى ئۇ گۈلزارنىڭ دوكلاتىغا ئاخىرقى قېتىم توختىلىپ ، ـــ بىلمەي تۇرۇپ شۇنچە ئاۋارە بولۇپسىز . بۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ... ئېنىق گەپىمنى دەپ قويای ، ئۇ خوتۇنلار بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن ! ھەممىسى ئۆزى تاپقان كېسەل ، ھەممىسى كۆڭلى سۈيۈق خوتۇنلار !... ئەرلىرى ئېتىزدىن كـ ـەلسە ، ئۆيىدە ئىسسىق تاماق يېگىلى تۇرىدۇ ، ئۇلار ئىشتىن قايتىپ كەلسە ، ئۆيىدە ئىسسىق سۇ تەييار

ـرىپ بولغۇچە ئېسىلىپ ، پاسكىنا ـ پاكىز يۈرگىنىگە تويۇش-
سۇن !... سىز نېمىشقا ئۇنداق كېسەل بولمايسىز ؟ باشقا ئايال-
لارچۇ ؟ !...

گەپ تۈگىگەنىدى . غەزەپتىن ، ئىزا ـ نومۇستىن يېرىلىپ
كەتكۈدەك بولغان گۈلزار ئۇنىڭ ئاغزىنى يەنە تاتىلاپ ، ئۆزىنىڭ
يۈرەك يارىسىغا يېڭىۋاشتىن تۇز سېپىشنى خالىماي ، تىلىنىڭ
ئۇچىغا كېلىپلا قالغان سۆزلىرىنىمۇ ئىچىگە يۇتۇۋەتتى ـ دە ،
خامانغا قوشقان غۇنىجىنىدەك خامۇش ھالدا ئورۇندۇقتىن قوپ-
تى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا ، كۆز ياشلىرى يامغۇر بولۇپ تۆكۈ-
لۈشكە تەييار ئىدى . لېكىن ، ئۇ ئۆلسىمۇ بۇ يەردە ياش تۆكمەيت-
تى .

ـــ شۇنداق بولسۇن ، مەن دېگەندەك قىلىڭ ! ـــ زىك-
ـرۇللامۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا ئورنىدىن قوپتى ، ـــ پىپەن ماقا-
لىنى قانچە بالدۇر پۈتكۈزسىڭىز شۇنچە ياخشى . پاكىتلىرى
تولۇق بولسۇن ! ھەراست ، رەسىم سىزالامسىز ؟

ـــ ياق ، قانداق دەيلا ؟

ـــ ھېلىقى خوتۇنلارنى يەنە بىر قېتىم تەكشۈرۈپ ، بالد-
ياتقۇسىنىڭ سىرتقا چىقىش دەرىجىسىنى بىر سانتى[1] ، بىر
مىللى[2] غىچە خاتىرىلەپ چىقىڭ ! كېيىن مەن تەكشۈرگەندە
پەرق بەك چوڭ بولۇپ كەتسە ، سىز بىلەن باشقىچە سۆزلىشىپ
قالىمەن . ئۇقتىڭىزمۇ ؟

ـــ ئۇقتۇم .

ـــ ئەگەر قولىڭىزدىن كەلسە ، رەسىم بىلەن كۆرسەتسىـ-
ڭىز تېخىمۇ ئوبدان بولاتتى... خەير ، نېمە دېسەم بولار ؟ ئىشقىـ-

---

① سانتى — سانتىمېتىر
② مىللى — مىللىمېتىر

لىپ ، تىرىشىپ بېقىڭ... مۇشۇ سىناقتىن ئوبدان ئۆتسىڭىز ، مېنىڭ ئىشەنچلىك يارەمچىم بولۇپ قالىسىز...

زىكرۇللا يەنە نېمىلەرنى دېدى؟ بىرىمۇ قۇلىقىغا كىرمەدى . ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىن قانداق يېنىپ چىقتى؟ گۈلزار بۇنى مۇ بىلمىدى . چىڭقاپ كەلگەن يىغا ئۇنى ئۇدۇللا ھاجەتخانىغا ئېلىپ كىرگەندى ، تۇمشۇقىنى روملىنىڭ ئۇچى بىلەن يۆگەپ ، بوغنۇقۇپ - بوغنۇقۇپ يىغلاپ كەتتى . يىغلىغانسېرى يۈرىكى ئېزىلىپ ، كۆزلىرى بۇلاققا ئايلاندى . قۇلىقىدا زىكرۇللانىڭ ئاۋازى :

«ھەممىسى كۆڭلى سۈيۈق خوتۇنلار !... پاسكىنا - پاكىز يۈرگىنىگە تويۇشسۇن !... »

گۈلزارنىڭ كۆز ئالدىغا ئانىسى كەلدى ، روزىخان بۇ يەرگە كېلىپ تاكى باش ئەتىيازغىچە ئەمگەككە قاتناشمىدى . «ھەر بىرلىرى كەلمەستىمۇ دۈيمىزنىڭ ئىشلىرى توختاپ قالمىغان ، ـــ دېگەندى ھوشۇر دۈيجاڭ تاشمەتخان ئۇستام ئۇنىڭ ئۆيىگە ئىش سوراپ بارغاندا ، ـــ بولسا ، ھەر قايسىلىرىغا جوجىل قويماي ، ئۆزىمىز قىلىۋەرسەك ئوبدان بولاتتى ، قانداق قىلىمىز؟ تەشكىلچىلىك ئىكەن... قارىسام ، روزىخانىنىڭ ئەمچەكتە بالىسى بار ئوخشايدۇ ، گۈلزارخانىنىڭ بالىسىنى بېقىشقىمۇ ئادەم لازىم... ئۇنىڭ ئىشقا چىقمىغىنىغا يەرلىرىمىز ئاق قالماس ، بالىغا سوغۇق تەگكۈزۈۋالسا ھەممىمىزگە تەس... » تاشمەتخان ئۇستامنىڭ كۈتىدىغىنىمۇ دەل مۇشۇ گەپ ئىدى . ئۆزى ئېغىز ئېچىپ بولغۇچە ، دۈيجاڭ توغرىلاپ قويدى . تاشمەتخان ئۇستام ئۇنىڭغا بىرمۇنچە رەھمەت ئېيتىپ ، بالىلارنىڭ تاغار بوغۇش ، تاغارنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ بېرىش ، سېۋەت كۆتۈرۈپ تېزەك تېرىشتەك ئىشلارغا يارايدىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى كەينىگە سېلىپ ئېتىزغا چىقتى... ئەتىياز كېلىۋىدى ، روزىخانىنىڭمۇ «بىكارنان» يېگۈسى

كەلمەي ، سۈپۈرگە ئاخۇن بىلەن خېۋىرنى كۆتۈرۈپ ئېتىزغا چىقتى . باشقا دېھقان ئاياللىرىغا ئوخشاش بىر تال تانا بىلەن بىر كۆپىنى يېنىدىن ئايرىماي ، نەدە ئىشلىسە شۇ يەرگە سەگۈدەك چەك سېلىپ ، بالىلارنى بۆلىدى . كىم بىلسۇن ، بىر كۈن كەچكىچە قاپ يۈدۈپ ، ئېتىزغا قىغ توشۇپ ، كەچقۇرۇنغا كەلگەندە بەكمۇ بىئارام‌لىق ھېس قىلدى... مانا ھازىرغىچە بالىياتقۇسى سىرتقا چىقىۋېلىپ ، مىڭ جېنىنىڭ بىرىنى قويمايدۇ... گۈلزار باشقا دېھقان ئاياللىرى قاتارىدا ئانىسىنىمۇ داۋالاپ ساقايتىۋالماقچى ئىدى . زىكرۇللا ئۇنىڭ مۇشۇ ئارزۇسىنىمۇ يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى . بۇمۇغۇ مەيلى ، مەكتەپتە مەدىكار ئىشلەپ تاپقان پۇلى بىلەن بىر - ئىككى يىللىق مائاشىنى چىشىنىڭ كاۋىكىدا ساقلاپ بولسىمۇ ئانىسىنى داۋالىتىپ سايتماي قويمايدۇ . ئۇنى ھەممىدىن بەك قىيناۋاتقىنى «پىپەنچى» بولۇش . ھەممىسى ئۆزىنىڭ نادانلىقى - ئەخمەقلىقى ... بولغۇلۇق بولۇپ بولدى ، ئەمدى بېشىنى تامغا ئۇرسىمۇ ، ھەتتا ئۆلۈپ بەرسىمۇ بىكار ! باشلىق بۇيرۇغانكەن ، ئۇنىڭ «غىدىڭ - پىدىڭ» دېيىشكە نېمە ھەددى ! ؟ ئېشەك پادىشاھ بولسا ، يولۋاسىنىمۇ ئوت - چۆپ يېيىشكە زورلايدۇ . بۇنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار ؟ !

بىراق ، گۈلزار ھەرقانداق قىلىپمۇ ھەيرانلىقىنى باسالمايتتى...

تېپىشماق

گۈلزار «پىپەنچى» بولۇشقا بۇيرۇلۇپ ھەپتە ئۆتە ـ ئۆتـ مەيلا «دوختۇر» بولۇپ قالدى . 7 ـ دادۇيدە ، بۇنىڭدىن نەچچە كۈن ئىلگىرى ساپساق يۈرگەن شاراپەتخان 2 ـ 3 كۈن ماغدۇرـ سىزلانغاندەك بولۇپلا بىر يېقىلغانچە قايتا ئورنىدىن قوپالمىدى . قورسىقىدا بەش ئايلىق بالا بار ئىدى . دادۇينىڭ «يالاڭ ئاياغ دوختۇر»ى داۋالىغانسېرى ئېغىرلىشىپ كەتتى . نېمە كېسەل ئىكەنلىكىنىمۇ بىلەلمىدى . گۈلزار دەل مۇشۇ ئىشقا ئۈلگۈرۈپ بۇ دادۇيگە كەلگەنىدى . خوش ، بۇ يەرگە كەلگەن ئىكەن بارلىق زېھنى ، تېخنىكىسىنى ئىشقا سېلىپ بۇ كېسەلگە بىر نېمە دەپ ئات قويۇشى كېرەك . ئۆتكەن قېتىم بىرمۇنچە ئايالغا «كېسەللىرىنى جەزمەن ساقايتىمەن» دەپ ۋەدە بېرىپ ، ئۈلارنى بىرمۇنچە ئۈمىدلەندۈرۈپ قويغانىدى . ھازىر ئۈلارنىڭ دىدارىغا قاراشقىمۇ يۈزى يوق . ئەگەر شاراپەتخانىنىڭ ئىشىمۇ شۇنداق بولۇپ قالسا ، ئۇنىڭغا «ۋېيشىڭ» گۇڭشې ھارام بولىدۇ . بولۇپمۇ ئۆزىنى «ھەممىگە قادىر ئەۋلىيا» چاغلايدىغان «يالاڭ ئاياغ دوختۇر» ئالدىدا...

گۈلزارنىڭ دوختۇرلۇق سومكىسىدا نەچچە قۇتا دورا بىلەن كۆك ، قىزىل يوت ، داكا ۋە تىڭشىغۇچتىن بۆلەك ھېچنەرسە يوق ئىدى . شۇنداقتىمۇ ئۇرۇنۇپ بېقىشى ، بارلىق ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ ، دىئاگنوزنى توغرا بېكىتىشى كېرەك . داۋالاش 2 ـ ئورۇندىكى مەسىلە... گۈلزار ھودۇقۇپ تۇرسىمۇ چاندۇرمىدى ؛ تەمكىن ، ئېغىر بېسىق قىياپەت بىلەن

ئىشقا كىرىشىپ ، ئىشەنچ بىلەن ھۆكۈم قىلدى :

ـــ جىددىي خاراكتېرلىك جىگەر ياللۇغىدەك تۇرىدۇ...

«يالاڭ ئاياغ دوختۇر» ئىشەنمىدى :

ـــ ئۇنداق ئەمەستۇ ؟ مېنىڭچە...

گۈلزارمۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇردى :

ـــ مېنىڭچە چوقۇم شۇنداق .

ـــ مېنىڭچە كېزىكمىكىن دەيمەن...

ـــ كېزىكتە مۇنداق ئالامەتلەر بولمايدۇ . ئىشەنمىسىلە ، ئۇنى دەرھال دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ ئەتراپلىق تەكشۈرتۈپ باقايلى ، سىلە دېگەندەك چىقىپ قالسا تېخى ياخشى... دىئاگنوزنى ئېنىقلىماي تۇرۇپ ، قارىسىغا دورا ئىشلەتسە ئاقىۋىتى يامان بولىدۇ...

«يالاڭ ئاياغ دوختۇر» تەن بەرمىدى . لېكىن ، گۈلزارنىڭ ئاخىرقى بىر جۈملە سۆزى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويغانىدى . ئۇنىڭ پىكرىنى ئائىلاج قوللىدى . شاراپەتخانىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئاللىقاچان شۇنداق قىلىش نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ قاپقىدا ھاشارغا ئىشلەۋاتقان كۈيئوغلىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈۋاتقانىكەن . گۈلزارنىڭ تۇرتكىسى بىلەن پىلاننى ئۆزگەرتتى . قايسى دوختۇرخانىغا ئاپىرىش توغرۇلۇق گەپ بولغاندا :

ـــ ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىڭلار ، ـــ دېدى گۈلزار شاراپەتخانىنىڭ دادىسىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ ، ـــ ئۇ يەرنىڭ شارائىتى ياخشى ، دورا ـ ئوكۇللىرى تولۇق... ئەسلىدە مەن ئۆتكەن قېتىم كەلگەندە خەۋەر تاپقان بولسام ، شۇ چاغدىلا مەسلىھەت بېرىدىكەنمەن...

ئەتىسى ئەتىگەندە شاراپەتخانىنى ئېشەك ھارۋىسىغا يانتۇزۇپ ناھىيىگە ئېلىپ مېڭىشتى . گۈلزار ئۇنىڭ دادىسىغا مۇشۇ مەسلىھەتنى ئۆزى بەرگەنلىكىنى ھېچكىمگە تىنماسلىقىنى يەنە بىر قېتىم تاپىلىدى . چۈنكى ، زىكرۇللانىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماي

تۇرۇپ ، ھېچكىمنىڭ ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىد-
شىغا يول قويۇلمايتتى . بۇنىڭسىزمۇ زىكرۇللانىڭ كۆزىگە سەت
كۆرۈنۈپ قالغان گۈلزار ئەمدى يەنە «ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش
راسخوتىنى سىرتقا ئاققۇزۇۋەتتى» دېگەن «جىنايەت» بىلەن ئە-
يىبلىنىشىنى خالىمايتتى .

ئاشۇ كۈندىن ئېتىبارەن ، گۈلزارغا ئۇيقۇ ھارام بولدى .
ۋۇجۇدىنى قورقۇنچ بېسىپ ، جېنى ئىچىدە قېچىپ يۈردى .
چېپىلمىسىمۇ بولىدىغان ئىشقا چېپىلىپ نېمە قىلىدۇ ؟ يا ئۇ
دوختۇخانا باشلىقى بولمىسا... دوختۇرخانىدا تۆت - بەش يىل
ئىشلەپ ، ئورنى ئىسسىغان بولسا كىمنىڭ دەردى ؟ !

گۈلزار پۈشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي يۈرگەن كۈنلەر-
دە ، شاراپەتخان ئاخىرەتكە سەپەر قىلدى . ئۇ A تىپلىق يۇقۇم-
لۇق جىگەر يالليۇغى بىلەن ئاغرىغانكەن . «دوختۇرخانىغا ۋاق-
تىدا بارمىغانلىق ، دىئاگنوز قويۇشنىڭ تەسلىكى ئۇنىڭ جېنىغا
زامىن بوپتۇ . چۈنكى ، بۇ كېسەلنىڭ ۋىروسى شاڭخەيدە تۇنجى
قېتىم بايقالغان بولۇپ ، مەملىكەتنىڭ باشقا جايلىرىغا تارقالمە-
غانكەن . سەھىيە مىنىستىرلىقىنىڭ بۇ كېسەلنىڭ ئالدىنى
ئېلىش - داۋالاش توغرىسىدىكى جىددىي ئۇقتۇرۇشى ئەمدىلا
ناھىيىگە يېتىپ كەلگەن بولۇپ ، ۋىلايەتنىڭمۇ بۇ ھەقتە مەخ-
سۇس ئورۇنلاشتۇرۇشى بار ئىكەن . شاراپەتخان ۋىلايەت بويىچە
مۇشۇ كېسەللىك بىلەن ئاغرىغان تۇنجى ئادەم بولۇپ قاپتۇ .
ئازادلىق ئارمىيە 12 - دوختۇرخانىسى ، ۋىلايەتلىك دوختۇرخا-
نىلاردىن مۇتەخەسسىس تەكلىپ قىلىپ ، كوللېكتىپ مۇھاكىمە
قىلىپ دىئاگنوزنىى بېكىتكىچە بىر مۇنچە ۋاقىت ئۆتكەچ ، كې-
يىنكى داۋالاشلار ئۇنۇم بەرمەپتۇ... شۇنداق قىلىپ ، تېخى
بۇلتۇرلا تويى بولغان ، پات ئارىدا ئانا بولۇش خۇشاللىقىدا ئۆزى-
نى قويىدىغان يەر تاپالماي يۈرگەن 18 ياشلىق بالا چوكان بۇ
دۇنيا بىلەن ۋاقىتسىز ۋىدالاشتى . ئۇنىڭ ۋاپاتى پۈتۈن ۋىلايەت-

نى ، ھەتتا پۈتۈن ئاپتونوم رايوننى ئاتوم بومبىسى پارتلىغاندەك زىلزىلىگە سېلىۋەتتى ؛ سەھىيە تارماقلىرى تۈركۈم ـ تۈركۈم سەييارە داۋالاش ئەترەتلىرى تەشكىللەپ ، يۇرت ـ يۇرتقا ماڭـ دۇردى . «ۋېيشىك» گۇڭشې تىپىك نۇقتا ئىدى .

«قىچىشقان يەردە بۇرگە بار» دېگەن گەپ راست ئوخشايـ دۇ ، گۇڭشې بويىچە ئىككى يۈزدەك ئادەم ئاشۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغانكەن . ۋىلايەتلىك سەييارە داۋالاش ئەترىتى يېتىپ كېـ لىپ ھەپتىگە قالماي ئاشۇ يەكۈننى چىقاردى . ناھىيىلىك دوخـ تۇرخانا كارۋات قىسلىقىدىن ئىشخانا ، كاربىدورلارغىمۇ كېسەل يانقۇزدى . گۇڭشې دوختۇرخانىسى قىستا ـ قىستاڭ بولۇپ كەتتى . ئونلاپ «ئائىلە كارۋىتى» تەسىس قىلىنىپ ، دوختۇر ـ سېستىرالار گۇرۇپپا ، ئىسمېنىلارغا بۆلۈندى . گۈلزارنىڭ نالـ سى تەڭرىگە يەتتىمۇ ـ قانداق ، ئۇنى ۋىلايەتتىن چىققان پېشقەـ دەم بۆلۈم مۇدىرى ، گۈلزار پراكتىكا قىلغان چاغدا ئىچكى كېسەللىكلەر بويىچە يېتەكلىگەن ئۇستازى ئوبۇلقاسىم دوختۇر ئۇنى ئۆزىگە يارەمچىلككە تاللىۋالدى . ئەمەلىيەتتە ، گۈلزار بىلەن يەنە بىر ئايال دوختۇردىن باشقىلار «ئائىلە كارۋىتى» باشقۇرۇشقا ماڭدۇرۇلدى . زىكرۇللانىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ ، لەيلەپلا قالدى .

بۇ كۈنلەردە ، توختى تۇر پۈتۈن زېھنىنى مۇشۇ نەرسە ـ سەلنى ئېنىقلاش ـ داۋالاشقا قارىتاندى . ئۇ كۈن بويى دادۇيمۇ دادۇي چېپىپ يۈرۈپ ، «ئائىلە كارۋىتى»دا داۋالىنىۋاتقانلارنى يوقلاپ ، ئەھۋالىنى ئۇقۇشاتتى . كەچقۇرۇن تاكى ئۇيقۇسى كەلـ گۈچە گۇڭشې دوختۇرخانىسىدا نۆۋەتچى دوختۇر ـ سېستىرالار بىلەن مۇڭدىشاتتى ، كېسەللەردىن ھال ـ ئەھۋال سورايتتى . شۇ كۈنلۈك ئەھۋالىنى كۈن ئاتلاتماي ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتقا مەلۇم قىلىپ تۇراتتى... ئۇ بۇ يەرگە بىرىنچى قول باشلىق بولسىمۇ ، ئاددىي ئەسكەردەك ساددا ۋە كەمتەر ئىدى .

ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭ بىلەن تارتىنماي ھال ـ مۇڭلىشالايتتى . ھەممەيلەن ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى ، ئۇنىڭ بۇ يەردىن كېتىپ قېلىـ شىدىن ئەنسىرەيتتى . بىر چاغدا : «تۇ جۇرېن لېيۇ شاۋچىنىڭ ئەسكىرى ئىكەن . لۇڭ شۇجېن ئۇنى قايتۇرۇپ ئەكېتىپ جازاـ لايمىش» دېگەندەك گەپلەر تارقىلىپ يۈرگەنىدى . ئۇزاق ئۆتـ مەي ، لۇڭ شۇجېننىڭ ئۆزى لىن بياۋ گۇرۇھىنىڭ چاپارمىنى سۈپىتىدە شىنجاڭدىن ئېرىپ ، توختى تۇر ۋەزىپىسىدە قېلىۋەرـ دى . گۇڭشېغا مۇدىر ھەم شۇجى بولغىنىغىمۇ ئىككى يىلدىن ئاشتى . ئۇ پرىنسىپتا ، چوڭ ئىشلاردا ھېچكىمگە يول قويماي ، ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارغا قەتئىي ئارىلاشمايتتى . ھازىر ئۇنىڭ نەزەردە A تىپلىق يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغىنى داۋالاش ، كونترول قىلىشتىن مۇھىم ۋە چوڭ ئىش يوق . يۇقىرى ـ تۆۋەننىڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكىنىگە قارىماي ، بۇ كېسەلنىڭ ۋىروسى ھەممە يەردە ۋابا ئىلاھىدەك ئۇچۇپ يۈرۈپ ، بارغانسېرى نۇرغۇن ئادەمنى يېقىتماقتا ، بەزى ناھىيىلەر ، ھەتتا قەشقەر شەھىرىمۇ ئۇنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىماقتا ئىدى... توختى تۇرنىڭ چوڭ ئوغلى مۇشۇ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ ، 12 ـ دوختۇرخاـ نىدا يانتۇزۇلغانىكەن . ئۇ بىر قېتىملا بېرىپ يوقلاپ كەلگەنچە ، خىزمەت ئورنىدا زادى ئايرىلمىدى . «دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتـ قان ئادەمدىن ئەنسىرەپ نېمە كەپتۇ ؟ ئوغلۇم دوختۇرلارغا ئوبـ دان ماسلىشىپ بەرسىلا ، ئۇزاققا قالماي ساقىيىپ كېتىدۇ !...»

مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىك تۇيغۇـ سى بىرلىشىپ كەتكەن ئادەم مۇشۇنداق بولامدىكىن ـ تاڭ ، توختى تۇر ئۆز ئوغلىدىن ئەنسىرىمىگەن بىلەن دوختۇرخانىدا يېتىۋاتقان دېھقانلاردىن بىرەممۇ خاتىرجەم ئەمەس ئىدى . ئۇـ نىڭ كۆز ئالدىدىن شاراپەتخانىنىڭ سىياقى بىرەممۇ نېرى بولـ مايتتى . «ئېرى ھاشارغا كېتىپ قالمىغان بولسا ، شاراپەتخان مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق ئۆلۈپ كېتەرمىدى ؟ !» دەيتتى ئىچىدە

دائىم ۋە باشقا «شاراپەتخان»لارنىڭ تەقدىرىنىڭ ئۇنىڭكىدەك بولماسلىقىنىڭ ئامالىنى ئىزدەيتتى . بىر مەسىلىنى ھەل قىلىسا ، يېڭى بىر مەسىلە ئۇچراپلا تۇراتتى . ئۇنىڭ بېشىنى ئەڭ قاتۇرغان چوڭ ئىش ـــ كېسەللەرنىڭ زور كۆپچىلىكىنىڭ تاماق پۇلىنى تۆلىگۈدەك مادارى يوق ئىدى . دورا ئوكۇلغا ئوزۇقلىنىش ماسلىشىپ بەرمىسە ، داۋالاش ئۇنۇمىنى ئۆستۈرگىلى بولمايتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، كېسەللەر دوختۇرخانىدا زاغرا كۆشەپ ، ئۇماچ كېكىرىپ ياتسا تېخىمۇ ئەپلەشمەيتتى . ئۇ كۆزدىنى يۇمۇپلا «ھەر بىر كېسەل بىر كۈنلۈك تامىقى ئۈچۈن بىر جىڭ يېرىك ئاشلىق تاپشۇرۇش ؛ باشقا چىقىملارنى پاراۋانلىق فوندىدىن ئاجرىتىپ ، دوختۇرخانىدا يېتىۋاتقان كېسەللەرنى ھەقسىز تاماق بىلەن تەمىنلەش» توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى . ھەتتا بۇيرۇقنى ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىپ ، كاتىپنىڭ ساقلاپ قويۇشىغا تاپشۇردى . بۇ كاتتا تەۋەككۈلچىلىك ۋە قارامىلىق ئىدى . دېھقانلار خۇشاللىنىپ چاۋاك چالدى . كادىرلار ھەيران قالدى . ئىنقىلابىي كومىتېتنىكىلەرنىڭ بەزىسى كۆزلىرىنى چەكچەيتتى ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى ـ يۇ ، ئامالسىز سۈكۈت قىلدى . قاراۋاتقانلارمۇ ، ماراۋاتقانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى... نېمىلا دېگەنبىلەن ، ئوندەك ئادەم كارىۋات بىكارلاپ ساق ـ سالامەت ئۆيلىرىگە قايتتى ، ئورنىنى يېڭى ئادەملەر ئىگىلىدى . توختى تۇر ئۇلار بىلەن دىدارلىشىش ئۈچۈن كېچىلەپ دوختۇرخانىغا كەلدى . گۈلزار نۆۋەتچى ئىدى . ئۇ توختى تۇرغا يېڭى كەلگەنلەرنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى ،ئاندىن ياتاققا باشلاپ چىقىپ ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۈردى . گۈلزار ئۇزىتىپ قويۇشقا تەييارلىنىۋاتقاندا ، توختى تۇر سىرتقا ئەمەس ، گۈلزار ئىشلەيدىغان ئىشخانا تەرەپكە ماڭدى . گۈلزار نېمە ئۈچۈندۇر جىددىيلىشىپ ، ئۇنىڭ كەينىدىن قورۇنۇپراق ئىشخانىغا كىردى . ئىشخانىدا تۆت شىرە ، تۆت ئورۇندۇق بار ئىدى .

توختى تۇر بىر ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ تاماكا يۆگىدى . تۇتاشتۇ-
رۇپ قاتتىق - قاتتىق ئۇچ - تۆت قېتىم شورىۋالغاندىن كېيىن :

— نېمانداق ئۆره تۇرۇسىز ؟ ئولتۇرۇڭ ! — دېدى گۈل-
نارغا بۇرۇلۇپ .

گۈلزار ئىشىك تۇۋىدىلا ئۆره تۇرغانىدى . تېخىمۇ قورۇنۇپ
كەتتى . تېنى جۇغرۇقۇپ ، يۈرىكى ئەنسىز دۇكۈلدەيتتى . نېمە
ئۈچۈن شۇنداق بولۇۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى... پۈتىنىڭ
ئۇچىدا دەسسەپ مېڭىپ ، ئۆزىگە يېقىنراق تۇرغان ئورۇنداققا
ئاۋايلاپ ئولتۇردى . توختى تۇر تاماكىسىنى پۈرقىرىتىپ چەكـ-
كىنى چەككەنىدى . چىرايى نېمە ئۈچۈندۇر جىددي ، كۆزلىرى
نەگىدۇر تىكىلگەنىدى . ئۇ سوزۇپ بىر «ئۇھ» تارتىۋالغاندىن
كېيىن ، ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك :

— ئائىلىسام ، شاراپەتخانىنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئا-
پىرىشنى سىز بۇيرۇغان دېگەن گەپ بار ، راستمۇ ؟ — دېدى
گۈلزارغا قاراپمۇ قويماستىن .

«ئاپلا... بۇ گەپ ئاخىر تۇ جۇرئىنغا يېتىپتۇ - ده !... مېنىڭ
مۇشۇ ئاغزىم... »

گۈلزار قورققىنىدىن چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈپ كەتـ-
تى . بىر غايىپ قول گېلىنى بوغۇۋالغاندەك ، نەپىسى قىسىلىپ
كېتىۋاتاتتى . كۆز چاناقلىرى تۇز قۇيغاندەك ئېچىشىپ ، ھازىرلا
ياش مۇنچاقلىرى مۆلدۈرەك قۇيۇلىدىغاندەك قىلاتتى...

گۈلزارنىڭ تېنىۋالغۇسى كەلدى - يۇ ، تېنىۋالسا ئاقىۋىتى
قانداق بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بۇ نىيىتىدىن يانىدى - ده :

— مەن... مەن... — دەپ دۇدۇقلىدى .

— سىز ئەمەسما ؟ — توختى تۇر ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدى ،
ئىككىيلەننىڭ كۆزلىرى ئۇچرىشىپ قالدى . گۈلزار كۆزلىرىنى
ئېلىپ قاچماقچى بولدى - يۇ ، گويا ماگنىتقا دۇچ كەلگەن

تۆمۈردەك قېتىپ قالغان كۆزلىرى مىتمۇ قىلمىدى . ئەكسىچە ، تىلى چاققان كەلدى :

ـــ ياق... مەن...

ـــ نېمىشقا دۇدۇقلايسىز ؟ بۇ گەپچە مەن خاتا ئاڭلاپ قاپتىمەن ـ دە !؟

ـــ ياق... توغرا... مەن...

گۈلزار يىغلاپ تاشلىدى ، قوللىرى بىلەن يۈزىنى يېپىۋالـ دى .

ـــ نېمە بولدىڭىز ؟ ماڭالىنى... بىر ئىشتىن رەنجىپ قالدىڭىزمۇ ؟

ـــ ... ...

ـــ يا كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەۋېرىپ ، سالامەتلىكىڭىزگە تەسىر يەتتىمۇ ؟ ئۇنداق يېرى بولسا ئوچۇق دەۋېرىڭ . ئەتىلا زىكرۇللاغا دەپ قويسام ، بۇنىڭدىن كېيىن كېچىسى ئىشلەتمەيدۇ...

ـــ ياق... مەن...

گۈلزار قوللىرىنى پەسكە چۈشۈرۈپ ، ئەقىلدىن ئازغان ئادەمنىڭكىدەك غەلىتە چاقناۋاتقان كۆزلىرىنى توختى تۇرغا تىكـ تى . تۇرقى شۇنداق مىسكىن ، شۇنداق بىچارە ئىدىكى ، توختى تۇرنىڭ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، تىلىنى باشقۇرالماي قالدى . كۆزلىرىدە ھەيرانلىق ، ئاۋازى توروڭ ـ توروڭ ئىدى :

ـــ ئەستا... نېمانداق «مەن ، مەن »لا دەۋېرىسىز ؟ شۇنچە يىغلاپ كەتكۈدەك نېمە ئىش بولدى زادى ؟ ! مەن يا سىزنى بىر نېمە دېمىسەم...

ـــ مەن... مەن... بىلمەي... شاراپەتخانىنى ناھىيىگە بۇيـ رۇپ ساپتىمەن... مەن...

ـــ «بىلمەي » ؟ ـــ توختى‌تۇر ئۇنىڭ كۆزلىرىگە سىناق نەزىرىدە تىكىلدى . گۈلزار ئۇنىڭغا چېكەتكىدەك چەكچىيىپ قاراپ تۇراتتى ، ـــ بىلگەن بولسىڭىز قانداق قىلاتتىڭىز ؟ ئۆزىـ

كۈز داۋالىماقچىمىدىكۈز ؟ ھېلىمۇ ياخشى ئەقلىكۈزنى ئىشقا سېلىپ ، ئۇنى دەرھال ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ماڭدۇرۇۋېتىپ- سىز ، «ئۆزۈم داۋالايمەن» دەپ بىخۇتلۇق قىلغان بولسىكۈز ، بۇ چاغقۇچە نەچچە ئون شاراپەتخان ئۇ دۇنياغا كېتىپ بولىدۇ- كەن . گۇڭشىمىزدا مۇشۇنداق كېسەل پەيدا بولغانلىقىنىمۇ بىلە- مەي قالىدىكەنمىز... بۇنچە ئازابلىنىپ كېتىۋاتقىنىكۈزدىن قارا- غاندا ، «ئۇنى ئۆزۈم داۋالىغان بولسام ساقىيىپ كېتەتتى» دەپ ئويلايدىكەنسىز ـ دە ؟

ـــ ياق... مەن...

ـــ بولدى ، ئازابلانماڭ !... بىلەمسىز ؟ بىر شاراپەتخانىنىڭ ئۆلۈمى نۇرغۇن ئادەمنىڭ ھايات قېلىشىغا يول ئېچىپ بەردى . سىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى تۆھپىكۈزمۇ كىچىك ئەمەس... مەن بۇگۈن ناھىيىدە مۇشۇ گەپنى ئاڭلاپ ، قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەيلا قالدىم . ناھىيىدىن يېنىپ ئۇدۇللا بۇ يەرگە كېلىشىم ، بىرنەچچىدىن ، يېڭى كەلگەن كېسەللەرنى يوقلاش ؛ ئىككىنچىدىن ، سىزگە گۇڭشي ئىنقىلابىي كومىتېتى نامىدىن رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن ئىدى . سىزنىڭ شاراپەتخانىنىڭ ئۆلۈمىگە بۇنچىلا ئېچىنىپ ، ئەخمىقانە خىياللارغا پېتىپ يۈرگىنىكۈزنى پەقەت ئويلىماپتىكەنمەن...

گۈلزار قورقۇنچلۇق چۈشتىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك ، كۆز- لىرىگىمۇ ، قۇلاقلىرىغىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتاتتى . ئىشەنمەي دېسە ، ئۆزى ئويغاق ، كۆزلىرى ئوچۇق تۇرۇپتۇ . كۆرۈۋاتقىنى ـــ ئۆزى بىرەر ئايدىن بېرى سايىسىدىنمۇ ئۇركۈپ ، كۆرسىلا قول ـ ئايىغى كالۋالىشىپ ، مۆكۈۋېلىشقا تۆشۈك ئىزدەپ يۈرگەن ئا- دەم ؛ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقىنى ئۆزى توغرىسىدىكى تەرىپ . تېخى رەھمەت ـ تەشەككۈرمۇ بار !

گۈلزار يەڭگىل نەپەس ئالدى . چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەبەسسۇم قوندى . كۆز ياشلىرى زادى

توختاي دېمەيتتى . ئېنىقكى ، ئەمدى تۆكۈلۈۋاتقىنى خۇشاللىق يېشى ، بەخت يېشى ئىدى !...

ئىككىيلەن خېلىغىچە ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ مۇڭداشتى . گۈلزار ئىشىنىڭ جەريانى ۋە شۇنىڭدىن كېيىنكى غەم ـ ئەندىشە-لىرىنى چالا قويماي دېدى . توختى تۇر ئۇنى ماختىدى ۋە تېخىمۇ تىرىشىپ ئىشلەشكە رىغبەتلەندۈردى . ئاندىن :

ـــ سەييارە داۋالاش خىزمىتىگە پېشقەدەم ، تەجرىبىلىك دوختۇرلارنى بەلگىلىمەي ، سىزنى بەلگىلىگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، زىكرۇللا بىلەن ئوبدان بىر سۆزلىشەي دېگەن . ئۇئىش ـ بۇ ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ سۆزلىشەلمىدىم . سىزمۇ بوش كەل-مەپسىز... سىز بىلمەيسىز ، بۇ يەرنىڭ ئايالىرى بەكمۇ خۇرا-پي . خېلى قاتتىق ئاغرىپ قالسىمۇ ئەر دوختۇرلارغا كېسەل كۆرسەتكىتىن تارتىنىپ ، دوختۇرخانىغا كەلگىلى ئۇنىمايدە-كەن . دېمەك ، سىزنىڭ كەلگۈسىدىكى ۋەزىپىڭىز ناھايىتى ئې-غىر دېگەن گەپ... ئاڭلىسام ، بۇ قېتىم سىزنى ئودەيفۇ[1] ئۆزى تاللىۋاپتۇ . بۇ سىز ئۇچۇن ياخشى پۇرسەت . ئۇنىڭدىن ئوبدان ئۆگىنىپ ، مەكتەپتە ئۆگەنگەنلىرىڭىزنى ئەملىيەتتىن ئۆتكۈ-زۈڭ...

ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ گۈلزاردىن كۈتىدىغان ئۈمىدى ۋە بەزى مەقسەت ـ مۇددىئالىرىنىمۇ پۇرىتىپ ئۆتتى . خۇشاللىق ـ هايا-جاندىن خۇددىنى يوقىتاي دەپ قالغان گۈلزار ئۆتكەن قېتىم زىكرۇللاغا سۇنغان دوكلاتىنىڭ ئىشىنى «پۇسۇققىدە» ئېغىزدە-دىن چىقىرىپ تاشلىدى (ئەلۋەتتە ، ئۇنىڭ هەرقانداق ئادەمنى سەسكەندۈرىدىغان تېتىقسىزلىقلىرىنى تىلغا ئالمىدى) .

ـــ هە ! شۇنداق ئىشمۇ بولدىمۇ ؟ ـــ توختى تۇرنىڭ تەبەسسۇملۇق چىرايى جىددىي تۇس ئالدى ، ـــ غەلىتە بىر

---

① ئودەيفۇ — خەنزۇچە — ئوبۇلقاسىم دوختۇر .

ئادەم ـ دە ، بۇ !... مەي جۇرىنىنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى بار تۇرۇقلۇق ، نېمىشقا ماڭا دېمىگەندۇ ؟ !...

ئۇ سوزۇپ بىر تىنىپ ، تەرىنى تۇردى . ئۇيان ـ بۇيان مىدىرلىدى . نەزىرى ھېلى تامدا ، ھېلى ئىشىك ـ دېرىزىدە ئەگىپ يۇرەتتى . گۈلزارغا قاراپمۇ قويمىدى . ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنىدى . گۈلزار بۇنى سېزىپ شۇركۈنۈپ كەتتى . ۋۇجۇدىدا بايا تىنقى خۇشاللىق ـ ھاياجاندىن ئەسەرمۇ قالمىدى . قورقۇنچلۇقتا چىرايى تاتىرىپ كېتىۋاتاتتى .

«مەي گۈلزار ، سېنىڭ مۇشۇ ئاغزىڭ ـ زە !... ـــ ئۇ پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي ، ئىچىدە ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى ، ـــ تېخى تۇنۇگۈنلا بۇ يەرگە كېلىپ ، بۇگۈن بىر باشلىقنى يەنە بىر باشلىققا چېقىشتۇرغانلىقىڭنى خەق ئۇقۇپ قالسا ھەرگىزمۇ ياخشى كۆن كۆرمەيسەن !... زىكرۇللا ئۆزىنى تۇ جۇرىنغا چېقىشتۇرغانلىقىنى ئۇقۇپ قالسا ، سېنى نېمە قىلىۋېتەر ؟ تېخى مەي جۇرىنمۇ... »

دەيدىغانىنى دەپ بولدى . يېنىۋالغىلىمۇ ، تېنىۋالغىلىمۇ بولمايدۇ . ئىككى رەقىبتىن تەڭلا مۇشت يېيىش ئېھتىمالىنى سېزىپ تۇرۇپ سۇكۇت قىلىش ئۈچىغا چىققان ئەخمەقلىق... ئەي نادان ، دەرھال بىرىگە سەجدە قىلىپ ، بىرىگە تاش ئات ! تەلىيىڭ ئوڭدىن كېلىپ قالسا ، بۇنىڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ بۇرنىنى قاناتساڭ ئەجەب ئەمەس . ئىشەنمىسەڭ ، ھازىرلا سىناپ باق !...

گۈلزار شۇنداق قىلىشقا بەل باغلىدى :

ـــ مەي جۇرىنىنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقانلىقىنى ئۇق - مىدىم ، ـــ دېدى ئۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاۋازىنى ۋەزمىن چىقىرىشقا تىرىشىپ ، ـــ زىكرۇللا يۇەنجاڭ[1] ماڭا شۇنداق دې- گەن...

---

① يۇەنجاڭ — خەنزۇچە . دوختۇرخانا باشلىقى .

ـــ شۇنداقمۇ ؟ بۇنى سەمىمگە سېلىپ قويغىنىڭىز ئوبدان بولدى... زىكرۇللا دېگەندەك ، شۇنچە جىق ئادەمنى بىر قېتىمدىلا ، داۋالىتىش توغرا كەلسە ، ھەقىقەتەن پۇل يېتىشتۇرگىلى بولمايدۇ . ئەمما ، كېسەللىك ئەھۋالىغا قاراپ بەشتىن ـ ئوندىن بۆلۈپ داۋالىتىشقا كەلسەك ، مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئەمەس . زىكرۇللامۇ شۇ جەھەتتە توغرا قىلماپتۇ . مەن چوقۇم...

ـــ ئوبدان تۇ جۇرېن ، سىلىدىن خۇش بولۇپ كېتەي ، مېنىڭ بۇ گەپنى سىلىگە دېگەنلىكىمنى زىكرۇللا يۇەنجاڭ ئۇقۇپ قالمىسۇن !...

ـــ قورقۇۋاتامسىز ؟ ـــ توختى تۇر گۈلزارنىڭ ئۇۋچىنى كۆرگەن توشقانىنىڭ كۆزلىرىدەك ئالاقزادىلىك ماراپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى ، ـــ قورقماڭ ، مەنلا بولۇدىكەنمەن ، زىكرۇللا سىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ !... مەن جۇڭگو ـ ھىندىستان چېگرا توقۇنۇشىدا يامغۇرەك يېغىۋاتقان ئوقلار ئارىسىدىن ھايات چىققان ئادەم . ھۇجۇمغا ئۆتۈشنىمۇ ، مۇداپىئەلىنىشنىمۇ بىلىمەن...

ئاشۇ كۈندىن ئېتىبارەن ، گۈلزار توختى تۇرنىڭ دوختۇرخانىدىكى كۆز ـ قۇلىقى بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئاساسىي نىشانى زىكرۇللا ئىدى . توختى تۇردەك ئىشەنچلىك ھىمانتا ئېرىشكەن گۈلزار قول ـ ئايىغىنى چۈشەپ تۇرغان قاتمۇ ـ قات كۆزگە كۆرۈنمەس كىشەنلەردىن ئازاد بولۇپ ، ئىلگىرىكى ھەرقانداق چاغدىكىدىن تېرىشچان ، ئىشچانلىقى بىلەن ھەممەيلەننى قايىل قىلدى . بولۇپمۇ كەمتەر ـ كىچىك پېئىللىقى ، كەسپىي ماھارىتىنىڭ خېلى يۇقىرىلىقى بىلەن دوختۇر ـ سېستىرالارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى . بىراق ، «ئۇنسۇر»نىڭ پۇشتى بولغىنى ئۈچۈنمىكىن ، روھىي كەيپىياتى سۇس ، چىرايى سولغۇن ئىدى . تۇشمۇ تۇشتىن يېغىپ تۇرغان ماختاشلار ، تەقدىرلەشلەر چىراي-يىدىكى «مۇز»نى ئېرىتەلمەيتتى . ئەمما ، كېسەللەرگە باھار

ئاپتىپىدەك ئىللىق ، ئانىدەك مېھرىبان ئىدى .

بۇنى ھەركىم ھەرخىل چۈشىنەتتى…

ئەگۈز بىلەن تەك ، پۈتۈن قەشقەرنى ساراسىمىگە سېلىۋەتكەن يۇقۇملۇق جىگەر يالۇغى ئاساسىي جەھەتتىن تىزگىنلەيدى ، دوختۇرخانىنىڭ كارىۋاتلىرىمۇ كەينىدىن بىكار بولۇشقا باشلىدى . ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، تۈيۇقسىزلا ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىنىڭ بەش كىشىدىن تەركىب تاپقان ئايالار كېسەللىكلىرىنى سەييارە داۋالاش ئەترىتى كېلىپ قالدى . بۇ گۈلزارنى بېشى ئاسمانغا تاقاشقۇدەك خۇشال قىلىۋەتتى . چۈنكى ، مۇشۇ ئەترەت گۈلزار بىر چاغدا جەدۋەللەشتۈرۈپ چىققان 274 نەپەر ئايالنىڭ دىئاگنوزىنى «توغرا» دەپ مۇقىملاشتۇرسىلا ، گۈلزارنىڭ تىلى زىكرۇللانىڭ ئالدىدا يەنە بىرمۇنچە ئۇزرايتتى . بۇنىڭسىزمۇ ، زىكرۇللا گۈلزارغا خۇشامەت قىلدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۇنى ئۇچرانتقان يەردىلا ماختايتتى ، چوڭ - چوڭ ۋەدىلەرنى بېرەتتى . ئۆزىنى خىزمەتكە ئۇنچە بەك ئۇرۇۋەتمەي ، «ئەمگەك بىلەن دەم ئېلىشنى بىرلەشتۈرۈش» كە ؛ سالامەتلىكىنى ئاسراشقا ئەھمىيەت بېرىشكە ئۇندەيتتى .

گۈلزار ھەرقانچە دۆت - كالۋا بولسىمۇ ، بۇ «شەپقەت» نىڭ كەينىدە قانداق زور شۇملۇق يوشۇرۇنغانلىقىنى ئاز - تولا قىياس قىلالايتتى .

«ئۆزۈم تەكشۈرىمەن… »

«بىر سانتى ، بىر مىللى… »

«رەسىمىنى سىزىپ… »

ئۇ تېخى گۈلزارنىمۇ «تەكشۈرۈش» نىيىتىدۇ ؟ !

بۇمۇ راست . ئۇنىڭ كۆزلىرى بۇ گەپنى ئاللىقاچان دەپ بولغان . گۈلزار چۈشەنمىگەن قىياپەتكە كىرىۋالغان ، خالاس ! ئەمدىلىكتە ، ئۇنىڭ «بۇنداق نىيىتىنى يوق» دېگەندىمۇ ، گۈلزاردىن ئىبارەت بۇ «تىكەن» نى «يۇلۇۋېتىش» نىيىتى يوق

دېگىلى بولمايتتى . يۈرەك تۇيغۇن ، گۈلزارنىڭ يۈرىكى بۇنى مىنۇت - سېكۇنت تۇيۇپ تۇراتتى . شۇڭا ھەربىر قەدىمىنى ساناپ - ئۆلچەپ دەسسەيتتى . ھېچقانداق ئىشتا بۇ «ئوتتۇز كويلۇق غالچا»غا «قۇيرۇق» تۇتقۇزماسلىققا تىرىشاتتى .

«ئوتتۇز كويلۇق غالچا» — زىكرۇللانىڭ لەقىمى ئىدى . ئوكۇل قىلىش ، ئوغاق - كەتمەن كېسىۋەتكەن قول - ئاياغلار-نىڭ قېنىنى توختىتىپ تېڭىپ قويۇش ؛ باش ئاغرىقى ، قىزىتما ، ئىچ ئۆتكۈ...گە دورا بېرىشتىن بۆلەكنى بىلمەيدىغان «تومتۇ-ۋاق»نىڭ ئۆزلىرىگە باشلىق بولۇپ قېلىشى بىرمۇ دوختۇر - سېسترانىڭ كاللىسىدىن ئۆتمىگەنىدى . ئەمەلىيەتتە ، ئۇلارنىڭ قايسى بىرىنى باشلىق قىلىپ تىكلەپ قويسا ، دوختۇرخانىنى ئۇنىڭدىن يۈز ھەسسە ياخشى باشقۇرۇپ كېتەلەيتتى . ئەپسۇس ، ئۇنداق بولمىدى : ئون - يىگىرمە يىللاپ قان - يىرىڭ ، مىك-روب ۋىروس ئىچىدە يۈرۈپ ، سان - ساناقسىز دېھقان قېرىن-داشلارنىڭ دەردىگە داۋا ، رەنجىگە شىپا بولغان «پەرىشتە»لەر-نىڭ بىرەرىمۇ نەزەرگە ئېلىنمىدى . بىرىنىڭ «ئىلىم نوپۇزلۇ-قى» ، بىرىنىڭ «شيۇجېڭجۇيىچى» دېگەن قالپىقى بار ئىدى . زىكرۇللا «تەخت»كە ئولتۇرۇپلا دوختۇرخانىنى بېشىغا كىيدى . ئۇلارنى نۆۋەت بىلەن «شۆشىبەن»[1] گە سولىۋېلىپ قىيىن - قىستاققا ئېلىپ ، ئۇرۇپ - سوقۇپ «قەلب تاپشۇرۇش»قا مەج-بۇرلايتتى . قوشتىن ئېلىپ سۆرەمگە سېلىپ «ئۇھ» دېگۈچىلىـ-كىنى قويمايتتى . كىمنىڭ بىلىمى يۇقىرى ، كەسىپچانلىقى كۈچلۈك ، ئامما ئىچىدە ئابرۇيى ئۈستۈن بولسا ، شۇنى ئىشخانىـ-غا ، ياتاققا يولاتمايتتى ؛ كېسەللەر بىلەن ئۇچراشتۇرمايتتى . نەدە ئېغىر ئىش بولسا ، ئۇلارنى شۇ يەرگە ھەيدەيتتى... ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشىغا ئەگىشىپ ، ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە دۈش-

---

① شۆشىبەن — خەنزۇچە — كۇرس . تولۇق ئاتىلىشى : «ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىش كۇرسى» ئەمەلىيەتتە ، شەكلى ئۆزگەرگەن تۈرمە — ئاپتور .

مەن قىلىۋالدى . دەسلەپ كىمدۇر بىرى ئۇنى كەينىدىن «ئوت-
تۇز كويلۇق غالچا» دەپ تىللىغانىدى . ئۇزاق ئۆتمەي ھەممەيلەن
شۇنداق دەيدىغان بولدى . چۈنكى ئۇ باشلىق بولۇپ تەيىنلەنگەندە
شتاتىمۇ ، مائاشىمۇ يوق ئىدى . دوختۇرخانا ئوتياش - چۆنەك ،
مېۋە - چېۋە سېتىپ كىرىم قىلغان «ياۋا پۇل» دىن ئوتتۇز يۈەن
«مائاش» بېرىلەتتى . دېمەك ، ئۇنىڭ «مائاشى» دەرۋازىۋەننىڭ-
كى بىلەن ئوخشاش بولسىمۇ ، پۈتۈن دوختۇرخانا ئۇنىڭ ئىلكى-
دە ، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ «قۇل»ى ئىدى . كىمدىندۇر تېرىقچى-
لىك ئەۋەن تېپىۋالسا ، بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغان مائاشى-
نى چىشلەپ تارتاتتى . ئۇنىڭ بەختىگە ، بۇ دوختۇرخانىدىن «ئى-
لىم نوپۇزلۇقى» مۇ «شيۇجېڭجۇيى» مۇ چىقمىدى . «زۇنۇنۇپ-
نىڭ ئىشىنى قايتا تەكشۈرىمىش...» دېگەن «مىش - مىش»
لارمۇ پەيدا بولغىلى تۇردى . زۇنۇنۇپ «ئاقلىنىپ» لا كەتسە ،
ئۇنىڭ دوختۇرخانىدىكى ئورنىنىڭ قانداق بولۇشىنى تەسەۋۋۇر
قىلماقمۇ تەس . ھېچ بولمىسا ، دۆلەت شتاتىغا ئۆتۈپ ، رەسمىي
«كادىر» بولۇۋالسىمۇ مەيلى ئىدى . مەتكېرىمنىڭ ئۇنىڭغا ئېي-
تىشچە ، توختى تۇر دېگەن «سېرىق ئىت» (مەتكېرىم بىلەن
زىكرۇللا ئۇنى شۇنداق ئاتايتتى) : «ھازىرلا شتاتقا ئالساق سەل
بالدۇرلۇق قىلمىدۇ . يەنە بىر مەزگىل سىناپ باقايلى...» دەپ
پۈتلىشۋاپتۇ . تېخى ئۇنىڭ ئېيتىشچە ، «ئىشچىلار تەشۋىقات
دۇيى» گە باشلىق بولۇپ ، ۋالىي ، ھاكىملارنى ئاغزىغا قارىتىپ ،
بۇرنىدىن يېتىلەپ يۈرگەن نى - نى ئىشچى كاتىۋاشلارنىڭ ئورنى
كۇندىن - كۈنگە تۆۋەنلەپ ، بەزىسى يۈگۈر - يېتىم ئىشلارغا
سېلىنسا ، بەزىسى ئۆز سېخلىرىغا قايتۇرۇلۇپ ماي بىلەن ، لاي
بىلەن ، تۆمۈر - تەرسەك... بىلەن ھەپىلەشكىلى تۇرۇپتۇ .
ئەگەر مۇشۇ گەپ راست بولسا ، ئۇنىڭ تەقدىرىمۇ ھېلىقى ئىش-
چىلارنىڭكىدىن ياخشى بولمايدۇ . لېكىن ، «مەي جۇرېن» نىڭ
ۋەدىسى چىڭ . شتات ھەل بولدى دېگەن گەپ — ئۇلى چىڭ-

دى ، نېنى پۇتۇن بولدى دېگەن گەپ ! ئاچقۇچ تېخىمۇ كۆپ ئەمەلىي ئىش قىلىپ ، تېخىمۇ بەك ئۆزىنى كۆرسەتمەسلىكتە . ئەمەلىي ئىش ـــ گۈلزارنىڭ قولى بىلەن «ئۆلۈك يولۋاس» زۇنۇنۇپنىڭ جىنايىتى ئۈستىگە جىنايەت قوشۇپ ، ئۇنى «ئاقلاش» يولىدىكى جىمى ئۇرۇنۇشلارغا تاقاق سېلىش...

«خوتۇن كىشى دېگەندە شەيتانىنىڭ ئالدام خالتىسى بار .» گۈلزار پراكتىكا جەريانىدا چوقۇم ئۇنىڭ بىلەن «تۇغ كۆرۈشتۇرگەن» گەپ . بولمىسا ، ئوبۇلقاسىم دوختۇر شۇنچە ئۈستا دوختۇرلارنى ياراتماي ، ئۇنى يېنىغا تارتىۋالامدۇ ؟ تېخى ئارا كۈندە ئالتە قېتىم ماختاشلىرىچۇ !... خەپ جالاپ !... »

زىكرۇللا پايلاپ يۈرۈپ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى . ئەكسىچە ، گۈلزار جىمى دوختۇر ـ سېستىرالار بىلەن بىر تۇغقان قېرىنداشلاردەك يېقىنلىشىپ كەتتى . ھەممەيلەن زۇنۇنۇپقا ھېسداشلىق قىلىدىكەن ، سېغىنىپ ئەسلەيدىكەن . «ئوتتۇز كويلۇق غالچا»دىن نەپرەتلىنىدىكەن ، ئۆچ ئىكەن . بۇ «كېسەل» گۈلزارغىمۇ يۇقتى . ئۇ ئولتۇرسا ـ قوپسا زىكرۇللاغا قانداق تاقابىل تۇرۇش غېمىدە . ئۆتكەن قېتىم توختى تۇر «بۇگۈنكى سۆھبىتىمىزنى ھېچكىم ئۇقمىسۇن... زىكرۇللانى ئوبدان كۆزدىتىڭ !... » دېگەن . گۈلزار شۇنداق قىلدى . ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ ، «پىپەن ماقالىسى»نى ئۇنتۇپلا كەتتى . زىكرۇللامۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىدى . ۋىلايەتتىن كەلگەن دوختۇرلار شۇنداقلا قايتىسا ، زىكرۇللا چوقۇم ئۇنى ئاشۇ ئىشقا بۇيرۇيدۇ . ئۇ چاغدا ...

تۇ جۇرېنغا مەسلىھەت سېلىپ باقسا قانداق بولار ؟

ياق ، بولمايدۇ ! ئۇنىڭ ئۆزى زۇنۇنۇپنى پارتىيىدىن چىقىرىپ ، خىزمەتتىن قوغلىغان تۇرسا... ئەستا...

ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىنىڭ داۋالاش ئەترىتى يېتىپ كەلگەندە ، گۈلزارغا بۆلەكچە جان كىردى . ھازىر ئۇنىڭ

Aتىپلىق جىگەر ياللۇغى بىلەن ئاغرىغان ئادەمنى تۇنجى بولۇپ بايقىغىنىنى پۇتۇن ناھىيە بىلىدۇ (بەلكى ژىلايەت ، ئاپتونوم رايونمۇ بىلگەندۇ ! ؟) بالىياتقۇ چىقۇقىنىڭ ئىشىنى زىكرۇللا ، توختى تۇر بىلەن ئۆزىدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيدۇ . مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھېلىقى تىزىملىكتىن يەنە بىر نۇسخا تەييارلاپ ، داۋالاش ئەترىتى باشلىقىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ ، بولـ غان ئىشنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا «كۇسسىدە» تىنىپ قويۇپ ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۇرۇۋەرسە قانداق بولار ؟ دوختۇرخانىدىكى ھەممەيلەن ئۆزى تەرەپتە بولغاندىكىن ، ھەممە گەپنى ئۇلارغىمۇ دەپ ، ھەممەيلەن بىر بولۇپ چوڭ خەتلىك گېزىت يېزىپ گۇڭشې بازىرىغا چاپلاپ ، «ئوتتۇز كويـ لۇق غالچا»نىڭ رەسۋاسىنى چۇۋۇۋەتسىچۇ ؟

ھەي ئەخمەق ، «ئوتتۇز كويلۇق غالچا» گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى تۇرسا ، ئۇنىڭ ئۇستىدىن چوڭ خەتلىك گېزىت چىقارغانلىق ـــ «قىزىل ھاكىمىيەت ـــ ئىنـ قىلابىي كومىتېتقا قارشى تۇرغانلىق» بولمامدۇ ! ؟

گۇلزار چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى . لېكىن ، تەقدىرگە تەن بەرگۈسى ، زادى جىم تۇرغۇسى كەلمەيتتى . دوختۇرلۇق بۇرچـ نى چىن مەنىسى بىلەن ئادا قىلىش يولىدا ئاشۇ بىچارە ئاياللار ئۈچۈن ، بار ئاۋازى بىلەن چۇقان سالغۇسى ؛ ئۇلارنىڭ كېسىلـ نى ئۆز قولى بىلەن داۋالىغۇسى كېلەتتى . تېخى بىر چاغدا بۇ جەھەتتە ئاجايىپ پىلانلارنى تۇزگەن ، خۇشاللىقتا ئۆزىنى قويـ مىغان يەر تاپالمىغانىدى . «ئوتتۇز كويلۇق غالچا» ھەممىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى . ئەقلىنى شەيتان ئوغرىلىغاندەك بۇ پىلانىنى توختى تۇرغىمۇ دېمىدى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇنىڭ رەت قىلىشى ، ھەتتا ئۆزىنى مەسخىرە قىلىپ كۇلۇشىدىن ئەنـ سىرەپ دېيەلمىدى . ئەينى چاغدا ، ئۇنىڭدا مۇنداق جۇرئەت يوق ئىدى . كېيىنمۇ بولمىدى . مانا ئەمدى سەللا جۇرئەتلەنگەندەك

قىلىۋىدى ، «قىزىل ھاكىمىيەت»نىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى ئېسىگە كېلىش بىلەنلا پۈت ـ قولى بوشىشىپ كەتتى . كۈتمەكچى بولـ
دى .

«ئاۋۋال داۋالاش گۇرۇپپىسى تەكشۈرۈشنى ئاياغلاشتۇر ـ سۇن ، ـــ دېدى ئۇ ئىچىدە ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىپ ، ـــ ئەگەر يەنە پۈلنىڭ گېپى بولسا ، ئۆز پىلانىمنى دەيمەن . ئۇمۇ ئاقمىسا ، زەرىپە خانىمنىڭ قېشىغا بېرىپ··· »

داۋالاش ئەتىرىتى چۈشكە يېقىن كەلگەنىدى . چۈشتىن كېـ يىن ئۇلارنى قارشى ئېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى . يىغىن ئاياغـ لاشقۇچە ئاشۇنداق خىياللارغا بەنت بولغان گۈلزار ئەمدىلا ئىشـ خانىغا كىرىپ خالىتىنى كىيىپ چىقىشىغا ، سەينادا ئۆزى تەرەپـ كە كېلىۋاتقان توختى تۇرنى كۆرۈپ قالدى . نېمە ئۈچۈندۇر كۆڭلى سەل ئۆيۈپ ، يا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشنى ، يا بۇرۇلۇپلا كېسەللەر ياتقىغا كىرىپ كېتىشنى بىلمەيۋاتقاندا ، توختى تۇر قولى بىلەن ئۇنى ئۆزى تەرەپكە كېلىشكە ئىشارەت قىلدى .

«مېنى داۋالاش ئەتىرىتىگە قوشۇپ قويامدۇ نېمە ! ؟··· »

مۇشۇ خىيال كاللىسىغا كېلىش بىلەنلا گۈلزارغا قانات چىققاندەك بولۇپ ، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئۇنىڭ ئالدىغا ئۇندى . ئىچ ـ ئىچىدىن ھاياجانلىنىۋاتقان بولسىمۇ ، تۇرقى يەنىلا غەمكىن ئىدى . ئۇنىڭغا ئۇدۇل قارىمىدى .

ـــ يەنە تۇگۈلۈۋاپسىزغۇ ؟ ـــ دېدى توختى تۇر چاقچاق تەلەپپۇزىدا . تۇرقى تەمكىن ، كۆزلىرى غالىبانە چاقنايتتى ، ـــ سىزنىزە··· خاتىرجەم بولۇڭ ، چوقۇم مەقسىتىڭىزگە يېتىسىز··· ـــ نېمە ! ؟

گۈلزار ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتكىنىنى تۇيمىدى . كۆزلىرى ـ مۇ ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قادىلىپ قالغانىدى . ھودۇقۇش ، ھەيرانـ لىق ، ھاياجان ، ئەندىكىش ، سۆيۈنۈش··· ئىچىدە ، ئۇنىڭ كۆزـ لىرىدىن نېمىنىدۇر بىر نەرسىنى ئىزدەيتتى···

— سىز تەشۋىقات دۇيىدە ئارتىس بولغانغۇ ؟
غەلىتە سوئالغا غەلىتە جاۋاب :
— ھەئە ، قانداق دەيلا ؟ ئۇسسۇل ئويناميدىمەن ، يا... ؟
— ياق ، كومپىدىيە ئويناىسىز . بەكمۇ غەلىتە كومپىدىيە !... ئويناىيالامسىز ؟
— مەن... مەن...
— نېمە «مەن ، مەن» ! ئويناميسىز ، ئويناماسىز ؟
— مەن... سىلە بۇيرۇسىلا...
گۈلزار يەرگە قارىۋالدى .
— مەن بۇيرۇسام ئويناميسىز ؟
— ھەئە .
— راستمۇ ؟
— راست .
— مېنى مات قىلمايسىزھە ؟
— ھەئە .
— بىر جىددىي ۋەزىپە تاپشۇرسام ، بۇگۈن كېچىچە پۈتكۈزۈپ ، ئەتە ئەتىگەندە قولۇمغا تەگكۈزەلەمسىز ؟
— مەن... مەن بۇگۈن...
— مىجەزىڭىز يوقما ؟
— ياق ، كەچتە دۇجۇرنىلىك قىلىمەن...
— ھە ، ياخشى ئىكەنغۇ... قولىڭىزدا ھېلىقى تىزىملىك-نىڭ كۆپىيىسى بارمۇ ؟
گۈلزار ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭغا تىكىلدى . سە-ياقمدىن سەل تېتىكلەشكەندەك كۆرۈنەتتى :
— قايسى تىزىملىكنى دەيلا ؟
— بىر چاغدا زىكرۇللاغا بەرگەن تىزىملىكچۇ ؟
گۈلزارنىڭ كۆڭلى «ۋاللىدە» يورۇپ ، ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى . ئۇ نېمىندۇر تۇيغاندى . ئۇنىڭ كۈلگىسى ، قاقاقلاپ

كۇلگىسى ، كۇلگەچ ئۇن سېلىپ يىغلاپ ، يۇرىكىنى مۇجۇپ قان قىلىۋەتكەن بۇرۇقتۇرمىلىقتىن بىراقلا قۇتۇلغۇسى كەلدى - يۇ ، ئۇنداق قىلمىدى .

— بار ، — دېدى ئۆزىمۇ تۇيماي تەبەسسۇم قىلىپ ، — زىكرۇللا يۇەنجاڭ يوقىتىپ قويۇپتىما ؟

— ياق ، ماڭا بىر نۇسخا لازىم بولۇپ قالدى . ئۆيدىمۇ ؟ ياكى ئىشخانىڭىزدا بارمۇ ؟

— ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپتىكەنمەن .

— سوپۇر ئاخۇن بىلەمدۇ ؟

— ياق ، زىكرۇللا يۇەنجاڭ : «ھېچكىمگە تىنماڭ» دېگەچ…

— ناھايىتى ياخشى . ئۇنداق بولسا ، بەش مىنۇت ۋاقىت چىقىرىپ ئۆيىڭىزدىن ئەكېلىپ ، كېچىچە بىر نۇسخا كۆچۈرۈپ قويۇڭ . خەت يازغاچ دۇجۇرنىلىڭ قىلىسىڭىز ، ئۇخلاپ قېلىپ چاتاق چىقارمايسىز . قانداق دېدىم ؟ — ئۇ مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى . گۈلزار قىزىرىپ كەتتى . لېكىن ، كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ قاچمىدى ، — ئەتە ئەتىگەن ئىشتىن چۈشۈشىڭىزگە ئۇلگۈرۈپ كېلىپ ئەكېتىمەن ، بولامدۇ ؟

— بولىدۇ .

— بۇ ئىشنى ھېچكىم ئۇقمىسۇن . چۈشەندىڭىزمۇ ؟

— چۈشەندىم .

— بۇ ، ئىككىمىز ئويلايدىغان كومېدىيىنىڭ بىرىنچى پەردىسى . ئىككىنچى پەردىسىنى ئايرىم ئورۇنلاشتۇرىمەن . رولىنى چوقۇم ياخشى ئېلىپ چىقىشقا ئىدىيە جەھەتتىن تەييارلىنىپ قويۇڭ . بۇزۇپ قويسىڭىز ، مەندىن قۇتۇلالمايسىز . ئۇقتىڭىزمۇ ؟

— ئۇقتۇم .

— ئەمىسە ئەتە كۆرۈشەيلى ، خوش .

— خوش…

توختى تۇر ھەربىيچە كىيىم ئوراپ تۇرغان گەۋدىسىنى

ھەربىيلەرچە تىك تۇتۇپ ، چوڭ - چوڭ قەدەم بىلەن دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى . گۈلزار ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان بىر خىل شېرىن تۇيغۇغا ئەسىر بولغان ھالدا ياتاق تەرەپكە يول ئالدى . كېتىۋېتىپ ، توختى تۇرنىڭ ماڭۇ گېپى ئېسىگە كېلىپ قالدى :

«قورقماڭ... مەن دېگەن ھۈجۈمغا ئۆتۈشنىمۇ ، مۇداپىئە-لىنىشنىمۇ بىلىدىغان ئادەم... »

«ۋىيەي ، — دەپ ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى گۈل - زار ، — مۇشۇ سەييارە داۋالاش ئەترىتىنى تۈ جۈرېن ئەكەلدى- مۇ نېمە ! ؟ ‹كومېدىيە ئوينايمىز › دەيدۇ تېخى !... ئاھ خۇدا ! ! !... »

ئۇمىد شامى

ۋىلايەتتىن كەلگەن دوختۇرلار قايتىپ ئىككى كۈندىن كې-
يىن ، ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىنىڭ سەييارە داۋالاش ئەترىتى-
مۇ ئۇچ گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ ئون كۈن ئىشلىگەن خىزمىتىدىن
خۇلاسە چىقاردى . ئۇلارنىڭ دوكلاتىدا 274 نەپەر ئايال بالىياتقۇ
چىقۇقىغا گىرىپتار بولغانلىقى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەندىن تاشقە-
ري ، ئون ئىككىنچى نەپەر ئايالدا ئېغىر دەرىجىدە خۇن كېسىلى
ۋە جىنسىي يول يالليۇغى بارلىقى ، دەرھال ياتاقتا ياتقۇزۇپ
داۋالىمىغاندا ، ھاياتىغا خەۋپ يېتىدىغانلىقى قەيت قىلىنغانىدى .

— ئىش مۇشۇنداق ، — دېدى توختى تۇر دوكلاتىنى
ئوقۇپ بولۇپ . يىغىن دوختۇرخانىنىڭ بوش قالغان ئون كىشە-
لىك ياتقىدا ئېچىلغان بولۇپ ، گۈزىشې مەسئۇللىرىدىن ئۇنىڭ
بىلەن مەتكېرىم قاتناشقانىدى ، — مەن بۇ دوكلاتنى كۆرۈپ
قاتتىق چۆچۈدۈم ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئىزاغا ئۆلگۈدەك بولدۇم .
يەتتە يىل ئاز ۋاقىتمۇ ، يولداشلار ؟ مەن كەلگىلى يەتتە يىل
بوپتۇ . گۈزىشىمىزدا بىرەر ئايالنىڭ مۇشۇ كېسەل بىلەن ئاغرە-
غىنىنى ئاڭلاپمۇ باقماپتىمەن . بۇ مەندەك بىرىنچى قول رەھبەر
ئۇچۇن نومۇس ئەمەسمۇ ؟ ! — ياتاق ئىچى سۈكۈتتە . توختى
تۇرنىڭ جاراڭلىق ، كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازى يۈرەكلەرنى ھەربىدەك
چېقىپ ، يۈزلەرنى قىزارتماقتا . زىكرۇللاغا ياتاق تار كېلىۋاتقاد-
مەك ئۇيان - بۇيان مىدىرلاپ ، بېشىنى تىققىلى كامار ئىزدەۋات-
قان چاشقاندەك نەلەرگىدۇر ئالاق - جالاق تىكىلمەكتە . تۇرۇپ -
تۇرۇپ تۇكۇرۇكىنى يۇتۇپ ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتماقتا ، —

ئويلاپ بېقىڭلار ، ئۆزىمىزنىڭ شۇنچە جىق دوختۇر ـ سېستىرالىرى شۇنچە يىلنىڭىزى بايقىمىغان ئىشنى بەش نەپەر ھەربىي دوختۇر ئون كۈن ئىچىدە يېپىدىن يېڭىسىگىچە ئېنىقلاپ ، داۋالاش لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ بوپتۇ . ئەگەر دوختۇرلىرىدىن بىرەرى بىرەر ئايالنىڭ مۇشۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى سەزگەن بولسا...

ـــ بۇلتۇر كۈزدە ، گۈلزار دوختۇر بىرمۇنچە ئايالنىڭ مۇشۇنداق كېسەل ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ ، بىر تىزىملىك تەييارلىغانىكەنغۇ ! شۇنداقمۇ گۈلزار ؟

پېشقەدەم سېستىرا خالىسخانىنىڭ توختى تۇرنىڭ گېپىگە لوقما سېلىشىنى ھېچكىم خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى . ياتاق ئىچى ھەرە ئۇۋۇسىدەك غۇۋۇلداپ ، كارىۋاتلار غىچىرلاپ كەتتى . ھەممە كۆزلەر گۈلزاردا . گۈلزار شەلپەردەك قىزىرىپ ، يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇۋاتاتتى . ئىچىدە : «خالىس ئاچام بۇ گەپنى كىمدىن ئاڭلىغان بولغىيدى ؟ ئەستا... » دەپ پىچىرلايتتى . زىكرۇللا بىر تەرەپتىن : «گۈلزار دېگەن بۇ جالاپ ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ھەممە يەردە ۋالاقلاپ يۈرۈپتىكەن ـ دە !... خالىس دېگەن بۇ شەللەڭىزمۇ... خەپ ، توختاپ تۇرۇش !... » دەپ ، كەلگۈسىدە ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى قانداق بېرىش ئۈستىدە چوت سوقسا ، يەنە بىر تەرەپتىن ، مۇشۇ يىغىندىن كېيىن ئۆزدىنىڭ قانداق ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى بىلەلمەي بىئارام بولغىنىدىن ، چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈپ كەتكەنىدى .

ـــ مەن... مەن... ـــ گۈلزار بىر كىم بويىنىدىن يۇقىرىغا تارتىۋاتقاندەك ، ئاستا ئورنىدىن قوپتى . سىياقىدىن ھازىرلا يىغىلىۋېتىدىغاندەك قىلاتتى ، ـــ مەن راستىنلا بىر تىزىملىك تۈزگەن . مەن... مەن... كېيىن يىتتۈرۈپ قويۇپ ، زىكرۇللا يۇەنجاڭغا بېرەلمىگەن ، مەن... مەن...

ـــ ئولتۇرۇڭ ! ـــ توختى تۇرنىڭ قوپال ئاۋازى پىچىر-

لىشۇاتقانلارنى «غىققىدە» قىلىۋەتتى . زىكرۇللا سوزۇپ بىر تىنىۋېلىپ ، ئىچىدە : «ھەرنېمە بولسا ، گېپىمنى قۇلىقىدا تۇ- تۇپتۇ - دە ، بۇ جالاپ... » دەپ پىچىرلاپ ئۇلگۈردى ، ـــ مانا مۇشۇنداق گەپ ! كونا دوختۇرلار دوختۇرخانىدىن چىقمىغاچ ، ئالدىغا كەلگەن كېسەلنى داۋالاپ ، كەلمىگەنلەر بىلەن كارى بولمىغان . گۈلزار بىرەر ئاي تۆۋەندە ئىشلەپ ، نۇرغۇن مەسىلە- نى بايقىغان - نۇ ، ۋاقتىدا رەھبەرلىككە دوكلات قىلمىغان... مۇشۇنداق كېتىۋەرسە ، دوختۇرخانىمىزنىڭ ، دوختۇرلىرىمىز- نىڭ شەنىگە سەت ئەمەسمۇ ؟ !... مۇنداق دېسەم ، ‹بۇ ئادەم بىزنىلا ئەيىبلەشنى بىلىدۇ › ، دەپ قالمائلار . سىلەرنى ھەرگىز ئەيىبلىمەيمەن . گەپكە گەپ كېلىپ قالغاچ شۇنداق دەپ سالدىم . جىمى ئەيىب رەھبەرلىكتە ، ئالدى بىلەن مەندە !...

توختى تۇر ئۆزىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى . مەتكېرىم بىلەن زىكرۇللانىمۇ خېلى تەرلەتتى . بۇنىڭدىن دوختۇر - سېستىرالار- نىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ ، چىرايىغا قان يۈگۈردى . گۈلزار يەنىلا يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى . چىرايى ھەرقاچانقىدەك سولغۇن ، مۇڭلۇق ئىدى .

ـــ ئەترەت باشلىقىنىڭ ئېيتىشىچە ، ـــ دەپ داۋام قىلدى توختى تۇر ، ـــ بۇ ئاياللارنى ئۆزىمىز داۋالىيالمىساق ، ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىغا يوللاپ بەرسەك بولىدىكەن . مەن ئىق- تىسادىي جەھەتتە قىينىچىلىقىمىز بارلىقىنى ئېيتقانىدىم . ئەتە- رەت باشلىقى دوختۇرخانا رەھبەرلىكىگە داۋالاش راسخوتىنىڭ يېرىمىنى كۆتۈرۈۋېتىش ھەققىدە تەكلىپ بەرمەكچى بولدى . شۇنداقتىمۇ ، شۇنچە جىق داۋالاش راسخوتىنى چىقىرالمىسىمىز مۇمكىن ئەمەستەك تۇرىدۇ... قانداق دېدىم ، يولداش مەتكېرىم ؟

ـــ نېمىنى نېمە قىلىپ ، توغرا دېدىلە ، تۇ جۇرېن...

ـــ مۇشۇنداق گەپ ، يولداشلار . يىغىنىمىزنىڭ مەقسىتى مۇشۇ... قېنى ، ھەممىز بىرلىكتە كاللا يۈگۈرتۈپ باقايلى ،

قانداق قىلساق ئاشۇ ئاچا ـ سىڭىللىرىمىزنى بالدۇرراق ئازابتىن قۇتقۇزۇپ ، ئۇلارنىڭ ئىنقىلاب ۋە ئىشلەپچىقىرىشتىكى رولىنى تولۇق جارى قىلالايمىز ؟

ھەممەيلەن بىر مەھەل شۇك ـ شۇك ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ، ياتاق بىردىنلا ھەرە ئۇۋىسىدەك غۇژۇلداپ كەتتى . ھەممەيلەن قورسىقىدىكىنى تۆكۈشكە ئالدىرايتتى ، ھېچكىمنىڭ ھېچكىمگە گەپ بەرگۈسى كەلمەيتتى .

ـــ مېنىڭچە ، ـــ دېدى ئىچكى كېسەللىك دوختۇرى ئىسراپىل ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، ـــ خۇن كېسىلى ، جىنسىي يول كېسىلى بىلەن ئاغرىغانلارنى دەرھال ياتاققا ئېلىپ داۋالىساق ، چوقۇم پات ئارىدا ساقايتىۋېتىشكە ھۆددە قىلالايمەن . بالىياتقۇ چىقۇقىغا كەلسەك...

ئىسراپىل دۇدۇقلىغىلى تۇرۇۋىدى ، تاشقى كېسەللىك دوختۇرى غىياسىدىن لوقما سالدى :

ـــ ئون ئىككىنچى دوختۇرخانا داۋالاش ھەققىنى پۈتۈن ئالسۇن ياكى يېرىم ئالسۇن ، يۇزمىڭ كويدىن ئاز پۇل كەتمەيدۇ . مېنىڭچە ، ئۆزىمىز ئوپېراتسىيە قىلساق ، چىقىمنى يەتمىش ـ سەكسەن پىرسەنت تېجەپ قالالايمىز...

ـــ نېمە ! ـــ زىكرۇللا كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ ، ئۇنىڭغا ھومايدى ، ـــ بىزدە ئايالالار كېسەللىكلىرى دوختۇرى بولمىسا ، كىم ئوپېراتسىيە قىلىدۇ ؟

ـــ مەنچۇ ؟

ـــ سىز ؟ ھى ـ ھى ، ھى ـ ھى... چاقچاق قىلمائكە !...

بەزىلەر زىكرۇللاغا قوشۇلۇپ كۈلگىلى تۇرغانىدى ، توختى تۇر :

ـــ كۈلمەڭلار ، يولداشلار ! ـــ دېدى جىددىي تەلەپپۇزدا . ھەممەيلەن جىم بولدى ، ـــ كۈلىدىغان ئىشمۇ بۇ ؟ ! ئويلىغىنىڭىزنى دەۋېرىڭ ، يولداش غىياسىدىن .

— مەن خوتەندە ئىشلىگەن چاغدا ، — دەپ باشلىدى غىياسىدىن ئۆزىگە ئىشەنگەن قىياپەتتە ، — ئوپېراتسىيە قىلىشقا تېگىشلىك كېسەللەرنى ئەر - ئايال دەپ ئايرىماي ئوپېراتسىيە قىلىۋېرەتتۇق . مەن ئوندەك بالىياتقۇ چىقۇقىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتقان...

— بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنچۇ ؟ — زىكرۇللانىڭ ئاغزى يەنە ئېچىلدى ، — ئون يىلنىڭزى بىرەرنىمۇ ئوپېراتسىيە قىلىپ باقمىدىڭىزغۇ دەيمەن ؟

— پۇرسەت بولمىدى ، ئەمدى...

— ئون يىل قىلمىغان ئىشنى ئەمدى قىلسىڭىز ، چاتاق چىقسا كىم ئىگە بولىدۇ ؟

— چاتاق چىقارماسلىققا كېپىللىك قىلىمەن .

زىكرۇللا مەسخىرىلىك ھىجىيىپ ، بېشىنى چايقىغىلى تۇرۇۋىدى ، توختى تۇر گەپ قىستۇردى :

— ئۆزىڭىزگە شۇنچىلىك ئىشىنەمسىز ؟

— ئىشەنمەي ! — غىياسىدىن مەغرۇرانە تەبەسسۇم قىلدى ، — ئون بەش يىل پىچاق تۇتۇپ ، ئۇنچىلىك ئاددىي ئوپېراتسىيىگە ئىشەنچ قىلالمىساق ، نەرىمىز دوختۇر بىزنىڭ !؟

توختى تۇر كولاپ سورىدى :

— ئۆزىڭىز يالغۇز ھۆددىسىدىن چىقالامسىز ؟

— يالغۇز... يالغۇزمۇ قىلغىلى بولىدۇ . ئوپېراتسىيە ۋاقتى ئۇزىراپ كەتسە...

— شۇ ئەمەسمۇ... — زىكرۇللا ئارىغا قىستۇ - رۇلدى ، — بىزدە يا سىزدىن بۆلەك پىچاق تۇتالايدىغان ئادەم بولمىسا...

— گۈلزارنى بىر مەزگىل تەربىيىلىسەك دەيمەن .

— گۈلزارنى ؟ ... نەچچە يىل تەربىيىلىمەكچى ؟

— يۈەنجاڭ ، بۇ ئۇنچە تەس ئىش ئەمەس . ھېلىقى كېسەل-

لەر ئارىسىدىن ئەڭ ئېغىرىدىن ئون - يىگىرمىنى تاللاپ ، تۆت تۈركۈمگە بۆلۈپ ، گۈلزار بىلەن قوشۇپ ئون ئىككىنچى دوخ- تۇرخانىغا ئەۋەتسەك ، ئۇلار ساقايغىچە گۈلزارمۇ پىچاق تۇتۇشنى ئۆگىنىپ بولىدۇ . ئاڭغىچە سىلى ئوپېراتسىيە ئۆيىنىڭ كەم سايمانلىرىنى تولۇقلاپ بەرسىلە...

— بۇمۇ بولىدىغان چارىدەك قىلىدۇ...

— بولمايدىغان نېمىسى بار ! ؟

— «بولمايدۇ ، بولمايدۇ» دەۋەرسە ، ناننىمۇ يېگىلى بول- مايدۇ !...

— ... ...

— يولداشلار ، سىناپ باقساق قانداق دەيسىلە ؟

— قوشۇلمىز !

توختى تۇرنىڭ سوئالىغا هەممەيلەن تەڭ ئۈن قاتتى . مەت- كېرىم بىلەن زىكرۇللامۇ نائىلاج باش لىڭشىتتى . توختى تۇر گۈلزاردىن سورىدى :

— گۈلزار سىزنىڭ پىكرىڭىز قانداق ؟ يولداشلارنىڭ ئۇ- مىدىنى ئاقلاپ ، تېز پۇرسەتتە ئوپېراتسىيە پىچىقى تۇتۇشنى ئۆگىنىپ كېلەمسىز ، يا... ؟

— مەن پىچاق تۇتۇشنى بىلمەن...

— هە ! ؟

كۆپچىلىكنىڭ هەيرانلىقتىن ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى . بو- لۇپمۇ ئاياللارنىڭ... ئىشەنگەنلەرمۇ ، ئىشەنمىگەنلەرمۇ بار ئى- دى . توختى تۇر كۈلۈمسىرىدى . مەتكېرىم بىلەن زىكرۇللانىڭ ئىچىگە چۈمۈلە كىرىۋالغاندەك بىئارام ئىدى . گۈلزار گېپىنى داۋام قىلدى :

— مەن پراكتىكا جەريانىدا بالىياتقۇ چىقۇقىدىن ئون بەشنى ئۆز قولۇم بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتقان...

— نېمە دەيدۇ مابالا ؟ !

— راست شۇنداقمىدۇ ؟

— راست بولمىسا ، گۈلزار شۇنچه جىق ئادەمنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئوخشاتقىلى سارالىڭ ئەمەستۇ ؟ !

— .....

غۇلغۇلا سەل بېسىققاندا ، گۈلزار رومىلىنى تۈزەشتۈرۈۋېلىپ ، تەمكىن قىياپەتتە سۆزىنى داۋام قىلدى . توختى تۇر ئۇنىڭغا ئاتىلارچە مېھرىبانلىق ۋە ھېرىسمەنلىك بىلەن تىكىلىپ ئولتۇراتتى .

— ئارخىپىمدا مۇشۇ ھەقتە تەپسىلىي ماتېرىيال بار . مانا ماۋۇ ئايالالار بۆلۈمىنىڭ ئىسپاتى...

گۈلزار گېپىنى توختىتىپ ، يانچۇقىدىن نەچچە ۋاراق قەغەزنى ئالدى ـ دە ، قوشنا كارىۋاتتا ئولتۇرغان زىكرۇللاغا ئىككى قوللاپ سۇندى . زىكرۇللا ھودۇققىنىدىن ، كارىۋاتتىن قوپۇمەن دەپ گەۋدىسىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى . باشقا چاغ بولىدىغان بولسا ، ھەممەيلەن كۈلۈپ كەتكەن بولاتتى . ھېچكىم كۈلمىدى ، ئەكسىچە ، چىرايلار تېخىمۇ جىددىي تۈس ئالدى . زىكرۇللا ئۇ قەغەزگە يېزىلغانلارنى ئوقۇدىمۇ ، ئوقۇمىدىمۇ ؟ قىستىلىپ كېلىپ ، ئەڭ چەتتىكى كارىۋاتتا ئولتۇرغان توختى تۇرنىڭ قولىغا تەگكۈزدى ۋە جايىغا قايتماي ، ئۇنىڭ يېنىغىلا چۆكتى . توختى تۇر «ئىسپاتنامە»نى ئىچىدە ئوقۇشقا باشلىدى . ئۇنىڭدا گۈلزارنىڭ پراكتىكا جەريانىدىكى ئالاھىدە ياخشى ئىپادىسى ، ئۇ يارداملىق بولۇپ پىچاق تۇتقان مۇرەككەپ ئوپېراتسىيىلەرنىڭ تۇرى ، قېتىم سانى يېزىلغاندىن تاشقىرى ، ئۆزى مۇستەقىل ئوپېراتسىيە قىلغان كېسەللەرنىڭ ساقىيىش نىسبىتى تەپسىلىي يېزىلغان بولۇپ ، بايانىدا ئۇ تىلغا ئالغان بالىياتقۇ چىقۇقى ئوپېراتسىيىسى ئادەتتىكى ئوپېراتسىيىلەر قاتارىغا تىزىلغانىدى . ئاخىرىدا زەرىپە خىنىمنىڭ ئىمزاسى قويۇلۇپ ، ئايالالار بۆلۈمىنىڭ تامغىسى بېسىلـ

غاندى . توختى تۇر يۇقىرى ئاۋازدا ئوقۇشقا باشلىغاندا ، كۆپچە-لىك ھەيرانلىقتىن داڭ قېتىپ قالدى . مەتكېرىم نېمە ئۈچۈندۇر بىر تاتىرىپ ، بىر بوزىراتتى ؛ زىكرۇللانىڭ چېقىر كۆزلىرى بىر نۇتۇقتا توختىمايتتى .

«ئىسپاتنامە» ئوقۇلۇپ بولغاندىمۇ ھېچكىم «چۇرۇق» قىلمىدى . ھەممە كۆزلەر گۈلزاردا ئىدى . گۈلزار ئانارەك قىزىرىپ ، ئالمىنى بىلەن تۇمشۇقىنى تۇتقان ھالدا يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى .

توختى تۇر جىملىقنى بۇزۇپ سورىدى :

— گۈلزار ، بۇنى نېمىشقا بىزگە بەرمىگەن ؟

گۈلزار قولىنى پەسكە چۈشۈرۈپ ، پەرۋاسىزلىق بىلەن جاۋاب بەردى :

— ئارخىپىمىدىكى باھالاش ماتېرىيالىغا يېزىلغاندىكىن دەپ...

— «ئارخىپىمىدىكى ؟» بۇ كاتىپنى - زە ، گۈلزارنىڭ ئارخىپىدا بۇنداق ياخشى گەپ بارلىقىنى ئۇ ئاداش ماڭا دەپ قويسىچۇ ! — زىكرۇللا ئۆزىنىڭ گۈلزارەك «ئالتۇن»نى بالىدۇررىاق بايقىيالماسلىقىغا سەۋەبچى بولغان گۇڭشېنىڭ كاتىپىنى بىرمۇنچە سۆككەندىن كېيىن ، مەتكېرىمگە بۇرۇلدى ، — مەي جۇرېن ، سىلىگىمۇ دېمىگەنمۇ ؟

— ياق .

— مانا ئەمەسمۇ ! ئەگەر ئارخىپقا بىرەر جۈملە ئەسكى گەپ يېزىلىپ قالغان بولسا ، بۇ چاغقىچە ھەممە يەرگە يېيىپ...

— بولدى ، بۇ گەپنى كېيىن دېيىشەيلى ، — توختى تۇر زىكرۇللانىڭ ئېغىزىنى تۇۋاقلاپ ، گۈلزاردىن گەپ كولىغىلى تۇردى ، — ماڭا قارىگە گۈلزار ، — گۈلزار بېشىنى كۆتۈردى - يۇ ، ئۇنىڭغا قارىمىدى ، — ئەمىسە بۇگۈن

نېمىشقا بەردىڭىز ؟

ـــ بۇگۈن... ئۆزىمىز قىلالىغاندىكىن... مەن ئىشلەپ باقسام... رەھبەرلىك ماڭا ئىشەنسە...

ـــ سىزگە كىم ئىشەنمەيدىكەن ؟... مانا مەن ئىشىنىمەن !... ئاشۇ كاتىپ دېگەن ئاداش... سىزمۇ يا ماڭا : «يۈەنجاڭ مۇنداق گەپ» دېمەي...

ئەمدى ھەممە گەپنى زىكرۇللا قىلىشقا باشلىدى . كىم ئېغىز ئاچسا ، شۇنىڭ شېخىغا ئۇراتتى . گۈلزارنى «كەمتەر ، ئىشچان ، مەسئۇلىيەتچان... » دەپ ماختىدى . A تېپلىق يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىنى تۇنجى بولۇپ بايقىغان «قەھرىمان» سۈپىتىدە كۆككە كۆتۈردى . بالىياتقۇ چىقۇقمنى بۇ يەردە ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتىشنىڭ سىياسىي ئەھمىيىتى ، مەبلەغنىڭ سىرتقا ئېقىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى تەڭداشسىز رولى ۋە دوختۇرخانىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى... توغرۇلۇق .يېرىم سائەتتەك ۋەز ئېيتتى . توختى تۇر بىلەن مەتكېرىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنى باش لىڭشىتىپ تەستىقلاپ تۇردى...

«خاتىرجەم بولۇڭ ، چوقۇم مەقسىتىڭىزگە يېتىسىز... »

گۈلزار مەقسىتىگە يېتەي دېگەندە چاتاق چىقتى . غىياسىدىن دوختۇر گۈلزاردىن ئىبارەت «يېڭى شەيئى»گە يارەمچى بولۇپ پىچاق تۇتۇشقا تەييار ئىكەنلىكىنى خۇشاللىق بىلەن بىلدۈرۈپ ، يىغىنىڭ كەيپىياتىنى تېخىمۇ يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈۋەتكەندى . يىغىندىن كېيىن زىكرۇللا تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ ، ئوپېراتسىيە سايمانلىرىنى تولۇقلىدى . ئۇزاقتىن بېرى تاقاقلىق تۇرۇپ تاملىرى شورداپ ، ھەممە يېرىنى توپا ـ چاڭ ، ئۆمۈچۈك تورى قاپلاپ كەتكەن ئوپېراتسىيە ئۆيىنى ئۆزى باش بولۇپ تازىلاپ ـ ئوڭلاپ پارقىرىتىۋەتتى . تۇنجى كېسەل ئوپېراتسىيە كارىۋىتىدىن تىنچ ـ ئامان پەسكە چۈشسىلا ، بۇ دوختۇرخانىنىڭ نامى پۈتۈن ناھىيىگە پۇر كېتىدۇ . زىكرۇللامۇ...

زىكرۇللا مۇشۇ ئۆي بىلەن پالاقلايتتى . گۈلزار ئۆزاق يىللىق ئارزۇسىنىڭ ئىشقا ئېشىش ئالدىدا تۇرغانلىقىدىن هايا-جانلىناتتى . باشقا دوختۇر - سېستىرالار ئۆز «ئائىلىسى»نىڭ يېڭىۋاشتىن هاياتىي كۈچكە تولۇپ ، ئۆز رولىنى هەقىقىي جارى قىلىش پۇرسىتى يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن خۇ-شال ئىدى...

— نېمە ! ئىشۇ گۈلزار ئەپىراس قىلامدىكەن ؟

— تۇنۇگۈن مەكتەپتىن چىققان ئۇ ماڭقا ، ئاۋۇال بىر چۈجىنى ئەپلەپ سويۇپ ، گۆشىنى بىر ياققا ، غەلدى - غەشتە-سىنى بىر ياققا ئايرىپ باقسۇنا !...

— شۇنى دېسىلە... ئۇنىڭغا ئەپىراس قىلدۇرىمەن دەپ ئەيىبناق بولغۇچە ، مۇشۇ پېتىم ئۆلگىنىم مىڭ ياخشى !...

— ئەيىبناق بولۇش دېگەن نېمە ئۇ ؟ «دوختۇرخانىدىن تىرىك چىقالامدىمەن» دېسىلە ئاۋۇال !...

— ئىككىيلەننىڭ قورسىقىنى يارسا ، بىرەيلەننى ئۆلتۈ-رۈپ تەجرىبە قىلىدۇ شۇ !...

— ئانىسىمۇ شۇنداق كېسەل ئىكەنغۇ ؟ نوچى بولسا ، ئاۋۇال شۇ خوتۇننى تەجرىبە قىلسۇن !...

—... ...

بۇ هەرگىزمۇ ئاياللاردا تولا ئۇچرايدىغان ناز ياكى قۇرۇق پەش قىلىش بولماستىن بەلكى ئۇلارنىڭ ئورتاق قارىشى ئىدى . ئۇلار دورىنىڭ كۈچىدىن قىلچە گۇمانلانمىسىمۇ «ئوپېراتسىيە» دېگەن ئاتالغۇدىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى ، هەزەر ئەيلەيتتى . ئوپې-راتسىيە ئۆيىنى دوزاخقا ، ئۇ يەردىكى ئاغرىق ئازابىنى دوزاخ ئازابىغا قىياس قىلاتتى . تاشقى كېسەللىك دوختۇرلىرىنى «ئا-دەم قاسساپى» دەيتتى . شۇڭا ، بەزىلىرى بىر چاغدا دوختۇرخا-نىغا كېسەل كۆرسەتكىلى بېرىپ «ئوپېراتسىيە» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا بىر قاچقانچە ئۇ يەرگە ئىككىنچى دەسسىمىگەن . بۇنى

ئاز دەپ ، ھەممە يەردە ۋەھىمە تارقىتىپ ، ھەممە ئادەمنى سارا-
سىمىگە سېلىۋەتكەن . شۇنچە جىق ئايال بالىياتقۇ چىقۇقىغا گە-
رىپتار بولغان تۇرۇقلۇق ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرۈشى ئاسا-
سەن مۇشۇ سەۋەبتىن ئىدى . ئاياللار كېسەللىكلىرى دوختۇرد-
نىڭ يوقلۇقى ، «قاسساپ»نىڭ پەقەت بىرلا ، يەنە كېلىپ ئەر
كىشى بولۇپ قالغانلىقى ؛ زىكرۇللا باشلىق بولغاندىن بۇيان ،
ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش راسخوتىنى قاتتىق تىزگىنلەپ ، ئۆز
ھاجىتىدىن ئۆزى چىقالمايدىغان ھەرقانداق ئېغىر كېسەلنىمۇ
ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا يوللاپ بېرىشنى چەكلىگەنلىكىمۇ يەنە
بىر سەۋەب ئىدى . مانا ئەمدى گۈلزار پەيدا بولۇۋىدى ، كۈتمە-
گەندە ھەرىنىڭ ئۇۋۇسىغا ئوت كەتكەندەك ئىش بولدى .

بۇ زادى نېمە ئۈچۈن ؟

سەۋەب تېپىلمىدى . گۈڭشې بويىچە بىر تۇتاش ئېلىپ
بېرىلغان تەشۋىقات ، ئىشلەنگەن ئىدىيىۋى خىزمەتلەر قىلچە ئۇ-
نۇم كۆرسەتمىدى . دوختۇرخانىغا بىرمۇ ئايال كەلگىلى ئۇنىمە-
دى .

ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق .

ئۇلار قوي ياكى ئۆچكە ئەمەس - تە ، بويىندىن باغلاپ
سۆرەپ گوداڭ بېشىغا ئېلىپ كەلگىلى !...

ئاقمىدى ، گۈلزارنىڭ تەلىيى كاج كەلدىمۇ ياكى ئاشۇ
ئاياللار شور پېشانىمۇ ؟ سېتىۋېلىنغان شۇنچە جىق سايمان -
جابدۇق ، دورا - دەرمانلارغا قول تەگمەي تۇرۇپلا دات يەيدىغان ،
توپا باسىدىغان ؛ سېسىپ - چىرىپ كاردىن چىقىدىغان بولدى !

چىرايلار كۆكەردى ، تاتاردى ، قىزاردى ، قارىدىدى . لې-
كىن ھېچكىم ھېچكىمگە تاپا قىلمىدى ، ئۇنداقمۇ قىلالمايتتى .

ھەممەيلەننىڭ كاللىسىدا بىرلا سوئال : «قانداق قىلىش
كېرەك ؟»

جاۋاب ھەرخىل :

مەتكېرىم : «ئوبدان بولدى !...»

زىكرۇللا : «سېرىق ئىت تازا بۇرىنغا يېدى . ماڭا نېمە زىيان ؟ زۇنۇنۇپ دېگەن كاپىتالىزمچى قىلىمەن دەپ قىلالمىغان ئوپېراتسىيە ئۆيىنى جۆندەپ قويدۇم . كېيىن خەق ئۇنى ‹زەي يەنجاڭ ياسىغان › ، دەپ ئەسلەيدۇ . گۈلزار دېگەن جالاپنى ھېلىقى ئىشقا سالسام... »

توختى تۇر : «ئەستا ، تازا بىر ئىش بولدىغۇ بۇ... بۇ يەرنىڭ ئاياللىرى نېمانچە ناداندۇ ؟ سىنىپىي دۈشمەنلەر قۇتراتقۇلۇق قىلىۋاتامدۇ - يا ؟... ئۇنداقمىكىن دەي دېسەم ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەللىكى پومېشچىك - باي دېھقانلارنىڭ خوتۇن - قىزلىرى... ئاشۇنداق كېسەل بولغان ئاياللار پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرى بولۇپ قالسىچۇ !... پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرىنى ئاياللىرىغا خىزمەت ئىشلەشكە سەپەرۋەر قىلساقچۇ ؟ مەسىلەن تۆلەندى ئاخۇن... پەقەت بولمىغاندا ، ئاشۇ ئاياللارنى بەشتىن ، ئوندىن تۈركۈمگە بۆلۈپ ، ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىغا ئەۋەتىپ داۋالىساق ، شۇ باھانىدە گۈلزارمۇ بىلىم ئاشۇرۇپ كەلسە...

گۈلزار : «مەن يا چوڭراق ، يا تۆت - بەش يىل بۇرۇنراق خىزمەتكە چىققان بولسام ، ھەرگىز مۇشۇنداق گەپ چىقمايتتى . تىخى ئانامنى چىشلەپ - تارتىپ يۇرۇشكىنىنى... توغرا ، ئاۋۋال ئانامنى ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتىۋالمامدىمەن ! ... ئانامغۇ ‹جان بوۋىكام › ، دەپ قوشۇلىدۇ . زىكرۇللا يۈەنجاڭ ‹ئۇنسۇر-نىڭ خوتۇنى › ، دەپ ئوپېراتسىيە قىلىشقا يول قويمىسىچۇ ؟ ...نېمە بولسا بولسۇن ، ئاۋۋال توجۇرېنغا مەسلىھەت سېلىپ باقاي ... »

— ئۇنسۇرنىڭ خوتۇنى ؟ ئۇمۇ ئادەمغۇ ! بىلىپ قويۇڭ ئۇكام : بىز «ئۇنسۇر» دېگەنده ، ئادەمنىڭ كاللىسىنى نەزەردە تۇتىمىز . پىپەن قىلىش ، ئۆزگەرتىشمۇ كاللىنى - ئىدىيىنى ئۆزگەرتىشكە قارىتىلغان . ئۇنىڭ تېنى باشقا گەپ ! ئاغرىپ

قالسا ، داۋالىنىش هوقۇقى بار . ئانىڭىز ئۇنسۇرغۇ ئەمەس ، ئۇنسۇر بولغاندىمۇ داۋالىمىسىڭىز بولمايدۇ ! گەپ ئۇنىڭ خالاش ـ خالىماسلىقىدا . سىز ئاۋۋال ئۇنى قايىل قىلىڭ . قالغان ئىشقا مەن ئىگە... ئەگەر ئانىڭىزنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتالىسىڭىز ، بۇ سىز ئۇچۇنمۇ ، دوختۇرخانا ئۇچۇنمۇ ناھايىتى ياخشى باشلىنىش بولىدۇ...

كاج خوتۇن پەقەت گەپ يېمىدى :

ـــ سەنما ؟ مۇشۇ تۇرقۇڭ بىلەن ؟... جېنىم بالام ، بۇ گەپنى ئىككىنچى ئاغزىڭغا ئالغۇچى بولما... ئالدى ـ كەينىڭدە بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەرنى داداڭ بىچارە ئاڭلاپ قاپتىكەن ، ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بۇرۇقتۇم بولۇپ يۇرىدۇ . بۇ گېپىڭنى ئاڭلىسا سەندىنمۇ ، مەندىنمۇ كېچىۋېتىدۇ...

گەپ تۇگىدى . ئاتا ـ ئانىمۇ ئۆز قىزىنىڭ ئىقتىدارىغا ئىشەنمىسە ، باشقىلاردىن ئاغرىنغىلى بولامدۇ ؟ ! گۈلزارنىڭ قىلماقچى بولغىنى ئۇزۇنىنى قىرقىپ ، قىسقىسىنى ئۇلايدىغان ئىش ئەمەس ، بەلكى جان بىلەن ، گۆش بىلەن ، قان بىلەن ھەپىلىشىدىغان ئىش . تېرىقچىلىك گۆش ، بىر تېمىم قان ـ بىر ئۇلۇش جان دېگەن گەپ !... ياشقىمۇ ، قېرىغىمۇ ، ئانىغىمۇ ، بالىغىمۇ جان لازىم ، ھەركىمنىڭ جېنى ئۆزىگە . ئۆز جېنىنى كىمنىڭ قولىغا ئىشىنىپ تاپشۇرۇۋش ئەلۋەتتە ھەركىمنىڭ ئۆز ئىشى . ۋاقتى كەلگەندە ، سېنىڭ جېنىڭ ئۇنىڭ جېنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ . تاپا ـ تەنمۇ ، پۇشايمانمۇ ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ...

گۈلزار لېۋىنى چىشلىدى ـ يۇ ، تەن بەرمىدى...

چاغان ـــ ئەڭ چوڭ بايرام . دېھقانغىمۇ ، كادىرغىمۇ يەكشەنبىنى قوشۇپ تۆت كۈنلۈك دەم ئېلىش بېرىلدى . دەل شۇ كۈنى روزىخانىڭ ئاكىسىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلدى . ئەتە يەرلىككە قويۇلىدىكەن . روزىخان بىرەر سائەت ھازا ئېچىپلا يولغا

جابدۇدى . گۈلزار دوختۇرخانىدا كېچىلىك نۆۋەتچى ئىدى . زىكـ
رۇللانىڭ قوقىناقلىرى ئېرىپ كەتتى بولغاي ، گۈلزارنىڭ ئور-
نىغا ئۆزى نۆۋەتچى بولۇپ ، گۈلزارغا رۇخسەت بېرىۋەتتى .
گۈلزار دادۇينىڭ ئالدىغا كېلىشىگە ، چوشقا فېرمىسىغا كۆمۈر
ئەكېلىپ ، قەشقەرگە قايتىش ئالدىدا تۇرغان يۈك ئاپتوموبىلىنى
كۆردى . تۆلەندى «داجەي» مۇشۇ يەردە ئىكەن . گۈلزارنى كۆ-
رۇپلا ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشتى ، تەسەللى ئېيتتى . گۈلزار مـ-
شىلداپ يىغلاپ تۇرۇپ ، ئانىسى بىلەن بىللە قەشقەرگە ئۆلۈم
مەرىكىسىگە بارماقچى بولۇپ ئانىسىنىڭ قېشىغا كېتىۋاتقانلىقـ-
نى ئېيتقاندى ، تۆلەندى قوشۇمىسىنى بىر تۇردى ـ دە ، گۈل-
زارغا : «توختاپ تۇرۇڭ» دەپ قويۇپلا شوپۇرنىڭ قۇلىقىغا
بىرنېمە دېگەندى ، شوپۇرمۇ بېشىنى «ماقۇل»غا لىڭشىتتى...
ئاكىسى قازا تاپمىغان بولسا ، روزىخان تۇغۇلۇپ ئۆسكەن
يۇرتى قەشقەر شەھىرىنى يەنە نەچچە يىل كۆرەلمەس ئىدىكىن ،
مۇشۇ باھانىدە قەشقەرنىلا ئەمەس ، جىمى ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى
كۆرۈۋالدى . ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قەبرىسىنى تاۋاپ قىلىپ ، تۆت
يىلدىن بېرى يۇرىكىگە ئۇيۇپ كەتكەن مۇڭ ـ پىغانلىرىنى كۆز
يېشى بىلەن چىقىرىۋەتتى . قوۋۇزى تولغۇدەك گۆش ، ئۇچىيى
ياغلاشقۇدەك ياغ كۆردى . ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئۆي ـ ئۆيگە
باشلاپ ، ئەمچەكتىكى بالىلىرىغا يېگۈزۈشكىمۇ كۆزى قىيماي
ساندۇقىنىڭ تېگىگە يوشۇرۇپ قويغان قەنت ـ شېكەرلەرنى
ئۇنىڭ ئالدىغا تۆكتى . ئەگەر ئاشقازانغا كىرگەن نەرسىلەرنى
ھەزىم قىلماي ساقلاپ قويۇپ ، ئۆيىگە قايتقاندا بالىلىرىغا تۆكۈپ
بەرگىلى بولسا قانچە ياخشى بولاتتى ـ ھە؟ ئەپسۇسكى ، بۇ
مۇمكىن ئەمەس !

روزىخان ھەر قېتىم ئالدىغا داستىخان سېلىنغاندا مۇشۇنـ-
داق ئەخمىقانە خىياللارغا پېتىپ ، كۆزلىرىگە ياش ئالاتتى . بۇ
پۇشايمان يېشى ، نادامەت يېشى ئىدى . راست ، ئۇ گۈلزارنى

تۇغقان چاغدا ، گۆش ـ ياغنىڭ تولىلىقىدىن يېگىلى ئېغىز يوق سېسىتىپ قويۇپ ، كېچىلىرى ئوغرىلىقچە ئاچقىپ كوچىغا ، قوشنىلارنىڭ ئۆگزىلىرىگە تاشلىۋەتكەن چاغلىرى كۆپ بولغان . گۈلزارنىڭ ئايىغى چىقىشىغا ئەگىشىپ ، ئاش ـ نان تۇتىياغا ، گۆش ـ ياغ زەمزەمگە ئايلىنىپ كەتتى . شەھەردىكى چاغدا ھەرئايدا بىر جىڭ گۆش ، يېرىم جىڭدىن ياغقا ئېغىزى تېگەتتى . نىكۇنىكى گۈلزارنى پاناھ تارتىپ قۇمسارايغا باردى ، گۆش ـ ياغ تۇگۈل ، تاسقاقلىق ئۇننىمۇ كۆرمىدى . ئۇ ئايدىن بۇ ئايغا جان بېشىغا بېرىلىدىغان يىگىرمە بەش جىڭ سېرىق قوناق بىلەن تېرىقنى تۇگمەنمۇ ـ تۇگمەن يۇدۇپ يۇرۇپ ئۇن قىلغۇچە ئادەمـ ـنىڭ جۇلىقى چىقىپ كېتىدۇ . ئاچ ـ توقلۇقتىن چىرايىدىن توپا ئۆرلەپ كەتكەن باللارغا قاراپ تۆككەن ياشلارچۇ تېخى ! ... يىلدا قانچە قېتىم ھېيت ـ بايرام بولدى ، قازانىنىڭ تېخىمۇ شۇنچە قېتىم ياغلاندى . تاشمەتخان ئۇستام «ئۇنسۇر» بولماس چاغدا ئورۇقلۇقتىن زەيكەشكە تىقىلىپ ياكى تۇغالماي ئۆلگەن قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ گۆشىدىن بىرەر چىشلەم نېسىۋە تېگىپ تۇراتتى . كېيىن ئۇمۇ يوقالدى . ھەممىدىن بەك ئەلەم قىلغىنى ـــ بۇلتۇر تاشمەتخان ئۇستام ئۆلتۇرۇپ قويغان ئاتنىڭ خۇنىنى بازار نەرخىغە سۇندۇرۇپ تۆلەتتى ـ يۇ ، يا گۆشىدىن ، يا يېغىدىن بىرەر چىشلەم بەرمىدى . شەھەر بولغان بولسا : «خۇنىـ ـغا پۇل ئالغاندىكىن ، گۆشىدە نېمە ھەققىڭ ؟ مەيدەڭنى كۆتۇـ ـرۇپ تۇرۇش !... » دېگىلى بولاتتى . سەھرايى قىيامەتتە... ئۇنىمۇ دەيمىز ، بۇنىمۇ دەيمىز ، ھەممىسى گۈلزار دېگەن ئايىغى قۇرغاقنىڭ كاساپىتى... شۇ بالا تۇغۇلۇپلا ، جاھاندا خوۋلۇق ، ئادەملەردە ئىنساپ ـ تەۋپىق قالمىدى !...

ئانىسى بىلەن ھاممىسى يوتقاندا يېتىپ قىلىشۋاتقان بۇ گەپلەرنى ياندىكى ئۆيدە قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ يېتىپ ئاڭلاۋاتقان گۈلزار تىرىك پېتى قازاندىكى داغلانغان ياغقا تاشلانغان بېلىقتەك

پىلتىگىلايتتى . ئۇلۇغ ـ كىچىك تىناتتى ، كالپۇكىنى چىشلەپ قانىتىپ ، چاچلىرىنى يۇلاتتى . ھاممىسىنىڭ قىزلىرى تۇيۇپ قالمىسۇن دەپ ئۇنسىز يىغلاپ ، ياستۇقىنى كۆز يېشى بىلەن نەمدىۋەتتى . بۇ قېتىملا ئەمەس ، روزىخان دىلى يېقىن ئادەملەر بىلەن شەھەر ـ يېزا توغرۇلۇق گەپلىشىپلا قالسا ، گۈلزارنى تىلغا ئالماي قالمايتتى . ئەكسىچە ئۇنىڭ ئوغلى سۈپۈرگىنى بىردەمۇ يېنىدىن ئايرىمايتتى ، نەگە بارسا ، نەدە تۇرسا قۇيرۇ- قىغا ئېسىۋالاتتى . ئۇنى ھېچكىمگە ھېچنېمىگە تەڭ قىلمايتتى... قايسى كۈنى گۈلزار دوختۇرخانىغا كېتىۋاتسا بالىلار بىلەن ئويـ ناۋاتقان سۈپۈرگە ئۇنىڭغا ئەگەشتى . ھېچقانداق قىلىپمۇ ئۇنى رايىدىن ياندۇرالمىغان گۈلزار سىڭلىسى دىلنۇرغا كېيىنرەك دوختۇرخانىغا بېرىپ سۈپۈرگىنى قايتۇرۇپ كېلىشنى تاپىلاپ قويۇپ ، سۈپۈرگىنى دەس كۆتۈرۈپلا يولىنى داۋام قىلدى . دوخـ تۇرخانىغا بېرىپ يېرىم سائەت ئۆتمەستىن ، بېلىگە ئاق باغلاپ ، كۆزلىرى ياشلانغان دىلنۇر قېشىدا پەيدا بولۇپ قالدى . ئۇ ئانىسىنىڭ سۈپۈرگىنى ئېلىپ قەشقەرگە بارماقچى ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ قويغىلى كەلگەنىدى . كۈتمىگەن يەردىن زىكرۇللاـ نىڭ مەردلىكى تۇتۇپ ، گۈلزارغا رۇخسەت بېرىۋەتتى . بىكارلىق ئاپىتوموبىلمۇ ئۇچراپ قالدى . ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە ، روزىخان ئۇنى «قال !» دېيەلمىدى ، نائىلاج كەينىگە سېلىۋالدى . بۇنىڭـ سىزمۇ ، گۈلزارنىڭ قەشقەرگە «غىپپىدە» بىر بېرىپ كېلىش نىيىتى بار ئىدى . دوختۇر ـ سېستىرالارغا چاغاندا نۆۋەتلىشىپ دەم ئېلىش ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ ، گۈلزارنىڭ نۆۋىتى تۆـ تىنچى كۈنىدىن باشلىناتتى . گۈلزار شۇ كۈنىلا يولغا چىقىپ ، بولسا شۇ كۈنى گەچتە ، بولمىسا ئەتىسى قايتىپ كېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى . تەقدىر ـ ئىرادە شۇنداق بولسا كېرەك ، ئۇنىڭ بۇ سەپىرى تۆت كۈن ئىلگىرى سۈرۈلدى . تۆت كۈنلۈك رۇخسەتنىڭ ئۇچ كۈنى مانا مۇشۇنداق بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە

ئۆتۈپ كەتتى . ئەتە كەچقۇرۇن قۇمسارايغا ئۇنمىسە بولمايدۇ . ئەسلىدە ئانىسىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە قايتسا بەكمۇ تۈزۈكلۈك ئىش قىلغان ، هوشۇر دۇيجاڭ ئالدىدا تىلى بىرمۇنچە ئۇزارغان بولاتتى . ئۇ قەشقەرگە كېلىپلا خېمىغا يېنىۋالدى . هېلى - بېرى قايتىدىغاندەك ئەمەس . ئاكىسىنىڭ تۇنجى ئازنا ئاخشىمى بىلەن يەتتە نەزىرىسىنى تۇگىتىپلا مېڭىپ كەتسىغۇ بىر نۆرى ، بۇگۈنى بۇ ئۆيدە ، ئەتىسى ئۇ ئۆيدە مېهمان بولۇپ قونۇپ - تۇنەپ ئون - يىگىرمە كۈننى ئۆتكۈزۈۋېتىپ قالسا ، بېشىغا بىرمۇنچە سىركە چېچىۋالىدۇ . ئۆزىغۇ مەيلى ، تۆلەندى «دا-جەي» بۇ ئىشنى تاشمەتخاندىن كۆرۈپ ، ئۇنى بىرمۇنچە «پىپەن» قىلىدۇ . تېخى گۈلزارغىمۇ تەس...

مۇشۇنداق خىياللارغا بەنت بولغان گۈلزار سوزۇپ «ئۇھ» تارتتى ، ئۇيان - بۇيان ئۆرۈلدى . ئۆي گۆردەك قاراڭغۇ هەم سوغۇق . تاشقىرىدا قار يېغىۋاتىدۇ ، ئىزغىرىن شامال قار ئۇچ-قۇنلىرىنى دېرىزە ئەينىكىگە توختىماي ئۇرۇپ «تىرىق - تىرىق» ئاۋاز چىقىرىدۇ . قىزلار تاتلىق ئۇيقۇدا . روزىخان سۆز-لىمەكتە :

— گۈلزار ئەر سېغىنىپ كېتىپ ، نەدىكى نېنىنى ئوڭلاپ يېيەلمەيدىغان هارۋىكەش تازغا تېگىۋالمىغان بولسا ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن يا كېرەمباغقا ، يا ئىككىنچى دوختۇرخانىغا «موككىدە» ئورۇنلىشىپ ، ئۆيىمىزنى بېسىپ ئولتۇرمامتى ؟ ! بىزمۇ : «قەشقەردە قىزىمىز بار ، ئۆيىمىز بار» دەپ هەپتە - ئون كۈندە بىر كېلىپ ، هەر بىرلىرى بىلەن دىدارلىشىپ تۇر-مامتۇق ؟ ! ۋاي يۈرەكلىرىم ، ۋاي يۈرەكلىرىم... مانا ئەمدى شەهەرنىڭ كىندىكىدە تېگى بىلەن ئۆيىمىز بار تۇرۇقلۇق بوسۇ-غىسىدىن ئاتلاپ كىرەلمەيمىز ؛ ئاتام كۆرمىگەن ، ئانام كۆرمە-گەن خەقلەرنىڭ «گۈس - گۈس» دەسسەپ كىرىپ - چىقىپ ، ئېغىناپ - كېرىلىپ ، يېتىپ - قوپۇپ يۈرگىنى خىيالىمغا

كىرىپ قالسا نەچچە يىللىق ھوشۇمدىن كېتىمەن دېسىلە !...
ئۇ تازا قاينىاپ سۆزلەۋاتقاندا ، سۈپۈرگە ئۆندەرەپ يىغلاپ كەتتى . روزىخان ئۇنى پەپىلىگىلى تۇردى . گۈلزارنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ بىر قىسما بولۇپ ، خىيال قۇشلىرى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىلىقتا تولىمۇ يىراقتا قالغان مەنزىللەر ، مەزگىللەر ، مەنزىرىلەر... نى نەچچە ئايلىنىپ كېلىپ ، يېڭى بىر مەنزىلگە قوندى . بۇ مەنزىل ئەتىدىن باشلىنىپ ، ئايىغى نەدە ، قانداق تۇگەيدىغانلىقىنى قىياس قىلىشمۇ تەس ئىدى . شۇنداقتىمۇ ، گۈلزار پۈتۈن ئۇمىدىنى (بەلكى ئاخىرقىدۇ ؟ !) ئەتىگە بېغىشلىغان . ئەتە ـــ ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەل قىلغۇچ كۈن «پىل - پىل» قىلىپ ئۆچەي - ئۆچەي دەپ قالغان ئۇمىد چىرىغىنىڭ لاۋىلداپ يېنىپ ، ۋالىلداپ نۇر چېچىشى ياكى مەڭگۈ بۇرۇقتۇر-مىلىق ئىچىدە ئۆتۈشىنى ئەتىلا بەلگىلەيدۇ !
نېمە ئۈچۈن ئەتە ؟ ئۆگۈنچۇ ! ؟
گۈلزار قىسقىغىنا ئۆمرىدە سان - سانا قىسىز بۇگۈنلەرنى ئەتىگە ، ھەتتا ئۆگۈنلەرگە تېگىشىپ ، تۆت ياشلىق بىر بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغىنىنى تۇيمىغان . ئەمدى ئۇنىڭ بۇگۈننى ئۆگۈن تۇرماق ، ئەتىگىمۇ تېگىشكۈسى يوق !...
سۈپۈرگە يىغلىماقتا ، روزىخان ئۇنى بەزلەش بىلەن ئاۋارە ، ئۆي ئىچى گۆردەك قاراڭغۇ ، سىرتتا شۇرغان...
گۈلزار ئۇنسىز نىدا قىلدى :
«ئۇھ... قاچانمۇ تاڭ ئاتار ؟ !... »

ھەر كاللىدا بىرخىيال

ـــ ھۇ سارائ ! ئۇنىڭغا ئىشەنمىسەڭ ، كىمگە ئىشىنىسەن ؟ ! ھېلىمۇ گۈلزار قارىنىڭنى يېرىپ چىققان بالائ بولغىنى... جاھاندا ئۆلمەيدىغان كىم بار ؟ ئەجىلىڭ پۈتسە ، بىر يۆتەل بىلەنلا بارىدىغان يېرىڭگە بارىسەن ! نەچچە يىلنىڭزىغۇ ، يا گۈڭشي ئىگە بولماي ، يا دوختۇرخانىغا تۆلىگۈدەك پۇلغا چىقىنالماي ، ئاغرىق ئازابىدىن ئىتنىڭ كۈنىنى كۆردۈڭ . مانا ئەمدى گۈڭشي قىزىڭنى بېشىدا كۆتۈرۈپ ، راسا بىر كارامىتىنى كۆرسەتسۇن دېگەن چاغدا ، يات ئادەمۇ قىلمايدىغان قىلىقنى قىلىپ ، ئۇنىڭ يولىنى توسقىنىڭ نېمىسى ؟ !

ـــ مەن... مەن... نادان خوتۇن...

ـــ نادان ئەمەس ، قىپقىزىل سارائ بولمىساڭ ، مۇشۇنداق ئوبدان پۈرسەتنى قولدىن كەتكۈزۈپ ، ئۆزۈڭنىمۇ ، قىزىڭنىمۇ قىينىاپ يۈرمەيسەن !...

ـــ... . ...

ـــ ...توۋا سەنمۇ ئانا بولۇپ قاپسەن !... ئون نەچچە خوتۇننىڭ قارىنىنى يېرىپ ، دەردىنى كېسىپ ئېلىۋېتەلىگەن بالا بىر سېنى ئۆلتۈرۈپ قويارمىدى ؟ !

ـــ ئۆلتۈرۈپ قويۇشىدىنمۇ قورقمايتتىم...

ـــ ئەمىسە نېمىشقا ئۇنمىدىڭ ؟ يا ماڭا دەپ باقماي...

ـــ سىلىگە دېسەم ، «ماقۇل» دېسىلىغۇ خۇداغا شۈكۈر ، گېپىمدىن تۆرۈز[1] چىقىرىپ ، ئانا ـ بالا ئىككىمىزنى قوشۇپ ـ

---

① تۆرۈز — قانۇن . بۇ يەردە «پۈتاق» مەنىسىدە .

قارماپ تىللاپ كېتەرمىكىن دەپ...

ـــ ما... ما... ما ، ما گەپنى !... سەن قاچان دېدىڭ ، مەن قاچان تىللىدىم ؟... ئەستاغپۇرۇللا جۇما !...

ـــ ئوۋۇش ، يۇرىكىمنى ئېزىپ گۈركىرەۋەرمىسىلە ئۇنداق !... نەۋرىلىرى تۆت ياشقا كىرگۈچە ، يا كۈيئوغۇللىرىنى ئۆيگە دەسسەتمەي ، يا قىزلىرىغا ئوچۇق چىراي بەرمەي يۇرسىلە ، ئالدىلىرىدا ئۇنىڭ گېپىنى قانداق قىلىمەن ؟ ! مېنى «ساراڭ» دەيدۇ تېخى... كىم ساراڭ ، كىم ئوڭ ، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ !...

ـــ هە ، مانا ئەمدى گەپنىڭ ئوڭىنى قىلدىڭلا... ۋاي خوتۇن ، ۋاي خوتۇن ، ئەقىللىق خوتۇن ! بۇ گەپنى بالدۇرراق قىلمامدىغان !... بىلەمسىلە ؟ مۇشۇ كۈندە ، باشقا «ئۇنسۇر»لارنىڭ بالىلىرى نېمە كۈن كۆرۈۋاتىدۇ ، سىلىنىڭ قىزىڭلىچۇ ؟ مېنىڭ ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي بەرگۈم ، باغرىمغا باسقۇم يوقما ؟ ! مەن ئۇنىڭغا شۇنداقلا ئوچۇق چىراي بېرىپ ، «خېنىم بالام ، جېنىم بالام» دەپ قويغان كۈنلۈكتە ، خەق ئۇنىڭ ئوتىنى ئۆره كۆيدۈرەمدۇ ؟ ! «ئۇنسۇر ئاتا ـ ئانىسىدىن چەك ـ چېگرا ئايرىمىدى» دەپ ، چۆپىنى چۆللەردە ، سۈيىنى كۆللەردە قىلىۋەتمەمدۇ ؟ ! ئۇنى سېغىنىپ ئۆلگۈدەك بولساممۇ تېشىمغا چىقارماي ، ئىچىمدە ئۆمرىگە دۇئا قىلىپ ، هەربىكىتىگە بەربەت تىلەپ تۇرغاچ ، خۇدايىم ئۇنىڭ چىققان دۆۋۈسىنى كۈندىن ـ كۈنگە ئېگىز قىلىپ ، هەممە ئادەم ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىشۋاتامدا ؟ ! مانا ماۋۇ «سويما»نى نېمىشقا قولۇمدىن چۈشۈرمەي بېقىپ يۇرىمەن ؟ دەپبېقىڭلا قېنى ، سەككىز بالىنىڭ قايسىنى مۇشۇنى باققاندەك باققان ؟ هېچقايسىنى !... بىز بۇنى بېقىپ بەرمىسەك ، ئانىسى تېببىي مەكتەپتە ئوقۇپ دوختۇر بولۇپ چىقالامتى ؟ بۇگۈنكىدەك يۇز ـ ئابرۇي تېپىپ ، نى ـ نى كونا دوختۇرلارنىڭ كۆزى قورققان ئىشنى «مانا مەن قىلـ

مەن» دەپ مەيدىسىگە ئۇرۇپ چىقالامتى ؟ ! مېنىڭ يۈرىكىم تاش ئەمەس ، گۆش !... جاھان شۇنداق بولغاندىكىن ، جاھانغا بېقىپ ئىش تۇتتۇم... بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلىمەن...

بىر ئۆينىڭ ئادىمى ئىككى خىل چۈش كۆرسە ، نېمىدېگەن غەلىتە ـ ھە !

روزىخان ئېرىنى تۇنجى قېتىم ھەقىقىي چۈشەنگەندەك بولـ دى . ئۇنىڭغا قېيىداپ تۆككەن ياشلىرى ، يوقىلاڭ ئىشلارنى باھانداپ ئۇنىڭغا ئازار بەرگەنلىكى ، ئاچچىق يۈتۈپ سان ـ ساناقسىز تۇنلەرنى كىرپىك قاقماي تاڭغا ئۇلىغانلىقىغا ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆكۈندى . ئەمدى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ گۇناھىنى تىلىگەن بىلەنمۇ ، ئۆزى دېيەلەيدىغان چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۇنى ماختاپ ، ئەقىل ـ پاراسىتىگە باركاللا ئېيتقىنى بىلەنمۇ بىكار ئىدى . ئۆتكىنى ئۆتتى ، گەپ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىشتا...

روزىخان خىرتىلداپ يىغا باشلىدى .

ـــ يىغلىماڭلا ، ـــ دېدى تاشمەتخان ئۇستام قۇچىقىدا ئاسلانىدەك تۇگۈلۈپ ، پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان سۈپۈرگىنىڭ بېـ شىنى سىلاپ ، پېشانىسىگە ئاۋايلاپ سۆيگەچ ، ـــ بۇ جاھانىنىڭ يىغا كۆتۈرگۈچىلىكى بارمۇ ؟ ! بولدى ، مەن ناماقۇل ... گېپىمنى چۈشەنگەن بولساڭلار ، ئەتىلا گۈلزارنىڭ قېشىغا بېـ رىپ : «ئوپېراتسىيە قىلساڭ قىل...» دەڭلا . مېنىڭ بۇيرۇغاذـ لىقىمنى ھەرگىز ئۇقۇپ قالمىسۇن ، ماقۇلمۇ ؟

ـــ ماقۇل .

دۇنيانىڭ ئىشلىرى مانا مۇشۇنداق ، ئادەم ئادەمنى چۈشەذـ مەكتىن تەس ئىشقۇ يوق ، بەزىدە ئۆزىنى چۈشەنمەكمۇ ئاسان ئەمەس . روزىخان ئېرىنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقمايدىغان خوتۇن . بىرەر ئىش كاللىسىدىن ئۆتسۇن ـ ئۆتمىسۇن ، ئېرى «قىل» دېگەن ئىكەن ، ئۇنى پادىشاھنىڭ ئەمرىدەك بىلىپ ،

بېشى بىلەن يۈگۈرۈپ يۈرۈپ قىلىدۇ . شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك ، مىجەزىمۇ ئۇنىڭغا تارتىپ قالدى . گۈلزارنىڭ توي ئىشىدا ، تاشمەتخان ئۇستام : «بۇ بەدبەخ يۈزىمىزنى تۆكتى··· » دەپ بىر ئاللا ـ توۋا كۆتۈرۈۋۈندى ، روزىخان ئۇنىڭدىن بەتتەر چېچىلىپ كەتتى . تېخى گۈلزارنى : «ئىچىمدىن چىققان مەرەز ، يۈزۈمگە ئۇنگەن سۆگەل··· » دەپ تىللايتتى . ئەلۋەتتە ، گۈلزار «چېنىقىش »قا كېتىشتىن بۇرۇن ، بۇ ئائىلە خۇددى جەننەتنىڭ ئۆزى ئىدى . ھۇنەر قىلىپ تاپقان پۇل ھەرقانداق پۇلدىن ھالال ھەم بەرىكەتلىك بولامدۇ ، قانداق ؟ يوقنىڭ ـ بارنىڭ غېمىنى يەپ يۈرمەيتتى . ئېرى ئاز تاپامدۇ ، جىق تاپامدۇ ، ئىشقىلىپ ، چاڭگىلىغا سېلىپ بەرگەننى قۇرۇقئۇن چاچقاندەك چېچىپ يۈرۈپ ، ھەممىگە تەڭ يەتكۈزەتتى . ئۇرۇق ـ تۇغقان ، قولۇم ـ قوشنىلار ئارا باردى ـ كەلدىدە ھېچكىمنىڭ كەينىدە قالمايتتى . «ئاز بولسا يېتەر ، جىق بولسا كېتەر » دېگەن ماقالنى كۈندە نەچچە ۋاخ ئىچىدە تەكرارلاپ ، شۇكۇر ـ قانائەت بىلەن ياشاپ كەلگەنىدى . نىكۇنىكى گۈلزار «چېنىقىش »قا كەتتى ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇمىدى . بىرى ، ئۇنى سېغىنسا ؛ يەنە بىرى ، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيتتى . ئۇنىڭغا ئايان ، قىز بالا بويىغا يەتسە ، پورەك ئېچىلغان گۈلگە ئوخشاش ھەممە ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايدۇ . ھەممىسىنىڭ پۇرىغۇسى ، ئۇزۇپ چېكىسىگە قىسقۇسى كېلىدۇ . ئۇنىڭ ئەتىۋارلىقى قىزلىقى ـــ پاكلىقىدا . بىر ئۆمۈر ئەتىۋالاپ ـ ئاسراپ ساقلىغانغا يارىشا ، لەززىتى بىلەن ھەسرىتى بىر سېكۇنتقىمۇ يەتمەيدىغان ئاشۇ قىزلىق ـ پاكلىققا تېرىقچىلىك داغ چۈشسە ، تەبىئىيكى ، قىز زاتى ئۆمۈرلۈك نەپـ رەت ـ قارغىشقا مۇپتىلا بولىدۇ ، ئىززەت ـ ھۆرمىتىمۇ بولمايـ دۇ . ھەتتا بالىسىدىن بالىسىغا : «پالانچىنىڭ بالىسى » دېگەن نام مىراس قالىدۇ . روزىخانىنىڭ ئانىسى ئۇنى تاكى تاشمەتخان ئۇستامنىڭ قولىغا جانان چىنىدەك پاك ، ئالتۇندەك ساپ پېتى

تاپشۇرغۇچە ئەركەك چۈنندىنمۇ قورۇپ يۈرگەن . روزىخانمۇ ئانىسىنىڭ ئۇدۇمىنى ئېلىپ ، قىزلىرىنىڭ ھەر بىر قەدىمىنى غېرىچلاپ ، چىرايىدىكى تېرىقچىلىك ئۆزگىرىشىنىمۇ نەزەردىن قاچۇرماي ئايلارنى ، يىللارنى دەككە ـ دۈككە ئىچىدە ئۆتكۈزگەـ نىدى . بۇنىڭغا يارىشا ، قىزلىرىمۇ ئۇزۇكنىڭ كۆزىدەك قۇسۇر ـ ئېۋەنسىز چوڭ بولدى . ئۇنىڭچە بولسا ، گۈلزار ئون تۆت ياشـ نىڭ قارىسىنى ئېلىپ بولغۇچە ، بىر ئەرنىڭ پۇتىغا چېتىپ قويماقچى ئىدى . چاقىرسا ئېتى ، تۇتسا سېپى بار لايىقمۇ تەييار ئىدى . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ «ئوقۇسۇن» دەپ كاجلىق قىلىشى ئۇنى بۇ مەقسىتىگە يەتكۈزمىدى . روزىخان باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ـ پۈتتۈرمەيلا تاشمەتخان ئۇستامنىڭ ئەمرىگە ئۆتۈپ ، ئون بەش يېشىدا سالىنى ، ئون يەتتە يېشىدا گۈلزارنى تۇغۇپ بولغان . ئۇ چاغدا قىزلار مەكتىپى ئايرىم ، ئوغۇللار مەكتىپىمۇ ئايرىم ئىدى . قىزلار ئون ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ ـ ئالماي ، مەكتەپكە بېرىش ـ كېلىشتە يۈزىنى ياپاتتى . ئوغۇل ـ قىز بىر سىنىپتا ، بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئوقۇيدىغان ئىشلار ئەسلا يوق ئىدى . شۇنداقتىمۇ ، بەزى قىزلار شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ قېلىپ ئۆزىنىمۇ ، ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ تۈگىمەس دەرد ـ ئەلەمگە مۇپتىلا قىلاتتى... گۈلزار بىرىنچى سىنىپتىن باشلاپلا ئوغۇللار بىلەن ئارىلاش ئوقۇدى ، يۈزىنىمۇ يېپىپ باقمىدى . تولۇقسىزنى پۈتتۈرگەندە ، ئۆزگىچە رەڭ تۈزۈپ ، تولۇپ ، چوكان سىنجى كىرىپ قالدى . خۇداغا شۈكرىكى ، ئوغۇل زاتىنى ئۆزىگە يېقىن يولاتمىدى . قوغۇن پىشسا ساپىقىدا تۇرمايدۇ . قىز بالا بويىغا يەتسە ئۆيدە تۇرمايدۇ : گۈلزارغا خېرىدار تولىلىقىدىن ، روزىـ خان كىمنى «بالا» قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، تاشمەتخان ئۇستام بۆرە تېرىسىنى بىر كىيىپلا ئۇنىڭ شېرىن چۈشلىرىنى توزغاقتەك توزىتىۋەتتى . گۈلزارمۇ دادىسى تەرەپكە ئۆتۈۋېلىپ ، ئۇنىڭ تىلىنى كەستى... روزىخان ئۈچ يىل چىدىدى ، ناھايىتى

تەسلىكتە چىدىدى . گۈلزارنىڭ خەۋىدارلىرىمۇ بىرىنى يولغا سالسا بىرى دەرۋازا قەپقىپ ، بىر كۈنمۇ ئارامچىلىق بەرمەيدىغان بولۇپ كەتتى . تاشمەتخان ئۇستاممۇ : «قىزىنىڭ ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالسا ، كىمگە بەرگۈدەك كەلسە ، شۇنىڭغا بەر !...» دەپ گەپنى ئۈزدى . بۇ گەپ روزىخانىنىڭ جېنىغا جان قوشقاندەك بولۇپ ، كېچە - كۈندۈز قىزىنىڭ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەسلىكىنى تىلەپ يۈردى . كىم بىلسۇن ، گۈلزارنى كۈتۈۋاتقىنى قانداقتۇر ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانى ئەمەس ، بەلكى ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى روھىي زەمىندا كۆرۈلۈپ باقمىغان «چېنىقىش» بولدى . ئۇنىڭدىن باش تارتقىلىمۇ ، قېچىپ قۇتۇلغىلىمۇ بولمايتتى . ئەل قاتارى يىغلاپ - قاقشاپ يولغا سېلىپ قويدى . «چېنىقىش»قا كېتىپ بىر يىلدىن ئاشقاندا ، گۈلزار ئاخىرقى قېتىم چاغان ئوينىغىلى كېلىپ ، ئۆمۈر بويى يىغىپ قويغان يىغىسىنى ئانىسىغا يىغلاپ بېرىپ ، ئۇنىڭ يۈرەك يارىلىرىنى تازا بىر مالقۇشلىۋەتتى - دە ، كەتتى . ئىككى ئايدىن كېيىن ناتونۇش بىر ئادەم ئۇلارنى گۈلزارنىڭ تويىغا چىللاپ تېلېفوندا «باغاق» ئەۋەتتى . توۋا ، بۇ گۈلزارنىڭ نېمە قىلغىنى ؟ ئاتا - ئانىسى ھايات تۇرۇپ ، نېمىشقا ئۇلارنىڭ سەمەگە سالمايلا ئەرگە تەگمەكچى بولىدۇ ؟ نېمە دەپ ئاتا - ئانىسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ، مەتكېرىم دېگەننى «ئاتا» تىكلىۋالىدۇ ؟ بۇمۇ «چېنىقىش»نىڭ بىر تۈرىمۇ ياكى گۈلزارنىڭ ئەرگە تەگكۈسى كېلىپ كېتىپ ، ئاتا - ئانىسىدىن يۈز ئۆرىگىنىمۇ ؟

ناھايىتى ئېنىقكى ، گۈلزار يېزىدىن ئىبارەت ئاسمىنى كەڭرى يەرگە بېرىپلا «ھايا - نومۇس» دېگەنلەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ ، ھاۋايى - ھەۋەس كوچىسىغا كىرىپ كېتىپ ، قوناقلىقتا ، جىگدىلىكتە... تۈتۈلۈپ قالغان !...

شەھەردىكى تويلارمۇ تويلۇقسىز ، ئاش - سۇسىز ، توي دېسە تويغا ، ھازا دېسە ھازىغا ئوخشىمايدىغان ، بىر سىقىم گازىر -

پۇرچاق بىلەن بولۇۋاتقان يەردە ، سەھرايى قىيامەتنىڭ تويلىرى قانچىلىك بولماقچى ؟ ! مەتكبىرىم دېگەن باشلىق يا گۈلزارنى بۇزغان ھېلىقى لۈكچەكنىڭ تۇغقىنى ، يا ئەڭ يېقىن ئادىمى . شۇڭا ، بۇ ئىككى رەسۋاغا ئۆز قولىچە جاڭزا كېسىپلا بىر «ئېغىلغا» سولاپ قويۇپ ، ئۇلارنى پىپەندىن ، جازادىن قۇتقۇ- زۇپ قويغان گەپ !... گۈلزارغا «ئاتا» بولۇپ ، تېلېفوندا «با- غاق» ئەۋەتىشى ئېنىقكى ، «قىزىڭنى بالادىن قۇتقۇزغان ئادەم مەندۇرمەن... » دېگەنلىك !...

ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە تاپا ـ تەنە قىلىپ ، بىر ـ بىرىنىڭ باش ـ كۆزىنى قاناتمىغان بولسىمۇ ، ئارىلىرىدە- كى ئىناقلىق ئۆچمەنلىككە ، ئامراقلىق نەپرەتكە ـ سەسكىنىشكە ئايلاندى . بىر ـ بىرىنى كۆرەرگە كۆزى يوق ئىدى . ھەرقايسە- سى ئۆزىنىڭكىنى راست قىلىشقا ئۇرۇناتتى ، بىر ئېغىز گەپتىن قالمايتتى . قىسقىسى ، ئائىلىدە تىنچلىق ، كۆڭۈللەردە خاتىر- جەملىك دېگەن نەرسىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى . چوڭ كىچىك- نىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرىگە دۇشمەنده‌ك ، ھېچكىم ھېچكىمگە كۈلۈپ باقمايتتى . بىر قازان ئاشنى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئول- تۇرۇپ يەيدىغان كۈنلەر مەڭگۈ كەلمەسكە كەتكەنده‌ك قىلاتتى . بۇنى ئاز دەپ ، كوچا ـ كويدا ئۇچۇپ يۈرگەن گەپ ـ سۆزلەرنىڭ «چىرايلىق»لىقىنى دېمەمسىز تېخى :

ـــ گۈلزارخان ئاشنا ئوينىاپ تۇتۇلۇپ قاپتىكەن ، گۇڭشې بويىچە سازايى قىلىپ رەسۋاسىنى چىقارغاندىن كېيىن ئاشنىسى- غا نىكاھلاپ قويۇپتۇ !...

ـــ گۈلزارخان بىلەن ئاشنىسىنى كېچە ـ كۈندۈز مىڭ- بىڭلار يالاپ مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىۋېتىپتۇ !...

ـــ ئاشنىسى كىم بولغىيدى ؟

ـــ مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان بىرسىدۇ ھەقىچان ؟ !

ـــ نەدىكىنى... ئۆستەڭ بويىدا چاقىرسا ، ھېيتگاھدا

«هه» دەيدىغان دەلىتە ھارۋىكەش ئىكەن !...

ـــ ۋاي خۇدايىمەي ، ئابالىنى... جاھاندا ئەركىشى تۇگەپ كەتكەندەك ، تېگىۋالغان بىرنېمىسىنى كۆرمەمدىغان !...

ـــ سەھرايى قىيامەتتە نەپسى تاقىلداپ تۇرالماي قېلىپ ، «كەل خېنىم» دەپ بولغۇچە ، «كەل غوجام» دەپ قوينىغا كىرىپ كەتكەن گەپ !...

ـــ ئۆزى بىلەن بىللە «چېنىقىش»قا بارغان شەھەر بالىسىغا تەككەن بولسا كىمنىڭ دەردى !...

ـــ شۇنى دېمەمدىغان ! مانا ئەمدى نوپۇسقا ئولتۇرماقنىڭ تەسلىكىدە ، نەۋرە ـ چەۋرىسىگىچە سەھرالىق بولۇپ كېتىدۇ دېسىلە !...

ـــ شۇنى ئويلىيالىغۇدەك كاللا بولسا بولمامدۇ ! ؟

ئاھ ، بۇ گەپلەرنىڭ تولىلىقى ، سېسىقلىقى !...

گۈلزار نەدىكى بىر «بوينى يوغان لۇكچەكنىڭ قوينىدا ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن مەس» يۇرگەن مۇشۇ كۈنلەردە ، ئاتا ـ ئانىسى كۈندە نەچچە قېتىم «بوغاز» بولۇپ ، «تۇغۇدىغان» جاي تاپالماي «ۋاققىدە» يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى . جان ساقلىماق تەسمىكىن دېسە ، جان بەرمەك تېخىمۇ تەس ئوخشايدۇ . ئۇلار نەچچە قېتىم جېنىدىن تويۇپ ، نەچچە قېتىم پەيلىگە ھاي بەردى . ئېشەك بولۇپ ئوت ، ئىت بولۇپ پوق يېمىدى ـ يۇ ، ئۇنىڭ بېرىسى بولدى . تاشمەتخان ئۇستام ھەپتە ـ ئايلاپ تالا ـ تۇزگە چىقمىدى . ئۇلپەتلىرى ، يار ـ بۇرادەرلىرى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمىدى . ئىش بولسا ماشىنىنىڭ تۇۋىدە ، ئىش بولمىسا ئۆگزىدە ئىڭىكىنى يۆلەپ زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ ، پۈتۈن يازنى چىقىرىۋەتتى . بېرىپ ـ بېرىپ ، كۈننىڭ قاچان تالغا ئېتىپ ، قاچان كەچ بولغىنىنى تۇيماس بولۇپ كەتتى . روزىخان سامىي بولۇپ تۇرمىسا ، قورسىقىنىڭ ئاچقان ـ تويغىنىنىمۇ بىلمەيتى . ئورۇقلىدى ، سارغايدى ، مۇكچەيدى . كۆزلىرىنىڭ خۇنى

قېچىپ ، بەزىدە ماشىنىنىڭ يېڭىنىسىگە يېپىۋ ساپالماي قالاتتى . مۇنداق چاغلاردا يا مۇكىنى ، يا ناچىنى «ۋاققىدە» يەرگە ئاتاتتى ـ دە ، ئۆگزىگە چىقىپ سائەتلەپ ـ سائەتلەپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى ، يا بولمىسا ، ماشىنىنىڭ تاختىسىغا پېشانە-سىنى «ۋاققىدە» قويۇپ ، ھازىرلا قوشتىن چىققان ئۈيدەك پۇشۇلداپ ، ئۆزمەي «ئۇھ» تارتاتتى . ھېچكىمگە ھېچنېمە دې-مەيتتى ، ھېچكىمنى يېنىغا يولاتمايتتى...

راستىنى ئېيتقاندا ئۇ ھەممىگە چىداشقا تەييارلانغانىدى ـ يۇ ، پەقەت بىرلا نەرسىگە ـــ جېنىدىن ئەزىز كۆرۈدىغان قىزى گۈلزارنىڭ سەھرالىق بولۇپ كەتكىنىگە چىدىمايۋاتاتتى . ئۇنىڭغا ئايان ، قىز بالا ـــ خەقنىڭ بالىسى . ھامان بىر كۈنى خەقنىڭ ئۆيىگە كېتىدۇ ، كىمدۇر بىرنىڭ قوينىدا ياتىدۇ . بۇ ئەيىب ئىش ئەمەس . گەپ ـــ كىمنىڭ ئۆيىگە كېتىش ، كىمنىڭ قوينىدا يېتىشتا . گۈلزار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئويلىمىسۇن ، ئۆزدە-نىڭ ، بولغۇسى بالىلىرىنىڭ كەلگۈسىنى نېمىشقا ئويلىمايدۇ ؟ ھەرىىلى مىڭلاپ ئادەم سەھرانى ، كەتمەننى تاشلاپ ، ئېقىن سۈدەك شەھەرگە ئېقىپ ، سايىنى ، يۇمشاق نانىنى ئىزدەۋاتسا ، ئۇ نېمە دەپ سەھراغا ئۇۋا سالىدۇ ؟

ئەخمەقلىق ، نادانلىق ، كۆڭلى پەسلىك !...

تاشمەتخان ئۇستام ئويلىنىپ ـ ئويلىنىپ : «ئاھ ، بىر كۆمىچىم كۆيمىدى يوق . ‹بالا ـ بالا › دەپ ئۆلۈپ بېرەيمۇ ؟ بىزنى ئاتا ـ ئانا ئورنىدا كۆرمىگەن بىرنېمە ئۈچۈن پۇشۇقۇنۇپ جېنىمنى ئۈپرىتىپ نېمە كەپتۇ ؟ ئۆلەمدۇ ، تىرىلەمدۇ ، ئۆزدە-نىڭ ئىشى !... » دېگەن يەرگە كېلەي ـ كېلەي دېگەندە ، بىرلا يىقىلىپ بىر ئايدەك يېتىپ قالدى . گۈلزار بۇ ئىشتىن قانداق خەۋەر تاپقان ، بىر كۈنى كەچتە كۆزىنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ قېشىدا پەيدا بولۇپ قالدى . گۈلزار ئورۇقلاپ ، قاريداپ قالغانە-كەن . تاشمەتخان ئۇستامنىڭ يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ ، كۆز

چاناقلىرىغا ياش قاپلاشتى .

«ئىسسىت بالا ، ئىسسىت بالا !... سېنى بۇنداق ھالەتتە كۆ-رەرمەن دەپ ئويلاپمۇ باقماپتىكەنمەن... ئۆزۈڭگىمۇ قىپسەن ، بىزگىمۇ... »

يەنە سەل ئۆتسە يىغلاپ تاشلايىتتى ياكى بىرنېمە دەپ سې-لىپ ، ئۇنىڭمۇ ، ئۆزىنىڭمۇ دىلىنى چىگۈالاتتى ، ھەتتا ئۇرۇپ قوغلاپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن ئىدى... تاشمەتخان ئۇستام تىلىغا ھاي بېرىپ ، يۈزىنى تام تەرەپكە قىلدى - دە ، كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمدى . تاكى گۈلزار ئۆچ كۈننى تىكەنگە دەسسىگەندەك خىجىللىق ئىچىدە ئۆتكۈزۈپ ، «يۇرتى»غا قايتىش ئالدىدا خوش-لىشىش ئۈچۈن كىرگەندىمۇ دىدارىغا قارىمىدى . «خۇدايىمغا ئامانەت» دېگەن نىداسىغىمۇ جاۋاب قايتۇرمىدى . گۈلزار شۇ-داقلا ئىشىكتىن چىقىۋىدى ، كۆزلىرىدىن مۆلدۈرەك ياش قۇ-يۇلدى .

«ياق ، ياق... ئۇ بىزدىن كەچمەپتۇ !... ھېلىقى ھارۋە-كەش... ئاھ خۇدا !... قىز بالىنى نېمانچە ئاجىز ياراتقان بولغىيدىكى ؟ !... »

شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ، تاشمەتخان ئۇستام گۈلزاردىن ئە-مەس ، سوپۇر ئاخۇندىن ، ئۇلارغا «ئاتا» بولۇۋالغان مەتكېرىم-دىن ۋە يەنە كىم - كىملەردىن ئاغرىنىدىغان بولدى . نامىزىدا ، دۇئاسىدا ئۇلارنى قارغىدى ، ئۆلۈم تىلىدى . ئەكسىچە ، گۈلزار-نى تېخىمۇ سېغىنىدىغان ، چۈشلىرىدە باغرىغا بېسىپ ، پېشانە-سىگە سۆيۈدىغان... بولدى .

گۈلزار ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھامان پەرىزاتتەك گۈزەل ، نازاكەتلىك ، سۈلكەتلىك ؛ پەرىشتىدەك پاك ۋە ئاق كۆڭۈل ، مېھرىبان قىياپەتتە نامايان بولاتتى . ئۇنى ھەرگىزمۇ باشقىلار-دىن كەم كۆرگۈسى ، چۆكۈرگۈسى كەلمەيتتى .

گۈلزار ـــ ئۇنىڭ قىزى ـــ ھەقىقەتەن ئاشۇنداق قىز

ئىدى .

گۈلزار ئۇنىڭ يۈرىكى ، جېنى ئىدى .

گۈلزار ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ چىرىغى ؛ مەھەللىداش قىزلارنىڭ كۆزى ، روگىيى ئىدى .

گۈلزار ئەدەپ ئەخلاقتا يېگانە ، يۈزى تۆۋەن ، ئەركەك چىۋىنگىمۇ تىكىلىپ قارىمايدىغان نومۇسچان قىز ئىدى ! ! !

«چېنىقىش... ؟ »

بىر يىل...

ياق !ياق ! !ياق ! ! ! گۈلزار ئۆلۈسىمۇ ئۇنداق تېز ئۆزگەرىدۇ ! ئۇنداق تېز... ! ! !

تاشمەتخان ئۇستامنىڭ يۈرىكى ئاشۇنداق گۈۋاھلىق بەردى .

يۈرەك ئادەمنى ئالدىمايدۇ . چۈنكى ، يۈرەكنىڭ «قۇلقى ، كۆزى بار» ئۇ ھەممىنى ئاڭلايدۇ ، كۆرىدۇ ، ھەرگىزمۇ خاتا قىلمايدۇ ، ھەرگىزمۇ خاتا گۈۋاھلىق بەرمەيدۇ !

تاشمەتخان ئۇستام يۈرىكى بەرگەن «گۈۋاھلىق »قا يۈرىكىدە قايىل بولدى ـ يۇ ، سىرتىغا چىقارمىدى ، ھەتتا خوتۇنىغىمۇ سىر بەرمىدى . ئۆزىنىڭ ئالدىدا «گۈلزار» دېگەن ئىسىمنى ئاتاشقىمۇ يول قويمايتتى .

گۈلزار «پوق» بولدى . ئۇنىڭ سىڭىللىرى ـ تاڭنۇر بىلەن دىلنۇرچۇ ؟

ئۇلار تېخى كىچىك . يەنە ئالتە كۈندە «لوڭكىدە» بوي تارتىپ ، كۆزنىڭ يېغىدەك «گۈل» بولىدۇ .

ئۇلارنىمۇ «پوق» قىلماسلىق ئۈچۈن ، ئاچىسىنى «بۆ-بۆش» كۆرسىتىپ ، ئۇلارغا مەڭگۈ ئېسىدىن چىقمىغۇدەك ئىبرەت قىلىش كېرەك !...

«تارقاقلاشتۇرۇش» شامىلى تەگكەندە ، تاشمەتخان ئۇستام تېڭىرقاپلا قالغانىدى . گۈلزارنىڭ ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇشى ، يەنە كېلىپ ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان ، يۈزلىرىنى توقامدەك داغ

باسقان ، ئورۇقلاپ تېرىسى ئۇستىخىنىغا تۇتىشىپ كەتكەن ، قورسىقى كاۋىدەك دومبايغان ھالەتتە پەيدا بولۇشى ئۇنى كەسكىن قارارغا كەلتۈردى .

ئۆيى قەبرىستانلىققا يېقىن ئادەمنىڭ ئۆلۈكى غېرىبسىنىپ قالمايدۇ .

تاشمەتخان ئۇستام ھېسابلاپ كۆردى ، پوسكام ، قاغىلىق ، مەكىت ، مارالبېشى... ھەممىسى كىندىك قېنىنى تۆكۈلگەن قەشقەر شەھىرىدىن نەچچە يۈز كىلومېتىر يىراق . بىرلا بېرىپ قالسا ، كەلمەكمۇ تەس . ئاي ئۆتۈپ - يىل ئۆتۈپ بىر ئايلىنىپ كېلەي دېسە ، كىراغمۇ پالان پۇل كېتىدۇ . قۇمسارايغا پىيادە ماڭغان ئادەممۇ يېرىم كۈندە يېتىپ بارىدۇ . ئالىمادىس ، ئۇستەخىنى چۈشمەي قالسا ، «ئالە شەرىكىنى» دەپ پېشىنى قېقىپلا يولغا چىقسا . ئۆزىنى شەھەردە كۆرىدۇ . ئۆينى ھەم ساتمايدۇ ، ھەم چېقىپ ياغاچ - تېشىنى ئەكەتمەيدۇ . بەش مىڭ كويلۇق خېرىدارى بار ئۆينى ھۆكۈمەتكە ئىككى مىڭ كويغا ساتقىلى بېشى ئىششىپ قالمىدى ئۇنىڭ !... مەيلى ، مۇسادىرە قىلسا قىلىۋەرسۇن ! ھۆكۈمەتتىن پۇل ئالمىسلا ، ئۆيى بىر كۈن بولمىسا بىر كۈنى قولىغا قايتىدۇ . قايتمىسىمۇ . «شەھەردە ئۆيۈم بار» دەپ گەپنى يوغان قىلىپ يۇرۇۋېرىدۇ . ئۇۋىسى چوڭقۇر توشقانىڭ ئىتقا يەم بولغىنى نەدە بار !؟ بەزى ئەخمەقلەر ئىككى تال پۇلغا گول بولۇپ ، ئاتا - بوۋىسىنىڭ يىلتىزىنى سېتىۋەتتى . بەزىسى چېقىپ ، ماشىنىلارغا بېسىۋاتىدۇ . كۆرۈمىز تېخى ، توخۇنىڭ كاتىكى ئات بېشىدەك ئالتۇنغا يارايدىغان كۈنلەر كېلىدۇ !...

بۇ بىر تەرەپ ؛ يەنە بىرى ، گۈلزارنى خەقنىڭ يۇرتىدا ئىگە - چاقىسىز قالدۇرۇشقا يۇرىكى چىدىمىدى . مۇشۇ دورەن ئۇنى «پوق بولدى» دەپ بىر تاشلىۋەتسە ، كىم بىلىدۇ ، ئۆمۈرۋايەت دىدارلىشالماس ؟ !

«يۇز» دەپ قاپسىز . «يۇز» دېگەن نېمە ئۇ ! سايىسىگە

مىليونلاپ ئادەم تەزىم قىلىدىغان نى ـ نى كاتتا ئادەملەر ئىت ـ ئېشەكتەك خارلىنىپ ، بىر بۇردا نانغا زار بولۇپ كېتىۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە ، تاشمەتخاندەك بىر قوڭالتاق ماشىنىچىنىڭ قانچىلىك «يۇزى» بولماقچى ؟ ! قەشقەردە تۇڭىدى ، قۇمسارايدىمۇ ئەسلى . ئەگەر ئۇ قانات ياساپ ئۇچۇپ ، مەككىدىكى تۇر تېغىغا بېرىپ ، رەسۇلىللا يىگىرمە يىل ئېتىكاپتا ئولتۇرغان غارغا كىرىۋالمىسۇنمۇ ، گۈلزارنىڭ «پوقى» ئۇنىڭدىن بالدۇرراق بې-رىپ ، سېپىستى ھەممە يەرنى قاپلاپ بولىدۇ . «ئوغرىنىڭ دادى-سى» ، «جالاپنىڭ ئانىسى» بولۇپ قالغانلار يالغۇز تاشمەتخان بىلەن روزىخانىمدى ؟ !

خەق نېمە دېسە ئۆزىنىڭ ئاغزى . ئۆز يولۇڭنى ئۆزۈڭ تاپ !

تاشمەتخان ئەتە بولىدىغان ھېيتقا تارتىشمىدى . كۆزىنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ ، ھېيتگاھدىن قىزىل كۆۋرۈككىچە قاتار سەپ تارتىپ داقا ـ دۇمباق چېلىپ ، ئۆزلىرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۇزىتىۋاتقان ئون مىڭلىغان ئاممىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلمىدى . ئۆزىلا ئەمەس ، خوتۇن ـ بالىلىرىنىمۇ يىغلىغىلى قويمىدى . سالى كوزۇپتا ئۆرە تۇرۇپ ، يول بويى «قىزىل» پەدىلەرگە دۇتار چېلىپ ، ئۇزاتقۇچىلارنى ھەيرانۇھەس قىلىۋەتتى...

دادۇي ئىشخانىسى...

دۇينىڭ ئامبىرى...

ئۇچ ئېغىز ئۆي ، چاققانغىنا باغچاق...

گۈلزار تېببىي مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭغاندا ، تاشمەتخان ئۇستاملار ئەترەت سېپىپ بەرگەن يېڭى ئۆيگە ئەمدىلا كۆچۇپ چىققانىدى . ئۇ ھەيران ، شۇنچە جىق «زىيالىي ياش» تۇرغان يەردە ، قانداق بولۇپ گۈلزار «پوق»قا ئوقۇش نۆۋىتى كېپلىپ قالدى ؟ شەھەردىكى «مىش ـ مىش»لار نېمىشقا بۇ يەردە يوق ؟ نېمە دېگەن غەلىتە ھە !

كېيىنكى ئىشلار تېخىمۇ غەلىتە بولدى ، تاشمەتخان ئۇستام تۆت يىلغىچە گۈلزارنى ئۆيىگە دەسسەتمىدى ـ يۇ ، ئۇنىڭ بالـ سىنى قولىدىن چۈشۈرمىدى .

روزىخان مانا مۇشۇنىڭدىن ھەيران ئىدى . سۈرۈشتۈرۈشـ تىن قورقتى . باشقىلارمۇ شۇنداق ، ئەلۋەتتە .

مانا بۇگۈن ـــ ئۆلۈم پەتىسىدىن قايتقان ئاخشىمى ـــ روزىخان قەشقەردە كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ ، گەپ ئارىسىدا گۈلزارنىڭ غەيۇتىنى قىلىپ ، ئېرىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلماقچى بولغاندى ، كۈتمىگەن يەردىن تۇمشۇقىغا يېدى . ئېرىنىڭ نېمە ئۈچۈن گۈلزارنى ئۆيىگە دەسسەتمەسلىكىنىڭ سـ ىرىنمۇ ئېچىلدى .

«ئۇھ ، ما ئادەمنى... شۇنچە يىل مەندىن سىر يوشۇرۇپ... »

تۆت يىلدىن بېرى ، روزىخان تۇنجى قېتىم يەڭگىل تىندى . ئېرىمۇ ، قىزىمۇ بۆلەكچە ئەقىللىق ، كۆيۈمچان ـ مېھرىبان تۇيۇلدى...

مۆجىزە

ۋۇجۇدى ھاياجاندىن ئوت بولۇپ يانغان روزىخاننىڭ كۆڭلىدىن «ئۆلۈم» دېگەن ئۇقۇم ئاللىقاچان چىقىپ كەتكەنىدى . بىر پەرىشتە ــ قىزى گۈلزارنىڭ ئۆزىنى نەچچە يىللىق ئازابتىن بىراقلا قۇتقۇزۇدىغانلىقىغا چىن كۆڭلىدىن ئىشىنىپ قالغان بۇ ئايال كېچىنى ناھايىتى تەسلىكتە تاڭغا ئۇلىدى . ئەتىگىنى ھەمىلىدىن بۇرۇن ئەتراپتىكى قوتىنىغا ئۇندى ـ يۇ ، «تۆلەندى ‹داجەي › ئۇنارمۇ ؟ » دېگەن خىيالىنىڭ ئىسكەنجىسىدە سولاپ سىيىپ كەتتى . كەچقۇرۇن ئىشتىن يېنىپ ئۆيىگىمۇ يولىماستىن ، ئەتىگەنىنىڭ قىغ توشۇغان ئەسكى قاپنى قولتۇقىغا قىسقىنىچە ئۇدۇللا گۈلزارنىڭ ئۆيىگە چاپتى . ھاڭغىرقاي ئوچۇق دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرىپ ، ئىشكى بىر يانغا قىڭغىيىپ قالغان دۇمچەك ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، ئىچكىرىدىن خوتۇن كىشىنىڭ ئاۋازى كەلدى . روزىخان بۇ ئۆيدە ھېچقاچان گۈلزارىدىن بۆلەك ئايال زاتىنى كۆرۈپ باقمىغان . ئۆزىمۇ ئايدا ـ يىلدا بىرەر قېتىم بۇ تەرەپكە ئۆتۈپ قالمىسا ، ئاساسەن ئاياغ باسمايتتى . سوپۇر ئاخۇننىڭ تەقىقى ـ تۇرقى ، بويى ـ قەددىنىڭ قانداقلىقىنى بىلسىمۇ ، ئاۋازى زىلمۇ ، بوممۇ ئەسلا بىلمەيتتى .

«گۈلزارنىڭ خىزمەتداشلىرىدىن بىرەرى كەلگەن ئوخشىمامدۇ ؟ كىرەيمۇ ، يا كىرمەيلا كېتىپ ، ئەتە كېلەيمۇ ؟ ئەتە بىرەر ئىش پۈتلاشسا... »

روزىخان ئىشكنى بوشقىنا قاقتى .

ـــ كىما ؟

ئاۋازغا ئۇلىشىپلا ئىشىك ئېچىلىپ ، گۈلزار پەيدا بولدى . روزىخاننىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭغا ئەمەس ، ئۆينىڭ تۆرىگە سېلىنغان كۆرپىدە يانمۇ يان ئولتۇرۇشقان ئىككى ئايالغا تىكىلگەندى . ئۇ بىئەپ ۋاقىتتا كېلىپ قالغىنىنى سېزىپ دەرھال كەينىگە يانماقچى ، گۈلزارغا دەيدىغان گېپىنى ھويلىدىلا دەپ ئۆيگە قايتماقچى بولغانىدى ، ئۇلگۈرەلمىدى . ھېلىقى ئىككىيلەن قولىدىرىدا پىيالە تۇتقان ھالدا ئورنىدىن قوپۇپ بولۇشقانىدى . گۈلزار خۇددىنى يوقاتقانمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ ؟ ئۇنىڭغا چېكەتكىدەك چەكچىيىپ قارىغىنىچە ھاڭۋېقىپ تۇراتتى . يا «ئۆيگە كىر» دېمىدى ، يا «نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ ؟» دەپ سورىمىدى . ئۇنىڭدىن بىرەر ئىنجا چىقىشىنى كۈتسە ، ئاۋۇ ئىككىيلەنىڭ دىلىنى چىگىپ قويىاتتى .

«ئۇلار كىم ؟» دېمەمسىز ، بىرى تۆلەندى «داجەي» نىڭ خوتۇنى رەنىخان «داجەي» ؛ يەنە بىرى ، ئۇنىڭ قىزى تاجىگۈل «داجەي» ئىدى ! بۇنداق كاتتا «خېنىم»لار ئورنىدىن قوپۇپ ، ئۆزىگە ھۆرمەت كۆرسىتىپ تۇرغان يەردە ، قانداقمۇ كەينىگە يېنىپ كەتكىلى بولسۇن ؟ !

«ئۇلار بۇ ئۆيگە نېمە دەپ كەلگەندۇ ؟»

روزىخان دەرھال چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى ـ دە ، يۈزىنى يۇزىگە يېقىپ كۆرۈشۈپ ، تىچلىق ـ ئامانلىق سوراشتى . ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى يېقىن بولسىمۇ ئەتىتى باشقا ـ باشقا بولغاچ ، ئوخشاش ۋاقىتتا بۇ ئۆيگە كېلىپ قېلىشىنى ئويلاشمىغانىدى . رەنىخانلار قانداق ئىكەن ، روزىخان سەل

ئوخايسىزلىنىپ قالدى ـ يۇ ، چاندۇرمىدى .

ـــ ئولتۇرۇشسىلا ! ـــ دېدى ئۇ تىلىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ .

ـــ كۆپىگە ئۆتسىلە ! ـــ دېدى رەنىخان ئۆرە تۇرغان پېتى يېنىدىن جاي كۆرسىتىپ . تاجىگۇل پەسكە چۈشۈۋالغانىدى .

ـــ ھەربىرلىرى مېھمان... بالام تاجىگۇل ، ئادەمنى خىجىل قىلماي ، يۇقىرى ئۆتسىلە !

ـــ ياق ، ئۆزلىرى...

ـــ چوڭنى كىچىك بېسىپ ، ئولتۇرغان نەدە بار ؟ ـــ رەنىخان روزىخانىنى قولىدىن تارتتى ، ـــ كەلسىلە ، بىللە ئولتۇرىمىز !...

تەكلىپ ـ تەكەللۇپلاردىن كېيىن رەنىخان بىلەن روزىخان تۆرگە چىقىپ ، تاجىگۇل پەگاھقا چۈشۈپ قالدى . گۈلزار كۆرپە سالماقچى بولغانىدى ، تاجىگۇل نۆزەمبىللا ئۇنىمىدى . ئۆي مۇزچىدەك ئىسسىپ كەتكەنىدى . سامان چىلىغان سۇدەك سۇس دەملەنگەن چايدىن بىر پىيالىدىن ئىچىپ بولغۇچە ، قىشچە ياغقان قارنىڭ ، سىرتتىكى سوغۇقنىڭ گېپىنى قىلىشتى . قور-ساقلىرى ئاچلىقتىن كوركىراپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ ، ھېچكىم بىر بۇردا ھەمەكنى تۇگىتىپ يېمىدى . داستىخاندا بەش دانە ھەمەكتىن بۆلەك ھېچنەرسە يوق ئىدى . ئېنىقكى ، بۇ ھەمەكلەر شەھەردىن كەلگەن ـــ گۈلزارنىڭ ھاممـا ـ خالىلىرى بۇنىڭدىن بەش كۈن بۇرۇن ئۇنىڭغا يوللۇق تۇتقان ھەمەكلەر . قارىغاندا ، گۈلزارلار ئۇنى يېيىشكە كۆزى قىيماي ساقلاپ قويغان . مانا ئەمدى مېھمانغا ئەسقېتىپتۇ . بۇ يەردە مېھمانغا ھەمەك تۇگۈل ، توقاچ قويالايدىغان ئائىلىلەرمۇ يوق دېيەرلىك .

گۈلزار بۇ ئىشنى بەكمۇ ئەقلى بىلەن قىپتۇ . ھەر نېمە دېگەنبىلەن شەھەر قىزى ، ئۇنىڭ قىزى ـ دە !

روزىخانىنىڭ كۆڭلى سۆيۈنۈپ كەتتى . بولۇپمۇ قىزنىڭ رەنىخاندەك «كاتتا» مېھمانىنىڭ ئالدىدا ئۆزى بۇ يۇرتقا مۇساپىر بولسىمۇ ، ئۆيىدە شەھەرنىڭ ھەمەكلىرى ئۇزۇلمەيدىغانلىقىنى ناماىيش قىلغىنىدىن بېشى كۆككە يەتكۈدەك خۇش بولدى . شۇڭا ئۇ ئانا ـ بالا ئىككىيلەننى ھەدەپ مەزەگە ، چايغا زورلايتتى ـ يۇ ، ئۆزى بىرتىكى نانىنى تەتۈر كۆيشەپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغاندى .

ـــ بالام گۈلزارخان ، ـــ دېدى ئاخىر رەنىخان بىراقلا مەقسەتكە كۆچۈپ ، ـــ ئۆزلىرىنى بالىياتقۇ چىقۇقىنى ئەپراس[1] قىلىپ ساقايتالايدىكەن دەپ ئائىلىدىم . مۇشۇ گەپ راستمۇ ؟

ـــ راست . قانداق دەيلا ؟

ـــ سىلىمۇ ئائىلاپمىدىلىكىن ، ماڭا مۇشۇ نېجىس كېسەل چاپلاشقىلى ئون يىل بولاي دېدى . ناھىيىگە بېرىپ داۋالىناي دېسەم قولىمىزدا بىر نېمە يوق ، ھەمكارلىشىپ داۋالىنىشقا يالۋۇرۇپ باقاي دېسەم ، تۆلەندى ئاخۇنۇمنىڭ مىجەزىنى بىلىشىلا ، نەچچە قېتىم يولۇمنى توسۇپ : «بالىياتقۇسى چىقىپ كەتكەن يالغۇز سەنمىدىڭ ؟ شۇنچە جىق خوتۇنغا ھەمكەرلىشىپ داۋالاش پۇل يەتكۈزۈپ بولالامدۇ ؟ ! تۇرۇپتۇر ، ئاۋۇال خەق داۋالانسۇن ، ساڭىمۇ بىر كۈنى نۆۋەت كېلىدۇ» دەپ گۇڭشىغا بارغىلى قويىمىدى . يېقىندا ئائىلىسام...

رەنىخان گۈلزار توغرىسىدىكى تەرىپلەرنى ئاغزى تالغۇچە

---

① ئەپراس — «ئوپېراتسىيىنىڭ بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلىنىشى .»

سۆزلىگەندىن كېيىن گېپىنى مۇنداق تۈگەتتى :

ـــ كۆرمەمدىغان بۇ خوتۇنلارنىڭ نادانلىقىنى !... ئەقلى ـ هوشى جايىدا بولسا ، «كېسىلىڭنى داۋالاپ قويماي» دېسە ئۇنىمايدىغان ئىشنى قىلامدۇ ؟ ! بايات ماخونىڭ هويلىسىدا قىغ چوقۇۋاتىپ مۇشۇ گەپنى ئاڭلاپ قالدىم . تاجىگۈلدىن سورىسام ، بۇ بالىمۇ «راست» دەيدۇ . شۇڭا ئۆزۈم بىرىنچى بولۇپ قوللىرىدا داۋالىنىپ ، بۇ نەس كېسەلدىن بىر قۇتۇلۇپ كېتەي ، ئەجىلىم توشقان بولسا قوللىرىدا جان بېرەي دېگەن يەرگە كېلىپ ، تاجىگۈلنى ئەگەشتۈرۈپ قاشلىرىغا كېلىشىم...

گۈلزار بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى . هاياجاندىن ۋۇجۇدى ئوت ئېلىپ ، چېكىسىدىن «پۈرركىدە» تەر ئۆرلىدى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا ، بۇقۇلداپ يىغلاپ تاشلايتتى . يەنە كېلىپ رەنجىتىپ بۇ گەپنى ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئالدىدا قىلدى . ئانىسىغا شۇنچە يېلىنسىمۇ يېقىن كەلمىگەن ، هەتتا تىللاپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغان . بۇ ئىشتا يات بىر ئادەمنىڭ : «قوللىرىدا جان بېرەي» دېيىشى گۈلزارنى تەهتى ـ ئەسرادىن 7 ـ ئاسمانغا ئېلىپ چىققاندەك خۇشال قىلىۋەتكەنىدى . ئۇ بىلمەيتتىكى ، رەنجىتىپ بۇ يەرگە ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئەمەس ، بەلكى ئېرىنىڭ بېسىمى ، قىزىنىڭ زورى بىلەن كەلگەن . قانداقتۇر «جان بېرىش» ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيتتى . قانداق قىلىدۇ ؟ ئېرى يۈرتىنىڭ چوڭى ، ئۇلۇغ ـ ئۇششاقنىڭ هەممىسى ئۇنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقالمايدۇ . رەنجىتىپ يىگىرمە نەچچە يىل بىر تەكىيگە باش قويغان خوتۇنى تۇرۇپ ئۇنىڭ گېپىگە كىرمىسە ، تۆلەندى ئۇچ يۈز نەچچە ئۆيلۈك ئادەمنى قانداق جىنجىقىغا كىرگۈزەلەيدۇ ؟ !

ـــ هەي خوتۇن ! ـــ دېگەنىدى ئاخشام تۇن تەڭدە گۈڭ-
شىدىكى يىغىندىن قايتقان تۆلەندى تەرىنى تۇرۇپ ، ـــ گۈلزار-
خانىمنىڭ ئېگىكىدە ساقلىلى ، چېچىدا ئاق يوقمىكەن؟ ھۇسارىڭ !...
سەن بىلمەيسەن ، ئۇ بالا دېگەن سەندەك كېسەلدىن ئون بەشنى
ئۆز قولى بىلەن ئەپىراس قىلىپ ساقايتىۋەتكەن . بۇ ئىشنى
توجۇرېن ئۆزى قەشقەرگە بېرىپ ئېنىقلاپ كەپتۇ . ئۇ دەيدۇ ،
پىچاق تۇتۇشتا ، غىياسىدىن دوختۇرمۇ گۈلزاردەك ئۇستا ئەمەس
ئىكەن... ھازىر سىنىپىي دۇشمەنلەر تەرەپ ـ تەرەپتە ئۆسەك
سۆز تارقىتىپ ، سەندەك خوتۇنلارنى ئەپىراس قىلدۇرماسلىققا
قۇتراتىۋاتىدۇ . ئۇلارنىڭ مەقسىتى سەندەكلەرنى ئۆمۇرۋايەت
يېرىم جان بولۇپ ئەمگەككە قاتنىشالمايدىغان قىلىپ قويۇش
ياكى ئۆلتۇرۇپ تۇگىتىش ، بىلدىڭمۇ ؟ ! مەن كىم ؟ سەن كىم ؟
ئىككىمىز بىر ئۆينىڭ ئادىمى ! مەن يۇرتنىڭ «ئاتىسى» بول-
سام ، سەن «ئانىسى» !... ئاتا بىلەن ئانىنىڭ گېپى بىر يەردىن
چىقمىسا ، بىرى ئوڭغا ، بىرى سولغا ماڭسا بالا ـ ۋاقا بۇزۇلى-
دۇ ، ئائىلىنى نەس باسىدۇ... تۇجۇرېن ئورۇنلاشتۇردى ، مەن
ماقۇل دېدىم . سەن گۇڭشىپ بويىچە كادىرلار ، پارتىيە ئەزالىرى-
نىڭ ئايالىرىغا ئۇلگە بولۇپ گۈلزارخانغا ئەپىراس قىلدۇرۇ-
سەن . سەن ساقايغاندىن كېيىن ھەممە خوتۇننى بىر ـ بىرلەپ
ئەپىراس قىلدۇرۇپ ، گۇڭشىمىزدىن بۇ كېسەلنىڭ ئۇرۇقىنى
قۇرۇتمىز... «ئۆلتۇرۇپ قويارمىكىن» دەپ قورقۇۋاتامسەن ؟
قورقما ! شۇنداق ئىش بولۇپ قالسا ، مانا مەن بار . سېنىڭ
جېنىڭغا ئۆزۇمنىڭ جېنىنى تېگىشسەم تېگىشمەنكى ، سېنى
ئۆلتۇرۇپ قويۇپ ، ئۆزۇم بۇ دۇنيادا يالغۇز ياشىمايمەن !...

گېپىمگە كىرمىسەڭ...

ئايىغىنى دېمەيلى !

تۆلەندى «داجەي» گەپنى ئۈزدى . تاجىگۈلمۇ ئۇنىڭ تەرد-پىنى ئالدى . رەنىخانغا جېنىنى «تەۋەككۈل» قىلىشتىن بۆلەك يول قالمىغانىدى .

«ئانامنى تىتەم - تەتەمىكىن دەپ يۈرسەم ، خېلى شۈدى بار ، تۆت ئېغىز گەپنى جايلاپ قىلالايدىغان خوتۇن ئىكەن ئە - مەسما ! — تاجىگۈل ئانىسىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى ھەم : ‹مەن بىللە كەلمىسەممۇ بولاپتىكەن ، شۇ دادامنىزە ›... دەپ ئىچىگە تىندى ، — گۈلزار خانىم نېمە دەر ؟ ‹ماقۇل › دېۋەتسىكەن ، ئىلاھىم... »

گۈلزار ئېغىز ئېچىپ بولغۇچە ، روزىخان سايراپ كەتتى :

— ئەجەب ئوبدان گەپ قىللا رەنىخان ! — دېدى ئۇ رەنىخانغا قاراپ ئاپتاپتەك ئېچىلىپ ، — تۆلەندى سېكرىتارغا بىر دەپ باقسىلا : ئەگەر «ماقۇل» دەپ قالسا ، مەنمۇ سىلىنىڭ باھانىلىرىدە ئەپراس قىلدۇرۇۋالاي !...

— مىڭ مەراتە دېمەمدىغان روزىخان ! — بىرمۇنچە يال-غاننى توقۇپ «شەرت»نى ئادا قىلغان رەنىخان تېخىچە دەككە - دۈككىدە ئىدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ جېنىغا جان قوشۇلغاندەك روھلىنىپ كەتتى . گەپلىرىمۇ ئاغزىدىن ئەمەس ، يۈرىكىدىن چىقىۋاتاتتى ، — مەن ھازىرلا بېرىپ دەي . ئۇ كىشى ھەرگىز «ياق» دېمەيدۇ . ئۆزۈممۇ سەل ئەنسىرەپ تۇرۇپتىم ، سىلە ھەمرا بولىدىغان ئىش بولسا ، دوپپامنى ئاسمانغا ئاتىمەن دېسىـ-لە !... گۈلزارخان نېمە دەيدىكىن ؟ ئەپىراس قىلاملا ، يا... ؟

گۈلزار خۇشاللىقتىن بار ئاۋازى بىلەن : «ئوپېراتسىيە

قىلمامدىغان ! چوقۇم بىخەتەر ئوپېراتسىيە قىلىپ ، سەللىمازا ساقايتىۋېتىمەن !... » دېگەنمۇ بولاتتىغۇ ، سەل ئويلىنىۋېلىپ :

ـــ مەن ئەتە ئىشقا بېرىپلا ، زىكرۇللا يۇەنجائىنىڭ سەمىگە سېلىپ ، ئۇنىڭ پىكرىنى ئۆزلىرىگە يەتكۈزەي ، ـــ دېدى .

ـــ ماقۇل خېنىم ، ماقۇل ، سىلە نېمە دېسىلە شۇ !...

رەنىخان بىلەن تاجىگۇل ئورنىدىن قوپتى . دۇئامۇ قىلىندى ، داستىخانمۇ يىغىلىندى . روزىخانىنىڭ گۈلزار بىلەن ئايرىم ئولتۇرۇپ دېيىشىدىغان بىرمۇنچە گەپپى بار ئىدى . دېگۈسى كەلمىدىمۇ ياكى ئېسىدىن چىقىپ كەتتىمۇ ، ئۇلار بىلەن بىللىلا ئىشكىتىن چىقتى...

* * *

گۈلزار ئۆيىنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپلا ، ئۆزىنى تۇتالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . كۈلۈۋېتىپ ئېسەدەپ يىغلىدى . كۈلكىسىمۇ ، يىغىسىمۇ يۇرىكىدىكى خۇشاللىق تاشقىنى ئىدى . ئۇ كۈلمەي كىم كۈلسۇن ؟ ! ئۇ يىغلىماي كىم يىغلىسۇن ؟ ! شۇنداق ، ئىنسان هاياتى ـــ كۈلكە بىلەن يىغىنىڭ ئارىلاشمىسى ، يىغىندىسى ! كۈلكىمۇ ، يىغىمۇ بولمىسا ، هايات تىنىق كۆل سۈيىگە ياكى ئەسىرلەپ سوققان بوران ـ شامال ، يامغۇر ـ يېغىنمۇ تەسىر قىلمايدىغان گىياھ ئۇنمەس قېقىر سايغا ، قورام تاشقا ئوخشاپ قالاتتى . يىغا كۆزلەرنىڭ خۇنىنى ئوغرىلاپ ، ئۆمۇر چاقىنى ئېكەكلەپ ئۇپراتسا ، كۈلكە ئۆمۇر بېغىنى ئابىزەمزەم بىلەن سۇغىرىپ بىخلاندۇرىدۇ ، كۆكەرتىدۇ ، ياشارتىدۇ . باراقسانلاشتۇرىدۇ . كۈلكىسىز ، يىغىسىز هاياتنى تەسەۋ-

ژۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس !...

بەزى ئىشلار گۈلزارنىڭ يۇرىكىنى قاتۇرۇپ قويغاچقىمىكىن ، كۈلۈشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاي دېگەنىدى . يېقىندىن بېرى ، بولۇپمۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ، تەقدىرى زىكرۇللانىڭ قولىغا قالغاندىن بېرى كۈلۈشنى تېخىمۇ ئۇنتۇپ ، يىغلاڭغۇ بولۇپ قالدى . لېكىن ، يىغلاڭغۇ بولۇپ قالغىنىنى ھېچكىمگە تۇيدۇرمىدى ، كۆز يېشىنى ھېچيەردە ، ھېچكىمگە كۆرسەتمىدى . قانغۇدەك يىغلاپ تۇرۇپ ھال ئېيتىپ ، ئىچ - قارنىنى بوشىتىۋالغۇدەك ، تەسەللىسىنى ئاڭلاپ «ئۇھ... » دەپ يەڭگىل تىنىپ ھارغۇدۇقىنى چىقىرىۋالغۇدەك ئىچ كۆيەرىمۇ ، مۇڭداشقۇچىسىمۇ يوق ئىدى .

سوپۇر ئاخۇنچۇ ؟

قويۇڭە ئۇنىڭ گېپىنى !...

گۈلزار تۇنجى قېتىم زەرىپە خانىم ئالدىدا ئاشكارا ياش تۆكتى . ئېسەدەپ ، تۇرۇقۇپ - تۇرۇقۇپ يىغلىدى .

— يىغلىماڭ ! — دېدى كۆزلىرى ياشلانغان زەرىپە خانىم ئۇنىڭ چېكە چاچلىرىنى تۇزەشتۇرگەچ , — ئۇنچىلىك ئىشلارغا يىغلاپ كەلسە كۆز توشامدۇ ؟ تازا بالىكەنسىز !... مەن...

زەرىپە خانىمنىڭ دادىسى ئازادلىقتىن بۇرۇن چەت ئەلدە ئوقۇغان ئۇستا دوختۇر بولۇپ ، ئۇرۇمچىدىكى مەلۇم دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى ، ئانىسى دوختۇر ئىدى . مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بېشىدىلا «چەت ئەل ئىشپىيونى» دېگەن بەدنام بىلەن ھەر ئىككىسى تارتىپ چىقىرىلىپ ، يېرىم جان بولغۇچە «پىپەن» قىلىنغاندىن كېيىن خىزمەتتىن قوغلىنىپ ، ئەسلى يۇرتى —

ساۋەن ناھىيىسىگە سۇرگۇن قىلىنغانىدى . زەربىە خانىمىمۇ ئۇ-
لارغا چېتىلىپ بىر مەھەل قىيىن - قىستاققا ئېلىنغان بولسا-
مۇ ، قولغا چىققۇدەك بىر نەرسە چىقمىغاچ ، ئەسلى ۋەزىپىسىدە
قالدۇرۇلغانىدى . ئۇ دەسلەپ بىر مەزگىل بۇ ناھەقچىلىككە تولا
يىغلاپ سالامەتلىكىدىن ئايرىلغىلى تاس قالدى . كېيىن ، يىغا
يىغلاش بىلەن يا ئۆزىنى ، يا ئاتا - ئانىسىنى ئازابتىن ، خورلۇق-
تىن قۇتقۇزغىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى - دە ، بارلىق
زېھنىنى ، مېھرىنى كەسىپكە ئاتاپ ، ئاچا - سىڭىللارنىڭ دەردى-
گە داۋا ، رەنجىگە شىپا بولدى . بىر كېسەلنى ساقايتىپ ياتاقتىن
چىقارسا ، بىر قوي يېگەندەك ھۇزۇرلاندى - راھەتلەندى . كې-
سەللەر ئارىسىدا ئۆتكەن ھەربىر مىنۇت ئۇنىڭغا نىسبەتەن بىر
ئۇلۇش بەخت ئىدى . مەكتەپنىڭ يېڭىۋاشتىن دەرس باشلىشى ،
ئوقۇغۇچىلار ، دەرس مۇنبىرى··· ئۇنىڭ روھىغا روھ ، كۈچىگە
كۈچ قوشتى . ئۇ كەسپىگە كىرىشىپ كەتكەندە ، قانداقتۇر «يۇ-
قىرى - تۆۋەن» ، «دوست - دۇشمەن» دېگەنلەرنى خىيالىغىمۇ
كەلتۈرمەيتتى . ياتاقتا كىرگەن ئىكەن ، ھەممىسى ئوخشاش ئا-
دەم ، ئوخشاش كېسەل دەپ قارايتتى . بىرىگە جان قېقىپ ،
بىرىگە سەل قارايدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايتتى . ئوقۇغۇچى-
لىرىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى . ئەلۋەتتە ، بىراق ،
گۈلزارغا كەلگەندە ، ئۇ بۇ «مىزان»نى بۇزۇپ تاشلىدى . بۇ-
نىڭدا گۈلزارنىڭ ئوڭلۇق ، تىرىشچانلىقى بىر سەۋەب بولسا ،
ئاساسلىقى ، ئۇنىڭغا بولغان ھېسداشلىقى ئالاھىدە رول ئوينا-
دى . ئۇ گۈلزارغا ھەممە ئادەمدىن بەكرەك كۆيۈنەتتى ، قولىدىن
كېلىدىغانلىكى يارەملەرنى قىلاتتى . گۈلزارنى دەرستىن سىرتـ-
قى ۋاقىتلاردا بالىنىتسىدا ، ئوپېراتسىيە ئۆيىدە ئالاھىدە تەربىيە-

لەش ئەنە شۇلارنىڭ جۇملىسىدىن ئىدى . «داۋالاش ـ ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى يېزىلارغا قارىتىش» شوئارى ئوتتۇرىغا قويۇلغاچقىمىكىن ، زەربىە خانىمنىڭ بولغۇ- سى يېزا دوختۇرى گۈلزارنى بۇنچىلا جان كۆيدۈرۈپ يېتەكلىشى- گە ھېچكىم پۇتلاشمىدى . باشقا «يېزا دوختۇرلىرى» گۈلزار- دەك چىداملىق ، تىرىشچان ئەمەس ئىدى . تەكىدىن تولىسى كەم- بەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ باھالىشى ، ئېنىقراقى ، «كەتمەن مەكتىپى»دە «يۇقىرى نومۇر»غا ئېرىشكەنلەر بولۇپ ، ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى تۇزۇك ھەزىم قىلالمايتتى . ئاندىن قالسا ، ھەپتىدە ئاران بىر قېتىملا ئېرىشىدىغان «شېكەر شەنبە ، شېرىن يەكشەنبە»لىرىنى قانداقتۇر كېسەللەر ، مىكروبلار ، قان ـ قۇشلار ئارىسىدا ئۆتكۈزۈشنى ئەسلا خالىمايتتى . تېخى بەزى ئوقۇغۇچىلار گۈلزارنى «چامغۇر ئاكتىپ» ، «لېي فىڭ خېنىم» دەپ مەسخىرە قىلىشاتتى ـ يۇ ، ئۇنى دورىغۇسى كەلمەيتتى . ئىشچىلار تەشۋىقات دۇيىنىڭ چاقىرىقلىرىمۇ ئۇلارغا كار قىل- مايتتى . شۇڭا ، بىردىنبىر دورىغۇچىسى ـــ رىقابەتچىسى بول- مىغان گۈلزار تەبئىي ھالدا مەكتەپنىڭ «كۆزى» ئوقۇغۇچىلار- نىڭ ئۇلگىسى بولۇپ قالدى...

گۈلزار تاكى ئوقۇش پۈتتۈرگۈچە قىشلىق ، يازلىق تەتىل- لەرنىڭ بىرەسىنىمۇ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈپ باقمىدى . ئۆيىدە بىرەر كېچە قونۇپ قايتىپ كېلىپلا ، كۈنلىرىنى بالنېتسىدا ، ئوپېراتـ سىيە ئۆيىدە ئۆتكۈزدى . كېچىلىرى نۆۋەتچى دوختۇر ـ سېستـ رالارغا ھەمراھ بولۇپ ، نۆۋەتچىلىك ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپاتتى . تامىقىدىن زەربىە خانىم ۋە باشقا دوختۇر ـ سېسترالار خەۋەر ئالاتتى . كېسەللەرمۇ ئۇنىڭغا ئۆز قىزى ، ئۆز سىڭلىسىدەك

ئامراق ئىدى...

گۈلزار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ تاكى تەقسىمات قەغىزى قولىغا تەككۈچە مەكتەپتىن ئايرىلمىدى . بالىنىتسىدىن ، ئوپېراتسىيە ئۆيىدىن چىقمىدى . ئۇ پراكتىكا جەريانىدا ئۇچ قېتىم مۇستەقىل بالىياتقۇ چىقۇقى ئوپېراتسىيىسى ئىشلىگەنىدى . بۇ قېتىم ئون ئىككى نەپەر ئايالنى مۇڭەپپەقىيەتلىك ئوپېراتسىيە قىلىپ ، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئىقتىدارىنى نامايان قىلدى . ئەمدى ئۇنىڭغا قايىل بولمىغان بىرمۇ دوختۇر - سېستىرا قالمىغانىدى . كول-لېكتىپ مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن زەرىپە خانىم بۆلۈم نامى-دىن ئۈيغۇر ، خەنزۇ تىللىرىدا ئىسپاتنامە يېزىپ ، تامغا باستۇ-رۇپ بەرگەنىدى .

ئەپسۇسكى ، بۇ ئىسپاتنامە ، بۇ تامغا ھېچنەرسىگە دال بولماپتۇ !

زەرىپە خانىم گۈلزارنىڭ مىڭ يېرىدىن تۆكۈلۈپ تۇرۇپ ئېيتقان «ھېكايە» سىگە پەقەت ئىشەنگۈسى كەلمىدى . ئىشەنمەي دېسە ، گۈلزار ھېچقاچان يالغان سۆزلەپ باققان ئەمەس . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، گۈلزار تاغىسىنىڭ ئۆلۈمىگە قاتنىشىش باھانىسىدە ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىپ ، ئىلگىرى يازغان خەتلىرىدە زادى تىلغا ئېلىپ باقمىغان غەلىتە ئىشلارنى سۆزلەپ ئولتۇرۇپتۇ . ئىش مۇشۇنداق بولسا...

«ئاھ سەھرا ، ئاھ دېھقان !... »

زەرىپە خانىم يىغلاپ تاشلىدى . يىغلاپ تۇرۇپ گۈلزارغا تەسەللى بەردى ، تەسەللى بېرىۋېتىپ يىغلاپ تاشلىدى .

«يىغلاش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ . چارە تېپىش كېرەك چارە !... »

زەرىپە خانىم ئويغا پاتتى . يېقىندا ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى

تەلتۆكۈس ئاقلىنىپ ، ئۇرۇمچىگە ـــ خىزمەت ئورۇنلىرىغا قايتىشقان ؛ بۇ مۇناسىۋەت بىلەن رەھبەرلىكتىن تارتىپ خىزمەتداشلىرىغىچە زەرىپە خانىمنى ئالاھىدە تەبرىكلەشكەنىدى . ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن رۇخسەت سوراپ يازغان ئىلتىماسى تەستىقلىنىش ئالدىدا تۇراتتى .

«بۇ ئىشنى بالدۇرراق ئۇققان بولساممۇ··· قانداق قىلسام بولار ؟ مەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ كەلگۈچە··· ئەستا··· »

ـــ ماڭا قارايدىغان سىڭلىم ، ـــ زەرىپە خانىم كەسكىن قارارغا كەلگەنىدى ، ـــ سىز دەرھال قايتىپ ، گۈڭشېڭزىنىڭ باشلىقلىرىغا ئېيتىڭ . ئەگەر ئۇلار قوشۇلسا ، مەن ۋاقىت ئاجرىتىپ ، گۈڭشېڭزىغا بېرىپ ، سىزنى يارەمچى قىلىپ بېرىمەن . چى تۇركۈم كېسەللەرنى ئۆز قولۇمچە ئوپېراتسىيە قىلاي ، ئاندىن···

ئۇنىڭ گېپى ئۇزۇلمەستىن ، گۈلزار بوتىلاقتەك بوزلاپ ، دەمدەردەك ئۇنلەپ ، ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتتى···

مانا بۇ ئىش بولۇپ ئۆتكىنىگە بەش كۈن بولدى . بۇ بەش كۈن گۈلزارغا ناھايىتى تەسلىكتە ئۆتتى . گۈلزار شەھەردىن يولغا چىققان كۈنى ، توختى تۇر ۋىلايەتكە يېغىنغا كەتكەنىكەن ، تېخىچە كەلمىدى . بۇ گەپنى يا زىكرۇللاغا ، يا مەتكېرىمگە دېيىشكە كۆڭلى ئۇنىمىدى . كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ، گۈلزارنىڭ خۇشاللىقى نەلەرگىدۇر غايىب بولۇپ ، غەم ئۇستىگە غەم بېسىۋالدى . «ئەگەر تو جۇرېن كېلىپ : ‹مەن بولمىغاندىكىن ، زىكرۇللا بىلەن مەتكېرىمگە دېسىڭىز بولمامتى ؟ ، دەپ سوراپ قالسا نېمە دەرمەن ؟ مەتكېرىم بىلەن زىكرۇللا مېنى : ‹تو جۇرېنىنىڭ قولتۇقىغا كىرىپ ، بىزنى كۆزگە ئىلماس بولۇۋال-

دى ، دەپ تەتۇر قاراپ يۇرسە قانداق قىلارمەن ؟... » دېگەنگە ئوخشاش باش - ئايىغى يوق سوئاللار گۈلزارنى ئېسەنكرىتىپ ، قورقۇتۇپ ، ئون جېننىڭ بىرىنى قويمىدى . يا تۇزۇك ئۇخلىغاي ، يا گېپىدىن بىر نەرسە ئۆتكەي... بىچارە گۈلزار تېخىمۇ غىمىيىپ ، - ئورۇقلاپ ، تېخىمۇ بوشىشىپ ، تېخىمۇ جىمغۇرلىشىپ كەتتى . بۇنى ئاز دەپ ، زىكرۇللا ئۇيانغا ئۆتۈپمۇ ، بۇيانغا ئۆتۈپمۇ ئۇنى «تەكشۈرۈپ» بېقىش غېمىدە چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىلى تۇردى . ئەگەر ئۇ زەرىپە خانىم بىلەن ھېلىقى مەسلىھەتىنى قىلىشمىغان بولسا ، بۇگۈن چۈشتىلا زىكرۇللانىڭ كاچىتىغا تەستەك بىلەن سېلىپ ، يۇزىگە «شالاققىدە» تۇكۈرۈپلا ، ئۇدۇل بىر دادۇيگە بېرىپ توختىغان ، مەڭگۇ دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىغا ئاياغ باسمىغان بولاتتى . ئەپسۇس ، ئۇنداق قىلالمىدى :

— يا ئاللا گۈلزار ، مىجەزىڭنىڭ توڭلۇقى بولمىسا ، ئادەم خام يەڭالغۇدەك چىرايلىق جۇمۇسىز ! ھى - ھى - ھى - ھى... سوپۇر دېگەن دەلتىنىڭ ئورنىغا مەن بولۇپ قالغان بولسام ... ھى - ھى - ھى - ھى... ماڭۇ دومبىيىپ تۇرغان ئالمىمۇ ...

زىكرۇللانىڭ گېپىنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەستىنلا كۆزلىرى خۇمارلىشىپ ، ئوڭ قولى گۈلزارنىڭ پوپايكا مەھكەم قىسىپ - كۆتۈرۈپ تۇرغاچقىمۇ ، ئاپئاق خالات ئۇستىدىن يوغان پىيالىنى كۆمتۇرۈپ قويغاندەك دىڭگىيىپ تۇرغان ئەمچىكىگە سۇنۇلدى . گۈلزار زەھەرلىك يىلان ئۇدۇللا يۇرىكىگە ئېتىلغاندەك سەسكىنىپ : «ۋاي... » دېگىنىچە كەينىگە داجىپ ، ئورۇندۇق بىلەن بىللە ئوڭدىسىغا يىقىلدى . زىكرۇللا كارىدوردىكى ئاياغ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، بىرىنىڭ كىرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدىمۇ ياكى بۇگۈن

مەقسىتىگە يېتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتىمۇ ، گۈلزارنىڭ غەزەپتىن ئوت بولۇپ يانغان كۆزلىرىگە قادىلىپ بىر قارىۋېتىپ :

ـــ خەپ ! ـــ دېدى ـ دە ، بۇرۇلۇپلا ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى .

گۈلزار قاچان ، قانداق ئورنىدىن قوپتى ؟ بىلمىدى . شىرەگە بېشىنى قويۇپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ كۈننى كەچ قىلدى . ئۆيگە قايتىپ مەشكە ئوت قالدى ـ يۇ ، تاماققا مىدىرلىمىدى . قورسىقى ئېچىپ ، تارتىشىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ ، كۆڭلى ھېچنەرسە تارتمىدى . مەشنىڭ شالاسىدىن كۆرۈنۈۋاتقان ئوت يورۇقىغا تىكىلىپ زوڭزىيىپ بىر ئولتۇرغىنىچە ، رەنجىتىلار ئىشىك قاققاندا ئېسىنى يىغدى...

گۈلزار ئەمدى كۈلەلمىدى ، يىغلىغۇدەك مادارىمۇ ، كۆز يېشىمۇ قۇرۇپ كەتكەندەك قىلاتتى . پەگاھتا ئىشىككە يۆلەنگەنچە ئۆرە تۇرۇۋېرىپ ئاياغلىرى تېلىپ كېتىپتۇ . مەشتىكى ئوت ئۆچەي دەپ قاپتۇ . ئۆي يەنىلا ئىسسىق . مورا بېشىغا توختىتىلغان جىن چىراغنىڭ ئىسى ئۆينى بىر ئاپتۇ . لېكىن ، گۈلزار بۇنىڭغا كۆنۈك ، بۇگۈن بېشى ئاغرىسا ، ئەتىلا ئوڭلىنىپ قالىدۇ . بۇرنىغا ئۇيۇپ كەتكەن ئىسنى ئەتىگىنى يۇز يۇغاندا سۇ بىلەن تازىلىۋەتسىلا بولدى . ئۇلا ئەمەس ، بۇ يەرنىڭ ھەممە ئادىمى شۇنداق قىلىدۇ . «ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە ، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە» دېگەن مۇشۇ . تېخى بەزىلەرنىڭ كىرسىن سېتىۋالغۇدەك پۇلىمۇ يوق ، ئوچاقتىكى ئوتنىڭ يورۇقىدا تاماق يەپ ، ئورۇن سېلىپ ، ئوت ئۆچۈش بىلەنلا دۇملىنىدۇ . گۈلزارنىڭ ئۆيى كونا بولغان بىلەن ھال ـ كۈنى دېھقانلارنىڭكىدىن يۇز ھەسسە ياخشى . ئۆيىنى قاچان يېڭىلاش توغرۇلۇق ئېرى

بىلەن مەسلىھەتمۇ قىلىشمىدى . كېيىنگە تارتىۋاتقىنى سوپۇر ئاخۇنمۇ ياكى گۈلزارمۇ ؟ بۇنىمۇ بىلگىلى بولمايدۇ...

«تو جۇرېن قاچانمۇ كېلەر ؟ !... »

گۈلزار سوزۇپ بىر «ئۇھ» تارتىپ ، ئىشىككە تېخىمۇ مەھكەمرەك يۆلەندى ـ دە ، كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى .

*　　*　　*

ـــ يارايسىز ! قالتىس ئىش قىپسىز !...

ئەتىسىلا قايتىپ كەلگەن توختى تۇر زەرىپە خانىم توغرىسىدىكى گەپنى ئاڭلاپ خۇشاللىقتىن سەكرەپ كەتكىلى تاس قالدى . چۈنكى ئۇ ، مۇشۇ دەپەن[1] يىغىنغا بارغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ، ئون ئىككىنچى دوختۇرخانىنىڭ مەسئۇلى بىلەن بالىياتقۇ چىقۇقنىغا گىرىپتار بولغان ئايالىارنى داۋالاش مەسىلىسى ئۈستىدە مۇزاكىرىلىشىپ ، ئاساسىي جەھەتتىن بىر پىكىرگە كېلىشكەن . بۇگۈن كەچتە گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېت ئومۇمىي ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىپ مەخسۇسلا مۇشۇ مەسىلىنى مۇزاكىرىگە قويماقچى . مەقسىتى ، ئاشۇ ئاچا ـ سىڭىللارنى ئازابتىن قۇتقۇزۇپ ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە : «بىزنى توختى تۇر ئازابتىن خالاس قىلغان ، ئازادلىق ئارمىيە يېڭىۋاشتىن ھاياتلىق بەرگەن... » دېگەن تەسىراتنى قالدۇرۇش ؛ ئۆزى قويغان «كۆچەت» ـــ گۈلزارنى ھەممە ئادەم قايىل بولغۇدەك ئايالار ـــ تاشقى كېڭەللىكلەر دوختۇرى قىلىپ تەربىيىلەپ ، دوختۇرخانىنىڭ ئۇ-

---

① دەپەن — نۆۋەت ، قېتىم .

لىنى مۇستەھكەملەش . تېخى زۇنۇنۇپ قاتارلىقلارنىڭ ئىشىمۇ بار... خەلقىمىز ، بولۇپمۇ بىچارە دېھقانلىرىمىز تولىمۇ ئوبدان ، تولىمۇ ئاق كۆڭۈل ، ساددا خەق . ئۆزىگە تاغدەك ياماناڭلىق قىلـ غان ئادەملەرنى مەردلىك بىلەن كەچۈرۈۋېتىپ ، ھەمىساتتا ئۇنـ تۇيدۇكى ، تېرىقچىلىك ياخشىلىق يەتكەن ئادەمنى ئۆلگۈچە ئۇنـ تۇمايدۇ .

«ياخشى نىيەت ـــ يېرىم دۆلەت» .

گۈلزارنىڭ پىلانى ئۇنىڭ پىلانىنى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈرەتتى ھەم نۇرغۇن پۇلنى تېجەپ قالاتتى . بۇ پىلانغا قارشى تۇرىدىغان ئادەممۇ چىقمايتتى . گەپ ـــ مۇڭاپىق تەشكىللەش ، شەرت ـ شارائىت يارىتىشتا !...

گۈلزار كۆڭلىدىكى غەم ـ ئەندىشىلىرىنى چالا قويماي دېدى (ئەلۋەتتە ، زىكرۇللانىڭ بېزەڭلىكىنى ئەمەس) توختى تۇر كەسكىن ۋەدىلەر بىلەن ئۇنى خاتىرجەم قىلدى...

كەچقۇرۇن ، گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېت ئومۇمىي ھەيـ ئەتلەر يىغىنى ئېچىلدى . توختى تۇر ۋىلايەتتە ئېچىلغان يىغىنـ نىڭ روھىنى يەتكۈزۈپ بولۇپ ، داڭلىق ئايالار كېسەللىكلىرى دوختۇرى ، گۈلزارنى بىۋاستە تەربىيىلىگەن ئۇستازى زەرىپە خانىمنىڭ پات ئارىدا بۇ يەرگە كېلىپ ، بالىياتقۇ چىقۇقىغا گىرىپتار بولغان ئايالارنى ئۆز قولى بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتماقچى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرغاندا ، زالنى چاۋاك قاپلاپ كەتتى . يىغىن تۈگىگەندىن كېيىنمۇ ، ھېچكىمنىڭ بۇ يەردىن ئايرىلغۇسى كەلمەيۋاتقاندەك ، توختى تۇرۇپ چۆرىدەپ ئۇنى ـ بۇنى سورىدى . ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭ يولىورۇقى بويىچە كىم ـ كىملەرگە خىزمەت ئىشلىگەنلىكى ، قايسى دادۇي ، قايسى

ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدىكى قايسى پارتىيە ئەزاسىنىڭ ئايالى ئۆزۈ-
نى ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇشقا تىزىملاتقانلىقى...نى ئاغزى - ئاغ-
زىغا تەگمەي دوكلات قىلىشتى . تىزىملاپ كۆرۈۋېدى ئادەم سانى
ئوتتۇزغا يېقىنلىشىپتۇ .

«زەرىپە خانىمنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئۇقسا ، يەنە قانچىلىك
ئايالنىڭ كاللىسى ھەل بولار ؟ ھەي ... كارىۋات ئاز ، شارائىت-
نىڭ ناچارلىقى... ئاستا - ئاستا بىر ئىش قىلمامدۇق... »

توختى تۇر ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى . ئەتراپىدا
شۇنچە جىق ئادەم بولمىغان بولسا ، راسا قاقاقلاپ بىر كۈلۈۋالسا
ھە !...

ھەپتىدىن كېيىن زەرىپە خانىم «غىمسىزدە» ناھىيىلىك
بېكەتتە پەيدا بولدى . ئۇنىڭ تۇنۇگۈن كەچتىكى تېلېفونىغا ئاسا-
سەن ، توختى تۇر ئەتىگەن قاق سەھەردىلا گۈلزارنى ئېلىپ
سوپۇر ئاخۇنۇمنىڭ خادىكىگە ئولتۇرۇپ بېكەتكە ئۇنۇپ بولغانىدى .
ئۇلار كونا تونۇشلاردەك قىزغىن كۆرۈشتى . زەرىپە خانىم ئىل-
گىرى گۈلزاردىن ئاڭلىغانلىرىنى يول بويى توختى تۇردىن تەك-
رار ئاڭلىدى . ئىككىيلەنىڭ دېگەنلىرىدە قىلچە پەرق يوق ئە-
دى . زەرىپە خانىم گۈلزارغا تېخىمۇ قايىل بولدى . يۈرەك
قېنىنى ئۇنىڭغا بېھۇدە سەرپ قىلمىغىنىدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ ،
گۈلزارنىڭ ئوقۇشى ۋە پراكتىكا جەريانىدا كۆرسەتكەن تىرىش-
چانلىقى ؛ ئۆزىنىڭ نېمىشقا ئۇنى بېۋاستە يېتەكلىگەنلىكىنىڭ
سەۋەبى ، جەريانى ۋە ئۇنىڭدىن قانداق ئۇمىدلەرنى كۈتۈدىغانلە-
قىنى سۆيۈنۈش بىلەن سۆزلىدى . گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ،
يولنىڭ كاتاڭلىقى ، پاتقاقلىقىمۇ بىلىنمىدى . بۇگۈن ھاۋا ئالا-
ھىدە ئوچۇق ئىدى . ئۆمۈر بويى شەھەردىن چىقىپ باقمىغان

زەربپە خانىمغا ھەممە نەرسە يېڭى ، ئۆزگىچە تۇيۇلسا كېرەك ، ئاغزى گەپتە بولسىمۇ ، كۆزلىرى ھەممە يەردە ـــ قېلىن قارنى يېپىنچا قىلغان ئېتىزلار ، زەيكەشلەر ، بۇلاقلار ، يېكەنلىك ـ قۇمۇشلۇقلار... دا چېپىپ يۈرەتتى . توپىدىن ئايرىلىپ قالغان بىرەر ئۆردەك ، قاشقالداق ، چۈغۈندەك... ئۇلاردىن ھۇركۈپ تۇيۇقسىز نەدىندۇر ئۇچۇپ چىقسا ، چىرايى بۆلەكچە نۇرلىنىپ ، ئاۋازى بۆلەكچە جانلىنىپ كېتەتتى . تېخى ھەمراھلىرىدىن ئۇ جانسۇارلارنىڭ ئېتى ، ياشاش ـ كۆپىيىش شارائىتى قاتارلىقلارنى سوراۋېرىشتىنمۇ خىجىل بولمايتتى . ئەكسىچە ، ئېرىشكەن جاۋاـ بىدىن قانائەتلەنسۇن ياكى قانائەتلەنمىسۇن ، كىچىك بالىدەك ۋىلىقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى . كۈلگەنسېرى ، سۈتتەك ئاق ، تۈتۈنـ لىك يۈڭ رومال بىلەن مەھكەم ئورالغان يۇمۇلاققا مايىل يۈزلـ ـرى بۆلەكچە جۇلالىنىپ ـ قىزىرىپ كېتەتتى . كۆزلىرىدە ئوت ، يۈرىكىدە ئوت ، ۋۇجۇدىدا ئوت... كەڭ دالا ، غەربتىن شەرققە قاراپ ھېرىپ قالغان يولۇچىدەك ئاستا ، شاۋقۇن ـ سۈرەنسىز ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان دەريا سۈيى ئۇنىڭ ئوت بولۇپ يانغان قەلبىـ گە ياغ بولۇپ قۇيۇلماقتا ئىدى !

ئاھ ، سەھرا ! ئېتىكى كەڭ ، ئانا كۆڭلىدەك مىننەت ـ تەمەسىز ، بىغۇبار ، مۇنبەت تۇپراق ! ئالەم ئالەم بولۇپ يارالغاندا سەن بار ئىدىڭ ، ئادەم ئادەم بولۇپ يارالغاندا سەن بار ئىدىڭ . قانچە ـ قانچە شەھەر ـ قەلئەلەرنى تۇغدۇڭ ، ئەي قىلدىڭ ، ھېلىمۇ تۇرۇپسەن شۇ پېتىـــڭ !... تاش كەتـمەن ، تاش بۇقۇسا ... ئايلىنىپ تۆمۈرگە ، ئۆتسىمۇ ئارىدىن ئونلاپ ئەسىر ، قەسىرـ لەر ئۇستىدىن بوي تارتىپ قەسىر ، كۆڭۈللەرنى قىلسىمۇ ئەـ سىر ؛ ئەي سەھرا ، كەتمىنىڭگە قوشۇلۇپتۇ زەمبىل !... غالتەك

هارۋىنىڭ غىچىر ـ غىچىرى ھەر جانغا ئېكەك ؛ قاپ ـ تاغار بەللەرنى قىلىپتۇ دۇمچەك . ئىگرايدۇ ئانىلار كۆزلىرىدە ياش ، بالىلار تىترەيدۇ يېلىڭ ـ يالىڭاچ . ئېنىقكى ، ئۇلارنىڭ قورسىقىمۇ ئاچ !... لېكىن ، سەن شۇنداقمۇ ئۈيدەك ياۋاش ، بۇقىدەك قەيسەر ، چۆل كېمىسى ـــ تۆگىدەك قانائەتچان ھەم ئىشچان . ئالايتمايسەن ھېچكىمنىڭ رىزقىغا كۆز ، ۋايسىمايسەن ، تىلسىز ـ مۇ سەن ۋە ياكى ئۆكۈز ؟ ! يالايدۇ ، يالمايدۇ ، شىلىدۇ سېنى ؛ «سۈت» چىقسۇن ، چىقمىسۇن «ئېمىدۇ» سېنى . شەھەرلەر ـ قەلئەلەر قېنىڭدىن پۈتكەن ؛ ھەرخىش ، ھەر تېشى جېنىڭدىن پۈتكەن . مۇبادا بولمىسا قورساقنىڭ غېمى ؛ ئاش ـ نېنىڭ ، گۆش ـ يېغىڭ ، شېرىن ـ شېكەر مېۋىلىرىڭ ئەسلىتىپ تۇرمىسا سېنى ؛ بەزىلەر ، بەزى ئادەمسىياق مۇرتەدلەر ئاللىقاچان ئۇنتۇپ سەندەك «خىزىر»نى ، نوپۇستىن ـ خەرىتىدىن ئۆچۈرۈپ تاشلار ئىدى !...

زەرىپە خانىمنىڭ يۈرىكى چىرقىراپ كەتتى . ئۇ قىغ ، توپا ئۈسۈلغان تاغار ـ قاپلارنى يۇدۇپ ، زەمبىل كۆتۈرۈپ ، داجەيدىن ئۆگىنىش دولقۇنىدا مەيدانغا كەلگەن كاتتا «كەشپىيات» ـــ غالىتەك ھارۋىلارنى زورۇقۇپ ھەيدەپ كېتىۋاتقان ئاياللارنى ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن بۆجەنلەردەك ئەگىشىپ يۈرۈشكەن يېلىڭ ـ يوپۇق ، كۆزلىرى خۇنسىز ، چىرايى تاتىراڭغۇ نارەسىدە بالىلار ـ نى كۆرگەندى .

مانا بۇ ، بۇ يەردىكى «ئاياللار ئازادلىقى» !

بۇ «ئازادلىق» زەرىپە خانىم گېزىتىلەردىن ئوقۇغان ، رادىئودىن ئاڭلىغان ، ھۆججەتلىك فىلىملەردىن كۆرگەن ئازادلىققا تۇپتىن ئوخشىمايتتى . بەلكى گۈلزار كۆپ قېتىم سۆزلەپ بەر ـ

گەن خورلۇق ـ زۇلۇمنىڭ دەل ئۆزى ئىدى !

زەرىپە خانىم گۈلزارغا يەنىمۇ قايىل بولدى ، گۈلزارنىڭ ئۆزىنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىپ ، خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان يېڭى «بىلىم»گە ئىگە قىلغانلىقىغا چىن كۆڭلىدىن رەھمەت ئېيتتى . ئاشۇ «ئازاد» ئېگىچە ـ سىڭىللىرىغا ، جۇملىدىن ، گۈلزارغا قانداق ئەمەلىي ياردەم كۆرسىتىش توغرۇلۇق كۆڭلىدە ئېنىق سان توختاتتى .

مەھەللە ئىچىگە قانچە ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى ، زەرىپە خانىمنىڭ چىرايىدىن تەبەسسۇم قېچىپ ، كۆڭلى شۇنچە بۇزۇلۇدى . ۋۇجۇدى مۇزلاپ ، كۆز چاناقلىرىغا ياش قاپلاشتى . «ئۆزۈڭنى تۇت ، زەرىپە !... » دەيتتى ئۇ ئىچىدە پىچىرلاپ ، رومىلى بىلەن تۇمشۇقىنى مەھكەم ئوراپ ، كۆزىنىلا ئوچۇق قويدى... زىكرۇللا ئۇيۇشتۇرغان دوختۇرخانا هويلىسىدىكى داغدۇغىلىق چاجائمۇ ، چۈشلۈك ئېسىل تاماقمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىكى «مۇز» نى ئېرىتەلمىدى . زىكرۇللادىن بىرنېچى سورىغان سوئالى : «هەممە تەييارلىق پۈتكەنمۇ ؟ » دېگەندىن ئىبارەت بولدى . تاماقتىن كېيىن ئوتتۇز كارىۋاتتا ئۆزىنى زور ئۈمىد ۋە تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ياتقان ئوتتۇز بىتابنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ ، كېسىلىنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكىگە ئاساسەن رەتكە تۇرغۇزۇپ چىقتى . كەچلىك تاماقتىن كېيىن گۈلزارنىڭ هەمراهلىقىدا پوچتا پونكىتىگە بېرىپ ، ئۇرۇمچىدىكى ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تېلېفونداۋ سۆزلەشتى . ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىدا : «... مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمىنى مەكتەپ ئۇقۇپ قالمىسۇن... مەن يولغا چىقىشتىن بىر كۈن بۇرۇن سىلەرگە تېلېفون بېرىمەن... » دېگەنده ، گۈلزارنىڭ كۆڭلىدە غەلىتە بىر سوئال پەيدا بولدى ـ يۇ ، ئاغزىدىن چىقى-

رالمىدى...

ئون بەش كۈن ـــ ئون بەش كېچە ـ كۈندۈز ناھايىتى جىددىي ، ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۆتتى . ئوتتۇز كارىۋات ئوتتۇز بىتابنى دەردتىن خالاس قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپ ، يەنە ئوتتۇز بىتابقا ماكان بولدى . مەھەللە ـ مەھەللە ، ئۆي ـ ئۆيدە غۇلغۇلا :

ـــ خۇدايىم زەربپە خانىمنى ئەجەب ئوبدان يەتكۈزۈپتىدىكەن !...

ـــ زەربپە خانىمنىڭ قولى ئەجەب يەڭگىل ئىكەن ! ئەپىراس قىلغىنىنى تۇيمايلا قاپتىمەن...

ـــ خۇدايىم زەربپە خانىمنىڭ بىر جېنىغا مىڭ جان بەرسۇن !...

ـــ بۇ قېتىم بىزنىڭ ئەترەتتە كىمگە نۆۋەت كېلىدىكەن ؟

ـــ تەلەيخانغا كېلىدىغانلىنىڭ گېپى بارغۇ...

ـــ ماڭا قاچان نۆۋەت كېلەر ؟

ـــ نۆۋەتلىرى كەلگەندە !...

ـــ زەربپە خانىم بىر ـ ئىككى يىل بالدۇررىاق كەلگەن بولسىمۇ...

ـــ ۋىيەي ، نېمە دەيدىغانلا... زەربپە خانىمنى چا ، گۈلزار دوختۇر تەكلىپ قىلىپ ئەكەپتۇ ! گۈلزار دوختۇر بولمىغان بولسا ، سىلە بىلەن بىز كىمنىڭ يادىغا يېتەتتۇق ؟ !

ـــ شۇنداقمۇ ؟ ماچوكانىنى...

ـــ خۇدايىم نېمە بەرسە گۈلزار خانىمغا بەرسۇن ، ئىلاھىم !...

ـــ ... ...

بۇ غۇلغۇلا ئاياغلاشماستىن ، زەرىپە خانىم ئۆزاپ كەتتى . ئۇنىڭ توغرىسىدىكى تەرىپلەر گۈلزارغا كۆچتى :

— پىچاق تۇتۇپ ئەپىراس قىلغان ئادەم زەرىپە خانىم ئەمەس ، گۈلزار دوختۇر ئىكەن !

— ھە !... راستمۇ ؟

— بۇ ، پۈتۈنلەي راست گەپ !

— ئىشەنمەيۋاتامسىز ؟

— ئاڭلاڭ ئەمىسە ، زەرىپە خانىم ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم قاپ ـ تاغار يۇدىگەن ، غالتەك ھارۋا ھەيدىگەن ئاياللارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپلا ئەسلى پىلانىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتتى : «بەزىلەرگە ئۆزۈم پىچاق تۇتۇپ ، بەزىلەرگە گۈلزارغا پىچاق تۇتقۇزسام ، خەق ھامان مېنى پىچاق تۇتتى دەپ قارايدۇ . مەن قايتقاندىن كېيىن گۈلزارغا ئىشەنچ قىلماي ، ئوپېراتسىيە ئۆيىگە كىرگىلى ئۇنىمايدۇ . ئۇ چاغدا... ياق ، مەن بۇ يەرگە ۋاقىتلىق ، ھامان كېتىدىغان ئادەم... گۈلزارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىمۇ ، ئېرى بىلەن ئوغلىمۇ مەڭگۈ مۇشۇ يەردە قالىدۇ . بۇ يەر بۇگۈن كې- لىپ ، ئەتە كېتىدىغان مېھمان ،لارغا ئەمەس ، گۈلزارغا ئوخ- شاش يىلتىزى چىڭ ، كەسىپچانلىقى كۈچلۈك تەببىي خادىملارغا موھتاج . مېنىڭ ۋەزىپەم گۈلزارنى ھەممەيلەنگە تونۇتۇش ، ئۇ- نىڭغا ئىشىنىدىغان ، ئۇنى ھۆرمەتلەيدىغان قىلىش . ھەرگىزمۇ ئۆزۈمنى كۆرسىتىپ ، نامىمنى چىقىرىش ئەمەس !... »

زەرىپە خانىم ئاشۇنداق قىلدى . ھەممە تەييارلىق پۈتۈپ ، تۇنجى بىتاب نارکوز قىلىنىپ ئوپېراتسىيە كارىۋىتىغا يانقۇزۇل- غانغا قەدەر بۇ مۇددىئاسىنى ئاغزىدىن چىقارمىدى . بېكىتىلگەن قارارداا ئۆزى باش ، گۈلزار بىلەن غىياسىدىن يارەمچى بولۇپ

پىچاق تۇتماقچى ئىدى . كۆتۈلمىگەندە ، زەرىپە خانىم گۈلزارنى ئۆزىنىڭ ئورنىغا غىياسىدىننى گۈلزارنىڭ ئورنىغا ئۆتكۈزۈپ ، ئۆزى بىر چەتكە ئۆتتى ـ دە :

ـــ باشلاڭلار ! ـــ دېدى .

گۈلزار بىلەن غىياسىدىن تولىمۇ تاسادىپىيلىق ھېس قىلىشتى بولغاي ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ھەيرانلىق بىلەن تىكىلدى . زەرىپە خانىم تولىمۇ تەمكىن ئىدى . مىيىقىدا بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەبەسسۇم قىلغاچ ، بايىقى گېپىنى تەكرارلىدى :

ـــ ئوپېراتسىيىنى باشلاڭلار ! نېمىگە قاراپ تۇرۇسىلە ؟ !...

تولۇپ ـ تاشقان ئىشەنچ ۋە كەسكىن بۇيرۇق تەلەپپۇزدا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەر گۈلزار بىلەن غىياسىدىنىڭ دەككە ـ دۈككىگە چۆككەن كۆڭلىنى مەشئەلدەك يورۇتۇۋەتتى . قۇلىقىدا ماۋۇ خىتاب :

«زەرىپە خانىم بار يەردە خەتەر يوق ! قورقما ! سېنىڭ قولۇڭ ـــ ئۇنىڭ قولى !... »

گۈلزار تۇنجى پىچاقنى قولىغا ئالدى...

ئوتتۇز كارىۋات ئوتتۇز ئادەمنى ئۇزاتقانغا قەدەر بۇ ئىش قەتئىي سىر تۇتۇلدى . ھەرقېتىملىق ئوپېراتسىيىسىدە ، ئوپېراتسىيىگە بىۋاستە قاتناشقۇچىلاردىن سىرت ، زىكرۇللا باشلىق دوختۇر ـ سېستىرالارنىڭ ھەممىسى ئوپېراتسىيە ئۆيىدە نۆۋەت بىلەن «گۇۋاھچى» قىلىنغان ، بۇ يەردە كۆرگەنلىرىنى ھېچكىمگە تىنماسلىق ھەققىدە ۋەدە ئېلىنغانىدى . ئوپېراتسىيىدىن كېيىنكى كۈتۈش ـ پەرۋىشكە گۈلزار مەسئۇل قىلىنغان بولۇپ ، كېسەللىك تارىخىنى غىياسىدىن بىلەن بىللە يازاتتى . رېتسېپ ـ تاپشۇرۇقلارنى گۈلزار يېزىپ ، زەرىپە خانىمغا سۇناتتى .

زەرىپە خانىم تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندىن كېيىن ، سېستىرالارنىڭ ئىجرا قىلىشىغا تاپشۇرۇلاتتى . ھېچقانداق خەتەر چىقمىدى . قانداقتۇر خاتالىق ـ سەۋەنلىك دېگەندىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى…

ئون ئىككى كۈندۈز ، ئون ئىككى كېچە ئۆتكەندە ، كىمنىڭ «ئاغزىنىڭ پاشنىسى بوشاپ» كەتتىكىن ـ تاكى ، بۇ «سىر» سىرتقا يېيىلىپ كېتىپ ، زەرىپە خانىمنىڭ «ئابرۇيى تۆكۈلدى» . ئەكسىچە ، گۈلزار ھەممە ئادەم كۆز تىكىدىغان ، ھەممە ئادەم تەرىپىنى قىلىپ ئاغزىنى چاكىلدىتىدىغان خاقانىنىڭ تاجىدىكى گۆھەرگە ئوخشاپ قالدى .

زەرىپە خانىمنىڭ كۈتكىنى دەل مۇشۇ ئىدى . ئۇ خۇشاللىقـ تىن ئۆزىنى تۇتالماي ، مۇشۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ يېتىپ ـ قوپۇۋاتقان گۈلزارنى تۇنجى قېتىم ئامراق قىزىنى باغرىغا باسقاندەك مەھكەم قۇچاقلىدى . ئاۋۋال پېشانىسىگە ، ئاندىن ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە يېنىشلاپ ـ يېنىشـ لاپ سۆيدى . كۆز ياشلىرى بىلەن ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزىنى نەمدـ ۋەتتى . كېچىچە مۇكۈدىشۋېرىپ ، تاكى سۈزۈلگىنىنىمۇ تۇيمىدى…

ئەمدى ئۇنىڭ بۇ يەردە يەنە تۇرۇۋېرىشىنىڭ ئەھمىيىتىمۇ ، ھاجىتىمۇ قالمىغاندى . ئون بەشىنچى ـ كۈنى قاق سەھەردە ، ئۇ توختى تۇر بىلەن گۈلزارنىڭ ھەمراھلىقىدا سوپۇر ئاخۇنۇمنىڭ خادىكىگە ئولتۇرۇپ ، بۇ يەردىن «غىمىسىدە» ئايرىلدى . ئۇ قەشقەرگە بارغاندىن كېيىن ئۆيىگىمۇ يولۇقماستىن ، ئۇدۇللا ئايرودرومغا چىقىپ كەتتى…

«كېسەلنى يوشۇرساڭ ، ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەن شۇ : زەرىپە خانىم قەشقەردىن ئايرىلىپ ئىككى كۈندىن كېيىن مەكتەپ ئىشـ چىلار تەشۋىقات دۇيىنىڭ باشلىقى سەيدەخمەت غەلىتە بىر تە-

شەككۈرنامە تاپشۇرۇۋالدى . ئۇنى ئوقۇغانسېرى كۆزلىرىگە ئىـ
شەنگۈسى كەلمىدى . ئىشەنمەي دېسە ، ئاق قەغەز ، قارا سىياھ
ئۈستىگە قىپقىزىل سۇرۇختا بېسىلغان گۇڭشېنىڭ چۆچەكتەك
تامغىسى تۇراتتى . مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بوران ـ چاپقۇنلىرىـ
دا پولاتتەك پىشىپ تاۋلىنىپ كەتكەن بۇ ئادەمنىڭ سىنىپىي
كۈرەش ئېڭى بەكمۇ ئۈستۈن بولۇپ ، ئۆزىدىن بۆلەك ھېچكىمگە
ئىشەنمەيتتى . ھەرقانداق ئىشقا «نېمە ئۈچۈن ؟» دېگەن سوئالنى
قويماي تۇرۇپ قول تىقمايتتى . بۇ قېتىممۇ ئوخشاشلا «نېمە
ئۈچۈن ؟» دەۋالدى . ئاندىن : «زەرىپە ئۈرۈمچىگە كەتكەن ئەـ
مەسمىدى ؟ قانداق بولۇپ...» خىيالى ئاياغلاشماستىن ، قولى
تېلېفونغا يۈگۈردى . تېلېفوندا ئېرىشكىنى قەغەزدىكى بىلەن
ئوخشاش ئىدى . يەنە كېلىپ ، بۇ گەپنى توختى تۇر ئىسىملىك
شۇجى قىلىۋاتاتتى . تېخى ئۇ چاقچاق قىلىپ : «ئىشەنمىسىڭىز ،
ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرتۈڭ ، ئۆزىڭىز كەلسىڭىز تېخى ياخشى...
مەن بارايمۇ يا ؟...» دېدى .

شۇجىغا ئىشەنمىسە ، كىمگە ئىشىنىدۇ ؟ ئىشەندى ۋە ئۆز
ئۆزىگە پىچىرلىدى : «مەنمۇ ـ زە... قېشىمدا لېي فېڭ بارلىقىـ
نى بىلمەي...»

گۈلزار گۈلدەك ئېچىلىپ كەتتى . ئادەم ھەيران قالغۇدەك
روھلۇق ، تېتىك ئىدى . شۇنچە جىددىي ، ئالدىراش ئىشلەۋاتقىـ
نىغا قارىماي ، كۈندىن ـ كۈنگە سەمىرىپ كېتىۋاتاتتى . چىرا-
يىدىن تەبەسسۇم ئۆكسىمەيتتى . ھەممە ئادەم ئەۋلىيا ـ ھۆرمەتـ
لىگەندەك ھۆرمەتلەپ ، ھېيىقىپ بېشىدا كۆتۈرۈۋاتقان بولسىـ
مۇ ، ئۇ يەنىلا بۇرۇنقىدەك كەمتەر ، كىچىك پېئىل ئىدى .
زىكرۇللامۇ ئۇنىڭ ئۆزىنى «ئوپېراتسىيە» قىلىۋېتىشىدىن ئەنـ

سىرەپ قالدىمۇ ياكى ئۇنى «تەكشۈرۈپ» چىقىشقا كۆزى يەتمە-
دىمۇ ، قۇيرۇقىنى ئىچىگە تىقىپ ، ئۇنىڭغا قەدەمدە بىر كۈچۈك-
لىنىدىغان بولدى . ئەگەر گۇڭشې تەۋەسىدە گۈلزاردىن ھېيىق-
مايدىغان ئادەم بار دېيىلسە ، ئۇ ھالدا ، بىرلا سوپۇرئاخۇننى
كۆرسىتىش مۇمكىن . ئۇنىڭ گۈلزار بىلەن توي قىلىپ تاكى
مۇشۇ كەمگىچە ئەر - خوتۇن ئىككىيلەننىڭ بىللە ماڭغىنى ،
بىر يەردە تۇرۇپ ئېچىلىپ - يېيىلىپ مۇڭداشقىنى ھەتتا بىر
- بىرىنىڭ دىدارىغا تىك بېقىپ قاراشقىنىنى ھېچكىم كۆرمە-
گەن . توي قىلىپ يەتتە ئايدىلا بىر بالىنى تۇغۇپ بولغان گۈلزار
تۆت يىلدا بىر قوڭغۇزمۇ تۇغمىدى . بۇنىغۇ «مەكتەپتە ئوقۇدى ،
بەلكى تۇغۇتقا سەۋەب قىلغاندۇ ... » دەپ چۈشەنگىلى بولار ،
بىراق ، باشقىلار ھەر قېتىملىق تەتىلدە «ئۆيۈم ، بالام ... » دەپ
سۆرۈلۈپ يۇرۇپ ، مەكتەپكە ھەپتە - ئون كۈن كېچىكىپ بە-
رىشتى . شەنبە ، يەكشەنبىنى ئۆيىدە ئۆتكۈزمەيدىغانلىرى يوق
دېيىمۇ بولىدۇ . ئەكسىچە ،گۈلزار شەنبە - يەكشەنبىدىغۇ كەل-
مىسۇن ، تەتىل چاغلىرىدىمۇ بويىنى بىرەر كۈن كۆرسىتىپ
قويۇپلا قەشقەرگە بېرىۋالدى . سوپۇرئاخۇنمۇ بىرەر قېتىم يوق-
لاپ بارمىدى . شۇڭا بەزىلەر سوپۇر ئاخۇننى ئالدى - كەينىدىن
«بېلى بوش» دەپ مەسخىرە قىلسا ، گۈلزارنى «شەيتىنى بار»
دەپ گۇمانلىناتتى . مانا ئەمدى نېمە بولدىكىن ، ئىككىيلەن
بىرەممۇ بىر - بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان بولۇپ قېلىشتى .
تاسادىپىي ئەھۋال يۈز بەرمىسىلا ، سوپۇر ئاخۇن ئەتىگىنى گۈل-
زارنى دوختۇرخانا دەرۋازىسىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ ، ئاندىن
گۇڭشېغا ـــ ئاتخانىغا يول ئالىدۇ . كەچقۇرۇن بىللە ئېلىپ
كېتىدۇ . ئەگەر ئۇ ئىشتىن چۈشۈشكە ئۈلگۈرۈپ كېلەلمىسە ،

گۈلزار تاكى ئۇ كەلگۈچە سائەتلەپ ساقلاپ ئولتۇرىدۇ . گۈلزار كېچىسى ئىشلىگەندە ، سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭ قېشىدا تۇنەپ چىقىدۇ ياكى ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا تۇن تەڭدە ئۆيگە كېتىدۇ . ئۇنىڭ گەپ - سۆز ، يۈرۈش - تۇرۇشلىرىمۇ غەيرىي ، ھېچ نېمىسى بىلەن ئىلگىرىكى مۆڭ سىياق ـــ ئاغزىنى تاتىلىمىسا ئون كۈندە بىر ئېغىز گەپ قىلمايدىغان ، كىچىك بالا ئىشقا بۇيرۇسىمۇ قانات ياساپ ئۇچۇدىغان ؛ بۇيرۇمىسا ، خادىك بىلەن ئاتنىڭ قېشىدىن نېرى كەتمەيدىغان سوپورئاخۇنغا زادى ئوخشىمايدۇ . كىينىشىنى دېمەمسىز تېخى ، ھازىر ئۇ ياغلىشىپ كەتكەن ئاق تۇماقنى تاشلاپ چىرايلىق شەپكە ، نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن پاختىلىق تون ئورنىغا كۈل رەڭ خادانىدىن تىكىلگەن يارىشىملىق «كادىر چاپىنى» كىيىۋالغان . مۇنداقلا قارىماقتا ، دادۇيجاڭ ياكى شۇجىغا ئوخشايدۇ . گەپدانلىقى ، قىزىق - قىزىق چاقچاقلىرى بىلەن گۈلزار تۇرماق ، ئەڭ «مۇز تەلەت» سېستىرالارنىمۇ كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋېتىدۇ .

مانا بۇ ھەممە ئادەم ئەڭ قىزىقىدىغان ئەمما ھېچقانداق قىلىپمۇ تېگىگە يېتەلمەيۋاتقان يېڭى سىر...

تەتۇر تولغاق

ئىككى ئايالنىڭ تىنىقى تىنىقىغا كەلمىكى بەكمۇ تەس . تىنىقى تىنىقىغا كېلىپ قالدىمۇ بولدى ، ئىچىدە سېسىپ كېتەي دەپ قالغان ئون يىللىق مەخپىيىتىنى بىر مىنۇت ئىچىدىلا بىر - بىرىگە چالا قويماي ئاشكارىلاپ بولىدۇ . گۈلزارنىڭ ئۆيىدىكى هېلىقى تاسادىپىي ئۇچرىشىشنى هېسابقا ئالمىغاندا ، رەنىخان بە- لەن روزىخان ئەزەلدىن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ باقمىغان ، بىر يەردە ئون مىنۇت بىللە تۇرۇپ مۇڭدىشىپمۇ بېقىشمىغان ؛ تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىشسا «مۇسۇلمان سالىمى»نى قىلىپلا ئۆتۈشۈپ كېتىدىغانلاردىن ئىدى . ئېنىقراقى ، روزىخان رەنىخان- نى «سېكرېتارنىڭ خوتۇنى» دەپ هېيىقىپ ئۆزىنى قاچۇرسا ، رەنىخان ئۇنى «ئۇنسۇرنىڭ خوتۇنى» دەپ ياراتمايتتى . ئىلاهى قىسمەت شۇنداقمۇ ، تەڭرى ئىككىسىگە ئوخشاش كېسەل بەردى ، يەنە كېلىپ ، ئىككىسىنى بىر ياتاققا سولاپ قويدى . ئىككىسى بىر كۈندە ئوپېراتسىيە قىلىندى . ئەلۋەتتە ، هەر ئىككىسىنىڭ نىجاتكارى گۈلزار ئىدى . لېكىن ، ئۇلار «زەرىپە خانىم» دەپ چۈشەندى . شۇنداقتىمۇ «هەشقاللا»نىڭ چوڭىنى گۈلزارغا ئېيتتى . ئۇلارغا سىر ئەمەسكى ، زەرىپە خانىمنى گۈلزار چىللاپ كەلگەن . ئۇ كەلمىسە ، گۈلزار ئۆزى ئوپېراتسىيە قىلدۇرەتتى . روزىخان بۇنى ئويلاپ ئولتۇرمىدى . ئەكسىچە ، رەنىخان تولىمۇ سىركەپىياز ، «قىلنى قىرىق يارىدىغان» ئايال بولغاچقىمۇ ، شەكسىز ئاشۇنداق ئويلىدى . بۇنى دېمىگەندىمۇ ، زەرىپە خانىم كېتىدۇ ، گۈلزار بولسا بۇ يەرنىڭ ئادىمى . بۇنىڭدىن كېيىن

بۇ يەردىكى نەچچە مىڭ قىز ـ ئايالنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدۇ. غان بىردىنبىر ئادەممۇ شۇ . ئۇنى ماختىمىسا ، ئۇنىڭ ئىززىتى. نى قىلمىسا ، ۋاقتى كەلگەندە ئۇنى «ئۆزىنى كۆرسەتمەيدۇ... » دېگە. لى بولمايدۇ . شۇنداق گەپ ، ئاشقا ئاش ، مۇشتقا مۇشت !... رەنىخان هوشىغا كېلىپلا گۈلزارغا خۇشامەت قىلغىلى تۇر. دى . روزىخانغىمۇ «چوڭ»لىق قىلمىدى . هال سوراپ كەلگەن. لەرنىڭ داستىخىنىدا نېمە بولسا ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ كۆردى ، تەڭ ئېغىز تەگدى . روزىخانمۇ ئۆزىنى چۆكۈرمىدى... ئەلۋەتتە ، روزىخاننى يوقلاپ كېلىدىغانلار يوق دېيەرلىك ئىدى ، رەنىخاننى بولسا ئەترەت ، گۈرۈپپىلار بويىچە توپلىشىپمۇ ، ئۇرۇق ـ تۇغ. قانلىرى ئايرىممۇ يوقلاپ كېلەتتى . ئېلىپ كەلگەن سوۋغا ـ سالاملارنىڭ تولىلىقىدىن يېگىلى ئېغىز ، قويغىلى جاي چىقماي. دىغان كۈنلەرمۇ بولاتتى . شۇڭا ياتاقتىكى بەش هەمراھ كۆپىنچە رەنىخانىنىڭ سايىسىدا جان باقاتتى . روزىخانىنىڭ نېسۋىسى ها. مان باشقىلارنىڭكىدىن چوڭ بولاتتى ، ئىززەت ـ هۆرمىتىمۇ يۇقىرى ئىدى . رەنىخان بۇنى ئۇنى ئەتىۋالاپ ئەمەس ، بەلكى گۈلزارنىڭ يۈزى ئۈچۈن قىلاتتى . روزىخان تۈيمايتتى...

ئوپېراتسىيىنىڭ بەشىنچى كۈنى قاق سەھەردە ، بىر ياغلىق سامسا كۆتۈرگەن سوپۇرئاخۇن هاسىراپ ـ هۆمۈدەپ كىرىپ كەلگەندە ، ياتاقداشلارنىڭ بەزىسى ئەمدىلا يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ ، ناشتا قىلىشقا باشلىغان ؛ بەزىسى كۆزىنى ئۇۋىلاپ ، چاپىقىنى تاتىلىشۋاتاتتى .

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ! ـــ دېدى سوپۇرئاخۇن ئىشىكنى مۇرىسى بىلەن ئىتتىرىپ ياپقاچ . ئۇنىڭ مەكىزلىرى قىزارغان ، كۆزلىرى كۈلۈپ تۇراتتى ، ـــ تىنچ قوپۇشۇپلىمۇ ؟

ـــ خۇداغا شۈكۈر ، ـــ دېدى هەممەيلەن تەڭلا .

ئانىسىغا هەمراھ بولۇپ ، كارىۋتىنىڭ يېنىدا تۇنگەن تاجىگۈل ئۇنىڭغا «لەپپىدە» بىر قاراپ قويۇپ ، تېخى يىغىشتۇ.

رۇشقا ئۇلگۇرمىگەن يوتقان - كۆرپىسىنى پۇرلاپ - پۇرلاپ كارىۋات ئاستىغا تىقىپ ، ئۇنىڭغا يول بوشاتتى . رەنىخان بىلەن روزىخان يانمۇ يان يېتىشاتتى . سوپۇرئاخۇن ئىككى كارىۋات ئوتتۇرىسىدا توختاپ ، روزىخاندىن تەكرار ھال سورىدى :

— مىجەزلىرى قانداقراق ؟ خېلى ئوڭلىنىپ قاپلىمۇئانا ؟

— خۇداغا شۈكۈر ، مۇشۇنچىلىك...

روزىخان سۆزلىگەچ تېخىمۇ بەكرەك ئۆرە بولۇشقا ئۇرۇنغا- نىدى ، سوپۇرئاخۇن ئالدىراپ - تېنەپ قولىدىكى ياغلىقنى تو- پۇچكا ئۇستىگە قويدى - دە ، روزىخاننىڭ دۇمبىسىگە ياستۇق يۆلىدى — رەھمەت بالام ، — روزىخاننىڭ چىرايى غەلىتە پورىشىپ ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى ، — خۇدايىم بىر جانلىرىغا مىڭ جان بەرسۇن !...

— ئانا ، مانى ئىسسىقىدا يەۋالسىلا !

سوپۇرئاخۇن بىر سامسىنى روزىخاننىڭ قولىغا تۇتقۇزدى . ئاندىن ياغلىقنى كۆتۈرۈپ ئاۋۋال رەنىخاننىڭ ، ئاندىن باشقىلار- نىڭ ئالدىغا بىر - بىرلەپ باردى . ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي ، ھەممەيلەنگە بىردىن نېسىۋە ئالدۇردى . بۇ يەردە كېسەل بىلەن كېسەل باققۇچىلار قوشۇلۇپ ئوندەك ئادەم بار ئىدى . ھەممىسى بىردىن ئىسسىق سامسىغا ئېغىز تەگدى . ياغلىقتا يەنە ئوندەك سامسا ئېشىپ قالدى .

«بىر سامسا ئون پۇڭ ، ئەللىك گرام ئاشلىق بېلىتى... پۇلغۇ سوپۇر ئاخۇندا بولمىسا گۈلزاردا باردۇ ، بېلەتنى نەدىن تاپقاندۇ ؟ بىركىلوگرام بېلەت ئون كوي تۇرسا ، كۈندە مۇشۇن- داق ھەممە ئادەمنى سامسا بىلەن بېقىۋەرسە... »

ئادەم نامراتلىشىپ كەتكەندە ، كۆڭلىمۇ «پەس»لىشىپ كېتەمدۇ - قانداق ؟ سوپۇرئاخۇننىڭ بۇنچە «سېخى»لىقى روزى- خانغا ياقماي قالدى . روزىخان ياتاقتا كىرگەندىن بېرى ، سوپۇر- ئاخۇن ھەركۈنى ئەتىگەندە ئەمدىلا تونۇردىن قومۇرۇلغان يىگىر-

مىدەك سامسىنى ياغلىققا چىگىپ ، ئۇنىڭ كارىۋىتى يېنىغا ئۇنەتـ
تى . تىنچ ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ھەممەيلەنگە بىردىن
سامسا ئۈلەشتۇرۇپ ، ئاندىن ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ ئايىغىدا ئولتۇ ـ
رۇپ ، تويۇپ كېكىرىپ كەتكۈچە زورلاپ يېگۈزەتتى ، كەينى ـ
كەينىدىن چاي قۇيۇپ ئىچكۈزەتتى . روزىخان دەسلەپ بۇنى
«قېينانا ئالدىغا سالامغا كەلگەن كۆيئوغۇلنىڭ چوقۇم قىلىشقا
تېگىشلىك ئىشى...» دەپ چۈشەنگەن ، ھەتتا باشقىلار ئالدىدا
كېرىلىپ ماختانغانىدى . بۇ ئىش تەكرارلىنىۋەرگەنسېرى ، ئۇ ـ
نىڭ ئىچى ئېچىشقىلى تۇردى . راست ئەمەسمۇ ؟ ئايدا ئاران ئون
بەش كويغا ئىشلەيدىغان ئادەم كۈندە مۇشۇنداق «مەردلىك»
قىلىۋەرسە ، قانداق جاھان تۇنقىلى بولسۇن ؟ ! ماقۇل ، قېينانـ
سى بىلەن رەنىخان «داجەي»گە قانچىلىك قىلسا ئەرزىيدۇ .
ئاۋۇ خوتۇنلارنى بېقىپ نېمە كەپتۇ ؟ ! يا ئۇخەقنىڭ بىر چىشلەم
نېنى ، بىر ئوتلام سۇيى ئۆتۈپ قالمىسا... لىللا گەپنى قىلساق ،
روزىخانىنىڭ ئۆزى بۇ يەردە ياتقان بىلەن ئېسى ـ يادى باللىرىـ
دا ، ئېرىدە ئىدى . «باللار ئاچ قالغانمىدۇ ؟ توڭۇپ قالغانمـ
دۇ ؟» دېگەن خىيال ئۇنىڭغا بىردەمدۇ ئارام بەرمەيتتى . تاڭنۇر
بىلەن دىلنۇرغۇ خېلى شۇدى بار ، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بالـ
لار . بىر ئۆينى چىمچىلىقىدا چۆرۈپ ، دادىسى بىلەن ئاكا ـ
ئۇكىلىرىنى ئىسسىقسىز قويمايدۇ . شۇنداقتىمۇ ئانا باغرى چىـ
دىمايدىكەن . روزىخان ھەر قېتىم مەززىلىك پۇرىقى ياتاقنى بىر
ئېلىپ ، ئىشتىھانى قوزغايدىغان «پا ـ پا» سامسىنى كۆرگەندە ،
كۆز ئالدىدا باللىرى ساتارنىڭ قۇلىقىدەك قاتار تىزىلاتتى .
بولۇپمۇ يا ئانا سۈتىگە ، يا قوۋۇزى تولغۇدەك گۆش ـ ياغقا
تويماي يېڭناغۇچتەك ئورۇق ، سېرىق ئوتتەك ئاجىز چوڭ بولۇـ
ۋاتقان كەنجى ئوغلى خېۋىرنىڭ خۇنسىز كۆزلىرى ئۆزىگە ، قو ـ
لىدىكى سامسىغا ، سامسا چاياۋاتقان ئاغزىغا ئاچ كۆزلۈك بىلەن
قادىلىپ قاراپ تۇرغاندەك تۇيۇلۇپ ، گېلى «غىققىدە» بولۇپ ،

ژۇجۇدىنى يىغا چىرمايتتى. ئەگەر سوپۇرئاخۇنىنىڭ ئۆزىگە «بەزدەك قادىلىپ» ئولتۇرۇپ زورلىشى بولمىغان بولسا، بىر سامسىنىمۇ تۇگىتىپ يىيەلمىگەن بولاتتى.

بالىلىرىنىڭ ئاچ ـ توق قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يۇرىكىنىڭ يېرىمى ئۆيىدە قالغان ئانا بالىلىرىنىڭ «رىزقى» باشقىلارنىڭ گېلىغا كىرىپ كېتىۋاتقىنىغا قانداق چىدىسۇن!؟

روزىخان چىدىمايتتى. چىدىمايمۇ ئامالى يوق ئىدى.

«ھېچبولمىسا، مۇشۇ سامسىدىن بەشنى بەش بالامنىڭ قولىغا ئىسسىق پېتى تۇتقۇزۇپ قويغان بولسام كىمنىڭ دەردى».

روزىخان بەش بالىسىغا بەش سامسىنى ئىسسىق پېتى تۇتقۇزالمىسامۇ، بىر ـ ئىككىنى قەستەن ئاشۇرۇپ قېلىپ، ئۆيىدىن كىم ئۆزىنى يوقلاپ كەلسە، ئۇنىڭدىن كىچىكلەرگە خالتا قىلاتتى... تاشمەتخان ئۇستام «ئۇنسۇرلىقىم خوتۇنۇمغا يۇقۇپ قالمىسۇن...» دېدىمۇ ياكى باغرى شۇنچە قاتتىقمۇ؟ روزىخاننى بىرەر قېتىمۇ يوقلاپ قويمىدى. بالىلىرى، بولۇپمۇ قىزلىرى كۈندە نەچچە قېتىم يوقلاپ، كېچىلىرى نۆۋەت بىلەن ھەمراھ بولاتتى. بۇگۈن دىلنۇر ھەمراھ بولغان، تېخى بايىلا كەتتى. ھېلى گۈلنىزار ئىشقا كەلسە...

سوپۇر ئاخۇن تۇنجى قېتىم يوقلاپ كىرگەندە، روزىخان تولىمۇ ئوڭايسىزلانغاندى. ئېنىقكى، ئەگەر ئۇ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالمىغان بولسا، سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭ قېشىغا مۇنداق «ئۇسۇپ» كىرەلمەيتتى. كىرگەن تەقدىردىمۇ، روزىخان ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي بەرمەيتتى. قىزىنى «پوق» قىلىپلا قالماي، پۇتۇن ئائىلىسىنى سەھرالىق قىلىۋەتكەن ئادەم مۇشۇ تۇرسا، نېمە دەپ ئۇنىڭ ئالدىدا چىشىنىڭ ئېقىنى چىقارغۇدەك؟! لېكىن، بۇ دېگەن دوختۇرخانا. يەنە كېلىپ، قورسىقىڭ شۇنداقلا يېرىلسا، ئوپېراتسىيە ئۆيىدىن تىرىك چىقامسەن، ئۆلۈكمۇ؟ بۇمۇ خۇدانىڭ ئىلكىدىكى ئىش. مۇبادا تىرىك چىقالمىساڭ،

جنازاڭ ئالدىدا بىر ئادەمنىڭ ئارتۇق - كەم مېڭىشىنى ئويلە-
مىساڭ بولمايدۇ . تېخى قىزنىڭ ئۇنىڭ ئىلكىدە ، تۆرىدەك بىر
ئوغۇلنىڭ دادىسى . سەندىن كېيىن قالسا قىزىڭغىمۇ ، نەۋرە-
ڭگىمۇ ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان ئادەم مۇشۇ . ئۇنىڭ قايسى گۇنا-
ھىغا مۇشۇنچە ئۆچمەنلىك قىلىسەن ؟ ئالدىڭغا چىرايلىق ئېگە-
لىپ كەپتۇ ، ھېچ بولمىسا مۇسۇلمانچىلىقنىڭ شەرتىنى بەجا
قىلىپ ئېگىلگەنگە ، شۇنچە خەقنىڭ ئالدىدا يۈزۈڭنى تەتۇر ئۆ-
رۈۋالساڭ ، بۇ خەققۇ مەيلى ، خۇدايىم نېمە دەيدۇ ؟ ئۇ دۇنيادا
قانداق قىلىسەن ؟ !...

«قارىغۇنى ياردا قىستاڭ» دەپ ، ئۇنىڭ تاللىۋالغان پەيتىنى
قارىمامسىز ! بۇمۇ گۈلزارنىڭ كۆرسەتكەن يولىدۇر بەلكىم ؟ !...

روزىخان لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ سوپۇرئاخۇنۇمنىڭ سالىمە-
نى ئىلىك ئالدى . زورلاپ تەبەسسۇم قىلىپ ، ئوچۇق چىراي
بەردى...

ماناۋ شۇنىڭدىن بېرى ، ئۇنىڭ ھەركۈنى كەلگىنى كەلگەن .
«ئانا» دەپ چاقىرىشلىرىچۇ تېخى !

روزىخان كۆنۈپ قالدى . بىر چاغدا كۆزلىرىگە بەدرەڭ ،
چاپىنىنىڭ پەشلىرى بىرى ئۇزۇن ، بىرى قىسقىدەك ؛ ئاپئاق
تېرە تۇمىقى ، ئۇستى - ئۇستىلەپ ياماق چۈشكەن ئەسكى قونجە-
لىق بەتىنكىسى بىلەن بۇغدايلىققا قاداپ قويۇلغان قارانچۇقتەك
كۆرۈنىدىغان بۇ «دەلتە» ئەمدى تەققى - تۇرقى يېگەن - ئىچ-
كەندەك ، ئۇستىخىنى سوقا سەندەلدەك قاۋۇل - بەردەم كۆرۈنە-
دىغان بولدى . ھەرقانچە سەپسېلىپمۇ تېرىقچىلىك ئېۋەن تاپالە-
مىدى .

قىسقىسى ، سوپۇر ئاخۇن «كۈيئوغلۇڭ بارمۇ ؟» دېسە
«بار» دېگۈچىلىكى بار يېگىت ئىدى . «ئەيىب - قۇسۇرى بار»
دېيىلسە ، ئۇنىڭ «سەھرالىق ھارۋىكەش» بولۇپ قالغىنى ئە-
دى ، خالاس .

روزىخاننىڭ ئۆزىچۇ ؟ ئېرىچۇ ؟ باللىرىچۇ ؟...
ھەممىسى ، ھەممىسى سەھرالىق ! باللىرىنىڭ باللىرى ، نەۋرىلىرىنىڭ نەۋرىلىرى... ھەممىسى ، ھەممىسى...
بۇلار بىرىنچى ئەۋلاد سەھرالىق ، بۇ يەرگە كېلىپلا ئۆي - ماكانلىق ، ئازراق بولسىمۇ يەر - زېمىنلىك بولغان تەلەيلىك سەھرالىق !
بۇنىڭدىن كېيىن يەنە كېلىدۇ ، ھۆكۈمەتكە ئىشلەپ ئايلىق ئالمايدىغان شەھەرلىكلەرنىڭ ھەممىسى تۇركۈم - تۇركۈملەپ سەھراغا كېلىدۇ . كەلمەي ھەددى ئەمەس ! ئۇلار كەلسە... ئاھالە كومىتېت مۇدىرى شۇنداق دېگەن ، كوچا باشقارما مۇدىرىمۇ شۇنداق دېگەن . ئىشقىلىپ ، شەھەردە «بىكار نان يەيدىغان» لارنىڭ ھەممىسى يېزىغا تارقاقلاشتۇرۇلىدۇ . شەھەرنىڭ ھەممە يېرىگە لەخمە - ئاكوپ قېزىپ ، يىمىرىلمەس پولات قورغانغا ئايلاندۇرۇپ ، سوۋېت سوتسىيال جاھانگىرلىكى تاجاۋۇز قىلىپ كەلسە ئاسماندا تور ، يەردە قاپقان قۇرۇپ ، يا ئىلگىرىلىيەلمەيدىغان ، يا چېكىنەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ ، يەر بىلەن يەكسان قىلىنىدۇ... ئاتوم بومبىمىز ، ۋودوروود بومبىمىز... بار . ئاش - نانمۇ كېرەك . ھەممە ئادەم شەھەرگە يىغىلىۋالسا ئاچلىقتىن ئۆلۈدىغان گەپ ! شەھەرلىكلەرنىڭ بىر قىسمى يېزىغا بېرىپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشى ، ئۆزىنىڭ گېلىنى بېقىپلا قالماستىن ، شەھەردە قېلىپ دۈشمەن بىلەن تىغمۇ تىغ ئېلىشىدىغان «ئەزىمەتلەر» گە يېمەك - ئىچمەك يەتكۈزۈپ بېرىشى كېرەك . پۈقرالار ھازىردىن باشلاپ تۇركۈم - تۇركۈملەپ يېزىلارغا كېتىۋالمىسا ، قاتتىق پۈشايمانغا قالىدۇ . دۈشمەن ئايروپىلانىنىڭ ، تانكىسىنىڭ ، بومبىسى... نىڭ كۆزى يوق . ياش - قېرى ، ئەر - ئايال دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايدۇ . ئۆلتۈرىدۇ ، كۆيدۈرىدۇ...
روزىخانلار ئاسمىنى كەڭرى يەرگە كېلىپ ئوقتىنمۇ ، ئوت-

تىنمۇ نېرى بولدى . ئۆزلىشىپمۇ قالدى . كۆيئوغلىنى هارۋا-
كەش دېگەن بىلەن دائىم گۇڭشېنىڭ ئەڭ كاتتىلىرىغا هەمراه
بولۇپ يۈرىدۇ . دادۇيجاڭ ، سېكرېتارلارمۇ ئۇنى كۆرسە سالام
قىلىدۇ . كاتتا باشلىقلارغا ئۆزى دېيەلمەيدىغان گەپلىرىنى ئۇ-
نىڭغا دېگۈزىدۇ... ئىشقىلىپ ، ئۇنىڭ يۈزى چوڭ ، تېخى «ئاي-
لىقچى»... بىر چاغدا گۈلزارنى «سەھرالىقتا تېگىۋالدى» دەپ
قېيىداپ يۈرۈپتىكەن . كېيىن قارىسا ، نى - نى «شەهەرلىك
خېنىم»لار قىش - ياز جاڭگالدىن كەلمەيدىغان پادىچىغا ، دادا-
سىدەك ساقال دىماغ قارا دېهقانغا تېگىۋاپتۇ . ئۇلارنىڭ ئاكا -
ئانىسى قانداق قىلغاندۇ ؟ تەقدىرگە تەن بېرىپ «شۇكۈر» دېگەن-
دۇ هەقىچان ؟ ! شۇ ، شۇنداق... ئۇلارنىڭ يا ئۆزىنى ، يا نوپۇ-
سىنى شەهەرگە ئەكېتەلمىگەندىكىن ، «شۇكۈر» دەپ لېۋىنى
چىشلەيدۇ - ده !... ۋاي بىچارىلەر ، ۋاي بىچارىلەر ! ! !

گۈلزار ئۇلاردىن جىق ئەقىللىق ئىكەن ، هەر نېمە دېگەن
بىلەن ئۆزىگە ئوخشاش «ئايلىق»چىغا تېگىۋاپتۇ . ئايلىقچى دې-
گەننىڭ پۇلى تۇگىمەيدۇ ، ئاشلىق نورمىسى پۈتۈن ؛ ئاسماندىن
مۇز يېغىپ ، ئالەمنى سەل بېسىپ كەتسە ، ئۇلارنىڭ بىر پۇڭىغا
دەخلى يەتمەيدۇ ، بىر سەر ئېشى كەملىمەيدۇ... مانا قاراڭ ،
سوپۇرئاخۇن ئايلىقچى بولغاچ ، ئۆزىنى كۈندە مۇشۇنداق ئىس-
سىق سامسا بىلەن بېقىۋاتىدۇ . باشقىلارچۇ ؟ ئۇلارنىڭ كۆيئوغلى
يوقمۇ ؟ بار ، چوقۇم بار . ئۇلارمۇ كۈندە يوقلاپ كېلىشىدۇ .
يوغانراق ئەپكەلگەنلىرى بەش - ئون دانه تۇخۇم ياكى تۆت -
بەش گىرده ؛ مۇنداقراقلىرى ، پىياز سېلىپ يېقىلغان زاغرا ،
تېخى بەزىسى ئىككى قولىنى بۇرنىغا تىقىپمۇ كېلىدۇ...

روزىخان ئانچه بىتەلەي ئەمەس ئىكەن . گۈلزارنىڭمۇ كۆ-
زى ، ئەقلى - هوشى بار ئىكەن !

روزىخان «ئۇھ» دېدى ، هاردۇقى چىقتى . ئىچىدىكى غۇم ،
كۆڭلىدىكى ئاداۋەت تۇگىدى . سوپۇرئاخۇننى بېشىدا كۆتۈرمە-

سىمۇ ، كۆيئوغۇل قاتاردا كۆرۈپ ھۆرمەتلەيدىغان ، ئىززەتلەيدىغان بولدى . بىرلا نەرسە ، ئۇنىڭ «مەردلىكى... » «ھەي مۇشۇ سامساللار ئۆيۈمگە كەلگەن بولسا... »

بىر قولىدا پۇچۇق سامسا ، بىر قولىدا چاي قۇيۇلغان پىيالىنى تۇتقىنىچە ، بىر توغرام ياغنى تىلى بىلەن ھېلى ئۇ چىشىنىڭ ، ھېلى بۇ چىشىنىڭ تۇۋۈگە دوملاپ ئالدىرىماي كۆيۈشەپ ئولتۇرغان روزىخان خىيالىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى . ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ ، سالى كىرىپ كەلگەندى ، ئۇنىڭ قولى قۇرۇق ئىدى . ئۇ ھەممەيلەندىن تىنچلىق سورىغاندىن كېيىن ، سوپۇرئاخۇن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى . سوپۇرئاخۇن ئۇنى كارىۋاتقا تەكلىپ قىلىپ قويۇپلا خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى . روزىخان سامسىغا زورلىغانىدى ، سالى : «قورسىقىم توق» دەپ قول ئۇزاتقىلى ئۇنىمىدى . تاجىگۇل چايداندىن چاي قۇيۇپ ئۇ-نىڭغا سۇندى . تومپۇچكا ئۇستىگە داستىخان سېلىپ ، بىساتىدا بار نەرسىلەرنى تىزىپ ، ئۇنى ئېغىز تېگىشكە تەكلىپ قىلدى . سالى ئۇنىمۇ نا ئۇمىد قويدى . تاجىگۇل ئۇنىڭ كۆزلىرىگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ ، ئۆزىچىلا شەيتانلىقى تۇتتى بولغاي ، تومپۇچكا ئۇستىدىن بىر دانە پىششىق تۇخۇمنى ئېلىپ ، «شارت - شۇرت» لا سويدى - دە ، سالىغا تەڭلىدى . سالى ئوڭايسىزلانغا-نىدىن بويۇن - باشلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى . ھەممە كۆزلەر ئۇلارغا قادالغانىدى . ئەمدى تۇزۇت قىلىشىنىڭ يولى قالمىدى . سالى ئورنىدىن قوپتى - دە ، تۇخۇمنى ئېلىپ :

— رەھمەت ، — دېدى ئاران ئاۋازىنى چىقىرىپ . تاجى-گۇل «پىسسىكىدە» كۇلگەنىدى . سالىمۇ كۇلۇمسىرىمەكچى بولدى - يۇ ، كۇلۇمسىرىيەلمەي ئىتتىك يەرگە قارىۋالدى . تاجىگۇلنىڭ گەۋدىسى توسۇپ تۇرغاچ ، رەنىخان بۇ غەيرىي ھالەتنى كۆرمەي قالدى . كۆرگەنلەر ھەيران بولدى . روزىخان ھەممەيلەندىن ئېنىقراق كۆرگەنىدى . يۇرىكى «پۇلاڭلىدە» ئې-

غىپ ، ۋۇجۇدى ھاياجاندىن تىترەپ كەتتى .

«توۋا ، مابالىنى... خەقنىڭ پىچىر - پىچىرلىرى راست ئىكەن -دە !... ھەي سالى ، ھەي سالى... مەن سېنى «مۆڭ بالا بولدى» ، دەپ يۈرسەم ، كۆزۈڭ ئادەم تونۇيدىكەن ئەمەسما !... تاجىگۈلغۇ بەك ئوبدان بالا ، رەنىخان بىزنى يارىتارمۇ... !؟... نېمە دەپ ئۆزۈمنى چۆكۈرۈپ يۈرىمەن؟ يا بويىمىزدا ئۇلاق بولمىسا !... »

سالى تۇخۇمنى قانداق يېدى ؟ ئاغزىغا يېدىمۇ ، بۇرنىغىمۇ ؟ ئۆزىمۇ بىلمىدى . ياتاق ئىسسىقمۇ ، يا كىيىمى قېلىنمۇ ؟ چىپىلىداپ تەرلەپ كەتتى . تىلى تۇتۇلۇپ قالدىمۇ ياكى ئەسلى گەپ قىلغۇسى يوقمۇ ؟ زادى ئېغىز ئاچمىدى ، ھېچكىمگىمۇ قارىمىدى . ئانىسىنىڭ پۇتىنى تۇتۇپ ، ئالىقانلىرىنى ئۇۋلاش بىلەن بەنت ئىدى . تاجىگۈل بايىقى ئىشىدىن ئۈيلىپ قالدىمۇ - قانداق ؟ ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ ، ئانىسىنىڭ ياستۇق - تەكىلىرىنى ئوڭلاش بىلەن بولدى . ھېچكىممۇ ئاۋاز چىقارمايتتى...

— ئانا ، ئىشقا چىقىدىغان ۋاقىت بولدى . مەن كېتەيمىكىن ؟

— ماقۇل ، — دېدى رەنىخان جاۋابەن ، — بۈگۈن نېمە ئىش قىلىسىلە ؟

— ساستىكى قوغۇن تېرىيدىغان يەرگە قىغ يۆتكەيمىز .

— ھە...

— ساڭا بىر نەرسە لازىم ئەمەستۇ ؟

— ياق ، ھەممە نېمە بار . دادائىغا دەپقوي ، ئاۋارە بولۇپ كېلىپ يۈرمىسۇن .

— ئەمىسە مەن چۈشلۈك دەم ئېلىشتا كېلەي .

— بولدى ، ئاۋارە بولما . جىمىلەمگە دەپقوي ، مەكتەپتىن يېنىپ ، كۆممۇنانى ئەكېلىپ ماڭا كۆرسىتىپ كەتسۇن . ئۇنى بەك سېغىنىپ كەتتىم .

ـــ ماقۇل ، ـــ تاجىگۇل ئەسكى رومالغا چىگىلگەن نېمە-
لەرنىدۇر كۆتۈرگەچ سالىغا بۇرۇلدى ، ـــ سالىجان بىردەم
ئولتۇراملا ، يا... ؟

ـــ مەنمۇ ماڭاي ، ـــ سالى ئورنىدىن قوپتى ، ـــ ئانا ،
خۇدايىمغا ئامانەت .

ـــ خۇدايىمغا ئامانەت بالام .

ئىككىيلەن چىقىپ كەتتى . ئالدىدا تاجىگۇل ، كەينىدەك
سالى ماڭدى .

ئىشىك يېپىلىش بىلەنلا ، ھەممە ئېغىزلار تەك ئېچىلدى .
ھەممىسى ئۇ ئىككىيلەننى تەرىپلەيتتى . بولۇپمۇ رەنىخان بىلەن
روزىخان ئۆز بالىلىرىنىڭ ئۇۋۇنقىنى چۈشۈرگۈسى كەلمەيتتى .
گەپ ئارىسىدا ، رەنىخان تاجىگۇلنى كىم ـ كىملەرگە بەرمەكە-
لىكى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىدى .

ـــ نېمە ئىشكىن ـ تاڭ ، بۇ بالىغا پەقەت ئادەم يارىمايدۇ ، ـــ دەپ ئىچىنى ئۇردى رەنىخان ، ـــ ئۇنى سايى قىلساق تېخى ئۇنىمىغان ، بۇنى سايى قىلساق تېخى . يا ئۆزى بىر كىم-
نىڭ پېشىنى تۇتمىغان... مېنىڭچە بولسىغۇ ، ئۇنىمىغىنىغا ئۇ-
نىماي بۇگۈنلا بىر كىمگە چېتىۋەتكۈم بار . دادىسى دېگەن كاج :
«ئۆزى كىمنى لايىق تاپسا شۇنىڭغا بېرىمىز» دەپ يولۇمنى
توسۇپ ، ئۇنى پورەككە چىقىرىپ قويدى...

ئېغىز ئېچىلغان ئىكەن ، يۇمۇلمىقى تەس . تاغدىن ـ باغ-
دىن گەپلىشىشتى . چۆرگىلەپ كېلىپ يەنىلا تاجىگۇل بىلەن
سالى ئۇستىدە توختىلىشتى . زەرىپە خانىم بىلەن گۈلزارلار
ياتاقتا تەكشۈرۈپ كىرگۈچىمۇ بۇ گەپ ئۈزۈلمىدى . ئۇلار چە-
قىپ كەتكەندىن كېيىن كېسەللەر مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ،
ھەمراھلىرىغا يۆلىنىپ سىرتقا چىقىپ كېتىشتى . ھەممىسى
ئوخشاش ئايال ، ئوخشاش كېسەل بولسىمۇ ھېچكىمنىڭ ياتاقتا
تەرەت قىلغۇسى كەلمەيتتى . روزىخان بىلەن رەنىخاندىن باشقا

هەممىسى چىقىپ كېتىشتى . بۇ ئىككىيلەن گېپىنى توختىتىش-
مىدى . ھەر ئىككىسىنىڭ كەيپى چاغ ئىدى . ھېچكىمگە تىنغىلى
بولمايدىغان ئىچكى سىرلىرىنىمۇ تۆكۈۋېتىشتى ، بولۇپمۇ رەنە-
خان شۇنداق قىلدى . بۇ روزىخانغا يېقىنچىلىق قىلغانلىقىنىڭ ،
ئىشەنگەنلىكىنىڭ بەلگىسى ئىدى . روزىخان سۆيۈنۈپ كەتتى ،
قوقىناقلىرى ئېرىپ ، يۈرىكىدىكىنى بىراقلا تۆكۈۋەتتى :

ـــ مۇنداق قارىسام ، بىزنىڭ سالى بىلەن سىلىنىڭ تاجە-
گۈلنىڭ تىنىقىغا كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ ، ـــ دەپ
باشلىدى ئۇ ، ـــ مەنغۇ سالىنىڭ ئاغزىدىن گەپ ئېلىپ باقمە-
دىم ، ئەزالارنىڭ تولىسى شۇ گەپنى قىلىدۇ...

روزىخان رەنىخانىنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى سەزمەي
قالدى . رەنىخان ئىچىگە چايان كىرىۋالغاندەك بىئارام بولغىنە-
دىن ، ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئايىغىنى ئاڭلاشقا كۈيمىدى :

ـــ كىم شۇنداق دەيدۇ ؟ ـــ رەنىخان ھەرقانچە چاندۇر-
ماسلىققا تىرىشسىمۇ ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى ، ـــ كىمدىن
ئاڭلىدىلا ؟

ـــ كىمدىن ئاڭلىغىنىم ئېسىمدە يوق . ئىشقىلىپ ، بۇ
گەپ خېلى كەڭرى . سىلە ئاڭلىمىغان ئوخشىمامىلا ؟

ـــ پەقەت ئاڭلىماپتىمەن... مابالىنى...

ـــ «نىكاھ غايىب ، دىدار غايىب» دەپ ، شۇنداق بولۇپ
قالسىكەن ، دەپ خۇدايىمدىن كۈندە تىلەيمەن... تاجىگۈلنىڭ
ئوبدانلىقى ، ئۆزلىرى تېخى...

ئىشىكنىڭ «تاراققىدە» ئېچىلىشى ، روزىخانىنىڭ گېپىنى
ئۈزۈپ قويدى . رەنىخان بېشىنى ياستۇققا تاشلاپ ، كۆزلىرىنى
يۇمۇۋالدى . روزىخانغا ئايانكى ، ئۇچىنچى بىر ئادەم بار يەردە
بۇ گەپنى داۋاملاشتۇرغىلى بولمايتتى...

* * *

پىچاق ئىزى تىكىلگەن يىپ بۇگۇنى ئېلىندى ، رەنىخان ئەتىسلا ياتاقتىن قايتىپ چىقتى . گۈلزار تۇرماق ، زەرىپەخانىمنىڭ گېپىنىمۇ ئېتىبارغا ئالمىدى . بىر كۈنمۇ ئارتۇق ياتقىلى ئۇنىمىدى . ئۇ ياتاقتا ئەمەس ، روزىخانغا تويغانىدى . ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ شېخىغا «گاچچىدە» ئۇرۇپ : «سەن كىم؟ مەن كىم؟ ئۆزۈڭنى بىلىپ يۈر !» دېيىشكە ئامالسىز قېلىپ ، ئىچ ـ ئىچىدىن «بوغاز» بولۇپ كەتكىنىگە تويغانىدى . ئۇ كۆپ قېتىم قورساق كۆتۈرگەن ، تولغاق يېگەن ، تۇغقان··· لېكىن ھېچقاچان بۇ قېتىمقىدەك ئازابلانمىغان . قورسىقى ئېسىلگىنىدىن ، يا «شارتتىدە» تۇغۇۋېتەلمەي ، يا قورسىقى «ۋاققىدە» يېرىلىپ كۆرگۈلۈكنى كۆرمەي ، ئون جېنىنىڭ بىرى قالدى . يەنە بىر ـ ئىككى كۈن ياتىدىغان بولسا ، يا ئىچىگە تىنىۋېرىپ «غىققىدە» جېنى چىقىپ كېتىدۇ ، يا مېڭىسىدىن ئايرىلىپ ، بېشىغا لاتا ئارتىپ : «قىز تۇغقانىنىڭ سازايىسى» دەپ توۋلاپ جائىگالغا چىقىپ كېتىدۇ .

رەنىخان جائىگالغا ئەمەس ، ئۆيىگە چىقىپ كەتتى . «سەللىمازا ساقىيىپ كەتتىم . يىپنىڭ ئىزى پۈتۈپ كەتسىلا ھېچقاندق دەردىم قالمايدۇ···» دەپ دوختۇرلارنى گوللاپ چىقىپ كەتتى . تېخى ھەممەيلەن بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ خوشلاشتى . كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئېرى دادۇيگە مەجلىس ئاچقىلى كەتتى . تاجىگۈل نەگىدۇر ئالدىرايتتى . رەنىخان ئۇنى يولدىن توسۇۋالدى . بالىلارنىڭ ھەممىسىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ ، گۈلزارغا ئىشكىنى مەھكەم ياپقۇزدى ـ دە ، قېشىغا ئولتۇرغۇزۇۋالدى . پىچاق ئىزى قاتتىق ئاغرىۋاتقاندەك چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ ، كۆزلىرىنى يۇمدى . نىمكەش ، نېلۇپەر گۈللۈك لەمبۇق يوتقان ئۈستىدىن قورسىقىنى چائىگاللاپ ، چىشلىرى ئارىسىدىن «ئىم··· » دەپ سوزۇپ ئىڭراپ ، ئىككى يېنىغا تولغاندى . تاجىگۈل بۇ

ئۇشتۇمتۇت ھادىسىدىن كۆڭلى ئۆيۈپ :
— ئانا ، نېمە بولدۇڭ؟ قورسىقىڭ ئاغرىپ كېتىۋاتامدۇ؟ —
دەپ ئۇستىگە ئېگىشكەندىلا كۆزلىرىنى قىيا ئېچىپ ، ئۇنىڭغا
بىر ھازا مىختەك قادالدى ـ دە ، سورىدى :
— بالام ، مەن ئۆلۈپ كەتسەم يىغلامسەن؟
— ئانا ، نېمە بولدۇڭ؟ نېمانداق ئادەمنى قورقۇتۇپ...
تاجىگۈل دۇدۇقلىدى . رەنجىغان تېخىمۇ جىددىي تەلەپپۇزدا
سوراشنى داۋام قىلدى . كۆزلىرى ياشلانغانىدى :
— دەپباقە ، يىغلامسەن ، يىغلىمامسەن؟
— يىغ... يىغلايمەن...
تاجىگۈل يىغلاپ تاشلىدى .
— تۆلەندى ئاخۇن نېمەڭ؟
تاجىگۈل تېخىمۇ ھەيران بولدى ، ھەتتا كۆڭلىدە : «ئۇيا
مېنىڭ ئۆز دادام ئەمەس بولغىيمىدى؟ ئۆز دادام... » دەپمۇ
ئۇلگۈردى .
— دادام...
— راستما؟
— راست...
— ئۇ قانداق ئادەم؟
— ئوبدان ئادەم...
— ئۇ دادۇينىڭ نېمىسى؟
— سېكرىتارى...
— ئۇ قانداق ئادەملەرگە ئەڭ ئۆچ؟
— يالغانچى ئادەملەرگە ئۆچ...
— يەنىچۇ؟
— ھۇرۇنلارغىمۇ ئۆچ...
— يەنىچۇ؟
— يەنە... يەنە... سىنىپىي دۇشمەن ، بەش خىل ئۇنسۇر-

لارغا ئۆچ...
— راستما ؟
— راست...
— تاشمەتخانغىچۇ ؟
— تاشمەتخان... تاشمەتخانغا...

تاجىگۈل نېمىنىدۇر چۈشەنگەندەك بولۇپ ، تىلىنىڭ ئۇچىغىلا كېلىپ قالغان گەپنى يۇتۇۋەتتى ـ دە ، ئانىسىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇدۇل قارىدى . گويا قىيان سۇغا جىددىي تاقاق سېلىنغاندەك ، كۆز ياشلىرىمۇ «شىپىدە» توختىغانىدى .

ئانا ـ بالا بىر پەس جىمجىت قارىشىپ تۇردى . رەنجىنىڭ كۆز يېشى بارغانسېرى ئەدەپ ، مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ قۇلىقىغا كىرىپ كېتىۋاتاتتى . تاجىگۈلنىڭ كۆز جىيەكلىرى بارغانسېرى قاغجىراپ ئېچىشىپ كېتىۋاتاتتى . يۈرىكى ئات چاپقاندەك ئىتتىكلەپ ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس هاسىرايتتى . ئۆي ئىچىدە ئانا ـ بالىنىڭ تىنىقىدىن بۆلەك هېچقانداق سادا ئاڭلانمايتتى...

جىملىقنى ئانا بۇزدى . گەپ ئەگىتىپمۇ ئولتۇرمىدى :

— راست گەپ قىلە ، تاشمەت ئۇنسۇرنىڭ ئوغلى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتىڭ بار ؟

— ... ...

تارتىنماي دەۋەر ، شۇنىڭغا تەگمەكچىمۇ ؟

— هەئە .

— نېمە ! راست گەپ قىلىۋاتامسەن ، يا... ؟

ئانا چۈراپ ئورنىدىن قوپۇپ ، تاجىگۈلگە تىرىكلا يەۋەتكۈدەك ئەلپازدا تىكىلدى . تاجىگۈل سەل كەينىگە داجىپ ، يەرگە قاراپ شۇك تۇرۇۋالدى .

— نېمانداق گەپ قىلمايسەن ؟ راست شۇنىڭغا تەگمەكچىمۇ ؟ دەۋاتسەن !...

— هەئە .

ـــ هه !... مابالىنى... مەن تېخى خەقنىڭ تاپقان يالغان گېپىمىكىن دېسەم... ھوي ئەقلىگە پوق يەپ كەتكەن جۇمباق ، بىزنى ما يۇرتتا خاتىرجەم ياشىغىلى قويامسەن ، يا نومۇسقا ئۆلسۇن دەمسەن ؟ !

ـــ .....

ـــ مەنغۇ مەيلى ، داداڭنىمۇ ئويلاپ قويمىدىڭما ؟ !

ـــ .....

ـــ مۇشۇ ئىشىڭنى داداڭ ئۇقسا نېمە بولۇپ كېتەر ؟ !... بىلەمسەن ، ھازىر ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا : «تۆلەندى سېكرېتار قۇدىلاشقىلى ئادەم تاپالماي ، تاشمەت ئۇنسۇر بىلەن قۇدىلىشىشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ... » دېگەن گەپ ئۇچۇپ يۈرىدۇ . گۇڭشېگىمۇ يەتكەن ئوخشايدۇ... يەنە ئالتە كۈندە ۋىلايەتكە ، ئاپتونوم رايونغا ، ئاندىن بېجىڭگە ـ ماۋجۇشىنىڭ قۇلىقىغا يەتسە ، داداڭ نېمە بولىدۇ ؟ تۈرمىدە ياتامدۇ ، ئۆلۈۋالامدۇ ؟ ۋاي ئەقلىڭ ، ۋاي ئەقلىڭ...

رەنىخان ناھايىتى ئۇزۇن قاينىاپ سوغالدى . تاجىگۈل يا گەۋدىسىنى ، يا كۆزلىرىنى مىت قىلماي ، ئېرەڭسىز قىياپەتتە ئولتۇرۇۋەردى . بۇ ھال ئانىنىڭ تېخىمۇ ئوغسىنى قاينىاتتى . كۆڭلىگە كەچمىگەن گۇمان قالمىدى ، ھەتتا...

«ئەگەر شۇنداق ئىش بولۇپ قالغان بولسا ، ئەستا... قايسى كۈنى كۆزۈمگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئۇ لۈكچەككە تۇخۇم سويۇپ بەردى ئەمەسما !... شۇنداق ئىش بولمىسا... ئۇنىڭغا چوكان سىنجى كىرىپ قاپتىمۇ نېمە ؟ ! راست شۇنداق بولۇپ قالغان بولسا... ئۆزىدىن سوراپ باقسامچۇ ؟ ‹ھەئە ، دەپ تاشلىسا قانداق قىلىمەن ؟... ياق ، ئۇ چوقۇم ‹ھەئە ، دەيدۇ... ۋاي يۈرەكلىرىم ، ۋاي يۈرەكلىرىم... قىز تۇغدۇم دەپ نېمىنى تۇغقان بولغىيدىم ؟... شۇنداق بولۇپ قالسا ، بۇ شۇمنى ئۇ لۈكچەكتىن بۆلەك ھېچكىم ئالمايدۇ ، ئەر ئالمىسا نېمە بولاپتۇ ! ؟ ئەرسىز ئولتۇرۇپ بېشىغا

ئاق كىرىپ مومىگىل بولۇپ كەتسە كەتسۇنكى ، ھەرگىزمۇ ھېـ
لىقى لۇكچەككە بەرمەيمەن !... ھېلىقىدەك بولۇپ قالغىنىنى
دادىسى ئۇقۇپ قالمىسلا بولدى... ۋاي بىچارە ئادەم ، ۋاي بىچارە
ئادەم... »

رەنىخان ئەگەر مۇشۇلارنى ئويلىمىغان بولسا ، ئاللىبۇرۇن
ئۆزىنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي تاجىگۇلنىڭ گېلىنى بو-
غۇپ يۇزىگە تۈكۈرگەن ، كاچىتىغا نەچچە تەستەك سېلىۋەتكەن
بولاتتى . ئاخىر ئەقلى غەزىپىدىن غالىپ كېلىپ ئۆزىنى تۇتتى :

ـــ مەنمۇ ، دادائىمۇ سېنى ھەرگىز «پالانىغا تەگ ، پوكۇ-
نىغا تەگمە» دېمەيمىز . كۆزدە ـ كۆڭۈلدە بىلىپ تۇرۇپ ، ئۇنـ
سۇرنىڭ بالىسىغا تەگسەڭ خەق نېمە دەيدۇ ؟...

ـــ ئۇچىنچى دادۇينىڭ سېكرىتارىنىڭ قىزى خەلچەم تۇر-
مىدە ئۆلۈپ كەتكەن جىنايەتچىنىڭ ئوغلىغا تەگسىمۇ بىركىم بىر
نېمە دېمىدىغۇ ! ؟

ـــ خەلچەمنىڭ ئىشى سېنىڭ ئىشىڭغا قانداق ئوخشـ
سۇن ؟ خەلچەمنىڭ ئېرى دېگەن دادىسى ئۆلۈپ ، جىنايىتىمۇ
تۇگىگەن بىر يېتىمەك !...

ـــ سالىمۇ ئوخشاش . دادىسى ئۇنسۇر بولغان بىلەن ئۆزى
ئۇنسۇر بولمىسا...

ـــ ھە ، چاتاق مانا مەشەدە ! توي كۈنى دادائ تاشمەت
ئۇنسۇر بىلەن يانمۇ يان تۇرۇپ مېھمان كۈتمىسە بولماس ! تېخى
ناھىيىدىن كەلگەن چوڭلارغا «قۇدام مۇشۇ» دەپ تونۇشتۇرمىسا
بولماس... قاچانمۇ چوك بولارسەن ، قاچانمۇ چوك بولارسەن...
تاشمەتباي ئۆلگەن بولسا ، ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەيتتى...

ھېچكىم گېپىدىن يانمىدى . مەيلىگە قويۇپ بەرسە ، رەنـ
خاننىڭ «نەسىھىتى» يېرىم كېچىگىچىمۇ تۈگەيدىغاندەك ئەمەس
ئىدى . ئوخشاش بىرلا گەپنى تەكرار ـ تەكرار ئائىلاۋېرىپ
مېڭىسى «ۋاققىدە» يېرىلىپ كەتكۈدەك بولغان تاجىگۈل :

ـــ ماقۇل ، سالىغا بەرمىسەڭ ، باشقا بىرىكىمگە بېرىمەن دەپمۇ ئاۋارە بولما . ئۆمۈر بويى مۇشۇنداق ئۆتۈمەنكى ، ھېچكىمگە تەگمەيمەن . بولدىمۇ مانا ! ؟...

تاجىگۈل چاچراپ ئورنىدىن قوپتى ـ دە ، ھۇقىيتىپ يىغلىغىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى .

رەنىخان مۇنداق جاۋابنى كۈتمىگەنىدى . لېكىن ، چۆچۈپمۇ كەتمىدى . قىزى دەرمەھەللىككە مۇنداق نېزىقىغىنى بىلەن ئۇنۇ-سۇرلارغا دادىسىغا ئوخشاشلا ئۆچ . كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ ھەم ئۆزىنى ، ھەم دادىسىنى سىياسىي جەھەتتىن ئىشەنچسىز قىلىپ قويمايدۇ... ئوغۇل بالا كۈچۈكلىنىپ كەينىگە كىرىۋالسا ، قىز بالىدا نېمە ئىلاج ؟ «ھەممىسى ئوخشاش ئەر بولغاندىكىن ، تەگسەم تېگەي» دەپ سالغان گەپ ! «بەرمەيمەن» دەپ چۆچۈتۈپ قويغىنىمۇ ئوبدان بولدى . بۈگۈن بولمىسا ئەتە ھېلىقى لۈكچەك بىلەن ئۇچرىشىپ «ئانام ئۇنىمىدى» دېمەسۇنمۇ ، ئۇ لۈكچەك تۆلەندى ئاخۇندىن پېيىكسىنىپ بولسىمۇ ئىككىنچى تاجىگۈلگە يېقىن يولىمايدۇ . ئۇ قېچىپ يۈرسە ، تاجىگۈل ھەرگىز كەينىدىن قوغلاپ يۈرمەيدۇ . تاجىگۈل ئانىسىغا ئەركىلەپ نى ـ نى گەپلەرنى قىلغىنى بىلەن يۈزى تۆۋەن ، نومۇسى بار بالا . ئۆزىنى ئوغۇللار ئالدىدا ئەرزان قىلمايدۇ...

رەنىخان يەڭگىل بىر تىنىپ ، كۆڭلى سەل ئارام تاپقاندەك بولدى ـ يۇ ، ھايال ئۆتمەي يۈرىكى تىترەپ ، كۆز چاناقلىرىغا يېڭىۋاشتىن ياش قاپلاشتى . تەلىيىگە ، مورا بېشىدىكى جىن چىراغنىڭ يېغى تۈگىمىۇ ياكى پىلىكى كۆيۈپ بولدىمۇ ، «لىپ-پىدە» ئۆچۈپ ، سېسىقى ئۆينى بىر ئالدى...

* * *

توۋا ، كۆرۈڭ بۇ بېتىمىز ـــ بەتبەشىرىلىكنى ! «قىز

بالىنىڭ ئەرگە تەككۈسى كېلىپ كەتسە كۆزى قارىغۇ ، قۇلىقى گاس بولۇپ قالىدۇ »غىنى راست ئوخشىمامدۇ ! ؟ رەنىخان «تەر-بىيە» بېرىشتىن بۇرۇن تاجىگۈل بەكمۇ شەرمى - هايالىق ، ئەرگە بېرىشنىڭ گېپى چىقسىلا يۈزلىرى شەلپەردەك قىزىرىپ ، جىمى ئەزاسى ياپراقتەك تىترەپ كېتىدىغان قىز بالا ئىدى . نىكۈنىكى رەنىخان ئانا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى پەردىشەبنى كۆتۈ-رۈۋەتتى ، شۇنىڭدىن بېرى ئۇنىڭ يۈزى قېتىپ ، تىلى ئۈزىراپ ، ئانىسىغا گەپ بەرمەيدىغان بولۇۋالدى . هەتتا «داداڭغا دەيمەن» دەپ پوپوزا قىلسا ، ئەيمىنىش ئۈياقتا تۇرسۇن ، ئەكسىچە ئانىسى بىرنى دېگۈچە ئىككىنى دەپ : «دېسەڭ دە ، دادام مېنى يەپ كېتەمتى ! سەن دېمىسەڭ ، ئۆزۈم دەيمۇيا ؟ !... » دەپ ساغدىنقا-نى ئاسىدىغان بولۇۋالدى . بۇغۇ بۇ ، ئانا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە «چېچەك» ـــ ئون ئۆيىنىڭ بىرىدە دائىم بولۇپ تۇرىدىغان قورساق كۆپۈكى . ئىشىك - تۆڭلۈكىنى مەهكەم تاقاپ قانغۇدەك بىر يىغلىۋالسىلا ئادەمنىڭ ئىچى بوشاپ ، كۆڭلىمۇ ئارام تېپىپ قالىدۇ . هەممىدىن يامىنى تاجىگۈل يېقىندىن بېرى «سەننىاسى كوچا مەلىكىسى» دەك سالىنىڭ قۇيرۇقىدىن چىقماس بولۇۋالدى . تېخى ئادەم بار - يوق دېمەستىن ئۇماشتەك سۈيۈ-لۈپ ، خوراز سېغىنغان مېكىيانەك يېيىلىپ ، سالىغا كۈچۈك-لىنىشلىرىنى دېمەمسىز ! خەقنىڭ كۆزىچىلا سالىغا ئۇنى - بۇنى تەڭلەيدۇ ، ئالغىلى ئۇنىمىسا زورلاپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىدۇ . ئوبدانراق بىرنېمە تاپسا ئۇنىڭغا بەرمەي يېمەيدۇ . ئۇنىڭ كۈ-رۈشكىسىدىكى چاينى تارتىۋېلىپ ئىچىدۇ...

بۇرۇنمۇ شۇنداق قىلىپ يۈرگەن بولارمىدى ، يا ئانىسىنىڭ چىشىغا تېگىش ئۈچۈن قەستەن مۇشۇ «هۇنەر»نى چىقاردىمۇ ؟

رەنىخان بىلەلمىدى ، پەقەت بىلەلمىدى . بۇرۇن كۆز سال-مىغانمۇ ياكى كۆرسىمۇ «ياش بالىلارنىڭ ئويۇن - چاقچىقى» دەپ كۆڭلىگە ئالمىغانمۇ ، قىلچە غەلىتىلىك هېس قىلماپتۇ-

كەن . قىزى بىلەن سالى ئوتتۇرىسىدىكى ئىش شۇنداقلا ئاشكارا. لىنىۋىدى ، ئۇنىڭغا ئۇيقۇ هارام ، ئاش ـ تاماق زەهەر بولدى . كۆزلىرى يۇمۇلسىلا ، سالى بىلەن قىزى هېلىقىدەك ... قوشۇقنى ئاغزىغا ئەكېتىۋاتسىمۇ شۇ ئىش ... قوناقلىق ... جىگدىلىك... كېچىسى مىلتىق كۆتۈرۈپ كۆزەتچىلىك قىلغاندا. مۇ...

رەنىخاننىڭ كۆڭلىدىمۇ شۇ «ئىش» ، كۆزىدىمۇ شۇ «ئىش» ، كېچىسىمۇ ، كۈندۈزىمۇ...

رەنىخان كۈندىن ـ كۈنگە جىددىيلىشىپ ، سەزگۈرلىشىپ كەتتى . ئېسى ـ يادى قىزىدا ، ئۇنىڭ هەربىر قەدىمىنى سانايدۇ ، كۆزىتىدۇ ، ئۆلچەيدۇ ، غېرىچلايدۇ . سايىسىنى ماراپ كۆزلىرى تېشىلىپ كەتكۈدەك بولىدۇ . كۈندۈزىغۇ تاجىگۈلنى بىرەەمۇ نەزىرىدىن قاچۇرمايدۇ ، كېچىلىرى ، بولۇپمۇ تاجىگۈل كېچىلىك چارلاشقا چىقىپ كەتكەن كۈنلىرى پەقەت كۆز يۇمايدۇ . نەچچە ـ نەچچە قېتىم ئۆيدىكى هەمەيلەننى ئۇخلىتىپ قويۇپ ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ غىمىسىدە ئۆيدىن چىقىپ ، تاجىگۈلنىڭ كەيـ ـنىدە سايىدەك ئەگىشىپ يۈرگەن چاغلىرىمۇ بولدى . تايغاندەك پۇراپ ـ هىدلاپمۇ ، مۇشۇكتەك ماراپ ـ كۆزىتىپمۇ ، ئۆزى ئويلىغاندەك «ئىش»نى چېلىقتۇرمىدى . شۇنداقتىمۇ پەقەتلا خاـ تىرجەم بولالمىدى . ئىككى ئادەمنىڭ بىر يەردە تۇرۇپ پەس ئاۋازدا سۆزلىشىۋاتقىنىنى كۆرۈپلا قالسا ، ئۇلار : «ۋاي رەندـ خان ، ۋاي رەنىخان ، نەچچە قىز چوڭ قىلىپ ، بىرنىمۇ ئېپى ـ سېپىدە بىر كىمگە ياتلىق قىلالماي ، ئەمدى ئىشۇ ئۇنسۇرنىڭ بالىسىغا كۆزۈڭ چۈشتىمۇ؟ قېنى ، نوچى بولساڭ ، تاشمەت ئۇنسۇر بىلەن بىر قۇدا بولۇپ باققىنا ، ئېرىڭنىڭ ‹داجەي› لىكىمۇ تۇگەپ پۇتۇن ئائىلەڭ ‹ئۇنسۇر›لىقىنىڭ تەمىنى تېتىـ مايدىغان بولسا...» دېيىشۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ، قول ـ ئايىغى بوشىشىپلا كېتەتتى . ئىچىدە ئېرىنى قارغايتتى . راست ئەمەسـ

مۇ ، ئەگەر ئېرى «يۇرتنىڭ ئاتىسى» بولماي ، ئادەتتىكى بىر ئەزا بولغان بولسا ، قىزلىرى بۇ چاغقىچە ئۇچۇرما بولغان قارلىغاچ بالىلىرى ئۇۋۇدىن چىققاندەك بىر - بىرلەپ ئۆيدىن چىقىپ ، بىر يەردە «چاڭگا» تىزىپ بولمامتى !؟ كىم بىلىدۇ تېخى ، ئىككى - ئۈچتىن بالىلىقمۇ بولۇپ قېلىشارمىدىكىن... ھېلىمۇ ياخشى ، چوڭ ئوغلى شىرمەت ئۇرۇمچىدە ئوقۇپ ، گېزىتخانىغا ئورۇنلىشىپ قاپتۇ . نى - نى چىرايلىق شەھەر خېنىملىرى ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرگۈدەك . «ئالاي» دېسىلا ، بىر يەكشەنبىدە تويى بولىدىكەن . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، تۆت - بەش يىل ئىشلەپ ، خىزمەتنىڭ ئەلمى - تەلمىنى بىلىپ ، ئىدارىدە «تۆتىنىڭ بىرى» بولغاندا ئاندىن ئۆيلىنىدىكەن . ئەگەر ئۇمۇ سىڭىللىرىغا ئوخشاش «مەدەنىيەتلىك ئەمگەكچى» بولۇپ قالغان بولسا كىم بىلىدۇ ، ئۇنىڭ غېمى ھەممىنى بېسىپ چۈشەرمىدىكىن ؟ ! يەتتە بالا — ئىككى ئوغۇل ، بەش قىز — ئاز گەپمۇ ؟ ھەممىسىنى ئۆيلەش ، چىقىرىش كېرەك . شىرمەت سىڭىغۇ ھېچقانداق دەرد - ئەسىرى يوق ، «پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەن ئۇچ قىزنى قانداق قىلغۇلۇق ؟ يا بىر كىم بوسۇغاڭغا قىز سوراپ كەلمىسە ، يا ئۇچرىغان بىرىنى سۆرەپ ئەكىرىپلا جۇپلەپ قويغىلى بولمىسا... ھەممە كاشال دادىسىنىڭ «داجەي» بولۇپ قالغىنىدا !... ھەممە ئادەم ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ ، ئەيمىنىدۇ ، قاچىدۇ . يۈز قېتىم ، مىڭ قېتىم قۇدا بولغۇسى بولسىمۇ ، ئۇنىڭ «سۇرى» دىن ئەيمىنىپ ئېغىز ئاچالمايدۇ ، «تەڭ كېلەلمەيمىز» دەپ ئۆزىنى قاچۇرىدۇ ، ھەتتا ئوغۇللىرىنىڭ بىرەر «داجەي خېنىم»غا قانات سۆرەپ يۈرگىنىنى ئۇقۇپلا قالسا ، شۇئان ئۇلارنىڭ قانىتىنى بوغۇچلايدۇ... ئەگەر سالى ئۇنسۇرنىڭ بالىسى بولمىغان بولسا ، تاجىگۇلنى ئۇنىڭغا چاپلىۋېتىپ ، ئار-قىدىنلا...

رەنجان يىغلاپ تاشلىدى . كۆز قۇياشى گويا ئۇنى مەسخىرە

قىلىۋاتقاندەك ئىللىق كۈلۈمسىرەيتتى . ئېتىز چاشقانلىرى سېـ
ـرىقتال بولغان شال باشاقلىرىنى كىتىرلىتىپ ئۇۋايتتى .
پاقىلارنىڭ كۇرۇلداشلىرى ، قارا چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىـ
ـرىمۇ ئاڭلانمايدۇ . قوغۇن ـ تاۋۇزلار ۋاشاڭ قىلىنىپ ، گۇڭشې
تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپىغا سېتىپ بېرىلىپ ، ئورنى بۇغداي
تېرىش ئۈچۈن ئاقتارما قىلىپ قويۇلغان . لەش ، جامىكا باسقان
ئانا زەيكەش ، ئارا زەيكەشلەرنىڭ سۈيى سوغالغان . نەچچە يىللار
ئىلگىرى ئۈستى يېپىۋېتىلگەن ئۇششاق ـ ئۇششاق كور بۇلاق ،
شاخچا زەيكەشلەر ئاللىقاچان تەبىئى يەر ئاستى كۆلچىكى ياكى
نوغا ئايلىنىپ كەتكەن بولۇپ ، ئۇلارنىڭ نەدىن باشلىنىپ ، ئايـ
ـغى نەگە چىقىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ . ئەمما ، ئېرى
ياراتقان بۇ «مۆجىزە» رەنىخانغا بەش قولدەك ئايان . مانا ھازىر
ئۇ دەل بىر «نو»نىڭ ئۈستىدە ، ئۇنىڭدىن چىققان كەكە سېپىـ
چىلىك سۇنىڭ ئارا زەيكەشكە كىركىراپ قۇيۇلۇشىغا قاراپ
ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ ھاسىل قىلغان بۇژغۇندا بىر قانچە ئوسۇرغاق ،
قازانچى ، سۇ ئۆمۈچۈكى ، زۇلۇك... پىر ـ پىر ئايلىنىپ ، غىر ـ
غىر يۈگۈرۈپ ، سۇ يۈزىدە غەلىتە سۈرەتلەرنى ھاسىل قىلماقتا .
بۇ سۈرەتلەر خۇددى رەنىخاننىڭ تۆلەندى «داجەي»گە ياتلىق
بولغان يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى بېسىپ ئۆتكەن يولىدەك
شەكىلسىز ، مەنىسىز ـ تۇترۇقسىز ئىدى . ئەمدىلا بىر شەكىلـ
ـنى ئېسىدە تۇتۇۋالاي دېسە ، باشقا بىر شەكىل ھاسىل بولاتتى
ـ دە ، ھېچنېمە ئېسىدە قالمايتتى .

ئۇنىڭ قىرىق يىللىق ئۆمرى ئەنە شۇنداق ئۆتتى .

بالىلىرى ئاغسىز ئىشتان كىيىدىغان چاغدا ، رەنىخان ئېرىـ
ـنىڭ «تاجى» بىلەن پەخىرلىنىشتىن بۆلەك ھېچنېمىنى ئويلىـ
ـمايلا ياشاپتىكەن . مانا ئەمدى بالىلار ئېڭىكىگە تاقىشىۋىدى ، ئۇ
«تاج»نىڭ نەقەدەر ئوشۇق نەرسە ئىكەنلىكىنى كۈندىن ـ كۈنگە
ھېس قىلىشقا باشلىدى . لېكىن ، نەچچە قېتىم ئېرى بىلەن

تاكاللىشىپ قالغاندا ئۇنىڭ «تاجى»نى قوشۇپ ـ قارماپ سەتلەپ كەتكىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، يەنىلا ئۇنىڭ بىلەن ماختىنىپ كېرىلىپ يۈردى . مانا ئەمدى قارىنىنى يېرىپ چىققان قىزى تاجىگۈل ئاشۇ «تاج»غا ئاشكارا خىرىس قىلىپ ، ئۇنسۇر پۇشتىنىڭ كەينىگە كىرىۋاپتى ، بىرلا يۇمىلاپ ئۇنىڭغا بۇ «تاج»نىڭ كۈچىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولدى . بىراق ئۇ بالا...

«مەيلى نېمە بولسا بولسۇن ، تاجىگۈلنى ئۇ لۈكچەككە بەرمەيمەن . رەنىخان مىڭ جاپادا بىر قىز چوڭ قىلىپ ، ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكىغا بېرىپتۇ ، دېگەن ئاتنى كۆتۈرگۈچە ئۆلگىنىم ياخشى... ! ئۆزۈمدىن ئۆتكەن ، مەن كالۋا خوتۇن ئۇ شۇمغا بەك ئىشىنىپ كېتىپ مۇشۇ كۈنگە قالدىم . ئەمدى كۆرۈپ باقسۇن- چۇ ، بۈگۈنلا ھەممە گەپنى دادىسىغا دەپ... »

«چۈلدۈك» قىلغان ئاۋاز رەنىخانىنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى . «نو»دىن چىققان مۇشۇكتەك چوڭلۇقتىكى بىر چىپار[1] ئۇنى كۆرۈپلا ئۆزىنى زەيكەشكە ئاتقاندى ، رەنىخان بۇنداق نەرسىنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرغاچقا چۆچۈپمۇ كەتمىدى ، ھەيرانمۇ بولمىدى . تاكى ئۇ سۇنىڭ ئاستى بىلەن خېلى يىراقتا بېرىپ كۆزدىن يوقالغىچە قاراپ تۇردى . ئەمما ، خىيالى چېچىلدى ، خېمىغا ياندى : «نېمىشقا دادىسىغا دېگۈدەكمەن ! بىر قىزنى گېپىمگە كىرگۈزەلمىگەن جانىنى... »

— تاجىگۈل ، ھۇي تاجىگۈل !

— ھە ، نېمە دەيسەن ؟

تاجىگۈل ئورنىدىن قوپۇپ ، ئانىسى تەرەپكە قارىدى . بۇ- گۈن يەكشەنبە ، پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ئوت ئېلىپ بېسىۋالما- سا ، ئېغىلدىكى ئېشەك ئاچ قالىدۇ . باشقا چاغدا رەنىخان بۇ ئىشقا كىچىك بالىلىرىنى بۇيرۇيتتى . بۈگۈن ئۆزى چىقىپلا

---

① چىپار — سۇ چاشقىنى .

قالماي ، تاجىگۇلنى قۇيرۇقىغا چېتىۋالدى . تاجىگۇلمۇ بىرنېمە-
نى تۇيۇپ قالدىمۇ - قانداق ، ئۇنىڭ بىلەن بىر قىردىن ئوت
ئالمىدى . قىر بىلەن قىر ئارىلىقى ئەللىك مېتىر ، ئۇلارنى
ئەللىك مېتىر كەڭلىكتىكى سالا ئېتىز ئايرىپ تۇراتتى .

— سېۋەتىڭ تولدىمۇ ؟

— ياق .

— مەيەرگە كەل . بۇ يەردە ئوت جىق ئىكەن .

ئەمەلىيەتتە ، ئۇ يەردىمۇ ئوت يوق ئىدى . زەيكەشتىن بە-
شىنى چىقىرىپ تۇرغان پىيىزەك ، قومۇشتىن بۆلەك ھېچنېمە
يوق ئىدى . قىرلار بەك تار ، ھەم دائىم دەسسىلىپ تۇرغاچ ،
ئاساسەن ئوت چىقمايتتى ، چىققانلىرىنىمۇ تۆمۈر ئوتىغۇچلار
يالماپ تۇگىتىۋېتەتتى . چۈنكى ، ئىككى يىلدەك بولدى ، تۆلەندى
«داجەي» پۇتۇن دادۇيگە «ئىككىلىشىش» يەنى غالتەك ھارۋىلە-
شىش ، ئېشەكلىشىش چاقىرىقىنى چىقارغان ، ھەتتا بەزىلەرنىڭ
كىگىز - كېچىكىنى ساتقۇزۇپ ئېشەك ئالدۇرغان . ئوت -
چۆپنىڭ قىسلىقىدىن ، ئۇلارنى بېقىش ناھايىتى ئېغىر يۈك بول-
دى . لېكىن ، باقماي نېمە ئامال ؟ ئۆلسە ئۆزۈڭگە زىيان - دە !

تاجىگۇل كەلدى . قولىدىكى باداڭ سېۋەت ئوت بىلەن يې-
رىمىۋ بولمىغانىدى . ئانىسىغا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ سورە-
دى :

— بۇ يەردىمۇ ئوت يوق ئىكەنغۇ ؟

— تۇرمامدۇ ئاينا ! ئۇ يەردىن بىر تال ، بۇ يەردىن بىر
تال تەيگىلى تۇرساق ، قاراڭغۇ چۈشكۈچىمۇ سېۋەتنى توشقۇزۇپ
بولالمايدىغان ئوخشايمىز . قىينالساقمۇ زەيكەشتىكىنى يۇلايلى
دەيمەن...

— پىيىزەكنى ئېشەك تازا يېمەسمىكىن ؟...

— يېمىسە قىغ بولار ! ئاۋۇال بىر ئاپىرىپ باقمامدۇق ! ؟
ئەجەبمۇ تويدۇم بۇ جاندىن ، ئەجەبمۇ تويدۇم...

رەنىخان يەنە نېمىلەرنى دېدىكىن ، تاجىگۈل قۇلاق سالمىدى . ئالدىراش كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى بېلىگە ، ئىشتىنىڭ پاچىقىنى يوتىسىغا تۈرتەكلەپلا زەيكەشكە چۈشتى . چۈشتى - يۇ ، ئەندىكىپ كەتتى . سۇ مۇزدەك سوغۇق ھەم چوڭقۇر ئىكەن ، تاجىگۈلنىڭ بېلىگە چىقتى ، ئۇ چىشىنى چىشىغا بېسىپ تۇرۇپ قۇمۇش ، پىيىزەكلەرنى «ۋاس - ۋاس» يۇلۇپ قىرغا تاشلايتىتى . رەنىخان ئۇدۇللۇق ئالدىغا چۈشكەننى ئۇدۇللۇق سېۋەتكە ، قاپقا قاچىلايتتى . ئانا - بالا ئىككىيلەننىڭ تەرى سۆرۈن ، ھازىرلا پارتلاپ كېتىدىغان بومبىدەك جىددىي ئىدى . پۇشۇلداپ ئېغىر تىناتتى ، گەپ قىلمايتتى .

بىر سائەتلەردىن كېيىن سېۋەتمۇ ، قاپمۇ تولدى . تاجىگۈل زەيكەشتىن چىقىپ ، كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى تولغاپ سىققىلى تۇرۇۋېدى ، رەنىخان :

— بۇ يەردە باشقا ئادەم بولمىغاندىكىن ، كۆڭلەك - تامبىلىڭنى سېلىپلا ئېۋۇ بۇلاقتا يۇيۇپ كىيىۋالساڭ بولاپتىكەن . مايابتەك قاپقارا بولۇپ كېتىپتۇ ، — دېدى .

— مەيلى ، — تاجىگۈل ئېرەڭسىزلىك بىلەن ئۆز ئىشىنى داۋام قىلدى ، — قۇرۇغاندا ئۇۋلاپ قېقىۋەتسەم بولدى ، ئاخشاملىققا يۇيۇۋېتىمەن...

بىر جۈپ كۆڭلەك ، بىر جۈپ تامبال . قىزلارنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇنداق . بىرنى يۇسا ، بىرنى كىيىدۇ . تېخى ھەممىسى بۆز رەخت . تاجىگۈل شۇنچە ياشقا كىرگۈچە يىپەك رەخت دېگەن نەرسىنى ئۇچىسىغا ئارتىپمۇ باقمىدى ، سىڭىللىرىمۇ تېخى . بۇلتۇر مۇشۇ چاغدا دادىسىغا ناھىيىدىن بىر دانە يىپەك يوتقان تېشى مۇكاپات بېرىپتىكەن ، تاجىگۈلگە تويلۇق كۆڭلەك تىكىپ بېرىشكە ئاتاپ ساندۇققا سېلىپ قويغان . ھازىرمۇ شۇ پېتى تۇرۇپتۇ ، بۇ بالا...

رەنىخاننىڭ جۈدۈنى تۈتتى . تاجىگۈلنىڭ تۇنۇگۈن ئاقتار-

مىلىقتا چالما چوقۇغۇچە سالى بىلەن چاقچاقلاشقىنى كۆزىگە كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ ئۇنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىشىمۇ مۇشۇ ۋەجىدىن ئىدى .

ئاسمىنى كەڭرى يەر ، ۋاقتىمۇ كەڭرى . نېمە دېسە ئازادە دېيىشەلەيدۇ ـ دە !

تاجىگۇل ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ بولۇپ ئانىسىغا : «قايتامـ ـدۇق ؟» دېگەن نەزەردە تىكىلىپ ، سېۋەتنىڭ سېپىنى تۇتقانـ ـدى ، رەنجىغان ئاچچىق ئۇچىيىدىكىنى بىراقلا تۆكتى . تاجىگۇل تەرىنىمۇ تۇرمەي ، يېشىنىمۇ تۆكمەي ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن ئاڭلاپ تۇرۇۋەردى . ئۇنىڭ بۇنداق ئېغىرەڭسىزلىكى رەنجىغانلىقىنىڭ تېخىمۇ ئوغلىنى قاينىتتى . نەچچە كۈنلەپ ، ھەتتا نەچچە ھەپتە ـ ئايلاپ كۆڭلىگە تىزىقتەك تىزىۋالغان «نەسىھەت»لىرىنىمۇ ، تاپا ـ تەنلىرىنىمۇ چالا قويماي تۆككەن رەنجىغان يەنە قىلغىلى گەپ تاپالماي قالدىمۇ ياكى مۇددىئاسى شۇنداقمۇ :

ـــ مېنىڭ گېپىمنى سالمىغا دېدىڭمۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ قايسى گەپنى ؟ ـــ تاجىگۇل ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قادالـ ـدى . چىرايىدىن ھەيران بولۇۋاتقىنى چىقىپ تۇراتتى .

ـــ مابالىنى... ئىككىڭنىڭ ئىشى توغرۇلۇق دېگەن گېپىمنىچۇ ؟

ـــ ... ...

تاجىگۇل يەرگە قاراپ شۇڭ تۇرۇۋالدى . رەنجىغانلىقىڭ رەڭـ ـگى قارىداپ ، چەكچەيگەن كۆزلىرىنى تاجىگۇلگە قاداپ بىردەم تۇرۇپ كەتتى ـ دە ، ئەلپازىنى تېخىمۇ بۇزۇپ :

ـــ دېمىدىڭ ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى .

ـــ ھەئە .

ـــ نېمىشقا دېمىدىڭ ؟

ـــ ... ...

ـــ نېمىشقا دېمىدىڭ دەۋاتىمەن !...

ـــ قانداق دەيتىمكى ، ـــ تاجىگۇل ئۇنىڭغا يۈزلەن ـ دى ، ـــ ئۇ يا ئۇنسۇر بولمىسا...

ـــ ھە ، سەن تېخى شۇ گەپتىمۇ ؟ ھۇ جۇۋاينىمەك !...

يۈزىگە «ۋاق» تەككەن تەستەك تاجىگۇلنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتتى . ھېلىمۇ ياخشى ، سېۋەتنىڭ بېيىغىنى تۇتۇپ ئول ـ تۇرۇپتىكەن ، بولمىسا زەيكەشكە يۇمىلاپ كېتەتتى .

بىر تەستەك... تاجىگۇل ئېسىنى بىلگەندىن تارتىپ مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە خا ئانىسىدىن ، خا دادىسىدىن تاياق يەپ باققان ئەمەس . مانا ئەمدى كېلىپ... قارىغاندا بۇ ئانىسىنىڭلا ئىشى ئەمەس . قول ئانىسىنىڭ بولغان بىلەن تەستەك چوقۇم دادىسـ ـنىڭ . ئىككىيلەننىڭ گېپى بىر . ئانىسىغا يالۋۇرغان بىلەنمۇ بىكار . دادىسىمۇ ، ئانىسىمۇ سالىنىڭ «تەربىيىلىۋالغىلى بولـ ـمىغان پەرزەنت» ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەن . ئەگەر ئۇلار مۇـ شۇنداق كاجلىق قىلىۋېرىدىغان بولسا ، بىر كۈنى گۇڭشېگە بېرىپ ، ھەممە گەپنى تو جۇرېنغا دېمىسە بولمىغۇدەك...

ـــ جاھاندا سالىدىن بۆلەك ئەر يوقمۇ سائا ؟ ـــ رەنجان خۇددىنى يوقاتقاندەك ، ئاغزىغا كەلگەننى دەۋەرگىلى تۇردى . تا ـ جىگۇل بىر قولىدا يۈزىنى تۇتۇپ ئۇنسىز ياش تۆككىنىچە ئۇنىڭ ـ غا تۆشۈكتەك قادىلىپ قاراپ تۇرۇۋۇەردى ، ـــ دېسەم ـ دېمـ ـسەم سەن جومباق ئۇنىڭ بىلەن بىر ئىش قىلغان گەپ !...

ـــ بىر ئىش ؟ ـــ تاجىگۇلنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ ئاستىدىن بىر نەرسە كۆتۈرگەنـ ـدەك چۇراپ ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى . كۆزلىرىدىن ياش يامغۇر ـ دەك تۆكۈلەتتى . بەزگىكى تۇتقان ئادەمدەك ھەممە يېرى لاغ ـ لاغ تىترەپ ، تىلى كالۋالاشقىلى تۇردى ، ـــ مەن ، مەن... مەن نېمە... نېمە ئىش قىپتىمەن ؟ !...

ـــ خۇپسەنلىكىنى... مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن ؟ مەنچا ، ھەممە ئىشنىڭنى بىلىمەن !... سېنى بۇ يەرگە بىكاردىن بىكار

باشلاپ كەلمىدىم...

ـــ بىلسەڭ دە ! ـــ نومۇس ، غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۇدەك بولغان تاجىگۇل ئانىسىغا دېۋەيلەپ ، بومبىدەك پارتىلىدى ، ـــ زادى نېمە ئىش قىپتىمەن ! ؟

ـــ ۋىيىش ، مانىڭ ئەلپازىنى... ھېلىمۇ يۇرت ـ مەھەللىنىڭ ئالدىدا ئىككى پۇللۇق يۇزىمىزنى قويمىدەڭ . نېمە ئىش قىلساڭ ، بولاتتى يەنە ! ؟

ـــ نېمە ئىش قىپتىمەن ؟ سالىنى ياخشى كۆرۈۋەن شۇ !...

ـــ بېشىڭنى يە ، ئىلاھىم !... ـــ كۆزلىرىگە قان تولغان رەنجىخان پەردىشەپنى بىراقلا كۆتۈرۈپ ، كۆكىلدىكى گەپنىڭ پوسكاللىسىنى دەۋەتتى ، ـــ «نېمە قىپتىمەن» دەيدۇ تېخى... قورسىقىڭ كاۋىدەك دومبىيىپ چىقسا بولامتى ؟ !...

ـــ ھە !... ـــ تاجىگۇل چالا بوغۇزلانغان چۇجىدەك چىرقىرىۋەتتى . ئەقىلدىن ئازغاندەك ، ئاغزىغا كەلگەننى دەۋەر ـ دى ، ـــ راست دېدىڭ ! چىدا تازا !... قورسىقىمدا سالىنىڭ بالىسى بار !... ئەتىلا تويۇمنى قىلىپ قويمىساڭ ، ئۆگۈنلۈككە تۇغۇپ تاشلاپ بېرىمەن ! ! !...

تاجىگۇل يەنە نېمىلەرنى دېدى ؟ رەنجىخان ئاڭقىرالمىدى . ئۆزىنى كاچاتلاپ ھوقىيتىپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنى قىرغا ئاتتى . تاجىگۇل يامغۇردەك تۆكۈلۈپ ، سېۋەتتىنى دەس كۆتۈردى ـ دە ، يالاڭ ئاياغ پۇتلىرى بىلەن چىم ـ داڭگاللارنى دەسسەپ ـ چەيلەپ ، چوڭ ـ چوڭ قەدەملەر بىلەن مەھەللە تەرەپكە كەتتى .

شۇ تاپتا ئۇ ئانىسىنىڭ يۈز ئوغۇل ، مىڭ قىزنىڭ تولغاق ئازابىنى تارتىۋاتقىنىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى...

هاراقنىڭ كارامىتى

بىر غېرىچ قالدۇرۇق يەرنىڭ زادى نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ. غانلىقىنى دېھقان ئۆزىلا چۈشىنىدۇ. سالىمۇ دېھقان. ئۇ ئۇنچىلا مۇنەججىم دېھقانلاردىن بولمىسىمۇ، قايسى زىرائەتنى قاچان، قانداق تېرىش، قانداق پەرۋىش قىلىشنى بىلىدىغان دېھقان. ئۇلارنىڭ ئىلكىدە ئۇچ مودەك قالدۇرۇق يەر بار. نېمىلا تېرىپ، ھوسۇلنى ئۆزى يېسە ياكى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىغا تاختاي باھاسىدا سېتىپ بەرسە ھېچكىمنىڭ كارى يوق. قاراڭغۇ بازاردا ساتتىمۇ، ئىشىنىڭ پىشقىنى شۇ، مېلى مۇسادىرە قىلىنغاندىن تاشقىرى، نورمىسىز تاياق يەيدۇ. پېشانىسىگە «قاشقا» سىزىلىپ، بىر مەزگىل «بەش خىل ئۇنسۇر»لار قاتاردا مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىنىدۇ. تاشمەتخان بازارنىڭ نەدىلىكىنىمۇ بىلمەيدۇ. سالىمۇ سودا ـ سېتىقتا ئارىلاشمايدۇ. دۇينىڭ ئەمگىكىدىن بوشىغان ۋاقىتلىرىنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرۇق يېرىدە تىمىسقاپ ئۆتكۈزىدۇ. تاغىردا ئېشى ئۇزۇلمەيدۇ، قورسىقىمۇ توق... راست، بىر گەپنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمىز: تۆلەندى «داجەي» بىر چاغدا شاللىقتا بۇغداي تېرىپ يامان قىلماپتىكەن. ھازىر يەرلەر ئاقىرىپ، نېمە تېرىسىلا بولىدىغان بولۇپ قالدى. ئەزالار ئاشلىق نورمىسىغا دۇيدىن پاتاق قوناق بىلەن تېرىق ئېلىۋاتقان بولسىمۇ، قالدۇرۇق يېرىگە بۇغداي، كۆمە قوناق... تېرىپ لەڭمەنمۇ يېيەلەيدىغان بولدى. چوشقىلار كۆپىيىپ شەخسىلەرنىڭ ئۆيلىرىگىچە ماكانلاشتى. چوشقا بېقىپ «پىتىلىنىۋاتقان»لار كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىۋاتىدۇ. بىر ئانا

چوشقا يېرىم مو قالدۇرۇق يەر دېگەن گەپ . بۇ ئىككى نوپۇس-
ىنىڭ قالدۇرۇق يېرىگە تەگ . بىر ئانا چوشقاڭ كۆپەيسە ، يېرىم
مو قالدۇرۇق يېرىڭ كۆپىيىدۇ . ئېشەك بىچارىغا تۇيىقى پاتقۇ-
دەك يەرمۇ ، بىر سىقىم دانمۇ قالدۇرۇلمايدۇ... شۇڭا هازىر
چوشقا تالاش ـ تالاشتا . هەممە ئەزانىڭ باققۇسى بارۇ ، ئۇرۇق-
لۇق ئانا چوشقا يېتىشمەيدۇ . تېخى تەركىبىگە قاراپ تەقسىملەي-
دىغان گەپ . سالىنىڭ ئوتتەك باققۇسى بار ئىدى . لېكىن...
مەيلى ، هازىر باقمىسا ، كېيىن چوقۇم باقىدۇ . تاجىگۇل بىلەن
پۇتۇشۇپ قويدى ، ئۇيانداىن توي قىلىپ ، بۇيانداىن ئۆي ئايرىي-
دۇ . شۇ چاغدا چوشقا دېگەننى قانداق بېقىپ ، قانداق بېيىشنى
كۆرسىتىپ قويىدۇ !...

ئاي قاراڭغۇسى . ئون قەدەم نېرىدىكى نەرسىنى پەرق ئەت-
كىلى بولمايدۇ . غۇر ـ غۇر شامال ، كېچىنىڭ سوغۇقى دولا
قورۇيدۇ . قارا چېكەتكىدىن باشقا چەررەندە ـ پەررەندىلەر ئۇيقۇ-
دا . كەچلىك تاماقنى يەپلا نۆۋەتلىك سۇ ئالغىلى چىققان سالىغا
ئەمدىلا توشقاننىڭ سۇيدۇكىدەك سۇ ئايرىپ بېرىلدى . ئۇ قالدۇ-
رۇق يەرگە تېرىلغان كۈزگى بۇغدايغا تۇنجى سۇنى ئاچماقچى .
ئېنىقكى ، بۇ سۇ بىلەن ئېتىزى تاڭ سۈزۈلگەندە ئاران تولىدۇ .
ئاڭغىچە...

سالى توڭغىنىنى سەزدى . بىرلا كۆڭلەك بىلەن چىققىنىنى
قارىمامسىز !؟ پاختىلىق چاپىنىنى يېپىنچاقلىۋالغان بولسىچۇ...
ـــ ئەستا...

سالى ئۇنلۇك توۋلىۋەتتى . سۇ ئەمدىلا كىگىز ئورنى يەر-
نىڭ يۈزىنى ئالغاندى . تاڭ ئاتقۇچە مۇشۇنداق يۈرسە...

سالى خاتاسىنى تۈزەتمەكچى بولدى ، دەرھال ئۆيگە بېرىپ ،
قېلىنراق كىيىنىپ كېلىشى كېرەك .

سالى كەتمەننى مۈرىسىگە سالدى ـ دە ، ئۆي تەرەپكە يۈ-
گۈردى . «سۇنى بىرى توسۇۋالارمۇ ؟ سۇ ئۇلغىيىپ كېتىپ ،

باشقىلارنىڭ ئېتىزىنى بېسىپ كېتەرمۇ ؟... » مۇشۇنداق خىيال-
لار سالىنى پەيپەيگە سېلىپ ، قەدىمىنى تېخىمۇ ئىتتىكلەتتى .
سالى قۇيۇندەك چېپىپ ، بورانداك ئۇچۇپ كېتىپ باراتتى ،
ھاسىرايتتى ، ھۆمىدەيتتى ، تەرلەيتتى . پىسەنت قىلمايتتى .

ئىتتىك ! ئىتتىك ! ! ئىتتىك ! ! !

قەدەمدە بىر مۇدۇرۇپ ، قەدەمدە بىر يىقىلىپ - قوپۇپ ، ئېرىق - زەيكەشلەردىن توشقاندەك سەكرەپ ئۆتۈپ ، ئاخىر ھارۋا يولىغا چىقتى . يول كاتاڭ ، ئېگىز - پەس ئىدى . پوتكاپ توپا كېچىپ يۇگۇرۇۋەردى . يەنە ئازراقلا يۇگۇرسە ، ئۆزىنى مەھەل - لىدە ـــ ئۆيدە كۆرەتتى . تۇيۇقسىز ، ئون قەدەمچە ئالدىدا قانداقتۇ قارا كۆلەڭگىنى كۆرگەندەك بولۇپ تېنى سەل ئەيمەن-دى ، قەدىمىمۇ ئاستىلىدى .

«نېمىدۇ ئۇ ؟ بىرى كېلىۋاتامدۇ نېمە ؟... »

خىيالى ئاياغلاشماستىن ، كۆلەڭگە بىلەن روبىرو بولۇپ قالدى .

ـــ كىم ؟

سالى توختىدى . كۆلەڭگە كەينىگە بۇرۇلدى . ئىككىيلەن-نىڭ ئارىلىقى ئىككى قەدەمچە كېلەتتى .

ـــ سالىجانمۇ سىلە ؟

بۇ سوپۇر ئاخۇنىنىڭ ئاۋازى ئىدى .

سالى يەڭگىل بىر تىنىپ ، ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى ۋە قول ئېلىشتى .

ـــ كىمكىن دەپتىمەن . نېمانداق بۇ كېچىدە... ؟

ـــ ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كەلگەن...

ـــ مېنى... ؟

ـــ مەن تېخى ئۆيگە ماڭغانىدىم . ئوبدان ئۇچراپ قاللا...

سالىنىڭ كۆڭلى ئۆيۈپ ، كۆز ئالدىغا سىڭلىسى گۈلزار

كەلدى . گۈلزار ئېغىر بوي ئىدى .
— گۈلزار تىنچلىقتۇ ؟
— تىنچلىق...
— ئەمىسە... ؟
— ئۆزلىرىگە دەپ قويۇدىغان زۆرۈر بىر گەپ بار ئىدى .
بۇ يەردە دېسەم قانداق بولار ؟...

سوپۇر ئاخۇن ئالاق ـ جالاق ئەتراپقا قارىدى . سالىمۇ شۇك تۇرالمىدى . ئەتراپ قوناقلىق ئىدى . ئۇ يەردە قانچىلاپ كۆز ، قانچىلاپ قۇلاق يوشۇرۇنۇپ تۇرغىنىنى بىلىپ بولمايتتى...

ئىككىيلەننىڭ كۆزلىرى قايتا ئۇچراشقاندا ، سوپۇرئاخۇن سالىنىڭ بىلىكىنى ئاۋايلاپ تۇتتى ـ دە ، ئۇنى يېتىلىگىنىچە كەلگەن يولى بىلەن كەينىگە ياندى . قوناقلىقلار ، ئەمدىلا ئادەم بويىدىن ئېگىزرەك ئۆسكەن قەلەمچە ئورمانلىقلار ئارقىدا قالـ ىدى . نەچچە ئېرىق ، نەچچە زەيكەشتىن ئاتلاپ ئۆتۈشتى . سوپۇرـ ئاخۇن بۇ يەرنىڭ ئوي ـ چوڭقۇرى تۇرماق ، ھەر تۈپ گىياسىغدـ چە سالىدىن ئوبدانراق بىلەتتى . ئۇ تاكى ئاقتارما قىلىنغان قوغۇنلۇقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كەلگۈچە ئىندىمىدى .

— مەشھەدە ئولتۇرايلى ، — دېدى ئۇ ۋە زوڭزىيىپ ئولتۇردى . سالى ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا چۆكتى ، — بىر كىم كەلسە كۆرەلمەيمىز .

سوپۇر ئاخۇن ئەتراپقا يەنە بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتۈپ ، يىراق ـ يېقىنغا قۇلاق سېلىپ كۆڭلى ئارام تاپقاندىن كېيىن پەس ئاۋازدا گېپىنى باشلىدى ، توختى تۇرنى ناھىيىگە ئاپىرىپ قويۇپ ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن سوپۇر ئاخۇن ئاتنى ھارۋىدىن چىقىرىپ ئاتخانىغا سولىۋەتتى ـ دە ، مەتكېرىمگە كۆرۈنۈش قىلىپ قويۇش مەقسىتىدە ئىشخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىشىـ گە ، ئىچكىرىدىن مەتكېرىمنىڭ زەردە بىلەن سۆزلىگەن ئاۋازى كەلدى :

ـــ ۋەي ، تۆلەندى ئاخۇن ، گېپىمنى ئاڭلىيالىلمۇ ؟ ـــ دەۋاتاتتى ئۇ . سوپۇرئاخۇن ئىشىكنىڭ تۈتقۇچىنى تۈتقىنىچە تۇ-رۇپ قالدى . قۇلىقى ئىچكىرىدە ئىدى ، ـــ هە ، هە ، توغرا شۇ ، تاشمەت دېگەن ئۇنسۇرنىڭ كۈچۈكى سالى . سىلىگە بىر كىم ئىنكاس قىلمىدىما ؟ نېمىسىنى نېمە قىلىپ... مائىشنى... ماڭا قارىسىلا ، هازىرلا بىرەيلەن ماڭا ئىنكاس قىلدى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، سالى دېگەن لۈكچەك تۈنۈگۈن كېچىچە سېرىق ناخشا ئېيتىپ چىقىپتۇ . ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، بۇنىڭ ئۆزىلا پارتىيىگە قارشى تۇرغانلىق... توغرا ، توغرا دېدە-لە . هەئە ، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە چەكلەنگەن . سالىنى مۇشۇ-نىڭ ئۈچۈنلا قولغا ئېلىشقا بولىدۇ... تېخىمۇ يامىنى ، ئۇ لۈك-چەك داجەيدىن ئۆگىنىشكە ، شەهەر ئاهالىسىنى تارقاقلاشتۇ-رۇشقا قارشى توقۇغان ئەكسىيەتچى قوشاقنى كۆپچىلىكنىڭ ئال-دىدا غالجىرلارچە ئوقۇپ ، ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىپتۇ... ۋەي ، ۋەي... ئاڭلاۋاتاملا ؟ هە ، هە ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، سىنىپىي كۈرەشنىڭ تارىسىنى راسا چىڭىتىۋاتىمىز ئەمەسما... هە ، هە ، ماڭا قارىسىلا ، نېمىنى نېمە قىلىپ... سىلە بارغۇ ، توجۇرېن ئۆيىدىن قايتىپ كەلگۈچە... «قاچان كېلىدۇ» دەملا ؟ بۈگۈن ، ئەتە بايرام ئەمەسما ؟ ئۆگۈنلۈككە چوقۇم كېلە-دۇ... ئۇ قايتىپ كەلگۈچە ، هېلىقى ئولتۇرۇشقا قاتناشقانلارنى بىر ـ بىرلەپ تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ ، هەممىسىگە بىر پارچىدىن ئىقرارنامە يازدۇرۇپ ساقلاپ قويسىلا... «سالىنى قانداق قىلە-مەن» دەملا ؟ نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئۇنىڭ بىلەن كارلىرى بولمىسۇن . جىنايى ماتېرىيالى تەييار بولسىلا بولدى... هەئە ، شۇنداق . هەممىسىنى ئايرىم سوراق قىلسىلا . سوراق ئەھۋالىنى ئۆزلىرىدىن بۆلەك هېچكىم ئۇقمىسۇن... هە ، هە ، قانچە مەخ-پىي بولسا شۇنچە ياخشى... كىمنى سوراق قىلسىلا ، شۇنىڭغا شېرىكلىرىگە تىنماسلىقنى بۇيرۇسىلا ، «بىركىمگە تىنىپ قوي-

ساڭ ، قولغا ئالمىز » دېسىلە ! ھە ، شۇنداق بولسۇن ! نېمىنى نېمە قىلىپ ، توجۇرېن قايتىپ كەلگەندە ھەممىسنى بىراقلا تارتىپ چىقىرىپ ، گۈڭشي بويىچە بىر قېتىم ئىنقىلابىي چوڭ پىپەننى قانات يايدۇرىمىز . چۈشەنلىمۇ ؟ ھە ، ھە . مەخپىيەتلىك ئاشكارىلىنىپ كەتسە ، ئۆزلىرى جاۋابكار بولىلا !... ياخشى ، ناھايىتى ياخشى ! سىلىگە ئىشىنىمەن !...

— كېيىن يەنە نېمىلەنى دېگەنلىكىنى ئاڭلىيالمىدىم ، — دېدى سوپۇرئاخۇن گېپىنىڭ ئاخىرىدا ، — دەرۋازىدىن بىرەيلەن كىرىپ قالغانىدى . چاندۇرماي ئىشىك تۈۋىدىن كەتتىم . سىلە بىلمەيلا ، مەتكېرىم بەك ئەسكى ئادەم . قىلىمەن دېگەننى قىلماي قويمايدۇ...

روزىخان دوختۇرخانىدا ياتقاندىن بۇيان ، سوپۇر ئاخۇن تاشمەتخان ئائىلىسىنىڭ رەسمىي ئەزاسى بولۇپ قالغان بولسىمۇ ، بۇ ئائىلىگە كەمدىن كەم ئاياغ باساتتى . بۇنى تاشمەتخانلارمۇ توغرا چۈشىنەتتى . گۈلزارنىڭ ئىككىنچى پەرزەنتىگە ھامىلدار بولۇشى ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى . تاشمەتخانىڭ قالپىقىنى ئېلىۋېتىش توغرىسىدىكى گەپ - سۆزلەرمۇ كۆپىيىپ قالدى . ئەگەر بۇ گەپلەر راستقا ئايلىنىپلا قالسا ، سوپۇرئاخۇننىڭ ئىككىنچى بالىسى «ئۇنسۇرنىڭ نەۋرىسى» بولىمايدۇ . گۈلزار بىلەن ئۇمۇ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ئەركىن - ئازادە كىرىپ چىقىپ ، ئىسمى - جىسمىغا لايىق «ئاتا - بالا» بولۇشىلايدۇ . سوپۇرئاخۇننىڭ بىلىشىچە ، توختى تۇر خېلى بۇرۇنلا تاشمەتخانىنىڭ قالپىقىنى ئېلىۋېتىش نىيىتىگە كەلگەن . نېمە سەۋەبتىنكى ، مەتكېرىم كەينىگە سۆرەپ كېلىۋاتىدۇ... مانا ئەمدى سالىنىڭ ئىشى چىقتى . مەتكېرىمنىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندا ، سالىنى تۇرمىگە ئەۋەتىشى ، ھېچ بولمىغاندا ، دادۇيمۇ - دادۇي ، شياۋدۇيمۇ - شياۋدۇي سۆرەپ يۈرۈپ پىپەن قىلىپ سېستىپ ، «ئۇنسۇر»لۇق قالپىقىنى كىيگۈزۈشى مۇمكىن . بىر ئائىلىدە

ئىككى «ئۇنسۇر» ؟ بۇ كىچىك ئىش ئەمەس !...
سوپۇر ئاخۇن قاتتىق چۆچىدى . سالىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە ، گۈلزارمۇ خاتىرجەم بولالمايدۇ . گۈلزار بىئارام بولـسا ، سوپۇر ئاخۇننىڭمۇ يېگىنى ئاش بولمايدۇ . قېينىاتا ـ قېينىنىسى تېخى... سالىنىڭ زادى قانداق ناخشا ئېيتقىنى سوپۇرئاخۇنغا مەلۇم ئەمەس . مەتكېرىمنىڭ «ئەكسىيەتچى» دېگىنىدىن قارىغاندا ، سالىنىڭ تۇرمىگە كىرىشىدە شەك يوق .
سوپۇرئاخۇن بۇ ئىشنى گۈلزارغا دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، دېمىدى . نېمىشقا دەيدۇ ؟ ئۇمۇ بولسا بىرەر كىچە خاتىرجەم ئۇخلىسۇن ! سالىچۇ ؟ ئۇنىڭغا دېيىش كېرەكمۇ ، يا... ؟ دېيىش كېرەك ! بىخەستە تۇرغىنىدىن ، سەگەكرەك تۇرغىنى تۇزۇك . ئەگەر ھېلىقى سورۇندا بىللە بولغان ئۇلپەتلىرىنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويالمىسا ، ئۇلار كېيىنى بىر قىلىپ ھېلىقى چېقىمچىنى مات قىلىپ ، جازادىن قۇتۇلۇپ قالالايدۇ . ھېچ بولمىسا ، بەزى گەپلىرىدىن تېنىۋالسىمۇ سالىغا يەڭگىلرەك توختايدۇ . «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» بولۇپ تۇرمىگە كەتكىنىدىن كۆرە ، «ئۇنسۇر» قالپىقىنى كىيىپ ، نازارەت ئاستىدا ئىشلىگىنى ياخشى . دېھقانلار ھەر قانچە نادان ، ھەرقانچە ئەسكى بولسىمۇ تۇرمىنىڭ گۇندىپايلىرىدىن مىڭ ياخشى...
سوپۇرئاخۇن مۇشۇ نىيەتكە كەلگەندە ، گۈلزار كەچلىك تاماقنىڭ قاچا ـ قۇچىسىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ ، ئورۇن سېلىشقا تۇتۇنغانىدى .
ـــ ئاپلا ، ـــ دېدى سوپۇرئاخۇن چۇراپ ئورنىدىن قوپۇپ ، ـــ ئاتقا بوغۇز سېلىۋەتمەپتىمەن ئەمەسما !... قانداق قىلسام بولار ؟ ئەتە ئەتىگەندە مەي جۇرىنىنى بەشىنچى دادۇيگە ئاپىراتتىم . كېچىكىپرەك ماڭسىغۇ...
ـــ شۇنداقمۇ بىخەستەلىك قىلامدىغان !... مەي جۇرىن ئۇقۇپ قالسا بىرمۇنچە كوتۇلدايدۇ . «شاققىدە» بېرىپلا بوغۇز

بېرىۋېتىپ كەلسىلە بولاپتىكەن...

ــ سىلىنى يالغۇز يېتىپ ، قارا بېسىپ قالارمىكىن دەپ...

ــ ھېچنېمە بولمايدۇ . سىلە كەلگۈچە ئۇخلاپمۇ كەتمەيمەن .

ــ شۇنداق بولسىمۇ ، ئادەم ئەنسىرەيدىكەن... ئاي ـ كۈنلىرى يېقىنلاپ قالدى ئەمەسمۇ...

ــ ۋىيەي ، نېمە دەيدىغانلا ! ــ ئەمدىلا مەرەپتىن بىر كۆپىنى ئالغان گۈلزار قىيا بۇرۇلۇپ تاتلىق كۈلۈمسىرىدى . جىن چىراغنىڭ خىرە يورۇقىدا يۇمىلاققا مايىل ئاپئاق يۈزلىرى بۆلەكچە نۇرلىنىپ ، يارىشىملىق زىناقلىرى ئالاھىدە كۆزگە تاشلاندى ، ــ قورقماي كېتىۋەرسىلە . تېخى ساق ئىككى ئاي بار !...

ــ شۇنداق بولسىمۇ... ئەمىسە مەن بېرىپلا كېلەي . دەرۋازىغا قۇلۇپ سېلىپ قويۇپ كېتەيمۇ يا... ؟

ــ مېنى بىركىم ئېپقاچارمىكىن دەپ قورقۇۋاتاملا ؟ !

ــ قورقمامتىكى !... ئېتىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ ئوغرىخانىدا...

ــ ۋىيىش ، دەۋاتقان گېپىنى !... بۇ يەردىغۇ مېنى ئېپقاچقۇدەك ئادەم تۈگۈل جىنمۇ يوق ، يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ بارغاندا قولۇم ـ قوشنىلاردىن كۈنلەپ ، بىر يەرگە ماڭسىلا مېنى ساندۇققا سولاپ قويۇدىغان ئوخشىماملا ! ؟

ــ پولات ساندۇققا سولاپ ، ئاچقۇچنى ئىشتانبېغىمغا ئېسىۋالىمەن دېسىلە !...

ــ ھى ـ ھى ـ ھى ـ ھى !... نىيەتلىرىنىڭ بۇنداقلىقىنى بالدۇرراق ئۇققان بولسام ، «ئۆي سالىمىز» دېسىلە ئۇنىمايدىكەنمەن... كۆچمەيمەن ! ئۆزلىرى بېرىپ ئولتۇرۇۋالسىلا !...

ــ ئاۋۋال ئۆينىڭ ئاقلامچىلىقى تۈگىسىنچۇ ، كۆچكىلى

ئۇنىمىنسىلا ، مانا مۇشۇنداق كۆتۈرۈپ...
— ھى - ھى - ھى - ھى !...
— ھا - ھا - ھا - ھا !...
سوپۇرئاخۇن گۈلزارنى كۆتۈرۈپ ئۆي ئىچىنى نەچچە ئايلاندۇرۇۋەتتى . گۈلزار تېلىقىپ كۈلۈۋېرىپ قورسىقىغا ئاغرىق كىرىپ كەتتى . بۇگۈن سوپۇرئاخۇن باشقىچە كۈچىگە كېلىپ قالغانمۇ ياكى تەلۈلىكى تۇتۇپ خۇددىنى يوقاتقانمۇ ؟ گاھ گۈلزارنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۆيسە ، گاھ كىرپىنىڭ تىكىنىدەك يىرىك ساقىلىنى سۈركەپ قىچقىنى كەلتۈرۈپ تېخىمۇ تېلىقتۇراتتى . گۈلزارنىڭ تىپىرلاشلىرى ، يالۇرۇشلىرىنى پەرۋايىغا ئالمايتتى . ئاخىر گۈلزار :
— ھۇي ئەسكى ، قويۇۋەت دەيمەن !... بالام چۈشۈپ كەتسە ، تۆلەيسەن بىكار !... — دەپ قۇلىقىنى ئاغزىغا ئېلىۋالغاندىلا :
— ۋاي قۇلاق... بوشراق چىشلىسىلە ! چولاق بولۇپ قالسام ، بالام ياراتمايدۇ بىكار ! — دەپ كۈلگىنىچە ، گۈلزارنى ئاۋايلاپ كۆرپىگە ياتقۇزۇپ قويدى - دە ، يۈزلىرىنى يالاپ شالتا قىلىۋەتكەندىن كېيىن خوشلىشىپ يولغا چىقتى...
سالى بۇتتەك قېتىپ ئولتۇراتتى . كاللىسى ھەرە ئۇۋىسىدەك غۇڭۇلدايتتى . زادى زۇۋان سۈرمىدى . چىش يېرىپ بىر نېمە دېگۈدەك مادارىمۇ ، ھوش - كاللىسىمۇ يوق ئىدى . سوپۇرئاخۇننىڭ مەسلىھەتىگە جاۋابەن «ماقۇل» ياكى «ياق» مۇ دېيەلمىدى . سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭ بۇنداق ئۇندىمەي ئولتۇرۇشىدىن زېرىكتىمۇ ياكى ئۇنى ئارامىغا قويغۇسى كەلدىمۇ ؟ سوزۇپ ئۇلۇغ كىچىك تىنىۋېتىپ ئاستا ئورنىدىن قوپتى .
— مەن قايتاي ، — دېدى ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ ، — گۈلزار ئۇخلاپ قېلىپ ، قارا بېسىپ قالمىسۇن... ئىككى - ئۈچەيلەننى بولسىمۇ ئاگاھلاندۇرۇپ قويسىلا ، ئازراق بولسىمۇ

پايدىسى تېگىدۇ . بىر دوستلىرى كۆپەيسە ، بىر دۇشمەنلىرى كېمىيىدۇ...

ـــ ماقۇل ، ـــ سالى ئۆندۆرىگەندەك سەكرەپ ئورنىدىن قوپتى ، ـــ ئىلاجى بار سىلە دېگەندەك قىلاي .

ـــ شۇنداق قىلسىلا خۇدايىمغا ئامانەت .

ـــ خۇدايىمغا ئامانەت .

سوپۇرئاخۇن بىرەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى . يېقىنلا بىر يەردە كۆلبۇقىسى سايرىدى ، نېمىدۇر بىر نەرسە چىرقىرىدى . ئاسماننىڭ ناھايىتى يىراق بىر يېرىدە قارا كىگىزگە چاچراپ كەتكەن قوقاستەك كىچىككىنە بىر تال يۇلتۇز بىلىنەر ـ بىلىنمەس پىلىلدايدۇ . تازا دىققەت بىلەن سەپسالمىسا پەرق ئەتمەكمۇ تەس . شۇنچە يىراق ، شۇنچە يىراق...

سالىنىڭ كۆڭلىمۇ مۇشۇ كېچىدەك قاراڭغۇ . كۆزلىرى ئاشۇ يۇلتۇزدىن بۆلەك ھېچنېمىنى كۆرمەيدۇ . خىيالىدا ئاخشامقى ئولتۇرۇش ، نومۇر خاتىرىلىگۈچى يولۇاسنىڭ ئايۇننى . ئايۇاننىڭ تاملىرىغا رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ چوڭايتىلغان رەڭلىك سۈرەتلىرى قاتار مىخلۇېتىلگەن . تۆۋرۈككە مىخلانغان چىراغ- پاي ئۇستىدە كونسېرۋا قۇتىسىدا ياسالغان جىن چىراغ پىلىلداپ كۆيۈپ تۇرۇپتۇ . سۇپىنى لىق ئالغان ئون بەش يىگىت . ھەممىسىنىڭ ياش ـ قورامىمۇ ، بوي ـ قەددىمۇ تەڭدەك كۆرۈنىدۇ . بەزىسى رەزگى كۆرپە ئۇستىدە ، بەزىسى تىتما ـ كاتاك بولۇپ كەتكەن كىگىز ئۇستىدە ئولتۇرۇشۇپتۇ . بىر ـ بىرىدىن خۇشال ، بىر ـ بىرىدىن شوخ ، غەمسىز . چىرايىدىن كۈلكە ئۆكسىمەيدۇ . چاقچاقنى دۆڭ كۆتۈرۈپ ، ئۆينى بېشىغا كىيىشكەن . بەزىدە كىم نېمە دەۋاتىدۇ ، كىمنىڭ گېپىنى كىم ئاڭلاۋاتىدۇ ؛ ئايرىۋالماقمۇ تەس . ھەممىسى قىزىقچى ، ھەممىسى لەتىپىچى :

ـــ بىر كۈنى سەلەي چاققانىنىڭ دادىسى ئەمدىلا مەسچىت ئالدىغا چىقىپ ، جامائەت بىلەن سالاملىشىپ :

ـــ بىزنىڭ خوتۇنزە ، باشقا تاماققا بىر سېرى ، پولوغا بىر سېرى ئۈستا ، ـــ دەپ ماختىنىپ ، چىلىق ـ چىلىق مايلىشىپ كەتكەن بۇرۇتىنى تولغاپ ، ھەممەيلەننىڭ ئاغزىغا سېرىق سۇ كەلتۈرۈۋېتىپتۇ ، ـــ بايا بىر پولو ئېتىپتىكەن ، گۈرۈچ دېگەن لىگەندە غىلدىرلاپ چېپىپ يۈرىدۇ دېيىشسىلە... پولو يېيىشكە كامىل ئادەم بولمىسا ، كاپام توشقۇزۇپ ئالالمايدۇ . كاساپەتنىڭ بىر قاملاشمىغان يېرى ، دائىم ياغنى جىق قۇيۇۋېتىپ ، ئادەمـ نىڭ ھەممە يېرىنى ياغلىۋېتىدۇ !...

ئۇ تازا ماختىنىۋاتقان ، جامائەتمۇ ھەيرانلىق ، قىزىقىش بىلەن ئاڭلاۋاتقان چاغدا :

ـــ ۋاي دادا ، ۋاي دادا ! ـــ دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كەپتۇ ئەمدىلا سەككىز ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان سەلەي چاققان ھاسـ راپ ـ ھۆمۈدەپ ، ـــ ۋاي دادا ، بول ! ئىتتىك بول !...

ـــ نېمە بولدى ؟ ـــ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ دادىسى . جامائەت «گۈررىدە» ئولىشىپ كېلىپ دادا ـ بالىنى ئارىغا ئاپتۇ .

ـــ پىلىك... پىلىكنى مۇشۇك ئەپقاچتى !

ـــ پىلىك ؟ نېمە دەيدۇ مابالا ! ـــ دادىسى تېخىمۇ ھەيران بوپتۇ ، ـــ قايسى پىلىكنى دەيسەن ؟

ـــ ئەستا ، مادادامنى !... ۋە دادا ، بىلمەمسەن ؟ سەن كۆندە ئۇماشنى ئىچىپ بولۇپ ، بۇرۇتۇڭنى ياغلايدىغان پىلىك بارغۇ ، شۇنى مۇشۇك ئەپقاچتى ! ئانامۇ يىغلاپ ، مەنمۇ يىغلاپ ، تۇتۇۋالاي دەپ قوغلىساق چەللىگە چىقىۋالدى...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان جامائەت پاراققىدە كۈلۈشۈپتىكەن ، سەلەي چاققانىنىڭ دادىسى نومۇسقا ئۆلگۈدەك بولۇپ ، يا ئاسمانغا چىقىپ كېتەلمەي ، يا يەرگە كىرىپ كېتەلمەي ، ئاچچىقىدا سەـ لەي چاققانىنى ئۇرغىلى يۈگۈرۈپتۇ . سەلەي چاققان :

ـــ ۋاي ئوبدان دادا ، مېنى ئۇرما ! مېنى ئۇرساڭ ، مۇـ

شۇك پىلىكنى يەۋېتىدۇ ! ـــ دەپ ۋارقىرىغىنىچە ، بەدەر قېـ
چىپتۇ . شۇنىڭدىن كېيىن سەلەي چاقچاقنىڭ دادىسى تۆت ئادەم
بار يەردە تۇرالماس بولۇپ قاپتۇ !...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

نومۇر خاتىرىلىگۈچى ئېيتقان بۇ لەتىپە كۆپچىلىكنى ئۇچـ
يى ئۇزۇلگۈدەك كۈلدۈرۈۋەتتى . بۇنىڭسىزمۇ ، بەسەينىك پالـ
ئى ، چۈچۈمىگەن كۆك تۇرۇپ ، زەھەردەك ئاچچىق لازا بىلەن
ئۇششۇك تېگىپ قېتىپ قالغان چەيزىنى قۇرۇق سۇدا قايىنىتىپ
تەييارلانغان قورۇمىنى زاكوسكا قىلىپ ، ئاچچىق ھاراقنى پىيالە
تولدۇرۇپ ئىچىۋېرىپ تىتاك تومۇرىغا ئوت كەتكەن بۇ يىگىتلەر
كۈلكىدىن بۆلەك ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ كېتىشكەنىدى . كۇـ
لۇپ تۇرۇپ ئىچىشەتتى ، ئىچىۋېتىپ كۈلۈشەتتى . كۈلكە سەللا
توختاپ قالاي دېسە ، بىرى بىر قىزىق گەپ قىلىپ يېگىۋاشتىن
كۈلكە قوزغايتتى...

ئەسلىدە ، بۇ دادۇي تەۋەسىدە ھاراق ئىچىدىغان ئادەم ئاسا ـ
سەن يوق ئىدى . بۇرۇن «توقلۇق ـ شوخلۇق» تىن ئىچكەنلەر ـ
نىڭ بەزىسى گۈڭشې قۇرۇلغاندىن كېيىن «ناسۋال قاپاقنا پۇل
بارمۇ ؟» بولۇپ قېلىپ ، ئىچىشتىن قالدى ، بەزىسى ئۆلۈپ
تۇگىدى . نېكۇنىكى دادۇيدە چوشقا بېقىشقا بىرىكتۇرۇپ ھاراق
ئىشلەپچىقىرىلىشقا باشلىدى ، بىرىنچى بولۇپ بىر قىسىم كادىر ـ
لارنىڭ ئاغزى «زەمزەم» گە تەگدى . ئۇلار «بۇغرىسى تۇنقان»
چاغدا زاۋۇتقا ئۇسسۇپ كىرىپلا تازا يۇز گىرادۇس قايناپ ،
چىپىلداپ ئېقىپ چۈشۈۋاتقان يېرىدىن بىرەر «نوگاي» ئوتلىۋا ـ
لاتتى ـ دە ، ئون كۈنلۈك ھاردۇقىنى بىراقلا چىقىرىۋېلىش
ئۈچۈن ئۆيىگە بېرىپلا «پوك» چۈشەتتى . بەزىسى ئۆزىنى «ئەر ـ
زان قىلماي» زاۋۇت نەرخىدە پۇل تۆلەپ شېشە ـ تۇڭلارغا
قاچىلاپ ئېلىپ ماڭاتتى . ئىچكىنىنى ئىچىپ ، ئىچمىگىنىنى

ناهىيه بازىرىدىكى كىملەرگىدۇر سوۋغا قىلاتتى ياكى نېمىگىدۇر تېگىشەتتى . قاراڭغۇ بازارچىلارغا قىممەت باھادا ساتىدىغانلارمۇ بارمىش (بۇ گەپ ھازىرغىچە «مىش - مىش» پېتى تۇرۇپتۇ) . ھەر دەم ئېلىش كۇنى ئۇلار ئۇچۇن بايرام . سەككىز - ئونى بىرەر شېشىدىن ھاراقنى كۆتۇرۇپ بىرىنىڭ ئۆيىگە جەم بولىدۇ - دە ، تاڭ ئاتقۇچە «ياشايدۇ» . تازا قىزىپ كەتكەن چاغدا : «شەھەرلىكلەرگە ئاشلىقنىڭ ئوبدىنىنى ، قوي - كالىنىڭ سېمىزىنى ، مېۋە - چېۋىنىڭ پاكىزىنى بەرگىنىمىز ئاز كەلگەندەك ، مانا ئەمدى قوپۇپ ، ئۇلارنى تازا مەس بولۇپ ، بىزنى 〈 پوجاڭ تۇماق〉 ، 〈سەھرالىق تومپاي〉 دەپ تىللىسۇن دەپ ھاراقنىمۇ بېرىمىزما ؟ ياق ، ھەرگىز بەرمەيمىز ! ئۆلۇپ كېتىدىغان جانغا قۇلىقىمىزدىن قاس چىقىپ كەتكۇچە ئىچىپ ، بىر كۇن بولسىمۇ ياشىغىنىمىز ياشىغان···» دېيىشىپ ، ئاقنانچى شەھەرلىكلەرنىڭ بىرەر چاڭگال گۇلە ، تۆت - بەش تۇخۇم كۆتۇرۇپ كىرىپ قالغان دېھقانغا قانچىلىك كۇچۇكلىنىدىغانلىقى ؛ مەقسىتىگە يېتەلمىسە ، ئۇنى بازار باشقۇرۇش خادىملىرىغا تۇتۇپ بەرمىگۇچە ئارام تاپمايدىغانلىقى··· غىچە ئەسلەپ ئۆتۇشەتتى . شەھەرلىكلەر ھاراقنى تۇمۇچۇقنىڭ دانچۇقىچىلىك كىچىك رومكىدا ئىچسە ، ئۆزلىرىنىڭ پىيالىدە ، ھەتتا چىنىدە سوغۇق سۇ ئىچكەندەك ئىچەلەيدىغانلىقىدىن ماختىنىشاتتى . بۇ راست ئىدى . «ھاراق مەدەنىيىتى»دە بۇ يەرنىڭ كادىرلىرى ھەرقانداق بىر شەھەرلىكتىن ئېشىپ كەتكەن . ئەلۋەتتە ، تۆلەڭدى «داجەي» ئۇلارنىڭ قاتارىدا يوق ئىدى . ئىچىشنىمۇ ، چېكىشنىمۇ بىلمەيتتى . ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۆگىتىشەلمىدى . ئۇنىڭ «ئۆگەي دادىسى» مەتكېرىم بەزىلەر بىلەن ئۇنىڭغا ھاراق ئىچكۇزۇشكە باغلىشىپ ، كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئوسال بولغىنى ئاز كەلگەندەك ، ئون كىلوگرام ھاراق ئۇتتۇرۇۋېتەكەن···

بىر كىلوگرام قوناق يېگەن چوشقا ھەرگىزمۇ بىر كىلوگ-

رام تېزەكلىمەيدۇ ، بىر كىلوگرام تېزەك بىلەن ئوغۇتلىغان يەردىن بىر كىلوگرام قوناق چىقمايدۇ . لېكىن ، بىر كىلوگرام قوناقتا ئىشلەپچىقىرىلغان هاراق ئون كىلوگرام قوناقنىڭ پۈلىغا يارايدۇ ، بىر كىلوگرام هاراق تىلىپى يېگەن چوشقىغا يۈز گرام ئەت قوشۇلىدۇ . مانا بۇ ، ئىلمىي هېساب !

بۇ هېسابنى مەتكېرىم تۆلەندىگە سۆزلەپ بېرىپ ، ئۇنى قايىل قىلغان . ئەمەلىيەتمۇ شۇنداق بولدى . شۇڭا چوشقىچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇپ ، هاراق زاۋۇتىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش — تۆلەندىنىڭ ئەڭ ئالىي غايىسى . «ئاشلىقنى كەڭرى جۇغلاش» ئۇنىڭ غايىسىنىڭ غايىسى ، ئەلۋەتتە . هازىر هەممە ئىشلەپچىقىرىش دۇيىدە چوشقا فېرمىسى بار . بەشتىن بىر ئائىلە چوشقا بېقىشقا تىزىملاتتى . ئوتتۇزدەك ئائىلە بىرەردىن ئانا چوشقىمۇ ئېرىشىپ ، ئالدى بىر ـ ئىككى ئۇۋىدىن كۇچۇكلىتىپمۇ ئۇلىگۈردى . چوشقا كۇچۇكى سېتىپ تۆت ـ بەش يۈز يۈەنلىك بولۇپ قالغان ئەزالارمۇ بار . ئەگەر چوشقىلار مۇشۇنداق تېز سۈرئەت بىلەن كۆپىيىۋەرسە ، «هەممە ئائىلە چوشقىلاشتى ، قازانمۇ ياغ ، چۆمۈچمۇ ياغ» دېگەن گەپ .

«داجەيچە دادۇي» دېگەن بۇنىڭدىن ئارتۇق بولامدۇ ؟ !

بىراق ، هاراق زاۋۇتىنىڭ داڭقى چىقىپ ، هاراقنىڭ خېرىدارلىرى راسا ئاۋۇشقا باشلىغان كۈنلەردە ، ئەزالارنىڭ گېپى چىقتى :

«چوشقىنى بىز بېقىپ ، هاراقنى بىز ئىشلەپچىقارساق ، هاراقنى نېمە دەپ كادىرلار ئىچىدىكەن ! ؟»

بۇمۇ بىر ئەمەلىي مەسىلە ئىدى . تۆلەندى بىرىنچى بولۇپ قوللىدى هەم هېيىت ـ بايراملاردا قورامىغا يەتكەن ئەرلەرنىڭ هەربىرىگە يۈز گرامدىن هاراق سېتىپ بېرىشنى بەلگىلىدى . پۈلى كۈزلۈك دارامەتتىن تۈتۈۋېلىناتتى . بۇنىڭ بىلەن هەممە ئائىلە هاراققا ئىگە بولدى . ئىچمەيدىغانلىرى ئىچىدىغانلارغا سېـ

ئىنىپ ، نېسى پۇلنى نەق پۇلغا ئايلاندۇرۇۋالاتتى . دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۆي ـ ئۆيدە بولىدىغان ئىچىشۋازلىق ، ئويۇن ـ چاقـ چاق مانا مۇشۇنداق شەكىللىنىپ ئومۇملاشقان . سورۇننىڭ تۆـ رى سالىنىڭ «سالى دۇتار» دېسە ئۇنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق . كىمدۇر بىرى ئۆيدە ئىچىشۋازلىق سورۇنى ئۇيۇشتۇرماقچى بولـ سا ، سالىغا بىرەر كۈن بالدۇر خەۋەر قىلىپ قويىدۇ . ئۇمۇ ھەرگىز «ياق» دېمەيدۇ . لېكىن ، ھاراق دېگەننى لېۋىگىمۇ جىجىمايدۇ . شۇڭا ئۆي ئىگىسى ئۇنىڭ ئالدىغا تۆت ـ بەش تۇخۇم ، گۈلە ـ جىگدە دېگەندەك نەرسىلەرنى ئالاھىدە تىزىپ قويىدۇ . يېمىگىننى ئۆيگە خالتا قىلىدۇ .

ھەم يەيسەن ، ھەم ئالىسەن ، ھەم ئوقۇيسەن ، ھەم چالـ سەن ، كۆڭلۈڭنى ئېچىلىپ ، ھاردۇقۇڭمۇ چىقىپ قالىدۇ . ئا ـ دەمگە بۇنىڭدىنمۇ چوڭ ھۆرمەت ، بۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئىش بولامـ دۇ ؟ !

سالى مۇشۇنداق ئەتىۋارلىشىپ كەتكەندى !

بۇگۈنكى بۇ سورۇن ئەنە شۇنداق سورۇنلارنىڭ بىرى بولۇپـ لا قالماي ، ئەڭ ئەھمىيەتلىك ھەم ئەڭ كاتتىسى . بۇگۈن دۆلەت بايرىمىنىڭ يېگىرمە بەش يىللىقى ، ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىـ قىنىڭ ئون توققۇز يىللىق خاتىرە كۈنى . شۇنداقلا لىن بياۋنى ۋە ئۇنىڭغا بىرلەشتۇرۇپ ئەكسىيەتچى مۇتەپەككۇر كۈڭزىنىڭ «ئۆزۈڭنى تۆت ، ئەدەبكە قايت» دېگەن سەپسەتىسىنى پىپەن قىلىشتا... ھەل قىلغۇچ غەلىبە قازىنىلغان پەيت . تۆلەندى «داجەي» مۇشۇ خاسىيەتلىك پەيتتە يېتىپ كەلگەن قوش بايرامـ نى داغدۇغىلىق خاتىرلەش ئۇچۇن ، بۇگۈن ئەتىگەن تورغاي «چۇ ـ چۇ» لىماستا بۆشۈكتىكى ، تۆشۈكتىكى ھەممە ئادەمنى كەينىگە سېلىپ گۈڭشېگە ئاپىرىپ تەبرىكلەش يىغىنىغا قاتناشـ تۇردى . مەتكېرىمدىن كېيىنلا سۆزگە چىقىپ ، لىن بياۋ بىلەن كۈڭزىنى «پىپەن قىلىپ سېستىۋەتتى»... يىغىنىڭ ئاخىرىـ

دا ، بايراملىق ئۈچ كۈن دەم ئېلىش بېرىلگەنلىكى جاكارلانغان-
دا ، چاۋاك ساداسى مەيدانىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى .
ئۈچ كۈن ـــ بىر ئاينىڭ ئون دىن بىرى دېگەن گەپ .
ئىلگىرى بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى ھەر ئايدا بىر كۈن دەم ئالاتتى .
ئىككى يىلدەك بولدى ، ئىككى ھەپتىدە بىر كۈن دەم ئېلىۋاتىدۇ . ئادەتتە چاغاندىلا ئۈچ كۈن دەم ئېلىش بېرىلەتتى ، لېكىن بياۋىنى ، كۆكۈزىنى پىپەن قىلغانلىقى خاسىيىتىمۇ ؟ دۆلەت بايرىمىدىمۇ ئۈچ كۈن قويۇۋېتىلدى . تېخى ئادەم بېشىغا ئەللىك گرامدىن ھاراق قوشۇپ بېرىۋەتكىنىنى دېمەمسىز !...

مانا بۇ يىگىتلەر ئاشۇ خاسىيەتلىك ھاراقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ ئولتۇرۇشۇپتۇ . ئۇلارنىڭ ئالدى بەش جىڭ ، ئايىغى ئىككى ـ ئۈچ جىڭدىن ھاراق غەملىۋالغان . ئۈچ كۈن بايرام ئىچىدە قانداق ئىچىشسە ھارىقى ئۆكسۈپ قالمايدۇ . شۇڭا ھەممىسىنىڭ كەيپى چاغ ، روھى كۆتۈرەڭگۇ . ئالدى يېرىم جىڭ ، ئايىغى تۆت سەردىن «قېقىپ» بولغان بولسىمۇ ، ھەممىسىنىڭ ئەس ـ ھوشى جايىدا ، گەپ ـ سۆزى شەمەردەك !

كۈلكە سەل بېسىققاندا ، خەلق ئەسكىرى پەيجاڭى تەۋەككۈل :

ـــ ۋەۋ... يولۋاس ، ـــ دېدى قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ ، ـــ خوتۇنىڭغا تاپىلاپ قوي جۇما ، پولوغا بۇيرۇساق ئاقئۇششاق ئېتىپ ، بىزنىمۇ بۇرۇتىمىزنى پىلىكتە ياغلىغلى سالمىسۇن !...

ـــ خاتىرجەم بول ، بايراملىق بەرگەن يىگىرمە سەر ياغ-
نىڭ ھەممىسىنى قازانغا قۇيدۇرىمەن !

ـــ شۇ ياغدىن ئىككى سەرنى مۇشۇ قورۇمىغا قۇيدۇرۇۋەتكەن بولسائچۇ !...

ـــ قورۇمىنىڭ يېغى جىق بولۇپ كەتسە ، ھاراقتا تۇتۇرۇق بولۇپ ئىچىڭگە ئوت كەتمىسۇن دېدىم !

ـــ ها ـ ها ـ ها ـ ها !...
ـــ مانا بولدىما ؟ !
ـــ تويدۇڭمۇ تەۋەككۇل ؟ !
ـــ ئەجەب باپلىدىڭ بولۇاس ، ئەجەب باپلىدىڭ !...
ـــ بولاپتاۋە ، بىر قېتىم كەتتىم ! هى ـ هى ـ هى ـ هى... نېمە دەپ ئولتۇرىمىز ؟ هارىقىڭنى قۇيمامسەن !
ـــ ئالدىڭدىكى نېمە ئۇ ؟ ئۆزۈڭ پىيالىنى بىكارلىماي...
ـــ شۇنداقمۇ ؟ هى ـ هى ـ هى... ئىچىۋەتتىم ئەمىسە . هاراق دېگەن ئوغۇل بالىغا يىلىك ، هاراق ئىچمىگەننىڭ بىرنېمىسى پىلىك... خوشە !
ـــ خوشتۇر !...
ـــ هاراق ئىچمىگەننىڭ بېلى بوشتۇر !
ـــ ۋە باللا ، ـــ دېدى تەۋەككۇل بىر پىيالە هاراقنى بىر تېمىم قالدۇرماي ئىچىۋېتىپ ، سېرىق سۆگەتنىڭ چۈنقىدا يالغان چوكا بىلەن ئالىقاندەك بىر پارچە بەسەينى قىسىپ ئېلىپ ئاغزىغا سالغاچ ، ـــ ئارىمىزدا بىر يۇتۇم هاراق ئىچسە ئۇچ كۈن ئاي كۆرۈدىغان بېلى بوش چوكانلار يوقتۇ ؟
ـــ يوق !
ـــ بولسا ، ئۆزۈڭ شۇ !
ـــ ها ـ ها ـ ها ـ ها !...
ـــ مەنما ؟ هى ـ هى ـ هى... مەنغۇ توشاق ـ توشاق قۇيدۇرۇپ ، بولاق ـ بولاق ئىچىپ تۇرۇۋاتىمەن... سالى بىر يۇتۇمۇ ئىچىپ قويماي دېمەيدۇيا !...
ـــ توغرا ! ئەجەب جايىدا گەپ قىلدىڭ !...
ـــ مەن ... مەن ...
سالى پوكاندەك قىزىرىپ ، قولىدىكى دۇتارنىڭ دەستىسىنى سىلىغىنىچە ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق قارىدى . تەۋەككۇل ئۇنىڭغا يېپىشىپلا ئالدى :

ـــ بىزنى سەھرالىق دەپ ياراتمامسەن يا؟
ـــ ياق... مەن...
ـــ ئەمىسە نېمىشقا ئىچمەيسەن؟
ـــ ... ...
ـــ تاجىگۈلنى خاپا قىلىپ قويماي دەپ قورقامسەن يا؟
ـــ ... ...
ـــ قورقما، تاجىگۈل بارغۇ، سەندەكتىن ئونغا تېتىيدۇ. غان قىز بالا... ئانچە ـ مۇنچە ئىچىپ، يۇرىكىڭنى سەل يوغىناتـ قاچ تۇرمىسالا، توي كۈنى يوتقىنىغا كىرەلمەيسەن جۇما!
ـــ نېمە!... تاجىگۈل...؟
ـــ تاجىگۈل نېمە بولاپتۇ؟
ـــ تېخى بىلمەمسىلە؟ تاجىگۈل بىلەن سالى مانداق... ـــ تەۋەككۈل كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ، ئىككى بارمىقىنى جۇپلىدى. ئاندىن قورسىقىدىكىنى بىراقلا تۆكۈۋەتتى، ـــ سالى مىسىلداپ يۇرسە، بوشمىكىن دېمەكلار، ئۇ دېگەن ھەر كۈنى تاجىگۈلنى چارلاشقا ئېلىپ چىقىپ...
ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا!...
ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا!... ماگۇينىڭ يامانلىقىنى!... ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا!... ۋە سالى، راست گەپ قىلە! تەۋەككۈلنىڭ دېگەنلىرى راستما؟
ـــ ... ...
ـــ ياھ... شۇ چاغقىچە بىلمەي يۇرۇپتۇق ئەمەسما!... ئاشۇ تاجىگۈل «داجەي»نى!؟...
ـــ ئىشەنمەيۇاتامسىلە؟ ـــ تەۋەككۈل تېخىمۇ ئاچمىدىدى، ـــ تاجىگۈل نېمە دەپتۇ دېمەمسىلە! «تەگسەم سالىغا تېگمەن، بولمىسا ھېچكىمگە تەگمەي مۇشۇنداق يۇرد-مەن!...» دەپتۇ!
ـــ ماڭەۋە يالغانچى!

— كىمگە شۇنداق دەپتۇ ؟
— رەنىخاچامغىچۇ ؟
— ماڭەۋە !... رەنىخاچام سائقا دېدىما ؟
— ياق ، ئانامغا شۇنداق دەپتۇ...
— قاچان شۇنداق دەپتۇ ؟

— تېخى بۈگۈن ئۈچ كۈن بولدى... ئەترەتنىڭ ھويلىسىدا قوناق سويغىچە شۇنداق دەپتۇ . ئىشەنمىسەڭ ئاناڭدىن سوراپ باق ! ئاناڭمۇ شۇ يەردە بار ئىكەن...

بۇ گەپتىن سالىنىڭ قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى . ئاڭلاپ ھەيران قالدى . ئىچىدە خۇشمۇ بولدى ھەم ئەندىشىگە چۈشتى . خوشلۇقىدىن ئەندىشىسى چوڭ ئىدى . ئۇلارنىڭ يۈرىكى بىر - بىرىگە چېتىلىپ كەتكىنى ، مەڭگۈلۈك جۈپ بولۇشقا ۋەدىلەشكە - نى ، ھەتتا كۈزلۈك يىغىمدىن كېيىن رەسمىي ئەلچى كىرگۈ - زۈشكە پۈتۈشكىنىمۇ راست . تاكى ھازىرغىچە بۇ ئىشنى خائۇ ، خاتاجىگۈل «ئۆزىمىزدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيدۇ» دەپ يۈرۈ - شەتتى . مانا ئەمدى رەنىخانىنىڭ ، ئەترەتنىڭ ھويلىسىنىڭ گېپى چىقىپ قالدى . بەلكى بۇمۇ راستتۇ . ئەمما ، تاجىگۈلنىڭ ھېلە - قى گېپى... ؟

سالى خىجالەتچىلىكتە يەرگە پېتىپ كەتكۈدەك بولۇپ ئول - تۇرۇپ ، بۇ سوئالغا جاۋاب ئىزدىدى . تاجىگۈل بىلەن بولغان ھەر قېتىملىق ئۇچرىشىش ، دېيىشكەن گەپلەر... نىڭ ھەممىسى - نى بىرمۇ بىر ئەسلەپ ئۆتتى . لېكىن ، تاجىگۈلنىڭ ئانىسىغا ئۇنداق گەپنى يۈز تۇرانە دېگەنلىكىگە پەقەت ئىشەنگۈسى كەلمە - دى . چۈنكى ، بىرىنچىدىن ، ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى تەڭرى بىلەن ئۆزلىرىدىن بۆلەك ھەركىمگە سىر ؛ ئىككىنچىدىن ، سالى ئەلچى كىرگۈزمىدى . رەنىخانىنىڭ ئىككىيلەنىنىڭ ئىشىدىن رەسـ - مىي خەۋەر تېپىپ ، ئەلچىگە بىرنېمە دەپ جاۋاب بېرىشىگە تېخى بالدۇر . شۇنداق ئىكەن ، ئانا ـ بالىنىڭ قاچان ، نېمە سەۋەبتىن

بۇ ھەقتە گەپ تېشىپ «تېگىمەن تەگمەيسەن» ، «بېرىسەن ، بەرمەيمەن» گە يېتىشكىنىنى چۈشەنمەك ھەقىقەتەن تەس . ھەقىقەتەن شۇنداق ئىش بولۇپ ئۆتتى دېگەندىمۇ تاجىگۈل سالىغا دېمەي قويمايدۇ... دۇرۇس ، يېقىندىن بېرى تاجىگۈلنىڭ چىرايى ئۆمسىلەڭ بولۇپ قالدى . كۆزلىرى سەل ئولتۇرۇشۇپ قالغاندەك ، سالىنىڭ كۆزلىرىگە ئۇدۇل قارىمايدىغان ، گەپ قىلغاندا ئاۋازى بىلىنەر - بىلىنمەس تىترەيدىغان بولۇپ قالدى . بۇرۇنقى شوخلۇقلىرى ، ئەركىلەشلىرىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ . سالىنىڭ نەچچە - نەچچە قېتىم سوراپ باققۇسى ، بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلگۈسى كەلگەن بولسىمۇ سورىمىدى . سوراپ نېمە قىلىدۇ ؟ قىز بالا دېگەننىڭ مىجەز - خۇلقى ھەرخىل بولىدۇ ئەمەس مۇ ؟... مەزلۇم خەقنىڭ قورسىقىغا پۈتۈنسۇرۇك بالا پاتقان بىلەن تېرىقچىلىك گەپ پاتمايدۇ . بولۇپمۇ يا كۆڭۈلنى خۇش قىلىدىغان ، يا خاپا قىلىدىغان گەپ... تاجىگۈلمۇ ئايال زاتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆڭلى تۇز ، ئاغزى ئىتتىك ، سالىغا ئۆز جېنىدەك ئامراق . ھېچكىمگە تىنغىلى بولمايدىغان مەخپىي سىرلىرىنىمۇ ئۇنىڭدىن يوشۇرمايدۇ . مۇبادا تەۋەككۈلنىڭ دېگىنىدەك ئىش بولغان بولسا ، تاجىگۈل ئۇنىڭدىن يوشۇرۇپ يۈرەرمىدى ؟ ياق ، ھەرگىز ياق !

سالى ئىشەنمىدى . ئىشەنمەيمۇ قالمىدى . چۈنكى ئۇ تاجىگۈلنىڭ چوقۇم ئاشۇنداق دەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى... ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى ، سۆيۈنۈش بىلەن بىر چاغدا قورۇنۇپ كەتتى . چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمدى . رەڭگى ئۆڭۈپ ، بېشى ساڭگىلاپ كەتتى . ھېچكىمگە ئۇدۇل قارىيالمايتتى . ئەكسىچە ، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا يېڭىدەك قادىلىشۋېلىشقاندى . ھېلى ئۇ ، ھېلى بۇ گەپ سورايتتى ، تاڭسۇق - تاڭسۇق چاقچاق قىلىپ ئاغزىنى تاتىلايتتى . سالى يا جاۋاب بېرەلمەي ، يا كۈلەلمەي ، يا يىغلىيالماي تۇگۈلۈپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغاندى .

ـــ ۋە سالى ، نېمانداق تۇگۈلۈۋالىسەن ؟ خۇددى ئەرگە تېگىدىغان قىز بالىدەك...

ـــ ها ـ ها ـ ها ـ ها !...

ـــ گەپ قىلە سالى !...

ـــ تاجىگۈلنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ ، پىلىكتەك تۇگۈلۈپ كەتـ كەن گەپ ! ـــ تەۋەككۈل سالىغا يېپىشىپلا ئالدى ، ـــ راسـ تىنى دېگىنە ، تويۇڭلىنى قاچان ئويناىمىز ؟

ـــ توي... تويىنى...

ـــ گاچچىدا گەپ قىلماي ، نېمانداق دۇدۇقلايسەن ؟ تويـ نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كېتىۋاتامسەن يا ؟ قورقما ! تازا بېلىق كۆزى قىلىپ ئىككى پىيالە ئىچىپ يىلىكىنى تولدۇرۇـ ۋالساڭ بارغۇ ، قورقمايدىغان بولۇپ كېتىسەن !...

ـــ ئەجەب بەلەن گەپ **قىلدىڭ**... قۇيە يولۋاس !

ـــ مەن ...

ـــ ۋەيىي ... ئوغۇل بالىدەك مەيدەڭنى كۆتۈرۈپ ئولتۇـ رۇۋە سالى !

ـــ ئىشۇنداق گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرغۇچە ، مانا ئەمىسە دەپ «غۇپپىدە» بىر پىيالە ئوتلىۋېتە ، سالى !

ـــ ئۆتىنىسىنى ئالارمىكىن دەپ قورقامسەن يا ؟ خاتىرجەم بول . بىز دېگەن...

ـــ قۇرۇق گەپنى قويەۋە ، تەۋەككۈل ! قېنى بۇگۈن مەن تۇتقان ھاراقنى ئىچمەي باقسۇنچۇ !...

يولۋاس لىق بىر پىيالە ھاراقنى كۆتۈرگىنىچە داستىخاندا تىزلىنىپ ئۆمىلەپ سالىنىڭ ئالدىغا كەلدى . باشقىلار بىر ـ بىرىدىن تىكىنى بار چاقچاق ، كۈلكىلەر بىلەن گۇپپاڭ ئېتىپ بەردى . سالى : «دادام خاپا بولىدۇ» دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، دېمىدى . دېگەن بىلەنمۇ بىكار ئىدى ، ھەتتا بىرەرى : «ئۇنداق ئۇنسۇر دادائىنى... » دېيىشتىنمۇ يانمايتتى . ئۇنداق گەپنى ئاڭـ

لىغۇچە ، ھېلىغۇ بىر پىيالە ھاراق ئىكەن ، بىر پىيالە زەھەر بولسىمۇ كۆزنى يۇمۇپلا ئىچىۋېتىش كېرەك ئىدى...

سالى لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ يولۋاسنىڭ قولىدىن پىيالە-نى ئالدى - دە ، زورلاپ كۈلۈمسىرەپ ، «خوشە» دەپلا ئىچىۋەتتى . ئىچتى - يۇ ، ئىچكىنى ھاراق ئەمەس ، بەلكى لاۋىلداپ كۆيۈۋاتقان بىر تونۇر ئوتتەك ، ئۇچەي - باغرى ئۆرتىلىپ كەتتى . سەللا ئۆزىنى تۇتمىسا ، ئەتىگەنكىياقى يېگەن - ئىچكەننىڭ بىرىنى قالدۇرماي قۇسۇۋەتكەن بولاتتى . ئاغزىغا يېنىپ چىققاندا-نى قايتا يۇتۇپ ، ئۈستىلەپ تاۋۇز يەپ ، ئاخىر سەل ئارام تاپتى . لېكىن ، ئۈلپەتلەرنىڭ قىيا - چىياسى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى :

— يىگىتتەك ئىش قىلدىڭ ، سالى !

— مانا ئەمدى ئوغۇل بالا بولدۇڭ ، سالى !

— يەنە بىرنى ئىچىۋەتسەڭ ، توي كۈنى تاجىگۈلنىڭ يوتقىنىغا قورقماي كىرەلەيسەن ئاداش !

— يەنە بىرنى !...

— قاپاقنى بېرە يولۋاس ، ئادىشىمغا ئۆز قولۇمچە بىر قۇياي !...

— ... ...

مۇشۇنداق چاقچاق ، زورلاش - قىستاشلار نەتىجىسىدە سا-لى ھەممەيلەن بىلەن دېگۈدەك بىرەر قېتىمدىن «خوشە»لىشىپ چىقتى . كاللىسى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ ، كۆزلىرى ئېلە-شىپ ، ئۆزىچە شوخلۇق قىلغۇسى ، ۋارقىرىغۇسى — ناخشا ئېيتقۇسى كېلىپ كەتتى . بارماقلىرىنى نەچچە قېتىم دۇتارنىڭ تارىسىغا تەڭلەپ بولۇپ يەنە جىم بولدى . ھەممەيلەن ئۆز پار-ىڭى ، ئۆز چاقچىقى بىلەن بولۇپ كېتىشكەنىدى . چالغان بىلەنمۇ كىم ئاڭلايدۇ ؟ !

چاقچاقلار بىرى - بىرىدىن غەلىتە ، گەپلەر بىرى - بىرى-

مدىن قىزىق ئىدى :

ئەڭ ئالىي يولىورۇق ،
شاپاق قالدى ، قوغۇن يوق .
سەي تۇگەپ ، لەگەن قالدى ،
ھاراقنى ئىچەمدۇق قۇرۇق ؟

ـــ ئەجەب بەلەن گەپ قىلدىڭ ئېلى !...ۋە يولۋاس ، يەيدىغان بىر نېمەڭ بولمىسا ، زەيكەشتىن بىرەر چېلەك سۇ بولسىمۇ ئەپكىرمەمسەن !...

ـــ ئۇسساپ ئىچىمىزگە ئوت كەتسە تۆلەيسەن جۇما !...

ـــ قورقۇشما ، بىرىڭ ئۆلسەڭ ، بىر بالىنى ئوشۇق تېپىپ نوپۇسۇڭنى توغرىلاپ قويۇمەن !...

ـــ ئەجەب كەلتۇردى ماگۇي ! ھا ـ ھا ـ ھا !...

ـــ ۋەباللا ، قايسىڭ بار ؟ ـــ يولۋاس بىر قولىدا شېشە ، بىر قولىدا پىيالە كۆتۈرگىنىچە دەلدەڭشىپ ، ساراي ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا كەلدى ، ـــ ماگۇيلىغا بىرەر تاغار قوغۇن ئاچقىپ بېرىشە ! بولمىسا مېنى يەپ كېتىدۇ بىكار !...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

كۇلكە ، چاقچاق تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى . سالىمۇ كۇلۇپ تېلىقىپ كەتتى . ئۇ ئەمدى كۇلكىدىن بۆلەك ھەممىنى ئۇنتۇغان ، كىم گەپ باشلىسا كۆزلىرى شۇنىڭ ئاغزىدا ، قۇلىقى ئاۋازىدا ئىدى . نېمىلەرنىدۇر دېگۈسى كېلەتتى ـ يۇ ، دېمەيتتى . گەپنىڭ تولىسىنى ، چاقچاقنىڭ قىزىقىنى فۇداۋيۇەن ئېلى قىلاتتى . تۆت تەلەڭگە قوغۇن داستىخانغا قويۇلغاندا ، ئۇنىڭ ئاغزى يەنە ئېچىلدى :

ـــ ۋە يولۋاس ، بايا تاغارنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتىڭ ، تاغار چىقماي ، تەلەڭگە چىقىپ قالدىغۇ ؟ !

ـــ تاغار يەپ ، تاۋار چىچقىنىڭ بارمىدى ؟ بۇگۈنچە تەلەيگە يەپ تۇر !...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

ـــ ئوتتۇز ئۆيلۈك ئەزانىڭ نومۇرىنى يەپ تىقىلىپ كەتكەن بالاخورنىڭ دەۋاتقان گېپىنى !... «تاغرىمنى تېشىۋەتمەسۇن دەپ قورقتۇم» دېگىنە !

ـــ تايىنلىقە ۋە كاناي... ھېلى تەلەيگە يەپ ئۆلۈپ بەرسەڭ ، كېپەنلىككە پۇلۇم يوق جۇما ، مېنىڭ !...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

ئەڭ ئالىي يولىيورۇق ،
يۈز ئۆيدە بىر توخۇ يوق .
تۇل خوتۇن تۇخۇم تۇغسا ،
«پىستەك» كە بولار ئوزۇق...

ـــ ۋە تەۋەككۈل ، «شاققىدە» چىقىپ توخۇدىن ئىككىنى باشقۇرۇپ كىرمەمسەن ! ئۇچەي ـ باغرىدا يولۇاسنى بىر مېھمان قىلىپ قويايي...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا !...

تەۋەككۈل ئۆزى ئورۇق ، جۇغى كىچىك بولسىمۇ ، مۇشۇك-تەك چاققان ، تايغاندەك سەزگۈر يىگىت ئىدى . مەيلى دادۇي ئورۇنلاشتۇرسۇن ياكى ئورۇنلاشتۇرمىسۇن ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ بازارغا بىر نېمە ساتقىلى ماڭغانلىقىنى ھەرباپ بىلەن بىلىۋالاتتى ـ دە ، سائەتلەپ ، يېرىم كۈنلەپ كەينىگە چۈشۈپ ، تاكى ئۇنىڭ نەرسىسىنى بازار باشقۇرۇش خادىملىرىغا مۇسادىرە قىلدۇرۇپ ، ئۆزىنى ئالدىغا سېلىپ دادۇيگە تاپشۇرۇپ بەرمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايتتى . شۇڭا ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا ئۆچ ئىدى . كەينىدىن «ئىت» دەپ تىللايتتى . كېيىن بۇ سۆزنى

سەل سىلغايتىپ «پىستە كۈچۈك» دەيدىغان بولۇشتى . ئاخىر بەرىپ ئۇنىڭ ئېتى «تەۋەككۈل پىستەك» بولۇپ قالدى . تەۋەككۈل دەسلەپ تېرىككەنىدى ، كېيىن پەخىرلىنىدىغان بولدى . ھازىرمۇ چۈنقىغا ئالمىغان بولاتتىيۇ ، تەرەپ ـ تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن كۈلكە ، مەسخىرىلىك قادالغان كۆزلەر يۈزىنى سەل قىزارتتى . كۈلۈمسىرەشكە تىرىشسىمۇ ، يۈزلىرىنىڭ تېرىسى تارتىشىپ ، يىغلامسىراۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . ئۇ :

ـــ كېچىنىڭ ئىشىغا سەن ئۇستا . ئۆزۈڭلا ئەپلەپ كىر-مەمسەن ؟ ! ـــ دېگەنىدى ، ئېلى شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى . باشقىلار ئۆينى ئېچىۋەتكۈدەك قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى .

بۇلار مۇشۇنداق خۇش چاقچاق ۋە ئىناق ئىدى . خېلى ـ خېلى «ئەستىرى بار» چاقچاقلارنىمۇ ئېيغىر ئېلىپ كەتمەيتتى . سالىنى بۇ يەرگە كۆندۈرگەن بىرىنچى ئامىل تاجىگۈلنىڭ پاك مۇھەببىتى بولغان بولسا ، يەنە بىرى دەل مۇشۇ يىگىتلەرنىڭ ھېسداشلىقى ۋە ھۆرمىتى ئىدى . بۇگۈن تەۋەككۈلگە نېمە بولغان ، ھېچقاچان قىلمىغان قىلىقنى قىلىپ ، ئۇنى ھاراققا زورلاپ قالدى . باشقىلارمۇ «ھە ـ ھۇ» دېيىشىپ بەردى . تېخى تاجىگۈلنى ئۆزىگە چاتقىنىچۇ !

بۇمۇ ئوبدان بولدى . ئەمدى ئۇلار بۇرۇنقىدەك «بىر كىم كۆرۈپ قالارمىكىن» دەپ يوشۇرۇنۇپ ، قورۇنۇپ يۈرۈشمەيدۇ . قانچە كۆپ ئادەم بىلىپ كەتسە شۇنچە ياخشى . ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى چەكتىن ئېشىپ كەتمىسىلا ، ھېچكىم يامان كۆزدە قارىمايدۇ . كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، بۇ گەپ تۆلەندى «داجەي»نىڭ قۇلىقىغا يەتسىمۇ ھېچگەپ يوق . پۈتۈن بىر دادۇيىنىڭ سېكرىتارى تۇرۇپ ، ھەممە ئادەم بىلىپ كەتكەن بۇ ئىشقا قانداقمۇ قارشى تۇرالىسۇن ! ؟ گەپ سالىنىڭ ئۆزىدە ، ھەممە ئىشتا باشقىلارنىڭ ئالدىدا مېڭىپ ، ياخشى ، نام چىقارسىلا ، تاجىگۈلنى ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ . ئاز قالدى ، كۈزلۈك دارامەتنى ئېلىپلا...

سالى سۆيۈنۈپ كەتتى . تاجىگۈل ئۆزىنىڭ ئىكەنلىكىنى بىراقلا شۇنچە جىق ئادەمنىڭ بىلىپ كەتكىنى ، ھەتتا نەچچىسى سىرتىدا كۈلۈۋاتقان ، تىلىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ قوللاۋاتقان ، ھېسداشلىق قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە ، ھەسەت ئوتىدا پۈچىلىنىۋاتقىنىدىن ھوزۇرلاندى ، مەغرۇرلاندى ، ھاراقـ نىڭ تەمىمۇ ئۇنچىلا ئاچچىق ـ قىرتاق بىلىنمىدى . ئۆزىچە بولسىغۇ ، بۇ نىجىسنىڭ پۈرىقىنىمۇ پۈرىغۇسى يوق . قانداق قىلىدۇ ؟ شۇنچە جىق دوستى «كۆڭلۈم» ، «يۈرىكىم» دەپ بەس ـ بەس بىلەن تەڭلەۋاتسا...

بىر كۈنلۈككە ئۆلمەيسەن ، سالى ! چىدا ، مۇشۇ يىگىتلەرـ نىڭ كۆڭلى ئۈچۈن بولسىمۇ چىدا ! ھاراق ئىچكەنگە بىرنېمە بولۇدىغان ئىش بولسا ، مۇشۇلارنىڭ قايسى بىرى بۇ دۇنيادا ھايات قالار ؟ !...

سالى روھلىنىپ ـ جانلىنىپ كەتتى . ھېچكىمنىڭ قولىنى ياندۇرمىدى ، ھېچكىمنىڭ كۆڭلىنى قالدۇرمىدى . ئىچكەنسىرى ئىچىپ ، كۈلكەنسىرى كۈلۈپ ، ماختاشلار ، ئالقىشلار ئىچىدە دۇتارنى بۇلبۇلدەك سايرىتىپ ، ناخشىنى يۇرەكنى تىترەتكۈدەك يېقىملىق ئېيتىپ ، مۇگە باسقانلارنى سەگىتتى ، سۆزلەۋاتقانلارـ نىڭ تىلىنى ، مېڭىپ يۇرگەنلەرنىڭ يولىنى باغلىدى ؛ ئۆرە تۇرـ غانلارنى ئولتۇرغۇزدى ، سىڭايان بولغانلارنى دىڭ تۇرغۇزدى . ھەممە كۆزلەر ئۇنىڭ قولىدا ، ھەممە قۇلاقلار ئۇنىڭ ئاۋازىدا...

سالى ھېچقاچان كۆرسەتمىگەن كارامەتلىرىنى بىر كۆرسەتـ كۈسى كەلگەندەك ، دەسلەپ ئۆزى بىلىدىغان «قىزدىل» ناخشـ لارنى ، ئاندىن «سېرىق» ، «ئالىيېشىل» ناخشىلارنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاپ شۇنداق ئىشتىياق بىلەن شۇنداق ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتتىكى ، سورۇن ئەھلى ناخشىغا مەغۇل بولۇپ كېتىپ ، ھاـ راق ئىچىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى . ئۇنىڭ ناخشىسى شۇنچە يىراقلارـ غا ، شۇنچە جىق قۇلاقلارغا يەتتىمۇ قانداق ؟ ھويلا ئەر ـ ئايال ،

قهری ـ ياش بىلەن تولۇپ كەتتى . ئوچۇق دېرىزىدىن قانچىلىـ
غان باشلار ماراپ تۇراتتى . ئارىلاپ ـ ئارىلاپ : «ياشاپ كەت ،
سالى ! » ، «بېشىڭغا دەرد كەلمىسۇن ! » دېگەن سادالار ياڭراپ
قالاتتى .

سالى ئۆزىنى ئۇنتۇغاندى . ئۆزىنى جىن چىراغنىڭ ئىـ
سى ، ھاراقنىڭ بۇسى ، تەرنىڭ ، يەنە قانداقتۇر بىر نېمىنىڭ
دىماغلارنى ئۆرتىگۈچى سېسىق پۇراقلىرى بىلەن تولغان زەي ،
تورۇسلىرى قاپقارا ، چالا ـ پۇچۇق سۇۋالغان تاملىرى تۆكۈلۈپ
تۇرغان كۆرۈمسىز ئۆيدە ئەمەس ، بەلكى ئاسماندا ؛ سۇپسۇزۇك
سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇرغان ، رەڭگا رەڭ ، خۇش پۇراق
گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن ، شاخ ـ شاختا خىلمۇ خىل
شېرىن ـ شېكەر مېۋىلەر مەي باغلاپ ، باش ئۈستىدە ساڭگىلاپ
تۇرغان گۈلباغدا ، بەلكى جەننەتۇل پىردەۋىسىدە ھۆرلەر بىلەن
بەزمە قۇرۇۋاتقان غۇلمانغا تەققاس قىلاتتى .

«چال ، سالى ! » دەيتتى ھۆرلەر ناز ـ كەرەشمە بىلەن .

«چال ، سالى ! » دەيتتى غۇلمانلار ھەۋەس ـ ئىشتىياق
بىلەن .

«چال ، سالى ! » دەيتتى . پەرىشتە ـ مالائىكىلەرمۇ قىزىـ
قىش ، رىغبەت بىلەن .

سالىنىڭ چېلىپ قولى ، ناخشا ئېيتىپ ئاغزى تالمايتتى .
چالغانسېرى چالغۇسى ، ئېيتقانسېرى ئېيتقۇسى كېلەتتى…

ئۇ ھېچكىم ، ھېچ يەردە ئاڭلاپ باقمىغان بىر پەدىگە كۆچـ
تى :

تاغلارنى ماكان تۇتتۇق ،
باغلاردىن ئورۇن تەگمەي .
كۆرگەن كۈنىمىز شۇمۇ
تەقدىرگە بويۇن ئەگمەي ؟ !

هاشار قويمدۇق دەيدۇ ،
ئۆستەك چاپمىز توكدا .
ئالۋاك سالمدۇق دەيدۇ ،
ئىشتان قالمدى قوكدا...

— ها ـ ها ـ ها ـ ها !... هى ـ هى ـ هى ـ هى !
...

— ياشاپ كەت سالى !
— ۋاي ، ۋاي ، ۋاي !... ئەجەب يۇرەككە تەگكۇزدۇك !...
— نەدە ساقلىغانتىك بۇ ناخشاكنى ؟ !
— بالدۇرراق ئىچكۇزسەك بولاپتىكەن !... سەللا تەكشەل-
سەك ، بۇلبۇلدەك سايرايدىكەنسەن ئەمەسما ! ؟...
— ... ...

ماختاشلار ، سوئال ـ سوراقلار ناھايىتى ئۇزۇن داۋام قىل-
دى . سالمۇ باشقىچىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ ، سوئاللارغا دا-
دىل ، ئورۇنلۇق جاۋاب بەردى . ئېپسىنى كەلتۇرۇپ ئاز ـ تولا
ماختىنىپمۇئالدى... قىسقىسى ، بۇگۈنكى بۇ سورۇن سالى ئۇ-
چۇنمۇ ، باشقىلار ئۇچۇنمۇ ئىلگىرىكى ھەرقانداق سورۇنلاردىن
ئۆزگىچە سورۇن بولدى . بولۇپمۇ سورۇنداشلار سالىنى بۇگۈن
باشقىچە تونۇدى...

سورۇن ئاياغلاشقاندا ، بەزىلەرنىڭ سالدىن ئايرىلغۇسى
كەلمەي ، ئۇنىڭ دەرۋازىسى تۇۋىگىچە بىللە كېلىشتى . سالى
ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ، دەرۋازىنى قېقىشقا تەمشىلىۋاتقاندا ،
دادىسى دائىم ئېغىزدىن چۇشۇرمەيدىغان «ھايا ـ ئىمان» دېگەن
سۆز ئېسىگە كېلىپ ، كۆڭلى چۈشۈن يەۋالغاندەك غەش بولدى .
پۇت ـ قولىدىن ماغدۇر كېتىپ ، پۇتۇن بەدىنى لايدەك بوشـ-
شىپ كەتتى .

«مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە تاماكىنىمۇ ئاغزىڭغا ئېلىپ باقمىغان ئادەم ئۆيگە مۇشۇنداق دەلدەڭشىپ كىرسەڭ ، ئاتا ـ ئاناڭ نېمە دەپ قالار ؟ »

«ئاتا ـ ئاناڭ مۇشۇ يۇرتقا مۇساپىر بولۇپ كېلىپ نېمە كۈنلەرنى كۆرمىدى ؟ ! ئەمدى تىرىنقى بىرئاز يىرتىلىپ ، ئادەمدەك ياشاشقا باشلىغاندا ، نەدىكى ئېشەكنىڭ سۈيدۈكىنى ئىچىپ چالا مەست بولۇۋېلىپ ، ئۇلارنىڭ يۈرىكىگە نەشتەر ئۇرايدىغان سەن ؟ ! »

«بىر يىلدا ئەمەس ، بىر ئايدا ئەمەس ، بىر كۈندىلا مۇشۇنداق ... »

«ئويلان سالى ، ئويلان ! ‹ئەدەب ـ ئەخلاق ، هايا نومۇس ... › دېگەنلەرنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئويلان !... »

تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىۋاتقان بۇ غايىب سادالار سالىنى گاڭگىرىتىۋەتتى . ياق ، گاڭگىراتمىدى ، سەگىتتى ، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن نوقۇپ ئويغاتتى . بۇ سەگىش ، بۇ ئويغىنىش ئۇنىڭ بېشىنى قايدۇرۇپ ، كۆڭلىنى ئېلىشتۇردى . ئاياغلىرى دەسسەپ تۇرغان جايىغىلا ئۆزىنى تاشلاپ ئۇخلىغۇسى ، نەچچە سائەتتىن بېرى يېگەن ـ ئىچكەنلىرىنىڭ ئۇۋۇنقىنى قويماي ياندۇرۇۋەتكۈسى كەلدى . لېكىن ، ئويلىنىپ قالدى : «بۇ يەردە ياتقىنىنى بىر كىم كۆرۈپ قالسا قانداق بولىدۇ ؟ قەي قىلغان ئاۋازىمنى ئاڭلاپ ، يائانام ، يادادام چىقىپ قالسا قانداق بولىدۇ ؟ ياق ، ياق ! بۇ يەردە ئەمەس ، ھەرگىز بۇيەردە ئەمەس !... »

سالى دەلدەڭشىگىنىچە دەرۋازا تۈۋىدىن كەتتى . نەگە بارىدۇ ؟ بىلمەيتتى . مەھەللە ، ئۆيلەر ، ئورمانلار ، قوناقلىقلار... ھەممىسى ، ھەممىسى ئارقىدا قالدى . دۇتار كۆتۈرگەن قوللار ، ھاراقنىڭ كۈچىدىن پۈرژىنىدەك ئېگىلىپ ـ تۈزلىنىپ ، ھېلى ئوڭ ، ھېلى سول دەسسەپ كېتىۋاتقان ئاياغلار تالدى . ئەمدى بىر قەدەممۇ مىدىرلىغۇچىلىكى قالمىغاندى . ئىككى ـ ئۈچ

قەدەم سەنتۇرۇلۇپ تىزلىنىپ قالدى . قارىغاندا ، سالىنىڭ ئەس ـ هوشى جايىدا ئوخشايدۇ . شېلى ئورۇلۇپ ، ئەنجىسى توشۇلمـ ـغان سالا ئېتىزنىڭ قىرىغا كېلىپ قاپتۇ . تېخى بەش قەدەمچە نېرىدا ئوبدان بىر تاشلىق سۇ چىقىپ تۇرغان بۇلاقمۇ تۇرىدۇ...

سالى دۇتارنى ئاۋايلاپ بىر دۆۋە ئەنجى ئۇستىگە قويۇپ ، ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى . قارا قازاننى كۆمتۇرۇپ قويغاندەك قاپقارا ئاسمان ، تۇمشۇقى ئاستىدىلا قاتار ـ قاتار سەپ تارتىپ يانقان ئەنجىدىن بۆلەك ھېچ نەرسىنى كۆرمىدى . بېشى قاپاقتەك ئېسىلىپ ، زىنىلداپ ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى . مەيدىسى ناسۇستا يەل بەرگەندەك كۆپۈپ ، ئۇچەي ـ باغرى ئاغزىدىن ئېتىلىپ چىقىدىغاندەك چىڭقىلىپ كېتىۋاتاتتى . ھېلىدىن ھېلىغا ھېق تۇتۇپ ، ئاغزى زەھەردەك ئاچچىق ، بەدبۇي سۇيۇقلۇق بىلەن تولۇپ تۇراتتى . تۇكۇرۇپ ئۇلگۈرەلمەيتتى...

سالى چىدىيالمىدى . ئورنىدىن قوپماقچى بولۇۋىدى ، گەۋ- دىسى بىر تەرەپكە يەڭدەپ كېتىپ ، يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى . ئۇيان سەنتۇرۇلۇپ ، بۇيان دۆگۈجۇپ ، مىڭ بالالىقتا بۇلاق بويىغا كەلدى . كەلدى ـ يۇ ، «بۇلدۇق ـ بۇلدۇق» ئېتىلىپ چىقىۋاتقان سۇنى كۆرۈپلا ئىچىگە ئوت كەتكەندەك بولۇپ ، بۇلاق بېشىدا دۇملا ياتتى ـ دە ، قوللىرىنى چالا ـ پۇچۇق يۇيۇپلا ، مۇزدەك سۇدىن ئوچۇملاپ ـ ئوچۇملاپ ئىچىشكە باشلىدى . ئىچتى ، ئىچتى ، زادى تويمىدى . قورسىقى يەل بە- رىلگەن تولۇمدەك كۆپۈپ ، تىنىقى كېسىلىپ كەتكۇچە ئىچتى . بىر چاغدا بۇرۇن چاناقلىرى كېرىلىپ ، كۆزلىرى ئىختىيارسىز يۇمۇلدى . قوللىرىمۇ ھەركەتتىن توختاپ سۇ ئىچىدە لەيلەپ قالدى . شۇ تاپتا ، ئۇنىڭ ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنىمۇ بىلىپ بول- مايتتى . قانچىلىك ۋاقىت ئاشۇنداق ئۆتتىكىن ، تۇيۇقسىز بىرلا يۇمىلاپ بۇلاققا بېشىچە چۈشۈپ كەتتى .

كۆرۈك بۇ ئىشنى ! ئاھ تەڭرىم ، ئۇنىڭ ئىچكىنى هاراق

ئەمەس ، ئەجەل سۈيى ئىكەن ـ دە ! ؟

ياق ، ئۇ هايات ئىدى ، ئەقلى ـ هوشىمۇ جايىدا ئىدى . ئۇ قاچاندۇر بىر چاغدا : «سوغۇق سۈدا يۈيۈنسا ، هاراقنىڭ تەسىرى تۈگەپ ، ئادەم يەڭگىللەپ قالىدۇ» دەپ ئاڭلىغانىدى . مۇشۇ مەقسەت بىلەن بۇ يەرگە كەلدى . سۈدىن قانغۇچە ئىچىپ ، يۈرەكىنى سەل ـ پەل سەگىتتى ، ئەمما قورسىقى سانجىق بولۇپ كېتىپ ، مىدىرلىغۇدەك هالى قالمىدى . مىدىرلاپ باقاي دەپ بىر كۈچۈنۈۋىدى ، بۇلاققا سىيرىلىپ كەتكىنىنى تۈيمايلا قالدى .

ئۇ سۇغا بىر چۆمۈپلا تېخىمۇ سەگەكلەشتى ، پۈت ـ قولىمۇ چاققانلاشتى . سەللا بوشاڭلىق ، سەللا بىخۇتلۇق قىلسا ، بەش ـ ئالتە مېتىر چوڭقۇرلۇقتا تۇرۇپ ئەجدىهادەك سۇ پۈركۈۋاتقان بۇلاق كۆزى «هاپ»لا دەيدۇ ـ يۇ ، ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى هېچكىم بىلمەي قالىدۇ . بەلكى ئاۋۇ دۇتار ئۇنىڭ مۇشۇ ئەتراپتا غايىب بولغىنىغا گۇۋاهلىق بېرەر . لېكىن ، ئۇنىڭ تېنى بۇلاق كۆزىگە سىڭىپ كەتكىنىنى كىممۇ خىيالىغا كەلتۈرسۇن ؟ !

سالى ئىتتىك ـ ئىتتىك ئۈزۈپ قاشقا چىقىۋالدى ، چىقتى ـ يۇ ، ئۆپكە ـ قېرىنلىرى چۇۋۇلۇپ چىققۇدەك قاتتىق قەي قىلىدى . بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماستىن ، ئىككى قولىنى نۆۋەت بىلەن ئاغزىغا تىقىپ ، ئاشقازىنىدا تېرىقچىلىك بىر نەرسە قالمىغۇچە ياندۇرۇپ «ئۇھ» دەپ سوزۇپ نەپەس ئالدى . بەشى تۈگۈل ، پۈت ـ قوللىرىمۇ ئالاهىدە يەڭگىللەپ قالغاندەك بولىدى . بىراق ، ئىچ ـ ئىچىدىن چىڭقىلىپ چىقىۋاتقان تىترەك ئون جېنىنىڭ بىرىنى قويمىدى . چىشلىرى كاسىلدايتتى ، پۈتۈن ئەزايى تۈگمەننىڭ چېقىلدۇرغۇچىدەك توختىماي لاغىلدايتى . ئولتۇرۇپ باقتى ، قوپۇپ مېڭىپ باقتى ، قولتۇقىغا قولىنى تىقىپ شۇمشىيىپ تۇرۇپمۇ باقتى ، هېچنېمىگە دال بولمىدى . ئەكسىچە ، بارغانسېرى توڭدى ، بارغانسېرى قاتتىقراق تىترىدى...

ئىزغىرىن شامال ، جاندىن ئۆتكۈدەك سوغۇق ، تالاڭ ئاتماس كېچە ، جان قايغۇسىدا قالغان سالى !...

تالاڭ ئاتتى . سالى ئۆيىنى تاپتى . ئۇنىڭ ھاراق ئىچكىنىنى ھېچكىم تۇيمىدى . بىراق ، چۈشلۈك تاماق پىشقۇچە يوتقانغا يۆگىنىپ ئۇخلىدى .

بولغان ئىش مۇشۇ . قىلچە يالغىنى يوق — ھەممىسى مۇشۇ !

مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا پىپەن قىلىنسا ، مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا تۈرمىگە ئەۋەتىلسە ، تۈرمە شۇنچە جىق ، شۇنچە كەڭمىدۇ ؟ ! ئەستا...

قاچقۇن

سالى قاچتى . مېھرىبان ئاتا ـ ئانىسى ، ئامراق ئىنى ـ سىڭىللىرىنى تاشلاپ قاچتى . ھەممىدىن ئېچىنارلىقى كۆز ئېـ چىپ كۆيگەن ، چىن يۈرىكىدىن يارىتىپ سۆيگەن مەشۇقى تاجـ گۈلنى تاشلاپ قاچتى . ھەممىسى بىر سېرى ، تاجىگۈلنى تاشلاپ قاچقىنىدىن بەكمۇ ئۆكۈندى . ئۇنىڭغا پەقەتلا چىدىمىدى . مەھەلـ لىدىن چىقىپلا يىغلاپ تاشلىدى . قېنى ئۇنىڭغا بەرگەن مەردانە ۋەدىلەر ؟ ! قېنى ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئۈچۈن ئۆلۈمگىمۇ كۈلۈپ بېرىشقا تەييارەڭ كۆرۈنگەن جاسارەت ۋە ئىرادە ؟ !

يالغان ، يالغان ! ھەممىسى يالغان ـــ ساختا ئىكەن !

ئۇ ئاشىق ئەمەس ، تەمەخور ؛ باتۇر ئەمەس ، توخۇ يۈرەك قاچقۇن ئىكەن !

قاچقۇنلارنى نېمە كۈتۈدۇ ؟ ئاخىرقى تەقدىرى قانداق بولـ ىدۇ ؟

تۇرمە ـــ ئۆلۈم ! ! !

سالىنىڭ ۋۇجۇدى شۇركۈنۈپ كەتتى . ئىزغىرىن شامال ، سۆڭەكتىن ئۆتكۈدەك سوغۇقتىن ئەمەس ، بەلكى ئۆزىنىڭ بو ـ شاڭلىقى ، ئىرادىسىزلىكى ، قورقۇنچاقلىقىدىن شۇركۈنۈپ كەتـ تى !

ئەمدى بىلدى ، ئۇ شۇنداق پەسكەش ، شۇنداق ۋاپاسىز ، شۇنداق ساختىپەز ، شۇنداق تۈتۈرۇقسىز ئادەم ئىكەن !

مېھرىبان ئاتا ـ ئانىسىنى ، جان جىگەر قېرىنداشلىرىنىغۇ ئالدىسۇن ، ئۆزىنى دەپلا كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئەزىز يۇرتى ،

پۇتۇن يۇرت ئىززەتلەپ بېشىدا كۆتۈرۈپ يۈرگەن يۈز ـ ئابرۇي-لۇق ئاتا ـ ئانىسىدىن ۋاز كېچىشكە ھەرقاچان تەييار تۇرغان تاجىگۈلنى نېمىشقا ئالدايدۇ ؟ ! باشقا گەپقۇ بىر نۆرى ، ھېچ بولمىغاندا ، ئۇنىڭ ئۆزىگە بولغان ساداقىتىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن بولسىمۇ : «مەن بىلەن كېتەملا ؟» دەپ قويغان بولسا كىمنىڭ دەردى ! ؟

ئۇ قورقتى . ئۇنىڭدا يۈرەك يوق ئىكەن ـــ يۈرىكىنى ئىت يەپ كەتكەن ئىكەن ! نەچچە يىلدىن بېرى ئائىلىسىنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتلەر ، دادىسى يېگەن تاياق ، ئىشتىكەن تىل ـ ھاقارەتلەر ئۇنىڭ يۈرىكىنى تالاپ ـ يالماپ تۈگىتىۋېتىپتۇ . ئۇنىڭدا قالغىنى سۈۋادان تېرەكتەك بوي بىلەن ھېچنېمىگە ، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان قۇرۇق تەن ئىكەن ! يىگىتلىك ، غۇ-رۇر ، مۇھەببەت ، ئار ـ نومۇس··· دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تۈ-گەپتۇ . ھەممىسىنى رەھىمسىز يىللارنىڭ مۇدھىش بورانلىرى ئۈچۈرۈپ كېتىپتۇ !···

تاجىگۈل بۇرۇن ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق ئالا ئۇجمە ئادەمگە كۆڭۈل بەرگىنىنى ئەسلا بىلمىگەنىدى . مانا ئەمدى بىلدى ، ھەممىنى بىلدى . «ئىسىت ، ئىسىت !» دەپ قولىنى چىشلىدى . يۈرىكى خورلۇق ـ ئازابتىن پۈچىلىنىپ ، ئاھۇنىڭ كۆزلىرىدەك قاپقارا ، شوخ ـ ئويناق كۆزلىرى سۈيى قۇرۇماس بۇلاققا ئايلا-دى ؛ خۇنى قېچىپ خىرەلەشتى . ئۇنى تىللاپ ـ قارغاپ گېلى قۇرۇدى ، ئاۋازى پۈتتى !···

سالى قاچتى ، توختىماي قېچىۋاتىدۇ . داغدام ـ چوڭ يولنى تاشلاپ قوناقلىق ، جىگدىلىك ، ئورمانلىق··· ئارىلاپ ؛ چىرىمدان ـ قومۇشلۇق ، زەيلىك ـ شورلۇق ، پاتاسلىقلاردا مۇدۇرۇپ ـ چوقۇرۇپ ، يىقىلىپ ـ قوپۇپ ، يولۋاسنى كۆرۈپ قالغان توش-قاندەك ھودۇقۇپ ، قورقۇپ ، ئۆلە ـ تىرىلىشىگە باقماي قېچىۋا-تىدۇ !···

نەگە باربدۇ؟
بىلمەيدۇ!
نەدە تۇرۇدۇ؟
بىلمەيدۇ!
قاچقىنى قاچقان. تۇرمىدىن قاچقان جىنايەتچىدەك، ئىگە ـ چاقسىز تۇل خوتۇننىڭ بىردىنبىر مۇلكى ـــ ئەسكى يوتقان بىلەن رەزگى كىگىزنى ئوغرىلىغان پەس ـ رەسۋا ئوغرىدەك قاچقىنى قاچقان!...

ئەنە، قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ! يۈزلىگەن، مىڭلىغان ئارمىيە ـ ساقچى، خەلق ئەسكەرلىرى... تەرەپ ـ تەرەپتىن قورشاپ كېلىۋاتىدۇ. ھەممىسىنىڭ قوللىرىدا قورال، ۋۇجۇدىدا بۇ ئىپلاس قاچقۇنغا نىسبەتەن تولۇپ ـ تاشقان غەزەپ ـ نەپرەت!...

سالى قېچىپ كېتىۋېتىپ، ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق قاراپ قويىدۇ. ھەر تۇپ دەرەخ، ھەر تال گىياھ... كۆزلىرىگە بىردىن ئەسكەر، ساقچى، خەلق ئەسكىرى بولۇپ كۆرۈنىدۇ... چېكىسىدە تەر، ئۇچىسىدا تەر، كىيىم ـ كېچەكى، ھەممە ھەممە يېرى تەر. يىغا ئارىلاش پۇشۇلداپ تىنىشى ئۇن يېتىم يەرگە بەخۇدۇك ئاڭلىنىدۇ. لېكىن، ئۇ بۇنى قىلچە سەزمەيدۇ. سەزگۈدەك ئەقىل ـ ھوشىمۇ يوق. ئادەتتە ئۆزىنى ئەقىللىق ـ زېرەك چاغلايدىغان، باشقىلارمۇ ئاشۇنداقلىقىغا ئىشەنگەن، تەن بەرگەن بۇ يىگىت ھازىر تۇلكىدىن ھۇركۇپ كەتكەن توخۇ، بۆرىدىن ھۇركۇپ كەتكەن ئوغلاق، ئىتتىنىڭ ئاغزىدىن قېچىپ چىققان توشقانىنىڭ ئۆزى!...

ئۇ زادى نېمە ئۈچۈن قاچتى؟

تاياقتىن، پىچەندىن، تۇرمىدىن، «قالپاق»تىن مەجبۇرىي ئەمگەكتىن قورقۇپ قاچتى. مىڭلىغان، تۇمەنلىگەن ئادەملەر تەن ئالغان، رازى ـ رىزالىق بىلەن بېشىنى تۇتۇپ بەرگەن جازادىن قورقۇپ قاچتى.

قالتىس «بەردەم» يىگىتمىكەن ؟ ! تۇڧي !...

سالى توختىدى . سوزۇپ بىر نەپەس ئالغانىدى ، ئېغىز - بۇرنىدىن مەشىنىڭ كارنىيىدىن چىققان تۇتۇندەك هور ئېتىلىپ چىقتى . يۇرىكى هېيتگاهنىڭ ناغرىسى ، ئاياغلىرى ناغرىكەشىنىڭ چوكىسىدەك تىترەيتتى . ئاسمانمۇ ، زېمىنمۇ گۆردەك قاراڭغۇ ، قەبرىستانلىقتەك ئەنسىز... سالى بىلدى ، تونۇش مەھەللە ، تونۇش ئۆي ، تونۇش ئېتىز ، تونۇش ئېرىق - ئۆستەڭ ، زەيكەشىلەر ئاللىقاچان ئارقىدا قاپتۇ . يەنە ئازغىنا ماڭسا دەريا . تونۇش كېچىكتىن ئۆتسىلا باشقا گۈزۈشې ، باشقا دۇنيا...

سالى ئولتۇردى . يىگىنىدەك ئۇچلۇق سايغان - پاتاس ئۇس-تىگىلا ئولتۇردى . پاختىلىق ئىشتان ئۇستىدىن سانجىلغان سايغاننى سەزمىگەن بولسىمۇ ، كاسسىنىڭ شەبنەم بىلەن هۆلەنگەنىنى سەزدى .

دېمەك ، ئۇ تېخى سەگەك ، ئەقلى - هوشى جايىدا ، ئەسەبىلىرى تىرىك ئىكەن !

ئۇ ئويلاندى . تۇنۇگۈنكى ، ئۇلۇشكۇنكى ، هەتتا بۇرۇنقى - سۇرۇنقى ، ئېسىدە قالغان ئىشلارنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي ئويلىدى . ئاخىر خىيال دۇلدۇلى بۇگۈن ئەتىگەن تاجىگۇل بىلەن ئۇچراشقان مەنزىلگە كېلىپ توختىدى ، سالى بىلەن تاجىگۇلنىڭ بىر تەڭرى ، بىر ئۆزلىرىدىن بۆلەك هېچكىم بىلمەيدىغان ، دىققەتمۇ قىلمايدىغان پەۋقۇلئاددە ئۇچرىشىش بەلگىسى ۋە ئۇچرىشىش جايى بار ئىدى . ئۇلار بىر - بىرىگە ئاشكارا مۇھەببەت ئىزهار قىلىشقاندىن بۇيان ، ئاشۇ بەلگىنى خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئەتىگەندە بىر قېتىم ، كەچقۇرۇندا بىر قېتىم يوقلايتتى . بەلگە كۆرسەتكەن ۋاقىتتىن مىنۇت - سېكۇنت ئۆتكۈزمەي ئۇچرىشىش جايىغا ئۇنەتتى - دە ، دەيدىغاننى دېيىشىپ ، قىلىدىغانى قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن هېچكىمگە تۇيدۇرماستىن يولىرىغا كېتىشەتتى... كېچىچە بۇغدايلىقتا تۇنگەن سالى مەھەللە

تەرەپكە كېتىۋېتىپ ، ھېلىقى بەلگە بار جايدا توختاپ بەلگىگە قارىدى . تاجىگۈل زۆرۈر بىر ئىش بىلەن ئۇنى بەلگىلىك جايغا بېرىشقا دەۋەت قىپتۇ . سالىنىڭ ئۇستۇېشى شەبنەم بىلەن ھۆلـ لىنىپ ئالىپاساق بولۇپ قالغانىدى . دەسلەپ ئۇ سەل ھودۇقـ ىتى ، مۇشۇ ئەپتى بىلەن تاجىگۈلگە كۆرۈنۈشتىن خىجىل بوـ لۇپ ، دەرھال ئۆيىگە بېرىپ كىيىم ـ كېچىكىنى يەڭگۈشلىۋېـ لىش نىيىتىگە كەلدى . كېيىن ئۆيگە بارسا ، بىرەر ئىشقا ئىلـ ىنىشىپ قېلىپ ، تاجىگۈلنى ساقلىتىپ قويۇشى مۇمكىنلىكىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە ، ئۇنى ئىزدەپ يولغا چۈشتى .

ئۇلار خورکى قوناق ئېتىزىدا ئۇچراشتى . بۇغداي ئېڭىزىغا تېرىلغان بۇ قوناقلار پاکار ، غوللۇق ئۆسكەن بولۇپ ، چوڭلىرى موزاينىڭ كاللىسىدەك ، كىچىكلىرى قوش مۇشتەك باش ئالغان ئىدى . بۇ يەرنىڭ سۈيى ، تۇپرىقى ماس كەلمىگەچمۇ تېخى تولۇق پىشىپ بولمىغانىدى . مۇنداقلا قارىسا ، ناھايىتى نۇرغۇن قوناق باشلىرى كىملەر تەرىپىدىندۇر ئوغرىلانغانلىقىنى پەرق ئەتكىلى بولاتتى . نىكۇنىكى داجەيدىن ئۆگىنىپ ، ساسىنى ئاق يەرگە ئۆزـ گەرتىپ ، قوش ھوسۇللۇق ئېتىزلارنى بەرپا قىلىش دولقۇنى قوزغالدى ، مانا شۇنىڭدىن بېرى ، ئەمدىلا بېلىق كۆزى بولغان كۆممىقوناق ، ئېشەك تۇمشۇقى بولغان ئاققۇناق باشلىرى كىملەر تەرىپىدىندۇر ئوغرىلىنىپ كېتىدىغان بولدى . قوناققۇ قوناق ، ئون ـ يىگىرمە باش ئوغرىلىسا ، بىر ئۆيلۈك ئادەمگە بىر ژاخلىق تاماق بولىدۇ . ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى : بۇغداي ، شال باشاقلىرى سېرىقتال بولغاندىن تارتىپ تاكى پىشـ قىچە ئاز ـ ئازدىن يوقالغىلى تۇرسا ، ئورغاق تەگكۈچە بولغان ئارىلىقتا بەزى ئېتىزلارنىڭ يېرىمىدا مەڭگەن بىلەن پاخال قالـ ىدۇ . بۇ باشاقلارنى كىم ئوغرىلىدى ، قانداق ئوغرىلىدى ؟ ھېچـ قانداق قىلىپمۇ ئېنىقلىغىلى بولمىدى . قوراللىق خەلق ئەسكەر ـ لىرىنىڭ تۈيۇقسىز باستۇرۇپ كىرىپ ئۆي ئاختۇرۇشلىرىمۇ ،

كېچىلىرى ئايلىنىپ يۈرۈپ چارلاشلىرىمۇ ھېچقانداق ئۇنۇم بەر-
مىدى . قارىغاندا ، يىگىرمە بەش جىلىك چاقىناق قوناق ئېچىرقە-
تىۋەتكەن ئۇچ يۈز ئۆيلۈك ئەزانىلىك ھەممىسى ئالا كۆڭۈل ،
ھەممىسى ئاچ كۆز ئوغرى بولۇپ كەتكەن . بىر - بىرىنىلىك
ئوغرىلىق قىلىۋاتقىنىنى كۆرسىمۇ كۆرمەسلىككە سېلىپ ، بە-
لىپ تۇرۇپ بىلمەس بولۇۋېلىپ ، كادىرلارنى — رەھبەرلىكنى
ئالدىغان .

تۆلەندى «داجەي» مۇشۇ خۇلاسىگە كەلدى . ئەمما ، ئاغزد-
دىن چىقارمىدى . ئۇ ئۆزىدىن ، ئۆز ئائىلىسىدىكىلەردىن بۆلەك
ھېچكىمگە ئىشەنمەيتتى (پارتىيە - ئىتتىپاق ئەزالىرى بىلەن
تايانچ خەلق ئەسكەرلىرى بۇنىلىك سىرتىدا ، ئەلۋەتتە) . قارىماققا
ھەممە ئادەمگە ئىشىنىدىغاندەك كۆرۈنەتتى . ئۇ
كوللېكتىپنىلىك ئاشلىقىنى ئاسراش ، قوغداش توغرۇلۇق ناھايد-
تى كۆپ سۆزلىدى . ھەرخىل چارە - تەدبىرلەرنى ئويلاپ تېپىپ
يولغا قويدى . ئۆزى كۈتكەن ئۇنۇمگە ئېرىشەلمىدى . ئەگەر
«چېپىلداپ پۇل تۆكۈلىدىغان» ھاراق زاۋۇتى بىلەن «كىچىك
تېپتىكى خىمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇتلىرى» بولمىغان بولسا ، بۇ
دادۇي ئاللىقاچان «داجەيچە دادۇي» دېگەن «تاج»دىن ئايرىلىپ
قالغان بولاتتى . «بىزنىلىك ئۆيده ئوغرى يوق ، ھېلى قويغان
ھېلى يوق» بولۇشى ئادەملەرنىلىك ئىدىيىسىده «قىزىللىشىش» دە-
رىجىسىنىلىك نەگە بېرىپ قالغانلىقىنى چۈشەندۇرۇپ بېرىدىغان
روشەن بەلگە . لېكىن ، ئاممىغا جانلىق تەربىيە بېرىشتە زۆرۈر
بولغان «تىرىك نىشان» يوق . «تىرىك نىشان» بولماي تۇرۇپ
ھېچكىمنى ئەيىبلىگىلى ، ھېچكىمنى پىپەن قىلىپ سېستقىلى
بولمايدۇ .

تۆلەندى جىق ئويلاندى . ھېچكىمگە شەپە بەرمەي مەھەللە
ئارىلىدى ، گۇمانلىق ئائىلىلەرنى ماردى ، ئېتىز باشلىرىدا تۇ-
نىدى . لېكىن ، ھېچقانداق «نىشان»نى يولۇقتۇرمىدى . ئاخىر

پارتىيە ـ ئىتتىپاق ئەزالىرى بىلەن تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىگە تايىنىپ مەقسىتىگە يەتمەكچى بولدى . قوناقلار ئەمدىلا باش تارتىشقا باشلىغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈيۈقسىز يىغىن ئاچتى ـ دە : «بۈگۈندىن باشلاپ مۇشۇ ئولتۇرغان ھەممىڭلار ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ ، كىچە ـ كۈندۈز نۆۋەت بىلەن قوناق ، شال ساقلايسىلەر . بىرىنچى ئەمگەكنىڭ نومۇرىنى بېرىمىز . قوناق ، شال ئوغرىلىغان بىر ئادەمنى تۈتۈپ دادۇيگە ئەكەلسەڭلار ، بەش ئەمگەك كۈنى بىلەن مۇكاپاتلايمىز... ھە ، يەنە بىرگەپ : ئۇلاغقا ئوت ئالغىلى چىقىدىغانلار دۇيجاڭ ، زۇجاڭلاردىن رۇخسەت ئالىدۇ . ئوت ئېلىپ قايتقاندا سېۋەت ، تاغارلىرىنى تەكشۈرتىدۇ . كىمكى بۇ بەلگىلىمىگە خىلاپلىق قىلسا ، بەش ئەمگەك كۈنى جەريمانە قويۇلىدۇ . چۈشەندىڭلارمۇ ؟... ھە ، دۇيجاڭلار ، زۇ-جاڭلار ، ھازىرلا بېرىپ ئەزالارغا سەپەرۋەرلىك بېرىڭلار ! مەج-لىس تۈگىدى » دېدى . مانا ، بىر ئاي بولاي دېدى ، بۇ «قانۇن» ئىجرا قىلىنىۋاتىدۇ . ھەممە ئادەم قەدىمىنى ساناپ دەسسەيدۇ ، ھەممە ئادەم بىر ـ بىرىگە «كۆز قۇلاق» . بەزىلەر مۇكاپات ئېلىش كويىدا پەرۋانە . ئوغرىلىق خېلى ئازايدى ـ يۇ ، تۈگىمە-دى . بىرەرمۇ «نىشان» قولغا چۈشمىدى .

تاجىگۈلمۇ ئوغرى ماراپ ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ يىراقتا كېلىۋاتقان سالىنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوپتى ، ئايىغىغا تەتۈرىدە باشلىق قونجلىق نىمكەش ، كۆندىن تىكىلگەن بەتىنكە ، ئۇچىسىغا تېگى قىزىل ، چېكىم ـ چېكىم ئاق بېدە گۈللۈك چىت كۆڭلەك ، قىزىل خامسۇرۇپ تامبال كىيىپ ، بېشىغا قىپقىزىل بوز يىپ رومال ئارتىپ ، يۈزىنى ئىڭىكى بىلەن قوشۇپ چېگىۋالغان بۇ قىز سالىنىڭ كۆزىگە توپ ـ توپ ئېچىلغان ئاپئاق چېچەكلەر ئارىسىدا يەككە ـ يېگانە چوقچىيىپ تۇرغان گېگانت قىزىلگۈل-دەك كۆرۈنۈپ كەتتى . سالى قېشىغا كەلگەندە ، كۆڭلەك ئۇستى-دىن ئارتىۋالغان پاختىلىق چاپىنىنىڭ ياقىسىنى تۈتۈپ تۇرغان

تاجىگۈل قولىنى پەسكە چۈشۈرۈپ :
ـــ تىنچ قوپلىمۇ ؟ ـــ دېدى ـ دە ، «ۋىلللدە» قىزىرىپ ئىتتىك يەرگە قارىۋالدى .
بۇ ـــ ئۇنىڭ ئادىتى ئىدى . سالى ھەيران بولمىدى .
ـــ ئۆزلىرىچۇ ؟
تاجىگۈل مىيىغىدا تەبەسسۇم قىلدى ـ يۇ ، ئىندىمىدى . مۇشۇ تەبەسسۇمدىن ئالەمچە مەزمۇننى كۆرگەن سالىنىڭ يۈرىكى قەپەستىكى تۇمۇچۇقتەك تېپچەكلەپ ، كۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئايدەك تولغان جامالىدىن ئۈزەلمىدى . تاجىگۈل كىنو ئېكرانلىرى ، ھېكايە ـ رومانلاردىكى غايىۋى نازىنىنلار ، ھۆر ـ پەرىلەردەك ئۇنچىلا چىرايلىق ، نازۇك بولمىسىمۇ ، قىلچە ئېۋەن ـ نۇقسانسىز ئىدى . ۋۇجۇدىغا ئۆمۈر بويى ئالىيېشىل پەرداز بۇيۇملىرى ۋە قانداقتۇر خۇش پۇراق سۇيۇقلۇقلارنى يولاتمىسىمۇ ياقۇتتەك يالتىراپ ـ جۇلالىنىپ تۇرىدىغان ؛ تىنىقىدىن ئەتىرنىڭ ، لالـ ـنىڭ ، رەيھانىنىڭ ، يالپۇزنىڭ ، ئىپارنىڭ ، ئەنبەرنىڭ ... خۇشبۇي ھىدى گۈپۈلدەپ تېپىپ تۇرىدىغان تەمبەل ، ئىشچان ، ھايالىق ، ساددا ، ئاقكۆڭۈل ، ۋاپادار ... سەھرا قىزلىرىنىڭ سەرخىلى ـــ گۈلتاجىسى ئىدى . شۇنچە قوپال ، شۇنچە كۆرۈمـ ـسىز كىيىملەر يوشۇرۇپ تۇرغان شاپتۇل ئۇچكىسىدەك چىڭ ـ مەزمۇت تېنىنى سۇرەتلەپ ئولتۇرمىساقمۇ ، بىر كۆرۈشتىلا سا ـلىنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ ئارامىنى بۇزغان بۇلاقتەك قاپقارا كۆزلەر ۋە بۇ كۆزلەرنىڭ كۆزەتچى ـ قاراۋۇلى ـ ئۇزۇن ، ياسمان كىرپىكلەر ؛ موي قەلەم بىلەن سىزىپ قويغاندەك تۇم قارا ، تولۇق قاشلار ؛ ئەمدىلا رەڭ تۇزۇپ ، ئېسىلىپ پىشىش ئالدىدا تۇرغان ئالمىدەك ئېقى ئاق ، قىزىلى قىزىل يۈزلەر ؛ سەل قېلىن ئەمما قوقان گىلاستەك جۇلالىق ـ ئوتلۇق لەۋلەر ؛ بۇ سۇپەتلەرگە روگەي بولۇپ ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىدىغان ئىخـ ـچام ، قاڭشارلىق بۇرۇن ... مانا بۇلار سالى تۇرماق ، ھەرقانداق

ئەركەك زاتىنى ئۆزىگە مەنگۈلۈك قۇل ـ ئەسىر قىلىۋېلىشقا بەخۇدۇك يېتىپ ئاشىدۇ . ئەگەر كۇن بويى ئەينەك ئالدىدىن نېرى كېتەلمەيدىغان بەزى شەھەر قىزلىرىدەك ئۇپا ، ئەنگىلىك ، سۇرمە ، خېنە ، ئەترە··· دېگەنلەرنى سۇرتۇش تۇگۇل ، شۇنداقلا يېنىدىن ئۆتۇپ كەتسۇنچۇ ، ئايھاي !··· ئۇ چاغدا··· بەس ! ئەسلى گەپنىمىزگە قايتايلى :

سالىنىك يۇرىكى قەپەستىكى تۇمۇچۇقتەك تىپىرلاپ ، كۆز-لىرىنى ئۇنىڭ ئايدەك تولغان جامالىدىن ئۇزەلمىدى . باشقا چاغ بولىدىغان بولسا ، سالى ئۇنىڭغا سائەتلەپ قادىلىپ قاراپ تۇر-غان ، تاكى ئۇ : «سەتلىكىنى !··· ئادەمگە قاراۋېرىپ··· » دېگۈچە نەزىرىنى يۆتكىمىگەن بولاتتى . بۇگۇن باشقا كۇنلەرگە تۇپتىن ئوخشىمايدۇ . سوپۇرئاخۇننىڭ گەپلىرى ، بۇلاق بويىدا تۇنەش ، تاجىگۇلنىڭ بۇ يەرگە چاقىرتىشى···

سالى ئاخىر زۇۋانغا كەلدى :

— ساقلىتىپ قويمىغاندىمەن ؟

— ياق ، مەنمۇ بايىلا كەلدىم . سىلىنى ساقلىمىسام بەر-بىر قوناق ساقلايمەن ئەمەسمۇ···

تاجىگۇل بېشىنى سەل كۆتۇردى . ئىككى جۇپ كۆز شۇنداق ئۇچرىشىۋىدى ، بىر جۇپ يۇرەك چاقماق سوققان ئالمىدەك «پىژىلدە» قىلىپ ، يۇزلەرگە رەڭ تەپچىدى .

— مەن··· مەن تۇنۇگۇن ئاخشام···

— ئاڭلىدىم ، — سالىنىك يۇرىكى ئېغىپ ، رەڭگى ئۆڭدى . تاجىگۇل بۆلەكچە تەمكىن ئىدى ، — جىقراق ئىچىپ قويۇپلا···

— ئاغىنىلەر زورلاپ···

— شۇنداق بولسىمۇ سەل···

تاجىگۇل گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋېتىپ ، يەرگە قارىۋالىدى . سالى ئوڭايسىزلانغىنىدىن بىر پەس ھاڭۋېقىپ تۇردى ـ

ده ، تۇنۇگۈن كېچه ئاتا ـ ئانىسىغا شۇ پېتى كۆرۈنۈشتىن خىجىل بولۇپ ساستا تۇنىگەنلىكى ، بۇگۈن كېچىچه بۇغدايلىققا سۇ تۇتقانلىقىنى ئالدىراش سۆزلىدى .

ـــ ۋىيەي ، نېمە دەيدىغانلا !... «كىيىمى نېمىشقا ھۆلدۇ ؟» دېسەم... تازا توڭغانلا ھەقىچان ؟...

ـــ ... ...

سالى قىزغا تىك بېقىپ قارىيالمىدى . تىلى گەپكە كەلمەيتى . تاجىگۇل تىكەنگە دەسسىۋالغاندەك شۇركۇنۇپ كەتكەنىدى . سالىنىڭ سۇغا چۈشكەن مۇشۇكتەك شۇمشىيىپ تۇرۇشى ئۇنىڭ ئەسلىدىلا شىكەستىلەنگەن يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجىغىلى تۇردى . تاجىگۇل ھېچقاچان ئۇنى بۇنداق بىچارە ، روھسىز ، مىسكىن ھالەتتە كۆرۈپ باقمىغان ، ھەتتا دادىسىغا يانداپ دادۇينىڭ پىپەن سەھىنىسىگە ئېلىپ چىقىلغان چاغدىمۇ بۇنچىلا سولىشىپ كەتمىگەنىدى .

تاجىگۇلنىڭ ئۇنىڭغا قاتتىق ئىچى ئاغرىپ ، ۋۇجۇدىغا يېغا ياماشتى . لېكىن ، يىغلىمىدى .

ـــ ماۋۇ چاپاننى بىرەم يېپىنچاقلىۋالسىلا ، ـــ دېگەچ ، چاپىنىنى ئۇچىسىدىن ئېلىپلا ئۇنىڭغا ئۇزاتتى ، ـــ پىشكە ئىسسىيلا...

ـــ ياق ، توڭمىدىم... سىلە...

ـــ گەپكە كىرسىلە !...

تاجىگۇل قىستاپ كەلدى . سالى تۇزۇت قىلىپ ، ئۆزىنى ئەپقاچماقچى بولدى ـ يۇ ، ئۇلگۇرەلمىدى . ئاياغلىرى ئىختىيارىدىغا بويسۇنمىدى ، يەرگە مىخلاپ قويۇلغاندەك قىمىرلىغىلى ئۇنىمىدى . بۇنىڭسىزمۇ ، تاجىگۇلنىڭ تىنىقى يۈزلىرىگە ئۇرۇلۇپ ، يۈرىكىنى مەست ـ ئەلەس قىلىپ ئۇلگۇرگەنىدى . نېمە ئۇچۇن دۇر كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ قېچىپ ، جايىدىن قوزغالمىدى .

ـــ كەلسىلە ، ئولتۇرۇۋالايلى ، ـــ دېدى تاجىگۈل چاپە-
نىنى ئۇنىڭ ئۈچىسىغا ئارتىپ ، قاتلىنىپ قالغان ياقىسىنى
تۈزەشتۈرگەچ ، ـــ بىرىكىم كۆرۈپ قالمىسۇن...

ئىككىسى قوناقلىقنىڭ قىرىغا يانمۇ يان زوڭزايدى . ئايىغى
ئاستىدىكى ئوت - چۆپلەر چىلىق - چىلىق سۇ ئىدى . قوناق
پالاتكىلىرىغا قونغان شەبنەملەر ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن شەپەق نۇرىدا
مەرۋايىتتەك يالتىراپ ، نومۇسچان قىزنىڭ كۆز يېشىدەك پەسكە ـــ
قارا چىلان تۈپراققا سىرغىيتتى ۋە هايال ئۆتمەي سىڭىپ كېتەتە-
تى . ئۇلار شەپەققە ـــ ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان كۈنگە
يۈزلىنىپ ئولتۇرۇشاتتى . هەر ئىككىسىنىڭ سىياقى جىددىي ،
تىنىقى ئىتتىك ئىدى . قاچان ، قەيەردىن يۇلۇۋاپتىكىن - تاكى ،
تاجىگۈلنىڭ قولىدا بىر تۇتام چۈجگۈن تۇراتتى . ئۇ گويا ئاشۇ
چۆجگۈن باشاقلىرىنى ، هەتتا دانلىرىنى بىر - بىرلەپ ساناۋاتە-
قاندەك هېلى دېنىنى ، هېلى يوپۇرمىقىنى ئىنچىكە ئەمما قاتمال
بارماقلىرى بىلەن ئۇيان - بۇيان قايرىتتى ، جۇپلەيتتى ، يەنە
قايرىيتتى ، يەنە جۇپلەيتتى . بارماقلىرى پەقەت جىم تۇرمايتتى .
سالى ئۇنىڭ هەركىتىنى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا كۆزەتكەچ ، بىچا-
رىلارچە شۇمشىيىپ ئولتۇراتتى . كۆڭلىدە : «تاجىگۈل ئۆزىگە
تىكىلىۋاتقىنىنى تۇيۇپ قالمىسىكەن...» دەپ ئەنسىرەيتتى .

ئاخىر ، تاجىگۈل ئۇنىڭغا بۇرۇلدى .

ـــ باياتىن ئۆيدىن چىقاي دەپ تۇرسام ، ـــ گەپ باشلىدى
تاجىگۈل خورسىنغان تەلەپپۇزدا ، ـــ هويلىدىن دادام بىلەن
تەۋەككۈلنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازى كەلدى . قۇلاق سالسام ، سە-
لىنى دادامغا چېقىشتۇرۇۋاتىدۇ...

تاجىگۈل يولۋاسنىڭ ئۆيىدىكى سورۇندا بولۇنغان ئىشلار
ۋە گەپ - سۆزلەرنى خۇددى شۇ سورۇندا بار ئادەمدەك ئەينەن
سۆزلىگەندىن كېيىن :

ـــ دادامنىڭ پەيلى بەك يامان تۇرىدۇ ، ـــ تاجىگۈل بىر

يېرى قاتتىق ئاغرىۋاتقاندەك چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ، كۆزلىرى-
نى سالىدىن ئېلىپ قاچتى ، ـــ مۇشۇ گەپنى سىلىگە ئېيتىپ
قويماي دەپ...

سالىنىڭ بۇ ئىشتىن بۇرۇنلا خەۋىرى بولغاچ ، ئانچىلا هەي-
ران بولمىغان ، تاجىگۇلنىڭ كۆڭلىنى دەپلا گېپىنى بۆلمەي
تىكشاپ ئولتۇرغاندى . ئەمدى ئۆزىنى تۇتالماي :

ـــ مەي جۇرېنغىمۇ ئاشۇ ئىت دەپتىكەن - دە ! ـــ دەپ
تاشلىدى .

ـــ مەي جۇرېن ؟ ـــ تاجىگۇل بىر يېرىگە يېڭىنە سانجىل-
غاندەك چۆچۈپ ، چەكچەيگەن كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى ، ـــ
بۇ ئىشنى مەي جۇرېنمۇ ئاڭلاپتىمۇ ؟

ـــ هەئە .

ـــ سىلە قانداق ئۇقلا ؟

ـــ بىرەيلەن دېدى .

ـــ قاچان ؟

ـــ بۈگۈن كېچە .

ـــ كىم شۇنداق دېدى ؟

ـــ ئۇ... ئۇ...

ـــ مەن تونۇمايدىغان ئادەم ئوخشىمامدۇ ؟

ـــ ياق . ئۇ...

ـــ هە ، مەندىن يوشۇرۇۋېتىپلا - دە ؟ مەيلى ، دېگىلىرى
كەلمىسە دېمىسىلە...

ـــ ياق . ئۇ...

سالى دۇدۇقلاپ تۇرۇپ ، سوپۇرئاخۇندىن ئاڭلىغانلىرىنى
چالا قويماي سۆزلەپ بەردى .

ـــ ئەستا... تەۋەككۇل دېگەن يانچۇقچىنىڭ قىلغان ئىشى-
نى !... ـــ تاجىگۇل غەزەپتىن بوغۇلۇپ كېتىۋاتاتتى ، ـــ
ئەمدى قانداق قىلساق بولار !

سالى «پۇششىده» بىر تىنىپ ، تاجىگۇلنىڭ كۆزلىرىگە سوئال نەزەردە تىكىلدى . تاجىگۇل ئەتراپقا غەل ـ پاللا بىر نەزەر تاشلىدى ـ دە :

ـــ مەي جۇرېن ئۇقمىغان بولسىمۇ ، دادامنى بىر ئىش قىلغىلى بولارمىدىكىن··· مەي جۇرېن دېگەن ئادەم دادىسىغىمۇ رەھىم قىلمايدۇ··· سىلە قانداق قىلاي دەڭاتىلا ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ مەن··· مەن··· قانداق قىلسام بولىدىكىن ؟···

ـــ قېچىپ كېتەملىيا ؟

ـــ قېچىپ ؟ قېچىپ كەتسەم···

ـــ قېچىپ كەتمىسلە··· ئۇرۇپ ـ ئۇرۇپ ، بىر نېمە دەپ قالپاق كىيگۈزۈپ قويسىغۇ مەيلى ، تۇرمىگە ئاپىرىۋەتسە مەن قانداق قىلىمەن ؟ يا يوقلاپ بارالمىسام···

تاجىگۇلنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ، كۆزلىرىگە ياش كەلدى . بۇ ـــ ۋاپادارلىق يېشى ، ساداقەت يېشى ، ئۆز ئاشىقىنى جاللاتقىنىڭ قىلىچى ئاستىدا كۆرگەن مەشۇقىنىڭ ۋىدالىشىش ئالدىدىكى ھەسرەت يېشى ، نادامەت يېشى ئىدى !

ئۇ ھەرقانچە تىرىشىپمۇ كۆز يېشىنى توختىتالمىدى .

بۇ ئۇنىڭ ئۆز ئاشىقى ئالدىدا تۇنجى قېتىم ئاشكارا ياش تۆكۈشى ئىدى .

سالىنىڭ ۋۇجۇدىنى تەر بېسىپ ، يۈرىكى قان يىغلاپ كەتتى ، قان !···

«قېچىپ كېتەملىيا ؟»

بۇ ـــ مەشۇقىنىڭ بۇيرۇقى !

مەشۇقىنىڭ بۇيرۇقىغا شەرتسىز بويسۇنۇش ـــ ئاشىقنىڭ مۇقەددەس بۇرچى !

ئىككىلەنمە ، سالى ! ئالەمنىڭ ئېتىكى كەڭرى ، ئۆمۈر دېگەن ئۇزۇن . ئۇ سەندىن يۈز ئۆرۈمىسىلا ، ھامان ئۇنىڭ

ۋسالىغا يېتىسەن !...
قاچان ؟ !
سالى «ماقۇل ، قاچاي» دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، ئاغزىدىن باشقا گەپ چىقتى :
ـــ مەن قاچسام ، سىلىگە قانداق چىدايمەن .
ـــ ... ...
قىز تېخىمۇ ئېزىلىپ يىغلاپ كەتتى .
سالى دۇدۇقلىدى :
ـــ سىلىنى قاچان كۆرەلەيمەن ؟
ـــ مەنچۇ ؟ ماڭا ئاسانمۇ !... ـــ قىز ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئايانچلىق تىكىلدى ، ـــ بىز ...بىز بىللە...
ئۇ يەنە نېمە دېمەكچى ؟ سالى تاقەت قىلالماي ، ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى :
ـــ بىز... بىز... قانداق قىلساق بولار ؟ مەن... مەن... سىلىگە پەقەت چىدىمايدىكەنمەن...
ـــ مەن... مەنمۇ...
ـــ بىر ئامال قىلىپ ئۇچرىشىپ تۇرالىساقمۇ...
سالى : «بىللە قاچامدۇقيا ؟» دېمەكچى بولدى ـ يۇ ، دېيەلمىدى . ئۇنىڭچە ، تاجىگۇل ھېچقانداق قىز بالا زاتىغا تەڭلەشمىدى تۇرگىلى بولمايدىغان قەيسەر ، قورقۇمسىز قىز بولسىمۇ ، ئۇنىڭ پۇتۇن مەملىكەتكە مەشھۇر قىزىل بايراقدار دادىسىنى داغدا قالدۇرۇپ ، ئۆزىدەك بىر نەق ئەكسىلئىنقىلابچى بىلەن نەلەردە دۇر قېچىپ ـ مۆكۈپ يۈرۈشكە تەۋەككۇل قىلالىشىغا تازا ئىشىنەلمەيتتى . كۆڭلىدىكى گېپىنى ئاغزىدىن چىقىرالمىدى . تاجىگۇل بېشىنى يەردىن ئۈستۈن قىلماي ، خىرتىلداپ يىغلىغىنى يىغلىغان ئىدى . خېلىدىن كېيىن :
ـــ ماقۇل ، «قاچ» دېسىلە قاچاي ، ـــ دېدى سالى تاجىگۇل ئاران ئاڭلىغۇدەك پەس ئاۋازدا .

ـــ ئۆزلىرى بىلسىلە... خەپ ، تەۋەككۇل دېگەن يانجۇق-
چى !...

تەۋەككۇل «پىستەك» تاجىگۇلنىڭ مەھەللىدېشى ھەم سا-
ۋاقدىشى ئىدى . ئۇ كىچىكىدىنلا تاجىگۇلگە ئامراق ئىدى . ئەك-
سىچە ، تاجىگۇل ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچ ئىدى . چۈنكى ، ھەر
ئىككىسى ئاغسىز ئىشتان كىيىپ يۈرگەن چاغلاردىلا تەۋەككۇل
تاجىگۇلگە چوڭلارنىڭمۇ خىيالىغا كىرىپ چىقمايدىغان سەت چاق-
چاقلارنى قىلاتتى . يالغۇز جايدا ئۇچرىشىپ قالسا قۇچاقلاپ ،
يالاپ ، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىنى مىجىقلىۋېلىپ قېچىپ كېتەتتى .
تاجىگۇلمۇ پەيت ماراپ يۈرۈپ ، قولىغا چىققان نەرسە بىلەن
ئۇرۇپ قېچىپ ئەنتىنى ئالاتتى... ئۇلار ئىت بىلەن مۇشۇكتەك
دۇشمەن بولۇشۇپ چوڭ بولدى . ئەكسىچە ، ئاتا ـ ئانىلىرى بىر
تۇغقاندەك ئىناق ئىدى . تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئاخىرقى
يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان تاجىگۇل تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مەك-
تەپتىن يېنىپ ، ئۆيدىن بىر توغرام زاغرا ئالدى ـ دە ، تەتۇر
كۆيشىگىنىچە دەريا بويىغا چۈشتى . ئۆزى دائىم ئولتۇرۇپ
دەرس تەكرارلايدىغان جايغا كېلىپ ئولتۇرۇپ كىتابنى ئاچتى .
ئىمتىھان ۋاقتى يېقىن ئىدى . تاجىگۇل ھەر بەتنى بىر قېتىم
ئوقۇۋېلىپلا دەرياغا قاراپ ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ يادا ئوقۇيتتى .
ئۆگىنىش بىلەن بولۇپ كەتكەن بۇ قىز بويۇن ـ بېشى ، ئوچۇق
پاقالچىقىنى پاشىلار چېقىپ ھۇررەك ـ ھۇررەك ئىششىتىۋەتكە-
نىنى سەزگەن چاغدا ، كۈن ئاللىقاچان غەربكە قايرىلغانىدى .
ئۇ بىر قولىدا كىتابنى تۇتۇپ ، ئىككىنچى قولىدا ئوت كۆيگەن-
دەك قىچىشىۋاتقان يەرلىرىنى قاشلىغىلى تۇردى . قاشلىغانسې-
رى قىچىشتى ، قىچىشقانسېرى بەكرەك قاشلىدى . ئاخىر بولال-
ماي ، ئورنىدىن قوپۇپ ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى . ئادەم تۇگۈل ،
جىن ـ ئىسمۇ كۆزىگە چېلىقمىدى . كۆڭلى ئەمىن تېپىپ كىيە-
مىنى سالدى ـ دە ، ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى . سۇ قالتىس خۇشياق-

تى بولغاي ، ھېلى چۆموپ ، ھېلى لەيلەپ بىر ھازا ئويىنىۋالدى . قىچىشىشمۇ بېسىلدى . ئەمدى سۇدىن چىقاي دەپ تۇرۇشىغا ، تۇمشۇقىنىڭ ئاستىدىن تۇيۇقسىز بىر باش «لۆممىدە» لەيلەپ چىقتى . تاجىگۇلنىڭ قورققىنىدىن «ئانا !» دەپ توۋلاشقا تەييارلانغان ئاغزى يۇمۇلدى .

ھېلىقى باش ـــ تەۋەككۇلنىڭ بېشى ئىدى .

تاجىگۇلنىڭ كۆزلىرى غەزەپتىن چانىقىدىن چىقىپ كەتكۇدەك چەكچەيدى . ئۇ نېمە دەپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرغاندا ، تەۋەككۇل سەت ھىجايغىنىچە چاشقانغا ئېتىلغان مۇشۇكتەك بىرلا ئوخچۇپ تاجىگۇلنى قۇچاقلىۋالدى . كەينىگە داجىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىگەن تاجىگۇل غەلىتە بىر چاققانلىق بىلەن قولىنى ئۇزىتىپلا ئۇنىڭ ھېلىقى بىر نېمىسىنى شۇنداق كۇچەپ تارتتىكى ، تەۋەككۇل : «ۋايجان !... » دەپ بىر چىرقىراپلا ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى . تاجىگۇل ئۇنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشى بىلەن كارى بولماي ھاپىلا ـ شاپىلا دەريادىن چىقتى ـ دە ، ئالدىراش كىيىمىنى كىيىپ ، ئۆيى تەرەپكە قاچتى... ئەتىسى مەكتەپتە : «تەۋەككۇل دەريادا سۇغا چۈشۈپتىكەن ، چاتىرىقىغا قوزۇق سانجىلىپ كېتىپتۇ... » دېگەن گەپ تارقالدى . تەۋەككۇل ئۇچ كۈن دەرسكە قاتناشمىدى ، بىر ھەپتە چېتىنى كېرىپ يۇردى . ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن تاجىگۇلگە چېقىلمايدىغان بولدى . لېكىن ، تاجىگۇلنى يالغۇز يەردە ئۇچرىتىپلا قالسا : «خەپ ، سىنى ئالمايدىغان بولسام !... » دەۋالمىسا قېتىقى ئۇيۇمايتتى . تاجىگۇلمۇ : «ئاچاڭنى ئالارسەن !... » دېگەن بىرلا گەپنى تەكرارلايتتى . تەۋەككۇل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇمىدى . تاجىگۇل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندە ، تەۋەككۇل دادۇي خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىدە بەنجاڭ ئىدى . تاجىگۇل بىر مەزگىل ئۇنىڭ قول ئاستىدا بولدى . كېيىن ئۆسۈپ ، ئۇنىڭغا باشلىق بولدى . تەۋەككۇل نىيىتىدىن يانمىدى . تاجىگۇلگە ئېرىشىش كويىدا ھازىرغىچە

چه بويتاق يۇرۇپتۇ . بۇ قېتىم چېقىمچىلىق قىلىشىمۇ دەل مۇشۇ سەۋەبتىن...

ـــ تەۋەككۇل بۇ يەردىلا بولىدىكەن ، سىلە بىلەن ماڭا خاتىرجەملىك يوق ، ـــ دېدى تاجىگۇل چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، ـــ قاچىدىغان بولسىلا ، بۇگۈنلا ماڭسىلا ، بايرام تۈگىسە...

تاجىگۇل قاچان قېچىش ، قايسى يول بىلەن مېڭىش توغرۇلۇق بىرمۇنچە مەسلىھەت بەردى . ئايرىلىدىغان چاغدا ، سالىدىن نېمىدۇر بىر نەرسىنى سورىغۇسى بارەك ياكى ئۇنىڭ بىر نەرسە دېيىشىنى كۈتكەندەك ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە بىردەم تەلمۈرۈپ قاراپ تۇردى ـ دە ، «شارتتىدە» بۇرۇلۇپ ، ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى...

سالى سوزۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى . قاراڭغۇغا كۆنگەن كۆزلەر ناھايىتى ئۆتكۈرلىشىپ كېتەمدىكىن ـ تاڭ ، سالى ئەتىراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ ، قانداقتۇر دۆمبەللەر ، ئويمان ـ چوڭقۇرلار ، خوخا ـ يانتاق ، قامغاقلار... نى كۆرگەندەك بولدى ـ يۇ ، زادى قايسىنىڭ قانداق نېمە ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى . بىرى زوڭزىيىپ ئولتۇرغان ئادەمگە ئوخشىسا ، بىرى ئولجا ماراپ ياتقان ئىتقا ياكى تۈلكىگە ئوخشايتتى . دەرۋەقە ، بۇ يەرنىڭ ئېتى «تۈلكە يار» ئىدى . ئىسمىغا يارىشا ، ئەنە ئاۋۇ چوقچىيىپ تۇرغان يارلىقتا تۈلكە ئۇۋىسى بار ئىدى . شۇڭا كىشىلەر كېچىسى بۇ يەرگە يولىمايتتى . مۇشۇ يول بىلەن كېچىكتىن ئۆتۈشنى تاجىگۇل مەسلىھەت بەرگەن . ھازىر ئۇنىڭ ئۆزى نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ ؟ ئۇخلاۋاتامدىغاندۇ ، يا خەلق ئەسكەرلىرىنى كەينىگە سېلىپ ، سالىنى ئىزدەپ يۈرەمدىغاندۇ ؟ !

ئېنىق گەپ ، تاجىگۇل ئۇنىڭدىن ئاغرىندى ، كۆڭلى ئۇچۇن بولسىمۇ «بىللە قاچامدۇق ؟» دەپ سوراپ قويمىغىنىدىن قاتتىق ئاغرىندى . ئۇنىڭ ئايرىلىش ئالدىدىكى ئانىسىدىن يېتىم قالغان

قوزىدەك بويىنىنى قىسىپ ، بىچارىلارچە تەلمۇرۈپ قاراشلىرى ، «خوش» دېيىش ئورنىغا يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈۋالغانلىقى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ ؟ ئاغرىنىش ـــ قېيىداش ، سەسكىنىش ـ نەپرەتلىنىشتىن بۆلەك نېمىنى چۈشەندۈرسە بولاتتى ؟ !

شۇنداق ، تاجىگۈل ئۇنىڭدىن قاتتىق سەسكەندى ـ نەپرەتلەندى ! ئۇنىڭ نەرى ئوغۇل بالا ؟ ! «قاچاملىيا ؟» دەپ بولغۇچە ئىككى ئېغىز ياغلىما گەپ بىلەن نېزىقاپ قويۇپلا قۇيرۇقىنى خادا قىلىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى ئەمەسمۇ !...

تاجىگۈل شۇنداق دەپ سىناپ باققان گەپ . لېكىن ، ئۇ «ئىمتىھان» دىن ئۆتەلمىدى !

ئۇنىڭ ھالى شۇنچىلىك تۇرسا ، تاجىگۈل ئۇنىڭ نېمىسىگە كۆيىدۇ ؟ نېمىسىنى ئارزۇلايدۇ ؟ ئۇنىڭ ۋىجدانىنى ، ئار ـ نومۇسىنى ، غۇرۇرىنى تەرك ئەتكەن ياچىۋەكنىڭكىدەك رەزگى تېنىنسمۇ ؟

ياق ! ياق ! ! ياق ! ! !

تاجىگۈلگە ئۇنىڭ ھېچنېمىسى ، ھېچنېمىسى كېرەك ئەمەس !

ئۇ نەپرەتلەندى ، سەسكەندى ، تويدى . «خوش» دېيىش ئورنىغا يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈۋالغىنى ـــ «يوقال كۆزۈمدىن !» دەپ تىللاپ ، يۈزىگە تۈكۈرگىنى !...

ھەي ئەخمەق ، ھەي ئەخمەق ، بالدۇرراق مۇشۇنچىلىك چۈشەنسەڭچۇ ! ؟

ئۇ كېچىكتى ، تولىمۇ كېچىكتى . ئەمدى بېشىنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ ، كېچىكىشلەر بىلەن تولغان بۇ دۇنيانىڭ چارقىنى كەينىگە بۇرىيالمايدۇ ! قورقۇنچاق ـــ كېچىككەكلەرنى كۆتۈپ تۇرغىنى ـــ ئۆكۈنۈش ، پۇشايمان ، مەڭگۈلۈك نادامەت ، خالاس !...

سالىنىڭ كۆزلىرىگە بويىنىغا ئاپتومات ئېسىپ ، بىرەر يۈز نەپەر خەلق ئەسكىرىنى ئەگەشتۈرگەن تاجىگۈل كۆرۈنگەندەك

بولدى . ئۇ شۇنداق سۇرلۇك ، شۇنداق قەھرۇ ـ غەزەپلىك ئىدىكى ، سالىنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولىشىپ ، پۈت ـ قولى رېزىنكىدەك بوشىشىپ كەتتى . جېنى ئىچىدە قېچىپ يۇرەتتى . ئۇلارنىڭ كەينىدىن توپ ـ توپ ساقچى ، «جيۇچادۇي»...

«ئاسماندا تور ، يەردە قاپقان» دېگەن مۇشۇ ! دېمەك ، تاجەگۇل ئۇنى مۇشۇ يولغا باشلاپ قويۇپ ، ئۆزى قوغلاپ كېلىپ تۇتماقچى ؛ دادۇيگە يالاپ ئاپىرىپ يېرىم جان بولغۇچە پىپەن قىلىپ ، ئاندىن ئۆز قولىچە تۇرمىگە ئاپىرىپ بەرمەكچى...

بۇ ـــ مۇھەببەتكە ئاسىيلىق قىلغانلىقنىڭ ئەڭ ئادىل جازاسى !

لېكىن ، بۇ سالىنىڭ چۇشى ، ئويغاق ئولتۇرۇپ كۆرۈۋاتقان چۇشى ئىدى . ئەگەر مۇشۇ چۇشى ھازىرلا رېئاللىققا ئايلىنىپ ، تاجىگۇلنى قانداق سۇرەتتە بولسۇن بىرلا كۆرۈۋالسا ، بېشى تېنىدىن جۇدا قىلىنسىمۇ قاپاق تۇرمەيتتى . ئەپسۇسكى ، بۇ مۇمكىن بولمىدىغان ئىش ئەمەس ، ھەتتا ئۇ ئۆزىنى ئۆزى تۇتۇپ بەرگەن ھالدىمۇ !...

سالى دەريا سۇيىنىڭ بىلىنەر ـ بىلىنمەس شىرىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولدى . راست ، ھەقىقەتەن يېقىنلا يەردە جىمى ھەيۋە ـــ شوخلۇقلىرىدىن ئايرىلىپ ، ھالسىرىغان ئەجدىھادەك ھورۇنلۇق بىلەن سۆرىلىپ ـ سويلاپ كېتىۋاتقان دەريا ئېچىنىشلىق تولغىنىپ ، ئۆز تىلى بىلەن نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاۋاتاتتى ۋە بەلكى قەھرىتان سوغۇقنىڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىپ ، پۈت ـ قولىنى بىر مەھەل چۇشەپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ ، تەڭرىگە نالە قىلىپ ئىڭراۋاتاتتى .

سالىمۇ ئىڭراپ تاشلىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ قورقۇنچانلىقى ، ۋاپاسىزلىقىدىن سەسكىنىپ كېتىۋاتاتتى . كۆزلىرىدىلا ئەمەس ، يۈرىكىمۇ يىغلاۋاتاتتى . بۇ ئىڭراش ئاشۇ يىغىنىڭ مىڭدىن زەرىسى ئىدى .

تۇگىدى ، ھەممىسى تۇگىدى . تاجىگۇلنىڭ ھېچنېمىگە تەڭلەشتۇگىلى بولمايدىغان سەممىي ، پاك مۇھەببىتىمۇ ، يۇرد-كىنىڭ بېغىش - بېغىشىغا ئوت يېقىپ ، ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالغان شېرىن ئەسلىمىلەرمۇ ، ھەممىسى...

سالى ئۇششۇك تەككەن پېلەكتەك گەۋدىسىنى ئاران مىدىر-لىتىپ ، ئاستا ئورنىدىن قوپتى . ئەمدى بارلىق كۈچ - غەيرىتى-نى ئۇيۇشۇپ كەتكەن ئاياغلىرىغا يىغىپ ، تاڭ سۈزۈلۈشتىن بۇرۇن مەنزىلگە يېتىۋېلىشى كېرەك . مەنزىل ـــ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يۇرتى قەشقەر شەھىرى . ئاندىن...

سالى يولغا چۈشتى . ئەمدى ئۇ ھېچنېمىنى ، ھېچكىمنى ئويلىمىدى . ئويلىيالمىغۇدەك كاللىسىمۇ ، ھەپسىلىسىمۇ يوق ئىدى . ئاياغلىرىنى تەسلىكتە يۆتكەپ ، بارغانسېرى تۆۋەنگە ـــ دەريا بويىغا قاراپ يول ئالدى...

مانا دەريا ، مانا كېچىك .

سالى ئايىغىدىن كەشنى سېلىپ ، پاختىلىق شىمىنىڭ پاچىقىنى تىزىغىچە تۈردى . ئوڭ ئايىغى سۇغا كىردى - يۇ ، قايتىپ چىقتى .

تاجىگۇل نىدا قىلىۋاتاتتى : «تەۋەككۈل بۇ يەردىلا بولىدى-كەن ، سىلە بىلەن ماڭا خاتىرجەملىك يوق... »

ئۇ نېمە دەپ تاجىگۇلنى تەۋەككۈل «پىستەك» كە تاشلاپ بېرىپ ، ئۆزى تۇرمىدىن قاچقان جىنايەتچىدەك ئادەم زاتىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردا چاشقاندەك يوشۇرۇنۇپ يۈرگۈدەك !؟ ياق ، ھېچيەرگە قاچمايدۇ . دەرھال كەينىگە قايتىپ ، يول بويى ئويلىغانلىرىنى بىرنى قالدۇماي تاجىگۇلگە دەيدۇ . ئەگەر تاجىگۇلمۇ ئۆزى بىلەن بىللە قېچىشقا قوشۇلمىسا ، پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى كۆرىدۇ .

تاجىگۇلسىز جەننەتكە كىرگەندىن ، ئۇنىڭ كۆزىچە دوزاختا ياشىغان مىڭ ئەلا !

سالى پۇتۇنلەي خېمىغا ياندى . ياق ، ئەسلىگە قايتتى . قېچىش ئۇنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئەمەس ، تاجىگۇلنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بولغان . بىراق ، ئۇلار قاچان قانداق ، قەيەردە دىدار كۆرۈشىدۇ ياكى مۇشۇ قېچىش - ئايرىلىش تۇپەيلى بىر - بىرىدىن مەڭگۈ ۋاز كېچەمدۇ ؟ مانا بۇ ھەقتە ھېچنەرسە دېيىش-مىگەن . بۇنى ئايرىۋالماي تۇرۇپ ، سالى ئۆلسىمۇ تاجىگۇلنىڭ يېنىدىن نېرى كەتمەيدۇ !...

سالى ئايىغىغا كەشىنى سېپىپ ، شۇنداقلا كەينىگە بۇرۇلۇ-شىغا ، ئۆزىدىن ئىككى قەدەملا نېرىدا تۇرغان ئادەمسىياق گەۋدە-نى كۆرۈپ ، قورققىنىدىن يۇرىكى «پۇلاڭلىدە» ئاغدى . ئۆزىمۇ سەزمەستىن :

— كىم ؟ ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى .

— سالى ، مەن...

— تاجىگۇل ؟ تاجىگۇلمۇ سىلە ؟

— ھەئە .

— بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىلا ؟

— سىلىچۇ ؟

— مەن... مەن...

— نېمىشقا كەينىلىرىگە يانىلا ؟ بىرنەرسە ئۇنتۇلۇپ قاپ-تىمۇ ؟

— ياق . سىلە... سىلە بىلەن مەسلىھەتلىشەي دەپ...

— نېمىنى مەسلىھەتلىشىتىلە ؟

— مەن... مەن ئەخمەق... بىللە قاچساقمىكىن دەپ...

— مانا كەلدىمغۇ...

— ھە !... راستىمۇ ؟

سالى بايىدىن بېرى كۆزلىرىگە ئىشەنمەيۋاتاتتى . مانا ئەمدى قۇلاقلىرىغىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمەي قالدى . ئىشەنمەي دېسە ، كۆرۈۋاتقىنى قانداقتۇر جىن - شايا تۇن ۋە ياكى ئەرۋاھ ئەمەس ،

بەلكى شۇنچە يىللاردىن بېرى ئوتىدا كۆيۈپ ، سۈيىدە ئاققان مەشۇقى تاجىگۈل ، ئائىلاۋاتقىنى دەل ئۇنىڭ ئاۋازى ئىدى !

ئۇ تېخى ھازىرلا ئەخمىقانە خىياللىرىدىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىپ ، ئۇنىڭ قېشىغا ـــ مۇشت ، كالتەك ، تىل ـ ھاقارەت ، خورلۇق ـ ئازاب بىلەن تولغان غەلىتە بىر دۇنياغا قايتىپ ، ئۇنىڭغا بولغان ساداقىتى ـ سەمىمىيىتىنى ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن كۆرسەتمەكچى ئەمەسمىدى ؟ شۇنداق ، ھەقىقەتەن شۇنداق ئىدى . لېكىن ، ئۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە ـــ يۇرتىدىن ، ئائىلىسىدىن ئون كىلومېتىر يىراقتا ئۇچرىشىپ قېلىشىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى . بۇ ئىش تولىمۇ ، تولىمۇ تاسادىپىي بولىدى . ئۇنى گائىگىرىتىپلا قويدى ، ھەتتا قورقۇتۇۋەتتى . راست ، ئۇ ھەقىقەتەن قورقۇپ كەتتى . ھېلىمۇ قورقۇۋاتىدۇ . تاجىگۈلنىڭ ئالدىغا ئۆز ئايىغى بىلەن بارماي ، ئۇنى كەينىدىن قوغلىغىلى سالغىنىدىن خىجىل بولۇۋاتىدۇ ۋە بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ئېسەنكىرەۋاتىدۇ . كۆزلىرىگىمۇ ، قۇلاقلىرىغىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتىدۇ...

تاجىگۈل ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەندەكلا گەپ قىلدى :

ـــ قاشلىرىدا تۇرساممۇ ئىشەنمەيۋاتامىلا ؟ يا مېنى مىنبىك[1] باشلاپ ئۆزلىرىنى تۇتقىلى كەلدىمىكىن دەپ ئويلاپ قېلىۋاتامىلا ؟

ـــ ياق . مەن...

ـــ خاتىرجەم بولسىلا . ئۆزۈم يالغۇز كەلدىم . بىللە كېتىمىز...

ـــ ھە ! ـــ سالى تېخىمۇ گائىگىرىدى ، ـــ نەگە كېتىمىز ؟

ـــ سىلە نەگە كەتمەكچى ؟

تاجىگۈل ئوڭ قولىدىكى تۇگۈنچەكنى سول قولىغا يۆتكەپ

---

① مىنبىك — خەلق ئەسكىرى .

دی . سالی بۇ هالنی كۆرۈپ نېمىنىدۇر چۈشەنگەندەك بولۇپ يۈرىكى ئوينىاپ كەتتى . لېكىن ، يەنىلا گاڭگىراش ئىچىدە ئىدى :

ـــ مەن··· مەن··· سىلىنىڭ قاشلىرىغا··· دادۇيگە···

ـــ دادۇيگە ؟ ـــ تاجىگۈلمۇ گاڭگىراپ قالدى ، ـــ دادۇيدە نېمە ئىش قىلىلا ؟ ئۇ يەردىن ئاران قېچىپ چىقىپ··· سىلە ساقمۇ ، يە···

ـــ مەن··· مەن ساق···

ـــ ئەمىسە جۈرسىلە ! ئىتتىكرەك دەريادىن ئۆتۈۋالايلى···

تاجىگۈل شۇنداق دەپلا بوغچىسىنى يەرگە قويدى ـ دە ، ئايىغىدىن كەشىنى سېلىشقا تۇتۇندى···

ئۆزىنىڭ ئاجىز ـــ قىز بالىلىقى ، سالىنىڭ يۈزى تۆۋەن ـ جۈرئەتسىزلىكىدىن ئۆكۈنۈپ ، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولـ غان تاجىگۈل سالىنىڭ ئۆزىنى قوناقلىقتا يالغۇز تاشلاپ قانداق كېتىپ قالغىنىنى تۇيمىغانىدى . تۇيغاندا بولسا ، سالى ئاقتىمۇ ـ كۆكتىمۇ كۆرۈنمىدى . ئەجەب ـ هە ؟ تاجىگۈل ئۇنى دەپ توپتوغرا تۆت يىل تارتىشمىدىمۇ ! مانا ئەمدى ئۇنىڭ بېشىغا كۈن كەلگەندە··· تاجىگۈل بىلدى ، كۆردى . ئۇنىڭ يېلىنغاندەك يەر ئاستىدىن تەلمۈرۈپ قاراشلىرىدىن ئۇنىڭ يۈرىكىنى كۆردى . قورۇنۇپ دۇدۇقلاشلىرىدىن نىيىتىنى بىلدى . لېكىن ، پەقەت ئاغزىدىنلا ئاڭلىمىدى . بىر ئېغىز گەپ قىلغان ـــ «بىللە قاچايلى» دەپلا قالغان بولسا···

بىر ئېغىز گەپ شۇنچىلا چوڭ نەرسىمىدۇ ؟ تەڭرى ئادەمگە تىل بېرىپتۇ . شۇڭا ئۇ جىمى مەقسەت ـ مۇددىئالىرىنى بىر ـ بىرىگە سۆز بىلەن ئۇقتۇرىدۇ . جاۋاب ئالىدۇ . تىلسىز مەخـ لۇقلارچۇ ؟ ئۇلار قانداق قىلىدىغاندۇ ؟ ئۇلار شۇلارنى دورىدى ـ يۇ ، ئەپلەشتۇرەلمىدى . سالى تاجىگۈلنىڭ «تىلى»نى چۈشەنـ مىدى . تاجىگۈل چۈشەندى ـ يۇ ، قەستەن چۈشەنمىگەن قىياپەتـ كە كىرىۋېلىپ ، سالىنى بىرمۇنچە ئازابلىدى . ئاخىر ئۇنى قېـ

شىدىن قوغلاپ ، ئۆزى يالغۇز قالدى . شۇنداق ، ئۆزىنىڭ ئەخ-
مەقلىقى ، ھاكاۋۇرلۇقىدىن ئۆزىنىمۇ ، سالىنىمۇ ھىجران چۆ-
لىگە تاشلىدى . سالىدىن ئاغرىنىدۇ تېخى !...

سالى كىم ؟ ئۇ كىم ؟ بىرى ئاسمان ، بىرى يەر . بىرى تۇنقۇن ، بىرى گۈندىپاي... سالىدەك بىر بىچارىنىڭ تاجىگۈلدەك يۈزلەپ قوراللىق ئادەمنى چىمچىلىقىدا چۆرگىلىتىۋاتقان ، مىڭ-لاپ ئادەمنىڭ يۈرىكىنى تىترىتىپ ، پېيىنى سىرقىرىتىۋاتقان بىر قىزغا «بىللە قاچايلى» دېيەلىشى ، بىللە جىنايەت ئۆتكۈ-زۈشكە زورلىيالىشى مۇمكىنمۇ ؟ «مۇمكىن ، ئۇنىڭدا شۇنداق جۈرئەت بار» دېگەن تەقدىردىمۇ ، تاجىگۈل «ياق» دەپ قالسا-چۇ ؟ گەپ مانا مۇشۇنداق چىڭ يەردە !

سالىمۇ ئادەم ، ئۆزىگە تۇشلۇق غۇرۇرى بار . يارىنىڭ ئاغ-زىدىن «ياق» دېگەن گەپنى ئاڭلاش ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلۈم بىلەن باراۋەر . تېخى قېچىپ كېتىشكىمۇ تاجىگۈل دەۋەت قىلدى . بۇ «قېشىمدىن نېرى كەت !» دېگەنلىك . مۇبادا «كەت» كە «ياق» قوشۇلسا ، ئىككىيلەنىڭ ئارىسى مەڭگۈ ئوچۇق دېگەن گەپ !...

سالى دەل مۇشۇنى ئويلاپ يەتتى ـ دە ، تاجىگۈلنىڭ يۈرە-كىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ، بۇ يەردىن جىمجىتلا كەتتى .

ئۇ قاچان قايتىپ كېلىدۇ ؟ ئۇلار قايتا دىدارلىشامدۇ ؟ مانا بۇلارنى ھېچقايسىسى ئويلىمىدى .

ئۇ قايتىپ كەلمىسچۇ ؟ ئۇلار قايتا دىدارلىشالمىسچۇ ؟

تاجىگۈلنىڭ يۈرىكىنى مانا مۇشۇ سوئال ئەزدى . ئۇ سالە-دىن مۇنداقلا ئايرىلىپ قېلىشنى ھەرگىز خالىمايتتى ، تەسەۋۋۇ-رىغىمۇ سىغدۇرالمايتتى . ئۇنىڭسىز ياشىغان ھاياتنىڭ لەززىتە-مۇ ، قىممىتىمۇ بولمايدىغانلىقىنى ئۇ خېلى بۇرۇنلا چۈشەنگەن ، ھازىر تېخىمۇ بەك چۈشەندى . مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى ، سالى كۆزدىن غايىب بولۇپ مىنۇت ئۆتمەستىن ئۇنى غېرىبلىق باس-تى . جۈدالىق ئوتى يۈرىكىنى ئۆرتەپ ، كۆزلىرىدىن ياش ئال-

دى . ئەمدى ئۇنىڭ بۇ يەردە بىر كۈن ، ھەتتا بىر مىنۇت تۇرۇشقىمۇ تاقىتى قالمىدى .

ۋىسال ئىزدىگەن مەشۇقىقا نىسبەتەن قىزلىق غۇرۇر ، يۇز - ئابرۇي ، نىقاب ئىچىدىكى «ئار - نومۇس» نىڭ نېمە كېرىكى ؟ ئاشىق ـــ ھەممە . ئاشىقنىڭ باغرى ـــ بەخت - سائادەت بۆشۈكى ، راھەت - پاراغەت ئوردىسى ، ئىززەت - ھۆرمەت تەختى ، مەڭگۈ قۇرىماس مۇھەببەت شەربىتى ئاقىدىغان شىپالىق بۇلاق !...

بول تاجىگۈل ، ئىتتىك بول ! ئاشىقىڭنىڭ كەينىدىن يۇ- گۈر ، بەلكى قانات ياساپ ئۇچ !... كۆردۈڭمۇ ؟ ئۇ كېتىۋاتىدۇ ، ھىجران يۈكىنى شىللىسىگە ئارتىپ ، قەدەمدە بىر «ئۇھ» تار- تىپ ، دولقۇن سوققان قېيىقتەك ، سۇدىن ئايرىلغان بېلىقتەك ، قانىتى سۇنغان كەپتەر ۋە ياكى ئايىغى سۇنغان توشقاندەك نىمجان - بىچارە قىياپەتتە نامەلۇم مەنزىلنى كۆزلەپ تىرىشىپ - تىرمە- شىپ ئىلگىرىلەۋاتىدۇ . ئۇنى كۈتۈۋاتقىنى جەننەتنىڭ ھۇزۇرىمۇ ياكى ۋەيلۇن دوزاخنىڭ ئازابىمۇ ؟ بۇنى تەڭرىلا بىلىدۇ... قارا ئەنە ، بىر كۆزى كەينىدە ، يۈرىكى سەندە !...

ئەمدى تاجىگۈلگە ئويلانغۇدەك ، تارتىشقۇدەك ھېچنېمە قال- مىدى . ئۇ تاكى زاۋال ۋاقتىغىچە جىن - ئىنسىمۇ تۈيدۇرماس- تىن يول تەييارلىقى قىلدى ، ھەتتا سالىنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمە- گەن ، بولمىسا زادى بولمايدىغان يول جابدۇقلىرىنىمۇ پۈتكۈز- دى . كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئانىسىغا : «چارلاشقا چىقىمەن» دەپ قويۇپلا ئۆيدىن چىقتى - دە ، سالىنىڭ ئىزىغا چۈشتى...

*　　*　　*

ئۇلار قەشقەر يولۇچىلار بېكىتىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەن- دە ، نەگىدۇر ئاتلانغان تۇنجى ئاپتوبۇس «دېڭىزدا پاراخوت رول-

چىغا تايىنىپ ماڭار» دېگەن ناخشا ساداسى ئىچىدە بىكەت دەرۋا-
زىسىدىن چىقىۋاتاتتى. تاجىگۈل بىلەن سالى قېلىن پاختىلىق
كىيىملەرنى كىيگەن تىپىك سەھرالىق دېھقانىنىڭ ئۆزى ئىدى.
ئۇلار بۇ يەرگە كېلىشتە، مۇنداق ئىككى مەقسەتنى كۆڭلىگە
پۈككەنىدى: بىرى، بېلەتنىڭ يولىنى قىلغىلى بولسا، بۇگۈنلا
قەشقەر تەۋەسىدىن ئايرىلىش؛ يەنە بىرى، بۇ يەردىكى يولۇچى،
ئۇيان - بۇياندىن ئېقىپ كېلىپ قالغان قۇلىقى ئۇزۇن، كۆزگە-
نى كۆپ مۇساپىر - مۇجاپىرلاردىن جاھانىنىڭ ئەھۋالىنى تېڭ -
تېكىلاپ، ئۆزلىرىگە مۇۋاپىق بىر مەنزىل تاللاش. تېخىمۇ مۇھە-
مى، بىرەر تونۇش قاراڭغۇ بازارچىنى تېپىپ، بەش - ئون
كىلوگرام ئاشلىق بېلىتى سېتىۋېلىش. ئاشلىق بېلىتى بولمىسا
تاغاردا بىر پۇلنى يۇدۇپ يۈرگەن بىلەنمۇ ئاچلىقتىن ئۆلۈدىغان
گەپ...

قىزىل يەڭ بەلگىسى، ئەزرائىلدەك ھەيۋىسى بىلەن پۇتۇن
شەھەرگە ۋەھىمە سېلىپ، ئالدىغا ئۇچرىغانىنى ئۇرۇپ - سو-
قۇپ، ماتاپ - باغلاپ ئالدىغا سېلىپ نەگىدۇر ئېلىپ كېتىدىغان
«جيۇچادۇي»لەر كۆرۈنمىسىمۇ، «ئۇماچ پونكىتى»نىڭ پۇقرا-
چە كىيىنگەن خادىملىرى بىلەن بازار باشقۇرغۇچىلار خېلى كەڭ-
رى ئىدى. ئۇلار ئىككى - ئۈچ ئادەمنىڭ بىر يەرگە يىغىلىپ
تۇرغىنىنى كۆرسىلا، دەرھال ھەيۋە قىلىپ تارقىتىۋېتەتتى؛
ئۆزى گۇمانلىق دەپ قارىغان كىشىلەرنىڭ يانچۇقى، خالتا -
خۇرجۇنلىرىنى ئاختۇراتتى. مالتىلاپ ئوڭتەي - توڭتەي قىلد-
ۋېتەتتى. تونۇشتۇرۇشى يوق ياكى يېنىدىن بىر - ئىككى نان،
بىر - ئىككى كىلوگرام ئاشلىق بېلىتى چىقىپ قالغانلىرىنى
دەجگۈشلىتىپ ئالدىغا سېلىپ نەگىدۇر ئېلىپ كېتەتتى ۋە ياكى
نان، بېلەتلىرىنى يانچۇقىدىكى پۇللىرى بىلەن قوشۇپ مۇسادىرە
قىلاتتى...

سالى ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بۇرۇنلا تونۇيتتى، بەزىسىنى بىر

قاراپلا بىلىۋالدى . سالىمۇ «ئاققۇن» ئىدى . ئېنىقراقى ، قاچ-قۇن ئىدى . يانچۇقىدا ئەتىرەت بېشىنىڭ تامغىلىق خېتى بولسا كاشكى... ئۇنىڭ كىملىكى ، نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپ قالغۇ-دەك بولسا ، قىلچە تەمتىرىمەستىن : «ئۆيۈم پالانى مەھەللىدە . سەھرادىن كەلگەن ماۋۇ تۇغقىنىمنى ئۇزاتقىلى كەلدىم» دېيە-لەيتتى . تاجىگۇل بىلەنمۇ ئاشۇنداق دېيىشكە پۇتۇشۇپ قويغان . شۇنداقتىمۇ ، بۇ شەھەرگە بىرەر قېتىممۇ ئاياغ بېسىپ باقمىغان تاجىگۇل بۇ غەلىتە ھادىسىدىن خىلىلا ئەيمىنىپ ، چۆچۈپ تۇراتتى . ئەتراپىدىكى ھەربىر ئادەم ، ھەربىر ئىشقا ھەيرانلىق قىزىقىش بىلەن نەزەر سالاتتى . سالىدىن ئۇنى - بۇنى سورايتتى...

— ئوتانلىققا بارىدىغانلار بارمۇ ؟ قايسىڭ ئوتانلىققا بارد-سەن ! ؟

ئۇلارنىڭ يېنىدىلا توختىغان «ئازاد» ماركىلىق يۈك ئاپتو-موبىلىنىڭ شوپۇرى كابىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ ، كەينى - كەينىدىن نەچچە قېتىم ئۇنلۈك ۋارقىرىغان بولسىمۇ ، ھېچكىم «مانا مەن» دەپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلمىدى . ئوتانلىق — مارالبە-شى تەۋەسىدىكى قەدىمىي ئورمانلىق . يېقىنقى يىللاردىن بېرى قەشقەر شەھىرىدىكى ئىككى يۈز نەچچە مىڭ ئاھالىنى يېقىلغۇ بىلەن تەمىنلەشكە باشلىغان ئاساسىي مەنبە . ئەگەر مۇشۇ مەنبە بولمىغان بولمىسا ، شۇنچىلا جىق ئادەم نېمە بىلەن تاماق پىشۇ-رۇپ ، نېمە قالاپ ئىسسىنار ئىدىكىن - تاڭ ؟ !...

شوپۇر يەنە توۋلىدى . ھېچكىم مىت قىلمىدى . دېمەك ، ئۇيان - بۇياندىن ئېقىپ كېلىپ ، بۇيەردە ھاممالىلىق قىلىدى-غان ، مەدىكارچىلىققا ياللىنىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى «ئۇ-ماچ پونكىتى» گە كېتىپ بوپتۇ... ئۇمىدسىزلەنگەن شوپۇر بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق - قاتتىق ئىككى - ئۈچ قېتىم شورىدى - دە ، كەيپى ئۇچقان ھالدا بېشىنى ئىچكىرىگە ئېلىپ ، تاماكىسىنى توغرا چىشلىگىنىچە رولغا يېپىشتى .

— بىز بارىمىز ، — دەۋەتتى سالى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ۋە تاجىگۇلنى قولىدىن تارتقىنىچە كابىنكا تۇۋىگە كەلدى . شوپۇرنىڭ چىرايى «لاپپىدە» ئېچىلىپ ، ئۇلارغا بىر سېكۇنتچە تىكىلىپ قاراپ تۇردى ـ دە ، سورىدى :

— ما چوكانمۇ بارامدۇ ؟

سالى ئۇدۇللا جاۋاب بەردى :

— ھەئە .

— ئىككىڭلار ئەر ـ خوتۇنمۇ ؟

— ھەئە .

— تونۇشتۇرۇشۇڭلار بارمۇ ؟

سالى ئاغزىنى ئۆممەللەپ بولغۇچە ، تاجىگۇل :

— بار ، — دېدى سالىنى ھەيران قالدۇرۇپ ۋە قويۇن يانچۇقىدىن دادۇينىڭ ، گۈڭشېنىڭ ئىش قەغىزىگە يېزىلغان ئىككى پارچە قىزىل تامغىلىق تونۇشتۇرۇشنى چىقىرىپ سالىغا ئۇزاتتى .

توۋا ، نېمە ئىش بۇ ؟ پۇچۇركا تاجىگۇلنىڭغۇ !...

سالى ھاياجانلانغىنىدىن تىنىقى توختاپ قالغىلى تاس قالدى . لېكىن ، ئۇ ناھايىتى تېزلا ئېسىنى يىغىپ ، تونۇشتۇرۇشلارنى شوپۇرغا بەردى . تونۇشتۇرۇشلاردا جايلاردىكى بېكەت ، مېھمان كۈتۈشخانىڭ غولجىغا تۇغقان يوقلىغىلى ماڭغان سالى بىلەن تاجىگۇلدىن ئىبارەت ئەر ـ خوتۇننى بىلەت ، ياتاق بىلەن تەمىنلەش تەلەپ قىلىنغانىدى .

— ئىش ھەققىڭلارنى مەشەدىلا بىرنېمە دېيىشەمدۇق ، — دېدى شوپۇر تونۇشتۇرۇشلارنى سالىغا قايتۇرۇپ بېرىۋېتىپ ، — يا ئوتانلىققا بارغاندا ، شۇ يەرنىڭ نەرخى بويىچە رازى قىلامدىمەن ؟

— سىلە نېمە دېسىلە شۇ .

— ئەمىسە ئوتانلىقتا رازى قىلاي . ماقۇلمۇ ؟

— ماقۇل .

— بىرىڭلار كابىنكىگە ، بىرىڭلار كوزۇپقا چىقىڭلار . كابىنكىدە ئۇچ ئادەم ئولتۇرساق ، جەرىمانە تۆلەيدىغان گەپ . قېنى ، ئىتتىك بولۇڭلار .

— ئىككىلىمىز كوزۇپتا ئولتۇرايلى ، — دېدى تاجىگۈل ۋە چاققا دەسسەپ كوزۇپقا ياماشتى .

— مەيلىڭلار . ساقچى بار يەرگە كەلگەندە ، بېشىڭلىنى كوزۇپتىن چىقارماڭلار . ئۇقتۇڭلىمۇ ؟

— ... ...

دۆڭباغ ، تۆشۈك دەرۋازا ، يار باغ كۆۋرۈكى... ھەممىسى ، ھەممىسى ئارقىدا قالدى . ئاپتوموبىل ئۇچماقتا ، كوزۇپ جالـ داقلىماقتا ؛ كابىنكىگە يۆلەپ ، يوغان ئارغامچا بىلەن كوزۇپنىڭ بىر چېتىگە باغلاپ قويۇلغان تۇڭدىكى سۇيۇقلۇق شالاقلىماقتا . ئۇيقۇسىزلىق ، ھارغىنلىق ، ئاچلىق ئازابىدىن پۈت ـ قولىنىڭ ماغدۇرى كېتىپ ، كۆزلىرى بەقەمدەك قىزىرىپ كەتكەن بىر جۈپ ئاشىق ـ مەشۇق مەۋھۇم خىياللار ئىچىدە كابىنكىگە يۆلـ نىپ ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇشماقتا .

ئاپتوموبىل كېرەمباغنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، سالى ئېسىنى يىغدى . ئۇ دوختۇرخانىنىڭ ۋېۋىسكىسىنى غىل ـ پاللا كۆرۈپ قالغاندى . توۋا ، تەڭرىنىڭ بۇ غەلىتە ئويۇنلىرىنى ! ... بۇنىڭدىن تۆت يىل بۇرۇن ، تەقدىر سالىنى قىزىل دەرياسىنى ئاتلىتىپ ، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ماكانىدىن ئوتتۇز كىلو مېتىر جەنۇبقا قوغلىغانىدى . مانا بۇگۈن تۇمەن دەرياسىنى ئاتلىـ تىپ شىمالغا قوغلاۋاتىدۇ... ئۇ زادى نېمە گۇناھ قىلغان ؟ تەڭرى ئۇنىڭ قايسى گۇناھىغا مۇشۇنچىلا قاتتىق جازا بېرىدۇ ؟ ھېچ بولمىسا ، ئۆزى تۇغۇلغان ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ، مەھەللىسـ نى ، بىر چاغلاردا تەڭتۇشلىرى بىلەن «ئوردىكام» ئويناپ چاققا چىقىرىۋەتكەن ئەگرى ـ بۇگرى ، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل كوچىلارغا بىر قېتىم دەسسەپ باقالغان بولسا كاشكى !...

سالى سېپىل ئىچىدە تۇغۇلغان ، ئۆيمۇ سېپىل تۇۋىدە ئىدى . تاكى ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگۈچە ، ئۆينىڭ دەرۋازىسىدىن چىقسىلا سېپىلنىڭ قالدۇقىنى كۆرەتتى . كېيىن ئۇمۇ چېقىلىپ ، ئورنىغا قەۋەتلىك بىنا چۈشۈپ ، ئاۋات رەستىگە ئايلاندى . ئۇنى تۆت يىل مۇساپىرلىق دەشتىدە سەرسان قىلغان تەقدىر ـ قىسمەت ئۇنى ئاشۇ مەھەللە ، ئاشۇ رەستىگە يېقىن يولاتماستىن ، قەدىمىي سېپىل ئىزىغا يانداشقان يول بىلەن يەنە بىر مۇساپىرلىق دەشتىگە ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ··· «ئوتانلىق» نەدە ؟ ئۇقانداق يەر ؟ ئۇ يەردە قانداق ئىش قىلىدۇ ؟ نەچچە كۈن ؟ سالى بۇلارنىڭ بىرىنىمۇ بىلمەيدۇ ، بىلگۈسىمۇ يوق . تاجىگۈل قېشىدىلا بولىدىكەن ، ئۆلۈمىمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن راھەت ، دوزاخمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوخشاشلا جەننەت !···

بىراق ، ئۇ چىدىمىدى . ئەزىزانە قەشقەرگە چىدىمىدى . تاجىگۈلنى يېنىغا ئېلىپ ، ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ ئاۋات كوچا ـ رەستىلىرىنى بىر قېتىم ئايلاندۇرۇۋالمىغىنىغا قاتتىق ئۆكۈندى . يۈرىكى قان يىغلاۋاتىدۇ ـ يۇ ، چىرايىدا تەبەسسۇم . چۈنكى قېشىدا تاجىگۈل···

ئەنسىز كېچىلەر

تۆلەندى «داجەي» ئاچچىقىدا «ۋاققىدە» يېرىلىپ كەتكۇدەك بولغانىدى . ئۇ دادۇينىڭ سەيناسىدا بۇيرۇق كۇتۇپ ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇشقان تەۋەككۇل «پىستەك» قاتارلىق خەلق ئەسكەرلىرىگە كەسكىن بۇيرۇق قىلدى :

— سالى دېگەن نەق ئەكسىلئىنقىلابچى ئاسمانغا چىقىپ كەتكەن بولسا تاپىنىدىن ، يەرگە كىرىپ كەتكەن بولسا كوكۇلدىن تۇتۇپ ، ئۆگۇندىن قالدۇرماي دادۇيگە ئۇندۇرۇڭلار !... ھەر كۇنلۇكىگە ئىككىدىن گۇڭ خاتىرىلەيمىز . ھازىرلا بېرىپ ، ئامبارچىدىن ئالتە جىڭدىن بۇغداي ئۇنى ئېلىۋېلىڭلار . يولدا نان تېگىشىپ يەيسىلەر . بۇ نورما سىرتىدا بېرىلگەن مۇكاپات . ئۇقتۇڭلىمۇ ؟

— ئۇقتۇق !...

— ھە ، مېڭىڭلار ئەمىسە !...

زۆرۇر تېپىلغاندا ، تۆلەندى «باغلا !» دەپ بۇيرۇق قىلسىلا ، قىلچە تەمتىرىمەستىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىنىمۇ تاغاقتا چىقىرىپ باغلاشتىن يانمايدىغان بەش نەپەر تاللانغان خەلق ئەسكىرى ئوتتۇز جىڭ بۇغداي ئۇنىنى خالتىغا قاچىلاپ يۇرۇپ ، مىلتىق ـ ئاپتوماتلىرىنى مۇرىلىرىگە ئېسىشقىنىچە دادۇي دەرۋازىسىدىن چىققاندا ، ئەزالار ئەمدىلا ئەتىگەنلىك «دولقۇن» دىن يانغانىدى . ھېچكىمۇ قىلچە ھەيرانلىق ھېس قىلمىدى . ئەمما ، ناشتىدىن كېيىن سالىنىڭ نەگدۇر غايىب بولغانلىقىنى ئۇلۇغ ـ ئۇششاقنىڭ ھەممىسى بىلىپ بولدى...

تۇنۇگۈن كەچكىچە ، تەۋەككۇل «پىستەك» يېزىپ بەرگەن تىزىملىك بويىچە سالىننىڭ ئۇلپەتلىرىنى بىر ـ بىرلەپ سوراق قىلىپ ، تۇن تەڭگىچە سالى بىلەن ئېلىننىڭ جىنايى ماتېرىيالىنى رەتلەپ چىققان تۆلەندى باشقىلارغىمۇ ئۆز لايىقىدا «تون» پىچـ- تى . ئاندىن ھاراق زاۋۇتىنى يوقلىدى . ئۇ يەردە نەچچە چوشقـ- ىنىڭ كەينى ـ كەينىدىن كۇچۇكلىگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ ، چوشقا فېرمىسىغا كىردى . كۆرۈڭ بۇ ئامەتنى ، قاراڭغۇ چۈشـ- كەندىن بېرى ، تۆت چوشقا سەككىزدىن ئوتتۇز ئىككىنى كۇـ چۇكلەپ ، بەشىنچى چوشقا تولغاق يېگىلى تۇرۇپتۇ ! خۇشاللىقتا ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن تۆلەندى چوشقا فېرمىسىدا تۇنىدى . ئۇ ناشتىدىن كېيىنلا گۇڭشېگە بېرىپ ، سالى بىلەن ئېلىنىڭ ماتېـ- رىيالىنى مەتكېرىمگە كۆرسىتىپ يولىورۇق ئالماقچى ؛ «خىمـ- يىۋى ئوغۇت زاۋۇتلىرى» نىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلماقچى بولغانىدى . بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ سىياسىي جە- ھەتتە ئالاھىدە سەزگۈر ئادەم ئىكەنلىكىنى مەتكېرىم ئالدىدا يەنە بىر قېتىم كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ، مەتكېرىم خىيالىغىمۇ كەلتۇرمىگەن ، تىلىغىمۇ ئېلىپ باقمىغان يەنە بىر «نەق ئەكـ- سىلئىنقىلابچى» ئېلى «فۇداۋ» نىڭ كونا ـ يېڭى جىنايەتلىرىنى يېپىدىن يېڭىسىگىچە سۆزلەپ ، ئۇنىمۇ سالى بىلەن قوشۇپ نۇقتىلىق پىپەن قىلىش ؛ ئاندىن ئۇنىڭغىمۇ سالى بىلەن ئوخـ- شاش جازا بېرىش توغرۇلۇق تەكلىپ بەرمەكچى ئىدى . كىم بىلسۇن ، تاڭ سۇزۇلەر ـ سۇزۇلمەستىن ، تەۋەككۇل «پىسـ- تەك» ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى ـ دە ، قۇلىقىغا پىچىرلىدى .

ـــ سالى قېچىپتۇ ! ؟ ـــ تۆلەندى قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەيلا قالدى . ئاچچىقىدا ئۆزى بىلەن تەۋەككۇلدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيدىغان مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلىۋەتكىنىنى تۇيماي قالدى ، ـــ ۋە نان قېپى ، مەن نېمىدېگەن ؟ ئەستەغپۇرۇللا... كېچىچە ئۇـ

نىڭغا كۆز ـ قـۇلاق بولماي ، ئاچاڭـنىڭ تۇڭـلۇكىنى ماراپ-
سەن ـ دە ؟ !...
ـــ ياق ، مەن... مەن ئۇ گۈينىڭ ئۆگزىسىدە ئولتۇرغان .
ـــ ئەمىسە نېمىشقا ئۇنى قاچۇرۇپ قويدۇڭ ؟...
ـــ مەن... مەن...
ـــ ئۇخلاپ قالغانمىدىڭ ؟ !
ـــ ياق . ئۇ... ئۇ مەن كېلىشتىن بۇرۇن قېچىپ بولاپتە-
كەن...
ـــ نېمە ! قېچىپ بولاپتىكەن ؟ تاڭ ئاتقاندا كەلگەنمىدىڭ ؟
ـــ ياق . قارائغۇ چۈشۈشىگىلا ئۆگزىسىگە چىقىپ بول-
غان ، بايا ئانىسىنىڭ دېيىشىچە...
ـــ ئانىسى نېمە دەيدۇ ؟
ـــ تۇنۇگۈن سالى كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپلا : «دادۇيگە
مىنىبىڭلارنىڭ يىغىنىغا بارىمەن» دەپ چىقىپ كېتىپتىكەن...
ـــ ھىم ،... شۇنداق قىلىپ «مەندىن چاققان كەپتۇ»
دېگىن... سەن چاندۇرۇپ قويغانمىدىڭ يا ؟
ـــ ياق . مەن...
ـــ قورقما ، مەن ساڭا ئىشىنىمەن... ھە ، توغرا... چوقۇم
بىز ئەھۋال ئىگىلىگەن ھېلىقى گۈيلارنىڭ بىرەرى ئۇنىڭغا ياخ-
شىچاق بولۇش ئۈچۈن ، قۇلىقىغا پىچىرلاپ قويغان گەپ !
... ھە ، ماڭا قارا ، سەن ئاۋۋال ئۆيۈڭگە بېرىپ قورسىقىڭنى
تويغۇزۇپ ، ئۆزۈڭگە ئوخشاش چەبدەس مىنىبىڭ بالىدىن تۆتنى
تاللاپ كەل . سالىنى قانداق تۇتۇش توغرۇلۇق يولىورۇق بېرە-
مەن...
تۆلەندى «يولىورۇق» بەردى . گۈڭشېگە بېرىپ ، مەتكە-
رىمگە ئەھۋالنى دوكلات قىلدى ۋە ئۇنىڭدىن «يولىورۇق» ئال-
دى . توختى تۇرنى ساقلاپ چۈش قىلغان بولسىمۇ ، ئۇنى ئالغە-
لى كەتكەن سوپۇرئاخۇن قۇرۇق ھارۋىنى ھەيدەپ قايتىپ كەل-

دى . ئۇنىڭ دېيىشچە ، توختى تۇر ناھىيىدە يىغىنغا قاتنىشىدى-
كەن . قاچان قايتىپ كېلىشىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن . قارىغاي-
دا ، ناھىيىنىڭ تېلېفونى بۇزۇلۇپ قالغاچ ، گۇڭشېنى خەۋەرلەن-
دۇرۇپ قويالمىغان ئوخشايدۇ...

تۆلەندى كېيىن نېمە ئىش قىلدى ؟ ئۆزىمۇ بىلمىدى . كەچ-
قۇرۇن كۆز باغلانغاندا ئۆيىنى تېپىپ چامغۇرنى يوغان - يوغان
ياغاقلاپ ، پىشمىغان ئەنجان كاۋىسىنى شاپىقى بىلەنلا توغراپ
سېلىپ ئەتكەن ئاقئۇششاققا ئاران ئۇلگۇردى . قورسىقى ئەجدە-
ھادەك ئېچىپتىكەن ، بوۋىسىنىڭ بوۋىسىدىن مىراس قالغان چا-
رىدەك يوغان ئاياقنى ئىككى قېتىم بىكارلىدى . كەينى - كەينە-
دىن تۆت - بەش كېكىرىۋېتىپ ، ئەتراپقا شۇنداق بىر قاراپ ،
تاجىگۇلنىڭ داستىخاندا يوقلۇقىنى سەزدى - دە :

— تاجىگۇل كۆرۈنمەيدىغۇ ؟ — دېدى .

— ئانامنى يوقلىغىلى كېتىپتى . قوندۇرۇپ قالغان ئوخ-
شايدۇ...

رەنىخان ئېرەڭسىزلىك بىلەن سۆزلىگەچ ، داستىخاندىكى
قاچىلارنى يىغىشتۇرۇشقا تۇتۇندى . تۆلەندى غۇتۇلدىغىلى تۇر-
دى :

— ما بالىنى... مۇشۇنداق قاتىلاڭچىلىق چاغدىمۇ...
سىلىمۇزە...

بالىلار ئۇخلاپ قېتىپ كېتىشتى . تۆلەندىمۇ ، رەنىخانمۇ
تېخىچە ئويغاق . بىرى «ئۇھ» تارتسا ، بىرى ئۇلۇغ - كىچىك
تىنىدۇ . ئۆي ئىچى گۆردەك قاراڭغۇ . ئوچاقتىكى قوقاسمۇ
كۆزىنى يۇمغان . ئوچۇق تۇڭلۇكتىن بىر تال يۇلتۇزنىڭ «پىل-
لىدە» قىلىپ ئېقىپ كەتكىنىنى غىل - پاللا كۆرۈپ قالغان
رەنىخانىنىڭ يۈرىكى ئېغىپ ، تۇيۇپ - تۇيمايلا سوزۇپ بىر
«ئۇھ» تارتتى ، ئاندىن :

— دادىسى ، — دېدى يۇزىنى تۆلەندى تەرەپكە بۇراپ ، —

تاشمەتخان ئۇنسۇرنىڭ ئوغلى سالىنىڭ قېچىپ كەتكىنى راستما !؟

ـــ راست ، ـــ تۆلەندى خۇشياقماسلىق بىلەن سوغۇققىنا جاۋاب بەردى .

ـــ نېمىشقا قېچىپتۇ ؟

ـــ نېمىشقا قاچاتتى ، تۇرمىدە ياتقۇسى كېلىپ قاچامدۇ !...

ـــ ئۇنى تۇتۇپ كەلگىلى مىنبىنىڭ ئەۋەتتىڭلىما ؟

ـــ ھەئە .

ـــ مەن تاجىگۇلدىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن...

بۇ گەپ تۆلەندىگە تولىمۇ غەلىتە تۇيۇلدى . يۇرىكى نېمىنە-دۇر سەزگەندەك ئەنسىز دۇكۇلدەپ ، خوتۇنىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى :

ـــ نېمىشقا ئەنسىرەيسىلە ؟ بايا «ئانامنىڭ قېشىدا قونۇپ قالدى» دەۋاتاتتىڭلىغۇ ؟

ـــ «بالىلارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ قالمىسۇن» دەپ شۇنداق دەپ قويغان... ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن...

ـــ نېمە ! ـــ تۆلەندى ئاستىدىن بىر نەرسە ئىنتىرگەندەك ئەندىكىپ ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى . يوتقان بىلەن بېلىنىڭ تۆۋىنىنى يۆگەپ ، خوتۇنىغا تىكىلدى ، ـــ ماخوتۇننى... ئۆيدىن قاچان چىقىپ كەتكەن ؟

ـــ تۈنۈگۈن ئاخشام...

ـــ تۈنۈگۈن ئاخشام ؟... نەگە باردىغانلىقىنى دېمىگەنمىدى ؟

ـــ «كېچىلىك چارلاشقا چىقىمىز» دېگەن ... ئەتىگەننىڭىزى ئۆيگە كىرمىسە ، مەن تېخى سىلىنى بىر يەرگە ئىشقا بۇيرۇغانمىكىن دەپ خاتىرجەم ئولتۇرۇۋېرىپتىمەن . بايا سىلە سورىغاندىلا كۆڭلۈمگە غەلىتە بىر گۇمان چۈشۈپ ، بالىلارنىڭ ئالدىدا يالغان گەپ قىلدىم...

ـــ ماخوتۇننى... ئەستا... بۇ گەپنى بالدۇرراق دېگەن

بولسائكلىچۇ !...

— بالدۇررىاق دەي دېسەم ، سىلە يا ئۆيگە كىرمىسەكلا ، ئىزدەپ باقاي دېسەم ، نەدە يۈرگەنلىكىكلىنى بىلگىلى بولمىسا .

تۆلەندى «پۇششىدە» بىر تىنىپ ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتـتى . خېلى ئۇزۇن ئويلىنىپمۇ خوتۇننى ئەيىبلىگۈدەك سەۋەب تاپالمىدى . ئۇنىڭ گەپلىرىمۇ ئورۇنلۇق ئىدى . تۆلەندى ئىچىدە ئۆزىنى ئەيىبلىگەچ سورىدى :

— ئىككىكلار بىر نەرسە دېيىشىپ قالمىغان بولغىيدىكلار ؟

— نېمە دەيدۇ مائادەم... مىجەزىمنى قوداكشىتماكلا ئاداق !...

— ئەمىسە نېمىشقا ئۆيگە كىرمەيدىغاندۇ ئۇ بالا ؟

— ... ...

ئارىغا خېلى ئۇزاق جىملىق چۈشتى . ئىككىيلەن نەچچە قېتىمدىن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ، نەچچە قېتىمدىن «ئۇھ» تارتىشتى . نېمىدۇر دېمەكچى بولۇشاتتى ـ يۇ ، دېيىشكە جۈرئەت قىلىشالمايتتى . تۆلەندى گەدىنىنى تاتىلىغىلى تۇردى . رەنىخان قورقۇمسىراپراق ئېغىز ئاچتى :

— هوي دادىسى...

— هە ؟ !

— تاجىگۈل سالى بىلەن بىللە كېتىپ قالغانمىكىن دەيمەنا...

— پوق يېمەكلا ! ئۇ بالا ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ !...

— سىلە بىلمەيسىلە ، ئۇ بالا...

رەنىخان قىزى بىلەن سالى توغرىسىدا بىلدىغانلىرىنى شۇنداقلا ئاغزىدىن چىقارغانىدى ، تۆلەندى :

— ھۇ سارائ ! — دېدى ئەلپازىنى بۇزۇپ ، — ئەسلىدە سەن سۈكۈت قىپتىكەنسەن ـ دە ! ؟... مۇشۇنداق ئىشنىمۇ مائكا بالدۇررىاق دېمەي...

— پەسرەك گەپ قىلىڭلا ! بالىلار ئاڭلاپ قالسا...

بۇ ئاگاھلاندۇرۇش تۆلەندىنىڭ ئۇنىنى ئۆچۈردى . ئۇ تالادا ئۆز سۆزلۈك ، تەكەببۇردەك كۆرۈنگىنى بىلەن ئۆي ئىچىدە ئاساسەن خوتۇنىنىڭ گېپىدىن چىقمايتتى . شۇنداق ئىش ، بالىلار بويىغا يەتسە ، ئائىلىدە ئانىنىڭ ئورنى ئۆسۈپ ، دادىنىڭ ئورنى بىرمۇنچە تۆۋەنلەيدۇ . نۇرغۇن «زومىگەر» ئەرلەرگە ئوخشاش ، تۆلەندىمۇ تۇيۇپ - تۇيمايلا «پەگا»غا چۈشۈپ قالدى . قانداق قىلىدۇ ؟ ئۇنى خوتۇنى ئەمەس ، بالىلىرى «پەگاغا ئىتتىردى» . قىزلاردىكى ھەرساغرا ، ھەر ئەمچەك ؛ ئوغۇللاردىكى كۈندىن - كۈنگە ئۆسۈپ بېرىۋاتقان بوي ، خەت تارتىپ ، كۆپىيىپ ، يېرىكلىشىپ بېرىۋاتقان ساقال - بۇرۇتلار گويا بېشى ئۈستىدىن بېسىپ تۇرغان ئېغىر تاشتەك ، ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ ، تىلىنى باغلاپ قويدى . ئۇنىڭغا ئايان ، باغۋەن مېۋىسىگە ئېغىز تېگىش نىيىتىدە كۆچەت تىكىدۇ ، پەرۋىش قىلىدۇ . ئەر - خوتۇنمۇ ئوخشاشلا ئۆز «كۆچەت»لىرىنىڭ مېۋىسىنى يېيىش ، سايىسىدا سايىداش كويىدا قان - تەر ئاققۇزىدۇ . تۆلەندىلەرمۇ شۇنداق قىلغان ، ئەجرىگە يارىشا ، بالىلىرى بىر - بىرىدىن قاۋۇل ، بىر - بىرىدىن چىرايلىق ، ئەقىللىق ، ئەخلاقلىق چوڭ بولدى . ئۇلارغا ھەرقانداق ئادەمنىڭ مەسلىكى كېلىدۇ . بىراق ، بىرەرسىمۇ «ئۇۋۇا» تۇزمىدى . «خېرىدار»سىمۇ يوق . تۆلەندى دەسلەپ بۇنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن . كېيىن بىلدى ، خوتۇنى بىلدۇردى . ئۇنىڭ چۈمسەلىگى ، ۋات - ۋاتلىقى ئۇنى سەگىتتى ، ئوقۇتتى ، كۆزىنى ئاچتى . ئوغۇل بالىلارنىڭ چوڭى يىگىرمە بەش ياشقا كىرىپمۇ خوتۇن قارىسى كۆرمىدى . ئۇچ قىزى «قېينانا» بولاي دەپ قالغان تۇرۇقلۇق «كېلىن» مۇ بولالمىدى .

نېمە ئۈچۈن ؟

بۇنى خوتۇنى چۈشەندۇردى . خوتۇنى ئۆزىدىن كۆپ ئەقىل-

لىق ئىكەن . تۆلەندى ئۇنىڭغا قايىل بولدى ، تەن بەردى . ئائىلە ئىشىدا ، بالىلارنىڭ ئىشىدا خوتۇننىڭ ئاغزىغا قارىمىسا بولمايدىكەن . لېكىن ، قاراپمۇ ھېچنېمە تاپالمىدى . شۇنداقتىمۇ يەنىلا ئۇنىڭ ئاغزىغا قارىمىسا بولمايتتى...

تۆلەندى ئەيمىنىپرەك ئەتراپقا قاراپ قويدى . كەنجى ئوغۇل — كومۇنا پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى . تۆت قىز — خاسىيەت ، مەغ-پىرەت ، سەمىيەت ، مەدەنىيەت — يانداكى ئۆيدە ، ئىلگىرى زىۋەرخان ئولتۇرغان ئۆيدە تېخىچە ئۇخلىماي ، بىر - بىرى بىلەن گەپلەشكەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ . نېمە دېيىشۋاتقان-لىقىنى ئۇققىلى بولمايدۇ .

ۋاي بىچارىلەر ، ۋاي بىچارىلەر !...

تۆلەندى چوڭقۇر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ ، خوتۇنىنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى . رەنجان ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن تاجىگۈل بىلەن سالىنىڭ ئىشىنى ئۇنىڭغا دېمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبلىرىنى مىسىل-داپ يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەردى . گەپلىرى ئىشىنەرلىك ، قايىل قىلارلىق ئىدى . تۆلەندى تىلىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈردى . كۆڭلىدە : «ئەخمەق خوتۇن مېنى ئايا-تىمىش تېخى !... شۇنىڭ ئورنىغا ، ۋاقتىدىلا دەۋەتكەن بولسا... خەير... » دەپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى . ئەگەر بالدۇررراق ئۇققان بولسا قانداق قىلىدىغانلىقى ، قانداق قىلغان بولسا ھازىر-قىدەك ئىشىنىڭ يۈز بەرمەيدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، خوتۇنىنى تىرىكلا يەۋەتكۈسى كېلەتتى - يۇ ، ئاچچىقىغا ھاي بېرەتتى .

ئېنىقراقى ، تاجىگۈلنىڭ سالىدىن ئىبارەت «نەق ئەكسىل-ئىنقىلابچى» بىلەن قېچىپ كېتىشىگە پەقەتلا ئىشەنمەيتتى ، ئىشەنگۈسىمۇ كەلمەيتتى . راست ئەمەسمۇ ؟ تاجىگۈل ئەقىل توختاتمىغان كىچىك بالا ئەمەس ، كۆڭۈلنى دەپ ئاتا - ئانىسى-نىڭ يۈز - ئابرۇيىنى ئويلىمايدۇ دېگەندىمۇ ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسى

ئىستىقبالىنى ئويلىماسلىقى مۇمكىن ئەمەس . ئەگەر راستتىنلا سالى بىلەن قېچىپ كېتىش نىيىتى بولغان بولسا ، ئانىسى گەپنى ئۇزۇۋۇتكەن ھېلىقى چاغدىلا بىر يانغا كېتىپ ، جىمى گۇناھنى ئانىسىغا ئىتتىرىپلا قويسا ، ھۆكۈمەتمۇ ، پۇقرامۇ ئۇنى ئەيىبلىمەيتتى . بۇ چاغقىچە ئۇلار توغرىسىدىكى پىتنە ـ پاساتلار ـ نىڭ قۇيرۇقىنى قۇم بېسىپ كېتەتتى . مانا ئەمدى قاراپ تۇرۇپ ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ شېرىكى بولۇش...

ياق ! بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ! ! ! ...

تۆلەندى ئۆزىگە ئاشۇنداق تەسەللى بەردى . لېكىن ، كۆڭلى ھامان خاتىرجەم ئەمەس ئىدى . ئۇيان ئۆتۈپمۇ ، بۇيان ئۆتۈپمۇ خوتۇنىدىن ئاغرىناتتى ، ئەيىبلەيتتى . ئەمما ، سىرتىغا چىقىرىشقا جۇرئەت قىلالمايتتى . ئۆزىدىن ئۆتكەن . ئۆزىنى خوتۇنى ، بالىلىرى ئالدىدا ئىنتايىن سۈرلۈك ، ئىنتايىن سىرلىق تۇتۇپ ، ئۇلارنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇۋالغان ؛ يۈرەك سۆزلىرىنى ئۆزىگە دېيەلمەس قىلىپ قويغان . مانا ئەمدى چېچىلغان بىلەنمۇ ، ئۆزىدىن «سىر» يوشۇرغان جاۋلداق خوتۇنىنى چاينىپ پۈركۈۋەتكەن بىلەنمۇ بىكار . بۇ ئىش خەلقئالەمگە يېيىلىپ كەتكۇچە ، قىزىنى نەدىن بولسا تېپىۋېلىشى كېرەك . ئاچقۇچ ـــ خوتۇنى . بۇ خوتۇن قىزىنى رەنجىتىپ ، ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولغان . قاچان ، نېمە سەۋەبتىن رەنجىتكەنلىكىنى ئېرىدىن يوشۇرۇۋاتقان گەپ !...

تۆلەندى ئېھتىياتچانلىق بىلەن سورىدى :

ـــ ئانا ـ بالا گەپ تالىشىپ قالمىغان بولغىيدىڭلا ؟

ـــ ياق .

ـــ ئۇكىلىرى بىلەن بىر نەرسە دېيىشىپ قالغان بولارمىدى يا ؟

ـــ ئوۋۇش ، نېمە دەيدۇ مائادەم... ـــ رەنسخان يېنى

بولۇپ ، تەكىيگە جەينىكى بىلەن يۆلەندى ، ـــ ئۇنداق بولسا مەن ئۇقماي قالامدىمەن ؟ ! تاجىگۇل ئۆزىغۇ دېمىسۇن ، ئۇكىلدىرى ماڭا دېمەي قالامدۇ ؟ ! مەن دېدىمغۇ ، ئۇ چوقۇم سالى دېگەن لۇكچەكنىك كەينىدىن كەتكەن گەپ !...

رەنىخان : «تاجىگۇلنىك قورسىقىدا سالىنىك بالىسى بار...» دەۋەتكىلى تاس قالغان ئاغزىغا «ۋاققىدە» كاچاتلاپ ، بوغنۇقۇپ - بوغنۇقۇپ يىغلاپ كەتتى . بۇ تاسادىپىي ھادىسىدىن تېكىرقاپ كەتكەن تۆلەندى بىر ھازا ئۇنىڭغا تىكىلىپ جىمجىت ئولتۇرغاندىن كېيىن :

ـــ بولدى ، يىغلىماڭلا ، ـــ دېدى قولىنى ئۇنىك مۇرىسىگە قويۇپ ، ـــ خەق تاجىگۇلنىك گېپىنى چىقىرىپ قالسا : «چوك ئانىسىنىڭكىگە كەتكەن» دەڭلا . بالىلارمۇ شۇنداق دېسۇن . سورىمىسا ، ئۇنىك گېپىنى قىلماڭلار... ھە راست ، سىلە ئەتە «دولقۇن»دىن يېنىپلا ئاناڭلىنى يوقلىغاچ ، جىمى تۇغقانلارنىك ئۆيىنى تىك - تىكلاپ بېقىڭلا . بىرسىنىڭكىدە بولمىسا ، بىرسىنىڭكىدىن چىقىپ قالار...

ئۇلار شۇنداق پۇتۇشتى ۋە شۇنداق قىلىشتى . لېكىن ، تاجىگۇل تۇرماق ، ئۇنىك قارىسىنى كۆرگەن ئادەممۇ تېپىلمىدى . رەنىخان قانداق بولدىكىن - تاك ، تۆلەندىكە بۇ ئالەم دوزاخ ، ئاش ـــ تائام ھارام بولدى . روھى چۈشۈپ ، چىرايى سولغۇنلىشىپ كەتتى . كىشىلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، چوشقا فېرمىسىدىن چىقماس بولۇۋالدى . كۆز ئالدىدىن سالى بىلەن تاجىگۇل بىردەممۇ نېرى بولمايتتى . ئۇلارنى بىردەم بىر - بىرى بىلەن ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ ، ئۆزىگە قاراپ مەسخىرىلىك ھىجىيىۋاتقان ھالەتتە كۆرسە ، بىردەم قوللىرى كەينىگە قىلىپ باغلانغان ، تەۋەككۇل «پىستەك» قاتارلىق ئەزىمەتلەر مىلتىق - ئاپتوماتلارنىك پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ ئالدىغا سېلىپ كېلىۋاتقان ھالەتتە كۆرگەندەك بولاتتى . ئۇلارنى باش - كۆزى يېرىلغان ،

كۆكەرگەن ، ئىشىشغان ھالەتتە كۆرۈپ نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولاتتى...

— نەق ئەكسىلئىنقىلابچى سالى بىلەن ئۇنىڭ شېرىكى تاجىگۈل «داجەي» تۇتۇلۇپتۇ !

— قېنى ، قېنى ؟ !

— ئاينا ، مىنبىكلار يالاپ كېلىۋاتىدۇ !...

— دادۇيگە ئەكىرىپ كەتتى !

— ئىتتىك بولۇڭلار ، تاماشا كۆرۈمىز !

— ... ...

ھەممە يەردە غۇلغۇلا ، ھەممىلا ئادەم ئالدىراش . ئۆيلەرـ دىن ، ئېتىزدىن ، خاماندىن... دادۇيگە قاراپ ئېقىۋاتقان ئادەمـ نىڭ هودۇدى يوق... ئادەمنىڭ تولىلىقىدىن دادۇي هويلىسى تار كېلىپ ، ئەگىن ئالدى ، يوللارمۇ قىستا ـ قىستاڭ . قۇلاقنى پاڭ قىلغۇدەك ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ، قىيا ـ چىيا...

ئەنە ، سالى بىلەن تاجىگۈلنى پىچەن سەھىنىسىگە ئېلىپ چىقىشتى . خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مۇشت ـ پەشۋالىرى ئاز كەلـ گەندەك ، غەزەپلەنگەن بىر قىسىم ئامما تەرەپ ـ تەرەپتىن ئېتىلىپ چىقىپ ، ئۇلارنى شۇنداق قاتتىق دۇمبالاپ كېتىشتىـ كى ، بۇ بىر جۇپ قاچقۇن يەر دەسسەپ تۇرالماي ، بېشىچە موللاق ئاتتى . ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنىمۇ بىلگىلى بولمايدۇ . يەنە مۇشت ، يەنە پەشۋا...

— تۆلەندى «داجەي»نى ئاچىقىڭلار !

— تۆلەندى «داجەي»نەق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى قانداق قاچۇرۇۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەرسۇن !

— تۆلەندى دېگەن قوي تېرىسى يېپىنىۋالغان بۆرىنى پىچەن قىلىپ سېسىتىۋېتەيلى !

— تۆلەندى دېگەن...

تۆلەندى قىستا ـ قىستاڭچىلىقتا مىدىرلاش تۇگۈل ، تۇزۇك

نەپەسمۇ ئالالمايۇاتاتتى . ئەمما ، كاللىسى سەگەك ، كۆزلىرى روشەن ئىدى . ئۇ ھەممىنى كۆرۈپ ، ئاڭلاپ تۇرۇۋاتاتتى . ئۆزى ئۇيۇشتۇرغان ، ئۆزى باش بولغان نۇرغۇن قېتىملىق داغدۇغدىلىق ، ھەيۋىسى يۈرەكلەرنى سىرقىرىتىدىغان پىپەن يىغىنلىرىنى بىر - بىرلەپ ئەسلەپ باققان بولسىمۇ ، ھېچقايسىسىنى بۇگۈنكى بۇ يىغىلىشقا پەقەتلا ئوخشىتالمىدى .

بۇ نېمە ئۈچۈن ؟ زادى نېمە ئۈچۈن ؟

ھە ، بىلدى ، بۇ ئادەملەرنىڭ خېلى كۆپى ئۇنىڭدىن تىل ئىشىتكەن ، تاياق يېگەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ قولىدىكى چەكسىز ھوقۇقنىڭ كۈچىدىن قورقۇپ ، ئۇنىڭ ئالدىدا «خوش ، خوش» دەپ قول باغلاپ تۇرۇشقان . مانا ئەمدى ئەقىلسىز قىزى شۇنداقلا «پوق»قا تېيىلىۋىدى ، پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭدىن تەۋر ھېساب ئېلىپ ، قورسىقىدىكى غۇمىنى چىقىرىۋېلىشماقچى بولۇۋاتىپتۇ... تېخى «بەش خىل ئۇنسۇر»لارنىڭمۇ قۇتراپ كەتكەنىنى كۆرمەمدىغان !...

— ۋە ئوغرى ! «ئاممىنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالسام ، ھېساب بېرىشتىن قۇتۇلۇپ قالارمەنمىكىن» دەۋاتامسەن ؟ ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ! — قاياقتىندۇر پەيدا بولغان تەۋەككۇل «پىستەك» قاتارلىق تۆت - بەش خەلق ئەسكىرى ئۇنىڭ قوللىرىنى كەينىگە قايرىپ ، ھەش - پەش دېگۈچە چەمبەرچاس باغلاپ ، بوينىغا سىرتماق سالدى . تۆلەندى ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي «ۋايجان !» دەپ توۋلىغاندى ، سىرتماق گېلىنى «غىققىدە» بوغۇپلا ئۇنىنى ئۆچۈردى . ئاياغلىرى لەڭپۇڭدەك بوشىشىپ ، يەر دەسسىيەلمىدى . ئۇلار ئۇنى دارقىرىتىپ سۆرەپ كېتىپ باراتتى ، — ما ئوغرىنىڭ ھارامزادىلىكىنى !... ماڭە ئىتتىك !... پىپەن قىلىشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئۆگىتىپ قويىمىز !...

تۆلەندى جان ئاچچىقىدا تىپىرلايتتى ، يۇلقۇناتتى ، سۆرۈ-

لۇۋالاتتى . تىپىرلىغانسېرى ، يۇلقۇنغانسېرى ، بويىنىدىكى سىرتـ
ماق تېخىمۇ چىڭىپ ، نەپىسى كېسىلىپ ، كۆزلىرى چانىقىدىن
چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ كېتىۋاتاتتى . سىيىپمۇ تاشلىدى
بولغاي ، تامبىلىنىك ئېغىدىن پاچىقىغچە چىلىق ـ چىلىق سۇ
بولۇپ كەتتى . كاساپەتلەر ، گېلىنى مۇشۇنداق بوغۇۋېرىپ ،
ئۆلتۈرۈپ قويمىسىلا مەيلىغۇ !...

تۆلەندى هوشىدىن كەتتى .

ـــ دادىسى ، هوي دادىسى !... نېمانداق قىلىسىلە ؟ كۆـ
زۈڭلىنى ئېچىڭلار !...

يەرنىك تېگىدىن چىققاندەك ئاڭلىنىۋاتقان تونۇش ئاۋاز تۆـ
لەندىنىك ئاغزىنى ئاچتى :

ـــ هە ، نېمە دەيسىلە ؟

ـــ نېمانداق ۋارقىراۋېرىسىلە ، ئادەمنى قورقۇتۇپ ؟

ـــ نېمە ؟ ۋارقىراپ ؟... كىمـا ؟ مەن نەدە ؟

ـــ نەدە بولاتتىڭلا ؟ ئۆيدە تۇرمامسىلە !...

ـــ ئۆيدە ؟ هە... ئۆيگە قاچان ئەكەلدىڭلا ؟

ـــ نېمە دەيدۇ مائادەم ؟ هوي دادىسى ، جېنىمنى چىقارـ
ماي ، كۆزۈڭلىنى ئاچساڭلىچۇ !...

تۆلەندى ئاخىر كۆزلىرىنى ئاچتى . لېكىن ، هېچنېمىنى
كۆرەلمىدى . ئۆيغۇ قاراڭغۇ ، مۇهىمى ئۇ تېخى پۈتۈنلەي ئېسىگە
كېلىپ بولالمىغانىدى . خېلىغىچە ئازا ـ مۇزا سۆزلەپ خوتۇنىنى
خېلى قورقۇتتى . ئېسىگە كېلىپ ئۆيەر ـ بۇيېرىنى سىلاپ
باققانىدى ، يا ئاغرىقىنى ، يا بىرەر غەيرىيلىكىنى بايقىمىدى .
ئۆيدە ـــ خوتۇنىنىك قېشىدا ياتقىنىنى سېزىپ ، كۆڭلى خېلى
ئارام تاپتى . ئەمما ، هەممە يېرىدىن پۇرقىراپ تەر قۇيۇلۇۋاتاتـ
تى .

ـــ ئۇ ـ ھ ـ ھ... ـــ دېدى ئۇ قولىنىك دۇمبىسى بىلەن
پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈۋېتىپ ، ـــ ئەجەب قاتتىق قارا

بىسىپتۇ... تاڭ ئېتىشقا خېلى بارما؟

— ھەئە، تېخى ئېشەك ھاڭرىمىدى.

— ھە... ئۇنداق بولسا بىرەم ئۇخلۇۋالايلى...

تۆلەندى ئۇخلىماقچى بولدى - يۇ، ئۇخلىيالمىدى. ئەمدى ئۇنى يېڭى بىر غەم — مۇبادا، تەۋەككۈل «پىستەك» سالى بىلەن تاجىگۈلنى تۇتۇپ ئەكېلىپ قالسا، ئۇلارنى، بولۇپمۇ تاجىگۈلنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش غېمى باسقانىدى...

لېكىن، ئۇ بىكارلا غەم يېگەنىكەن، ئەتىسى تۇن تەڭدە ئىشىك قاققان تەۋەككۈل ئۇچ كۈندىن بېرى قەشقەر شەھىرىدىكى چوڭ كىچىك ساراي، مېھمانخانىلارنى ئالا قويماي ئاختۇرغاندىن تاشقىرى، تاشمەت ئۇنسۇرنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ قازناق-لىرىغىچە ئاختۇرغان بولسىمۇ سالىنى تاپالمىغانلىقىنى دوكلات قىلدى. تۆلەندى كۆڭلىدە چايان چاققانداەك ئازابلىنىۋاتقان بول-سىمۇ خەلق ئەسكەرلىرى ئالدىدا قىلچە چاندۇرمىدى.

— تازا ھاردىڭلار ھە؟ — دېدى ئۇ زورلاپ كۈلۈمسە-رەپ، — بېرىڭلا، ئەتە چۈشكىچە ئوبدان ئارام ئېلىڭلار. چۈشتىن كېيىن بۆلەك ۋەزىپە بار...

تۆلەندى ئۇلارنى ئۇزىتىپ دەرۋازىنى ياپتى - دە، «خەپ ئوغرى! — دەپ ئىچىدە پىچىرلىدى، — ئۆزۈڭ قاچۇرۇۋەتكەن لۇكچىكىڭنى ئۆزۈڭگە تاپقۇزمايدىغان بولسام...»

ئەمدىلىكتە تۆلەندىنىڭ كۆز ئالدىدا تاشمەت ئۇنسۇردىن ئىبارەت «تىرىك نىشان» پەيدا بولغانىدى...

* * *

گۈلزار ئىشكىتىن كىرگەندە، سوپۇرئاخۇن كەينىگە قاراپ-مۇ قويمىدى. ئۇ چىراغمۇ ياقمىغان بولۇپ، ئوچاقتا پىلىلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا مەيدىسىنى قاقلاپ ئولتۇراتتى. يوغان قورسە-

قىنى سۆرەپ ، قاراڭغۇدا تۆت كىلومېتىر يولنى ئاران بېسىپ كەلگەن گۈلزارغا ئۇنىڭ بۇ قىلىقى تولىمۇ غەلىتە تۇيۇلدى . ئاچچىقى كەلگىنىدىن پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى . بۇنىڭ-سىزمۇ كۆڭلى قاتتىق پاراكەندە ئىدى . شۇنداقتىمۇ چاندۇرماس-تىن :

— ئۆيدە ئىكەنلىدە ؟ مەن دوختۇرخانىدا ساقلاپ...

— ھىم... مېنىما !؟

سوپۇرئاخۇن قولىدىكى لاخشىگىر بىلەن ئوچاقتىكى ئوتنى بىر ئۇرۇپ كولۇڭغا چېچىۋەتتى . ئۇنىڭ بۇ قىلىقى گۈلزارغا قاتتىق هار كەلدى ، يۈرىكىگە پىچاق تىققاندەك بىئارام قىلدى . چۈنكى ئۇ ھېچقاچان سوپۇرئاخۇننىڭ بۇنداق قوپال مۇئامىلىسى-گە ئۇچراپ باقمىغان ، بۇنداق قوپال ئاۋازىنىمۇ ئاڭلاپ باقمى-غان . ئۇلار توي قىلغان بەش يىلدىن بېرى «مېھمان كىشىدەك» ئۆتۈشكەن . بىر - بىرىنى «سەن» دەپ تۇگۈل ، «سىز» مۇ دەپ بېقىشمىغان . بۇگۈن نېمە بولدىكىن ، سوپۇرئاخۇن ھېچقا-چان قىلىپ باقمىغان قىلىقنى قىلىپ ، ئىشتىن ھېرىپ - ئېچىپ ئاران كەلگەن گۈلزار ئىشكتىن كىرسە ، ئادەتتىكىچە ئەھۋال سورىمىدى . بۇمۇغۇ مەيلى ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويمىدى . گېپىنىڭ سېسىق ، ئاۋازىنىڭ تورۇڭ - تورۇڭلۇقى-نى دېمەيسىز تېخى !...

بۇنىڭسىزمۇ ، يولبويى مىشىلداپ يىغلاپ «ئۇھ» دېگۈدەك هالى قالمىغان گۈلزار بىراقلا «يېرىلماقچى» بولدى - يۇ ، ئۆزىنى تۇتتى . ھېسسىياتىدىن ئەقلى غالىپ كەلگەنىدى . ئىچى-دە : «ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ ؟» دەۋالدى - دە ، ئىشىكنى يې-پىپ ، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدى .

— بىر ئىشتىن خاپا بولۇپ قالغان ئوخشىمامىلا ؟

— ... ...

— مىجەزلىرى يوقمۇ يا ؟

— ... ...
— ۋىيىي ، نېمانداق قىلىدۇ مائادەم... ؟
— نېمە قىپتىمەن ! — سوپۇرئاخۇن «شارتتىدە» بۇرۇ-لۇپ ، گۈلزارغا يېڭىنىدەك قادالدى . تەرى سۆرۈن ، ئەلپازى قورقۇنچلۇق ئىدى . گۈلزار قورققىنىدىن كەينىگە چېكىنمەكچى بولغانىدى ، قولىدىكى سومكا يەرگە چۈشۈپ كەتتى . ئاياغلىرىمۇ يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەك ، ئۇنىڭغا بويسۇنمىدى ، نومۇس قىلـ-ماي گەپ قىلمدۇ تېخى !... ھۇ راخىنا بولۇپ كەتكەن شاپاقچى !... چىق ئۆيدىن ! ! !

سوپۇرئاخۇن چۈراپ ئورنىدىن قوپتى ـ دە ، گۈلزارنى گېلىدىن بوغۇپ ئىشىك تۈۋىگە ئەكېلىپ ، ئىشىككە «جاققىدە» ئۇسسۇتتى . گۈلزار مۇشۇكنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان چاشـ-قاندەك نېمە قىلىش ، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ، چەكچەيگەن كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىككىنىچە بۇتتەك قېتىپلا قالدى .

ئاجايىپ غەلىتە سوراق ـ سوئال :

— مەتكېرىم دېگەن شوۋچى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتىڭ بار ؟

— ... ...

سۈپۈرگە دېگەن ھارىمى كىمنىڭ بالىسى ؟

— ... ...

قورسىقىدىكى شۇمنى كىم ئۈندۈرگەن ؟

— ... ...

ئايىغى چىقماس سوئال ـ سوراق ، بىر ـ بىرىدىن قوپال ، بىر ـ بىرىدىن سېسىق تىل ـ ھاقارەت ؛ يۈرەكنى پارە ـ پارە قىلىۋەتكۈدەك قىيىن ـ قىستاق...

توۋا ، سوپۇرئاخۇن نېمە بولغاندۇ ؟ مەستمىدۇ ، يا ئېلىـ-شىپ قالدىمۇ ؟

ياق ، ئۇ ساق ئىدى !

ئەس ـ هوشى جايىدا سوراۋاتقان سوئاللىرى بىر ـ بىرىدىن ئورۇنلۇق ئىدى !

بۇ سوئاللار بۇرۇنراق ، خېلى بۇرۇنلا سورىلىشى ؛ گۈلزار ـ مۇ تېرىقچىلىك يالغاننى قوشماي ، تولۇق ، سوپۇرئاخۇن قايىل بولغۇدەك جاۋاب بېرىشى ؛ ياق ! سوپۇرئاخۇن سوراشتىن بۇرۇنلا سەمىمىيەت ـ راستچىللىق بىلەن ھەممە ئىشنى ئۇنىڭغا ئەينەن دەپ ، ئۇنىڭ ھېسداشلىقى ، كەچۈرۈم قىلىشىغا ئېرىشىشى كېرەك ئىدى ! بىراق ئۇ ئۇنداق قىلمىدى . توخۇ يۇرەكلىك قىلىپ ئۆزىنى نەچچە يىل قىينىدى ، ئۇنمۇ نەچچە يىل ئالدىدى ، ئالدىغاندىمۇ ، ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن شەيتانمۇ بىلىشكە ئۇل ـ گۈرمىگەن خىلمۇ خىل ھىيلە ـ نەيرەڭ بىلەن ئالدىدى !...

سوپۇرئاخۇن توغرا ئېيتتى ، ئۇ راستىنلا شاپاقچى ، راست ـ تىنلا جالاپ ، راستتىنلا ئۇچىغا چىققان يالغانچى ، يەرۇ ـ ئاسـ مانىنى قېزىپمۇ يەنە بىر جۇپتىنى تاپقىلى بولمايدىغان ئالدامچى ! ! !

بۇ راست ، قىلچە يالغىنى يوق راست !

بىراق ، بۇنى سوپۇرئاخۇن قانداق بىلدى ؟ بۇرۇنچۇ ؟

گۈلزار مانا مۇشۇ سوئاللارغا جاۋاب تاپالمىدى . سوپۇر ئاخۇندىن سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى . ئۆلۈم ئالدىدا ئەزرائىل ـ دىن جان تىلىگەندەك ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلالمىدى !

چۈنكى ، سوپۇرئاخۇن يولۇاسنىڭ پەنجىسىدەك كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ پاختىدەك يۇمشاق ، مايسىدەك يۇمران ، ئىنچىكە بوينىنى غەزەپ بىلەن بوغماقتا ، سىلكىمەكتە ، بېشىنى ئىشىككە ئۇسسۇتمەكتە ئىدى...

گۈلزار يىغلىمىدى . يۇلقۇنۇپ ، تىپىرلاپ ئۇنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چىقىشنىمۇ ئويلىمىدى . چەكچەيگەن ، ھېسسىز ، خۇدـ سىز كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىككىنىچە مىت قىلماي تۇرۇۋېردى . ئاياغلىرىنىڭ جېنى ئاللىقاچان چىقىپ بولغان بولۇپ ، سوپۇرئا ـ

خۇننىڭ كۆچلۈك قوللىرىلا ئۇنى ئۆرە تۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى . ئۇ ئۆزىنىڭ تېخىچە تىرىك ئىكەنلىكىنى قۇلاقلىرى سوپۇرئاخۇننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىيالاۋاتقانلىقى ، كۆزلىرى ئۇنىڭ قان تولغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىدىن بىلىۋاتاتتى...

ئۇ قۇلاقلىرىنىڭ پۈتۈپ قېلىشى ـــ مەڭگۈ ئاڭلىماس بولۇپ قېلىشىنى ، كۆزلىرىنىڭ بىر يۈمۈلغانچە ئىككىنچى ئېچىلماسلىقىنى بەكمۇ ـ بەكمۇ خالاۋاتاتتى ـ يۇ ، بەختىگە قارشى قۇلاقلىرى ھامان سەگەك ، كۆزلىرى تېخىچە روشەن ئىدى !

سوپۇرئاخۇن نېمە دېدى ، نېمىلەرنى دېسۇن ، ھەممىسى راست ، قىلچە خاتاسىز ئىدى . ھەممىسى گۇلزارنىڭ ئەيىبلىرى ـ گۇناھلىرى ئىدى !

گۇلزار شۇنچە جىق ئەيىب ، شۇنچە جىق گۇناھلىرى بار تۇرۇقلۇق ، سوپۇرئاخۇندەك پاك ، ئاق كۆڭۈل ئادەم بىلەن قاداقمۇ بىر ئۆيدە ، بىر يوتقاندا بىللە يېتىپ ، قانداقمۇ بىر داستىخاندا تاماق يېگەندۇ ؟

شەرمەندىلىك ! پەسكەشلىك ! ! نومۇسسىزلىق ! ! !

گۇلزارنىڭ قورسىقىدىكى ھامىلە توختىماي تېپىچەكلەپ ، ئەنە شۇنداق غەزەپلىك خىتاب قىلماقتا ئىدى !

گۇلزار بىلدى ، ئۇ ھەقىقەتەن شۇنداق پەسكەش ، نومۇسسىز ، شەرمەندە خوتۇن ئىكەن !...

قارىغاندا ، ئەزرائىلمۇ ئۇنىڭ ئىپلاس جېنىنى ئېلىشتىن سەسكىنىپ ، نومۇس قىلىپ ، ئۇنىڭدىن يىراقلاشقان ئوخشايدۇ !

سوپۇرئاخۇن ئۇنىڭ يۈزىگە «شالاقىدە» تۈكۈردى ـ دە ، گېلىنى قويۇۋەتتى . گۇلزار يېلى چىقىپ كەتكەن رېزىنكە قوچاقتەك بوشىشىپ ، نېمجان گەۋدىسىنى ئىشىككە مەھكەم چاپلاپ ، ئاستا پەسكە سىيرىلدى . ئەمدى ئۇ ئىككى قولى بىلەن يەرنى تىرناگەن ، ئاياغلىرىنى ئالدىغا سوزغان ھالدا ئىشىككە يۆلىنىپ ، قەيەرگىدۇر تىكىلىپ ئولتۇراتتى .

سوپۇرئاخۇن ئەلپازىنى تېخىمۇ بۇزۇپ گۇركىرىدى :

ـــ نېمىشقا گەپ قىلمايسەن ؟ ئىسىت سائىا قىلغان ئىخلاسىم !... ۋەجالاپ ، مەن بارغۇ ، ھەممە ئىشىكىنى بىلىمەن !... ئەگەر بۇگۇن راستىكىنى دېمەيدىغان بولساڭ ، چېچىكىدىن سۆرەپ ئاچىقىپ بۇلاققا تاشلاپ ، قورسىقىدىكى ھارامىلىق بىلەن ئىككىكىڭ جېنىنى ئالمايدىغان بولسام...

ـــ مەن... مەن دەي ، سوپۇرئاخۇن ، مەن...

گۇلزار دۇدۇقلاپ تۇرۇپ تىلغا كىردى . سوپۇرئاخۇن ئالدىغا بىر قەدەم چامداپ ، ئۇنىڭ بېشىدا دېۋەيلەپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى :

ـــ دە ، ئىتتىك دە ! بىرنىمۇ يوشۇرماي ، ھەممىنى ئوچۇق دە !...

ـــ ما... ماقۇل... مەن... مەن ھەممىنى...

گۇلزار «پائىكىدە» يىغلىۋەتتى . ئۇ شۇنداق پىغان بىلەن شۇنداق ئېزىلىپ يىغلىدىكى ، غەزەپتىن يۇرىكى تاشتەك قاتقان سوپۇرئاخۇننىڭ ۋۇجۇدىغا يىغا يامىشىپ ، يۇرىكى ئىت چىشلىگەندەك ئېچىشىپ كەتتى . شۇنداقتىمۇ ئۇ پېتىنى بۇزماستىن ، گۇلزارنىڭ بېشىدا دېۋەيلەپ ، ئۇنىڭ دۇدۇقلاشلىرىغا قۇلاق سالدى :

«چېنىقىش»قا كېلىپ ئىككىنچى قېتىملىق چاغاننى قەشقەر شەھىرىدە ـــ ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆيدە ئۆتكۈزگەن گۇلزار چاغاننىڭ ئاخىرقى كۈنى چۈشتىن كېيىنلا گۇڭشېگە قايتىپ كەلدى . قىزلار ياتقى گۇڭشې قورۇسىدا ، ئوغۇللار ياتقى بىرىنچى دادۇي ئىشخانىسىدا بولۇپ ، تامقى بىر ئىدى . گۇلزار ھەم تاماق ھەيئىتى ، ھەم ئىككى ئاشپەز قىزنىڭ بىرى ئىدى . يوقنى بار قىلىپ بېرىشكە نەجمىدىن ئىسىملىك يىگىت مەسئۇل ئىدى . ئۇلارغا تەقسىم قىلىنىدىغان ئىشنىڭ تۇرىمۇ ھەرخىل ، ئىش ئورنىمۇ ھېلى ئۇيەردە ، ھېلى بۇيەردە بولغاچ ،

ئەتىگەنلىك ، چۈشلۈك چاينى ئېتىزدا ئىچىپ ، چۈشلۈك دەم ئېلىشنىمۇ كۆپىنچە ئېتىز بېشىدا قىلاتتى . نەدە ئەمگەك قىلسا ، قازانىنىمۇ شۇ يەرگە ئاساتتى . ئەمەلىيەتتە ، «ئاشپەز »لەرمۇ ئەمگەكتىن ئايرىلمىغان بولۇپ ، سېرىق قوناقنىڭ ئۇنىنى پوملاپ زاغرا يېقىش ، كەچلىك تاماققا ئۇماچ چېلىش ، يوبدان ئېتىشتىن باشقا ۋاقىتلارنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىك بىلەن بىللە كەتمەن چېپىش ، قاپ ـ تاغار يۇدۇش بىلەن ئۆتكۈزەتتى . ئىشتىن يانغاندا ، ھەممەيلەن بىرەر تۇتامدىن بولسىمۇ چاۋار ـ چاتقال تەرگەچ كېلىپ ، ئوتۇن مەسىلىسىنى ھەل قىلاتتى . گۈلزار ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئىشچان ، ئەڭ چىداملىق قىز ئىدى .

گۈلزار ئەنە شۇ مەقسەتكە يېتىش يولىدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن تىرىشۋاتاتتى .

بۈگۈنمۇ ئۇ ئاشۇ مەقسەت بىلەن بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن بۇرۇنراق بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى . بىراق ، ئۇنىڭدىن بۆلەك ھېچكىم كەلمىگەنىكەن . بۇ يەردە ئۇنىڭ سەپداشلىرى تۈگۈل ، گۈڭشې كادىرلىرىمۇ كۆرۈنمەيتتى . گۈلزار دەرۋازىۋىدىن يا ـ تاقنىڭ ئاچقۇچىنى ئالدى ـ دە ، ياتاقتا كىرىپ ئۆزىنى ئورۇنغا تاشلىدى . ياتاق مۇزدەك سوغۇق ، ئوتياش ساقلايدىغان گەمىدەك زەي ، نەمخۇش ئىدى . سەككىز نەپەر قىز ئۇچۇن قېرى سۆگەتنىڭ شېلى بىلەن قول ئۇچىدىلا قۇراشتۇرۇلغان قۇرما كارىۋات ـ نىڭ ئەڭ چېتى ـــ مەشتىن ئەڭ يىراق بۇلۇڭى ـــ گۈلزار ـ نىڭ جايى ئىدى . گۈلزار نېمە ئۈچۈندۇر چوڭقۇر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى ، قىزلارنىڭ يوتقان ـ كۆرپىلىرى چىرايلىق ، رەتلىك يىغىلغان بولۇپ ، قۇرما كارىۋاتمۇ ، يەرمۇ پاكىز ئىدى . تۆت تامغا زەدىۋال تارتقاندەك بىر ـ بىرىگە يانداپ قاتار ئېسىۋېتىلگەن رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ھەرخىل كىيىم ، ھەرخىل مۇھىت ، ھەرخىل قىياپەتتىكى رەڭ ـ

لىك سۇرەتلىرى ياتاقتا ئۆزگىچە ھۆسن قوشقانىدى . قۇرما كارىۋاتنىڭ ئايىغىدىكى بوشلۇققا مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇپ توختىتىلغان ئوچ دانە شىرە ئۈستىنى «ماۋ زېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» ، «ئوچ ئەسەر» ، «بەش ئەسەر» ۋە بۇ ئەسەرلەردىن يېزىلغان تەسىراتلار بىلەن تولۇپ كەتكەن چوڭ كىچىك خاتىرە دەپتەرلەر بىر ئالغانىدى . ئوتتۇرىدىكى شىرەدە ھاراق شىشىگە پىلىك ئېشىپ قىلىنغان جىن چىراغ چوقچىيىپ تۇراتتى . دېرىزە تەكچىسىدە بولسا بىردانە چايدان بىلەن قىزلارنىڭ تاماق قاچىلىرى دۇم كۆمتۇرۇكلۈك تۇراتتى...

گۈلزار سەل توڭغانىدەك بولۇپ ، پاختىلىق چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىگە قول ئۇزاتقانىدى ، ھەممىسى ھىم ئېتىكلىك ئىكەن . مەشكە ئوت قالماقچى بولدى ـ يۇ ، قالمىدى . «بىر چاڭگال كۆمۈر بولسىمۇ ئايلىپ قالسۇن ، ـــ دېدى ئىچىدە پىچىرلاپ ، ـــ قىزلاردىن بىرەرسى كەلگەندە ياقارمەن...» ئۇ ئۆتۈكىنى سېلىپ ، ئۇنىڭغا يۇقتان توپا ـ تۇمانلارنى ئەسكى لاتا بىلەن پاكىز سۇرتتى ـ دە ، يەرگە قويۇپ قويدى . ئاندىن يىغىقلىق ئورۇن ـ كۆرپىسىنى سېلىپ ، بېلىنىڭ تۆۋىنىنى يوتقان بىلەن يۆگەپ ، تامغا يۆلىنىپلا كۆزلىرىنى قىيا يۇمدى...

ئۇ ئاشۇنداق ھالەتتە قانچىلىك ۋاقىت ئولتۇردىكىن ، بىر چاغدا كۆزلىرىنى ئاچسا ، ئاللىقاچان گۈگۈم چۈشەي دەپ قاپتۇ . بەدىنى تاغار يۈدىگەندەك تېلىپ ، بېشى ئىسكەنجە بىلەن قىسقاندەك قاتتىق ئاغرېتىپتۇ . دىمىغى ، تامىقى قۇرۇپ ، كۆزلىرى ياشاڭغۇراپ ، قۇم تىققاندەك ئېچىشۈېتىپتۇ .

«ئاپلا ، زۇكام تەگكەن ئوخشىمامدۇ ؟ !...»

گۈلزار چۆچۈپ پېشانىسىنى تۇتۇپ باققانىدى ، بىر تونۇرنىڭ ئوتى كۆيۈۋاتىپتۇ . يۈزىمۇ ، مەيدىسىمۇ ، ھەممە ، ھەممە يېرىگە ئوت كېتىپتۇ !

گۈلزار ئىككى سەكرەپلا گۈڭشي دوختۇرخانىسىغا چىقىپ

دورا ئېلىپ يېمەكچى بولدى ـ يۇ ، چىققۇسى كەلمىدى . دېرىزدىكى چايداندىن قاينىقسۇ قۇيۇپ ئىچمەكچى بولدى ـ يۇ ، ئۇنىڭ سۇنىڭ ئاللىقاچان مۇزلاپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ، بۇ نىيىتىدىنمۇ يالتايدى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇنىڭ مىدىرلىغۇسىمۇ ، مىدىرلىغۇدەك ھالىمۇ يوق ئىدى . ئاياغ تەرەپكە بىر ئاز سىيرىلدى ـ دە ، بېشىنى ياستۇقىغا قويۇپ ، يوتقان بىلەن چۈمكىدى . بەلكى قېنىپ بىر ئۇخلىسا قىزىتمىسى يېنىپ ، بېشىنىڭ ئاغرىقى قويۇپ بېرەر . بۇ ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى تۇنجى قېتىم زۇكام بولۇشى ئەمەسقۇ !...

— گۈلزار ... گۈلزار ، كۆزىڭىزنى ئېچىڭە ! ... مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە ؟...

يەر تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك ئاڭلىنىۋاتقان ئاۋاز بىلەن تەڭلا ، پاقالچىقىدا يىلاندەك سويلاشقا باشلىغان مۇزدەك بىر قول گۈلزارنىڭ كۆزلىرىنى ئېچىشقا مەجبۇر قىلدى . ئاچتى ـ يۇ ، ئومىلىقتا جىنغا يولۇققاندەك چۆچۈپ ، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا چۇراپلا ئۆرە بولۇپ ، ئاياغلىرىنى ئىتتىك يىغىۋالدى .

جىن چىراغ يېقىۋېتىلگەن بولۇپ ، ياتاق غۇۋا يورۇق ئىدى . گۈلزار سەل ئېسىنى يىغىپ ، ئايىغىدا تۇرغىنى قانداقتۇر جىن ئەمەس ، بەلكى «ۋېيشىڭ» گۇڭشېنى بىر قولىدا چۆرۈۋاتقان كاتتا ئەرباب — مەتكېرىم ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، خىجىل بولغىنىدىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى .

مەتكېرىم گويا ئامراق قىزىدىن ھال سوراۋاتقان مېھرىبان ئاتىدەك سەمىمىي تەبەسسۇم بىلەن سورىدى :

— مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە ؟

گۈلزار قورۇنۇپ تۇرۇپ ، تىلىنىڭ ئۇچىدىلا دۇدۇقلىدى :

— بې... بېشىم ئاغرىپ...

— ئاپلا... ئەجەب بالدۇررراق ئۇقماپتىمەن !... ھېلى بىر نەرسە لازىم بولۇپ ئىشخانىغا كېلىپ ، دەرۋازىۋەندىن سىزنىڭ

كەلگىنىڭىزنى ئۇقۇپ ، بىر يوقلاپ چىقاي دەپ كىرىپ قاپتىمەن . بولمىسا... توختاڭ ، مەن «شاققىدە» چىقىپ ئىككى تال دورا تېپىپ كىرەي...

مەتكېرىم گۈلزارنىڭ جاۋابىنىمۇ كۈتمەستىن ، ئالدىراش سىرتقا چىقىپ كەتتى . گۈلزارنىڭ يۈرىكى «شۇۇرىدە» ئېرىپ ، كۆز چاناقلىرىغا ئىختىيارسىز ياش قاپلاشتى . ئۇ ئەمچەكتە تەلمۈرگەن يېتىم قوزىدەك كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ ، ئۇنىڭ كەينىدىن تەلمۈرۈپ قالدى .

مەتكېرىم بىر قولىدا پىيالە ، بىر قولىدا بىرمۇنچە ئالىيېشىل دورىنى كۆتۈرگەن ھالدا قېشىدا پەيدا بولغاندا ، گۈلزارنىڭ پىستە پوستىدەك نېپىز لەۋلىرى شامال سوققان يوپۇرماقتەك تىترەپ ، كۆز ياشلىرى كەچ كۈز يامغۇرىدەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى .

— يىغلىماڭ قىزىم ، — مەتكېرىم پىيالە بىلەن دورىنى كۆتۈرگىنىچە ، قۇرما كارىۋات ئۈستىدە تىزلىنىپ مېڭىپ ، گۈلزارنىڭ قېشىغا كەلدى . ھەممە يېرىدىن گۈپپىلدەپ ھاراقنىڭ ھىدى كېلىۋاتاتتى . گۈلزار سەسكەنمىدى . ئەكسىچە ، ئەتىرىنىڭ پۇرىقىنى پۇرىغاندەك ھۇزۇرلىنىپ كەتتى ، — ھە ، بولۇڭ ، ئاغزىڭىزنى ئېچىڭ !

گۈلزار خۇددىنى يوقاتقانمۇ ياكى قوللىرىنى مىدىرلاتقۇدەك سۆلى يوقمۇ ، قىلچە تۇزۈت قىلماستىن ئاغزىنى يوغان ئاچتى .

— ھە ، مانا ئەمدى بولدى ، — مەتكېرىم پىيالىدىكى يىلمان چاينى گۈلزارغا ئىچكۈزۈپ بولۇپ ، ئۇنىڭغا بىر پەس تىكىلىپ قاراپ ئولتۇردى ـ دە ، كەينىچە ئۆمىلەپ پەسكە چۈشتى ، مەھكەم چۈمكىنىپ ، ئوبدان بىر ئۇخلۇۋالسىڭىز ، ئەتە «شىپپىدە» يەڭگىپ قويۇسىز...

— رەھمەت...

— قويۇڭ ، رەھمىتىڭىزنى ! نەچچە كۈننىڭىزى دۇملەك-

لىك تۇرغان بۇ زەيخانىغا ئوت ياقماي ياتقىنىڭىزنى قاراڭ !... كۆمۈرنى ئايىغانسىز ھەقىچان ؟ قورقماڭ ! مەنلا بولىدىكەنمەن ، سىلەرنى كۆمۈردىن قىسمايمەن... تەييار ئوتۇن ، تەييار كۆمۈر تۇرسىمۇ ئوت ياقماي... سىزنىزە... مانا مەن بىردەمدىلا...

مەتكىرىم ھەش - پەش دېگۈچە مەشكە گۈلدۈرلىتىپ ئوت يېقىپ ، كانايىنىڭ ئادەم بويى كەلگۈدەك يېرىگىچە چوغدەك قىزارتىۋەتتى .

«مەي جۇرېننىڭ بۇنچە ئېسىل ئادەملىكىنى بۇرۇن ئەجەب بىلمەپتىكەنمەن ، ـــ دەيتتى گۈلزار ئىچىدە ، ياش يۇقى كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن ئۇزمەي ، ـــ بەزىلەر ‹مەتكىرىم ئۇنداق ئەسكى ، مۇنداق ئەسكى › دېسە ئىشىنىپ يۇرۇپتىمەن... توۋا ، خەقمۇ - زە... »

ـــ ھە ، مانا ئەمدى ئوبدان بولدى ، ـــ مەتكىرىم ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيتتى ، ـــ ھە - ي - ي... مەن بۇ زىيالىي ياشلارنىڭ ھەممىسى ئاڭلىق ، ھەممىسى قائىدە - تۇزۇمگە ئاڭلىق رىئايە قىلىدىغان بالىلار دېسەم ، بۇ قېتىم ئەجەبمۇ ئۆزىنى ئاشكارىلىدى . قىزلارغۇ بولاپتۇ ، بىرەر كۈن ئارتۇق دەم ئېلىۋالسىمۇ مەيلى ، ئوغۇللارنىڭ بىرەرسىمۇ كەلمىگىنىنى كۆرمەمسىز !... قاراپ تۇرۇڭ ، بۇ قېتىمقى يېرىم يىللىق باھالاشتا ، سىزدىن بۆلەك ھېچكىم ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدۇ...

مەتكىرىم سۆزلىگەنسېرى گۈلزارنىڭ يۈرىكى ئېزىلىپ ، مۈگە باسقىلى تۇردى . بېرىپ - بېرىپ ، شۇنچە دىققەت بىلەن ئاڭلاشقا تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى . كۆزلىرىمۇ بارا - بارا غۇۋالىشىپ ، ئۇنى پەقەت كۆرەلمىدى...

گۈلزار كۆزىنى ئاچقاندا ، ئاللىقاچان تاڭ ئېتىپ ، ياتاق ئىچى يورۇپ كەتكەنىدى . ئۇ پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئاخشام مەھكەم ئېتىلگەن تۇگمىلىرى پۈتۈنلەي يېشىكلىك ، كۆڭلىكىنىڭ

ئېتىكى مەيدىسىگىچە قايرىقلىق ، ئۆزىنىڭ ئىشتانسىز ھالەتتە ياتقىنىنى ۋە بىر يەرلىرىنىڭ بىر يەرلىرى بۆلەكچە تۇرغىنىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە ، تۇرماق ئۆزىگىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمىدى . ئىشەنمەي دېسە ، كۆزلىرى ئوچۇق ، مېڭىسى سەگەك تۇراتتى . ئىسىتمىسى يېنىپ ، بېشىنىڭ ئاغرىقى پۈتۈنلەي قويۇپ بېرىپ- تۇ . ياتاقتىكى ھەممە نەرسە ئاخشام كۆرگەندەك جاي - جايىدا تۇرۇپتۇ . تېخى مەشتىكى ئوتمۇ بىر خىل لاۋلداپ كۆيۈپ تۇرۇپتۇ . پەقەت بىرلا نەرسە ، ئون سەككىز يىلدىن بېرى جېنى- دىنمۇ ئەتىۋارلاپ ساقلىغان بىرلا نەرسە...

ئاھ خۇدا ! !...

گۈلزار ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بوتىلاقتەك بوزلاپ ، گال پېچاقتا بوغۇزلانغان بېچارە ئوغلاقتەك مەرەپ كەتتى . ھايال ئۆتمەي ، قوللىرى بىلەن ئاغزىنى توسۇۋالدى . توۋا ، كۆزلىرىدە بۇلاق بارمىكىن ، ياش دېگەن يۇزلىرىنى ، قوللىرىنى چىلىق - چىلىق نەمدىۋەتتى . لەۋلىرى ، قوللىرىنىڭ ئالقىنى ، دۇمبە- سىمۇ غەرق قان ئىدى...

ئۇنىڭ يوقاتقان نەرسىسى ئاشۇ قوللىرىدا ، لەۋلىرىدە بول- غىيمىدى ؟ !

چىشلىرى ئۇنىڭغا ياردەم بېرەلمىدى !

كۆز ياشلىرى ئۇنى «ئوغرى»نىڭ ئىزىغا باشلاپ بارالمە- دى !

«ئۇ» نەدە ؟ «ئۇ»نى كىم ، قاچان ، قانداق «ئوغرىلاپ» كەتتى ؟

مانا بۇ سوئاللار ئۇنىڭ يۈرىكىنى لەخته - لەخته قان قىلىپ ، كۆزلىرىنى ياش دەرياسىغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ بوغۇقۇپ - بوغۇقۇپ يىغلاشتىن ، قوللىرىنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىنى جان - جەھلى بىلەن چىشلەپ قانىتىش- تىن بۆلەك ھېچنەرسىگە ئەقلى يەتمەيتتى .

قىسقىسى ، ئۇ ئەقلىدىن ئازاي دەپ قالغان ، ھەتتا پۇتۇنلەي ئازغان دېسىمۇ بولاتتى . لېكىن ، مېڭىسىنىڭ تېرىقچىلىك بىر يېرى ئىختىيارسىز تەپەككۇر قىلىۋاتاتتى . تەپەككۇر قىلاتتىلا ئەمەس ، پۇتۇن ئالەمنى كېزىۋاتاتتى !...

تاپتى . دورا ؟ ئاخشام ئۇنىڭغا ئۆز ئاتىسىدەك مېھرىبان ، قېرىندىشىدەك كۆيۈمچان تۇيۇلغان مەتكېرىم دېگەن چىل بۆرە بەرگەن ھېلىقى دورا ؟

توغرا ! شۇ ، شۇ ! ! قىلچە خاتاسىز شۇ ! ! !

گۈلزارنىڭ مېڭىسى «ۋاققىدە» يېرىلىپ كەتكەندەك بولۇپ ، كۆز ياشلىرى بىراقلا توختىدى . پۇتۇن ئەزايى لاغىلداپ تىترەپ ، چىشلىرى توختىماي غۇچۇرلايتتى . ھېچقانداق مەقسەتسىزلا ياتاق ئىشىكىگە قادالغان كۆزلىرىدە ئوت چاقنايتتى...

ئىشىك «غارتتىدە» ئېچىلىپ ، مەتكېرىم غەلىتە ھىجىيىپ كىرىپ كەلدى .

— ئاخىر ئويغىنىپسىز - دە ؟ — دېدى ئۇ ئىشىكنى ھىملەپ يېپىۋېتىپ ۋە گۈلزار تەرەپكە كېلىشكە باشلىدى ، ئەتەگەننىڭىزى تۆت قېتىم يوقلاپ كىرىپ ، مەشنىڭ ئوتىنى ئوڭلاپ قويدۇم . پەقەتلا تۇيمىدىڭىز... خېلى ئوڭلىنىپ قالغانسىز ؟

— تۇفي ، ھايۋان !...

— مېنى تىللاۋاتامسىز ؟ ھى - ھى - ھى... تىللاڭ ئۇكام قانغۇدەك تىللىۋېلىڭ... مەن سارىڭ... ھى - ھى - ھى ئۆزۈمنۇ بىلمەيمەن... كەيپىچىلىكتە...

قولى چاققان ئادەمنىڭ تىلى گال بولىدۇ . تىلى گال ئادەم كۆپىنچە تىل ئىشلىتىدىغان يەرگىنۇ قولىنى ئىشلىتىپ قويۇپ ، تۇگىمەس - پۇتمەس خاپىلىقا ، ھەتتا ئۆمۈرلۈك پۇشايمانغا قالىدۇ . گۈلزارمۇ شۇنداقلاردىنمۇ ياكى تىلى تۇتۇلۇپ قالغانمۇ ؟ غەلىتە چاققانلىق بىلەن ياستۇقىنىڭ يېنىدا تۇرغان «ئۇچ ئەسەر»نى ئېلىپلا مەتكېرىمگە ئاتقاندى ، مەتكېرىم ئۆزىنى قاچۇ-

رۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي دەل پېشانىسىگە تېگىپ ، قاتقىپ كېلىپ گۈلزارنىڭ يوتقىنى ئۈستىگە چۈشتى . غەزەپتىن خۇددىنى يوقىتايلا دەپ قالغان گۈلزارمۇ مۇشۇكتەك چاققانلىق بىلەن ئىكىكىنچى قېتىم يەنە ئاتتى . بىراق ، بۇ قېتىم مەتكېرىمگە ئەمەس ، تامغا تەگدى . ئەمدى قېشىدا ئاتقۇدەك نەرسە يوق ئىدى . ئىشتىنىنى كىيىۋېلىشقا ئۇلگۈرمىگەچ ، ئورنىدىنمۇ قوپالمايتتى . پەقەت خىرتىلداپ يىغلاپ ، مەتكېرىمگە خەنجەردەك قادىلىپ تىكىلگىنى تىكىلگەنىدى . قارىغاندا ئۇ يۈرىكىگە تولۇپ كەتكەن دەرد ـ ئەلەم ، غەزەپ ـ نەپرىتىنى كۆزلىرى ئارقىلىقلا سىرتىغا چىقىرىۋاتاتتى...

مەتكېرىم يەنە غىلجىڭلىغىلى تۇردى :

ـــ مەن دېدىمغۇ كەيىپچىلىكتە... ئۆزۈممۇ خىجىل... ئېسىمگە كېلىپلا ئۆلگۈدەك خىجىل بولدۇم... قانداق قىلىمىز ؟ بولغۇلۇق بولدى . ئالدىڭىزدا ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈپ بەرسەممۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ... سىز قىز بالا... بۇ ئىشنى خەق ئۇقۇپ قالسا ، ئۆزىڭىزگە سەت بولىدۇ... ھە ـ ي ـ ي... مېنىڭ مۇشۇ ساراڭلىقىم... نېمىنى نېمە قىلىپ ، خاپا بولماڭ... شۇنداق بولسۇن ، ماڭا ئىشىنىڭ... مەن بۇ قەرزىڭىزنى چوقۇم قايتۇرىمەن... داشۆ دەمسىز ، خىزمەت دەمسىز ، ھەممىسىگە مەن ئىگە... ھە ، شۇنداق بولسۇن ، يۈزىڭىز چۈشۈدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلماڭ !... خەق ئۇقۇپ كەتسە...

ـــ تۇڤىي ، ھايۋانىدىن تۆرەلگەن مۇناپىق !... مەن... مەن... تو... توجۇرىنغا دەپ...

ـــ ماباليىنى... ھېلىغۇ توجۇرىنغا دەيدىكەنسىز ، سوتقا ئەرز قىلسىڭىزمۇ ئاقمايدۇ !... مېنى كىم كۆرۈپتىكەن ؟ گۇۋاھچىڭىز بارمۇ ؟ ! نېمىنى نېمە قىلىپ ، مەن تېنىۋالسام ، «باشقىلار بىلەن ئويىنىغان ئىشنى ماڭا چاپلاپ تۆھمەت قىلىۋاتىدۇ» دەپ تۇرۇۋالسام ، ئۆزىڭىزنىڭ رەسۋا بولغىنىڭىز قالماي-

دۇ ؟ ! بالىلىق قىلماڭ ! ماقۇلمۇ ؟ ھە ، نېمىنى نېمە قىلىپ ، كەيىپلىكتە قىلغان ئىشىمدىن خىجىل بولغىنىم ، ھە... ئاندىن سىزگە ئىچىم ئاغرىغىنىدىن ، كەچۈرۈم سوراپ ئالدىڭىزغا كىرىدىم . ھە... نېمىنى نېمە قىلىپ ، قالغىنىنى ئۆزىڭىز ئويلاڭ... شۇنداق ، سىز تېخى داشۆگە باربسىز ، ئەرگە تېگىسىز...

بەس ! بولغان ئىشنىڭ ، گەپنىڭ ھەممىسى مۇشۇ ! گۈلزار باشقىدىن تۆرىلىپ ، باشقىدىن تۇغۇلمىسا ، يوقاتقان نەرسىسىنى مەڭگۈ ئىزدەپ تاپالمايدۇ ، مەڭگۈ ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ !... بۈلا ئەمەس ، ئەمدى گۈلزار ئۈچۈن مىليون - مىليون قىزلارغا ئوخشاش كىمنىدۇ سۆيۈش ، كىمگىدۇ مۇھەببەت قويۇپ ئەرلىك ، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇش دېگەنلەر ئۆزىنى ئۆزى سازايى قىلىپ رەسۋا قىلىشتىن بۆلەك نەرسە ئەمەس ! تۇگىدى ، ھەممىسى تۇگىدى . پەقەت مۇشۇ رەسۋاچىلىقنى باشقىلار سېزىپ قالمىسىلا بولدى . «ئەر» دەمدۇ ، «ئائىلە» دەمدۇ ، ھەممىسى بېشىنى يېسۇن !...

«باشقىلار بىلەن ئويىنىغان ئىشنى ماڭا چاپلاپ تۆھمەت قىلىۋاتىدۇ دەپ تۇرۇۋالسام ، ئۆزىڭىزنىڭ رەسۋا بولغىنى قالمىدۇ ؟ !» «سىز قىز بالا... »

بۈلار قىل سىغمايدىغان ھەقىقەت ، بىر مىنۇت ، بىر سېكۇنتمۇ ئەستىن چىقىرىشقا بولمايدىغان ئىنتايىن جىددىي ئاگاھلاندۇرۇش !...

گۈلزار تەن بەردى ، ئەرزمۇ قىلمىدى ، ھېچكىمگىمۇ تىنمىدى !

ئۇ يەنىلا «قىز» ، يەنىلا «زىيالىي ياش» .

ئەمدى ئۇ ئىلگىرىكى ھەرقانداق چاغدىكىدىن ئىشچان ، تىرىشچان بولۇپ كەتتى . قولىدىن كەتمەن چۈشسە كىتابنى ، كىتاب چۈشسە كەتمەننى قولىغا ئالاتتى . مىنۇت - سېكۇنتنىمۇ بوش ئۆتكۈزمەيتتى . بىراق ، ئويۇن - تاماشادىن ، شوخلۇق -

شېتىللىكتىن قالدى . مىجەزى يوقلۇقىنى باھانە قىلىپ «تەشـ
ۋىقات دۇيى»نىڭ ھېچقانداق پائالىيىتىگە قاتناشقىلى ئۇنىمىدى .
يالۋۇرۇشمۇ ، تەھدىت سېلىشمۇ كار قىلمىدى . جىمغۇر ، ئىشـ
لەشتىن ، ئۆگىنىشتىن باشقىغا قىزىمايدىغان مۆڭگە سىياقىغا
كىرىۋالدى . ئۇنىڭ زادى نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق بولۇۋاتقانلىقـ
نىڭ سىرىنى بىلمىگەن سەپداشلىرى ئۇنىڭغا «بۇۋىم» دەپ
لەقەم قويۇشتى...

كۈنلەر ئۆتۈۋاتاتتى . يېرىم يىللىق باھالاشتا «زىيالىي ياشـ
لارنىڭ ئۇلگىسى» بولۇپ سايلىنىپ مۇكاپاتلاندى . ئۇلىشىپلا
«زىيالىي ياشلار دۇيى»گە مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ قالدى . «يو-
قاتقان نەرسە»سىنى ئويلىمىسىلا ، ھەرقانداق ئىشتا ھېچكىم
ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيتتى . بىراق...

ھە ـ ي ـ ي... «چېنىقىش»قا كەلگەندىن بېرى تۇنجى
قېتىم ئاي بېشى كۆرمىدى . كۈنلەرنى ، تۈنلەرنى ساناپ ، دەككە ـ
دۇككە ئىچىدە ئون كېچە ـ كۈندۈزنى ئۆتكۈزدى . يەنىلا شۇ...

بۇ بىر شۇملۇقتىن بېشارەت ئىدى . گۈلزار بۇنىڭ زادى
قانداق شۇملۇقتىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلەلمەي يەنە نەچچە
كۈننى ئۆتكۈزۈۋەتتى . كۈتمىگەندە ، ياتاقداشلىرىنىڭ ئاغزى ئۇ-
نىڭغا ئەقىل بەردى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا شۇنداق شوخ ، شۇنداق
بەدقىلىق ، شۇنداق شوت ـ شوت قىزلارمۇ بار ئىدىكى ، ئۇلار-
نىڭ ئاغزىدىن چىققان بەزى گەپلەرنى گۈلزار تۇرماق ، تۆت ـ
بەش بالىغا ئانا بولغان جۇۋان ئاڭلىسىمۇ تىلى تۇتۇلۇپ ، يۈزلـ-
رى بويىقچىنىڭ كۇپىسەك قىزىرىپ كېتەتتى . گۈلزار ئۇلارنىڭ
«چاقچاق»لىرىنى قىزىرىپ تۇرۇپ ئاڭلىدى . ئاڭلىغانسېرى قـ-
زىرىپ كەتتى . قىزىرىپ تۇرۇپ ئەقىل تاپتى :

«بويۇمدا قالغان ئوخشىمامدۇ ؟ !»

ھەقىقەتەن شۇنداق بولغانىدى !

گۈلزار كېچىچە كىرپىك قاقمىدى . ھامىلە چۈشۈرۈش ،

هامىله ئالدۇرۇش توغرىسىدا ئاڭلىغانلىرىنى بىر - بىرلەپ ئەسلەپ چىقتى . قانداقتۇر چارىلەرنى ئويلاپ تاپتى - يۇ ، ھېچ- بىرىگە ئىشەنچ قىلالمىدى . ئۇ بېشىنى يوتقانغا يۆگىۋېلىپ ، ياتاقداشلىرىغا تۇيدۇرماستىن دەريا - دەريا ياش تۆكۈپ ، مىڭ ئۆلۈپ مىڭ بىر تىرىلدى . ئويلىنا - ئويلىنا ، ئاخىرى يۈزىنى «داپتەك قىلىپ» مەتكېرىم بىلەن يۈزلىشىش نىيىتىگە كەلدى...

— ئەستا... ما ئىشنى... نېمىنى نېمە قىلىپ ، خاتالىشىپ قالمىغانسىزھە ؟

— ياق !...

— شۇنداق ئاسان ھە... بىر قېتىمدىلا... تازىمۇ قاملاشمىغان ئىش بولاپتۇغۇ بۇ !... نېمىنى نېمە قىلىپ ، ئىككى - ئۈچ كۈن سەۋر قىلىپ تۇرۇڭ . مەن... ماڭا ئىشىنىڭ...

گۈلزار خالىغان چاغدا مەتكېرىمنىڭ ئىشخانىسىغا ئۇسۇپلا كىرىپ ، قېشىدا ئادەم بولسا سىرتقا ئاچىقىپ ، ئادەم بولمىسا كۆزلىرىگە «بەزدەك قادىلىپ» تۇرۇپ ، نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دەۋېرىدىغان بولۇۋالدى . ئۇ «پەردىشەپ» دېگەننى خىيالغىمۇ كەلتۈرمەيتتى . گەپ - سۆزلىرى قوپال ھەم تەھدىت بىلەن تولغانىدى . بىر قېتىم مەتكېرىم ئۇنىڭ زەھەردەك ئاچچىق تەنە - ھاقارەتلىرىگە چىداپ ئولتۇرالماي قېلىپ :

— مۇشۇنداق تىللاۋېرىدىغان بولسىڭىز ، مەن تېنىۋالمەن جۇمۇ... — دېگەنىدى . گۈلزار :

— نوچى بولساڭ ھازىرلا تېنىۋال ! — دېدى ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ ، — جۇر ، ئىككىمىز بىللە دوختۇرخانىغا بېرىپ ، قورسىقىمدىكى شۇم بىلەن سېنىڭ قېنىڭنى تەكشۈرتۈپ باقايلى ! قېنى شۇ چاغدا نېمە دەيدىكەنسەن !...

مەتكېرىمنىڭ چىرايىدا قان دىدارى قالمىغانىدى . ئۇ زورىغا كۈلۈمسىرەپ ، گۈلزارغا يېلىنىشقا باشلىدى . گۈلزارمۇ گەپ بىلەن ئاغزىغا ئۇرۇپ تۇراتتى :

— چاقچاق قىلىپ قويسام...
— ئۇنداق چاقچىقىڭنى قىزىڭغا قىل ! ھۆ نومۇسنى بىلە-مەيدىغان مۇناپىق ! ! !
— ماقۇل ، ماقۇل ، ئولتۇرۇڭە ئۇكام...
— ئولتۇرمايمەن...
— مۇنداق قىلايلى...
— ھە ، دە ! قانداق قىلىسەن ؟
— دوختۇرلاردىن ئۇقۇشۇپ باقتىم ، دورا ئىشلەتسەك خەتىرى بولىدىكەن... نېمىنى نېمە قىلىپ ، قىردۇرۇش توغرا كەلسە ، تونۇشتۇرۇش لازىم بولىدىكەن... تونۇشتۇرۇش دېگەنىڭىز بىر پارچە قەغەزنى بويىسىلا پۈتىدىغان گەپ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، دوختۇرخانىغا بالىنىڭ دادىسى بىللە بارمىسا قىرغىلى ئۇنمايدىكەن...
— قىلغۇلۇقنى قىلىپ قويۇپ ، دوختۇرخانىغا بىللە بېرىشتىن قورقۇۋاتامسەن ؟ ! ناھىيىدىن قورقسا ، ئون ئىككىنچى دوختۇرخانا بارغۇ !...
— ئۇغۇ شۇنداق ، شۇنداق بولسىمۇ...
— ئەمىسە قانداق قىلىسەن ؟ توجۇرىنىڭ قېشىغا بىللە چىقامدۇق يا ؟ !
— ئەستا... ماباللىنى... مەن ئاۋۋال گېپىمنى قىلىۋالاي ، ئاندىن...
— ھە ، گەپ قىلە !
— ماناق گەپ ، مۇشۇ بالانى تېرىغان ئادەم مەن بولغاندىكىن ، نېمە بولسام مەيلى... نېمىنى نېمە قىلىپ ، بالا قىردۇرغىنىڭىزنى خەق ئۇقۇپ قالسا ، نامىڭىزغا داغ چۈشۈپ قالارمىكىن دەپ...
— ياللغانچىلىقىنى !... مەن ئەمدى ھېچنېمىدىن قورقمايمەن !...

— ئۇنداق دېمەڭ ، ئۇكام !... سىزدىن خۇش بولۇپ كېتەي ، ھەرگىز ئۇنداق دېمەڭ !... نېمىنى نېمە قىلىپ ، مەن بىرەر ھەپتە ئىچىدە تويىڭىزنى قىلىۋەتسەكمىكىن دەيمەن...

— نېمە ! توي ؟ سەن بىلەنما ! ؟

— يا... ق ! — مەتكېرىم بېشىنى چايقىدى . تۇرقى جىددي ، تەلەپپۇزى كەسكىن ئىدى ، — بىزنىڭ ھارۋىكەش سوپۇرئاخۇننى بىلىسىزغۇ ؟

— ... ...

— سوپۇرئاخۇن بەكمۇ ياۋاش ، ئوبدان بالا . نېمىنى نېمە قىلىپ ، مەنلا گەپ قىلسام ھەرگىز «ياق» دېمەيدۇ . ئەگەر سىز قوشۇلسىڭىزلا ، بىر ـ ئىككى كۈن ئىچىدە توينى قۇراشتۇرد- مەن . نېمىنى نېمە قىلىپ ، بۇگۈنى توي قىلىپ ، ئەتىسى ئاج- رىشىپ كېتىمەن دېسىڭىزمۇ ئۆزۈم مەسئۇل بولۇپ ھەل قىلد- مەن . توينىلا قىلىۋەتسەك ، كەلگۈسىدىكى جىمى سەتچىلىكتىن قۇتۇلسىز ، يۈزىڭىزمۇ يورۇق بولىدۇ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، ھەرگىز كىچىكلىك قىلماڭ ! ماقۇلمۇ ؟ ھە ، يەنە بىر گەپ ، تويدىن كېيىن ، سوپۇرئاخۇن سىزنىڭ قىز ئەمەسلىكىڭىزنى ، قورسىقىڭىزدا بالا بارلىقىنى ھەرگىز بىلمەيدۇ... نېمىنى نېمە قىلىپ ، مانا بۇنىڭغا مەن كېپىل... ماقۇلمۇ ؟

گۈلزار يۈزىنى — نومۇسىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈنلا شۇنچە زور خورلۇقتا ، ئاھانەتكە چىداپ ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ بۇگۈنگە ئۇلاشقان ئەمەسمىدى ؟ ! شۇ تاپتا ئۇ ئۆز جىسمىدا يۈز بەرگەن رەسۋاچىلىق مەتكېرىم بىلەن ئۆزىنىڭلا ئوتتۇرىسىدا قالىدىغان ئىش بولسا ، ھېلىغۇ سوپۇرئاخۇنغا خوتۇن بولىدە- كەن ، دوزاختا تۇتۇرۇق بولۇشقىمۇ رازى ئىدى . شۇڭا ئويلىنىپ- مۇ ئولتۇرماستىن :

— ماقۇل ، — دەۋەتكىنىمۇ تۇيماي قالدى...

— ھە ، ئەسلىدە ماناق ئىش ئىكەن ـ دە ، بۇ ! —

سوپۇر ئاخۇن بومبىدەك پارتلاپ ، ئۆزىنى ئىشىككە ئاتتى ، ـــ مەن ئۇ قىزى تالاق مۇناپىقنىڭ قېينىنى ئىچمەيدىغان بولسام !...

سوپۇر ئاخۇن يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگىنىچە ئىشىكنىڭ زەنجىرىنى شۇنداق ئالدىغا تارتقانىدى ، بىخەستە ئولتۇرغان گۈلزار «گۈلۈپپىدە» دۇم يىقىلىپ ، ئېغىز - بۇرنىدىن قان كەتتى . لېكىن ، ئۇ يىغلىمىدى ، سوپۇرئاخۇننى توسۇپ قېلىش ئۈچۈن كەينىدىنمۇ چىقمىدى . چىققۇدەك مادارىمۇ يوق ئىدى . كۆڭلىدە بىرلا خىيال :

«ئەستا... سوپۇرئاخۇن ھېلىقى مۇناپىقنى ئۆلتۈرۈپمۇ قويار-مۇ ؟ ئۇ ئۆلسىغۇ مەيلى ، سوپۇرئاخۇن تۇرمىگە كىرىپ كەتسە... »

*　　*　　*

ئاشۇ كېچىسى ـــ دەل ئاشۇ پەيتتە ، تاشمەتخان ئۇنسۇر ئۆيىنىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرىنى مەھكەم تاقاپ - قۇلۇپلاپ ، ئىنسى - جىنسىز جىمجىت هويلىدا تېخى بۇلتۇرلا قويۇپ تۇتقۇزغان ، كەتمەن سېپىچىلىك تومۇلۇقتىكى ئۆرۈك كۆچىتىگە يۆلەنگىنىچە ئاسماندىكى ئايغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى . ئاي شۇنچە نۇرلۇق ، شۇنچە مەغرۇر ، شۇنچە بىغەم - بىپەرۋا ئىدى . ئۇنىڭ تاشمەتخاندىن ئىبارەت كاج تەلەي ، يىلىكى شور ئادەمنى يا مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقىنىنى ، يا تەئەددى قىلىپ هومىيىۋاتقىنىنى بىلىپ بولمايتتى . شۇنداق ، يەر يۈزىدىن بىر غېرىچ ئېگىزلىكتە تۇرغان هەر قانداق بىر مەۋجۇدات ئۆزىدىن پەستە تۇرغانلارنىڭ تەقدىرىدىن خالىغانچە كۈلىدۇ ، خالىغانچە مەسخىرە قىلىدۇ . ئۆزىنىڭ هەر جەهەتتە ئۇلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقى ، خالىغان چاغدا ئۇلارغا هۆكۈمرانلىق قىلالايدىغانلىقىدىن پەخىرلىنىدۇ ، مەغرۇرلىنىدۇ . ئالەم يارىلىشىدىنلا مۇشۇنداق ، ئادەملەرمۇ شۇنداق . چۈنكى ، ئۇلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ،

«بەخت» دېگەن بۇ ئاتالغۇ قارىماققا ئورتاقتەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە مەنە جەھەتتىنمۇ ، شەكىل جەھەتتىنمۇ پۈتۈنلەي باشقا ـ باشقا ئۇقۇم .

ئالىم دەيدۇ : «قولۇمدىن كەلسە ، تەبىئەت دۇنياسىنىڭ بارلىق يوشۇرۇن سىرلىرىنى ئېچىپ ، ئۇنىڭ داستىخىنىدىكى بارلىق مەئىشەتلەردىن پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئورتاق بەھرىمەن قىلسام... نام ـ شەرىپىم ئەبىدىلئەبەد دىللاردا ساقلانسا» .

زالىم ـــ مۇستەبىت دەيدۇ : «پۈتكۈل يەر شارى تاپىنىم ئاستىدا لاغىلداپ تىترەپ ، بارلىق مەۋجۇدات ئىتائەتمەن قۇللىرىمغا ئايلانسا» .

ئەمەلدار دەيدۇ : «ئۆسسەم ، ئۆسسەم ـ پەسلىمىسەم ؛ ئەسلىم تاجىم بىلەن ئۇ دۇنياغا كەتسەم» .

موللا دەيدۇ : «ئىلىم ـ بىلىمدە مەندەك تولغان ئادەم يوق . ماڭا ئىقتىدا قىلغانلىق ـــ ئاللاغا بەيئەت قىلغانلىق» .

سوپى ـــ ئىشان دەيدۇ : «دۇنيا هارام ، نەھى ـ كۆلكە هارام... كەچتىم ، كەچتىم ، هەممىدىن كەچتىم ! بۇ ناپاك دۇنيادىن كەچكىنىم ـــ پەردايى قىيامەتتە هاۋزى كەۋسەر ئىچكىنىم» !...

باي دەيدۇ : «پۇل ، پۇل ، پۇل ! ئاتامۇ سەن پۇل ، ئانامۇ سەن پۇل !... پۇلۇم بار ـ جەننەم بار...

ئاچ دەيدۇ : ئەي خۇدا ، نېمىشقا مېنى ئاچ ، ئۇنى توق يارالتقانسەن ؟ ! مېنىمۇ تويغۇزىدىغان كۇنلىرىڭ قاچان كېلەر ؟ ! شۇكۇر...»

تاشمەتخان دەيدۇ : «ئەي كەرىمى كەڭ ، قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدا ! جىمى بەندىلىرىڭگە ، شۇلارنىڭ قاتارىدا مەن پاسىق بەندەڭگىمۇ تەنسەھەتلىك ، خاتىرجەملىك ئاتا قىلغايسەن» !...

تاشمەتخان ئېسىنى بىلگەن چاغدىلا ، ئانىسى ئۇنىڭغا تاماقتىن كېيىن مۇشۇنداق دۇئا قىلىشنى ئۆگەتكەنىدى . ئۇ چوڭ

بولۇپ ، نىكۇنىكى ناماز ئوقۇشنى ئۆگەندى ، مانا شۇنىڭدىن بېرى تاماقتىن كېيىنلا ئەمەس ، ھەركۇنى ئوقۇيدىغان بەش ۋاخ نامىزىدىمۇ ئاشۇنداق دۇئا قىلىدىغان بولدى . بۇ ئادەتنىنى ھازىر-غىچىمۇ ئۆزگەرتمىدى . ئەپسۇسكى ، ئۇنىڭ دۇئاسى ئاللانىڭ دەرگاھىدا مەقبۇل بولمىدىمۇ ياكى پېشانىسىگە پۈتۈلگىنى شۇ-مۇ ، ئۇنىڭ «تەنسەھەت ، خاتىرجەم» ئۆتكۇزگەن كۇنلىرى بەك-مۇ ، بەكمۇ ئاز بولدى . بۇ يەرگە «ماكانلاشقان»دىن بېرى يا پۈت - قولى ، يا كۆڭلىنىڭ بىرەر كۇن ئارام تاپقىنىنى زادى ئەسلىيەلمەيدۇ . سالى قېچىپ كەتكەندىن بېرى تارتقان ئەسى - رەزەبلىرى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى . سالىنى قولغا چۈشۈرەل-مىگەن تۆلەندى «داجەي» ئۇنى قىيىن - قىستاققا ئالغىلى تۇرغىلى بۇگۇن توپتوغرا ئون بەش كۇن بولدى . ئون بەش كۇن ئۇنىڭ ، ياق ! پۈتۈن ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئون بەش يىللىق ئۆمرىنى يەپ بولدى : روزىخان يادىپ شۇمەكتەك بولۇپ قالدى . رەڭگى سولۇپ ، كۆزلىرىنىڭ خۇنى قاچتى . ئېتىزغا چىقسا كالىدەك ئىشلەيدۇ - يۇ ، ئۆيگە كىرىپلا مىشىلداپ يىغلىغىنى يىغلىغان . دىلنۇر بىلەن تاڭنۇرمۇ ئۇنىڭغا ئورتاق . ئوغۇللارنى دېمەمسىز ! تېخى ئەمدىلا بەش ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان خېۋىر-دىن باشقا ئۈچ ئوغۇل ـــ ئەمرىددىن ، نەسرىددىن ، سەدرىددىن-لەرنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق دەردى بار . چوڭلار «ئۇنسۇرنىڭ كۇچۇكى» دەپ كۆزگە ئىلمايدۇ ، كىچىكلەر قاتارىغا قاتمايدۇ . نارەسىدە بالىلار ئۈچۈن بۇنىڭدىنمۇ چوڭراق خورلۇق بولامدۇ ؟ !...

ئۇلار بۇ يەرگە كەلگەن چاغدا ، بىر - بىرىدىن رايىش - قۇلىقى يۇمشاق ، تىرىشچان بالىلار ئىدى . ئەمرىددىن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقىدا ، تاڭنۇر ئۇنىڭدىن بىر سىنىپ تۆۋەن ئوقۇۋاتاتتى . ئەمرىددىن بۇلتۇر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەك-تەپنى پۈتتۈرۈپ ، تۆت ئېشەككە «شوپۇر» بولدى . تاڭنۇر بۇ يىل تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ «كەتمەن مەكتىپى»

گە كۆچتى . دىلنۇر ، نەسرىددىن ، سەدرىددىنلەر باشلانغۇچ مەكـ
تەپتە ئوقۇۋاتىدۇ . دېمەك ، تاشمەتخان ئائىلىسىدىكى ئون جان
ئادەم ئارىسىدا ئاران تۆتى «ئاقنانچى» ، ئادەمنىڭ «تىرنىقى
يىرتىلسا» . ھەم ئەقىللىق ، ھەم چارە ـ تەدبىرلىك بولۇپ
قالىدۇ . نەچچە يىلدىن بېرى ، بالىلار تاشمەتخانىنى بىر يانغا
قايرىپ قويۇپ ، ئۆيىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە بىرەر يۈز تۇپ
تېرەك ، باغلىق يېرىگە قىرىق ـ ئەللىك تۇپ ھەرخىل مېۋىلىك
كۆچەت تىكىپ ، «ھويلىسىغا شال تېرىپ ، پاشىنى ئۆيىدە قىشـ
لىتىدىغان» قۇمسارايلىقلارنى تاڭ قالدۇرغان ؛ بۇ يىل ئۆز
بېغىدىن چىققان نەچچە دانە گىلاس ، ئۈرۈك ، شاپتۇلغا ئېغىز
تېگىپ جەننەت ھۇزۇرىنى سۈرگەن ؛ قالدۇرۇق يېرىدىكى زىرا
ئەتلەرمۇ بۆلەكچە ئوخشاپ تۆت ـ بەش تاغار ئاشلىق ، ئۆگزىگە
لىق شاخ ـ پاخال دۆۋىلىۋالغانىدى . ھويلا ـ ئارامليرى چىنـ
دەك پاكىز بولغاندىن تاشقىرى ، روزىخان بوش ۋاقىتلىرىدا
تىمىسقاپ يۈرۈپ گۈللۈك ئېتىپ تېرىپ قويغان گۈلياسىمەن ،
رەيھان ، سەبدە ، تاجىگۈل ، ئالمۇتا گۈللەر ھويلىغا بۆلەكچىلا
زىننەت بېرىپ قالماي ، خۇشبۇي ھىدى بىلەن دىماغلارنى مەست
قىلاتتى . تۆلەندى «داجەي» دەسلەپ بۇنى «بۇرژۇئازىيىنىڭ
تۆت كونىسى» دەپ يۈلدۇرۇۋەتمەكچى بولدى ـ يۇ ، نېمە ئۇچۇنـ
دۇر كارى بولمىدى . (بەزىلەرنىڭ ئېيتىشچە ، توختى تۇر
بىركۈنى مۇشۇ تەرەپكە ئۆتكەندە ، ئوچۇق دەرۋازىدىن ئىچكىرىگە
قاراپ : «بۇ ئۇنسۇر ھويلىسىنى ئەجەب چىرايلىق جۆندۈپتۇ...
باشقىلارمۇ مۇشۇنداق قىلغان بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ
ھە !...» دېگەنمىش) .

مانا بۇ ھويلا ، مانا بۇ باغ ، مانا بۇ گۈللەر تاشمەتخان
ئائىلىسىدىكى ھازىر نەق بار ئون جان ئادەم (گۈلزارنىڭ ئوغلى
سۈپۈرگە قوشۇلۇپ)نىڭ تۆت يىللىق جاپالىق ئەجرىنىڭ مەھـ
سۇلى ئىدى . مۇبادا ، سالى قاچمىغان بولسا ، ئېھتىمال ، بۇ

هويلا ، بۇ باغ ، بۇ گۈللەر تېخىمۇ ھۆسنىگە تولۇپ ، كۆركەملە-
شىپ ، بۇ ئون جان ئادەمنى بۇ يەرگە مەڭگۈلۈك يىلتىز تارتقۇ-
زۇپ ، نەۋرە ، چەۋرىلىك ، ھەتتا پەي نەۋرە ، كۈكۈن نەۋرە ،
ئەۋرىلىك قىلىۋەتكەن بولار ئىدى . ئەپسۇس ، بۇ ياخشى نىيەت ،
بۇ ئارزۇ - ئارمانلار چۈشتەك ، بىر كېچىدىلا بۇ ئون جان
ئادەمنىڭ كۆڭلىدىن مەڭگۈلۈك كۆچتى . ئەمدى ئۇلارنىڭ بۇ
هويلا ، بۇ باغ ، بۇ گۈللەرگە قارارغا كۆزى يوق .

يەر يۈتسۇن ھەممىسىنى ! ! !

شۇنداق بولدى ، ئۇلار ھەممىدىن كەچتى ، ھەتتا ھېچكىمگە
تۈيدۇرماستىن ، بىر - بىرلەپ بۇ يەردىن كەتتى . مەڭگۈلۈك
كەتتى ! مانا ئەمدى ئۇلارنى ھېلىغۇ تۆلەندى «داجەي»نىڭ ئالتە
توكتوك خەلق ئەسكىرى ئىكەن ، ئەزرائىلنىڭ پەنجىسىدىن بۆ-
لەك ھېچقانداق كۈچ بۇ يەرگە قايتۇرۇپ كېلەلمەيدۇ !...

تاشمەتخان كۈلدى . ئۆزى ئەمەس ، يۈزى كۈلدى . تولىمۇ
غەلىتە ، تولىمۇ مەسخىرىلىك كۈلدى . كۆزلىرى ئايدا ئىدى .
ئاي ئۇنىڭ قادىلىپ قاراۋېرىشىدىن ، غەلىتە تەبەسسۇمىدىن يىر-
گەندىمۇ ، تارتىنىدىمۇ ياكى ئۆزىدە ئۇنىڭ بۇ غەلىتە تەبەسسۇمىغا
لايىقىدا جاۋاب قايتۇرۇش ئىقتىدارى يوقلۇقىدىن ئۈيالدىمۇ ؟
يۈزىنىڭ يېرىمىنى بىر پارچە بۇلۇت بىلەن دالدا قىلدى . ئەكسە-
چە ، ئەتراپىدىكى يۇلتۇزلار بىراقلا نۇرلىنىپ كەتتى...

— ئۇ - ھ - ھ...

تاشمەتخان نەزىرىنى ئەتراپىغا يۆتكىدى ، چىرايلىق ئاقار-
تىلغان تاملار ، ئالدى تۆت - بەش دانىدىن مېۋە كۆرسەتكەن يەتتە
- سەككىز تۈپ ئۆرۈك ، ئامۇت كۆچەتلىرى ؛ گۈللۈكتىن ئۆگ-
زىگە يىپ بىلەن ياماشتۇرۇلغان رەڭگارەڭ ھەشقىپىچەكلەر ،
ھەشقىپىچەك غوللىرىنى «شوتا» قىلىپ ئادەم بويىدىن ئېگىز-
رەك ئۆسكەن ئۈزۈم تېلى... باشقا گۈللەرنى روزىخان تېرىغان
بولسىمۇ ، ھەشقىپىچەكنى تاشمەتخان ئۆز قولى بىلەن تېرىغاند-

دى . بۇ ئۇنىڭ ھەشقىپىچەككە ئامراقلىقىدىن ئەمەس ، بەلكى ئەتىياز تىككەن ئۇزۇم تېلىغا بېدىش ئەتكىدەك بادىرىغا چىقىنالـ مىغانلىقىدىن ئىدى . شۇڭا ئۇ ، گۈللەر تېرىلىپ بولغان چاغدا ، ئەمرىددىنىنى ئاتايىتەن قەشقەرگە ئەۋەتىپ ، تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىـ دىن ھەشقىپىچەك ئۇرۇقى ئەكەلدۈرگەن ۋە ئۇنى ئۇزۇم كۆچەتـ لىرى ئارىسىغا ئۆز قولى بىلەن تېرىپ ، ئۇنگەندىن كېيىن ھەر تۈپىگە بىر تالدىن يىپ تارتىپ ئۆگزىگە ياماشتۇرغان . مانا ھازىر بۇ گۈللەر ئۆگزىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ . تالمۇ ئۇنىڭ سايىسىدا خېلى ئۆسۈۋاپتۇ . كېلەر يىلى ئەتىيازدا بىرەر يۈز تال بادىرا سېتىۋېلىپ بېدىش قىلىۋەتسە ، يەنە نەچچە يىلدا ھويلىسى جەنـ نەتتىكى ئۆزى بولاتتى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۇ شەھەردىكى ھويـ لىسىنى مۇشۇنداق قىلماقچى بولۇپ ئۇزۇن يىل ھەپىلەشكەن بولسىمۇ ھېچنەرسە تۇنقۇزالماي ، تۇنقۇزغانلىرىمۇ بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىن ئۆلۈپ قېلىپ ، ئاخىر بىر تۇپ ئۇجمىلا قالغان . قوش پېشايۋاننىڭ ئۆگزە ، سۇپىلىرىنى گۈل تەشتەكلىرى بىلەن تولدۇرۇپ ، ئالدىغا بىر قاتار ھەشقىپىچەك تېرىپ ، ئۆگزىگە ياماشتۇرۇۋەتكەچ ، ياز كۈنلىرى ھويلىسى رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن باغقىلا ئوخشاپ قالاتتى . «تۆت كونا»نى بۇـ زۇش پەيتىدە ، تۇراق مۇدىر ماۋ زېدۇڭنىڭ يېقىندىلا تېيەنئەنمېن مەيدانىدا «قىزىل قوغدىغۇچ» يەڭ بەلگىسىنى تاقاپ ، ئىنقىلابىي كىچىك ئەزىمەتلەرنى قوبۇل قىلغان چاغدا تارتىلغان رەڭلىك سۈرىتى ۋە دەبدەبىلىك شوئار يېزىلغان لوزۇنكىلار بىلەن قىزىل بايراقلارنى كۆتۇرۇۋېلىشقان بىر توپ «قىزىل قوغدىغۇچى»نى تۇيۇقسىز باشلاپ كىرىپ ، گۈل تەشتەكلىرىنى ئۇرۇپ ـ چېـ قىپ ، گۈللەرنى دەسسەپ ـ چەيلەپ ، ھويلىغا بەش ھارۋا كەلـ گۈدەك توپا ـ داشقال دۆۋىلەپ بېرىپ چىقىپ كەتكىنى ئاز كەلگەندەك ، ئۆزىنى «بەش خىل ئۇنسۇر»لارغا قوشۇپ نەچچە كۈن كوچا ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلغانىدى . بۇ ئۇنىڭغا ئىنتايىن

قاتتىق ئەلەم قىلدى . چۈنكى بۇ گۈللەر ئىچىدە ئاتا - بوۋىسىدىن مىراس قالغان «تەۋەررۈك»لەرمۇ ، بۇ «تەۋەررۈك»لەرنىڭ نەۋرە - چەۋرىلىرىمۇ بار ئىدى . كىشىلەر ئۈنى تىككۈچىلىك كەسىپى بىلەن ئەمەس ، بەلكى ئۈنىڭ گۈلگە ھېرىسمەنلىكى بىلەن «تاشمەتخان گۈلچى» دەپ ئاتايتتى . مانا ئەمدى بىر تەشتەك گۈلىمۇ قالمىدى . «گۈلچى» دېگەن نامىمۇ تۈگەيدۇ . ئادەم دېگەن يېسە - ئىچسە ، ئۈخلىسىلا... بولامدۇ ؟ ئاھ خۇدا !...

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ، ھويلا ئۈنىڭغا دوزاخ كۆرۈنىدىغان بولدى . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، پۈتۈن شەھەردە بىر توپمۇ گۈل قالماپتۇ . گۈل «بۇرژۇئازىيىنى تۇغدۇ»غان مەنبە ئىمىش... شۇڭا پۈتۈن شەھەرنىڭ نەرىگىلا قارىماڭ بايراق ، بايراق... شوئار ، شوئار ، شوئار... سىمونت يول ، ئىدارىلەر ، ماگىزىنلارنىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرىدىن تارتىپ ئارقا كوچا - خالتا كوچىلاردىكى ئاممىۋى خالالارنىڭ تاملىرىغىچە ھەممە يەر شوئار ، ھەممە يەر «ئۈزۈندە» ؛ ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك سۆز - ئىبارىلەر بىلەن تولغان چوڭ خەتلىك گېزىتلەر !...

تاشمەتخان ماشىنىنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرالماس بولۇپ قالدى . قىلغۇدەك ئىشمۇ يوق ئىدى . بولۇپ قالسا سالى ھۆددىسىدىن چىقالايتتى . تاشمەتخانغا ئۆزىنى ئۆي تۈتۈپ يەۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ، كىچىككىنە بوش ۋاقتى بولسىلا كوچىغا چىقىۋالاتتى - دە ، چوڭ خەتلىك گېزىت ئوقۇيتتى . دۇقمۇش - دوقمۇشقا ئورنىتىلغان يۇقىرى ئاۋازلىق كانايلاردىن ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۈزۈلمەيدىغان «بېيجىڭدىن كەلگەن تېلېفون» ، «يېڭى يولیورۇق» ، گېزەندىلەر پاش قىلىنغان «ماتېرىيال»لارنى ئاڭلايتتى . بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۈزۈلمەي كوچا ئايلىنىپ يۈرۈدىغان ئاپتوموبىللاردىن تارقىتىلىۋاتقان تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى يىغاتتى . گويا خەنزۇ تىل - يېزىقىنى بىلمىدىغاندەك ، خەنزۇچە تەشۋىقات ۋاراقلىرىنىمۇ قولدىن بەرمەيتتى . بەزى كۈنلىرى لىق

بىر سومكا يىغىۋالاتتى . ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ھېچقاندىقىنى ئوقۇيمەن دەپ كۆزلىرىنى ئاۋارە قىلماي ئوچاققا قالاپ چاي قاينىتاتتى ، ھەتتا تاماقمۇ ئېتەتتى . ھەپتە ـ ئايلاپ ئوتۇن قالـ مايدىغان چاغلىرىمۇ بولاتتى...

بىر كۈنى ئەتىگەندە ، كوچا ئارىلاپ «ئاق ئوردا»غا كېلىپ قالدى . بىر تەشكىلاتنىڭ ئادەملىرى ئەمدىلا نەچچە غۇلاچ كەلگۈـ دەك بىر شوئارنى شەھەرلىك بانكىنىڭ تېمىغا چاپلاپ كېتىشىـ گە ، قاياقتىندۇر پەيدا بولغان يەنە بىر تەشكىلاتنىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈپۈرگە بىلەن شىلىم سۈركەپ ، ئۆزلىرى قولتۇقلاپ كەلگەن شوئارنى چاپلىۋەتتى ـ دە ، كەتتى . بۇ ئىش تاشمەتخانىنىڭ كۆڭلىگە دەككە ـ دۈككە سېلىپ قويدى . چۈنكى بۇ ، قارشى تەرەپكە ئاشكارا «جەڭ» ئېلان قىلغانلىق بولۇپ ، «جەڭ»نىڭ «تۇتۇرۇق»ى ئىدى . تىللىشىش ، مۇشتلىشىش ، بىر ـ بىرىنىڭ قاش ـ قاپقىنى يېرىش ، ھەتتا يۈزلەپ ـ مىڭلاپ ئادەم ئىككى تەرەپ بولۇپ «ئىنقىلاب قىلىش» كۆپىنچە مۇشۇنداق باشلىناتتى . تاشمەتخان كۈتتى . بىر سائەتچە كۈتكەن بولسىمۇ ، «جەڭ»دىن شەپە بولمىدى . ئەكسىچە ، ئۈستىگە قىغ قاچىلانغان تاغار ئارتىلغان بەش ـ ئالتە ئېشەك قاياقتىندۇر پەيدا بولدى ـ دە ، شوئارلارنى سويۇۋېلىپ ، ئىشتاھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى . بۇ ھالنى كۆرگەن تاشمەتخان نېمە ئۈچۈندۇر كۈلۈپ تاشلىدى . شۇ چاغدا :

ـــ ئۈستام ، نېمانداق كۈلۈپ كېتىلا ؟ ـــ دېدى كىمدۇر بىرى قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىلا . تاشمەتخان قىيا بۇرۇلۇپ ، تۇراق مۇدىرىنىڭ سىڭلىسىنىڭ ئېرى سادىقنى كۆردى ۋە :

ـــ نېمىگە كۈلەي ؟ ماۋۇ ئېشەكلەرنىڭ دازىباۋ ئوقۇۋاتقىـ نىغا كۈلمەمدىمەن ! ـــ دەپ ھىجايدى .

ـــ ئېشەك دازىباۋ ئوقۇپتۇ دېسىلە ! سىلىمۇزە...

ـــ ... ...

بولغان ئىش مۇشۇ .

شۇ كۈن بىر ئۇيقۇدا ، تۇراق مۇدىر ئادەم باشلاپ كىرىپ ئۇنى باغلاپ ئاھالە كومىتېتىغا ئاپىرىپ ، تالاڭ ئانقۇچە قىيىن - قىستاققا ئالدى . ئەتىسى پۈتۈن ئاھالىنى يىغىپ ئۇرۇپ - سوقۇپ ، ئۆزە تۇرغۇدەك ھالىنى قويمىدى . بۇنداق ئىش تاكى ئۇ «جىنايىتى»نى تونۇپ ، يازغان «توۋانامە»سى ماقۇللۇقتىن ئۆتكەنگە قەدەر ئون بەش كۈن داۋاملاشتى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئاھالە كومىتېتى مەجلىسكە چاقىرتتىمىسلا ، دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغىمۇ چىقمايدىغان بولدى .

كېيىن «تارقاقلىششش»...

بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ گۇللىرى كۆز ئالدىدىن كەتمىدى . چۈشىدىمۇ ئاشۇ گۇللەرنى كۆرەتتى . ئۆيىدە بىر ئەپەندى ئولتۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ يۈرىكى نەچچە كۈن يىغلىدى . شەھەرگە بارغان - كەلگەنلەردىن سورايدىغان بىرىنچى سوئالى : «ھېلىقى ئەپەندى ھويلىغا گۈل تېرىپتىمۇ ؟» ئىدى . بىراق ، شۇئان شەھەردە گۈل تېرىشقا رۇخسەت قىلىنمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ سورىغان بۇ ئەخمىقانە سوئالىدىن خىجىل بولۇپ قىزىرىپ كېتەتتى...

بۇلتۇر ئۆزى قول تىقسا گەپ چىقمىسۇن دەپ خوتۇنىغا پىچىرلاپ قويۇۋىدى ھويلىسىدا بىر چىرايلىق گۈللۈك پەيدا بولدى . مانا بۇ يىل ئۆز قولى بىلەن ھەشقىپىچەك تېرىۋىدى ، ھويلىسىغا تېخىمۇ ھۆسۈن قوشۇلدى . «خۇدايىم بۇيرۇسا...» دېمەپمىدىكىن ، ئۆز قولى بىلەن قويغان كۆچەتلەرنىڭ ئالدى مېۋە كۆرسەتكەندە ، خۇدايىم ئۇنى بۇ يەردىن قوللىدى . شۇنداق ، ھەقىقەتەن خۇدايىم قوغلىدى . ئەمدى بۇ يەردە بىر كۈن ئۇياقتا تۇرسۇن ، بىر سائەت ، بىر مىنۇتمۇ تۇرغىلى بولمايدۇ !...

بۇ باغ ، بۇ ئۆي ، بۇ گۈللەر...نى خۇدايىم كىمگە بۇيرۇغان بولسا ، ھۇزۇرىنى شۇ كۆرسۇن !...

بۇ شۇنداق تەتۇر جاھان ، ئوتتنى ئۇ تۇتسا ، بۇنىڭ قولى كۆيىدۇ . ئۇماچنى بۇ ئىچسە ، ئۇنىڭ گېلى كۆيىدۇ . سالىنىڭ قاچقىنى راست . تاشمەتخان بۇ گەپنى شال ئورۇۋېتىپ ئاڭلىغان ، ئاچچىقى كەلگىنىدىن ئۇنى بىرمۇنچە تىللىغان ، باشقا بالىلىرىغا ئۇنى دورىماسلىق ھەققىدە نەسىھەتمۇ قىلغان . سالى تېپىلماپتى . بالاغا ئۇ قالدى :

— بالاڭنى نەگە قاچۇرۇۋەتتىڭ ! ؟

— قانداق قاچۇرۇۋەتتىڭ ! ؟

— نېمىشقا قاچۇرۇۋەتتىڭ ! ؟

— راستىڭنى دېمەيدىغان بولساڭ ، ئىت كاللاڭنى يەنجىپ تاشلايمىز !

— تاشمەت ئۇنسۇرنى يوقىتايلى !

— ..... ! ! !

تۆلەندىمۇ ، تەۋەككۈلمۇ ، ئىشقىلىپ ، «دىكتاتورا دۇيى» نىڭ ھەممە ئەزاسى ئوخشاشلا بىر سوئالنى تەكرار - تەكرار سورىغىنى سورىغان ، ئوخشاشلا بىر شوئارنى تەكرار - تەكرار توۋلىغىنى توۋلىغان . تاشمەتخانىنىڭ بېرىدىغان جاۋابمۇ ئوخشاشلا بىر :

— بىلمەيمەن...

ئون كۈن يېگەن تاياق ، ئىشتىكەن تىل تاشمەتخانىنىڭ ئون جېنىنىڭ بىرىنى قويدى . بولۇپمۇ تەۋەككۈل «پىستەك» ھەر كۈنى تۈن تەڭدە باشقا «جەڭچى»لەرنى ئۆيىگە كەتكۈزۈۋېتىپلا تاشمەتخانىنىڭ قولىنى باغلاپ ، ئاغزىغا لاتا قاپلاپ قويۇپ بىر دەسسىگىلى تۇرسا ، ئۇنىڭ مىدىرلىغۇدەك ھالى قالمايتتى . ھوشىدىن كەتكەن چاغلىرىمۇ بولدى . دەسسەپ - دەسسەپ بولۇپ ، «ئۆگىنىش كۇرسى»نىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ چىقىپ كېتىش ئالدىدا : «ئەگەر مېنىڭ ئۇرغىنىمنى بىركىمگە دەپ سالىدىغان بولساڭ ، مېڭەڭنىڭ قېتىقىنى چىقىرىپ ئۆتۈكۈمنى ياغلايمەن ! »

دەپ پوپوزا قىلىپ قويىاتتى . بۇ تاشمەتخانىغا تولىمۇ غەلىتە تۇيۇ-
لاتتى - يۇ ، تېگىگە يېتەلمەيتتى . چۈنكى تەۋەككۇل ئۇنىڭ
نەزىرىدە سالىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرىنىڭ بىرى ئىدى ، ھەتتا
تاشمەتخان «ئۆگىنىش كۇرسى»غا قاماالغان تۇنجى كۈن ئۇنىڭ
نۆۋەتچى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ خېلى خاتىرجەم بولغانىدى . بە-
راق ، ئىشىنىڭ «بىسمىللا»سىدىلا تەۋەككۇل بىرىنچى بولۇپ
ئۇنىڭغا قول تەگكۈزدى ، «باش سوتچى» مۇشۇ بولدى . ئادەم
يوق چاغلاردا ئىككى گېپىنىڭ بىرىدە : «نوچى بولساڭ سەنمۇ
قېچىپ باق !... » دەپ گۇركىرەيتتى...
«ئون كۈن بولدى» دېگەن كېچىسى ، تەۋەككۇل ئۇنى ئا-
خىرقى قېتىم «سوراق» قىلدى ھەم : «ئەگەر بۇ يەردە بىر كۈن
ھايات ياشايدىكەنسەن ، مەندىن بىر كۈن ئەدىپىڭنى يەيسەن !
مېنى رەھىم قىلارمىكىن دەپ خام خىيال قىلما !... » دەپ
قويۇپ ئىشىكنى قۇلۇپلىدى .
تاشمەتخان ئەتىسى «ئۆگىنىش»نى تۈگىتىپ ، ئۆيىگە قاي-
تىپ چىقتى . ئۆرە ئولتۇرغۇدەكمۇ ھالى يوق ئىدى . لېكىن ،
ئۇ چىدىدى ، چاندۇرمىدى . باللىرى بىلەن دەرقەمدە ئولتۇرۇپ
كەچلىك تاماقنى يېدى ، يېگەندىمۇ ناھايىتى ئىشتاھا بىلەن يې-
دى . خېۋىر بىلەن سۈپۈرگىنى ئىككى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ
ئەركىلىتىپمۇ قويدى . ئىككىسىنى تاماق يېيىشتە مۇسابىقىگە
سېلىپ ، ھەممەيلەننى كۈلدۈرۈپمۇ ئەتتى . كېيىن نېمە بولدە-
كىن ، دۇئاغا قول كۆتۈرۈپلا شۇنداق بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتە-
كى ، ھەممەيلەنىڭ يىگىنى ئوغا بولۇپ ، كۆزلىرى ياشلاندى .
ئايال زاتىنىڭ ھەممىسى ئۇن قويۇپ يىغلاپ ، ئۆينى كۆتۈرۈۋەتە-
تى . قوشنىلارنىڭ مەسخىرە قىلىشى ، دادۇيگە چېقىپ قويۇشە-
دىن قورقمىسا ، ھويلىغا چىقىپ قانغۇدەك «ھازا» ئېچىۋالغۇ-
دەك ئەلپازى بار ئىدى .
غەلىتە ئىش ، يىغلاپ ئادەتلەنمىگەن ئادەملەر تاسادىپىي بىر

يىغلاپ تاشلىسا ، ئاشۇنداق ئۆزىنى تۇتالمايدىغان ئوخشايدۇ ! تاشمەتخان ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ خوتۇن ـ بالىلىرى ئالدىدا ياش تۆكۈپ باقمىغان . بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭمۇ ئۆزى بار يەردە يىغلاپ ياش تۆكۈشىگە يول قويمايدىغان بولۇۋالغان . مانا بۇگۈن ئۆزى باش بولۇپ ياش تۆكۈپ بېرىۋىدى ، چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەن تەڭلا «يېرىلدى» . ئەمدى بۇ «يېرىق»نى ئۇنىڭدىن بۆلەك ھېچقانداق كۈچ ئېتەلەيتتى .

ـــ بولدى ، يىغلىماڭلار ، ـــ دېدى ئۇ ئون يىل كېسەل تارتقاندەك زەئىپ ئاۋازدا ، ـــ يىغا بىلەن ھېچ ئىش پۈتمەيدۇ... مەن شۇنچە يىل ئالدىڭلاردا كۈلۈپ ، ئىچىمدە ھازا تۇتۇپ يۈرۈپ بۇگۈنگە ئۇلاشقانىدىم . ئەمدى قارىسام ، مەن ھايات بۇ يەردە بىر كۈن تۇرسام ، يا ھەر قايسىڭغا ، يا ئۆزۈمگە بىر كۈن خۇشاللۇق بولمايدىكەن... يا بۇ جان چىقمىدى ، يا خۇدايىم رەھىم قىلىپ بېشىمدىكى قالپاقتىن قۇتقۇزمىدى... ـــ تاشمەتخان سوزۇپ بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ، ئوڭ قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن يۈز ـ كۆزىنى سۈرتتى . باشقىلار خىرتىلداشقاچ ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى تەكرارلاشتى . ھەممىسىنىڭ چىرايى ئۆلۈك سىنجىنى ئالغان ، ھەممىسىنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭ ئاغزىدا ئىدى ، ـــ ئۇ ـ ھ ـ ھ... خۇدا بەرگەن كۈنلىرىڭگە مىڭ شۈكۈر !... كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم ، بۇ دۇنيادا بىر كۈنمۇ ياشىغۇم يوق . ئۆلۈۋېلىپلا بۇ دۇنيانىڭ پوق ـ سۈيدۈكىدىن بىراقلا قۇتۇلۇپ كېتەي دېسەم ، ئىماندىن چىقىپ كەتكۈدەكمەن...

ـــ ئۇنداق دېمىگىنە ئوبدان دادا !...

سەۋر قاچىسى يېرىلىپ كەتكۈدەك بولغان تاڭنۇر ئاغزىنى باشقۇرالماي قالغانىدى ، بىرىنچى بولۇپ گەپ ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتقان روزىخان ئاسماقچىلىدى :

ـــ ئۇنداق دېمەڭلا دادىسى... كەچ قويغان خۇدايىم ئاچ قويماپتۇ دەپ ، بالىلارنىڭ تويىنى ئۆز قولۇڭلىچە قىلىپ ،

ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى ، بالىلىرىنىڭ بالىلىرىنى كۆرگىلى نېسىپ قىلار !...

ـــ ئاۋۋال گېپىمنىڭ ئايىغىنى دەۋالغىلى قويۇڭلار ! ـــ تاشمەتخان خوتۇنىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ ، تەرىنى تۇردى ، ـــ ئائىلىسام ، سالىمۇ ئۇنسۇر بولاپتۇ...

ـــ ھە !... ـــ روزىخان ئاسۇققىنىدىن تىلىنى باشقۇرال ـ مىدى ، ـــ ما ئىشنى... راست شۇنداقمىدۇ ؟

ـــ ھىم... تەۋەككۇل «پىستەك» شۇنداق دېدى . باشقـ لارنىڭ ئاغزىدىمۇ شۇ گەپ بار...

ـــ مەنمۇ ئائىلىغان... ـــ مەنمۇ...

ئەمرىددىن بىلەن سەدرىددىنمۇ گەپ قاتتى . تاشمەتخان ئۇ ـ لارغا گېپىنى داۋاملاشتۇرغۇزمىدى :

ـــ دېمەك ، ئائىلىمىزدىكى ئون ئادەمنىڭ ئىككىسى «ئۇن ـ سۇر» بولدى دېگەن گەپ... ئەگەر مېنى ئەر ھەم دادا ئورنىدا كۆرسەتكىلار ، ماۋۇ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلار...

ھەممەيلەن دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ ، ئۇنىڭ ئاغزىغا تىكىلىشـ تى . يۇرىكىدىكى ئەنسىزلىك چىرايىغا تەپكەنىدى .

تاشمەتخان داۋام قىلدى :

ـــ سالى مەيلى تېپىلسۇن ياكى تېپىلمىسۇن ، بۇنىڭدىن ھەممىزگە بىر كۈنمۇ خاتىرجەملىك بولمايدۇ... مەن ئون كۈنىنىڭزى جىق ئويلاندىم... ھەممىز خاتىرجەم ياشايلى دېـ سەك ، سالى بىلەن مەن بۇ يەردە تۇرمىساق بولغۇدەك...

ـــ بىزچۇ ؟ بىز قانداق قىلىمىز ؟

ئەمرىددىنىنىڭ بۇ سوئالى ھەرىنىڭ ئۇۋۇسىغا ياغاچ تىققانـ دەك ھەممەيلەننىڭ ئاغزىنى تەڭلا ئېچىۋەتتى . ھېچكىمنىڭ ھېچكىمگە گەپ بەرگۈسى كەلمەيتتى . يىغىپ كەلسە ، ھەممىسـ نىڭ دېمەكچى بولغىنى بىر ئېغىزلا گەپ :

ـــ سەن ئۆلسەڭ بىللە ئۆلۈمىز ، تىرىلسەڭ بىللە تىرىلـ مىز !...

تاشمەتخان ھەرقانچە چۇشەندۇرۇپمۇ ھېچكىمنى قايىل قىلالمىدى . روزىخان مىشىلداپ يىغلىغىنى يىغلىغان ئىدى . خېۋىر بىلەن سۆپۈرگە تاشمەتخاننىڭ تىزلىرىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قېتىپ كېتىشتى . باشقىلارنىڭ كۆزلىرىدە ئۇيقۇدىن ئەسەرمۇ يوق . چىرايلىرى بىر ـ بىرىدىن جىددي ، گەپلىرى بىر ـ بىرىدىن تورلۇق ـ يوللۇق…

ـــ ياق ، ـــ دېدى تاشمەتخان كېسىپلا ، ـــ ھەممىمىز كەتسەك زادى بولمايدۇ ! دادۇيدىن چىقماي تۇرۇپلا تۇتۇلۇپ قالىمىز… گەپكە كىرىڭلار… ئەپەندى خەقنىڭ قورسىقى كەڭ ، باغرى يۇمشاق بولىدۇ . مەن ئاۋۋال قەشقەرگە بېرىپ ، ئۆيىمىز- گە ئۇسسۇپلا كىرىپ ، ھېلىقى ئەپەندىگە ئەھۋالىمىزنى بىر دەپ باقاي . ئەگەر ئىمانى كامىل مۇسۇلمان بولسا ، ئۆيىمىزدىن بىر ئېغىزنى بىكارلاپ بېرىدۇ . مەن كۇندۇزى ئۇيەر ـ بۇيەردە ھاممالىلىق ـ مەدىكارچىلىق قىلىپ ، كېچىسى ئەل ئايىغى جە- مىقاندا «غىپپىدە» كېلىپ پۇت ـ قولۇمنى سۇنۇۋالىمەن . بولمىسا ، نەدە كەچ بولسا شۇ يەردە يېتىپ ، كۇندۇزلىرى تە- مىسقاپ رىزقىمنى ئىزدەپ جاھان كېزىمەن . جاھاننىڭ ئېتىكى كەڭرى ، بەندىنىڭ رىزقى ھەممە يەرگە چېچىلغان… بىزنى بۇ يەرگە رىزقىمىز سۆرەپ كەلگەن ئەمەسمۇ ؟ !… مەندىن ھەرگىز ئەنسىرىمەڭلا . مۇشۇ دوزاختىن قۇتۇلۇپلا كەتسەم ئاچ قېلىش- تىن ، توڭۇپ قېلىشتىن قورقمايمەن…

ـــ تۇتۇۋېلىپ سولاپ قويسا قانداق قىلىسەن ؟…

ـــ ھىم ، ئۇنىڭدىنمۇ قورقامدىكىن ، خېنىم ! ـــ تاش- مەتخان ياش يۇقى كۆزلىرىنى ئۆزىگە ئايانچلىق تىكىپ ئىلتىجا قىلىۋاتقان دىلنۇرنىڭ بېشىنى سىلاپ ، چېكە چاچلىرىنى تۇ - زەشتۇردى ، ـــ سولاپ قويسا ياتىمەن . تەييار تاماق ، تەييار ماكان دېگەن شۇ !… مەن بىلەن سالى بۇ يەرگە دەسسىمىسەكلا ، سىلەرگە ئازراق بولسىمۇ خاتىرجەملىك بولىدۇ… ھە راست ، مېنى سۇرۇشتۇرۇپ قالسا : «سالىنى تېپىپ كېلىپ ، گۇناھىم-

نى يۇيمەن دەپ قەشقەرگە كەتتى» دەڭلا...

ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى يوق ئىدى. يېڭىۋاشتىن بىر ھازا كۆز يېشى قىلىشتى. تاشمەتخانىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىمۇ «ئاتا»لىق نامىنى پەش قىلىپ چالۋاقاشلىرىمۇ ئۇنۇم بەرمىدى. «بىللە كېتىمىز» دەپ چىڭ تۇرۇشتى ھەممىسى...

ئەتىسى تۇن تەڭگە يېقىن روزىخانىنىڭ پۇتى «سۇنۇپ كەتتى» ئۆيدىكى سەرەمجانىنىڭ يېرىمىنى ئېشەك ھارۋىسىغا بېسىپ، ئۇستىگە روزىخانىنى يانتۇزۇشتى - دە، ئۈچ ئوغۇل ‹ئەمرىددىن، سەدرىددىن، نەسرىددىن› لەر ھارۋىنى ھەيدەپ ئاتۇشقا تېڭىقچى سامساق باينىڭ قېشىغا كېتىشتى.

تاڭ ئاتقاندا، بۇ خەۋەر پۈتۈن دادۇيگە تارقىلىپ، زور كۆپچىلىكنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىدى. ئىچ ئاغرىتىپ كۆزلىرىگە ياش ئالغانلارمۇ بولدى ئۈچ قىز ‹گۈلزار، تاڭنۇر، دىلنۇر› لارنىڭ چىرايى سولىشىپ، كۆزلىرىدىن ياش قۇرۇمىدى. ئۆيدە بار ئاشلىقنىڭ ھەممىسىنى قاراڭغۇ بازارچى رەۋەندىگە ئەرزانلا سېتىپ پۇل قىلىۋېلىشتى.

تۇنۇگۈن كەچقۇرۇن، ئەتىگەننىڭ سەكسەن كىلومېتىر يول بېسىپ ئاتۇشتىن كەلگۈچە «ئۇھ» دېگۈدەك ھالى قالمىغان ئەمرىددىن يەنە بىر قىسىم ئۆي سايمانلىرىنى ھارۋىغا بېسىپ، تاڭنۇر، دىلنۇر، خېۋىر، سۈپۈرگىلەرنى ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ يەنە ئاتۇشقا يول ئالدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، روزىخانىنىڭ يانباش سۆڭىكى چېقىلىپ كېتىپتۇ. ئىككى - ئۈچ ئايسىز ئورنىدىن قوپالمىغۇدەك. شۇڭا سامساقباي ئۇنى قايتۇرۇپ كەلگىلى قويماپتۇ. بىر ئېغىز ئۆيمۇ تېپىپ بېرىپتۇ. تاڭنۇر بىلەن دىلنۇر بىرەر ئاي ئۇنىڭ ئاش - تامىقى، چوڭ - كىچىك تەرتىپىدىن خەۋەر ئالمىسا بولمىغۇدەك. قىزلارنىڭ بېرىشىغا، ئوغۇللار قايتىپ كەلگۈدەك...

مانا بۇ ئەمرىددىننىڭ ئەقلى ئىدى. قالتىس كارغا كەلدى، قىلچە چانمىدى!

هەممىسى كەتتى ، «ئاتۇشقا» كېتىپ بولدى . بۇ يەردە قالغىنى يۆتكەش بىئەپ ياغاچ ـ تاش بىلەن هويلا ـ ئارام بولدى . ئەمدى بۇ نەرسىلەرنى تەڭرى كىمگە بۇيرۇغان بولسا شۇنىڭ ! تاشمەتخان بۇ يەردىن تىنچ ـ ئامان كېتىۋالسىلا بولـ دى . ئۆي ـ ماكان دېگەن شەهەردە بار . ئىشكىدىن بېشىنى شۇنداقلا تىقىۋالسا ، ئۇ يەردىن ئۆلۈكى چىقىدۇكى ، تىرىكى چىقمايدۇ !

«تۇرمە» دەمسىز ؟ هىم ، ئۇ قانچىلىك نېمىتى ؟ ! ناهايىتى كەلسە ، بىتەلەينىڭ ئارامگاهىغۇ ! ؟...

تاشمەتخان يەنە ئايغا قارىدى ، ئاي بىر توپ كۇل رەڭ بۇلۇت ئارىسىدىن چىقىپ بولالماي تېپچەكلەۋاتاتتى . يۇلتۇزلار بايقـ دىن بەكرەك يالتىراۋاتاتتى . شامالمۇ ، هېچقانداق شەپىمۇ يوق . يىراق بىر يەردە ئېشەك هاڭرىدى . يەنە سەل ئۆتسە خوراز چىللايدۇ . ئاندىن...

تاشمەتخان قوش ـ قوش كىيىنىۋالغانىدى . شۇنداقتىمۇ توڭۇۋاتاتتى . دەرۋازىغا قۇلۇپ سالدى ـ دە ، پاختىلىق تونىنىڭ پەشلىرىنى قوشتۇرۇپ ، «بىسمىللا» دەپ ئوڭ پۇتىنى يۆتكىدى...

تاشمەتخان كېتىۋاتىدۇ . ئىمكانقەدەر سالماق ، مەزمۇت قەـ دەم ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ . مەهەللە ـــ دۇمچەك ـ زۇمچەك ئۆيلەر ئارقىدا قالدى . ئالدى تەرەپ ئورۇلغان ـ ئورۇلمىغان شاللىق ، قوناقلىق ؛ ئەمدىلا تۇپراقتىن باش چىقارغان كۇزگى بۇغداي ئېتىزلىرى... تاشمەتخان كېتىۋاتىدۇ . كېتىپ بېرىپ ئەتراپىغا قاراپ ـ قاراپ قويىدۇ . تونۇش قىر ، تونۇش چىغىر يول... ئادەم تۇگۇل ، ئىت ـ مۇشۇكنىكىمۇ قارىسى كۆرۇنمەيدۇ . پەقەت ئاسماندا ئاي ئۇنىڭ هەربىر باسقان قەدىمىنى كۆزىتىۋاتقاندەك ، بىردەمدۇ ئۇنىڭدىن نەزىرىنى يۆتكىمەيدۇ . توۋا ، بۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى ؟ ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇۋاتقىنىمۇ ياكى ئۇنى قوغلاپ چىققانلارنىڭ يولىغا نۇر چېچىپ يورۇتۇپ بېرىۋاتقىنىمۇ ؟ !

تاشمەتخان ئىككى مېتىر كەڭلىكتىكى بىر زەيكەشتىن كۆ-
چىمەيلا سەكرەپ ئۆتكەندە يۇرىكى ئاغقاندەك بولۇپ ، كۆڭلى
ئالاڭغۇرىدى . تىنىقى ئىتتىپ ، دېمى كېسىلدى . ئاياغلىرى بىر-
مۇنچە ئېغىرلىشىپ كەتكەندەك قەدىمىمۇ ئاۋۇماي قالدى . لې-
كىن ئۇ يەنىلا كېتىۋاتىدۇ . كەينىدىن ئاي تاپ بېسىپ قوغلاپ
كەلمەكتە . بۇ ياخشىلىقتىن بېشارەتمۇ ياكى شۇملۇقتىن ؟ تەڭ-
رى بىلىدۇ !

— ئۇ - ھ - ھ...

* * *

تاشمەتخاننىڭ ئائىلىسىدىكى چوڭ - كىچىك توققۇز جان
ئادەمنى كەينىگە سېلىپ بۇ يەردىن غايىب بولغانلىقىنى يېرىم
كېچە بىلەن تۆلەندى «داجەي» گە مەلۇم قىلغان ئادەم يەنىلا
تەۋەككۇل «پىستەك» بولدى . چۈنكى ، ئۇ ئۇدا بەش كۈنگىچە
تاشمەتخان ئائىلىسىدە ئادەم قارىسى كۆرمىگەندىن كېيىن ،
ھېچكىمگە تۈيدۇرماستىن ئاتۇشقا — سامساق بايىنىڭ قېشىغا
بېرىپ كەلگەندى . ئۆيگىمۇ يولۇقماستىن تۆلەندىنىڭ ئىشىكى-
نى قېقىشى ئۇنىڭدىن چوڭراق بىر «خو» ئېلىش ئۈچۈن ئىدى .
ئەپسۇس ، تۆلەندى ئۇنىڭغا «خو» ئەمەس ، بەلكى قاتتىق بىر
«كاچات» بەردى :

— ھۇ كارغا كەلمەس نان كۈچۈكى ! قاچۇرۇشنى ئۆزۈڭ
قاچۇرۇپ ، تېخى مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتامسەن ! ؟ مالڭ جۇگۇ ،
بېرىپ ئاناڭنىڭ ئوچىقىغا ئوت قالا !...

تۆلەندى ئىشىكنى «جاڭگىدە» ياپتى - دە ، ھويلىنىڭ
ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختاپ «پۇشىدە» تىندى . ئەمدى ئۇنىڭغا
قاراڭغۇ ئاسمان تېخىمۇ قاراڭغۇلىشىپ ، پۇت - قولىنىڭ جېنى
چىقىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتى . لېكىن ، ئەس - ھوشى
جايىدا ، كاللىسى سەگەك ئىدى .تۇيۇقسىز ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا

بۇنىڭدىن ئۇچ يىل بۇرۇنقى بىر ئىش نامايان بولدى ، قاغىنىڭ قانىتىدەك قاراڭغۇ كېچە . تىزغا چىققۇدەك قار ئاستىدا قالغان بۇغداي ئېتىزلىرى . بۇغداي مايسىلىرىنى قار ئاستىدىن قۇنقۇ- زۇش كويىدا هارۋىلارغا ، زەمبىل ، قاپ ـ تاغارلارغا تەرلەپ ـ تەپچىرەپ قار ئۇسۇۋاتقان ؛ قار ئۇسۇلغان هارۋىلارنى كۆچەپ سۆرەپ ، زەمبىللەرنى كۆتۈرۈپ ، قاپ ـ تاغارلارنى يۈدۈپ ، باپكارنىڭ موكىسىدەك ئۇيان ـ بۇيان چېپىشىپ يۈرگەن ئەر ـ ئايال گۇڭشي ئەزالىرى ... پۇشۇلداپ ئېغىر تىنىشلار ... زەردىلىك چالۋاقاشلار... غىچىر ـ غىچىر ، گۇلدۇر ـ تاراق...

تاجىگۇلنىڭ ئاۋازى ، ـــ كىمكىن دەپتىمەن ... سىلىمىدىلە سالىجان ؟... بىر نەرسىگە پۇتلىشىپ كەتكەن ئوخ- شىمامىلا ؟

سالىنىڭ ئاۋازى : ياق... ياق ، زەي... زەيكەشكە پۇتۇم تىقىلىپ...

تاجىگۇل : «زەيكەشكە... ؟ ئەستا ! پۇتلىرى ساقتۇ ؟ »

سالى : «ساق ، ساق... پۇتۇم هېچنېمە بولمىدى... »

تاجىگۇل : «هېلىمۇ ياخشى ، بۇلاققا تىقىلىپ كەتمەپلا ! هى ـ هى ـ هى ـ هى !... بايا تىن كىملىكلىرىنى ئۇقمايلا يۆلەپ قويۇپتىمەن... سىلە ئىكەنلىكلىرىنى بىلگەن بولسام ، بىر دەم تاماشا كۆرۈدىكەنمەن !... »

سالى : «مېنىڭ تاماشايىمنى كۆرگىلى ، ئارپىلىرىنى خام ئوريمىغان بولغىيدىم ؟ ! »

تاجىگۇل : ئۇنداق قىلىشلىرىمۇ بارمىدى تېخى ؟ ... پوچىلىقىنى ! بىر هارۋىنى ئەپلەپ سۆرىيەلمەيدىغان هاللىرىغا ، شەهەرلىرىدە يۇمشاق نان يەپ يېتىۋەرمەي ، نېمە دەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغان بولغىيدىلە ؟ !... ۋاي بىچارە...

سالى : «سىلىنى دەپچۇ !... »

تاجىگۇل : «ۋىيەي ، نېمە دەيدۇ ماۋۇ ئەسكى ... قېلىنلىقىنى !... »

تۇگىگەن ، ھەممە ئىش شۇ چاغدىلا تۇگىگەن... تاجىگۇل دېگەن بۇ شۇم شۇ چاغدىلا سالى دېگەن ئۇنسۇرنىڭ قىلتىقىغا ئىلىنىپ بولغان !... بىر دادا ـــ بىرلا ئالايسا ئۇچ يۈز نەچچە ئۆيلۈك ئەزا ياپراقتەك تىترەيدىغان بىر دادا ـــ جىمى ئادەمنىڭ سىيگەن ـ چىچقىنىغىچە كۆز سېلىپ قۇسۇر تېپىشنى ، ئەدەپ-لەشنىلا بىلىپ ، ئۆز قىزىنىڭ شۇنچە چوڭ ناشايان ئىشقا بېشى-چە كىرىپ كەتكىنىنى سېزىپ ـ بىلىپ تۇرۇپمۇ سۈكۈت قىل-غان . ھېچ بولمىسا ، جاۋىلداق خوتۇنىغا بولسىمۇ «مۇنداق ئىش ... » دەپ «كۈسسىدە» تىنىپ قويمىغان... «بارچە گۇناھ مەندە تۇرۇپ ، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي» دېگەندەك ، بالا ـ قازانى خوتۇنىدىن كۆرىدۇ تېخى !... تۇفى ! ! !

تۆلەندىنىڭ مېڭىسى «ۋاققىدە» يېرىلىپ كەتكۈدەك بو-لۇپ ، سوزۇپ بىر «ئۇھ» تارتتى . قارا قازاننى كۆمتۈرۈپ قويغاندەك قاراڭغۇ ئاسمانغا تىكىلىپ ، كۆڭلى تېخىمۇ بۇزۇل-دى .

ئەمدى ئۇ تاجىگۇلنىڭ ھەقىقەتەن سالى بىلەن قېچىپ كەت-كىنىگە شەكسىز ئىشەندى . ئۇنى (ياق ! ئاساسلىقى سالىنى) تېپىپ كېلىپ «پىپەن قىلىپ سېسىتىپ ، تۇرمىگە ئاپىرىپ بېرىش» تىن كۆرە ، ئۆزىنىڭ يۈزىنى نەگە قويۇشنىڭ غېمىدە قالغانىدى !

«ئەستا... بۇ شۇمنىڭ ئىشىنى ئەزالار بىلىپ كەتسە ، بۇ يۈزۈمنى قانداقمۇ كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن ! ؟... »

مەسئۇل مۇھەررىرى : جېلىل مۇھەممەت
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: جەۋلان جېلىل
مەسئۇل كوررېكتورى: پەرىدە ئەلى

داۋالغۇش
(رومان)
(1)
ئابلا ئەخمەدى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يول № 348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
شىنجاڭ مورتوم (MORTOM) مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 20.625 قىستۇرما ۋارىقى 4
2001 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2001 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1—3000
ISBN 7 — 228 — 06713 — 4/I.2482
ئۇمۇمىي باھاسى: 54.50 يۈەن (ئىككى قىسىم)
يەككە باھاسى: 28.80 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جەۋلان جېلىل

ISBN 7 - 228 - 06713 - 4
I.2482 全两册：54.50元

ISBN 7-228-06713-4
9 787228 067138 >